P. 12

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLVI Nr. 1 — 2 IANUARIE—FEBRUARIE 1970

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

Clerici ortodocşi alături de popor în lupta pentru unirea Ţărilor Române

Arhiereii Neofit şi Filaret Scriban (*Dr. Mircea Păcurariu*) . 3

Studii

Pr. Prof. M. ŞESAN, **Teologia ortodoxă în prima jumătate a secolului al XIX-lea** 6

CONSTANTIN TURCU, **Ştiri sumare despre învăţătura de carte în unele sate moldovene, între anii 1826-1829 (din vechile statistici bisericeşti)** 20

Dreapta învăţătură a Bisericii

Pr. Prof. D. I. BELU, **Cinstirea sfinţilor în Biserica Ortodoxă** . . 24

Pentru activitatea pastorală a preoţilor

Pr. Prof. GH. BUSUIOC, **Din învăţăturile Sfîntului Ioan Gură de Aur în legătură cu familia creştină** 37

Evocări biblice

D. A. ALEXANDRU, **«Şi s-a botezat de la Ioan»** 43

Vechi biserici din Moldova

Drd. C. MOSOR, **Biserica Dancu din Iaşi** — scurtă prezentare istorică 52

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

nr. 100
BIBLIOTECA MITRO ... I. St.
P. I - 2

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iaşi
M00100

ANUL XLVI, Nr. 1—2 IANUARIE—FEBRUARIE 1970

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ÂRHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Clerici ortodocşi alături de popor în lupta pentru unirea Ţărilor Române

Arhiereii Neofit şi Filaret Scriban

Între fruntaşii clerului moldovean care au adus un aport preţios la înfăptuirea visului de veacuri al unirii Moldovei cu Ţara Românească trebuie număraţi la loc de cinste şi fraţii arhierei Neofit Scriban de Edesa (1808-1884) şi Filaret Scriban Stavropoleos (1811-1873).

Născuţi în Burdujeni lîngă Suceava dintr-o familie preoţească, au învăţat amîndoi la şcoala de pe lîngă Mănăstirea Burdujeni, iar mai tîrziu la şcoala de la Trei Ierarhi şi la Academia Mihăileană din Iaşi. Neofit şi-a desăvîrşit apoi studiile la Colegiul Naţional Sf. Sava din Bucureşti, iar Filaret la Academia duhovnicească din Kiev, unde a obţinut titlul de magistru în teologie şi litere. După terminarea studiilor, n-a fost nici o faptă de seamă în istoria Moldovei la care fraţii Scriban să nu-şi fi adus contribuţia lor efectivă. Neofit a fost preot la biserica Trei Ierarhi din Iaşi, predicator la Mitropolie, profesor la şcolile naţionale din Fălticeni şi Mănăstirea Neamţ, la şcoala de la Trei Ierarhi, apoi profesor şi rector al seminaruluî de la Socola (1848-62), autor de lucrări teologice şi manuale didactice, arhiereu titular cu titlul «de Edesa» (din 1862), locţiitor de episcop de Argeş (1862-65 şi 1868-73), luptător cu fapta şi cuvîntul pentru aşezarea Bisericii pe baze canonice, în timpul lui Alexandru Ioan Cuza. Fratele său, Filaret, a fost timp îndelungat profesor şi rector al seminarului de la Socola (1842-60) izbutind, în această calitate, să ridice durata cursurilor la 8 ani şi să înfiinţeze 12 şcoli catehetice pentru pregătirea candidaţilor la seminar — profesor la prima noastră Facultate de teologie, la Iaşi (1860), autor de numeroase manuale teologice şi de traduceri din literatura teologică rusă, arhiereu titular cu titlul «de Stavropoleos» (din 1852), sprijinitor activ al lui Neofit în lupta pentru canonicitate. Astfel, pe bună dreptate amîndoi fraţii arhierei Scriban, pot fi socotiţi printre vlădicii, cu pregătire cărturărească temeinică.

Dar ceea ce îi ridică mult deasupra contemporanilor lor şi-i face vrednici de cinstire pentru totdeauna este lupta lor pentru înfăptuirea Unirii Principatelor. Încă din 1856, deci îndată după încheierea războiului Crimeii şi a păcii de la Paris, arhimandritul Neofit Scriban scria lucrarea : «*Unirea şi neunirea Principatelor*» (Iaşi, 1856, 27 p.). Lucrarea era împărţită în două capitole : I. Neunirea Principatelor în care combătea argumen-

tele antiunioniştilor şi II. Unirea Principatelor în care arăta foloasele de ordin politic, economic şi administrativ ce ar rezulta prin unirea celor două ţări româneşti.

Împotriva broşurii arhimandritului Neofit s-a ridicat însă unul din cei mai de seamă antiunionişti, postelnicul Nicolae Istrati, care a tipărit un răspuns cu titlul «*Despre chestia zilei în Moldova*». Apărînd cu slabe argumente poziţiile separatiştilor, broşura lui Istrati a fost combătută, între alţii, şi de arhimandritul Neofit, care i-a dat riposta cuvenită prin lucrarea «*Foloasele Unirii Principatelor*» (Iaşi, 1856, 37 p.). Şi această broşură era împărţită tot în două capitole: I. Foloasele din lăuntru în care dovedea că prin unire se va ajunge la înflorirea economică a ţării şi la o mai bună organizare administrativă şi II. Foloasele din afară în care sublinia importanţa politică a unirii Moldovei cu Ţara Românească. Se spune că aceste două broşuri ale arhimandritului Neofit s-au tipărit în 10.000 de exemplare şi au fost răspîndite în toată Moldova de către elevii Seminarului de la Socola, în vacanţa de vară a anului 1856. Din cauza acestor două broşuri, agentul austriac de la Iaşi a cerut caimacamului Teodor Balş exilarea lui Neofit Scriban. Nu s-a ajuns însă atît de departe.

În cursul anului 1857, cu prilejul venirii în Moldova a comisarilor celor şapte mari Puteri europene, care formau aşa numita Comisie europeană de la Bucureşti, avînd misiunea de a se informa asupra dorinţei românilor, fraţii Scriban au expus doleanţele unioniştilor moldoveni. În vara aceluiaşi an, comitetul unionist din Iaşi a încredinţat arhimandritului Neofit misiunea de a pleca la Bucureşti, ca să intre în legătură cu membrii Comisiei europene, cărora să le aducă la cunoştinţă plîngerile moldovenilor împotriva noului caimacam Vogoridi, precum şi cu unioniştii munteni, pentru a stabili măsurile de interes comun în vederea continuării luptei pentru Unire. El a îndeplinit cu cinste această misiune, intrînd în legătură cu comisarul francez Talleyrand, cu Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei şi cu unioniştii din Ţara Românească. A adresat mitropolitului şi celor trei episcopi munteni cîte o scrisoare prin care-i îndemna să sprijine Unirea.

În alegeri, clerul din Iaşi (cu 136 de voturi din 139) a ales pe arhimandritul Neofit ca reprezentant al său în divan. La rîndul său, arhiereul Filaret a fost ales în Divan, cu unanimitatea voturilor, ca reprezentant al egumenilor mănăstirilor neînchinate.

Divanul s-a deschis la 28 septembrie/10 octombrie 1857 fiind precedat de un Te-Deum săvîrşit în biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi. Cu acest prilej arhimandritul Neofit a ţinut în faţa deputaţilor prezenţi o înflăcărată cuvîntare, în care le vorbea despre marea misiune ce au de îndeplinit.

În cadrul lucrărilor Divanului, fraţii Scriban au sprijinit cu mare entuziasm toate reformele şi îmbunătăţirile propuse între care la loc de frunte se înscria «Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România». Amîndoi au sprijinit pe deputaţii ţăranilor, atunci cînd s-au luat în dezbatere raporturile dintre proprietari şi ţăranii clăcaşi.

După dizolvarea Divanului, în cursul anului 1858 au avut loc pregătiri în vederea alegerilor pentru Adunarea electivă, care avea misiunea să aleagă pe noul domnitor. La 29 august 1858, arhimandritul Neofit a rostit o cuvîntare în fața alegătorilor din Iași îndemnîndu-i să-și aleagă reprezentanți vrednici, care să lupte pentru unirea celor două țări.

Cu ocazia Te-Deum-ului săvîrșit înainte de începerea lucrărilor Adunării elective, la 28 decembrie 1858—9 ianuarie 1859, arhimandritul Neofit a rostit o nouă cuvîntare în fața deputaților prezenți, spunîndu-le printre altele : «Credința nației române nu a fost, nu este și nu va fi decît unirea românilor într-un singur stat, singura ancoră a mîntuirii sale, singurul port în care poate scăpa corabia națională de furtuna valurilor ce o împresoară».

Cu prilejul alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domn și în Țara Românească, arhimandritul Neofit Scriban a proslăvit acest mare act din istoria țării într-un articol intitulat: «*O salutare României în 24 ianuarie 1859*». Mai tîrziu, la 12 decembrie 1861, cu prilejul proclamării Unirii definitive, tot Neofit Scriban a rostit un cald cuvînt de felicitare în fața lui Alexandru Ioan Cuza.

Iată deci contribuția pe care au adus-o frații Scriban la realizarea marelui act al Unirii Moldovei cu Țara Românească. Munca și lupta lor pentru propășirea poporului din mijlocul căruia s-au ridicat rămîn înscrise în istoria Bisericii noastre strămoșești, bucurîndu-se de recunoștința și prețuirea tuturor slujitorilor ei.

Dr. MIRCEA PĂCURARIU

Teologia ortodoxă în prima jumătate a sec. al XIX-lea

Revoluţia franceză din 1789 a declanşat adevărata epocă modernă în gîndirea europeană. Astfel idealismul raţionalist al lui Em. Kant, care a îndrumat spre romantism, ca şi dialectica lui G. Hegel, care consideră şi revelaţia divină în continuă depăşire, au fost întîmpinate cu seriozitate de pozitivismul lui A. Comte şi de empirismul ştiinţific concret, care caută să pătrundă mai deplin în tainele existenţei, fără enigme, utopii şi fantastic. Apoi concepţia socială a lui J. J. Rousseau, precum şi spiritul revoluţionar al lui «Sturm und Drang» german, au dus la ecouri realiste, care au culminat apoi în materialismul lui K. Marx.

Aceste tendinţe şi curente au fost cunoscute şi în Răsăritul ortodox, care trăia din puterea Ortodoxiei (Vezi la Şesan M., despre Teologia ortodoxă, între sec. IX-XVIII, articole publicate în revistele Mitropolia Ardealului, Mitropolia Banatului, Mitropolia Moldovei şi Mitropolia Olteniei, pe anii 1966/67, cu bibliografie modernă). De aceea teologia cărţilor de cult, de literatură aghiografică, de filocalie şi de cazanie a trebuit să fie completată şi cu cercetări de teologie speculativă, pentru ca Ortodoxia să fie menţinută la nivelul modern, spre a putea împărtăşi mai departe învăţătura cea mîntuitoare.

Astfel «moştenirea bizantină» şi «Bizanţul după Bizanţ» se apropiau de încheiere, ultima licărire a lor fiind concepţia lui Ipsilanti, din 1821, că eteria grecească poate simboliza renaşterea bizantină, precum renaşte pasărea Fönix. Dar revoluţia lui Tudor Vladimirescu a inaugurat concepţia modernă, despre revoluţia naţională împotriva împilării, pentru independenţa poporului. Acţiunea lui a electrizat popoarele din Balcani împotriva oprimării din partea sultanilor turci. (Kyriakos D. Rausch E., Geschichte der Oriental Kirche, Lipsca 1902 p. 191 ss; Patriarhia Română, Istoria bisericească Universală, vol. 2, 1956 p. 401-458; Şesan M., Biserica Ortodoxă din sec. XVII pînă azi, Mitropolia Ardealului 1/2 1964; Şesan M., Sinodalitatea ort., în sec. XIX-XX, Mitropolia Ardealului 1/3 1966; Manolache M., Biserica pe vremea lui Al. Ispilanti, Studii Teol. 5/6 1967).

Desprinderea Greciei din Imperiul otoman a provocat şi împărţirea grecilor ortodocşi în două organizaţii administrative, şi anume: în Patriarhia Ecumenică şi în Mitropolia Greacă. După ce s-au potolit represaliile turceşti, după moartea martirică a patriarhului Grigore V, care era versat în cercetarea biblică, patr. Gherman IV

(– 1853) a trecut la reorganizarea sistemului şcolar teologic, înfiinţînd în 1844 Şcoala teologică de la Halki; îndrumată de rectorul Typaldos, episcop de Stavropol, şcoala a produs cadre bune didactice pentru întregul Orient Apropiat ortodox. In aceeaşi vreme a fost reorganizată şi Academia Atonită, cu sediul la Karies, pe baza tradiţiilor rămase de la marele teolog Evghenie Bulgaris, iar la Alexandria biblioteca patriarhală era îmbogăţită de patr. Teofil III. La Ierusalim, patr. Ciril II a înfiinţat în 1855 o şcoală, numită «şcoala crucii». In acest cadru mitrop. Grigore din Chios a precizat trăsăturile comune dintre Elenism şi Ortodoxie. De aceea tratativele cu anglicanii aveau caracter pur informativ, iar la apelul papii Piu IX din 1848, a răspuns patr. Antim IV, sprijinit de eruditul arhiep. Constantin Byzantios din Sinai (– 1859), fost patriarh ecumenic, în chip categoric şi negativ. Pe atunci afla exegetul german Tischendorf «Codex Sinaiticus», important pentru textul Noului Testament, tocmai la Sinai. (Vezi Ginis D. Mexas G., Ellenike bibliografia 1800-1863, 2 vol., Atena 1939; Col. Hellenisme contemporain, 1453-1953, Atena 1953; Tomadackis N., Clé de la littérature byzantine, ed. III, Atena 1965, cap. 4; teologia, sec. XIX; Bairaktaris S., Patriarhul mucenic Grigore V (1821), Atena 1965; Enepekides P., Beiträge zur kulturellen... Tätigkeit der Griechen in Wien, 1794-1818, Berlin 1960; Bria I., Enciclica din 1848, Ortodoxia 2, 1961 p. 314 ss).

Printre teologi s-au impus: Atanasie Parios (– 1823), director al şcolii din Chios, autorul lucrării: Tratatul despre dogmele divine. Apoi a fost Stylian Vlasopoulos (– 1822), care a scris: Apologia Bisericii greceşti şi în deosebi Adamantios Korais din Smyrna (– 1833), ucenicul lui Evgh. Bulgaris şi luptător pentru Grecia nouă şi pentru un Elenism modern. Refugiat în Apus, el l-a cunoscut la Viena pe slavistul Kopitar, care respingea teza lui Fallmereyer, că grecii s-ar fi slavizat, la venirea slavilor, şi acolo a tradus Dogmatica mitrop. Platon al Moscovei şi a lansat colecţia: Biblioteca elenistă, care în curînd ajunse la vol. 17. A avut însă contrari în eleniştii N. Dukas, profesor la Bucureşti (– 1845) şi în Kodrikas, dar şi ucenici în I. Gazis de la Viena, T. Farmakidis şi Kokinakis (Balanos D., Ad. Korais, 2 vol., Atena 1920/33; Academia Atenei, Chrysa epi Korai, Atena 1934; Enepekidis P., Kopitar und die Griechen, Wiener slavist. Jahrbuch 3, 1953 p. 53 ss; Idem, Documents d'Ad. Korais, Jahrb. der oesterreichischen Byzant. Gesellschaft 5, 1956 p. 86 ss).

Apoi profesorii T. Farmakidis, Vamvas şi Typaldos au organizat Academia de la Korfu, în 1823, precum şi şcoala elenistă din Andros, în 1836, care au intrat apoi în componenţa Mitropoliei greceşti. De la Korfu s-a răspîndit muzica bisericească corală a lui Mantzaros, sub influenţă italiană-veneţiană; muzica veche psaltică a fost susţinută de I. Critul, Agapie Paliernul şi de hartofilaxul Hurmuziu (– 1840), (Valea M., Originea semeiografiei cîntării bis., Studii Teol. 9/10, 1965).

Pentru lămurirea credincioşilor s-a difuzat cazania-Kyriakodromionul lui Nichifor Teotoki, şi prin ediţii de la Moscova, în 1796, ca şi de la Bucureşti, în 1811. Ediţia Bibliei pentru credincioşi, după cea a lui Maxim Kallipolitul, din 1710, a fost preluată din

1811 de Societatea biblică britanică, care însă nu s=a bucurat de încredere. Pentru îndrumarea administrativă, s=au făcut ediţii noi la Pidalionul din 1800, în 1841 şi 1864 (ed. IV la Atena 1957 şi tot atunci şi o traducere engleză)... Ce priveşte pictura, la Athos s=a păstrat tipul bizantin al lui Teofan, continuat de Ioasaf din Kavsokalivita, de Daniil din Katunakia şi de Zaharia din Nea Skiti; din Korfu a venit un stil italian, mijlocit de Veneţia, şi apoi a fost cunoscut şi stilul rusesc al şcolii lui Vasneţov; în fine a apă=rut şi influenţa stilului şcolii bavareze a lui Thirsch şi Seitz.

In Grecia liberă a fost înfiinţată în 1837 Universitatea din Atena, împreună cu o Facultate de teologie, prima de acest fel modern în Biserica Ortodoxă. Dar fiind suspectată, în 1844 a fost înfiinţată Şcoala Rhizareion, pentru a promova Ortodoxia tradi=ţională, după cum o garanta Constituţia.

Dar au apărut şi influenţe străine, prin Dem. Galanos (–1833), profesor timp de 40 ani la Benares în India, care a fost influenţat de opere sanscrite. Apoi a fost Teofil Kairis (–1853) de la Andros, impresionat de naturalism, de deism, de materialism şi de filantro=pie. De aceea lucrările sale: Gnostiki, Atena 1839, şi: Elemente de filosofie, au fost reprobate de prof. Ikonomos şi de sinodul grecesc, fiind şi excomunicat, în 1841. Apoi au fost Andrei Laskaratos din Cefalonia, în 1856, şi Cleon Rhangabes, la fel combătuţi pentru devieri (Paschalis T., Theoph. Kairis, Atena 1928).

In fruntea teologilor greci s=au situat Teoclit Farmakidis (–1860), fruntaşul curentului modern şi Const. Ikonomos (–1857), conducătorul tradiţionaliştilor; ambii se combăteau, precum altădată Gemistos Plethon cu Gh. Scholariul. Farmakidis, care a studiat la Göttingen şi pe rusul Teofan Procopovici, a comentat Noul Testament, a cola=borat la ediţia greacă a Bibliei de la Atena, din 1843 şi a Minei=lor de la Constantinopol; a compus Sinodicul despre adevăr şi altele. Dar era acuzat de kantianism, de filoanglicanism şi chiar de ateism, faţă de care s–a apărat printr=o Apologie, din 1840 (Vezi Balanos D., Th. Farmakidis, Atena 1933). – C. Ikonomos se răzima pe Patrologie şi pe Sf. Grigore Palama, scriind: Istorie bisericească greacă (1821=1852); Despre patr. Fotie şi despre Sf. Grigorie Palama; Istoria patriarhilor din Constantinopol a publicat=o sub numele de Mathas; a ajuns membru al Academiei din Berlin (Balanos D., Konst. Ikonomos, Atena 1932; J. Irmscher, Griechische Gelehrte in der Berliner Akademie, Festschrift E. Winter, Berlin 1966 p. 437 ss).

Alături de ei s=a impus Neofit Vamvas (–1855), care a stu=diat filosofia în Franţa şi se apropia de Farmakidis; a scris: Ele=mente de filosofie morală. In fine, pentru studiul canoanelor, juriştii greci K. M. Rallys şi M. Potlis au publicat la Atena, în 5 volume, între 1852/9, importanta lucrare: Syntagma sfintelor canoane, operă de bază pentru întreaga Biserică ortodoxă.

In *Rusia*, apărarea faţă de imperialismul lui Napoleon a fost exprimată prin accentuarea patriotismului rus. Monarhia ţaristă apărea ca singura formă legală pentru menţinerea autorităţii, «din voia lui Dumnezeu». (Robrov E., Filosofia v Rossii, 6 vol., Kazan 1899/1901; Florovski G., Puti russk. bogoslovia, Paris 1937 p. 166 ss, 234 ss, 270 ss; Zenkovschi V., Histoire de la philosophie russe, 2 vol., Paris 1953/4; Jelacici A., Bizantinism v russk. literaturi XIX

s., Scopia 1930; Patriarhia Română, Teologia dogmatică, vol. 1, 1958 p. 33 s; Ivanov A., Greceski vostok v trudach russk. istorikov, Revista Patriarhiei din Moscova 10, 1960 p. 45 s; Lo Gatto E., Histoire de la littérature russe, Paris 1965).

De aceste împrejurări complexe s=a ţinut seamă la inaugurarea universităţilor de la Kazan, Harkov, Petrograd, Kiev, Odesa şi Tomsk. Dar în fruntea şcolilor teologice s=a situat Academia duhovnicească de la Moscova, cu sediul în Lavra Sf. Serghie, din Zagorsk, înfiinţată de Mitropolitul Platon în 1814, şi îndrumată de prof. T. Gorski şi Juv. Medveţki. Legea de organizare a învăţământului teologic din 1812 a separat dogmatica, ca o disciplină pentru sine, dar a urmărit şi aservirea teologiei la nevoile urgente de stat. In acest scop Academiile teologice de la Moscova, Petrograd, Kiev şi Kazan au fost împărţite în 3 secţii şi anume: teologică, istorică şi practică; disciplinele erau predate sistematic şi fiind folosiţi şi autori apuseni, ca Herzog, Lange, Delitzsch, Neander şi Ginzel; filosoful Tzele şi elenistul Grefe profesau alături de teologii ortodocşi Inochentie Smirnov şi Filaret Drozdov, ca să fie armonizat învăţământul şi să fie şterse conflictele.

Vastitatea problemelor moderne şi varietatea răspunsurilor au produs în Biserica Ortodoxă Rusă mai multe curente teologice:

1. Curentul biblic a început cu organizarea Societăţii biblice, în 1814, sub îndrumarea teologilor Inoch. Smirnov (–1819) şi a mitrop. Filaret al Moscovei (–1867), care a scris despre: Expunerea studiilor biblice, şi Istoria biblică, în 1816, punînd astfel bazele teologiei biblice ruse. Din 1805 s=au publicat ediţii ale Bibliei în 6 limbi, şi pînă în 1825 chiar în 41 de limbi; totuşi societatea a fost lichidată în 1826, după ce a publicat Tetraevanghele, Faptele Apostolilor şi Noul Testament, fiind suspectată prin prezenţa în conducere a lui N. Goliţin, acuzat de francmasonerie. Ca ucenici au fost: I. S. Kocetov (–1854), Grigore Postnikov (–1860), care a iniţiat revista: Christianskoe citenie în 1821; apoi Macarie Glucharev, numit «robul lui Hristos», mitrop. Filaret Amfiteatrov din Kiev (–1857), Inochentie Borissov (–1855), iniţiatorul revistei: Voskresnoe citenie de la Kiev, din 1837, Gherasim Pavski (–1863), şi în deosebi sf. Tihon Zadonski (–1861), care a pregătit ediţia completă a Bibliei în limba rusă populară, care va apare apoi din 1848/75 (Vezi Popov T., Sv. T. Zadonski, Moscova 1916). Contra curentului biblic era arhim. Fotie pentru Spasskii (–1838).

2. Curentul filosofic populariza filosofia lui Kant, a lui Schelling, Herbart, Rosenmüller, De Wette, Marheinecke şi a altora, stăruind pentru un romantism în viaţă. Bazele lui le=a pus prof. Kuniţin de la Petrograd, care urmărea prin logică, psihologie şi etică să promoveze idei politico=sociale liberale. A fost urmat de prof. Nazov cu Istoria filosofiei, de prof. Kutnevici (–1824) şi mai ales de marele istoric N. M. Karamzin (–1826) adeptul sentimentalismului şi romantismului apusean, pe care le promova prin cultul naturii, prin idealizarea vieţii şi prin moralizare către oamenii simpli. Pentru: Societatea prietenilor ştiinţei, înfiinţată de I. Novikov, Karamzin a scris: Istoria statului rus, aplicînd principii teiste şi metafizice, şi refuzînd ideile lui Kant. A fost urmat de Skvortzov

(– 1849), de T. Golubinski (– 1854), de I. Nadejdin şi de V. Jukovski (– 1852), geniul traducerilor din Schiller, Goethe, Byron, şi W. Scott.

3. Curentul «sufletului rus» (âme russe) a pornit de la misticul Labzin (– 1825), care a inaugurat la Petrograd loja «Sfinxul muribund», fiind urmat de Speranskii (– 1834) şi în deosebi de A. N. Goliţin (– 1844), care căuta o armonie între intelect, mistică şi pietism, ca expresie a sufletului rus. (Goetze A., Fürst A. Golitzin und seine Zeit, 1882). Dar linia aceasta, ce se apropia oarecum de francmasonerie, nu a fost urmată de S. Griboedov (– 1829) care l=a preferat pe Hegel şi pe Schelling, pentru ideile umanitare ale revoluţiei franceze şi ale lui Byron. Lui i=au urmat «decembriştii» revoluţionari din 1825, printre care C. Râleev (– 1826), A. Puşkin (– 1837), I. Krâlov (– 1844), A. Odoevski (– 1864), M. Lermontov (– 1841), şi mai ales revoluţionarul V. G. Belinski (– 1848), care vedea în revoluţie singura salvare a sufletului rus. Dar în 1840 curentul s=a frînt în două ramuri, în ramura extremă a apusenilor şi în ramura slavo=fililor tradiţionalişti.

In fruntea ramurei «apusenilor» s=a pus decembristul Petru I. Ceadaev (– 1856), care l=a respins pe Hegel, pentru că neglija rolul Rusiei în istoria europeană, şi l=a preferat pe Schelling, ca să scrie: Filosoficeskoe pismo. Deci filosofia istoriei este eshatologică şi în acest scop activitatea creştină în lume trebuie să fie socială, de slujire. De ideile lui s=a apropiat N. Gogol (– 1862), pentru un creştinism social. (Gerschenson M., Socinenia Ceadaeva, 2 vol., Moscova 1913/4; Quenet Ch., Tchadaev et les lettres philosophiques, Paris 1931).

Ramura «slavo=fililor» se răzima pe ideile lui Petru cel Mare, subliniind importanţa tradiţiilor ortodoxe şi ale poporului rus, cu respectul autocraţiei ţariste. Fruntaşi au fost fraţii Petru şi Ivan Kireevski (– 1856 şi 1859). Alături de ei s=a impus A. S. Homiakov (– 1860), care «a luminat cerul bisericii» şi a militat pentru principiul că: Biserica este unitate în dragoste şi libertate, exprimînd integritatea harului divin, şi că deci Ortodoxia este expresia învăţăturii depline a Mîntuitorului Hristos. In acest sens a polemizat cu protestantismul german şi cu catolicismul papal. A fost urmat de politicianul Const. Aksakov (– 1860) şi apoi de hegelianul Grigoreev (– 1864), care sublinia filosofia frumuseţii lumeşti, ca şi de Iurie Samarin (– 1876), care explica în sens slavofil triumful Ortodoxiei asupra catolicismului şi a protestantismului (Gerschenson M., Socinenia Kirevskago, 2 vol. Moscova 1912; Luşnikov A., Kireevski, Kazan 1918; X, Socienenia Chomiakova, 12 vol. 1877 şi ed. II în 8 vol. Moscova 1907; Vladimirov A., Chomiakov i ego ucenie, Moscova 1904; Vedernikov A., Concepţia bisericească a lui Homiakov, Revista Patriarhiei din Moscova 7, 1954; Hilarin N., O Chomiakove, aceeaşi rev. 4, 1954; Chomiakov, Selected essays, N. York 1955; – Despre Homiacov în româneşte N. Chiţescu, în B.O.R. 5/8 1948; Drăgulin Gh., în Mitr. Olteniei 9/12 1959; Todoran Is., în Mitropolia Ardealului 5/6 1960; – Nolde E., Samarin i ego vremia, Paris 1926; Linitski P., Slavianofilstvo, Kiev 1882; Koliupanov N., Ocerki sistemi slavianofilov, Moscova 1894).

4. Ultimul curent a fost cel «tradiţional ortodox», indicat de mitrop. Platon Levşin al Moscovei, care se distinge prin Ortodoxie

Hristocentrică, fără oportunisme. El a fost promovat în Academiile duhovnicești și în Seminarii, pe baza Manualelor de dogmatică, prezentate de: Ternovski P., în 1828, 1839 și 1844; de arhim. Antonie Amfiteatrov din Kiev distins teolog, în 1848; de marele teolog mitropolitul Makarie Bulgakov, în 1849 și 1853, care a prezentat un sistem mai deplin al dogmaticii, întrecînd pe cel în aplicare a sf. Ioan Damaschinul și precizînd principiile în: Introducere în teologia dogmatică, în 1855; a fost întrecut de mitrop. Filaret Drozdov din Moscova (– 1867), al cărui Catehism din 1823 și 1839 a devenit carte simbolică, cu numeroase ediții și traduceri (în limba română de Melhisedec în 1857). Apoi a fost arhiep. Inochentie Borissov și în deosebi marele teolog arhiep. Filaret Gumilevski de Cernigov (– 1866), autor de: Istoria Bisericii, Patrologie, Istoria literaturii ruse, Dogmatică, Viețile Sfinților, care au fost traduse și în alte limbi. Ca apologet al Ortodoxiei s-a impus românul Alexandru Sturza (– 1854), prieten cu Goethe, care a scris grecește, rusește și franțuzește despre: Spiritul bisericii ortodoxe, Stuttgart 1816; despre: Studii religios-morale, 1837; Despre datoriile clerului, 1843; despre Dublul paralel al deosebirilor apusului de răsărit, 1848 și Avertisment, Paris 1849. Frații Scriban au tradus din el în românește. (Spasski J., Mitrop. Makari Bulgakov, Revista Patr. din Moscova 11, 1951; Sabatin I., M. Bulgakov, aceeași rev. 5, 1967; Despre Filaret Drozdov, Gedici P., în Rev. Patriarhiei de Moscova 4, 1954; Viktorov P., tot acolo 12, 1957; Ignatov P., tot acolo 10, 1956; Galeriu C., Mitr. Filaret al Moscovei, Ortodoxia 2, 1960; Despre Inoch. Borissov, în Rev. Patriarhiei din Moscova 5, 1967; Eg. Veniamin, Filaret de Cernigov, tot acolo 10, 1966; Haivas E., Alexandre Stourza, Paris 1939; Irimia I., Opera lui Al. Sturza, B. O. R. 4/6 1946; Stănculescu I., Chestiune de drept în opera lui Al. Sturza, St. Teol. 3/4 1963).

Alături s-a impus istoricul Andrei Muraviev (– 1874), a cărui: Istorie a bisericii ruse, din 1838 a apărut în multe ediții și traduceri. Pe linia mistică s-a făcut cunoscut Sf. Serafim din Sarov (– 1833), care în sens paisian-neoisihast a subliniat Rolul Sf. Duh în viața credincioșilor, explicînd în acest sens și umanitarul omenesc (Iliin N., Sv. Serafim, Paris 1925; Uspenski L., Isichasm i humanism, Messager al Patriarhiei ruse Nr. 57 și 58, Paris 1967 p. 44 ss, 110 ss).

Aceste împrejurări teologice au influențat și muzica bisericească. Astfel față cu psaltichia tradițională și mănăstirească, s-a mai susținut pînă în 1835 muzica bisericească de colorit italian, exprimată în compozițiile lui D. Berezovski și Bortnianski; apoi prin directorul Lvov al orchestrei țariste-pridvorna kapela, s-a impus muzica germană a lui Bach, Mozart, Haydn și Beethoven și prin compozițiile lui I. Bachmetev. In fine, pe linia melodicității ruse au compus P. Turcianinov, M. Glinka, A. Arhangelski, E. Azeev și N. Rimski-Korsakov. Aceeași situație se observă și în pictura bisericească; pe lîngă tradițiile vechi și-a făcut drum pictura de tablouri estetic-religioase, realizate de Nesterov, Popov, Brubel și alții, pînă ce P. M. Tretiakov a inaugurat în 1856 la Moscova: Galeriile Tretiakov, în care și-au găsit loc atît pictorii ruși, precum și cei apuseni de marcă.

In fine, s=au înmulţit ediţiile de cărţi de cult, care au fost adoptate şi în bisericile revenite, ca şi la Mănăstirea Suprasl, şi au trecut şi graniţele spre ortodocşii români, bulgari şi sîrbi. Au fost în mod deosebit Pidalionul=Cormciaia, ediţia Moscova 1816, apoi Mineile din 1846 şi Octoihul din 1848.

La *români,* cultura teologică s=a desfăşurat între cele două focare teologice, grecesc şi rus. Influenţa lor era însă legată şi de relaţia ţărilor române de o parte cu lumea grecească şi cu Turcia, de altă parte cu Rusia. Mişcarea naţională a lui Tudor Vladimi=rescu din 1821 a susţinut, evident, renaşterea forţelor spirituale româneşti populare. In schimb unii intelectuali vor privi spre Apus, ca să importe de acolo idei şi iniţieri culturale, dar nu întotdeauna potrivite cu spiritualitatea poporului, care trăia din Ortodoxia mitropoliţilor Petru Movilă, Varlaam, Dosoftei şi Antim Ivireanul. (Iorga N., Istoria literaturii române în sec. XIX, 2 vol. 1907; Idem, Istoria bisericii româneşti 2, 1932 p. 189 ss; Patriarhia Română, Istoria Bisericii Române, 2, 1958 p. 379 ss, 392 ss; Urechia A. V., Istoria şcoalelor, 4 vol. 1901; Ionescu G.=Dumitrescu T., Istoria semi=nariilor preoţeşti, Buc. 1906; Papacostea V.=Regleanu M., Seminarul Central, Buc. 1938; Porcescu Sc., Invăţămîntul religios din Moldova, Mitropolia Moldovei 9, 1955; A. Eftimie, în Telegraful Român 15=16, 1955; Georgescu I., Despre Studii şi manuale teologice, în St. Teol. 9/10 1957 şi 1/2 1958; Popeangă V.,=Găvănescu E., Prepran=dia din Arad, Buc. 1965; Vlad S.=Păcurariu M., Institutul din Sibiu, Mitropolia Ardealului 11/12 1961; Cocora G., Şcoala de psaltichie de la Buzău, B. O. R. 9/10 1960; Idem, Tipografia de la Buzău, B. O. R. 3/4, 1960).

Un rol important l=a avut Seminarul de la Socola=Iaşi, al mitropolitului Veniamin Costachi, din 1804, în educarea cadrelor de ucenici şi clerici. Apoi învăţămîntul teologic s=a completat cu Preparandia de la Arad, din 1811, îndrumată de Dimitrie Ţichin=deal (Vezi Topliceanu T., Ţichindeal, Timişoara 1923; V. Vinti=lescu, Dim. Ţichindeal, Timişoara 1965), apoi cu Seminarul de la Sibiu al episcopului V. Moga, condus de Gh. Lazăr; şcoala de psaltichie de la Buzău, din 1816; Şcoala naţională de la Bucureşti, iniţiată de mitrop. Dionisie Lupu, în 1818, şi condusă de Gheorghe Lazăr, (–1823), considerat «mesia al românismului şi al învăţămîn=tului românesc». Apoi a fost Institutul teologic iniţiat de episcopul Isaia Baloşescu, în 1823, ca o continuare a învăţămîntului de la Putna şi Rădăuţi şi a Academiei lui Vartolomeu Măzăreanul; în el erau predate toate disciplinele teologice moderne, precum Dog=matica după mitrop. Platon, Istoria după Miniat şi Apologe=tica ortodoxă după Dimitrie de Rostov şi Evghenie Bulgaris. (Bîrsă=nescu Şt., Şcoala greco=slavo=română de la Putna, Rev. de Peda=gogie 6, 1966; Zugrav I., despre şcoala de la Rădăuţi, cu prof. Misail Toacă, Mitropolia Moldovei 3/4 1967 p. 307 s; Laudat I., Vart. Măzăreanul, Mitrop. Moldovei 7/8 1966). Apoi Şcoala grecească Vasiliană de la Sf. Trei Ierarhi a fost românizată în 1828, prin grija mitrop. Veniamin, a lui Gh. Asachi şi M. Sturza.

Prin Regulamentul Organic din 1832 s=au înfiinţat din 1836 Seminarul Central de la Bucureşti şi cele de la Buzău, Argeş, şi Rîmnicul Vîlcii. Seminarul de la Socola a fost transformat în 1839

în Academie şi rivaliza cu Academia Mihăileană de la Iaşi, a lui Mihail Sturza din 1834. Prin grija mitropolitului Veniamin au fost şcoliţi profesori şi trimişi studenţi la studii în Rusia şi în Apus, şi folosiţi şi cei din alte ţinuturi române (Noroçel E., Studenţi români în şcolile teol. ruse, Revista Patr. din Moscova 8, 1964; Bulat T. G., Profesori bănăţeni în serviciul şcolilor clericale din Principatele Române, Mitropolia Banatului 10/12 1966).

La aceasta s=au mai adăugat şi alte evenimente: apariţia gazetei bisericeşti: Vestitorul bisericesc, publicat de G. Munteanu şi Eufr. Poteca, din 1839, la Buzău, şi cu grija eg. Dionisie Romano; apoi Ecoul eclesiastic, Bucureşti din 1850, Telegraful Român la Sibiu, din 1853, îngrijit de A. Şaguna; Predicatorul, din 1857. Tipăriturile abundau, căci între 1508 şi 1830 s=au tipărit 2113 cărţi, în 31 de centre. Unele au realizat ediţii multiple, precum psaltirea 84, Evan=gheliarul 42, Apostolul 21, Molitvenicul 45. Apoi din 1850 arhim. Dionisie Romano a inaugurat la Buzău prima editură bisericească (Teodorescu B., Cartea românească, Mitropolia Olteniei 9/12 1959 p. 589 ss; Buzatu D., Din istoricul molitvenicului, Mitrop. Olteniei 1/2 1966; Cocora G., în Mitrop. Olteniei 7/8 1963 p. 604 s).

Din acest cadru s=au născut cinci curente de cultură teologică la românii ortodocşi şi anume: curentul slavo=fil, îndreptat spre teologia rusă; curentul elenist, legat de teologia greacă; curentul apusean, orientat spre cultura germană şi franceză; curentul autoh=ton, iniţiat de Gh. Lazăr şi Gh. Asachi şi în fine curentul eclectic (Păcurariu M., Traduceri române din teologia rusă, Studii Teol. 3/4 1959; Idem, Legăturile Ţărilor Române cu Patr. Antiohiei, St. Teol. 9/10 1964; Macovescu G., Gh. Lazăr, Bucureşti 1954).

In fruntea teologilor stă mitropolitul Veniamin Costachi (–1846), marele paisian, părinte al Bisericii ortodoxe, făclia Orientului, cum era numit la sinodul patriarhiei ecumenice din 1847. El a înfiinţat Eforia şcoalelor, tipografia, a trimis tineri la studii, a chemat pro=fesori, a tipărit 17 cărţi de teologie şi a patronat altele 23. Pre=dosloviile sale erau de fapt expuneri teologice pe înţeles general, în care scop a înlocuit termenii slavoni cu neaoşe româneşti, şi în loc de Pravoslavie a impus numirea de Ortodoxie. (Gheorghiţă I., Un veac de la moartea Mitrop. Veniamin, Neamţu 1946; Manolache T., Bibliografia Mitrop. Veniamin, B. O. R. 9/12 1946; Comemorare, în Mitropolia Moldovei 1/2 1967, p. 7=174).

In prima epocă a activităţii sale, dintre 1806=1811, au văzut lumina tiparului: Teologia Sf. Ioan Damaschinul, îngrijită de Gri=gorie şi Gherontie; apoi Vieţile Sfinţilor, după Dimitrie de Rostov, în 12 volume, la Neamţ; apoi Psaltichia îndreptată, Kiriakodro=mionul după Nic. Teotoki, traducerea Dicţionarului Academiei franceze de D. Fotiadi=Catargi şi traducerea: Tezaurul limbii gre=ceşti; apoi a patronat înfiinţarea Societăţii greco=dacice, prin mitrop. Ignatie Grecul de la Bucureşti, condusă de banul Gr. Brîn=coveanul, care menţinea legături cu eleniştii Korais de la Paris şi A. Gazi de la Viena. S=a interesat şi de activitatea colectivului constituit din episcopul Iosif de Sivas de la Argeş, din unitul Samuil Clain, F. Molnar şi negustorul Hagi C. Pop din Sibiu, pentru tipă=rirea Mineilor, la Buda, pe baza ediţiei de la Rîmnic, a Acatistu=lui, Psaltirii şi Octoihului, după original grecesc, publicate la Neamţ.

La fel sprijinea şi activitatea arhiereului Gavriil Bănulescu=Bodoni din Kiev (– 1821), (cf. Stefanelli, în Analele Academiei Române 23, 1901 p. 358 ss; la Cehovscki V., Kievschi mitropolit Gavril, Kiev 1905), în publicarea Vieţilor Sfinţilor, a Cărţii de rugăciuni, a Octoihului, după ediţia episc. Iosif de la Rîmnic, a Liturghierului, Ceaslovului şi Molitvenicului, precum şi a Noului Testament, în 1817 şi a Bibliei în româneşte, în 1819, apărut în ediţia Societăţii biblice ruse, prin grija arhim. Varlaam Cuza. Pe atunci apărea Legiuirea lui Caragea, în 1818 (ed. nouă 1955).

In epoca a doua, din 1815=1821, a publicat: Indeletnicirea cea iubitoare de Dumnezeu sau Comentare la Sf. Scriptură, după Evgh. Bulgaris; Adunarea dogmelor, după At. Parios, sub îngrijirea episc. Iosif al Argeşului; Dogmatica, după St. Iavorski; Adunarea dogmelor, după N. Xantopoulos; Tipiconul de la Neamţ, din greceşte; Octoihul, Scara Paradisului, Ceaslovul Mare, Antifoane, Antirisis contra lui N. Ducas de la Bucureşti, apoi Psaltire, Evangheliar, Rugăciuni, Carte folositoare de suflet, după Efrem Sirul şi Paisie Velicicovschi; Cărticică împotriva uniţilor, şi altele, dovedind în mod magistral să menţină echilibrul între slavonie şi elenism, prin publicaţii corespunzătoare.

Epoca a treia începe după eterie, pînă în 1829, cînd a publicat cărţi de cult, apoi Nevăzutul război dintru noi, după Nic. Aghioritul, Piatra scandelei după Ilie Miniatul şi altele. Ucenicii săi, Grigorie Miculescu, ajuns mitropolit al Ungro=vlahiei şi Gherontie au publicat 16 lucrări, printe care: Eresul Armenilor, Cuvintele sf. Cassian, Exaimeronul Sf. Vasile cel Mare, Despre preoţie de Sf. Grigorie de Nazianz, Pravoslavnica Mărturisire de P. Movilă, Sfaturi pentru duhovnici, Patericul, Cuvintele patr. Fotie şi ale Sf. Grigorie Palama despre purcederea Sf. Duh, Vieţile Sfinţilor şi altele. Episcopul Grigorie de la Argeş a publicat în 1826: Logica după sf. Ioan Damaschinul, fiind profesor la Sf. Sava (vezi Mitrop. Olteniei 9/10 1957 p. 626 s;) Episc. Nectarie Moraitul al Rîmnicului a publicat cărţi de cult şi Viaţa Sf. Vasile cel Nou şi mai ales Apologia lui Dimitrie de Rostov contra volteriştilor. Mitropolitul Dionisie Lupu al Ungro=vlahiei a mai publicat Apologia (similară), Cuvinte către preoţi, Indrumări morale şi cărţi de cult (R. Mihail în Mitrop. Olteniei 5/6 1959 p. 255 s), şi paisianul Iancu Nicula a tipărit lucrarea îndrumătoare: Manual de patriotism, în 1829.

Curentul filosofic a fost constituit din filosofi români, precum din: N. Petrovici, cu Metoda şi pedagogia, 1818; V. Vîrnav, Morala după Mesiodax, 1825 şi Logica după Filipide şi Condillac; Dinicu Golescu cu Adunare de pilde filosofeşti, şi Elemente de filosofie morală, după grecul Vamvas. Episcupescul a publicat Oglinda înţelepciunii, 1835, Bucureşti; Căpăţianu S. s=a ocupat cu Montesquieu şi mărirea romanilor, o lucrare de filosofia istoriei, Craiova 1830; Laurian Treboniu a publicat la Bucureşti: Manual de filosofie, şi Dionisie Romano: Cuvintele lui Lamennais, 1848 şi Din filosofia lui Marc Aureliu, 1854. Cel mai expresiv dintre aceştia a fost arhim. Eufrosin Poteca (– 1859), susţinut de Gh. Lazăr şi de ierarhii Dionisie Lupu şi Grigorie Miculescu. Impresionat de Leibniz, el era pentru armonia dintre empirie şi raţiune, în spirit ortodox. In lucrarea: Gătire spre cunoştinţa lui Dumnezeu, după D. Darvari,

apoi în Elemente de filosofie sau Filosofia cuvîntului şi în Tratat de logică şi etică, după banul G. Brîncoveanu, Poteca preciza, că filosofarea întăreşte prin cuvînt, ceea ce propovăduieşte religia prin credinţă, şi trebuie separate corespunzător cunoştinţele logice de cele empirice, ca şi credinţa de ştiinţă. De la el au mai rămas: Vorbire asupra istoriei universale de Bossuet, Cuvîntările lui Masillon şi Operele lui Alex. Sturza (Vezi Teodorescu D., Viaţa şi opera lui E. Poteca, Revista pentru istorie, arheol. şi filologie II=1, 1883; Moisescu Gh., Eufr. Poteca, Mitrop. Olteniei 11/12 1958; Cocora G., Din corespondenţa arhim. E. Poteca, Mitrop. Olteniei 3/4 1959; Isar N., Concepţia lui Eufr. Poteca, Revista de filosofie 12, 1965, p. 1635 ss).

După apariţia Regulamentului organic, a început a patra epocă a activităţii mitropolitului Veniamin Costachi. Din 1837 au apărut: Manual de filosofie, Socola; Catehismul sau teologia mitrop. Platon al Moscovei, după un text primit de la Korais; în 1841 a apărut voluminoasa lucrare: Istoria bisericească universală, a mitrop. Meletie al Atenei; Funia întreită, Iaşi, sau Manual despre Sf. Treime; Pidalionul lui Nic. Aghioritul, 1844; Indeletnicire spre buna murire, după Evgh. Bulgaris, apoi alte cărţi de cult şi Ermologiu, Maslul şi Agiatasmatar, în fine Părţi din Cronica lui Dimitrie Cantemir. – La Neamţ au mai apărut: noua ediţie din Vieţile Sfinţilor, 1834; Octoihul şi Psaltirea, Triodul. Se folosea: Invăţătura pravoslavnică, Bucureşti, cca 1730, un mic catehism (Beju I., în Mitrop. Ardeal. 1/3 1967, p. 860).

Paralel, la Buzău a tipărit episcopul Chesarie: Vieţile Sfinţilor, 1834; Mineile, Cazania nouă cu vieţi de sfinţi, Evangheliarul şi ediţia a IV-a a Bibliei româneşti, orientată după Biblia lui Şerban, a lui S. Clain şi cea rusă=română din 1819. Şi la tiparniţa de la Argeş a apărut o serie de Vieţi de Sfinţi, în 1830, prin grija paisianului Neonil de la Neamţ, care a mai publicat şi o ediţie nouă de Mineie, în 1845, după texte slavone şi greceşti; tot el a înfiinţat la Neamţ, în 1846, o şcoală greco=română, în frunte cu teologul Filaret Scriban.

In această împrejurare şi muzica bisericească a fost îndrumată după reforma realizată la Constantinopol şi adusă de Petru Manuil Efesinul. El a realizat la Bucureşti chiar o tiparniţă pentru psaltichia grecească. Apoi ucenicul său, Macarie Psaltul (– 1836), iscusit «în ambele sisteme» la şcoala de psaltichie de la Bucureşti, a publicat la Viena, în 1823, cu notaţie psaltică: Teoreticonul, Anastasimatarul şi Irmologiul, influenţînd şi în Moldova, manualele sale şi prin Octoih. La Iaşi psaltichia lui Macarie a fost susţinută de şcoala lui Grigore Vizanti Psaltul (Berechet St., Macarie, în B.O.R. 3/4, 1948).

Dar adevăratul reformator al muzicii bisericeşti la români a fost Anton Pann (– 1854), vistiernicul înţelepciunii, şi ucenicul lui Manuil Efesinul şi Macarie. După ce a cunoscut regiunile româneşti şi Macedonia, a funcţionat ca profesor de muzikie, la Bucureşti, la Rîmnicul Vîlcii şi la Braşov, punînd la îndemîna credincioşilor toate cîntările principale bisericeşti, după texte vechi şi greceşti, precum: Cîntece de stea, 1822; Ecfonisele Sf. Liturghii, Versuri muzicesti, Doxastar cu măriri, Basul teoretic şi practic al

muzicii bisericeşti, 1845; Antologia psaltică=Paresimier, Imnologhion sau Catavasier, Prohodul, Antifoane, Gramatica muzicală, Sf. Evanghelie a Paştilor în 8 limbi, la Sibiu; Pocăinţa omului dezmier=dat, Hristoitia şi altele, publicate în tipografia proprie. Poporului i=a mai dat Poezii populare, Povestea vorbei, povestiri ca Năzdrăvă=niile lui Nastratin Hogea, Înţeleptul Arghir, Spitalul amorului, Povestirile lui Moş Albu, Fabule, Călindare, care au pătruns de curînd în masele de credincioşi (Teodorescu G., Operele lui A. Pann, 2 fasc. Bucureşti 1891/3; A. Pann, Pagini alese, 2 vol., Buc. 1953; Moisescu Gh., O sută de ani de la moartea lui A. Pann, B. O. R. 1/2 1954; Manole I., A. Pann, Bucureşti 1955, pp. 324).

Influenţa lui a fost simţită la psaltul Dimitrie Suceveanu din Moldova, care împreună cu arhim. Irinarh, a retipărit la Iaşi, în 1848: Teoreticonul, Anastasimatarul şi Irmologhionul lui Macarie. Opera proprie: Ideomelarul, după hartofilaxul Hurmuziu şi Doxas=tarul lui Petru Lampadarie, cuprinde slave, sedelne, tropare, mări=muri şi condace originale, dedicate Mitrop. Grigorie Miculescu şi a fost tipărită în 3 vol. la Neamţ, în 1856. Un alt ucenic al lui Pann a fost G. Ucenescu de la biserica sf. Nicolae din Braşov, care a compus în 1853 un tratat practic de muzică eclesiastică greco=orientală, exemplificată prin compoziţii (Marin D., Paharnicul D. Suceveanu, Mitropolia Moldovei 11/12, 1956; vezi Mitrop. Olte=teniei 10/12 1956, p. 688 s).

In Transilvania s=a făcut cunoscut Iancu Barac de la Alămar=Alba (– 1848), care a inaugurat curentul popular în literatura tran=silvăneană, alături de membrii familiei Tempea de la Braşov, ajunşi şi în Banat (V. Molin, Preoţii din familia Tempea, Mitrop. Banatului 1/3 1967). In legătură cu acest curent, prof. Moise Fulea de la Şcoala teologică de la Sibiu, alături de prof. I. Moga şi C. Pantazi şi cu sprijinul episc. Andrei Şaguna, şi al prof. C. Diaco=novici=Loga de la Arad, au întrodus în muzica bisericească melodii proprii şi apoi prof. Dim. Cunţan a aplicat din 1854 la cîntarea bisericească chiar melodia populară românească.

Din partea uniţilor s=a susţinut o activitate intensă de tipă=rituri româneşti, fie cărţi de ritual, fie de lămurire duhovnicească, tipărite mai întîi la Buda, între 1816 şi 1829, apoi la Braşov şi din 1844 la Blaj, datorită lui Teodorovici I., Beldiman A., Aaron V, Bob I., Bojinca D., Leameni I., Sterlea S. şi altora.

In pictura bisericească română stăruia mai departe stilul brîn=covenesc, axat pe cel bizantin. Intre urmaşii lui Pîrvu Mutul de la Bucureşti sînt cunoscuţi pictorii Const. Grecu, Nifon Udrescu, Simon din Piteşti, Ioan Dascălul, apoi cei din cadrul şcolii moldo=veneşti de iconari, apoi din Banat, unde a activat Nedelcu, Andrie şi Diaconovici=Loga, la Buzău s=a făcut cunoscut miniaturistul Popa Flor. Caracterul acestei picturi era neoclasicist, cu redarea minu=ţioasă a amănuntelor; apar şi scene noi ca: Spălarea picioarelor, Rugăciunea din grădina Getsimani, şi coborîrea de pe cruce. In acest cadru a apărut şi Nicolae Polcovnicul (1830), ca zugrav «de subţire». Iar Manuil Halepliu a alcătuit cea mai completă erminie românească, folosind erminii greceşti, şi mai ales utilizînd elementele folclorului românesc. (Şesan M., Despre iconografia ortodoxă naţio=nală, Mitropolia Moldovei 5/6, 1965 p. 283).

In sudul Dunării situaţia se menţinea încă grea. In 1805 sîrbii au declanşat o revoluţie contra stăpînirii turceşti, pînă ce au primit domn propriu, în 1815, pe Miloş Obrenovici. La revoluţie au participat şi feţe bisericeşti, ca arhim. Ştefan Iovanovici, mitrop. Ştefan Stratimirovici, mitrop. Petru Niegoş din Muntenegru şi mulţi alţi clerici. (Vezi Patriarhia sîrbă, 150 g. ustanka u Srbii, Belgrad 1954; L. Ranke, Srpska revoluţia, Belgrad 1965, pp. 237).

Ca îndrumător teologic era privit încă teologul Ioan Raici (–1801), care cunoştea şi Mărturisirea de credinţă a lui Petru Movilă. Catehismul lui Raici şi Teologia sa dogmatică au fost difuzate în mai multe ediţii, alături de cărţile sale de istorie; în 1854 s-a făcut şi o traducere românească, la Sibiu, după Dogmatica sa. Pentru redeşteptarea poporului au activat ca predicatori Gavril Ştefanovici Venţlovici şi egum. Vichentie Rachici (– 1824).

Mai bună era situaţia *sîrbilor* din Ungaria de sud, unde mitropoliţii Moise Putnic, St. Stratimirovici (– 1836) şi Iosif Raiacici, au dezvoltat Seminarul teologic de la Karloviţ, şi au înfiinţat o şcoală pedagogică la Sombor, susţinută din Fondul Sf. Sava; profesorii de la Karloviţ au redactat şi revista «Bogoslovski vestnik». Ce priveşte cărţile de cult, acestea erau mereu aduse de la Moscova, în slavona bisericească. Pentru aceste motive şi Muntenegrul lui Petar I (– 1830) s-a legat tot mai strîns de Biserica rusă şi de Rusia, căci domnitorul era totodată şi vlădică şi mitropolit de Cetinie. Astfel în cadrul vechii literaturi sîrbe (Raici I.-Boici L., Pamiatniki u slaveno srbskom knijestvu, Paris 1815) au intrat şi achiziţiile de cărţi ruse, precum cele din sec. XVIII, ca şi mai recente, ca Psaltirea din 1809, Trebnicul din 1823, Mineiul comun din 1841, Antologhionul din 1855, Penticostarul şi multe altele, ca şi Kormciaia kniga-Pidalionul, ediţia Moscova din 1816 şi ediţia greacă, de la Atena, din 1841.

Abia mitrop. Petar Iovanovici de la Belgrad (1833-1859), învăţat în teologie şi filosofie, a putut să deschidă primul institut teologic la Belgrad, în 1836, după nereuşita mai veche a lui Dositei Obradovici, punîndu-l sub patronajul Sf. Sava şi cu ajutorul efectiv din Biserica rusă. Astfel se putea redeştepta iar «biserica svetosavică a sîrbilor». Greutăţile erau însă mari din cauza luptelor între familiile domnitoare Obrenovici şi Karagheorghe.

Teologul epocii a fost Vuk Karadjici (1787-1864), creator al ortografiei sîrbe, folclorist şi autor de dicţionar şi gramatică sîrbă, în 1814. Apoi în legătură cu Societatea biblică rusă a început să traducă Noul Testament în sîrbeşte, pe care l-a publicat la Viena în 1847; astfel s-a dat semnalul pentru înlocuirea limbii paleoslave şi ruse cu cea sîrbă. Totuşi A. Stroikovici a publicat Noul Testament încă în paleoslavă, la Petrograd în 1824, apoi la Lipsca, în 1830 şi 1834... Lucrarea sîrbă despre: Geografia sau descrierea vieţii Mîntuitorului, s-a popularizat, încît în 1822/3, Uroş Nestorovici i-a făcut şi o traducere românească, publicată la Lugoj. Se redeschid şcolile sîrbe de la Vîrşeţ şi Arad şi Pavel Nikolin publică Cuvîntări bisericeşti, la Novi Sad, în 1840. Astfel şi mitropolitul de Karloviţ, Iosif Raiacici (– 1861) a publicat o Evanghelie sîrbă la Viena, în 1854.

Apoi s=a lansat şi înfiinţarea de tiparniţe sîrbeşti, pentru cărţi şi reviste şi începe organizarea de biblioteci bisericeşti la mănăstiri şi parohii (Popovici Vl., Trkvena stampa, Glasnik srpsk. trkve 5, 1965 p. 152; Durkovici L.=Jakşici, Istoria srpskich biblioteka, Belgrad 1953, periodul 2, pentru anii 1800=1850).

Muzica bisericească sîrbă s=a orientat după practica stabilită de Zaharia Orfelin, cu melodie populară (Pavlovaţ M., Antologia srpskog peşništva, Belgrad 1964) şi în pictură stăruia stilul lui Teodor Kraciun (–1772), de tip bizantin=venetian. Se continuă stilul bizantin=sîrb în şcoala familiei Dimitrievici=Rafailovici şi renaşterea din sec. XIX s=a datorit pictorilor C. Danilo, T. Kaciur, P. Sinici, St. Alexici şi altora, în stil bizantino=sîrb, bogat în fresce (Durici V., Icones de Yougoslavie, Belgrad 1961; alte informaţii în Glasnik srp. trkve 1/2 1967 p. 10 s).

La *bulgarii* ortodocşi, ucenicii lui Sofronie de la Vraţa (–1815) au continuat cu activitatea carturărească. Intre aceştia s=a distins egum. Neofit de la Rila (–1864), autorul unei gramatici bulgare, orientată după Smotriţki, în 1835, prin care se iniţiază şcoala bulgară naţională; de accea a fost numit «patriarhul scriitorilor şi pedagogilor bulgari». In acea vreme mitrop. Ilarion de la Tîrnova (–1838), intrînd în legături cu Ţara Românească şi cu tiparniţa de slavonie de la Bucureşti, a susţinut acţiunea pentru tipărirea Bibliei în limba bulgară. Prima ediţie s=a publicat în 1819 de arhim. Teodosie; ediţia a doua a publicat=o Petru Sapunov în 1828, cu Noul Testament, tradus de mitrop. Ilarion; a treia ediţie, pregătită de Neofit de la Rila, a văzut lumina tiparului în 1838. Tot pe pămînt românesc s=a tipărit şi primul Bucvar bulgar, al lui P. Beron din Craiova, în tiparniţa de la Braşov, în 1824; iar un text românesc a fost folosit pentru traducerea bulgară a Alexandriei. Apoi în 1829, Iuliu Venelin a scris la Moscova după ajutoare, justificîndu=şi cererea cu afirmaţia că biserica bulgară are mari merite pentru Ortodoxie, căci i=ar fi dat pe Orfeu, pe Homer, pe Tucidide, pe Aristotel, pe Alexandru Macedon, pe Constantin cel Mare şi chiar pe Sf. Vasile cel Mare, care toţi ar fi de origine bulgară. Această activitate era sprijinită şi de şcoala de la Gabrova, a lui Aprilov, în care activa Neofit Hilandarski (–1848), autor de manuale.

Ucenic al lui Neofit de la Rila a fost pictorul bulgar Zaharia Zograv (–1853), devenit primul mare artist naţional, urmat de Dionisie Lovcianski (–1854). In aceste împrejurări, G. Triandafilov, ieşit din şcoala de psaltichie de la Bucureşti, a tipărit acolo în 1847 şi prima Psaltichie bulgară; apoi Hagi Stancev, care a înfiinţat ziarul «Slavianin», a organizat şi primul cor bisericesc bulgar la Rusciuc. Vecinătatea română era astfel de mare utilitate pentru renaşterea culturală bulgară (Mincev N., Din istoria literaturii bulgare, Constanţa 1932; Arnaudov M., Stroiteli na bălg. duchovna Văzrojdenie, Sofia 1954; Constantinescu-Iaşi P., Rolul României în epoca de regenerare a Bulgariei, Iaşi 1939; Idem, Studii istorice româno=bulgare, Buc. 1956; Mircev K., Edna novobalg. Alexandria, Sofia 1947; Anghelescu P., Noul Testament bulgar din 1828, B. O. R. 5/6 1954).

Ce priveşte pictura bisericească bulgară, renaşterea a fost

marcată în Erminia lui Christu Jefarovici din 1741, pe care au aplicat-o apoi şi şcolile de la Razlog şi Samokov şi au practicat-o pictorii Zah. Hristov, I. Nikolov, St. Dospenski la Mănăstirea Rila, aici sub influenţa atonită şi rusă (Grabar I., La peinture relig. en Bulgarie, Paris 1928 ; Pandurski V., Terk. jivopis v Bălgarii, Godişnik al Academiei teologice 5, Sofia 1955 p. 377 ss). In popor era gustat sbornicul lui Damaschin Studitul, ca «damaschine» (Petkanova D., Damaskin v bălg. literatura, Sofia 1965).

La *albanezii* ortodocşi au apărut scriitori de istorie patriotică, cu lauda isprăvilor lui Skanderbeg contra turcilor, cum au fost în sec. XIX : G. Buzuku, P. Budi, F. Bardli, P. Bogdani, G. Durrsaku, P. Todhri, H. Zamberi, M. Sami, unii din ei în emigraţie, şi catolicizanţi (Shuteriqi D., Chansons populares sur Skanderbeg, rev. Literatura jonë 5, 1949; Lambertz M., Albanisches Lesebuch, 2 vol., Lipsca 1940 cu texte; idem, Die Volksepik der Albaner, Lipsca 1954; Idem, Albanien erzählt, Berlin 1956; alte informaţii în Buletinul Universităţii din Tirana 2, 1957 p. 225 s).

In concluzie se constată că şi în această epocă, teologia ortodoxă s-a dezvoltat aproape unitar în toate bisericile ortodoxe locale; cărţile de teologie şi de cult au circulat fără restricţii între greci, slavii sudici şi nordici şi românii ortodocşi, într-o întrecere de a se da ce era mai bun şi mai folositor pentru credincioşi, spre luminarea sufletului în vederea mîntuirii. Astfel s-a păstrat legătura între învăţătura Mîntuitorului din Sf. Evanghelie, Biserică şi credincioşi, păstrîndu-se razimul pe Sf. Părinţi, pe deciziile sinoadelor ecumenice şi pe Ortodoxia tradiţională, unitară. Această Ortodoxie îşi păstra calităţile dorite: de a împlini în lume viaţa şi învăţătura Mîntuitorului (Sf. Ioan Damaschin), de a păstra armonia căilor de cunoaştere empirică, filosofică şi teologică (M. Psellos) şi de a manifesta încredere deplină în Dumnezeu, care necontenit trimite harurile sale spre credincioşi (Sf. Grigorie Palama).

In amănunt se constată că teologia ortodoxă a luat un deosebit avînt, ca răspuns la acuze apusene că ar fi rămas împietrită, înapoiată faţă de contemporaneitate, cum a crezut-o de pildă un Joseph de Maîstre, pe la 1821.

Dimpotrivă, tocmai atunci valorile ei erau în plină desfăşurare, pornind de la teologia rusă, spre cea grecească. Dar în acest cadru teologia românească nu apare ca una de împrumut, căci prin activitatea neobosită a Mitropolitului Veniamin Costachi al Moldovei, ea îşi croieşte un drum românesc, dar credincios tradiţiilor ortodoxe. Personalitatea distinsă a Mitropolitului Veniamin Costachi a ajuns să fie apreciată chiar pe plan panortodox, în care sens stau mărturie declaraţiile Patriarhului ecumenic şi ale confraţilor săi din Orient. In consecinţă Mitropolitul Veniamin Costachi s-a înscris cu litere de aur în teologia ortodoxă pentru întregul Răsărit ortodox şi însufleţirea sa patriotică s-a răsfirat peste Carpaţi spre ortodocşii Transilvăneni, şi chiar spre cei sud-dunăreni, purtînd în ambianţa ei principiile Mărturisirii de credinţă a Mitropolitului Petru Movilă.

Astfel «renaşterea» ortodoxiei carpatice şi balcanice s-a împletit odată cu renaşterea social-politică a populaţiunilor sud-est

europene, spre dobîndirea libertăţii naţionale şi populare. Astfel se dovedea faptul, că Bisericile ortodoxe locale îşi dădeau contribuţia lor de slujire a intereselor mari ale populaţiunilor, nădăjduind, suferind şi stăruind alături de ele, într=o frăţească colaborare.

Pr. Prof. M. ŞESAN

Ştiri sumare despre învăţătura de carte în unele sate moldovene, între anii 1826=1829 (din vechile statistici bisericeşti) *)

Dintre vechile lucrări statistice din prima jumătate a secolului al XIX=lea, iniţiate de Mitropolia Iaşi, pentru recensămîntul personalului bisericesc din Moldova, s=au păstrat pînă azi doar acelea pentru ţinuturile Cîrligătura, Hîrlău şi Neamţ [1]). Directivele date pentru alcătuirea lor au fost dintre cele mai ştiinţifice din acel timp, întrecînd pe ale Visteriei, care erau mai sumare. In timp ce în lucrările Departamentului fiscal apare numai populaţia care interesa îndeaproape socotelile financiare, în lucrările cerute de Mitropolie apare nominal întreaga populaţie rurală şi urbană, indiferent de vîrstă, de sex şi de stare socială. Se poate da ca un exemplu în acest sens, catagrafia ocolului Tîrgul Neamt (1829), care este de fapt o evidenţă a tuturor familiilor din întregul ocol [2])

Cele trei catagrafii ţinutale – a Cîrligăturii (1826), a Hîrlăului (1826=1827) şi din nou [3]) a ocolului Tîrgul Neamţ (1829) – ne interesează în mod cu totul special aici, întrucît ele sînt singurele care conţin date pentru învăţătura de carte a tineretului din familiile preoţilor şi ale celorlalţi slujitori bisericeşti. Spre regretul nostru, în aceste trei lucrări nu apar şi familiile ţărănimii din sate şi ale tîrgoveţilor şi, deci, nu putem şti cîţi din fiii acestora urmau la învăţătură. Ni se dau însă date statistice (cifrice) asupra acestei populaţii: numărul caselor şi numărul bărbaţilor cu al femeilor, inclusiv copiii lor.

In rîndurile următoare expunem informaţiile cu privire la învăţătura de carte, pe care ni le oferă sus=menţionatele catagrafii.

1. Străvechiul *ţinut al Cîrligăturii* a fost de o mică întindere. El apare în documente la 12 august 1426, însă unele sate din cuprinsul său sînt cu mult mai vechi. In timpul lui Alexandru cel Bun cuprindea peste 100 de sate [4]). A fost extrem de bogat în

---

*) Din studiul «*Şcoli săteşti din Moldova*», *între anii 1500–1835*, pregătit pentru tipar.

1) Arhivele Statului din Iaşi, Fondul Mitropolia Moldovei, Condici, nr. 1, 8, 9 şi 10.

2) *Ibidem*, condica nr. 1. Singura alcătuită în acest fel.

3) Deci alt exemplar decît cel menţionat mai sus.

4) M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1931, vol. I, p. 181.

păduri şi păşune, în iazuri cu peşte, în prisăci şi livezi etc.. Prin reforma administrativă din 1833 fu desfinţat şi înglobat în ţinuturile limitrofe – Iaşi, Vaslui şi Roman.

In anii 1825=1826, cînd s=a făcut catagrafia clericală de care ne ocupăm [5]), ţinutul acesta avea doar 40 de sate. In curs de patru secole, deci, unele s=au desfiinţat, altele s=au comasat, iar altele au fost încorporate în alte ţinuturi. In 25 din aceste 40 de sate, aflăm că 60 fii de slujitori bisericeşti învăţau carte pe lîngă bise=rici. Numărul lor pe sate variază de la 1=5, iar în ce priveşte vîrsta lor, sînt – mai mult de jumătate – copii pînă la 15 ani.

Dăm aici lista celor 25 sate din ţinutul Cîrligăturii, în care învăţau cei 60 şcolari: Scobinţeni [6]) (în realitate Scobîlţeni) 1, Găneşti 1, Prigoreni 4, Mădărjăni 4, Brăeşti 5, Goeşti 2, Lunganii de Sus 4, Gura Sîrcii 1, Cosiţeni 4, Doroşcani 3, Rădeni 1, Popeşti 1, Storneşti 2, Sîneşti 3, Frumuşelele 3, Mitoc 1, Todireşti 2, Hoi=eşti 2, Păuşeşti 1, Cogeasca 1, Dînjeni 3, Mînjeşti 1, Lunganii de Jos 1, Voineşti 1, Hadîmbul 1.

Elevii erau notaţi cu calificative: învăţat, puţin învăţat, neînvăţat; bun, bunişor, de mijloc; nu ştie, nu învaţă etc..

2. *Tinutul Hîrlău* a fost tot atît de vechi şi de restrîns ca şi cel al Cîrligăturii. El apare în documente la 1 mai 1384 [7]). A fost şi acesta desfiinţat tot prin reforma administrativă din anul 1833 şi atribuit ţinuturilor învecinate.

Intre anii 1826=1827 s=a lucrat şi aici o catagrafie a clerului şi a celorlalţi slujitori ai bisericilor. Din aceasta aflăm că ţinutul avea 43 sate. In 22 din aceste sate, un număr de 59 fii de preoţi, diaconi, dascăli etc., învăţau carte la biserici. Numărul lor pe sate variază aici între 1=6, iar procentul cel mai ridicat îl formează copiii pînă la 15 ani.

Dăm şi aici lista celor 22 sate, în care învăţau cei 59 şco=lari: Hodura 3, Cepleniţa 2, Bădeni 3, Zlodica 1, Cotnari metoh Horodiştea 3, Cîrjoaia 1, Zbereni sat şi schit 1, Steclăria 1, Maxut 4, Deleni 4, Rădeni cu schitul 3, Nelipeşti 5, Oneşti 2, Şipote 2, Vlădeni=Jijia 1, Iacobeni 4, Rădiurile 2, Răuseni 6, Stroieşti 3, Totoeşti 5, Belceşti 1, Ulmeni 2.

3. *Tinutul Neamţ* – ocolul Tîrgul Neamţ (sau ocolul Muntele). Organizarea unei vieţi sociale=administrative în jurul Cetăţii Neamţ, ne duce – documentar – pînă în secolul al XIV=lea, spre jumăta=tea lui.

In anul 1829 s=a lucrat şi în acest ţinut, pe ocoale, o cata=grafie a clerului şi a personalului ajutător. S=a păstrat numai aceea a ocolului Tîrgului Neamţ, în care găsim 34 sate. Subliniem că aici au existat preocupări pentru învăţătura de carte în aproape totali=tatea satelor (în 32 sate), iar numărul elevilor este 184, deci de trei ori mai mare ca în fiecare din cele două ţinuturi întregi, studiate. In sfîrşit, repartiţia elevilor pe sate, variază aici de la

---

5) Arhivele Statului din Iaşi, «Fondul Mitropoliei», Condici, nr. 8.
6) Aici a venit să-şi continue învăţătura în 1827 şi un Ioniţă Popovici.
7) M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 313.

1-14, majoritatea fiind copii pînă la 15 ani, dar aproape în acelaşi număr sînt şi cei între 15-20 de ani.

Lista celor 32 de sate cu preocupări pentru şcoală este următoarea: Humuleşti 11, Vînătorii de Sus 8, Vînătorii de jos 3, Brusturi 1, Răuceştii de Jos 9, Răuceştii de Sus 7, Preoţeşti 3, Nemţişorul 5, Timişeşti 4, Poiana Prisăcii 2, Graşi 2, Oglinzi 8, Drăgăneştii 11, Vindăuanii de Sus 3, Bălţăteşti 14, Cracăul Negru 7, Grumăzeştii de Sus 9, Grumăzeştii de Jos 4, Agapia 7, Sacaluşeşti 6, Pipirigul 9, Valea Sacă 4, Topoliţa 4, Ocea 3, Petricani 8, Uricheni 7, Boiştea 4, Rădeni 5, Păstrăveni 1, Tîrpeşti 6, Capul Dealului 4, Davideni 5.

4. In încheierea acestor date culturale, singurele care ne sînt cunoscute pe *cale oficială* pentru satele Moldovei pînă la anul 1830, ne vom referi la cîteva probleme comune celor trei ţinuturi studiate şi vom face unele generalizări pe baza datelor oferite de citatele catagrafii.

La învăţătura de carte pe care o făceau, unii elevi au fost notaţi cu calificative: învăţat, puţin învăţat, neînvăţat, nu ştie; bun, bunişor, de mijloc. Sînt, desigur, aprecieri globale pe care le făceau protoiereii însărcinaţi cu conducerea şcolilor şi a ţinuturilor din punct de vedere religios. Pentru alţi elevi au fost precizate chiar obiectele la care studiau: învaţă carte, învaţă carte moldovenească, învaţă la buchi, la bucoavnă, la octoih grecesc, învaţă la scrisoare (caligrafie, desigur), învaţă la rînduiala dăscăliei, la utrenie, la vecernie, învaţă la glasuri, la cîntări, învaţă la ceaslov, la psaltire sau la amîndouă deodată.

Deci, aceşti copii de preoţi, diaconi, dascăli, ponomari etc. se pregăteau mai mult în vederea încadrării lor în rîndurile personalului bisericesc, bineînţeles după ce vor fi urmat şi Seminarul din Socola, care era «şcoala fiilor de preoţi».

Din datele aceloraşi catagrafii studiate – deşi ele sînt parţiale, întrucît privesc numai o anumită categorie a populaţiei din cele trei ţinuturi – am întocmit un scurt tabel statistic de care ne vom servi spre a sublinia şi alte aspecte, asupra cărora merită să ne oprim atenţia.

Iată acest tabel statistic:

ŢINUTUL SAU OCOLUL	SATELE			Nr. elevilor	VÎRSTA ELEVILOR		
	Nr. total	Nr. celor cu şcoală	Proporţia la %		Pînă la 15 ani	Între 15 şi 20 ani	Peste 20 de ani
Cîrligătura	40	25	62	60	41	11	8
Hîrlăul	43	22	51	59	31	23	5
Neamţ (ocol)	34	32	94	184	85	77	27
Totaluri		79		303			

Deci în 79 de sate cu şcoli, învăţau 303 elevi.

Cele două ţinuturi din podişul Moldovei erau dintre cele mai mici, în al III=lea deceniu al secolului al XIX=lea. Pentru o compa=raţie a lor cu ocolul Tg. Neamţ, ne lipsesc măsurătorile necesare. Totuşi, din tabelul de mai sus, observăm că acest ocol, «al Munte=lui,» avea doar numai cu ó şi respectiv 9 sate mai puţine, decît fiecare din cele două ţinuturi. Luînd însă în considerare satele în care se găseau şcolari, superioritatea ocolului Tg. Neamţ apare impunătoare. Procentajele celor trei unităţi administrative – 62 %, 51 % şi 94 % – sînt convingătoare.

In ceea ce priveşte numărul elevilor din aceste ţinuturi, ocolul Tg. Neamţ deţine de asemenea superioritatea. El are de trei ori mai mulţi şcolari decît fiecare ţinut în parte. Exprimat în procentaj, aceasta înseamnă 308 %. Datele privitoare la vîrsta şcolarilor ne arată de asemenea, peste tot, că majoritatea acestora erau copii pînă la 15 ani.

Subliniem că aceste date sînt numai în parte concludente. Ele nu sînt expresia totalităţii populaţiei din ţinuturile studiate, ci numai a unei infime minorităţi – aceea a slujitorilor bisericeşti. Totuşi, diferenţele mari de procentaj, atît cu privire la numărul satelor cu preocupări pentru învăţătura de carte, cît şi a numărului de elevi, ne obligă să ne gîndim la existenţa unor condiţii economice superioare, a vieţii locuitorilor de la munte faţă de cei din podiş şi şes.

In sfîrşit, o concluzie care se impune de asemenea este aceea a generalizării învăţămîntului la sate, în Moldova, la începutul secolului al XIX=lea. Ceea ce am găsit la Neamţ, ţinut de munte, trebuie să fi fost şi în restul ţinuturilor de pe versantul răsăritean al Carpaţilor. De asemenea, ceea ce am găsit la Hîrlău şi Cîrligă=tura, trebuie să fi fost şi în celelalte ţinuturi de podiş şi de şes. Acest fapt – intensificarea învăţămîntului – nu s=a produs însă, în acel timp, datorită unor dispoziţii şi legi speciale, ci este efectul unei practici statornice, mai vechi, izvorîtă din necesităţile populaţiei şi ale bisericii, precum şi ale administraţiei şi proprietăţii mari.

CONSTANTIN TURCU

Cinstirea sfinţilor în Biserica Ortodoxă

Cuvinte introductive

In viaţa de credinţă şi evlavie a Bisericii noastre cultul Sfinţilor ocupă un loc important.

Nu este slujbă bisericească în care să nu fie pomeniţi cu laudă unii sau alţii din ceata sfinţilor. Nu este zi a anului liturgic în care să nu fie trecuţi spre cinstire unii sau alţii dintre acei următori ai lui Hristos, care, deşi învăluiţi în adîncă smerenie, s-au dovedit neînduplecaţi în voinţa de a se asemăna Domnului, în propovăduirea şi practicarea iubirii de Dumnezeu şi de oameni.

Bisericile ridicate în numele sfinţilor, icoanele, slujbele, cîntările liturgice, sinaxarele, panegiricile care le proslăvesc virtuţile, constituie tot atîtea dovezi despre dragostea şi cinstirea cu care comunitatea credincioşilor a înţeles să-i înconjoare şi să le perpetuieze amintirea.

Prin dragostea lor faţă de Dumnezeu, prin bărbăţia lor dovedită în lupta contra păcatului, prin slujirea şi jertfa lor dezinteresată în slujba semenilor, sfinţii au constituit şi constituie pentru credincioşi, o înaltă şcoală de energie şi slujire a binelui obştesc.

In cele ce urmează vom trata despre cinstirea sfinţilor în Biserica Ortodoxă îndrumînd expunerea pe firul următoarelor puncte:

1. – A fi sfînt, ce înţeles are în Biserica Ortodoxă.

2. – Temeiurile cinstirii sfinţilor: a) Temeiul dogmatic; b) Temeiul pedagogic; c) Temeiul social.

3. – Formele cinstirii sfinţilor: a) Venerarea sfinţilor; b) Invocarea lor; c) Imitarea sfinţilor.

4. – Obiecţii.

5. – Datoriile preotului în legătură cu cinstirea sfinţilor.

1. — A fi sfînt, ce înţeles are în Biserica Ortodoxă

Ideea de sfinţenie e mai veche decît creştinismul. Şi înainte de creştinism întîlnim credincioşi care s-au străduit în mod deosebit în direcţia virtuţilor religioase.

La vechii chinezi, de exemplu, întîlnim o concepţie care împărţea pe oameni în trei categorii. In prima categorie intrau oamenii de rînd; în a doua – înţelepţii care trăiau potrivit raţiunii; în a treia – sfinţii care se călăuzeau după legea cerului.

La greci, sfinţenia era înţeleasă ca o apropiere a omului de divinitate. In dialogul Euthyphron, Plato îşi pune întrebarea: sfinţenia e sfinţenie pentru că e plăcută zeilor, sau e plăcută zeilor pentru că e sfinţenie? Marele filozof înclină pentru ultima alternativă. Cînd însă e să definească sfinţenia, Plato spune că o va face altădată.

In budism sfinţenia e concepută ca o înăbuşire a naturii proprii prin mortificaţie şi ca o tăgăduire a realităţii externe, ca o fugă de lume. Sfîntul budist duce lupta nu împotriva păcatului, ci împotriva existenţei însăşi.

In mahomedanism sfîntul e prietenul lui Alah. Este cel care renunţă de bună voie la unele plăceri pentru a le primi în şi mai mare măsură, ca răsplată, pe lumea cealaltă.

Aceste cîteva date ne îngăduie concluzia că omul credincios a avut întotdeauna ideea unei vieţi mai înalte şi a presimţit că această viaţă religioasă mai înaltă nu poate fi realizată în afara legăturii cu Dumnezeu.

Abia în Vechiul Testament sfinţenia e legată organic de ideea de Dumnezeu.

După concepţia Vechiului Testament, Dumnezeu e sfinţenia însăşi. Credinciosul care se supune, cu perseverenţă, legii lui Iahve, poate ajunge şi el sfînt. Pentru supunerea lui faţă de Iahve credinciosul primeşte în schimb promisiunea fericirii pămînteşti.

In cadrul creştinismului apelativul sfînt se atribuie atît persoanelor cît şi lucrurilor.

Sfinte se numesc lucrurile întrucît, prin anumite rugăciuni sînt sustrase folosirii obişnuite şi sînt consacrate lui Dumnezeu, urmînd a fi întrebuinţate exclusiv în slujba Lui. In acest înţeles vorbim de vase sfinte, veşminte sfinte, locaşuri sfinte etc.

Sfinte se numesc persoanele a căror voinţă e în acord desăvîrşit cu legea morală, cu binele. In acest înţeles numim sfînt întîi de toate pe Dumnezeu. Dumnezeu e sfinţenia absolută în sensul că, pe de o parte, între voinţa Lui şi legea morală nu e nici o distanţă, nici o tensiune, ea identificîndu-se total cu binele, iar pe de alta, în sensul că impune creaturilor raţionale legea morală şi cere respectarea ei («Nimeni nu e sfînt ca Domnul», Reg. cap. II, 2; «Sfinţiţi-vă... că eu, Domnul Dumnezeul vostru sfînt sînt», Lev. XI, 44).

Sfinte se numesc apoi şi acele creaturi care împlinesc desăvîrşit poruncile lui Dumnezeu. In această categorie intră Prea Curata Fecioară Maria, Ingerii şi Sfinţii.

In legătură cu persoanele sfinte vorbim despre o sfinţenie *obiectivă* şi de una *subiectivă*.

Sfinţenia *obiectivă* se dobîndeşte prin primirea Sf. Taine, a Harului dumnezeiesc. Sfinţenia *subiectivă* sau morală se dobîndeşte prin sinergia perseverentă dintre puterile proprii ale credinciosului şi Har.

La început toţi credincioşii creştini se numeau sfinţi, ca unii care aparţineau Bisericii şi erau consacraţi lui Dumnezeu prin Botez. Aşa sînt numiţi ei de exemplu, în scrisorile Sf. Apostol Pavel. «Tuturor celor ce sînteţi în Roma, iubiţi ai lui Dumnezeu, *sfinţi* chemaţi de el» (Rom. 1, 7). «Credincioşilor celor chemaţi să fie *sfinţi*" (I Cor. 1, 2). «Bisericii lui Dumnezeu din Corint împreună cu toţi *sfinţii* care sînt în Ahaia» (II Cor. 1, 1) etc.

Dar chiar de la început se va fi făcut deosebire între sfinţi şi sfinţi.

Mai întîi nu se poate ca Sf. Apostoli să nu fi înconjurat cu un respect şi o cinste deosebită pe Prea Curata Maică a Domnului. Nu se poate ca respectul pe care Iisus însuşi l-a acordat Maicii Sale, nu se poate ca puritatea, suferinţele, viaţa ei plină de sacrificiu pentru dumnezeiescul ei Fiu să nu-i fi determinat pe Sf. Apostoli a-i arăta o înaltă veneraţie încă din răstimpul activităţii publice a Domnului. Iar cînd Prea Curata a încetat de a mai fi trupeşte în mijlocul lor, venerarea ce i se acorda s-a intensificat şi mai mult şi a putut lua un caracter religios.

In *Odele lui Solomon*, lucrare scrisă pe la începutul sec. II, şi despre care unii spun că ar fi o colecţie de imne compuse pentru a fi cîntate la agape —, este vorba şi despre Fecioara Maria. De exemplu, în oda XIX: «Duhul îşi întinde aripile asupra sînului Mariei, Fecioara. Ea concepu şi născu Fiu. Şi printr-o mare îndurare a lui Dumnezeu deveni Mamă, Fecioara». Oda urmează de aproape referatul de la Sf. Evanghelist Luca, dar cuprinde o notă admirativă foarte accentuată. In semn de cinstire deosebită, Maria e numită *Fecioara Mamă*".

Intr-altă odă, a IV-a, sînt proslăvite căpeteniile celor aleşi şi anume Sf. Apostoli: «Fericiţi aceia (Sf. Apostoli) cărora El (Domnul) le-a încredinţat apa cea vie. Ei au potolit buzele arse. Au redresat voinţa paralizată. Căci tot omul i-a cunoscut în Domnul, şi prin apa cea vie ei trăiesc în eternitate».

Aceste ode au fost cîntate în anumite adunări bisericeşti, înainte de a fi încorporate în unele scrieri gnostice din sec. III.

Se poate spune deci că înainte de epoca persecuţiilor se practica în anumite centre creştine cultul Fecioarei şi al Sf. Apostoli, cu o însufleţire asemănătoare cultului sfinţilor din sec. IV (P. Séjourné, Culte des saints — în Dict. de Théol. cath., tom. XIV, col. 887).

Scrierile apocrife, care încep să apară cam de pe la jumătatea sec. II, vorbesc şi ele despre cultul Sf. Fecioare şi al Sf. Apostoli. De exemplu, Istoria naşterii Fecioarei (jumăt. sec. II), Actele lui Ioan (140), Actele lui Pavel şi Teclei (160) etc., cuprind date în sensul arătat.

Cea mai veche dovadă în legătură cu cultul unui martir o avem în legătură cu Policarp, episcopul Smirnei.

In scrierea: *Martiriul Sfîntului Policarp*, se arată, între altele, că iudeii au sfătuit autorităţile păgîne să nu cedeze creştinilor trupul lui Policarp pentru ca nu cumva lăsînd la o parte pe Hristos, ei să-nceapă a-l adora pe acesta. Ei nu ştiu, continuă scrierea, că noi (creştinii) nici pe Hristos a-L părăsi nu putem, nici altuia a ne închina. Căci acestuia (lui Hristos) ne închinăm pentru că e Fiul lui Dumnezeu, iar pe mucenici îi iubim după vrednicie ca pe ucenici şi imitatori ai Domnului (cap. XVII). In continuare, scrierea arată că după ce trupul sfîntului a fost ars, credincioşii i-au adunat rămăşiţele «care sînt mai de preţ decît pietrele nestemate şi mai scumpe decît aurul —, şi le-au aşezat la loc cuviincios». «Acolo va da Domnul să ne adunăm după putinţă... ca să sărbătorim ziua naşterii lui ca mucenic (ziua trecerii în viaţa fericită de dincolo), atît pentru aducerea aminte de cei care lupta au

săvîrşit, cît şi pentru deprinderea şi pregătirea celor ce au de luptat de acum încolo» (cap. XVIII).

Acestea sînt mărturii precise care dovedesc cinstirea de către credincioşi a persoanei şi moaştelor unui martir.

Sf. Irineu numeşte pe Sf. Fecioară «advocata –... virginis Evae», Fecioara care intervine pentru apărarea Evei (Adv. Haeres. V. Cap. XIX). Aici e implicată ideea intercesiunii, şi Sf. Grigorie Nisanul o extinde asupra tuturor sfinţilor (In. XL martyres; cf. şi Augustin, Sermo 286, nr. 5).

Origen scria că sfinţii «îndemnaţi de dragostea lor devin tămăduitori şi binefăcătorii noştri» (De orat. XI, 2; Cf. In Cantica, c. III).

In Istoria sa bisericească (VIII, 6), Eusebie spune că pe vremea lui Diocleţian s-a dat poruncă să fie exhumaţi martirii creştini şi aruncaţi în mare «ca nu cumva – iarăşi – unii să-i adore pe cei din morminte socotindu-i zei».

Moartea mucenicească pentru Hristos a fost socotită de la început ca semnul supremei vrednicii a unui credincios creştin. Martirul deveni modelul desăvîrşitei urmări a lui Hristos.

Dar în rîndul sfinţilor sînt primiţi nu numai martiri, ci şi mărturisitorii, adică cei care deşi n-au fost muceniciţi prin moarte au avut totuşi de suportat exil, chinuri.

La treapta de sfinţi au fost promovaţi apoi cuvioşii care au mers către desăvîrşire pe calea unei lupte grele cu păcatul, adică pe calea unei mucenicii spirituale.

In sfîrşit sînt trecuţi în rîndul sfinţilor acei conducători ai Bisericii, care au strălucit prin curăţenia vieţii, prin înţelepciunea, energia şi bărbăţia cu care au ştiut să propovăduiască şi să valorifice pentru credincioşi învăţătura creştină.

Putem spune deci că, în Biserica Ortodoxă, sfinţii sînt acei credincioşi care: a) s-au ridicat pe cea mai înaltă treaptă de vieţuire în Dumnezeu; b) duc o viaţă fericită în cer; c) sînt cinstiţi de Biserică prin cult public.

2. — Temeiurile dogmatice ale cinstirii sfinţilor

Cultul sfinţilor se bazează, întîi, pe învăţătura despre puterea şi eficienţa Harului Dumnezeesc.

Se ştie că după învăţătura Sf. noastre Biserici, Harul este o energie necreată, este o putere mîntuitoare cîştigată de Iisus Hristos pentru toţi şi care se împărtăşeşte omului în vederea mîntuirii.

Fără Har nimeni nu poate trece din starea naturală în aceea de fiinţă capabilă să trăiască în comuniune cu Dumnezeu. Harul e necesar pentru începutul, dezvoltarea şi desăvîrşirea vieţii duhovniceşti.

Harul se dă tuturor în mod gratuit, dar el lucrează în mod diferit în fiinţa celor ce-l primesc. In viaţa unor credincioşi puterea Harului se face mai slab simţită, în viaţa altora mai puternic; în viaţa unei alte categorii, lucrarea Harului e atît de puternică, încît radicala transformare pe care ei o vădesc, viaţa de înduhovnicire

şi de total dezinteresată slujire a oamenilor, ne obligă să ne plecăm în faţa lor cu cea mai adîncă veneraţie. Aceştia sînt sfinţii.

Cinstim, aşadar, pe sfinţi pentru Harul care lucrează cu atîta putere în fiinţa şi în viaţa lor, pentru roadele bogate produse în fiinţa sfinţilor sub forma mai ales a unei iubiri nelimitate faţă de Dumnezeu, faţă de oameni şi de întreaga creatură.

In al doilea rînd, cinstirea sfinţilor se bazează pe învăţătura despre comuniunea sfinţilor.

Invăţătura ortodoxă vorbeşte, se ştie, despre o Biserică luptătoare şi o Biserică triumfătoare.

Biserica luptătoare e comunitatea credincioşilor, care luptă pentru mîntuire în condiţiile vieţii pămînteşti; iar Biserica triumfătoare e comunitatea celor ce au trecut dincolo biruitori împotriva păcatului.

Legătura dintre o Biserică şi alta nu se întrerupe niciodată. Cei de aici sînt în continuă legătură cu cei de dincolo şi-n primul rînd cu sfinţii, iar sfinţii sînt mereu în legătură cu credincioşii de aici.

Sfinţii îşi manifestă comuniunea lor cu cei de aici prin aceea că se roagă la Domnul pentru ei; iar credincioşii din Biserica luptătoare îşi manifestă comuniunea cu sfinţii prin aceea că cer rugăciunile lor şi-i cinstesc cu pilde de virtute perfectă. (Andrutsos, Dogmatica, p. 447).

La baza comuniunii dintre sfinţi şi credincioşi pe de o parte; dintre credincioşi şi sfinţi pe de alta, se află legea fundamentală a creştinismului: legea iubirii. In temeiul iubirii de semeni, sfinţii vin în ajutorul credincioşilor rugîndu-se lui Dumnezeu pentru ei şi în temeiul aceleiaşi iubiri credincioşii roagă pe sfinţi pentru ajutor şi-i cinstesc pentru Harul şi virtuţile lor.

Că îngerii şi sfinţii intervin pentru credincioşi ne-o arată lămurit Sf. Scriptură:

In Epistola către Evrei Ingerii sînt numiţi «duhuri slujitoare trimişi ca să slujească pe cei ce vor fi moştenitorii mîntuirii» (1, 14). Deşi în cer, ei se interesează de aproape de soarta păcătoşilor bucurîndu-se ori de cîte ori vreunul din aceştia se pocăieşte (Lc. XV, 10). Duc înaintea lui Dumnezeu rugăciunile credincioşilor. «Cînd te rugai tu şi nora ta..., eu duceam pomenirea rugăciunii voastre înaintea celui Sfînt» (Tobit 12, 12). «Şi fumul tămîiei s-a suit din mîna îngerului înaintea lui Dumnezeu împreună cu rugăciunile sfinţilor» (Apoc. 8, 4).

Ingerii sînt obiect al cinstirii: «Şi eu Ioan... am căzut să mă închin înaintea picioarelor îngerului...» (Apoc. 22, 8).

Precum îngerii aşa şi sfinţii se interesează de semenii lor de aici. Ba încă în şi mai mare măsură ca îngerii, întrucît prin fire sînt şi mai apropiaţi de noi.

Ajutorul pe care cei drepţi, îndemnaţi de iubire, l-au acordat credincioşilor («Mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului». Iac. 5, 16. «Pururea în toate rugăciunile mele mă rog pentru voi toţi, cu bucurie»), continuă să-l acorde şi după trecerea în viaţa de dincolo. In cartea a II-a a Macabeilor (15, 12) se istoriseşte că Iuda Macabeul a văzut în vis pe arhiereul Onia rugîndu-se pentru popor împreună cu proorocul Ieremia.

In Apocalipsa (5, 8) ni se spune că sfinții din cer au înfățișat Mielului (Mîntuitorului) «năstrăpi de aur pline de tămîeri, care sînt rugăciunile sfinților».

Așadar, comuniunea activă a sfinților din cer cu credincioșii de pe pămînt și intercesiunea lor pentru aceștia e lămurit atestată de Sf. Scriptură.

Indirect legătura aceasta rezultă și din următoarele: Sf. Apostol Pavel ne spune că Mîntuitorul se roagă pentru noi (Rom. 8, 34). Dacă Mîntuitorul se roagă pentru oamenii din lumea aceasta, e de presupus că, imitîndu-l pe Domnul, sfinții vor face și ei aceasta.

Adăugăm că după învățătura ortodoxă, Biserica este trupul mistic al Domnului. In cadrul acestui trup fiecare sîntem mădulare unul altuia (Rom. 12, 6). Fiecare mădular trebuie să-ngrijească și de celălalt (I Cor. 12, 25). E limpede că în calitatea lor de mădulare ale Bisericii, Sfinții își vor aduce contribuția lor făcînd rugăciuni pentru credincioși iar credincioșii își vor arăta dragostea pentru Sfinți, invocîndu-i și străduindu-se a le călca pe urme.

3. — Alte temeiuri ale cinstirii sfinților

Ce urmărește Biserica prin cultul sfinților? Urmărește, în ultimă analiză, premărirea lui Dumnezeu, care se realizează nu numai prin imne, prin slujbe, prin rugăciuni, dar și prin viața practică a credincioșilor ei. Biserica urmărește să pună pe fiecare credincios în condiția de a preamări pe Dumnezeu prin gîndurile, cuvintele, faptele, prin viața lui de fiecare zi.

In acest scop ea dezvoltă nu numai o activitate de sfințire și propovăduire, ci și o activitate pedagogică de temeinică educație a credincioșilor. Ea nu se rezumă, adică, la administrarea Harului sfințitor și la instruirea credincioșilor, ci, se străduiește să ridice și voința lor cît mai aproape de nivelul învățăturilor propovăduite.

Biserica este convinsă că practicarea învățăturilor creștine nu se poate face fără o adaptare a mecanismului actului voluntar la cerințele poruncilor creștine, adică fără formarea deprinderilor religios-morale.

Pentru formarea unor asemenea deprinderi la credincioși, Biserica se folosește de o serie întreagă de mijloace, ca: supravegherea, sfaturile, laudele, mustrările, exemplul.

Exemplul viu este cel mai bun mijloc pentru educația credincioșilor pentru că:

a) Exemplul dovedește că învățătura propovăduită poate fi pusă efectiv în practică;

b) Invățătura transmisă nu numai pe cale de cuvînt dar și prin exemplu e percepută de către ascultători nu numai auditiv, nu numai intelectual, dar și emotiv. Intuirea unui exemplu o facem nu numai cu participarea minții dar și cu vibrația inimii, cu participarea vie a simțirii.

Lucrul acesta este de mare importanță, fiindcă, se știe, o idee, o învățătură, asociată cu un sentiment viu, are mult mai multe șanse de a fi transpusă în practică, întrucît sentimentul poate con-

verti ideea în idee-forţă, iar ideea-forţă declanşează mai uşor voinţa în direcţia ideii respective.

c) Printre instincte există şi acela al imitaţiei. Infăţişarea învăţăturii pe cale de exemple pune în lucrare instinctul imitaţiei la credincioşi, care ajutaţi de acest instinct, îşi vor putea adapta mai uşor viaţa la cerinţele înaltelor comandamente creştine.

Principalul exemplu de care se serveşte Biserica pentru educaţia voinţii credincioşilor este exemplul inegalabil al Mîntuitorului Insuşi. Dar pe lîngă acesta, Biserica valorifică şi exemplele date de sfinţi.

Dacă, în ce priveşte urmarea Mîntuitorului, unii sau alţii dintre credincioşi ar mai putea avea ezitări în imitarea Lui – determinate de conştiinţa că Hristos împlinind şi cu fapta învăţătura, a făcut-o pentru că a fost şi Dumnezeu –, cînd e vorba de exemplul sfinţilor orice ezitare întru imitarea lor, nu-şi mai poate găsi vreun reazem. Dacă sfinţii, oameni ca şi noi, au practicat integral şi perseverent învăţătura creştină, apoi prin aceasta s-a făcut dovada definitivă că orice credincios se poate călăuzi în viaţa lui de toate zilele după învăţăturile Evangheliei.

Iată, acesta este temeiul pedagogic al cinstirii sfinţilor. Practicînd un asemenea cult Biserica o face din convingerea că înfăţişînd în mod corespunzător pilda vieţii îmbunătăţite a sfinţilor, credincioşii se pot lăsa mai uşor înduplecaţi a se angaja pe calea aspră a învăţăturilor evanghelice.

*

Se ştie că în veacurile prime ale creştinătăţii, societatea era bîntuită de o serie de nedreptăţi strigătoare la cer. Sus, un număr restrîns de bogaţi care duceau o viaţă de huzur şi lux scandalos, jos, imense cohorte de săraci şi sclavi istoviţi de nemiloasa exploatare la care erau supuşi. Sus, clasa latifundiarilor care participau cu supramăsură la banchetul vieţii, jos, nesfîrşitele mulţimi cărora răutatea celor de sus le interzicea brutal accesul la cele mai elementare bunuri ale vieţii.

Faţă de asemenea inumană rînduială, e limpede că Biserica nu putea rămîne cu braţele încrucişate. Ea nu putea propovădui învăţătura că toţi oamenii, ca fii ai aceluiaşi Tată, sînt fraţi între ei, şi, în acelaşi timp, să accepte împărţirea lor în stăpîni şi robi. Nu putea accepta ca unii să ducă un trai de scandaloasă supra abundenţă, iar alţii – cei mai mulţi – să ducă o viaţă subumană, lipsită chiar de strictul necesar unui trai de azi pe mîine.

De fapt, de la început, Biserica a desfăşurat o intensă activitate urmărind, direct sau indirect, atenuarea şi chiar eliminarea relelor care măcinau temeliile vieţii sociale.

In acest scop, Biserica s-a folosit, mai întîi, de predică, propovăduind, cu timp şi fără timp, învăţătura că în Hristos oamenii sînt cu toţii egali, sînt fraţi unii cu alţii. Procedînd aşa, ea a pornit de la convingerea că, lovite în rădăcinile lor interioare, psihologice, rînduelile şi instituţiile sociale nedrepte vor sfîrşi prin a fi eliminate definitiv din viaţă.

Altă cale folosită a fost aceea a creării unei atmosfere menită să încurajeze autorităţile de stat de a schimba sistemul legislaţiei

în direcţia uşurării vieţii celor de jos şi a promovării lor la conştiinţa demnităţii de om, de subiecţi nu numai de datorii, dar şi de drepturi.

N-a fost ocolită nici metoda evidenţierii virtuţilor alese care împodobeau viaţa celor de jos. Nu arareori, cei de jos se dovedeau mai intransigenţi în viaţa morală, mai alipiţi de credinţa lor şi mai statornici în mărturisirea lui Hristos, ca reprezentanţii clasei de sus.

Ţinînd seamă de aceasta, Biserica promova, fără ezitare, dintre cei de jos, în rîndurile ierarhiei, în posturi de conducere în Biserică, şi chiar la treapta cea mai înaltă pe care cineva o poate urca în cadrul Bisericii, şi anume la treapta de sfînt. (Cf. E. Braniște, Idei, principii şi preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe. Studii Teol. 7-8/1952, p. 441).

Adăugăm că chiar dintre sclavi s-au aflat nu puţini, care au suferit moartea martirică pentru Hristos, ca de pildă: Blandina la Lyon, Ariadna în Frigia, Sabina la Smirna, Potamiana la Alexandria, Felicitas cu stăpîna sa Perpetua la Cartagena... Porfiriu la Cezareea etc. (P-Allard, Esclavage in Dict. Apologétique de la foi catholique, I col. 1478-1479; J. Dutilleul, Esclavage în Dict. de théol. Cath. V, 465-466). Şi fapt întru totul vrednic de subliniat, Biserica nu ezită să ridice la treapta de sfinţi pe sclavii care primiseră cu bărbăţie moartea pentru Hristos. Fapta era de-a dreptul uluitoare pentru mentalitatea păgînă. De unde pînă atunci, obiceiul era ca sclavii să fie ignoraţi, neglijaţi, desconsideraţi, iată că acum vine Biserica creştină, cu practica promovării celor mai de jos, pe treapta cea mai de sus a cinstirii. Fapta marca o radicală răsturnare a relaţiilor dintre stăpîn şi sclav în sensul că acum stăpînul trebuia să-şi impună smerenia de-a aduce venerare publică fostului său sclav.

E lucrul care scandaliza pînă la revoltă pe sofistul Eunapiu, pe Iulian Apostatul şi pe alţii (I. Coman, Lupta Sfinţilor Părinţi împotriva sclaviei, Stud. Teol., 3-4/1953, p. 182-183).

Prin ridicarea celor de jos la treapta înaltă a sfinţeniei, Biserica a urmărit să arate că puterea lui Dumnezeu lucrează şi prin cei de jos şi mai ales prin ei şi că, dacă Dumnezeu lucrează prin cei de jos şi-i cinsteşte, atunci nimănui nu-i mai e îngăduit să-i neglijeze, să-i desconsidere, să-i apese.

Promovînd dintre oamenii de jos – şi mai ales dintre ei – la cea mai înaltă treaptă de vrednicie, Biserica a urmărit să afirme că, adeseori, cei de jos sînt mai bine înzestraţi de cît cei de sus, mai însufleţiţi pentru idealuri înalte şi mai capabili de sacrificiu decît aceia.

Adoptînd practica evidenţierii celor de jos, Biserica a urmărit să-şi aducă şi pe calea aceasta contribuţia ei la eliminarea inicvităţilor sociale la înfrăţirea oamenilor.

4. — Formele cinstirii sfinţilor

Este deosebire între cinstirea lui Dumnezeu şi cinstirea sfinţilor. Cinstirea lui Dumnezeu este denumită latrie, adică adorare;

cultul sfinţilor se cheamă dulie, *venerare*; iar al Prea Curatei hiperdulie – supravenerare.

Deosebirea dintre adorare şi venerare constă în faptul că prima e determinată de aseitatea, suveranitatea şi sfinţenia absolută a lui Dumnezeu, iar venerarea e determinată de o sfinţenie prin participare, de o sfinţenie relativă dobîndită printr-un ajutor din afară.

In timp ce pe Dumnezeu îl adorăm pentru sfinţenia care-i aparţine în mod intrinsec, pe martiri, mărturisitori, cuvioşi îi cinstim, îi venerăm pentru puterea care lucrează prin ei şi care vine din afară, de la Dumnezeu.

O primă formă de venerare a sfinţilor este instituirea de sărbători pentru cîte unul sau pentru cîte un grup de sfinţi (Sf. Dumitru, Sf. Nicolae, Sf. Vasile, Sf. Gheorghe etc. Sf. Vasile, Grigore şi Ioan; Sf. Constantin şi Elena; Sf. 40 de mucenici etc.).

Se ştie că în cadrul Bisericii noastre sfinţii sînt cinstiţi, de cele mai multe ori, nu în ziua naşterii, ci în ziua morţii ca zi de trecere la adevărata viaţă (Prea Curata Fecioară şi Ioan Botezătorul sînt sărbătoriţi atît în ziua naşterii, cît şi în ziua morţii).

In cadrul sărbătorilor, sfinţii sînt cinstiţi prin: imne, sinaxar, panegiric şi pomenirea lor în rugăciuni.

Cîntările în cinstea sfinţilor sînt cuprinse în Minee. In ele se aduc laude credinţii, perseverenţii, zelului predicatorial, nevoinţelor ascetice, taumaturgiei, atitudinii lor neînfricate în faţa primejdiilor atît de mari, iubirii lor nelimitate faţă de Hristos şi de semeni, muceniciei pe care au îndurat-o.

In Sinaxar se înfăţişează pe scurt viaţa sfîntului. Citirea sinaxarului în cadrul slujbei de dimineaţă are de scop să pună înaintea credincioşilor viaţa îmbunătăţită a sfîntului, ca să fie cunoscută şi imitată de ei.

Prin panegiric se dă relief virtuţilor caracteristice ale sfîntului în scopul de a îndupleca voinţa ascultătorilor ca să le reproducă în viaţa lor.

Pomenirea numelui sfîntului se face la otpustul Sf. Liturghii, al Vecerniei, al Utreniei.

Un alt chip de a cinsti pe sfinţi este ridicarea de biserici în numele lor; apoi păstrarea sf. moaşte, înfăţişarea lor în icoane, atribuirea numelui lor credincioşilor.

Dionisie al Alexandriei († 265), de exemplu, spune că, în vremea sa, la Alexandria, erau foarte răspîndite printre creştini, numele de Petru şi Pavel, apoi numele de Ioan. Martirii din Palestina purtau mai ales numele de: Ilie, Ieremia, Isaia, Samuel, Daniil (La Eus., H. E., VII, cap. XXV. n. 14).

La Antiohia, Sf. Hrisostom cere credincioşilor să pună copiilor numele nu la întîmplare, ci din cele purtate de cei bineplăcuţi lui Dumnezeu (Hom. in Genes. XXI, 2, la Séjourné, op. cit., col. 897).

Numele de Maria pare să se fi răspîndit mai ales din sec. VI şi VII.

Osebit de cinstirea individuală, sfinţii mai primesc şi o cinstire în grup. De exemplu, la Sf. Liturghie (la Proscomidie) cînd se scot miride pentru cele nouă cete de sfinţi; apoi după ce s-au sfinţit darurile cînd se pomenesc: Sf. Ioan, prorocii, Apostolii etc.

O cinstire generală mai primesc sfinții și în cadrul altor slujbe (Litie, Utrenie), la otpustul slujbelor etc.

O a doua modalitate a cinstirii sfinților este *invocarea* lor.

Convingerea că Sfinții sînt bineplăcuți și iubiți de Dumnezeu, ne îndeamnă să ne îndreptăm către ei, cerîndu-le ca la rugăciunile noastre către Dumnezeu ei să le adauge pe ale lor, cu scopul de a-L înduplека să reverse asupra noastră Harurile Sale.

Desigur, în invocarea sfinților nu cerem ca ei să ne ajute prin propria lor putere, ci ca să mijlocească, prin rugăciunile lor, la Dumnezeu, pentru ca El, Stăpînul tuturora, să ne ajute și să ne aibă mereu în paza Sa.

Slujba prin care Biserica invocă, în chip deosebit, pe sfinți, pentru a veni în ajutorul nostru, este Acatistul.

O a treia formă de cinstire a sfinților este *imitarea* lor. Acesta este principalul lucru pe care Biserica îl urmărește prin cultul sfinților: anume să înfățișeze credincioșilor pilde vrednice de urmat, exemple după care ei să-și modeleze propria lor viață. Desigur, la unii dintre sfinți se întîlnesc lucruri neobișnuite, lucruri care depășesc puterile credinciosului obișnuit. Anume unii sfinți sînt taumaturgi. In asemenea împrejurări vom avea grija ca în panegiricele ce vom face să arătăm că esențialul în viața creștinului nu este taumaturgia, ci credința, nădejdea și dragostea dezinteresată față de Dumnezeu și de semeni. Aceste virtuți pot fi dobîndite cu ajutorul lui Dumnezeu de către orice credincios. Prezentînd, așadar, pe sfinți, ca modele de urmat, credincioșilor, îi vom îndruma să imite în viața lor credința, nădejdea, dragostea și toate celelalte virtuți creștinești ale sfinților, nu taumaturgia, care a constituit un dar special al lor, pentru împrejurări speciale.

«Nu pentru dragoste trupească lăudăm pe sfinți sau îi pictăm, citim în hotărîrile Sinodului VII ecumenic, ci pentru că noi voim să avem spre imitare virtuțile lor».

Cu atît mai mult trebuie să imităm viața sfinților cu cît rugăciunile pe care aceștia le fac pentru noi sau rugăciunile pe care le cerem de la ei pentru noi nu sînt eficiente decît dacă la ele, la rugăciunile lor adăugăm virtuțile noastre. Rugăciunea dreptului pentru noi, zice Sf. Maxim Mărturisitorul, este lucrătoare atunci cînd o sprijinim prin virtuțile noastre. «Căci nu folosește rugăciunea dreptului, celui care, avînd trebuință de ea, se desfată mai mult cu păcatele decît cu virtuțile» (Filocalia, III, Sibiu, 1948, Răspunsuri către Talasie, întrebarea 57, p. 299).

5. — Obiecții

Principalele obiecții ridicate împotriva cultului sfinților sînt următoarele:

a) Cultul sfinților ar desființa învățătura despre Iisus Hristos ca singur mijlocitor între Dumnezeu și oameni.

b) Sfinții nu cunosc și nu pot satisface cererile noastre.

Ce privește prima obiecție observăm că:

1. – Mijlocirea Mîntuitorului este unică, desăvîrșită, absolută.

Ea a satisfăcut desăvîrşit dreptăţii dumnezeieşti, compensînd desăvîrşit moartea veşnică pe care trebuia s=o suporte neamul omenesc cel păcătos. De aceea dincolo de mijlocirea Mîntuitorului nu mai e necesară nici o altă mijlocire în vederea mîntuirii.

Dacă vorbim şi despre o mijlocire a sfinţilor pentru noi apoi aceasta nu are caracter expiatoriu, ci are caracter de rugăciune ca, în temeiul mijlocirii expiatorii a Mîntuitorului, Dumnezeu să se plece cu iubire asupra noastră. Incît mijlocirea sfinţilor pentru noi este o mijlocire dependentă în valoarea şi eficienţa ei, de mijlocirea Mîntuitorului şi are în raport cu aceasta, un caracter secundar, auxiliar.

Ceea ce obţinem prin rugăciunile sfinţilor nu este de la ei ci de la Dumnezeu. Şi chiar cînd ne dau ceva de la ei, ne dau prin puterea lui Dumnezeu şi ca împlinitori ai voiei lui Dumnezeu. (Invăţătura de credinţă ortodoxă, Buc. 1952, p. 177). Adăugăm că nu e exclus ca unele din darurile dumnezeieşti destinate credincioşilor să fie condiţionate de rugăciunile acestora către sfinţi. După cum dobîndirea unor binefaceri din partea lui Dumnezeu e condiţionată de rugăciunea noastră directă către El, tot aşa e cu putinţă ca unele din aceste binefaceri să fie condiţionate de rugăciunile noastre către sfinţi.

Aceasta pentru ca mutuala legătură a dragostei dintre noi şi sfinţi să se afirme cu şi mai mare putere.

Iată ce citim în Mărturisirea Ortodoxă (III, 52, 53=56): «Noi chemăm pe sfinţi mijlocitori către Dumnezeu ca ei să=L roage pentru noi; şi îi chemăm pe ei nu ca pe nişte dumnezei, ci ca pe prietenii lui Dumnezeu, căruia îi slujesc şi pe care îl măresc şi I se închină. Noi avem trebuinţă de ajutorul lor, nu pentru că el ne=ar ajuta cu puterea lor de la dînşii, ci fiindcă ei cer pentru noi, prin solirile lor, Harul lui Dumnezeu».

Fără temei este şi cea de a II=a obiecţie care spune că sfinţii n=ar putea auzi cererile noastre.

După cum Avraam a auzit tînguirea bogatului (Lc. 16, 22) şi după cum îngerii din ceruri se bucură pentru întoarcerea unui păcătos (Lc. 10, 15), tot aşa şi sfinţii, ajutaţi de un Har special, pot cunoaşte dorinţele şi cererile noastre.

6. — Datoriile preotului în legătură cu cinstirea sfinţilor

Sfîntul e întîi de toate operă a Harului dumnezeesc. E datoria preotului să releve marea bunătate şi dragoste a lui Dumnezeu care, prin lucrarea sa tainică, ridică chiar şi dintre cei mai de jos, pe treapta cea mai de sus a vredniciei şi cinstirii.

Dar sfîntul nu e numai opera Harului, ci şi a voinţii lui proprii. Sfinţii sînt credincioşi care la ajutorul primit de sus adaugă încordarea perseverentă a unei voinţe de fier. De aceea s=a şi spus că sfinţii sînt voinţă canonizată.

E datoria preotului de a=i deprinde pe păstoriţi să creadă nu numai în Harul dumnezeiesc dar şi în puterile proprii. Să fie nu numai oameni de credinţă, dar şi de voinţă. De voinţă tare, perseverentă, capabilă să biruie orice obstacole şi greutăţi.

Lucrînd în direcţia aceasta preotul se dovedeşte a fi în acord şi cu unul din punctele esenţiale ale pedagogiei noi, care, printre altele, urmăreşte să formeze un om cu voinţă neînduplecată, un om capabil ca în ciuda oricăror greutăţi să participe activ la construirea vieţii celei noi.

Străduindu-se să facă din credincioşii săi oameni de voinţă fermă, preotul îi pregăteşte prin însuşi acest fapt şi pentru participarea la munca cetăţenească, la munca creatoare obştească.

Din expunerea privind temeiul social al venerării sfinţilor rezultă pentru preot obligaţia de a lua atitudine împotriva prejudecăţii potrivit căreia oameni înzestraţi superior n-ar putea fi găsiţi decît în clasele de sus. Promovarea de către Biserică dintre oamenii cei mai de jos, pe treapta celei mai înalte cinstiri, trebuie să constituie pentru preot punct de plecare în munca lui de a spori încrederea în valoarea oamenilor simpli. In predicile lui despre sfinţi, preotul e obligat să explice clar acest lucru: prin promovarea celor de jos la treapta sfinţeniei, Biserica şi-a exprimat încredinţarea ei deplină că aptitudinile şi puterile creatoare nu sînt monopolul vreunei clase înalte, ci sînt prezente chiar şi în oamenii cei mai simpli şi încă într-o măsură care depăşeşte uneori chiar şi cele mai optimiste aşteptări.

Din cele spuse în legătură cu invocarea sfinţilor, rezultă, pentru preot, obligaţia de a-i lămuri cît mai bine pe credincioşi că rugăciunile pe care le cerem de la sfinţi pentru noi nu sînt eficiente decît dacă la rugăciunile lor adăugăm străduinţile noastre susţinute, perseverente de a ne îmbunătăţi continuu viaţa. Trebuie să cultivăm la credincioşii noştri conştiinţa că fără încordarea, fără voinţa de a face tot ce stă în puterile noastre în direcţia dobîndirii lucrurilor necesare nu ne putem aştepta ca mijlocirile sfinţilor să dea rezultate. Nu trebuie să îngăduim a se acredita printre credincioşi părerea că invocarea sfinţilor ar putea constitui pentru cineva prilej de sustragere, de ocolire a efortului personal.

Din cele spuse cu privire la imitarea sfinţilor rezultă pentru preot obligaţia de a călca el mai întîi pe urmele lor. Străduindu-se să ofere în persoana sa pilda directă a unei vieţi orientate cu seriozitate şi perseverenţă pe calea urmării sfinţilor, preotul îşi consolidează poziţia de pe care poate cere cu autoritate ca şi credincioşii să facă la fel.

Dar mai este ceva. Se ştie că unii dintre sfinţi sînt taumaturgi. Cînd, în panegiricile sale preotul vorbeşte despre unul sau altul dintre aceştia, e obligat să explice credincioşilor, că lucrul esenţial în viaţa sfîntului nu este taumaturgia şi nu sînt viziunile şi descoperirile, ci credinţa, nădejdea şi iubirea cea către Dumnezeu şi către aproapele.

Preotul e obligat să ia atitudine împotriva tendinţii şi dorinţii unora dintre credincioşi de a se evidenţia prin vedenii şi semne. Să li se arate credincioşilor că vedeniile şi semnele pot fi contrafăcute şi pot duce la grave amăgiri şi alunecări.

Să li se arate apoi că sfinţii înşişi n-au pus accentul pe semne şi minuni, ci pe tăria duhovnicească, pe lupta perseverentă împotriva răului din ei şi din jurul lor, pe fapta constructivă în slujba oamenilor.

Preotul e dator credincioşilor cu explicaţia că sfinţii înşişi ne cer să fim cu multă rezervă şi prudenţă faţă de eventuale vedenii şi descoperiri şi că, în acelaşi timp, ei ne îndrumează că, în ce priveşte viaţa religioasă, noi trebuie să ne orientăm după învăţătura şi practica sănătoasă a Bisericii.

Educînd în felul acesta pe credincioşi, preotul îi fereşte, pe de o parte, de a cădea victime ale propriei lor credulităţi, iar pe de alta, îi pregăteşte să participe cu toate puterile lor la munca ce se desfăşoară în ţara noastră în vederea construirii vieţii celei noi.

Bibliografie

Henri Joly, *Psychologie des saints* (Ed. 20) Paris, 1924.

P. Séjourné, *Culte des saints* — Dict. de theol. cathol. tom. 14, col. 887 urm.

Hr. Andrutsos, *Dogmatica,* Sibiu 1920.

E. Braniște, *Idei, principii şi preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe* — Studii Teologice, 7-8, 1952.

P. Trempelas, *Comuniunea Sfinţilor* (trad. O. Căciulă), Buc. 1940.

*** *Doctrina Bisericii Ortodoxe despre cultul Sfinţilor* — Studii Teologice, 5-6, 1951.

Gh. Paschia, *Predica prin viaţă la Sfinţi.* Buc. 1934.

Ierom. Prof. N. Mladin, *Sfinţii în viaţa morală ortodoxă,* — Studii Teologice, 1-2, 1956.

P. Procopoviciu, *De ce şi cum venerează Biserica Sfinţii,* Mitropolia Ardealului, 1-2, 1956.

Gh. Iordăchescu, *Sfinţii ca obiect al cultului creştin ortodox.* — Studii Teologice 9-10, 1958.

Pr. Prof. D. I. BELU

Din învăţăturile Sf. Ioan Gură de Aur în legătură cu familia creştină

1. *Soţii.* Primii ani de căsnicie sînt cei mai frumoşi: ei pot fi însă, ani pierduţi şi plini de nenorociri, cînd soţii, lipsiţi de echilibru şi de experienţă, îşi fac dintr-un cuib de fericire, un focar de certuri şi de neînţelegeri. Potrivit învăţăturilor Sfîntului Ioan Hrisostom, într-un nou cămin trebuie să domine modestia şi înţelepciunea [1]).

In ceea ce priveşte atitudinea bărbatului faţă de soţia sa, iată ce sfaturi dă el: «Fecioara cea mai îndrăzneaţă rămîne un oarecare timp tăcută, necunoscătoare, rezervată, faţă de bărbatul său. Respectaţi această rezervă; în timpul acesta ea nu va face nici o imputare, ea nu va îndrăzni să răspundă sau să contrazică hotărîrile bărbatului ei.

Folosiţi-vă de timpul în care inocenţa, asemănătoare unui frîu, o împiedică de a se împotrivi... Ce timp ar putea fi mai bine ales pentru educaţia unei femei, decît acela cînd ea roşeşte încă, în faţa soţului său» [2]).

După ce se referă la învăţăturile Sfîntului Apostol Pavel în legătură cu îndatoririle soţilor unul faţă de altul (I Cor. VII, 5), Sfîntul Ioan Gură de Aur, gîndind la atitudinile bărbatului soţ, continuă astfel: «Ce trebuie să-i spui soţiei tale? [3]) Spune-i cu cea mai perfectă gingăşie: scumpa mea copilă, te-am ales tovarăş al vieţii mele şi am legat existenţa mea de a ta, în lucrurile cele mai importante şi mai necesare din lumea aceasta: educaţia copiilor şi conducerea familiei...

«Eu nu văd decît calităţile sufletului tău, pe care le preţuiesc mai presus de orice comoară. Căci o fiinţă înţeleaptă şi pioasă, cu sentimente superioare, valorează cît o lume întreagă. Iată pentru ce mi-am legat existenţa mea de a ta, iată pentru ce te iubesc şi te prefer propriei mele vieţi.

«Dacă vom şti să ne facem demni de bunătatea lui Dumnezeu, cînd vom părăsi lumea aceasta, noi vom fi veşnic cu Iisus Hristos, veşnic unul cu altul, în sînul unei fericiri perfecte. Dragostea ta pentru mine o preţuiesc mai presus de orice şi nimic nu m-ar face

---

1) Om. 37, *Geneză,* V, 256.
2) Om. 20, *Efes;* X, 544.
3) *Idem,* p. 543.

mai nenorocit, decît să ştiu că aş putea să am cîndva un alt gînd, decît al tău» [4]).

După ce arată că soţia, în urma unor astfel de cuvinte rostite din adîncul inimii, va deveni şi mai înţelegătoare, predicatorul continuă: «Dacă face ceva bun, felicit=o; dacă din contra face ceva necugetat, cum îşi permit cîteodată tinerele femei, atrage=i atenţia şi reaminteşte=i datoriile sale. Nu lăsa să=ţi scape nici o ocazie, fără să te ridici contra bogăţiei şi a luxului, arătîndu=i că cea mai preţioasă podoabă este buna cuviinţă.

O căsătorie în felul acesta nu va mai fi cîtuşi de puţin mai prejos decît viaţa desăvîrşită» [5]).

Dar gîndul Sfîntului Ioan Hrisostom alunecă asupra unor idei, care îl fac să tresară, iar tonul gingaş şi duios de pînă acum îl părăseşte. El se cutremură gîndind că există femei ce fac încă distincţie între ceea ce constituie avutul lor şi acela al bărbatului: «Eu nu întrebuinţez nimic din ce e al tău; eu mă îmbrac pe cheltuiala mea şi din veniturile averii ce deţin de la părinţii mei».

«Ce zici tu? întreabă Sfîntul Ioan Hrisostom. Zici că te îmbraci din veniturile tale? O, ce rătăcire! Corpul tău nu=ţi mai aparţine, iar tu vorbeşti de bunurile=ţi proprii! O dată căsătoriţi, bărbatul şi femeia nu fac decît una, iar voi aveţi nu o avere comună, ci două averi deosebite? O, fatală dragoste a argintului! Voi nu sînteţi decît o singură fiinţă, o singură viaţă şi vorbiţi încă de «al tău» şi de «al meu»! Cuvînt necugetat! Dumnezeu ne=a dat în comun lucruri şi îndatoriri mai mari decît bogăţia. Nouă nu ne e permis să zicem: Lumina este a mea, soarele este al meu, apa este a mea. Bunurile cele mai importante ne sînt deci comune; şi argintul singur nu va fi comun soţilor?! Piară de mii de ori argintul; sau mai degrabă, nu; să piară iubirea de argint, ce nu ştie să uzeze de el şi care îl preţuieşte mai presus de toate»! [6]) In lături, deci, cu acest cuib de discordie, de lux şi de dezordine morală! A te căsători cu o astfel de femeie, înseamnă a=ţi lua mai degrabă un stăpîn decît un tovarăş [7]).

Frumuseţea corpului stîrneşte invidia şi gelozia; frumuseţea sufletului nu este supusă nici unei maladii, nici unei mîndrii deşarte. Bătrîneţea nu poate distruge această podoabă, boala n=o întunecă [8]). Ce neînchipuită influenţă poate exercita femeia asupra bărbatului, ce indisolubile legături poate crea!

Ea poate să schimbe şi să risipească gîndurile rele ori sinistre ce îl chinuiesc pe soţul ei, să=i uşureze mintea de problemele multiple ce îl preocupă şi îl obosesc. Nimic n=are o mai mare influenţă, o mai mare putere de a ordona şi a conduce pe un bărbat, decît o femeie înţeleaptă şi pioasă. Mai puţină încredere ar avea el în prietenii săi, decît în sfaturile soţiei sale [9]).

Femeia se bucură apoi de o stimă cu atît mai mare din par=

---

4) *Idem*, p. 547.
5) *Idem, ibidem.*
6) *Idem*, p. 548.
7) Om. 3, *Căsătorie*; IV, 198.
8) Om. 61, *Ioan*; VIII, 407.
9) *Idem*, p. 406.

tea bărbatului său, cu cît știe să-și chiverniséască treburile și să se poarte decent.

«Ce ar zice un păgîn, întreabă Sf. Ioan Gură de Aur, dacă i-ar cădea în mînă textul Sfîntului Apostol Pavel, care spune că femeia creștină nu trebuie să poarte nici aur, nici argint, nici haine prețioase? Ce ar zice, mai ales, văzînd că această femeie, gătită astfel, merge la biserică iar nu în altă parte? De ce o așa îndelungată pregătire? De ce tocmai azi își pune podoabele sale de aur? Unde vrea să meargă? La biserică? Dar ce să facă acolo? Să audă că orice lux e condamnat? La această idee nu va începe să rîdă? Nu va rîde el cu hohote? Nu va începe să creadă că întreaga noastră religie nu-i decît un joc, o păcăleală?» [10]).

Dacă, în adevăr, o femeie vrea să placă bărbatului ei, are la îndemînă următoarele mijloace: blîndețea, îndatorirea, cumințenia [11]).

Cîmpul de activitate al omului e vast. De aceea Dumnezeu a orînduit fiecărui sex rolul său. Dacă fiecare dintre soți își cunoaște rolul său și menirea sa specială, atunci femeia va respecta pe soțul său, iar bărbatul nu va iubi nimic mai mult decît pe femeia sa [12]). Iar cînd aceasta s-a întîmplat să aibă anumite vicii pentru care viața în comun ar fi imposibilă, Sfîntul Ioan Gură de Aur sfătuiește pe soț să n-o părăsească, ci s-o îndrepteze. Căci chiar dacă n-ar reuși, osteneala sa rămîne totdeauna vrednică de laudă [13]).

Spectacolele publice obscene, care nimiceau atîtea vieți, aveau efecte dezastruoase pentru familie. Existența acestui nucleu social era un pericol. «Acolo, femei care au călcat în picioare orice decență, vorbesc poporului și n-au altceva în vedere decît să verse în inimile altora propria lor corupție. Acolo cuvintele obscene, gesturile ridicole, costumele, pașii studiați, înfățișarea, privirile, vocea, înscenarea, totul respiră indecență» [14]).

Aici viciile bîntuiau în chip endemic. De aceea, Sfîntul Ioan Hrisostom luptă din toate puterile spre a determina pe credincioșii săi să renunțe la astfel de spectacole vătămătoare. Indignarea lui nu găsea margini, mai ales cînd amatorii plecau direct de la biserică, după ce se împărtășiseră. «Voi părăsiți izvorul de sînge divin și băutura înfricoșată, spre a merge să vedeți într-o singură apă [15]): o curtezană ce înnoată și sufletul vostru ce se înecă și piere în chip nenorocit. Căci această apă este o mare de desfrîu, unde pier în fiecare zi nu corpurile, ci sufletele. Aceste femei se joacă în apă, iar voi pieriți pe mal, privindu-le» [16]).

După astfel de spectacole, bărbatul întors acasă nu mai poate găsi gustul de muncă și dragostea de familie. Consumat de această flacără, aprins de vrăji străine, ce i-au furat mințile, el va disprețui pe credincioasa tovarășă a vieții sale [17]).

---

10) Om. 28, *Evrei*; XI, 574.
11) *Idem*, p. 575.
12) Om. *Disperare*; IV, 278.
13) *Idem, ibidem*.
14) Om. 37; VII, 309.
15) Bazine mari de apă, la teatru sau la circ, unde artistele desfătau poporul, prin jocurile și exercițiile lor, puțin decente.
16) Om. 7, *Matei*; VII, 59.
17) Om. *Circ, Teatru*; VI, 489.

2. *Copiii.* Multe erau superstiţiile cu privire la soarta şi la viitorul copiilor [18]), superstiţii, care supravieţuiesc şi astăzi şi contra cărora Sfîntul Ioan Hrisostom lupta, fie descoperind în ele urmele credinţelor păgîne, fie arătîndu=se ridicolul şi netemeinicia lor. Cum părinţii aveau obiceiul să întrebe pe copii asupra lecţiilor ce li se dădeau la şcoală [19]), sfîntul crede că astfel de întrebări ar fi de dorit să se extindă şi asupra vieţii lor morale. Pentru a=i forma din punct de vedere intelectual, părinţii se interesau foarte de timpuriu [20]).

Copiii de=abia terminau studiile elementare, pentru ca părinţii, îndrăgostiţi de arta de a vorbi, să meargă în cetăţi şi ţări străine, spre a=i încredinţa vreunui maestru vestit [21]).

Aceasta, spre a le forma o carieră, un mijloc de existenţă. Dacă însă existenţa se poate cîştiga şi fără muncă, fără elocvenţă, asta cu atît mai bine, adaugă autorul [22]).

Dar el crede că e nevoie de moravuri şi nu de un limbaj frumos, de virtute iar nu de elocvenţă. Şi se consideră cu atît mai îndreptăţit a susţine o astfel de idee, cu cît constată că maeştrii aceştia nu au alt dor decît acela al gloriei deşarte [23]).

Doresc părinţii să se bucure atît ei cît şi copiii lor? Voiesc ei să le asigure fericirea terestră şi cea eternă? Să=i încredinţeze Stăpînului, aşa cum a fost încredinţat Samuel de către mama sa [24]).

Iubirea şi sacrificiul unei mame pentru copilul său sînt redate de către Sfîntul Ioan Gură de Aur în imagini sublime. «O mamă iubitoare ce vede pe fiul chinuit de febră, se aşează lîngă el şi îi zice suspinînd: o, scumpul meu copil! De ce nu pot eu suferi pentru tine? De ce nu pot trece în corpul meu focul care te mistuie!» [25]). Desigur exemplul mamei sale îi apărea neîncetat în faţă. El avusese fericirea să guste toată curăţenia morală a unei familii cu adevărat creştină. Constată însă cu durere că educaţia copiilor nobili din vremea sa era încredinţată unor mîini străine, ce nu puteau înlocui nici ochiul vigilent al părinţilor, nici grija şi nici dragostea lor.

Iar aceasta era cu atît mai dureros cu cît aceste familii nobile se interesau mai mult de alte fiinţe neînsufleţite, decît de copiii lor. Caii de cursă şi hipodromul preocupau şi pasionau mulţimile [26]). Cînd ei posedă nişte cai tineri, zice autorul, au toată grija, îşi întrebuinţează toată arta ca să=i poată dresa, în timp ce pentru copiii lor n=au nici măcar atîta grijă cît au pentru aceste animale [27]).

Iar cînd bunele exemple nu pot fi găsite în casa părintească, cum s=ar putea aştepta cineva să le găsească în altă parte? Pretutindeni unde l=ar purta, ochiul copilului nu vede decît exemple rele.

La circ, la băi, la teatru sau în piaţă, aceleaşi semne de

---

18) Om. 13, *I Corint.*, IX, 374.
19) Om. 6, *II Timotei*; IX, 296.
20) Om. *asupra văduvelor*; IV, 260.
21) Om. 60, *Matei*; VII, 473.
22) *Idem, ibidem.*
23) Om. 1, *Ioan*; VIII, 100.
24) Om. 3, *Ana*; V, 507.
25) Om. 13, *Statui*; III, 64.
26) Om. 58, *Ioan*; VIII, 385.
27) Om. 58, *Matei*; VII, 472

imoralitate. Părinții sînt rugați, deci, să evite astfel de spectacole, dacă nu pentru ei, cel puțin pentru binele copiilor. Cînd cineva din ai casei, zice Sfîntul Ioan Hrisostom, umblă cu lumină prin locurile unde se găsesc materii inflamabile, îi atragem atențiunea asupra pericolului la care sîntem expuși. Să avem deci aceeași grijă față de copii și să nu plimbăm privirile lor prin locuri primejdioase [28]).

Pedeapsa pentru o astfel de neglijență o vor primi părinții, așa cum a primit=o Eli, din cauză că nu=și disciplina copiii [29]).

De aceea, Sfîntul Ioan Gură de Aur le strigă cu toată tăria și cu toată teama pe care i=o inspiră acest exemplu: «Părinților, aplecați=vă urechea și instruiți=vă copiii, cu toată grija și cu toată severitatea».

Tinerețea e greu de îmblînzit, e greu de stăpînit» [30]). După ce arată că în acest scop, unii părinți sînt obligați să=și angajeze institutori, păzitori, conducători, el le spune că trebuie să se simtă fericiți pentru aceasta și îi sfătuiește să întrebuințeze față de copii, cînd blîndețea, cînd severitatea [31]). Iar după ce spune că mama e aceea căreia natura i=a încredințat educația ființelor omenești, pe care le aduce în lume, autorul completează zicînd că dacă femeia trebuie să respecte pe bărbat, cu atît mai mult copilul trebuie să respecte pe tatăl său [32]).

Cînd apoi vine vorba despre unii părinți, care cresc în așa fel copiii, încît poliția sau justiția trebuie să intervină ca să=i cori= jeze, strigă indignat: «Nu roșiți cînd fiul vostru e prins și pedepsit de judecător spre a=l cumînți?... Nu vă ascundeți și nu intrați sub pămînt? Aveți curaj de a suporta să vă numiți părinții lui?» [33]).

In sfîrșit, cu o altă împrejurare, aflăm cum unii părinți își desmoșteneau copiii, îi lepădau pe drumuri sau îi tratau ca pe niște adevărați sclavi [34]).

3. *Tinerii.* Ceea ce interesează mai ales pe Sfîntul Ioan Hrisostom este soarta tineretului. Aceștia însă nu erau decît copiii de ieri. Noi păcate și o nouă muncă deci. Multe spectacole de pe vremea sa erau focare de cea mai cumplită corupție. Cu cît socie= tatea era mai nobilă cu atît viciul era mai rafinat. Băile, hipo= dromul și circul au fost locurile, unde civilizația din părțile acestea ale lumii a pricinuit mari greutăți în educația tinerilor. Singurul mijloc de îndreptare, de salvare, nu putea fi decît reeducarea tinerilor [35]).

In această lucrare, educatorii aveau să se lovească nu numai de înclinările tinerilor spre o viață lipsită de orice îngrădire morală, dar și de unele instituții de petrecere, subvenționate [36]), ca să se distreze poporul.

---

28) Om. 3, *Ana;* V, 494.
29) Om. 9, *I Timotei;* IX, 307.
30) *Idem, ibidem.*
31) *Idem,* p 308.
32) Om. *văduve:* IV, 260.
33) *Idem, ibidem.*
34) Om. 21, *Efes,* X, 550.
35) Om. 59 *Geneză,* V, 392.
36) Om. 12, *I Corint.* IX, 372.

Sf. Ioan îndeamnă pe tineri să se ferească de localurile care sînt păgubitoare [37]).

La îndemnurile şi rugăminţile sale, i se răspundea că nimic grav nu se petrecea acolo. Sfîntul Ioan Hrisostom, după ce analizează, cu spiritul său de observaţie, cele mai ascunse cute ale sufletului omenesc, îi face să treacă în faţa lui prin toate senzaţiile, prin toate impresiile ce le-au încercat la spectacolele la care asistau şi despre care ziceau că nu sînt nimic.

«Cea mai cumplită boală este aceea care ruinează pe bolnav fără ca el să se gîndească măcar. Focul cel mai de temut este acel ce arde fără a fi zărit» [38]). In sfîrşit, îi denunţă, cu cea mai crudă sinceritate: «Scenele lascive la care asistaţi în timpul zilei vă preocupă nopţi întregi imaginaţia» [39]).

Şi oratorul socoate că nu poate sustrage influenţii acestor spectacole vătămătoare pe tineri, decît sfătuind părinţii ca să-i căsătorească din vreme [40]). Dar la aceasta se opuneau în special familiile nobile şi bogate, ce voiau ca fiii lor să-şi pregătească mai întîi o carieră [41]). Sf. Ioan Hrisostom care vede pericolul ce pîndea, în acele vremuri, fericirea tinerilor şi speranţa părinţilor, dar mai ales mîntuirea lor, îi sfătuieşte a nu aştepta terminarea studiilor. Altfel, se poate să piardă tocmai ce le este mai scump, fericirea copiilor [42]).

Sfîntul, cu zelul şi dragostea sa părintească, dă sfaturi, apoi se opreşte deodată şi cu fermecătoarea sa familiaritate, se adresează auditorilor zicînd: «Vedeţi, eu am ajuns să vă vorbesc întocmai ca o peţitoare; căsătoriţi-vă copiii» [43]). Dar în timp ce credincioşii reflectau încă asupra acestor cuvinte, el părăseşte imediat această idee spre a-i prinde cu zîmbetul pe buze şi a le spune cu tonul pe care îl cerea o asemenea gravă chestiune: «Eu însă nu roşesc a spune un astfel de cuvînt. Pavel n-a roşit nici el» [44]).

O adevărată oroare îl stăpîneşte, cînd calculele băneşti, în locul calităţilor sufleteşti, joacă rol la acest act important, la această mare taină [45]). Şi atunci, ce model poate el să ne recomande? Rebeca, pe care trimisul lui Abraam o găseşte la fîntînă. Ea se învredniceşte a deveni nora acestui mare patriarh, numai pentru că poseda o comoară de calităţi sufleteşti.

«Nici urmă de contrast, nici urmă de convenţie scrisă, nimic din toate aceste lucruri ridicole, ce se practică astăzi la noi» [46]).

In sfîrşit, rareori, stilul Sfîntului Ioan Hrisostom a fost mai tăios şi mai ironic decît atunci cînd încearcă să ne înfăţişeze luxul în încălţăminte şi îmbrăcăminte al acestui tineret. «Il vezi cum se teme ca de foc, ca nu cumva un pic de noroi în timpul iernii sau

---

37) Om. 37, *Matei*, VII, 309.
38) Om. 6, *Penitenţă*, III, 304.
39) Om. 5, *I Tesal.*, XI, 210.
40) *Idem*, p. 208.
41) Om. 59, *Matei*, VII, 472.
42) Om. 5, *I Tesal.*, XI, 208.
43) *Idem, ibidem.*
44) *Idem, ibidem.*
45) Om. 48, *Geneză*, V, 329.
46) *Idem, ibidem.*

un fir de praf în timpul verii să întunece strălucirea frumoaselor sale încălțăminte» [47]).

Invățăturile Sfîntului Ioan Gură de Aur în legătură cu unele probleme referitoare la familie, pot constitui o sursă nesecată pentru slujitorii altarelor ortodoxe. Aceste învățături trebuie căutate și folosite pentru ca activitatea pastorală a preoților să fie încununată de roade bogate.

Pr. Prof. GH. BUSUIOC

Evocări biblice

Și s=a botezat de la Ioan

Tradiția stabilește Botezul Domnului, la El Maghtas, sau Mahadet Haila, «locul scufundării», din apropierea vechii cetăți Betabara, de pe malul stîng al Iordanului. Aici se face de Bobo=tează slujba religioasă de către patriarhul ortodox, după un scurt popas făcut la Mănăstirea Sf. Ioan. Mulți închinători intră cu acest prilej în apele rîului, tradiția scufundării pelerinilor în apa Iordanului, datînd din primele secole ale creștinismului. Cursul Iordanului, care-și adună apele din izvoarele munților Liban și Anti=liban, este foarte întortochiat. După ce iese din lacurile Huleh și Tiberiada, pe o distanță care în linie dreaptă nu ar depăși 110 km. de la orașul Tiberiada pînă la vărsarea în Marea Moartă, albia rîului face vreo 900 km., curgînd în pantă pînă la 400 m. sub nivelul mării, unde se află Marea Moartă. Sub vechii evrei, valea Iordanului, formată din aluviuni fertile, purta denumirea de «araba». Proorocul Ieremia (49, 19) vorbește și de lei de pe valea Iordanului cînd spune: «Iată-l, se înalță ca un leu de la obîrșiile Iordanului, spre sălașurile întărite». Pe malurile Iordanului cresc tamarișI, plopi, sălcii și alți arbuști.

La locul «scufundării», sau al «Botezului», în evreiește «Ma-hadet Haila», este o veche trecătoare prin vadul rîului – cînd apele sînt scăzute. Pe aici bărbații celor douăsprezece triburi ale lui Israel, la întoarcerea din robia egipteană, au trecut «Arca Alian=ței», iar «cînd picioarele preoților – care duc pe umeri chivotul Legii Domnului, Stăpînul a tot pămîntul, – vor intra în apele Iordanului, atunci apele Iordanului se vor despica: apele care pogoară din sus se vor despărți de celelalte și vor sta drept, ca un zid! Și cînd poporul a pornit din corturile sale ca să treacă Iordanul, preoții, cu chivotul legămîntului pe umeri, mergeau în fruntea popo=

---

47) Om. 49, *Matei*, VII, 387.

rului, şi au ajuns la Iordan, ducînd aşa chivotul pe umeri; iar îndată ce picioarele lor s=au scufundat în apa de la margine – fiindcă Iordanul iese din matcă în tot timpul secerişului, apele care veneau din sus au stat drept şi au făcut zid pe o mare întindere, pînă la Adam, oraş vecin cu Zaretam; iar apele care coborau către marea Araba, adică marea sărată, s=au despicat de celelalte şi s=au scurs cu totul, iar poporul a trecut prin dreptul Ierihonului.

Deci, preoţii care duceau chivotul legămîntului Domnului, au stat pe loc uscat în mijlocul Iordanului şi toţi fiii lui Israel au tre=cut pe uscat, pînă ce tot poporul a isprăvit să treacă Iordanul» (Iisus Navi, III, 13, 17).

Tot aici, Eliseu a vindecat de lepră pe generalul sirian Neeman, pe care l=au pus să se scalde de şapte ori în Iordan, ceea ce Neeman făcînd, i s=a curăţit şi înnoit tot trupul «ca trupul unui copil mic» (IV Regi, 5, 10).

După amiază, pe malul Mării Moarte, varietatea coloritului şi minunatele efecte de lumină ce=şi schimbă tonalitatea pe măsură ce amurgul zilei se apropie, uimesc pe călători. De pe muntele Ispi=tei, suprafaţa Mării Moarte apare albastră. In timp ce te apropii de ţărm, oglinda ei străvezie devine verzuie, iar culmile Munţilor Moab apar învăluite într=o atmosferă purpurie. Nu departe de gura revărsării în mare a Iordanului, începe valea care desparte masivul munţilor Amon dinspre nord, de masivul Moab, cu vîrful Nebo, – de unde Moise a văzut pămîntul Canaanului.

Printre rîurile care se varsă în mare dinspre răsărit, de partea iordaniană, este Arnonul. Tot aici sînt şi izvoarele termale de la Caliroe, unde Irod cel Mare a construit terme, foarte apreciate în epoca dominaţiei romane. La cîţiva kilometri de ţărm, pe o colină, se mai văd şi astăzi ruinele cetăţii irodiene Maheronte, unde a fost închis şi decapitat Sfîntul Ioan Botezătorul.

Oaza Ierihonului, aflată în depresiunea Mării Moarte, la 400 m. sub nivelul Mării Mediterane, este regiunea cu cea mai mare rezonanţă biblică, după Ierusalim şi Betleem. Importanţa Ieri=honului covîrşeşte în timpul Mîntuitorului, legat prin multe eveni=mente de aceste locuri, cum sînt: postul de 40 de zile, Botezul Său de către Ioan, vizitele în Ierihon, de cîte ori trecea spre Galileea sau revenea la Ierusalim, prînzul din casa lui Zaheu, parabola samarineanului milostiv.

Coborînd din Ierusalim – aflat la 40 km. depărtare – se desfăşoară priveliştea Ierihonului, cu centura verde a Iordanului, cu Munţii Moab profilîndu=se în fund, iar la dreapta, întinderea Mării Moarte, cu jocuri multicolore de aburi transparenţi.

Ierihonul canaanit era aşezat la poalele muntelui Ispitei (Jebel Kuruntul), lîngă izvoarele ce ies din stîncă, şi a fost distrus la invazia evreilor, în sec. XV î. Hr.

După ocuparea cetăţii, povestită pe larg de capitolul VI din cartea lui Iisus Navi, acesta a blestemat pe cel ce ar mai îndrăzni să=l rezidească: «Blestemat să fie înaintea Domnului tot cel ce se va scula şi va zidi cetatea aceasta a Ierihonului; pe fiul său cel unul născut să pună temeliile ei, iar porţile ei să le aşeze pe fiul său cel mai mic» (Iisus Navi, VI, 26).

Oraşul s=a bucurat însă şi ulterior de mare prosperitate. Antoniu l=a dăruit Cleopatrei, regina Egiptului, iar aceasta l=a vîndut lui Irod cel Mare, care l=a înfrumuseţat, făcînd plantaţii, îmbunătăţind irigaţiile, construind palate şi aşezîndu=şi aici reşedinţa de iarnă, în care a şi murit. Mîntuitorul l=a vindecat în Ierihon pe cerşetorul orb Vartimeu (Marcu X, 46=52). Tot aici, l=a vizitat pe vameşul Zaheu (Luca XIX, 1=10).

Incă din epoca lui Constantin cel Mare, s=a ridicat la Ierihon o biserică, cu hramul Sf. Maria, restaurată de împăratul Justinian în sec. VI. Cruciaţii, în sec. XII, au înfrumuseţat oraşul, construind un castel întărit şi o biserică, cu hramul Sf. Treime. Dar în secolele următoare şi pînă în perioada contemporană, orăşelul a decăzut, ajungînd, cu 40=50 de ani în urmă, un sat locuit de un trib de beduini negri.

In grădina casei de oaspeţi a Exarhatului rus, aşezată în preajma unui izvor ce udă o bogată plantaţie de palmieri şi portocali, se află fundaţiile unei biserici din sec. IV, cu fragmente din mozaicurile pardoselii. In imediată apropiere, pe locul unui turn de apă de pe vremea cruciaţilor, tradiţia situiază casa vameşului Zaheu.

La o distanţă de 3 km. de Ierihon se află «Fîntîna lui Eliseu» (IV Regi, II, 19=22), a cărui apă sălcie, a fost îndulcită de prooroc.

Poteca ce duce spre muntele Ispitei, – (în greceşte Sarandarion, iar în arăbeşte Jebel Kuruntul), trece pe lîngă două izvoare: Ain=en=Nuumeieh şi Ain=ed=Dok, al căror nume vine de la Castelul Dok, în care a fost asasinat Simon Macabeul. De aici, o cărare se îndreaptă spre poalele muntelui Ispitei trecînd prin grădinile mănăstirii Sarandarion. O scară de piatră, săpată în stîncă, urcă pînă la jumătatea muntelui. Aici, în zeci de grote, unele mai mari, altele în care abia se poate mişca un om, au locuit pustnici încă din primele timpuri ale creştinismului. In Evanghelia de la Matei (IV, 1, 8), se spune că diavolul L=a dus pe Domnul în pustie şi L=a suit pe un munte înalt.

De pe balcoanele mănăstirii nu se arată ochilor împărăţia lumii, dar se desfăşoară o minunată privelişte a oazei Ierihonului, a munţilor Transiordaniei, şi a mării Moarte.

Intr=o peşteră mai spaţioasă este zidită capela în amintirea postului de 40 de zile al Domnului. Printre anahoreţii care s=au retras în aceste peşteri, a fost o bucată de vreme şi Sfîntul Hariton, care a pus bazele lavrei.

Plecînd de la Ierihon spre Marea Moartă, drumul trece pe la Mănăstirea Sf. Gherasim, construită pe temeliile unei mănăstiri mai vechi, din care se păstrează fragmente de mozaicuri. Biserica nouă are picturi în frescă din sec. XII ori XIII. Faimoasa hartă în mozaic, găsită în ruinile vechii biserici bizantine de la Madaba, Iordania, care datează din sec. I, arată locaşurile creştine din Palestina, existente la acea epocă, menţionînd şi mănăstirea Sfîntului Gherasim din prejma Iordanului.

Ruinele fostelor lavre ale Sfîntului Eftimie cel Mare, Sfîntului Teodosie, ca şi acelea ale lui Martirie, Roman şi Marţian, Sfîntului Gherasim şi ale mănăstirii Kalamon (a trestiilor), se află pe

aceste meleaguri. De pe vîrful munţilor cu văi prăpăstioase, care începînd cu valea Faran, coboară din Ierusalim spre marea Moartă şi valea Iordanului, călătorul are, mai ales în lunile de iarnă, o privelişte minunată. Lanţul de munţi ce merge spre sud, înspre Idumeia şi Sinai, încercuiesc în mijlocul lor, zările limpezi de deasupra văii Iordanului, şi apelor liniştite, dense de săruri, ale mării Asfaltit. Impresionează, îndeosebi, nespusa dulceaţă a luminii care îmbracă stîncile, vîrful colinelor şi ale munţilor, dumbrăvile Iordanului cu porumbei sălbatici. In zilele de iarnă, cerurile se deschid în limpezime, după valurile de nori grei, aducători de ploi repezi, ce umplu văile de torente.

Incă din sec. II şi III, creştinii se ascundeau de frica persecuţiilor în aceste pustietăţi, iar cu timpul, s-a creat tradiţia monahismului creştin. Mari cuvioşi, cu faimă de trăire duhovnicească au cinstit şi sfinţit aceste locuri. Ei îşi schimbau patria cu deşertul, întemeiau lavre, ca Sfinţii Ilarion, Hariton, Eftimie, Teodosie, Teoctist şi Sava.

In anul de la crearea lumii 5508, al 42-lea al domniei lui August, împăratul romanilor, stăpînitorul lumii pe acea vreme, în anul 747 de la zidirea Romei, şi al 33-lea al domniei lui Irod cel Mare, regele Iudeei, s-a născut Ioan Inaintemergătorul. «Prin vestirea dumnezeescului înger către Zaharia, tatăl său, s-a zămislit», – cum se spune în precuvîntarea Mineiului de la Neamţ, din 1846. «Deci, din făgăduinţă se zămisleşte Ioan, precum prăznuieşte Biserica la 23 septembrie, pe lîngă tomnatica Isimerie, cu şase luni înainte de zămislirea lui Hristos, cea de la Duhul Sfînt».

«Binevesteşte Sionului, înalţă întru tărie glasul său, cela ce propoveduieşte Ierusalimului, înalţă, nu te teme. Eu sînt Domnul Dumnezeu, eu voi auzi Dumnezeul lui Israil, şi nu voi lăsa pre ei. Ci voi deschide din munţi izvoare şi prin mijlocul cîmpiilor fîntîni şi voi face pustia întru bălţi şi pămîntul cel însetoşat întru izvoare de ape. Veselească-se cerul deasupra şi norii să roureze dreptate, să răsară pămîntul şi să încolţească, milă şi dreptate să arate împreună. Glas de veselie spuneţi şi faceţi să se audă aceasta pînă la marginile pămîntului, ziceţi: Că a mîntuit Domnul pe sluga sa Iacob şi de vor însetoşa în pustie, scoate-va lor apă din piatră. Veseleşte-te cea stearpă, care nu naşti, glăsuieşte şi strigă, care nu aveai durere. Că mai mulţi sînt fiii pustiei, decît ai celei ce are bărbat». Prin naşterea minunată a Inaintemergătorului se vădeşte voinţa lui Dumnezeu şi sfînta Biserică cîntă: «Picaţi munţi dulceaţă şi dealuri ca berbecii săltaţi, că s-a născut din Elisabeta, cel ce era să petreacă înainte cu voi, mergătorul înaintea Domnului, care cînd s-a născut, a dezlegat amintirea părintelui său».

Toată lumea aştepta îndeplinirea unor evenimente mari, care să schimbe faţa lumii. O linişte apăsătoare se lăsase în sufletul oamenilor. Tacit scria că «fiecare era convins, în credinţa vechilor profeţi, că orientul va birui şi că nu va întîrzia să se vadă ieşind din Iudeea acela care va cîrmui universul».

Sfîntul Ioan era de obîrşie preoţească, tatăl său, preotul Zaharia, fiind din famlia leviţilor, care aveau dreptul să slujească la templu, să prezinte jertfele şi să tîlcuiască Scripturile. Mama sa se

trăgea din fiicele lui Aaron, fratele mai mare al lui Moise, care l-a uns ca mare preot al legii dată de Dumnezeu pe muntele Sinai. Preotul Zaharia şi Elisabeta respectau cu sfinţenie poruncile Legii. Intr-o zi pe cînd preotul Zaharia cădelniţa în Sfînta Sfintelor, murmurînd rugăciunile rituale, se turbură deodată. O teamă mare îl înfioră şi începu să tremure. De-a dreapta altarului tămîierii – ne spune Sfîntul Evanghelist Luca (I, 5-25) – stătea Arhanghelul Gavriil, care îi spuse: «Nu te teme Zaharia, că s-a auzit rugăciunea ta şi Elisabeta, femeia ta, îţi va naşte un fiu şi vei pune numele lui, Ioan!». Acest preot Zaharia era ros de o tăinuită mîhnire. Ajunsese la bătrîneţe şi nu avea nici un copil, căci femeia lui era stearpă. Se rugase lui Dumnezeu ani de-a rîndul şi acum îşi pierduse orice nădejde. Tocmai cînd aproape se resemnase şi se gîndea că neamul său se va stinge, Dumnezeu văzînd curăţia sufletului şi vieţii sale, îl alesese ca prin el să se plinească făgăduinţa făcută prin proorocul Isaia, de a trimite un Inaintemergător Fiului Său.

Arhanghelul îl vesteşte pe el, preotul cunoscător al Scripturilor şi profeţilor, că venirea acestui copil «va fi prilej de bucurie şi veselie pentru mulţi care se vor bucura de naşterea sa, căci va fi mare înaintea Domnului; vin şi sicheră nu va bea, ci se va umplea de Duh Sfînt, chiar din pîntecele mamei sale; pe mulţi din fiii lui Israel îi va întoarce la Domnul Dumnezeul lor. Acesta va merge înaintea Lui (Iisus Hristos), cu Duhul şi puterea lui Ilie, ca să întoarcă inimile părinţilor spre fiii lor şi pe cei neascultători la înţelepciunea drepţilor, alcătuind Domnului, un popor pregătit. Atunci, Zaharia a zis către înger: «Pe ce voi cunoaşte aceasta? Căci eu sînt bătrîn şi femeia mea înaintată în vîrstă». Iară îngerul, răspunzînd, a zis: «Eu sînt Gavriil, cel ce stă înaintea lui Dumnezeu şi sînt trimis să-ţi vestesc aceasta. Iată, vei fi mut şi nu vei putea grăi, pînă în ziua cînd se vor împlini acestea, pentru că n-ai crezut cuvintele mele, care se vor împlini la vremea lor».

In aceste cuvinte din textul evanghelic stă marea însemnătate a acestei personalităţi, despre care însuşi Mîntuitorul a spus că «dintre cei născuţi din femei, nu s-a ridicat nici unul mai mare decît Ioan Botezătorul» (Matei XI, 11).

Cu naşterea şi opera Sfîntului Ioan Botezătorul încep să se împlinească profeţiile Vechiului Legămînt al legii vechi, despre venirea unui Mîntuitor făgăduit de Dumnezeu, încă strămoşilor căzuţi din rai şi mereu reînnoită, aşa cum a spus prin gura lui Iacov: «Nu va lipsi sceptrul lui Iuda, nici toiag de cîrmuitor din coapsele sale, pînă ce va veni Impăciuitorul, căruia se vor supune popoarele. Acela îşi va lega de viţă asinul său, de coardă mînzul asinei sale. Spăla-va în vin haina sa şi în sînge de strugure veşmîntul său! Ochii lui vor scînteia ca vinul şi dinţii lui vor fi albi ca laptele!» (Fac. LXIX, 27). Urmează, în toate cărţile Vechiului Testament, un lanţ neîntrerupt de profeţii, care vestesc pe Mesia Răscumpărătorul şi acest lanţ se termină cu proorocul Zaharia, tatăl Sfîntului Ioan Botezătoru!. Profeţiile mesianice au spus că el va veni prin sămînţa lui Avraam şi familia lui Iacov, că va fi din neamul lui David şi se va naşte la Betleem, dintr-o fecioară – mamă, că va intra sărbătoreşte în Ierusalim. Se dau amănunte cu

privire la patimile şi moartea Lui, despre Inviere, despre venirea împărăţiei Lui harice, despre a doua venire şi judecată. Isaia a fost numit de Părinţii Bisericii, «Evanghelistul Vechiului Testament», întrucît atît de limpede a proorocit evenimentele vieţii Mîntuitorului, iar Moise a vorbit despre slujirea întreită a lui Iisus, împărătească, preoţească şi profetică (Deut. XVIII, 18-19).

Scopul acestor profeţii a fost să pregătească poporul evreu pentru venirea lui Mesia, să fie necontenit menţinut la un grad superior de curăţie morală, de credinţă în învăţăturile revelate.

Toate aceste învăţături erau razele de lumină care străbăteau întunericul ce se lăsase pe lume, ca un zăbranic negru, de la căderea omului în păcat, arătîndu-i calea spre mîntuirea care avea să-i fie adusă de Hristos.

Sfîntul Apostol Pavel în Epistola sa către Galateni (III, 24) a spus că «legea a fost pentru noi, călăuza care ne-a dus la Hristos, temelia mîntuirii noastre» şi «Iisus Hristos, ieri şi astăzi şi în veci este acelaşi» (Evr. XIII, 8). Tot aşa, Sfîntul Evanghelist Luca spune: «începînd de la Moise şi de la toţi proorocii, le-a tîlcuit lor cele scrise pentru El în toate Scripturile... Apoi le-a zis: «Acestea vi le-am grăit Eu cînd eram cu voi, că trebuia să se împlinească toate cele scrise despre Mine, în legea lui Moise şi în Prooroci şi în Psalmi» (Luca XXIV, 27, 44). Mîntuitorul însuşi a îndemnat: «Cercetaţi Scripturile, căci voi socotiţi că aveţi prin ele viaţă veşnică, ele însă, mărturisesc de Mine» (Ioan V, 39).

Copilăria şi adolescenţa Sfîntului Ioan nu sînt cunoscute din scrierile Sfinţilor Evanghelişti. Dar cum putea să le petreacă fiul unui rabin, slujitor al templului şi tălmăcitor al Scripturilor? Numai în studiu adînc, care constă în citirea şi comentarea cărţilor Vechiului Testament, a scrierilor Profeţilor. Aceştia anuţau trimiterea unui Mîntuitor, Mesia, semnele ce se vor ivi la venirea Sa, arătau indiciile după care va putea fi recunoscut. Marii cărturari trăiau în preajma templului, unde-şi aveau şcolile lor, alţii se retrăseseră în pustia mării Moarte, într-un fel de mănăstiri, unde citeau şi copiau cărţile sfinte, trăind în reculegere şi dînd exemplul unei vieţi curate.

Ei protestau, totodată, prin felul lor de viaţă, contra desfrîului adus de cuceritorii romani ai Palestinei, desfrîu imitat de o parte din compatrioţii lor. Ioan a părăsit din tinereţe fragedă însă, atît bunăstarea din casa părintească, pe învăţătorii săi, şcolile şi poate mănăstirea esenienilor de la Qumran, pustia de pe malul apusean al mării Moarte şi a început a cutreiera oraşele şi satele Iudeei şi Galileei şi chiar ale Samariei, începîndu-şi predica sa. După o tradiţie, se spune chiar că trupul Sfîntului ar fi fost îngropat în Samaria, în cetatea Sebastiei.

Deşi numai cu şase luni mai vîrstnic decît Iisus, Ioan a pornit cu patru ani mai devreme la predicarea pocăinţei şi la pregătirea lumii iudaice pentru primirea Mîntuitorului, botezînd pe cei ce se dovedeau gata a primi cuvîntul. Sfîntul Evanghelist Luca scrie că în cel de al 15-lea an al domniei Împăratului Tiberiu, care corespunde cu anul 26 al erei noastre, «Ioan, fiul lui Zaharia, a străbătut toată laturea Iordanului, propovăduind botezul pocăinţei, spre iertarea păcatelor» (Luca III, 3). Istoricul Iosif Flavius (Antichităţi iudaice, VIII, 5), confirmă şi el acest lucru, adăugînd că

predica lui Ioan a făcut mare impresie asupra compatrioţilor acestuia.

Locul preferat al predicii şi botezului Inaintemergătorului era însă, după Sfîntul Evanghelist Ioan (III, 23), «la Enon, lîngă Salim, şi boteza acolo, pentru că erau apele mari şi veneau mulţi şi se botezau». Pe partea răsăriteană a rîului Iordan, nu departe de vaduri, era tîrguşorul Bethabara, loc de popas la răscruce de drumuri, pe unde se trecea din Pereea în Samaria, în Iudeea, la Ierihon şi de acolo la Ierusalim. Rolul pregătitor al botezului proorocului Ioan este menţionat şi de istoricul Iosif Flavius, care spune că el era privit ca o pecetluire, sau act simbolic pregătitor la admiterea în împărăţia viitoare. Insemnătatea esenţială a ritului, era, mai curînd, o aspiraţie către viitor, decît un regret al trecutului. Nu se obţinea deci o iertare a păcatelor prin scufundarea în apele Iordanului, ci se obţinea confirmarea unei transformări lăuntrice a omului, o purificare corporală. In deşert, Ioan se hrănea cu lăcuste şi miere sălbatică. Poate că avea şi o capră cu lapte, dar alte mîncări nu gusta şi «vin şi sicheră (vin din fructe) nu va bea», după cum Arhanghelul chiar anunţase pe Zaharia (Luca I, 15), iar îmbrăcămintea sa era o piele de capră. Cuvîntul său era necruţător de aspru cu cei îndărătnici şi sceptici.

Işi lega predica de tradiţiile profetice cunoscute de toţi contemporanii săi. Cînd leviţii îl ispiteau cu întrebările asupra persoanei sale şi a rostului predicii pe care o începuse, el le răspundea lapidar, prin cuvintele profetice ale lui Isaia: «Sînt glasul celui ce strigă în pustie: gătiţi calea Domnului». Ce se putea înţelege prin aceste cuvinte? Ce înseamnă «Glasul celui ce strigă în pustie»? Glas al lui Dumnezeu Cuvîntul, care strigă de la început în pustie, adică în firea oamenilor, sau în lumea aceasta.

Ioan este arătătorul Lui, pentru cei ce nu-L cunosc.

El a arătat deschis pe cel ce ridică păcatul lumii şi a contribuit cu slujirea sa de la Botez la îndeplinirea tainelor mîntuirii. Aşadar, pustia, – cum am spus, – este firea oamenilor, şi lumea aceasta, ca şi fiecare suflet în parte, din pricina nerodirii celor bune, la care a ajuns prin greşeala străveche. (Sfîntul Maxim Mărturisitorul, în Răspunsul către Talasie (Filocalia, vol. III, p. 158).

Glasul Cuvîntului ce strigă, este mişcarea conştiinţei la fiecare greşeală. Acesta, strigînd în ascunsul inimii, găteşte calea Domnului. Pregătirea căii Domnului se face prin schimbarea şi îndreptarea spre bine a modurilor de viaţă şi a gîndurilor şi prin curăţirea virtuoasă a fiecăruia.

In anii premergători începutului predicii Mîntuitorului, cînd Sfîntul Ioan îşi începuse propovăduirea sa, evreii pierduseră nădejdea unui Mesia profetic, al unui Mîntuitor al lumii întregi din robia păcatului strămoşesc. Ei aşteptau un Mesia naţional care să-i elibereze de sub stăpînirea romană şi împilarea dinastiei Idumeilor, ce se trăgeau din Irod.

Creştinătatea datorează Sfîntului Ioan arătarea unică şi minunată a Sfintei Treimi, a lui Dumnezeu, prin vocea care a răsunat puternic în urechile celor de faţă la Botez: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care bine am voit» (Matei III, 17), a Fiului care

primea Botezul şi a Duhului Sfînt care plutea deasupra, sub chipul unui porumbel, lucrarea, harul şi îndurarea pentru fiinţa omenească, ridicată de acum din întuneric la lumină. Predica lui Ioan poate fi deci denumită o Evanghelie a pocăinţei. Omul se leapădă de păcat, dar este şi însufleţit de flacăra unui ideal de curăţenie, porneşte pe drumul sfinţeniei. Prin lepădarea de păcat omul trece de partea lui Dumnezeu, a celor ce duc o viaţă îmbunătăţită, se declară nevrednic de viaţa ce=a dus=o, contrarie naturii sale adevărate.

Cel ce se pocăieşte, are o nouă concepţie a datoriilor faţă de Dumnezeu, de colectivitate şi de aproapele său. Bunele acţiuni ale omului, îl pun pe un nou făgaş de experienţă, condiţionează noi legături cauzale, cu efecte surprinzătoare pentru întreaga viaţă sufletească. Pocăinţa este astfel, un act de voinţă şi o virtute în acelaşi timp, care dau omului o energie nemărginită.

Cum în toate acţiunile morale, în revoluţiile sufleteşti puterea exemplului este de o importanţă covîrşitoare, predica şi îndemnul la pocăinţă al lui Ioan s=a îndreptat cu vigoare către conducătorii poporului evreu, către casta preoţească, farisei, cărturari, şi a ţintit mai sus, în vîrful piramidei, în Irod Antipa şi Irodiada.

Antipa era fiul lui Irod cel Mare; cînd tatăl său a murit, el a primit Galileea şi Pereea, două mari provincii ale Palestinei ca să le guverneze. A domnit din anul 4 î. Hr., pînă în anul 39 d. Hr. cu titlul de tetrarh. Irod Antipa, sau Antipatru, se căsătorise cu o fiică a regelui arab Aretas, dar a părăsit=o pentru a se căsători cu nepoata sa Irodiada, fiica fratelui său Aristobul şi al Berenicei. Aceasta fusese căsătorită cu unchiul său Irod Filip, fratele lui Antipa, cu care avusese o fiică, Salomeea. Poporul era scandalizat la culme de această uniune incestuoasă. Antipa însă, fire slabă, nu îndrăzni să ia măsuri imediate contra proorocului Ioan, care îl condamnase public şi prezicea nenorociri mari, ca pedeapsă dumnezeiască, atît poporului evreu, cît şi Irodiadei şi lui Antipa, pentru nelegiuirea lui. La un mare ospăţ însă, pe cînd Irod Antipa îşi sărbătorea ziua naşterii, în castelul său Macheron de pe coasta Mării Moarte, Salomeea, fiica Irodiadei, la instigarea mamei sale, obţinu de la rege executarea profetului.

Ioan a căzut astfel victimă misiunii sale de moralizator şi păzitor al legii. Cînd capul Sfîntului a căzut sub sabia ostaşului, din ordinul lui Irod Antipa, el avea 32 de ani. Propovăduirea lui nu fusese de lungă durată, dar apucase a spune totul şi lucrarea lui fusese împlinirea profeţiilor, anunţarea şi arătarea lui Mesia, proclamarea neînfricată a legii morale, poruncită de Dumnezeu. Cînd deschizi Sfintele Evanghelii, chipul său este primul care apare, chip simbolic de simplicitate în adîncime, de măreţie. Nu s=a dat în lături să spună fiilor de năpîrci că nu există scăpare fără pocăinţă şi să le arate securea ce stă la rădăcina pomului uscat. In mulţimile ce veneau să=i asculte cuvintele, trecea însă Iisus şi Ioan îl arată tuturor ca pe stăpînul împărăţiei vestite. Venit ca înaintemergător al Domnului ca să=I îndrepte cărările, el I=a pregătit ucenici care au strigat: «Iată, am aflat pe Mesia»! Cel din urmă profet rostise ultimul cuvînt: «Iată=L! A venit!».

Proorocului care din frageda adolescenţă se retrăsese în pustia

ludeii şi boteza în apele Iordanului pe cei ce se pocăiau şi se declarau gata să primească pe Mîntuitorul în casa lor, în familia, în cetatea şi în inimile lor, celui din urmă prooroc al Vechiului Testament, care asemenea marilor săi înaintaşi, nu s-a sfiit să arate însuşi regelui că păcatul şi fărădelegea sînt pedepsite de legea divină, i s-a tăiat capul.

Capul lui Ioan căzuse, dar însuşi regele Irod Antipa, din porunca căruia fusese săvîrşită crima, a recunoscut că vocea remuşcării continua să răsune, căci o auzea pretutindeni, îl urmărea mereu şi avea să-l urmărească din castelul Macheron, la Ierusalim, la Tiberiada, la Roma şi pînă în Galia, la Lion, unde avea să-şi sfîrşească zilele. Irod îl vedea şi-l auzea pretutindeni, căci atunci cînd i se povestise de predica şi minunile lui Iisus, s-a speriat atît de tare, încît a exclamat: «Acesta-i Ioan Botezătorul, el a înviat din morţi şi de aceea se fac minuni printr-însul» (Matei XIV, 2).

B. A. ALEXANDRU

Biserica Dancu din Iași – scurtă prezentare istorică *)

Una dintre vechile biserici dispărute astăzi de pe pămîntul țării noastre a fost și biserica (mănăstirea) Dancu din Iași. Rareori se mai face mențiune despre ea. Cu toate acestea ea va face obiectul lucrării de față.

I. Pisania originară a bisericii

Biserica Dancu, din inima Iașului, a fost întemeiată în anul 1541 în timpul lui Petru Rareș, domnul Moldovei (1527-1538 și 1541-1546), așa cum de altfel, arată inscripția originară descoperită în zidul dinspre miazăzi a bisericii [1]).

Ceea ce a constituit obiectul unei serioase neînțelegeri și controverse a fost chestiunea privitoare la numărul ctitorilor.

Pisania originară, în limba slavonă, s-a păstrat pînă la dărîmare.

Din felul cum această pisanie a fost descifrată și tălmăcită a rezultat împărțirea cercetătorilor și istoricilor în două tabere. Din prima, fac parte cei ce au tălmăcit textul în sensul a doi ctitori – Iurie și Dancu – iar din a doua, cei ce au ajuns la concluzia că n-a fost decît unul singur: Iurie Dancu. Piatra de poticnire a constat, așadar, în luarea în seamă sau ignorarea unei simple conjuncții – û (și) – ce putea, sau nu, să despartă două nume proprii, de aici decurgînd schimbarea numărului ctitorilor.

Iată de ce am găsit și noi de cuviință să ne oprim cu osebire asupra acestui punct, mai dificil, al temei și să ne orientăm mai adînc în problemă. Pentru o mai sigură documentare am apelat, mai întîi, la textul original al pisaniei respective păstrată pînă azi

---

*) Lucrare de seminar alcătuită în cadrul cursurilor pentru titlul de doctor în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Al. Ciurea, care a și dat avizul de publicare.

1) Descoperirea și publicarea pisaniei aparține arhim. Ilarie Hușanu (vezi, Arhim. Hușanu Ilarie, Inscripțiunea de la biserica Sf. Voevozi pomenită Dancu din orașul Iași, în Revista pentru istorie, arheologie și filologie, t. I, an. I, Buc. 1883, p. 180-182; Gh. Balș *Biserici, secolul al XVI-lea,* în B. C. M. I. (XXI), Buc. 1928. p. 66).

în fotocopie prin grija unui cercetător – arhim. Ilarie Huşanu care, de altfel a şi descoperit inscripţia în zidul bisericii, după îndelungi cercetări [2]).

Ţinînd cont de caracterele specifice ale grafiei limbii slave vechi şi analizînd şi traducerile făcute de unii cercetători şi istorici competenţi ai trecutului nostru, credem şi noi că biserica în discuţie a fost opera a doi demnitari domneşti (pani) – foarte probabil fraţi – Iurie şi Dancu [3]).

Inscripţia arată, în continuare, că locaşul de închinare, s=a zidit «spre ruga Archistratigului Mihail şi Gavriil şi celorlalte puteri netrupeşti, şi spre pomenire sieşi şi părinţilor săi, şi pentru toţi răposaţii şi s=a săvîrşit în anul 7049 (1541), luna iulie 30 zile» [4]).

II. Biserica

Ca să ne dăm seama cum trebuie să fi fost zidită biserica vom ţine cont desigur, în primul rînd, de concepţia generală a epocii în ce priveşte construirea locaşurilor de cult.

Ceva mai înainte de data ridicării bisericii de care vorbim, bisericile se clădeau cu un singur nartex, pătrat sau dreptunghiular cu intrări pe la vest şi sud, mai rar la nord, despărţit în genere prin zid de naos, cu o continuă evoluţie în dezvoltare pînă la Bălineşti, cel dintîi pridvor deschis în arhitectura română. Stilul lui Ştefan rămîne fundamental, dar nu unicul şi pentru epocile următoare, inspiratorul arhitect fiind poate însuşi marele domn. Nartexul închis şi unic se menţine încă pînă la mijlocul secolului al

---

2) În româneşte inscripţia este următoarea: «În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh cu voia lui Dumnezeu *Postelnicii* (Th. Scriban — dumnealui (N. Iorga) Iurie şi Danco *au zidit această biserică* (Th. Scriban) — *şi au făcut acest hram* (N. Iorga) pentru rugăciunea *Arhistratigului* (Th. Scriban) — *arhistratigilor* (N. Iorga) şi a celorlalte netrupeşti puteri şi pentru pomenirea sa şi a părinţilor săi *şi pentru toţi cei adormiţi* (Th. Scriban) — *tuturor celor adormiţi*, şi s-a săvîrşit în zilele binecinstitorului Io Petru Voevod în anul 7049 (1541), luna Iulie 30 de zile».

După cum se poate vedea există o uşoară diferenţă de tălmăcire dintre Scriban şi Iorga, diferenţă care nu afectează, însă, fondul.

3) Între istoricii la care apar doi ctitori prin tălmăcirea pisaniei vom menţiona:

a) N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, t. II, Buc. 1908, p. 134; b) Theoctist Scriban, în *Revista pentru Istorie, arheologie şi filologie*, t. I, an. I Buc. 1883, p. 181; c) Aderă la părerea aceasta şi C. C. Giurăscu, în a sa Istorie a Românilor, t. II, Buc. 1937, p. 177.

Dintre istoricii şi cercetătorii care afirmă că Biserica Dancu din Iaşi a avut un singur ctitor, pe Iurie Dancu, amintim pe:

a) C. Bilciurescu, *Mănăstirile şi bisericile din România*, Buc., 1890, p. 120; b) Melchisedec, *Notiţe istorice şi arheologice*, Buc., 1885, p. 257; c) Pr. Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din România*, t. I, Buc. 1889, p, 172; d) C. Chiriţă, *Dicţionar geografic al Judeţului Iaşi*, Buc., 1888, p. 138.

(Fotocopia după textul original se află în: Gh. Balş, *op. cit.*, p. 67).

4) Toate documentele înfăţişate mai sus, cu privire la inscripţie, sînt unanime în privinţa datei zidirii, a hramului bisericii şi a domnitorului vremii.

XVI-lea. Pe timpul lui Petru Rareş s-au construit, fie de domn, fie de familia sa, fie de boieri, cîteva modeste biserici în acelaşi plan. Vistiernicului Rareş, Matei, «termină sub Lăcustă (1540) biserica din Horodniceni – Suceava cu un nartex lung şi intrarea vestică; alt boier al lui Rareş, Dancu, înalţă biserica ce-i poartă numele din Iaşi cu adaosuri ulterioare la construcţia iniţială»[5]).

Cert este că cele mai multe din monumentele epocii lui Petru Rareş înseamnă un progres uimitor în ce priveşte construcţia iniţială. E o tendinţă generală de a mări spaţiile anterioare naosului, de unde o alungire a întregii biserici şi accentuarea pridvorului deschis. Biserica Dancului era socotită pînă la dărîmare o clădire foarte veche deşi clopotniţa de la intrare peste nartex s-a adăugat abia în veacul al XVII-lea[6]).

Orientîndu-ne tot în epoca şi în felul de concepere a bisericilor la vremea respectivă mai deducem că biserica Dancu era fără sînuri laterale şi poate fără turlă, «căci turla ce se vede este după aparenţă adăugată sau poate schimbată. Nu i se vede nici o bază, cu toate că acoperişul apare cu o pantă foarte dulce». Naosul avea cîte o fereastră pe fiecare latură, iar pronaosul două ferestre, cel puţin pe latura nordică, după cum se vede şi în fotografia păstrată datorită atenţiei şi grijei deosebite a lui N. A. Bogdan».

Putem conchide la un plan simplu oarecum asemănător cu cel de la Baia, Părhăuţi, sau cu cel de la Şipote, Văleni, Cotnari[7]).

Invelişul bisericii e uşor de bănuit. Ca aproape al tuturor bisericilor din această perioadă el trebuie să fi fost cu siguranţă din draniţă (şindrilă). O dovadă în acest sens este faptul că Petru Rareş, zidind împreună cu Macarie, episcopul de Roman, Mănăstirea Rîşca din Judeţul Suceava, i-au făcut chilii împrejur acoperindu-le cu draniţa pusă la streaşină pe două rînduri. Cu draniţă va fi fost învelită şi biserica însăşi a mănăstirii[8]).

III. Transformarea în mănăstire

Mai bine de un secol şi jumătate biserica Dancu a existat ca biserică parohială.

Toate documentele concordă în afirmaţia că în a doua domnie a lui Constantin Duca (Duculeţ) (1700-1703), ea a fost transformată de către acesta în mănăstire făcîndu-i-se în jur chilii şi organizîndu-i viaţa călugărească. Duca Vodă, o înzestrează, pe lîngă cele avute de la vechii ctitori, cu averi şi moşii, cu obiecte şi odoare. In actul de danie el arată că «o am îngrădit şi o am înzestrat cu ocini, cu odoare, cu veşminte... şi am dat acestei svinte Monastiri, care mai sus s-au pomenit Danco, un heleşteu ce este în

---

5) P. Constantinescu-Iaşi, *Nartexul în artele bizantine, sud-slave şi române*, Iaşi, 1926, p. 231-238.

6) *Ibidem*.

7) Gh. Balş, *op. cit.*, p. 66.

8) Dr. I. Popescu Cilieni, *Învelişurile vechilor noastre biserici*, Craiova, 1948, p. 18.

hotarul tîrgului Eşii, pre Căcaina din sus de tîrg. Şi am trimis Domnia mea pre al vostru cinstit şi credincios boieriu, Domnia-lui Ioan Buhuş, biv-vel-Logofăt, şi Domnia lui Gavriil Aga şi Bejan Hudici, vornici de Porta şi au socotit de au hotărît acest loc... Acest heleşteu cu mori cu tot, precum s-au socotit şi s-au hotărît l-am iezit şi am făcut moară, l-am dat danie Domnia mea şi miluire acestei svinte Monastiri.

Mai milostivitu-ne-am Domnia-mea pre acea svîntă Monastire şi o am mai miluit şi cu o bucată de loc ce este din loc Domnesc a tîrgului Eşului, ce este pe Ciric în sus, mai din sus de Şorogari, care loc se cheamă Vacota». Fiind întărit cu pecetea domnească actul este semnat la 20 oct. 1703 [9]).

IV. Închinarea la Athos

Domnitorul Duca Vodă, însă, urmează exemplul altor înaintaşi şi închină mănăstirea abia transformată la Muntele Athos, şi anume mănăstirii Xiropotam [10]). El face acelaşi lucru şi cu altă mănăstire pe care a zidit-o la Galaţi cu hramul Adormirea Maicii Domnului şi pe care înzestrînd-o «cu moşii, cu bucate şi cu veşminte scumpe» a închinat-o unei mănăstiri din Mavromol ce se afla «deasupra Fanarului de unde se lăţeşte Marea Neagră, aproape de Constantinopole» [10 bis]).

Inchinarea mănăstirii Dancu la mănăstirea Xiropotam de la Athos atrage după sine, în chip firesc, egumeni şi călugări greci ca să o stăpînească şi să-i administreze bunurile.

Se poate uşor înţelege că mănăstirea Dancu ar fi avut toate condiţiile să prospere, dacă ne gîndim atît la averile donate ei de Duca Vodă, cît şi la celelalte pe care le avea deja dinainte, dacă n-ar fi fost închinată.

---

9) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane din Iaşi,* Buc. 1888, p. 330.

10) Închinarea s-a făcut în timpul celei de a doua domnii a lui Constantin Duca, adică după 1700. Cronicarul N. Costin zice: «Aşişderea şi monastirea lui Danco, care a fost mai'nainte biserică de mir 140 de ani, iară acum într-acest an (1701) a făcut o mănăstire, dîndu-i moşii din locul tîrgului Iaşilor şi bucate, au închinat-o la Rumeli la o mănăstire, unde este hramul 40 de mucenici» (M. Kogălniceanu, *Cronicile României sau Letopiseţele Moldovei şi Valahiei,* t. II, Buc. 1872, p. 45-46).

Comparînd, însă, data inscripţiei care nu lasă nici o îndoială că biserica a fost zidită la 1541 cu data 1701, cînd cronica citată spune că ea fost închinată la Rumeli rezultă că la data închinării, biserica avea vechimea de 160 ani iar nu de 140...

Acea diferenţă a cronicii poate să provină sau din cauză că s-a comis vreo eroare la copiat ori la tipărit, sau pentru că N. Costin n-o fi văzut inscripţia. (Arhim. Ilarie Huşanu *op. cit.*, p. 182).

Deşi multe documente vorbesc de o închinare la mănăstirea 40 de mucenici din Rumelia, subliniem aici că Rumelia cuprindea pe atunci şi Muntele Athos, aşa că nu poate fi vorba de vreo confuzie.

10 bis) M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 45-46.

V. Arderea bisericii

In luna septembrie a anului 1766 se întîmplă însă, ca laşul să fie cuprins de un mare incendiu. Istoria oraşului arată că pier acum sub cenuşă mai multe clădiri, biserici şi mănăstiri ; atunci a fost atinsă de foc şi Mănăstirea Dancu. Documentele nu ne=au păstrat informaţii exacte în ce măsură a fost lovită de incendiu biserica şi mănăstirea în general. După mărturiile neîndoielnice ale mitropolitu=lui ţării Gavriil şi ale episcopilor de Roman şi Huşi precum şi ale boierilor vremii, ne putem da seama că a ars cu siguranţă clopotniţa mănăstirii, în care se afla o baracă ce adăpostea lăzi cu odoare şi lucruri de preţ ale negustorilor şi boierilor ascunse aici tocmai de spaima focului.

Intre alte lăzi cu bunuri se afla şi una ce aparţinea paharni=cului Manolache Bogdan. El avea acolo şi nişte scrisori de moşii şi de ţigani. Acesta s=a plîns domnului Grigore Alex. Ghica (1764=1767) ca să=şi redobîndească drepturile avute asupra moşiilor şi ţiganilor. Dar pentru aceasta a fost nevoie să facă un jurămînt în faţa mitropolitului şi divanului ţării, jurămînt care s=a întărit apoi şi de divan ca să=i servească «de document ocolnic pentru toată averea sa». Documentul consimte la întărirea lucrării divanului cu atît mai mult cu cît Bogdan a putut «produce un izvod cu însăşi slova părintelui d=sale pentru unili din scrisori ce au scăpat din prada cătanelor de la Mănăstirea Mira, care izvodu fiind cu atîţia ani mai înainte scrisu cu însăşi slova părintelui d=sale i=am dat domnia=mea credinţă şi prin deosebit hrisovul domniei mele l=am întărit în toate foile cu însăşi pecetea şi iscălitura domniei=mele, să=i rămînă la mîna d=sale ca o bună dovadă de scrisorile ce au avut».

La fila 298 a aceluiaşi dosar, este copia altui hrisov din acelaşi an, ianuarie 18, de la acelaşi domnitor, prin care reînnoieşte lui Bogdan stăpînirea ţiganilor arătaţi de el că au fost robii lui. Dar scrisorile lor au ars în turnul de la Mănăstirea Dancului [11]).

Faptul că nu mult după data focului se vorbeşte normal des=pre mănăstire, apoi că, mai tîrziu, se va găsi în zidul bisericii inscripţia originară consemnînd ctitorul, anul şi hramul – ne duce la concluzia că biserica mănăstirii n=a fost distrusă integral de foc. Probabil i=a ars acoperişul, căci se menţionează nu mult după aceea că era făcut din «tinichea albă». O dovadă în plus ce face ca această probabilitate să fie acceptată este şi aceea că s=a găsit în altar un pomelnic nou care avea însemnate numele: Danu, Eufrosina, Ioan Voevod, Raliţa Doamna, nume ce indică cu siguranţă pe noii ctitori, reparatorii bisericii şi mănăstirii, după arderea ei parţială. Biserica era acum peste tot pardosită cu scînduri de brad. Cît despre chiliile din jur parte din ele alcătuiau după o referinţă «apartamentele cuviosului egumen (care n=are 35 de ani ba încă nici barbă deajuns) foarte spaţioase şi încăpătoare ca de

---

11) V. A. Urechia *Istoria Românilor,* t. II Buc. 1892, p. 370 ; *Creşterea colecţiunilor,* an. 1912, p. 124 şi «*Ioan Neculce*», IV, (Buletinul muzeului muni=cipal Iaşi), Iaşi 1924, p. 321.

10 familii. Ele sînt noi înflorate cu ipsosării şi altele, iar casele preoţilor sînt atît de vechi şi egrasioase încît cel mai sănătos, cel mai tare om, îşi pierde sănătatea». Celelalte încăperi se dădeau cu chirie. Mănăstirea avea o spaţioasă curte. Erau doi preoţi, un cîntăreţ şi un paraclisier, toţi greci [12]).

VI. Situaţia materială

Mănăstirea mai cunoaşte o perioadă de avînt către jumătatea secolului al XIX-lea cînd vine aici la anul 1839 un egumen, trimis al «Casei de la Athos, Antim episcop titular Chariupolis» căruia guvernul îi încredinţează, oficial, printr-un act care s-a păstrat, întreaga administraţie a mănăstirii [13]).

Pînă la acest Antim trimis de Athos, administraţia şi toată răspunderea pentru cele ale mănăstirii le purta «harnicul, cinstitul şi scrupulosul boier Dracachi Ruset» [14]). Intre actele acestui epitrop se află şi unele ce privesc inventarul averii şi obiectelor mănăstirii, pe la anul 1838. Actele acestea arată că mănăstirea era înconjurată de zid, dispunea de bogate moşii «Buciumii şi atîtea altele». Casele mănăstirii erau date cu «embatic» evreilor din Botoşani. Mănăstirea era, într-un cuvînt foarte înzestrată materialiceşte şi obţinea astfel mari venituri. Obiectele de cult ca: odăjdii, potire, candele etc., erau lucrate din materiale scumpe din aur şi argint sau alte metale preţioase [15]).

Cînd se făcea hramul bisericii, cheltuielile pentru masă şi împărţirea de pomene erau imense, de unde rezultă şi veniturile serioase pe care le avea mănăstirea [16]). Mănăstirea Dancu a avut moşii multe donate de vechii ctitori. Intre altele vom aminti: Buciumenii, din Judeţul Vaslui, Moara Dancului, Buciumii şi Şorogarii (Iaşi), Ursăreşti sau Bîrlădenii, Barza şi Vladnicul (Tecuci), Comîndăreşti (Botoşani), Fîntînele şi părţi din Urlaţi şi Coşeni (Tutova) etc. De asemeni, un număr de case de veci sau cu bezmăn, care apoi au fost secularizate de stat şi aceste din urmă trecute în parte, mai tîrziu primăriei Iaşi, a căror listă se găseşte în colecţia de legi şi regulamente comunale ce am publicat în 1900» [17]).

Chiria pentru acareturile mănăstirii din Iaşi se numără la 66 galbeni anual [18]).

---

12) *Calendar anticu pe anul 1863*, Buc., p. 150-151.

13) N. Iorga, *Cum se zidea acum o sută de ani*, în B. C. M. I. (XXVI), Vălenii de Munte 1933, p. 159; vezi şi G. Bezviconi *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Buc. 1947, p. 382-383.

14) N. Iorga, *op. cit.*, p. 159.

15) *Ibidem*.

16) *Ibidem*.

17) N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi*, Buc. 1888, p. 198-199. Vezi şi Th. Codrescu *Uricariul*, t. IV Iaşi 1875, p. 100-101.

La anul 1734 Constantin Nicolae, voievodul Moldovei miluieşte şi el mănăstirea Dancu din Iaşi cu cîte 100 de lei din vama domnească pe fiecare an, act de danie întărit la anul 1743 (Dumitru Stănescu, *Viaţa religioasă la români şi influenţa ei asupra vieţii publice*, Buc. 1906, p. 236-239).

18) *Ibidem*.

VII. Egumeni, clerici, epitropi

Vom încerca să amintim acum cîteva nume de slujitori, egumeni, călugări şi epitropi ai acestei mănăstiri. Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea pe la 1796, întîlnim la Dancu pe arhimandritul Ieremia care întocmeşte o copie după actul original de danie al lui Constantin Duca către Mănăstirea Dancu. Ieremia semnează: «Arhim. şi Igumen Dancu, 1796, August 12»[19]).

Doi ani mai tîrziu, acelaşi arhimandrit Ieremia «capătă de la un Mihalachi Misire şi de la sora lui o icoană îmbrăcată în argint şi suflată în aur»[20]).

In anul 1804, la 6 mai, într-un act de vînzare a unei oarecare Ileana şi a soţului ei Vasile Iftimi întîlnim numele «preotului Vasile de la Mănăstirea Dancului», care cumpăna un loc de casă de la susnumita Ileana, sora lui, loc ce se afla în Iaşi «de vale de biserica Vulpe»[21]).

Pe un penticostar lucrat la Bucureşti la 1743 de «cucernicul între preoţi, popa Stoica Iacovici» se află o însemnare care arată că respectiva carte de cult «s-au meremetisit la legătură cu cheltuiala ieromonahului Atanasie egumenul Dancului 1826»[22]).

Mai tîrziu pe la 1841, o plîngere către domn a lui Dracachi Roset arată că se înlocuise egumenul Dionise, Patriarhul de Constantinopole punînd în loc pe «vlădica Hariopolo». Acesta era numit încă din 1839 şi trimis de «Casa de la Athos» după cum am văzut şi mai sus. Este vorba de Antim, episcop titular de Hariopolis[23]). Acest Antim era probabil un vlădică mai în vîrstă retras din scaun. In administrarea averilor mănăstirii el era ajutat de egumenul Chesarie. Arhiereul trăia la Mănăstirea Dancu «în îndestulare, într-o casă specială, bine construită» slujit de doi băieţi tineri[24]).

Deşi am mai vorbit, vom aminti o dată în plus numele epitropului Dracachi Roset, despre care vorbesc atît de frumos toate documentele vremii privitoare la mănăstire. De la el se primeau banii necesari pentru toate cheltuielile şi pomenirile pe care le făcea mănăstirea[25]).

VIII. Reparaţii, transformări

Către anii 1840-1841 biserica şi Mănăstirea Dancu suferă generale şi serioase reparaţii. De toate aceste reparaţii s-a îngrijit acel destoinic şi harnic gospodar, epitropul Dracachi Roset. El merge pînă acolo că face o cerere la însuşi domnul ţării să-l ajute să poată repara acoperămîntul bisericii care se afla «în proastă stare

---

19) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 330-331.
20) N. Iorga, *Note moldoveneşti în legătură cu clădirile bisericeşti şi profane* în B. C. M. I. (XXVI) Vălenii de Munte, 1933, p. 127.
21) *Creşterea colecţiunilor în anul 1911,* Buc., p. 146.
22) «*Neculce*» V (Buletinul muzeului municipal Iaşi) Iaşi, 1924, p. 276.
23) N. Iorga, *Cum se zidea...*, p. 159 şi: *Note moldoveneşti...*, p. 125.
24) G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 383.
25) N. Iorga, *Cum se zidea...*, p. 160; Idem, *Note moldoveneşti...*, p. 125-128.

unde pot veni în căderi bolțile bisericii, pricinuindu-să sîmțitoare pagubă». El plătește la meșterii care au acoperit biserica «cu tinicheli» suma de 35000 lei. Din scrisoarea pe care o face către domn, Dracachi Roset, reiese că el intrase în conflict «cu chiriarhii acestei monastiri», care refuzau să-i acorde sprijinul necesar în bani. Desigur «chiriarhii» nu pot fi alții decît Antim, episcopul și Chesarie.

Un mare ajutor îi dă însă Mitropolitul Veniamin Costachi, care dispune ca «Dracachi Roset, ca unul ce se găsește formalnic orînduit epitrop asupra acestei monastiri să aibă îngrijări ca împreună cu părinții ierarhi toate lipsurile trimisă să le împlinească, cum și aceli ce sînt în proastă stare să le ducă toate într-o înnoire spre podoabă și pomenire ctitorilor acelui dumnezeiesc locaș» [26]).

Dat fiind că biserica a avut de suferit de pe urma unui cutremur au trebuit refaceri generale. Astfel «s-au cheltuit bani pentru îndreptarea pardoselii făcută din lespezi de piatră, cu întocmirea și lărgirea proscomidiarului, la cafas s-au adăugat două ferești cu geamuri de sticlă, s-a tencuit, pe alocuri s-a văruit, s-au făcut sobe cu hogiacuri» [27]).

In cadrul aceleiași reparații generale s-a făcut din nou catapeteasma bisericii cu tot lucrul ei, «s-a sculptat, s-a zugrăvit și poleit cu aur, s-au făcut candelele de argint, cădelniță, sfinte cruci îmbrăcate în argint și poleite cu aur, două perdele pentru ușile împărătești, veșminte, un policandru mare de madem alb cu 24 de brațe». Dar pentru biserică se cumpără și numeroase cărți de cult, o evanghelie, un apostol, un octoih mare, un triod, o psaltire, un ceaslov mare, o liturghie, un tipic, cîntările lui Moisi și o psaltire grecească noua sistemă. In jurul mănăstirii s-au mai făcut tot acum cinci chilii cu odăile lor și încă o bucată de zid împrejurul mănăstirii [28]).

Acoperămîntul bisericii s-a făcut «cu brîu nemțesc împrejur, de patru palme de înalt și ridicarea clopotniței de la brîu în sus, de trei stînjeni înalt» [29]). Deci, clopotnița, așa cum am mai arătat și în altă parte este o adăugire mai tîrzie.

In hîrtiile ce privesc repararea bisericii se află și o importantă catagrafie a veșmintelor aflătoare acolo, la Mănăstirea Dancu, din 1838.

Mitropolitul trimite cu poruncă pe arhimandritul Veniamin Roset «cu lămurire de toate lucrurile aflătoare în biserică, precum veșminte și argintării și altele», după condica din anul 1816, dar cel ce a făcut inventarul lucrurilor constată că «acestea lipsăsc, care s-au dovedit că le-au luat părinții egumeni și exarhi greci și le-au trimis în gios (sau cine știe unde), adică («se dă aici lista cu obiectele dispărute) [31]).

Aceste documente sînt deosebit de interesante din mai multe puncte de vedere. Ele arată întîi, grija pe care Veniamin Costachi,

---

26) *Ibidem*, p. 126.
27) N. Iorga, vezi : *Cum se zidea...*, p. 160.
28) *Ibidem*.
29) *Ibidem*, p. 162.
30) N. Iorga, *Note moldovenești...*, p. 126.
31) *Ibidem*.

evlaviosul mitropolit şi întîistătător al clerului moldovean, în mare parte format de dînsul, ca acest Veniamin Roset însuşi, o avea faţă de sfintele locaşuri. Al doilea, se vede o tendinţă spre înnoire, care făcea să se comande pentru biserica Dancu un acoperiş de tinichea. Apoi se constată răpirea de călugării greci, «în vremea de prigonire după 1821, a zestrii bisericilor noastre şi indignarea pe care această hrăpire, această ierosilie o producea în mijlocul înaltului cler indigen care consemna în anchete făcute cu toată atenţia aceste pierderi» [32]).

IX. Obiecte păstrate

Intre obiectele mai preţioase ale mănăstirii care s=au păstrat, totuşi, multă vreme, chiar pînă către sfîrşitul secolului al XIX=lea, amintim:

1. O Evanghelie rusească, mare, tipărită la Moscova sub Patriarhul Iosaf, în anul 1637, legată şi ferecată cu table de argint aurit, în anul 1642. Pe tabla de deasupra era reprezentată «în relief icoana învierii cu legenda scoaterii sufletelor din iad; pe tabla de desubt, portretul Sfîntului Arhanghel Mihail, în plină statură» [33]).

2. Un potir mic de argint, prefăcut, păstra, totuşi, vechea inscripţie slavonă, în care se spune că a fost făcut pentru «Biserica Danco de Pan Gligoraşco Hăbăşescu» în 7166 (1658) [34]).

3. Avem date referitoare şi la un clopot «din Novembre 1785, făcut de un egumen, supt păstoria lui Gavriil Calimah, fratele lui Ioan Teodor Vodă, care era moldovean şi o afirmă aceasta cu mîndrie în chiar inscripţia clopotului: «Ieremia Moldoveanul».

4. Mai este amintit şi un alt clopot lucrat mai tîrziu anume la 1838 de «un Român, Toma Clopotariul, pentru jupînul Chirică Stamati».

5. De pe vremea Mitropolitului Gavriil se păstra şi îmbrăcă=mintea de icoană dată de egumenul Ieremia, poate cea căpătată la 1798 de la acel Mihalachi Misire şi de la sora lui despre care am vorbit deja mai înainte [35]).

In jurul bisericii Dancu, se spune, că au existat, pînă nu mult înainte de dărîmarea ei, case mari, în care locuiau călugări greci, care, după cum se vede dintr=o inscripţie slavonă aflată pe fron=tispiciul clădirii principale, au fost zidite de călugării veniţi de la Mănăstirea Xiropotam din Athos şi purta data 1857. După secu=larizare în casele acelea s=a înfiinţat şcoala de croitorie şi albituri a Reuniunii Femeilor Române [36]).

Au trecut anii şi Mănăstirea Dancu a fost învăluită în ceaţa uitării, starea ei generală a început să se înrăutăţească. Probabil,

---

32) *Ibidem*.

33) C. Bilciurescu, *op. cit.*, p. 121-122; Cf. N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 199; N. Iorga, *Guide historique de la Roumanie, Paris*, Buc. 1928, p. 110.

34) N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 199; De acest potir vorbeşte şi Melchisedec în lucrarea sa *Notiţe istorice şi arheologice*, Buc. 1885, p. 256; Cf. N. Iorga, *Note moldoveneşti...*, p. 126-127; Vezi şi «*Neculce*», Iaşi 1931 p. 228.

35) N. Iorga, *Note moldoveneşti...*, p. 126-127.

36) N. A. Bogdan, *op. cit.*, p. 199.

după moartea sau plecarea de acolo a episcopului grec Antim Hariopulos, egumen de Dancu şi a celorlalţi vieţuitori ai mănăstirii, Athosul nu şi-a mai trimis omul de încredere socotind că nici nu mai are pentru ce. Pînă şi obiectele de cult mai preţioase se «hră-pise» de acolo.

X. Dărîmarea

Către sfîrşitul veacului al XIX-lea nici nu se mai vorbeşte de mănăstire, căci poate dispăruseră chiliile şi edificiile ce înconjurau biserica, sau poate ieşiseră din proprietatea mănăstirii.

Pe acel loc, mai trăia abia pîlpîind doar biserica istorică cu «ferestrele-i mici şi lungăreţe, răsfrîngînd întunericul perpetuu dinăuntru. Parcă se împuţina şi din întreaga clădire, din mărime, se afunda mereu în pămînt, cu cît se înălţa Teatrul Naţional şi cu cît se înmulţeau clădirile impunătoare din vecinătate. Era în ultimele sale clipe, ca un templu părăsit» [37]).

Deşi situată în centrul oraşului Iaşi, biserica Dancu a avut o soartă tristă, o existenţă întreruptă tocmai cînd trebuia să fie restaurată şi consolidată. Mănăstire de reală valoare istorică ar fi putut să fie împiedicată de la ruină, printr-o refacere corespunzătoare.

La 1903 se hotărăşte dărîmarea ei pentru a se înălţa pe acel loc o clădire a Teatrului Naţional din Iaşi. Această acţiune e socotită de N. Iorga drept pripită şi sălbatică, deoarece nici măcar nu s-au luat fotografii, nu s-au făcut studii, nu s-au inventariat obiectele şi odăjdiile, averile etc. [38]).

CONSTANTIN MOSOR
Doctorand în Teologie

---

37) Rudolf Şuţu, *Iaşii de odinioară,* Iaşi 1923, p. 143. Către anul 1900, biserica Dancu era foarte ruinată şi i se pregătea completa dărîmare spre a se lărgi curtea teatrului naţional din Iaşi, ce s-a construit lîngă această biserică (Pr. Marin Dumitrescu *op. cit.*, p. 172).

38) N. Iorga, *Cum se zidea...*, p. 159.

A. D. Xenopol

(23 martie 1847 — 27 februarie 1920)

»...nascu și în Moldova oameni» (Miron Costin, *Letopisețul țării Moldovei*).

Personalitatea lui A. D. Xenopol s-a format sub influența marilor transformări revoluționare posterioare anului 1848, cînd burghezia românească în ascensiune, împreună cu intelectualitatea progresistă au pus bazele României moderne și au continuat hotărît lupta pentru eliberarea națională, dreptate socială și desființarea privilegiilor feudale. Noua generație, mînată de setea cunoașterii a găsit în rațiune și în noile idei despre libertate, independența de cugetare și încrederea în forțele creatoare ale poporului.

Tematica periodicelor contemporane, activitatea publicistică istorică și literară a promovat discuții, critici necruțătoare față de conducerea de stat și boierimea retrogradă. In toate aceste manifestări rolul intelectualilor progresiști a fost hotărîtor, fiindcă datorită eforturilor depuse de ei s-a dezvoltat învățămîntul, activitatea editorială, teatrală, în general întreaga creație artistică și științifică în limba română. Ca formație intelectuală A. D. Xenopol este un urmaș demn și credincios al ideilor lui N. Bălcescu și M. Kogălniceanu, a căror operă istorică a continuat-o.

Alexandru, fiul lui Dimitrie Xenopol și al Mariei Vasiliu, s-a născut la Iași, în Mahalaua Păcurarilor, la 23 martie 1847. A învățat mai întîi în pensionul tatălui său și la al lui Constantin Atanasiade, de unde a trecut la Școala de la Trei Ierarhi. In continuare a urmat cursurile Liceului Național și ale Institutului Academic, unde a avut ca profesori pe Titu Maiorescu, Gr. Cobîlcescu, P. Poni ș. a.

Impresionat de aptitudinile excepționale ale elevului Alexandru Xenopol, Titu Maiorescu l-a luat sub ocrotirea sa și, după ce a trecut examenul de bacalaureat (1867) l-a trimis ca bursier al Junimii, la Berlin pentru a studia dreptul și filozofia. Aici el a avut profesori învățați, cu renume mondial, ca Momsen, Curtius, Leopold von Ranke, Gervinus ș. a. Doctoratele în drept și filozofie le-a trecut în 1871 obținînd calificarea *magna cum laude*. Tot în anul 1871 A. D. Xenopol a ținut cunoscuta-i cuvîntare la Putna (15/27 august) și a fost numit în magistratură. A demisionat în 1878 și pînă în 1883, cînd a obținut catedra de Istoria Românilor de la Universitatea din Iași, a practicat avocatura și a predat istoria la Institutul Academic. Incă din 1882 Titu Mariorescu făcea constatarea că profesorii de istorie de la Universitățile din Iași și București nu se arătaseră la înălțimea chemării lor. «Inșelate au fost — scria el — așteptările țării în privința acelor bărbați cărora li se încredințase căutarea și înaintarea celei mai prețioase științe ale ei... Spre umilirea noastră istoria română nu se poate încă astăzi cunoaște decît din lucrările străinilor».

Deși avea numai 36 de ani cînd a urcat treptele catedrei universitare, datorită activității sale publicistice, A. D. Xenopol era o personalitate bine cunoscută în domeniul istoriografiei. Chiar ca elev de liceu a ținut o conferință despre importanța și utilitatea istoriei pe care a apreciat-o ca «învățătoarea vremurilor». Popoarele trebuiau să «scoată din studiul trecutului învățătura trebuitoare», pentru a putea realiza «ideile libertății și ale egalității». Istoria nu însemna pentru acest elev foarte dotat înregistrarea «cu de-amănuntul a tuturor faptelor» săvîrșite de domnitori, luptele purtate de ei, ci studiul «stării societății» sub regimurile trecute, în care să precumpănească nu faptele

sau datele, ci ideile. A. D. Xenopol a continuat să se ocupe cu studiile istorice şi în timpul studenţiei. O parte din acestea le-a publicat în revista Convorbiri literare. Tot în anul 1871 el a fost introdus la Junimea. Avînd însă convingeri sociale, economice şi politice mai avansate decît membrii acestei societăţi, în 1878 a ajuns în opoziţie deschisă cu majoritatea junimiştilor.

Ideile principale din lecţia de deschidere a cursului de istoria românilor, rostită la 1 octombrie 1883, se referă la scopul, obiectul şi izvoarele istoriei. Noul profesor a spus atunci că istoria avea menirea de a cerceta trecutul, de a preciza «pe cît se poate faptele acestuia», de a face «sinteza ideilor generale» deduse din studiul faptelor. El nu a uitat să sublinieze că, dacă «istoria în genere te face să iubeşti omenirea, istoria poporului din care faci parte va deschide inima ta către dînsul», findcă «nu este putere să învieze patriotismul decît istoria propriului tău popor».

A. D. Xenopol a consacrat prelegerile primului an de curs combaterii teoriei lui Rősler. După Petru Maior profesorul ieşean a fost primul istoric român, care a susţinut cu argumente istorice şi filologice continuitatea românilor în Dacia, teorie justă şi admisă de întreaga noastră istoriografie. Aceste prelegeri le-a publicat în anul 1884 sub titlul: *Teoria lui Rösler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiană*, şi în limba franceză: *Un énigme historique. Les roumains au moyen-âge* (Paris, 1885).

Timp de trei ani A. D. Xenopol a redactat o sinteză a istoriei poporului nostru intitulată: *Istoria Românilor în Dacia Traiană*. Primul volum din cele şase, în cîte a fost proiectată lucrarea, a apărut în 1888. Volumul a primit premiul Academiei Române şi autorul a fost ales membru corespondent. Ultimul volum al acestei ediţii a apărut în anul 1893, cînd A. D. Xenopol a intrat ca membru titular în Academie.

Evident că el greşea în 1888 cînd a scris că izvoarele de căpetenie ale trecutului nostru îi erau cunoscute. Trebuie să recunoaştem însă că pentru adunarea materialului istoric necesar redactării sintezei a avut de luptat cu lipsa de monografii, cu lipsa publicaţiilor de izvoare şi, cum spunea N. Iorga cu «sărăcia fabuloasă a bibliotecilor româneşti de atunci».

A. D. Xenopol a scris în prefaţa lucrării sale că «istoria unui timp să clădeşte întotdeauna cu materialul adunat», şi dacă s-ar aştepta ca să fie descoperit «tot materialul istoric al unui popor», nu i s-ar scrie niciodată istoria căci se fac mereu noi descoperiri, lărgindu-se «fără încetare orizontul istoric». Fiecare generaţie are dreptul să judece şi să cunoască trecutul poporului său. El a mai subliniat că românii doreau să se unească într-un singur stat, că pe unde «se întinde graiul lor comun» vor ajunge şi viitoarele graniţe ale statului, că întreaga lor strădanie se îndreaptă «numai spre acest scop sfînt şi măreţ».

Peste 20 de ani de la apariţia ultimului volum al *Istoriei Românilor din Dacia Traiană*, deci în 1913, A. D. Xenopol a început revizuirea primei ediţii. El a recunoscut că, între timp, cercetările istorice şi publicaţiile de izvoare luaseră un avînt «îmbucurător». Revizuirea şi completarea lucrării, care urma să aibă 14 volume, a reprezentat — cum scria N. Iorga — «o iniţiere fulgerătoare, care inspiră respectul».

A. D. Xenopol a susţinut că acţiunile istorice sînt determinate de factori constanţi şi de factori variabili, schimbători. Intre factorii variabili el a încadrat şi *hazardul*, «o coincidenţă care are ca efect întîlnirea a două fapte», ce pot provoca uneori schimbări «de direcţie în perindarea anumitor evenimente». După el hazardul poate dărîma totul, poate schimba cursul evenimentelor. Raportul dintre factorii constanţi şi cei variabili, începînd cu mediul natural şi terminînd cu hazardul, care se află în însăşi natura faptelor istorice, depăşesc conştiinţa umană. Omul deşi vede încotro este dus, nu se poate opune. De aceea el a acceptat cunoscuta concluzie a cronicarului Miron Costin, formulată în cuvintele: «Nu sînt vremile sub om, ci bietul om sub vremi», pe care a pus-o ca motto pe coperta monumentalei sale sinteze: *Istoria Românilor în Dacia Traiană*.

Expunerea, în ansamblu, a istoriei României scrisă de A. D. Xenopol este străbătută de un cald patriotism şi de «o egală iubire pentru toate timpurile... atît cele de glorie şi măreţie, pe cît şi acele

de durere şi restriste». Unitatea, ca ideal scump al generaţiilor trecute, este urmărită în întreaga lucrare ca reprezentînd una din aspiraţiile cardinale ale poporului nostru. Pentru prima oară în istoriografia românească A. D. Xenopol este cel care a tratat aşezămintele «întemeiate pe raporturi juridice», formarea şi evoluţia claselor sociale, dezvoltarea culturală şi nu numai istoria politică, cum se scrisese pînă la 1888.

Valoarea sintezei lui A. D. Xenopol stă în primul rînd în întregul ei, în reuşita organizarii capitolelor, în expunere, ceea ce i-a adus respectul contemporanilor şi al urmaşilor care i-au continuat munca. El nu a făcut «operă de erudit, ci operă de istoric», deoarece – scrie el – «erudiţia rău întrebuinţată dăunează istoriei mai mult decît foloseşte». A căutat «pe cît omeneşte cu putinţă», să expună «faptele în realitatea lor», să stabilească înlănţuirea lor cauzală. La vremea ei *Istoria Românilor din Dacia Traiană* a fost cu drept denumită «cartea neamului românesc». Deci, cum s-a mai spus, pentru prima dată el le-a «descoperit românilor istoria lor». Şi astăzi această operă de îndelungată muncă şi stăruinţă are părţi a căror valoare nu s-a redus.

A. D. Xenopol a urmărit şi a reuşit să facă cunoscută şi în străinătate istoria poporului nostru. Incepînd din anul 1881 a început să publice în cunoscuta revistă franceză *Revue Historique*, un număr de studii despre români. A colaborat apoi în volumele al III-lea şi al IV-lea din cunoscuta colecţie *Histoire générale de 795 jusqu'a nos jours*, care apărea sub conducerea savanţilor Lavisse şi Rambaud, iar în 1896 a publicat, în limba franceză, în două volume de circa 1.000 pagini lucrarea *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane*. Ambele volume au fost premiate de Academia Franceză şi primite favorabil de critica istorică franceză, italiană şi germană, trezind interesul unor largi cercuri de intelectuali străini pentru istoria poporului nostru. In anul 1900 A. D. Xenopol a fost ales membru corespondent al Acadmiei de ştiinţe morale şi politice din Paris, iar în 1914 membru al Institutului Franţei, fiind primul român care a obţinut asemenea distincţii. După alegerea la Academia Franceză căreia i-a mulţumit personal prin prezenţa sa, a prezentat comunicarea *La Psychologie et l'histoire*, iar la Congresul de istorie comparată comunicarea *L'hipotèse dans l'histoire*, în care a propus cum trebuie făcută deosebire dintre modul de verificare al ipotezelor cu privire la faptele generale şi la cele individuale iar la congresul membrilor învăţămîntului superior din Franţa a propus să se introducă în universităţi predarea Teoriei istoriei, ca disciplină aparte.

Intemeindu-se în anul 1889 «Societatea literară şi ştiinţifică din Iaşi», cu revista *Arhiva* ca organ de publicitate, A. D. Xenopol a fost ales preşedinte al societăţii şi director al revistei. El a consacrat revistei – în care şi-a publicat o mare parte din numeroasele sale studii – toată atenţia şi grija.

A. D. Xenopol a fost cunoscut în ţară, dar mai ales în largi cercuri de intelectuali de peste graniţă ca un mare gînditor, în domeniul filozofiei istoriei. Opera lui principală în această disciplină *Les principes fondamentaux de l'histoire*, tipărită la Paris în 1899, s-a bucurat de aprecieri elogioase în străinătate. A doua ediţie a lucrării, în care a completat şi aprofundat problemele de filozofie a istoriei, apărută în anul 1908 sub titlul *La Théorie de l'histoire*, a fost socotită de specialişti ca «una din principalele contribuţii ale poporului nostru la tezaurul cugetării mondiale». In această lucrare autorul a căutat să dea istoriei o bază ştiinţifică, elaborînd o teorie originală, realistă, orientată şi bazată mai mult spre fapte, din care se intrevede ideea obiectivităţii, a realităţii ştiinţifice.

Istoricul ieşean a clasificat ştiinţele în două grupe: teoretice şi istorice. Prima grupă cercetează faptele de repetiţie, iar a doua pe cele de succesiune. Potrivit clasificării lui A. D. Xenopol spiritul uman cercetează la faptele de repetiţie comunul, similarul, identicul, iar la cele de succesiune particularul, unicul. In sens larg obiectivul istoriei îl constituie tot ce se schimbă sau transformă în timp, fie fapte materiale sau spirituale. Dar, istoria nu poate cerceta şi expune infinitatea de fapte particulare, caracteristice şi unice, ci trebuie să facă o selecţie, adică să aleagă faptele istorice. Ca fapt istoric el

considera ceea ce «îmbracă un caracter social», care se «întinde asupra unui grup mai mult sau mai puțin numeros de indivizi». El a înlocuit noțiunea de valoare ca principiu de selecție a materialului istoric, considerîndu-o subiectivă, relativă și variabilă, neputînd deci să dea istoriei caracterul de știință, cu *seria*, pe care a definit-o ca o înlănțuire de fenomene pe firul cauzalității cu gravitate în jurul unor tendințe dominante. Seria, susținea Xenopol, este criteriul sigur, obiectiv și general pentru domeniul faptelor de succesiune, deoarece dă posibilitatea istoricului să grupeze și coordoneze materialul științific. Descoperirea seriilor istorice se face, cum se exprima Xenopol, prin «studiul atent al faptelor succesive, după cum descoperirea legilor rezultă din studiul faptelor coexistente», adică din repetiție.

Din teoria lui A. D. Xenopol asupra filozofiei istoriei conceptul de serie este ideea originală adusă de el și care i-a asigurat un prestigiu deosebit în lumea științifică contemporană.

La théorie de l'histoire este o lucrare de cugetare robustă, apreciată de specialiști ca «una din pricipalele contribuții ale poporului nostru la tezaurul cugetării mondiale», ca «cea mai temeinică cercetare filozofică a fundamentelor istoriei pe care a dat-o vreodată un istoric», ca «una din cele mai temeinice opere pe care le posedă filozofia istoriei în genere», ca «una din cele mai mari sforțări ale spiritului românesc aplicat la știință».

In anul 1915 din cauza bolii A. D. Xenopol a părăsit catedra. Chinuit de o boală grea timp de cinci ani s-a stins la 27 februarie 1920. De-abia în anul 1925, prin grija soției sale Riria și a conferențiarului Ioan Vlădescu de la Universitatea din București, s-a început publicarea integrală, în 14 volume, a manuscrisului *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, revizuit de A. D. Xenopol.

Popularitatea lui științifică în lumea internațională, înainte de 1915, nu a fost depășită de nici un român. Cu puține excepții, contemporanii l-au apreciat ca o mare personalitate, formîndu-se în jurul său o atmosferă de simplitate și admirație. La Institutul Franței a făcut cinste României și ani de zile a apărat drepturile noastre «cu talentul său și cu acea vitalitate vioaie», care formau «cele mai plăcute însușiri ale marei sale intelectualități».

Deși zdrobit trupește, soarta nu a fost atît de rea cu el încît să-i refuze bucuria de a vedea pe toți românii uniți în cuprinsul Daciei Traiane. Titlul monumentalei sale sinteze arată țelul pe care l-a urmărit cu atîta pasiune.

In 1903 A. D. Xenopol a publicat lucrarea, în două volume, *Domnia lui Cuza Vodă*, prima operă în care s-a tratat, de către un adevărat istoric, bazată pe o bogată informație documentară, inedită chiar, viața, activitatea și realizările din timpul domniei lui Cuza Vodă.

A. D. Xenopol a urmărit și a pus în adevărata ei lumină, într-o vreme cînd se căuta să se tragă vălul uitării peste evenimentele dintre anii 1859-1866, activitatea diplomatică a lui Alexandru Ioan Cuza pentru recunoașterea dublei sale alegeri de către puterile garante, desființarea jurisdicției consulare, secularizarea averii mănăstirilor închinate, lovitura de stat de la 2/14 mai 1864, împroprietărirea țăranilor, legea învățămîntului primar obligatoriu, reformarea radicală a instituțiilor de stat etc. Prin această carte, poporul nostru a cunoscut rolul îndeplinit de Alexandru Ion Cuza în crearea statului român modern.

Bazîndu-se pe termenii de origină latină folosiți în biserica română, precum și pe datele cuprinse în operele lui Tertulian, Paulinus din Nola și pe un număr de inscripții, A. D. Xenopol a ajuns la concluzia că populația daco-romană de la nordul Dunării a primit creștinismul în perioada stăpînirii romane.

Apoi, pe numeroase pagini din vasta sa sinteză a istoriei poporului nostru, el a scos în evidență faptul că, în tot timpul orînduirii feudale, biserica ortodoxă română a deținut monopolul culturii scrise, a organizat și a controlat centrele de activitate cărturărească, a luptat pentru introducerea limbii române în biserică și cancelarii, și, ceea ce este deosebit de interesant, a susținut eforturile de luptă ale poporului nostru împotriva dominației otomane, ca și împotriva altor state care au încercat să ne subjuge.

Pentru munca lui titanică, pentru

că a scris cea dintîi istorie a poporului nostru, pentru că a elaborat o operă filozofică, prin care a făcut cunoscut intelectualităţii mondiale puterea de gîndire românească, pentru lupta pe care a dus-o pe plan internaţional ca să ni se recunoască drepturile naţionale, îi aducem prinosul bine meritat de recunoştinţă.

N. GRIGORAŞ

Un ierarh moldovean, cu numele de Calist, înmormîntat la Mănăstirea Neamţ

De multe ori, chiar şi fragmentar, pietrele de mormînt sînt singura sursă de informare în legătură cu personalităţi şi instituţii ale trecutului nostru îndepărtat. O astfel de piatră de mormînt a fost descoperită cu prilejul lucrărilor de denivelare a curţii Mănăstirii Neamţ efectuate în anii 1958-1962.

In partea de nord a Bisericii Înălţarea Domnului ctitoria lui Ştefan cel Mare, la intrarea în Biserică, prima treaptă era o lespede de piatră, care în timpul mînuirii s-a rupt în mai multe bucăţi. Nu se ştia că ea era aşezată cu inscripţia în jos, de aceea sfărîmarea în bucăţi a făcut să nu se mai poată citi anul înscris pe ea. Nu ne rămîne, deci, decît să prezentăm alte argumente cu care să demonstrăm că este vorba de o piatră de mormînt din prima jumătate a secolului al XV-lea, a unui ierarh moldovean cu numele de *Calist*[1]), fost episcop al Romanului.

* * *

Cercetările de pînă acum în legătură cu sculptura în piatră, pentru prima jumătate a secolului al XV-lea, duc la afirmaţia că «sculptura în piatră ocupă în arta moldovenească un loc mai redus»[2]), iar în ceea ce priveşte numărul pieselor pentru morminte «sîntem tot atît de săraci în exemplarele ce s-au păstrat»[3]).

Epocile următoare au fost mai bogate; lespezile de mormînt s-au înmulţit, s-a creat o tradiţie încît «aproape fiecare monument religios – biserică de mir sau mănăstire – este astăzi un mic muzeu de sculptură funerară»[4]).

Cunoscute ca datînd de la începutul secolului al XV-lea sînt cele cîteva pietre de mormînt «de pe mormintele saşilor de la Baia»[5]). Motivul ornamental frecvent al acestora îl constituie crucea latină care se desenează pe întreaga suprafaţă a lespezii[6]).

Piatra «Calist» este o excepţie faţă de pietrele de mormînt din prima jumătate a secolului al XV-lea cunoscute pînă acum. Ea anticipează epoca lui Ştefan cel Mare.

Această piatră de mormînt este o lespede de gresie de provenienţă locală, care prin îndelungata folo-

---

1) Victor Brătulescu, *Piatra de mormînt a mitropolitului Calistrat al Moldovei la Mănăstirea Neamţ*, Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an, XLIV, nr. 7-8, iulie-august, 1968, p. 438-439. Autorul a făcut corect lectura inscripţiei pînă la numele mitropolitului, căruia îi zice *Calistrat*, în loc de *Calist*. Eroarea se datoreşte faptului că după T din cuvîntul Calist urmează un *a* format dintr-o linie perpendiculară şi o buclă lipită la mijlocul liniei perpendiculare pe partea dreaptă a acesteia. Această literă *a* care a fost considerată *ra* şi căreia autorul i-a adăugat şi un *T* pentru a forma cuvîntul Calist*rat*, se repetă şi în alte cuvinte. Repetarea acestei litere deosebite *a* în cuvintele Arhiepiscop*a*, Moldovl*a*hiiscago, comparativ, ne obligă a-i da funcţiunea de *a* şi nu de *ra*, în care caz, lectura corectă a persoanei este *Calista*. Calist, ca substantiv masculin aparţine declinării a doua Калистъ (Calistă) la nominativ, iar genitivul Калиста (a) (Calista) (a se consulta S. D. Nichiforov, *Limba paleoslavă*, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1956, traducere de I. D. Negrescu, paragraful 58, Declinarea a II-a, p. 56-58). La dativ, în documentul din 1445 găsim... **Митрополитоу кѵръ Калистоу Романскомоу...** adică cu terminaţia corespunzătoare în **оѵ** (Textul după Mihai Costăchescu, *Documentele Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, Iaşi, 1932, p. 236, documentul 65).

Felul în care se adoptă lectura numelui – Calistrat sau Calist – nu este indiferent pentru Istoria Bisericii Ortodoxe din Moldova. Forma Calistrat a impus la Victor Brătulescu datarea morţii persoanei în secolul al XVI-lea (p. 439). Forma de lectură Calist, prin regretabila distrugere a bucleior şi a părţii anului, ne va obliga la alte concluzii şi anticiparea de a fixa anul morţii în prima jumătate a secolului al XV-lea.

2) *Scurtă istorie a artelor plastice în Republica Populară Română, I Arta românească în Epoca Feudală*, Bucureşti 1957, lucrare în colectiv, p. 71.

3) Idem, *ibidem*, p. 71.

4) *Istoria artelor plastice în România*, Bucureşti, 1968, lucrare în colectiv, vol. I, p. 393.

5) *Scurtă istorie a artelor plastice...*, *op. cit.*, p. 72.

6) Idem, *ibidem*, p. 72.

sire ca treaptă de intrare şi apoi prin şederea în pămînt, la umezeală a devenit sfărămicioasă la contactul cu aerul şi căldura.

Partea cu inscripţie ce s-a recuperat, oferă posibilitatea de a se face

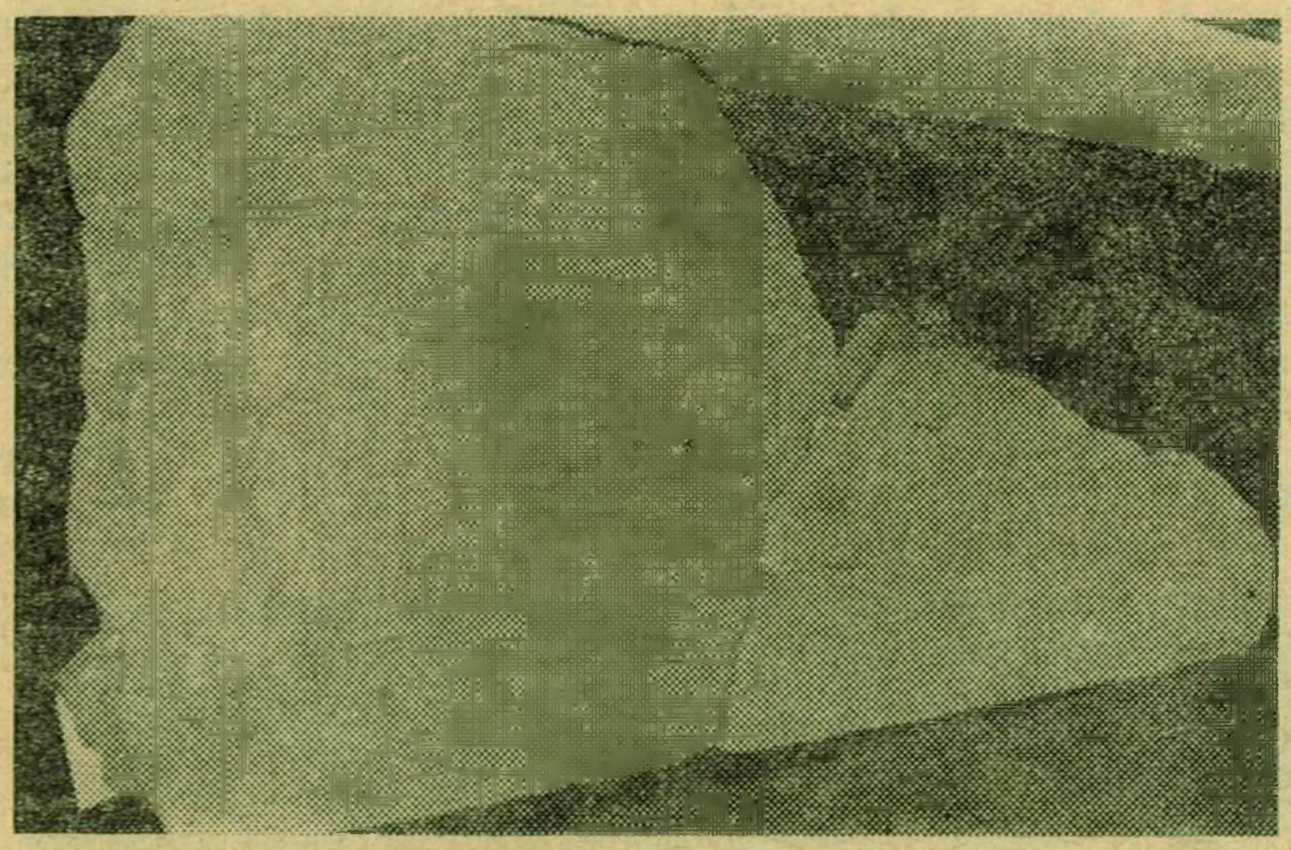

Fig. 1. Piatra «Calist» ansamblu

cîteva consideraţiuni lămuritoare. Piatra «Calist» păstrează inscripţia în foarte bune condiţiuni: nu este tocită; ductul literelor şi al chenarului marginal şi central se poate urmări cu toată claritatea. Aceasta

ghiulară». Dimensiunile pietrii sînt: 1,92 m lungimea, 0,72 m lăţimea la baza mare, 0,62 m la baza mică, grosimea 0,20 m. Cîmpul ornamentat la baza superioară: chenarul marginal geometric 0,15 m; cîmpul central floral 0,19 m şi inscripţia 0,08 m (Fig. 1).

Nu ne putem pronunţa asupra tehnicii de execuţie – méplat sau champlevé. Este foarte vizibilă însă plasarea inscripţiei între chenarul

Fig. 2. Piatra «Calist» fragment cu chenar marginal, cîmpul floral şi inscripţie

înseamnă că, la început, pe mormîntul lui Calist, ea n-a fost la nivelul pardoselii, ci aşezată pe un soclu. Lespedea are formă trapezoidală neaccentuată de aceea poate fi confundată cu forma «dreptun-

marginal şi cîmpul central. Inscripţia, în limba slavonă, începe de la baza mică şi continuă pe celelalte trei laturi. Inscripţia este foarte clară şi bine executată (Fig. 2).

Chenarul marginal geometric,

aminteşte de «împletiturile ce împodobesc manuscrisele epocii»[7]) sau de «frînghia împletită, cînd la dreapta cînd la stînga»[8]). Cîmpul central «decorat cu un motiv vegetal»[9]), pare a fi precursor epocii lui Ştefan cel Mare.

Lespedea «Calist» prin chenarul marginal geometric anticipează, piatra de mormînt a lui Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, de la Rădăuţi, din 1481 [10]). Această lespede a lui «Calist» a fost lucrată la Mănăstirea Neamţ de un meşter local, care ar fi putut fi un călugăr pietrar, aşa cum a fost monahul Iulian care a executat, la finele secolului al XVIII-lea, lespedea lui Paisie Velicicovschi. De altfel, Mănăstirea Neamţ şi în domeniul sculpturii în piatră a fost «izvorul tradiţiei»[11]). Piatra «Calist» însă, nu este opera meşterilor lui Ştefan cel Mare: Jan Mistr – maestrul Jan împodobitorul de la Rădăuţi, Dragotă Tăutolovici de la Bălineşti, Petrilă de la Dumeşti – Roman[12]).

Ca dimensiuni, lespedea «Calist» este mai mare decît lespezile din vremea lui Ştefan cel Mare aşezate pe mormintele ierarhilor: Teoctist la Putna[13]) şi Ioanichie la Rădăuţi[14]), ceea ce demonstrează că ea a fost aşezată puţin timp după moartea lui Calist, care s-a produs înainte de epoca lui Ştefan cel Mare. Lespedea putea fi executată chiar în timpul vieţii lui Calist şi completat în ultimul moment locul cu data morţii.

Inscripţia ce se mai păstrează la piatra «Calist» este următoarea:

Fig. 3. Piatra «Calist» fragment cu expresia «oţa naşevo» părintele nostru

„...Гъ гробъ wца нашего Митрополита кyръ Каласта Архіепископа Молдовлахіск(аго) ....., ...".

(...Mormîntul părintelui nostru Mitropolitului Chir Calist Arhiepiscopul Moldovlahiei .....»).

Spaţiul ce ne-a rămas fără cuvintele în continuare nu ar mai fi putut cuprinde decît cele în legătură cu data cînd a trecut către Domnul –: anul, luna, ziua.

Cuvintele de pe latura dreaptă, baza mare şi jumătate din latura stîngă a pietrei «Calist», ridică o

7) *Istoria Artelor Plastice..., op. cit.*, p. 393.
8) Victor Brătulescu, *op. cit.* p. 438.
9) Idem, *ibidem*, p. 433-439.
10) Analogia se poate urmări după fotografia de la pag. 165 în *Scurtă istorie a artelor plastice... op. cit.* In ceea ce priveşte descrierea pare a fi asemănătoare şi cu cea de pe mormîntul Mitropolitului Teoctist de la Putna, a se vedea: Ierod. Prof. Epifanie Norocel, *Mormintele din Biserica Mănăstirii Putna*, p. 580, în Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei an. XLII, nr. 7-8, iulie-august 1966 (p. 574-582).
Notă. Pentru notele următoare vom face prescurtare M. M. S. pentru Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei.
11) N. Corivan, *Arta religioasă în epoca lui Ştefan cel Mare*, în M. M. S., an. XXXIII, nr. 8-9, august-septembrie, 1957, p. 578.
12) Idem, *ibidem*, p. 583.
13) Ierod. Prof. Epifanie Norocel, *op. cit.*, p. 580.
14) Prof. Victor Brătulescu, *Piatra de mormînt a lui Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare*, în M. M. S. an XXXVII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1961, p. 174.

serie de probleme în legătură cu persoana şi misiunea pe care a avut-o.

Expresia «mormîntul *părintelui nostru..*," (Fig. 3) pe o lespede ce se află la o mănăstire ca Neamţ, ne conduce la concluzia că cel înmormîntat aici a fost un vieţuitor al lavrei Neamţului care va fi deţinut poate şi rosturi administrativ-spirituale de egumen sau stareţ al mănăstirii şi apoi a urcat pe treapta cea mai înaltă a ierarhiei «mitropolit... arhiepiscop «în Moldova. Numele acestui ierarh moldovean din lectura inscripţiei este «Calist» (Fig. 4) şi tocmai acest nume, în contextul «Mitropolitul Chir Calist Arhiepiscopul Moldovlahiei» formează problema principală ce trebuie clarificată.

Istoria mormintelor de la Mănăstirea Neamţ este tot atît de bogată ca însăşi istoria acestei mănăstiri. Intrega incintă a fost un cimitir. Ani şi ani de-a rîndul, s-au perindat sute şi sute de vieţuitori care s-au legat, într-un fel sau altul, de istoria acestei mănăstiri şi şi-au găsit odihna sub zidurile bisericii acestei mănăstiri. Alături de mormintele acestora se află şi morminte ale unor personalităţi din viaţa civilă.

Prima biserică înălţată de Petru Muşat, a adăpostit şi mormintele unor personalităţi ca Ştefan (Steţco) fiul lui Alexandru cel Bun. După desfiinţarea acesteia prin zidirea actualei biserici a Inălţării de către Ştefan cel Mare, mormintele din interior au fost şi ele desfiinţate prin mutarea osemintelor în locuri destinate special ca cel al lui Ştefan (Steţco) sau reînhumate într-o criptă comună în pronaos cum credea Narcis Creţulescu. Pietrele de mormînt, după desfiinţarea mormintelor din biserica lui Petru Muşat, au fost întrebuinţate în alte părţi. Nu ne surprinde lucrul acesta. Chiar în actuala biserică a Inălţării, între anii 1873 şi 1883 cu ocazia restaurărilor făcute, pardosindu-se toată biserica cu lespezi de marmură au fost scoase pietrele de mormînt şi aşezate în alte părţi ne mai corespunzînd locului iniţial [15]). Aşa s-a procedat şi în timpul recentelor lucrări de restaurare din anii 1954-1962, cînd unele pietre s-au aşezat în cu totul alte locuri de cît au fost ele.

In funcţie de locaşul în care a fost iniţial lespedea «Calist» – în biserica lui Petru Muşat, sau în biserica lui Ştefan cel Mare – se poate fixa timpul cînd a putut să treacă către Domnul vlădica Calist.

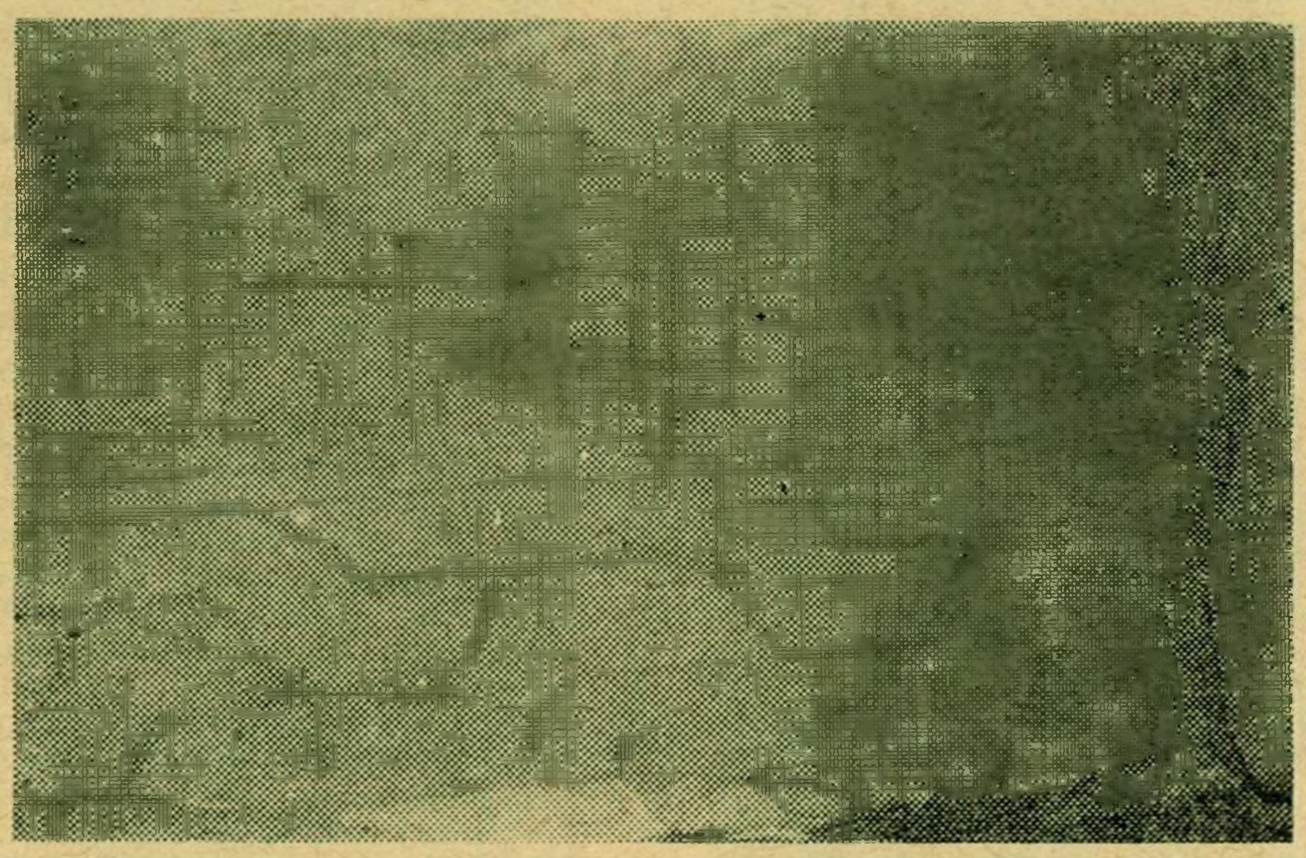

Fig. 4. Piatra «Calist» fragment cu numele Calist

*

Epoca lui Alexandru cel Bun pentru Biserica Ortodoxă din Moldova reprezintă timpul organizării ei cu forme canonice de administrare. Aceasta înseamnă că existau condiţiile prielnice: o viaţă religioasă vie, parohii, protopopi, mănăstiri, vlădici, şcoli de pregătire a clerului. In timpul lui Alexandru cel Bun s-a aplanat conflictul dintre patriarhia Ecumenică şi Biserica

15) *Scurtă povestire istorică despre Sfînta Mănăstire Neamţ*, Mănăstirea Neamţ 1942, p. 87.

Moldovei care stăruia de mai mult de un deceniu. Alexandru cel Bun a trimis reprezentanţi la Consiliul bisericesc de la Constanţa ; acest voievod a sprijinit coaliţia creştină pentru împiedicarea puterii otomane[16]).

In epoca lui Alexandru cel Bun erau condiţii potrivite pentru organizarea unei mitropolii cu episcopii sufragane. Alexandru cel Bun, după aplanarea conflictului cunoscut cu Patriarhia Ecumenică, prin actul din 26 iulie 1401 a devenit «un întemeietor al ierarhiei bisericeşti naţionale şi independente»[17]) cu primul mitropolit Iosif.

Istoriografia noastră încă nu a putut să precizeze dacă o dată cu întemeierea Mitropoliei Moldovei existau şi Episcopii sufragane. Episcopiile asupra cărora se poartă discuţii sînt: Episcopia de Roman şi Episcopia de Rădăuţi. Glasuri răzleţe se declară pentru existenţa lor chiar înainte de întemeierea Mitropoliei sau pentru înfiinţarea lor în timpul lui şi de către Alexandru cel Bun[18]). Pentru Episcopia de Roman problema este mai clară, majoritatea cercetătorilor fiind de acord în a pune înfiinţarea ei între anii 1408-1413.

Cît priveşte cine a fost primul episcop de Roman există un dezacord şi aceasta pentru că, documentar, la Roman nu se cunoaşte un vlădică decît în anul 1445. Cine a fost înainte de acest vlădică precum şi cine şi cînd a urmat ca vlădică după cel cunoscut în 1445 este o problemă mult discutată[19]).

Piatra de mormînt, prezentată la începutul acestor rînduri, înscrie numele unui vlădică care coincide cu numele din documentul de cancelarie voievodală din 1445 – *Calist*. Stela funerară nemţană *Calist* ridică din nou problemele ce au mai fost puse în discuţie: este vorba de un mitropolit al Moldovei, Calist, cu reşedinţa la Suceava sau de un episcop, Calist, cu reşedinţa în altă parte, respectiv la Roman? Unele păreri favorabile existenţei unui mitropolit în Moldova cu numele de *Calistrat* după Iosif I sau cu numele de *Calist* după Damian nu sînt întemeiate pe documente ci pe supoziţii[20]), ceea ce îndeamnă pe

---

16) Aurel Sacerdoţeanu, Prof. Universitar, *Descălecători de ţară dătători de legi şi datini*, Magazin istoric, an. II, nr. 12 (21), decembrie 1968, punct. 6, p. 6.

17) Pr. Niculae Şerbănescu, *550 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrîn, 1418-31 ianuarie 1968*, în Revista Biserica Ortodoxă Română, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1968 (p. 86-99) p. 9; Idem, *Optzeci de ani de la dobîndirea autoceafaliei Bisericii Ortodoxe Române* – 25 aprilie 1885 – 25 aprilie 1965 (p. 247-273 în aceeaşi revistă an. LXXXII, nr. 3-4, martie-aprilie 1965, p. 248-249).

18) Cele mai noi păreri cu privire la existenţa episcopiei de Rădăuţi din vremea lui Alexandru cel Bun şi chiar dinainte de el sînt cele ale următorilor: 1). Prof. Pr. Petru Rezuş care afirmă urmînd pe D. Dan că Episcopia de Rădăuţi «impropriu numită cîteodată mitropolie a existat pe vremea lui Alexandru cel Bun şi probabil şi la 1370, pe vremea lui Laţcu Vodă...» (*Biserica Domnească din Rădăuţi* (p. 70-75) în M. M. S. an. XXXIV, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1958, p. 74); 2). Alexandru I. Gonţa consideră că Episcopia de Rădăuţi «funcţiona sub Alexandru cel Bun... în scopul de a îndeplini rosturile religioase în satele Ţării de Sus, deci într-un ţinut» (*Mitropolia şi episcopiile ortodoxe moldoveneşti în secolul al XV-lea*, în M. M. S. (p. 21-36); 3). Emil Diaconescu, *Alexandru cel Bun*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti 1968, p. 75.

Pentru Episcopia de Roman este aproape un consens unanim în a recunoaşte că şi-a luat fiinţa cel mai tîrziu în 1408-1413, adică în prima jumătate a domniei lui Alexandru cel Bun. O sintetizare a tuturor părerilor a se urmări la: 1). Pr. Prof. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului în secolul XV — întemeiere şi organizare*, Bucureşti 1941, p. 1-13; idem, *Catedrala Episcopală a Romanului* (p. 57-63) în M. M. S., an. XLIV nr. 1-2, ianuarie-februarie 1963, p. 58; 2). Alexandru I. Gonţa, *op. cit.*, p 33; 3). *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele Teologice, vol. I (– 1632), editat de un colectiv de profesori, Bucureşti 1957 (p. 238-242) pune înfiinţarea acestei episcopii în vremea lui Alexandru cel Bun «în legătură şi cu propaganda romano-catolică, atît de activă în vremea domniei lui, datorită legăturilor politice cu ungurii şi îndeosebi cu polonii şi în urma căsătoriei sale cu Doamna Margareta, iar mai tîrziu cu Ryngala, vara regelui Wladislav Jagiello, amîndouă romano-catolice...» (p. 240).

19) Pr. Prof. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului... op. cit.*, p. 15-16; 16-32; 33-37.

20) Constantin Erbiceanu în *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei şi a Catedralei Mitropolitane din Iaşi*, Bucureşti 1888, p. LV-LIX prezentînd pomelnicul din 1754 întocmit de Mitropolitul Iacob Putneanu, de la «Iosaf Mitropolit» şi pînă la «Anastasie Mitropolit, Crimca» înşiră un singur nume cu litera C – şi anume «Calistrat Mitropolit», ca al treilea după «Iosaf Mitropolit» al doilea fiind «Teoctist Mitropolit». Acesta au păstorit Mitropolia Moldovei mai mult de 60 de ani». După «Calistrat» urmează «Teofan Mitropolit» (p. LV). C. Erbiceanu nu era de acord cu pomelnicul din 1754 şi de aceea a încercat, în continuare, întocmirea unei liste-pomelnic şi la care s-a folosit ca bibliografie, de datele din Ciaslovul tipărit la Mănăstirea Neamţ şi din Istoria Bisericească a Arhiereului Filaret Scriban. In această listă proprie a lui C. Erbiceanu, de la «Iosaf, cel dintîi Mitropolit al ţării Moldaviei» căruia «nu i se cunoaşte precis data «mitropoliatului «şi pînă la Anastasie Crimca găsim cu litera C două persoane: «Calistrat» al doilea C după «Iosaf» căruia de asemenea se afirmă că nu i se cu-

cercetători să caute în altă parte un vlădică cu numele de *Calist* și anume la o episcopie sufragană.

In precizarea timpului de vlădicie a lui Calist intervine o greutate, și anume, aceea din textul lespedei nemțene: «Mitropolit și Arhiepiscop al Moldovlahiei».

Dacă se exclude posibilitatea existenței unui mitropolit al Moldovei cu reședința la Suceava în secolul al XV-lea cu numele de Calist, atunci trebuie să-l admitem la Roman unde indicații documentare avem prin actul domnesc din 1445, și totuși de ce această titulatură? Poate fi vorba de o Mitropolie la Roman ca de pildă, în Țara Românească, între anii 1370-1418 cînd pe lîngă Mitropolia de Argeș exista și Mitropolia de Severin?; poate fi vorba de o imprecizie în terminologie cînd chiar pentru «Iosif cel dintîi conducător al credincioșilor ortodocși din Moldova» istoricii s-au întrebat dacă a fost «episcop», «arhiepiscop» sau «mitropolit?[21]); poate fi vorba de faptul ca titlul persoanei să dea titlul eparhiei ca în unele cazuri în Ardeal?[22]); poate fi vorba de o epocă istorică a statului feudal al Moldovei cînd a existat o împărțire administrativă, mai ales ca cea de după moartea lui Alexandru cel Bun, cînd a fost o domnie «asociată» a lui Ilie cu Ștefan și astfel la împărțirea administrativ-politică s-a adăugat și cea bisericească, Episcopia Romanului devenind a doua Mitropolie a țării, numită mai tîrziu «mitropolia de jos» adică a «țării de jos»?![23]).

Documentul domnesc din 30 septembrie 1445 în care apare un vlădică «Calist mitropolitul», după ultimele încercări de cronologie a voievozilor moldoveni, indică o perioadă nu de dublă domnie, ci o perioadă cînd după 5 aprilie 1445 și pînă-la moartea sa din iulie 1447 Ștefan (Steţco) a domnit singur[24]). Dacă Ștefan (Steţco) avea o orientare politică «de apropiere de munteni» pentru care «a avut de partea sa majoritatea boierimii moldovene de frunte»[25]) a putut să aibă doi mitropoliți, prin analogie cu ce existase în Țara Românească la începutul secolului al XV-lea, sau și pentru faptul că nu a dorit să facă schimbări menținînd pentru partea de nord a Moldovei pe Mitropolitul Damian cu sediul la Suceava, iar pe Calist pentru partea de sud a Moldovei cu sediul la Roman, ca mitropolit onorific pentru «credința» arătată față de domn.

Am putea oare să presupunem că numele de «Calist» ar fi al unui mitropolit care prin schimnicire a adoptat acest nume, iar în timpul cît a fost în funcțiune a purtat un

---

noaște «mitropliatul» și «Calist» trecut după «Damian 1439 – acesta au iscălit lucrările Soborului Florenței». Despre «Calist» într-o paranteză cu litere groase se afirmă: *Nu i se cunoaște data mitropoliatului*, și se continuă o notă: «De carele se arată într-un hrisov, ce este pentru țiganii Sfintei Monastiri Neamțului». După acest Calist urmează «Teoctist II 1454», pînă la Anastasie Crimca nemaiîntîlnindu-se nici un mitropolit cu litera C (p. LVI)

Rezultă că în lista lui Iacob Putneanul al treilea mitropolit al Moldovei, în ordinea cronologică, este un Calistrat și pînă la Anastasie Crimca nu întîlnim un alt mitropolit cu litera C. Din contra, în lista lui C. Erbiceanu, se întîlnesc doi mitropoliți cu litera C – unul Calistrat ca al doilea în ordinea cronologică și altul Calist ca al XIII-lea în ordinea cronologică. In ambele liste aceste personaje aparțin secolului al XV-lea.

N. Iorga în *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii de Munte, vol. I, 1908, vol. II 1909, în vol. II, în lista: «XI (IV) Mitropoliți ai Moldovei» (p. 335-337), în secolul al XV-lea nu este nici un mitropolit cu litera C; abia la 1528 înscrie un Calistrat. N. Iorga, înaintea lui Iosif îl consideră pe Ieremia numit de Patriarhia Ecumenică pentru Moldova.

De asemenea și *Istoria Bisericii Române, op. cit.*, vol. I, înșiră de la Iosif † 1415 și pînă la Teoctist † 1477 cîteva nume fără a fi nici unul cu litera C; – Macarie 1416-1429; Damian 1436 (?) † 1447; Ioachim 1447--1450 (alungat între 1449-1455) (p. 225-235).

21) Pr. Scarlat Porcescu, *Iosif, cel dintîi mitropolit cunoscut al Moldovei*, în M. M. S., an, XL, nr. 3-4 martie-aprilie 1964, p. 136.

22) Roman Cotoșman, *O nouă teorie privitoare la originea Mitropoliei Ardealului pe baza izvoarelor străine*, în Revista Mitropolia Ardealului, an X nr. 7-8, iulie-august 1965 (p. 547-564) p. 549.

23) *Istoria României*, de un colectiv, vol. II, București 1962, p. 420. In privința domniei asociate sînt încă discuții. *Istoria României* pune domnia asociată pe timp de 9 ani – 1436-1445 (p. 420). Prof. Univ. Aurelian Sacerdoțeanu în *op. cit.*, pune domnia asociată a lui Ilieaș cu Ștefan (Steţco) între 1435-1442, apoi Ștefan (Steţco) rămîne singur de la 1442 decembrie pînă în 1444 înainte de aprilie 26; de la 1444 aprilie 26 pînă după 5 aprilie 1445 asociat cu Petru și apoi iarăși singur din 1445-1447 iulie 13 cînd este omorît Ștefan (Steţco) tăindu-i-se capul de către Roman fiul lui Ilieaș. Piatra de mormînt a lui Ștefan (Steţco) de la Mănăstirea Neamț pusă de nepotul său Ștefan cel Mare arată îngropa-rea la 16 iulie (p. 7-8).

24) Prof. Univ. Aurelian Sacedorțeanu, *op. cit.*, nr. 22, p. 7-8.

25) Idem, *ibidem*, p. 8.

alt nume, eventual pe cel de «Calistrat», aşa cum se cunosc cazuri ca: Gheorghe-David Nemţanul, Teoctist-Teodor [26]) şi alţii? Nimic nu ne îndreptăţeşte la aceasta. Pornind de la folosirea corectă a numelui «Calist» pentru un vlădică care şi l-a păstrat pînă la moarte, sîntem siliţi să demonstrăm că nu este decît «Calist» al Romanului menţionat în documentul lui Ştefan (Steţco) voievod.

*

Tîrgul Roman atestat documentar la finele secolului al XIV-lea, a fost un centru important comercial şi a devenit în unele rînduri oraş de scaun al voievozilor Moldovei, iar în domnia asociată Ilieaş – Ştefan (Steţco) a fost oraşul de reşedinţă al Ţării de jos. Tîrgul Roman şi-a avut acest nume din secolul al XIV-lea [27]).

In acest tîrg al lui Roman vodă a fost şi reşedinţa unei eparhii, sufragană Mitropoliei Moldovei care avea sediul la Suceava, la Mănăstirea Mirăuţi «în apropiere de fosta curte domnească» [28]). Pînă acum existenţa unei eparhii cu sediul la Roman în secolul al XIV-lea cum susţinea Episcopul Melchisedec n-a putut fi dovedită. La începutul secolului al XV-lea la Roman, exista un centru eparhial al cărui titulatură a fost cînd «episcopie» cînd «mitropolie» iar întîistătătorul a fost cînd «episcop» cînd «mitropolit». Pe piatra «Calist» apare şi titlul de «arhiepiscop». Istoricii au ajuns la concluzia că chiriarhul din Tîrgul Roman deşi purta titlul de mitropolit, cu toate acestea avea drepturile unui episcop. Era vorba numai de o titulatură de onoare.

Evitarea folosirii de «episcop» s-ar putea datora şi faptului că în Moldova exista un episcopat armenesc cu care s-ar fi confundat episcopatele ortodoxe [30]). Este de observat şi o analogie care ne indică că la Roman nu a putut fi mitropolie propriu zisă. Atît în Ţara Românească, cît şi în Moldova, Mitropoliile au fost înzestrate şi cu moaşte ale unor sfinţi: Sfînta Filoteia la Curtea de Argeş şi Sfîntul Ioan cel Nou la Suceava şi care, chiar dacă sediul s-a mutat, ele au rămas la locul iniţial [31]). La celelalte eparhii nu s-a întîmplat acest lucru şi nici chiar pentru Roman căci fiii lui Alexandru cel Bun «numai răgaz pentru aşezăminte nouă bisericeşti n-aveau» [32]). Numirea de «arhiepiscop» folosită de Grigorie Ţamblac în 1402 pentru Iosif Muşat nu duce neaparat la concluzia că avea ca sufragan «cel puţin un episcop» [33]). Arhiepiscopul «Calist» dacă a fost ashiepiscop la Roman, ce altă eparhie sufragană ar fi putut să aibă? [34]). In consecinţă, pentru Eparhia Romanului, în perioada secolelor XV-XVII, folosirea titulaturii de episcopie, arhiepiscopie sau mitropolie [35]) nu exprimă un dualism mitropolitan întrucît mitropolitul de la Suceava avea ca distincţie «protia canonică ce rezultă din senioratul în hirotonie» [36]).

---

26) A. V. Boldur, *Biserica Ortodoxă din Moldova în timpul domniilor lui Bogdan al III-lea şi Ştefaniţă*, M.M.S., an. XLIII nr. 3-4, martie-aprilie 1967, p. 247.

27) Aurelian Sacerdoţeanu, *Succesiunea domnilor Moldovei*, în Romanoslavica XI an 1965, p. 231 arată că în timpul scurtei domnii Roman, fiul Muşatei (1392-1394) a întemeiat «tîrgul şi cetatea Roman şi a continuat unificarea Moldovei cu grabă»; Al. Andronic, *Oraşe moldoveneşti*, în Romanoslavica XI an 1965 indică ca fiind atestat în documentele moldoveneşti din 1403 Tîrgul Roman – Romanov Torg precum şi într-un privilegiu comercial din 1408, ceea ce demonstrează că exista acest tîrg cu mult înainte de aceste documente (p. 211).

28) Pr. Scarlat Porcescu, *Iosif cel dintîi mitropolit...*, *op. cit.*, p. 136.

29) Melchisedec, Episcopul Dunărei de jos, *Chronica Romanului şi a Episcopiet de Roman*, Bucureşti 1874, p. 106-110.

30) *Documente privind istoria României*, *op. cit.*, documentul 15 din 1401 (6909), iulie 30, Suceava, indică că Ohanes, episcopul armenesc, are în grijă pe toţi armenii din Moldova (p. 12).

31) Pavel Chihaia, *Cele două locaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş deduse din Hrisoavele Eisericii lui Neagoe Basarab* (p. 596-512), Mitropolia Olteniei, an. XIX, nr. 7-8, iulie-august, 1967, p. 610.

32) N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti... op. cit.*, vol. I, p. 70.

33) Aurel Sacerdoţeanu, *Mircea cel Bătrîn şi Biserica Ortodoxă a ţării sale*, în Biserica Ortodoxă Română, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1968 (p. 100-106), p. 103.

34) Dr. S. Reli, *Istoria Bisericii Române*, partea I, vol. II, curs litografiat, anul şcolar 1933|34, p. 286, consideră titulatura de «mitropolie» pentru Roman ca datorîndu-se faptului că «terminologia bisericească încă nu era deplin lămurită», iar jurisdicţiunea episcopiei Romanului se întindea peste «partea de jos» a Moldovei şi era subordonată Mitropoliei Sucevei; N. Dobrescu, *Curs de Istoria Bisericii Române*, litografiat de Ilie S. Diaconescu Teiu-Argeş 1910, vol. II susţine că «deşi episcopia aceasta a fost numită mitropolie, ea nu a fost în realitate o mitropolie, cum înţelegem în genere mitropolia. Numirea o avea ca o onoare, ca o distincţiune fără a avea jurisdicţiunea bisericească a mitropolitului, şi deci eparhia nu era în realitate o mitropolie» (p. 32-33).

35) Melchisedec, *op. cit.*, p. 107.

36) Idem, *ibidem*, p. 107.

Tot același lucru și cu expresia «al Moldovlahiei». Această expresie nu este specifică unei eparhii, ci întregii Moldove, fie că este ea pentru partea de nord, fie că este pentru partea de sud și se întîlnește frecvent în documentele bisericești începînd cu anul 1407 și în cele domnești începînd cu anul 1415.

Pentru scaunul episcopal-mitropolitan din Tîrgul Roman nu aveam știri documentare în legătură cu cel dintîi ierarh. De aceea unii au făcut presupunerea că întîiul ierarh al Romanului ar fi fost Meletie contemporanul lui Iosif I Mușat, deși alții îl consideră ca titular de Rădăuți. Diferiți cercetători au crezut că întîiul episcop a fost ori Iosif, ori Ioan, Samuil, Macarie, Ioanichie ori Vasile [37]). Cel dintîi ierarh documentar la Roman, este «Calist» redat de unii sub forma «Calistu» sau «Calixt». Documentul în care este menționat datează de la 30 septembrie 6953 ceea ce pentru Melchisedec reprezintă 1444 [38]), iar pentru toți ceilalți cercetători și interpreți de documente reprezintă anul 1445 [39]).

Este greu de admis ca acest episcop să fi păstorit la Roman de la înființarea Episcopiei (1408-1413); va fi putut păstori, însă, în timpul jumătății a doua a domniei lui Alexandru cel Bun. In acest din urmă caz, el a păstorit și sub urmașii lui Alexandru cel Bun: Ilieaș, Ștefan (Stețco), Roman și Bogdan (1450-1451) [40]).

Pentru vremea *de cînd* a început păstoria lui Calist nu putem face decît presupuneri, dar pentru timpul *pînă cînd*, lespedea de mormînt ne-ar fi fost de cel mai mare ajutor, dacă nu s-ar fi degradat.

O analiză a documentelor voievodale ne duce la concluzia că acest episcop a păstorit timp mai îndelungat la Roman.

Prin documentul din 30 septembrie 1445, Ștefan (Stețco) voievod dă «preasfințitului mitropolit, Chir Calist al Romanului, un tătar anume Pașca, din tătarii noștri de la Neamț...» [41]) și lasă latitudine lui Calist ca «după moartea lui» sau să-l lase bisericii, sau să-l dea cuiva, sau să-l slobozească. Am putea admite că la data de 30 septembrie 1445 Calist era destul de înnaintat în vîrstă, aproape de ceasul morții. I se face deci o mîngîiere la bătrînețe pentru serviciile aduse domnului și țării. In legătură cu hotărîrea pe care o va lua Calist referitor la acest tătar, Pașca, documentul este clar: «întru aceasta noi nu avem nici un amestec». Este vorba de un dar personal și nu pentru episcopie. Dacă Episcopul Calist «îl va ierta, unde va trăi el în țara noastră, să trăiască acolo slobod după *voloskoi zacon* - după legea românească [42]), iar nimeni să nu îndrăznească să-i amintească de robie și să nu-l poată lua».

Șase ani mai tîrziu, într-un document din 31 iulie 1451, tot din Tîrgul de Jos, adică în același oraș - Roman - ca și cel din 30 septembrie 1445, dat de Bogdan voievod spune: «cu bună voie și cu inimă curată și luminată am dat mănăstirii noastre de la Neamț, unde este hramul Sfintei Înălțări și întărim doi tătari anume Pașco și Petrică

---

37) Pr. Prof. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului... op. cit.*, p. 15-16; *Istoria Bisericii Române*, Manual... *op. cit.*, vol. I, București 1957, p. 240; Melchisedec, *op. cit.*, p. 111; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, *op. cit.*, p. 335, unde înșirînd mitropoliții Moldovei de Sucéava pe: Ioan, Samuil, Ioanichie, Vasile adaugă «sau poate și de Roman» (1429 c.-1451), iar la p. 343, la episcopia de Roman începe lista ierarhilor cu «Calist pomenit la 30 septembrie 1445».

38) Melchisedec, *op. cit.*, p. 111.

39) *Documente privind Istoria României* veacul XIV-XV, A. Moldova, vol. I (1384-1475), București 1954, p. 213 documentul nr. 253; Mihai Costăchescu, *Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași 1932, documentul 65, p. 236; Pr. Prof. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului... op. cit.*, p. 10; *Istoria Bisericii Române*, Manual *op. cit.* vol. I., p. 240 și alții.

40) Alexandu cel Bun († 1432), Ilieaș (1432 ianuarie 1 - 1433 înainte de 23 noiembrie singur; 1435 înainte de august 26 - 1442 decembrie împreună cu fratele Ștefan), Ștefan (Steţco) 1433 înainte de 23 noiembrie - 1435 înainte de 26 august singur; 1435-1442 cu Ilieaș; 1442 decembrie - 1444 aprilie 26 singur; 1444 aprilie 26 - 1445 după 5 aprilie cu Petru; 1445-1447 iulie 13 (iar singur); Roman, fiul lui Alexandru cel Bun (1447 august) și Bogdan (12 octombrie 1449-15 octombrie 1451). Vezi: Prof. Univ. Aurelian Sacerdoţeanu, *Descălecători de țară*... *op. cit.*, p. 3-8.

41) Melchisedec, *op. cit.*, p. 111 consideră că Pașca era din tătarii domnești de la Cetatea Neamțului; Pr. Prof. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului... op. cit.*, p. 17 ca și Al. I. Gonța, *Mitropolia și Episcopiile... op. cit.*, p. 34 consideră că Pașca era din tătarii de la Mănăstirea Neamț.

42) Pr. Prof. Liviu Stan, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei, în* M. M. S., an. XXXVI nr. 3-4, martie-aprilie 1960, p. 170-214, studiu extrem de util pentru înțelegerea existenței, în cazul de față, a așa numitei: «legea românească».

cu copiii lor, ca să fie mănăstirii noastre uric cu tot venitul, neclintit niciodată, în veci, precum i-au dat de la început fraţii noştri Ştefan Voievod şi Petru Voievod şi i-au întărit lor cu cărţile lor» [43]).

Numele de Paşco care nu pare a fi deosebit de cel de Paşca, într-un document dat Mănăstirii Neamţ la o distanţă de numai 6 ani de cel în care se vorbea de Calist ne duce la concluzia că episcopul-mitropolit Calist, la 31 iulie 1451, nu mai era în viaţă şi nici nu definitivase situaţia lui Paşca; Bogdan a socotit nimerit să nu-l îndepărteze pe Paşca de locul unde a fost înmormîntat Calist, adică de Mănăstirea Neamţ. Ceea ce nu a avut timp să facă Calist, a făcut Bogdan. Tătarul Paşca, fost în serviciul lui Calist, trece după moartea acestuia în serviciul Mănăstirii Neamţ.

Prezenţa documentelor din 30 septembrie 1445 şi din 31 iulie 1451 printre documentele Mănăstirii Neamţ de la Arhivele Statului Bucureşti, este un indiciu peremptoriu despre originea nemţană a lui Calist [44]).

Aceste documente au o mare importanţă. Cel din 1445 este unul din rarele cazuri de dăruiri domneşti către personalităţi bisericeşti [45]); este singurul document care atestă existenţa unui chiriarh la Roman şi deci şi existenţa acestei eparhii; el cuprinde apoi un aspect al orînduirii feudale şi a istoriei tătarilor în Moldova amintindu-se că în unele cazuri ei puteau fi eliberaţi şi să trăiască după «dreptul românesc» НА ВОЛОСКО(М) ЗАКОНЪ [46]).

M. Costăchescu identifică pe tătarul Paşco din documentul de la 31 iulie 1451 cu Paşca din documentul de la 30 septembrie 1445 [47]).

Documentul din 1451 ne atestă pentru prima dată numele lui Ştefan cel Mare alături de tatăl său Bogdan cu expresia: «iubitul fiu Ştefan Voievod».

Ambele documente au fost date în Tîrgul de Jos, primul scris de Luca iar al doilea de Solomon.

Tătarul Paşca a fost dat lui Calist de Ştefan (Ştefco) cînd aceasta din urmă a vizitat Romanul [48]), iar Bogdan dîndu-l pe Paşca Mănăstirii Neamţ a împlinit o dorinţă a lui Calist care era cunoscută celor din anturajul lui Calist la reşedinţa de la Roman dar şi vieţuitorilor din Mănăstirea Neamţ, care prin delegatul lor au cerut şi au şi primit de la Bogdan împlinirea unui act testamentar.

Nu se ştie cine a urmat la Roman după episcopul-mitropolit Calist. Cel dintîi episcop documentar după acesta a fost Tarasie (1460(?)-1488).

*

Lespedea «Calist» de la Mănăstirea Neamţ ar fi rezolvat o serie de incertitudini istorice. Pentru interesul ce-l prezintă această piatră, este necesar a se folosi şi alte argumente cu care să se dovedească, că totuşi lespedea «Calist» este a episcopului - mitropolit Calist al Romanului.

Calist a fost un pămîntean în ceea ce priveşte originea etnică şi un

---

43) *Documente privind Istoria României,.. op. cit.*, documentul 296; M. Costăchescu, *op. cit.*, documentul 108, p. 400-401.

44) *Documente privind Istoria României... op. cit.*, p. 213, şi 247 cu indicaţia: «Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, seria cronologică. Org. Slav, perg., pecete pierdută» pentru primul din 1445 «cu o copie slavă la Acad. ms. 5233 f. 89-90» şi pentru al doilea din 1451 «cu o copie slavă la Acad., ms. 5234, f. 3-4. Aceste manuscrise au fost în Biblioteca Mănăstiri Neamţ inventariate în «Cuprinderea în scurt a fiecărui document» legalizată la 11 martie 1862, iar mai tîrziu au ajuns la Arhivele Statului. Sînt în această condică - manuscris înscrise 4330 de numere cu documente din secolele XV-XIX.

La nr. 3606 din 7145 (1637) aprilie 15 (f. 111) se înscrie dania Episcopului *Calistru* al Huşului, care apare şi în pomelnicile Mănăstirii Neamţ, şi care nu are nimic comun cu lespedea «Calist».

La nr. 4361, 4362, 4363 (f. 135) se aminteşte de 93 bucăţi urice, ispisoace, cărţi şi copii de cărţi domneşti «în dialect sîrbesc» cu întăriturî pentru ţigani şi tătari robi ai Mănăstirii Neamţ. Se semnalează la o notă însoţitoare la aceste numere că: «hîrtiile arătate la nr. 4361, 4362, 4363 fiind privitoare pe ţigani robi şi în privire că *sclaviea* este desfiinţată încît o dată cu aceasta de sine au căzut şi toate driturile ce însuşea Mănăstirii asemine hîrtii apoi ca nişte acte care numai au lucrarea lor s-au socotit de prisos a să trece în deosăbi fiecare şi pentru aceea s-au trecut la un loc». Aici va fi înglobat şi documentul lui Ştefan (Stecţo) şi Bogdan.

45) Se întîlnesc cazuri cînd unor preoţi şi protopopi li se dau sate, ca lui popa Micu (în 1435), protopopului Iuga (în 1436 şi 1439) sau vii şi chilii ca în cazul călugărului Sava (1443) etc., etc. (*Documente... op. cit.*, p. 120-121; 139-140; 162-163; 200).

46) M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 400-401.

47) Idem, *ibidem*, p. 401 «Tătarul Paşco în 6953 (1445) septemvrie 30) e dat dintre tătarii domneşti de la Neamţ, de Ştefan voievod Mitropolitului Chir Calist de la Neamţ».

48) Melchisedec, *op. cit.*, p. 111.

nemţan în ceea ce priveşte «postrigul» sau mănăstirea de metanie. Atît la Neamţ cît şi la şcoala lui Grigorie Ţamblac de la Suceava unde s-a format şi Gavril Uric, va fi învăţat şi Calist [49]). El, de bună seamă, este unul din ucenicii lui Iosif Muşat. Alegerea sa în scaunul vlădicesc de la Roman presupune că era unul dintre călugării cu alese calităţi.

Diac. Prof. IOAN IVAN

Gheorghe Ghibănescu
1864-1936

Istoriografia timpuluí nostru în acţiunea de reconsiderare a tot ce este valoros în patrimoniul cultural al ţării, îl aşează pe Gheorghe Ghibănescu printre figurile proeminente ale trecutului. Opera sa merită să stea în atenţia unui public mai larg şi nu numai în a celor pregătiţi pe tărîmul istoriei.

Numele său, stă alături de cele ale lui Ioan Bogdan şi Mihai Costăchescu, cercetători eruditi care s-au impus în istoriografia română prin zelul cu care au muncit în marea operă de publicare a unor documente româneşti şi slave. În această privinţă, însuşi Gheorghe Ghibănescu declara: «cititorul îşi va nota el singur ştirile ce-l vor interesa, eu mulţumindu-mă să public material istoric ce va interesa pe istoric, pe genealogist, pe jurist etc.» [1]).

Dar, activitatea sa, după cum vom vedea mai departe, nu s-a rezumat numai la publicarea de documente. Gh. Ghibănescu a fost deseori preocupat de elaborarea unor studii istorice întocmite după materialele şi documentele publicate. Mai mult decît atît, s-a remarcat şi prin faptul că a reuşit cu succes, de cele mai multe ori, să întocmească tabloul genealogic a unor remarcabile familii cum au fost acelea ale Kogălnicenilor şi Cuzeştilor.

Cel de al doisprezecilea copil al familiei Gheorghe — Hagi Ghibănescu, a văzut lumina zilei la 29 septembrie 1864 în satul Gugeşti din fostul judeţ Fălciu, unde tatăl său era arendaşul moşiei luate în stăpînire de la domniţa Hangerli, care trăia în Iaşi.

După spusele viitorului profesor, Gh. Ghibănescu — tatăl, o ducea tot timpul destul de rău, nu atît din cauza numeroasei sale familii cît din cauza nepriceperii sale în ceea ce priveşte conducerea treburilor unei moşii arendate.

Gheorghe Ghibănescu din «neamul Ghiban», cum îi plăcea să spuie, susţine că, este răzeş originar din satul Zgura de pe Valea Moisiei, judeţul Fălciu. Temelia neamului său s-a pus prin însurătoarea în vechiul sat al lui Petru Micşin, zis Micşineştii — azi Deleni — cu Mălina strănepoata acelui Petre Micşin, cum spune hrisovul slavonesc scris pe piele de viţel al lui Petru Rareş din 1532 [2]).

Dar, acel care a suit pe scara socială şi politică, neamul Ghibanilor din Micşineşti, a fost Ion Ghibanul călăraş de Ţarigrad prin 1680 care, plătind o moarte de om găsită în pădurile din valea Moisiei în bani (11 lei) şi vite (11 boi, 6 vaci cu viţei, 50 oi) deşugubina a 11 vite şi-a luat în schimb moşiile care formau mai în urmă 780 stînjeni deacurmezişul din trupul Zgurei, cum arată hotarnica acelei moşii [3]).

Un urmaş al acestui Ion Ghibanul, de pe una din fetele sale măritate cu un oarecare Antohi, a fost bunicul istoricului şi se numea Hagi Irimia Arhip, născut în Schiopeni — azi Văleni — pe la 1680, căsătorit în Huşi cu o fată de «mahalagiu» din Broştenii tîrgului; el a fost pantofar

---

49) Pr. Prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 172, nota 2 prezintă bibliografia în legătură cu şcoala de la Suceava şi posibilitatea formării aici a lui Gavril Monahul de la Neamţ.

Notă suplimentară.

La vremea redactării acestor rînduri nu am avut cunoştinţă de un articol care tratează aceeaşi problemă legată de lespedea «Calist» de la Mănăstirea Neamţ. Articolul este «Un ierarh necunoscut al Moldovei: Calist Arhiepiscopul şi Mitropolitul (1445-1447)» de Pr. Ilie I. Georgescu, în Revista Biserica Ortodoxă Română, an. LXXXVII, nr. 5-6 mai-iunie 1969, p. 562-572. Autorul articolului consideră că în scaunul mitropolitan de la Suceava vacant prin moartea lui Damian «probabil în 1445» a fost «rînduit... Calist de la Roman» şi a păstorit la Suceava cu o păstorie «destul de scurtă din 1445 pînă în 1447» (p. 569-570).

Părerea autorului se înscrie alături de cea a lui C. Erbiceanu arătată la nota 20, cu deosebirea că, C. Erbiceanu susţinea că «nu i se cunoaşte data mitropoliatului», iar aici i se fixează ca dată de mitropoliat din 1445 pînă în 1447, afirmîndu-se «cu tărie că Mitropolitul Calist de la Roman dispare în 1447» (p. 570).

1) Gheorghe Ghibănescu – *Surete şi izvoade*, Iaşi, 1930, vol. 24. p. 2.

2) Gheorghe Ghibănescu – «*De mine*» *...despre mine şi discursul ţinut la sărbătorirea mea*», Iaşi, 1933, p. 1.

3) *Ibidem*, p. 1.

și tăbăcar în tinerețe; și-a făcut casă în satul Răești care ulterior a devenit cartier component al tîrgului Huși; a avut trei fete și un băiat, acesta din urmă fiind Gheorghe Ghibănescu — tatăl născut pe la 1820 în Răeștii Hușului.

La 1840, acesta s-a căsătorit cu Magdalina, fata lui Gheorghe Ciofea, băcan din Huși și a Măriuței născută Cîrjă din Bîrlad.

Noua familie a dat naștere la 12 copii, toți la distanță de 2 ani unul de altul, mezinul fiind Gheorghe Ghibănescu, viitorul cărturar.

Tînărul Gheorghe a crescut în mahalaua Răeștilor pînă la vîrsta de 7 ani cînd a fost dat la școala primară Nr. 3, la institutorul Ion Grozescul, despre care toată viața a păstrat cele mai plăcute amintiri.

Clasa a II-a a făcut-o cu trei dascăli, ultimul fiind Nicolae Niculescu; clasa a III-a a urmat-o sub îndrumarea lui Mina Constantinescu, care, «era un plăcut profesor de istrorie, că elevii căscau gura ascultîndu-l și învățau istoria țării fără carte numai din gura dascălului»[4]).

În toamna anului 1874, se transferă la școala Nr. 1 în clasa a IV-a deoarece numai această școală din Huși avea 4 clase. Aici dascălul Ioan Semaca îl numește pentru prima dată monitor pe o grupă de 4 elevi.

În 1875, toamna, Gheorghe Ghibănescu se număra printre cei 125 elevi ai clasei I-a a seminarului din Huși. Patru ani de zile a urmat cursurile seminarului din Huși, în fiecare an pășind dintr-o odaie în alta în același mare antret la casele vechi din grădină după cum va declara mai tîrziu, case care au fost dărămate atunci cînd s-a clădit localul Gimnaziului «Anastasie Panu», azi Liceul «Cuza Vodă», localul ridicat la 1898.

La 1 iulie 1879, primește diploma de absolvent al seminarului din Huși, iar în vara aceluiași an se pregătește pentru concursul de admitere la seminarul Socola din Iași. După 3 ani de studii la seminarul ieșan, în 1882 se prezintă la examenul de bacalaureat, partea literară, seminariștii avînd dreptul, atunci, să se păezinte la acest examen în baza diplomei de seminarist.

Pe baza acestei diplome de bacalaureat, în septembrie 1882 se înscrie la Facultatea de Litere din Iași, ca extern.

Pentru a putea să-și agonisească cele necesare traiului, cînta din strană la biserica Sfîntul Vasile din Tătărași — Iași și voia să intre ca ceteț la Trei Ierarhi, acest din urmă lucru nerealizîndu-se niciodată.

Datorită stăruinței de care a dat dovadă tînărul student, directorul școlii normale superioare Constantin (Coco) Dumitrescu, găsește de cuviință să acorde bursă lui Gheorghe Ghibănescu încă din toamna anului 1882.

La Facultatea de Litere el a urmat cursurle de istorie, limbi clasice, limba franceză, filozofie și pedagogie timp de 3 ani. A fost un student sîrguincios, dar examenul de licență și l-a luat după ce de două ori fusese respins. Prima dată a fost respins datorită tezei de la limba latină dată cu profesorul Aron Densușianu; a doua oară insuccesul la licență se datora examenului susținut la profesorul Ion Găvănescul, deoarece acestuia nu i-a plăcut modul în care candidatul a dezvoltat subiectul «Idealul în artele plastice și în literatură». Aceste insuccese temporare, nu l-au dezarmat, ci, din contra, i-au dat un imbold în munca de cercetare științifică, în activitatea de elaborare a unor lucrări de specialitate.

La vîrsta de 21 ani, în baza concursului suținut la 1 octombrie 1885 este numit profesor cu data de 27 noiembrie același an la Școala Normală din Bîrlad. Aici a funcționat timp de 4 ani 1885-1889. De numele acestui oraș se leagă începutul activității literar-istorice a lui Gheorghe Ghibănescu. La Bîrlad, a scris și a publicat prima sa lucrare intitulată «Originile Hușilor», în 1887. Era o încercare temerară pentru tînărul profesor deoarece se impusese în literatura istorică de pînă atunci studiul Episcopului Melchisedec și studiul «Ion Vodă», scris de Bogdan Petriceicu Hașdeu pe aceeași temă. Totuși Gheorghe Ghibănescu are curajul să combată o serie de teorii ale înaintașilor săi, impunîndu-și propriu său punct de vedere în această problemă. Din această perioadă datează și lucrarea intitulată «Grafica chirilică la români». În colaborare cu prietenul său Solomon Haliță reușește să scoată o revistă literar-pedagogică, numită «Gheorghe Lazăr». Tot în acest oraș

4) *Ibidem*, p. 2.

el redactează timp de un an ziarul politic «Bîrladul».

La 1 septembrie 1889 este mutat la Școala Normală «Vasile Lupu» din Iași. Directorul acestei școli era Constantin Meissner, căruia i-a ținut locul Gheorghe Ghibănescu de la 10 octombrie 1893, pînă la ianuarie 1896.

A mai fost profesor timp de 9 ani la «Institutele Unite», 15 ani la Liceul de domnișoare «Katy Warlam», 2 ani la Gimnaziul «Wachtel» și 18 ani la Școala de arte și meserii din Iași.

El a colaborat la ziarele «Opinia», «Evenimentul», «Gloria», «Ziua de mîne», «Jurnalul» cu sute și sute de articole literare și politice.

În presă a lucrat mai mult de 55 ani amintindu-și în 1933, anul pensionării sale, că primul articol scris a fost «Organizarea seminariilor», apărut în 1881 în ziarul «Deșteptarea» al lui T. Cernea.

În 1899 și 1905 Gh. Ghibănescu a fost numit membru în Comitetul de lectură al Teatrului Național din Iași pentru a-și aduce contribuția la dezvoltarea teatrului românesc.

În 1933, din inițiativa lui Gheorghe Kirițescu, fostul său elev, acum, președintele asociației învățătorilor din orașul și județul Iași, se organizează o mare adunare urmată de o frumoasă serbare cu prilejul pensionării profesorului Gh. Ghibănescu.

Cu această ocazie, sărbătoritul, scrie în revista «Vremea școlii» un articol intitulat «De mine... despre mine».

Toți cei care au vorbit cu acest prilej au scos în evidență calitățile lui Gh. Ghibănescu. Cel mai bine s-a caracterizat însuși profesorul pensionar în discursul ținut cu această ocazie. Printre altele el a supus: «Clasa a simțit că are pe catedră un arendaș, care are dragoste de pămînt, de elevi. Clasa a simțit și mi-a răspuns cu dragoste și cu respect; clasa a simțit că nu eram profesorul bucher, mărginit în textul adesa ori rău redactat al unei cărți chiar aprobată, clasa a simțit că n-am avut cultul cărții, ci al științei, al adevărului și autoritatea mea în pregătire a format un credo la elevi... De la carte am trecut la programe și le-am aplicat în spiritul lor, nu în litera lor... Am fost omul pururi legat de carte cetind, notînd, criticînd părerile și corectîndu-le» [5]).

5) *Ibidem*, p. 12-13.

Ca istoric, Gh. Ghibănescu a desfășurat o prodigioasă actvitate de cercetare și publicare. Munca lui s-a soldat cu apariția celor două mari serii de documente intitulate «Surete și izvoade» în 25 de volume apărute între 1906-1929 și «Ispisoace și zapise» în 6 șase volume, în două părți fiecare volum, publicate între 1906-1926. Tot documente a mai publicat și în colecția «Uricarul» editată de Teodor Codrescu între 1852-1892, lui Gh. Ghibănescu aparținîndu-i volumele 18, 23, 24.

Preocupat permanent de cunoașterea faptelor și de confirmarea lor prin cît mai numeroase mărturii istorice, Gh. Ghibănescu n-a trecut niciodată în lucrările sale de litera acestora. Nu găsim la el pagini de exaltare sau pagini de literatură pe care istoria le cere uneori. Fiecare lucrare a sa rămîne un model demn de urmat.

Orașul Iași, orașul în care și-a petrecut cea mai mare parte a vieții sale i-a închinat o serie de studii ca: «Originile Iașilor», «Bisericile din Iași», «Cadastrul istoric al Iașilor», precum și colecționarea unor documente de mai mult de 2.000 de arhive particulare și publice.

Studii istorice a mai închinat unor tîguri și moșii din Moldova: Tg. Ocna, Dorohoi, Vaslui sau Vașotești, Pomîrla, Roșiești precum și unor personalități din istoria României ca: Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Vlad Vodă Călugărul, Mihail Kogălniceanu și Alexandru Ioan Cuza.

Toate au apărut fie ca lucrări separate, fie sub forma unor articole înserate în paginile unor ziare și reviste. În afară de ziarele amintite mai sus, a mai colaborat la: «Vocea Tutovei» (Bîrlad), «Românul» (București), «Lupta» (Iași și București), «Arma» (Iași), «Sara» (Iași), «Patria» (București), «Ordinea» (București), «Presa» (București), «Poporul» (Huși) precum și la revistele: «Arhiva» (Iași), «Arhiva generală» (Iași), «Îndrumarea» (Iași), «Analele literare» (București), «Viitorul» (Iași), «Țara Nouă» (București), «Școala nouă» (București), «Ion Neculce» (Iași) și multe altele.

Între 1915-1936 apar cele 3 volume ale revistei istorice «Teodor Codrescu» condusă de Gh. Ghibănescu, profesor, membru corespondent al Academiei Române; în această revistă s-au publicat documente slavo-române, inscripții, mărturii ho-

tarnice, manuscrise vechi, file de pomelnic, notițe de pe cărți, spițe de neam și recenzii.

De la prima la ultima pagină, această revistă era scrisă de mîna lui Gh. Ghibănescu. Este locul să amintim aici că pentru bogata sa activitate, cu toate că nu a făcut parte din rîndurile corpului didactic universitar, profesorul Ghibănescu s-a numărat mai bine de două decenii printre membrii corespondenți ai Academiei Române.

Între 1929-1933, el este directorul revistei «Ion Neculce» Buletinul Muzeului Municipal din Iași, iar în 1930 publică în revista «Arhiva Muzeului Municipal Iași» un număr de 83 de documente din perioada 1724-1757.

Dintre scrierile sale merită să fie amintite: «Traista cu vorbe», rodul unei intense colaborări profesor-elev, ce consta în completarea sensului unei noțiuni, cu idei primite de la elevi, în timpul discuțiilor libere purtate cu ei.

Personalitea lui Gh. Ghibănescu s-a remarcat nu numai prin studiile istorice dar și prin cele filologice și pedagogice. Dintre acestea menționăm: «Școala privită prin prisma socială» (1887), «Gramatica limbii române» (1904-1914), «Ținerea clasului» (1899) și «Școlile normale din inițiativă particulară» (1906).

Încă din tinerețe, Gh. Ghibănescu a fost legat de biserică și viața bisericească. Istoricul cum s-a văzut, își formează orizontul cultural și spiritual pe băncile seminariilor din Huși și Iași. Preocupat de istoria bisericii, el a scris un studiu despre «Bisericile din Iași», în care prezintă date din istoria tuturor bisericilor ieșene.

Mai mult decît atît, el a activat cu multă tragere de inimă pe lîngă Mitropolia Moldovei, aducîndu-și contribuția la reușița unui ciclu de predici istorico-bisericești rostite la diverse biserici din Iași. Astfel, în noiembrie 1932 ține o asemenea predică la Biserica «Sf. Andrei», în octombrie 1933 la Biserica «Sf. Dimitrie Balș», iar în decembrie, același an, la Bisericile «Sf. Nicolae Domnesc» și «Talpalari».

Se remarcă, pe această linie, o lucrare intitulată «Personalitatea religioasă a lui Ștefan cel Mare» în care Gh. Ghibănescu a făcut caracterizarea domnului moldovean afirmînd: «Ștefan Vodă era fire adînc religioasă și a întrupat în persoana lui caracterul epocii» [6]). Pe această cale se înscrie și se explică la un moment dat construcția celor 44 de mănăstiri și biserici ridicate în timpul domniei lui Ștefan. În finalul lucrării, Ghibănescu spunea: «Îmbinînd adînca lui religiozitate cu brațul său vînjos, prin această îndoită perspectivă Ștefan a crescut în ochii poporului și așa trebuie redat urmașilor» [7]). Gh. Ghibănescu menționează că a găsit de cuviință să se ocupe de istoria bisericilor ieșene deoarece biserica e mai veche decît curtea domnească, cel puțin, aici, la Iași [8]).

Lucrul cel mai valoros care l-a făcut Gh. Ghibănescu pentru biserică este acela că a reușit să atribuie cu toată fermitatea Mitropolitului Varlaam locul ce i se cuvine în elaborarea «Leastviței lui Ioan Scărariul». Pînă în 1915, anul apariției lucrării lui Gh. Ghibănescu, cei mai mulți specialiști puneau la îndoială apartenența lucrării amintite Mitropolitului Varlaam. Se știa că în 1643 Varlaam, mitropolitul Moldovei de la 1632-1654 publicase «Evangheliа cu învățături» sau «Cazania lui Varlaam» cu sprijinul Domnitorului Vasile Lupu. «Leastvița lui Ioan Scărariul» potrivit concluziilor lui Ghibănescu, este scrisă în 1618 de Varlaam în timp ce el se afla la Mănăstirea Secu. Ghibănescu susține această concluzie în urma unui studiu comparativ al alfabetului, accentului, foneticii, morfologiei și lexicului celor două lucrări ale Mitropolitului Varlaam. Acest lucru scoate în evidență capacitatea și puterea de investigație, talentul de fin analist și cultura vastă ce o avea omul de cultură Gheorghe Ghibănescu. Mai mult, el face cîteva comparații între manuscrisul original și cîteva copii ulterioare, scoțînd în evidență caracteristicile comune originalului și Cazaniei din 1643.

În 1936, deși bolnav, Gh. Ghibănescu manifesta o voință puternică de a trăi și de a lucra. Totuși o boală necruțătoare îl răpune în iulie 1936.

Gh. Ghibănescu a fost omul care, «a trăit împreună cu documentele» afirmă undeva marele istoric Nico-

---

6) Gheorghe Ghibănescu – «*Personalitatea religioasă a lui Ștefan cel Mare*», Iași, 1926, p. 15.
7) *Ibidem*, p. 35.
8) Gheorghe Ghibănescu – «*Bisericile din Iași*», Iași, p. 5.
9) Nicolae Iorga – «*Oameni care au fost*», Buc. 1967 volumul II, p. 300.

lae Iorga și într-adevăr așa a fost. «Nu pentru a mă folosi de dînsul ca de un obiect istoric, ci pentru a-l avea necontenit înaintea mea, a-l copia cu îngrijire, a-l publica, a reveni asupra lui, a căuta în el întorsături de fraze vechi, obiceiuri, datini ieșite din uz» iată ce spunea Gh. Ghibănescu despre documentele istorice.

În viața culturală a poporului nostru Gh. Ghibănescu trebuie să rămînă acea personalitate care a reușit să-și aducă contribuția prin publicarea de documente și studii ce au venit să completeze multe locuri libere în literatura de specialitate.

LAURENȚIU GH. ȘTEFĂNESCU

O tipăritură veche cu mare valoare documentară

Fondul Muzeului de istorie a literaturii române din Iași s-a îmbogățit de curînd cu o carte tipărită, la finele secolului al XVII-lea, deosebit de valoroasă. Este vorba de «Sfînta și dumnezeiasca evanghelie», tipărită la București, în anul 1682, în epoca Domnitorului Șerban Cantacuzino, care, împreună cu «Apostolul», tipărit în același loc, în anul 1683, au pregătit apariția renumitului monument de literatură română veche: «Biblia de la București», editată de frații Radu și Șerban Greceanu, în anul 1688.

Exemplarul – «Sfînta și dumnezeiasca evanghelie», din anul 1682, – intrat în patrimoniul muzeului, de care ne ocupăm, prezintă însă o valoare mult mai mare, prin faptul că, imediat după tipărire, a fost dăruit de către Mitropolitul Țării Românești, Teodosie, Mitropolitului Moldovei, Dosoftei, după cum atestă însemnarea acestuia din urmă de pe fila cu gravura evanghelistului Ioan, continuată pe fila 1 numerotată:

> «Mi-au dăruit sfinția sa frate Mitropolitul de Ugrovlahia Kir Teodosie și eu o am dăruit Sfintei Mitropolii cești noauă ce-i zîc Besearica Albă – 7191, (1682) noem. 4. Dosoftei, mitropolit Suciavii».

Acest gest nu simbolizează numai un dar făcut de către un mitropolit către altul ci continuă tradiția statornicită de cărturarii din toate provinciile locuite de români de a răspîndi manuscrisele și tipăriturile pe toate teritoriile în scopul păstrării unității și continuității limbii și culturii pentru românii de pretutindeni.

De altfel, încă de la primele manifestări ale tiparului în Țara Românească și Ardeal, se tipăresc și cărți pentru românii din Moldova, întrucît această provincie, datorită zbuciumatei sale istorii, a cunoscut introducerea tiparului abia în timpul Domnitorului Vasile Lupu și al mitropolitului, cărturar, Varlaam. In acest sens oferim exemplul «Tetraevanghelului» tipărit de Filip Moldoveanul la Sibiu, în anul 1546, și al «Apostolului» tipărit de către Dimitrie Liubavici, la Tîrgoviște în anul 1547.

Cartea oferită de Mitropolitul Teodosie Mitropolitului Dosoftei a avut însă o istorie destul de vitregă. Scurt timp după ce a fost adăpostită în noul lăcaș (Biserica Albă) unde se stabilise și sediul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, întrucît pînă atunci fusese la Suceava, cartea este furată «...di o oarișî cari limbi păgîni...», după cum se arată într-o însemnare de mai tîrziu de pe contrapagina primei file nenumerotate. Cine o fi răpit-o prima dată, nu se știe. O găsim însă în anul 1685 în posesia unei oarecare Anița visterniceasa, care o dăruiește bisericii din Sănătești, așa cum glăsuiesc însemnările de pe filele 45-49:

> «Aciastă ivanghelii am cumpărat[-o] eu Anița visterniceasa și am dat[-o] la svînta beserică în sat în Sănătești, ca să ne fie noauă pomană sufletului. Iunie 1, vleat 7193, în zilele lui Dumitrașcu Vodă, în domnia a doua, ca să să știe și eu sîngoră am scris».

Nici aici, însă, cartea nu stă prea mult. De data aceasta se pare că a fost răpită de tătari, întrucît Ion Chiful, autorul unor însemnări de pe filele 41-43, reluate de aceeași pană pe filele 51-58, o răscumpără de la un tătar în anul 1721 și o dăruiește bisericii din Greceni.

De la această biserică este luată prin schimb și dăruită bisericii din satul Sărățeni de o persoană care nu semnează însemnările de pe filele 58-61:

Cele două pagini cu însemnările şi semnătura Mitropolitului Dosoftei

«Şi pentru ace[a]stă Sfântă Ivanghelie românească am dat altă Sfântă Ivanghelie sîrbiască în locul ei aice la Greceni, la hramul lui Sfete Neculai ...iar aciastă rumăniască am dat[=o] la Sfînta besărică la Sărăţeni, la hramul Adormirii Precistii la priotul... Cociorvă ca să fie domilor sale pomană în veci. 7249 (1741) mai, 21».

Se pare că în această biserică a stat pînă în anul 1876, întrucît atunci apare o nouă însemnare aparţinînd preotului I. A. Dumbravă, de data aceasta cu caractere latine, pe ultima filă rămasă albă.

După anul 1876 nu mai găsim alte însemnări. Se ştie însă că spre sfîrşitul secolului trecut a intrat în posesia lui Iacov Antonovici, fost episcop de Huşi, care a lăsat=o moştenire nepotului său, I. C. Antonovici, fost institutor în Bîrlad şi animator al vieţii culturale de aici, prieten al marelui istoric Nicolae Iorga, al folcloristului Tudor Pamfile şi al altor personalităţi de seamă din primele decenii ale secolului XX. Acesta a donat=o, împreună cu alte 36 de vechi tipărituri şi manuscrise, Muzeului de istorie a literaturii din Iaşi.

Prof. D. VACARIU

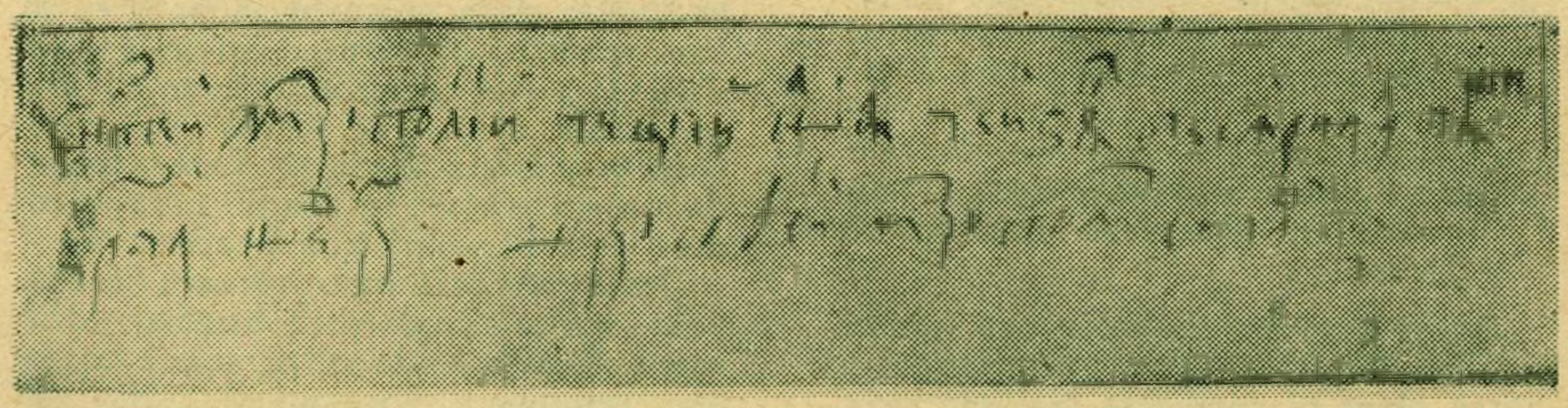

Ultima parte a însemnării cu semnătura Mitropolitului Dosoftei

Mănăstirea Neamț, centru de viață spirituală și artistică românească

Caracteristice monahismului în Țările Române sînt două forme de activitate: 1) activitatea vie, practică, vădită de întemeierea și organizarea mănăstirilor; 2) activitatea monahală cărturărească și contemplativă. In aspirația spirituală a poporului român, activitatea practică a predominat în decursul secolelor. Urmare au fost locașurile sfinte răspîndite pe tot pămîntul Țărilor Române și, sub influența bizantino-slavă, dezvoltarea artei și culturii.

In acest fel se explică faptul că la Mănăstirea Neamț, ctitoria lui Petru Mușat (1378[?]-1393[?]), din-tru început se vor copia numeroase manuscrise slave, dintre cele mai importante, unele cu miniaturi, creație autohtonă. In mănăstirile moldovene a fost creat stilul scrisului moldovenesc, care s-a menținut în Țările Române pînă în secolul al XVIII-lea; în aceleași mănăstiri au fost întreprinse cele dintîi traduceri în limba română, s-au scris pomelnice (1407) și au fost redactate primele cronici.

In Mănăstirea Neamț a fost zi-

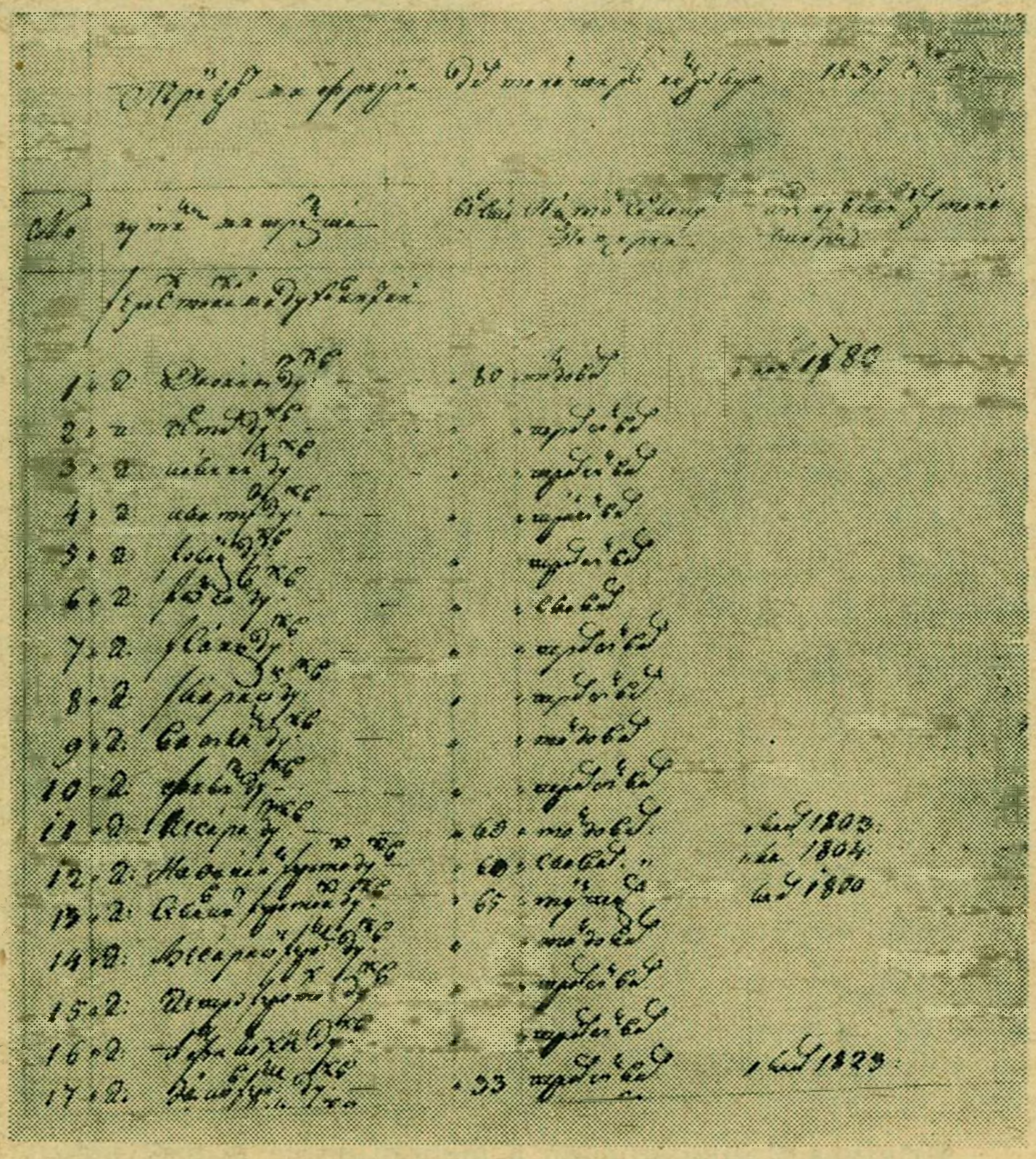

Soborul duhovnicilor și ieroshimonahilor de la Mănăstirea Neamț, din care 10 nume de origină transilvăneană și 4 nume de moldoveni la anul 1837

dită biserica Înălțării care este o sinteză a stilului moldovenesc a epocii lui Ștefan cel Mare, acolo s-a păstrat unul din cele mai vechi «aere» din Moldova în fire de mătase (1437), s-au sculptat cruci în lemn și s-au făurit obiecte de artă de către meșterii populari.

In epoca modernă, Mănăstirea Neamț devine cel mai populat centru de viață monahală. După cum la Muntele Athos grecii, sîrbii, rușii, bulgarii, românii, gruzinii își

unesc aspiraţiile lor duhovniceşti, formînd fiecare centrul lor naţional al ortodoxiei, tot aşa la Mănăstirea Neamţ, în epoca deşteptării naţionale, din toate provinciile româneşti se adună vieţuitori, formînd un centru spiritual românesc.

Aceasta ne-o dovedeşte şi manuscrisul descoperit de curînd la Biblioteca Centrală «M. Eminescu» din Iaşi, care relevă ştiri preţioase referitoare la monahii de la Mănăstirea Neamţ. El reprezintă un recensămînt al monahilor, provinciile de unde au venit, numele lor, vîrsta şi ocupaţiile. Pînă acum nu au existat date precise despre numărul monahilor cu viaţă obştească de la Mănăstirea Neamţ, cu schiturile sale Vovidenia, Pocrov, Secul şi Sihăstria Secului.

Se ştie că un recensămînt în ţările române a fost făcut sub Regulamentul Organic, în 1838. Manuscrisul descoperit este anterior acestui recensămînt oficial şi, probabil, a fost realizat ca să existe o evidenţă a numărului fraţilor tineri care suprapopulaseră mănăstirea. Manuscrisul este un in-folio, cu 24 de foi, pe hîrtie albă vărgată, filigranul avînd literele latine P. G. Titlul manuscrisului este *Părinţii şi fraţii din monastirea Neamţului, 1837, ghenvari 22* şi el cuprinde rubricile: nr.; numele şi treapta; vîrsta; neamul sau locul naşterii; cînd au venit în monastire; cu a cui voie sau cu ce document de slobozire; cînd s-au tuns în cin; de către cine şi unde anume. Urmează

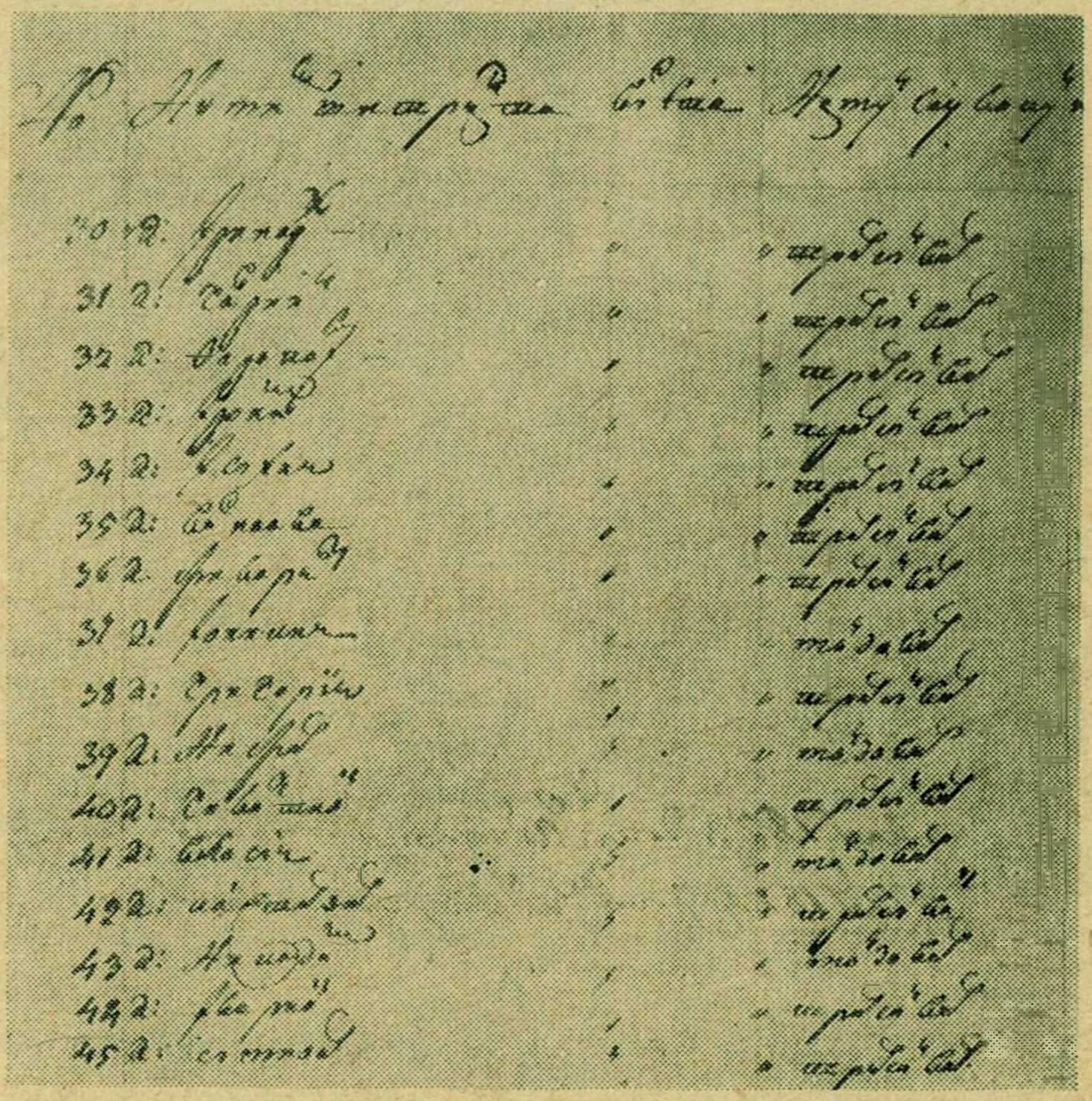

Originea transilvăneană a monahilor de la schitul Vovidenia, la anul 1837

censămînt al monahilor, provinciile de unde au venit, numele lor, vîrsta şi ocupaţiile. Pînă acum nu au existat date precise despre numărul monahilor cu viaţă obştească de la Mănăstirea Neamţ, cu schiturile sale Vovidenia, Pocrov, Secul şi Sihăstria Secului.

Se ştie că un recensămînt în ţările române a fost făcut sub Regulamentul Organic, în 1838. Manuscrisul descoperit este anterior acestui recensămînt oficial şi, probabil, a fost realizat ca să existe o evidenţă a numărului fraţilor tineri categoriile sub care sînt înregistraţi: ieroshimonahi şi duhovnici; ieromonahi, ierodiaconi, shimonahi, monahi şi fraţi.

Totalul vieţuitorilor înscrişi în acest manuscris este de 700. Dintre aceştia, la 526 de înscrişi li se arată neamul sau locul de baştină iar la 174 nu li se înscrie originea. Cei 526 cu originea înscrisă se repartizează astfel: moldoveni-248, transilvăneni-185, munteni-10, sloveni-66, bulgari-6, sîrbi-5, greci-4, huţuli-1, evreu botezat-1. Remarcăm de la început că mulţi vieţuitori

din mănăstire sînt de origine transilvăneană. Reacţiunea împotriva Uniaţiei, desfiinţarea mănăstirilor şi a schiturilor în Transilvania, dărîmarea lor de către stăpînirea habsburgică erau motivele care determinau pe români să treacă munţii şi să afle adăpost la Mănăstirea Neamţ. La aceasta adăugăm că însuşi soborul mănăstirii, adică forul conducător intern, spiritual şi material, format din 17 duhovnici şi ieroshimonahi, are 10 membri de origină transilvăneană faţă de 4 moldoveni. Elementul transilvănean predomină cu deosebire la categoria de fraţi, adică tineri veniţi pentru mănăstire cu «stăpînească poruncă». Din cei 120 de fraţi în mănăstire, 48 sînt de origine transilvăneană, între care este trecut fratele Petru de 22 ani, venit în mănăstire recent, în 1836, cu «stăpînească poruncă» (f. 15 v., nr. 104). Cel mai vechi monah, moldoveanul Nichifor, intrat în anul 1760, a trăit în mănăstire toată epoca starețului Paisie.

Să trecem la analiza numărului mare de vieţuitori cărora nu le este arătată originea: (174). Dacă ar fi fost moldoveni nu erau motive să nu se arate că sînt localnici. Ei însă nu aveau «stăpînească poruncă» cu care se intra în mănăstire şi de aceea nu li se arată originea. Presupunem că din cele 174 de cazuri în care nu s-a înregistrat originea, cel puţin jumătate sînt de origine transilvăneană, tineret care se adună mai ales în *schiturile* Mănăstirii Neamţ. Ca ilustrare, arătăm că la schitul Vovidenia domină elementul transilvănean; din 51 de vieţuitori, cărora li se arată originea şi anul intrării, 35 sînt de origine transilvăneană, care ocrotesc cei 12 fraţi fără originea arătată. In fruntea soborului schitului Pocrov, din 4 duhovnici, 3 erau de origine transilvăneană care adună în jurul lor 29 de monahi şi fraţi fără originea arătată. Acelaşi lucru se petrece la Sihăstria Secului, unde în frunte este ieromonahul Valerian, transilvănean, cu alţi 5 transilvăneni, faţă de 4 moldoveni iar la schitul Sihla, din 8 vieţuitori, 6 sînt transilvăneni.

Datorită elementului transilvănean care animă viaţa mănăstirească a fost posibil ca în epoca Unirii stareţ al mănăstiri să fie Dionisie Romano, transilvănean din Sălişte, ales mai tîrziu episcop de Buzău, primul donator de manuscrise şi cărţi vechi către Academia Română.

Elementul predominant, de origină transilvăneană, a influienţat şi lexicul tipăriturilor din epoca de înflorire a activităţii cărturăreşti şi artistice de la Mănăstirea Neamţ. In prima jumătate a secolului al XIX-lea apar tipăriturile artistice: Noul Testament, 1818, Evanghelia din 1821, Octoih, 1836, Mineе, Pidalion, 1843, cu o limbă românească bogătă şi nuanţată. Sub influenţa vorbitorilor transilvăneni sînt înlocuite cuvintele vechi: bogoslovie, leastviţă, pocrov, slavă etc. cu teologie, binecuvîntare, scară, acoperămînt, mărire etc. Contribuţia tipăriturilor de la Mănăstirea Neamţ la impunerea unei norme supradialectale, care a dus la formarea limbii române literare, îşi datoreşte eficacitatea prezenţei tipografilor monahi transilvăneni.

Prin toate aceste manifestări, Mănăstirea Neamţ îşi justifică denumirea de centru spiritual şi artistic pentru credincioşii români, după cum pentru bulgari este Mănastirea Rila, pentru sîrbi, Mănăstirea Hilandar şi pentru greci, Mănăstirea Lavra.

Pr. PAUL MIHAIL

Pictura din biserica Durău şi-a recăpătat înfăţişarea originară

In anul 1935, la sfatul şi îndemnul unor prieteni, pictorul N. Tonitza începe lucrările de pictură ale bisericii schitului Durău.

Spre deosebire de N. Grigorescu, Gh. Tăttărescu, Gh. Popovici şi alţi binecunoscuţi meşteri ai penelului care, în pictura cu tematică bisericească, au folosit pasta în ulei, Tonitza, la Durău, s-a oprit la tehnica encaustică – amestecarea culorilor cu ceară fierbinte şi alte substanţe şi fixarea acestor culori pe ziduri.

Maestrul a fost ajutat în timpul lucrărilor de un grup de ucenici – Corneliu Baba, Nicolae Popa, Petru Hîrtopeanu, Călin Alupei, Mihai Cămăruţ ş. a. Lucrarea artistică a pictorului, săvîrşită în verile anului 1935-1936, s-a împletit armonios, aşadar, cu îndatoririle

didactico-pedagogice ale profesorului N. Tonitza.

Cum prea bine se cunoaşte, de la N. Tonitza au rămas în patrimoniul cultural-artistic al poporului nostru numeroase lucrări de valoare incontestabilă: *desene* şi *caricaturi* satirice, care reflectă spiritul său protestatar şi, în acelaşi timp, compasiunea pentru semenii săi apăsaţi de suferinţe; *portrete*, interpretate peremptoriu, imne închinate omului; *flori* care pun în lumină măiestria şi vibraţia sensibilităţii sale; *peisaje* care vădesc limpede o structură psihică artistică, un simţ subtil al proporţiilor şi al perspectivei.

Cu picturile de la Durău, Tonitza a adăugat, neîndoielnic, o nouă realizare la ceea ce crease pînă atunci. Tematica picturilor a fost oferită de izvoarele credinţei creştine. Negreşit el intuise această tematică, mult înainte, în frescele de pe zidurile unor vechi biserici moldoveneşti şi în creaţiile unor maeştri renumiţi de peste hotare, care au avut un pătrunzător ecou în conştiinţa sa.

Interpretată prin unghiul criteriilor de apreciere a unei opere de artă, pictura de la Durău este o realizare de mare altitudine estetică.

Ea pune în lumină spontaneitatea şi libertatea de mişcare a pictorului. Prin hotărîrea sa pentru pictura encaustică, aproape, necunoscută la noi, şi prin optarea pentru scenele şi portretele monumentale – «Adormirea Maicii Domnului», «Botezul Domnului», «Pogorîrea Duhului Sfînt», «Sfînta Treime», «Pantocratorul», «Evangheliştii», «Invierea lui Iisus», «Naşterea Domnului», «Maica Domnului cu Pruncul», «Liturghia Cerească» şi altele, reprezentate pe zidurile interioare ale bisericii – şi nu pentru registrele şi secvenţele care apar, obişnuit, la vechile noastre biserici, Tonitza, de altfel, ca şi N. Grigorescu, Gh. Tăttărescu, Gh. Popovici ş. a., a interpretat predaniile şi erminiile Bisericii printr-o optică proprie. Canonul n-a stînjenit şi n-a circumscris, cum se vede, gîndirea, voinţa şi atitudinea sa.

Portretele create de Tonitza, la Durău, iradiază lumină, căldură, omenie. Pictorul a fost înaripat de o viziune nouă, de un duh nou, atunci cînd a interpretat şi exprimat cromatic dogmele, tradiţiile şi rînduielile liturgice în modalităţi profund umane, în accente şi tonuri româneşti. El a adus în pictura bisericească, mai mult decît înaintaşii săi, aspecte ale lumii contemporane.

N. Grigorescu, la Agapia, de pildă, a redat pe ziduri, cu o măiestrie uimitoare chipurile unor ţărani, ale unor vizitatori şi ale unor călugăriţe din mănăstire. In timp ce personajele create de N. Grigorescu apar într-o vestimentaţie somptuoasă, bazileică, străină de tot ceea ce este autohton, ale lui Tonitza, îndeosebi, ţăranii păstori, sînt reprezentanţi pe zidurile bisericii aşa cum apar alături de turmele din pajiştile Ceahlăului. El a surprins pătrunzător privirea serafică, transfigurarea psihică a acestor păstori copleşiţi de «vestea cea minunată». Portul lor curat, simplu, cuviincios, primit de la moşi-strămoşi şi, în genere, căutătura şi înfăţişarea lor autentic ţărănească, sporeşte efectul artistic-emotiv al scenei.

Pictura de la Durău, firesţe, ca întreaga operă a pictorului N. Tonitza, este un album, un izvor care arată deplin concludent că el a fost un observator fin al psihologiei omului, un adînc cunoscător al realităţilor, un maestru al tonurilor calde, al formelor armonice.

Deşi n-au trecut decît trei decenii de la săvîrşirea picturilor din biserica schitului Durău, cu toate acestea, acum cîteva luni, imaginile erau, aproape, imperceptibile din cauza prafului, fumului şi a rănilor pricinuite de ultimul război. Dintele vremii a fost şi aici necruţător.

Spre a pune din nou în lumină comoara de artă de la Durău, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a luat toate măsurile pentu curăţirea picturilor din această biserică atît de imperios cerută de contextul condiţiilor statornicite în patria noastră. Solicitaţi din vreme, doi dintre ucenicii lui Tonitza, artistul poporului, Corneliu Baba şi P. Hîrtopeanu, au dat pictorului căruia i s-a încredinţat lucrarea, Teodor V. Moraru, indicaţiile tehnice-artistice care apăreau necesare.

In urma lucrărilor efectuate, cu mare luare aminte, în timpul verii 1969, picturile şi-au recăpătat coloritul îmbietor şi prospeţimea din anul 1937. Liniile măiestrite şi culorile calde ale picturilor duc, gîndurile celui ce le priveşte la neuitatul artist, Tonitza şi la opera sa.

P.

Recenzii şi note bibliografice

Concilium [1]) Nr. 8/9 1969

Fiecare număr al revistei se ocupă de o unică problemă teologică sub diferite aspecte. Numărul de faţă se ocupă de: «Sacralizare şi secularizare în istoria Bisericii». Rezumăm numai studiul intitulat: «Sacralizare şi secularizare în Bisericile răsăritului», semnat de Irénée-Henri Dalmais, profesor pentru liturghiile răsăritene la «Institut Supérieur de Liturgie», Paris.

Secularizarea existenţei creştine ca şi critica adresată unei sacralizări, socotite nejustificate, a instituţiilor şi vieţii Bisericii, n-au prea constituit — spune autorul — obiectul de cercetare şi studiu pentru creştinii răsăriteni. Elemente de explicaţie ar furniza în bună parte ataşamentul faţă de vechea moştenire preluată de la Bizanţ şi păstrată vie prin liturghie care impregnează complet viaţa Bisericilor răsăritene. Iar critica menţionată o interpretează teologii răsăriteni drept consecinţa unei dezvoltări în creştinismul apusean care, după părerea lor, ar altera sub aspect teologic importanţa «teologiei naturale», iar sub aspect eclesiologic caracterul social al Bisericii. Dar dezvoltarea tot mai accentuată a unei «civilizaţii tehnice» şi apariţia unei «societăţi lumeşti» par a face să se întrevadă că problemele menţionate îi vor preocupa şi pe teologii răsăriteni.

Pentru explicaţia situaţiei, autorul menţionează că creştinismul apusean este impregnat adînc de limba latină care veacuri de-a rîndul i-a fost principalul şi oficial — unicul mijloc de exprimare. Dar prin mijlocirea acestei limbi el a fost înfluenţat şi de concepţia despre lume şi de cultura pe care ea le servea. Pentru acest motiv trebuie dat atenţie aplicării termenului «sacral» în domeniul teologic. În dicţionarul roman el are caracter instituţional şi în legătură cu organizaţia socială. «Sacrum» (sfînt) este numai ceea ce declară drept sfînt autoritatea poporului roman», iar ceea ce persoane singulare, din motive religioase personale, dedicau zeităţii, nu conta ca «sfînt» pentru preotul roman. De aceea «sacralizarea» împăratului avea în mod expres caracter politic, în contrast vădit cu toate culturile răsăritene, pentru care puterea stăpînitorului avea caracter divin, deci după fiinţa sa era de origine divină. Şi Bisericile orientale stau sub influenţa acestor culturi. Trebuie de reţinut însă că în cadrul Bisericilor creştine limba şi cultura greacă clasică n-au nicidecum importanţa pe care o are limba latină pentru creştinismul apusean, deşi timp îndelungat, în răsărit, limba greacă a servit pentru exprimarea conţinutului religios creştin.

Pe lîngă acest factor cultural, au exercitat influenţă asupra vieţii Bisericilor din răsărit şi apus şi elemente istorice de caracter deosebitor. Astfel, în apus, în sec. V, dispar vechile instituţii statale şi apar state creştine, pentru care clerul a furnizat timp îndelungat o bună parte a cadrelor administrative, apoi regii franci, împăraţii carolingi şi germani preiau ceremoniile vechitestamentare utilizate de David şi Solomon, — ritualul vechitestamentar de ungere a regilor transformîndu-se în «ritual sacramental». Toţi aceşti factori au contribuit la apariţia în Bisericile Apusului a aşa numitului sistem «creştin», care

---

1) Revistă romano-catolică internaţională pentru Teologie, apare lunar (iunie-iulie şi august-septembrie numere duble) în mai multe ediţii şi anume în limba germană la Mainz (R. F. G.), Zürich (Elveţia), Viena (Austria); în limba engleză New-York şi Londra; în franceză la Paris; în olandeză la Hilversum; în japoneză la Tokio; în portugheză la Lisabona; în italiană la Brescia; în spaniolă la Madrid; în limba polonă la Varşovia.

implică elemente de sacralizare. — Pentru Bisericile răsăritene datele istorice și construcțiile ideologice care le-au determinat erau cu totul de altă natură. Biserica răsăriteană dispune de timpuriu de experiența vie a unei împărății creștine, care avea ca principiu organizatoric legislația justiniană. În cadrul format de aceasta și de nomocanoanele bizantine, Bisericile răsăritene și-au elaborat propria lor legislație atît în ce privește dreptul bisericesc propriu zis, cît și dreptul privitor la persoane, implicînd și elemente de sacralizare. Mai tîrziu, sub califat, diferitele Biserici creștine și-au dobîndit oarecum autonomie culturală. Dar nemaidispunînd de sprijinul puterii politice, Bisericile din regiunile Islamului au trebuit să ia în regie proprie cîteva chestiuni care în imperiul bizantin erau de resortul autorității lumești. În orice caz, pentru creștinii din țările islamice a fost o necesitate sacralizarea unor forme de viață, atît pentru a-și păstra caracterul specific, cît și drept probă pentru credința lor față de cei de alte credințe, precum în mod inevitabil, sesizabil, sau insesizabil, se afirma și oarecare secularizare în urma ocupării cu probleme care ar fi revenit autorității civile. Dar nici «sacralizarea» și nici «secularizarea» nu constituiau probleme de preocupare specială pentru teologii răsăriteni.

Noile condiții de viață însă — afirmă autorul — sînt de natură să determine și pe teologii răsăriteni să se ocupe de problema secularizării vieții creștine. Încercări s-au și făcut și se fac în direcția aceasta. Autorul numește pe teologii G. Florovski, A. Schmeman, I. Meyendorff, P. Evdokimov, Olivier Clément și N. Nissiotis.

Ortodocșii — scrie autorul — subliniază cîteva puncte care ar trebui să-i ferească a cădea într-o secularizare de felul celei din creștinismul apusean.

În primul rînd, în concepția lor, Biserica n-are atît caracterul unei instituții guvernate de o rînduială juridică și de o autoritate asemănătoare celei de care dispun puterile lumești, cît caracterul de participare la taina vieții divine. Datorită sfintelor taine, Biserica este cerul pe pămînt, cum afirmă S. Bulgakov. Ea este în primul rînd o «adunare liturgică», ale cărei tradiționale forme de exprimare nu le contestă nimeni. Viața creștină implică apoi o progresivă transfigurare a credincioșilor.

Secularizarea în domeniul Bisericilor răsăritene nu afectează însuși fondul lor ființial, ci ia numai forma unei adaptări la condițiile timpului cu păstrarea intactă a elementului autentic creștin, iar sacralizarea asemenea se reduce la acest element.

Afirmații valabile.

Prof. O. BUCEVSCHI

Louis Bouyer, **La spiritualité ortodoxe et la spiritualité protestante et anglicane,** Aubier 1965, p. 309

Mișcarea ecumenică contemporână are, între altele, meritul de a înmulți studiile prin care se face cunoscut și înțeles creștinismul sub diferitele lui forme de manifestare. Barierele necunoașterii și urei confesionale se dărîmă zi de zi. Lumina cunoașterii, a prețuirii și dragostei creștine este îmbrățișată de tot mai mulți, și aceasta înlesnește calea înțelegerii reciproce, a frăției și unității dorită de Mîntuitorul *Iisus Hristos:* «ca toți să fie una».

În rîndul acestor fel de strădanii se numără lucrările unor teologi romano-catolici cu privire la «*Istoria spiritualității creștine*» din care au apărut pînă în prezent trei volume.

Primul volum, intitulat: «*La spiritualité de Nouveau Testament et des Péres*» *de Louis Bouyer*; al doilea: «*La spiritualité du Moyen Age*» de Jean Leclercq, François Vandebrouche și Louis Bouyer, și al treilea, cel pe care îl prezentăm acum, urmat de partea a doua; «*La spiritualité moderne*» de Louis Cognet și Louis Bouyer.

Meritul acestor lucrări constă nu numai în faptul că ne înfățișează dezvoltarea spiritualității creștine, de la începuturile ei pînă în zilele noastre ci, mai ales, în faptul că privește comparativ și cu suficientă obiectivitate, arătîndu-ne piscurile în care spiritualitatea diferitelor confesiuni se arată prin ceea ce are mai propriu și original, precum și punctele comune, de legă-

tură şi apropiere dintre modurile de manifestare variată a spiritualităţii creştine.

Volumul de care ne ocupăm se împarte în două părţi precedate de o introducere şi urmate de concluzie, de un index al problemelor tratate, index al personalităţilor studiate şi index de autori şi lucrări citate.

Partea întîi se ocupă cu spiritualitatea rusă şi renaşterea spiritualităţii greceşti.

În introducere, autorul insistă asupra faptului că, după căderea Constantinopolului sub jugul turcesc, spiritualitatea ortodoxă bogată şi înaltă a avut o epocă de aparentă retragere şi stagnare. Cînd viaţa Bizanţului creştin părea că a încetat, popoarele ortodoxe din Peninsula Balcanică, ortodoxia poporului rus, a poporului grec şi cea de la Sfîntul Munte au preluat această moştenire şi a cunoscut o epocă de renaştere. Autorul regretă că din lipsă de informaţie, nu poate prezenta spiritualitatea popoarelor ortodoxe, care au o limbă de circulaţie mai mică, şi despre care nu au apărut studii în apus.

În primul capitol (pg. 13-32) prezintă spiritualitatea rusă veche. Originalitatea creştinismului rusesc, nu trebuie înţeles ca o creaţie din nimic, ci ca o experienţă nouă pe fondul vechi al ortodoxismului. Ca reprezentanţi ai acestei spiritualităţi sînt pomeniţi prinţul Vladimir şi mama sa Olga, care au convertit la creştinism poporul rusesc, apoi sfinţii Boris şi Gleb, descrişi în cronicile vechi ruseşti. Caracteristica spiritualităţii lor este penitenţa şi acceptarea suferinţei nedrepte cu o totală resemnare, ca o imitare a lui *Hristos*. De aci se explică ataşamentul credincioşilor ruşi pentru Hristos Cel răstignit.

Icoanele vechi ruseşti au jucat un mare rol în răspîndirea spiritualităţii în sînul poporului.

În Rusia ca şi în întregul orient, spiritualitatea era polarizată în monahism. Mănăstirea Petcherschaia din Kiev este cea mai veche. Întemeietorul ei este Sf. Antonie, venit de la Atos. Stilul vieţii lui spirituale seamănă mai mult cu al monahismului sirian, punînd accent pe asceza penitenţială, de un rigorism pe care autorul îl socoteşte inuman.

Este urmat de Sf. Teodosie a cărui viaţă a excelat prin smerenie. El a făcut o mănăstire mare în care a introdus regula chinovitică a Sf. Studion.

Continuator al vieţii spirituale începută de Antonie şi Teodosie este Sf. Avraam din Smolensk. A fost atras de sărăcia evanghelică.

S-a dedicat studiului şi a devenit unul dintre primii predicatori şi scriitori populari ai vechii Rusii. L-a interesat în chip special Sf. Scriptură şi comentariile Părinţilor. A fost atras de misticismul apocaliptic. În predica sa predomina viziunea judecăţii din urmă, ca o anticipare a cetăţii cereşti.

Spiritualitatea ortodoxă, ca şi cea latină contemporană s-a menţinut mai ales prin monahism, dar nu s-a restrîns numai la monahi. Între spiritualitatea monahilor şi cea a laicilor şi, credincioşilor nu este o diferenţă de esenţă, ci numai una de grad. Exemplul pentru poporul rus este cartea prinţului Vladimir Monomahul către fiul său. În această carte este multă învăţătură biblică, explozie de lirism religios. El socoteşte rugăciunea ca o formă superioară a muncii. Face elogiul lacrimilor pocăinţei. Insistă asupra rugăciunii zilnice: «Luminează ochii mei, *Hristoase Dumnezeule*, Tu care mi-ai dat lumina. Adaugă-mi an după an ca să Te pot lăuda, *Dumnezeule*, fie-ţi milă de mine păcătosul».

Este greu de aflat în altă parte, în acest timp, un ideal de creştin laic aşa de complet şi de o aşa calitate.

Invazia tătarilor a făcut să se retragă călugării din oraş în pădurile din centrul şi nordul Rusiei. Acum apar o seamă de călugări de înaltă spiritualitate. Între ei excelează *Sf. Sergiu de Radoneţ*, cunoscut prin misticismul şi ascetismul său.

Avea un renume extraordinar în afară de mănăstire. Dar faima sa deveni şi mai mare prin binecuvîntarea şi încurajarea ce o dăduse prinţului Dimitrie Donskoi în prima mare victorie a ruşilor asupra tătarilor la Kulikovo (1380). Lavra Sfintei Treimi, întemeiată de el, a fost cunoscută prin operele ei de binefacere socială şi naţională. A fost un centru de rugăciune fervent㠎. Mormîntul său a rămas un loc de pelerinaj frecventat, cel mai frecventat din toată

Rusia. Asemănătoare este şi viaţa Sf. Ciril, continuatorul său.

Al doilea capitol din partea I, tratează despre spiritualitatea rusă din sec. XV-XVIII-lea (pg. 32-59). Începutul îl face *Sf. Nil de Sorsky*, căruia i se datoreşte renaşterea vieţii spirituale din Rusia.

A fost, incontestabil, cel mai intelectual dintre călugării vechi ai Rusiei. A mers la muntele Atos, unde şi-a însuşit metoda isihastă, care a devenit idealul vieţii sale. A infiinţat o mulţime de schituri, cu 2 sau 3 călugări, care ţineau de o mănăstire mai mare. A scris numeroase opere. A lăsat reguli monahale. De la el au rămas următoarele cuvinte: «Eu cercetez mai ales Sf. Scriptură şi comentariile ei, apoi tradiţiile apostolice şi învăţătura Părinţilor. Ceea ce se potriveşte înţelegerii mele copiez, spre a plăcea lui *Dumnezeu* şi a fi folositor sufletului meu».

La el întîlnim mai întîi afirmată importanţa reflexiunii personale. El spunea: «Fără inteligenţă, binele însuşi poate deveni rău».

Trebuie subliniat eshatologismul său, aspiraţia de a devansa de aici spre viziunea cerească. El încearcă o sinteză între tradiţia lui Evagrie şi cea a lui Pseudo-Dionisie. S-a servit de izvorul atonit, fără a fi aservit vreunui procedeu.

Un alt reprezentant de seamă al spiritualităţii ortodoxe ruse este *Sf. Iosif de Volokolamsk*, mai ales prin încercarea lui de renaştere şi înfrumuseţare a cultului. Este adept al rugăciunii isihaste. Lui i se datoreşte ideea de: «Sfînta Rusie». A pus în valoare sensul profund al solidarităţii creştinilor — călugări şi laici — care nu se pot mîntui unii fără alţii. Mănăstirea lui avea o bibliotecă foarte mare. El a venit în conflict cu Sf. Nil şi cu ucenicii acestuia.

Primul punct al conflictului era tratarea diferită a ereticilor iudaizanţi. La început el a fost foarte îngăduitor cu ei; dar, la urmă, văzînd pericolul pe care îl prezintă, a devenit nerăbdător şi a cerut pedepsirea lor de către prinţul Vasile al III-lea. Sf. Nil n-a fost de această părere a constrîngerii.

Un alt punct al neînţelegerii între ei a fost acela privitor la averea mănăstirilor. Sf. Nil era împotriva mănăstirilor cu proprietăţi. Sf. Iosif susţinea că fără acestea, mănăstirea nu putea face operă socială. Problema a ajuns în sinod. Concluzia era: îmbogăţirea mănăstirilor este una din cauzele decăderii lor. Dialogul între reprezentanţii celor două mănăstiri a continuat.

Între cei care au voit să împace moştenirea spirituală a Sf. Nil cu aceea a Sf. Iosif, a fost Sf. Cornel de Kamel.

La începutul secolului al XVIII-lea Biserica rusă a fost etatizată sub Petru cel Mare. Viaţa spirituală se retrage. Apare mişcarea rascolului, ca o revoltă împotriva revizuirii cărţilor de cult şi a modernizării vieţii clericale. Acum încep să apară tot mai mulţi călugări «nebuni pentru Hristos». Se cunosc trei etape ale acestui fel de sfinţenie. Autorul susţine că şi în apus s-au întîlnit astfel de călugări.

Un loc însemnat în istoria vieţii spirituale din Rusia din acest timp îl ocupă: Sf. Dimitrie, episcop de Rostov şi Sf. Tykhon de Zadonsk. Sf. Dimitrie este de origine ucraineană. El a rămas în inima poporului ca o imagine vie a unui bun păstor. Este animatorul rugăciunii liturgice şi modelul iubirii evanghelice.

Sf. Tykhon a avut o activitate pedagogică şi reformatoare, mai ales asupra clerului. Lucrările lui sînt mai reliefate. La Tykhon întîlnim curentele cele mai diverse ale spiritualităţii vechi ruseşti: asceza, moartea faţă de lume, nebunia pentru Hristos, umilinţa, sărăcia, suferinţa de bună voie, viaţa transfigurată.

Al treilea capitol, din partea întîi a lucrării lui L. Bouyer tratează: «*Renaşterea ortodoxă în Grecia şi Rusia*». Renaşterea vieţii spirituale în răsărit, după epoca strălucită a lui Grigore Palama (prezentată în vol. II, al istoriei spiritualităţii creştine) se datoreşte lui *Nicodim Aghioritul*. Sinteza acestei spiritualităţi o aflăm la Atos.

De la Nicodim Aghioritul a rămas: Pidalionul, adică Conducerea Bisericii Ortodoxe, apărut în anul 1800. Activitatea sa preferată era cea spirituală. A adunat o antologie din cele mai însemnate cărţi spirituale, sub numele *Filocalia*, editată la Veneţia în anul 1782, a cărei influenţă este foarte mare între credincioşii ortodocşi pînă în

zilele noastre. Colecţia a fost prefaţată de prietenul său Macarie Notara, mitropolitul Corintului. Introducerile sînt opera lui Nicodim Aghioritul. Viaţa spirituală în Filocalie este centrată pe rugăciune, pe «rugăciunea lui Iisus», considerată ca centrul ascezei creştine şi sufletul misticei.

El a mai scris: Exerciţii spirituale şi războiul nevăzut, care este o traducere a operei lui Lorenzo Scapoli: «Drumul Paradisului». Cele două adausuri sînt opera lui Nicodim Aghioritul şi merită toată atenţia. Primul adaus vorbeşte despre «paza simţurilor».

În această operă se vede o sinteză foarte fină între curăţenia misticii transcendente şi umanitatea unei mistici a lui Iisus, cuprinzînd întreg omul.

«Manualul de sfaturi pentru paza celor cinci simţuri, a imaginaţiei spiritului şi a inimii» a fost publicat în anul 1801. Este un fel de popularizare a învăţăturii isihaste. Nicodim Aghioritul era unul dintre propagatorii cei mai zeloşi ai cuminecării dese. Era aderentul «rugăciunii mintale», înţelegînd prin aceasta «ridicarea inimii la Dumnezeu, însoţită de o dorinţă actuală sau virtuală asupra unor lucruri pe care le dorim» sau o simplă privire a sufletului spre Dumnezeu pentru a-i implora ajutorul». Era aderentul unei trihotomii în concepţia antropologică. El a realizat sinteza dintre rugăciunea isihastă şi practica rugăciunii liturgice. Astfel curentul rugăciunii interioare, cu cel al rugăciunii liturgice s-au îmbinat în răsărit într-o spiritualitate legată de Hristos Cel euharistic. Această îmbinare se datoreşte în mare măsură lui Nicolae Cabasila.

O renaştere spirituală întîlnim în secolul al XVIII-lea în Rusia şi România, datorită călugărului Paisie Velicicovski (1722-1794). Adept al spiritualităţii atonite, Paisie Velicicovschi a adus-o în Rusia şi România, formînd un curent puternic de reînviorare a vieţii şi trăirii cu Hristos. S-a remarcat influenţa Sf. Nil asupra lui Paisie, ca şi aceea a Filocaliei. El a răspîndit spiritualitatea isihastă, pe care a făcut-o a sa, într-un fel foarte apropiat de cel al lui Nicodim Aghioritul. În România a format ucenici şi a lăsat multe traduceri din Sf. Părinţi la Secul şi Neamţu.

În Rusia a devenit centru al vieţii spirituale în sec. al XIX-lea Mănăstirea Optina, renovată de călugărul Teofan, ucenic a lui Paisie, şi de călugărul Avraam. Aici au venit mulţi călugări de origine nobilă. Sub ei s-au tipărit şi tradus lucrările lui Paisie. Aici au venit Gogol, Vladimir Soloviev, Constantin Leontiev. Dostoievschi, Alexis şi Leon Tolstoi.

Meritul stareţilor de la Mănăstirea Optina este descoperirea celor mai curate tradiţii spirituale ale monahismului şi de a face vie şi foarte populară sinteza inaugurată de Nicodim Aghioritul şi Paisie. Aici aflăm isvoarele bogate ale spiritualităţii orientale: chenobitismul basilian sau studit, isihasmul Sf. Simon, apoi de la Atos, monahismul curat al Sf. Nil şi monahismul liturgic şi social al Sf. Iosif de Volokolamsk.

Pe lîngă Mănăstirea Optina s-au dezvoltat şi alte centre monahale. Astfel este cunoscută opera lui Teofan de Reclus. El a tradus în limba rusă Filocalia în 5 volume şi războiul nevăzut. A scris de asemenea multe lucrări biblice.

Sf. Serafim de Sarov (1759-1833) este pentru spiritualitatea creştină rusă ceea ce este pentru apus Francisc de Assisi. El a atras la el mulţime de penitenţi, pe care îi trimitea reconfortaţi printr-o lumină suprafirească şi o dragoste fără margini. Răspîndea în jurul său o bucurie inefabilă şi o prietenie paradisiacă pentru toate creaturile, ceea ce aduce aminte de săracul din Assisi.

A practicat o mare austeritate în ceea ce priveşte hrana şi s-a retras în munţi, pentru a exercita rugăciunea solitară. De mai multe ori a fost bolnav şi a fost vindecat cu rugăciunile Fecioarei Maria. A muncit mulţi ani pentru a-şi construi o capelă. Se pare că bolile sale, viziunile şi dorul său de singurătate l-au făcut să fie socotit cam bizar. În anul 1786 a fost tuns în monahism, cu numele de Serafim. Zece ani a trăit în singurătate într-o colibă care şi-a făcut-o el. S-a împrietenit cu animalele sălbatice, care veneau şi mîncau din mîna lui. În anul 1804 l-au atacat doi hoţi. Deşi era robust nu s-a apărat. A rămas infirm. S-a

tulburat sufletește un timp, apoi printr-o vedenie a Fecioarei s-a vindecat din nou.

Petrecea aproape tot timpul în rugăciune, repetînd cuvintele: «Fii milostiv mie, păcătosului». Scrierea sa de căpetenie este «Spovedania unui pelerin». Ea cuprinde călătoria unui pelerin la muntele Atos și la Ierusalim. E o carte care satisface o mare mulțime de oameni. E inspirată din Biblie, din Filocalie și rugăciunea continuă, pe care pelerinul le are cu el.

Ea mărturisește despre un isihasm de tip popular, propriu poporului rus, nebunia pentru Hristos, anticiparea venirii împărăției lui Dumnezeu și transfigurarea tuturor lucrurilor.

Acest tratat dovedește o dată mai mult că spiritualitatea ortodoxă oricît ar fi de inspirație monahală și trăită în mănăstire, ea cuprinde o mare mulțime de credincioși. Ajunși la capătul părții despre spiritualitatea ortodoxă, trebuie să recunoaștem că deși autorul nu a înfățișat exhaustiv această problemă, a reușit totuși să ne prezinte o sinteză obiectivă, sinceră și caldă a locului pe care îl ocupă ea în ortodoxia reprezentanților și notelor esențiale ale spiritualității creștinismului răsăritean, din epoca și de la popoarele pe care le-a studiat.

Partea a doua a lucrării tratează despre spiritualitatea protestantă și anglicană (pg. 81-285) pe care le înfățișează concomitent întrucît ele se aseamănă și se întrepătrund.

De la început, autorul recunoaște că este foarte greu să trateze spiritualitatea protestantă, deoarece aici e o mare diversitate de curente: luteranieni, tradiționaliști, pietiști, neo-luteranieni, puritani, bultmanieni etc. Sînt și de aceea care neagă o astfel de realitate. Cînd este vorba de mistică, deși a existat în istoria protestantismului, aceiași teologi susțin că mistica e o realitate inacceptabilă pentru protestantism. Ei susțin că mistica este o formă de religiozitate păgînă, străină Bibliei și de neconciliat cu Evanghelia.

Pietismul, care reprezintă forma cea mai curentă a spiritualității protestante și de cea mai lungă durată, a stîrnit împotriva sa o seamă de critici.

Aceasta se datorește, pe de o parte, caracterului neprecis a ceea ce se numește pietism, iar, pe de altă parte, contradicțiilor inerente din protestantism. Pietismul a voit să ridice credința împotriva raționalismului primelor forme de cugetare protestantă și împotriva conservatorismului catolic. El afirmă primatul sentimentului religios și independența lui. Este potrivnic individualismului național și are meritul de a fi descoperit caracterul social al religiei (pg. 84).

Spiritualitatea anglicană este strîns legată de cea protestantă. Anglicanismul este un «complexus appositorum». El a voit să împace formele pure, primare creștinismului cu ceea ce se numește umanism modern.

Capitolul prim al acestei părți tratează, principiile spirituale ale reformatorilor (pg. 89-135). În acțiunea sa, Luther a pornit de la un principiu spiritual, voind să răspundă la întrebarea: «Ce să fac ca să mă mîntuiesc?» Orientîndu-se după răspunsul Sf. Pavel și al lui Augustin, el a răspuns: «Ne mîntuim prin credința în Iisus Hristos, mai precis prin moartea Sa pe Cruce». În al doilea rînd el a atribuit Cuvîntului lui Dumnezeu, Bibliei, puterea de a interveni în mîntuirea personală a credincioșilor. Din această îndoită intuiție, s-a desfășurat întreaga sa reformă, întemeiată pe mîntuirea prin: «sola fide» și prin relația personală cu Cuvîntul lui Dumnezeu, «sola Biblia».

Pe planul instituțiilor religioase, el va admite și reanima numai pe acelea care corespund cu Cuvîntul lui Dumnezeu. Iar viața spirituală se va cuprinde în experiența credinței, ca cîștig al legăturii cu Cuvîntul lui Dumnezeu.

Drama spirituală a reformei constă într-un îndoit fapt. Luther a rămas prizonier, fără să-și dea seama, unei deformațiuni a creștinismului, moștenit de la Biserica evului mediu. Rezultatul a fost nu înflorirea sentimentului religios, ci paralizia rapidă a elanului spiritual original.

Pe de altă parte, cadrul intelectual și atmosfera filozofiei nominaliste și teologia augustiniană tîrzie, au jucat un mare rol în toată activitatea lui Luther.

Adevărata noțiune a transcendenței divine pe care Părinții Bi-

sericii au definit-o cu atîta perspicacitate, s-a înlăturat. Nu se mai cunoaşte această transcendenţă mergînd mînă în mînă cu imanenţa.

Admiratorii lui Luther îi atribuie meritul de a fi reîntrodus în religie credinţa biblică şi de a fi înlăturat «mistica», tipic catolică. El socotea credinţa dependentă de mistica esenţei, a lui Pseudo-Areopagitul şi de mistica nupţială a lui Bernard de Clairvaux. Ceea ce a apreciat în mistica Areopagitului a fost ideea de Dumnezeu ascuns, închis în sine, fără nici o revelaţie.

Luther întemeiază viaţa spirituală pe Biblie, liturghie şi catehism. Acestea sînt sursele vieţii spirituale în protestantism.

De aici a pornit ideea traducerii Bibliei în limba fiecărui popor, răspîndirea ei în mediul popular şi reînvierea predicării Cuvîntului lui Dumnezeu ca mijloc de inspiraţie şi de susţinere a pietăţii în sînul poporului. Dar, tocmai aici apare factorul primejdios al pietăţii. Interpretarea liberă a Bibliei şi inspiraţia individuală duce nemijlocit la crearea multor curente spirituale, la individualism şi sectarism. Luther a reactivat ideea veche a «preoţiei universale» şi prin aceasta a dat naştere unui spiritualism laic liber. Tot de la el porneşte ideea tragică a opoziţiei ireductibilă dintre omul interior şi cel exterior. Această idee este o influenţă a augustinionismului medieval şi a neoplatonismului, care sînt foarte mult impregnate în protestantism.

Această influenţă se observă şi mai mult în reforma lui Zwingli, care devine un fel de formă raţională a credinţei, un umanism biblic creştin saturat de augustinianism platonizat, de scolastica nominalistă şi de un raţionalism secularizant.

De aceea spiritualitatea acestor curente reformiste este un fel de «devotio moderna», ruptă de orice element supranatural.

Aşa au apărut curentele mai noi în protestantism: socinianismul, servetianismul, precursori ai teologilor mai noi, unitarieni, raţionalişti, radicali, liberali, sau bultmanieni».

Zwingli a menţinut un număr restrîns de dogme, fără să le atribuie un rol important în viaţa spirituală a credincioşilor. Sf. Taine, după el, nu cuprind nici un mister şi euharistia nici un fel de prezenţă a lui Hristos.

Ele sînt imagini pentru cei simpli, care ne amintesc de dragostea lui Dumnezeu pentru noi. Hristos însuşi e socotit ca un om excepţional, conştient de prezenţa lui Dumnezeu în El. Păcatul original este după Zwingli un fel de boală morală, iar rolul Mîntuitorului e numai ca acela al unui medic al sufletelor, al unui psiholog religios. Spiritualitatea e un fel de realizare a unei religii naturale.

Ei au redus religia la limitele raţiunii. E un fel de religie a conştiinţei. Intr-o astfel de concepţie, spiritualitatea apare ca o etică intelectualistă. De aceea ea se aseamănă cu «parfumul unui vas rămas gol».

Faţă de curentul raţionalist şi individualist zwinglian a apărut reacţiunea calvină, care a imprimat o altă caracteristică spiritualităţii protestante. Cu logica sa, Calvin a imprimat o notă intelectuală spiritualităţii, în locul accentului pietist. Făcînd o deosebire mai netă între actul mîntuirii omului şi cel al sfinţirii, a început să acorde un rol mai însemnat virtuţii, adică efortului uman, în opera de sfinţire.

Deşi Calvin este de acord cu Luther că justificarea este anterioară şi independentă de orice faptă omenească, adaugă că, o credinţă care nu produce în afară lucrări sau fapte vrednice, nu este decît o credinţă aparentă şi nu ne poate mîntui.

Viaţa nouă, despre care vorbeşte Calvin, este un dar al Duhului Sfînt. Dar tot el spune că singurul dar al Duhului Sfînt este acela de a înţelege Scriptura.

După el viaţa morală se reduce la respectul poruncilor din Decalog. E drept că el a scris lucruri frumoase despre mărirea lui Dumnezeu, dar a văzut această mărire numai în contrast cu micimea omului.

Calvin nesocoteşte ideea unui har inerent omului. Ceea ce este, după el, propriu omului, este micimea şi răutatea. Concepţia predestinaţiei este paralizia oricărei încercări omeneşti de înălţare spre desăvîrşire. Calvinismul admite un singur mister: acela al voii lui

Dumnezeu. Această voinţă deschide ochii pentru unii şi îi închide pentru alţii. El socoteşte că sfinţirea oamenilor se poate obţine printr-o organizaţie creştină a societăţii. In ceea ce priveşte tainele şi valoarea lor, Calvin a încercat să modereze opinia lui Zwingli în sensul că ele nu sînt numai simboale, ci şi mărturii ale prezenţei lui Dumnezeu.

În ceea ce priveşte taina euharistiei, spune că, Cuvîntul lui Dumnezeu prin care s-a instituit această taină, are puterea să ne ridice la acel cer, unde rămîne în aşa fel încît noi ne simţim hrăniţi cu sîngele şi Trupul Său (pg. 125).

În sînul protestantismului au apărut încă de la început o seamă de mistici gnostici, precum şi o seamă de raţionalişti, cari nu au putut determina curente spirituale de lungă durată. Spiritualitatea protestantă derivă din principiile reformatorilor. Ea este un fel de pietism, indiferent faţă de lume, amestecată cu elemente iluministe, panteiste şi gnostice. De aici şi caracterul ei subiectivist şi individualist.

Capitolul al doilea urmăreşte momentele mai însemnate ale protestantismului după reformatori şi începuturile anglicanismului (p. 137-227).

Luteranismul de la finele secolului al XVI-lea a evoluat într-o scolastică în care diferite curente îşi disputau zestrea gîndirii complexe a lui Luther. S-a observat o linie ortodoxă, fidelă lui Luther, precum şi o tendinţă reformatoare şi înnoitoare. O carte foarte însemnată în acest timp a fost «*Le vraie christianisme*» de *Iohann Arndt*, remarcat prin fidelitatea sa la tradiţia liturgică a lui Luther. Această carte a cunoscut o largă circulaţie, în protestantism, aproape ca aceea a «Urmării lui Hristos» în catolicism. El relevă importanţa doctrinei faţă de pietism şi spune că credinţa e aceea care modelează dragostea lui Hristos în inima credincioşilor. Pentru el pietatea nu poate fi despărţită de dogma tradiţională.

Arndt n-a pretins să facă operă de teolog, ci de păstor. Discipolul său, I. Gherhard a fost un teolog eminent. El s-a întors la Părinţii greci, mai ales la Atanasie, Chiril al Ierusalimului şi Macarie Egipteanul. Este aderentul ortodoxiei luterane. Această spiritualitate a ortodoxiei luterane a primit expresia într-o formă poetică prin imnele lui Paul Gherhard. Prin bogăţia lor religioasă, însoţită de o emoţie pură şi directă, aceste imne reprezintă o înălţime pe care spiritualitatea protestantă nu a mai atins-o. Poeziile lui Paul Gerhard în muzica lui Bach, au dat putere spiritualităţii luterane.

În vreme ce în Europa se da lupta între luterani şi reformaţi, în Anglia a apărut o nouă biserică, apropiată de biserica reformată de pe continent. Însă, datorită unor circumstanţe istorice, biserica din Anglia avea să fie pînă la urmă un neo-catolicism luteran. Termenul de anglicanism a fost consacrat abia în secolul al XIX-lea, deşi crearea Bisericii anglicane datează de pe vremea regelui Henric al VIII-lea şi a episcopului Thomas Cramner. Henric al VIII-lea reprezintă factorul politic al despărţirii Bisericii engleze de romano-catolicism şi de papă, iar Cramner este întemeietorul doctrinal, mai ales prin cartea de cult: Prayer Books. În anglicanism au rămas multe elemente instituţionale din catolicism. Din punct de vedere euharistic, anglicanismul se apropie de reforma lui Zwingli. El nu admite prezenţa reală a lui Hristos şi vede în euharistie evocarea pură a morţii lui Hristos; nici un fel de sacrificiu, decît un act de credinţă în harul mîntuitor. Cartea sa de slujbă corespunde trebuinţelor pastorale ale creştinilor din vremea sa.

Compromisul dintre catolicism şi protestantism, a dat naştere unei religii, care e totuşi mai mult decît o lucrare politică. În slujba acestei religii, s-au pus o seamă de personalităţi excepţionale ca Richard Hooker şi Ieremia Taylor. Richard Hooker este părintele spiritual al anglicanismului. El s-a înscris pe linia umanismului, completînd dialectica protestantă dintre «lege» şi «har», cu aceea dintre Scriptură şi tradiţie. Întruparea Mîntuitorului a venit să împlinească dorul latent după mîntuire. Spiritualitatea anglicană se inspiră din spiritualitatea Părinţilor bisericeşti de sec. IV-lea. Ea e o formă distinctă de umanism platonizat patristic.

Apariţia Bibliei regelui Iacob

restaurarea bisericilor şi viaţa liturgică întreprinsă de Lasard şi de alţi episcopi, au ajutat la formarea vieţii spirituale.

Pe aceeaşi linie se înscriu John Donne, şi Lancelot Andrea. Acesta din urmă este socotit împreună cu Hooker, părinte spiritual al anglicanismului.

Ca reprezentanţi ai pietăţii anglicane sînt şi laicii Izaak Walton, Thomas Brown şi Nicolas Ferrar, şi poeţii Herbert, Vaughan, Traherne şi Crashaw, care au încercat să cuprindă în versuri urcuşul spiritual al creştinismului pînă la unirea cu Dumnezeu. În secolul al XVII-lea apare în Anglia curentul mistic de origine puritană, calvină. Reprezentantul lui de seamă este Francisc Rous (1579-1669). El a comentat Cîntarea Cîntărilor, dîndu-i o interpretare originală. În mistica nupţială, după el, locul central îl are Hristos-Dumnezeu făcut om.

După cum *Iisus Hristos* este într-o unire personală cu divinitatea, tot aşa sufletul poate ajunge într-o «unire mistică». Rous a spus: «Cînd vinul bucuriei naturale s-a terminat şi nu rămîe decît apa mîngîierii, atunci *Hristos* transformă această apă în vin. Căci Hristos şi dragostea lui sînt alături de tine chiar şi cînd tu nu vezi nici sensul că îţi aparţine».

Tot el continuă: «Cînd luminează lumina supranaturală, ea nu înlătură de loc raţiunea, însă, venind această lumină, raţiunea se retrage de la sine, voluntar şi se lipeşte de ea, împreună cu omul pe care l-a condus pînă aici». Această mistică nupţială dintre *Hristos* şi sufletul creştin a decăzut într-un sentimentalism ieftin.

O reminiscenţă catolică, promovată în anglicanism de Thomas Goodwin, este cultul inimii lui Iisus.

Teologi ca Pakius şi William Arnes, au propus o teologie a alianţelor pe care le-a făcut Dumnezeu cu oamenii: Prima alianţă a fost cu Adam în rai, apoi a venit alianţa cu Noe, cu Avraam, cu Moisi şi, în sfîrşit, cu Iisus Hristos.

Aspiraţia religioasă o găsim în acest timp şi în cercul platoniştilor din Cambridge, cu reprezentanţi de seamă Iohn Smith şi Henry More. Ei au încercat o împăcare între raţiune şi revelaţie. Din păcate, ei au profesat o religie naturală.

Smith era un om erudit. I se spunea că e o «bibliotecă vie şi un cabinet ambulant». După el întreg universul e o simplă manifestare simbolică a prezenţei şi bunătăţii lui Dumnezeu. Dumnezeu a făcut universul şi toate creaturile, care sînt energii ale Lui şi reflectă mărirea Sa. Dumnezeu este lumină şi viaţă şi nu putem contempla lumina Sa, dacă nu ne pregătim prin purificare. «Noi nu putem vedea lucrările divine, decît în lumina divină».

Henry More era un mare adept al lui Descartes.

În partea a doua a secolului al XVII-lea, apar în Anglia curente spirituale, reprezentate de adepţii puritanismului, Dent, Hall şi Baxter, care indicau următoarele 8 semne ale mîntuirii:

1. Iubirea copiilor lui Dumnezeu
2. Plăcerea faţă de Cuvîntul lui Dumnezeu
3. Rugăciunea continuă şi arzătoare
4. Zelul pentru mărirea lui Dumnezeu
5. Renunţarea la sine însuşi
6. Purtarea cu răbdare a crucii
7. Credincioşia faţă de vocaţie şi
8. O comportare cinstită, dreaptă şi conştiincioasă a faptelor printre oameni.

În sînul anglicanismului a apărut în acest timp mişcarea Quakerilor. Întemeietorul lor este George Fox.

La baza acestei mişcări stă o viziune personală a lui Fox, care spunea: «Toate lucrurile mi-au fost revelate nu prin ajutorul oamenilor, nici prin scrieri, de oricine au fost făcute, ele, ci prin lumina Domnului nostru *Iisus Hristos*, direct prin Sfîntul Duh şi prin puterea Sa». Aceasta este ideea mamă a quakerilor: lumina interioară prin care Dumnezeu vorbeşte sufletelor. Ei au rămas în mijlocul protestantismului ca un apel la autenticitatea evanghelică, la plenitudinea spirituală, se poate spune profetică. Au fost sprijiniţi de teologii Robert Barclay şi William Penn.

Capitolul se încheie cu înfăţişarea sumară a misticei teosofice a lui Jakob Boehme. Sistemul acestuia este un monism, conform

căruia fiinţa divină se confundă cu cea a lumii.

Ultimul capitol al cărţii se ocupă cu viaţa spirituală în protestantism şi anglicanism în secolele XVIII, şi XIX (pg. 227-285). Cel mai puternic curent spiritual din acest timp este pietismul. Intemeietorul lui este Spener. Accentul este pus pe problema reînnoirii omului. A cuprins întreaga Germanie şi s-a concretizat în întemeierea unei Facultăţi de teologie la Halle, unde s-au format adepţii lui. Continuatorul lui Spener a fost Franke. Ideile lui exagerate au găsit adversari chiar între aderenţi. Intre cei mai redutabili se numără Löscher, care a demonstrat subiectivismul şi lipsa de temei dogmatic a pietismului. Credinţa justificativă nu poate fi confundată cu pietatea. Pietismul a fost dus la exagerare de Gattfried Arnold (1666-1714) care nega orice realitate obiectivă a Bisericii şi a tainelor.

Pietismul teologilor din Wörtenburg era mai moderat, dar prin reprezentantul lui, Bengal, a adus ideile milenarismului. El socotea că la 1836 a început mileniul şi la 3836 va fi sfîrşitul lumii.

O altă variantă a pietismului, la baza căreia stă «teologia inimii» o reprezintă fraţii Moravi şi Zinzendorf. De la ei s-a născut secta hernhutienilor. În anul 1741 un sinod morav, întrunit la Londra, a declarat pe Hristos «marele preot» şi pe Zinzendorf reprezentantul său. Ideile lui religioase sînt deadreptul fanteziste.

În Anglia apare în secolul al XVIII-lea metodismul. Intemeietorul lui este Wesley. Metodismul a păstrat legături cu Biserica anglicană. Spiritualitatea promovată de el are o notă pragmatică. El propovăduieşte convertirea şi reînnoirea omului, dar acestea au şi o notă obiectivă, nu sînt numai stări sentimentale.

Wesley s-a dovedit un apostol şi păstor incomparabil mai eficace decît Luther.

El a insistat pentru formarea unui creştinism interiorizat şi social, printr-o dragoste frăţească între oameni.

Episcopul Butler, care l-a considerat la început pe Wesley ca pe un «entuziast», nu a putut să-i opună nici o rezistenţă.

În opera sa, de lăţire a metodismului a fost ajutat de cei doi fraţi — imnografi: John şi Charles Wesley. Ei au exprimat în poezie marile teme ale predicei metodiste. Spre exemplificare redăm unul din aceste imne. «Tu eşti *Hristoase* tot ce-mi trebuie. Eu aflu în Tine mai mult ca totul. Ridică pe cei căzuţi, întăreşte pe cei slabi, vindecă pe cei bolnavi şi condu pe cei orbi. Numele Tău e sfînt şi drept. Eu sînt rău şi plin de păcate. Tu eşti plin de adevăr şi de har».

La sfîrşitul secolului al XVII-lea a apărut în Olanda un curent spiritual dintre cele mai mari şi mai complexe în sînul protestantismului. Întemeietorul lui este Gerhard Tersteege (1697-1769). El a prezentat în cartea: «Calea spre adevăr», o spiritualitate pură de o înălţime excepţională. Această spiritualitate a devenit în substanţa ei catolică. Ea aduce cu un imanentism panteizant.

Unele direcţii au căzut în neoliberalism, ca cel al lui Bultman, care se socoteşte ucenic al lui K. Barth.

Faţă de tendinţa raţionalist iluministă din secolul al XIX-lea a apărut, ca o reacţie, romantismul religios. El a scos în valoare realitatea spirituală religioasă, în sensul cel mai larg al cuvîntului. Este un fruct al pietismului şi al curentelor oculte, începînd de la Jakob Boehme şi urmaşii săi.

Faţă de multele şi variatele curente care au apărut în protestantism şi anglicanism s-a născut o mişcare de revenire şi redescoperire a adevărurilor de bază a lor, de regăsire a tradiţiei ortodoxe protestante.

În sînul anglicanismului apare pe la anul 1830 mişcarea de la Oxford, legată de numele lui Neumann, deşi sufletul ei este John Vreble. Ei au încercat să reînvie învăţătura Părinţilor din primele veacuri şi spiritualitatea Bisericii primare, aşa precum au încercat mai înainte cu un veac Hooker, Caroline Divines şi Butler. Legat de această mişcare, au apărut în Anglia multe societăţi religioase. De exemplu: Societatea Sf. Ev. Ioan, Comunitatea Învierii, Societatea Sfintei misiuni, cunoscută prin apostolatul misionar şi de liturgică pastorală. Această mişcare este şi iniţiatoarea încercărilor de

apropiere şi unire cu Biserica Ortodoxă.

Un fenomen asemănător s-a petrecut şi în sînul protestantismului continental la începutul sec. al XIX-lea. Aici s-a născut curentul de revenire la fidelitate faţă de învăţătura lui Luther, la redescoperirea Bisericii. Iniţiatorul acestui curent este Wilhelm Löhe. Opera sa: «Drei Bücher von der Kirche» (Stuttgart 1845) este o apologie a Bisericii ca trup tainic al lui Hristos. Biserica este înţeleasă în sensul sacramental şi doctrinal, ca mamă a vieţii spirituale. Löhe a instaurat viaţa liturgică şi pietatea sacramentală, a înfiinţat diaconesele în slujba Bisericii şi a reînfiinţat monahismul basilian. Curentul s-a lăţit din Germania, în ţările Scandinave, Danemarca, Suedia, în Franţa, la Strasbourg şi chiar în Paris.

Această direcţie, de reînviere a unei Biserici după învăţătura apostolilor, deschide o cale mai sigură de apropiere ecumenică.

În concluzia cărţii (pg. 285-291) autorul recunoaşte că se pot aduce obiecţiuni de eroare de perspectivă sau de judecată a unuia sau altuia din curentele spirituale prezentate. Este şi firesc că un material atît de bogat şi o prezentare completă a spiritualităţii celor trei mari ramuri ale creştinismului: ortodoxia, protestantismul şi anglicanismul, nu se poate face într-un volum de 300 pg. Meritul autorului este că a reuşit să facă o sinteză, şi o privire comparativă a acestei spiritualităţi bipolare: cea ortodoxă, pe de o parte şi cea protestantă şi anglicană pe de altă parte.

În ceea ce priveşte spiritualitatea ortodoxă, lucrarea are meritul de a o fi făcut cunoscută în apus, unde pînă de curînd era necunoscută şi neglijată. Adevărul este spus numai pe jumătate. Dacă toate Bisericile ortodoxe ar fi avut prezentată într-o limbă de circulaţie mondială, viaţa lor religioasă, spiritualitatea lor, apusul ar fi văzut şi mai mult această comoară şi ar fi preţuit-o şi mai mult.

Pe bună dreptate Louis Bouyer spune în concluzie: «Substanţa credinţei şi practicei Orientului Ortodox rămîne în deplină consonanţă în credinţa şi practica occidentului catolic», pag. 287. «Sigur, sfinţii ortodocşi au notele lor distincte, de o minunată varietate. Însă aceste note se pot găsi şi la sfinţii catolici. Este imposibil să spunem în ce Sf. Serafim de Sarov, Sf. Iosif de Volokolamsk sau alt sfînt ortodox este mai puţin frate cu Sf. Ignatie de Loyola, Ioan al Crucii sau Francisc de Assisi.

Fără îndoială, în tradiţia spirituală ortodoxă ca şi în cea catolică, întîlnim sinteze mai mult sau mai puţin complete. Aceasta nu ne împiedică, ni se pare nouă, că un catolic ar putea venera fără ezitare nu numai viaţa ci şi doctrina sfinţilor ortodocşi, după cum, credem noi, un ortodox poate socoti ca pe a sa doctrina şi viaţa sfinţilor catolici».

«Despărţirea între ortodoxie şi catolicism este un rău, un non sens, absurd şi scandalos» (pag. 289).

Dezbinarea între Orient şi Occident nu poate împiedica ca Părinţii greci, liturghiile orientale, comorile de gîndire şi spiritualitate adunate de tradiţia bizantină, să aparţină şi Bisericii catolice şi invers.

Tot astfel ruptura de Biserica protestantă nu poate împiedeca preţuirea Cuvîntului lui *Dumnezeu* ca pe o comoară a Bisericii celei uneia.

Prezentînd, pe cît s-a putut de sumar, cuprinsul dens al lucrării lui Louis Bouyer, ne exprimăm mulţumirea şi dorinţa de a avea cît mai multe astfel de cărţi scrise «in veritatem». Pentru că drumul de apropiere şi unire a Bisericilor este condiţionat de dragoste şi adevăr.

Protopop VASILE COMAN

Antonios-Aimilios Tachiaos, **To Païsios Velicicovschi (1722-1794)**, che i aschiticofilologhichi sholi tu, Tesalonic 1964 150 p.

Autorul acestei cărţi, profesor de istoria Bisericilor slave la Universitatea din Salonic, publică pentru prima dată în limba greacă, o lucrare despre activitatea stareţului Paisie de la Neamţ. Antonie Emilian Tachiaos se ocupă în chip sistematic de activitatea de traducător al stareţului Paisie. El arată că

marele stareţ de la Neamţ, Paisie, în căutarea unui povăţuitor duhovnicesc s-a ataşat de doctrina vechilor asceţi creştini. Pe urmă, el recomandă şi altor monahi aceste scrieri ale sfinţilor Părinţi. Din această preocupare a izvorît şcoala sa de traducători în română şi în slavă a scrierilor ascetice, în secolul XVIII, la Neamţ. El cunoaşte din tinereţe limba română pe urmă a învăţat limba greacă şi a putut constata stîngăciile traducerilor anterioare. În scopul unei ample activităţi de traduceri din limba greacă în română şi în slavă el a trimis monahi de la Neamţ ca să înveţe limba greacă la Academia domnească din Bucureşti. (Ştim că mai tîrziu aceşti ucenici ai lui Paisie de la Neamţ nu se mulţumesc cu textele greceşti pe care le au la îndemînă ci pleacă la Atos pentru căutarea unor manuscrise mai complete).

Profesorul Tachiaos examinează succesiv viaţa şi mai ales opera lui Paisie, şcoala sa de tălmăcitori. El înşiră alfabetic Sfinţii Părinţi traduşi la Neamţ, începînd cu Sfîntul Antonie cel Mare şi pînă la Filotei Sinaitul. În continuare, studiază cuprinsul Filocaliei slave.

De la începutul Postului Crăciunului şi pînă la Sîmbăta lui Lazăr, Paisie ţinea adevărate cursuri de teologie la Neamţ, organizînd în trapeză, ore de lectură patristică. Se scoate în evidenţă faptul că, Paisie iubea foarte mult limba română şi era fericit că «Slava lui Dumnezeu este vestită în această limbă binecuvîntată».

Arhim. NESTOR

O nouă revistă de studii patristice

Klêronomia, *nr. 1, 1969, 216 p. Această revistă prin denumire şi conţinut are ca ţel esenţial «moştenirea» patristică. Ea apare la Tesalonic şi pune în lumină dorinţa pe care o au teologii greci de a se întoarce la adevăratele izvoare ale tradiţiei. Pe această linie se înscrie şi* Apostoliki Diaconia *din Atena care de cîţiva ani publică «Biblioteca părinţilor» care a ajuns deja la al XXX-lea volum.*

Noua revistă este organul Institutului de studii patristice din Tesalonic, ctitoria Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora. Comitetul care conduce acest institut are preşedinte pe Mitropolitul Leonida al Tesalonicului, ajutat de arhim. Stelian Harkianakis şi de Prof. Panayotis Christu.

Revista va apărea de două ori pe an, ca organ oficial al Institutului denumit: «Aşezămîntul patriarhal de studii patristice de la Vladaton-Tesalonic».

Numărul 1 cuprinde, după o primă prezentare, două scrisori ale Sanctităţii Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora despre Institut.

Primul articol, scris în limba germană, este un studiu al profesorului J. Ratzinger: Semnificaţia Părinţilor pentru teologia contemporană, *urmat de un rezumat în limba greacă. Urmează: S. Aguridis,* Hristologia Apologeţilor, *(în greacă, rezumat în franceză); P. Christu,* Scrierile lui Meliton despre Paşti şi slujba Patimilor, *(în greacă, rezumat în engleză); o notă a bizantinologului H. Hunger despre* Folosirea versetului *apocaliptic din Isaia, 32, 4 (în germană); S. Harkianakis, Invăţătura despre Sfînta Treime la Grigorie de Nazianz (în germană, rezumat în greacă); G. Mantzaridis,* Semnificaţia Teologiei, *(în greacă, rezumat în franceză) şi C. Chrysos,* Noi cercetări privitoare la «*Anastasie din Sinai*».

Urmează 52 de pagini de recenzii şi apoi, în 13 pagini, cronica Patriarhiei Ecumenice şi a activităţii teologice din Grecia.

De la început, revista îşi dezvăluie caracterul ei internaţional şi interconfesional.

Posibilitatea de a publica studii şi în alte limbi decît greacă garantează revistei un larg interes şi atrage un mare număr de colaboratori.

Fiind susţinută de Patriarhia Ecumenică, revista poate umplea şi golul lăsat de dispariţia revistei patriarhale Apostolos Andreas, *care a trebuit să-şi înceteze apariţia în 1964.*

Sperăm că în paginile acestei reviste vor fi publicate şi studiile unor teologi români.

Arhim. NESTOR

Radu Creţeanu şi Sarmiza Creţeanu, **Culele în România,** Bucureşti, 1969, 80 p.

Printre construcţiile de interes istoric din ţara noastră, alături de monumentele reprezentate prin biserici şi ansambluri aferente cultului, de o deosebită însemnătate sînt şi clădirile civile. Cetăţile medievale apar ca mărturie a măiestriei arhitectonice, ca model de încorporare strălucită a elementelor locale în schemele consacrate.

În orînduirea feudală, în timpul războaielor zidurile mănăstirilor erau cele care serveau ca loc de refugiu pentru populaţia civilă. Mănăstirile Putna, Neamţ sau Bistriţa aveau turnuri de apărare, chilii zidite adînc în umbra meterezelor, o aşezare geografică bine aleasă pentru rezistenţă de durată. În satele unde nu erau mănăstiri prin apropiere, retragerea se făcea chiar în biserică, în spatele uşilor de stejar ghintuit. Din turnurile-clopotniţe *sunetul clopotelor vesteau poporul de apropierea primejdiei. În Transilvania vremurile de restrişte au dus la construcţia unor puternice* cetăţi-ţărăneşti, *în care se refugia tot satul. Ca orice formaţiune socială, feudalismul a dat naştere unei arhitecturi caracteristice, diferenţiată într-un fel după regiuni istorice.*

În Oltenia şi Muntenia este caracteristică, pe lîngă alte construcţii specifice, o mică locuinţă fortificată, cunoscută sub numele de culă, *o clădire cu o formă profund originală. Consideraţii ample asupra apariţiei şi dezvoltării culelor în România, studierea tuturor tipurilor acestei construcţii şi încadrarea lor într-o viziune de ansamblu asupra trăsăturilor specifice arhitecturii populare româneşti formează pilonii definitori ai documentatului studiu asupra Culelor, apărut recent sub semnătura Sarmizei şi a lui Radu Creţeanu. Deşi se întîlnesc numai în regiunile sudice ale ţării, în Oltenia şi Muntenia de vest, ele nu pot fi luate în consideraţie separat de întreaga realitate românească.*

Cula *este o locuinţă întărită în formă de turn, o «locuinţă cetate». Numele acestui edificiu reprezintă un împrumut lexical din limba turcă* (kule «*turn*»). *Caracteristicile principale ale acestui tip de locuinţă sînt «existenţa unui parter înalt, masiv, luminat numai prin deschideri foarte înguste, precum şi a unei scări interioare de circulaţie între diferite nivele» (p. 6). Primele constructii ale unor astfel de clădiri boiereşti se consideră că ar data din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Ele se află situate în locuri deosebit de pitoreşti şi impresionează pe vizitator prin ansamblul de mare expresivitate.*

Modelul după care a luat fiinţă arhitectura culelor în ţara noastră este o problemă care a fost dezbătută de mai mulţi cercetători. Din cauză că şi în sudul Dunării (în Bulgaria, Serbia, Albania, şi Macedonia) există construcţii asemănătoare, s-a vorbit de un împrumut din Balcani, «pentru nevoile apărării». Autorii susţin însă o teză care ia în consideraţie elemente mult mai complexe şi prezintă situaţia mult mai nuanţat.

Este posibilă ivirea unor interferenţe de stil în dezvoltarea locuinţelor întărite din România şi din Balcani dar, folosirea unor locuinţe înalte în scop de apărare este de veche tradiţie la români, se afirmă la p. 11. Se aminteşte existenţa locuinţelor — turn ale dacilor ca şi turnurile-clopotniţe, deosebit de înalte şi de bine întărite din aria de răspîndire a culelor (turnurile Mănăstirilor Strehaia, Hotărani, Negru-Vodă din Cîmpulung ş. a.). Invocarea turnurilor-clopotniţă ca posibil arhetip sau, mai bine zis, ca unul dintre multiplele modele care stau la baza construcţiei culelor este foarte plauzibilă. Şi în celelalte regiuni ale ţării aceste construcţii au îndeplinit permanent o funcţie social-obştească bine precizată. Turnurile-clopotniţă din Moldova au fost folosite în acest scop din cele mai vechi timpuri. Astfel, la Mănăstirea Putna, turnul zis «al tezaurului» are două etaje şi el a servit ca model pentru o serie de clopotniţe moldoveneşti, ca şi clopotniţa bisericii Sf. Nicolae Popăuţi (Botoşani), cea mai veche clopotniţă moldovenească (Cf. Virgil Vătăşianu, Istoria artei feudale din ţările române, *I, Bucureşti, 1959, p. 636, 660). Profunzimea acestei sinteze, o analiză cauzală mai largă permite deci autorilor delimitarea influenţelor din străinătate de tendinţele autohtone.*

Prezenţa locuinţelor cule pe o arie bine delimitată permite autorilor şi o clasificare a lor. După variaţiile de structură se deosebesc două grupuri: culele cu două etaje (tipice) şi culele cu un singur etaj. Astăzi mai sînt în fiinţă 14 cule şi 6 case-culă. Sînt semnalate 19 cule dispărute, despre care se păstrează mărturii documentare sau tradiţii orale. În harta alăturată volumului sînt trecute toate localităţile unde au existat cule. De altfel, autorii remarcă că sînt frecvente, mai ales în Oltenia, numele de locuri în componenţa cărora intră cuvîntul culă, şi care sînt, astfel, mărturii ale existenţei lor anterioare. Considerăm că ar merita cercetată situaţia pe teren şi în cazul altor localităţi care poartă acest nume, cum sînt cele înregistrate în «Marele Dicţionar geografic al României», vol. III, Bucureşti, 1900, p. 12-13. Mai există Cula, *cătun al com. Jupîneşti în apropiere de Gilort,* Cula-lui-Papuc, *în com. Rogova,* Cula-Neamţului *în com. Malovăţul,* Cula-Nemţilor *sau Streaja-Înaltă în com. Poiana. Despre ultimul loc denumit astfel, «aşezat în vîrful dealului Chera, jud. Gorj, se zice, că era punctul de supraveghere între valea Gilortului şi valea Jiului».*

Atenţia pentru cercetarea elementelor specifice arhitecturii populare îşi găseşte în anii din urmă concretizarea în apariţia unui număr sporit de lucrări cu această problematică. Volumul de faţă este rezultatul unei munci pasionate pentru studierea monumentelor patriei noastre.

Unitatea de simţire românească se face evidentă şi în modul cum poporul român şi-a ridicat locaşurile de rugăciune, cele de apărare ca şi cele de trai.

ZAM PAUL

Gheorghe Aldea, **Sculptura ţărănească în piatră,** Bucureşti 1969.

Sculptura în piatră la români, alături de celelalte genuri ale artei populare, are rădăcini adînci care duc, cel puţin, pînă în epoca feudală, dar din cauze istorice, economice şi sociale, ea a cunoscut o dezvoltare mai tîrzie decît în alte ţări.

O dată cu întemeierea şi dezvoltarea statelor feudale româneşti, acest nou gen de artă populară s-a dezvoltat cu precădere în localităţi situate la răspîntie de drumuri şi pe lîngă centre cu o economie, cultură şi viaţă religioasă dezvoltate.

Punctul de plecare al sculpturii populare în piatră îl constituie pictura murală religioasă. În creaţia compoziţiei sculpturale religioase un rol de seamă l-au avut icoanele după care s-au inspirat meşterii cioplitori, în special cînd a fost vorba de înfăţişarea unor personaje şi unor scene biblice ca: Sfînta Treime, ciclul răstignirea etc. Meşterii populari, care au dat dovadă că sînt înzestraţi cu un deosebit talent, au reuşit să imprime în piatră chipuri de oameni obişnuiţi, simpli. Însăşi personajele religioase nu se deosebesc prea mult de oamenii întîlniţi în viaţa de fiecare zi; unele apar cu aer de măreţie, de gravitate, altele de simplitate şi de modestie, dar toate sînt desăvîrşite prin ceea ce exprimă.

Sculptura în piatră se prezintă sub forme diferite: stîlpi de pridvor, mese, vase, trepte de scări, jgheaburi, colaci de fîntîni etc. Toate sînt frumos executate şi ornamentate cu numeroase combinaţii de motive şi elemente decorative. Elementele decorative — frunze, ramuri, copaci, rozete etc. — sînt integrate simetric. Ilustraţiile de la sfîrşitul cărţii sînt edificatoare.

Alături de obiectele de folosinţă practică, se dezvoltă un gen de arhitectură religioasă — pietre funerare, cruci, monumente comemorative etc. Semnificative în categoria obiectelor de genul acesta sînt crucile votive împodobite cu ornamente, cu reliefuri plate, care au urme de culoare şi care sînt răspîndite în multe regiuni ale ţării noastre. Regulile după care s-au executat aceste cruci au evoluat între timp, dar meşterii au păstrat tradiţia moştenită.

Prezentată sub forma reliefului plat, sculptura în piatră are un caracter popular, simplu, plin de vigoare. Deseori, la colorarea reliefului, se foloseau culorile vii în care predomină roşul. Volumele se află într-un echilibru care corespunde culorii şi ornamentaţiei, oferind astfel o operă de o deosebită valoare artistică.

Este foarte adevărat că arta cio-

plirii în piatră a evoluat încet, deoarece acest material solicită un timp mai îndelungat de lucru; în afară de aceasta, meşterul avînd de înfruntat o serie de greutăţi tehnice, inerente oricărui început, avea nevoie de o iniţiere în prelucrarea pietrei. În ultima vreme însă s-a cristalizat un complex de norme şi procedee tehnice care imprimă acestui gen de artă — echilibru şi eleganţă.

În veacul al XIX-lea sînt reprezentate în relief vrejuri cu frunze, torsade, păsări stilizate, flori, heruvimi etc. Elementele laice în reprezentarea personajelor biblice — costume locale, podoabe — contribuie în mare măsură la crearea unui efect decorativ interesant. Prin urmare meşterii populari, avînd la îndemînă tradiţia şi mediul înconjurător, fantezia şi libertatea lor, au îmbogăţit arta populară.

S-a spus de multe ori de către unii că arta populară este anonimă, că artistul nu se afirmă ca personalitate, că el se pierde în masa celorlalţi creatori... Arta populară nu a fost şi nu este anonimă! Orice creaţie de artă pune în lumină individualitatea proprie a creatorului prin forţa de expresie, prin caracterul plastic şi decorativ, prin lumea simboalelor pe care le reprezintă, prin caracteristicile sale specifice.

Această lucrare, la care sînt anexate şi ilustraţii frumos executate, este interesantă, atît pentru cercetătorii artei populare, cît şi pentru iubitorii frumuseţilor artistice în general.

R. MIRONOVICI

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

Anul Nou la centrul mitropolitan Iași

În ziua de 1 ianuarie a. c., Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit Sfînta Liturghie în catedrala mitropolitană.

Cu acest prilej, Înalt Prea Sfinţia Sa a rostit un cuvînt de învăţătură reliefînd întreita însemnătate a zilei de 1 ianuarie. În ziua de 1 ianuarie, noi prăznuim un moment deosebit din viaţa Mîntuitorului. În această zi, facem pomenirea Sfîntului ierarh Vasile cel Mare, teolog renumit, cu o viaţă curată, ocrotitorul văduvelor şi orfanilor, întemeitorul «Vasiliadelor», vechi instituţii pentru îngrijirea celor în suferinţă. Tot în această zi, prăznuim începutul unui nou an şi de aceea ne-am rugat împreună lui Dumnezeu ca să binecuvinteze «cununa şi curgerea anului» în care am păşit.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a făcut părinteşti îndemnuri credincioşilor, ca, în noul an, fiecare să frîneze pornirile cele rele şi fiecare să se împodobească cu fapte bune şi gînduri curate.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a făcut, de asemenea, părinteşti îndemnuri credincioşilor, ca să nu înceteze a se ruga pentru dezideratele lumii contemporane: binele, dreptatea, omenia, pacea.

Încheind cuvîntul de învăţătură, Înalt Prea Sfinţia Sa a făcut tuturor celor prezenţi, calde urări de sănătate, fericire şi spor în viaţa duhovnicească.

* * *

A doua zi, 2 ianuarie a. c., preoţii din oraşul Iaşi, salariaţii centrului mitropolitan şi clerul catedralei s-au adunat în sala de festivităţi de la centrul eparhial, pentru a aduce, după datină, prinosul simţămintelor lor fieşti,

împreună cu tradiţionala urare la început de an nou, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

La orele 10 a. m., Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, însoţit de P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, P. C. vicar administrativ Pr. Sc. Porcescu şi de membri ai consiliului eparhial, a intrat în sala de festivităţi, fiind întîmpinat cu imnul arhieresc, intonat de întreaga asistenţă.

Luînd cuvîntul, în numele celor prezenţi, al preoţilor şi al credincioşilor din întreaga Arhiepiscopie, P. C. Pr. Sc. Porcescu, vicar administrativ, a arătat că anul 1969, care a trecut, a adus o însemnată contribuţie la dăltuirea chipului cel nou al patriei noastre. Relaţiile noastre externe precum şi străduinţele poporului nostru pentru consolidarea păcii şi înţelegerii între oameni, au adus un prestigiu sporit patriei noastre şi vrednicilor noştri conducători.

Biserica Ortodoxă Română şi-a îndeplinit misiunea ei în libertate; slujitorii altarelor şi credincioşii şi-au împlinit datoriile lor de oameni şi creştini, sprijinind eforturile poporului nostru pentru o viaţă liberă şi fericită.

În încheiere, P. C. vicar administrativ Sc. Porcescu a urat Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin sănătate deplină şi putere pentru a-şi continua activitatea de îndrumător şi arhipăstor, cu roade tot mai bogate.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin luînd cuvîntul, a spus între altele: Noul an este o verigă între trecut şi viitor. Realizările poporului nostru sporesc din zi în zi; ele sînt în acelaşi timp, o chezăşie pentru activitatea noastră de viitor. În acest climat de muncă, liberă şi creatoare, îşi desfăşoară misiunea ei Biserica Ortodoxă Română.

Făcînd o paralelă între Biserica Ortodoxă Română şi celelalte Biserici, Înalt Prea Sfinţia Sa s-a referit la legătura dintre Biserica noastră strămoşească şi destinele poporului român. În activitatea pe care o desfăşoară, Biserica Ortodoxă Română ţine seama de realităţi.

În ceea ce priveşte conturarea activităţilor noastre viitoare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a arătat că, noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, trebuie să privim şi în retrospectivă pentru a desprinde ceea ce este sănătos, dar trebuie să privim, în acelaşi timp, şi în perspectivă pentru a înţelege ţelurile pe care le are poporul nostru. În felul acesta se va face legătura între, azi şi mîine.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat că Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, este adînc preocupat de căile pe care trebuie să meargă Biserica, de aceea noi nu vom fi lipsiţi de îndrumări. Se cuvine, aşa dar, să răspundem acestei permanente purtări de grijă cu lealitate şi fidelitate.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a adus calde mulţumiri conducerii statului nostru şi Departamentului Cultelor, pentru sprijinul pe care-l acordă Bisericii Ortodoxe şi pentru libertatea de care se bucură în desfăşurarea activităţii ei.

Preţuind munca pastorală pe care slujitorii altarelor o desfăşoară în mijlocul credincioşilor lor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a făcut tuturor urări de sănătate, fericire şi îndelungă înzilire.

Diac. T. M.

Conferinţă administrativ-protopopească

La 15 ianuarie 1970 a avut loc la centrul eparhial al Arhiepiscopiei Iaşilor o conferinţă administrativă cu protopopii din eparhie. La conferinţă au luat parte şi organele de control financiar ale Arhiepiscopiei, în vederea împrospătării materialului în legătură cu gestionarea bunurilor materiale (H. C. M. 2230/1969).

Au luat parte la Conferinţă: P. C. vicar administrativ Scarlat Porcescu, P. P. C. C. consilieri administrativi Dumitru Hadîrcă, Teodor Irimia şi Tiberiu Meleşcan, Dl Ioan Zamfirescu-secretarul eparhial, consilier juridic Gr. Gotcu, contabilul şef Ioan Nicolau, revizorii contabili: Vasile Vicol, Aristotel Prisăcaru şi Drob Ienachi şi P. P. C. C. Protopopi: C. Andoni-Iaşi, Mihai Gheorghiu-

Botoşani, D. Hriţcu-Suceava, Anania Roşca-Dorohoi, Toma Rîpă-Hîrlău, Grigore Cojocaru-Paşcani, Gh. Baltag-Fălticeni, Valerin Ghenghea-Cîmpulung, Miltiade Iftode-Rădăuţi, Ioan Pricop-Piatra-Neamţ, şi I. Moraru-Tg. Neamţ.

Prea Sfinţitul Episcop vicar Irineu Suceveanul, în numele I. P. S. Mitropolit, a deschis şedinţa arătînd că, I.P.S. Sa fiind reţinut de interese superioare bisericeşti la Sf. Sinod, nu a putut fi de faţă aşa cum ar fi dorit. A salutat apoi pe cei prezenţi, s-a referit la scopul conferinţei şi a insistat ca organele de control să-şi însuşească temeinic materialul ce se va prelucra, întrucît au apărut o serie de normative noi şi este necesar să fie cunoscute şi aplicate.

Dl. contabil şef Ioan Nicolau a făcut prelucrarea materialului privind aplicarea legii 12/1969 în legătură cu angajarea gestionarilor, garanţia materială şi răspunderea ce o au ca deţinători de bunuri. Dsa a insistat ca toţi gestionarii să se conformeze instrucţiunilor depunînd la timp banii la CEC, respectînd formele legale la angajarea lucrărilor şi la achitarea impozitelor.

Dl. Arhitect Vasile Nacu, şeful serviciului tehnic, a dat instrucţiuni cu privire la angajarea lucrărilor de reparaţii şi construcţii.

Dl. Grigore Gotcu, consilier juridic, a făcut o expunere asupra unor legi şi normative mai importante: Decretul 724/1969 privind bunurile de interes naţional; Legea 25/1969 cu regimul pentru străini; H. C. M. 2293/1969; H. C. M. 2285/1969, cu paza contra incendiilor; H. C. M. 2288/1969, privind scoaterea din uz a stampilelor vechi.

De asemenea, a făcut prelucrarea instrucţiunilor Casei de Pensii B. O. R. 7270/1969, insistînd ca protopopii să întocmească la zi fişele de salarizare.

P. C. consilier economic D. Hadîrcă a reliefat că verificările făcute la unităţi arată o situaţie mult mai îmbunătăţită faţă de anii trecuţi; trebuie insistat însă să nu mai avem nici o deficienţă în gestionarea actelor. De asemenea, P. C. Sa a dat îndrumări în legătură cu dotaţiile atît de la Departamentul Cultelor cît şi de la centrul eparhial insistînd să fie întrebuinţate pentru scopul în care s-au acordat; continuînd, a cerut ca lucrările să se facă pe bază de deviz şi autorizaţii, procurarea obiectelor de cult să se facă de la depozitul Mitropoliei, inventarele să fie o adevărată oglindă la toate unităţile, iar acolo unde sînt obiecte de valoare artistică-istorică şi documentară, să se aplice, cu toată stricteţea măsurile de pază.

P. C. consilier administrativ Teodor Irimia a vorbit despre fişele de evidenţa personalului, de ţinerea în ordine a carnetelor de muncă, de întocmirea devizelor pentru lucrările de pictură, de grija deosebită a protopopiatelor pentru ocuparea posturilor de cîntăreţi bisericeşti. A insistat apoi, asupra unor lipsuri care trec neobservate la inspecţiile administrative: curăţenia în biserici, gospodărirea cimitirelor, păstrarea arhivelor, a bibliotecilor parohiale, domiciliul preoţilor în permanenţă la parohii, suplinirea parohiilor ce devin vacante etc.

P. C. consilier cultural Tiberiu Meleşcan a amintit de circulara nr. 17005/1969 privind rugăciunile pentru unitatea creştină, de circulara Nr. 17165/1969 privind măsurile pentru asigurarea obiectelor de valoare istorică şi artistică din toate bisericile şi mănăstirile; P. C. Sa a amintit temele ce se vor dezvolta la conferinţele preoţeşti şi a recomandat ca desfăşurarea acestor conferinţe să se facă potrivit îndrumărilor date de Sf. Sinod şi centrul eparhial.

P. C. vicar administrativ Scarlat Porcescu a vorbit despre aplicarea instrucţiunilor financiare, trimiterea în termenul legal a lucrărilor privind modificările de planuri financiare, execuţia bugetară şi operaţiunile de inventar. De asemenea, despre obligaţia P. P. C. C. Protopopi de a inspecta pe teren cimitirele urmărind pietrele cu inscripţii şi obiectele de valoare.

P. C. Sa a insistat, în mod deosebit, ca P. P. C. C. Protopopi să controleze aplicarea măsurilor luate în legătură cu paza bisericilor.

Prea Sfinţitul Episcop vicar Irineu Suceveanul a relevat că în conferinţă s-au discutat probleme ce interesează bunul mers al serviciului de verificare şi control la unităţile bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor şi diferite probleme administrative bisericeşti, culturale şi economice.

În continuare, P. S. Sa a vorbit despre îndatorirea preoţilor de a intensifica lucrările misionare în parohii insistînd pentru aplicarea hotărîrii Sf. Sinod în legătură cu cîntarea omofonă, predica şi cuvîntul catehetic în biserică în duminici şi sărbători etc.

P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, în numele I. P. S. Mitropolit, a

asigurat Departamentul Cultelor, de hărnicia şi lealitatea tuturor slujitorilor ortodocşi din Arhiepiscopia Iaşilor în îndeplinirea îndatoririlor patriotice.

În încheiere, P. S. Sa a urat participanţilor sănătate şi mulţi ani cu spor şi roade bogate.

I. ZAMFIRESCU

Cursurile de îndrumare ale ghizilor (îndrumători de muzee) de la Bisericile şi Mănăstirile monumente istorice din Mitropolia Moldovei şi Sucevei

Bisericile şi mănăstirile — monumente istorice — presărate la tot pasul pe meleagurile Moldovei, sînt mărturii de netăgăduit ale existenţei, pe aceste plaiuri a talentatului nostru popor. Încă din cele mai îndepărtate timpuri, ele glăsuiesc despre hărnicia, iscusinţa şi măiestria creatoare a poporului român.

Prin pitorescul şi valoarea lor artistică, monumentele de artă bisericească atrag, din ce în ce mai mult, admiraţia turiştilor din ţară şi străinătate.

Faptul acesta cere de la ghizi spor de cunoştinţe, atenţie şi pregătire intelectuală pentru a oferi turiştilor o călduroasă primire şi o competentă prezentare.

Pentru temeinica pregătire a ghizilor, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, în deplină înţelegere cu Departamentul Cultelor, a organizat, începînd din 1963, în fiecare an, cursuri de îndrumare la care au participat toţi ghizii de la toate monumentele istorice bisericeşti din Moldova.

Anul acesta, între 19-30 ianuarie, au avut loc la centrul eparhial astfel de cursuri de îndrumare a ghizilor din Mitropolia Moldovei şi Sucevei.

Potrivit unui program stabilit cu grijă mai înainte, la aceste cursuri au predat profesori şi cercetători ştiinţifici din Bucureşti şi Iaşi, cum şi reprezentanţi ai Direcţiei Monumentelor Istorice şi Departamentului Cultelor.

Tematica acestor cursuri a fost întocmită din timp, ţinîndu-se seama de profilul fiecărui monument în parte precum şi de rolul social cultural îndeplinit în decursul timpului.

Cursurile s-au deschis luni 19 ianuarie a. c., orele 8, în sala festivă de la centrul mitropolitan. P. S. Irineu Suceveanul Episcopul vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, în prezenţa reprezentantului Departamentului Cultelor, în numele I. P. S. Mitropolit Iustin, a rostit cuvîntul de deschidere. P. S. Sa a scos în evidenţă necesitatea acestor cursuri, precum şi obligaţiile care revin ghizilor în frumoasa şi patriotica lor misiune de prezentare în faţa turiştilor a acestor comori de artă românească.

În încheiere, Prea Sfinţitul Episcop a adus, în numele I. P. S. Mitropolit Iustin, mulţumiri Departamentului Cultelor, pentru sprijinul substanţial acordat monumentelor istorice şi pentru atenţia manifestată acţiunii de îndrumare a ghizilor trimiţînd de fiecare dată reprezentanţii săi.

După un orar aprobat de I. P. S. Mitropolit Iustin, profesorii invitaţi, au ţinut lecţii după cum urmează:

Prof. I. D. Lăudat: «Biblioteca ghidului mănăstiresc cu privire la vechea noastră cultură». «Originile culturii româneşti. Evoluţia ei în cursul veacurilor».

Prof. Gh. Curinschi: «Evoluţia concepţiilor de restaurare şi tendinţele actuale». «Privire retrospectivă a restaurărilor în lumina concepţiilor actuale». «Probleme noi în legătură cu restaurarea monumentelor».

Prof. Carmen Dumitrescu: «Iconografia creştină ortodoxă». «Istorie, izvoare, simbolismul liturghiei, repartiţia iconografică».

Prof. V. Drăguţ: «Arta în Ţările Române în secolele XIII-XIV», «Probleme de arhitectură comparată».

Prof. I. Radu Mircea: «Cartea Românească în limba slavă». «Începuturile literaturii în limba slavă; ce este limba slavă veche şi legăturile ei cu cultura românească». «Caracterele limbii vechi slave şi evoluţia lor pe teritoriul României; cele trei redacţii principale». «Evoluţia cărţii manuscrise şi tipărite în limba slavă, trecerea la limba românească». «Scrierea chirilică la români. Textele literare, scrierea uncială, semiuncială şi cursivă».

Prof. Corina Nicolescu: «Miniaturi şi frontispicii în manuscrisele româneşti». «Restaurarea şi conservarea obiectului de artă în trecut şi azi». «Icoane în arta românească». «Broderia şi argintăria românească». «Portretele votive în Ţările Române».

Prof. I. Popescu: «Monumente istorice bisericeşti în operele scriitorilor români moderni».

Arhitect N. Diaconu: «Restaurarea monumentelor istorice în Ţările Române».

Majoritatea expunerilor au fost însoţite de proiecţii de diapozitive şi de diferite planşe, schiţe, ilustraţii şi alte materiale documentare.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a supravegheat îndeaproape buna desfăşurare a acestor cursuri inspectîndu-le şi asistînd la unele ore.

Cursurile s-au încheiat în ziua de 30 ianuarie prin cîteva sfaturi şi îndrumări stăruitoare date în numele I. P. S. Mitropolit Iustin de către P. S. Episcop Vicar Irineu Suceveanul şi P. C. vicar administrativ Scarlat Porcescu.

De la aceste cursuri ghizii au plecat înarmaţi cu cunoştinţe noi în legătură cu valoroasele comori de artă ale poporului nostru.

Arhim. ADRIAN HRIŢCU

Adunarea generală a casei de ajutor reciproc a clerului şi a salariaţilor din Arhiepiscopia Iaşilor

În ziua de 15 ianuarie 1970, a avut loc la centrul eparhial Iaşi, adunarea generală a membrilor casei de ajutor reciproc a clerului şi salariaţiior din Arhiepiscopia Iaşilor, avînd la ordinea de zi darea de seamă pe anul 1969.

P. S. Episcop Vicar Irineu Suceveanul deschizînd şedinţa, în numele I. P .S. Mitropolit, a salutat pe membrii adunării şi le-a urat deplin succes. P. S. Sa a arătat că anul care a trecut a înscris frumoase şi importante realizări în viaţa socială, economică şi politică a poporului român. Cu toţi cunoaştem că activitatea salariaţilor Bisericii Ortodoxe se încadrează în activitatea cetăţenilor Republicii Socialiste România; slujitorii altarelor se străduiesc să sprijine, cu tot elanul, eforturile poporului nostru pentru tot mai bune condiţii de viaţă.

În continuare, P.S. Episcop a arătat că rolul important pe care C.A.R-ul îl are în viaţa membrilor ei, se va vedea din darea de seamă ce se va prezenta. Casa este supravegheată în deaproape de I. P. S. Mitropolit şi de conducerea centrului eparhial şi îşi desfăşoară activitatea potrivit Regulamentului aprobat de Sf. Sinod. Ea urmăreşte ca toate cererile membrilor ei să fie rezolvate operativ.

Încheind, P. S. Episcop a încredinţat pe membrii adunării de tot sprijinul I. P. S. Mitropolit Iustin şi a centrului eparhial.

P. C. preşedinte al C. A. R.-ului, Pr. D. Hadîrcă, luînd cuvîntul a salutat prezenţa la şedinţa adunării generale a P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, a P. C. vicar administrativ Scarlat Porcescu, a P. P. C. C. consilieri administrativi, T. Irimia şi Tiberiu Meleşcan şi a D-lui secretar eparhial Ioan Zamfirescu.

Referindu-se la activitatea desfăşurată de C. A. R. în cursul anului 1969, P. C. Sa a arătat că rezultatele sînt din cele mai bune, iar comisia de verificare, prin raportul anual, constată satisfacerea la timp a cererilor de împrumut ca şi a celor de ajutoare.

S-a citit apoi darea de seamă asupra gestiunei pe anul 1969 de către P. C. Const. Popovici-secretarul C. A. R.-ului, cum şi raportul comisiunii de verificare, după care au luat cuvîntul: P. C. Preot Constantin Căliman-Tabăra Iaşi, P. C. Protopop Anania Roşca-Dorohoi. P. C. Protopop Mihai Gheorghiu-Botoşani, P. C. Protopop Gh. Baltag-Fălticeni, P. C. Protopop Ioan Pricop-Piatra Neamţ, P. C. Victor Vedeanu-Suceava, P. C. Iustin Gaşpar-Buhalniţa-Iaşi, P. C. Protopop C. Andoni-Iaşi, P. C. Leonida Gavrilescu şi D-l Ioan Zamfirescu care au scos în evidenţă rezultatele pozitive ale activităţii pe anul 1969 şi munca depusă de conducerea casei. Ei au propus aprobarea dării de

seamă, a bilanţului şi contului de execuţie bugetară cum şi a planului financiar pe anul 1970.

Adunarea generală a aprobat în unanimitate darea de seamă, bilanţul şi planul financiar pe anul 1970; în continuare s-a fixat cuantumul ajutoarelor de boală, de înmormîntare şi dobînda la împrumut.

În încheierea lucrărilor P. C. preşedinte al adunării, Pr. D. Hadîrcă, a constatat că şedinţa s-a desfăşurat într-o atmosferă de bună colaborare şi a mulţumit delegaţilor care au participat la lucrări.

P. C. Vicar administrativ Scarlat Porcescu, luînd cuvîntul şi-a exprimat satisfacţia că a avut ocazia să ia parte la lucrările adunării generale a C. A. R.-ului a salariaţilor Bisericii Ortodoxe Române din Arhiepiscopia Iaşilor. P. C. Sa a felicitat pe conducătorii C. A. R.-ului şi a scos în lumină faptul că principiul care stă la temelia acestei asociaţii umane este «grija faţă de om».

În încheiere, crede că se vor realiza lucruri tot mai frumoase.

P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul încheind, îşi exprimă dorinţa ca spiritul de muncă cinstită statornicit în eparhie de I. P. S. Mitropolit Iustin să fie pentru toţi un îndreptar şi un îndemn la îndeplinirea sarcinilor şi îndatoririlor.

I. ZAMFIRESCU

Serbarea Anului Nou 1970 la centrul eparhial

Ca de obicei, Anul Nou se sărbătoreşte — la Centrul Eparhial — într-un cadru festiv.

După slujirea în Catedrala episcopală a Sf. Liturghii de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P. S. Episcop Partenie şi după săvîrşirea Te-Deum-ului, întreaga asistenţă a trecut în sala de festivităţi, unde P. S. Sa a primit felicitările celor prezenţi cu ocazia noului an.

P. C. Profesor Gh. Vlad, într-un cuvînt ocazional, a făcut un scurt bilanţ al înfăptuirilor din anul 1969, în Eparhie, şi a adus Înaltului Chiriarh respectuoase urări de sănătate, depline puteri de muncă şi împliniri tot mai multe pentru slava Bisericii şi înflorirea ţării noastre.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop a spus, printre altele, următoarele: «Este ştiut că, la orice început de an încolţesc în sufletele celor mulţi speranţe. Aşa se explică faptul că, în pragul noului an, fiecare urează prietenilor şi cunoscuţilor fericire, sănătate, voie bună şi belşug în toate. De la tot cel ce ocupă un loc în societatea umană însă, se cere, pregătire, pricepere şi putinţa de a deosebi binele de rău. Un om cu idei preconcepute, nu poate nimeri pe calea cea bună, ci rătăceşte pe căi greşite.

Să ne rugăm lui Dumnezeu cu sîrguinţă pentru întronarea păcii în lume, căci aşa ne porunceşte Iisus, «Domnul păcii». Singura temelie pe care se poate zidi fericirea tuturor este armonia. Nu este cu putinţă fericire în afară de armonie — armonia sufletului şi a inimii tale, cu societatea din care faci parte. Nu este posibilă fericire fără pace cu toţi oamenii cu care vieţuieşti împreună.

Avînd pacea în suflet, putem cugeta liniştit, serios şi senin, putem lua hotărîri bune şi folositoare şi familiei noastre şi ţării noastre. Astăzi cînd omul se înalţă cu succes spre uimitoarele depărtări ale Universului, trebuie să lucreze pentru pace pe pămînt!

Un suflet tulburat, orbit, stăpînit de patimi nu poate judeca limpede, nu poate crea nimic trainic, ci, dimpotrivă, poate zădărnici şi distruge tot ce există bun în lume. Fericirea înseamnă mulţumirea cu ceea ce avem şi cu ceea ce putem agonisi prin îndeplinirea îndatoririlor, prin muncă cinstită. Dar împlinirea tuturor sarcinilor pe care ar putea să le aibă un om în viaţă, atîrnă numai de chipul cum el s-a pregătit, de cunoştinţele sale, de corectitudinea şi conştiinciozitatea sa. Viaţa în pace care este cel mai mare dar dumnezeiesc pe care-l avem de la cel Atotputernic ne dă prilejul de a săvîrşi lucruri bune şi de folos.

Orice om, dar mai ales preotul trebuie să-şi privească viaţa sa, acum, la început de an, ca un ogor pe care se pot semăna cele mai frumoase flori. Inimile noastre trebuie să fie încălzite de acelaşi ideal; minţile şi toate străduinţile noastre să fie aţintite la conducătorii noştri iubiţi, la înflorirea şi prosperitatea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Să veghem, deci, ca prăznuirea anului nou, să fie un fericit prilej de înnoire a gîndurilor şi năzuinţelor noastre pentru mulţumirea şi fericirea noastră pămînteasc㠚i pentru fericirea şi mîntuirea noastră veşnică.

Corul Catedralei episcopale condus de P. C. Diacon D. Teofănescu, a executat diferite colinde şi alte cîntări religioase care au fost ascultate cu multă atenţie de cei prezenţi.

A urmat apoi tradiţionala agapă creştinească, într-o atmosferă de bună dispoziţie, în care timp P. S. Episcop s-a întreţinut părinteşte cu cei prezenţi, urînd tuturor un an nou fericit cu pace, sănătate, voie bună şi succes, în sectorul de activitate, pe care îl are fiecare de îndeplinit.

ASISTENT

Redeschiderea Bisericii «Înălţarea Domnului» din Huşi

Duminică 5 octombrie 1969, a avut loc redeschiderea bisericii «Înălţarea Domnului» din Huşi, a cărui interior a fost împodobit cu o pictură în frescă. Lucrarea aparţine pictorului Dimitrie Horung din Bucureşti.

Slujba redeschiderii a fost oficiată de către Prea Sfinţitul Episcop al Romanului şi Huşilor Partenie Ciopron, înconjurit de un sobor de preoţi.

La sosirea în incinta bisericii, P. S. Episcop Partenie a fost întîmpinat de către parohul bisericii şi de credincioşi. Pe feţele tuturora se vedea bucuria prilejuită de acest înălţător moment. Apoi, la intrarea în biserică, în timp ce se intona imnul «Pre Stăpînul şi Arhiereul nostru...» Prea Sfinţia Sa a fost întîmpinat de P. C. Protopop Zaharia Cireş, însoţit de soborul preoţilor din Huşi.

După săvîrşirea slujbei de redeschidere a bisericii a urmat Liturghia arhierească, oficiată în curtea bisericii.

Cu această ocazie, a fost hirotonit întru diacon de către Prea Sfinţitul Episcop Partenie tînărul teolog Constantin Bondalici.

La timpul cuvenit, parohul local a prezentat un scurt istoric al sfîntului locaş de închinare construit între anii 1831-1833, de soţii Petcu şi Balaşa Chisacoff, de origine macedoneană. Cu lucrarea de pictură murală din interior, realizată prin străduinţa parohului şi a soţiei sale, descendentă din familia ctitorilor, acestei biserici i s-a completat — a spus vorbitorul o lipsă ce era de mult timp simţită.

În încheiere, P. C. Preot paroh Iorgu Petrişor, îndreptîndu-se către P. S. Episcop, i-a adus cele mai respectuoase mulţumiri pentru bunăvoinţa de a veni în mijlocul credincioşilor acestei parohii, asigurîndu-l că slujba arhierească pe care a oficiat-o a cucerit inimile credincioşilor şi va rămîne mereu prezentă în sufletele lor. De asemenea a mulţumit P. S. Sale pentru ajutorul primit din partea Sf. Episcopii.

Prea Sfinţitul Episcop a rostit o predică care a fost o adevărată încununare a clipelor de neuitat, trăite în acea zi de toţi cei prezenţi.

Prea Sfinţia Sa a vorbit despre biserică, insistînd mai ales asupra înţelesului ei de «totalitate a credincioşilor ce mărturisesc credinţa în Iisus Hristos».

Pe această biserică El a iubit-o şi S-a dat pe sine pentru dînsa ca să o sfinţească (Efeseni 5, 25-27).

Spunînd acestea, Prea Sfinţia Sa a îndemnat pe credincioşi să se arate vrednici lucrători în via Domnului pentru a fi bineplăcuţi Celui ce s-a jertfit pe cruce pentru noi toţi.

Totodată, Prea Sfinţia Sa a ţinut să sublinieze şi faptul că, tot în acea zi, în patria noastră se serba ziua recoltei, cînd lucrătorii de pe ogoare, alături de toţi cetăţenii ţării noastre privesc şi se bucură de rezultatele muncii lor, obţinute prin mijloacele de lucru ale agriculturii noastre socialiste, una din realizările de seamă ale regimului nostru democrat popular.

În încheiere, P. S. Episcop a mulţumit pe rînd: autorităţilor locale, Departamentului Cultelor, preotului paroh şi tuturor celor ce au contribuit la ducerea la bun sfîrşit a lucrării de pictură, cu care a fost împodobită biserica «Înălţarea Domnului» din oraşul Huşi.

La sfîrşit a avut loc o agapă tradiţională.

Despărţindu-se de locul unde s-a desfăşurat această serbare, privirile tuturor erau cuprinse de o vie satisfacţie, prilejuită de trăirea unei zile nespus de însemnată pentru viaţa lor duhovnicească.

Pr. ION ANDRIOAIE

Însemnări 62

A. D. Xenopol (23 martie 1847—27 februarie 1920) *(N. Grigoraş)*; **Un ierarh moldovean, cu numele de Calist, înmormîntat la Mănăstirea Neamţ** *(Diac. Prof. I. Ivan)*; **Gh. Ghibănescu, 1864-1936** *(Laurenţiu Gh. Ştefănescu)*; **O tipăritură veche cu mare valoare documentară** *(Prof. D. Vacariu)*; **Mănăstirea Neamţ, centru de viaţă spirituală şi artistică românească** *(Pr. Paul Mihail)*; **Pictura din biserica Durău şi-a recăpătat înfăţişarea originară** *(P.)*.

Recenzii şi note bibliografice 85

Concilium nr. 8-9/1969 *(Prof. O. Bucevschi)*; *Louis Bouyer*, **La spiritualité orthodoxe et ta spiritualite protestante et anglicane**, Aubier, 1965 *(Protopop V. Coman)*; *Antonios Aimilios Tachiaos*, **To Païsios Velicicovschi (1722-1794) che i aschitico-filologhichi sholi tu**, Tesalonic 1964 *(Arhim. Nestor)*; **O nouă revistă de studii patristice** *(Arhim. Nestor)*; *Radu Creţeanu* şi *Sarmiza Creţeanu*, **Culele în România**, Bucureşti 1969 *(Zam. Paul)*; *Gheorghe Aldea*, **Sculptura ţărănească în piatră**, Bucureşti 1969 *(R. Mironovici)*.

Cronica bisericească

A. — **Arhiepiscopia Iaşilor** 99

Anul Nou la centrul mitropolitan Iaşi *(Diac. T. M.)*; **Conferinţă administrativ-protopopească** *(I. Zamfirescu)*; **Cursurile de îndrumare ale ghizilor (îndrumători de muzee) de la Bisericile şi Mănăstirile monumente istorice din Mitropolia Moldovei şi Sucevei** *(Arhim. A. Hriţcu)*; **Adunarea generală a Casei de ajutor reciproc a clerului şi a salariaţilor din Arhiepiscopia Iaşilor** *(I. Zamfirescu)*.

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor** . . 105

Serbarea Anului Nou 1970 la centrul eparhial *(Asistent)*; **Redeschiderea Bisericii «Înălţarea Domnului» din Huşi** *(Pr. I. Andrioaie)*.

42.420

TIPOGRAFIA
CENTRULUI MITROPOLITAN IAŞI
Mănăstirea Neamţ – Jud. Neamţ

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Lipsă p. 133-153

ANUL XLVI Nr. 3 — 6 MARTIE—IUNIE 1970

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

Popas aniversar

Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a împlinit şasezeci de ani (*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*) . . . **109**

* * *

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*, **Pastorală la Învierea Domnului — 1970** **113**
† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor*, **Pastorală la Învierea Domnului — 1970** **118**

Domnitorul unirii

150 de ani de la naşterea lui Alexandru Ioan Cuza (*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*) **125**

Studii

† *IRINEU CRĂCIUNAŞ-SUCEVEANUL-episcop-vicar*, **Bisericile cu pictură exterioară din Moldova (II)** **133**
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, **Interpretări pascale** **154**
Prof. N. CHIŢESCU, **Despre Karl Barth** (10 mai 1886—10 decembrie 1968) **163**
Prof. Dr. IORGU D. IVAN, **Embaticul** (Ἐμβατίχιον) **în dreptul bisericesc** **196**
Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEANU, **Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie ca izvoare ale revelaţiei divine în cele trei mari confesiuni creştine** **218**
Pr. Prof. M. ŞESAN, **Îndreptarea şi uniformizarea calendarului şi poziţia ortodoxă română** **230**
Pr. Prof. LIVIU STAN, **Instituţie şi instituţionalizare în viaţa bisericească. Importanţa şi actualitatea problemei** . . . **241**
Pr. Prof. D. STĂNILOAIE, **Darul lui Dumnezeu către noi** . . **258**

Vrednici slujitori ai altarelor ortodoxe

Pr. Prof. PETRU REZUŞ, **Daniil Sihastru** **268**
Pr. Prof. I. ZUGRAV, **Un ierarh cărturar: Teoctist Blajevici** . . **273**

Făclii creştine

† *KIRIL, Patriarhul Bulgariei*. **1100 de ani de la moartea Sfîntului Kiril** (Traducere de *Pr. Prof. Al. I. Ciurea*) **278**
Prof. Dr. ŞTEFAN IUHÁSZ, **Iosef L. Hromádka** (1889-1969) . . **287**

Predici

Pr. Dr. ŞTEFAN SLEVOACĂ, **Dragostea părintească** . . . **294**
Pr. Prof. C. TODICESCU, **La Duminica a II-a din postul mare. Despre pomenirea morţilor** **298**

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

M00100

ANUL XLVI, Nr. 3—6 MARTIE—IUNIE 1970

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

ÎNALT PREA SFINȚITUL IUSTIN
MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

(PICTURĂ DE D. HATMANU)

IAȘI 1969

Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a împlinit şasezeci de ani

În ziua de 5 martie din acest an, Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a împlinit şaizeci de ani. Această vîrstă, în crugul vieţii sale, este, fără îndoială, o culme pe care Inaltul vlădică a urcat, cu necontenită stăruinţă, pas cu pas, călăuzit de „Duhul Domnului".

Popasul acesta aniversar a oferit, deopotrivă, Intîistătătorului Arhiepiscopiei Iaşilor şi sfetnicilor săi apropiaţi, prilejul solemn şi intim de a înălţa, în acea zi, rugăciuni de nemăsurată mulţumire celui Atotputernic pentru binefacerile pe care le-a revărsat cu îmbelşugare asupra Eparhiei noastre; în acelaşi timp, s-au înălţat rugăciuni din adîncul inimilor pentru îndelunga înzilire a Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, pentru bunasporire a dreptmăritorilor creştini în săvîrşirea faptelor bune şi în dragostea de aproapele.

Este, îndeobşte, cunoscut că Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin înscrie, în viaţa creştinismului contemporan, pagini de aleasă cinste. Aducînd la îndeplinire misiunile pe care i le încredinţează Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi apărătorii păcii din ţara noastră, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, la îndemnul conştiinţei sale creştine, al conştiinţei umane şi al conştiinţei sale cetăţeneşti, s-a arătat, atît la întîlnirile interortodoxe, cît şi la seziunile Consiliului Mondial al Bisericilor, ale Conferinţei Bisericilor Europene, ale Conferinţei Creştine pentru Pace sau ale Consiliului Mondial pentru Apărarea Păcii, crainic neobosit al mesajului evanghelic, lucrător destoinic în via pe care a făcut-o Domnul, apostol-slujitor al relaţiilor frăţeşti intercreştine, propovăduitor şi apărător al păcii în lume.

O bună parte, însă, din strădaniile Inalt Prea Sfinţitului, crestate în cununa anilor de pînă acum, sînt, pilduitor, închinate istoricului scaun vlădicesc al Moldovei şi Sucevei.

După o îndelungată activitate didactică în învăţămîntul teologic superior şi o scurtă arhipăstorie în scaunul de întîistătător al Mitropoliei Ardealului, la începutul anului 1957, „ca un iconom al lui Dumnezeu", prelua cîrja vlădicească a Moldovei şi Sucevei.

Este foarte adevărat, aprecierile şi judecăţile de valoare le face numai istoria. Obiectivă, nepărtinitoare, ea interpretează – în condiţiile perspectivei – evenimentele şi rolurile îndeplinite de personalităţile remarcabile la dreapta şi deplina lor valoare.

Tot cel care va cerceta şi intui, cu discernămînt critic, ceea ce s-a înfăptuit şi se înfăptuieşte în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, pe timpul Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, va scoate deslușit, în lumină, **personalitatea ierarhului care a înţeles, pătrunzător, locul în care se află şi etapa istorică în care şi-a îndeplinit înalta sa dregătorie.**

Cînd, – la începutul anului 1957, – prelua cîrja vlădicească a Moldovei, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin ştia că această cîrjă a fost purtată cu înaltă demnitate de ierarhii, de fericită pomenire, care au păstorit turma dreptcredincioasă moldoveană: Iosif, *apărător dîrz al autocefaliei bisericeşti,* Teoctist, *sfetnic cu bun chip al Domnului Ştefan cel Mare,* Grigore Roşca, *ctitor cu înţelegere artistică la Voroneţ,* Anastasie Crimca, *iscusit caligraf şi renumit miniaturist,* Varlaam, *dăltuitor de limbă românească şi apărător al dreptei credinţe,* Dosoftei, *cel dintîi stihuitor al psalmilor în limba noastră,* Iacob Putneanul, *reazem îndrăzneţ al ţăranilor obidiţi,* Leon Gheuca, *tălmăcitor de opere literare scrise în apus,* Veniamin, *ctitorul „seminariei“ Socola, ctitorul monumentalei catedrale şi neobosit îndrumător cărturăresc,* Iosif, *ocrotitor blînd al celor împresuraţi de nevoi,* Partenie, *înnoitor cu gusturi artistice,* Pimen, *înflăcărat admirator al trecutului istoric,* Nicodim, *chivernisitor destoinic al treburilor mănăstireşti,* Irineu, *distins cărturar,* Iustinian, *tămăduitor al rănilor pricinuite în Moldova de cel de-al doilea război mondial,* Sebastian, *făclier avîntat al păcii şi al omeniei. Aceşti ierarhi şi, negreşit, alţii care nu-s amintiţi aici, înaripaţi de rîvnă şi devoţiune apostolică, au dat prestigiu scaunului mitropolitan ieşan.*

Gîndind la vrednicii săi înaintaşi şi cumpănind, cu dreaptă judecată, înfăptuirile însemnate prin care ei sînt cunoscuţi, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a înţeles limpede ceea ce ar dori Biserica Ortodoxă a Moldovei de la întîistătătorul ei.

La Iaşi, străvechea cetate de scaun, cum şi în alte ţinuturi ale acestui colţ de ţară, Inaltul nostru arhipăstor a zăbovit, cu deosebită luare aminte, în preajma ctitoriilor slăvitului Ştefan, ale isteţului său fiu, Petru Rareş, şi ale altor voievozi, ctitorii care pun în lumină nepieritoare ingeniozitatea şi măiestria artistică a moşilor şi strămoşilor noştri. Alături de „chivotul“ ieşan – biserica Sf. Trei Ierarhi – decorată peste tot în exterior, cu o bogată dantelărie cioplită în piatră, Inalt Prea Sfinţitul a gîndit la „hirea înaltă“ a voievodului Vasile Lupu, ctitorul acestei biserici şi, fără îndoială, la atmosfera bazileică de la curtea acestuia. Criptele din interiorul acestei monumentale biserici, în care odihnesc domnitorii: Dimitrie Cantemir şi Alexandru Ioan Cuza, au constituit, pentru Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, file de letopiseţ din care se desprind limpede portretele oamenilor de înaltă valoare şi etapele mari din zbu-

ciumata istorie a Moldovei. Peste tot, în orașul de reședință, la Suceava, la Neamț și în diferite sate și tîrguri moldovene, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a întrezărit în lumea umbrelor și în vîltoarea vremurilor, cronicari, prozatori și poeți renumiți, savanți și oameni de artă care au înscris spor de prestigiu în viața culturală a poporului român.

Chemat la înalta dregătorie de arhipăstor al Bisericii Ortodoxe din Moldova, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a înțeles, exegetic, contextul condițiilor statornicite în Patria noastră, timpul, etapa istorică, în care își va îndeplini misiunea chiriarhală.

Cugetînd la tot ce se înfăptuiește la Iași, în Moldova și în toată țara, la strădaniile necontenite pentru a smulge de pe ogoarele înfrățite belșug de roade, pentru făurirea și continua dezvoltare a industriei naționale, pentru sistematizarea și înfrumusețarea orașelor și satelor, pentru extinderea și adîncirea formelor de cultură, pentru ocrotirea comorilor de artă ale trecutului, pentru condiții sociale tot mai umane, pentru pace și bunăvoire în lume, pentru o nouă conștiință, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit a înțeles că pîrghiile și țelurile cardinale ale drumului pe care-l străbate, acum, poporul nostru sînt: munca, onestitatea, libertatea și demnitatea.

Călăuzit de conștiința sa patriotică, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a înțeles clocotul prefacerilor și primenirilor culturale pe care imaginația cea mai înflăcărată nu le întrezărea altă dată, a înțeles că roadele lucrării preoțești trebuie „să se vădească statornic, pe de o parte, în cucernica săvîrșire a slujbelor și în buna chivernisire a locașurilor dumnezeiești, în păzirea neîntinată a dreptei credințe și în viețuirea după poruncile Mîntuitorului, iar, pe de altă parte, în aprinderea duhului de jertfelnicie pentru binele obștesc, pentru unirea tuturor spre lucrul bun", în slujirea cu neîmputinată hărnicie a tuturor eforturilor poporului nostru pentru mai bine, pentru mai mult, pentru mai frumos.

Indată după înscăunarea sa ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, cu avînt tineresc, cu pregătire cărturărească temeinică dobîndită la Atena și în Franța, cu energie neîmputinată, s-ar putea spune cu pasiune, și cu hotărîrea nesovăitoare de a adăuga la înfăptuirile vrednicilor săi înaintași, înfăptuiri noi, mai mult, de a încununa cu sporit prestigiu scaunul vlădicesc de la Iași, pornea la lucru. Elanul și hărnicia poporului nostru oglindite de înfăptuirile din istorica etapă care au dat Patriei înfățișare nouă au constituit pentru Inalt Prea Sfințitul Mitropolit izvoare și îndemn la muncă încordată „cu timp și fără timp". In peisajul urbanistic al Iașului, catedrala și clădirile care o înconjoară — rod al ostenelilor Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin —, întregesc măreția arhitecturală a orașului; monumentele istorice bisericești și vestigiile religioase ale trecutului pun tot mai pregnant în lumină ceea ce au gîndit și plăsmuit înaintașii; unitatea credinței strămoșești este, acum, peste tot, în eparhie, preocupare de căpetenie; ascultarea, ordinea și slujirea binelui și a seme-

nilor sînt principii călăuzitoare ale clerului şi dreptmăritorilor creştini din Arhiepiscopia Iaşilor.

Cronicarul de mîine, obiectiv, nepărtinitor, la capitolul „Iustin Mitropolitul" din istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, va reliefa, fără îndoială, stilul statornicit de chiriarhul nostru, va sublinia cu slove nepieritoare că **ierarhul, locul şi timpul** *s-au înfrăţit, într-un sens oarecare, s-au sfinţit.*

Pe culmea celor şaizeci de ani, cu fruntea aureolată de înfăptuiri închinate Bisericii strămoşeşti şi propăşirii Patriei noastre scumpe, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin merge neşovăitor spre alte culmi. La cununa faptelor de pînă acum, negreşit, va adăuga fapte noi.

Clerul de mir, cinul monahal şi dreptcredincioşii creştini din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie a Iaşilor urează Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, cu fiiască supunere, la acest popas aniversar, viaţă îndelungată, sănătate neştirbită şi puteri tot mai sporite de muncă pentru a continua cu belşug de roade înalta misiune de slujitor al lui Dumnezeu şi de slujitor al omului.

Fie ca „Mai Marele păstorilor" să binecuvinteze cu darurile Sale cele bogate Patria noastră scumpă, Biserica Ortodoxă Română, Arhiepiscopia Iaşilor şi pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL IAŞILOR
ŞI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal şi binecredincioşilor creştini din de Dumnezeu-păzita noastră Arhiepiscopie har, milă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«HRISTOS A ÎNVIAT!»

Iubiţi credincioşi,

Cerurile se veselesc şi pămîntul se bucură; lumina învierii străluceşte acum pretutindeni; întăriţi în nădejdea învierii lor cu trupul, toţi dreptmăritorii creştini prăznuiesc astăzi învierea lui Hristos cu negrăită bucurie.

Scurtă vreme înainte de înfricoşatele Sale Patimi, Domnul nostru Iisus Hristos, vestind moartea şi învierea Sa, a grăit către Sfinţii Săi Ucenici: «*Sînteţi acum trişti; dar iarăşi vă voi vedea şi se va bucura inima voastră şi bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi*» (Ioan XVI, 22).

În adevăr, bucuria a fost cel dintîi simţămînt care a cuprins sufletele tuturor celor care vieţuiseră în jurul Mîntuitorului, cînd au aflat de învierea Lui din morţi. Dar bucuria aceasta era, la început, însoţită de teamă. Femeile purtătoare de miruri, auzind de la îngeri vestea învierii Domnului, au plecat de la mormînt, cuprinse «*de teamă şi bucurie mare*»; iar Sfinţii Apostoli, în clipa cînd li s-a arătat lor Mîntuitorul, s-au bucurat, în adevăr, dar erau «*încremeniţi şi înfricoşaţi, părîndu-li-se că văd un Duh*» (Luca XXIV, 37). Abia după ce Mîntuitorul însuşi s-a arătat femeilor, întîmpinîndu-le cu urarea de bucurie, pe care ele o cunoşteau, au alungat teama din inimile lor şi s-au apropiat de El, cuprinzîndu-I picioarele şi închinîndu-I-se.

Deopotrivă, Sfinţii Apostoli numai după ce s-au convins desăvîrşit de înviere şi-au deschis iarăşi larg inimile lor, făcînd sălaş nou în ele Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel, bucuria lor a fost deplină numai după ce în locul teamei s-a aşezat dragostea, fiindcă, aşa cum zice ucenicul iubit al Domnului: «*Dragostea desăvîrşită alungă teama afară... Cel ce se teme nu este desăvîrşit în dragoste*» (I Ioan IV, 18).

În acest chip, din cunoşterea adevărului a izvorît dragostea desăvîrşită, iar din dragoste a odrăslit bucuria deplină. Aceasta este bucuria despre care Mîntuitorul spune că nu se va lua niciodată de la cei care se apropie de El cu dragoste, crezînd în slăvita Lui înviere ; este bucuria deplină în care noi trăim astăzi.

Desigur, cu simţurile trupului nostru noi nu ne mai putem apropia de Hristos fiindcă El nu mai vieţuieşte în trup pămîntesc. Dar, cu simţirea noastră duhovnicească, cu simţul credinţei, noi înţelegem că vieţuim în El şi că El vieţuieşte în noi. Cunoscîndu-L prin credinţă, noi deschidem porţile duhului nostru, lăsînd să se îngemăneze în el dragostea Lui faţă de noi cu dragostea noastră faţă de El. Pe această unire duhovnicească din dragoste se întemeiază bucuria deplină, care stăpîneşte acum inimile noastre.

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Făgăduinţa dată oamenilor de către Dumnezeu, în zilele de demult, cu privire la mîntuirea celor care se vor întoarce la ascultarea de El, s-a împlinit prin învierea Domnului din morţi. El a ispăşit osînda păcatului, pentru noi, în înfricoşata Sa moarte pe cruce şi a învins stăpînirea celui rău, cu puterea Sfîntului Duh, înviind cu mărire dumnezeiască. La întreaga Sa lucrare de mîntuire, pe care a săvîrşit-o pentru noi din marea Sa dragoste faţă de făptura mîinilor lui Dumnezeu, El ne-a făcut şi pe noi părtaşi, prin darul mîntuitor al lui Dumnezeu, luîndu-ne cu El în moartea şi învierea Sa. Primind în sufletele noastre pe Hristos cel înviat din morţi, noi vieţuim acum duhovniceşte în El şi El în noi, avînd din viaţa Lui darul vieţii veşnice.

Fără venirea Fiului lui Dumnezeu în lume mîntuirea noastră nu putea fi înfăptuită. Este adevărat că El a murit, a înviat şi s-a preamărit, dobîndind în trupul Său izbăvire de urmările păcatului strămoşesc cărora El s-a supus de bunăvoie pentru mîntuirea noastră. Aducîndu-ne aminte de Patimile Domnului, Sfîntul Apostol Pavel ne spune că «*în zilele trupului Său, Iisus a adus cu lacrimi şi strigăt tare cereri şi rugăciuni către Cel ce putea să-L mîntuiască pe El din moarte şi auzit a fost pentru buna Sa cucernicie. Cu toate că este Fiu, El a învăţat ascultarea din cele ce a pătimit*» (Evrei V, 7-8). De aceea, El a fost «*încununat cu mărire şi cu cinste*». Dar, făcîndu-se «*părtaş trupului şi sîngelui*», ca şi noi, Mîntuitorul a săvîrşit în trupul Său şi mîntuirea noastră de păcatul cel vechi. «*Prin darul lui Dumnezeu*, — scrie Apostolul neamurilor către evrei —, *Iisus a gustat moartea*» pentru fiecare om şi a ridicat cu Sine «*pe mulţi fii la mărire*» (II, 9-10). De altfel, Însuşi Mîntuitorul spusese ucenicilor Săi, de mai multe ori, că El trebuie să moară şi să învieze «*pentru ca oricine crede în El să aibă viaţă veşnică*» (Ioan III, 15). De aceea Sfîntul Apostol Pavel a putut

spune că «*Dumnezeu, bogat fiind în milă, pentru multa Sa iubire cu care ne-a iubit, pe noi cei ce deşi eram morţi prin greşelile noastre ne-a făcut vii împreună cu Hristos... şi împreună cu El ne-a sculat şi împreună cu El ne-a aşezat în cele cereşti...*» (Efes. II, 4-6).

Astfel, ridicîndu-se din mormînt, Domnul nostru Iisus Hristos a intrat cu trupul Său îndumnezeit în împărăţia Sa cerească, făcîndu-ne şi pe noi oamenii părtaşi ai vieţii dumnezeieşti.

De trecerea aceasta de la moarte la viaţă, prin învierea Domnului nostru Iisus Hristos, au parte atît drepţii din vechime, care au murit cu nădejdea mîntuirii în sufletele lor şi cărora Mîntuitorul le-a dăruit viaţă în momentul coborîrii Sale în iad, ca şi noi cei care ne-am unit cu Hristos cel înviat din morţi, în momentul naşterii noastre din nou, la botez. De aceea, păstrînd învăţătura cea dreaptă propovăduită de Sfinţii Apostoli, cîntările noastre bisericeşti preamăresc astăzi şi învierea noastră împreună cu învierea Domnului; iar icoanele învierii numai rareori ne arată pe Mîntuitorul ridicîndu-se singur din mormînt ca un biruitor. De cele mai multe ori, Domnul nostru Iisus Hristos este înfăţişat trăgînd de mînă spre Sine pe Adam, care este urmat de drepţii din vechime cărora Sfîntul Ioan Botezătorul le arată pe Mesia. În unele icoane vechi din ţara noastră, Mîntuitorul este zugrăvit la înviere, cu privirile îndreptate înainte, călcînd în picioare porţile iadului. Cu mîna dreaptă El trage spre Sine pe Adam, iar cu mîna stîngă pe Eva, care şed în genunchi. Şi de data aceasta ei sînt însoţiţi de drepţii din vechime cărora Sfîntul Ioan Botezătorul le arată cu mîna pe Domnul nostru Iisus Hristos.

În acest fel, adevărul vestit de cunoscuta cîntare de Paşti: «*Hristos a înviat din morţi cu moartea pe moarte călcînd şi celor din morminte viaţă dăruindu-le*», este propovăduit, în diferite chipuri, constituind o statornică învăţătură de credinţă a Sfintei noastre Biserici.

Iubiţi credincioşi,

Bucuraţi-vă! «*Bucuraţi-vă în Domnul totdeauna; iarăşi vă voi zice: bucuraţi-vă!*» (Filip. IV, 4).

Din dragoste desăvîrşită faţă de noi oamenii, Domnul nostru Iisus Hristos «*s-a dat pe Sine pentru noi prinos şi jertfă lui Dumnezeu întru miros de bună mireasmă*», sfinţindu-se pe Sine pentru noi, ca şi noi să fim în adevăr sfinţiţi (Efes. V, 2; Ioan XVII, 19). Prin sfinţire, dăruindu-ne lui Dumnezeu, noi am fost sloboziţi de sub robia morţii; păcatul nu mai are stăpînire asupra noastră. Drept aceea, se cuvine să înfăţişăm acum «*trupurile noastre ca jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu*» (Rom. XII, 1) vieţuind în sfinţenie, în lumină şi în dragoste.

Cu buzele noastre, preamărind numele Domnului nostru Iisus Hristos, în rugăciuni să aducem fără încetare «*jertfă de laudă*» lui Dumnezeu; iar de vieţuirea frăţească şi de facerea

de bine să nu uităm, fiindcă asemenea jertfe sînt totdeauna bineplăcute lui Dumnezeu.

Lumina învierii să păzească neschimbată în sufletele noastre dreapta credinţă pe care o propovăduieşte din străbuni sfînta noastră Biserică, iar strădania noastră spre săvîrşirea binelui să se lase mereu întărită de puterea Sfîntului Duh, Care sălăşluieşte în noi. Fără încetare să cerem Părintelui nostru ceresc să ne dea «*duhul înţelepciunii şi al descoperirii spre cunoaşterea Lui*» şi să lumineze ochii inimii ca să vedem mărirea la care ne-a chemat prin Fiul Său iubit şi covîrşitoarea putere pe care El o are spre a împlini făgăduinţele Sale.

Încredinţaţi că Dumnezeu «*poate să facă, prin puterea cea lucrătoare în noi, cu mult mai presus decît toate cîte cerem sau pricepem noi*» (Efes. III, 20), cu îndrăzneală să ne ridicăm cugetele către El, cerîndu-I să ne ajute să facem voia Lui, trăind ca vrednici «*fii ai învierii*».

Iubiţii mei fii sufleteşti,

În vieţuirea noastră cu trupul, pe pămînt, să se oglindească vieţuirea noastră cu duhul în Hristos. Pornirile simţurilor noastre spre rău trebuie stîrpite din rădăcini; unul către altul să grăim adevărul, fiindcă unul altuia mădulare sîntem; în iubire frăţească să ne întrecem unii pe alţii, dar în cinstire unul altuia să dăm întîietate; orice faptă a noastră să se arate rod al duhului nostru înnoit prin puterea lui Dumnezeu.

Să purtăm «*sarcinile unii altora*», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Gal. VI, 2), ostenind fiecare nu numai pentru sine ci şi pentru semenul său; iar cu toţii împreună să ne sîrguim fără preget pentru propăşirea neîntreruptă a patriei noastre iubite.

Ca fii ai păcii, pe care Mîntuitorul a înfăptuit-o la învierea Sa, unindu-ne pe toţi cu Sine în trupul Său şi înfăţişîndu-ne lui Dumnezeu-Tatăl ca pe un singur trup, să ne dovedim, în toată viaţa noastră, nu numai păzitori, dar şi «*făcători de pace*». O dată cu cererea pe care noi o îndreptăm către oamenii de bine şi popoarele iubitoare de pace din întreaga lume ca să-şi întărească străduinţile pentru încetarea războiului din îndepărtatul Vietnam şi din Orientul apropiat, să facem tot ceea ce stă în puterea noastră pentru vieţuirea tuturor popoarelor lumii în pace, bunăînţelegere şi colaborare frăţească. În chip cu totul deosebit trebuie să depunem străduinţă peste străduinţă pentru crearea condiţiilor de vieţuire a popoarelor din Europa în pace desăvîrşită. Sămînţa vrajbei dintre noi cei care trăim pe acest continent trebuie stîrpită; în locul neîncrederii să sădim prie-ţenia şi colaborarea pe toate tărîmurile vieţii oamenilor.

Asigurarea păcii în Europa este nu numai o chezăşie a păcii pe întreg pămîntul, dar şi un temei al propăşirii tuturor popoarelor. Înfăptuirea ei este un lucru folositor pentru noi şi bineplăcut lui Dumnezeu.

Trimiţîndu-vă acest cuvînt de învăţătură şi povăţuire, la prăznuirea de acum a slăvitei învieri a Domnului, vă îmbrăţişez cu părintească dragoste, întîmpinîndu-vă cu vestirea:

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător,

† IUSTIN
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

Dată în reşedinţa noastră mitropolitană din Iaşi, la sărbătoarea Sfintelor Paşti, în anul 1970, aprilie 26.

† PARTENIE

DIN ÎNDURAREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Cucernicilor preoți și tuturor dreptslăvitorilor creștini din cuprinsul acestei Eparhii har și pace de la Milostivul Dumnezeu, iar de la noi binecuvîntări arhierești, însoțite de creștineasca salutare:

«HRISTOS A ÎNVIAT»

«Astăzi este mîntuirea lumii pentru că a înviat Hristos ca Cel Atotputernic» (Canonul învierii).

Iubiți fii sufletești,

Ne-a învrednicit bunul Dumnezeu să ajungem și să prăznuim și anul acesta sfînta și luminata sărbătoare a Învierii Mîntuitorului, pe care, an de an, o așteptăm cu nespusă bucurie.

Socotim că este bine, chiar de la început, să ne întoarcem cu gîndul la cele întîmplate cu cîteva zile înainte de a ajunge la această măreață sărbătoare a întregii creștinătăți.

Luînd parte la slujbele religioase săvîrșite în bisericile noastre în tot cursul săptămînii Patimilor, mai ales la acele duioase privegheri de la denii, fiecare dintre noi, legînd clipele de adîncă piozitate de azi cu acelea din timpul copilăriei noastre curate, am trăit din nou, ascultînd în cuvintele sfinte ale evangheliilor și în tîlcuirea răscolitoare de suflete, a cîntărilor bisericești, cutremurătoarea istorisire a patimilor, morții și îngropării Mîntuitorului Iisus Hristos.

Într-adevăr, am fost cutremurați cu toată ființa noastră de măreția jertfei prin care am fost răscumpărați, dar și de răutatea și cruzimea cu care oamenii i-au răsplătit bunătatea și iubirea Sa de oameni nemărginită. L-am văzut mort prin răstignire pe Acela care este însuși fără de moarte și așezat în mormînt ca un om, Cel ce din stricăciune și din moarte a izbăvit pe oameni. Am înțeles că, de n-ar fi fost păcatul omenesc, nici puterea morții n-ar fi pus stăpînire pe oameni și nici suferințele și jertfa Mîntuitorului nu s-ar fi făcut atît de necesare.

Însă, la păcatul protopărinților noștri făcîndu-ne și noi

părtaşi, urmează că durerile, chinurile şi moartea Sa pe cruce le-a suferit nu numai pentru mîntuirea noastră, dar şi din cauza păcatelor noastre, ca unii ce sîntem moştenitori ai păcatului strămoşesc precum spune Sf. Apostol Pavel: «*Că precum prin unul care a greşit, a intrat păcatul în toţi oamenii, aşa şi prin îndreptarea unuia a intrat în toţi oamenii îndreptarea vieţii de veci prin Iisus Hristos, Domnul nostru*» (Romani V, 12).

Prăznuirea Paştilor Răstignirii am sărbătorit-o, în săptămîna trecută, cu sufletele învăluite de întristare şi cu profundă cugetare la tot ce a suferit de bună voie Fiul lui Dumnezeu pentru noi, şi ne-am străduit fiecare după puterile noastre, în post şi rugăciune, în pregătire duhovnicească, pentru a întîmpina marea sărbătoare în curăţenie şi cuviinţă.

Astăzi prăznuim cu bucurie Paştile Învierii, ziua marei biruinţi, cînd lumina a învins întunericul; puterea binelui a învins puterea răului, bucuria a învins întristarea, iar viaţa a sfărîmat lanţurile morţii.

În sufletele creştine se deschid astăzi florile credinţei, atinse de fiorul harului divin. Peste tot şi peste toate se revarsă lumină şi bucurie, iar pe sub bolţile bisericilor, prin văzduhul înstelat şi prin casele credincioşilor răsună vestea mult aşteptată şi strigătul de veşnică şi universală bucurie: «*Hristos a înviat!*»

«*Astăzi prăznuim pieirea morţii, sfărîmarea iadului şi începătura vieţii celei veşnice*» (Canonul Învierii). Îngerii cu oamenii împreună întîmpină cu imnuri de slavă pe Hristos, Domnul vieţii, care ne-a trecut din moarte la viaţă şi ne-a încununat cu slavă nemuritoare. «*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul pentru ca să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa*» (Psalm CXVII, 24).

Iubiţi fii duhovniceşti,

Cuvîntul «*paşti*», nume dat celei mai mari sărbători a Bisericii creştine, este luat din limbă străveche a poporului evreu şi acest cuvînt însemnează «*trecere*» pentru că la paştile lor, evreii sărbătoresc trecerea minunată prin Marea Roşie, cînd ei au fost scoşi de proorocul Moisi din robia Egiptului. La creştini se prăznuieşte «*Crucea şi Învierea*», care nu numai pe un singur popor şi nu numai dintr-o robie şi osîndă vremelnică ne-a scos la viaţă şi libertate ci pe toate popoarele pămîntului — care cred şi vor crede în Hristos — le-a eliberat, pentru că «*din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi şi de aceea îi cîntăm cîntare de biruinţă*» (Canonul Învierii).

Din marea Sa iubire de oameni, Dumnezeu n-a lăsat ca făptura mîinilor Sale să rămînă în stare de decadenţă, ci a hotărît ca la plinirea vremii să trimită pe Fiul Său cel ceresc ca să-l ridice pe om din căderea lui şi să-l aducă din nou la fericirea cea dintîi pentru ca să se plinească aşteptarea propovăduită lumii de profeţi, precum a zis şi psalmistul către Dum-

nezeu : «*Nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciune*» (Psalm XV, 10).

Planul mîntuirii noastre, «*taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută*» (Efeseni III, 9) s-a împlinit prin întruparea, propoveduirea, jertfa şi Învierea Mîntuitorului şi este dusă la desăvîrşire, prin Biserica întemeiată de El, în decursul veacurilor şi a generaţiilor de oameni, prin veşnica prezenţă a lui Hristos şi prin lucrarea sfinţitoare a Duhului Sfînt. «*Cît de nemăsurată este slava puterii lui faţă de noi cari am crezut prin lucrarea puterii Lui celei stăpînitoare cu care a lucrat Dumnezeu în Hristos, înviindu-L din morţi şi punîndu-L în ceruri de-a dreapta Sa...*» (Efeseni I, 19-21).

Lucrarea de mîntuire a cerescului Părinte, împlinită prin Iisus Hristos, a fost rodul iubirii Sale nemărginite pentru făptura Sa şi a avut ca scop trecerea noastră de sub robia păcatului şi a morţii în împărăţia libertăţii şi a vieţii cu adevărat fericite. În această împărăţie a sfinţeniei şi a iubirii dintre oameni, nedreptatea, răutatea şi violenţa sînt întru totul osîndite ; iar într-o lume a păcii şi colaborării omeneşti viaţa aceasta ia o înfăţişare nouă pentru că demnitatea omenească este ridicată la înălţimea cea dintru început.

Înaltele idealuri creştine şi asistenţa divină, permanentă la orice bună făptuire, sînt forţe mari ale progresului şi fericirii, menite să transforme făptura într-un cer nou şi un pămînt nou, prin înnoirea omului spre lucrarea cea bună şi de folos obştesc, După rîvna şi roadele ostenelilor sale din această viaţă, omul, nemuritor prin Hristos, va privi de-a pururea frumuseţile slavei lui Dumnezeu, mai presus de cele văzute cu ochii trupeşti.

Cel ce a descuiat încuietorile morţii şi ne-a deschis nouă porţile vieţii este Hristos cel înviat pe care îl proslăvim în această sfîntă şi mare zi ca pe un biruitor şi Dumnezeu Atotputernic. Cine altul decît cel ce este dintru început Ziditorul făpturii şi Stăpînul vieţii, ar fi putut săvîrşi minunile pe care El le-a săvîrşit ; şi cine ar fi putut, mort şi îngropat fiind, să se învieze pe Sine însuşi ? Despre dumnezeirea Mîntuitorului, despre atotputernicia şi Împărăţia Lui cea veşnică au vorbit profeţii Vechiului Testament, l-a propoveduit Sf. Ioan Botezătorul — Înainte-Mergătorul, l-au vestit îngerii şi El însuşi s-a proclamat pe Sine Împărat, atît înainte cît şi după învierea din morţi. «*Tu eşti Fiul meu cel iubit. Eu astăzi te-am născut ; cere de la Mine şi-ţi voi da toate neamurile să fie moştenirea Ta şi stăpînirea pînă la marginile pămîntului*» (Psalm II, 6-7). Iar marele prooroc Isaia glăsuieşte : «*prunc ni s-a născut nouă, un fiu ni s-a dat, a cărui stăpînire va fi peste umărul Lui şi se cheamă numele Lui înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, Părinte al veacului ce va să fie. Şi mare va fi stăpînirea Lui şi pacea Lui nesfîrşită. El va domni pe tronul şi peste împărăţia lui David ca să o întemeieze şi să o întărească prin judecată şi dreptate de acum şi pînă în veac*» (Isaia 5-6).

Prin învierea din morţi, Mîntuitorul şi-a dovedit puterea peste cei vii şi peste cei morţi, iar în virtutea acestei puteri şi

stăpîniri a transmis apostolilor Săi dreptul și îndatorirea de a răspîndi, în numele Său, evanghelia împărăției Sale. «*Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt; drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, povățuindu-i să păzească toate cîte am poruncit vouă și iată Eu cu voi sînt în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului*» (Matei XXVIII, 18-20).

Dreptslăvitorilor creștini,

Trăim astăzi o zi de mare sărbătoare și de nespusă bucurie. Toate cîntările Învierii și întreg cuprinsul serviciului divin din zilele de Sf. Paști sînt străbătute de această bucurie duhovnicească și de preaslăvire a Învierii Domnului.

Este îndeobște cunoscut că orice plăcere sau bucurie omenească este cu atît mai înaltă și mai curată, cu atît mai binefăcătoare și mai durabilă cu cît ea este legată de ceea ce este mai sfînt și mai nemuritor în ființa noastră, adică de suflet și de credință. Obiceiul nostru creștinesc de a întîmpina praznicul Învierii cu locuințele curate, cu hainele înnoite și îngrijite și cu mesele cît mai îndestulate, este un lucru frumos și de cuviință, pentru că este firesc ca la bucuria sufletului se cuvine ca și trupul să se veselească împreună ca cel ce în viața pămîntească a fost locaș al sufetului și tot cu el vom împărtăși bucuria nemuritoare după învierea cea de obște.

Orice mare sărbătoare, cum este cea de astăzi, este prilej de bucurie și de meditație. De bucurie, pentru că ne reamintește de o biruință și de un biruitor. De meditație, pentru că avem datoria să cugetăm și să ne întrebăm dacă nu cumva rămînem numai cu bucuriile cele din afară și nesocotim pe cele dinlăuntru. Să fim cu luare-aminte pentru a nu pierde credința și nădejdea creștină, care sînt rădăcinile și izvorul bucuriilor noastre duhovnicești. «*Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci sfințenie, pace și bucurie în Duhul Sfînt*» (Romani XIV, 17).

Sfințenia vieții este nesfîrșită. Pe treptele de sus ale desăvîrșirii ajung numai sfinții și aceștia la sfîrșitul vieții lor. Însă, spre o viață de cît mai înaltă moralitate și corectitudine fiecare dintre noi putem să ne ridicăm, treaptă cu treaptă, cu deplină nădejde și fără oprire.

Toți sîntem înzestrați cu libertatea deplină de a alege fiecare calea pe care voiește să meargă. Cei care am ales calea mîntuirii, avem datoria să și lucrăm pentru înfăptuirea ei, cum ne îndeamnă Sf. Apostol Pavel: «*Lucrați pentru mîntuirea voastră cu frică și cu cutremur*» (Filipeni II, 12). Iar Mîntuitorul ne cheamă la trezire permanentă, spunînd: «*Privegheați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită*» (Matei XXVI, 41). Deci, nu este cazul să ne întoarcem iarăși în robia păcatului din moment ce am fost trecuți pe cîmpul libertății și nici nu este bine să nesocotim haina nestricăciunii în care ne-a îmbrăcat Hristos; sau pentru ce să alegem moartea în locul vieții și întunericul veșnic

în locul împărăţiei cereşti unde tronează Dumnezeu, înconjurat de cetele îngereşti? Fiinţa noastră are în faţa ei un cîmp de luptă, în care, în orice clipă, se înfruntă binele cu răul pentru a-şi întemeia stăpînirea. Să ne dăm toată osteneala şi să biruim răul, cu hotărîre şi cu deplină încredere că îl vom învinge, pentru că avem pururea cu noi pe Hristos, care a zis: «*În lume necazuri multe veţi avea, însă îndrăzniţi pentru că Eu am biruit lumea*» (Matei XVI, 33). De aceea să nu ne înstrăinăm nici de frumoasele îndemnuri ale Sf. Apostol Pavel care spune: «*Fraţii mei iubiţi, fiţi tari şi neclintiţi în credinţa voastră, propăşiţi pururea în lucrarea Domnului, ştiind bine că osteneala voastră nu este zădarnică înaintea lui Dumnezeu*» (I Corinteni XV, 58).

Iubiţi credincioşi,

Credinţa în Dumnezeu şi viaţa cinstită ne face să simţim adevăratele bucurii creştine şi să ne împărtăşim din frumuseţea sfintelor sărbători ale Bisericii noastre. Despre oamenii cu o astfel de viaţă a vorbit Mîntuitorul în predica Sa de pe munte, cînd a zis: «*Fericiţi cei curaţi cu inima căci aceia vor vedea pe Dumnezeu*» (Matei V, 8). La aceasta ne îndeamnă şi cîntarea de Sf. Paşti pe care am ascultat-o astăzi: «*Să ne curăţim simţurile şi să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a învierii şi bucurîndu-ne să-I cîntăm cîntare de biruinţă*» (Canonul Învierii). Credinţa, curăţenia vieţii şi corectitudinea în raporturile cu semenii noştri ne deschid porţile împărăţiei cereşti, precum spune Psalmistul David: «*Cine se va sui în muntele Domnului sau cine va sta în locul cel sfînt al Lui? Cel nevinovat cu mîinile şi curat cu inima, care n-a luat în deşert sufletul său şi nu s-a jurat cu vicleşug împotriva aproapelui său, acesta va lua binecuvîntare de la Domnul şi milostivire de la Dumnezeu Mîntuitorul său*» (Psalm XXIII, 3-5).

Credinţa şi viaţa morală ne dau tărie şi pace sufletească şi ne feresc de păcate grele, care duc, în cele din urmă, la suferinţi îndelungate şi la scurtarea vieţii pe mulţi dintre semenii noştri. Sfinţenia vieţii îl face pe om un mădular de nădejde al societăţii în care trăieşte şi munceşte, pentru că în conduita şi comportarea sa se fereşte de rău şi face binele oricînd i se prezintă ocazia şi aceasta fără vreun interes personal ci pentru că el ştie că «*ochii Domnului caută spre cei drepţi şi urechile Lui ascultă rugăciunea lor, iar faţa Domnului se întoarce împotriva celor ce fac rău, ca să-i piardă de pe pămînt*» (I Petru III, 12).

Adevăraţii oameni de credinţă sînt în acelaşi timp şi oameni ai iubirii de Dumnezeu şi de semenii lor. Dumnezeu, în care credem, căruia ne închinăm şi în care nădăjduim, este Dumnezeul iubirii. Tot ce El a făcut şi face pentru noi, începînd cu aducerea noastră din nefiinţă în fiinţă şi sfîrşind cu măreaţa lucrarea a mîntuirii noastre prin Iisus Hristos, toate le-a făcut din marea Lui iubire pentru oameni. Iubirea de Dumnezeu şi de oameni este întîia şi cea mai mare poruncă, pentru

că în ea se cuprinde toată legea şi profeţii. «*Dumnezeu însuşi este iubire şi cine nu iubeşte, acela n-a cunoscut pe Dumnzeu*» (I Ioan IV, 8). «*Şi această poruncă o avem de la Dînsul, ca cel ce iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său*» (I Ioan IV, 20-21).

Omul iubirii foloseşte toate puterile de care dispune pentru a înfăptui binele şi nu pentru a le pune în slujba lăcomiei, a cruzimii şi a răzbunării împotriva semenilor săi.

Marile descoperiri ale ştiinţei şi aplicaţiunile lor tehnice din epoca noastră pun la dispoziţia oamenilor forţe uriaşe, care, dacă sînt folosite în scopuri nobile, pot dezlega problemele grele care stau în faţa prezentului şi viitorului omenirii. Însă, întrebuinţate în sens negativ, pot produce distrugerea civilizaţiei şi a vieţii omeneşti de pe pămînt. Progresul ştiinţific trebuie să meargă mînă în mînă cu progresul moral, pentru că forţele de care dispune astăzi omul, dacă nu sînt stăpînite şi folosite de puterea iubirii de oameni se prefac în mijloace de nimicire. De aceea Sf. Apostol Pavel spune : «*Chiar de am avea toată ştiinţa şi toată credinţa şi puterea, încît să mutăm munţii din loc iar dragoste nu avem, nimic nu putem face*» (I Corinteni XIII, 2). Pentru aceste motive, s-a întreprins în toată lumea o vastă acţiune pentru pace şi bună înţelegere între toate popoarele, avînd la temelie virtutea iubirii.

Dragostea de casă şi de familia noastră este izvor de sănătate, pace şi îndestulare, locaş binefăcător de viaţă morală şi pildă bună pentru urmaşii noştri. Dragostea de locul în care trăim, de lucrul pe care-l facem, de colegii noştri de muncă, toate acestea fac şi au ca rezultat practic ca în jurul nostru să domnească armonia, colaborarea, belşugul şi fericirea. De asemenea, dragostea faţă de neamul şi Patria noastră scumpă, cu trecutul ei plin de jertfe şi de glorie, cu prezentul ei măreţ pe care cu toţii îl trăim şi cu viitorul ei strălucit pentru care punem toată străduania să-l făurim, această dragoste este puterea care ne uneşte laolaltă pe toţi, de sus pînă jos, în aceeaşi voinţă, hotărîre fermă şi însufleţire.

Iubirea pentru semenii noştri de pretutindeni ne obligă, în numele lui Dumnezeu, care, după credinţa noastră, a creat pe om şi i-a dat prin Fiul Său mîntuirea, să ne rugăm pururea pentru pacea lumii şi să fim sprijinitori, luptători şi făcători de pace, cu inima, cu gîndul şi mai ales cu fapta. Orice acţiune în această direcţie este bine să găsească răsunet în sufletele noastre şi ea va fi socotită ca una din faptele cele mai de seamă şi plăcute înaintea lui Dumnezeu.

Fraţi creştini,

S-au început lucrările agricole de primăvară. Să lucrăm cu tragere de inimă pentru pîinea noastră cea de toate zilele. Să ne îndeplinim cu sfinţenie toate obligaţiunile şi datoriile cetăţeneşti şi mai ales să ascultăm şi să punem în aplicare toate hotă-

rîrile care se dau de Conducătorii ţării noastre. Să nu uităm că tot ce se lucrează şi se înfăptuieşte este spre binele şi fericirea noastră a tuturor.

Marea sărbătoare a Învierii Mîntuitorului pe care o prăznuim cu toată bucuria să ne fie la toţi izvor de putere duhovnicească, de îndemn şi încurajare la tot lucrul bun, pentru ca pretutindeni şi în orice împrejurare să înfăptuim numai binele, ca nişte adevăraţi fii ai lui Dumnezeu, «*pentru că ai lui Dumnezeu împreună lucrători sîntem, a lui Dumnezeu arătură, a lui Dumnezeu zidire*» (I Corinteni III, 9).

La toţi ascultătorii acestei pastorale, vă urez din toată inima ca slăvitul şi luminatul praznic al Învierii lui Hristos să-l petreceţi în pace, sănătate, bucurie, în prăznuire şi cîntări duhovniceşti şi mai ales prin iubirea de oameni arătată prin viaţa şi faptele voastre de buni creştini şi buni cetăţeni.

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi.

«HRISTOS A ÎNVIAT!»

Al vostru părinte duhovnicesc, doritor de tot binele şi pururea rugător către Dumnezeu,

† PARTENIE
Episcop al Eparhiei Romanului şi Huşilor

Dată în reşedinţa noastră episcopală din Roman, la praznicul Învierii Domnului, anul 1970.

Domnitorul unirii

150 de ani de la naşterea lui Alexandru Ioan Cuza

Activitatea lui Alexandru Ioan Cuza este legată indisolubil de actul istoric, de importanţă covîrşitoare în istoria poporului nostru, Unirea Moldovei cu Ţara Românească.

Alexandru Ioan Cuza s-a născut, s-a format şi a activat într-o epocă de adînci trasnformări economice, politice şi sociale, care au dus la formarea statului român modern. Spre deosebire de domnitorii anteriori Alexandru Ioan Cuza s-a considerat un mandatar al voinţei poporului, care, de altfel, l-a impus ca domn, şi de aceea el s-a folosit de prerogativele cu care a fost învestit, pentru servirea intereselor naţionale majore, ca un adevărat «domn cetăţean». Cuza şi colaboratorii săi apropiaţi şi-au dat seama că o ţară nu poate fi liberă şi puternică fără libertatea deplină a locuitorilor ei, de aceea a luptat pentru desfiinţarea totală a iobăgiei, eradicarea mizeriei, sărăciei şi inculturii. Aceste idei majore l-au făcut pe Alexandru Ioan Cuza să lupte pentru împroprietărirea ţăranilor, ca să-i elibereze de acele «munci ale faraonilor», pentru o reformă electorală, pentru obligativitatea învăţămîntului primar, pentru crearea învăţămîntului superior modern prin înfiinţarea Universităţilor din Iaşi şi din Bucureşti, a învăţămîntului artistic şi al muzeelor de artă precum şi a altor instituţii moderne.

Înainte de a fi ales ca domn al Moldovei (5/17 ianuarie 1859) Alexandru Ioan Cuza a fost în primele rînduri ale revoluţionarilor de la 1848, care au urmărit să deschidă poporului nostru un viitor vrednic de trecutul strămoşilor săi. El a participat şi la înălţătoarea manifestaţie de la Blaj şi a suferit de pe urma represiunii poruncită de Domnitorul Mihail Sturdza. După înlocuirea acestui domnitor, Alexandru Ioan Cuza a ocupat diferite funcţii publice în care a dat dovadă de reale calităţi administrative, de patriotism şi cinste exemplară. Ca luptător pentru unitate el s-a făcut cunoscut prin activitatea desfăşurată în calitate de deputat în Adunarea ad-hoc şi prin răsunătoarea sa demisie, din vara anului 1857, din postul de pîrcălab de Galaţi, prin care protesta împotriva ilegalităţilor administraţiei Caimacanului Nicolae Vogoride, demisie despre care s-a vorbit în ţară şi în străinătate. Şi prin acest act, el şi-a mărit popularitatea pe care o cîştigase datorită activităţii sale politice şi calităţilor sale de bun şi corect slujbaş public.

Alexandru Ioan Cuza a fost ales ca domn al Moldovei de

omenesc, într-o țară nouă, modernă, cei mulți nu l-au uitat niciodată, păstrîndu-i mereu o vie recunoștință.

În general, prin reformele introduse și aplicate de Alexandru Ioan Cuza și colaboratorii săi, sprijiniți de majoritatea populației țării, s-a urmărit unificarea, sudarea celor două țări într-un stat puternic, modern. Fără reformele întroduse între anii 1859 și 1866 nu ar fi fost posibilă intrarea României în rîndurile statelor civilizate, nu s-ar fi creat condițiile dezvoltării progresului economic și social, care a dus la obținerea independenței și suveranității naționale. Nu jocul diplomatic al marilor puteri ci hotărîrea de luptă și consecvența poporului român și a conducătorilor săi, pe lîngă înfăptuirea Unirii, a deschis larg calea spre progresul economic, social și cultural.

Alexandru Ioan Cuza a avut nu numai un mare talent politic ci și capacitatea de a-și da seama de mersul evenimentelor, de a se încadra lor, devenind simbol și expresie a ideilor avansate ale vremii, deci, sărbătorirea lui la nivel mondial este firească, i se cuvine. Și ca om, a fost alături de toți cei ce-l înțelegeau. Cum scria atît de frumos N. Iorga, lumea l-a văzut și cunoscut pe Vodă Cuza ca pe «un prieten sigur și fără pretenții, îndatoritor și plin de iertare ca în zilele de sărăcie și obscuritate, un frate bun cu cei mai umili din neamul său, spre care se cobora adeseori necunoscut, și vădindu-se deodată prin darul domnesc, împărătesc al dreptății și facerii de bine, un înțelegător al celor mai înalte idealuri, în stare să ție, pentru apărarea lor, pieptul înaintea dușmanilor; un vrednic campion al țării, a cărei demnitate a exprimat-o în cuvinte de mîndrie ce nu se pot uita».

Şi ţinînd seama de contextul vremii, teologia creştină pune accentul pe unul sau altul din seria adevărurilor religioase creştine. Spre exemplu astăzi, cînd societatea umană este în radicală restructurare şi cînd cetăţeanul se maturizează în faţa realităţilor vieţii, trecînd faptele prin filtrul selectiv al raţiunii, teologia creştină pune accentul pe principiul dreptăţii, respectării demnităţii umane şi al păcii, – (mişcarea mondială pentru pace şi drepturile omului), se străduieşte să lămurească punctele doctrinare ce divizează creştinătatea în compartimente confesionale (mişcarea ecumenică), dar nu neglijează nici celelalte adevăruri religioase creştine. Şi dogma «Invierii lui Hristos» nu-i neglijată, fiindcă în ea se centrează toate adevărurile creştine interpretate în contextul vremii. S-o prezentăm deci, rezumativ, în cadrul realităţii ei biblice.

Drama pascală, făcînd abstracţie de anumite evenimente premergătoare din viaţa lui Iisus Hristos, ca: ispitirea (Matei 4, 1-11), deplîngerea Ierusalimului omorîtor de prooroci (Matei 23, 37) ş. a. începe pe Muntele Măslinilor, cînd Iisus «a căzut la pămînt şi se ruga, de este cu putinţă să treacă de la El ceasul acela» (Marcu 14, 35; Matei 26, 39; Luca 22, 41) se ruga aşa «pentru a rezista încercării eshatologice», cum se exprimă un teolog. Şi Iisus «începe să se înspăimînte şi să se zbuciume... cu sufletul întristat pînă la moarte» (Marcu 14, 33-34) e cuprins de un zbuciumat proces sufletesc. Aici apare Iisus deci în profil autentic de om, e cuprins de frica firească în faţa morţii. Nu-i frica laşului de oamenii care-L ucid, nici frica de durerile care premerg morţii, ci frica de moartea ca atare. Aceasta n-are nimic divin pentru El – e ceva îngrozitor. Iisus tremură în faţa marelui duşman al lui Dumnezeu[1]). Deşi ştie că are să sufere moartea (Luca 12, 50), totuşi cînd se vede în faţa ei, se roagă Părintelui ceresc să treacă de la El paharul acesta (Marcu 14, 36) însă nu după voia Sa, ci după voia Tatălui, exprimîndu-şi astfel deplina ascultare de Tatăl.

Cu Ghetsimani se apropie de sfîrşit programul general al vieţii lui Iisus, anunţat repetat de El Insuşi (Ioan 4, 34; 5, 19; 6, 38; 8, 55).

Experienţa fiecărui creştin probează că o rugăciune concentrată, interiorizată, sinceră, smerită, nu rostire absentă de conţinutul cuvintelor pronunţate neinteligibil, aduce linişte şi întărire sufletească. Astfel, şi Mîntuitorul, după terminarea rugăciunii din grădina Ghetsimani, şi-a recîştigat tăria sufletească pentru primirea evenimentelor ce aveau să urmeze (Marcu 14, 41), căci «cel ce l-a vîndut era aproape» (Marcu 14, 42). Urmează apoi evenimentele cunoscute: prinderea lui Iisus, părăsirea de către ucenici, lepădarea lui Petru, procesul, răstignirea şi «Iisus strigînd cu glas mare şi-a dat duhul» (Matei 27, 50).

Relatările neotestamentare despre viaţa lui Iisus menţionează un imperativ referitor la patimile şi moartea lui Iisus în sensul că El «trebuia să pătimească şi să moară» (Marcu 8, 31; Luca 24, 7, 26; Ioan 3, 16). Dar acel «trebuie» este urmarea unei libere acceptări, căci altfel jertfa Mîntuitorului şi-ar fi pierdut eficienţa sote-

---

1) Vezi, Oscar Cullmann, *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten?* («Zeichen der Zeit» 11/964).

riologică. Pentru Dumnezeu nu poate exista stringenţă exterioară. Acel «trebuie» înseamnă consecvenţă în împlinirea hotărîrilor luate, căci la Dumnezeu «nu este schimbare sau umbră de mutare» (Iacob 1, 17). Iisus a murit de bună voie ca jertfă substitutivă şi expia=toare pentru mîntuirea noastră din robia păcatului (Efes. 5, 2; Evr. 9, 14; Luca 22, 17=24). «Fiindu=i milă de neamul nostru şi înduio=şîndu=se de slăbiciunea noastră şi mişcat de stricăciunea noastră şi nesuferind stricăciunea morţii asupra noastră, ca să nu piară ceea ce a făcut şi ca să nu se zădărnicească lucrarea Tatălui, îşi ia trup – şi acesta nu deosebit de al nostru – şi dă morţii propriul său Trup» [2]).

Şi a murit Cel ce «era cu adevărat Fiul lui Dumnezeu» (Marcu 15, 39), «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat» (Simbolul de credinţă), «dar nu întrucît e Dumnezeu, ci întrucît tot El este şi om» (Sf. Ioan Damaschin).

Reală este persoana lui Iisus Hristos, Dumnezeu=Omul, reală viaţa Sa pămîntească, reală şi moartea Sa de bunăvoie pe Cruce, căci «Ostaşii venind la Iisus şi văzînd că murise nu i=au zdrobit fluierile» (Ioan 19, 33).

S=a făcut o comparaţie între moartea lui Socrate, relatată atît de impresionant de Plato în al său «Phaidon» şi între moartea lui Iisus, relatată în Scriptura Noului Testament. Socrate vorbeşte des=pre nemurirea sufletului, accentuînd că trupul este numai o haină exterioară care, în viaţa noastră împiedică sufletul să se manifeste liber şi să trăiască potrivit fiinţei sale proprii. Sufletul se află în trup ca într=o închisoare. Şi moartea este marele eliberător al suflе=tului, scoţîndu=l din temniţă şi conducîndu=l înapoi în patria sa veşnică. Trup şi suflet aparţinînd unor lumi deosebite, distrugerea trupului nu înseamnă şi distrugerea sufletului. Invăţătura aceasta a predat=o Socrate cu cuvîntul elevilor săi în ziua morţii sale, dar a şi aplicat=o în moartea sa, primind=o cu deplin calm şi linişte. Moartea lui a fost frumoasă, fără nici un fel de «groază a morţii». Moartea era doar pentru Socrate marele prieten al sufletului elibe=rîndu=l din temniţa trupului.

Şi Iisus? In Ghetsimani ştia că=L, aşteaptă moartea, după cum ştia şi Socrate în ziua morţii sale. Dar Iisus e cuprins de frica morţii, tremură în faţa «marelui duşman al lui Dumnezeu», se roagă Părin=lui ceresc «să treacă paharul suferinţelor de la El», se roagă să nu fie părăsit de Părintele ceresc, se teme să fie singur şi se întoarce repetat la ucenici, cărora, găsindu=i dormind, le reproşează că nu pot priveghea cu El nici un ceas (Matei 26, 40). Apostolul Pavel, care, în Epistola către Evrei subliniază deplina divinitate şi deplina umanitate a lui Iisus, în relatarea fricii lui Iisus în faţa morţii, menţionează că «Acesta a strigat tare şi cu lacrimi a adus cereri şi rugăciuni către Cel ce putea să=L mîntuiască din moarte» (Evr. 5, 7). Dacă Socrate vorbeşte calm în faţa morţii despre nemurirea sufletu=lui şi goleşte cu sublimă linişte cupa cu cucută, – Iisus, în faţa morţii plînge şi strigă cu cuvintele psalmistului: «Dumnezeul Meu, Dumne=zeul Meu pentru ce m=ai părăsit?» (Ps. 21, 1; Matei 27, 46) şi cu un alt strigăt nearticulat (Marcu 15, 37). Evident, aici «moartea

---

2) Sf. Atanasie, *Despre Întruparea Cuvîntului*, cap. 8, trad. de Gh. Po=pescu-Pietrile, Bucureşti, 1905, p. 29.

nu este prieten» ci «vrăjmaşul cel din urmă» (I Cor. 15, 26) – fapt ce precizează deosebirea dintre concepţia lumii greceşti şi dintre concepţia creştinismului. Confruntarea dintre moartea lui Socrate şi moartea lui Iisus lămureşte limpede deosebirea radicală dintre doctrina greacă despre nemurirea sufletului şi dintre învăţătura creştină despre înviere. Iisus suferă moartea în toată grozăvia ei, nu numai în trup, ci şi în suflet (Matei 26, 38; 27, 46). Descriind Patimile Mîntuitorului, autorii neotestamentari nu au eliminat nimic din realitatea suferinţelor omeneşti în faţa morţii. Iar cuvintele lui Iisus despre părăsirea Sa de către Părintele Ceresc (Matei 27, 4), – părăsirea lui Dumnezeu de către Dumnezeu? – nu exprimă deznădejde fără perspectivă de lumină – capitulare mută. Nici moartea nu-L desparte pe Iisus de Părintele ceresc, căci spune: «Dumnezeul Meu» – deci al Meu eşti Tu şi acum «părăsirea înseamnă împlinirea voii divine»... «Căci aşa a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede întru Dînsul să nu piară, ci să aibă viaţa veşnică» (Ioan 3, 16).

Şi fiindcă moartea este «duşmanul lui Dumnezeu» Iisus n-o poate învinge, trăind mai departe ca «suflet nemuritor», deci, de fapt, să nu moară. Moartea o poate învinge numai dacă moare în realitate, firește, ca om, dacă intră în sectorul de activitate al morţii, distrugătoare de viaţă. Pentru Socrate şi Plato trupul este ceva rău şi deci nu trebuie să-şi continuie viaţa, iar sufletul, care trăieşte mai departe, nici nu moare doar.

Dar pentru a înţelege credinţa creştină despre înviere nu pot fi nicidecum utilizate elemente din filozofia greacă menţionată, după care tot ce-i material, trupesc, este rău şi deci trebuie distrus şi astfel moartea trupului nu înseamnă distrugerea «adevăratei vieţi». Pentru concepţia creştină însă şi viaţa trupului este viaţă adevărată şi de aceea, prin înviere, trebuie învinsă moartea şi nu trupul. Concepţia filozofică amintită despre nemurire este afirmaţie negativă: sufletul nu moare (trăieşte mai departe), – concepţia creştină despre înviere este afirmaţie pozitivă: trupurile învie – sufletul fiind nemuritor, nu poate fi vorba despre o înviere a lui.

In legătură cu moartea lui Iisus mai menţionăm că glasuri izolate vorbesc astăzi despre o teologie a lui Dumnezeu-mort[3]). Un mic grup de teologi americani încearcă adică să interpreteze credinţa creştină – fără a contesta creştinismul însuşi – drept «credinţă fără Dumnezeu», care, după crearea lumii, adică după mîntuirea ei de păcat, n-ar mai trebui implicat în problema vieţii şi să fie socotit «mort». Evident, aici, deşi respectivii teologi nu menţionează, se sesizează o rezonanţă nietzcheiană, cu utilizare de termeni din dicţionarul teologiei creştine, dar golită de conţinut religios autentic creştin şi cu asociere de conţinuturi religioase împrumutate din mişcarea de «secularizare» a credinţei creştine, de trecere de la »sacral la profan», de la o lume «divinizată» la una «hominizată». Conţinutul credinţei creştine să nu mai fie deci determinat de relaţia credinciosului faţă de Dumnezeu, ci de relaţia dintre om şi om. In relaţiile cotidiene unul să fie Hristos pentru altul.

---

3) Vezi, Eberhard Jüngel, Prof., Tübingen, *Das dunke Wort vom «Tode Gottes»* (În «Zeichen der Zeit», 12/1969).

Dar susţinătorii acestui curent teologic – (dacă peste tot poate fi etichetat cu acest termen) –, plin de contradicţii şi lipsit de orice claritate logică, după cum îl caracterizează cei care l-au studiat de aproape –, ignorează faptul că Mîntuitorul, la enunţarea poruncii iubirii faţă de Dumnezeu, adaugă şi porunca iubirii faţă de aproapele, numind-o «la fel cu prima» şi precizînd că «în aceste două porunci atîrnă toată legea şi proorocii» (Matei 22, 37-40). Felul comportării faţă de aproapele nu-i nicidecum desconsiderat de învăţătura creştină. Desigur, constituind suportul conceptului moral creştin şi normînd raportul religios nemijlocit al credinciosului cu Dumnezeu, porunca iubirii faţă de El este «marea şi cea dintîi poruncă». Dar nici porunca iubirii faţă de aproapele nu-i trecută pe plan secundar, nici necesitatea împlinirii ei desconsiderată. Iubirea faţă de Dumnezeu poate fi şi numai aparentă, deci ea trebuie verificată în soliditatea, intensitatea şi sinceritatea ei. Iar criteriul cel mai sigur îl oferă tocmai iubirea faţă de aproapele, care, propriu zis, nu-i altceva decît expresia iubirii faţă de Dumnezeu, manifestarea ei necesară, fructul ei cel mai de preţ şi proba evidentă pentru adevărul şi sinceritatea ei. Căci «Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte: mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său pe care l-a văzut, pe Dumnezeu pe care nu l-a văzut nu poate să-L iubească... cine iubeşte pe Dumnezeu, să iubească şi pe fratele său» (I Ioan 4, 20-22). Absenţa iubirii faţă de aproapele înseamnă şi lipsă de sinceritate în iubirea faţă de Dumnezeu şi ea nu poate fi suplinită prin oarecare acte de cult. In conceptul autentic creştin ambele formează o unitate indisolubilă. Intre ele există legătură lăuntrică şi necesară: iubirea faţă de aproapele ancorînd în iubirea faţă de Dumnezeu, iar aceasta îşi primeşte prin cealaltă verificarea necesară. In conceptul creştin autentic ele sînt suportul şi sinteza, motivul şi scopul tuturor celorlalte porunci, cu toate implicaţiile lor în viaţa cotidiană a credinciosului. Prin porunca iubirii faţă de aproapele, Mîntuitorul imprimă datoriilor morale şi sociale ale credinciosului aceeaşi însemnătate ca şi datoriilor sale religioase, ceea ce înseamnă că iubirea faţă de aproapele trebuie cultivată cu aceeaşi îngrijire ca şi iubirea faţă de Dumnezeu. Nu înseamnă însă ca Dumnezeu să fie evacuat din conţinutul credinţei creştine.

«Dumnezeu a murit», în conceptul curentului teologic menţionat, înseamnă eliminarea lui Dumnezeu din conţinutul «modern» al credinţii creştine, pe cînd în conceptul creştin «Hristos a murit» nu înseamnă sfîrşitul istoriei Sale, căci El a înviat, biruind moartea şi confirmînd adevărul învăţăturii Sale aducătoare de mîntuire din păcat. Evident, identitatea de termeni nu indică imperativ şi identitate de conţinut, ceea ce este cazul şi în confruntarea curentului teologic menţionat, cu învăţătura creştină autentică. Dar Iisus a murit! (Ioan 19, 33). Urmarea? Ucenicii au fost cuprinşi de incertitudine, de îndoială şi nedumerire în privinţa persoanei şi învăţăturii Învăţătorului lor, care prin moartea Sa, şi încă ruşinoasă pe Cruce, părea că şi-a anulat Insuşi toată învăţătura şi că nădejdile puse în El par a se spulbera. «Ci noi nădăjduiam că El este cel ce va să izbăvească pe Israel şi cu toate acestea astăzi merge pe a treia

zi de cînd s=au petrecut toate acestea» (Luca 24, 21), spun cei doi ucenici, mergînd spre Emaus.

Desigur, moartea pe Cruce a încheiat viaţa pămîntească a lui Iisus, dar nu i=a anulat nici învăţătura Sa şi nici istoria Sa nu s=a încheiat. Dumnezeu, Căruia i s=a adresat Hristos pe sfînta Cruce «Nu este Dumnezeu al morţilor, ci al viilor» (Matei 22, 32) şi nici Cel ce a zis despre Sine că este «calea, adevărul şi viaţa» (Ioan 14, 6) nu putea rămîne pradă morţii şi «Dumnezeu L=a înviat a treia zi şi i=a dat să se arate» (F. A. 10, 40). Iar apostolul Pavel subliniază pregnant realitatea Invierii Domnului cînd afirmă: «Acum însă Hristos a înviat din morţi, fiind pîrga învierii celor adormiţi» (I Cor. 15, 20).

Afirmaţia e cuprinsă în textul pasajului biblic în care sfîntul apostol Pavel lămureşte adevărul creştin despre învierea morţilor, pe care=l contestau unii dintre corintenii timpului. Lămurirea o face apostolul în legătură cu Invierea lui Hristos, afirmînd că contesta= rea învierii morţilor implică logic şi contestarea Invierii lui Hristos, iar contestarea acesteia goleşte de conţinut predica apostolică şi credinţa aderenţilor lui Hristos şi, în logică normală, nici Biserica însăşi nu există. Biserica creştină se autentifică dar în Hristos cel înviat, care=i dă conţinutul. Păstrîndu=l pe Acesta, ea se păstrează pe sine, altfel n=are existenţă; înţelegîndu=L pe El şi mesajul său, se înţelege pe sine, căci El dă sens existenţei sale; propovăduindu=L în succesiunea generaţiilor de credincioşi, Biserica îşi trăieşte propria viaţă, a cărei misiune este să integreze realitatea lui Hristos în viaţa celor ce voiesc să=l urmeze.

Ideea despre învierea morţilor nu era străină iudaismului vechi testamentar. La profetul Daniil (12, 2) citim:»... Şi mulţi dintre cei care dorm în ţărîna pămîntului se vor scula, unii la viaţa veşnică, iar alţii spre ocară şi spre scîrbă veşnică», dar e vorba despre o înviere a morţilor la sfîrşitul timpului. Mîntuitorul, în timpul propo= văduirii Sale, a înviat morţi, dar aceste învieri nu pot fi identifi= cate cu Invierea Sa, căci Dumnezeu... «L=a înviat din morţi, ca să nu se mai întoarcă în stricăciune...» (F. A. 13, 34), El trăieşte pen= tru Dumnezeu: «Cu moartea Lui a murit păcatului – o dată, iar cu viaţa Lui vieţuieşte lui Dumnezeu» (Rom. 6, 10). In moartea lui Iisus s=a confruntat divinitatea cu moartea şi aceasta a fost înghi= ţită de biruinţă» (I Cor. 15, 54), căci Hristos a înviat şi viaţa a biruit asupra morţii. «Moarte, unde este biruinţa ta? unde este bol= dul tău?» (I Cor. 15, 56). Şi apoi, Invierea lui Hristos înseamnă şi confirmarea învăţăturii Sale.

Documentaţia biblică pentru realitatea Invierii Domnului n=are nici o fisură. Mormîntul gol şi arătările Sale sînd probe decisive. «După patima Sa, Iisus li s=a arătat (apostolilor) pe Sine viu prin multe semne doveditoare şi li s=a făcut văzut în răstimp de 40 de zile, vorbind despre cele ale împărăţiei lui Dumnezeu (F. A. 1, 3). Notăm însă că textele scripturistice nu descriu actul în sine al Invierii Domnului şi nici nu indică martori oculari pentru el, de altfel martori nu sînt nici pentru actul în sine al Intrupării Fiului lui Dumnezeu, şi totuşi ambele au importanţă fundamentală în pro= cesul soteriologic. Nu sînt martori oculari ai actului Invierii Dom= nului, dar sînt martori şi probe categorice pentru realitatea Invierii

Sale. Astfel, Maria Magdalena şi cealaltă Marie dacă nu sînt martore ale actului ca atare al Invierii Domnului, sînt martore ale deschiderii mormîntului de către îngerul «Cel cu înfăţişare luminoasă ca fulgerul» (Matei 28, 2) – mormînt găsit gol – şi sînt martore pentru realitatea Invierii Domnului ...«care le=a întîmpinat şi le=a zis: bucuraţi=vă!» (Matei 28, 9). Iar cei doi bărbaţi în veşminte strălucitoare, care întîmpină la mormîntul gol femeile purtătoare de miresme le întreabă: «Pentru ce căutaţi pe cel viu între cei morţi? Nu este aici, a înviat» (Luca 24, 5=6). Dacă în Galileia, Mîntuitorul, firesc, vorbea de Invierea Sa la viitor, acum timpul acesta a devenit prezentul: Hristos a înviat!

Dar s=au formulat o serie de ipoteze pentru a da o explicaţie naturală Invierii lui Iisus (Ipoteza înşelăciunii, viziunii, morţii aparente» ş. a.). Ipoteze s=au formulat, dar în sistemul lor de argumentare se sesizează fie utilizare de premise false, fie fisuri de logică şi astfel concluziile sînt lipsite de putere convingătoare. Nu le analizăm, în schimb menţionăm două tipuri de interpretare modernă[4]). Dacă ipotezele vechi pleacă de la ideea preconcepută despre lipsa de realitate a evenimentului pascal, ipotezele «moderne» nu contestă principial Invierea lui Hristos.

Astfel, sub influenţa filozofiei existenţialiste (Martin Heidegger), cunoscutul teolog protestant R. Bultmann afirmă că despre Dumnezeu nu putem vorbi pur şi simplu, aşa cum vorbim despre un obiect oarecare, deşi mereu încercăm. Dar în cazul acesta nu vorbim despre Dumnezeu, ci despre o «obiectivare» construită de credinţa noastră. Deci afirmaţia «Hristos a înviat» nu trebuie interpretată drept comunicare despre un fapt «obiectiv», întîmplat în dimineaţa Sfintelor Paşti (transformarea unui trup mort), ci ca o expresie a credinţei ucenicilor – credinţă redusă în origine la Dumnezeu –, că moartea lui Iisus înseamnă mai mult decît moartea unui om oarecare. In mesajul pascal se adresează doar Insuşi Cel Inviat credincioşilor şi=i cheamă la credinţa în învierea Sa. Ce se întîmplă cu Iisus în noaptea Paştilor, – întrebarea aceasta n=are să şi=o pună credincios=sul, – hotărîtor este mesajul despre înviere, care intră ca element constitutiv în conţinutul credinţei creştine. Aceasta este interpretarea existenţială a Invierii Mîntuitorului. Bultmann nu contestă principiul Invierii lui Iisus, dar contestă interpretarea ei biblică în «cadrul lumii». Accentuînd unilateral mesajul despre înviere, care pentru dînsul este identic cu învierea însăşi, neagă relaţia Invierii lui Iisus cu istoria noastră, şi, implicit, ajunge la contrazicere cu textul de la I Corinteni 15, 3-8, unde mesajul pascal nu=i o expresie a însemnătăţii morţii lui Iisus, ci relatarea unui fapt probat prin enumerarea de martori ai arătărilor Mîntuitorului după înviere.

La înviere e vorba de un act propriu lui Dumnezeu şi nu numai de o simplă luare la cunoştinţă a însemnătăţii morţii lui Iisus. Interpretarea dată de Bultmann evenimentului pascal nu poate fi acceptată şi pentru faptul că de o parte se recunoaşte însemnătatea mesajului pascal, iar pe de altă parte nu se acceptă formu=

---

4) Vezi, Iacob Kremer (Prof. de Teologie în Aachen), *Ist Jesus wirklich von den Toten auferstanden?* (În «Stimmen der Zeit» 5/1969).

larea unei întrebări referitoare la ceea ce s=a întîmplat cu cel crucificat.

Dar s=a formulat şi întrebarea: Invierea lui Iisus este un eveniment real sau numai o simplă interpretare, un »interpretament«[5]). Intrebarea pleacă de la faptul că nimeni n=a fost martor ocular al actului învierii, ci noi ştim despre ea numai din afirmaţiile ucenicilor. Se pune deci întrebarea: cum au ajuns ucenicii la această afirmaţie? Răspunsul: ucenicii interpretează «vederea» lui Iisus cu «arătările» Sale şi ajung la credinţa Invierii lui Iisus cu ajutorul noţiunii (deci un «interpretament») despre «înviere», aflat în circulaţia timpului. Dar, replicăm, mărturisirea Bisericii primare despre Invierea lui Iisus este mai mult decît un «interpretament» condiţionat de timp şi deci azi fără obligativitate. Invierea unui om (individual) înainte de sfîrşitul lumii nu face parte din aşteptările obişnuite ale iudaismului. Apoi, textele pascale nu descriu Invierea lui Iisus şablonată după reprezentările iudaice influenţate de viziunea învierii morţilor de la Iezechiel cap. 37. In plus, în directă contrazicere cu Biblia stă afirmaţia după care ucenicii, reflectînd asupra Vechiului Testament, au ajuns la interpretarea că Iisus a înviat. Se ignorează total faptul că la Invierea lui Iisus nu=i vorba despre învierea unui mort oarecare, ci despre învierea unui crucificat, care pentru iudei conta drept blestemat de Dumnezeu. Aşa spontan, de la sine, fără un temei real, ucenicii nu puteau ajunge la prezentarea «celui crucificat drept «Domnul, de care s=au bucurat» (Ioan 20, 20). Iar caracterul verbal al întîlnirilor cu Hristos cel înviat nu admite nici o spiritualizare şi relativizare a evenimentului pascal, pentru care dă mărturie. Ideea unui «duh fără trup» este străină învăţăturii pascale creştine. Iisus n=a înviat numai «în propovăduirea creştină» (Bultmann) şi nu=i prezent numai «în propovăduirea creştină» (Marxsen). El este acelaşi om, Iisus din Nazaret, care a fost crucificat, înmormîntat şi apoi înviat de Dumnezeu. Acesta=i cuprinsul învăţăturii apostolice pascale şi el trebuie să rămînă neschimbat pentru a nu se falsifica mesajul pascal. Identitatea de persoană a Celui Inviat cu Iisus cel crucificat are doar importanţă fundamentală sub aspect soteriologic şi eshatologic creştin.

Evident, astfel de interpretări ale Invierii lui Hristos sînt străine învăţăturii Bisericii noastre, bazate pe Sfînta Scriptură şi pe Sfînta Tradiţie. Mai menţionăm că împotriva mesajului Invierii lui Hristos s=au formulat obiecţiuni chiar de la început. Faptul se desprinde din texte biblice. Astfel, relatarea «particulară» despre sigilarea mormîntului şi mituirea străjerilor indică încercarea de a anula zvonul răspîndit, pentru a respinge mesajul pascal, despre un furt al trupului lui Iisus. Evanghelistul Luca prezintă arătările de după înviere ale lui Iisus în formă atît de concretă numai pentru a combate «intuitiv» obiecţiile cercurilor eleniste că ucenicii ar fi văzut numai un duh (Luca 24, 37=43). Iar în faptele Apostolilor (17, 32), în legătură cu predica ţinută de Apostolul Pavel în Areopagul din Atena, autorul dă de înţeles că evanghelia despre Invierea lui Iisus prezintă

---

5) W. Marxsen, *Die Auferstehung Jesu als historisches und als theolcgisches Problem*, Gütersloh, 1965.

dificultăţi de înţelegere ascultătorilor greci, care spun: «Te vom asculta despre aceasta altă dată». Lucru explicabil fiindcă, pentru înţelegerea evenimentului unic al Invierii lui Iisus, păgînilor le erau străine «categoriile biblice», termenii şi concepţiile proprii evangheliei creştine şi nici nu găseau în conceptele lor religioase analogii despre zei care mor şi învie. Iar bună parte din iudaismul Vechiului Testament – învăţătorii de lege şi alţii –, cîntărind litera biblică şi-au format un concept mesianic pe care nu-l puteau aplica lui Iisus cel mort pe cruce şi înviat a treia zi.

Desigur, evenimentul Invierii lui Iisus a exercitat o puternică impresie asupra Sfinţilor Apostoli. Moartea lui le spulberase toate nădejdile puse în El, dar acum Invierea Lui a spulberat toate deznădejdile în legătură cu Dînsul. Confruntarea dintre moarte şi viaţă s-a încheiat cu biruinţa vieţii. «Moartea a fost înghiţită de biruinţă» (I Cor. 15, 54).

Evenimentul pascal aruncă lumină asupra lui Iisus cel pămîntesc. Cuvintele lui au fost adesea neînţelese, sau înţelese greşit de ucenici. Acum descopăr ei sensul lor adînc. Viaţa lui Iisus e înţeleasă acum ca împlinire, – sub «conducerea divină a acelui «trebuie» – a voii divine pentru mîntuirea neamului omenesc. Hristos cel înviat le-a deschis ucenicilor mintea ca să priceapă scripturile» (Luca 24, 44-45), după cum şi femeile mironosiţe, stînd nedumerite în faţa mormîntului gol şi îngerii anunţîndu-le învierea lui Iisus, aşa după cum el însuşi le vorbise de ea în Galileia: ...«şi-au adus aminte de cuvintele Lui...» şi au înţeles totul.

Dar şi Vechiul Testament poate fi înţeles corect numai în lumina mesajului pascal, căci «Aşa este scris şi aşa se cădea să pătimească Hristos şi să învie din morţi a treia zi» (Luca 24, 26; Is. cap. 53).

Dar Hristos a înviat, învăţătura Sa e confirmată şi propovăduită; cei care cred în El se pot împărtăşi de mîntuirea adusă de Dînsul.

In concept soteriologic creştin, moartea lui Iisus, Invierea şi Înălţarea Sa la cer constituie o unitate, – ultimele două evenimente confirmînd şi luminînd rostul primului[6]).

In faţa mormîntului gol femeile purtătoare de miresme se sperie la apariţia îngerilor şi pleacă feţele la pămînt, gest interpretat de îngeri cu cuvintele: «Ce căutaţi pe cel viu între cei morţi. Nu este aici, a înviat» (Luca 24, 5-6). La Înălţarea la cer a Mîntuitorului «ucenicii priveau la cer cu ochii aţintiţi», şi acum îngerii îi întreabă: «Ce staţi, uitîndu-vă la cer? Acest Iisus, care s-a înălţat de la voi la cer, astfel va şi veni precum L-aţi văzut ducîndu-se la cer» (F. A. 1, 10-11). Pînă la venirea a doua a lui Iisus nu mai este nimic de văzut. Iar cuvîntul apostolului Pavel: «Dacă Hristos n-a înviat, deşartă este predica noastră, deşartă şi credinţa voastră» (I Cor. 15, 14) are permanentă valabilitate; adevărul Invierii lui Hristos este substanţa credinţei creştine.

«Hristos a înviat» este salutul nostru pascal, dar acest mesaj

---

6) Vezi Anca Manolache, *Invierea şi Înălţarea Domnului, încununare a operei de răscumpărare,* în «Ortodoxia» nr. 2/1969.

pascal să nu aibă un caracter pur informativ. Insemnătatea evenimentului pascal, a sărbătorii Sfintelor Paşti, să nu se epuizeze în răspunsul de confirmare «Adevărat a înviat» dat salutului menţionat şi în transmiterea lui informativă mai departe.

Bucuria evenimentului pascal să se materializeze în bucuria săvîrşirii faptelor bune, probînd astfel că, creştinismul este într-adevăr o religie a biruinţei, a păcii şi a vieţii.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

Despre Karl Barth

(10 mai, 1886-10 decembrie, 1968)

I. Omul şi epoca sa

Acest studiu este conceput în *duhul ecumenic,* imprimat atît Teologiei Ortodoxe Române cît şi Bisericii întregi în raporturile ei cu celelalte culte şi religii, în lăuntrul şi în afara graniţelor ţării noastre, de Sfîntul Sinod prezidat de Intîistătătorul lui, Prea Fericitul Patriarh Iustinian. Iar în fruntea celor pe care Biserica Ortodoxă Română îi trimite ca să ducă cuvîntul ei autoritativ şi să o reprezinte în acest duh ecumenic în adunările interiortodoxe şi interconfesionale, s-a situat ca un incomparabil sol al ei, prin pregătirea sa teologică complexă, prin prestigiul şi prestanţa sa, unice, *Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.*

In acest context, la aniversarea celor şasezeci de ani de bogată şi binecuvîntată activitate multilaterală în slujba sfintei noastre Biserici şi a Patriei noastre iubite, Republica Socialistă România, *îi închinăm acest studiu scris omagial* spre pomenirea celui mai mare teolog protestant al veacului nostru, Karl Barth.

* * *

1. Incercînd o caracterizare a operii lui Barth, amintim că personalitatea lui stăruie în inima discipolilor săi confesionali contemporani ca *Profetul Protestantismului* viitor, care *a reevaluat cu o putere unică valorile permanente ale confesiunii sale,* printr-o *neobişnuită fecunditate* publicistică şi printr-o extraordinară *înrîurire pozitivă* asupra teologiei creştine în general şi asupra celei protestante în special. El a demonstrat practic că scopul lucrării teologice este slujirea Cuvîntului lui Dumnezeu – *ministerium Verbi*

Dei. De aceea s=á spus că Teologia lui Barth înseamnă *o jumătate de veac de predică,* prin care a *trezit conştiinţa creştină protestantă,* a făcut=o să vibreze în faţa profunzimilor Revelaţiei şi să o trăiască în prezenţa lui Dumnezeu, fără să se izoleze, însă, de lume, sau s=o abandoneze. Căci Barth a arătat că *Teologia* de azi nu e nici pur şi simplu principială, nici gratuit=speculativă, ci ea *se naşte din nevoia comunităţilor creştine de a răspunde la confruntarea lor cu curentele contemporane de gîndire şi cu valurile oceanice ale vieţii de azi* – cu alte cuvinte el aduce numai *reflecţii asupra mesajului Bisericii creştine* în legătură cu timpul prezent, revoluţionar.

După teologii protestanţi, *termenii de comparaţie ai operii sale* sînt numai acelea ale Fericitului Augustin, Toma de Aquino, Luther şi Calvin – şi nu în favoarea acestora *privitor la însemnătatea ei!* Iar cît priveşte *întinderea ei* nu se descopăr emuli ai lui Barth decît în autorii imenselor *summae* ale Evului Mediu sau ale Renaşterii, ea totalizînd o bibliotecă întreagă cu peste două sute de cărţi, cu peste cinci sute de titluri principale, dintre care numai «Kirchliche Dogmatik», (Dogmatica Bisericească), se extinde în 17 volume în ediţia germană, adică în 20 volume în traducerea franceză («autentificată» de autor), publicate pînă în prezent... [1]).

Această aureolă nu este întunecată de faptul că se aminteşte

---

1) *Roland de Pury,* unul dintre «barthienii» cei mai fideli şi mai cunoscuţi de astăzi, începe astfel studiul său intitulat «Prezentare a lui Karl Barth: Situaţie istorică şi importanţă teologică»: «Orice încercare de a măsura anvergura Teologiei şi a teologului pare derizorie. Pînă într-atît măsura sa n-ar putea fi alta decît Cuvîntul, la care Barth se referă la nesfîrşit şi cu îndîrjire, ca să se şteargă în faţa lui. Romano-catolicii vorbesc despre Sf. Augustin şi de Sf. Toma; Protestanţii, despre Reformatori. E sigur că rolul jucat de Barth în viaţa bisericească şi politică a Europei din 1920 poate fi comparat cu acela al lui Luther şi Calvin; dar opera sa teologică şi Dogmatica sa îndeosebi, parcă depăşeşte, şi încă de departe, ca întindere şi importanţă pe acelea ale părinţilor veacului al XVI-lea, ale Evului Mediu şi chiar ale veacului al IV-lea, şi constituie poate cel mai important monument teologic din istoria Bisericii» (*«Le semeur»*, Paris, al 60-lea an, nr. 3, aprilie-mai, 1962, p. 457).

Georges Casalis, reia aceste idei în *«Portrait de Karl Barth»*, (Geneva, Labor et Fides, 1960), scriind: «De la Luther şi Calvin Protestantismul n-a avut fără îndoială un singur teolog de însemnătatea lui Karl Barth. El e dealtminteri unul dintre acei oameni cum nu sînt decît cîţiva pe secol, unul dintre cei care pun un semn domeniului care este al lor, încît cu ei o nouă epocă începe. Chiar şi adversarii lor nu există decît în funcţie de ei. Bisericile Reformei au fost atît de adînc mişcate de mesajul lui Barth şi răsunetul operii sale a fost atît de puternic în ele, încît nu au luat încă poziţia necesară în raport cu el... E paradoxal — sau mai curînd natural dacă comparaţia este exactă — că străinii de Protestantism şi în marea lor majoritate romano-catolicii, sînt cei care observă cu pasiune evenimentul şi repercusiunile lui. Lista operelor publicate de el se întinde din lună în lună; ea cuprinde de pe acum un număr de opere de o importanţă capitală, arătînd că Barth este observat, ascultat, înţeles, cu o ascuţime deosebită în afară de cercul propriei sale confesiuni. De ani de zile, la Basel, un excelent teolog catolic, Hans Urs von Balthasar, e martorul lucid, critic, pasionat al cercetărilor lui Barth, spre descoperirea Adevărului; dacă acesta are dreptate nu numai Protestantismul este reînnoit, ci însăşi Biserica universală este atinsă...» (pp. 9-10).

În altă parte el reia expresia lui Roland de Pury: «Paralele istorice totdeauna primejdioase şi perspectiva ne lipseşte, dar pentru cel care citeşte Dogmatica, Barth ia loc pe linia celor mai mari dintre doctorii Bisericii: Augustin, Toma de Aquino, Luther, Calvin...» *(Ibidem,* p. 100).

că un asemenea «fenomen» nu este totuşi unic în istoria Protestantismului. Intr=adevăr, Protestantismul, lipsit de carapacea instituţionalismului, este în continuă tensiune de a fi în pas cu vremea pentru ca, pe de o parte să înfăţişeze cît mai atractiv mesajul Evangheliei, înveşmîntat în haina cea mai nouă a gîndirii celei mai recente, iar pe de altă parte să se poată apăra în faţa tendinţelor prozelitiste din afară. E ceea ce spun Protestanţii înşişi amintind că *„întreaga vibrare a lumii şi ştiinţei moderne s=a descărcat asupra sistemelor de credinţă protestantă“* [2]). Nu declara oare vestitul Adolf Harnack (unul dintre profesorii lui Barth), pe unul dintre şefii de curente mari ai veacului al XIX=lea (profund studiat şi criticat de Barth), şi anume pe Albrecht Ritschl drept «ultimul Părinte» al Bisericii sale, şi un Aguilera nu prezenta oare curentul determinat de acesta drept «Teologia viitorului?» [3]).

S=au dat tot felul de explicaţii apariţiei acestui «fenomen» al operei lui Barth. Noi o preferăm pe aceea care pune această operă în legătură cu *vremile* pe care le=a străbătut Biserica Germană la începutul carierii lui Barth şi care au determinat gîndirea sa într=un anumit sens (nu însă fără a aminti *intensitatea vieţii sale religioase,* munca de *predicator* dusă pînă la sfîrşitul vieţii, specificată de rugăciune şi de o *eruditie teologică unică).*

2. Gîndirea sa religioasă a fost fără îndoială influenţată de *urmările celor două războaie mondiale,* catastrofale pentru Germania ca şi de schimbările sociale radicale şi totale pricinuite de ele în cele două părţi ale ei. Groaznica lecţie a istoriei aducea fără încetare pe buzele arse de suferinţă ale predicatorilor germani cuvintele Psalmistului: «Pînă cînd Doamne, mă vei uita fără încetare, pînă cînd vei întoarce faţa Ta de la mine... Pînă cînd ne vei hrăni cu pîine cu lacrimi şi ne vei adăpa cu lacrimi»? (Ps. XII, 1, LXXIX, ó). La această cauză trebuie să adăugăm imediat *urmările binefăcătoare* pe care le=au avut asupra sa *legăturile cu muncitorii* din cea de a doua parohie a sa şi a căror înrîurire vor face din el un socialist convins, un luptător neînfricat pentru drepturile celor exploataţi, în lipsuri şi suferinţe şi=i vor da noi perspective de deschidere spre lume a Bisericii, Teologia devenind o slujire a lui Dumnezeu printre oameni în slujba nu numai a vieţii de dincolo ci şi a vieţii de aici. După un pastorat de doi ani în Geneva începînd din 1911, la Safenwil (Elveţia), va petrece cei zece ani hotărîtori ai maturizării, meditaţiei şi «angajării» sale. Pastor al unei parohii de origine exclusiv rurală, el e totuşi în contact cu problemele sociale puse de existenţa unei importante industrii: Trei uzine oferă majorităţii parohienilor săi mijlocul de trai. Ca şi Blumhardt în Würtemberg, ca şi L. Ragaz, al cărui mesaj îl

---

2) *Gass, Geschichte der prot. Dogm., im ihren zusammenhang mit der Theol. überh.,* ed. I, 1854, I, 6; apud *Chr. Ernst Luthard, Kompendium der Dogmatik,* ed. X, (Leipzig, 1900), p. 50.

3) André Jundt, *Le rôle de la Metaphysique et de L'Histoire dans la Dogmatique protestante moderne; essai sur les principes de l'école de Ritschl,* Montbeliard, 1920), p. 110.

primeşte cu pasiune, i se întîmplă ca în conflictele dintre muncitori şi patroni să ia de mai multe ori o atitudine repede taxată de «socialistă». El organizează acţiunea sindicală, cere în numele muncitorilor mărirea salariilor şi, în 1915, aderă la partidul social-democrat»[4]). El se întăreşte în concepţia că Biserica este comunitatea vie a lui Iisus Hristos, în vederea mîntuirii şi, în acest scop, ea continuă slujirea Cuvîntului, în primul rînd; căci ea e *trimisă în lume şi pentru lume, angajată* în a-L mărturisi.

Barth accentuiază astfel latura comunitară a Bisericii *în solidaritate cu orice om,* reliefînd necontenit *responsabilitatea etică şi socială* atît a indivizilor cît şi a Bisericii faţă de semenul şi aproapele nostru, faţă de indivizi şi colectivităţi.

3. Impreună cu alţi teologi el *protestează împotriva sprijinului moral dat de Biserica Germană şi de o seamă de mari teologi* germani ai timpului, (printre care se găseau şi foşti dascăli ai săi), politicii războinice a lui Wilhelm al II-lea. Dincolo de această *acomodare a Bisericii cu conservatorismul, reacţionarismul şi militarismul politic,* s-a manifestat o formă de separaţie a domeniilor temporal şi spiritual, care cerea o *supunere oarbă a creştinismului faţă de orice formă* oricît de reacţionară a autorităţii. La aceste greşeli mari se adăuga *liberalismul teologic* al secolului al XIX-lea, în floare şi la începutul secolului nostru, cu *antropocentrismul* său accentuat, luînd ca punct de plecare nu voia lui Dumnezeu cu mesajul său evanghelic, ci pe om, cu conştiinţa sa, cu experienţele sale religioase schimbătoare şi diferite, lipsind astfel pe creştini de suportul unei credinţe ferme, a ceea ce e revelat şi punînd în centru nemicnicia creaturală şi nu pe Dumnezeul şi creatorul său.

Impotriva liberalismului care nega dumnezeirea lui Iisus Hristos, sau îl socotea omul, în care s-a actualizat, sau a devenit conştientă esenţa divină, el restabileşte autoritatea Cuvîntului lui Dumnezeu şi actualizează vechile Simboale şi Cărţi simbolice ca şi tradiţia bisericească în general, absolutizînd păcătoşenia omenească, transcendenţa şi judecata nemitarnicului Judecător.

4. Astfel, *criza prin care a trecut ţara sa după primul război mondial manifestă sentimentul unui adevărat faliment al principiilor conducătoare ale colectivităţilor şi indivizilor,* ale istoriei însăşi – proclamată de Barth «arena păcatului şi a osîndei». Iar Protestantismul contemporan devenise estuarul subiectivismului şi relativismului teologic. Din labirintul lor Barth se va întoarce la ceea ce «nunc in aeternam stat», căci numai «Verbum Dei manet in aeternum»: *„Biblia* e firul conducător al gîndirii şi cercetărilor sale de-a lungul acestei perioade de cataclisme mondiale şi de revelaţii continue. Puţin cîte puţin se îngrămădesc la Safenwil foiţele unei opere enorme, de comentar biblic, de meditaţie existenţială şi interpretare pasionată a *Epistolei către Romani.* Marea

---

4) *Prof. Frank Mihaeli,* directorul rev. «Le Christianisme au XX-e siècle» — art. *Karl Barth,* publicat în această revistă, nr. 45, anul XCVII-lea, din 19 decembrie, 1968, p. 710.

Epistolă a Sf. Pavel este încă odată la originea unei «aventuri spirituale», care va frămînta adînc creştinătatea [protestantă]. Acest mare comentar (de 500 pagini cu litere mici) apare în 1919»[5]).

5. In «Römerbrief» Barth afirmă cu putere *„theocentrismul"* sau, mai bine=zis, *„Hristocentrismul"* său, (în ed. I=a publicată la München, astăzi fiind la a XXV=a ediţie!). In anul următor, Barth anunţă la congresul de la Tambach=Turingia noul său mesaj Protestantismului german; el avea să fie punctul de plecare al unei mişcări asemănătoare cu cele ale veacurilor al XVIII=lea şi al XIX=lea, dar mai durabilă decît acelea, pe care le=a criticat şi pe ai căror epigoni contemporani i=a combătut fără cruţare pînă la quasi=dispariţia lor. El accentuiază în mod paradoxal păcătoşenia omului căzut şi a istoriei, rezumînd antropologia sa în trilogia barthiană: creatură, păcătos şi păcătos mîntuit. Cu unii dintre sfinţii Părinţi el conchide la imposibilitatea ontologică a răului ~ *to my on* ~, ca nefiind în planul lui Dumnezeu. A răscolit abisurile îngrozitoare ale păcatului proclamînd, în acelaşi timp şi mesajul eliberării prin mila şi îndurarea lui Dumnezeu. Barth rămîne astfel teologul care a accentuat şi a făcut să se audă cu putere într=un moment crucial al vieţii Bisericii *mesajul graţiei suverane a lui Dumnezeu în Iisus Hristos,* cu implicaţiile vieţii creştinului – omul a două lumi –, chemat la slujirea lui Dumnezeu şi a semenului pe pămînt potrivit destinului său supranatural.

Pe rînd profesor la Göttingen, Münster şi Bonn, el se manifestă ca teologul profund, original şi independent cu mare autoritate în întreg Protestantismul, pînă la sfîrşitul vieţii sale.

6. *Lupta sa împotriva hitlerismului,* alături de Niemöller, Vogel şi alţii, încununată cu expulzarea sa din Germania, nu va lua sfîrşit decît o dată cu prăbuşirea regimului nazist. Imbătaţi de gloria izbînzilor, care s=au dovedit a fi aşa de efemere, totuşi, – dacă ne amintim supunerea Cehoslovaciei, invadarea Danzigului, a Austriei şi apoi a Poloniei –, doctrinarii odiosului regim de teroare hitleristă nu dau înapoi nici în faţa ideii reînvierii vechii mitologii germanice. Totuşi «în biserici drapelele cu crucile încîrligate sînt desfăşurate, cîntece ca «Deutschland über alles», «Horst Wessel», sînt intonate alături de corul lui Luther, «Ein feste Burg ist unser Gott». Iar în alegerile bisericeşti din iulie 1933, listele creştinilor germani, susţinute în mod oficial de Hitler, culeg mai mult de 75% din voturi...». In acel moment Barth împreună cu prietenul său E. Thurneysen lansează revista «Astăzi Teologia»! în care se face rechizitoriul Bisericii oficiale. Urmează mărturisirea de credinţă de la Barmen din 31 mai 1934, care este expresia protestului în faţa teroarei, prigoanei naziste şi a ereziei. In perioada sălbaticului anti=semitism nazist Barth *predica de preferinţă pe texte vechi testamentare* pentru a accentua fără încetare însemnătatea Revelaţiei Vechiului Testament, pe care antiseminţii voiau s=o excludă din Biserica creştină. A urmat expulzarea sa în 1935. Volumul intitu=

---

5) *Idem, ibidem.*

lat «Une voix suisse», publicat în 1944, cuprinde îndemnurile la rezistenţă, pe care Barth le adresează pe rînd creştinilor patrioţi din ţările ocupate, sau ameninţate de nazişti.

7. Iar *după eliberarea Europei şi a Germaniei însăşi de sub jugul nazist*, Barth publică două broşuri intitulate: «Germanii şi noi» şi «Tămăduirea Germanilor» în care, în modul cel mai delicat şi diplomat cu putinţă, fără să mai amintească faptul că, în cazul Germaniei, omul îmbătat de putere voise să ia locul lui Dumnezeu, scrie: «Să se dea curaj Germanilor în modul potrivit, cel care se impune astăzi! O, dacă şi alţii s-ar uni cu noi în acest efort»![6]) Barth porneşte aici de la dialectica suveranităţii absolute a lui Dumnezeu, a cărei slavă şi bunăvoinţă constau în a mîntui pe duşmanii Săi, a cărui judecată nu e niciodată negativă şi distrugătoare, ci izvor de viaţă şi punct de plecare pentru înnoirea omului[7]). Nu spune El despre omul rebel, ca David despre fiul său rebel: «Să-mi cruţaţi pe băiatul meu Abesalom»? (II Sam., XVIII, 5), «Au doar voiesc Eu moartea păcătosului, zice Domnul Dumnezeu, şi nu mai degrabă să se întoarcă de la căile sale şi să fie viu»? (Iez., XVIII, 23).

8. In această ambianţă teribilă şi-a format Barth doctrina sa comunitară bisericească conform căreea adevăratul creştin se deschide tot atît spre lumea pămîntească şi spre semenul său, cît şi spre lumea de sus şi spre Părintele său ceresc, iar o mărturisire teoretică a învăţăturii lui Iisus Hristos fără aplicarea ei practică e ca floarea ce se scutură fără să rodească. Barth a activat alături de un Niemöller, de un Dietrich Bonnhoeffer – executat de Hitler în cîmpul de concentrare – şi cu nenumăraţi alţi creştini, pentru o lume mai bună, pentru viaţă împotriva morţii. Din această activitate a sa menţionăm *lupta sa împotriva cursei înarmărilor*, despre care a spus că «îmbracă caracterul diavolesc al unei curse a sinuciderii. Trebuie, deci s-o frînăm, alarmînd opinia publică din toate ţările», zice el. In această luptă se încadrează apelul său adresat „*Congresului european împotriva armamentului atomic*“, întrunit în 1959 la Londra...[8]). Vom reveni către sfîrşitul acestui studiu asupra activităţii social-politice a lui Barth. Deocamdată, în acest cadru, ne vom mulţumi să reproducem aici caracterizarea concepţiei sale social-politice făcută de decanul Facultăţii de Teologie din Strasbourg, Pierre Burgelin, cu prilejul decernării doctoratului «honoris causa»: «...Această grijă de ceea ce este omenesc v-a legat de evenimentele, ai căror actori sîntem noi. Neîncetat v-aţi interesat de problemele sociale şi politice ale timpului nostru. Dacă simţul civic al poporului Dv. este exemplar, totuşi, Dv. aveaţi să jucaţi un rol nu numai pe pămîntul patriei Dv. Eraţi profesor în Germania cînd s-a deslănţuit furtuna. Şi aţi înţeles îndată ce ameninţare de destrămare însemna aceasta şi pentru civilizaţia noastră şi pentru

---

6) *K. Barth, Guérison des Allemands»?* (Delachaux et Niestlé, Neuchâtel-Paris, 1945), cit. după *Georges Casalis, op. cit.*, p. 41.
7) *Prof. Frank Michaeli, op. cit.*, p. 711.
8) *Idem, ibidem.*

Biserică. Dv. n=aţi putut rămîne neutru. Cu Biserica mărturisitoare aţi înteţit bătălia. Aţi fost izgonit din Germania şi, cu toate că graniţele se închiseseră, din acel moment noi am primit de la Basel acele mesaje, care veneau să lumineze nopţile noastre. Vocea Dv. ne amintea că nimic nu trebuie să ne piardă nădejdea. Dv. cunoş=teaţi acest lucru dintr=o convingere care vine de deasupra oameni=lor şi întîmplărilor lor, dintr=o siguranţă care e viaţa Dv. şi care vă deschide la orice suferinţă.

Nici aceasta n=o vom uita. Dacă ceremonia de astăzi, care vă primeşte în Universitatea fanceză, onorează opera Dv., ea dă de asemenea mărturie recunoştinţei noastre faţă de omul care sîn=teţi Dv.» [9]).

II. Despre opera dogmatică a lui Karl Barth

1. Evoluţia în timp a doctrinei sale

Teologia lui Barth a fost pe drept caracterizată ca o *Teologie în mişcare şi deschisă;* evoluţia învăţăturii lui a fost recunoscută de altfel de el însuşi în mai multe rînduri sub diferite forme [10]). Acest fapt pune nu numai problematica unei creaţii teologice care în continuă tensiune, pe măsură ce se dezvoltă, reflectează în sine şi reacţiile şi ecourile ei atît în Protestantism cît şi în afară – cîntă=rite de Barth însuşi şi aprobate cu calcul şi măsură –, ci pune şi problema îndreptăţirii, aprecierii criticilor, etichetărilor sistemului său, mai ales a celor din prima parte a jumătăţii de veac de muncă a acestui neobosit lucrător în via Domnului.

In acest consens s=au vădit greşeli în perspectiva calificărilor premature, chiar la unii dintre cei mai profunzi cercetători ai lui Karl Barth [11]).

Evoluţia doctrinii sale a fost caracterizată în general de teo=logii ortodocşi şi romano=catolici ca o îmbunătăţire evidentă, dato=rită retuşării unor asperităţi expuse la început şi privind mai ales

---

9) *Georges Casalis, Portrait de Karl Barth,* pp. 125-126.

10) «După cum modul biblicist de a vorbi al tatălui meu, a scris Barth, m-a condus pînă la sfîrşit la liberalism, tot astfel în perioada următoare m-am simţit obligat să resping liberalismul. De aceea am cerut în *Römerbrief:* «Dis-tanţa, vă rog»! — şi aşa am ajuns la fel în 1934 la «Nu»!-ul răspicat împo-triva lui Emil Brunner cu privire la problema firii şi harului. Dar mai tîrziu am introdus din nou Teologia naturală prin Hristologie. Astăzi critica mea (cu privire la Teologia naturală) ar suna aşa: «Trebuie cel puţin s-o exprim altfel: adică pe temei hristologic». Citat după «Civitas Praesens», nr. 1, 1961, p. 7, apud *T. Strotmann, Karl Barth, et l'Orient chrétien,* în rev. «Irenikon», 1969, nr. 1, t. XLII, p. 46.

11) Nu mai vorbim de pionerii entuziaşti ai altor Biserici ca *Prszvara, Bratsiotis,* etc., care au descris opera din epoca de la început a lui Barh, ci ne referim la teologi relativ tineri ca romano-catolicul *J. Hamer,* care, urmă-rind în spirit ecumenic opera lui Barth, a fost dezavuat, totuşi, de un romano-catolic, *Henri Bouillard,* care scrie: «Ni se pare puţin exact (la ora actuală, în orice caz), să caracterizăm metoda dogmatică a lui Barth ca «ocazionalism, teo-logic» (după care citează importantul studiu al lul *Hamer, «Karl Bart; Locca-sionalisme théologique de Karl Barth. Etude sur sa methode dogmatique,* Paris, 1949)

raportul dintre natură şi har, apoi acea «analogia entis», (pe care Barth o va înlocui cu «analogia fidei»), admiterea parţială a noţiunii de iubire în actul mîntuirii, sau a Revelaţiei ca sacrament – ca o manifestare prin semne –, ca şi estomparea polemicei împotriva Protestantismului liberal, începînd mai ales cu vol. al II-lea al Dogmaticei sale şi, în sfîrşit, accentuarea Hristologiei etc., etc. [12]).

Amintim că *Barth însuşi vorbeşte despre aceste schimbări ale doctrinei sale* în studii intitulate semnifecativ ca acela publicat în «The Christian Century». L. V. (1939), p. 132: «Cum mi-am schimbat concepţia». (Să ne fie îngăduit să mai adăugăm că acest efort de îmbunătăţire necontenită a doctrinei este un lucru cunoscut în istoria teologiei protestante şi că, de pildă, un Melanchton a fost mustrat de Luther pentru că schimba de la o ediţie la alta Confesiunea Augustană; «căci nu mai e cartea ta, ci a Bisericii». (Este evident, nu ar mai fi cazul să amintim aici de alţi teologi ca un K. Daub, trăitor între 1765-1836, de pildă, a cărui doctrină a îmbrăcat pe rînd haina filozofiilor lui Fichte, Schelling, Hegel, deoarece Barth a voit tocmai ca prin lucrarea sa să răsune tot mai cu putere Cuvîntul lui Dumnezeu şi numai El, nu înţelepciunea omenească!).

Dacă lăsăm de o parte epoca activităţii teologic-liberală, dinainte de Epistola către Romani, atunci putem deosebi trei etape în dezvoltarea operii teologice a lui K. Barth, (împreună cu teologi de talia unui T. F. Torrance, a unui Henri Bouillard şi a unui Schilling) [13]) etc.

a. Cea dintîi etapă cuprinde decada începînd din 1919, adică ia ca punct de plecare apariţia «Epistolei către Romani».

Această etapă se caracterizează printr-o critică radicală a Teologiei liberalismului protestant din veacurile precedente – mai ales de la Schleiermacher –, care întronase pe «omul religios» în centrul istoriei, în locul lui Dumnezeu. In concepţia lui Barth Dumnezeu îşi reia locul său prin Cuvîntul dumnezeiesc mărturisit în Biblie. Barth accentuiază că se cuvine ca în centru să fie subiectul şi nu obiectul Revelaţiei. Cuvîntul lui Dumnezeu nu este numai temeiul credinţei creştine, ci este însuşi izvorul ei. Barth face o deosebire calitativă şi între timp şi istoria păcătoasă şi veşnicie în această etapă a gîndirii sale. Nemicnicia omenească, zice el, e supusă judecăţii dumnezeeşti necruţătoare, dar raţiunea păcătoasă nu e în stare decît să se opună poruncilor dumnezeeşti. Credinciosul vine la cunoştinţa cea adevărată şi mîntuitoare numai cînd Dumnezeu însuşi binevoieşte a i se dezvălui în manifestările libertăţii şi atotputerii Sale.

b. *A doua perioadă, de tranziţie începe cu ultimii ani ai*

---

12) *Henri Bouillard, Karl Barth, vol. I, Genèse et évolution de la Théologie dialectique;* col. «Théologie», nr. 38, (Paris, Aubier, ed. Montagne, 1957), p. 235, nota 2.

13) Vezi *T. F. Torrence, Karl Barth, An Introduction to his Early Theology, 1910-1931,* (S C M Press, L T D, London), şi mai ales *S. Paul Schilling*, prof. la Boston, în *Contemporany Continental Theology,* (S C M Press, L T D, London, 1966), pp. 20 sq. pe care am folosit-o aici cu predilecţie împreună cu aceea a lui H. Bouillard, *op. cit.*, vol. I, pp. 230 sq.

decadei a II-a și durează pînă la apariția din 1931 a scrierii lui Barth, «Anselm: Fides quaerens intellectum».

In acest studiu se preconizează și metoda sa proprie, dialectică, sau a crizei, prin care se exprimă adevărul unic — «singurul lucru nou sub soare» zice Sfîntul Ioan Damaschin —, că Dumnezeu s-a făcut om. După Barth nici metoda «dogmatică» (a Ortodoxiei protestante), nici cea «critică» (a misticii), nu ne îngăduiesc să pătrundem taina dreptei credințe. Metoda «dialectică» a «distanței», a «crizei», ne ajută la aceasta, exprimînd *tensiunea oricărei formule teologice unde e vorba de Dumnezeu și om, de timp și veșnicie, de Intrupare și justificare, de judecată și har, de moartea și de învierea păcătoșilor: Adevărul e sesizat* în mod «paradoxal» (mai bine-zis antinomic). Numirile de teologie a «distanței» între Dumnezeul transcendent și creatură, «dialectică» și cea de «teologie a crizei» (adică judecății lui Dumnezeu, căreea-i este supusă orice gîndire teologică, după criteriul Cuvîntului lui Dumnezeu), au fost mult discutate și criticate. Barth a trebuit să le explice pe larg după ce le-a adoptat, dar chiar și explicațiile lui sînt socotite foarte subtile [14]).

---

14) Ținînd seamă de controversele privitoare la metoda dialectică, vom arăta cum a explicat-o Barth însuși foarte pe larg și subtil într-una din cărțile sale de bază ale învățăturii sale: «O astfel de afirmație va fi una din Dogmatică ...Pe acest strîmt pisc de stîncă nu poți decît să mergi înainte și nu să te oprești, de frică să nu cazi ori la stînga ori la dreapta, dar mai sigur în jos. In felul acesta nu ne rămîne — ca spectacol tulburător pentru cei cărora le vine amețeală —, decît să pună mereu în legătură *una cu alta* aceste două atitudini, pozitivă și negativă, să explice pe «da» prin «nu» și pe «nu» prin «da»; adică să nu vorbim despre majestatea divină în creație fără să subliniem îndată și foarte tare (amintindu-le Rom. VII), că în ochii noștri Dumnezeu e cu totul ascuns în natură; să nu vorbim despre moarte și despre condiția noastră efemeră decît amintindu-ne îndată despre majestatea acestei vieți în care pătrundem prin moarte; să nu vorbim de loc mult despre asemănarea dumnezeească a omului fără să amintim, o dată pentru totdeauna, că știm că a căzut acest om, despre care cunoaștem mai mult mizeria lui decît slava; dar nici să nu vorbim despre păcat fără să subliniem că n-am cunoaște acest păcat dacă nu ne-ar fi fost iertat. Că Dumnezeu a îndreptat pe om nu se poate explica cu Luther altfel decît ca justificare a unui păcătos — *justificatio impii* —, dar acest *impius*, în momentul cînd i s-a spus că nu e decît păcătos și nimic altceva, trebuie să știe și să lase să i se repete de asemenea că el e tocmai un *justus*. ...Un creștin e liber față de orice și nu e supus nimănui. Un creștin e robul tuturor lucrurilor și supus tuturor. N-am nevoie să continui. Oricine are urechi de auzit știe despre ce e vorba. Știe că întrebarea e răspuns, pentru că răspunsul e întrebare. Se bucură deci de acest răspuns care i-a devenit în întregime accesibil, pentru ca în aceeași clipă și din nou să continue să pună întrebări. Căci n-ar avea răspunsul dacă n-ar continua să pună întrebări...

Ce poate să răspundă un dialectician... decît aceasta: «Prietene, trebuie să înțelegi că, dacă pui problema *lui Dumnezeu*, și dacă cauți pe *Dumnezeu* și dacă în cuvîntul meu e cu adevărat vorba despre *Dumnezeu*, să n-aștepți altceva de la mine. Am făcut ce am putut ca să-ți atrag atenția asupra faptului că nici afirmația, nici negația mea nu pretind să fie adevărul despre Dumnezeu, că pretind numai să fie o *mărturie* despre adevărul despre Dumnezeu, care e în centru, dincolo de «da» și de «nu». Și de aceea eu n-am afirmat fără să neg, nici n-am negat fără să afirm, pentru că nici negarea nici afirmarea nu sînt realitatea ultimă.

Dacă *mărturia* mea asupra acestei realități ultime, pe care o pretinde întrebarea D-tale nu-ți e deajuns, sînt dezolat. E cu putință ca ea să nu fi dat mărturie destul de clar, adică să nu fi limitat pe «da» prin «nu» și pe

Sistemul lui de gîndire nuanţează şi aprofundează (– în această aprofundare înţelegînd mai radical decît Luther, acea «sola fide», de pildă, în sensul că omul necontribuind cu nimic la mîntuirea sa, e socotit de Barth ca mîntuit aproape «sine fide» –), marile teme ale Protestantismului clasic, împotriva liberalismului, filozofiei şi Ro-

---

«nu» prin «da» cu destulă insistenţă şi destulă rigoare, aşa încît să depărtez orice neînţelegere, cu destulă rigoare pentru ca să nu vă mai rămînă de făcut decît să vedeţi la ce se referă acel «da» şi acel «nu», acel «nu» şi acel «da». S-ar putea însă şi ca chestiunea D-tale să nu fie o adevărată *chestiune* şi ca să nu fie *Dumnezeu* Cel pe care ea-L caută. Altfel ne-am fi înţeles». Aşa ar putea răspunde dialecticianul şi ar avea dreptate, fără îndoială, faţă de acest spectator din afară. *Poate*. Dar se poate şi invers. Căci metoda dialectică suferă şi de o slăbiciune intrinsecă. Ea se manifestă prin aceea că, atunci cînd dialecticianul vrea să convingă, îi e chiar prin aceasta indicat că din partea celui ce-l întreabă *îi e pusă* chestiunea privitoare la Dumnezeu. Dacă ar vorbi cu adevărat despre Dumnezeu, dacă ar da răspunsul care e în acelaşi timp întrebarea, atunci nu i s-ar întîmpla niciodată să lase să plece cel ce l-a întrebat, dînd din cap şi învinuit de a nu fi pus adevărata întrebare. Ar fi mai bine să dea din cap împotriva lui însuşi constatînd că nu posedă adevăratul *răspuns,* răspunsul care ar fi întrebarea însăşi a celui cu care vorbeşte. Toate cuvintele dialecticianului depind de o presupunere de temut, de presupunerea că adevărul viu şi original e acolo în centru. Dar toate cuvintele lui nu sînt de ajuns ca să stabilească această presupunere. Ele n-o pot şi n-au dreptul s-o facă. Ele nu sînt decît afirmaţie sau negaţie. Şi una şi alta se referă cu siguranţă la această presupunere originală, dar numai sub formă de *afirmaţie* că aşa e bine. Aserţiunea afirmaţiei e foarte clară, aserţiunea negaţiei este tot atît de limpede.

Dar aserţiunea care le uneşte este ambiguă; ea arată că, pînă la urmă, afirmaţia şi negaţia au o semnificaţie identică. *În acest fel un cuvînt omenesc cîştigă o semnificaţie necesară, irezistibilă şi cum poate el să dea într-adevăr mărturie realităţii?* Aşa se înfăţişează problema care, pe terenul metodei dialectice, e cu deosebire de ascuţită, tocmai pentru că dialectica se forţează, pe cît e cu putinţă, de a o face necesară şi irezistibilă. Căci de cîte ori o afirmaţie dialectică a dat cu adevărat mărturie despre realitate — şi se pare că acesta a fost cazul pentru unele convorbiri ale lui Platon, Pavel, şi reformatorilor —, nu din cauza afirmaţiei sale, supusă îndoielii, mai supusă îndoielii decît doar o presupune spectatorul dispreţuitor al acestor jocuri logice ci aceasta s-a întîmplat din cauza adevărului viu în el *însuşi,* care era în centrul aserţiunilor clare şi ambigue, ale însuşi adevărului despre Dumnezeu, care se afirmă, creind răspunsul şi *dînd* întrebarea, şi aceasta pentru că ea e adevărata chestiune şi adevăratul răspuns.

Dar această posibilitate, posibilitatea ca Dumnezeu *însuşi* să vorbească acolo unde se vorbeşte de El, nu e unul dintre momentele metodei dialectice. Ea n-ar putea să se găsească pe drumul dialectic, ci acolo unde chiar acest drum e *tăiat*. Căci se poate sustrage de la afirmaţiile dialecticienilor, cum o dovedeşte experienţa. Dialecticianul, ca atare, nu reuşeşte mai mult decît dogmatistul sau criticul. Slăbiciunea acestora din urmă, incapacitatea lor de a vorbi cu adevărat despre *Dumnezeu,* faptul inevitabil că în chiar momentul în care ei vorbesc despre El, vorbesc despre altceva decît despre *Dumnezeu,* tot acest lucru este adevărat despre dialectician şi chiar mai mult. Tocmai pentru că el raportează *totul* la însuşi adevărul viu, *absenţa* acestui adevăr viu în această totalitate a discursului său nu mai e decît penibil de evidentă. Şi chiar dacă în faptul că el spune totul s-ar întîmpla această minune care dă acestui tot sensul său de adevăr, chiar dacă Dumnezeu ar spune celui ce discută cu dialecticianul singurul lucru necesar, adică propriu-I Cuvînt, atunci da! *tocmai atunci* şi chiar prin aceasta dialecticianul ar face dovada că n-are dreptate şi ar putea numai s-o mărturisească. Noi nu putem să vorbim *despre Dumnezeu*. Căci faptul că Dumnezeu vorbeşte, aceasta poate să se întîmple şi în alte părţi, în ceea ce zic alţii, dogmatiştii şi criticii şi vorbitori despre Dumnezeu cu mult mai primitivi. Nu e motiv pentru ca Teologia dialectică să *fie în mod special* în stare să conducă imediat la această uşă care nu se deschide decît înlăuntru. Dacă crede că posedă un mijloc desăvîrşit

mano=catolicismului. Ultimele urme ale acestor sisteme sînt părăsite în lucrarea lui – piatră de hotar – asupra lui Anselm intitulată: *Anselm: Fides quaerens intellectum: Argumentul pentru existența lui Dumnezeu în gîndirea sa teologică,* publicată în 1931. Barth demonstrează aici că argumentul ontologic, după care Dumnezeu nu poate fi cugetat ca ne existînd, nu constituie o dovadă raţională, ci numai un proces în care credinţa, confruntată cu realitatea lui Dumnezeu, caută un consens cu această realitate. Intr=adevăr Dumnezeu se oferă ca subiect al cunoaşterii lui Anselm, dar, în acelaşi timp, îl şi luminează în aşa fel încît să=L poată cunoaşte şi ca obiect. Aşadar, de la Dumnezeu, zice Barth, porneşte totul în credinţă. Ea are acest îndoit punct de plecare cînd caută, în duh smerit de rugăciune, să înţeleagă pe Dumnezeu, care se descoperă pe sine şi=i dă omului putinţa de a crede în El, de a=L adora şi de a I se supune. «Înţelegere» presupune pe «credere», iar credinţa presupune descoperirea de sine a lui Dumnezeu, conchide Barth.

In legătură cu acest argument, Barth accentuiază două învăţături, care vor căpăta contururi din ce în ce mai mari în scrierile sale: «Analogia fidei», pe care o opune categoric împotriva acelei «analogia entis» a Dogmaticei clasice, romano=catolice; şi Hristologia, care devine centrul învăţăturii sale. Cunoaştem, zice Barth numai ceea ce ne descoperă Dumnezeu în Cuvîntul Său; prin El cunoaştem pe Cel întreit după Persoane. Iar prin analogia aceasta dată prin credinţă, putem să trecem de la cunoaşterea descoperită a lui Dumnezeu, la înţelegerea omului şi a lucrurilor create. Nu putem însă să determinăm unele însuşiri ale Creatorului în analogie cu ale creaturilor sale, ci invers, plecînd de la Creator înţelegem sensul creaturilor, plecînd de la Evanghelie înţelegem Legea etc.

c. Plecînd de la aceste premise, el construieşte propriu=i sistem, luptînd atît împotriva perspectivelor vechii Teologii protestante, cît şi împotriva Nazismului, care urmărea să înlocuiască creştinismul cu altă religie. Despre această perioadă Karl Barth a scris: «In anii aceştia (1928=38) trebuia să învăţ că doctrina creştină trebuie să fie în mod exclusiv şi consistent în toate afirmaţiile ei, în mod direct sau indirect, învăţătura lui Iisus Hristos, Cuvîntul viu al lui Dumnezeu grăit nouă – dacă vrea să fie vrednică de numele ei şi să zidească Biserica creştină în lume... Noua mea sarcină era să gîndesc din nou şi să exprim tot ce am spus mai înainte într=un fel nou, ca o Teologie a harului lui Dumnezeu în Iisus Hristos» [15]).

Paralel, el va conduce, în această etapă, lupte împotriva

---

deosebit, chiar numai pentru ca să pregătească căile lui Dumnezeu, să-şi amintească numai că întocmai ca şi ea, cu toate paradoxele ei, un singur cuvînt direct al credinţei şi al smereniei poate să aducă acelaşi serviciu. In ce priveşte Împărăţia lui Dumnezeu orice pedagogie este bună şi orice pedagogie poate fi rea. Un aşternut de picioare poate fi destul de înalt şi cea mai înaltă scară poate fi prea scurtă ca să forţeze Împărăţia lui Dumnezeu.

Oricine a înţeles toate acestea, oricine a pătruns posibilităţile tuturor acestor căi, (şi nu vorbesc decît despre cele care merită să le iei în serios) — şi cum să nu fi înţeles aceasta şi să nu fi făcut aceste experienţe fiecare teolog? — ce poate atunci decît să simtă mizeria sa?» *(Parole de Dieu et parole humaine,* ed. «Je sers», Paris, 1933, pp. 213-219).

15) *K. Barth, Parergon,* «Evangelische Theologie» VIII, (1948), p. 272.

nazismului; el va culmina în «Mărturisirea de la Barmen», din 31 mai 1934. Această Mărturisire începe aşa: «In faţa ororilor creştinilor germani şi ale conducerii Bisericii Imperiului, care pustiesc Biserica şi distrug unitatea Bisericii Evanghelice Germane, noi mărturisim următoarele adevăruri evanghelice...» [16]).

In această perioadă, de peste 30 de ani, în care se va dezvolta imensa lui Dogmatică, el va atenua atacurile, extrem de violente la început, împotriva unora dintre şefii de şcoli şi curente din trecutul Protestantismului, va accentua unele învăţături protestante, *iar în unele puncte va slăbi atitudinea Ortodoxiei protestante* a veacului al XVII-lea (în privinţa semnificaţiei religioase a Botezului, de pildă). Barth a caracterizat el însuşi în felul următor evoluţia gîndirii sale (în vol. IV/2 al Dogmaticii sale): «Cei care au mers pînă acum cu perspicacitate alături de mine vor observa cu siguranţă că eu nu am rupt-o nicidecum cu concepţia fundamentală pe care am apărat-o, de cînd m-am depărtat de apele liberalismului teologic; dimpotrivă, îşi vor da seama că eu împlinesc o lucrare logică în dezvoltarea acestei concepţii. Pentru ca aceasta să fie limpede, a trebuit să dau o mare întindere părţii propriu-zis hristologice, care se găseşte aici (în acest volum) tot la început şi care cuprinde *in nuce* tot ce trebuie spus, întrucît tratează despre firea omenească a lui Iisus Hristos» [17]).

2. Aspecte ale doctrinei lui Karl Barth

Criteriul alegerii acestor aspecte ale doctrinei barthiene va fi ceea ce formează specificul ei chiar şi faţă de ortodoxia Protestantă. Iar în ceea ce priveşte modul expunerii ei, vom prefera textele din opera lui Barth formulelor noastre rezumative, pentru a reda astfel şi ceva din modul viu, caracteristic, al acestei Dogmatici unice a epocii noastre.

1. Karl Barth a predicat *Cuvîntul lui Dumnezeu, puterea şi suveranitatea Lui*, cu un entuziasm cu adevarat profetic, nemicşorat pînă la moarte. «Scriptura Sfîntă scrie el în «Dogmatik im Grundriss», e documentul de temelie care ajunge pînă la partea cea mai intimă a vieţii Bisericii, documentul Epifaniei Cuvîntului lui Dumnezeu în persoana lui Iisus Hristos. In afară de acest document n-avem nimic altceva şi acolo unde Biserica este vie, trebuie să se lase mereu din nou judecată ea însăşi după acest criteriu» [18]).

---

16) *Georges Casalis, Portrait de Karl Barth,* p. 35. În art. 1 se mărturiseşte: «*Noi înlăturăm falsa învăţătură* după care Biserica ar avea, în plus şi alături de acest unic Cuvînt al lui Dumnezeu, alte izvoare din care şi-ar putea scoate mărturia ei, alte personalităţi şi alte adevăruri care ar fi şi ele, în beneficiul unei Revelaţii divine». Iar în art. IV se mărturiseşte: «Preoţia obştească, egalitatea fundamentală a tuturor creştinilor în faţa lui Dumnezeu şi refuzul acelui «Führer prinzip» («principiul Führer-ului»).

17) *Karl Barth, Dogmatique,* vol. IV, *La Doctrine de la Réconciliation,* t. II/1 (trad. de *Fernand Ryser*, publicată sub direcţia lui Jacques de Senarclens, ed. Labor et Fides, Geneva, 1968), p. X.

18) *Karl Barth, Dogmatik im Grundris,* (Zollikon, 1947), trad. în franc. sub

Unul dintre cei mai talentaţi ucenici ai lui R. de Pury, a scris despre exegeza barthiană: «Mi-ar plăcea pur şi simplu să-mi exprim recunoştinţa pentru fiecare dintre aceste amestecuri exegetice pe care ni le aduce Dogmatica, paragraf după paragraf, pentru acest mod de neînlocuit, cu care ne ajută Barth să citim Scriptura, ne deschide lumea mărturiei profetice şi apostolice şi cu aceasta o lume, în care viaţa noastră prezentă apare în obscuritatea şi în lumina Săptămînii Sfinte, în care Cuvîntul lui Dumnezeu e tot atît strigătul lui Iisus în agonie, cît şi tăcerea de unire a Paştelui, tot atît tăcerea lui Iisus în faţa lui Pilat, cît şi întreita întrebare pusă lui Petru... Scriptura nu e veşmîntul fără cusătură a lui Iisus. Ea ar fi mai curînd zdrenţele săracului Lazăr. Aşa ea ascunde mai bine Trupul Domnului» [19]).

Luînd ca punct de plecare cuvîntul lui Luther (din Articolele de la Smalkalde, II, 2): «Verbum Dei condat articulos fidei et praeterea nemo nec angelus quidem», Barth arată că credinţa creştină, care e răspunsul omului la Cuvîntul lui Dumnezeu şi efectul acestui Cuvînt, se întemeiază pe Cuvîntul lui Dumnezeu şi nu invers, cum voiau teologii liberali, care volatilizau credinţa în subiectivism: «Deus dixit»: Iată izvorul credinţei» [20]). *Barth arată că Cuvîntul lui Dumnezeu ni se înfăţişează sub trei forme: cuvînt predicat, scris şi descoperit.* Prin predica, însoţită de cele două Taine, se vesteşte oamenilor Cuvîntul lui Dumnezeu. Acest Cuvînt se întemeiază pe mărturia Profeţilor, Apostolilor şi e cuprins în canonul Sf. Scripturi. Este a doua formă a Cuvîntului lui Dumnezeu. Ca atare el e expresia Descoperirii lui Dumnezeu în Iisus Hristos, întemeindu-se pe El însuşi. In acelaşi timp el se confundă cu Persoana Cuvîntului descoperit: «Dei loquentis Persona». Totuşi, aceste forme deosebite ale Cuvîntului lui Dumnezeu fac una [21]).

Rezumînd § 5 din t. I al vol. I al «Prolegomenelor Dogmaticii»

---

titlul *Esquisse d'une Dogmatique,* (ed. «Foi vivante», Delachaux et Niestlé, S. A., — Neuchâtel şi Paris, 1950); cit. după ed. 1968, p. 11.

19) *Rolland de Pury, Pour marquer les distances,* în rev. «Foi et vie» Mellanges en hommage reconnaissant à Karl Barth pour ses quatre-vingt ans, 1966, 1-2, ianuarie-aprilie, (Paris), p. 45.

20) *Karl Barth, Die Christliche Dogmatik in Entwurf: I Die Lehre vom Worte Gottes, Prolegomena zur Christlichen Dogmatik,* (München, 1927), pp, 84 sq.

21) *Idem, ibidem* pp. 37-47. *Profesorul Henri Bouillard,* în studiul său masiv în trei volume, intitulate, «*Karl Barth,* I. *Genèse et évolution de la Théologie dialectique;* II. *Parole de Dieu et existence humaine, première partie;* III. *Parole de Dieu et existence humaine, deuxième partie;* col. «Théologie», (Paris, 1957), prezentate la Sorbona ca teză de doctorat «ès lettres», în prezenţa lui Barth însuşi, scrie despre concepţia acestuia cu privire la Cuvîntul lui Dumnezeu, printre altele: «Caracteristica lui esenţială e că Dumnezeu e mereu subiect, subiect care acţionează în El. El îmbracă desigur un oarecare aspect omenesc şi sensibil: fire omenească a lui Iisus, duh şi slovă a Bibliei, cuvinte şi sensuri omeneşti ale predicii. Dar nici una dintre aceste realităţi nu e în ea însăşi şi prin ea însăşi cuvînt al lui Dumnezeu. Ele nu sînt aceasta decît prin Dumnezeu însuşi, întrucît Dumnezeu le foloseşte, întrucît El se exprimă prin Ele. În afară de evenimentul Cuvîntului lui Dumnezeu, predica bisericească nu se deosebeşte de cuvintele omeneşti, căci Biblia este o carte ca şi celelalte, firea omenească a lui Hristos nu este decît firea omenească. Sub orice formă ar fi, Cuvîntul lui Dumnezeu e mereu *Dei loquentis persona,* mereu *actul pur* al propriei persoane. Dumnezeu este şi rămîne subiect în Cuvîntul Său; ca subiect se comunică el omului» (vol. I, p. 123)

lui Barth, Jean-Louis Leuba aminteşte *caracterele, personal şi intenţional, ale Cuvîntului lui Dumnezeu.* Despre *caracterul personal* el spune: «Cuvîntul lui Dumnezeu nu e un obiect de descris sau un concept de definit. Nu e un lucru sau o idee. Nu e un adevăr, nici chiar «adevărul» suprem. Cuvîntul lui Dumnezeu e Dumnezeu care vorbeşte şi nicidecum ideea unui Dumnezeu care vorbeşte, ci manifestarea *concretă* a cuvîntului. Este deci o persoană.

Iar în ce priveşte *„intenţionalitatea"*, (adică faptul că ne este adresat nouă), el scrie, de asemenea, că în Cuvîntul lui Dumnezeu se ridică înaintea omului o altă persoană: *Domnul* însuşi, al cărui cuvînt este acest Cuvînt al lui Dumnezeu. El arată apoi ce însemnătate are pentru credincioşi acest Cuvînt: El atinge viaţa noastră de sus şi din afară. Nici un alt cuvînt nu atinge aşa viaţa noastră. Moartea pătrunde bine din afară în viaţa noastră. Dar ea e mută. Ea nu atinge viaţa, ci o suprimă. Cuvîntul lui Dumnezeu se adresează vieţii noastre de sus şi din afară. El e Cuvîntul Creatorului căruia aparţinem... Cuvîntul lui Dumnezeu e şi al Reconciliatorului... şi al Răscumpărătorului...» [22]).

Barth a descris cu o putere şi un entuziasm unic în vremea noastră *însemnătatea Bibliei pentru credincioşi* [23]). El a accentuat

---

22) *Jean Louis Leuba, Résumé analitique de la Dogmatique ecclésiastique de Karl Barth; première fascicule: La doctrine de la Parole de Dieu:* col. «Cahiers Théologiques», Neuchâtel şi Paris, 1945), pp. 38, 39.

23) În conferinţa sa cu titlul atît de semnificativ, «Strania lume a Bibliei» el spune: «Sîntem cu Avraam în Haran şi auzim chemarea poruncitoare care i se adresează: «Lasă ţara ta şi rudenia ta, pentru o ţară pe care ţi-o voi arăta!» Auzim o făgăduinţă: «Voi face din tine o naţiune numeroasă». Iar Avraam a crezut pe Dumnezeu şi i s-a socotit ca dreptate. Care e sensul acestui fapt? Dincolo de aceste cuvinte şi de aceste evenimente, noi ghicim ceva. Dar ce? E tocmai ceea ce am vrea să ştim.

Sîntem lîngă Moise în deşert. Timp de patruzeci de ani ispăţeşte o nerăbdare şi vieţuieşte printre fiare! Ce se petrece cu el? Nu ni se spune nimic. Fără îndoială că aceasta nu ne priveşte. Dar deodată iată din nou o chemare: «Moise! Moise!» şi o mare poruncă: «Du-te, te trimit la Faraon ca să faci să iasă din Egipt poporul meu, copiii lui Israel». Şi o simplă asigurare: «Fără îndoială că voi fi cu tine».

Astfel, din nou cuvinte, evenimente, care nu par să fie la prima vedere decît enigme. Nimic asemănător nici în jurnale, nici în celelalte cărţi, pe care le citim în fiecare zi. Ce e dincolo de aceasta? E tocmai ceea ce am vrea să ştim.

Sub stejarul din Ofra, în ţara lui Canaan, în timpul unei prigoane aspre, iată pe acest fiu de ţăran, Ghedeon. «Îngerul lui Israel» îi apare şi-i zice: «Domnul este cu tine, voinice» şi el răspunde fără gînduri rele: «Dacă Domnul este cu noi, de ce ne-au ajuns toate aceste necazuri?» Dar «Domnul» ştie să-i închidă gura: «Mergi cu puterea pe care o ai. Tu trebuie să izbăveşti pe Israel din mîinile Madianiţilor. Iată, nu sînt *Eu* Cel ce te trimite?»

În tabernacolul Domnului la Şilo, iată pe tînărul Samuel. Din nou o chemare: «Samuel, Samuel!» şi Eli, evlaviosul bătrîn al Bisericii, mereu gata să dea sfaturi prudente: «Du-te să te culci şi aşează-te să dormi». Şi el se supune şi mai doarme încă mult, pînă ce nu mai poate dormi pentru că chemarea se repetă fără încetare şi pentru că chiar evlaviosului Eli îi trece ceva prin minte: «Nu cumva...?» Samuel, şi el trebuie să asculte şi să I se supună.

Citim toate acestea; dar ce citim, despre ce e vorba? S-ar zice că în mod confuz zărim ceva ca un fel de cutremur de pămînt sau ca nişte valuri ale mării, care fără încetare tună şi vin să lovească digurile. Dar ce e ceea ce loveşte şi caută trecere?

Mai trebuie să amintesc cum Ilie, în numele Domnului, a trebuit să

cu tărie *principiul formal* al protestantismului, «sola Scriptura», ca unica mîndrie a smereniei lui, ca singura cale de mîntuire dată de Dumnezeu, cu excluderea oricărui adaus sau reduceri omeneşti: «La originea Bisericii Reformate, scrie el,[24]) noi aflăm certitudinea următoare: Adevărul nu e cuprins decît în Cuvîntul lui Dumnezeu; Cuvîntul lui Dumnezeu el însuşi nu se găseşte decît în scrierile Vechiului şi Noului Testament; întreaga doctrină a adevărului trebuie deci să recunoască Scriptura ca regula ei neschimbătoare şi exclusivă. Numai *după* ce a lăsat să vorbească Scriptura –, dar Scriptura însăşi şi nu Scriptura tîlcuită de o tradiţie determinată, toată Scriptura şi nu Scriptura luminată sau aleasă după un punct de vedere hotărît de mai înainte; Scriptura pe care nu trebuie s-o confundăm cu glasul celor mai aprinşi din trecut şi de astăzi; Scriptura care nu e niciodată primită fără cuvîntul hotărît a Duhului din care purcede ea însăşi –, numai atunci părinţii noştri îşi luau îndrăzneala să vorbească despre Dumnezeu, despre lume şi despre om, pentru că *trebuiau* să vorbească. Şi tocmai aceste cuvinte, ţîşnite în frică şi cutremur din guri omeneşti, aceste cuvinte asupra lucrurilor despre care omul, în afară de stare de zăpăceală, nu poate spune nimic de la el însuşi, – erau numite la originile Bisericii noastre, doctrină reformată». Doctrina, spune mai departe Barth, este cuvîntul omenesc al creştinului, care s-a supus la proba crizei, care a trecut prin nemiloasa purificare, pe care o lucrează Cuvîntul lui Dumnezeu mărturisit în Scriptură. Ea rămîne cuvînt omenesc, nu se preface niciodată în ea însăşi, *in verbum divinum*, dar dacă cel care o rosteşte urmează această cale lăuntrică, ea devine o legitimă şi limpede «praedicatio Verbi divini». *Scriptura se interpretează prin Scriptură*, («Scriptura Scripturae interpres»); autoritatea ei vine de la simpla demonstraţie a lui Dumnezeu, căci Duhul cunoaşte ale Duhului *(„Summa Scripturae probatio passim a Dei loquentis persona sumitur“)*. Ceea ce exprimă ea este evidenţa proprie a

---

înfrunte mînia regelui său şi totuşi a trebuit iarăşi să cunoască pe acest «Domn» nu în vijelie, nici în furtună, ci într-un murmur dulce şi uşor! La fel, Isaia şi Ieremia au refuzat mai întîi să deschidă gura şi totuşi au fost constrînşi să vorbească despre tainele dreptăţii şi binecuvîntării dumnezeeşti către un popor păcătos! Cum mai tîrziu în cea mai mare umilinţă a acestui popor s-au ridicat nişte stranii singuratici «slujitori ai Celui veşnic», mereu torturaţi şi tot mai aprig de această întrebare: «Unde e Dumnezeu acum?...

Şi apoi acele zile de neînţeles, incomparabile, în care timpul, istoria, întreaga experienţă anterioară parcă stau pe loc ca soarele la Gabaon, în jurul unui om care nu era profet, nici poet, nici gînditor şi care era totuşi şi toate acestea şi mai mult decît toate acestea? Zguduitoare sînt cuvintele Sale, căci El vorbeşte cu putere şi nu ca teologii! Cu o forţă constrîngătoare El cheamă pe unii: «Vino după Mine!» şi nimic nu poate micşora această impresie de «viaţă veşnică» pe care o face El celor neîncrezători şi chiar duşmanilor Săi. «Orbii văd, şchiopii merg, leproşii sînt curăţiţi, surzii aud, diavolii sînt izgoniţi, morţii înviază şi vestea cea bună este predicată săracilor». Şi cu cît El e mai tăcut, şi mai singuratic, cu cît află cu adevărat mai puţină «credinţă» în jurul Său, cu atît mai cu putere răsună în toată fiinţa Lui accentul triumfal: Eu sînt învierea şi viaţa. Eu sînt viu şi voi veţi fi vii...» *(The Strange New World Within the Bible»*, în col. «Contemporary Religious thought — an anthology» compilată de Prof. Thomas S. Kepler, (New-York, Nashwille, 1941), pp. 131-132.

24) *La doctrine réformée*, în «Parole de Dieu et Parole humaine» trad. de Pierre Maury şi Auguste Lavanchy, ed. «Je sers» (Paris, 1933), pp. 239-240.

descoperirii, pe care o dă Dumnezeu în acelaşi timp martorilor Bibliei şi acelora dintre ai săi, care primesc mărturia lor; e *supunerea la testimonium Spiritus Sancti internum,* adică supunere faţă de Duhul lui Dumnezeu, în care duhul omenesc al redactorului şi acela al editorului se unesc într-o adorare comună [25]).

2. Un teolog ortodox îşi va pune imediat întrebări privitoare la *atitudinea lui Barth faţă de Tradiţie.* Cel ce a cetit cel puţin un volum din opera lui ştie că el citează nu numai teologi din întregul trecut al Teologiei protestante, atît de bogat şi de variat – cu o vădită predilecţie pentru veacurile al XVI-lea şi al XVII-lea –, ci şi scrierile Sfinţilor Părinţi din epoca ecumenicităţii Bisericii, dînd dovadă de o erudiţie cu adevărat înfricoşătoare, (cum ne face, de altfel s-o bănuim Istoria Teologiei protestante în veacul al XIX-lea, «Die protestantische Theologie im 19. Jahrhundert. Ihre Vorgeschichte und ihre Geschichte». Zürick, 1947).

Se ştie că reformatorii au primit ca autoritative hotărîrile primelor patru Sinoade ecumenice, principial. Barth şi-a precizat atitudinea faţă de «Tradiţie» şi de «tradiţii» vorbind studenţilor şi profesorilor olandezi, încă din 1935. Ea apare expusă ca a III-a anexă la sfîrşitul unei serii complete de explicaţii ale Crezului cu acest prilej. O vom rezuma aici: [26]).

Prin Tradiţie Barth înţelege *ansamblul părerilor mărturisite de Părinţi.* Se ridică *împotriva faptului de a o socoti drept al doilea izvor al Revelaţiei* creştine, stigmatizînd în acelaşi timp Biserica Romano-Catolică, pentru că face din magisterul învăţătoresc un al treilea izvor al Revelaţiei [27]). In această perspectivă, Conciliul din Trident, care a recunoscut Tradiţia ca izvor al Revelaţiei, cu aceeaşi însemnătate ca Scriptura Sfîntă, şi apoi Conciliul de la Vatican (I), prin dogma infailibilităţii Papii, ajung la o apoteozare a Bisericii făcută de ea însăşi, ceea ce, spune Barth, «este una dintre erorile cele mai grave ale Bisericii Romano-Catolice». Tradiţia nu e Revelaţie, după cum Biserica nu este Domnul ei. De aceea principiul scripturistic al Reformatorilor a pus Biserica sub autoritatea Bibliei, spune mai departe Barth [28]), nesocotind în acest fel *imaginea biblică a Bisericii ca Trup tainic al Domnului.*

Barth constată însă că «trebuie să spunem, de acord cu Părinţii Bisericii vechi şi cu Reformatorii, că în nici o epocă nu s-ar pune

---

25) *Idem, ibidem,* pp. 241-242.

26) K. Barth, *Credo,* tradus din limba germană de Pierre şi Jean Jundt, (ed. «Je sers», Paris, 1936), pp. 226-228.

27) «Care este criteriul Tradiţiei? se întreabă Barth în locul citat şi răspunde: «Prin Tradiţie trebuie să înţelegem *ansamblul opiniilor mărturisite de Părinţi.* Noi nu putem, în nici un caz să socotim acest cor al glasurilor Bisericii vechi drept al doilea izvor al Revelaţiei (cum a procedat Biserica Romano-catolică, care face şi din slujirea învăţătorească al treilea izvor al Revelaţiei). Nu poţi decît să opui un: Nu! hotărît».

28) «În opoziţie cu aceasta, principiul scripturistic al Reformatorilor a pus Biserica într-un mod permanent sub autoritatea Cuvîntului biblic al Profeţilor şi al Apostolilor. În această distincţie omenească între Biserică şi Scriptura sfîntă care a instituit Biserica, se exprimă diferenţa permanentă între Domnul Bisericii şi Biserică, adunarea celor credincioşi de pe pămînt. Această limită între Scriptură şi Biserică, semn al limitei dintre Biserică şi Domnul ei, a fost depăşită în Catolicismul roman. *Tradiţie nu înseamnă Revelaţie».*

problema în Biserică de a sări, ca să zicem aşa, pe deasupra veacurilor şi de a face legătura de=a dreptul cu Biblia (fiecare încredinţîndu=se perspicacităţii şi inimii sale)». Aşa au făcut «biblicişţii» [prot.], care au înlăturat Simbolul de la Niceea, Ortodoxia, Scolastica, Părinţii Bisericii şi Mărturisirile de credinţă, ţinîndu=se exclusiv de Biblie. Avînd impresia că ţin strîns şi consecvent principiul scripturistic, ei au ajuns la o teologie «modernă», regăsind în Biblie propriile lor idei, făcînd astfel dovada că dacă s=au liberat de dogma Bisericii, nu s=au liberat de propriile dogme şi concepţii.

Barth, în consens cu Reformatorii, are altă atitudine în problema Tradiţiei, luînd ca punct de plecare cinstirea trecutului Bisericii şi folosirea lui: Biblia, zice el, e citită *în Biserică* şi ascultată *în Biserică*. Aceasta înseamnă că citind Biblia trebuie să ascultăm şi ceea ce a citit şi auzit în Biblie Biserica: «Marii doctori ai Bisericii, Conciliile, n=au ele o «autoritate», dacă nu cerească, cel puţin pămîntească...? După părerea mea, toată chestiunea Tradiţiei e dominată de porunca a cincea: Cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta! Sigur, această autoritate este limitată: Noi trebuie să ne supunem lui Dumnezeu *mai* mult decît tatălui şi mamei noastre. Aceasta nu împiedică faptul ca noi să ne supunem tatălui şi mamei noastre.

Mi=ar plăcea să spun celor care se emoţionează auzind cuvintele «ortodoxie», «sinod», «catehism»: Scumpilor prea multă emoţie! Nu e vorba de legături, nici de servitute: *e vorba pur şi simplu de ascultare,* (cum ascultaţi, sper, de tatăl şi de mama voastră!), de trecutul Bisericii, de «Bătrîni» în Biserică. E pur şi simplu o chestiune de *rînduială.* Nu putem şi nu voim, totuşi, ca totul să înceapă în anul 1935, şi să săvîrşim o *creatio ex nihilo!* In această ascultare de trecutul Bisericii noi putem rămîne mereu nişte teologi *liberi.* Totuşi, trebuie să ştim că, în calitate de membri ai Bisericii, aparţinem acelei *congregatio fidelium* şi nu ne e îngăduit să *vorbim* fără să fi *ascultat.* Reformatorii ştiau acest lucru. In mărturisirile lor de credinţă ei trimit în mod expres la Sinoadele Bisericii vechi. Cît despre cuprinsul mesajului lor, e neîndoielnic că se referă la cunoştintele dogmatice anterioare ale Bisericii. «Ortodoxia» (protestantă), zice Barth, însemnează acordul cu Părinţii şi cu Sinoadele, acest acord nu e un scop în sine şi n=are sens faptul de=a voi să=l restaurezi cu orice preţ. Dar «cu cît te liberezi de iluzia că lumea începe cu noi, cu atît mai mult descoperi că aceşti Părinţi *ştiau* ceva şi că «ortodocşii» acoperiţi de ruşine, cei din veacul al XVII=lea, de pildă, erau teologi de înaltă clasă. Se poate întîmpla chiar ca literatura teologică modernă să ni se pară destul de fadă şi plicticoasă alături de a lor»!

După Barth, criteriul Tradiţiei este Scriptura: «Nu e vorba în nici un caz să deschidem mari porţile şi să facem să intre fără alegere căruţe pline cu fînul vechilor învăţături», spune Barth ca încheiere. «Şi trecutul a cunoscut amestecuri de învăţături pure şi impure. *Norma care determină alegerea noastră e Scriptura Sfîntă.* Ea este scopul studiului nostru şi criteriul studiului trecutului Bisericii. *Cînd citesc scrierile „Părinţilor" am neîncetat în faţa ochilor mărturia Scripturii Sfinte;* primesc ceea ce mă face să înţeleg această mărturie şi resping ceea ce o contrazice. In realitate

eu fac o alegere şi această alegere nu depinde de gustul meu perso=nal, ci de cunoaşterea Scripturii Sfinte».

(Terminăm acest capitol cu regretul de a nu aminti unele probleme pendinte, ca Biblia şi Cuvîntul lui Dumnezeu, Autoritate şi interpretare, Evanghelie şi Lege, Revelaţie şi raţiune etc., etc. Spaţiul nu ne=o permite: amintim că au făcut=o alţii [29]).

3. Intreg edificiul dogmatic al lui Karl Barth se înalţă pe temelia unică a Cuvîntului lui Dumnezeu. Dar în centrul lui stă Crucea şi Invierea; cu aceasta *Hristologia ocupă locul central şi umple întreaga gîndire teologică a luiBarth.*

Iar cînd are prilejul de a vorbi despre Iisus Hristos – şi Barth creează des aceste prilejuri, după pilda Sfîntului Pavel, al Sfinţilor Părinţi şi al Reformatorilor înşişi –, atunci cuvîtul lui se înaripează, iar Dogmatica se preface într=un imn de laudă.

Pentru Barth, însemnătatea excepţională – am putea zice exclu=sivă – a *Hristologiei* vine de la faptul că, «patima şi moartea lui Hristos formează cuprinsul concret al Revelaţiei care se săvîrşeşte în evenimentul Paştelui» [30]). *„O Dogmatică bisericească,* scrie el, *tre=buie să fie hristologică în structura ei fundamentală* ca şi în toate părţile ei, dacă este adevărat că unicul ei criteriu este Cuvîntul descoperit al lui Dumnezeu, atestat de Scriptura Sfîntă şi predicat de Biserică, dacă este adevărat că acest Cuvînt al lui Dumnezeu descoperit este identic cu Iisus Hristos. O Dogmatică, care nu caută să fie chiar de la început o Hristologie, se aşează sub un jug străin şi este gata să înceteze de a fi în slujba Bisericii». De aci a venit catastrofa sistemelor rînduite sub influenţa Teologiei naturale. «Hristologia trebuie să ocupe tot locul în Teologie. Indeo=sebi, trebuie ca ea să fie în mod constant prezentă şi vizibilă în axiomele Dogmaticei. *Hristologia e totul – sau nu e nimic"* [31]). Intr=adevăr, în concepţia lui Barth, creaţia, cunoaştearea lui Dum=nezeu, Treimea şi mai ales Răscumpărarea şi Reconcilierea etc., au în centrul lor Hristologia. Acest fapt impune, însă, studierea apro=fundată separat a Hristologiei. El o rezumă în aceste cuvinte puse în fruntea § 15 din primul vol., t. 2: «Revelaţia lui Dumnezeu în Iisus Hristos este taina alegerii, a sfinţirii şi a înălţării firii şi exis=tenţii omeneşti prin Cuvîntul veşnic al lui Dumnezeu, care, în această legătură a adevăratei firi dumnezeieşti şi a adevăratei firi omeneşti, devine cuvîntul împăcării pe care Dumnezeu îl rosteşte către om. Semnul acestei taine, pe care o descoperă evenimentul Invierii este minunea naşterii lui Iisus Hristos: adică faptul că El a fost zămislit de Duhul Sfînt şi s=a născut din Fecioara Maria» [32]). Despre Iisus Hristos el scrie (ca subtitlu la cap. X din «Dogmatik

---

29) *Idem, ibidem.* v. de pildă, *S. Paul Schilling Contemporany Continental Theologians,* (S C M Press, L T D, London, 1966), pp. 24-39.

30) *Karl Barth, Die Kirchliche Dogmatik,* Evangelischer Verlag Zollikon, Zürich, cit. după *Dogmatique,* vol. I, *La doctrine de la Parole de Dieu — Pro-légomènes à la Dogmatique,* t. II, 1, trad. de Fernand Ryser, sub direcţia lui Jacques de Sonarclens, (ed. Labor et Fides, Geneva, 1954), p. 113.

31) *Idem, ibidem,* p. 114.

32) *Idem, ibidem,* p. 113.

im Grundriss»: «Obiectul şi centrul credinţei creştine e cuvîntul identic cu acţiunea prin care Dumnezeu a hotărît din veşnicie pentru binele nostru să se facă om în Iisus Hristos, s-a făcut efectiv în timp şi va rămîne aşa în vecii vecilor. Lucrarea Fiului presupune astfel pe a Tatălui şi o implică pe a Duhului Sfînt». ...«Plecînd numai de la Iisus Hristos spune el mai departe, putem să încercăm să vedem şi să înţelegem despre ce e vorba în optica creştină cînd începem să opunem marea problemă, – care nu încetează de a ne lasă în nedumerire şi pe care nu putem s-o formulăm decît sub ameninţarea celor mai grave riscuri de eroare –, *a relaţiei între Dumnezeu şi om.* Nu avem decît un răspuns la această problemă: *Iisus Hristos.* De asemenea, nu putem înţelege legătura între creaţie, creatură, existenţă, de o parte, şi Biserică, răscumpărare, Dumnezeu, de altă parte, dacă plecăm de la un adevăr general, sau de la datele istoriei religiilor, ci numai plecînd de la legătura pe care o exprimă persoana lui Iisus Hristos. In El discernem ce înseamnă: Dumnezeu *deasupra* omului (I-ul articol) şi Dumnezeu *cu* omul (al III-lea articol). De aceea al doilea articol, *Hristologia, este piatra de încercare a oricărei cunoaşteri a lui Dumnezeu,* în sensul creştin al cuvîntului, este criteriul întregei Teologii. *„Spune-mi care e Hristologia ta şi-ţi voi spune cine eşti".* Aici se încrucişează drumurile, aici se precizează raporturile între Teologie şi Filozofie, între cunoaşterea lui Dumnezeu şi cunoaşterea omului, între Revelaţie şi raţiune, între Evanghelie şi Lege, între adevărul dumnezeesc şi adevărul omenesc, între domeniul sufletului şi acela al trupului, între credinţa creştină şi politică. Aici devine totul clar sau obscur, limpede sau confuz... Intr-o lume pierdută a pogorît Hristos – bucuraţi-vă creştini»![33]).

In Iisus Hristos n-are sens deosebirea obişnuită între cuvînt şi acţiune, între învăţătură şi viaţă. «Căci Cuvîntul, *Logos,* e aici identic cu lucrarea ca *ergon, verbum* coincide cu *opus.* Fiind vorba despre Dumnezeu şi despre însăşi inima credinţii noastre, aceste diferenţe, care ni se par atît de interesante, atît de esenţiale, sînt nu numai de prisos ci şi perfect absurde. Dumnezeu vorbeşte, acţionează, ocupă centrul a toată existenţa: Adevărul se traduce prin act, actul se manifestă prin puterea adevărului. Cuvîntul e acţiune, iar o acţiune ca atare este ea însăşi cuvînt, revelaţie». Nimic din ce e omenesc, creatural, nu se potriveşte celor dumnezeeşti, care au centrul în Iisus Hristos: Numele său însuşi nu redă o persoană întîmplătoare, rod al unui fapt istoric accidental (cum ar zice Lessing); nici nu e vorba de un produs al istoriei omeneşti – această «nebunie pentru Elini» acest «scandal pentru Iudei» (I Cor., I, 23) –; nici (nu e vorba) de o împlinire a postulatului unei omeniri care îngenunchea după un Mîntuitor. Calea cunoaşterii lui Iisus Hristos este inversă: «Trebuie mai întîi să cunoaştem pe Iisus Hristos; apoi în lumina Lui vom vedea lumini care ne luminează întunericurile noastre. Orice cunoştinţă care merită acest nume purcede, după credinţa creştină, din cunoaşterea lui Iisus Hristos».

---

33) *Karl Barth, Dogmatik im Grundriss,* Evangelischer Zollikon, (Zürich, 1947), cit. după trad. fr. de E. Mauris şi F. Ryser, col. «Foi vivante», (Delachaux et Niestlé, Paris, 1968, ed. II-a), p. 99, 101, 102.

Intruparea este pogorîrea veşniciei în timp, este *evenimentul* prin excelenţă. «Hoc est Christum cognoscere, beneficia Christi cognoscere» zice Melanchthon (Loci communes)» [34]).

Barth expune şi apără *formula calcedonică* pe care o justifică pe larg împotriva modernilor ei detractori, începînd cu *Intruparea tainică din Duhul Sfînt şi cu naşterea minunată din Fecioara Maria,* (fără însă ca prin aceasta să susţină *Mariologia integrală* şi mai ales *fără ceea ce numeşte el tendinţele magico-sacramentale,* a căror combatere o va accentua cu timpul, extinzînd-o şi asupra Botezului).

Aici trebuie să introducem o paranteză privitor la formulele *modaliste* ale teologiei trinitare a lui Barth. *Ele sînt o realitate, care se explică, prin faptul că pretutindeni Barth accentuiază acţiunea lui Dumnezeu în contrast cu pasivitatea omului în mîntuire.* Ca şi Luther, care vedea pe Dumnezeu lucrînd în Intrupare sub vălul umilinţei firii omeneşti, tot astfel şi *Karl Barth scoate în relief monoenergismul divin, pe care unii cercetători l-au numit monoactualism* adică «actualism» sau act divin, adică *unică lucrare dumnezeească* pentru mîntuirea noastră – cu excluderea ideii de monofisism, care ar implica esenţa sau substanţa. Este părerea lui Henri Bouillard, cu care sub o formă mai simplă şi de pe altă poziţie se aseamănă poziţia teologului american S. Paul Schilling [35]). *Ar fi însă neloaial să nu amintim că Barth a condamnat cu asprime modalismul* şi a insistat asupra lui ca erezie, care persistă din antichitate pînă astăzi. El scrie printre altele în acest sens: «Greşeala subordinaţianismului şi modalismului apare limpede aici. Cele două tendinţe au acelaşi defect: Ele vor să evite crucea lui Iisus Hristos, adică să se depărteze de adevărul, care a devenit evenimentul în mijlocul nostru, în Iisus Hristos, subiectul împăcării lumii cu Dumnezeu. Acest adevăr este pogorămîntul, umilinţa şi supunerea unicului adevărat Dumnezeu. Subordinaţianismul şi modalismul nu o voiesc pentru că pleacă de la postulatul că e de neconceput. Şi fiecare în felul lui pretinde să rezolve dificultatea, pe care au creat-o ele însele, văzînd în Hristos cel ascultător fie o fiinţă cerească, sau pămîntească, deosebită de Dumnezeu, fie o simplă formă, sau un simplu mod de manifestare a unicului Dumnezeu adevărat. Făcînd aceasta amîndouă rănesc sau distrug însuşi nervul cunoaşterii noutestamentare a lui Hristos. Altfel spus, ele rezolvă misterul hristologic escamotîndu-l. Ele demonstrează prin aceasta şi unul şi altul că sînt impracticabile» [36]).

4. Barth apără *taina dreptei credinţe a Intrupării împreună cu minunea naşterii din Fecioara Maria,* deşi la Dumnezeu toate sînt cu putinţă şi deci şi aflarea altor mijloace ca «să ridice din

---

34) *Idem, ibidem,* pp. 102, 103, 108.

35) cf. printre alţii *Henri Bouillard, Karl Barth,* vol. II: *Parole de Dieu et existence humaine,* partea I-a, (Aubier, Paris, 1957), p. 122 şi *S. Paul Schilling Contemporary Continental Theologians,* (S C M Press, L T D, London, 1965), pp. 35.

36) *Karl Barth, Dogmatique,* vol. IV: *La doctrine de la Réconciliation,* t. I, 1, p. 207 sq.

pietre fii ai Lui»: *In Dogmatica sa, Barth critică pe Reformatori pentru faptul de a nu fi dat Hristologiei locul central în opera lor şi de a nu fi insistat asupra speculaţiei hristologice. Se citează Luther şi Melanchthon în acest sens:* Primul zicea: «Hristos are două firi. Intrucît mă priveşte acest lucru? Dacă El poartă acest nume de Hristos, măreţ şi mîngîietor, e din pricina ministeriului şi a sarcinii, pe care a luat-o asupra Lui: Aceasta-i dă numele. Dacă după fire e om şi Dumnezeu, aceasta e pentru sine însuşi. Dar că şi-a consacrat ministeriul sau că şi-a revărsat toată dragostea ca să se facă Mîntuitorul şi Răscumpărătorul meu, acolo aflu mîngîierea şi folosul meu... A crede în Hristos nu înseamnă că Hristos e o persoană, care este om şi Dumnezeu, ceea ce nu serveşte pe nimeni cu nimic; aceasta înseamnă că această persoană e Hristos; că adică pentru noi a ieşit din Dumnezeu şi a venit în lume: De la această slujire deţine şi numele său»[37]). In afară de însemnătatea unică pe care i-o acordă Hristologiei, *Barth vrea să-i asigure şi autonomia, şi un fel de rol dominant asupra întregei Teologii. El scrie:* «Minunea Crăciunului este *de fapt* forma tainei constituită de unirea personală a lui Dumnezeu şi a omului *(unio hypostatica).* Biserica creştină, şi cu ea Teologia, *a lăsat totdeauna să se înţeleagă* că nu se putea pretinde ca taina Crăciunului să împrumute în mod necesar, cu excluderea oricăruia altul, aspectul acestei minuni deosebite, cu alte cuvinte că nu s-ar putea face din naşterea minunată condiţia *sine qua non* a Intrupării. Unirea adevăratei firi dumnezeeşti cu adevărata fire omenească a lui Iisus Hristos nu depinde de fapt nici de zămislirea din Duhul Sfînt, nici de naşterea din Fecioară. Tot ce se poate spune e că a binevoit Dumnezeu să realizeze şi să manifeste această taină *în* şi *sub* această formă particulară. Dar să luăm seama, aceasta nu înseamnă că noi am fi liberi să primim sau să înlăturăm acest semn indicativ, spunînd că la urma urmei evenimentul de la Crăciun ar fi putut tot aşa de bine să se producă şi altfel». (După ce face un paralelism între iertarea paraliticului şi vindecarea lui de o parte şi taina Intrupării şi minunea naşterii din Fecioară de alta), Barth continuă aşa: «Este deci cazul să ne ferim de ispita de a pune între paranteză minunea acelei *nativitas Christi,* ca să ne atasăm numai de taina, pe care se forţează s-o arate. In orice caz, trebuie s-o spunem cu toată sinceritatea că, ori de cîte ori s-a căutat să se evite taina, în această problemă, s-a ajuns, de fapt, să nu se mai poată nici înţelege nici respecta Intruparea însăşi, şi să se încerce pur şi simplu să se ascundă taina unirii lui Dumnezeu şi a omului în Iisus Hristos, taina harului liber al lui Dumnezeu. Dimpotrivă, de fiecare dată, cînd s-a înţeles cu adevărat sensul acestei taine şi s-a respins ca nefolositoare orice intervenţie a Teologiei naturale, s-a putut recunoaşte, cu bucurie şi recunoştinţă, realitatea minunii. Ea se impune, ca să zicem aşa de la sine»[38]).

5. Ca urmare Barth combate pe detractorii din toate timpurile

---

37) *Luther Werke,* ed. din Erlangen, vol. XXXV, pp. 207-208; citat după *Henri Bouillard, Karl Barth,* vol. II, pp. 114-115.

38) *Idem, ibidem,* pp. 157-159.

şi mai ales pe cei din veacul al XIX-lea, atît ai *tainei întrupării*, cît şi ai minunei naşterii suprafireşti din Sfînta *Fecioară* (care făceau astfel din Iisus Hristos un profet), insistînd din acest punct de vedere asupra opiniilor unui teolog protestant contemporan şi unul dintre vîrfurile Teologiei dialectice de astăzi, *Emil Brunner*. Acesta, în cartea sa binecunoscută; «Mijlocitorul», (Der Mitller, 1927, p. 288 sq.), ca şi în «Omul în contradicţie», (Der Mensch im Wider Spruch, 1937, p. 405 sq.), a respins minunea *naşterii din Fecioara, care după Barth este premiza Invierii Domnului.* Argumentele, pe care Brunner le adăuga la cele formulate de raţionaliştii dinaintea sa, sînt de ordin natural. Dogma naşterii feciorelnice ar fi «O interpretare biologică a minunii», dacă nu o «curiozitate biologică». Barth, urmînd învăţătura sfinţilor Părinţi, ca Irineu şi alţii, pe care-i citează, arată că *este vorba de un semn, care, ca orice semn al Revelaţiei, cere înţelegerea credinţei,* deci nu poate fi înţeles în afară de credinţă [39]).

Este vrednic de reţinut că, pe această poziţie, Barth s-a întîlnit cu Berdiaev, – care, ca şi Arseniev, Braţiotis, şi mulţi alţii, a scos în relief cu entuziasm atitudinea lui Barth, în această apărare a credinţei ecumenice privitoare la naşterea din Fecioara: «Am citit cu imens interes cartea lui Brunner (e vorba de «Der Mitller»), – scrie gînditorul rus, –, pentru că rigoarea gîndirii se uneşte în ea cu forţa pasiunii religioase. Dar cînd am ajuns la pasajul în care autorul mărturiseşte că nu crede în naşterea feciorelnică, sau cel puţin că-i este tot una şi aşa şi altfel, m-am întristat şi totul a devenit deodată fără interes. Aveam impresia că ce citisem parcă se şterse şi că tot ce urma devenise fără obiect» [40]).

6. Totuşi, din această recunoaştere a minunii Naşterii din Fecioară *Barth n-a tras nici o concluzie privitor la un punct atît de esenţial pentru pietatea ortodoxă ca cinstirea Maicii Domnului.* Dimpotrivă, cu doi ani înainte de sfîrşitul său, *el a scris despre Mariologie că nu poate deveni o temă a Teologiei* [41]). Iar în «Esquisse d'une Dogmatique» el reia aproape cuvînt

---

39) «Desigur, scrie Barth, la sfîrşitul unei ample expuneri, nu tăgăduim că *se poate cunoaşte fără credinţă* ceva dintr-un semn al Revelaţiei. Dar într-o asemenea cunoaştere se va încerca să se explice minunea Paştelui printr-o ipoteză: viziune, iluzie, mort-viu, etc.; şi, în legătură cu minunea de la Crăciun, se va vorbi de legendă iudaică, de paralele mitologice etc. Este uşor să-ţi închipui în ce fel supranaturalismul naiv de altădată a încercat (mai puţin decît ne închipuim, de altfel), să zidească un fel de ştiinţă a minunilor biblice, făcînd economie de credinţă. Dar din punctul de vedere al credinţei trebuie să privim această ştiinţă, fie că înlăturăm minunea, fie că-şi dă osteneala să înveţe nişte «portenta stupenda» — ca o ştiinţă iluzorie şi înşelătoare. Semnele Revelaţiei, privite în funcţia lor de semne (adică în singura lor raţiune de a fi), pretind sau înţelegerea credinţei, sau nu sînt înţelese de loc. Ce poate deci însemna posibilitatea unei «cunoaşteri în afara credinţei» în faţa realităţii şi măreţiei obiectului acestei credinţe? — Lupta lui Brunner împotriva naşterii din Fecioara nu e o treabă bună. El introduce un echivoc în întreaga sa Hristologie». *K. Barth, Dogmatique,* primul vol. *Doctrina despre Cuvîntul lui Dumnezeu,* t. II, 1, (ed. Labor et Fides, Geneva, 1954), pp. 173-174.

40) *Nicolai Berdiaev,* în rev. *Orient und Occident* caietul I, 1929, p. 19.

41) *Karl Barth, Entretiens à Rome après la Concile* (ed. Labor et fides), Neuchâtel, 1968), p. 64.

cu cuvînt poziţia sa din «Credo», scris cu 12 ani înainte, arătînd aici că în actul suprem, de care depinde soarta creaţie sale, *Dumnezeu nu se foloseşte de omul, care manifestă puterea sa virilă, aroganţa sa, ci de omul în smerenia şi slăbiciunea sa, adică de o femeie, de Fecioara,* care rosteşte acel *da* în faţa Celui Atotputernic. In chiar actul suprem al milei divine, condescendente faţă de creatura sa, *Barth accentuiază excluderea oricărei participări a omului la iniţiativele divine,* a oricărei deschideri a umanului spre împlinirea planului dumnezeesc, – ceea ce, după el, ar implica o micşorare a majestăţii dumnezeeşti[42]).

7. Pornind de la faptul că evenimentul Intrupării este unic, Barth cere în numele Revelaţiei ca acest eveniment să nu fie repetat sau imitat, ci numai atestat. Cu aceasta el *se opune* din ce în ce mai hotărît în opera sa oricărui realism sacramental datorit lucrării ierarhiei bisericeşti, ca şi ideii biblice de «participare la dumnezeeasca fire». Cu aceasta el îndepărtează principiul comunicării intrinsece între Dumnezeu şi om prin mijloacele harice obişnuite, care sînt menite să înnoiască întregul cosmos şi mai ales omul, ridicîndu-l pînă la starea acelei «theosis», despre care vorbeşte cu atîta entuziasm creştinătatea primelor veacuri ecumenice. S-a amintit că, din acest punct de vedere, Barth accentuiază tradiţia Hristologiei reformate, în pofida celei luterane a veacurilor al XVI-lea şi al XVII-lea. Mai aproape de învăţătura ecumenicităţii primelor veacuri, Ortodoxia luterană accentua comuniunea naturilor (comunicarea însuşirilor), pe cînd cea reformată menţinea oarecare nuanţă de nestorianism. Punctul de plecare rămîne nu atît principiul acelui «finitum non capax Infiniti», cît mai ales *menţinerea distanţei dintre subiectul Intrupării şi deci accentuarea majestăţii dumnezeeşti faţă de nemicnicia omenească,* precum şi unicitatea acelor «gesta Dei». Pentru a restabili autoritatea lui Dumnezeu, *el a accentuat astfel transcendenţa Lui ca şi nedemnitatea lumii de a fi mediu al lucrărilor Sale şi de a intra în comuniune directă cu El.*

Ca urmare Barth *a judecat aspru tendinţa învăţăturii luterane de a admite îndumnezeirea firii omeneşti a lui Hristos, reducînd-o la faptul de a fi,* potrivit cuvîntului din Col. II, 9, *numai templu, locuinţa celei dumnezeeşti, adică organ folosit în* opera răscumpărătoare. Impotriva tradiţiei patristice, el a arătat că *mistica sacramentară este asemănătoare celei hermetice, gnostice,* în care se vorbeşte despre *nemurire, gnoză, corupţie,*

---

42) «Născut din Fecioara Maria»: Pentru a doua oară, dar de data aceasta din punctul nostru propriu de vedere omul, ca fiinţă umană, este exclus. El nu joacă nici un rol în această manifestare, care constituie un fel de judecată a lui Dumnezeu asupra lui: Acţiunea şi iniţiativa omenească nu i-au parte aici. Nu că omul ca fiinţă omenească ar fi exclus de la aceasta: Fecioara este faţă; ci omul masculin, în funcţia sa specifică de actor şi de creator al istoriei omeneşti, în responsabilitatea sa de căpetenie a speciei, care se găseşte împins într-o poziţie inferioară, — cum ne-o arată figura pur şi simplu pasivă a lui Iosif. Acesta este răspunsul credinţei creştine la problema femeii: Femeia este cea care ocupă aici primul plan, mai exact acea *virgo,* Fecioara Maria. *Dumnezeu alege nu pe om în plinătatea sa virilă, în aroganţa*

etc. şi o *continuare a celei păgîne, care* duce la mistagogie şi la «sacramentalism» [43]).

El explică textul cunoscut din II Petru, I, 4, oarecum pe ocolite, ca aplicîndu-se exclusiv firii omeneşti a Celui Intrupat, participarea la dumnezeeasca fire, printr-o «comunicatio gratiarum» a firii Lui dumnezeeşti către firea omenească proprie şi care s-ar evidenţia în eshatologie, deşi în principiu s-a realizat la Intrupare [44]).

Concluzia practică o aplică Barth *împotriva realismului sacramental* întemeiat greşit, după el, pe paralelismul şi analogia dintre *unio hypostatica şi unio sacramentalis.* In acest scop el afirmă că unirea ipostatică s-a săvîrşit o singură dată pentru totdeauna şi nu se poate repeta prin unirea sacramentală.

8. *Ca urmare a acestui transcendentalism absolut al lui Barth, concretizat în „antisacramentalismul" său* definitiv, întrucît este consemnat în ultimul volum al vastei sale Dogmatici apărută în limba germană în timpul vieţii sale, *Barth accentuiază opoziţia*

---

lui, în mîndria sau în eficienţa istorică, ci pe om ca fiinţă umilă şi vulnerabilă, în toată slăbiciunea lui firească reprezentat aici prin femeie, pe omul, care nu poate sta înaintea lui Dumnezeu decît spunînd: «Iată-mă, roaba Domnului, fie-mi după Cuvîntul Tău!» (Luca I, 38). La aceasta se reduce rolul fiinţei omeneşti în această treabă, nici mai mult, nici mai puţin! De aceea să nu facem din aceasta un merit şi nici *să nu căutăm,* pe ocolite, *să-i acordăm creaturii o aparenţă de putere.* Într-adevăr, despre ce e vorba aici? Despre Dumnezeu, privind pe om în toată slăbiciunea şi neputinţa firii sale, şi despre Maria, care face dovada singurei atitudini posibile a acestui om, cînd se găseşte în faţa lui Dumnezeu. Răspunsul Mariei, acest tare *da* al omului în faţa lui Dumnezeu, nu face decît să arate actul prin care Creatorul primeşte şi ia pe creatură în sarcina Sa». *(K. Barth, Esquisse d'une Dogmatique,* Delachaux et Nistlé, Neuchâtel, (1968), col. «Foi Vivante», p. 156-157).

43) În «Corpus hermeticum» publicat de Gerh. Friedrich (Kittel, III, 697), Barth, arată că «e vorba într-un fel de predică, despre păstorul oamenilor, Poimandres, care personifică spiritul, acţionînd ca mijlocitor al Revelaţiei... Acest text este izbitor şi pentru că terminologia sa coincide, dacă nu totdeauna, cel puţin în unele puncte interesante, cu aceea a Noului Testament...» El vorbeşte printre altele despre «gnoza, pe care o dobîndim printr-un act sacramental, ca să ne eliberăm de materie şi să ajungem la îndumnezeire...» Mesagerul hermetic este în mod esenţial un mistagog. Este exact că, chiar din veacul al doilea, apoi de-a lungul tuturor veacurilor, acea Kerigma creştină a avut în mod constant tendinţa de a se alinia la cutare şi cutare formă a pietăţii păgîne, care duce la mistagogie şi la sacramentalism... «Concepţia stoicilor şi a mistagogilor era un program întreg pentru educarea neamului omenesc, un plan care vizează înălţarea morală sau sacramentală ...ceea ce nu era nimic altceva decît îndumnezeirea» *(Karl Barth, Dogmatique,* vol. IV, *Doctrina Reconcilierii,* t. II, 1, (Labor et Fides), Geneva, 1968, pp. 213-214).

44) «E de ajuns, scrie el, să lăsăm de o parte ceea ce nu e decît abstracţie pentru ca privirea să fie liberă pentru a se fixa asupra acestui fapt real şi concret, care este *evenimentul* în Iisus Hristos: Faptul atît de extraordinar şi totuşi atît de simplu, infinit de neliniştitor şi infinit de mîngîietor în acelaşi timp, pe care-l constituie acea *communicatio gratiarum* către tot trupul în Trupul Său, înălţarea esenţei omeneşti în sînul împărtăşirii cu acea «Theia physis» (II Petru I, 4). Această înălţare se produce: La întoarcerea Fiului Omului, care cînd e privită numai sub aspectul ei opus, e identică cu calea Fiului Tatălui în exilul său: «Prada» îndurării dumnezeeşti, rezultatul înălţării, omul care nu mai e departe de Dumnezeu, ci nou în virtutea înălţării sale, omul care nu mai e departe de Dumnezeu, ci aproape de El, şi care ca atare şi tocmai de aceea, e un om ca şi noi. Cel dintîi născut dintr-o umanitate nouă, al doilea Adam, fratele nostru în înălţimea căruia a şi avut loc propria noastră înălţare» *(Ibidem,* p. 107).

sa față de Botezul copiilor și concepția sa minimalizatoare a Botezului în special. Acest ultim volum a speriat prin «bruschețea» lui, ca și prin faptul că *îndepărtează și mai mult „opțiunile fundamentale" ale Teologiei Protestante de ale celei romano-catolice și ortodoxe,* după expresiile unui teolog apusean[45]), după cum a *neliniștit pe unii protestanți,* care au supus unele extrase din el discuțiilor teologilor și credincioșilor lor[46]).

Încă din 1943 Barth publicase un studiu mai scurt în care exprimase îndoieli asupra Botezului copiilor[47]).

In ultimul volum amintit, el reia problema Botezului, avertizînd pe cititor că volumul din 1943 nu mai exprimă gîndirea sa asupra Botezului și că el și-a însușit întru totul concepția fiului său, Markus Barth, (expusă în vol. «Die Taufe, ein Sakrament»? din 1951) și scrisă sub inspirația și influența sa proprie: «El *respinge de plano Botezul copiilor"* acum, dar nu mai insistă asupra acestei probleme, ci *trece la o critică radicală a „teoriei baptismale sacramentaliste".*

După Barth, Botezul este un act liber al omului credincios care vădește căința, supunerea și nădejdea acestuia. Deci *nu este o Taină, care comunică un har în mod independent de cel ce o primește.* Ca urmare, *Botezul copiilor n-are justificare, întrucît îi lipsește voința liberă omenească. E un simbol gol, care învață ceva, dar nu dă nimic,* necesar nu «necessitate medii», ci «necessitate praecepti»[48]). *El trebuie demitizat*[49]). Cu aceasta *Barth*

---

45) În privința analogiei lor, Barth scrie: «Analogia despre care vorbim este seducătoare desigur și ar putea fi admisă — cu condiția ca să existe cu adevărat o unire și o unitate «sacramentală», deosebite de unitatea dintre Dumnezeu și om, pe care a creat-o Dumnezeu însuși și al cărei garant s-a făcut El, în Iisus Hristos. Biserica are oare dreptate să înceteze de a vedea în Întrupare, în nativitas Jesus Christi, în misterul Crăciunului singurul și unicul sacrament, realizat o dată pentru totdeauna, sacrament din realitatea căruia trăiește el, întrucît e forma de existență pămîntească și istorică a lui Iisus Hristos în timpul dintre Înălțarea și întoarcerea Lui? Nu-i de ajuns oare că a primit și o primește fără încetare acest *unic* sacrament, a cărei realitate ea trebuie s-o atesteze pentru lume prin predica ei și deci și prin Botez și Cină, fără să pretindă vreodată să reprezinte, să respecte sau să pună în lucrare această realitate, nici în Botez nici în Cină, nici în predică, sau în vreun altfel? Oricare ar fi modul în care se interpretează «sacramentele», (ca și caracterul «sacramental» al Bisericii și acțiunea ei), — ce s-a petrecut, ce s-a avut îndrăzneala să se facă și să se întreprindă în adevăr, cînd s-au instituit «sacramente» particulare sau, dacă vreți, un eveniment și o existență, particulare, *alături de unicul* sacrament, care a avut loc și care există în Iisus Hristos? Era cu totul anormal ca atunci să se refere la Hristologie, cum s-a făcut în sec. XVI și XVII, ca să se explice și să întărească noțiunea de sacrament presupusă legitimă. Cu excepția faptului că s-a neglijat atunci pretutindeni să se întrebe dacă era corect să se țină drept legitimă această noțiune însăși, împrumutată în întregime de la Biserica Romană !» *Ibidem*, p. 56).

46) *T. Strotmann, Karl Barth et l'Orient Chrétien,* în rev. «Irenikon», (monastère de Chevetogne, Belgique), nr. 1, 1969, t. XLII, pp. 48-51.

47) v. nota introductivă de la extrasul «Karl Barth, Le Baptéme d'eau» din rev. «Le Christianisme au vingtième siècle», de joi 11 decembrie, 1969, anul al 98-lea, nr. 48, pp. 741-742. *Die Kirchliche Lehre von der taufe,* Zürich, E. V. Z. Verlag, 1943.

48) Karl Barth, «*Die Kirchliche Dogmatik*», IV: *Die Taufe als Bogründung des christlichen Lebens,* Zürich, 1967, XIII + 247 pp.; tradus în limba franceză sub titlul *Dogmatique, IV-e volume, La doctrine de la réconciliation, t. 4, Le Baptême, fondement de la vie chrétienne.*

49) Cf. traducerea franceză, p. 17

a subţiat cu totul mijloacele de comunicare ale omului cu Dumnezeu şi ale lui Dumnezeu cu omul, reducîndu-le la legăturile strict individuale ale omului cu Hristos[50]). In această concepţie extremistă s-a văzut cu condescendenţă o reacţie faţă de «materializarea» extremă a sacramentelor din celelalte confesiuni creştine şi o părăsire a realismului lor. *Barth deosebeşte, în acest context, Botezul Duhului Sfînt de acela al apei, care nu coincid totdeauna*[51]).

9. Am lăsat la urmă *cunoaşterea lui Dumnezeu,* pentru că Barth spune că-L cunoaştem după faptele Lui, *gesta Dei.* Ele sînt apanajul Revelaţiei creştine, primită «pe solul Bisericii». Ca atare, Barth *exclude posibilitatea unei „Teologii naturale creştine".* Cunoscînd poziţia contrarie nu numai a Romano-catolicismului ci şi a unor teologi protestanţi, el *a închinat acestei probleme un volum întreg şi a presărat în toată opera sa afirmaţiile sale principale privitoare la problema Teologiei naturale, la acele*

---

50) *Ibidem,* p. 116.

51) Astfel, despre Botezul apei Barth scrie printre altele: «După ceea ce se poate învăţa în Noul Testament, actul baptismal nu e după toate aparenţele, şi chiar nu e de înţeles nicidecum ca o lucrare şi ca un cuvînt al graţiei care purifică şi înnoieşte pe om; cu alte cuvinte nu trebuie să vedem în el o «Taină» sau un «sacrament» în sensul tradiţiei teologice, care a devenit predominantă. După Noul Testament purificarea şi înnoirea omului se produce în istoria lui Iisus Hristos, care se îndeplineşte în moartea Sa prin mijlocirea Duhului Sfînt. În afară şi alături de această transmitere a mîntuirii Noul Testament nu cunoaşte nimic altceva: El nu cunoaşte un «dublet» al acestei acţiuni şi al acestui grai al lui Dumnezeu.

Ori, dacă actul Botezului nu este sacrament, sensul său trebuie căutat în caracterul său de acţiune pur omenească răspunzînd la acţiunea şi graiul lui Dumnezeu.

...Pentru a înţelege sensul botezului e nevoie să ne amintim faptul că săvîrşirea tehnică a acestui act nu e de loc indiferentă... Aproape că nu aflăm în viaţa lui Hristos, dacă lăsăm de o parte Euharistia, o acţiune omenească în care ceea ce trebuie să se petreacă se înfăţişează într-un chip relativ şi precis dar şi universal valabil... În Botez sînt totdeauna cel puţin doi oameni — cel ce botează şi cel ce e botezat, cel dintîi fiind deja recunoscut ca un membru al comunităţii şi al doilea trebuind să fie... De aceea orice acţiune baptismală — care e totdeauna o acţiune comună a doi creştini —, va fi totdeauna înţeleasă şi luată în serios ca aceea a comunităţii însăşi, reprezentată de cel ce botează şi de cel botezat. Da, de fiecare dată comunitatea intră în acţiune, încă o dată dovada unei iubiri noi, unei speranţe noi, unei responsabilităţi noi. Căci de fiecare dată se produce ceva pe care Cartea Faptelor o numeşte «creştere» a comunităţii...

...Dar capital pentru înţelegerea sensului Botezului creştin este desigur constatarea că prin el avem a face cu o acţiune liberă a tuturor participanţilor... Oamenii, care acţionează în Botez, fac ceea ce fac, (dacă-l fac bine !), ţinînd seama de ceea ce a făcut Dumnezeu pentru ei prin Duhul Sfînt. Ei dau prin aceasta un prim răspuns în Botez, un răspuns exemplar, care-l obligă pentru viitor. În ceea ce fac împreună în Botez, ei înţeleg să corespundă printr-un angajament şi un început omenesc, la înnoirea al cărui obiect au fost în Iisus Hristos prin Duhul Sfînt. ...Candidatul la Botez, ca şi cel care-l botează şi comunitatea, pe care o reprezintă, vor privi totdeauna acţiunea baptismală ca o îndrăsneală, a cărei răspundere nu şi-o pot lua decît cu supunerea în credinţă fără vreo constrîngere sau asigurare». *(K. Barth, Dogmatique, vol. IV, La doctrine de la Réconciliation t. IV, 4: Le Baptême fondement de la vie chrétienne;* fragment din partea privitoare la Botezul apei, pp. 133-138

„analogia entis", „analogia fidei") şi la cunoaşterea suprarațională, revelată. Vom aminti fugitiv originalitatea acestei poziții:

Barth aminteşte că, pe cînd obiectele obişnuite în cunoaşterea noastră le posedăm posedîndu-ne pe noi, *a cunoaşte pe Dumnezeu înseamnă a se pierde pe sine,* pentru că a-L cunoaşte e lucrarea Sa şi nu a noastră: «Ca să ni se dezvăluie, El ia aspectul voalat al cutării şi cutării realități create, care nu este El însuşi. In felul acesta cutare formă, sau cutare operă, sau cutare semn al creației, cu toate că sînt deosebite de El, îi dau putința să devină un obiect pentru noi, să ne descopere identitatea Sa. *Revelație înseamnă dăruire de „semne indicatoare".* Se poate chiar spune foarte simplu: Revelație = Sacrament, auto-atestare a lui Dumnezeu, a adevărului Său, expunere a cunoaşterii pe care o are despre sine, sub formă obiectivă, proprie lumii create, adică potrivită cu modul nostru de cunoaştere» [52]). Cel dintîi Sacrament este firea omenească a lui Iisus: «Este adevăratul fundament şi suma tuturor manifestărilor secunde ale obiectivității divine în Revelație, fie înainte, fie după epifania lui Iisus Hristos» [53]). *Cunoaşterea lui Dumnezeu e o realitate valabilă, deşi indirectă: „Din partea lui Dumnezeu, posibilitatea de a-L cunoaşte constă în faptul că El e Adevărul şi că se înfățişează ca atare omului în Cuvîntul, prin Duhul Sfînt.* Din partea omului, această posibilitate constă în aceea că, în *Fiul lui Dumnezeu şi prin Duhul Sfînt, creatura omenească devine obiect al bunelvoințe a lui Dumnezeu şi este făcută astfel în stare să participe la adevăr"* [54]). *„Noi nu dispunem, scrie Barth mai departe, de nici o analogie cu ajutorul căreea am putea avea acces la esența şi la ființa lui Dumnezeu ca Domn. ...Creator. ...Reconciliator... şi Răscumpărător"* [55]).

Barth combate pe larg doctrina comună unor teologi protestanți şi Tomismului, formulată în mod deosebit la Conciliul I Vatican şi anume asupra acelei analogia entis. Potrivit acestei formule, între Dumnezeu şi om subsistă, în ciuda distanței care-i separă, un element fundamental care le e comun, adică «ideea de ființă, care e constitutivă pentru Dumnezeu şi om» [56]). In felul acesta omul poate, după Conciliul de la Vatican, de pildă (în «De Revelatione», II, în Denz., nr. 1785 şi «De Revelatione», I. în Denz. nr. 1806), să cîştige prin lumina rațiunii, o cunoştință generală a lui Dumnezeu, independentă de Revelație [57]). Este, sub o formă specifică, învățătura creştină comună. Luptînd împotriva ei, Barth afirmă că în felul acesta *Teologia naturală vrea să înlocuiască Revelația lui Dumnezeu,* bunul suprem dat omului în Cuvîntul său, cu *idoli,* creații ale imaginației lui. Barth aminteşte apoi, că unii teologi spun că cunoaşterea naturală ar servi ca punte de legătură între creştini şi necreştini. Dar, răspunde el la acest argument, la ce ar

---

52) În ediția germană vol. II, t. 1-287 pp.; în ed. franceză: *Dogmatique vol. II, La doctrine de Dieu, t. I.* (ed. Labor et Fidès, 1956), 1-257 pp.; Cf. p. 51.
53) *Vol. cit.,* ed. franceză, p. 53.
54) *Idem, ibidem,* p. 62.
55) *Idem, ibidem,* p. 62.
56) *Idem, ibidem,* p. 74, 75.
57) *Idem, ibidem,* p. 76, 77.

servi să afirmăm că nici noi, creştinii, ca şi necreştinii cu care vorbim, n=am avea adevărata credinţă bazată pe Revelaţie? [58]).

Există şi un om deschis la Dumnezeu, dar el se vădeşte numai în Iisus Hristos. In El primim Revelaţia şi astfel putem folosi analogia – analogia fidei –, în care cuvintele omeneşti pot să exprime ceva, ce n=ar fi putut exprima prin ele însele. Ne mai luptînd împotriva harului şi a adevărului lui Dumnezeu, smerenia ne dă putinţa ca, în ciuda slăbiciunii conceptelor omeneşti, adevărul lui Dumnezeu să fie în realitate şi acela al cuvintelor noastre, repetăm, numai datorită credinţei [59]).

Punctul de vedere al lui Barth pleacă din aceeaşi teamă *ca nu cumva creatura să ia locul Creatorului, iar propriile scorniri omeneşti locul Revelaţiei dumnezeeşti.*

In perspectiva biblică şi patristică, este evident că Barth a expus o Teologie întemeiată exclusiv pe un hristocentrism radical şi, în mod excesiv, n=a mai acordat nimic sărmanei creaturi omeneşti.

(Alături de Emil Brunner şi de F. Gogarten [60]), şi cu oarecare rezerve –, amintim că *cunoaşterea naturală este o „conditio sine qua non" pentru ca evenimentul Revelaţiei şi al Revelatorului să devină o adevărată cunoaştere.* Am putea noi cunoaşte pe Dumnezeu dacă puterea firească a minţii noastre n=ar avea absolut nici o legătură cu Dumnezeul Revelaţiei?

Pe de altă parte ni se pare evident că Teologia naturală rămîne *un cîmp comun religiilor creştină şi necreştine, sau o punte de trecere între ele.*

Nu ni se pare de mirare că, cu toate că citează curent pe Sfinţii Părinţi, scrierile puse sub numele lui Dionisie Areopagitul şi cele inspirate de ele, n=au aflat nici un ecou la Barth. *Le amintim însă aici pentru că, împreună cu doctrina palamită, la temelia căreea stau, ele explică şi transcendentalismul divin la care Barth ţine atît de mult, dar şi imanentismul,* făcut cu putinţă de îndurătorul Dumnezeu prin lucrările sale necreate. Ele arată cum este cu putinţă ca lumea să fie mediu al energiilor dumnezeeşti şi al comunicării între Creator şi creatură, între Dumnezeu şi om).

10. Această expunere ar fi şi mai incompletă dacă n=ar scoate în relief *marea contribuţie a lui Barth la deschiderea Bisericii faţă de durerile şi preocupările vitale ale lumii contemporane*

---

58) *Idem, ibidem,* pp. 78-81. Amintim aici şi modul în care combate Barth şi pe Romano-catolici şi pe unii teologi protestanţi partizani ai cunoaşterii naturale a lui Dumnezeu. El spune că însuşindu-şi această cunoaştere — o invenţie a lui Antihrist (după introducerea lor la a sa *Dogmatique, vol. I. t. I,* p. XII). — Teologia împarte pe Dumnezeu în două: Într-adevăr, esenţa lui e cunoscută în mod «abstract» şi «natural», pe cînd acţiunea lui în favoarea noastră ni-l descoperă în mod «deosebit» potrivit Revelaţiei.

Această diviziune nu se poate ierta Romano-catolicismului *(ibid.* p. 81-84).

59) *Idem, ibidem,* pp. 226 sq.

60) v. *Emil Brunner, Natur und Gnade. Zum Gespräch mit Karl Barth,* (Tübingen, 1934) şi *F. Gogarten, Gericht oder Skepsis. Eine Streitschrift gegen Karl Barth* (Jena. 1937), v. şi răspunsul lui Barth dat lui Brunner: *Nein! Antwort an Emil Brunner,* München, 1934, col. «*Theologische Existenz heute*», (Heft 14).

şi paralel cu transcendentalismul lui Dumnezeu în sine, la *raportul viu al omului cu Tatăl ceresc, care=l obligă la slujirea semeni=lor săi,* depăşind orice plafonare după criteriul credinţelor şi rase=lor. Dincolo de atitudinea atomistă şi nomistă, el a dat concepţiei eclesiologice noi contururi dinamice, comunitare şi ecumeniste, la care o duc acel «eveniment» sau prefacere prin Duhul Sfînt, transformînd=o într=o Biserică profetică şi misionară prelungind astfel dimensiunea ei verticală prin cea orizontală. Această valorificare nouă, comuni=tară şi socială, a Eclesiologiei protestante n=a rămas fără ecou în Teologia celorlalte Biserici creştine. Ea a luat naştere în cea protes=tantă şi germană, unde mai mult decît oriunde pe lume Biserica creştină a fost supusă unui aspru examen de ultimele două războaie şi doctrina confruntată cu realităţile îndoitului pol al vieţii şi al morţii: Curentele hotărîtoare ale gîndirii contemporane, mişcările demografice impresionante, constanţa ameninţărilor atomice şi acce=lerarea prefacerilor epocale culminînd în însuşirea irenică şi confuză, totuşi, a ideei complexe de dezvoltare, ca mijloc de «răscumpărare» a trecutului păcătos: *Toate acestea se reflectă în vasta operă sociologico=teologică a lui Karl Barth, care pleacă de la ideea că Biserica n=are raţiunea de a fi în ea* şi *pentru ea,* ci că ea a fost creată de Domnul *pentru lume.* Intruparea Fiului lui Dumne=zeu arată însemnătatea omului pentru Dumnezeu. Karl Barth este, după caracterizarea unui admirator şi ucenic al său, un teolog «angajat» în slujirea lumii, în care Hristos trebuie să domnească şi să se manifeste. El a dovedit acest angajament devenind socialist şi apoi suferind urgia nazismului, care l=a destituit şi l=a exilat din Germania. Principiul de la care plecase a fost clar expus în scri=soarea din 16 martie, 1965, adresată Mişcării de la Dortmund, în care a combătut şcoală demitologizantă cu lozinca «Kein anderes Evangelium»! (Nu altă Evanghelie!). Prin această scrisoare Barth declară că aprobă acţiunea Mişcării dar crede că *este necesar* să adauge concluzia slujirii prin fapte a lumii contemporane: «Sînteţi gata să porniţi o astfel de mişcare şi să elaboraţi o declaraţie con=tra înarmării Germaniei Occidentale, contra războiului dus în Viet=nam de Americanii aliaţi cu Germanii occidentali, contra antise=mitismului din Germania Occidentală ?...

Dacă mărturisirea voastră despre Iisus Hristos Cel răstig=nit şi înviat pentru noi cuprinde în sine toate acestea şi le exprimă, atunci este o mărturisire adevărată şi sinceră. Dacă însă nu le cuprinde în sine, atunci este un fariseism cu totul străin de esenţa creştinismului".

Ideile sociale sînt zidiri pe temelie dogmatică la Barth, de aceea ele apar presărate pretutindeni de el în Dogmatica sa. Iată două=trei fragmente luate la întîmplare din unul dintre volumele sale şi anume dintr=un paragraf asupra laudei lui Dumnezeu: *„Biserica* – acolo unde ea e Biserică –, *este locul unde se ştie că Iisus Hristos a devenit aproapele unor oameni, care pot, la rîndul lor, să devină aproapele nostru* – pentru că Iisus Hristos este prezent în ei, pentru că ascultîndu=i pe El îl ascultăm (Luca X, 15). Biserica este locul acestei mărturii reciproce. Dar aşa cum este, ea există totdeauna *pentru lume...* Orice om ne este un bine=

făcător şi ne invită să lăudăm pe Dumnezeu prin faptul că ne aminteşte umanitatea lui Iisus Hristos...[61]).

Această binefacere constă în aceea că în lipsa şi în suferinţa sa, *aproapele pune sub ochii mei adevărata umanitate a lui* Iisus Hristos: Nu o umanitate radioasă şi triumfătoare, ci o *umanitate dureroasă, slăbănoagă, zdrobită de greutatea culpei noastre, strivită de pedeapsă, părăsită în groapa morţii şi a iadului.* In nenorocirea, în mîhnirea şi ruşinea, care apasă asupra lui, semenul nostru ne arată mizeria şi deznodămîntul lui Iisus Hristos, rănile, trupul Său mort, mormîntul Său... Din pricina, acestei mizerii şi deznădejdi omeneşti, El s-a făcut sărac şi fără patrie, a fost jignit, dat morţii şi înmormîntat. Ceea ce ne spune Isaia, LIII, despre suferinţele slujitorului Celui Veşnic, are valoare pentru orice om: *In lumina profeţiei lui Hristos îmi este înfăţişat chipul aproapelui meu.* Pe scurt, *cînd recunosc în semenul meu pe aproapele meu, stau, de fapt în faţa lui* Iisus Hristos... In evenimentul acestei întîlniri avem a face cu Iisus Hristos aici jos, în acest timp de aşteptare şi de vigilenţă. E de ajuns pentru aceasta să avem a face cu semenul nostru: Acesta din urmă confirmă, fie că o ştie, fie că nu – într-un mod cu totul profan şi omenesc –, Cuvîntul care ne-a născut la viaţa nouă a copiilor lui Dumnezeu, vestea cea bună a împăcării noastre prin jertfa Celui Care, fără să cunoască păcatul, s-a făcut păcat pentru noi»[62]).

Amintim, în sfîrşit că *diaconia* Bisericii este cuprinsă de Barth în nu mai puţin de 12 slujiri («Taetigkeiten»), care scot în relief «angajamentul» şi «răspunderea» fiecărui creştin şi fiecărui comunităţi: Lauda lui Dumnezeu, predica, învăţătura, evanghelizarea, misiunea şi teologia, rugăciunea, pastoraţia, slujirea sfinţeniei ca model, diaconia, profeţia, renaşterea şi zidirea constantă a comunităţii[63]).

---

61) A scris nenumărate lucrări în care a demonstrat că într-o mărturisire de credinţă trebuie legată credinţa de viaţă cu durerile concrete ale acestei lumi şi trebuie creată clar deschiderea noastră spre ea.

Dăm aici cîteva dintre titlurile acestor lucrări în care se reflectă aceste principii: «Creştinismul în societate» (prezentată la Conferinţa religioasă socială de la Tambach, în sept. 1919) şi problema etică la ora actuală» (ţinută la conferinţa pastorală de la Wiesbaden, în sept. 1932): «Pentru demnitatea Genevei» (În legătură cu Liga Naţiunilor); «Iisus Hristos şi Mişcarea socială» şi «Discursuri asupra avioanelor militare» (toate din 1911); «Casinourile şi jocul la ruletă» (din 1911); «Avertisment burgheziei din Argovia» (1919); «Creştinismul în societate» (1920); «Chestiuni de fond ale Eticii sociale» (1922); «Problema etică în timpul prezent» (1923); «Munca, problemă de etică teologică» (1931); O serie de texte împotriva politicii rasiste şi ultranaţionaliste şi războinice sub al treilea Reich: «Justificarea dreptului»; «Încă o dată. Pace sau dreptate» (ambele din 1938). S-a spus că, din punct de vedere creştin, volumul «Un glas elveţian», care colectează cele scrise între 1938 şi 1945, formează un îndrumător politico-social deosebit. Urmează apoi «Comunitate creştină şi comunitate civică» (1946), «Decizia politică şi unitatea credinţei» (în col. «Theologische Existenz heute», 1952) etc. (Vezi, pentru partea aceasta Georges Casalis, *Portrait de Karl Barth,* (Labor et Fides, Geneva, 1960), pp. 113-119.

62) Karl Barth, *Dogmatique, vol. I, La doctrine de la Parole de Dieu, Prolegomènes à La Dogmatique, t. II, 2,* trad. fr. de Ferdinand Ryser, publicată sub direcţia lui J. de Senarclens (Labor et Fides, Geneva, 1954), pp. 203, 206, 207, 208.

63) Karl Barth, *Dogmatique,* tom. fr. IV 13, p. 379 sq. etc.

Încheiere

Note caracteristice

Karl Barth este mîndria Protestantismului veacului nostru şi rămîne, fără îndoială, unul dintre cei mai mari teologi ai celor două milenii creştine. Cuvîntul şi scrisul său au avut şi vor avea ecouri profetice în cele patru părţi ale lumii protestante şi dincolo de ea, redresînd Teologia Bisericii sale, şi vor avea o influenţă pozitivă asupra Teologiei în general prin trezirea conştiinţei creştine.

Barth a predicat un raport viu cu un Dumnezeu atotprezent, care, de la verticală se extinde la orizontală, ducînd la obligaţii frăţeşti faţă de semenul nostru, aproapele nostru.

Datorită unei *inspiraţii* constante de *intensitate cu adevărat profetică*, şi unei *opere* teologice de *dimensiuni medievale* ca şi *unei erudiţii calificată ca „înfricoşătoare"*, Barth este socotit de confesionalii săi drept teologul providenţial, care a avut o infuenţă salvatoare asupra Bisericii sale, *oprind procesul de autodizolvare* a ei, de care era *ameninţată de un liberalism teologic* atotputernic, iar pe de altă parte de un reacţionarism bisericesc, datorat imixtiunii Nazismului în Biserică ca şi demobilizării Protestantismului german în faţa lui.

Teologia lui Karl Barth a devenit astfel *o temelie sigură pentru valorificarea pe alte dimensiuni* a unei *Eclesiologii* protestante mai precisă şi mai actuală, ca şi pentru *o spiritualitate* mai vie şi mai temeinică.

Teologii din deosebite familii de Biserici sînt de acord în afirmaţia că Barth a pus amprenta Teologiei sale nu numai asupra gîndirii propriei confesiuni, pe care a cucerit-o şi a înnoit-o, ci şi asupra altor teologi creştini, interesîndu-i şi atrăgîndu-i prin unele accente ale sale (Prszivara, Bouilard, Hamer, Daniélou, Bratsiotis, Berdiaev etc., etc.).

A dorit să fie numai *slujitorul Cuvîntului* lui Dumnezeu (Apoc. XIX, 13), proclamînd unitatea Descoperirii dumnezeeşti şi n-a vrut să cunoască în cer şi pe pămînt decît pe Dumnezeu întrupat în Iisus Hristos cel Răstignit şi Inviat (I Cor. II, 2), dînd astfel *Hristologiei locul central* în gîndirea şi viaţa creştinismului şi a Bisericii.

A recunoscut Bibliei *o autoritate unică, incomparabilă cu Tradiţia de mai tîrziu şi nesupusă controlului vreunui oficiu bisericesc.* A socotit-o *izvorul care normează orice doctrină şi dezvoltare* a gîndirii teologice după formula *Scriptura Scripturae interpres*, (prin acele «explicatio», «meditatio», «applicatio»).

A ridicat *canonul biblic mai pre sus de zona cercetărilor critico-istorico* omeneşti: «Noli me tangere»! – proclamîndu-l un tot dogmatic, unificat, închegat şi întemeiat pe acţiunea lui Dumnezeu în Iisus Hristos prin Duhul Sfînt, în revelaţia de Sine şi expusă de Profeţi şi Apostoli pentru a reliefa păcătoşenia şi nemicnicia omenească, de o parte, mila şi îndurarea harică dumnezeească în Cruce şi Inviere, de alta.

El a demonstrat că, în perspectiva Răscumpărării, orice om aparţine lui Dumnezeu şi creştinii sînt solidari cu necreştinii în destinul lor suprafiresc. In Iisus Hristos sîntem fraţi cu toţi oamenii – etica sa bazîndu-se astfel dogmatic pe II Cor. IV, 19-20.

Inainte şi în timpul celui de-al doilea război mondial Barth s-a situat în centrul luptei *„Bisericii mărturisitoare", militînd împotriva ideologiei mitologice germanice şi a nazismului cotropitor.* Socialist convins încă din tinereţe, el avea să devină astfel *magistrul angajamentului* pentru libertatea *proclamării Cuvîntului lui Dumnezeu în puritatea mesajului evanghelic,* alături de un Bonnhoeffer, Niemöller, Vogel şi alţii.

A accentuat *latura comunitară şi activă a Bisericii, deschisă lumii* şi care, conştientă de *misiunea* ei pe pămînt, îşi însuşeşte greutăţile concrete ale contemporaneităţii şi, în *diaconia* ei, ajută la rezolvarea lor. (Aşa a definit-o Barth la conferinţa făcută la Amsterdam, în 1948, cu titlul sugestiv «Biserica comunitate ce trăieşte în Iisus Hristos, omul cel viu»).

Barth a *exclus* principial din Teologie *antropocentrismul* şi *Filozofia* – cu posibilitatea *cunoaşterii naturale* a lui Dumnezeu –, înlocuind acea *„analogia entis"* cu *„analogia fidei"* şi accentuînd raţionalitatea noetică a credinţei.

Cu timpul a corectat în parte şi afirmarea *izolării lui Dumnezeu* impusă *de transcendentalismul său absolut,* cu excluderea participării omului la mîntuire, în interpretarea radicală dată de el acelei «sola fide» a Reformatorilor.

Din punct de vedere ortodox s-a arătat *că revenirea la ortodoxia protestantă a însemnat o năzuinţă de apropiere de învăţătura primelor veacuri creştine.*

In metoda sa de lucru Barth a inclus şi cercetarea operii Sf. Părinţi şi ai Părinţilor Ortodoxiei Protestante, *a căror operă a fost un comentariu al Scripturilor Sfinte,* înlăuntrul sau în afara Tradiţiei.

A acordat o oarecare cinstire Tradiţiei Bisericii proprii conformă cu Scriptura şi a cuprins în ea şi *Tradiţia primelor 4 Sinoade Ecumenice,* încadrînd-o în consensul Simboalelor şi Cărţilor Simbolice Protestante, *după criteriul acelei „Scriptura Sola".*

In consecinţă a primit *dogma calcedoniană şi Naşterea din Fecioara,* dar, în acelaşi timp, *a respins Mariologia* tradiţionalistă.

Deşi a corectat în *parte izolarea lui Dumnezeu de om impusă de afirmarea transcendentalismului* Său absolut, arătînd că, totuşi, prin Iisus Hristos s-a solidarizat cu lumea, a negat categoric *rostul ierarhiei şi* al aşa zisului *„magism sacramental",* mergînd pînă la *a tăgădui Botezul copiilor* şi a contestat *caracterul de Taină al Botezului* ca şi calitatea cosmosului *de purtător de energii divine* transformatoare.

Optimismul său izbucneşte totuşi, pînă la urmă, în *afirmarea puterii Crucii, a Invierii şi a lucrării harului Duhului Sfînt.* S-a opus, însă, ideii că răspunsul omului e interior acţiunii divine (Augustin: «Deus, interior me ipso», Filipeni, II, 13-14; Apoc. III, 20).

In ceea ce priveşte ecumenismul Barth l-a privit ca manifestarea creştină cea mai importantă a epocii noastre, ferindu-se, însă, atît de complezenţe omeneşti în cele divine, cît şi de indife-

rentismul provocat de relativismul doctrinal, şi menţionînd fundamentul dialogului pe înălţimile doctrinei revelate.

Prin chiar însemnătatea excepţională acordată Cuvîntului lui Dumnezeu, opera lui Barth rămîne o treaptă de urcuş sigur spre ecumenismul primelor veacuri creştine, asupra căruia el a zăbovit cu drag şi, implicit, spre Ortodoxia noastră [64]).

Profesor N. CHIŢESCU

---

64) În năzuinţa de a da o bibliografie selectată a operii lui Barth, amintim aici lucrările traduse în limba franceză ca fiind cele mai interesante după *Georges Casalis, Portrait de Karl Barth,* cit. supra:

În prealabil amintim caracterizarea operii lui K. Barth, la rubrica «Note şi comentarii», în *editorialul* pe care l-am folosit, «A murit Karl Barth» în rev. «Ortodoxia» nr. 2/1969, p. 317-321 şi «Vademecum teologic barthian» de Prof. I. Todoran, în rev. «Mitropolia Ardealului», nr. 10/1965, p. 915-30.

I. **Opere exegetice:**

Avent, Labor et Fides, Geneva, 1948.
Méditations pour le Temps de Noël et le Temps de Paques (en collaboration avec E. Thurneysen) Labor et Fides, 1936.
Petit Commentaire de l'Epître aux Romains, Labor et Fides, 1956.
Commentaire de l'Epître aus Philippiens, Labor et Fides, 1958.
Christ et Adam d'après Roumains, Labor et Fides, 1959.
Aux captifs la Liberté, Labor et Fides, 1960.

II. **Opere istorice:**

Les communautés chrétiennes dans la Tourmente, Delachaux et Niestlé Neuchâtel-Paris, 1949.
Images du XVIII-e siècle, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel-Paris, 1949
La Preuve de l'Existence de Dieu d'après Saint Anselme, Delachaux et Nistlé, Neuchâtel-Paris, 1958.
La Théologie évangélique au XIX-e Siècle, Labor et Fides, 1957.

III. **Opere dogmatice:**

Dogmatique, traduction F. Ryser, Labor et Fides, a apărut cîte 2 vol. pe an din 1953.
De la vie chrétienne, Je sers, Paris, 1934.
Parole de Dieu, Parole humaine, Je sers, Paris, 1933.
Révélation, Eglise, Théologie, Je sers, Paris, 1934.
La Réforme, une suprème Décision, Je sers, Paris, 1934.
La Culte raisonnable, Je sers, Paris, 1934.
Credo, Je sers, Paris, 1936.
Connaître Dieu et le servir, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, Paris, 1945.
Communauté chretiénne et communauté civile, Labor et Fides, Geneve, 1947.
Doctrine ecclesiastique du Baptême, Cahier biblique de Foi et vie Paris, 1949.
Esquisse d'une Dogmatique, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, Paris, 1950 în colecţia «Les Cahiers Theologiques» Delachaux et Niestlé.
La Confession de foi de l'Eglise, La Prière.
L'Humanité de Dieu, Labor et Fides, 1956.

IV. **Opere «politice» şi literare:**

Les Allemands et nous, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel, Paris, 1945.
Guérison des Allemands? Delachaux et Nistlé, Neuchâtel, Paris, 1945.
Hegel, Delachaux et Nistlé, Neuchâtel, Paris, 1945.
L'Eglise entre l'Est et L'Ouest, Labor et Fides, 1949.
Mozart, Labor et Fides, 1956.
Lettre à un Pasteur de l'Allemagne de l'Est, Labor et Fides, 1959.
— Numeroase articole, conferinţe şi note în revistele Foi et Vie (din 1933), Le Semeur (din 1933), In extremis, (pînă în 1947), Christianisme Social (din 1945) etc., etc.

Embaticul – Ἐμβατίκιον – în Dreptul bisericesc

1. In colecţia «Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris», iniţiată de Academia Republicii Socialiste România, pentru cunoaşterea şi studierea dreptului care a existat în ţara noastră înainte de 1865, a apărut, în 1962 – ca al VII-lea volum în colecţie[1]) – «Indreptarea Legii» sau «Pravila Mare» de la Tîrgovişte. Această ediţie a «Indreptării Legii» este o ediţie critică, întocmită după un plan care a fost respectat şi la celelalte legiuiri apărute mai înainte. Folosind, în măsura în care a fost posibil, tot ceea ce s=a scris anterior, în legătură cu fiecare legiuire, Colectivul de drept vechi românesc al Academiei a căutat să lărgească şi să adîncească cercetările îndeosebi cu privire la situaţia economică, socială şi politică a fiecărei provincii româneşti, pentru care s=a dat legiuirea, apoi cu privire la izvoarele care au stat la baza întocmirii legiuirii şi cu privire la aplicarea fiecărei legiuiri, în viaţa juridică a ţării, aşa cum rezultă din hotărîri domneşti, ale divanului domnesc, sau din sentinţe ale tribunalelor care au funcţionat în timpul cît s=au aplicat aceste legiuiri – alături de obiceiul locului – în reglementarea raporturilor juridice dinte cetăţeni şi dintre aceştia şi diferitele instituţii şi aşezăminte care au avut un rol în viaţa socială şi economică a ţării, în epocile respective.

Astfel şi «Indreptarea Legii» apărută în editura Academiei în

---

1) Publicarea vechilor legiuiri, în Colecţia Academiei n-a respectat ordinea cronologică a apariţiei lor. Astfel ca *I volum* în Colecţie a apărut, în 1955, *Legiuirea Caragea* (care s-a aplicat de la 1 septembrie 1818 pînă la 1 decembrie 1965, cînd a intrat în vigoare Codul civil); *al II-lea volum «Pravilniceasca Condică* — 1780 a apărut în 1957 (s-a aplicat de la 1 septembrie 1780, pînă la 1 septembrie 1818, cînd a intrat în vigoare Legiuirea Caragea); *al III-lea volum, Codul Calimach,* în 1958, (s-a aplicat de la 1 octombrie 1817, pînă la 1 decembrie 1865); *al IV-lea volum, Sobornicescul Hrisov,* în 1958, (s-a aplicat din noiembrie 1785 — cu unele îmbunătăţiri ulterioare — pînă la 1 decembrie 1865); *al V-lea volum, Manualul juridic al lui Andronachi Donici,* în 1959 (oficial s-a aplicat puţin timp, din 1813 pînă la 1 octombrie 1817, cînd a intrat în vigoare Codul Calimach; în practică, însă, lucrarea a fost folosită multă vreme şi după aceea); *al VI-lea volum, Cartea Românească de învăţătură* 1646, apărut în 1961 (s-a aplicat din 1646 pînă la începutul secolului al XIX-lea, adică timp de mai bine de 150 de ani); *al VII-lea volum, Îndreptarea Legii,* 1652, a apărut în 1962 (s-a aplicat, ca şi Cartea Românească de învăţătură, pînă la începutul secolului al XIX-lea; pentru chestiunile care s-au petrecut în timpul cît au fost în vigoare, dispoziţiunile acestor legiuiri s-au aplicat şi după abrogarea lor; iar pentru instituţiuni nedesfiinţate de Codul civil — ca: emfiteoza sau embaticul — aplicarea dispoziţiilor respective din aceste legiuiri s-a prelungit chiar pînă la începutul secolului XX).

1962, este precedată de o «Introducere» în care întocmitorii arată sintetic: situaţia economică, socială şi politică a Ţării Româneşti în prima jumătate a secolului al XVII-lea, înfăţişarea pravilei, textele introductive, rolul mitropolitului Ştefan la întocmirea pravilei, cuprinsul pravilei, izvoarele pravilei, aplicarea pravilei, ediţiile pravilei, traduceri ale pravilei, şi consideraţii generale. In cadrul acestor consideraţii se evidenţiază că «spre deosebire de «Cartea Românească de învăţătură», care reprezenta pentru ţara Moldovei o legiuire laică, «Indreptarea Legii» cuprinzînd bogate dispoziţii de drept laic şi canoane bisericeşti, realizează într-o unitate legislativă rînduieli menite să asigure sprijinul reciproc dintre stat şi biserică, caracteristic orînduirii feudale»[2]). O constatare asemănătoare se găseşte şi în «Consideraţiile generale din Introducerea la «Cartea Românească de învăţătură», apărută în 1646. Răsunetul pe care l-a avut această pravilă şi faima ei în rîndul clasei dominante feudale, fiindcă punea la îndemîna clasei feudale dominante a Moldovei din acea vreme, un bogat material juridic cules din tezaurul compilaţiilor de drept bizantin, în special în materie penală – ceea ce constituia un puternic mijloc juridic pentru reprimarea împotrivirii mereu crescîndă a maselor exploatate – au făcut ca textul său să fie primit şi integrat în textul «Indreptării Legii» din Ţara Românească, ajungîndu-se astfel ca cele două ţări să fie înzestrate, încă de la mijlocul secolului al XVII-lea, cu aceleaşi norme de drept agrar şi de drept penal[3]).

Cu privire la izvoarele «Indreptării Legii», după ce se afirmă că «nu se cunoaşte manuscrisul original», al acestei legiuiri[4]), se arată că această pravilă «îşi are izvoarele sale în dreptul bizantin şi anume: I). Izvoare directe: *Sintagma* lui Matei Vlastare, *Nomocanonul* lui Manuil Malaxos, *Comentariul* lui Alexis Aristen şi *Răspunsurile* lui Anastase al Antiohiei; II). izvoare indirecte, prin intermediul «Cărţii româneşti de învăţătură»: Νόμος Γεωργικός *Leges colonariae* şi *Praxis et theoricae criminalis* a lui Farinaccius[5]). Dacă, însă, contribuţia pe care au adus-o izvoarele indirecte la alcătuirea «Indreptării Legii» este îndeajuns de bine dovedită, în urma muncii stăruitoare a savantului romanist, S. G. Longinescu[6]), nu tot aşa de norocoase au fost cercetările referitoare la izvoarele directe şi îndeosebi pentru identificarea exemplarului – dintre numeroasele copii existente din Nomocanonul lui Manuil Malaxos – care a fost folosit de întocmitorii «Indreptării Legii», la 1652.

In «Introducerea» de la Indreptarea Legii, după ce se afirmă

---

2) *Îndreptarea Legii, 1652*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1962, p. 25.

3) *Carte Românească de învăţătură* — 1646 — Bucureşti, 161, p. 26-27 passim.

4) *Îndreptarea Legii*, ediţia cit., p. 6.

5) *op. cit.*, p. 16-17.

6) *Longinescu*. S. G., Istoria dreptului românesc din vremile cele mai vechi şi pînă azi, Bucureşti, 1908, 369+11 p.; *idem:* Pravila lui Vasile Lupu şi Prosper Farinaccius, romanistul italian, Bucureşti 1909, VIII+120 p.; *idem*, Legi vechi româneşti şi izvoarele lor, vol. I, Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu însoţită: 1. de izvoarele sale, 2. de varianta sa muntenească, întrupată în Îndreptarea Legii a lui Matei Basarab. 3. de tălmăcirea sa în franţuzeşte de A. Patrognet, Bucureşti, 1912, VI+440 p.

că «de o astfel de copie s=a folosit şi logofătul Eustratie, în Moldova, la pravila «aleasă» în limba română, cunoscută sub numele de «Pravila lui Eustratie» şi că unii au susţinut că dispoziţiile canonice din «Indreptarea Legii» nu au fost luate din aceeaşi copie a manuscrisului lui Malaxos, care a servit lui Eustratie, ci după o altă copie publicată mai tîrziu, parţial, în 1854, de Leonida Sguta în revista greacă «Θέμις» (Atena, vol. VII), copie de care această parte a «Indreptării Legii» s=ar apropia mai mult»[7]), se adaugă: «C. Erbiceanu a susţinut însă că ceea ce a tradus Daniil Panonea=nul nu a fost manuscrisul lui Malaxos, ci un alt nomocanon întocmit la 1600 de către Porfirie, mitropolitul Niceei, al cărui cuprins are, de altfel, oarecare asemănare cu Nomocanonul lui Malaxos, cele 261 glave ale Nomocanonului lui Porfirie intrînd astfel în compunerea «Indreptării Legii»[8]). Intocmitorii acestei ediţii a Indreptării Legii nu şi=au însuşit însă punctul de vedere al lui Erbiceanu – cu toate argu=mentele aduse şi comparaţiile prezentate, în susţinerea marei ase=mănări dintre cuprinsul acestui manuscris şi al părţii corespunzătoare din Indreptarea Legii – ci au înclinat către concluziile la care a ajuns un alt distins cercetător al izvoarelor dreptului vechi românesc, C. A. Spulber, al carui plan de muncă, în acest domeniu – sistema=tic conceput şi documentat realizat, în parte – n=a putut fi dus pînă la capăt, din cauza morţii sale prea timpurii. Acesta, după ce mai întîi şi=a exprimat convingerea că manuscrisul grecesc nr. 1400, aflător în biblioteca Universităţii din Atena[9]), este identic cu manuscrisul folosit de traducătorul român pentru Indreptarea Legii, cercetînd apoi «manuscrisele *Nomocanonului* lui Manuil Malaxos, aflate în ţara noastră, a identificat un manuscris cu un conţinut foarte apropiat cu acela din exemplarul lui Gheorghe Caridi, folosit de traducătoul român; este manuscrisul grecesc nr. 307 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România»[10]). Insuşindu=şi concluzia lui Spulber, colectivul de drept vechi românesc al Academiei a socotit util ca acest manuscris grecesc să fie publicat ca anexă la

---

7) *Peretz, I.*, Curs de istoria dreptului român, vol. II, partea I, Buc., 1928, 441 p. (v. p. 287); *Berechet St. Gr.*, Legătura dintre dreptul bizantin şi românesc, vol. I, partea I, Izvoadele, Vaslui, 1937, 376 p. (p. 79); cf. *Îndreptarea Legii*, ed. cit., p. 17 şi nota 5.

8) *Erbiceanu C.*, Material inedit pentru istoria dreptului canonic oriental. Manuscriptul grecesc al lui Manuel Malax Notarul. Forma şi conţinutul manuscriptului, în «Biserica Ortodoxă Română», 1892/93, p. 319–334; *idem*, Material pentru dreptul bisericesc oriental. Manuscripte din biblioteca mea, p. 417–428; *idem*, Material pentru dreptul bisericesc oriental. Manuscripte din biblioteca Seminarului Central, p, 516–529; *Îndreptarea Legii*, ed. cit., p. 18; *Ivan, Iorgu D.*, Pravila Mare de-a lungul vremii, în «Studii Teologice», nr. 9–10/1952, p. 582 sq.

9) *C. A. Spulber* n-a cercetat personal acest manuscris, ci după descrie=rea făcută de C. Dyovouniotis, în lucrarea sa: Nomokanonikai Meletai (Studii Nomocanonice), Atena, 1917, p. 169 şi urm.; v. *Spulber* C. A., Etudes de droit byzantin VI. Îndreptarea Legii I. Le code valaque de 1652, première partie. Histoire, Bucureşti, 1938, p. XXI; cf. Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 18 şi n. 2.

10) *Îndreptarea Legii*, p. 18. Manuscrisul nr. 307 este din anul 1613, deci cu 13 ani mai tîrziu decît manuscrisul mitropolitului Porfirie al Niceei, pe care C. Erbiceanu îl socotea identic, sau foarte apropiat cu cel pe care l-a folosit traducătorul român pentru Îndreptarea Legii, cele 261 glave ale mitro=politului Porfirie, cuprinzîndu-se în întregime în această legiuire.

ediția critică a Indreptării Legii. In acest scop, doi membrii ai colectivului – Vasile Grecu și Gheorghe Cronț – bizantinologi, cu bogată și apreciată activitate, au stabilit textul grecesc al acestui manuscris și l=au tradus integral. Asemănarea conținutului acestui manuscris cu textul corespunzător din Indreptarea Legii este evidentă. Dar dacă, înainte de publicarea textului acestui manuscris, s=ar fi făcut o comparație cu textul manuscrisului grecesc nr. 1400 din Biblioteca Universității din Atena, poate că ar fi apărut și mai întemeiată susținerea că un manuscris asemănător manuscrisului grecesc nr. 307 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România a fost folosit de traducătorul român la Indreptarea Legii S=ar fi putut verifica cel puțin dacă unele texte, care există în manuscrisul nr. 307 – dar lipsesc din Indreptarea Legii – există sau nu în manuscrisul nr. 1400 de la Atena. Astfel este capitolul 41 din manuscrisul 307, care are ca titlu: «Dezlegare de afurisenie, de către arhiereu» și care cuprinde trei rugăciuni de iertăciune pentru dezlegare de afurisenie. Traducă=torii manuscrisului n=au redat acest capitol nici în textul grecesc nici în traducere, motivînd, în notă subliniară, că rugăciunile care for=mează conținutul acestui capitol nu există în Indreptarea Legii [11]). Socotim că era mai bine, mai util, să fi fost redat în întregime acest capitol – cu mențiunea care s=a făcut, în notă, că nu figurează în Indreptarea Legii – pentrucă, astfel, s=ar fi dat posibilitatea cercetă=torilor care au la îndemînă alte manuscrise asemănătoare – dar nu au la îndemînă manuscrisul 307 din biblioteca Academiei Republicii Socialiste România – să compare textele respective și să confirme identitatea sau nepotrivirea dintre ele. Fără îndoială, cercetarea manuscriselor în general și a celor străine în special, ca și traduce=rea lor, presupun, la cei care se dedică unei astfel de munci, nu numai o aleasă pregătire, ci și o mare răbdare, întărită de pasiunea pentru adevărul științific. Cu o astfel de convingere va rămîne ori=cine va parcurge întregul conținut al manuscrisului 307 – cu traduce=rea respectivă – tipărit ca anexă la ediția critică a Indreptării Legii [12]).

Dar, oricît de stăruitoare și de competentă ar fi, o asemenea muncă nu exclude și unele lipsuri, rezultate în deosebi din traduce=rea unor termeni, care, atunci cînd sînt folosiți în domenii diferite, au și înțelesuri sau sensuri diferite. O asemenea situație poate fi exemplificată cu termenul embatic – ἐμβατίκιον – din manuscrisul grecesc nr. 307, aflat în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

2. Cuvîntul embatic – ἐμβατίκιον – se întîlnește folosit în ma=nuscrisul grecesc nr. 307, în capitolul IX, de patru ori: de trei ori la singular – περὶ ἐμβατικίου – și o dată la plural – ἐμβατίκια. La singular este folosit o dată în titlul capitolului [13]) și de două ori în textul care reproduce, liber, o parte din canonul 90 al Sf. Vasile

---

11) Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 694 nota 1.

12) Traducătorii au ușurat compararea textului din manuscrisul nr. 307 cu textul corespunzător din Îndreptarea Legii, identificînd și menționînd la fiecare capitol din manuscris, glava corespunzătoare din Îndreptarea Legii; de asemenea, au menționat în note subliniare, glavele care sînt luate din Cartea Românească de învățătură, și astfel nu au corespondent în manuscrisul nr. 307.

13) Vezi Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 666.

cel Mare [14]), în care se evidenţiază gravitatea delictului canonic la care se referă titlul capitolului IX din manuscrisul nr. 307. La plural – ἐμβατίκια – este folosit în comentariul făcut de canonistul Ioan Zonara, la canonul 90 al Sf. Vasile cel Mare [15]). In traducerea românească, apare însă o diferenţă. Forma singulară – περὶ ἐμβατικίου – este redată prin simonie» – «despre «simonie» –; iar forma pluralǎ – ἐμβατίκια este redată prin «embaticuri». Traducătorii n=au dat nici o explicaţie acestei deosebiri, deşi – după cum se va vedea – era totuşi necesară.

Dar înainte de a arăta pentru ce era necesară o asemenea explicaţie – ţinînd seama de numărul redus de exemplare în care s=a tipărit ediţia critică a Indreptării Legii, în 1962, – socotim util să redăm textele greceşti în care se întîlneşte cuvîntul «ἐμβατίκιον», cu traducerile respective, iar în notă textul corespunzător, pe care l=a adoptat traducătorul din anul 1652, pentru a uşura urmărirea şi compararea textelor. Reproducem întîi titlul grecesc al capitolului IX din manuscrisul nr. 307, care are următorul conţinut: «περὶ τοῦ λαβόντος ἀχιερωσύνη ἢ ἱερωσύνη ἢ ἄλλο ἐκκλησιαστικὸν χάρισμα, ἢ μὲ φλωρία ἢ μετὰ ἀρχόντων. Καὶ περὶ τοῦ ἐμβατικίου καὶ περὶ ἱερέων ὁποῦ λαμβάνουν δῶρα εἰς τὴν ἁγίαν κοινονίαν» = «Despre cel ce a luat arhieria sau preoţia sau alt dar bisericesc, cu galbeni sau cu mari dregători, şi despre simonie şi despre preoţii care iau daruri la sfînta cuminicătură» [16]).

Din canonul 90 al Sf. Vasile cel Mare se redă parafrazat, următorul text: «περὶ τοῦ ἐμβατικίου λέγει ὁ οὐρανοφάντωρ μέγας Βασίλιος καὶ γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους αὐτοῦ. Ὅτι νὰ μὴ δὲν λαμβάνουν φλωρία καὶ κάμνουν χειροτονίαν. Εἰς αὐτὸ γράφει καὶ περὶ τοῦ ἐμβατικίου, ὁποῦ λαμβάνουν τὴν σήμερον οἱ ἀρχιερεῖς» = «Despre simonie spune cerescul marele Vasilie şi scrie către episcopii săi: ca să nu ia galbeni şi să facă hirotonie. Intr=aceea scrie şi despre simonia pe care o iau azi arhiereii» [17]).

Din comentariul lui Zonara, reproducem numai partea de la sfîrşit, unde este folosit cuvîntul embatic, la plural: «...τοιυτοτρόπως καὶ τὰ λαμβανόμενα ἀργύρια παρὰ τῶν πολούντων τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ ἐνορίαι καὶ αἱ χώραι, τουτέστι τὰ χωρία ὁποῦ ἔχουν τὰς ἐννορίας τὰς ὁποίας ἀγοράζουν οἱ χειροτονούμενοι ἱερεῖς ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ

---

14) *Idem*, p. 667. În manuscris nu se menţionează numărul canonului sub care se găseşte rînduită, în colecţiile canonice, epistola canonică a Sf. Vasile cel Mare, adresată episcopilor săi sufragani, cu privire la hirotoniile făcute pentru bani, din care s-a reprodus în manuscrisul 307. Ea este trecută ca al 90-lea canon al Sf. Vasile cel Mare. v. Sint. At. IV, p. 278-279; *N. Milaş*, Canoanele însoţite de comentarii, vol. II, partea II-a, p. 137-138, Arad, 1936.

15) v. Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 668-669. În manuscrisul nr. 307 s-a reprodus, parafrazîndu-se numai o parte din comentariul mai dezvoltat al lui Zonara. la canonul 90 al Sf. Vasile cel Mare. v. Sint. At. IV, p. 281.

16) «Pentru cela ce ia arhieria sau preoţia sau alt dar bisericesc, sau cu galbeni, sau cu boiari; şi pentru luarea banilor de popie; şi pentru preotul carele ia dar la sfînta cuminecătură» (v. glava 9, Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 77).

17) «Iară pentru luarea, grăieşte arătătoriul de ceriure, marele Vasilie şi scrie către episcopii lui să nu cumva să ia galbeni şi să facă hirotonie, că apoi i va opri de episcopie. Într-aceia scrie şi pentru luarea de care iau arhiereii pînă astăzi, şi zice să nu ia» (v. glava 9, Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 78).

δίδουν φλωρία, ἤγουν ’εμβατίκια, τιμὴ άίματος θέλει ἤσθαι καὶ θέλει ονομάζεσθαι». = «tot aşa şi arginţii care se iau de cei ce vînd darul lui Dumnezeu şi enoriile şi localităţile, adică locurile unde au enoriile pe care le cumpără preoţii hirotoniţi de la arhierei şi dau galbeni adică embaticuri, vor fi şi se vor chema preţ al sîngelui» [18]).

Din compararea textelor reproduse din capitolul IX, din manuscrisul 307, cu textele corespunzătoare din glava 7 din Indreptarea Legii, rezultă, în mod evident, că traducătorul din 1652 a folosit un manuscris identic, în această parte, cu manuscrisul nr. 307. El n-a tradus cuvîntul embatic, nici cu simonie, cînd în textul grecesc era folosit la singular, nici cu embaticuri, cînd era folosit la plural. Apare, deci, firească întrebarea: ce considerente îl vor fi determinat pe traducătorul din 1652 ca să evite atît termenul «simonie», cît şi termenul «embaticuri», în traducerea cuvîntului grecesc «’εμβατίκιον» şi «ἐμβατίκια»?.

3. Două socotim că sînt aceste considerente: 1. In toate canoanele din colecţiile canonice oficiale în Biserica ortodoxă a Răsăritului, care tratează despre simonie, ca şi în comentariile făcute la aceste canoane de către canoniştii clasici ai Bisericii ortodoxe: Zonara, Balsamon, Aristen – deci pînă la începutul secolului al XIII-lea – nu se întîlneşte amintit cuvîntul embatic, ca act prin care se săvîrşeşte delictul bisericesc al simoniei; 2. In Ţările Româneşti, Muntenia şi Moldova, se practica embaticul, ca instituţie judiciară, în baza obiceiului vechi, pînă la apariţia Cărţii româneşti de învăţătură (1646) şi a Indreptării Legii (1652), legiuiri care l-au şi legalizat, cu acelaşi conţinut care nu putea fi socotit, în nici un caz, simonie.

1. Intr-adevăr, canoanele cu obligativitate generală în Biserica Ortodoxă, care condamnă şi sancţionează cu cele mai aspre pedepse bisericeşti delictul simoniei – adică vinderea şi cumpărarea darului Duhului Sfînt, ca şi a oricărei demnităţi bisericeşti – nu cuprind şi cuvîntul embatic, ca act prin care se săvîrşeşte delictul simoniei. Canoanele 29 şi 30 apostolice, care sînt reproduse imediat după titlul capitolului IX din manuscrisul nr. 307, ca exemplificare a ceea ce se menţionează în titlu, şi reprezintă cea mai veche disciplină a Bisericii, în condamnarea delictului simoniei – pe care încercase să-l săvîrşească Simon Magul, oferind bani Sfinţilor Apostoli ca să-i dea şi lui puterea pe care o aveau ei, de a transmite Duhul Sfînt, prin punerea mîinilor [19]) – arată şi alte acte, în afară de plata de bani, prin care se săvîrşeşte simonia. Astfel simonia se săvîrşeşte nu numai cînd se vinde şi se cumpără, cu bani, preoţia, în toate cele trei trepte ale ierarhiei de drept divin: episcop, presbiter, diacon – ca şi orice oficiu sau funcţiune bisericească – ci şi atunci cînd toate acestea se acordă, nu pentru meritele candidaţilor, ci de teama autorităţilor care intervin pentru unii candidaţi, împiedecîndu-se, în asemenea cazuri, îndeplinirea îndatoririi canonice de a se examina, cu deosebită grijă, toţi candidaţii, pentru alegerea şi promovarea

---

18) Într-acela chip şi banii ceia ce-i iau cei ce vînd darul lui Dumnezeu şi norii şi orașă, adecă satele carele le ţin norie, carele le cumpără preoţii cei hirotoniţi şi dau galbeni, adecă întrări de întră la ceva, acealea vor să fie şi vor să chiame preţul sîngelui» (v. glava 9, Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 78).

19) Fapt. Apost. VIII, 18-21.

celor mai vrednice elemente, în funcţiunile bisericeşti în general şi în preoţie în special[20]). Preocuparea stăruitoare şi permanentă pe care au arătat=o Sfinţii Părinţi ai Bisericii, de a feri sublimitatea preoţiei de orice întinare, se desprinde şi din numărul mare de canoane, prin care ei au arătat primejdia simoniei, condamnîndu=o – tocmai cu scopul stîrpirii ei din rădăcină – cu înlăturarea din Bise=rică a tuturor celor care ar fi dovediţi că ar practica=o, clerici sau laici. Dar în niciunul dintre aceste canoane[21]), şi nici în comentariile cu care au fost lămurite ulterior, de către canoniştii de seamă ai Bisericii, nu se întîlneşte cuvîntul «embatikion» pentru a exemplifica delictul simoniei. Aceasta însemnează că pînă la începutul secolului al XIII=lea, în Biserica ortodoxă de răsărit nu începuse să se prac=tice, sub denumirea de embatic, un act al cărui conţinut să poată fi socotit – şi deci sancţionat – ca simonie. Dar faptul că în manu=scrise canonice greceşti, întocmite la începutul secolului al XVII=lea – ca manuscrisul nr. 307, aflat la biblioteca R. S. România, sau cel asemănător, pe care l=a tradus întocmitorul Indreptării Legii, la 1652 – se întîlneşte cuvîntul «embatikion» indicînd un act al cărui conţinut constituia simonie, însemnează că, în părţile unde s=au întocmit asemenea manuscrise, se întinsese din Apus şi luase proporţii îngrijorătoare practica vinderii oficiilor bisericeşti, printr=un act al cărui conţinut a fost redat, în greceşte, prin termenul «ἐμβα-τίκιον». Dar, totodată, faptul că traducătorul român al unui ase=menea manuscris, în 1652, n=a tradus acest termen prin simonie – deşi era folosit, în manuscris, în strînsă legătură cu delictul simo=niei – însemnează că în Biserica ortodoxă română, din Muntenia şi Moldova, această practică a embaticului, cu conţinut de simonie, nu pătrunsese, sau nu se impusese la mijlocul secolului al XVII=lea, în măsura în care i se putea da mai multă importanţă decît emba=ticului, ca instituţie juridică, reglementată temeinic printr=un vechi obicei.

2. Aşa cum se vede din textele vechilor legiuiri şi din juris=prudenţa care s=a creat în legătură cu aplicarea acestor texte, la cazurile practice care se prezentau înaintea justiţiei, embaticul era un contract, verbal sau scris, care intervenea între proprietarul unui

---

20) Can. 2 sin. IV ecumenic înfăţişează cadrul larg în care poate fi săvîrşită simonia şi consecinţele care se impun cînd se dovedeşte un asemenea delict. «Dacă vreun episcop — se spune în acest canon — ar săvîrşi hirotonia pentru bani şi ar face obiect de vînzare harul care nu se vinde, şi ar hirotoni pe bani episcop, sau horepiscop, sau presbiteri sau diaconi, sau pe altcineva dintre cei ce se numără în cler, ori ar promova pe bani, econom, sau ecdic, sau paramonar, sau pe oricare din canon pentru murdar cîştig, şi dacă se dovedeşte că a făcut aceasta, să se primejduiască pentru treapta sa; şi cel hirotonisit să nu aibă nici un folos din hirotonia sau promovarea cea din negoţ; ci să fie străin de demnitatea sau de funcţiunea pe care a dobîndit-o pentru bani. Iar dacă cineva a fost mijlocitor în astfel de afaceri urîte şi ilegale, acela, dacă ar fi cleric, să cadă din treapta sa; iar dacă este laic sau monah, să se anatematisească» (v. N. Milaş, Canoanele... vol. I, partea II-a. Arad, 1931, p. 188).

21) v. can. 29, 30 apost.; 2 sin. IV, ec.; 22, 23 sin. VI, ec.; 3, 4, 5, 15, 19 sin. VII ec.; 12 Laodiceia; 2 Sardica; 90 Vasile cel Mare: epistola pastorală contra simoniei a lui Ghenadie al Constantinopolului, adresată tuturor mitro-poliţilor şi către Papa Romei; epistola pastorală contra simoniei a lui Tarasie al Constantinopolului, adresată Papei Adrian al Romei, ş. a.

teren şi o persoană care se angaja ca pe acest teren să clădească o casă, sau să sădească vie şi pentru folosirea lor să plătească proprietarului terenului, în fiecare an, o sumă fixă. De obicei embaticul presupunea darea terenului în folosinţă pentru totdeauna; dar putea fi şi pe termen, care, în asemenea cazuri, trebuia clar precizat. Avînd caracterul de perpetuitate, embaticul se moştenea. Numai neîndeplinirea obligaţiei de a plăti suma stabilită, prin înţelegere, la termenele fixate, putea lipsi pe embaticar de dreptul de folosinţă a imobilului, care forma obiectul embaticului. Textele din Indreptarea Legii, care reglementează embaticul, au fost luate din Cartea românească de învăţătură. In glava 308 din Indreptarea Legii, care are ca titlu: «Pentru ceia ce vor zidi sau vor răsădi pre locul altuia» la zaceala 86 se spune.... «De să va prileji vreun om sărac să=şi facă casă, sau să răsădească vie pre locul altuia, să facă tot de în ţealină dup=aceaia cu vreame de va veni stăpînul locului, atunce să n=aibă voie să răsipească casa omului, sau via să o scoaţă de în rădăcină să o leapede, ce să socotească să=i dea loc drept loc unde=i va plăcea lui; iară de nu va vrea cela ce=au făcut casa sau viia, atunce tot să=i dea loc drept loc şi să aibă voe cela cu locul să=i răsipească casa şi viia, să o leapede dă pre locul lui şi să=ş ţie locul»[22]). Dar mai concludent decît acest text din glava 308 – care este scos de obicei în evidenţă, ca temei al existenţii embaticului – socotim textul din glava 348, zaceala 23, fiindcă într=adevăr cuprinde toate elementele care formează conţinutul specific embaticului: obiectul – via, casa – înţelegerea dintre proprietarul obiectului şi embaticar, fixarea sumei pe care acesta o va plăti, anual, proprietarului şi consecinţele neachitării acestei sume, adică pierderea dreptului de embatic. In glava şi zaceala menţionate se spune: «Cela ce să va apuca de vreo vie striină, părăsită, sau de vreo casă pustiită, sau de vreo ogradă, sau curătură părăsită, să le dreagă şi să le înnoiască cu voia stăpînului ale cui vor fi fost, şi se vor tocmi pre tot anul ca să=i facă plată ori mult ori puţin, iară deacă le va găta şi se va hrăni după cum va fi locul, atunce nu va vrea să=i plătească cum au grăit, atunce poate stăpînul să=l gonească şi să=l scoaţă de într=acel loc şi fără voia judecătoru=lui»[23]). Din textul menţionat – neprevăzîndu=se vreun termen – rezultă şi caracterul de perpetuitate al embaticului; ceea ce implică şi dreptul de moştenire asupra conţinutului embaticului, adică şi dreptul de folosinţă asupra veniturilor obiectului, dar şi obligaţia de a achita, anual, suma stabilită[24]). Deşi embaticul putea avea ca obiect – aşa cum se vede din textele menţionate – atît zidirea de casă, cît şi sădirea de vie, în general se făcea, totuşi, distincţie, folosindu=se termeni deosebiţi. Pentru înţelegerea care avea ca obiect

---

22) v. Îndreptarea Legii ed. cit., p. 291.

23) *op. cit.*. p. 325.

24) Dreptul de moştenire asupra embaticului rezultă şi din zaceala următoare — 24 — a glavei 348, unde se spune: «De va muri cela ce au lucrat ş-au nevoit viia, sau curăturile, sau alt ce va fi, şi de nu vor rămînea feciori sau altă rudă pre urmă, atunce poate stăpînul şi fără voia judecătorului să-ş ia acealea înapoi». (v. Îndreptarea Legii, ed. cit., p. 325). Zaceala 23 şi zac. 24, glava 348 din «Îndreptarea Legii», corespund zacealei 192 şi zac. 193 din «Cartea Românească de învăţătură», Ed. Academiei..., Buc. 1961, p. 75.

sădirea de vie se folosea de obicei cuvîntul de origină slavă «otaşniţă», sau «otaştină»; iar pentru înţelegerea avînd ca obiect zidirea sau repararea de casă, cu drept de folosire perpetuă, se întrebuinţa cuvîntul de origină greacă „*embatikion*". Otaşniţa este socotită însă mult mai veche decît embaticul, în izvoarele dreptului vechi românesc, introducerea embaticului, ca termen, fiind atribuită influenţei textelor bizantine, în deosebi în epoca fanariotă[25]). Şi plata care se făcea stăpînului locului – ca recunoaştere a dreptului său de proprietate – era deosebită; pentru otaşniţă se da o cotă din produse, în general o vadră de vin, la 20 de vedre produse; pe cînd pentru embatic, adică pentru folosinţa clădirii şi acareturilor, se achita, anual, o sumă fixă, stabilită de la început, care putea fi «ori mult, ori puţin» – «un ce» – potrivit înţelegerii. Astfel în Pravilniceasca Condică, 1780, se tratează separat despre «otaştină» şi separat despre «embatic», pentru care se foloseşte cuvîntul «emfiteoză» – ἐμφύτευσις. Despre otaştină – ca «vechi obiceiu pămîntesc» – se tratează în cap. XVI, care are titlu: «Ceale drepte ale stăpînilor moşiilor, ce au asupra lăcuitorilor» şi anume la par. 2, unde se spune: «Să dea otaştină la doaozeci de vedre o vadră, iară să nu-i silească să dea bani, afară numai de să vor aşeza între dînşii şi să vor învoi amîndouă părţile atît stăpîni viilor, cît şi stăpîni moşiilor de vreme ce această otaştină să vede că iaste vechi obiceiu pămîntesc şi cu dreptate, după cum ne-am adeverit Domnia mea atît din hrisoavele mînăstireşti, cît şi din cele boereşti»[26]). Despre embatic sub numele de emfiteoză – ἐμφύτευσις – această lucrare tratează în cap. XXXV, par. 1, unde se spune: «Cîţi vor zidi orice fel de zidire pe pămînt strein, aşăzîndu-să pentru chiriia cea orînduită, pînă a nu pune temeliile, să tocmească cu stăpînul locului şi felul neguţătorii anume, după care iaste să se neguţătorească...»; completîndu-se cu dispoziţia din par. 2, unde, între altele, se precizează şi aceea ca «să se tocmească şi aceasta, adică să nu aibă voe stăpînul să sporească chiriia pentru nici o pricină»...[27]). Tot sub numele de «emfitevsis» este menţionat embaticul şi în Manualul juridic al lui Andronachi Donici[28]). In Codul Calimach embaticul este redat prin «tocmală de bezmen», fiind reglementat la §§ 1506-1534. Definiţia, cu elementele care-i formează conţinutul, se dă în § 1506, unde se spune: «Tocmala prin care acel ce stăpîneşte un loc străin, se îndatoreşte să dee o mică plată pe an la proprietarul acelui loc spre recunoaşterea proprietăţii lui, se zice tocmală de bezmen»[29]). In par. 1523 se prevede dreptul de protimisis al proprie-

---

25) v. Andrei Rădulescu, Chestiuni privitoare la embatic şi otaşniţă, Bucureşti, 1911, p. 8 şi urm. Extras din Revista critică de drept, legislaţie şi jurisprudenţă, 1911; cf. idem, Studii de drept civil, Bucureşti, 1915, p. 202.

26) v. Pravilniceasca Condică 1780, ed. Acad. R. S. R., Bucureşti, 1957, p. 82.

27) idem, p. 142 şi 144.

28) «Năimeala de veaci, sau orîndă de veaci, adecă în viaţă sau pentru o îndelungată vreame, să numeşte în pravilă emfitevsis şi iaste cînd cineva dă un acaret cu năimeală de veaci altuia pentru ca să ia, pre fieşte care an, soma hotărîtă după aşăzarea ce va face, pre cîţi ani va fi alcătuită tocmeala» (v. Manualul juridic ai lui Andronachi Donici, titlu 16, 1, ed. Acad. R. S. R., 1959, p. 70).

29) Codul Callimach, ed. Academiei R. S. R., 1958, p. 529.

tarului locului, în cazul cînd bezmănariul ar vrea să vîndă «binalile»[30]; iar în § 1534, dreptul de moştenire asupra averilor luate în bezmen, cu completarea – în § 1535 – că «Dacă proprietarul folosirei nu va lăsa legiuit urmaş, atuncea se uneşte aceasta cu proprieaoa fiinţei lucrului»[31].

Legiuirea Caragea nu mai întrebuinţează cuvîntul otaşniţă sau otaştină, dar cuprinde dispoziţii care corespund capitolului din legiuirea Ipsilante, prin care se reglementează otaştina. Astfel art. 16 din partea III-a, cap. VI – sub titlu «pentru clacă», – prevede, între obligaţiile clăcaşilor faţă de stăpînul moşiei, pe acela de a da «din dooăzeci vedre din vinul său, o vadră domnească»[32], adică atît cît se datora după otaştină. Despre embatic se tratează în cap. V sub titlul: «pentru sădire sau clădire» – în textul grecesc «περὶ ἐμφυτεύσεως» – unde la art. 1, se spune: «sădirea iaste chip de închiriere şi se zice, cînd închiriem pămîntul nostru la altu, ca să sădească sau să zidească pe dînsul, plătindu-se un ce»... La art. 2 se precizează «Tocmeala clădirii şi a sădirii să se facă în scris»[33]. Embaticul – ca şi otaştina sau otaşniţa – au rămas în uz, în cazuri mai rare, desigur, pînă la reforma agrară din 1920, deci şi după punerea în aplicare a Codului civil, la 1 dec. 1865. Căci, deşi prin legiuirea Obşteştei Adunări din 1848 au fost desfiinţate embaticurile de pe moşiile mănăstirilor pămîntene, abrogarea n-a fost totală; fiindcă, totodată s-au exceptat embaticurile pentru locuri de case şi acarete prin tîrguri, pentru tîrguri, pentru locuri de vii, vaduri de moară, poduri[34]. Jurisprudenţa a stabilit constant – şi după aplicarea Codului civil – că «după codul Caragea, convenţiunea prin

---

30) idem, p. 533. Cu privire la dreptul de protimisis în legătură cu: embaticul, emfiteuza, bezmanul, superficia, v. Valentin Al. Georgescu, Preemţiunea în istoria dreptului romînesc Dreptul de protimisis în Ţara Românească şi Moldova. Edit. Acad. R. S. R., Buc., 1965, trimiterile de la «Indicele de materii» la cuvintele respective.

31) Codul Calimach, ed. cit., p. 537. Dreptul de embatic era aşa de respectat încît nu numai se moştenea, dar putea fi chiar dăruit. Astfel în 12 martie 1845, Medelnicerul Ioan Pop dăruieşte marelui logofăt Dimitrie Ralet un loc pe care îl avea în embatic de la mănăstirea Colţii, cu obligaţia, pentru acesta, de a plăti regulat mănăstirii embaticul. «Printracest înscris al meu — se spune în actul de donaţie — se face cunoscut că îndemnat de recunoştinţă pentru multele îndatoriri, ce am văzut din partea D-lui marelui logofăt Dimitrie Ralet, am dăruit d-lui de a mea bună voie dreptul de stăpînire prin emva«ti»chiu, ce am asupra unui loc al Sf. mănăstiri Colţi..., care luîndu-se de moşul meu, de la numita mănăstire, cu învoire a plăti pe fiecare an un emvatichiu de lei zece, a trecut în moştenire de la dînsul la mătuşa mea Dafina, şi soţul ei, Panait, şi de la aceştia s-a coborît în a mea stăpînire, precum dovedeşte şi anaforaoa cinstitului tribunal de secţia I-iu, dată la cercetarea ce a făcut asupra acestui drept. Drept aceia, d-lui marele logofăt Dimitrie Ralet, plătind la sf. mănăstire pe tot anul sus arătatul emvatichiu de lei 10, să aibă a stăpîni acest loc, atît d-lui, cum şi moştenitorii d-lui, în pace şi nesupărat din partea mea, cum şi a urmaşilor mei, ca un lucru ce l-am dăruit d-lui de a mea bunăvoinţă şi nesilit de nimeni... (în «Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R. P. R.» întocmită de Ştefan Pascu şi Vladimir Hanga, vol. III, Bucureşti, 1963, p. 596-597; reprodusă după Ionaşcu, Doc. buc., p. 356).

32) Legiuirea Caragea, ed. Acad. R.S.R., Buc., 1955, p. 46.

33) Idem, p. 43. 44.

34) v. «Buletin, foaie oficială», Iaşi, an. XVI, nr. 42 din 27 mai 1848, cf. Codul Calimach, ed. cit., p. 895.

care se închiria cuiva un pămînt pentru clădire sub obligaţiunea, pentru chiriaş, de a plăti o redevenţă anuală şi cu drept, pentru dînsul, de a deveni proprietarul acaretului ce se va construi, era o constituire de emfiteosă (embatic) nu o simplă închiriere»; şi că «fixarea unui termen nu schimbă întru nimic natura şi caracterul convenţiunii»[35]). In acelaşi sens a interpretat jurisprudenţa şi dispoziţia art. 1415 din Codul civil, prin care se înterzice înfiinţarea embaticurilor pe viitor, dar se respectă cele care au luat naştere în trecut – adică înainte de intrarea în vigoare a Codului civil – dispuînd ca aceste embaticuri să se reglementeze după legile sub care s=au născut. Prevăzînd asemenea dispoziţii, art. 1415 din Codul civil «n=a statuat numai asupra embaticurilor ce erau dobîndite într=un mod definitiv la promulgarea Codului civil, ci a înţeles că embaticurile care au luat naştere în virtutea unui titlu anterior acestei promulgări, să se urmeze cu dînsele ca şi cum legea sub care s=au născut ar fi încă în vigoare... Astfel fiind, odată ce legiuirea Caragea autoriza concederea de embatic, şi sub imperiul ei un embatic e concedat chiar a non domino, putea să fie cîştigat printr=o posesie de bună credinţă în timp de 10 ani, este învederat că acela care se află în aceste condiţiuni are dobîndit în virtutea acestei legi dreptul de embaticar»[36]). Ceea ce se desprinde, ca o concluzie, din jurisprudenţa creată prin soluţionarea diferitelor cazuri care s=au prezentat justiţiei, cu privire la raporturile dintre proprietarii terenurilor şi embaticari, este aplicarea constantă a dispoziţiilor din Legiuirea Caragea, prin care sînt reglementate asemenea raporturi, dacă au luat fiinţă înainte de promulgarea Codului civil – şi anume în temeiul dispoziţiei art. 1415 –; iar pe de altă parte că în soluţionarea unor asemenea diferende, justiţia, fără a tăgădui stăpînului locului dreptul său de proprietate, a interpretat cît mai favorabil cu putinţă legea, în scopul protejării intereselor embaticarului. Astfel, deşi în cap. 5 din Legiuirea Caragea – unde se reglementează embaticul (emfiteuza) – la art. 5 se prevede că, atunci «cînd sădirea va fi zidire şi va arde sau să va dărîma cu totul, atunci de nu va fi fost mai dinainte tocmit, cum să se urmeze, să rămîie locul slobod în stăpînirea stăpînului său»[37]), justiţia a stabilit totuşi, că «embaticarul avînd folosinţa pămîntului poate face schimbările şi construcţiile ce crede utile pentru punerea în valoare a terenului, de unde urmează că embaticul nu încetează cînd posesorul a dărîmat vechea clădire spre a o înlocui cu alta, mai ales cînd nu se face dovada că dărîmarea s=a făcut cu intenţia de a abandona embaticul»[38]); şi, de asemenea, că «distrugerea viei în embatic din cauză de forţă majoră, cum este filoxera, nu atrage de drept desfiinţarea embaticului, ci *judecata,* după reclamaţia proprietarului, apreciind împrejurările, *este datoare* să acorde embati=

---

35) v. Cas. civ. dec. 195, 14 mai 1899, Bul. Cas. 1899, p. 632 cf. Legiuirea Caragea, ed. cit., p. 255.

36) Cas. civ. dec. 363, 2 oct. 1891, Bul. Cas. 1891, p. 1048: cf. Legiuirea Caragea, loc. cit.

37) Legiuirea Caragea, ed. cit., p. 44.

38) v. Cas. civ. dec. 922, 18 dec. 1912, Bul. Cas. 1912, p. 2126: cf. Legiuirea Caragea, ed. cit., p. 256.

carului termen pentru replantarea viei şi numai în caz că nu se va conforma acestei îndatoriri să declare contractul desfiinţat»[39]).

Dacă la cele evidenţiate, din care se desprinde aspectul legal al embaticului, s=ar mai lua în considerare şi faptul că, ori de cîte ori reprezentanţii proprietarilor de terenuri au iniţiat măsuri, care tindeau la înrăutăţirea situaţiei embaticarilar[40]), reprezentanţii Bisericii au luat atitudine hotărîtă împotriva unor asemenea măsuri, alături de elementele cele mai luminate ale epocii, rezultă, în mod evident, că un asemenea embatic, reglementat şi protejat de vechiul obicei şi de lege, nu poate fi socotit simonie. Un alt conţinut trebuie să fi avut, deci, embaticul pe care întocmitorul manuscrisului nr. 307 l=a scos în evidenţă, pentru exemplificarea delictului simoniei. Să vedem în ce constă acest embatic.

4. *Embaticul în dreptul bisericesc.* 1. Originea embaticului, cu conţinutul care a îndreptăţit calificarea lui de «simonie», urcă spre jumătatea a doua a secolului al XI=lea, de cînd, în Biserica de Apus, cei îndreptăţiţi să numească titulari ai oficiilor bisericeşti, au început să încaseze, în întregime sau în parte, pe timp de unul sau mai mulţi ani, veniturile beneficiilor bisericeşti, atunci cînd le confereau unui nou titular[41]). Astfel clericul care primea beneficiul vacant era lipsit pentru un anumit timp – de obicei pe timp de un an – de veniturile beneficiului, cu toate că el era obligat să îndeplinească, chiar din momentul în care lua în primire beneficiul[42]), toate îndatoririle corespunzătoare oficiului şi să împlinească toate sarcinile cu care beneficiul s=ar fi găsit grevat. Obiceiul acesta – al încasărilor cu anticipaţie a veniturilor beneficiului pe timp de un an, la conferirea beneficiului – fiind favorabil realizării unor sume importante, s=a întins repede, aşa încît în sec. XII şi XIII se întîlnesc dovezi că era practicat în multe biserici, în Apus. De la acest fapt

---

39) Cas. civ. dec. 553, 24 nov. 1914, Bul. Cas. 1914, p. 515; cf. Legiuirea Caragea, ed. cit., p. 258.

40) Cînd, în martie 1831, a venit rîndul să se discute în Adunarea ordinară de revizuire art. 145 din Regulamentul Organic — unde se vorbea despre otaştină sau otaşniţă — şi unii au propus «ca de la toate viile sădite pe moşii de proprietari şi care plăteau otaştină cîte o vadră din 20, să ia de acum înainte proprietarul zeciuială», împotriva acestui amendament au votat — alături de: Atanasie Hristopol, Iordache Golescu şi Const. Cîmpineanu — toţi episcopii, arhimandriţii şi egumenii, care cereau să se respecte vechiul obicei. La data aceea, în urma cercetărilor, s-a constatat că cele mai multe dintre vii plăteau «după vechiul obicei, fără tocmeală în scris», otaştină din 20 vedre una. Erau însă alte vii — din cele sădite pe moşiile mănăstireşti — care plăteau drept otaştină un număr de oca de ceară pentru toată via, fie că este mare, fie că este mică «fără măsurătoare de pogoane». Alte vii plăteau în bani de la $1\,^1/_2$ taler pînă la 5 de pogon; iar altele nu plăteau nimic, socotindu-se nesupuse la otaştină pentru că nu s-a plătit nimic din vechime (cf. Andrei Rădulescu, Studii de drept civil, Buc. 1915, p. 203, 206, 210, passim în cap. «Dovedirea embaticului şi otaşniţei»).

41) G. Mollat, cuv. «Annates» în «Dictionnaire de droit canonique», tom. *I*, Paris, 1935, col. 533.

42) În Biserica apuseană accentuîndu-se în mod deosebit latura mijloacelor prin care se asigura funcţionarea oficiului bisericesc — şi în primul rînd întreţinerea titularului oficiului — s-a ajuns ca oficiile să fie indicate cu conţinutul acestor mijloace, sub denumirea de «beneficiu» şi «beneficii» bisericeşti.

că sumele care se încasau, cu prilejul acordării beneficiilor, corespundeau veniturilor beneficiului conferit, pe timp de un an, s-a ajuns ca aceste sume să fie designate sub numele de: *fructus primi anni, annalia, annualia, annata*[43]). Episcopii ale căror mijloace financiare se aflau în strîmtorare, se străduiau, în această epocă, să obţină din partea Papei concesiuni speciale, ca să poată încasa, pe un anumit timp, aceste «annata» de la toate beneficiile care se vacantau în dioceza lor. O asemenea hotărîre a Papei Honorius III (1216-1227), cu privire la concesiunea acordată episcopului de Toul, se găseşte trecută în «Corpus juris canonici»[44]). De la jumătatea a doua a secolului al XIV-lea, prin *annata* se înţelegea impozitul pe care îl încasa Camera apostolică cu prilejul acordării unui beneficiu bisericesc rezervat – acordare făcută chiar de Papa în afară de Consistoriu, sau în urma unei rezervări a veniturilor realizate în primul an de la vacantarea beneficiilor bisericeşti, în general[45]). Această practică fiind tot mai ispititoare, s-a ajuns ca să i se lărgească şi domeniul de aplicare. Astfel, în secolul al XV-lea, prin acest termen se înţelegeau, deseori, toate impozitele pe care le încasa Curia romană cu ocazia beneficiilor bisericeşti, adică, pe lîngă «anatele» propriu zise. Aceste impozite, numite *servitia communia* şi *servitia minuta* erau plătite de episcopi, stareţi şi anumiţi preoţi, cînd erau designaţi sau confirmaţi de Papa în Consistoriu. La acestea, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, papa Paul II (1464-1471) a adăugat aşa numitele «quindennia», un impozit care trebuia să fie achitat la fiecare al cincisprezecelea an, asupra veniturilor beneficiilor care fuseseră reunite pentru totdeauna la alte beneficii bisericeşti. Dar pe cîtă vreme «anatele» propriu zise – reprezentînd veniturile pe un an ale beneficiului conferit – se încasau în mod exclusiv pentru Papa şi Camera sa, celelalte impozite menţionate se împărţeau între Camera apostolică şi Camera Cardinalilor. Tot pentru Camera apostolică – adică pentru Papa – se încasau aşa numitele *„fructus medii temporis"*, care reprezentau veniturile unui beneficiu de la vacantare şi pînă la numirea unui nou titular. In această categorie de venituri, în afară de anate, intrau şi: dreptul de moştenire – *jus spolii* (spolia) – asupra bunurilor mobile şi imobile lăsate de un preot sau de un beneficiar decedat, în folosul Papei şi al Camerei sale; veniturile încasate în mod necinstit – *fructus male percepti* – de un cleric care se bucura de un beneficiu împotriva prevederilor dreptului canonic şi pe care acesta le achita Camerei apostolice, ca să i se reglementeze situaţia, pînă aci ilegală; şi veniturile realizate din impunerea – începînd

---

43) v. G. Mollat, art. şi loc. cit.; J. P. Kirsch, cuv. «Annates» în «Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclèsiastiques, tom. III, Paris, 1922, col. 307; A. Esmein, Cours élémentaire d'histoire du droit français, ed. XVI, îngrijită de R. Génestal, Paris, 1925, p. 615.

44) v. Decret, Greg. IX c. v. titl. XL, c. 32, ed. Friedberg, tom. II, p. 926; cf. J. P. Kirsch, art. cit. col. 308,

45) J. P. Kirsch, art. cit. col. 307. «Reservatio» era un act de autoritate al Papei, prin care îşi rezerva dreptul de numire într-un anumit oficiu bisericesc şi încasarea veniturilor beneficiilor bisericeşti, în general, din primul an după vacantare, în folosul Sf. Scaun.

din a doua jumătate a sec. XIV – a ceea ce primeau episcopii, cu prilejul vizitaţiilor canonice în diocezele respective [46]).

Lărgirea acestei practici, care aducea mari venituri Papei şi Camerei apostolice – restrîngîndu-se însă drepturile care reveneau episcopilor titulari de dioceze, în virtutea principiului autonomiei eparhiale – a trezit pofta realizării unor asemenea venituri şi prin-cipilor. Acesta a fost mobilul luptei care a început între Regalitate şi Papalitate, pentru a pune mîna pe asemenea imense venituri, atribuindu-şi dreptul de a conferi beneficiile bisericeşti şi de a încasa *anatele* respective. Intr-adevăr principii, imitînd procedura Papei, au căutat să beneficieze pe scară tot mai largă din aseme-nea acordări de beneficii, care pretindeau ei că le revin în baza unor drepturi vechi şi tradiţionale. In această luptă, acolo unde nu s-a ajuns la un compromis între cele două autorităţi, cîştigul a înclinat de partea Papei. Astfel, în cursul secolului al XIII-lea se întîlnesc tot mai numeroase cazurile cînd beneficiile bisericeşti, în diferitele ţări creştine, au fost rezervate Papei, care le putea acorda, direct, imediat ce se vacantau. Introducînd în dreptul canonic, puţin cîte puţin, norme care-i măreau puterea, atît în cadrul Biseri-cii cît şi în raporturile cu autoritatea politică, Papa a ajuns să restrîngă deopotrivă drepturile laicilor şi patronilor, în general, asupra beneficiilor bisericeşti, ca şi pe ale episcopilor, care – cu pri-vire la beneficiile din diocezele respective – erau, în principiu, singurii îndreptăţiţi să le acorde. Ca să exercite dreptul de a conferi şi beneficiile inferioare, Papa a folosit îndeosebi două mijloace: pre-venirea – la prévention – şi favorurile probabile, în aşteptare – les grâces expectatives –. Potrivit primului mijloc, Papa putea conferi toate beneficiile vacante, în concurenţă cu colatorii obişnuiţi; cel care, dintre cei doi îndreptăţiţi, conferea beneficiul, primul, preve-nea pe celălalt şi, prin aceasta, actul său – acordarea beneficiu-lui – devenea un act valabil. Prin cel de al doilea mijloc, Papa conferea unei anumite persoane, un beneficiu care era ocupat, cu dreptul de a intra în posesia lui în momentul cînd se va vacanta [47]). Pentru beneficiile superioare, eparhii şi mănăstiri, Papa s-a folosit de procedeul «rezervelor», care consta în încunoştiinţarea capitluri-lor şi mănăstirilor – fie înainte de vacantare, fie după vacantare – că li se interzice să procedeze la alegerea unui nou titular, întrucît şi-a rezervat pentru el dreptul de a conferi aceste beneficii. «Rezer-vele» erau, cînd generale, cuprinzînd o întreagă categorie de bene-ficii, cînd speciale, privind un beneficiu determinat. Acest fel de rezerve, generale, stabilite sub diferite pretexte, au devenit din ce în ce mai cuprinzătoare. Ceea ce la început era un simplu obicei s-a transformat, puţin cîte puţin, într-un sistem perfecţionat, prin reglementarea pe care Cancelaria apostolică i-a adus-o, comple-tîndu-l şi extinzîndu-i coţinutul, prin norme a căror obligativitate

---

46) J. P. Kirsch, art. şi loc. cit. Pentru toate aceste venituri pe care le-a creat Camera Apostolică, în sec. XII-XIV, v. Ch. Samaran şi G. Mollat, La fiscalité pontificale en France au XIV-eme siècle, Paris, 1905, p. 23 ş. u.: J. P. Kirsch, Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des XIV Jahr-hunderts, Paderborn, 1903.

47) A. Esmein, *op. cit.*, p. 614.

s=a impus cu caracter general, prin codificarea lor. Cea dintîi «rezervă» generală, scrisă, este socotită, de obicei, bula Papei Cle=ment V, din 1 februarie 1306, prin care s=au pretins *anatele* de la toate beneficiile care erau vacante la data apariţiei bulei, precum şi de la cele care vor deveni vacante în următorii trei ani, în Anglia, Scoţia şi Irlanda. Din textul acestei bule se vede că Papa Clement V şi=a impus «rezerva» numai asupra anatelor corespunză=toare beneficiilor aflate vacante la 1 februarie 1306, şi a celor care vor deveni vacante în următorii trei ani, fără a=şi rezerva şi dreptul de a numi pe titularii acestor beneficii, care erau obligaţi să achite totuşi anatele. El a prevăzut, în acelaşi timp, că dacă asupra anatelor acestor beneficii ar exista anumite drepturi, cei îndreptăţiţi îşi vor putea valorifica aceste drepturi din veniturile anului al doilea. De asemenea, trebuia procedat în aşa fel încît obligaţiile care afectau aceste beneficii să fie îndeplinite. Măsura papei Clement V – care este socotită prima şi în privinţa dispoziţiei ca *anatele* să se achite în favoarea Camerei apostolice – a fost imi=tată, la numai zece ani, de către papa Ioan XXII, prin bula din 8 decembrie 1316. Prin această bulă, papa Ioan XXII a rezervat în favoarea Camerei apostolice *anata* de la toate beneficiile vacante la acea dată sau care vor deveni vacante în următorii trei ani, în diferite ţări din Europa, cu excepţia cîtorva regiuni din Italia şi a diocezelor din Franţa [48]). Exceptarea pentru Franţa – în baza privilegiilor obţinute, în 1316, de Carol Valois şi de Filip cel Lung, pentru anumite comitate – a durat pînă în 1326, cînd documentele arată că şi Franţa a început să plătească Sf. Scaun «annalia» sau «annata». Intinderea «anatei» poate fi socotită că a ajuns la maxi=mum de dezvoltare, prin măsura papei Grigore XI, care, în 1376, a obligat pe toţi clericii – indiferent de titlul sub care deţineau benefi=cii: mitropoliţi, episcopi şi orice colatori ordinari – să verse venitul de pe primul an de la beneficiul respectiv. Fiind obligaţi să înde=plinească toate sarcinile beneficiului, în timpul cît plăteau *anatele*, clericii au protestat împotriva acestui greu impozit. Astfel s=a ajuns ca în Franţa, anatele să fie desfiinţate, printr=un decret regal din 18 februarie 1407. Protestele se ridicau însă din toate ţările, nu numai din Franţa. De aceea, cînd papa Martin V a încheiat concordate, în 1418, cu naţiunile: germană, engleză, spaniolă, fran=ceză, italiană, a trebuit să consimtă la restrîngerea drepturilor papalităţii, urmînd ca pe viitor să fie scutite de asemenea impozite beneficiile care aduceau un venit anual mai mic de 24 florini aur [49]). De altfel «acordarea beneficiilor bisericeşti fiind reglementată prin convenţiile încheiate între papalitate şi puterea civilă în cursul secolelor XV şi XVI şi de către conciliul din Trident, numărul beneficiilor rezervate de către Sf. Scaun a scăzut mult şi astfel

48) J. P. Kirsch «Annates», în «Dict. d'hist. et de géographie ecclés.» tom. III, col. 309; G. Mollat, «Annates», în «Dict. de droit cannonique», tom. I, col. 533; A. Coulon, Lettres secrétes et curiales de Jean XXII, t. I, p. 80 sq. nr. 26, 27, 29, 446, 447.

49) Hefele-Leclercq, Histoire des conciles, tom. VII, p. 362 sq. Bess, Die Annatenverhandlungen der natio gallicana Konstanzerkonzils, in Zeitschrift für Kirchengeschichte, 1901, tom. XXII, p. 48-70; cf. G. Mollat, art. cit. col. 534; J. P. Kirsch, art. cit. col. 314.

impozitul *anatei* şi=a pierdut, prin aceasta, în mare măsură importanţa sa» [50]).

Cu privire la caracterul anatelor, dacă puteau fi socotite sau nu «simonie», mulţi canonişti apuseni au susţinut că, întrucît încasarea lor nu avea nici o legătură nici cu alegerea, nici cu confirmarea, nici cu hirotonia sau cu promovarea «beneficiarilor», ci ele erau pretinse numai cu scopul de a asigura întreţinerea Bisericii din Roma şi a Curţii Papei, nu puteau fi socotite simonie. Ţinînd seama, însă, de faptul că titularul beneficiului încredinţat, era obligat să achite veniturile beneficiului pe un an – şi în acest timp el îndeplinea toate îndatoririle beneficiului, trebuind să=şi asigure existenţa din alte resurse – această obligaţie se încadra ca «o dare şi luare» pentru primirea şi acordarea unui beneficiu bisericesc şi, deci, corespundea, prin conţinut, delictului simoniei. Aşa şi califică Teodor de Niem măsura papei Rainoldus, din anul 1392, prin care şi=a rezervat jumătate din venitul pe un an de la toate beneficiile pe care avea dreptul să le acorde, chiar dacă Teodor de Niem socoteşte această formă de simonie motivată de multiplele nevoi – între care şi războiul – cărora papa trebuia să le facă faţă [51]). In legătură cu situaţia dificilă care se crea titularului beneficiului, prin impunerea achitării *anatei*, se amintesc cazuri şi mai grave, cînd acesta trebuia să achite veniturile beneficiului pe trei ani consecutivi, lui venindu=i rîndul să încaseze veniturile numai în al patrulea an. In primii trei ani – cînd veniturile erau încasate: în primul an pentru Papa, în cel de al doilea an pentru episcop sau stareţ, şi în cel de al treilea an pentru parohie sau mănăstire – titularul beneficiului era nevoit să cerşească sau să caute alte resurse, ca să poată trăi [52]). Privite sub acest aspect – ca o privare a titularului beneficiului de drepturile personale ce=i reveneau în această calitate, în favoarea celui care=i conferea beneficiul – anatele se încadrau, în mod evident, în categoria actelor prin care se poate săvîrşi delictul simoniei [53]). Dacă la

---

50) J. P. Kirsch, art. cit. col. 315. Pentru evoluţia luptei dintre autoritatea politică şi papalitate, cu privire la acordarea beneficiilor bisericeşti şi încasarea *anatei* în Franţa. v. A. Esmein, *op. cit.*, p. 613-623 şi Louis Thomassin, Dictionnaire de discipline ecclésiastique, ed. revăzută de J. J. Bourassé şi publicată de l'abbé Migne, tom. I, Paris, 1856, cuv. «Annates» col. 127-133. Decretul din 4 august 1789 a suprimat *anatele* în Franţa, cf. L'abbé André, Cours alphabétique et méthodique de droit canon, tom. I. Paris, 1862, cuv. «Annate», col. 147.

51) Teodor de Niem se exprima astfel cu privire la măsura papei Rainoldus: «Circa decimum annum sui regiminis, ut cautius ageret în hac parte, paliaretque simoniam, quam exercuit, quodam necesitatis colore, primos fructus unius anni omnium ecclesiarum cathedralium et abbatiarum vacantium suae camerae reservavit; ita quod quicunque extunc in archiepiscopum, vel episcopum, aut abbatem, per eum promoveri voluit, ante omnia cogebatur solvere primos fructus ecclesiae vel monasterii cui praefici voluit», cf. Thomassin-Bourassé, Dict. de discipline ecclésiastique, tom. I, col. 125.

52) «Et interim contingit, est în Ecclesiis in quibus praelatus proventus unius anni, et fabrica alterius anni percipere consueverunt; dicti collectores primi, praelatus secundi, fabrica tertii annorum fructus percipiunt. Et his tribus annis beneficiati nondicando vivere coguntur». cf. Thomassin-Bourassé, *op. cit.*, col. 128.

53) Aşa cum rezultă din canonul 2 al sinodului IV ecumenic şi îndeosebi din epistola Sf. Vasile cel Mare către episcopii săi sufragani, simonie se săvîrşeşte oricînd s-ar da şi orice s-ar da, dacă se dă, în legătură cu numirea sau cu promovarea într-un oficiu bisericesc. v. Sint. At. VI, p. 509-510.

aceste aspecte se mai adaugă şi asprimea cu care erau sancţionaţi «beneficiarii» care neglijau, după intrarea în posesia beneficiului să achite anatele şi obligaţiile ce li se impuneau la încredinţarea beneficiului, apare şi mai evident caracterul de simonie al *anatelor* şi al celorlalte impozite ce se răsfrîngeau asupra drepturilor personale cuvenite titularilor de beneficii bisericeşti. Ca exemplificare, se aminteşte cazul arhiepiscopului de Mayenţa, Diether, fiindcă a provocat un adevărat scandal, la vremea sa, riscînd să antreneze întreaga naţiune germană în lupta împotriva anatelor. Pentru că nu şi-a ţinut promisiunea făcută cu prilejul numirii sale ca arhiepiscop, adică n-a mai achitat Camerei apostolice anatele corespunzătoare beneficiului [54]), Diether a fost excomunicat de către reprezentantul Camerei apostolice şi şi-a pierdut beneficiul – arhiepiscopia –, cu toate că, în cele din urmă, el a făcut act de pocăinţă. In această înfruntare, poziţia lui Diether se găsea în inferioritate, ca bază legală: fiindcă în Concordatul pe care papa Nicolae V îl încheiase cu naţiunea germană, în 1448, se prevăzuse că anatele de la episcopii şi mănăstirile de bărbaţi se vor achita după sumele stabilite de Camera apostolică.

De altfel, această măsură, folosită în cazul arhiepiscopului Diether, a fost aplicată ulterior, ca sancţiune împotriva tuturor «beneficiarilor» care nu-şi achitau, la datele stabilite, obligaţiile cuvenite, ca anate, faţă de Camera Apostolică. Papa Inocenţiu VIII, într-o decizie a sa din anul 1484, aminteşte hotărîrea Papei Piu II, care văzînd marile restanţe datorate Camerei apostolice, ca anate, şi dispreţul cu care era privită excomunicarea, cînd era pronunţată împotriva «beneficiarilor» care nu-şi achitau la termenul prevăzut asemenea datorii – a dispus ca, pe viitor, cei care se vor obliga faţă de Camera apostolică şi nu-şi vor plăti la vreme sumele datorate, – ipso facto – să fie nu numai excomunicaţi, ci şi lipsiţi de beneficiile lor [55]).

Imbrăcînd astfel aspectul unor contribuţii legalizate, stabilite de Papi, în înţelegere cu autoritatea politică, în vederea asigurării întreţinerii Curţii papale, anatele şi impozitele fixate de Camera apostolică asupra beneficiilor mai importante, cu venituri anuale mai mari – peste 24 florini aur – nu mai pot fi socotite simonie, dacă nu se răsfrîng asupra drepturilor titularilor de beneficii, adică nu devin obligaţii personale ale acestora, în baza actului numirii sau confirmării lor în beneficiu de către Papa.

2. Contribuţii ale unităţilor bisericeşti mai mici, pentru susţinerea unităţilor sau oficiilor bisericeşti mai mari – ca şi pentru întreţinerea slujitorilori bisericeşti – au existat şi în Biserica ortodoxă de răsarit; iar cu denumiri şi sub forme diferite se aplică şi astăzi [56]).

---

54) Cf. Thomassin-Bourassé, op. cit., col. 153.

55) «Accepto quod numerus debitorum dictae camerae nimis auctus erat, et quod obligati pro annatis beneficiorum, quae apostolica auctoritate assecuti fuerant, excommunicationis sententiam (quam non solvendo in praefixo eis termino, ipso facto incurrebant) minime curare videbantur...» cf. Thomassin-Bourassé, op. cit., col. 153,

56) In Biserica Ortodoxă Română — spre ex. — parohiile înscriu în bugetele lor anuale o contribuţie către protopopiat şi către Centrul Eparhial, reprezentînd contribuţia către protopopiat, un procent de 1-5 %, din bugetul

In izvoarele canonice mai vechi ale Bisericii ortodoxe, asemenea contribuţii se întîlnesc designate prin termenul «κανονικὸν» cu înţelesul de – «contribuţie fixă, reglementată» – sau cu termenul plural «τὰ κανονικὰ» = «contribuţii fixe, reglementate».

Termenul «embatikion» care corespunde prin conţinut termenului «annata» sau «annualia» din Biserica apuseană [57]), nu se întîlneşte în izvoarele canonice ale Bisericii ortodoxe de Răsărit; nici în canoanele care condamnă simonia şi arată actele prin care poate fi săvîrşită (v. nota 21); nici în comentariile făcute la aceste canoane de către canoniştii clasici ai bisericii ortodoxe din sec. XII şi XIII; nici în «Sintagma alfabetică» a lui Matei Vlastares [58]) – adică spre mijlocul veacului al XIV, cînd în Biserica de Apus «annata» luase o mare dezvoltare; şi nici în «Pidalion», adică la sfîrşitul veacului al XVIII şi la începutul veacului al XIX-lea. Dacă, totuşi, acest termen se întîlneşte în manuscrisul grecesc nr. 307 de la Academia Republicii Socialiste România – care ar corespunde, prin conţinut manuscrisului folosit la întocmirea «Indreptării Legii» – aceasta înseamnă că lui Manuil Malaxos îi era cunoscută aplicarea «embaticului», cu conţinutul «anatei», practicată în Biserica de Apus, şi în unele eparhii ortodoxe; desigur, în acele eparhii care, prin apropiere, au fost mai expuse influenţei acestei practici, sau în care se abuza de obiceiul primirii unor daruri, cu prilejul hirotoniei şi mai ales al instalării celor nou numiţi. Intocmind nomocanonul său – în mai multe variante – Manuil Malaxos a redat această practică a «anatei» prin termenul «embatikion», introducîndu-l în titlul care menţionează actele prin care se săvîrşeşte delictul simoniei; şi apoi în unele canoane, şi în unele comentarii făcute la aceste canoane, prin care Sfinţii Părinţi au scos în evidenţă conţinutul şi gravitatea delictului simoniei. Este în afară de orice îndoială, însă, că în textul original al canoanelor, care tratează despre delictul simoniei şi despre actele care pot fi interpretate ca vindere şi cumpărare a darului Duhului Sfînt, termenul «embatikion» nu se întîlneşte. Introducîndu-l între aceste acte – şi dată fiind pedeapsa aspră cu care este sancţionată simonia – Manuil Malaxos nădăjduia să-i împiedice răspîndirea, îngrozind, cu consecinţele pe care le atrage după sine delictul simoniei, pe cei care s-ar lăsa ispitiţi să folosească «embaticul», cu prilejul ocupării oficiilor bisericeşti, prin noi titulari, sau cu prilejul hirotoniei acestora. Termenul «embatikion» a existat şi în manuscrisul pe care l-a tradus şi l-a folosit întocmitorul «Indreptării Legii», la 1652; aceasta rezultă clar din text. Dar traducătorul nu l-a redat nici prin «simonie» – fiindcă nu numai embaticul, cu acest conţinut, constituia «simonie», ci şi celelalte acte menţionate în canoane şi socotite ca vindere şi cumpărare a darului Duhului

---

propriu, şi de 5-10%, către Centrul eparhial. În unele eparhii, contribuţia către Centrul eparhial se stabileşte după numărul familiilor — 3-5 lei de familie — şi poartă, denumirea de «sidoxie». Există şi o contribuţie a eparhiilor — realizată prin chetă, făcută o dată pe an, în toate unităţile din cuprinsul lor — către Patriarhie, formînd «Fondul Central Misionar», cu care se face faţă nevoilor şi instituţiilor de interes general ale Bisericii Ortodoxe Române.

57) v. Dicţionar grec-francez, întocmit şi editat de Anghelos Vlahos, Atena, 1897, p. 311; «ἐμβατίκιον» (τὸ) = annate (plătită unui episcop).

58) v. Sint. At. VI, lit. h, cap 28, p. 509-515.

Sfînt –, şi nici prin «embatic» sau «embaticuri», pentru ca să nu se creeze confuzia, care ar fi putut interveni uşor, între acest «embatic» cu conţinutul «anatei» şi între embaticul practicat în Ţările Româneşti, ca veche instituţie juridică, fără nici o legătură cu atribuirea oficiilor bisericeşti şi cu hirotonia noilor titulari ai acestor oficii, embatic care nu putea figura, deci, între actele prin care se săvîrşeşte delictul simoniei. De aceea traducătorul din 1652 a preferat să redea acest termen prin formula mai vagă – fiindcă nu indica precis embaticul – anată –, dar mai cuprinzătoare: «luarea de care iau arhiereii astăzi»; întrucît «orice luare şi orice dare» cu prilejul numirii şi al hirotoniei pe seama unui oficiu bisericesc constituie «simonie»[59]), dacă această «dare» şi «luare», sau «mijlocire» au condiţionat – adică au determinat – numirea şi hirotonia[60]); sau dacă s-a depăşit ceea ce legea îngăduia să se dea şi să se ia, cu asemenea prilejuri[61]).

Termenii «kanonikon» şi «kanonika» – reprezentînd contribuţia cu care unităţile bisericeşti mai mici veneau în sprijinul unităţilor bisericeşti mai mari, precum şi taxele care puteau fi încasate de către săvîrşitorii lucrărilor sfinte, pentru ca asemenea plăţi să nu fie socotite «simonie» – se întîlnesc în izvoarele canonice ale Bisericii ortodoxe de răsărit, îndeosebi, începînd din secolul al XI-lea. Asemenea contribuţii au fost stibilite, fie prin hotărîri ale autorităţii politice – acceptate şi întărite apoi de Biserică – fie prin hotărîri ale autorităţii bisericeşti, luate cu consimţămîntul autorităţii politice

---

59) Pentru înlăturarea confuziilor — pentru că erau unii care socoteau că nu se păcătuieşte, şi deci nu se săvîrşeşte simonie, dacă se ia după hirotonie, iar nu chiar la hirotonie — Sfîntul Vasile cel Mare a precizat că «luare», adică păcătuire, este oricînd s-ar lua (v. Sint. At. VI, p. 510).

60) Ca şi canoanele, legile împăraţilor bizantini interziceau şi sancţionau orice dare şi luare de bani sau alte lucruri — ca şi orice intervenţie — cu prilejul numirilor şi hirotoniilor pe seama oficiilor bisericeşti. Clericii dovediţi vinovaţi de asemenea abatere îşi pierdeau preoţia, iar laicii îşi pierdeau funcţiile administrative cu care erau învestiţi. În plus, ceea ce se constata că s-a dat cu asemenea prilej, revenea bisericii, de la preoţi în cantitatea dată şi luată, iar de la laici biserica era în drept să revendice cantitatea dublă (v. Justinian, novela 123, cap. 2, par. 1 şi «Basilicale» cartea III, titl. I, par. 9).

61) Interzicîndu-se orice «dare» şi «luare», cu prilejul alegerii, numirii şi hirotoniei clericilor (v. nota 60), s-a îngăduit totuşi ca cel care ar dori să dea, din bunurile proprii, bisericii pe seama căreia a fost ales, să poată face aceasta neîmpiedecat, iar o asemenea faptă să nu fie condamnată şi pedepsită, ci dimpotrivă lăudată, ca o dăruire sau oblaţiune.

De asemenea, fiindcă era obiceiul ca — cu prilejul hirotoniei — cel hirotonit să facă hirotonisitorului şi celor care slujeau alături de el anumite daruri, pentru ca acest obicei să nu se transforme în abuz, s-au stabilit precis sumele care puteau fi oferite şi primite cu acest prilej. La stabilirea sumelor s-a ţinut seama de veniturile anuale ale bisericilor prevăzîndu-se că, în nici un caz, sumele oferite hirotonisitorului şi însoţitorilor lui să nu depăşească venitul pe un an al bisericii respective. Cei numiţi la biserici cu venituri mici — indicîndu-se ce se înţelegea prin venituri mici — nu trebuiau să ofere nimic; iar acolo unde obiceiul era să se ofere sume mai mici decît cele stabilite prin lege, trebuia să se respecte obiceiul, nu legea. Dacă cineva ar fi primit mai mult decît prevedea legea, era obligat să restituie întreit, însă nu celui care a dat, ci bisericii la care era cel care a dat. (v. Justinian, novela 123, cap. III; Basilicale, cartea III, titl. I, par. IX, X, XXIX; Sint. A. VI, p. 514).

sau confirmate de această autoritate [62]). Ceea ce se desprinde din aceste hotărîri – ca formînd obiectivul esenţial al lor – este preocuparea constantă, deopotrivă, a autorităţii bisericeşti şi a celei politice, pe de o parte de a asigura o întreţinere demnă slujitorilor bisericeşti şi condiţii de bună funcţionare unităţilor administrative bisericeşti, potrivit sarcinilor ce revin fiecăreia, în organizaţia Bisericii, iar pe de altă parte de a impiedica pe săvîrşitorii lucrărilor sfinte să alunece spre acte necompatibile cu sublimitatea preoţiei, prin care s=ar necinsti darul Duhului Sfînt, iar săvîrşitorul s=ar expune consecinţelor pe care le atrage după sine orice act socotit de canoane ca «simonie».

Vom aminti, ca exemplificare, numai cîteva dintre hotărîrile prin care s=a legiferat «kanonikon=ul» în Biserica ortodoxă de răsărit. Astfel se aminteşte mai des – deşi nu este hotărîrea cea mai veche – hrisobulul – adică bula de aur sau novela împăratului Alexie Komnenul [63]), intitulat: «Despre kanonikon – περὶ κανονικοῦ – şi despre cele ce se dau în mod obişnuit pentru hirotonie, căsătorie [64]) etc. De la început, Alexie Komnenul precizează că episcopul fiecărei eparhii este în drept să încaseze o dată pe an, derpt canonicon, de la credincioşii săi, cele ce s=au stabilit, în mod precis, prin hrisobulul unchiului său, Isac Komnenul [65]). Contribuţia este stabilită după numărul familiilor (fumurilor) din fiecare sat, luîndu=se drept criteriu numărul de 30, 20, şi 10 familii [66]). Aşa cum hotărîrea împăratului Isac Komnenul a fost confirmată sinodal de patriarhul Mihail Cerularie [67]), la fel hotărîrea împăratului Alexie Komnenul

---

62) Nu vom reda acum, evoluţia pe care au urmat-o asemenea hotărîri propunîndu-ne un articol special asupra contribuţiei designată prin «kanonikon» şi «kanonika», în Biserica Ortodoxă.

63) A domnit între 1081-1118; multe hotărîri au fost date chiar în primul an al domniei; novela despre kanonikon a fost dată în anul 1086. Textul întreg al novelei se găseşte şi în colecţia: «jus Graecoromanum», editată de C. E. Zahariae von Lingenthal, retipărită de I. Zepos şi Pant. Zepos, vezi vol. I, Atena, 1930, p. 311-312.

64) v. Sint. At. V, p. 280.

65) Asupra «canonicon»-ului legiferat de Isac Komnenul, v. Comentariul lui Balsamon, în Nomocanonul lui Fotie, titl. I, cap. 34 (în: Sint. At. I, p. 75). Hrisobulul sau bula de aur a lui Isac Komnenul despre «canonicon» a fost dată între anii 1057-1059; v. textul în colecţia «Jus Graecoromanum», ed. cit. vol. I. p. 275-276; v. şi novela împăratului Andronic cel bătrîn, din anul 1295, despre hirotonii şi despre darurile care se fac, după obicei, cu acest prilej, ca să nu fie dare simoniacă; în colecţia «Jus graecorom.», vol. I, p. 522.

Cu privire la suma contribuţiilor fixe — kanonika — ce trebuiau date anual preoţilor şi episcopilor, Balsamon spune că în canoane nu se găseşte nimic rînduit, dar că impăratul Isac Komnenul a stabilit precis cît anume trebuiau să dea episcopilor laicii din parohiile de sub jurisdicţia lor. (v. întrebarea şi răspunsul nr. 59, în Sint. At., IV, p. 490-492).

66) Astfel de la satul cu 30 de familii se primea: o monedă de aur, 2 argintate, 1 berbec, 6 măsuri de orz, 6 de vin, 6 de făină, 30 de păsări; de la satele cu mai puţine fumuri, contribuţia se reducea proporţional, prevăzîndu-se însă cît anume se cuvenea să dea satele cu 20 de fumuri şi cît cele cu 10 fumuri. Pentru hirotonie se puteau primi 7 monezi de aur: 1 la hirotonia în anagnost, 3 la hirotonia în diacon şi 3 la hirotonia în preot. Pentru taxele care se puteau încasa de la cei care se căsătoreau cît şi de la cei care erau judecaţi pentru abateri — clerici şi mireni — s-au confirmat hotărîri mai vechi, din veacul VII (v. Sint. At., V, p. 281 şi p. 61).

67) v. Sint. At., V. p. 280, p. 1.

a fost confirmată de către patriarhul Nicolae Gramaticul [68]), tot prin hotărîre sinodală. Această hotărîre intitulată: «despre contribuţiile fixe» – περὶ τῶν κανονικῶν – după ce aminteşte că originea acestor contribuţii o constituie «pîrga» pe care o aduceau mirenii primelor veacuri, din produsele lor, numindu-se «kanonikon», şi că, prin analogie cu această «pîrgă», creştinii au început să dăruiască potrivit stării lor mai prospere sau mai puţin prospere, se arată hotărîrile împărăteşti şi cele vechi sinodale, care au reglementat aceste contribuţii, pentru a nu se transforma în abuz [69]). Scopul acestor contribuţii, din partea unităţilor mai mici, în favoarea unităţilor mai mari şi proporţionalitatea lor cu posibilităţile unităţilor, rezultă şi din hotărîrea sinodului patriarhal de Constantinopol, din septembrie 1324, prin care s-au stabilit sumele pe care trebuiau să le achite, anual, mitropoliile şi arhiepiscopiile care depindeau de patriarhie. La începutul acestei hotărîri se arată – ca motivare a contribuţiei – că aşa cum părinţii sînt datori să întreţină şi să ajute pe copii, şi copiii, la rîndul lor sînt datori să întreţină şi să ajute pe părinţi, la fel şi mitropoliile şi arhiepiscopiile sînt datoare să contribuie la întreţinerea «Bisericii mame» şi la sprijinirea activităţii ei, de ale cărei roade au beneficiat şi vor beneficia şi ele. In acest sens, se arată că suma care se strîngea, din contribuţia tuturor, se folosea şi pentru întreţinerea Centrului patriarhal, dar şi pentru ajutorarea unităţilor şi bisericilor mai mici, şi a celor aflate în strîmtorare, ca şi pentru asigurarea unei întreţineri demne a slujitorilor bisericeşti [70]).

---

68) A păstorit între 1084-1111, dovedind o aleasă pregătire în general şi canonică, în special.

69) v. Sint. At., V, p. 60-62. Din măsurile restrictive care au intervenit, din timp în timp, rezultă că şi în Orient, în unele eparhii, se cereau diferite venituri anuale ale episcopilor, care n-aveau nici o îndreptăţire canonică şi duceau la abuzuri. Asemenea venituri necanonice, care se încetăţeniseră prin obişnuinţă, în unele eparhii din Orient, au fost abrogate prin Regulamentul — kanonismos-ul — Patriarhiei de Constantinopol «pentru dotaţia patriarhală şi veniturile arhieraticeşti», din 1862. În art. 11 al acestui regulament se menţionează 11 asemenea venituri, care au fost suprimate ca necanonice, între care figurează şi «embaticul».

Veniturile suprimate ca necanonice, prin «Kanonismos-ul» din 1862, erau: 1) veniturile din vînzarea tuturor taxelor şi impozitelor — γεδικίων — pe care episcopul era îndreptăţit să le primească de la parohienii eparhiei respective; 2) Ajutoarele — βοήθειαι — care se adunau la fiecare doi sau trei ani pentru episcop; 3) darurile — φιλότιμα — pe care clericii le dau în mod regulat episcopului lor; 4) Adunarea de mile în biserică în timpul serviciului divin; 5) taxele sau darurile — ἐμβατίκια — pe care clericii le dau la intrarea în serviciul lor parohial; 6) veniturile din sfeştaniile obligatoare; 7) contribuţiile băneşti — ψυχομερίδια — pe care clericii le adunau la intrarea în biserică de la credincioşi pentru pomenirea sufletelor; 8) taxe pentru sfinţirea de biserici; 9) taxe pentru dispense la piedicile de căsătorie; 10) taxe pentru săvîrşirea hirotoniei; 11) taxe pentru instituirea egumenilor.

Dar, pentru înlăturarea oricăror abuzuri cu încasări de taxe necanonice, prin aceeaşi decizie — kanonismos s-a hotărît că sînt suprimate nu numai veniturile menţionate, ci şi orice alte venituri ocazionale ale episcopului, oricum s-ar numi; asigurîndu-i-se, însă, întreţinerea demnă, prin mijloace precise, care să nu mai poată da loc la nemulţumiri şi să nu mai poată fi socotite ca simonie. v. Nicodim Milaş, Dreptul bisericesc oriental, traducere..., Bucureşti, 1915, p. 444, nota 5.

70) v. Fr. Miklosich şi Ios. Müller, Acta patriarchatus Constantinopolitani, Vindobonae, 1840, vol. I, p. 126-129.

Numirea de «kanonikon» a contribuţiei unităţilor mai mici, către unităţile mai mari de care depindeau, rezultă şi din alte acte sinodale ale patriarhiei de Constantinopol. Astfel, în hotărîrea sinodală, din 1317=18, prin care s=a dispus să se cerceteze la faţa locului anumite chestiuni, în mitropolia Sugdeei, se aminteşte şi aceea că din cuprinsul acestei mitropolii, locuitorii multor sate dis=truse de tătari plecaseră în alte părţi; dar după retragerea tătari=lor, înapoindu=se şi reconstituindu=şi satele, au venit exarhi ai mitropolitului Gothiei şi au făcut în aceste sate stavropighii ale mitropoliei Gothiei, cerînd şi încasînd de la locuitorii acestor sate «kanonikonul» pe care trebuiau să=l plătească mitropoliei Sugdeei [71]).

La fel se aminteşte hotărîrea sinodală, din iulie 1366, prin care se dispune ca mănăstirea Sf. Petru din Cafa, eparhia Sugdeei, care depindea de Patriarhia de Constantinopol, să achite în con=tinuare, «kanonikonul obişnuit» – τὸ σύνηθες κανονικὸν – anual, Pa=triarhiei, iar nu mitropoliţilor Sugdeei, care începuseră să=l pretindă şi să=l încaseze ei, de la stareţul acestei mănăstiri [72]). Kanonikonul astfel reglementat – neinfluenţînd numirea şi hirotonia unei anumite per=soane, pe seama unui oficiu bisericesc, ci grevînd o unitate din organizaţia Bisericii, în raport cu posibilităţile ei – nu poate fi soco=tit simonie. Dar titularul unui oficiu bisericesc, inferior, grevat de «kanonikon» în favoarea unui oficiu bisericesc superior, este dator să se intereseze ca oficiul bisericesc pe care=l conduce să achite, la vreme, kanonikonul, pentru ca astfel să se poată asigura buna desfăşurare a acelei laturi din activitatea Bisericii, care a determi=nat autoritatea superioară bisericească să stabilească o asemenea contribuţie din partea unităţilor bisericeşti inferioare [73]).

* * *

Din cele de mai sus se poate desprinde, drept concluzie, pe de o parte că actul redat prin «embatikion», în unele izvoare canonice, numai atunci poate fi socotit ca simonie, cînd «darea» şi «luarea» care=i corespunde – reprezentînd venitul anual al unui oficiu biseri=cesc – este pretinsă şi încasată cu anticipaţie de la titularul oficiu=lui cu prilejul numirii, confirmării, hirotoniei sau instalării lui, fără ca el să mai aibă posibilitatea să recupereze acea sumă; iar pe de altă parte că «embaticul» cu conţinutul «annatei» – practicată în

---

Din contribuţia fixată pentru fiecare mitropolie şi arhiepiscopie, se poate deduce şi situaţia în care se găseau, în acel timp, aceste unităţi. Căci în timp ce pentru mitropolia Monemvasiei se stabilea o sumă de 800 de «yperpyra», altele trebuiau să plătească: 200, 150, 70, 50, 36, 24, şi chiar numai 16 asemenea monezi.

71) v. idem, op. cit., p. 75-6.

72) v. idem, ibidem, p. 486-487.

73) Pentru înlăturarea posibilităţilor de a fi acuzat preotul că primeşte bani, cu prilejul săvîrşirii lucrărilor sfinte, în cele mai multe părţi, s-a introdus sistemul ca beneficiarii serviciilor religioase să dea o contribuţie benevolă unităţii bisericeşti la care funcţionează preotul săvîrşitor al acestor servicii religioase, urmînd ca preotul să încaseze, de la unitatea respectivă, salariu lunar, stabilit, prin analogie cu salarizarea unei categorii de funcţio-nari administrativi din administraţia Statului, îndeosebi cu salarizarea mem-brilor corpului didactic.

Biserica de Apus – nu poate fi confundat cu embaticul care s=a practicat la noi, ca veche instituție juridică, la început în baza obiceiului, iar mai tîrziu în baza reglementării pe care i=au dat=o vechile noastre legiuiri, dinainte de Codul civil din 1865, aplicîn=du=se însă și sub regimul acestui cod, pînă în anul 1920, dacă a luat ființă în temeiul vechilor legiuiri, care au reglementat această insti=ție juridică.

Prof. Dr. IORGU D. IVAN

Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție ca izvoare ale revelației divine în cele trei mari confesiuni creștine

Vremea noastră se caracterizează prin năzuința omenirii spre înțelegere, înfrățire, unitate și statornicirea unei păci trainice în lume. Această năzuință se remarcă și în latura religioasă și anume de apropiere între diferitele confesiuni și aspirație spre unitate creștină.

In interesul acestei apropieri tot mai puternice și mai strînse între credincioșii confesiunilor creștine, se poartă discuții asupra pro=blemelor fundamentale ale credinței într=o atmosferă calmă și senină, stăruindu=se, îndeosebi, asupra punctelor comune și înrudite și mai puțin asupra acelor puncte care separă pe credincioși.

Sf. Scriptură și Sf. Tradiție ca izvoare autentice ale revelației divine, sînt astfel de probleme fundamentale, care, rezolvate just, deschid mereu perspective noi de apropiere și înțelegere și asupra altor chestiuni care stau în strînsă legătură cu problema raportului dintre Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Așa se explică faptul că în cadrul Conferinței Mondiale pentru «Credință și Constituție» de la Montreal din 12=26 iulie 1963 s=a discutat amplu tema: «Scrip=tură, Tradiție și tradiții» spre o mai bună cunoaștere reciprocă și aprofundarea fundamentelor teologice, confruntate în lumina diferi=telor puncte de vedere.

Intrucît Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, izvoarele credinței noastre, izvoarele revelației, continuă mereu să fie de actualitate, își are justificare expunerea prezentă intitulată cu titlul de mai sus. Subiectul expunerii se va trata după următorul plan:

1. – Scurtă prezentare a doctrinei Bisericii Ortodoxe despre izvoarele revelației, arătîndu=se raportul dintre Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție pe de o parte, iar pe de altă parte, raportul dintre izvoarele Revelației și Biserică.

2. – Problema raportului între Sf. Scriptură și Sf. Tradiție în Teologia Ortodoxă mai nouă.

3. – Sf. Scriptură şi Tradiţia în Biserica Romano=Catolică.
4. – Sf. Scriptură şi Tradiţia în protestantism.
5. – Deosebiri dintre cele trei confesiuni cu privire la canonul Sf. Scripturi.
6. – Concluzii.

I. — Scurtă prezentare a doctrinei Bisericii Ortodoxe despre izvoarele Revelaţiei, Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie.

Vorbind despre izvoarele Revelaţiei, trebuie să definim pe scurt ce înţelegem prin Revelaţia divină. Expresia «Revelaţie» sau Desco=perire divină se înţelege în accepţiunea înaltă de acţiune suprana=turală a lui Dumnezeu, prin care El împărtăşeşte omului tot ceea ce este necesar pentru mîntuire. In înţelesul de conţinut, Revelaţia este totalitatea adevărurilor de credinţă pe care Dumnezeu le=a comunicat credincioşilor ca aceştia să=L preamărească după cuviinţă şi prin aceasta să dobîndească fericirea. Revelaţia supranaturală s=a dat credincioşilor treptat, în trei etape principale: 1) Revelaţia primordială, dată primului om şi păstrată prin urmaşii lui pînă la Avraam; 2) Revelaţia specială împărtăşită unui popor, ales de Dumnezeu pentru planurile providenţei Sale, începînd cu patriarhul Avraam, mergînd cu Isac şi Iacob şi continuînd cu marele legiuitor Moise, proorocii Vechiului Testament şi alţi bărbaţi aleşi pînă la venirea Mîntuitorului; 3) Revelaţia divină absolută şi universală, dată prin Insuşi Fiul lui Dumnezeu întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos, revelaţia Noului Testament, care se identifică cu religia creştină.

Revelaţia, cu toate că s=a dat treptat, în etape, ea este uni=tară, fiindcă unul este cel care s=a revelat. In acest înţeles se pro=nunţă Sfîntul Apostol Pavel prin cuvintele: «După ce Dumnezeu odinioară, în multe rînduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin profeţi, către sfîrşitul acestor timpuri ne=a grăit nouă prin Fiul, pe care l=a pus moştenitor a toate şi prin care a şi făcut veacurile» (Evr. I, 1=2). Revelaţia este, aşadar, un întreg organic şi unitar, care culmineaza cu Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos. Revelaţia divină supranaturală ni s=a transmis pe două căi, sau în două izvoare: Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie, iar păstrătoarea, propovăduitoarea şi aplicatoarea cea infailibilă a Revelaţiei divine este Biserica, prin învăţătura ei. Numai această învăţătură a Bisericii, formulată în chip oficial este exclusiv normă a sensului adevărurilor revelate, cuprinse în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie.

Biserica Ortodoxă expune acest adevăr în definiţiunile sale oficiale, în simboalele de credinţă şi mărturisirile sale oficiale de credinţă, în opoziţie cu învăţăturile eterodoxe. Amintim aici cele două Mărturisiri: a lui Petru Movilă şi cea a lui Dositei (Dosoftei).

Astfel, prin Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă din 1642, Biserica învaţă oficial: «creştinul ortodox trebuie să primească de adevărat şi neîndoios că toate articolele credinţei ecumenice ale Bisericii Ortodoxe sînt date ei de Domnul nostru Iisus Hristos, prin

apostolii săi, lămurite şi întărite de sinoadele ecumenice şi a crede în acelea, precum porunceşte apostolul zicînd: «Pentru aceea, fraţilor, staţi şi ţineţi învăţătura (tradiţiile) care le-aţi învăţat ori prin cuvîntul, ori prin scrisoarea noastră» (II Tes. II, 15), din care cuvinte este evident că articolele credinţei au autoritatea şi întărirea lor, din Sfînta Scriptură şi din Tradiţiunea dumnezeiască şi din doctrina sinoadelor şi a Sfinţilor Părinţi, că adică dogmele sînt de două feluri: unele date în scris şi cuprinse în cărţile teologiceşti ale Sfintei Scripturi, iar altele sînt date prin grai de la apostoli şi acestea s-au explicat de către sinoade şi de către Sfinţii Părinţi».

In mărturisirea lui Dositei – 1672 este expus acelaşi adevăr: «Noi credem că dumnezeiasca şi Sfînta Scriptură este de la Dumnezeu inspirată; pentru aceasta sîntem datori a-i crede fără contrazicere şi, pe lîngă aceasta, nu orişicum, după înţelesul nostru, ci anume aşa cum s-a explicat şi s-a predat lor de către Biserica ecumenică, pentru aceea noi credem că mărturia Bisericii ecumenice, n-are putere mai mică decît aceea a scripturii dumnezeeşti. De aceea autorul aceleia este unul şi acelaşi Duh Sfînt, pentru aceea este tot atîta a fi învăţat de către Sfînta Scriptură ori de către Biserica ecumenică».

Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie sînt, aşadar, cele două forme autentice ale Revelaţiei divine, îndreptarul credinţei noastre.

In ordine cronologică, Sf. Tradiţie este mai veche şi începe cu primele date ale Revelaţiei (începe o dată cu primii oameni). Sf. Tradiţie este comoara Patriarhilor şi reazimul cel minunat al inimii urmaşilor. După multe veacuri, în Vechiul Testament, o parte din Sfînta Tradiţie începe să fie consemnată în scris. De abia acum începe Sf. Scriptură. Cealaltă parte a Sf. Tradiţii s-a întrupat în datinile şi instituţiunile Bisericii, aşezate de Domnul şi se manifestă în credinţa şi viaţa celor credincioşi (creştinilor).

Cuprinsul acestor adevăruri revelate şi predate spre păstrare şi mărturisire Bisericii, întrucît n-au fost fixate în Sfintele Scripturi, constituie Sfînta Tradiţie în înţelesul ei cel mai strict al cuvîntului. Sf. Tradiţie, în înţelesul ei mai larg, ca organ al întregei revelaţii divine, se extinde şi asupra Sf. Scripturi.

Deoarece despre Sf. Tradiţie se vorbeşte, de regulă, în înţelesul ei mai restrîns al cuvîntului, cuprinsul ei se reduce numai la adevărurile revelate, nefixate explicit în Sf. Scriptură. Deoarece, atît Sf. Scriptură, cît şi Sf. Tradiţiune sînt căile autentice ale Revelaţiunii, amîndouă trebuie să se bucure în lumea creştină de aceeaşi autoritate.

Despre Sf. Scriptură se mai poate zice că ea nu este de-a dreptul identică cu Revelaţiunea divină, ci numai o mărturie inspirată a acesteia. «Sf. Scriptură este transmiterea în scris în opoziţie cu transmiterea orală» (II Tes. II, 15) a cuprinsului Revelaţiei.

Menţionăm însă că, deşi Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie au aceeaşi autoritate divină, totuşi Sf. Scriptură se deosebeşte în mod specific de toate celelalte însemnări scrise, privitoare la adevărurile revelate de Dumnezeu şi transmise de Biserică.

Multe din adevărurile Sf. Tradiţiuni au fost fixate treptat în scris de către Sfinţii Părinţi ai Bisericii. Intre Sf. Părinţi care fixează în scris Sf. Tradiţie şi între autorii cărţilor Sfintei Scripturi există o

mare deosebire. Autorii cărţilor Sfintei Scripturi au fost bărbaţi inspiraţi direct de Duhul Sfînt pe cînd Sf. Părinţi bisericeşti au fixat în scrierile lor unele adevăruri revelate, în calitatea lor de repre=zentanţi ai Bisericii, căreea i s=au predat acele adevăruri. Părinţii bisericeşti n=au primit revelaţiuni noi, pe calea inspiraţiei divine, ci numai ne comunică adevăruri revelate «păstrate prin tradiţie în Biserică, transmise prin viu grai din generaţie în generaţie».

«Prin faptul că atît Sf. Scriptură, cît şi Sf. Tradiţie cuprind Revelaţiunea divină, cea mîntuitoare, între amîndouă există cele mai strînse legături de reciprocitate. Cele zise şi cuprinse în Sf. Scrip=tură, se confirmă de Sf. Tradiţiune».

Mai mult, cele cuprinse în Sf. Scriptură incomplet şi vag, implicit virtual, «cele ce se indică pe departe şi cu puţine cuvinte», adesea ori se întregesc şi se explică pe larg în Sfînta Tradiţie». Sfinţii Părinţi aveau conştiinţa că Sf. Tradiţie a întregit unele pre=vederi ale Scripturii, mai ales în laturea liturgică=rituală şi cea administrativ=canonică. Revelaţiunea divină, fiind unitară, nu poate să existe contraziceri între Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie.

Dacă, uneori, între scrisul vreunui reprezentant al Bisericii şi între vreun loc din Sf. Scriptură ar exista de fapt o contrazicere, atunci o astfel de contrazicere trebuieşte pusă nu pe seama Sfintei Scripturi, sau a Sfintei Tradiţii, ca atare, ci pe seama respectivului reprezentant al Bisericii, care a putut să greşească personal şi să nu redea fidel doctrina Bisericii ecumenice.

Raportul între Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie este atît de indiso=lubil, încît nu se poate concepe una fără alta. Amîndouă sînt deo=potrivă de importante şi desăvîrşit de egale întreolaltă. Fără de mărturia Sfintei Tradiţiuni, Sfînta Scriptură ar rămîne izolată şi lipsită de cea mai autoritativă, mai veche şi mai vrednică de cre=zare mărturie a Bisericii şi ar ajunge în pericol să fie insuficient sau chiar rău înţeleasă, în locurile unde se exprimă prea scurt şi prea sumar.

Dar şi Sf. Tradiţie, lipsită de substratul ei cel mai firesc, Sf. Scriptură, ni s=ar prezenta, în unele cazuri, «că nu are la baza sa informaţiuni destul de certe».

Calitatea specifică a Sf. Tradiţiuni faţă de Sf. Scriptură, constă în faptul că Tradiţia a fost mijlocul iniţial şi primordial al trans=miterii adevărului revelat. Creştinismul s=a întins, a pătruns şi s=a păstrat în lume numai pe calea predicării orale, accesibilă tuturor oamenilor. Pentru acest motiv tradiţia orală a Bisericii poate să existe şi singură, independentă de Sf. Scriptură şi ar fi suficient să ne comunice toate cîte trebuiesc să credem şi să înfăptuim ca să ne mîntuim.

Tradiţiunea nu este «ceva static», ci ceva dinamic «este o putere vie, ea este «neîntreruptă şi inepuizabilă». Este memoria vie a bisericii. Ea este nu numai trecutul, ci şi prezentul în care locuieşte viitorul. De aceea, Sfînta Scriptură, ruptă de tradiţia cea vie, păstrată în Biserică şi prin Biserică, nu poate exista independentă. Ea (Sfînta Scriptură) are lipsă neîntreruptă de adeverirea şi inter=pretarea ei adevărată.

Aşa cum nu se poate concepe Sf. Scriptură fără Sf. Tradiţie tot

aşa nu putem vorbi despre Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie, independent de Biserică. Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie aparţin vieţii unice a Bisericii. Biserica este aceea care ne-a dat Biblia, cu ajutorul Tradiţiei. Sf. Scriptură trebuie primită mai întîi din mîinile Bisericii, care vorbeşte prin Tradiţie. In afară de Biserică, Biblia devine o simplă colecţiune de cărţi, un document omenesc, scriere obişnuită». Protestantismul, în genere, implicit şi cultele neoprotestante, fără să recunoască formal, venerează Biblia numai prin faptul că ea este o parte din tezaurul dumnezeesc, pe care l-a păstrat şi-l păstrează Biserica ecumenică.

Deci, Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiţie şi Biserica formează un tot organic, o treime nedesparţită. O parte din acest tot indisolubil se poate înţelege numai în legătură cu cele două părţi, o parte fără alta rămîne fără sens.

In ce priveşte Tradiţia, în Biserica Ortodoxă, este necesar să se facă unele precizări mai amănunţite.

In înţeles restrîns, Tradiţia ca izvor al Revelaţiei divine, cuprinde adevărurile de credinţă predate de Mîntuitorul, propovăduite de Sfinţii Apostoli, dar nescrise de ei, ci transmise în Biserică fără schimbare din generaţie în generaţie. In acest înţeles, al doilea izvor al Revelaţiei se numeşte Sfînta Tradiţie. Primirea ei în Biserică se încheie la moartea ultimului apostol, deodată cu procesul inspiraţiei divine. Prezentarea şi fixarea Sfintei Tradiţii se face în cursul primelor opt veacuri ale ecumenicităţii creştine. Sfînta Tradiţie se mai numeşte dumnezeiască şi apostolică. In Tradiţia Sfîntă (dumnezeiască, apostolică) putem deosebi două aspecte: unul statornic în care Biserica recunoaşte fondul Tradiţiei apostolice, preluat de ea; altul dinamic în care ea a preluat şi a dezvoltat, după nevoile ei lăuntrice şi exterioare, pe cel dintîi.

Aspectul statornic e mai fix şi poate fi delimitat în timp; cel dinamic e în continuare şi nu se va termina pînă la sfîrşitul veacurilor. In Tradiţia cu aspect dinamic deosebim laturea care corespunde unor nevoi temporale ale Bisericii şi o numim, de regulă, «Tradiţia bisericească» propriu zisă. Tradiţia bisericească apare mai ales pe plan liturgic şi pe plan canonic, adică în laturea cultului divin şi a organizării bisericeşti.

Esenţialul şi principalul din Tradiţia bisericească aparţine Sfintei Tradiţii. De aceea delimitarea şi deosebirea strictă a Tradiţiei bisericeşti faţă de Sfînta Tradiţie şi invers, este foarte greu de precizat. Un criteriu pentru deosebirea între Sfînta Tradiţie şi Tradiţia bisericească este vechimea şi ecumenicitatea mărturiei. Astfel, Sfînta Tradiţie este Tradiţia veche şi comună întregii Biserici, memoria vie a acesteia în întregimea ei.

Tradiţia bisericească este fixată în opt izvoare pe care le enumerăm aici:

1. – Simboalele de credinţă (cel zis apostolic, simbolul niceo-constantinopolitan şi cel atanasian).

2. – Cele 85 canoane apostolice.

3. – Definiţiile dogmatice ale celor 7 sinoade ecumenice şi a celor 9 sinoade particulare (aprobate de sinodul al VI-lea trulan).

4. – Cărţile de slujbă.

5. – Mărturisirile de credință ale martirilor,
6. – Definițiile dogmatice împotriva ereziilor.
7. – Scrierile Sfinților Părinți și
8. – Mărturisirile istorice și arheologice, referitoare la credință.

II. — Problema raportului dintre Sf. Scriptură și Sf. Tradiție în teologia ortodoxă mai nouă

Unii dintre teologii mai noi ortodocși, spre deosebire de formulările din cele două mărturisiri de credință: a lui Petru Movilă și Dositei, susțin că tradiția nu cuprinde adevăruri ce nu se află în Sf. Scriptură (Damala Diovuniotis și Mitropolitul Filaret al Moscovei). Dimpotrivă Andruțos afirmă că «Tradiția cuprinde și învățături care nu se cuprind sau se cuprind în chip nelămurit în Scriptură». In alt loc însă Andruțos se exprimă astfel: «Cercetată în lumina tradiției, Scriptura devine visteria îndestulătoare în sine și totodată completă a adevărurilor creștine». Damala Diovuniotis și Filaret al Moscovei care susțin că Tradiția nu cuprinde adevăruri ce nu se află în Sf. Scriptură, se referă la hotărîrile Sinoadelor care sînt în acord cu Scriptura. In orice discuție dogmatică, se cerea ca să se găsească temelia dogmei în Scriptură (Diovuniotis).

Această părere este susținută de Balamos și Țancov. Balamos afirmă: «Biblia este fundamentală pentru învățătură, în timp ce Tradiția este explicarea celor spuse. Țancov, de asemenea, e de părere că «Tradiția este mai mult explicarea (și întregirea) Scripturii».

Alți teologi ortodocși vorbesc mai departe despre Sfînta Scriptură și Sf. Tradiție ca două izvoare ale credinței «egale în valoare și putere» (Gherasimov, Papadopulos). Hrisostom Constantinidis afirmă: «Noi ortodocșii considerăm Sfînta Scriptură și Sf. Tradiție ca două izvoare ale Revelației divine, de aceeași greutate și de aceeași autoritate, ca două izvoare ale dogmei și ale credinței supranaturale de aceeași valoare».

După I. Meyendorff, teolog rus, Scriptura și Tradiția în Biserica Ortodoxă nu trebuie privite ca două surse paralele și independente ale Revelației.

Teologul rus contemporan Prot. C. Constantinov accentuiază faptul că Tradiția ca proces de transmitere e legată de harul Tainelor și de succesiunea apostolică a ierarhiei sau de structura haric-ierarhică a Bisericii. Prin aceasta însăși structura aceasta e tradiția apostolică și exprimarea ei în cuvinte, un adevăr revelat, transmis de apostoli.

Tradiția în sens larg își are originea în Revelația lui Dumnezu Tatăl în Iisus Hristos. Sfînta Sfriptură e una din formele acestei Tradiții. Deci Tradiția în sens strîns, rămasă nescrisă în Sf. Scriptură, este o altă formă a Tradiției, care nu este decît Revelația comunicată. A. Vedernicov într-un apreciat studiu «Problema Tradiției în Teologia Ortodoxă» scoate în evidență adevărul că Tradiția apostolică își are izvorul în Revelația lui Dumnezeu Tatăl în

Iisus Hristos, sau în cuvîntul Domnului Iisus Hristos, ajuns la oameni prin propovăduirea Apostolilor.

Aşadar, Tradiţia în sensul acesta larg nu e o parte a învăţăturii Apostolilor, ci toată învăţătura lor predată Bisericii. Conţinutul Tradiţiei are «o unitate lăuntrică» deşi pare variat fiindcă adevărul ei central este însăşi persoana Mîntuitorului, Fiul lui Dumnezeu cel întrupat.

Tradiţia în sens larg, după cum s-a mai spus, e anterioară Sfintei Scripturi, fapt recunoscut acum şi de mulţi teologi protestanţi. După fixarea canonului Scripturii, Tradiţia este dezvoltarea unor elemente nescrise în Sf. Scriptură, combinată cu explicarea Scripturii de către Biserică. Această Tradiţie este regula credinţei (regula fidei) a Bisericii, sau Tradiţia dogmatică a Bisericii, care îşi are originea în legătură cu mărturisirea de credinţă, rostită la săvîrşirea Tainei Botezului (I Tim. VI, 12; I Petru III, 21).

Această regulă a credinţei exprimă cu claritate însăşi esenţa propovăduirii apostolice şi ea nu poate fi considerată nici ca o parte a Tradiţiei apostolice, nici ca o completare la Sf. Scriptură.

Regula credinţei se deosebeşte de Tradiţie în sens larg (de predica Apostolilor) şi de Sf. Scriptură nu prin conţinut, ci prin formă.

Astfel spus, Sf. Scriptură şi regula credinţei sînt două forme în reciprocă dependenţă a adevărului revelat, cuprinse în Tradiţia apostolică (în sens larg).

Transmiterea Tradiţiei se face, aşadar, în mod principal prin rîul trăit al vieţii liturgice. In trăirea liturgică şi trăirea dogmatică este o unitate organică. Pătrunderea creştinului la cunoaşterea adevărului revelat se face prin trăirea lui în Taine. Aceaşi legătură strînsă are tradiţia liturgică şi cu Sf. Scriptură. Toate imnele liturgice sînt îmbibate de texte din Scriptură şi toate actele liturgice simbolizează momente din Scriptură, din istoria mîntuirii.

După P. Gnedici, un alt teolog rus contemporan, Tradiţia rămasă de la Apostoli, nescrisă în Scriptură, cuprinde: regula de credinţă, Eurahistia identică şi organizaţia ierarhică. Concepţia lui Gnedici se apropie de cea a lui Vedernicov. Cu alte cuvinte, Tradiţia e credinţa şi viaţa harică a Bisericii, păstrată neschimbat de la apostoli.

Mitropolitul Atenagora al Eleii, în referatul său «Tradiţie şi tradiţii», citit la Montreal, la şedinţa Consiliului Ecumenic 1963 accentuiază şi el caracterul de trăire duhovnicească a Tradiţiei în Ortodoxie: «Tradiţia noastră este creştină, este duhul de viaţă a unei persoane. Este Hristos cel ce s-a identificat pe Sine cu Viaţa şi Lumina. Este Harul şi Adevărul, Calea şi Mîntuirea şi Răscumpărarea cea realizată în asemănarea omului cu Dumnezeu, adică îndumnezeirea omului». Mitropolitul Atenagora accentuiază, de asemenea, şi el unitatea între Scriptură şi Tradiţie, ca doua forme ale aceleiaşi Revelaţii.

Despre Tradiţie şi raportul ei cu Sf. Scriptură, în perspectiva ecumenismului au apărut la noi studiile substanţiale ale profesorilor N. Chiţescu şi Pr. D. Stăniloae, în Ortodoxia 1963 şi 1964. In aceste studii se lămuresc, în lumina preocupărilor mai noi o serie de probleme care se pun astăzi în legătură cu dialogul între principalele confesiuni creştine.

III. Sfînta Scriptură şi Tradiţia în Biserică Romano=Apuseană (Biserica Catolică)

Ca şi Biserica Ortodoxă, Biserica Romano=Apuseană admite Tradiţia care împreună cu Sf. Scriptură, redă cuprinsul Revelaţiei divine. Această învăţătură a fost fixată la Conciliul din Trident, în 8 aprilie 1546, în forma definitivă, astfel: Sf. Conciliu din Trident observă că adevărul mîntuitor şi învăţătura morală a Evangheliei se cuprinde în cărţile scrise şi în tradiţiile lui Hristos însuşi. In proiectul de Decret din 22 martie 1546, marea majoritate a Conciliului propunea să se definească Tradiţia astfel: «Acest adevăr (cel revelat) este conţinut parte (partim) în cărţile scrise, parte (partim) în tradiţiile nescrise». Această formulare nu s=a admis din cauza unor proteste puternice. Teologia catolică de după Conciliul din Trident s=a oprit însă la formula primă, vorbindu=se de transmiterea adevărurilor revelate parte din Scriptură, parte prin tradiţia orală (Petru Canisius). Astfel, după Canisius şi Belarmin teologia catolică a adoptat teoria celor două izvoare de adevăruri revelate distincte între ele. Această concepţie despre Tradiţie a fost părăsită de o serie de teologi catolici din veacul 19: J. A. Möhler, J. Kulm şi cardinalul Newman care susţin mai corect că Tradiţia cuprinde aceleaşi învăţături care se cuprind şi în Sf. Scriptură, dar uneori mai clar şi sistematic formulate, putînd folosi astfel ca întărire şi ca înţelegere autentică a Scripturilor (Totum in Sacra Scriptura et iterum in viva Traditione). Această interpretare e susţinută şi de teologii mai noi Edmund Ortigues şi Ioseph Rupert Geiselmann, Karl Rahner, J. Danielou, în general de majoritatea teologilor catolici contemporani. Acest nou curent în teologia catolică cu privire la interpretarea Tradiţiei tinde spre o apropiere şi deschidere către protestanţi.

In ceea ce priveşte interpretarea Scripturii, teologia mai nouă catolică se distanţează tot mai mult de opinia mai veche după care magisterul Bisericii hotăra asupra sensului Scripturii, ţinînd seamă şi de o Tradiţie deosebită de Scriptură sau îl putea scoate numai din Tradiţie. După opinia mai nouă, magisterul scoate toate sensurile numai din Scriptură. Deci magisterul este tot aşa de liber să scoată sensurile care=i plac.

In ceea ce priveşte rolul Bisericii, teologia catolică înainte de reformă acorda autoritatea principală Tradiţiei, ierarhia nefiind decît purtătoarea vie a ei. După Conciliul de Trident această teologie a ajuns să pună magisterul învăţătoresc al Bisericii pe primul plan, pentru ca pîna la urmă să identifice Tradiţia cu magisterul însuşi, iar magisterul cu papa, care poate scoate astfel din propria=i conştiinţă orice dogme, fără nici o bază în Scriptură, cum este cazul de exemplu cu dogma despre imaculata concepţie a Prea Curatei Fecioare.

IV. Sfînta Scriptură şi Tradiţia la Protestanţi

După declaraţiile lui Luther, la începutul reformei, singură Sfînta Scriptură (Sola Scriptura) este izvorul şi judecătorul în toate

problemele de credinţă şi de doctrină (Disputa de la Leipzig). Pe lîngă ea nu există altă instanţă care să aibă o importanţă obligatorie.

Atitudinea reformatorilor a fost categorică în formă, dar cu oarecare ezitări în aplicarea principiului general.

Confessio Augustana exprimă o opoziţie absolută între Tradiţie şi Scriptură: «Tradiţii omeneşti, opuse Evangheliei şi învăţăturii creştine. Deci nici Tradiţia, care porneşte de la Sfinţii Părinţi, nici papa şi nici conciliile n=au valoare în chestiunile de credinţă şi de doctrină. Luther a atacat vehement datinile şi practicile romano=catolice din vremea sa în numele principiului «sola Scriptura», dar manifestă o atitudine binevoitoare faţă de simbolul de credinţă zis apostolic şi faţă de tradiţia veche apostolică şi patristică veche. El a primit cele 4 sinoade ecumenice.

Temelia primelor veacuri a fost admisă de la Melanchton şi de protestanţii de nuanţă umanistă, de anglicani şi de numeroşi calvini pînă în veacul 17, în măsura în care sînt conforme cu Sf. Scriptură, adică cu Cuvîntul lui Dumnezeu.

Luther însuşi declara: «Ceea ce nu este împotriva Scripturii este pentru Scriptură».

In Protestantism se admite că, Biserica trăind în istorie şi=a format o mulţime de tradiţii, ceremonii şi obiceiuri omeneşti, care însă trebuie să fie dominate de Cuvîntul lui Dumnezeu, în sensul că «Tradiţia trebuie să fie supusă Scripturii».

Teologia luterană ortodoxă din veacul al XVII=lea opune Scriptura Tradiţiei. Cea dintîi este «Cuvîntul lui Dumnezeu», pe cînd Tradiţia se socotea o dezvoltare deformată. In prezent, în teologia protestantă se fac eforturi pentru a depăşi vechea teză de neacceptare a Tradiţiei. Aceasta pentru a se găsi căi de apropiere între confesiuni. In acest scop, Consiliul Mondial al Bisericilor încă din anul 1954 a numit o comisie pentru studierea temei Tradiţiei (la Evanston). Ca urmare Conferinţa Mondială a Comisiei «Credinţă şi Constituţie» după cum s=a spus la începutul acestei expuneri, a dezbătut între alte chestiuni la Montreal (1963) şi tema: «Scriptură, Tradiţie şi tradiţii», avînd drept rezultat că protestanţii au început să reconsidere principiul «sola Scriptura», întrucît a fost interpretat înainte prea rigid. Astfel, teologul luteran G. Kretschmar afirma într=un referat susţinut în 1959 la o consfătuire între teologi luterani şi ortodocşi că raportul Bisericii luterane faţă de Tradiţie nu trebuie judecat exclusiv după doctrina reformatorilor din veacul XVI. Teologul Ruckert recunoaşte că Sf. Scriptură este ea însăşi Tradiţie şi că credincioşii protestanţi trăiesc într=o tradiţie nescrisă în Biblie. Teologii protestanţi E. Benz, G. Kretschmar, E. Schlink socoteau că rezolvarea problemei Tradiţiei se poate face în lumina doctrinei Bisericii Ortodoxe, care s=a dezvoltat în chip normal, nu unilateral şi în condiţiile unor polemici aprinse şi ascuţite.

Profesorul Leuba, preşedintele Federaţiei Bisericilor Protestante din Elveţia, în cadrul unei delegaţii de teologi protestanţi la Moscova, în 1962, a declarat că teologii protestanţi care au studiat în comisie problema tradiţiei şi a tradiţiilor «îşi dau seama că termenul tradiţie e inevitabil pentru a desemna una din laturile realităţii creştine», căci ei îşi dau seama mai bine decît în secolul al

XVI-lea de latura istorică» a acestei realităţi. Această schimbare principală a teologilor protestanţi faţă de tradiţie este foarte importantă şi le dă posibilitatea de a intra în dialog atît cu ortodocşii cît şi cu catolicii.

Aşadar, astăzi în teologia protestantă nu se mai identifică revelaţia cu alcătuirea Sf. Scripturi, ci există o înţelegere pentru unitatea organică între Scriptură şi Tradiţie. Raportul dintre ele nu se mai socoteşte ca unul de exclusivitate. Revelaţia e tot mai mult înţeleasă, nu ca un corp de adevăruri, pe care Biserica e legată să le ţină, ci ca opera şi persoana lui Iisus Hristos, Cuvîntul care s-a făcut trup.

Oscar Cullmann, un teolog protestant contemporan de seamă, s-a ocupat mai adînc cu problema raporturilor între Scriptură şi Tradiţie. Opinia lui în această materie este interesantă şi e acceptată de o bună parte din protestanţi.

Iată, pe scurt, opinia lui Cullmann.

El face o distincţie esenţială între Scriptură şi Tradiţie, distincţie care corespunde distincţiei între perioada apostolică şi Biserică. Biserica este continuarea perioadei apostolice, dar nu este la nivelul aceleea. Prin tainele sale, Biserica continuă în alt mod faptele mîntuitoare din perioada vieţii lui Iisus şi a Apostolilor, care e perioada centrală în raport cu perioada premergătoare a Vechiului Testament şi următoare a Bisericii. Biserica nu e perioada fundării şi a apostolilor, ci a zidirii pe temelia pusă de Apostoli şi a episcopilor. Intre perioada apostolilor ca perioadă a fondării Bisericii şi perioada Bisericii post-apostolice este o deosebire esenţială. Deci şi între Tradiţia apostolică şi cea bisericească. Biserica recunoscînd canonul Sf. Scripturi, a recunoscut în acelaşi timp Tradiţia apostolică drept normă pentru tradiţia ei în toate timpurile. Biserica nu va mai fi un tribunal superior capabil să decreteze ce trebuie să decreteze şi să adauge la această normă. Tradiţia Bisericească are importanţă, dar nu poate avea aceeaşi valoare ca Tradiţia apostolică, pentru că ea nu poate deveni normă niciodată. Biserica, fixînd canonul Scripturii, a pus ea însăşi graniţă între Tradiţia apostolică şi tradiţia bisericească ce i-a urmat. Tradiţia orală a apostolilor a fost însă anterioară Scripturii şi mai bogată decît Scriptura. Alăturea de canonul Scripturii, Biserica a fixat, în acelaşi timp, simbolul apostolic ca «regula fidei», drept un rezumat al Tradiţiei apostolice.

Sînt două forme ale aceluiaşi bloc al Tradiţiei apostolice.

Partea pozitivă a teoriei lui Cullmann se cuprinde în faptul că el recunoaşte necesitatea Bisericii pentru mîntuire precum şi dreptul şi datoria Bisericii de a da decizii, călăuzită de Duhul Sfînt, în privinţa interpretării Scripturii pentru trebuinţele fiecărui timp şi obligatorii pentru timpul care le dă.

V. Deosebiri dintre cele trei confesiuni cu privire la canonul Sf. Scripturi

In ceea ce priveşte numărul cărţilor Sfintei Scripturi, confesiunile creştine se deosebesc numai cu privire la numărul cărţilor Ve-

chiului Testament: In Biserica Ortodoxă, pe lîngă cele 39 cărţi canonice, se numără un număr de 10 cărţi şi cîteva fragmente la unele cărţi canonice, Sf. Atanasie le numeşte pe acestea «Anaginoscomena», de citit, cărţi cuvioase şi educatoare spre virtute, cum le numesc unii Părinţi. Romano=catolicii numără pe lîngă cele 39 cărţi canonice un număr de 7 cărţi, numite deutero=canonice. Protestanţii admit în Biblia lor numai cele 39 cărţi canonice, cuprinse în canonul evreilor, iar cărţile în plus din textul grecesc al Septuagintei şi cel al Vulgatei le numără la cărţile apocrife.

Concluzii

Din cele expuse mai sus, se poate constata că principalele confesiuni creştine recunosc că Scriptura a făcut parte, la origine, din marele curent al tradiţiei, în sensul larg al cuvîntului. Ceea ce nu s=a fixat în Sf. Scriptură, constituie Tradiţia în sens restrîns al cuvîntului care explică şi împlineşte cele cuprinse în Sf. Scriptură.

Catolicii, protestanţii şi ortodocşii sînt de acord în a admite că la temelia Scripturilor a stat Tradiţia, predată oral de Mîntuitorul şi de Sf. Apostoli.

Protestanţii înşişi trăiesc Tradiţia şi au felurite tradiţii proprii privitoare la cult, la organizare, la cărţile simbolice etc.

Tradiţia e concepută ca o formă mai dezvoltată a Sf. Scripturi care se află în ea ca nucleul în fruct. Atît Scriptura cît şi Tradiţia sînt cele două căi prin care se transmite Revelaţia. Protestanţii cred că fixarea canonului implică punerea oricărei Tradiţii ulterioare sub controlul Tradiţie fixate în scris.

Ortodocşii dimpotrivă, primesc drept normă tradiţiile nescrise de origină apostolică, care însă nu trebuie să contrazică Tradiţia fixată în scris, adică Sf. Scriptură.

Ortodocşii văd de asemenea, în fixarea canonului, exercitarea autorităţii Bisericii, care a ales între cărţile tradiţionale. Protestanţii însă văd în această fixare a canonului exercitarea autorităţii dumnezeeşti.

După ortodocşi, nu există ruptură între tradiţiile apostolice şi ale Bisericii. Prin şirul neîntrerupt al episcopilor de la Sfinţii Apostoli pînă astăzi s=a transmis buna vestire a celor care au trăit cu Mîntuitorul. Sf. Părinţi socotesc Biserica ca o continuare a izvorului ei, Iisus Hristos. Tradiţia apostolică nedezvoltată, în principiu, caracterizează protestantismul şi cultele care s=au desprins din el. «Tradiţia apostolică amplificată şi transformată cu tradiţii bisericeşti caracterizează romano=catolicismul.

«Tradiţia apostolică dezvoltată în sensul că păstrează în mod evident germenul iniţial în orice dezvoltare ulterioară, caracterizează Ortodoxia», după cum se exprimă profesorul N. Chiţescu.

Reformatorii care dintru început au proclamat «sola Scriptura» ca regulă a credinţei, n=au aplicat strict acest principiu.

Ei au menţinut simbolul zis apostolic, au primit autoritatea primelor 4 sinoade ecumenice. Ei au păstrat apoi acordul cu primele cinci veacuri, pînă la a doua jumătate a veacului al XVII=lea. Aceasta constituie o punte spre înţelegerea între confesiuni.

Pe cînd Biserica Ortodoxă prezintă raportul real dintre Scriptură, Tradiţie şi tradiţii, Biserica Romano-Catolică are tendinţa de a acorda întîietate tradiţiei proprii, al cărei izvor este papa care poate defini în materie de credinţă mai presus de sinod şi de Scriptură.

In stadiul actual al dialogu'ui ecumenic putem spune cu deplină convingere că Tradiţia Bisericii Ortodoxe, continuatcarea celei apostolice şi patristice, concepută în mod esenţial ca interpretatoare a Bibliei, şi în unele domenii ca o completare a ei, este o temelie solidă pentru apropierea şi unirea Bisericilor.

Tradiţia dumnezeiască formează fondul comun al Bisericilor creştine şi principalele ei elemente se găsesc în Sf. Scriptură, sînt dezvoltate în scrierile Sf. Părinţi şi rezumate în simboalele ecumenice şi formulele dogmatice şi canonice ale sinoadelor ecumenice, care în mare măsură sînt recunoscute şi de protestanţi.

In cadrul acestei Tradiţii s-au dezvoltat şi alte Tradiţii particulare, proprii fiecărei confesiuni. Ele pot fi păstrate dacă nu se opun Tradiţiei comune, dumnezeeşti, de Bisericile respective, în vederea unităţii Bisericii, care este un bun superior.

Analizînd cu toată luarea aminte şi cu deplină obiectivitate, am constatat că Biserica Ortodoxă în credinţa şi practica sa corespunde cel mai mult, sau chiar întru totul Bisericii unite din primele opt veacuri şi că e în acord cu principiul stabilit de Vicenţiu de Lerin în privinţa Tradiţiei celei adevărate: «ceea ce s-a crezut totdeauna, pretutindeni şi de toţi».

Oricare ar fi deosebirile care despart Bisericile sub raportul concepţiilor dogmatice, dragostea creştină îndeamnă pe toţi care mărturisesc pe Hristos şi cred în Sfînta Treime să păstreze bune relaţii întreolaltă, evitîndu-se polemicile şi colaborînd în mod pozitiv pe baza a ceea ce ne uneşte pe toţi, la înfrăţirea popoarelor şi la realizarea păcii pe pămînt, împlinind testamentul Domnului nostru Iisus Hristos.

Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEANU

Bibliografie

— Andruţos Hr., *Dogmatica,* traducere, Sibiu 1930, art. 2: Dogma şi Revelaţiunea, pp. 3-8 şi art. 3; Caracterul bisericesc al Dogmei, pp. 9-12.

— Idem, *Simbolica,* traducere din limba greacă de Iustin Moisescu prof. univ., Bucureşti 1955, pp. 97-116, (izvoarele revelaţiei divine).

— Chiţescu N., Todoran Is., Petreuţă I. (prof.), *Teologia Dogmatică şi Simbolică,* vol. I, Bucureşti 1958, pp. 170-201 (Izvoarele Teologiei Dogmatice şi Simbolice).

— Chiţescu N., (prof.), *Scriptură, Tradiţie şi tradiţii,* (studii în Ortodoxia, anul XV, nr. 3-4 iulie-decembrie 1963, pp. 363-423.

— Cotos N., *În jurul Izvorului şi Normei de credinţă creştină,* studiu în Candela 1934, pp. 48-65.

— Comoroşan A., *Dogmatica generală,* 1886, cap. «Despre izvoarele Revelaţiunii dumnezeeşti», pp. 361-368.

— Gheorghiu V., *Introducere în Sfintele cărţi ale Noului Testament,* 1960, art. *Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţiune,* pp. 3-8.

— Loichiţă Vasile, *Despre izvoarele Revelaţiunii divine sau ale Religiunii creştine,* studiu în Candela 1936, pp. 135-144.

— Todoran I. (prof.), *Etapele revelaţiei,* art. în *Mitropolia Ardealului*, anul I, nr. 1-2 sept.-oct. 1956, pp. 78-96.

Idem, *Sfînta Tradiţie şi tradiţia bisericească,* art. în *Mitropolia Ardealului* anul VII, nr. 9-10, sept.-dec. 1962, pp. 678-685.

— Vedernikov A., *Das Problem der Tradition in der Orthodoxen Theologie,* în rev. «Stimme der Orthodoxie», Heft 3, 4-5, 1962.

— Chiţescu Nicolae, *Scriptura, Tradiţie şi tradiţii,* în «Ortodoxia», 1963 p. 363-423.

— Stăniloae Dumitru (pr.), *Sfînta Tradiţie. Definirea noţiunii şi întinderea ei* «Ortodoxia» 1964, p. 47-109.

— Athenagoras de Eleas (Mitropolit), *Tradiţia şl Tradiţiile,* «Ortodoxia» p. 158-171. (Trad. de Pr. Prof. Ene Braniște)

Îndreptarea și unificarea calendarului și poziția ortodoxă română

I.

O dată cu ivirea vieţii conştiente omeneşti pe pămînt şi cu săvîrşirea de fapte în timp, adică o dată cu naşterea istoriei omenești, s-a pus și problema calculării timpului trăit de om; şi întrucît omul era legat de mediul înconjurător, şi pentru că viaţa lui s-a desfăşurat în timp, el şi-a pus şi necesitatea unui calendar, adică a calculării timpului său omenesc. Firește, că acest calcul s-a orientat după mersul pămîntului în raport cu cosmosul, cu soarele, cu luna şi cu stelele, precum şi cu anotimpurile.

În concepţia religioasă s-a inaugurat «era de la facerea lumii», adică de la creaţiune, aşa cum spune în Facere 1, 5 şi 14: «lumina s-a numit zi, iar întunericul Dumnezeu l-a numit noapte... şi au fost luminători pe cer, ca să despartă ziua de noapte şi să fie semne ca să deosebească anotimpurile, zilele şi anii». Acest principiu s-a lăţit peste tot, indiferent apoi de concepţiile locale ale populaţiilor din variate regiuni ale lumii, aşa că toate populaţiile îşi aveau calculul lor, calendarul lor propriu, dar pe aceeaşi bază solară, astronomică.

Înfiinţarea apoi a marelui stat roman din jurul Mediteranei a necesitat şi unificarea calendarelor locale. În acele împrejurări a luat naştere «stilul iulian», inaugurat de Caiu Iuliu Cezar, în anul 45 înainte de Hristos. Dar începutul anului după acest stil, varia între: 1 martie, 1 septembrie şi 1 ianuarie, producînd greutăţi cronologice în istorie. De aceea anii mai erau calculaţi şi după consulii de la Roma, după împăraţi, după variate cicluri sau zidiri de cetăţi, de aniversări, după indicţioane şi altele.

Venirea Mîntuitorului Iisus Hristos în lume, «la plinirea vremii» (Gal. 4, 4) a oferit creştinilor şi necesitatea de a calcula timpul «după Hristos». Dar pînă atunci, Origen de la Alexandria a definit, pe la mijlocul sec. III, un «ciclu cosmic de 6000 de ani», şi ucenicul său Hegesip a precizat că Hristos a venit în lume la anul 5500 al erei origeniste. Deci pînă la Parusie mai erau 500 de ani.

În consecinţă, primul sinod ecumenic de la Niceea, din anul 325, acceptînd ciclul origenist şi stilul iulian, a stabilit ca dată a Sf. Paşti : prima Duminică după lună plină, după echinocţiul de primăvară, şi cu amînare pe Duminica viitoare, dacă în acea duminică ar fi căzut Pascha iudaică. Calculul «pascaliei» urma să fie stabilit de Biserica din Alexandria, unde se afla centrul astronomic al vremii ; data sf. Paşti putea deci oscila între 22 martie şi 25 aprilie.

Dar în anul 545, dobrogeanul Dionisie cel Mic, activînd la Roma, a adus acolo pascalia alexandrină şi a inaugurat «era creştină», adică de la Naşterea Mîntuitorului. Dar el a greşit calculul, punînd ziua Naşterii pe 25 decembrie a anului 753 de la zidirea Romei, pe cînd data corectă era de 25 decembrie 749 a erei romane, căci Irod Idumeul, care l-a prigonit pe Iisus şi pe prunci a murit înainte de 10 aprilie a anului 750, prin urmare începutul «erei creştine» pe data de: 1 ianuarie 754, sau a anului 1 creştin, era de fapt întîrziat faţă de data adevărată a venirii Mîntuitorului în lume, cu 4 ani. Dar aceasta s-a observat mult mai tîrziu.

Între timp s-a observat de către astronomi, că stilul iulian, adoptat de Biserică, întîrzia faţă de anul solar cu 1 zi la 123 de ani, aşa că devenea necesară «îndreptarea calendarului iulian», adică potrivirea anului calendaristic uman după anul solar şi după fazele lunii din cosmos ; la această îndreptare îndemna cu stăruinţă ştiinţa vremii. Apoi în legătură cu acest calcul stătea şi îndreptarea stabilirii pascaliei creştine, ca să corespundă anotimpului, adică să fie după echinocţiul de primăvară, la intervalul stabilit de faza lunii pline.

În Răsăritul ortodox, îndreptarea stilului iulian s-a pus mai accentuat în secolul al XIV-lea, de către savanţii bizantini Nicefor Gregora, Matei Vlastare şi Isaac Arghyros, dar căderea Constantinopolului sub turci ca şi a regiunii balcanice, a zădărnicit după 1453, aplicarea îndreptării necesare a stilului iulian.

În schimb, Apusul european, ferit de astfel de vitregii, a dat ascultare concluziilor ştiinţifice, încît reforma ştiinţifică a fost aprobată de papa Grigorie XIII în 1582, cu suprimarea, sau saltul, peste 10 zile, spre a fi egalizat calendarul omenesc, cu cel ceresc. Reforma acestui calendar, numit de cercuri bisericeşti «gregoriană», a fost apoi succesiv aplicată pînă în 1873 în Europa de apus, în America şi în Japonia, ca «stil civil», fiind însuşit de Stat.

Dar calculul pascal al «stilului gregorian» s-a deosebit faţă de cel al «stilului iulian ortodox», nemaiţinînd seamă de pascalia alexandrină, ci aplicînd o pascalie proprie în care nu era respectată dispoziţia Sinodului de la Niceea. De aceea patriarhul

ecumenic Ieremia II a refuzat în 1583 să adere la acest stil îndreptat, ca să evite «calendarul papistăşesc». Şi astfel, pînă în anul 1900 diferenţa dintre stilul iulian şi cel gregorian-civil ajunsese să fie de 13 zile[1]).

Dar de la începutul secolului al XX-lea s-a accentuat necesitatea manifestării unităţii Creştinismului prin prăznuirea comună de către toţi creştinii şi împreună atît a Naşterii Pruncului Iisus, cît şi a Învierii Mîntuitorului Iisus Hristos. Dar şi pe linie de Stat, civilă, s-a accentuat necesitatea generalizării «stilului civil» în toată lumea, şi în consecinţă el a fost adoptat în China (1912), în Bulgaria (1916), în România (1919), în Uniunea Sovietică (1918), şi în alte state chiar şi cu credincioşi ortodocşi, ca în Grecia, Jugoslavia şi altele, apoi şi în «coloniile europenilor din lume, tocmai pentru a uşura contactele mondiale. În acest sens au şi stăruit variate asociaţiuni şi congrese ştiinţifice, ale astronomilor, economiştilor, diplomaţilor, încît şi la Liga Naţiunilor de la Geneva, încă din 1919, s-a pus problema «unificării calendarului», dorită de întreaga omenire şi toate statele să folosească unul şi acelaşi calendar, stabilit pe baze ştiinţifice.

La apelul Ligii Naţiunilor din 1923, a răspuns şi Patriarhia română prin papa Piu XI, la 7 martie 1924, că îndreptarea calendarului este o problemă de ştiinţă şi nu de dogmă şi că modificarea sau fixarea datei sf. Paşti nu ridică dificultăţi dogmatice, dar pentru trecerea la noul sistem calendaristic sînt necesare argumente de interes universal, căci abandonarea tradiţiilor puternice în domeniul calendarului poate determina şi alunecări nedorite, chiar dacă se realizează documentări convingătoare. De acord au fost şi Convocaţiile Bisericii anglicane din 1925, precum şi numeroase Biserici evanghelice din lume.

Nici Biserica Ortodoxă nu a rămas străină de aceste probleme cu care s-au ocupat încă în secolul al XIX-lea patriarhii ecumenici Neofit VIII, Antim VI, Constantin V şi Ioachim II; apoi au discutat-o teologii ortodocşi ruşi, români şi sîrbi, astronomii ruşi, Sf. Sinod grec, sîrbul Maxim Tripkovici şi alţii. Îndeosebi «reforma română» se arăta superioară faţă de cea gregoriană pentru că amîna întîrzierea de o zi tocmai după 42.772 de ani pe cînd în cea civilă-gregoriană ea va surveni după 3320 de ani.

Prin urmare, după ce Patriarhia ecumenică a îndemnat creştinătatea, prin Enciclica din anul 1920, ca să realizeze sărbătorirea praznicelor Mîntuitorului împreună, ea a întrunit la Constantinopol, în mai 1923, sinodul interortodox, la care a fost aprobată «îndreptarea stilului iulian», prin saltul peste 13 zile, dar prin comemorarea Sfinţilor din acele zile în zilele învecinate. Dar Pascalia urma să fie calculată tradiţional, pînă la reformarea şi a ei în timp. La această îndreptare au aderat succesiv: Patriarhia ecumenică din Constantinopol (1923), Bise-

---

1. Coudere P., *Le calendrier,* Paris 1946; Drîmbă C., *Timpul şi calcularea lui,* Bucureşti 1952; Lietzmann H.-Aland K., *Zeitrechnung,* ed. III Colecţia Göschen 1085, 1956; Ginzel P., *Handbuch der Chronologie,* ed. Leipzig 1958; Grotefend H., *Taschenbuch der Zeitrechung,* ed. X, Hannovra 1960.

ricile Română, Greacă[2]), albaneză şi cipriotă (în 1924), apoi Finlandeză şi Polonă (1925), Patriarhia Alexandrină (1928), unele mănăstiri din Athos-Vatoped (1930), Patriarhia Antiohiană (1940) şi cea Cehoslovacă (1951). Problema îndreptării calendarului iulian s-a pus şi în Patriarhia Rusă şi Patriarhul Tihon şi Sf. Sinod Rus au fost de acord încă în 1924, dar pe atunci poporul rus nu era încă pregătit ca să primească îndreptarea calendarului, aşa că lucrurile s-au amînat[3]).

Dar din lipsa de lămurire suficientă, sau din prea marele tradiţionalism popular şi din alte împrejurări, unii au crezut că «s-ar fi stricat legea strămoşească» şi astfel au rămas la «stilul vechi», fapt pentru care au fost numiţi «stilişti», stricîndu-se astfel, unitatea bisericească.

Pentru evitarea confuziilor şi a alunecărilor nepotrivite, la conferinţa panortodoxă de la Moscova din 1948 s-a discutat şi necesitatea îndreptării generale a stilului iulian, a generalizării acestui stil îndreptat peste tot, precum şi a unificării calendarului cu toţi creştinii din lume, spre arătarea nu numai a solidarităţii pan-umane, dar şi a celei pan-creştine, avînd şi la îndemînă rezultatele precise ale cercetărilor ştiinţifice. Dar pînă se va generaliza stilul iulian îndreptat, s-a hotărît ca în fiecare Biserică ortodoxă locală-autocefală să fie aplicat în mod oficial şi obligatoriu stilul adoptat, dar sf. Paşti să rămînă calculate după stilul vechi, pînă la generalizarea şi a îndreptării pascaliei[4]).

De aceea problema a continuat să fie cercetată; astfel în Biserica sîrbă s-a ocupat cu ea prof. Mil. Milenkovici, în 1956[5]); în Patriarhia rusă s-a stăruit «pentru o serioasă prelucrare teologică» a întregii probleme calendaristice ortodoxe[6]), şi Patriarhia Bulgară care în 1968 a trecut la stilul îndreptat. Problema s-a pus de Sf. Sinod bulgar încă din 1967, fiind legată de împrejurarea că prăznuirea Sf. Chiril şi Metodie, din 11 mai, o prăznuire populară-naţională şi patriotică, ajunsese să fie aniversată tocmai la 24 mai, deci cu 13 zile mai tîrziu, şi aceasta provoca mare tulburare în popor; în consecinţă, la 18 iulie 1968 îndreptarea calendarului a fost vestită în toate bisericile şi apoi aplicată de la 25 decembrie, cu Naşterea Domnului, care astfel cădea în adevăr la 25 decembrie, după tradiţia de 16 secole a Bisericii, şi nu la 7 ianuarie, cum cădea după stilul iulian învechit[7]). Biserica Rusă a salutat cu căldură această introducere a

---

2. Papadopoulos Chr., *Îndreptarea calendarului iulian,* Atena 1933; Arvanitidis G., *Calculul datei Paştilor,* Atena 1939.

3. Vartolomeev N., *Pentru ce sărbătorile Bisericii ortodoxe au a se prăznui după calendarul nou,* Serdobol 1924, p. 83.

4. Georgievski, *Le calendrier de l'Eglise orthodoxe,* Moscova 1948; şi *Actes de la Conference orthodoxe de Moscou.* Moscova 1952, cu referate.

5. Vezi în Glasnik srpscke pravoslavne ţrkve nr. 6, Beograd 1957, p. 143.

6. Uspenski N., *Sarcinile teologiei ortodoxe în viaţa actuală a Bisericii,* în Revista Patriarhiei din Moscova 9, 1962, cu traducere în Glasul Bisericii 9/10, 1963, p. 964 ss.

7) Săbev T., *Îndreptarea calendarului,* Sofia 1968; Ignatiev, *Trecerea bisericii ortodoxe bulgare la calendarul iulian îndreptat,* în Revista Patriarhiei din Moscova, 3 pe 1969, p. 50-53; Arhim. Metodie, *Calendarul iulian îndreptat*

calendarului îndreptat, ca un pas care denotă solidaritate creştină, umană şi respectul ştiinţei [8]).

Dar în cadrul accentuării mondiale a «ecumenismului pancreştin», s-a cerut ca să fie unificat întregul calendar pentru toţi, şi cu privire la fixitatea prăznuirii Naşterii şi Învierii Domnului, adică a Crăciunului şi a Paştilor, ca dovadă a solidarităţii interumane, intercreştine şi ştiinţifice.

În acest sens s-a propus la Organizaţia Naţiunilor Unite, în 1963, adoptarea unui «calendar fix universal» cu : 4 trimestre de cîte 91 zile şi 15 săptămîni; fiecare an şi trimestru să înceapă cu Duminica; toate sărbătorile, care merg, să fie mutate în Duminici; aceeaşi dată să cadă în fiecare an pe aceeaşi zi şi în anul bisect să fie două zile suplimentare, indicate cu litera «P», şi anume la 31 iunie şi la 31 decembrie; introducerea acestui calendar fix era propusă pentru anul 1967, care începea într-o Duminică, şi se mai poate aplica în anul 1978, care tot cu Duminica începe; cît priveşte data Paştilor, era propusă a doua Duminică din aprilie [9]). Proiectul a primit răspunsuri favorabile din Arhiepiscopia Anglicană de la Canterbury, de la Consiliul ecumenist al bisericilor de la Geneva; chiar la Conciliul Vatican II, din 1965, s-a aprobat unificarea calendarului, sub anumite rezerve, firește, cu 20/58 de voturi.

În continuare, la 11 iunie 1969, a avut loc la Atena, simpozionul ecumenic în legătură cu stabilirea unei date comune pentru sărbătorirea Paştilor. Propunerea Sanctităţii Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, ca toţi creştinii să sărbătorească în aceeaşi zi sf. Paşti, ca mărturie comună a unităţii creştine, era ca această dată fixă să fie: a doua Duminică din luna aprilie. De acord s-au arătat Sanctitatea Sa Nicolae VI papă şi patriarh al Alexandriei şi al întregii Africi, Prea Fericitul Patriarh Iustinian al Bisericii Ortodoxe Române, I. P. S. Arhiepiscop Macarios al Ciprului şi I. P. S. Arhiepiscop Eugeniu al Cretei. Şi S. S. Papa Paul VI a declarat că Biserica Romano-catolică acceptă propunerea Sanctităţii Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, cu condiţia ca toate Bisericile creştine să fie de acord cu sărbătorirea Paştilor la dată fixă [10]).

Deci problema este deschisă lămuririlor şi hotărîrilor din partea bisericilor creştine din lume.

Poziţia românească

Problema calendaristică cuprinde următoarele aspecte: necesitatea îndreptării stilului iulian, întîrziat cu 13 zile; stabilirea pascaliei în cadrul stilului îndreptat; raportul faţă de

---

este calendarul sfintelor Biserici Ortodoxe, în rev. Ţărkoven Vestnik, nr. 21 din iulie, Sofia 1969; Pr. Mihail P., *Cu privire la Calendarul îndreptat,* în Mitropolia Moldovei 10/12, 1969, p. 572 s.

8. Ignatiev, *op. cit.,* p. 52 s.; Mihail, *op. cit.,* p. 572 s.

9. Sergiu Al., *Vom avea un nou calendar?* Veac Nou, nr. 19, din 10 mai 1963, p. 6 s.

10. Informaţia din B. O. R. nr, 7/8, 1869, p. 737 s.

stilul gregorian şi cel civil cum și poziţia faţă de propunerea aplicării unui calendar universal și cu sărbători fixe.

Începutul discutării problemei calendaristice la români se leagă de ieromonahul Laurenţie de la mănăstirea Horezu, care oferă în Psaltirea din 1751 observaţii cu privire la întîrzierea stilului iulian, fapt constatat apoi şi de duhovnicul Radu, pe psaltirea din 1806, de stareţul Benedict de la Mănăstirea Neamţu, în 1843 şi de arhim. Nichifor de la Episcopia Buzăului, în 1867, care vine cu o cercetare mai temeinică despre: Calendar şi Pascalie.

Apoi problema a început să fie cercetată metodic.

Prof. *D. Mirescu*, în lucrarea: Analiza critică a calendarelor iulian şi gregorian, Bucureşti 1898, pp. 75, a stabilit că problema schimbării sau îndreptării calendarului vine să aducă în discuţie valabilitatea calendarului civil, la care trebuie aplicată Pascalia ortodoxă; poziţia lui era oarecum contrazisă de referatul Episcopului Melhisedec, încă din 1881, care respingea orice aplicare a stilului civil-gregorian la calendarul ortodox (B. O. R. 9, 1881, p. 561 s). Totuşi Mirescu era de părere că adaptarea se putea realiza încă din anul 1899.

Inginerul *Petru Donici*, fost ministru al lucrărilor publice, constata în: Calendarul Bisericei de Răsărit în stil vechiu şi stil nou, Craiova 1898, pp. 196, că Biserica ortodoxă de răsărit nu poate accepta reforma gregoriană, căci ea se bazează pe alte prescripţii bisericeşti. El este pentru o adoptare a calendarului de stil nou-civil în Biserica de răsărit, dar cu păstrarea neatinsă a tuturor reglementelor, pascaliilor şi metodelor uzitate în această Biserică pentru stil vechiu. Analizînd temeinic problema, el consideră totuşi că noua pascalie s-ar putea aplica «parţial», ca «stil românesc» pe un period de 100 de ani. Folosind apoi lucrarea latinului Tondini de Quareghi, La question du calendrier, Bucureşti 1898, Donici propune ca şi Biserica din Apus să revină la vechile dispoziţii, păzite în Biserica Ortodoxă, cu privire la pascalie. Apoi în ediţia a 2-a de la Roman din 1902, şi în ed. a 3-a de la Bucureşti, pp. 154, după care s-a realizat şi ediţia germană de la Lipsca, din 1903, el susţinea «calendarul său pe stil nou», pe 100 de ani.

În schimb prof. *C. Erbiceanu*, publica în rev. B. O. R. XXII 1, 1898/9, p. 23-43, un răspuns axat pe cercetările grecului N. T. Vulgaris, în care cerea ca să se pună capăt anomaliei ce creşte tot mai mult din cauza stilului vechiu care nu mai corespunde la necesităţile sociale, la adevărul ştiinţei şi la cerinţele religioase; este de acord, mai curînd, cu revizuirea calendarului iulian, decît cu primirea celui gregorian.

În continuare, prof. univ. arhim. *Clement Popovici*, preciza în: Capitolul al şaptelea al literei «P» din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastar, text şi comentar din rev. Candela XVII-XIX, 1898-1900, pp. 280, că stilul iulian este întîrziat cu 13 zile şi deci cere o reformare a lui, fiind necesară şi o nouă Pascalie. Reforma gregoriană o refuza pentru că Biserica Ortodoxă nu poate părăsi calendarul şi canonul pascal cel vechi. Apoi

referitor la Proiectul lui P. Donici, îl aproba de principiu, dar cu unele corecturi, şi atunci «nu va fi nevoie de modificarea pascaliei».

Pentru un calendar unitar s-a pronunţat şi colonelul P. *Vasiliu-Năsturel*, în: Noua Pascalie sau Calendar etern bisericesc, precedată de explicarea vechilor pascalii, Bucureşti 1901, pp. 82; a fost urmat şi de prof. *N. Dobrescu*, în: Privire istorică asupra calendarului bisericesc, Vălenii de Munte 1908.

Dar cu precizări ştiinţifice a venit prof. Dr. *Const. Chiricescu*, de la Facultatea de teologie, în lucrarea: Calendar bisericesc ortodox pe toţi anii, aprobat de Sf. Sinod al Sf. Biserici Autocefale Ortodoxe Române, Bucureşti 1922, pp. 198, pornind de la lămuririle cu privire la problema calendaristică în general, a arătat documentat modalitatea în care se stabileşte Calendarul ortodox anual, pentru a fi uniform aplicat în toate parohiile.

Revelator în problemă a fost apoi referatul asesorului onorar la Consistoriul Arhidiecezan din Sibiu, *Petru Drăghici*: Însemnări de la Conferinţa reprezentanţilor Bisericilor Ortodoxe, ţinută la Constantinopol, de la 10 mai 1923, sub preşedinţia S. S. Patriarhului Ecumenic, în chestia reformării calendarului iulian, Bucureşti 1923, pp. 24. Lucrarea cuprinde descrierea rolului delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, compusă din Arhim. I. Scriban, prof. Drag. Demetrescu şi P. Drăghici, care a accentuat următoarele: 1. Calendarul nu este dogmă; 2. canoanele îndrumează calendarul creştin bisericesc; 3. problema schimbării canonului pascal; 4. reforma calendarului poate aduce prejudicii Ortodoxiei?; 5. care propunere calendaristică este mai potrivită?; 6. reforma aprobată va trebui aplicată în întreaga Biserică Ortodoxă simultan sau succesiv prin consens?; 7. poate Biserica Ortodoxă să consimtă la fixarea datei Paştilor o zi stabilă?. Autorul arată apoi în continuare că delegaţia a propus un proiect propriu de îndreptare, numit «reforma română», care oferea un avantaj evident asupra celei gregoriene venind cu întîrzierea de o zi între calendarul omenesc şi cel solar abia după trecere de 42.772 de ani, pe cînd cel gregorian ajungea la diferenţă numai după 3320 ani. Apoi delegaţia română a mai propus: 1. Liga Naţiunilor să convoace o conferinţă mondială calendaristică; 2. revizuirea stilului iulian să se facă pe baze strict ştiinţifice şi exacte; 3. Biserica ortodoxă va adera la acele îndreptări care vor fi în acord cu canoanele, normele şi tradiţiile ei; 4. Biserica ortodoxă acceptă suprimarea diferenţei între stilul vechi şi cel nou, şi propune ca zi de corecţiune 1-14 octombrie din anul 1923; 5. serbarea sf. Paşti să se facă între 14-18 aprilie; 6. Patriarhia ecumenică să aducă la cunoştinţa lumii hotărîrea luată, spre a putea fi restabilită unitatea în sărbătorile creştine; 7. îndreptarea stilului iulian să fie aplicată în toate Bisericile ortodoxe locale.

Consecinţa a fost, că Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 6 iunie 1923 a aderat la înţelegerea de la Constantinopol, precizînd că Sfinţii din zilele de 1-14 octombrie să fie pomeniţi în zilele de 14-27 octombrie şi pascalia să fie unitară pentru toţi ortodocşii şi apoi pentru toţi creştinii. În continuare,

la ședința Sinod al B. O. R. din noiembrie 1923, au fost citite referatele prezentate de prof. *Tr. Lalescu, Gh. Naneș, C. Chirescu, Drag. Demetrescu,* și arhim. *I. Scriban,* cu observațiile Episcopului *Vartolomeu* al Rîmnicului, subliniind toată necesitatea îndreptării calendarului iulian, pentru trei motive: religios-social, științific și economic. S-a precizat că revizuirea calendarului nu vatămă nici o dogmă, nu desființează nici rînduiala canonică a sf. Biserici Ortodoxe și nici nu absoarbe calendarul iulian ortodox în cel gregorian, ci se apropie de el numai pe tărîmul civil, prin excluderea celor 13 zile; prin coincidența sărbătorilor, calendarul iulian îndreptat rezolvă și chestiunea ecumenică. În consecință, Sf. Sinod a hotărît, în ziua de 13 noiembrie 1923 următoarele: 1. se acceptă îndreptarea calendarului iulian; 2. se suprimă cele 13 zile de întîrziere; 3. va fi aplicat calculul calendaristic românesc, fiind cel mai precis; 4. Paștile vor fi prăznuite după rînduiala sf. cancane (după vechea pascalie); 5. restul calendarului rămîne pe loc; 6. la fel rămîn toate rînduielile de cult, legate de Sf. Pași; 7. calendarul îndreptat va fi aplicat la 1 octombrie pentru 14 octombrie 1924; 8. hotărîrea va fi comunicată celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale; 9. pe 25 ani înainte va fi precizată pascalia în mod provizor (B. O. R. XLII, Nr. 1, (514), 1924, p. 33-37).

Apoi, în iulie 1924, *Sf. Sinod*, al B. O. R. a emis, în limba română și franceză, enciclica sa către clerul și credincioșii ortodocși din România cu privire «la Îndreptarea calendarului iulian», justificînd documentat această îndreptare și felul cum a fost realizată și de cînd va fi aplicată, păstrîndu-se stricta observare a științei și canoanelor ortodoxe (B. O. R. 7(520), 1924, p. 385-396).

În același sens, Mitropolitul-primat Miron Cristea a emis în luna august 1924, o Carte pastorală, justificînd din nou necesitatea îndreptării calendarului, și lămurind că deoarece calendarul nu-i decît o lucrare omenească, este supus și verificărilor științifice. De aceea îndreptarea din 1924 este o corectare de ordin științific și social, care menține însă neatinse principiile ortodoxe, după toate prevederile bisericești; a urmat și explicarea «saltului» peste cele 13 zile, cu privire la prăznuirea Sfinților din acele zile sărite (B. O. R. 9(522), 1924, p. 513 ss).

În sprijinirea acestor hotărîri au scris: Arhim. *I. Scriban:* Chestia calendarului la români (B. O. R. 8 și 9 (506-507) pe 1923, apoi B. O. R. 7(520), pe 1924, p. 396 s, 416 s, 481). Apoi preotul *T. Simedrea*, azi Mitropolit pensionar: Reforma calendarului, B. O. R. 7(520), 1924, p. 403 s; prof. *I. Mihălcescu:* Notițe despre calendar, B. O. R. 7(520), 1924, p. 425 s; preot *A. Scvoznicov*, Cuvîntul iubitor de adevăr despre calendar, Stilul vechi și stilul îndreptat, 1924.

În continuare prof. *Const. Chiricescu*, a mai publicat lucrarea: Pascalia Bisericii creștine ortodoxe de Răsărit, în conformitate cu calendarul îndreptat, Referat către Sf. Sinod al sf. Biserici autocefale ortodoxe române, București 1925, pp. 54. El arăta că a prezentat Sf. Sinod, la 2 iulie 1924 proiectul Pascaliei noi, în cadrul stilului îndreptat, folosind și rezultatele oferite de P.

Donici, Const. Popovici, P. Vasiliu-Năsturel şi deciziile conferinţei de la Constantinopol. A subliniat, că prin îndreptarea stilului iulian nu s-a schimbat nimic din credinţa ortodoxă; dar a stăruit şi pentru o Pascalie îndreptată. Pe aceasta a prezentat-o apoi în lucrarea: Aşezarea Pascaliei în calendarul îndreptat, Bucureşti 1926, pp. 19. Propunerile le-a repetat apoi şi în lucrarea similară în limba franceză: Adaptation de la Pascalie au calendrier rectifié, 1926, pp. 25.

În vederea altor lămuriri, pentru acelaşi subiect au scris: prof. *Alex. Giuglea:* Lămurirea calendarului, în Colecţia «Cunoştinţe folositoare», Seria B nr. 43, Bucureşti 1926, pp. 31, precizînd că: fiind calendarul un calcul ştiinţific, reforma lui nu aduce nici o ştirbire legii şi credinţei ortodoxe şi nici sărbătorilor tradiţionale.

Cu alte argumentări ştiinţifice şi canonice a venit apoi exegetul Dr. *Vasile Gheorghiu,* în lucrarea: Anul şi ziua morţii Domnului nostru Iisus Hristos, Studiu de cronologie biblică, 1925, pp. 152, urmată apoi de lucrarea: Sf. Paşti şi reforma calendaristică ortodoxă română, studiu de cronologie şi calendaristică, 1929, pp. 230. Autorul constată că reforma calendaristică ortodoxă română este bună şi chiar superioară reformei gregoriene. În consecinţă preciza că: 1. Paştile creştine se ţin independent de Pascha iudaică; 2. reforma stilului iulian era necesară; 3. fixarea zilei Paştilor nu este o dogmă, ci o chestiune de cult; 4. reforma românească să fie acceptată de toate Bisericile ortodoxe surori; 5. cu vorbe înţelepte şi cu argumente temeinice să fie lămuriţi credincioşii.

În continuare a mai scris: Critica noilor proiecte de reformă calendaristică propuse de către Liga Naţiunilor, Studiu calendaristic, 1931, pp. 42 în care expune unele avantaje, dar şi lipsurile acestui fel de proiecte şi susţine superioritatea evidentă a calendarului «ortodox român», ca cel mai reuşit sistem de măsurare a timpului. Justificarea acestei poziţii o susţine şi în lucrarea: Noţiuni de cronologie calendaristică şi calcul pascal, Bucureşti, 1936, pp. 180.

O lucrare de popularizare a mai publicat: prof. Gh. Gr. Gheorghiu: Moş Gheorghe şi Paştile, Bucureşti 1928, pp. 13; — şi altele.

Dar, întrucît aplicarea pascaliei vechi la stilul îndreptat iulian a oferit unele greutăţi cu privire la fixarea datei sf. Paşti, *Sf. Sinod al B. O. R.,* în «Cartea pastorală» din 7 februarie 1929, spre a potoli nedumeririle şi nemulţumirile şi a limpezi cu dovezi ştiinţifice că data Paştilor trebuie rînduită după Pascalia îndreptată, a precizat că data Paştilor se ţine potrivit dispoziţiilor canonice tradiţionale, dar cu corectarea necesară din punct de vedere ştiinţific.

Această poziţie a fost susţinută de: *I. Fuioagă,* în: Data Paştelor după calendarul îndreptat şi Tradiţia, Bucureşti 1929, pp. 45; Econ. *D. Georgescu:* Sărbătoarea Paştelor, în ziarul Crucea 5/6, Bucureşti 1929; *Episcopul Vartolomeu* al Rîmnicului: O ultimă lămurire în privinţa datei sf. Paşte, Universul nr. 64, martie 1929. *Const. Vulpescu:* Rătăcirea calendaristă, Iaşi 1935,

pp. 77: care precizează că greșesc «stiliștii», dacă afirmă că prin îndreptarea stilului iulian ar fi fost stricată credința ortodocșilor, fiind dați pe mîna papistașilor; căci nu au fost călcate canoanele și nici nu poate fi admisă așa zisa «libertate» de a stabili sărbătorile altfel decît o face Biserica. Apoi *M. Teodoriu:* Canonicitatea îndreptării calendarului și rătăcirile, Măn. Neamțu 1933; *N. Cicală:* Îndreptarea calendarului, Mănăstirea Cernica 1934; *P. Chiriac:* Lămuriri pentru ținerea calendarului, București 1935; *Toma Culcea:* Calendarul îndreptat este cel bun, București 1937.

Ierom. *Nicodim Sachelarie* a precizat în: Calendarul și pascalia veche și nouă, Mănăstirea Cernica 1936, pp. 74, că pascalia și calendarul nu au fost schimbate prin îndreptarea stilului din 1924, căci atunci tocmai s-a făcut îndreptarea după rînduielile canonice vechi. Deci metoda de îndreptare a calendarului fiind cea românească, pe care o aprecia însuși prof. univ. Gh. Naneș în lucrarea: Lecțiuni de astronomie, București 1931, p. 133, prin cuvintele: calendarul ortodox român este cel mai exact decît toate calendarele existente, — nici un român să nu-o refuze. În continuare autorul a mai publicat și lucrarea: Sinopsă pentru 100 de ani, Mănăstirea Cernica 1936.

Pe atunci prof. *Vasile Gheorghiu*, mai publica lucrarea: Problema calendarului, raport înaintat primului Congres de teologie ortodox din Atena, 1937, pp. 15, subliniind că îndreptarea stilului iulian urmărește tocmai ca anul civil să se acopere cu anul astronomic, și anul bisericesc cu praznicul sf. Paști să corespundă dispozițiilor canonice. Prin urmare «reforma română» să fie aplicată, fiind cea mai bună din toate cîte s-au făcut vreodată.

Trecînd anii, pentru Conferința panortodoxă de la Moscova, din 1948, păr. prof. *Petre Vintilescu*, a pregătit referatul: Cîteva considerațiuni în legătură cu îndreptarea calendarului, revista Ortodoxia 1, 1949 p. 113-122, în care folosind cercetările lui C. Chiriţescu, I. Fuioaga, V. Gheorghiu, Colecția Canoanelor, A. Negulescu, ierom. N. Sachelarie și Deciziile Sf. Sinod român din 1923/4, a ajuns la concluzia că: nu se împlinește reforma calendarului, dacă la stilul iulian îndreptat se aplică pascalia veche. Deci îndeamnă toate Bisericile ortodoxe surori să accepte deciziile din 1923 și să treacă la aplicarea pascaliei îndreptate, în armonie cu anul solar astronomic. Ce privește un «calendar universal», Biserica nu are motive să fie intransigentă.

În continuare prof. dr. *Ene Branişte* a arătat în: Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile ortodoxe, revista Ortodoxia 2, București 1955 p. 181-216, că este necesară și unificarea calendarului bisericesc; dar pentru evitarea unei greutăți, e necesar ca întreaga problemă a calendarului să fie analizată și rezolvată la viitorul sinod panortodox. A fost sprijinit de Arhim. *Ilie Cleopa*, în: Cuvînt de lămurire calendaristică, B. O. R. 3/4, 1955, p. 251-294.

Avînd la îndemînă astfel de cercetări și referate, Sf. *Sinod* al B. O. R. a dat la 7 mai 1963 următorul răspuns la cererea O. N. U., mijlocită prin Consiliul ecumenist al bisericilor de la

Geneva, cu privire la unificarea calendarului şi unitatea pascală. Biserica Ortodoxă Română foloseşte un calendar civil, adoptat de fosta Ligă a Naţiunilor în 1924; este dispusă să adopte un nou calendar, care se va dovedi mai desăvîrşit decît cel actual, presupunînd că toate Bisericile creştine vor cădea de acord să primească un astfel de calendar universal perfecţionat. Dar ziua comună pentru sf. Paşti trebuie să îndeplinească, după prevederile Bisericii Ortodoxe întregi, dispoziţiile canonice de la primul sinod ecumenic (B. O. R. 5/6, 1963, p. 573 s).

Spre justificarea acestei poziţii, prof. Dr. *Teodor M. Popescu*, a scris vasta lucrare: Problema stabilizării datei Paştilor, privire istorică asupra divergenţelor şi computurilor pascale, încercări de îndreptare, greutate şi necesitatea unui acord, propuneri şi posibilităţi actuale, în rev. Ortodoxia 3, pe 1964, p. 334-444. Autorul conchide că este nepotrivit ca să se mai stăruie pentru un sistem calendaristic complicat, defectuos şi discutabil al calculului pascal, mai ales cînd ştiinţa astronomică a progresat atît de mult e bine că Bisericile caută modalitatea unui acord cu privire la serbarea împreună a Învierii Mîntuitorului.

Pe această linie continuă C. Drîmbă, Timpul şi măsurarea lui, Bucureşti 1952, şi I. Ionaşcu, Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Românească, Buc. 1956, vol. I. O contribuţie substanţială o oferă şi păr. At. *Negoiţă* în: Calendarul Bisericii creştine, în revista Mitropolia Banatului 1/3 pe 1964, p. 9-26; Ibidem, 1/3 pe 1965 p. 52-90, şi 4/6 pe 1965 p. 299 ss. Autorul precizează: calendarul a fost făcut pentru nevoile omului, aşa că este operă omenească şi deci trebuie pus la îndemînă în forma în care foloseşte omului; aceasta implică deci şi îndreptarea lui, potrivit cu cunoştinţele ştiinţifice astronomice progresate.

Prof. M. ŞESAN

Instituție și instituționalizare în viața bisericească

Importanța și actualitatea problemei

O viață organizată nu este posibilă fără de piloni instituționali, pe care ea să se așeze în căutarea unui echilibru absolut trebuitor menținerii și propagării vieții. Iar acești piloni nu sînt decît instituțiile.

Este altă problemă aceea a procesului de instituționalizare și a gradului de instituționalizare, precum și aceea a conținutului care se acumulează în orice instituție.

Deformările și denaturările care survin în procesul de instituționalizare, în gradul de instituționalizare și în însuși conținutul instituțiilor pot prejudicia într-o mare măsură calea dezvoltării normale.

Problema aceasta se discută de o vreme încoace într-un larg cîmp de cercetări. Ea face obiectul tuturor științelor sociale. Ea preocupă și diversele ramuri ale Teologiei și, în primul rînd, studiul Dreptului bisericesc, întrucît credința religioasă, în genere, și cea creștină în special, au îmbrăcat forme instituționale și nu se pot dispensa de ele. Cu alte cuvinte, ceea ce se numește instituție reprezintă și în viața bisericească o realitate înfățișîndu-se sub diverse aspecte și numiri, care desemnează niște entități pe care se reazimă viața religioasă organizată și în speță viața organizată a Bisericii.

Pe tema instituționalizării vieții religioase creștine, i se fac Bisericii grave reproșuri de către așa numitele curente de gîndire creștină liberă, care deși au atitudine contestatară față de instituționalizarea fenomenului religios, au sfîrșit ele însele prin a se instituționaliza, adoptînd în cele din urmă numele generic de «biserici libere».

In rînd cu acestea, există și alte curente de gîndire contemporană, care, de asemenea, au adoptat atitudine contestatară față de toate felurile de instituționalizări posibile.

Făcînd abstracție de postulatele legitime, de înnoire și de adaptare continuă a formelor de organizare a vieții omenești la condițiile mereu noi pe care le aduce cu sine progresul, toate celelalte critici și revendicări ce se formulează în legătură cu rînduielile instituționale de organizare a vieții sociale, nu fac decît să creeze confuzii.

Abordarea problemei din latura Teologiei, s-a soldat cu foarte

numeroase confuzii interconfesionale, care se oglindesc, mai ales, în scrierile eclesiologilor care ignorează complet aspectul instituţional al Bisericii şi se lansează în tot felul de reverii «pnevmatice, kerygmatice, doxologice şi... chiar glossolalice», stîlcind înţelesul cuvintelor şi al adevăratei învăţături despre Biserică.

Nedepăşind apoi orizontul unor mici catehisme sau manuale elementare de iniţiere în normele de organizare şi de conducere a Bisericii, o seamă dintre cei ce se îndeletnicesc cu astfel de chestiuni, emit teorii despre nişte «instituţii canonice» de conducere a Bisericii, care ar fi autentic creştine, deşi sînt detaşate complet de corpul eclesial, adică de corpul social al Bisericii.

După cum se ştie instituţiile din cadrul vieţii omeneşti, poartă un veşmînt juridic corespunzător fiecăruia dintre ele, şi care, în unele cazuri, dobîndeşte tăria unei adevărate cuirase. Acest veşmînt juridic este forma cea mai simplă de instituţie juridică.

Dar prin noţiunea de instituţie juridică, într-un sens mai propriu terminologiei de specialitate, se mai înţelege şi un al doilea lucru, şi anume, suma normelor juridice închegate într-un sistem care reglementează activităţi constante şi de utilitate deosebită pentru societate.

Instituţiile religioase

Acestea sînt instituţii cu caracter aparte, care însă nu se detaşează din ansamblul celorlalte.

Istoriceşte, ele apar simultan cu cele sociale nereligioase, căci, în mod inevitabil, ele însele au caracter social. Ele intră apoi în legătură inevitabilă cu cele politice şi juridice, de îndată ce apare organizaţia de stat sau Statul propriu zis. Din această legătură, instituţiile religioase îşi însuşesc unele forme şi rînduieli specifice instituţiilor politice, precum şi veşminte juridice mai simple sau mai bine închegate. Ele rămîn însă instituţii aparte, cu caracteristici proprii.

Cum se prezintă acestea?

Cum este şi firesc, liantul care determină formele instituţionale ale religiilor îl constituie un element specific sau aparte, deosebit prin natura lui de celelalte liante sociale şi care se numeşte credinţa religioasă. Cu toate că aceasta are un conţinut foarte variat, după religii, confesiuni, denominaţiuni etc., în structura ei intimă ca şi în manifestarea ei fenomenală, se pot constata elemente comune tuturor religiilor.

In mare, aceste elemente comune pot fi reduse la două: credinţa ca fapt psihic specific, ca stare de conştiinţă, şi apoi modurile de exteriorizare ale ei.

La rîndul lor şi modurile de exteriorizare ale credinţei sînt în principal de două feluri: unele care constau în acte şi forme de cult propriu zis, iar altele care constau în acte şi forme de organizare socială şi de conducere.

De fapt şi actele şi formele de cult au în mod inevitabil caracter social, cu excepţia celor foarte intime şi strict individuale.

Privite în ansamblu, instituţiile religioase se prezintă deci cu două aspecte fundamentale:

1 – sub formă de cult, şi

2 – sub formă de organizaţie socială.

Să vedem mai întîi aspectul instituţional de cult sau aspectul cultic instituţional al religiei.

Acesta nu trebuie confundat cu noţiunea modernă de cult, de care va fi vorba la locul său.

In sens strict religios, cuvîntul cult însemnează exteriorizarea credinţei în scopul de a săvîrşi actul pe care=l indică însuşi cuvîntul cult, care vine de la latinescul cultus (colo, ere, ui, tum), şi anume pe acela de a cultiva ceva într=un anumit scop. In cazul concret, actul de a cultiva legătura cu divinitatea în scopul de a i se da cinstirea cuvenită şi de a se asigura pe această cale fie o simplă protejare din partea ei, fie o purtare de grijă complexă pentru un timp determinat sau pentru întreaga viaţă, fie, în cele din urmă, pentru a se obţine din partea ei ceea ce se numeşte mîntuirea ca ţel final al vieţii pămînteşti ca şi al vieţii de apoi.

Mijloacele prin care se realizează exteriorizarea credinţei religioase pot fi împărţite în mod principal în trei categorii, şi anume:

A – *Gestul* sau, în genere, gesturile.

B – *Cuvîntul* sau, în genere, cuvintele.

C – *Cîntul* sau, în genere, cîntările.

A. Cu privire la gest, este apoi de observat că el poate fi:

a) gest spontan şi

b) gest organizat.

a) *Gestul spontan* este determinat automat de stări intime sau de stări psihice, cum sînt: mirarea, spaima, adorarea, bucuria, întristarea, plîngerea, blestemul, lauda, dragostea sau orice afect pozitiv, extazul etc.

b) *Gestul organizat* este un act prin care se dă unei stări interne o formă de exprimare simbolică.

El se înfăţişează, în mod obişnuit, ca fiind determinat fie de prosternarea sau de înclinarea omului către anumite lucruri fixate pe pămînt, fie prin încercarea omului de a se detaşa de pămînt orientîndu=se către ceruri sau înălţîndu=se.

După aceste două atitudini gesturile organizate pot fi enumerate astfel:

1. – *Cele de prosternare:* înghenunchiere, metanie, sărutarea pămîntului, sărutarea altarului, sărutarea pragurilor templelor sau bisericilor, sărutarea crucii, a icoanelor, a oricărui obiect de cult precum şi a veşmintelor şi cărţilor sau a tabelelor ori dipticelor folosite în cult etc.

2. – *Cele de orientare către ceruri:* îndreptarea privirii către cer, înălţarea mîinilor ţinîndu=se în ele felurite prinoase sau jertfe, înălţarea mîinilor ţinîndu=se în ele diferite obiecte de cult, cum sînt: crucea, vasele sfinte, părţi din veşminte, scrieri sfinte, icoane etc.

3. – In fine o *a treia formă* în care se concretizează gestul religios organizat, este aceea *prin care se încearcă sporirea sau amplificarea gestului propriu zis* prin folosirea veşmintelor, a odoarelor sau a altor obiecte sacre.

B. Cu privire la cuvînt trebuie să relevăm faptul că folosirea lui ca mijloc de exteriorizare a credinţei religioase este deosebit de variată şi expresivă. Astfel, cele mai obişnuite chipuri în care se foloseşte cuvîntul în trăirea religioasă, pot fi enumerate după cum urmează :

1. *Exclamaţia* care însoţeşte, sau nu, gesturile. Ea constă din sunete articulate adică din cuvinte, iar uneori fără a prinde consistenţa cuvîntului. Cele mai obişnuite exclamaţii care se folosesc în cult sînt: Ah! Vai! Vai Doamne, Doamne! Părinte! Dumnezeule! Doamne ajută! Doamne sfinte! Maică sfîntă! Sfinte!...

2. *Rugă scurtă* care însoţeşte gesturile.

3. *Ruga închegată schematic,* avînd un obiect cert şi exprimînd stări de afect.

4. *Ruga repetată cu variante* şi închegată, după felurite rînduieli, ţinîndu-se seama fie de timp, adică de orele zilei, de anumite zile, de săptămîni, luni, anotimpuri, fie de anumite sărbători, fie de alte lucruri. Acestui fel de rugă i se zice de obicei canon, ceea ce înseamnă rugă întocmită după o anumită rînduială.

5. *Comunicarea sau transmiterea credinţei prin* folosirea a numeroase forme de *propovăduire scrisă sau orală.* Acestea sînt: *Simbolurile* scurte, simbolurile dezvoltate, *mărturisirile de* credinţă sau aşa numitele *libeluri, catehezele, predicile, omiliile,* apoi diverse alte forme de expuneri scrise, în catehisme scurte sau mai dezvoltate, în manuale sau tratate, a adevărurilor de credinţă.

C. *Cu privire la cîntare* este util să precizăm că ea reprezintă cea dintîi formă de artă folosită în cult, şi anume, atît în chip de artă rudimentară sau populară cît şi în chip de artă dezvoltată pînă la măestrie şi virtuozitate.

De altfel, toate celelalte arte au fost şi sînt folosite de diversele religii în cultul lor, tocmai ca şi în cazul cîntării, pentru a da credinţei religioase o formă de exprimare mai completă în sine şi mai impresionantă pentru cei ce iau parte la cult.

Formele de cîntare care se folosesc în genere în cult pot fi enumerate după cum urmează:

1. *Cîntarea individuală sau psalmul,* cîntare de inspiraţie personală şi spontană.

2. *Cîntarea organizată* care se prezintă în variate chipuri, după cum ea poate fi folosită în funcţie de evlavia şi de mijloacele de care dispun diversele religii.

In această categorie a cîntării organizate intră, ca cele mai uzitate forme, următoarele: *Cîntarea profesională,* adică aceea a slujitorilor cultului sau a clerului şi a ajutătorilor acestora, *Cîntarea în comun* a celor care asistă la cult, adică a slujitorilor şi a credincioşilor împreună, *Cîntarea pe grupuri numite coruri, Cîntarea alternativă* a corurilor sau a stranelor, *Cîntarea organizată prin îmbinarea celei corale cu cîntarea solistică, Cîntarea prin folosirea instrumentelor muzicale* de tot felul, începînd cu tobele şi sfîrşind cu orga.

Prin folosirea sincronizată a gestului, a cuvîntului şi a cîntului, pentru a se exprima într-o formă bine închegată fie un adevăr de credinţă, fie un gînd pătruns de credinţă, la care se mai adaugă şi un simţămînt religios bine reliefat, se realizează, ca formă organi-

zată de manifestare a cultului, actul complex care se numeşte *rit religios.*

Numărul şi conţinutul riturilor variază de la religie la religie şi de la confesiune la confesiune. Unele dintre ele au un bogat conţinut de idei şi o formă deosebit de impresionantă datorită folosirii mijloacelor artistice de care poate să dispună o religie sau alta sau chiar şi numai cîte o comunitate religioasă locală.

Din îmbinarea unor rituri, se încheagă de obicei cîte o rînduială de cult mai amplă, dispusă în aşa fel încît să exprime un complex de adevăruri sau de idei şi de simţăminte religioase. Aceasta se numeşte în chip felurit după religii sau confesiuni, fie cu numele generic de *slujbă,* fie cu acela de *liturghie,* de *misă* etc.

In centrul fiecărui rit ca şi în centrul oricărei slujbe mai complexe se găseşte un adevăr fundamental de credinţă căruia i se dă expresie printr=un act de cult corespunzător.

Liturghia nu este numai o formă a cultului

In creştinism cea mai complexă slujbă se numeşte liturghie sau misă, după cum este vorba de ortodocşi sau de catolici ori de anglicani. La protestanţi, în genere, ea se numeşte cult divin.

In centrul acestei slujbe complexe se află sfînta jertfă, jertfa liturgică sau euharistia.

Liturghia constituie forma cea mai amplă de instituţionalizare cultică a credinţei religioase creştine.

Impreună cu un întreg cortegiu de alte slujbe şi rituri, ea exprimă conţinutul principal al credinţei creştine şi constituie osatura de bază a întregii organizări sociale şi juridice a vieţii creştine, adică a vieţii bisericeşti propriu zise.

Liturghia în forma ei embrionară a fost centrul vieţii creştine organizate, în jurul căruia gravitau credincioşii şi slujitorii Bisericii primare, a căror identitate religioasă şi socială nouă se stabilea numai cu raportare la comuniunea liturgică în care se găseau sau nu, prin participare sau neparticipare la liturghie. Şi fiindcă împărtăşirea cu elementele Sf. Euharistii se numea comunicare, – de unde şi numele de cuminecătură –, aceia care erau admişi la Sf. Impărtăşanie erau socotiţi membri ai Bisericii cu toate drepturile, pe cînd cei care erau opriţi de la cuminecare sau împărtăşire pe un timp determinat, – care varia de la o săptămînă pînă la mai mulţi ani – erau numiţi excomunicaţi.

Aceştia se împărţeau în trei categorii, şi anume: în membri ai Bisericii, lipsiţi numai temporar de unele drepturi, între care în primul rînd de acela de a primi sfînta împărtăşanie;

apoi, în membri ai Bisericii lipsiţi de toate drepturile dar fără a=şi pierde calitatea de creştini, adică aceea de membri ai unei comunităţi bisericeşti locale, ei fiind trecuţi în rîndul penitenţilor;

şi, în fine, excomunicaţii, care îşi pierdeau cu desăvîrşire calitatea de membri ai Bisericii şi erau socotiţi după cuvîntul Scripturii «ca nişte păgîni şi vameşi» (Mt. 18,17). Aceştia, indiferent de categoria de păcate care le atrăgea excomunicarea, puteau să fie reprimiţi în rîndurile membrilor Bisericii după o procedură care impu=

nea mai intîi admiterea lor între penitenţi şi apoi admiterea lor la împărtăşire, care, în cazul cel mai grav, urma numai în preajma trecerii la cele veşnice.

După modul în care se constituiseră şi funcţionau obştile sau comunităţile creştine în cadrul cultului primar, – care era de o simplitate incomparabilă cu formele actuale ale cultului creştin –, se poate vedea că Sfînta Liturghie a fost cea mai închegată formă de organizare instituţională religioasă, iar din dezvoltarea ei ulterioară, se constată că ea şi-a păstrat şi îşi păstrează acest caracter pînă astăzi.

Cu alte cuvinte, cea mai caracteristică formă de instituţionalizare a credinţei religioase creştine, în chip de cult, o constituie Sfînta Liturghie.

Apariţia instituţionalizării sociale, juridice şi politice în Biserică

Avînd în vedere caracterul complex şi central pentru întreaga viaţă religioasă creştină al Sfintei Liturghii, precum şi modul în care ea determină întreaga organizare, îndrumare şi conducere a vieţii creştine începînd de la bisericile sau comunităţile locale şi sfîrşind cu cele mai dezvoltate şi mai întinse unităţi organizatorice din cadrul Bisericii, Sfînta Liturghie trebuie considerată nu numai centrul vieţii Bisericii, ci totodată, şi laboratorul şi izvorul tuturor celorlalte norme sau rînduieli de organizare şi de conducere a vieţii bisericeşti.

De acest din urmă aspect şi rost al Sfintei Liturghii, deci al principalei forme instituţionale religioase a Bisericii, nu se poate face abstracţie, ci trebuie să se ţină seamă cu stricteţe atunci cînd este vorba de a se studia şi de a se înţelege în mod real – iar nu fictiv şi pe bază de supoziţii sau de teorii fără consistenţă –, apariţia şi dezvoltarea celorlalte forme instituţionale ale Bisericii, adică a celor cu caracter social şi juridic. De asemenea, aceeaşi consideraţie este valabilă şi pentru înţelegerea apariţiei şi dezvoltării unor elemente instituţionale politice, pe care şi le-a însuşit în anumite epoci Biserica, încercînd să le pună de acord cu elementele consacrate prin formele sale de instituţionalizare religioasă concretizate în cult.

Că lucrurile se prezintă astfel, se poate vedea dintr-o succintă analiză şi comparaţie a formelor de instituţionalizare cu caracter social, juridic şi politic care au apărut în viaţa Bisericii.

Cea dintîi dintre acestea este forma de organizare socială a enoriei, a celei mai mici unităţi sociale creştine, adică a comunităţii sau a Bisericii locale. Aceasta s-a modelat după comunitatea de cult care a prins consistenţă organizatorică în jurul Sfintei Liturghii.

Enoria ca societate creştină nu avea caracterul obişnuit al unei societăţi laice sau profane, ci avea caracterul propriu de familie creştină, în cadrul căreia toţi membrii care o alcătuiau se găseau în raporturi aparte, determinate şi dirijate de norme religioase şi morale. In fruntea fiecărei obştii creştine se găsea, ca şi în

fruntea fiecărei familii, un părinte învestit cu puteri paternale asupra membrilor familiei. El oficia cultul, propovăduia cuvîntul şi=i îndruma sau îi conducea pe membrii familiei sale religioase. Aceasta era poziţia slujitorilor bisericilor sau comunităţilor locale.

Dar precum fără de familie nu există nici părinţi ai familiei şi precum, în spirit creştin, niciun părinte de familie nu deţine şi nu exercită puteri discreţionare – cum era în familia păgînă –, este de la sine înţeles că membrii familiei religioase creştine, adică ai enoriei, nu formau un grup oarecare constituit şi subordonat prin constrîngere şi prin lipsă de drepturi faţă de părintele grupului, ci ei aveau aceeaşi poziţie şi aceleaşi drepturi în cadrul enoriei, pe care le aveau şi în cadrul adunărilor de cult, adică în cadrul formei instituţionale religioase în centrul căreia se afla Sfînta Liturghie.

In aceste condiţii, părintele sau slujitorul enoriei nu întreprindea şi nu avea dreptul să întreprindă nimic decît în acord cu interesele familiei sale religioase şi în înţelegere cu membrii acesteia, fără de care el însuşi nu exista şi n=avea raţiune să existe.

O asemenea comportare sau atitudine derivă din norma stabilită în chip firesc şi spontan încă din vremea celor dintîi celebrări ale Sfintei Liturghii, normă potrivit căreia era cu desăvîrşire interzisă săvîrşirea ei altfel decît în prezenţa credincioşilor. Această normă este în acord cu caracterul Sfintei Liturghii, în cadrul căreia, întreaga obşte sau întreaga comunitate ori Biserică locală este aceea care aduce jertfa pentru mîntuirea tuturor, iar nu numai pentru a slujitorului bisericesc, care este oficiantul ei prin calitatea sa harică, destinată să mijlocească harul sfinţitor pentru toţi cei care cred şi se roagă împreună cu el.

De aceea, la o analiză oricît de sumară sau oricît de amănuţită a modului în care au apărut şi s=au dezvoltat instituţiile sociale şi cele juridice în viaţa Bisericii, vom constata la fiecare pas concordanţa cea mai deplină – cel puţin pentru Biserica veche –, între formele instituţionale cultice şi între cele sociale şi juridice. Raza şi caracterul acestora din urmă au fost determinate de elementele formei centrale de instituţionalizare cultică creştină, care este Sfînta Liturghie, şi s=au găsit mereu sub acţiunea şi sub cenzura acestora.

Revenind acum la formele de instituţionalizare socială ale Bisericii, trebuie să arătăm că acestea, aşa cum s=au conturat în decursul dezvoltării istorice a vieţii bisericeşti, reprezintă dezvoltări şi adaptări la realităţile sau la instituţiile sociale comune sau de stat, ale formei instituţionale de bază a creştinismului, care a fost cea reprezentată de Sfînta Liturghie.

Din ea s=a născut instituţia socială numită enorie, comunitate sau obşte bisericească locală, biserica locală sau parohia, cum i s=a zis mai tîrziu. Prin gruparea enoriilor au luat naşterea toate celelalte forme mai dezvoltate de instituţii sociale ale Bisericii, pînă la cea mai cuprinzătoare dintre ele, care se numeşte Biserica Ecumenică.

Paralelismul dintre dezvoltarea acestor instituţii sociale ale Bisericii şi dintre cele sociale comune din cadrul Statului, este un lucru prea evident ca să mai necesite vreo insistare asupra lui.

Dar, aşa precum toate instituţiile sociale din cadrul Statului au dobîndit în mod spontan veşmintele juridice corespunzătoare, care constituie formele elementare de instituţionalizare juridică, şi aşa precum s=au dezvoltat în viaţa de stat celelalte instituţii juridice determinate de un întreg complex de relaţii şi activităţi, tot la fel a apărut, şi în viaţa Bisericii, sub ambele aceste înfăţişări, instituţiile juridice corespunzătoare.

Atît procesul de instituţionalizare socială cît şi cel de instituţionalizare juridică a Bisericii a fos inevitabil, datorită relaţiilor în care s=a aflat Biserica faţă de Stat, relaţii care au obligat=o să respecte rînduielile vieţii de stat în întreaga sa comportare, deci şi în materie de organizare şi de conducere. Pe lîngă aceasta, o mulţime de alţi factori obiectivi şi specifici au contribuit la declanşarea şi consumarea acestui proces. Dintre ei, factorul care a determinat în mod esenţial atît raportul dintre Biserică şi Stat cît şi feluritele forme de instituţionalizare socială şi juridică a Bisericii, ca şi schimbarea acestora în decursul timpului, iar în cele din urmă şi însuşirea treptată de către Biserică a unor forme instituţionale cu caracter politic, a fost şi a rămas orînduirea socială din fiecare vreme, sau orînduirile sociale care s=au succedat de=a lungul istoriei.

In procesul de însuşire din partea Bisericii, pe o scară sau pe alta, a formelor de instituţionalizare politică, au intervenit, pe lîngă acest factor esenţial care se numeşte orînduirea socială, încă şi diverse evenimente istorice, care au pus Biserica în situaţia de a=şi asuma în unele împrejurări diferite funcţii şi sarcini cu caracter politic. Astfel de evenimente hotărîtoare pentru procesul de care este vorba au fost pentru Biserica din Apus: căderea Imperiului roman de apus la anul 476, constituirea Statului papal cu ajutorul regilor franci în a doua jumătate a veacului VIII, şi o serie de alte evenimente care s=au produs în apusul Europei; – iar pentru Biserica din Răsărit: declanşarea luptelor religioase cu fond naţional şi politic, cunoscute în veacul V sub numele de Nestorianism şi Monofizitism, iar apoi în veacul VII sub numele de Monotelitism; de asemenea, cotropirea în prima jumătate a veacului VII, a părţii de răsărit a imperiului bizantin (Siria, Palestina şi Egiptul) de către arabi, iar mai tîrziu căderea Constantinopolului la anul 1453 sub stăpînirea turcească.

Se înţelege că, în afară de aceste evenimente de importanţă majoră atît pentru Biserica din apus cît şi pentru cea din răsărit, s=au mai produs şi alte evenimente de însemnătate locală, care au determinat însuşirea de către Bisericile naţionale autocefale sau autonome a multor elemente de instituţionalizare politică, dar este evident că tonul acestui proces l=au dat marile centre ale creştinătăţii din Apus şi din Răsărit, acelea care au elaborat şi modelul mai amplu sau de proporţii mai reduse a instituţionalizării politice a Bisericii.

Făcînd abstracţie de felul în care atît Biserica din Bizanţ cît şi Bisericile vechi orientale – (siriană, armeană, coptă, etiopiană) şi cele constituite ca biserici autocefale sau autonome cu caracter naţional mai tîrziu – şi=au asumat funcţiuni şi sarcini în cadrul vieţii naţionale şi de stat în decursul istoriei, şi făcînd, de aseme=

nea, abstracție de fenomenul asemănător înregistrat în viața Bisericilor locale din Apus, trebuie să menționăm în mod special, și ca o apariție unică, procesul de instituționalizare politică produs în cadrul Bisericii din Apus.

Concordanța formelor instituționale ale Bisericii și limitele ei

Trecînd într-o revistă sumară diversele accepțiuni și forme ale instituției, precum și modul în care s-a produs instituționalizarea Bisericii, atît sub forma de organizare a cultului cît și sub acela de constituire a instituțiilor sale sociale și juridice, iar în cele din urmă, prin însușirea de către Biserică a elementelor de instituționalizare politică, am menționat faptul că, inițial și chiar un timp destul de îndelungat, în viața Bisericii s-a observat o concordanță cît se poate de completă între instituțiile sale sociale și juridice și între principala ei formă instituțională cultică, care este Sfînta Liturghie.

Revenind la chestiune, este necesar să subliniem faptul că această concordanță a avut caracterul necesității și a fost de o importanță hotărîtoare pentru întreaga viață creștină, pentru că dezacordul sau lipsa de concordanță dintre acestea ar fi dus la destrămarea ambelor forme de organizare, adică atît a celor de organizare cultică cît și a celor de organizare socială și juridică care și-au găsit reazemul reciproc unele în celelalte.

Dar concordanța în cauză nu s-a putut păstra în forma ei inițială și nici în forma ei clasică, în care s-a cristalizat în epoca primelor Sinoade ecumenice. Ea a avut de suferit amputări și deformări sub influența factorilor care au determinat însușirea de către Biserică a elementelor de instituționalizarea politică, așa încît s-a ajuns cu timpul la numeroase dispute pe această temă precum și la felurite acțiuni, ba chiar și la adevărate lupte al căror obiectiv a fost restabilirea concordanței clasice dintre normele cu caracter instituțional cultic și cele cu caracter social și juridic ale Bisericii.

Curentele pro și contra, ca și dezbaterile pe această temă, de multe ori de neînțeles sau orientate neștiințific și cu ignorarea elementelor de bază ale problemei, stîrnesc adeseori nelămuriri, necontribuind decît sporadic la situarea problemei într-o lumină corespunzătoare.

De multă vreme încoace și chiar în prezent, se dezbat în acest cadru niște probleme care în fond sînt esențiale, dar la a căror soluționare nu se recurge prin analizarea vechii concordanțe dintre formele și normele de organizare cultică și cele de organizare socială și juridică a Bisericii, ci doar prin încercarea de a le situa pur teoretic într-un cadru eclesiologic, care nu este de înțeles totuși fără de cunoașterea aspectului instituțional atît de variat al Bisericii.

Care sînt aceste probleme?

Mai întîi este problema zisă a laicilor sau a mirenilor, adică a poziției și a rostului lor în viața Bisericii.

A doua problemă de aceeași importanță și anvergură o

constituie aceea a sinodalităţii sau a colegialităţii sau conciliarităţii.

Pe tema ambelor probleme s=a înregistrat fenomenul hilar al unei foarte variate galimatii eclesiologice, prin care se încearcă a se trece în umbră caracterul şi poziţia lor de probleme majore în cadrul eclesiologiei însăşi. Căci doar ce fel de eclesiologie se poate imagina fără corpul social al Bisericii, din care nu pot lipsi mirenii cu poziţia lor de element constitutiv esenţial al acesteia, în sensul că fără de ei nu există Biserică şi nici nu are raţiune de a exista?

Unde poate fi situată, sau unde poate fi descoperită acea Biserică «pnevmatică», despre care o anumită pseudo=eclesiologie pretinde că ar fi o caracteristică a Ortodoxiei?

Sau cum poate fi imaginată o adevărată eclesiologie, fără o sobornicitate sau sinodalitate ancorată în însăşi structura corpului social al Bisericii? Se poate vorbi, oare, altfel decît frizînd beţia de cuvinte, de vreo sobornicitate «pnevmatica», pretinzîndu=se că şi aceasta ar fi o caracteristică a Ortodoxiei?

Ignorîndu=se aspectul instituţional al Bisericii şi croindu=se tot felul de gîngave teorii eclesiologice pe deasupra realităţilor în care «viem, ne mişcăm şi sîntem» (Fapte, 17, 23), se recurge la punerea în circulaţie a unor cuvinte şi expresii greceşti, cărora li se atribuie înţelesuri ascunse, miraculos descoperite unor aleşi nevoitori. Aceştia vorbesc şi scriu de parcă ar avea însuşirea de a se ilumina căzînd «aporitos» în transă, sau măcar în reverie «apofatică» sau «catafatică», în timpul căreia se hrănesc numai cu «kerygma», cu «pnevma», cu «fysis», cu «ipostasis» şi cu alte asemenea sunete articulate, pe care le folosesc ca sperietori pentru cei nefamiliarizaţi cu o anumită teologie zisă şi dialectică.

Recurgînd la asemenea artificii, eclesiologii în cauză nu fac decît să încurce lucrurile şi să proiecteze fîşii de întunerec asupra unor realităţi eclesiale foarte clare şi asupra unor probleme pentru a căror lămurire nu trebuie să căutăm în nebuloasa teologiei «antidialectice» nici o vorbă cu sonorităţi elineşti, avînd la îndemînă toate elementele în care trăirea creştină şi formele în care ea s=a cristalizat, a pus înţelesul real şi complet al lucrurilor care stîrnesc atîtea controverse şi=i angajează în atîtea opintiri pe alergătorii după himere teologice.

Şi cu cele două probleme de bază pe care le=am amintit s=a procedat şi continuă să se procedeze la fel, recurgîndu=se fie la situarea lor într=o nebuloasă pseudo=eclesiologică fie la răscolirea şi mobilizarea tuturor mijloacelor din arsenalul teologiei, care ar fi în stare să arunce vreo lumină asupra lor.

Aceste probleme sînt cele mai dezbătute în cadrul care ne preocupă, dar dezbaterea asupra lor a pus în discuţie toate principiile canonice de bază ale Bisericii, pentru a căror lămurire se încearcă tot felul de documentări, fără a se recurge însă la modelul de bază şi la schema deplin conturată care a servit pentru organizarea socială şi juridică a Bisericii, şi pe care o reprezintă cultul în genere, iar în mod principal însăşi Sfînta Liturghie.

După cum am mai spus, în centrul întregii vieţi bisericeşti, şi prin aceasta în centrul întregii organizări de orice fel a Bisericii, se află cultul şi în mod special Sfînta Liturghie.

In cult se dă expresie mai întîi adevărurilor de credinţă şi apoi rînduielilor generale sau principiilor şi normelor fundamentale pentru organizarea şi conducerea Bisericii.

In această privinţă menţionăm că, în forma de organizare şi de desfăşurare a slujbei liturgice, îşi găsesc rădăcina, modelul şi forma de exprimare cea mai potrivită cu natura şi cu rostul Bisericii, toate rînduielile de bază sau toate principiile canonice fundamentale ale Bisericii, şi anume: atît principiul eclesiologic-instituţional cît şi cel constituţional sau eclesiologic-constituţional care se referă la modul de alcătuire a Bisericii, precum şi la poziţia şi rostul membrilor săi; apoi, deopotrivă, principiul ierarhic şi cel sinodal, principiul ecumenicităţii, al autonomiei interne, al publicităţii şi nesubversităţii, al loialităţiii faţă de stat, al autocefaliei şi al autonomiei, determinate şi ele în fond de caracterul deplin şi independent al sfintei jertfe care se săvîrşeşte pe orice altar.

Toate acestea şi încă altele îşi au sîmburele şi forma de manifestare embrionară în cult, în Sfînta Liturghie.

Toate formele de organizare socială şi toate rînduielile legate de aceasta s-au dezvoltat simetric în concordanţă cu formele şi rînduielile de cult.

Prin natura lor, formele şi rînduielile de cult reprezintă pentru celelalte forme şi rînduieli de organizare a Bisericii un reazim aproape fix, în orice caz unul mai puţin supus fluctuaţiilor şi schimbărilor impuse sau aduse de vreme.

Ţinînd seama de toate acestea, apare şi mai clar că pentru organizarea socială a Bisericii, deci pentru închegarea formelor sale instituţionale cu caracter social şi juridic, cultul constituie schema şi modelul originar.

In fine, putem spune cu deplină dreptate că, în genere, cultul şi, în mod special, Sfînta Liturghie constituie etalonul prin care se măsoară atît fidelitatea faţă de adevărurile de credinţă ale Bisericii, cît şi faţă de rînduielile ei primare şi autentice de organizare socială şi juridică.

In acelaşi timp, trebuie să spunem că acest etalon nu poate avea nici o întrebuinţare pentru aprecierea elementelor de instituţionalizare politică care au apărut în Biserică, decît dacă el este folosit într-un mod străin de natura lui şi anume: privindu-l prin mentalitatea teocratică vetero-testamentară.

Premisa de la care trebuie să pornim în examinarea problemei este situarea ei într-un cadru cît se poate de cuprinzător şi relevarea aspectelor ei celor mai simple, mai uşor de înţeles, care sînt în fond şi cele esenţiale.

După cum se poate pricepe de către oricine, tot ce nu se reduce la întîmplare sau la anarhie în relaţiile dintre oameni reprezintă organizare şi dirijare sau conducere conştientă, întemeiată pe gîndirea lucidă a omului confruntată cu nevoile şi imperativele de neînlăturat şi de neînfrînt ale vieţii.

Specificul acestei lucrări depinde de natura societăţii în cadrul căreia se săvîrşeşte.

Iniţial, în societăţile nediferenţiate, adică puţin evoluate sau chiar neevoluate, întreaga lucrare de acest fel era şi ea nediferen-

ţiată, în sensul că îmbrăţişa toate aspectele vieţii sociale şi cădea în sarcina unui singur organ de conducere, care deţinea şi exercita în mod suveran atît puterea seculară cît şi cea religioasă.

Dezvoltarea şi diferenţierea societăţii a dus şi la diferenţierea şi la definirea naturii, a domeniului şi competenţei fiecăruia.

In vremea în care a apărut creştinismul şi a început a prinde consistenţă instituţională, procesul de instituţionalizare a lui ca Biserică sau ca societate organizată cu forme şi rînduieli cultice, sociale şi juridice, s=a desfăşurat într=un domeniu exclusiv religios, religia creştină neavînd acces la domeniul politic propriu zis al Statului.

Abia după ce creştinismul a devenit religie admisă în Stat (anul 313) şi apoi chiar religie de stat (anul 381), s=au creat posibilităţi ca Biserica să acţioneze şi ca factor politic, atunci cînd acest lucru ar fi fost reclamat fie de interese proprii fie de interesele obşteşti, cu care s=au identificat din ce în ce mai mult şi slujitorii Bisericii şi simplii credincioşi, după ce Statul a încetat să=i mai trateze ca duşmani.

Formaţi cu toţii, slujitori şi credincioşi, în ideologia socială şi politică a diverselor orînduiri sociale care s=au succedat în descursul istoriei, ei n=au putut fi altfel decît oameni ai vremurilor în care au trăit, însuşindu=şi orientarea şi atitudinea corespunzătoare orînduirilor sociale respective. Ei au cunoscut, au frămîntat şi au trăit problemele şi ţelurile sau aspiraţiile lumii lor. Dar aderenţa pe care le=o impunea formaţia lor comună la toate realităţile contemporane, era dublată şi de formaţia lor religioasă, care le impunea loialitatea faţă de Stat şi îndatorirea de a sprijini tot lucrul bun care se făcea în interesul tuturor.

Datorită factorului pe care=l reprezenta în formaţia lor credinţa religioasă creştină, procesul de înserare a creştinismului în structura vieţii publice sau de stat, a dus, în mod firesc, la însuşirea de către Biserică a elementelor de instituţionalizare politică care s=au adăugat la instituţionalizarea sa proprie sau specifică.

Elementele de această natură cu cea mai mare greutate care au apărut în viaţa Bisericii se datoresc angajării ei în asistenţa socială organizată pe scară largă, în organizarea învăţămîntului, în sprijinirea luptei puterii de stat împotriva duşmanilor interni şi externi, în consolidarea puterii de stat la toate nivelurile şi, în general spus, prin asumarea de funcţii şi sarcini publice, adică de felurite răspunderi cu acest caracter.

Acest proces a fost determinat şi de nişte cauze obiective pe care le=am arătat mai înainte. Acelora li s=au adăugat şi altele pe care de asemenea le=am menţionat parţial aici, mai sus, şi asupra cărora socotim că trebuie să mai insistăm.

Astfel, Biserica a organizat pe întreg întinsul imperiului roman, şi apoi bizantin, o reţea de instituţii de asistenţă socială care erau şi ale Statului; şcoli care erau şi ale Statului; instanţe de judecată care erau şi ale Statului; noi organe pentru sprijinirea conducerii de Stat, care sînt marile parlamente ale lumii vechi cunoscute sub numele de Sinoade Ecumenice; acte publice care au dobîndit caracterul de ceremonii oficiale instituţionalizate politic în gradul cel mai înalt, cum au fost: ungerea împăraţilor cu sfîntul mir, promulgarea

unor legi împreună cu împăraţii, ţinerea locului împăraţilor de către patriarhi, îndeplinirea de funcţii diplomatice, de soli ai împăraţilor, de către clerici de toate treptele, dublarea calităţii de ierarhi cu aceia de demnitari de stat ş. a.

Datorită asumării de funcţii şi sarcini cu caracter politic din partea Bisericii, s=a ajuns să ia fiinţă şi să se dezvolte în Apus instituţia papalităţii şi a curiei papale, ca apoi să se creeze Statul papal, iar în Răsărit să apară instituţia patriarhiei ecumenice şi a curţii patriarhale sau a arhonţilor eclesiastici.

Această instituţionalizare politică excesivă a generat conflicte grave între papi şi între state, între patriarhi şi împăraţi şi, în genere, între Biserică şi Stat.

Aceleaşi cauze au determinat forme aproape identice de instituţionalizare politică şi în viaţa Bisericilor naţionale din Răsărit, inclusiv în vechea Biserică română.

Cît priveşte însăşi Biserica Ortodoxă Română, este necesar să relevăm cîteva aspecte proprii ale fenomenului de instituţionalizare politică ce s=a produs şi în viaţa ei.

Astfel, dat fiind că Biserica română s=a născut deodată cu poporul român, ea nu s=a găsit dintru început pe o poziţie deosebită de aceea a poporului, fapt pentru care nici nu s=a situat niciodată în opoziţie cu el şi nici cu Statul, neavînd interese divergente de ale acestora.

Datorită acestei cauze, ea s=a simţit solidară cu poporul în orice împrejurare, a stat alături de el în vremuri grele şi l=a ajutat în luptă, i=a sprijinit aspiraţiile şi nu s=a transformat niciodată în împilator al lui. De aceea, formele de instituţionalizare politică pe care şi le=a însuşit Biserica română au servit în toată vremea aceeaşi cauză a poporului, care era şi cauza ei, adică o cauză comună cu poporul. Aşa se explică faptul că masa cea mare a slujitorilor Bisericii române nu s=a aflat niciodată în tabăra impilatorilor poporului, ci în tabăra poporului, iar atunci cînd i=a lipsit poporului român o organizaţie statală proprie, sau cînd aceasta i=a fost impusă de forţe străine, Biserica i=a asigurat forme proprii de conducere politică în cadrul celor religioase.

Numai astfel se explică dăinuirea poporului român în epoca migraţiunii popoarelor şi în alte vremi de restrişte, cum au fost acelea ale stăpînirilor străine asupra Transilvaniei.

Din această necesitate de apărare, s=au impus în primul rînd şi s=au păstrat pînă azi în viaţa Bisericii române instituţiile sociale şi juridice sau canonice, care se întemeiază pe prezenţa masivă şi activă a credincioşilor laici în toate organele de conducere a Bisericii, de la parohie pînă la patriarhie.

Biserica română, deşi a suferit şi ea procesul de instituţionalizare, n=a depăşit prin el limitele şi trebuinţele slujirii poporului şi n=a avut drum comun cu vrăjmaşii lui.

In rînd cu întreaga Ortodoxie, Biserica română şi=a format slujitorii şi credincioşii în spiritul evanghelic al loialităţii faţă de Stat, după cuvîntul Domnului despre «Chezar», dar a dat totdeauna întîietate poporului faţă de Chezar. In acelaşi mod şi=i orientează şi acum.

În perspectivă ecumenică

Atît cînd este vorba de Biserică în genere, cît şi de diversele confesiuni apărute în cadrul creştinismului, se constată că evoluţia lor instituţională a suferit schimbări fie datorită unor cauze interne, fie datorită unor cauze obiective rezidînd în felurite împrejurări şi realităţi independente de Biserică, şi cu deosebire în orînduirile sociale şi de Stat.

Astfel, se ştie că însuşi cultul şi formele lui au evoluat aproape fără de nici o îngrădire, şi tendinţa lui a fost şi a rămas de a se amplifica şi diversifica continuu, împrumutînd forme, simboluri şi rînduieli chiar din viaţa nereligioasă.

Cît priveşte concordanţa dintre formele instituţionale ale cultului şi acelea de natură organizatorică, sociale şi juridică, ea a fost observată cît se poate de fidel în Ortodoxie, unde s=a interzis, cum s=a mai spus, să se oficieze liturghia fără de credincioşi, tocmai pentru a se păstra această concordanţă şi pentru a nu se denatura raporturile dintre membrii Bisericii şi, în speţă, acelea dintre credincioşii laici şi dintre clerici.

De asemenea, tot datorită rînduielilor instituţionale ale cultului, în Ortodoxie s=a observat şi s=a păstrat şi ierarhia dintre treptele sacerdotale întocmai aşa cum ea se înfăţişează în cadrul cultului, nepermiţîndu=se nici un fel de inversare a raporturilor ierarhice pe baza vreunor rînduieli instituţionale cu caracter juridic, cum sînt acelea privitoare la jurisdicţie, din Biserica apuseană catolică. Datorită acestui fapt, raporturile dintre treptele clericale stabilite şi consacrate prin rînduielile de cult, care au fond dogmatic, nu au suferit alterare prin rînduielile relative la jurisdicţie, atunci cînd aceasta a depăşit stadiul religios şi a îmbrăcat veşmîntul juridic.

In Biserica latină sau catolică s=a introdus de la o vreme, şi se păstrează pînă astăzi în această privinţă, o altă rînduială care nesocoteşte concordanţa dintre formele instituţionale de cult şi dintre cele organizatorice, tocmai pentru că, sub influenţa unor factori străini, modul ei de organizare şi de conducere s=a axat pe elemente neconcordante cu cele din cult. Apariţia papalităţii şi exacerbarea jurisdicţiei au dus la răsturnarea raporturilor şi rînduielilor ierarhice, care se statorniciseră la început şi în Apus prin formele şi rînduielile instituţionale ale cultului.

Datorită acestui fapt, pentru a se evita consternarea sau scandalizarea din cauza contrastului prea izbitor dintre rînduielile cultice şi cele organizatorice şi, mai precis, spre a nu se vedea că un episcop simplu, care nu are jurisdicţie de cardinal slujeşte totuşi ca protos cu un cardinal preot sau diacon, sau că un simplu preot slujeşte ca protos cu un cardinal diacon, s=a interzis concelebrarea mai multor episcopi şi preoţi, iar diaconatul a dispărut de la o vreme aproape cu desăvîrşire din viaţa Bisericii catolice.

Dar asemenea constatări nu puteau să nu fie făcute, iar sminteli le pe care le=au provocat au dus la postularea şi apoi la cererea formală şi insistentă de a se proceda la reforme liturgice şi organizatorice, cărora li s=a pus abia un început prin Sinodul II Vatican.

Tot datorită neobservării în Biserica apuseană a concordanţei dintre rînduielile de cult şi cele organizatorice cu caracter social şi juridic, clerul s=a dezvoltat într=o formă şi într=un sens care i=au imprimat un caracter de castă insuportabilă, ceea ce a determinat protestantismul să lovească în instituţia clericatului de instituire divină, smerindu=l şi apoi desfiinţîndu=l, precum să trateze şi monahismul în acelaşi chip.

Cultul însuşi luînd în Biserica din Apus forme şi proporţii socotite exagerate, depăşind nevoile religioase şi transformîndu=se în forme care se autonomizaseră faţă de viaţa religiosă ale cărei expresii fuseseră, a apărut nevoia simplificării lui, operă pe care a întreprins=o tot Protestantismul.

Nici Ortodoxia n=a fost scutită de o dezvoltare exagerată a formelor instituţionale ale cultului. Ea s=a produs mai ales datorită influenţei monahismului, ajungîndu=se în situaţia de a nu mai putea fi împlinite toate rînduielile de cult nici în cazul cînd întreaga viaţă a credincioşilor şi a slujitorilor, inclusiv a monahilor, ar fi dedicată exclusiv cultului. O asemenea dezvoltare a trezit reacţii şi curente care postulează în mod legitim reforma cultului. Aşa se explică revendicările formulate la începutul veacului XX, apoi cele cărora li s=a dat grai prin hotărîrile Congresului Interortodox de la Constantinopol din anul 1923, cele ale Comisiei Interortcdoxe de la Vatoped din anul 1930, ale primului Congres al profesorilor de teologie ortodoxă de la Atena din anul 1936, ale Consfătuirii Interortodoxe de la Moscova din 1948, precum şi ale Conferinţei Panortodoxe de la Rodos din anul 1961, care le=a şi inclus, măcar parţial, în tematica proiectatului Sinod al întregii Ortcdoxii, aflat în curs de pregătire.

Dar nu numai în privinţa formelor instituţionale ale cultului s=a observat o dezvoltare cu aspectele pe care le=am semnalat, ci un proces asemănător a avut loc şi în privinţa formelor instituţionale cu caracter social şi juridic ale Bisericii. Şi acestea au evoluat şi s=au transformat la pas cu dezvoltarea societăţii laice, fenomen care se petrece de altfel şi în viaţa altor religii. Şi în cazul acestora avem de a face cu fenomene care se datoresc, în parte, legilor de dezvoltare internă a lucrurilor, iar, în parte, unor cauze rezidînd în împrejurări şi realităţi obiective, între care în primul rînd se numără orînduirile sociale şi cele de stat.

Astfel, instituţia clericală=ierarhică s=a amplificat pînă prin veacul VI într=o măsură exagerată, ca abia sub influenţa factorilor externi să fie supusă unor simplificări.

Şi instituţia sinodalităţii s=a amplificat atît de mult încît a determinat apariţia unor foarte variate forme de sinoade, culminînd cu Sinodul ecumenic şi generînd în diverse Biserici locale, sinoade mixte cunoscute sub numele de Soboare, Adunări, Congrese etc.

Ce să mai vorbim apoi de formele de organizare socială şi juridică ale diverselor unităţi bisericeşti, începînd cu enoria şi sfîrşind cu Biserica ecumenică?

O evoluţie şi o transformare continuă a suferit instituţia autonomiei şi autocefaliei, ca expresie a modului de a se afirma suveranitatea bisericească locală.

De asemenea, instituţiile juridice specifice ale Bisericii privind

căsătoria, familia, înfierea, divorţul, justiţia etc., ca şi cele care privesc raporturile interbisericeşti sau interconfesionale şi ecumenice, în cadrul cărora este binecunoscută instituţia apocrisiarilor, au suferit şi ele dezvoltări şi schimbări foarte variate sub acţiunea cauzelor interne cît şi sub aceea a cauzelor din afara Bisericii.

In fine, o evoluţie, marcată prin schimbarea continuă a conţinutului lor, au suferit şi rînduielile cu caracter instituţional ale raporturilor dintre Biserică şi Stat.

Deşi ele au la bază principii cu fond dogmatic, conţinutul lor s=a schimbat continuu, fiind determinat în mod esenţial de către orînduirile sociale care s=au succedat în decursul istoriei.

Concluzii

Ce concluzii se pot trage din schiţarea acestei dezvoltări instituţionale a Bisericii?

Mai întîi, trebuie să înregistrăm faptul că a existat mereu tendinţa de a se accentua discrepanţa dintre rînduielile şi formele instituţionale cultice şi dintre cele cu caracter social şi juridic.

In al doilea rînd, trebuie să reţinem faptul că formele instituţionale cultice, cu toată evoluţia lor inevitabilă, s=au menţinut în Răsărit, în elementele lor tradiţionale, pe cînd în Apus, şi adică, în catolicism şi protestantism, ele au fost supuse unor transformări radicale.

In al treilea rînd, trebuie să reţinem faptul că în Răsărit s=a observat în chip aproape statornic concordanţa dintre formele instituţionale cultice şi dintre cele cu caracter social şi juridic.

In fine, în al patrulea rînd, trebuie să constatăm, că sub influenţa unor factori obiectivi, instituţiile cu caracter social şi juridic au ajuns să=şi însuşească pe scara orînduirilor sociale, atît elemente asimilate din cele ale orînduirilor respective, cît şi altele cu evident caracter politic, care au dus la diverse forme de instituţionalizare politică a Bisericii atît în Răsărit cît şi în Apus, unde procesul acesta a culminat prin instituţia papalităţii şi a Statului papal.

Deşi în epoca modernă s=au păstrat formal atributele politice ale papalităţii şi ale Statului papal de odinioară, s=a trecut în fond la înlocuirea lor prin surogate eclesiastice, concretizate în ceea ce se numeşte primatul papal şi infaibilitatea papei.

Consideraţii finale

După cum s=a arătat, în viaţa religioasă în genere, adică în viaţa tuturor religiilor, există numeroase şi foarte variate forme de manifestare instituţionalizată a credinţei.

Unele din aceste forme sînt mai simple, altele mai dezvoltate. Ele suferă felurite schimbări, ajungîndu=se chiar ca formele respective să ia un curs de amplificare şi de complicare ca expresie a însăşi formelor în care s=a concretizat instituţionalizarea, iar nu ca expresie a nevoilor reale care determină apariţia formelor instituţionale.

In acest caz avem de a face, pe de o parte, cu dezvoltarea după legi proprii a instituţiei odată realizată, iar, pe de altă parte, cu detaşarea formelor instituţionale de realitatea care le generează.

Aceasta înseamnă că instituţiile se autonomizează faţă de realităţile din care nasc şi se suprapun acestora.

Se pare că un astfel de proces este inevitabil şi el se poate constata atît în viaţa religioasă, cît şi în cea nereligioasă.

După cum se poate aprecia, avem de a face, pe de o parte, cu o apariţie şi creştere normală, iar pe de altă parte cu o ipertrofie instituţională.

Dar în ambele cazuri, se pune problema, pînă unde formele instituţionale sînt utile bazei din care purced îndeplinind o funcţie naturală a acesteia, şi de unde încep a deveni nu numai inutile şi nefireşti, ci chiar a se transforma într-un adevărat balast?

Dar, ca rezultat al fenomenului de ipertrofiere, balastul este, fără îndoială, atît o apariţie care încurcă, precum şi ceva morbid şi dăunător.

Ca urmare, problema pe care o ridică apariţia balastului, adică a ipertrofierii instituţionale, este aceea de a se găsi modul în care să poată fi oprit procesul ipetrofierii, sau, dacă el a luat proporţii prea mari, de a înlătura ceea ce reprezintă inutilul şi dăunătorul.

Unele organizaţii religioase găsesc în ele înşile puterea de a opri temporar procesul de ipertrofiere instituţională, pe cînd altele nu găsesc această putere, şi ajung astfel în situaţia de a fi obligate să procedeze la reforme, adică la schimbări care implică simplificări, adaptări şi, în mod inevitabil, înnoiri.

Toate reformele vieţii sociale de orice natură nasc din trebuinţa de a lepăda balastul instituţional şi se axează, în mod principal, pe aceste trei operaţii: de simplificare, de adaptare şi de înnoire.

Drept exemplu ne stau în această privinţă cele mai cunoscute reforme care s-au produs în viaţa Bisericii, în frunte cu cea declanşată în veacul al XVI-lea de către Luther şi de către ceilalţi reformatori contemporani.

Firește că din cele depănate şi analizate, în legătură cu natura, cu felurile şi cu principalele forme ale instituţiei şi mai ales în legătură cu principalele forme instituţionale ale Bisericii, se pune în mod inevitabil pentru orice Biserică sau organizaţie religioasă care a atins un bogat şi chiar excesiv grad de instituţionalizare, problema simplificării şi a înnoirii formelor ei instituţionale, pentru a-şi putea asigura ducerea mai departe a lucrării sale precum şi pentru a nu fi înlăturată din concertul organizaţiilor care îşi legitimează existenţă şi utilitatea pentru viaţa omenească.

Pr. Prof. LIVIU STAN

Darul lui Dumnezeu către noi

Omul nu poate trăi în el însuşi. El are lipsă de lume. El este propriu zis în lume. Dar el trebuie să extindă şi să dezvolte existenţa sa în lume, sau relaţiile sale cu lumea, care la început sînt în oarecare măsură potenţiale, pentru a se menţine şi dezvolta. Omul nu se ştie numai în lume, ci şi îndreptat spre lume. El are şi intenţia de a ieşi în lume, de a înainta în lume.

Omul are lipsă să respire aerul lumii, să consume şi să bea rodurile ei, să se mişte în ea pentru a şi le procura pe acestea, să-şi confecţioneze unelte din lume pentru a-i procura rodurile ei şi pentru a se putea mişca mai rapid în ea. Făcînd toate acestea, el cunoaşte raţiunile lucrurilor, ale legăturilor dintre ele, el creşte şi se îmbogăţeşte totodată spiritual.

In această «ieşire» în lume omul se întîlneşte cu semenii săi. Intîlnirea aceasta are iarăşi caracter dialectic. Omul se află de la început în întîlnirea cu semenii săi, dar, pe de altă parte, el adînceşte şi extinde întîlnirea cu ei, el se întîlneşte iarăşi şi iarăşi cu cei ce s-a întîlnit şi realizează alte întîlniri. La început îi procură alţii rodurile lumii de care are nevoie şi e purtat de alţii în lume, dar cu vremea participă şi el la munca celorlalţi pentru procurarea acestor roduri, sau le procură şi el pentru alţii.

Pe o treaptă mai înaltă de conştiinţă oamenii îşi dau seama că lumea le este comună, dar numai cînd această treaptă mai înaltă a conştiinţei înseamnă şi o conştiinţă morală, sau cînd necesităţile crescînde ale unei omeniri înmulţite îi obigă la o colaborare mai largă pentru o mai eficace luare în stăpînire a lumii şi valorificare a resurselor ei, oamenii trag concluzia practică din recunoaşterea că lumea le este comună şi admit să o folosească în mod egal şi într-o anumită măsură în comun. De abia acum sînt date condiţiile unei întîlniri mai depline a oamenilor în lume; de abia aceasta îi face să învingă mai efectiv tendinţa contrară de a se izola unii de alţii în mod egoist.

Precum am spus la început, ceea ce-i sileşte pe oameni să iasă în lume şi să se întîlnească unii cu alţii în această ieşire este pornirea de a se menţine în existenţă şi de a se dezvolta. In foamea fizică a omului se manifestă foamea lui după fiinţare. In pornirea lui de cunoaştere, de asemenea.

Dar oamenii constată că nici lumea şi nici întîlnirea mai deplină şi colaborarea cu ceilalţi nu le asigură decît în mod provizoriu menţinerea şi dezvoltarea fiinţei. Dacă omul fără «ieşirea» în lume,

sucombă imediat, ieşirea în lume şi colaborarea în lume cu ceilalţi îi asigură fiinţarea pentru un anumit timp, dar nu pentru eternitate, cum doreşte el. Foamea fiinţării fără sfîrşit nu i-o asigură omului lumea. Omul descopere atunci marele echivoc imprimat în lume. Pe de o parte materia ei pare netrecătoare, pe de altă parte ea nu poate asigura o fiinţare netrecătoare a celor ce o consumă. Pe de o parte sistemul de structuri în care decurg procesele ei, care produc, sau contribuie la producerea formelor ei, au o raţionalitate care pare să fie eternă şi aceasta pare a constitui un temei etern şi pentru formele pe care le produce sau la a căror producere contribuie. Pe de altă parte individuaţiunile în care se realizează acest sistem de forme sînt trecătoare. Omul experiază, cu un cuvînt, în lume, o persistenţă şi o perisabilitate, o fiinţare amestecată cu non-fiinţare. El însuşi este ameninţat continuu de non-fiinţă şi ştie că în scurtă vreme se va prăbuşi în ea. In fiinţa lumii se cască prăpastia nefiinţei, în care se prăbuşesc toate formele cărora le dă viaţă.

Dar non-fiinţa este un non-sens. Răul în general este lipsit de sens, au spus Părinţii orientali. Dar cel mai mare rău este non-fiinţa ca pieire a fiinţei. Sau orice rău este un non-sens, întru-cît roade la rădăcina fiinţei. Un non-sens este cu deosebire moartea omului. Dacă indivizii animali murind sînt înlocuiţi prin alţii identici, oamenii ca persoane sînt de neînlocuit. Fiecare persoană umană este un mod de existenţă unic, de neînlocuit. Şi fiecare persoană se ştie ca atare. Fiecare persoană umană are conştiinţa de a fi un scop în sine, deci un scop netrecător, nu un obiect trecător al unui joc al forţelor inconştiente ale lumii, sau chiar al unei fiinţe conştiente superioare. Fiecare persoană umană are conştiinţa că nu omul este pentru lume, ci lumea pentru om, cum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur *(Omilia XVIII la Romani,* ed. Barcille, vol. VIII p. 133), sau că omul valorează mai mult decît lumea întreagă, cum a spus Mîntuitorul Iisus Hristos (Matei XVI, 26). Omul, singura fiinţă conştientă în lume, nu vede un sens într-o raţionalitate inconştientă, existentă pentru ea însăşi. Numai conştiinţa dă un sens existenţei. Conştiinţa şi sensul ţin împreună. Dacă s-ar răspunde că există un sens superior al existenţei, mai presus de înţelegerea omului, aceasta ar însemna să se admită un subiect superior conştient de acest sens. Şi noi sîntem de acord cu aceasta. Dar sensul acesta superior ar trebui să fie transparent, dacă nu în conţinutul lui, măcar în existenţa lui de fapt, şi omului, adică să nu apară omului ca un non-sens. Conştiinţa superioară n-ar trebui să-şi bată joc de singura fiinţă asemenea ei, adică purtătoare de sens, în lume; n-ar trebui să o înşele infuzîndu-i conştiinţa unui sens al existenţei prin credinţa în veşnica sa durată, iar pe de altă parte să-şi bată joc de acest unic mod al ei de a înţelege sensul existenţei, prăbuşind-o în neantul etern. O fiinţă superioară purtătoare de sens nu poate crea o realitate lipsită de sens şi nu poate amăgi cu aparenţa unui sens inexistent unica fiinţă reprezentantă a fiinţei superioare purtătoare de sens în lume.

Nu se poate însă spune că în lume nu este decît non-sens, că lumea ca atare este lipsită cu totul de sens. Insuşi faptul că ea există, înseamnă că are un sens, că trebuie să aibă un sens. Dar

sensul ei este frînt, nu are deplinătate este întretăiat de contradicţia non=sensului. Acest caracter echivoc al lumii vine din faptul că ea este, dar nu are o existenţă deplină, că existenţa ei înconjurată de oceanul nesfîrşit al non=existenţei, care se infiltrează pretutindeni în ea şi ea nu are puterea să se apere de apa lui dizolvantă a individuaţiunilor ei. Chiar setea fiinţei conştiente după existenţa eternă şi aflarea sensului existenţei în aceasta, dar nerealizarea acestui sens în lume, trebuie înţeles mai degrabă ca un amestec de sens şi non=sens în ea, decît ca o înşelăciune sau auto=înşelăciune totală a fiinţei umane. Non=sensul nu poate anula sensul din lume, dar nici nu poate fi o situaţie ultimă.

Acest amestec de sens şi non=sens n=ar avea nici un sens dacă ar reprezenta o cumpănă ultimă şi eternă, dacă n=ar avea o explicare superioară care să dea un sens îmbinării lor. Sensul din lume se cere după o completare, ea se cere după depăşirea non=sensului din ea. Lumea e făcută pentru ca sensul ei să devină un sens complet, fără non=sens. Dar în ea însăşi nu=şi poate întregi frîntura ei de sens. Sensul lumii este tocmai trebuinţa, ca, frîntură fiind, să=şi afle întregirea într=o sursă care are puterea să=i dea întregirea în sens, întrucît îi dă întregirea existenţei. Sensul lumii este tocmai acela de a nu fi întreagă prin ea însăşi, de a se întregi dintr=o sursă fără deficienţe de existenţă, izvor inepuizabil al existenţei. Lumea e făcută cu o existenţă şi cu un sens lipsite de integritate, pentru ca să=şi găsească această integritate în plenitudinea de existenţă a lui Dumnezeu. Sfinţii Părinţi orientali au spus că toate cele create sînt numai existente, singur Dumnezeu este existenţa existentă. Aceasta vrea să spună că lumea este o existenţă neexistentă deplin prin sine, putînd exista deplin numai prin Dumnezeu, singurul existent deplin prin Sine. Amestecul de existenţă şi non=existenţă al lumii şi deci de sens şi non=sens al ei, privită în ea însăşi, îşi găseşte sensul cînd e considerată ca cerîndu=se prin însăşi constituţia ei după completarea prin plenitudinea de existenţă şi de sens a divinităţii.

Înţelegerea acestui caracter al lumii ne este deschisă de aplicarea la lume a noţiunii de *dar*.

Lumea e darul lui Dumnezeu, ca subiect cu o conştiinţă şi putere supremă, către oameni. Lucrurile imprimate de o raţionalitate, dar inconştientă, n=ar avea nici un sens prin ele însile, dar au un sens cînd se ia în considerare aspectul lor utilizabil pentru o raţiune conştientă. La fel darul nu se produce prin el însuşi şi nu=şi are sensul în el însuşi, dar are o raţionalitate utilizabilă pentru cel ce=l primeşte. Insă darul nu satisface deplin prin el însuşi, ci are un sens deplin numai prin faptul că aduce cu sine în raţionalitatea lui utilizabilă, mărturia iubirii persoanei care=l dă, ca un vehicol care poartă cu sine această iubire ce voieşte să procure ceva de folos persoanei pe care o iubeşte. Lumea nu are un sens dacă nu e înţeleasă ca darul lui Dumnezeu către oameni. Dar tocmai pentru că e dar, îşi are faptul că ea este în acelaşi timp nedeplină în ea însăşi, amestec de existenţă şi neexistenţă, de sens şi non=sens, de raţionalitate şi inconştienţă, de utilitate şi de inaptitudine pentru a răspunde ca un subiect conştient omului care este subiect conştient. Ea nu ne satisface deplin prin ea însăşi, prin utilitatea ei mărginită, dar ne

satisface prin faptul că e darul şi mărturia iubirii lui Dumnezeu, prin legătura personală pe care o realizează între oameni şi Dumnezeu care poate să susţină în vecinicie fiinţa oamenilor. Ea nu e factor de comuniune şi susţinătoare prin ea însăşi, a omului în eternitate, dar e mijloc de comuniune, semn al interesului lui Dumnezeu pentru om, asigurare a interesului lui Dumnezeu de a ne ţine în veci ca parteneri de comuniune, chiar dacă nu prin forma aceasta a lumii. Dacă n=ar avea acest caracter, în amestecul de sens şi non=sens prezent în lume, ultimul cuvînt l=ar avea non=sensul. Dar în fapt acest lucru este imposibil, pentru că sensul nu poate fi anulat în rădăcinile lui de non=sens. Prin faptul însă că e dar, chiar non=sensul trecător din ea devine sens.

In mod special lumea ca dar pune în lumină valoarea persoanei umane căreia i se acordă de Dumnezeu ca dar. Iar din valoarea persoanei umane cîştigă lumea însăşi o valoare, în calitate de dar acordat acestei persoane.

Dar dacă persoana umană se îmbracă în valoare absolută prin faptul că e făcută parteneră a divintăţii absolute, ce sens poate avea moartea ei?

Nu ne vom opri aici numai la explicarea morţii din faptul că omul nu a rămas la înălţimea calităţii de partener fără ezitare al lui Dumnezeu în primirea şi retrocedarea lumii ca dar, adică din starea de permanentă culpă în care a căzut omul în această privinţă. Aceasta e o explicare a morţii dinainte de Hristos. Aici ne vom opri la o explicare morală a dăinuirii morţii după Hristos, la una din explicările ei. E o explicare pe care o dă teologul catolic K. Rahner. Moartea, este, acum, între altele, şi un sacrificiu de sine al persoanei umane, pentru a face loc altei persoane umane, care să aprofundeze în continuare cu noi talente lumea ca dar şi s=o conducă spre înălţimea tratării ei ca atare. Omul nu numai trăieşte ci şi moare pentru alţii. In acest sens acceptarea benevolă a morţii este semnul încrederii în Dumnezeu, care ne va învia, şi al iubirii de oameni, sensul credinţei în progresul relaţiilor oamenilor cu Dumnezeu şi între ei, într=un viitor nesfîrşit al lumii şi al fiecărei persoane umane prin participarea la viitorul nesfîrşit al lui Dumnezeu. Astfel se conciliază moartea persoanei umane cu credinţa în valoarea absolută şi în existenţa ei netrecătoare *(Christian Humaniam,* în: «Journal of Ecumenical Studies», vol. 4, nr. 3, 1967, p. 352).

Ca dar al lui Dumnezeu către noi, lumea devine loc şi punct de întîlnire între noi şi Dumezeu. Lumea nu ne este ea însăşi sursă de creştere în vederea veşnicei existenţe, dar existenţa ei ne dă asigurarea unei iubiri care ne garantează veşnica existenţă şi ne mijloceşte comunicarea acelei iubiri. Prin sine universul e mut dar prin el grăieşte un subiect suprem iubitor. Lumea îşi poate pierde pentru om semnificaţia de dar al lui Dumnezeu, din cauze pentru care creştinismul are o explicare, dar atotputernicia celui ce a creat=o, îi poate reevidenţia această semnificaţie şi o poate ridica prin colaborare cu omul, la calitatea de vehicol spre veşnicie.

In orice caz, dacă lumea e darul iubirii lui Dumnezeu, noi nu trebuie să dispreţuim acest dar, ca mijloc între El şi noi, ca punte de întîlnire. Nici n=o putem face dealtfel. Oricît de mult ne=am

retrage în noi înşine, ca să găsim pe Dumnezeu, nu putem sări peste lume, căci şi noi înşine sîntem articulaţi în lume.

Darul lumii ne este, cu alte cuvinte, necesar. Tot ce este în lume ne este, direct sau indirect, necesar, afară de răul care poate fi legat de lume, dar nu ţine de fiinţa ei. Dar tot ce e în lume trebuie să luăm ca dar al lui Dumnezeu, deci ca semn al iubirii lui Dumnezeu, prin care trebuie să vedem pe Dumnezeu, să ne deschidem cunoaşterii iubirii Lui. Trebuie să mîncăm, dar mîncînd hrana trupească trebuie să ne deschidem prin recunoştinţă celui ce ne-o dă şi prin aceasta trebuie să ne hrănim şi spiritul cu iubirea Lui şi cu iubirea noastră faţă de El, făcînd dintr-o realitate materială un prilej de creştere spirituală.

Am menţionat înainte că mîncînd rodurile pămîntului, folosind materia şi legile naturii pentru a ne deplasa în lume, noi hrănim şi spiritul cu raţiunile împrimate în materie, în legile ei de organizare, în lucruri şi în legăturile dintre ele, ne hrănim cu marele organism al raţionalităţii lumii, în care sînt articulate raţiunile particulare în nesfîrşita lor ramificaţie şi pe care omul le poate combina în nesfîrşite alternative, fără să iasă din cadrul marii raţionalităţi a lumii. Dar dacă lumea este darul iubirii lui Dumnezeu, raţionalitatea lumii care constituie urzeala ei ce se ramifică poate fi combinată la nesfîrşit de om, este modul în care raţionalitatea divină mai presus de raţiune face accesibilă raţionalităţii umane folosirea acestui dar. In raţionalitatea lumii se reflectă negrăita raţionalitate a iubirii divine. Lumea întreagă cu urzeala ei raţională este revelaţia văzută a raţionalităţii iubirii divine.

Omul mîncînd deci hrana trupească, îşi hrăneşte totodată spiritul nu numai cu raţionalitatea lumii, ci şi cu raţiunile iubirii divine, cu Logosul divin, cel de oameni iubitor. El este pîinea vieţii celei spirituale şi eterne. Cine se opreşte numai la hrana trupească, nu se hrăneşte cu hrana învierii, ci rămîne supus morţii, căci lumea văzută în ea însăşi, ca ultima realitate, e amestecată cu non-existenţa, sau în ea ultimul cuvînt îl are moartea (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Scurtă explicare a rugăciunii Tatăl nostru.* P. G. XC, 871-910).

Lumea întreagă e menită să fie descoperită astfel ca partea văzută a unui sacrament universal şi continuu şi toate actele omului ca împărtăşiri sacramentale de Dumnezeu. Considerarea lumii ca dar al lui Dumnezeu, sau ca vehicol al iubirii Lui, şi considerarea ei ca parte văzută a unui sacrament al harului lui Dumezeu, e unul şi acelaşi lucru.

Dar omul arată că a descoperit acest sens al lumii numai cînd nu e considerată ca ultima realitate şi nu se opreşte la împărtăşirea de ea. Iar aceasta c face cînd mulţumeşte lui Dumnezeu pentru tot ce foloseşte din lume, cînd le foloseşte pe toate cu mulţumire către Dumnezeu. Un dar arată că îşi împlineşte funcţia de dar, adică funcţia de descoperitor al iubiri celui ce-l face, numai cînd e primit ca atare, cînd cel căruia îi este adresat, îl primeşte cu mulţumire, face din actul primirii un prilej de a-şi manifesta şi el iubirea Sa, recunoscătoare ca răspuns la iubirea ce i s-a arătat. Astfel darul nu mai e un mijloc de comuniune, nu mai e înţeles ca dar, între el şi cel ce-l dă se intercalează întunericul. Cel ce pri-

meşte un lucru ca dar mulţumind pentru el, depăşeşte interesul exclusivist pentru lucru şi se lansează sufleteşte spre dăruitor.

Aceasta se arată în faptul că cel ce primeşte darul, dăruieşte la rîndul său ceva dăruitorului. Dar cum lui Dumnezeu omul nu-i poate da altceva decît din ceea ce a primit, omul dovedeşte că înţelege lumea ca dar şi sacrament cînd le întoarce lui Dumnezeu de astădată ca semn al iubirii lui recunoscătoare, ca purtătoare ale iubirii lui. Dumnezeu însă întoarce omului din nou cu daruri cele ce i se oferă, învăluite într-o nouă manifestare a iubirii lui, într-o nouă, sau reînnoită binecuvîntare. «Dar peste dar». Şi astfel are loc un circuit neîncetat între Dumnezeu şi om prin lume, între iubirea mereu reînnoită şi sporită între ei. Din ce descopere omul mai mult frumuseţea şi foloasele superioare ale lucrurilor, din aceea i le aduce cu mai multă mulţumire şi cu o mai mare iubire lui Dumnezeu şi din aceea Dumnezeu i le întoarce cu o mai mare iubire şi binecuvîntare, pentru că omul e în stare să le înţeleagă.

Sfîntul Maxim Mărturisitorul a scos în relief această reciprocitate de dăruire între Dumnezeu şi oameni, dar şi deosebirea dintre dăruirea lui Dumnezeu şi dăruirea oamenilor (*Quaest. ed. Thalas.* 51).

Dăruirea omului e un act de jertfă. Pentru că deşi dăruirile aduse de om nu sînt bunuri originale ale lui, omul aducîndu-le se lipseşte de ele sau schiţează intenţia de a se lipsi. Din partea lui Dumnezeu sînt însă numai daruri, pentru că Dumnezeu în bogăţia lui fără margini nu se lipseşte de nimic dăruindu-le. Astfel fiecare om e chemat să fie preot al lui Dumnezeu (Alexander Schemann, *For the Life of the World.* New-York, 1963). Dar omul jertfindu-le lui Dumnezeu, ele i se întorc de la Dumnezeu încărcate de o nouă binecuvîntare, ca un sacrament reînnoit. Jertfa omului se întoarce ca un dar reînnoit al lui Dumezeu. Jertfa omului şi darul lui Dumnezeu sînt cele două reverse ale acţiunii dintre Dumnezeu şi oameni. Orice bun al omului şi el însuşi e jertfă întrucît e îndreptat de la om la Dumnezeu şi primit de Dumnezeu, ca să devină dar sau sacrament reînnoit întrucît e îndreptat de la Dumnezeu spre om şi primit de acesta încărcat de o nouă binecuvîntare. La început e darul sau sacramentul, ca apoi să urmeze neîncetat perechea jertfă – darul sau sacramentul. Omul se împărtăşeşte ca de un sacrament de jertfa adusă de el lui Dumnezeu.

Pentru că jertfa e adusă de om lui Dumnezeu ca mulţumire pentru tot ce i-a dat Dumnezeu, ea este o euharistie. Dar tocmai de această euharistie omul se împărtăşeşte, întrucît i-a devenit omului un nou dar de la Dumnezeu, întrucît prin mulţumire s-a deschis primirii darului lui Dumnezeu cu adevărată înţelegere.

Astfel lumea este simultan un sacrament al iubirii lui Dumnezeu de către oameni şi o euharistie, o liturghie a oamenilor către Dumnezeu. Pentru oameni aspectul de sacrament şi cel de euharistie a lucrurilor sînt inseparabile, sau le descopere şi le practică pe amîndouă ca atare, sau nu descopere şi nu practică pe niciunul.

Dar redînd lumea şi chiar pe sine însuşi lui Dumnezeu, omul pune şi ceva de la sine. Pune pecetea sa umană (de jertfă). Pecetea pusă pe prescura adusă la Liturghie e un simbol în această privinţă. Pune pecetea înţelegerii şi muncii sale înţelegătoare. El uma-

nizează prin aceasta creaţia şi i-o întoarce lui Dumnezeu umanizată. El actualizează potenţele lumii; el organizează lumea pentru ca să se poată folosi de ea cît mai mult. Dar organizînd-o şi actualizînd-o, îi scoate la iveală utilităţile şi frumuseţile ascunse şi posibile, cuvintele iubite şi inteligibile ale lui Dumnezeu întrupat în raţiunile ei actuale şi virtuale. (Despre lume ca cuvînt, sau ca discurs al lui Dumnezeu către oameni, a se vedea: Walter Kern. *Zur theologischen Auslegung des Schöpfungsglaubens,* în: *Mysterium Salutis,* Band II, Danzinger Verlag, 1967, p. 471). Chiar prin aceasta descopere însă noi motive de laudă a lui Dumnezeu şi de mulţumire către El. Rodurile pămîntului, pîinea, vinul, untdelemnul, strugurii, oferite lui Dumnezeu, sînt o sinteză între darul lui Dumnezeu şi munca şi înţelegerea omului. La toate acestea se aplică parabola talanţilor, pe care Dumnezeu voieşte să-i ia înapoi cu dobîndă. Lumea este astfel un numai un dar, ci şi o îndatorire pentru om. Dar talanţii întorşi lui Dumnezeu cu dobîndă sînt întorşi iarăşi omului spre o fructificare în continuare. Economia, arta, cultura, pot fi înţelese ca o dobîndă prin care omul fructifică creaţia şi istoria poate fi înţeleasă ca o istorie a eforturilor umane de a fructifica darul lui Dumnezeu în alte şi alte roduri, chiar dacă omul nu şi-o interpretează sau nu vrea să şi-o interpreteze totdeauna astfel şi chiar dacă aceste roduri nu sînt toate bune şi folositoare şi chiar dacă eforturile omului în istorie nu sînt totdeauna închinate unor scopuri bune, lumea este via unor nesfîrşite posibilităţi, pentru nesfîrşitele posibilităţi ale inteligenţei umane, dată de Dumnezeu slujitorilor săi, cu obligaţia de a lucra bine şi de a manifesta prin actul simbolic al oferirii unora din rodurile ei lui Dumnezeu, voinţa de a lucra spre cel mai bun folos al lor, ascultînd de îndrumările lui.

Omul însuşi se înţelepţeşte continuu prin experienţele cîştigate în lucrarea acestei vii. Şi tocmai în aceasta stă bucuria lui Dumnezeu: să vadă fructificată creaţia sa de om spre folosul omului, să vadă pe omul însuşi înţelepţit şi îmbogăţit prin aceată lucrare. Căci prin aceasta iese şi mai mult la iveală bogăţia dărniciei lui, iubirea şi înţelepciunea lui pusă în ea spre folosul omului, ca un tot mai bogat temei pentru lauda Lui.

Omul poate pune o pecete a sa pe lume, pentru că lumea, ca dar al iubirii lui Dumnezeu către oameni, nu e un produs al necesităţii ci un produs contingent al libertăţii divine. Dacă ar fi un produs al necesităţii, n-ar putea exista libertate în ea şi ea s-ar desfăşura ca un proces cauzal inexorabil. Dar ea e făcută ca să se poată manifesta prin ea libertatea divină şi libertatea umană într-un permanent dialog. Cauzalitatea universală nu este un proces în care să nu se poată interveni la nici un punct al ei, ci din acest punct al ei se deschid nenumărate direcţii posibile, pe care le poate alege libertatea divină şi libertatea umană. In acest sens lumea poate deveni la tot pasul, prin ceea ce face omul din ea, un dar al omului către Dumnezeu, dar şi un mijloc de manifestare a refuzului omului de a o actualiza în acord cu voia lui Dumnezeu, de a recunoaşte legătura sa cu Dumnezeu prin ea. Nesfîrşitele linii active ce pornesc din spiritul uman prin libertatea lui, pentru a se dezvolta prin alegerea şi realizarea nesfîrşitelor combinaţii aflate

virtual şi pasiv în lume, reprezintă o participare a omului la continuarea creaţiei, făcînd să se pună în lucrarea noii energii divine, să se producă noi relevări ale lui Dumnezeu, să se actualizeze noi sensuri ascunse în lume, dar şi o extindere a existenţei în nimicul care înconjură lumea. Insuşi nimicul nesfîrşit care înconjură lumea, face posibilă o extindere a creaţiei, înmulţire a sensurilor ei din bogăţia divină.

Dacă lumea se ţine în existenţă prin puterea lui Dumnezeu, dacă în ţesătura ei raţională, complexă şi elastică, se reflectă discursul mereu viu al iubirii divine, coborît prin raţionalitatea lumii la nivelul înţelegerii umane, atunci lumea e un fel de corp al acestui discurs al lui Dumnezeu, al Logosului divin, şi al energiilor lui Dumnezeu dintre care unele sînt actualizate în lume, altele gata să se actualizeze ca răspuns la alegerile altor şi altor posibilităţi ale lumii de către fiecare om şi de către toţi laolaltă.

Dar lumea este în acelaşi timp corpul mai larg al fiecărui om. Pentru fiecare om ea este un corp natural şi necesar, nu un corp liber creat şi menţinut, cum e pentru energiile divine. Prin imaginile lucrurilor sesizate de ochii omului, lucrurile înseşi sînt puse într-un oarecare mod în legătură cu ei, prin undele puse în mişcare de prezenţa lor şi care ating retina ochilor omului; prin toate sunetele sesizate de urechile omului, lucrurile înseşi sînt puse într-o legătură cu omul, prin undele sonore care vin de la ele să atingă urechile lui. In senzaţiile corpului său, omul are implicate modurile specifice în care se fac sensibile toate lucrurile. Materia care e prelucrată de laboratorul corpului nostru restrîns pentru a şi-o asimila, e pregătită şi se află într-o continuitate activă cu materia cosmosului întreg. Fiecare om participă la cosmosul întreg şi niciunul nu poate fi scos de la această participare. Fiecare om explică orice lucru în contextul general al lumii şi-şi face o reprezentare a lumii întregi, îmbrăţişează spiritual lumea întreagă. Lumea întreagă e comună tuturor oamenilor şi e personală fiecăruia, e corpul lor comun şi în acelaşi timp personal, putîndu-l actualiza fiecare după modul lui personal numai în colaborare cu toţi, e discursul lui Dumnezeu adresat întreg fiecăruia dar şi tuturor la un loc, putîndu-l înţelege fiecare ajutat de înţelegerea tuturor. Oamenii sînt promovaţi material şi spiritual, în specificul lor, de cosmosul întreg, colaborînd toţi la actualizarea potenţelor lui pentru fiecare. Ei trebuie să devină conştienţi de aceasta să recunoască dreptul tuturor la această participare la cosmosul întreg, dar necesitatea colaborării tuturor pentru a-l face întreg de folos tuturor. Ei trebuie să-şi recunoască frăţietatea lor în această participare comună şi egală la cosmosul întreg şi în această colaborare, de care depinde însăşi existenţa lor. Ei trebuie să recunoască cosmosul ca un bun comun, ca loc de întîlnire al tuturor, ca sursă de existenţă şi de dezvoltare egală pe seama tuturor, dar şi datorie comună de a-l dezvolta. Lumea e sursă comună şi sarcină comună. Niciunul nu poate fi scos de la participarea în întregimea lui. Dar, în acelaşi timp, niciunul nu poate să se sustragă de la dezvoltarea lui ca sursă de existenţă a tuturor. Căci fiecare îşi însuşeşte întregul discurs al iubirii lui Dumnezeu prin lume, dar fiecare îl trăieşte sau răspunde după rîvna

şi talentul lui, actualizează după voia şi priceperea lui alte posibilităţi din textul general al lumii, ajutat de alte energii divine, corespunzătoare acelor posibilităţi şi disponibile pentru actualizarea lor. Iar aceasta e o contribuţie personală de folos pentru îmbogăţirea tuturor.

Prin chipul propriu ce-l dă fiecare lumii, fiecare dăruieşte lumea ca un dar al său tuturor şi o primeşte de la toţi. Desigur orice chip al lumii e prescurtat şi de aceea se progresează în el. Dar pentru aceasta fiecare trebuie să fie lăsat şi ajutat să iasă în toată lumea, să se folosească de toată lumea, căci lumea e suficientă pentru această folosire a ei de toţi. Fiecare trebuie lăsat să facă aceasta pentru a dezvolta complet existenţa sa, dar şi pentru a pune pecetea pe ea şi pentru a aduce aportul său la dezvoltarea potenţelor sale pentru necesităţile tuturor. Nici unul nu are dreptul să confişte părţi mai mari din lume, căci prin aceasta ele rămîn nedezvoltate deplin. Dar oamenii n-au nici măcar dreptul să împartă lumea în parcele ermetic închise folosului comun. Fiecare trebuie să folosească lumea întreagă şi să contribuie la dezvoltarea întreagă a ei, dar pentru toţi şi împreună cu toţi. Chiar dacă au în grijă specială unele parcele, trebuie să le folosească nu numai spre folosul său, ci şi spre folosul comun, împlinindu-şi obligaţia dărniciei. Fiecare trebuie să considere lumea întreagă ca a sa, dar pentru a o dărui, cu pecetea pusă de înţelegerea şi munca sa, pe ea, celorlalţi. Dreptul la folosirea lumii întregi e şi o răspundere pentru lumea întreagă. Fiecare trebuie să se dăruiască prin aceasta pe sine însuşi tuturor şi trebuie să fie lăsat sau ajutat să se dăruiască pentru a se împlini. Prin tot ce gîndeşte şi lucrează oamenii în fiecare zi trebuie să se menţină un circuit continuu al iubirii între ei. Numai în acest caz oamenii se întîlnesc deplin în lume şi o realizează. O lume împărţită rigid, în parcele pune graniţe de netrecut între oameni şi lumea nu mai e loc de întîlnire şi mijloc de comuniune. Dar nici o lume socotită numai ca obiect al unui drept comun şi nu şi al unei datorii şi al iubirii reciproce, ca obiect de dăruire continuă între oameni, nu mai e o lume de întîlnire şi iubire.

Astfel dacă lumea este un sacrament al iubirii lui Dumnezeu ea trebuie să fie şi un sacrament al iubirii reciproce între oameni, un sacrament al comunităţii. Căci e un sacrament care trebuie să se săvîrşească în comunitate, pentru întărirea comunităţii. Lumea vehiculează iubirea lui Dumnezeu faţă de comunitatea panumană şi trebuie ca atare să vehiculeze şi iubirea tuturor oamenilor faţă de Dumnezeu şi întreolaltă.

In cîntările Bisericii Ortodoxe de la Bobotează se anunţă scufundarea Sfîntului Duh în apele universului, făcîndu-le curăţitoare şi de viaţă făcătoare. Lumea întreagă va deveni mediu al Duhului iubirii între Dumnezeu şi oameni şi al iubirii oamenilor întreolaltă, cînd va căpăta pentru noi fluiditatea apei, care se mişcă cu uşurinţă printre toţi şi din care beau toţi, fără să se epuizeze. Lucrurile lumii trebuie să-şi piardă pentru noi rigiditatea pe care le-o dă posedarea lor egoistă şi avară. Trebuie să treacă uşor de la unul la altul, să se mişte între toţi, să se mişte de la noi la Dumnezeu, cum se mişcă de la Dumnezeu la noi. Aceasta se va întîm-

pla cînd sînt tratate în mod practic ca daruri. Atunci fluiditatea iubirii comunicante le va face şi pe ele fluide. Aceasta echivalează cu eliberarea lor din lanţurile imobilizatoare ale «deşertăciunii» de care vorbeşte Sfîntul Apostol Pavel (Rom. VIII), sau ale non-sensului.

Dacă Dumnezeu a dăruit lumea oamenilor pentru a le arăta iubirea şi pentru ca ei să se umple de iubire, tratînd-o de asemenea ca dar, atunci iubirea aceasta a lor, tratarea lumii ca dar trebuie să se manifeste nu numai faţă de Dumnezeu, ci şi întreolaltă, iar pornirea de jertfă trebuie să se manifeste între ei, prin vestejirea de către fiecare a pornirii sale egoiste de a reţine lumea exclusiv pentru sine şi în voinţa de a o recunoaşte nu numai lui, ci fiecărui semen al său. Legătura între dăruirea lumii lui Dumnezeu şi celor-lalţi oameni, se simbolizează în practica credincioşilor ortodocşi, ca să dăruiască din cele oferite lui Dumnezeu semenilor săi, sau de a socoti că ceea ce dăruieşte semenilor săi, dăruieşte lui Dumnezeu.

Pr. Prof. D. STĂNILOAIE

Vrednici slujitori ai altarelor ortodoxe

Daniil Sihastru

Personalitatea, viaţa şi activitatea lui Daniil Sihastru sînt strîns legate de una dintre epocile cele mai frămîntate ale istoriei poporului nostru, o epocă de consolidare internă şi de preţuire a Ţării Moldovei de către ţările vecine, de rezistenţă înverşunată împotriva cotropirii otomane şi de coalizare a tuturor energiilor neamului în jurul voievodului Ştefan cel Mare. E o epocă de mari biruinţe, dar şi de mari încercări, care culminează în luptele cu turcii de la Vaslui-Podul Înalt (1475) cînd este zdrobită oastea lui Soliman Beglerbegul, de la Valea Albă-Războieni (26 iulie 1476), cînd Ştefan cel Mare îl înfruntă pe Mohamed al II-lea Cuceritorul, şi de la Chilia şi Cetatea Albă (1484), cînd aceste cetăţi sînt cucerite de sultanul Baiazid [1]).

În această epocă frămîntată, cînd era în joc independenţa statului moldovean şi era ameninţată însăşi fiinţa sa, domnul Ştefan cel Mare s-a sprijinit pe popor şi a căutat şi a aflat întărire sufletească şi sfaturi folositoare şi de la Daniil Sihastru, acest «sfînt ţărănesc tîrziu, pe care ni l-a dat Moldova noastră» [2]), cum îl numeşte istoricul N. Iorga. Cumpăna mare care se abătuse asupra ţării în timpul necontenitelor incursiuni prădalnice ale turcilor şi ale tătarilor, uniţi împotriva lui Ştefan cel Mare, dă preţ deosebit şi legăturilor acestui domn, consemnate de tradiţii, cu Daniil Sihastru. Domnul care avea şi alţi sfătuitori înţelepţi între boieri şi vlădici, nu-l uită, în împrejurările grele prin care treceau ţara şi pe el, şi-i cere ajutor şi sfat. Sihastrul însingurat în munţi, desprins de cele lumeşti, cunoştea durerile şi pulsul ţării, auzea glasul norodului şi avea o perspectivă superioară a evenimentelor, perspectivă care s-a dovedit realistă şi însufleţită de o mare iubire de neam, ţară şi lege, contribuind la întărirea sufletească a domnului şi la organizarea rezistenţei întregului popor, care au dus la eliberarea ţării de cotropitori.

---

1) A se vedea pe larg: N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare pentru poporul românesc,* Bucureşti, 1966, p. 127-174; *Istoria României.* II, Bucureşti, 1962, p. 511-530; I. Ursu, *Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1925, p. 178; N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române în sec. al XV-lea,* Bucureşti, 1910, p. 145 şi urm.; N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Ed. II. vol. I, Bucureşti, 1929, p. 87-107; I. Ionaşcu, *Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1955, p. 45.

2) Cf. N. Iorga, *Neamul românesc din Bucovina,* Bucureşti, 1905, p. 89. Vezi şi N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* (1688-1821), vol. I, Bucureşti, 1901 p. 251, n. 1.

Prin prisma acestor evenimente şi a implicaţiei în miezul lor a persoanei lui Daniil Sihastru, ne putem da seama de importanţa şi prestigiul de care s-a bucurat. Personalitatea şi influenţa sa au culminat în această epocă, dar ele au înflorit şi au ajuns la această expresie maximă în anii grei de ucenicie şi trăire duhovnicească, de renunţări şi de dăruire a întregii sale vieţi slujirii lui Dumnezeu şi credincioşilor, ceea ce a făcut ca numele său să fie cunoscut şi înţelepciunea sa să fie preţuită de însuşi domnul ţării, care ştia că va afla sfat nepărtinitor într-o clipă cînd cei mai apropiaţi sfetnici ai săi se clătinau.

Cercetînd mărturiile istoriei[3]) şi ale tradiţiei[4]) cu privire la viaţa şi activitatea «sfîntului românesc din vremea lui Ştefan»[5]), aflăm că el este cunoscut sub numele de «*Sfîntul Daniil Sihastru cel Bătrîn*», «*Sfîntul Daniil Schimonahul*», «*Sfîntul Daniil cel Nou*», sau scurt «*Sfîntul Daniil Sihastru*», spre a se deosebi de proorocul Daniil.

Primele informaţii biografice despre viaţa lui sînt legate de Mănăstirea Sfîntului Laurentie de pe teritoriul cătunului Laura al comunei Vicovul de Sus din apropierea Episcopiei de Rădăuţi. În această străveche lavră, astăzi dispărută, îşi ducea viaţa călugărul David[6]). Cu toată probabilitatea, el a fost călugărit la Mănăstirea Rădăuţului de lîngă Biserica-gropniţă «Bogdana», cea mai veche din Ţara Moldovei. Aleasa viaţă duhovnicească pe care o ducea călugărul David la Mănăstirea Sfîntului Laurentie îl face în curînd cunoscut şi preţuit de credincioşi, care sînt cei dintîi care l-au numit «sfînt».

După tradiţie, călugărul David ducea o viaţă plină de miresmele faptelor bune, în post şi rugăciune, după pravila marilor asceţi creştini, pe care o cunoştea de la călugării cărturari ai Episcopiei Rădăuţului. Pîinea zilnică şi-o cîştiga împletind coşuri de nuiele[7]). Fiind căutat şi cercetat foarte mult de credincioşii din sate şi din tîrguri, călugărul David, spre a se dărui în întregime slujirii Domnului, ia schima cea mare şi numele Daniil şi se retrage în munţi, pe apa Putnei, pe cel mai îndepărtat loc al pîrîului Viţeul[8]).

---

3) Vezi P. Rezuş, *Viaţa şi faptele Sfîntului Daniil Sihastru,* în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 3-4, p. 227. Vezi şi P. Rezuş, *Sf. Daniil Sihastru,* în «Altarul Banatului», III (1946), nr. 7-8, p. 182-185.

4) Dintre ei îi amintim pe: I. G. Sbierea, *Codicele Voroneţean,* 1885; C. Erbiceanu, *Notiţe istorice extrase din vieţile sfinţilor a lui Dosoftei Mitropolitul Moldovei,* în «Biserica Ortodoxă Română», XI (1887), nr. 9; Fr. A. Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna. 2 Heft. Urkunden,* 1888; E. A. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina,* I Teil, Wien, 1903; Simeon Florea Marian, *Tradiţii poporane române,* Bucureşti, 1895; Dimitrie Dan, *Mînăstirea şi comuna Putna,* Bucureşti, 1905; Dimitrie Dan, *Daniil Sihastru,* în «Şezătoarea», II (1916), Fălticeni, 1916; C. Bobulescu, *O legendă confirmată de istorie: Daniil Sihastru,* în «Lamura», IV (1923), nr. 8, Bucureşti 1923; S. Kirileanu, *Ştefan cel Mare şi Sfînt. Istorisiri şi cîntece populare,* Bucureşti, 1924; Paul Henry, *Voroneţul,* în «Boabe de grîu», II (1931), nr. I, Bucureşti, 1931; *Les Eglises de la Moldavie de Nord,* Paris, 1930; Liviu Stan, *Sfinţii români,* Sibiu, 1945; C. Turcu, *Daniil Sihastru. Figură istorică, legendară şi bisericească,* în «Studii şi cercetări istorice», XX (1947), vol. III, Iaşi, 1947, etc.

5) N. Iorga, *Neamul rom. din Bucovina,* p. 141. 6) Dan, *o. c.* p. 113. 7) Dan, *Putna,* p. 113. 8) *Ibidem.*

Pe partea stîngă, cum urci la deal, răsar din coasta muntelui stînci uriaşe de gresie. Într-una din aceste stînci, aproape de albia părîului, începe să sape pustnicul Daniil chilia de piatră, care-i poartă pînă astăzi numele. Ani de zile, ciocăneşte el mereu, adîncind în stîncă încăperile paraclisului, în care se va ruga şi pe care istoricul N. Iorga îl descrie aşa: «La dreapta stă tîmpla în care sînt înfipţi brazii deşi şi pe un pripor se vede chilia. E săpată într-o peşteră, pe care lovituri răbdătoare de ciocan au lărgit-o şi potrivit-o. E mai mult un paraclis în munte cu fereşti şi altar; ba o dată ea a avut şi zugrăveli, ale căror urme tot se mai văd încă. Dar închipuirea poporului l-a prefăcut în chilia, boltită în chip minunat, «cu ajutorul lui Dumnezeu», a Sfîntului românesc din vremea lui Ştefan, sihastrul Daniil. Aici sihastrul a îndeplinit acest lucru greu care uimeşte. Uite colo, unde se vede ca o bancă de piatră, şi-a căznit el oasele în somn scurt şi plin de gemete, în altaraş a stat el în genunchi, cu carnea strivită şi îngheţată de piatra umedă; prin aceste fereşti l-au bătut asprele vînturi de dimineaţă, care cutreieră văile, pentru a goni negura sau a chema norii. Iar jos, unde se cască ochi de pivniţă, acolo şi-a lăsat sirepul Ştefan însuşi, venit să se sfătuiască în această pustie cu Sfîntul» [9]).

Vestea călugărului sihăstrit se răspîndeşte acum pretutindeni, iar de numele lui cel nou se leagă nimbul sfinţeniei. Viaţa sa aleasă duhovnicească, plină de mireasma faptelor bune, atrage din nou spre chilia lui credincioşii. Sfîntul Daniil le dă sfaturi şi ajutor pentru suferinţele lor trupeşti şi sufleteşti. El avea şi darul proorociei şi multe fapte minunate făcea [10]). Cele mai numeroase şi mai frumoase tradiţii, scrise şi orale, din viaţa Sfîntului se împletesc cu faptele minunate ale Domnului Ştefan cel Mare. Domnul Ştefan, căruia aceiaşi credincioşi i-au dat numele de «cel Mare şi Sfînt», îl cercetează pe sihastrul Daniil nu numai în vremuri de cumpănă pentru ţară, dar şi în vremuri de pace [11]).

Plăcîndu-i domnului locurile în care trăia Sfîntul, el înalţă la sfatul lui, după tradiţie, aproape de chilie Mănăstirea Putna [12]).

Domnul Ştefan l-a cunoscut pe Sfîntul Daniil încă din tinereţea sa, după uciderea tatălui său Bogdan vodă de către Petru Aron la Reuseni, cînd a venit la chilia sihastrului, unde a stat cîteva zile, după tradiţie, ascultîndu-i sfaturile înţelepte [13]). Legăturile acestea continuă şi în timpul domniei. Domnul înseamnă trecerea Sfîntului Daniil prin diferite locuri cu mănăstiri, iar Sfîntul cu chilii de piatră. După înălţarea Mănăstirii Putna şi moartea Mitropolitului Teoctist (1477), Sfîntului Daniil

---

9) Iorga, *Neamul rom. din Bucovina,* p. 141.

10) P. Rezuş, *Viaţa şi faptele Sfîntului Daniil Sihastru,* p. 230.

11) Vezi N. Vornicescu, *Ştefan cel Mare şi Daniil Sihastru,* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLII (1966), nr. 7-8, p. 566-573.

12) Marian, *o. c.*, p. 127. Influenţa Sfîntului Daniil Sihastru asupra domnului Ştefan a dus la supoziţia unor legături de rudenie. Turcu *o. c.* p. 253.

13) Iorga, *Istoria Bisericii Române,* I, p. 89.

i se oferă scaunul mitropolitan al Țării Moldovei [14]). Sfîntul Daniil însă părăsește valea Putnei, trece munții și se oprește tocmai pe apa Voronețului, numită și apa Corbului, unde începe a doua parte a vieții sale, făcîndu-și altă chilie de piatră sub stînca Șoimul de pe Voroneț [15]).

În această nouă retragere sau «pustiire» a sa, credincioșii îl află din nou, iar el le dă ajutor și alinare în multele lor suferințe. Acum vin și vremuri grele pentru țară și pentru domnul Ștefan. După bătălia de la Valea Albă-Războieni (1476), Domnul Ștefan vine din nou la chilia Sfîntului Daniil, așa cum ne spune cronicarul Ioan Neculce:

«Iar Ștefan Vodă, mergînd de la cetatea Neamțului în sus pre Moldova, au mers pe la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pre nume Daniil. Și bătînd Ștefan Vodă în ușa sihastrului să-i descuie, au răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară, pînă și-a isprăvi ruga. Și după ce și-a istovit sihastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ștefan Vodă. Și s-au ispovedit Ștefan Vodă la dînsul. Și au întrebat Ștefan Vodă pre sihastru ce va mai face, că nu poate să să mai bată cu turcii; închina-va țara la turci au ba. Iar sihastrul au zis să nu se închine, că războiul este al lui, numai, după ce va izbîndi, să facă o mănăstire acolo în numele Sfîntului Gheorghie, să fie hramul bisericii. Deci au purces Ștefan Vodă în sus, și au strîns oaste feliuri de feliuri de oameni, și au purces în jos. Iar turcii înțelegînd că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a o mai bate și au început a fugi spre Dunărea. Iar Ștefan Vodă au început a-i goni din urmă și a-i bate, pînă i-au trecut Dunărea. Și întorcîndu-se înapoi, Ștefan Vodă s-au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul și au pus hramul bisericii Sfîntul Gheorghie» [16]).

Tradiția, consemnată de cronicarul Ioan Neculce în «*O seamă de cuvinte*», al cărui sîmbure istoric este verificat de existența și activitatea lui Daniil Sihastru, cuprinde elementele esențiale, pe care le-au purtat contemporanii lui, conturîndu-i personalitatea [17]). În momente grele, Ștefan cel Mare, care era cel mai în măsură să cunoască situația din țară, îl caută pe sihastru și-i cere sfatul. Problema pusă era de o importanță vitală: continuarea luptei împotriva cotropitorilor și eliberarea țării sau închinarea ei (adică supunerea și robia).

E un moment crucial din istoria Patriei noastre, cînd Ștefan cel Mare consultă și pe sihastrul Daniil, a cărui autoritate și forță spirituală îi erau cunoscute. Față de ceilalți sfătuitori ai domnului, sihastrul era dezlegat de orice interese, de care erau conduși boierii. Aceștia socoteau bătălia pierdută, iar capitularea era unica soluție, indiferent de urmările ei pentru domn și țară. Daniil Sihastru dovedește însă că avea o bună cunoaștere a personalității domnului și a rezervelor materiale și spiri-

---

14) Rezuș, o. c., p. 231.
15) Wickenhauser, o. c., p. 6.; Kozak, o. c., p. 205.
16) *O seamă de cuvinte,* București, 1953, p. 17.
17) Vezi și: Sbierea, o. c., p. 258-264; Marian, o. c., p. 101-103.

tuale ale ţării. Aflat în timpul rugăciunii, sihastrul Daniil îi spune domnului să aştepte afară cu însoţitorii săi, apoi îl primeşte în chilia sa de piatră.

Acum începe o dramatică convorbire dintre domn şi sihastru. Domnul Ştefan cel Mare a arătat, în toată grozăvia sa, cumpăna abătută asupra ţării, iar sihastrul, al cărui «dar de prooroc» era cunoscut, a judecat cu o claritate surprinzătoare situaţia şi l-a hotărît pe domn să continuie rezistenţa şi lupta, asigurîndu-l că biruinţa va fi a lui. Marile puteri spirituale s-au confruntat în singurătatea chiliei şi Daniil Sihastru a dat sfatul cel mai prielnic, ale cărui consecinţe au fost izgonirea turcilor din ţară şi libertatea. Este momentul culminant din viaţa lui Daniil Sihastru, cînd el a contribuit cu forţa sa spirituală la hotărîrea destinelor ţării. Această atitudine a sihastrului Daniil, intrată în conştiinţa contemporanilor săi, a dat preţ întregii sale vieţi, ca trăire duhovnicească şi sfătuitor al domnului Ştefan cel Mare.

Mănăstirea Voroneţ a fost înălţată de gloriosul domn în anul 1488. Tradiţiile mai consemnează că sfîntul a fost cîtva timp stareţ al mănăstirii. Nu mult după întîmplările acestea, Sfîntul Daniil Sihastru cel Bătrîn a adormit întru Domnul şi a fost înmormîntat în biserică. Lespedea de mormînt, împodobită în stil romanic, are următoarea inscripţie: «*Acest mormînt este al părintelui nostru David, ca schimnic Daniil*» [18]).

Chipul Sfîntului Daniil Sihastru se află zugrăvit pe peretele din afară al bisericii Voroneţ. Zugrăveala a fost făcută pe vremea Mitropolitului Grigorie Roşca, fiind sfîrşită la 14 septembrie 1547. Chipul Sfîntului Daniil este veridic, avînd consimţirea mitropolitului, care-l cunoscuse în viaţă. La stînga, zidul tindei reprezintă sus viaţa Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, o frumoasă Deisis împodobeşte capul uşii, iar lîngă contrafort se află chipul Sfîntului Daniil. Chipul Sfîntului este spiritualizat. El este al unui om bătrîn cu plete lungi şi albe. Faţa blîndă este înconjurată de barba lungă şi albă. În jurul capului descoperit are nimbul sfinţeniei. Poartă îmbrăcăminte de pustnic. De-a dreapta şi de-a stînga capului este scris cu litere slavone «*Sfîntul Daniil*», mîna stîngă se odihneşte pe toiagul păstoresc, iar cu dreapta ţine un sul de pergament cu o inscripţie slavonă: «*Veniţi fraţilor, de mă ascultaţi. Învăţa-vă-voi frica Domnului, cine este omul*» [19]).

---

18) Kozak, o. c., p. 205; cf. G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1926, p. 36. Moaştele Sfîntului Daniil au fost «făcătoare de minuni», ceea ce adevereşte şi teologul Z. Kopystenski în «Palinodia» sa. Vezi: Stan, o. c., p. 31. Sfîntul Daniil este amintit în listele de sfinţi ale egumenului Gherasim Mîn. Neamţu, Mitr. Dosoftei în «Vieţile Sfinţilor», tom, IV, fila 152, cum şi-n documentele de la Ilieş vodă Rareş (21 martie 1551), de la Alexandru vodă Lăpuşneanu (5 aprilie 1558), de la Petru vodă Şchiopul (iunie 1575), de la Ieremia vodă Movilă (17 dec. 1599) etc. Vezi pe larg: Wickenhauser, o. c., p. 108 şi urm.; Turcu, o. c., p. 258 şi urm. şi: *Documente privind istoria României. Veacul XVI. A. Moldova,* vol. III (1571-1590), Bucureşti, 1951, p. 57.

19) Vezi I. D. Ştefănescu, *Cuviosul Daniil Sihastru,* în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIV (1956), nr. 6-7; Sbierea, o. c., p. 257, col. 1; Rezuş, *Viaţa şi faptele Sfîntului Daniil Sihastru,* p. 237.

Sfîntul Daniil Sihastru este, astfel, o figură luminoasă a trecutului nostru zbuciumat. Preţuit de Domnul Ştefan cel Mare, al cărui sfătuitor încercat a fost în vremuri de cumpănă, iubit de norodul credincios al cărui îndrumător pe calea mîntuirii s-a dovedit a fi, el a rămas în tradiţiile neamului, în iconografie şi-n documentele epocii ca o pildă sfîntă de dragoste jertfelnică pentru neam şi credinţa strămoşească şi de viaţă duhovnicească, închinată în întregime ţării şi Bisericii, pe care le-a iubit şi le-a slujit cu cuvîntul şi cu fapta.

Pr. Prof. PETRU REZUŞ

Un ierarh cărturar: Teoctist Blajevici

Biserica noastră strămoşească se poate mîndri cu mulţi ierarhi învăţaţi. Astfel: Mitropoliţii Varlaam şi Dosoftei, ieşiţi din popor — au adus importante contribuţii la dezvoltarea culturii române vechi. Continuatori vrednici de amintit, — caligrafi ca Anastasie Crimca, tipografi luminaţi ca Antim Ivireanul, Grigorie Dascălul, Iacob Putneanul, traducători şi întemeietori ai literaturii teologice ca Veniamin Costachi, sprijinitori ai activităţilor culturale ca Silvestru Morariu — se impun memoriei noastre.

Din ceata marilor noştri înaintaşi, care au reţinut atenţia istoriografilor bisericeşti, am vrea să scoatem, oarecum, din umbra trecutului figura unui alt cleric, poet şi cărturar, a celui ce a fost Teodor, în călugărie *Tecctist Blajevici*, cu numele poetic *Şoimul*, mitropolit între 1877-1879, bărbat pe care N. Iorga în a sa Istorie a Bisericii româneşti, îl caracterizează aşa de scurt şi ilustrativ: «poet pînă la bătrîneţe».

Cercetînd viaţa şi opera sa poetică şi didactică, pe tărîm literar şi teologic, vom vedea că a fost un bărbat merituos, vrednic de amintire.

Bio-bibliografia sa

Teodor Blajevici, născut la Tişăuţii Sucevei, în anul 1807, ca fiu al parohului de acolo, după terminarea studiilor de la Institutul teologic din acea vreme, hirotonit în anul 1832, după o scurtă păstorire la Storojineţ şi Prisăcăreni, murindu-i soţia, a intrat în anul 1837 în cinul monahal cu numele Teoctist, avînd apoi diferite însărcinări duhovniceşti. Astfel, pe lîngă calitatea de asesor (consilier) la «Consistoriul» episcopesc, a funcţionat ca

spiritual la Seminarul Institutului teologic şi catehet la «şcola de dăscălie», a suplinit în răstimpuri catedre vacante la gimnaziu şi «preparandic» (pedagogiu). Între anii 1863-1874 a fost egumen al Mănăstirii Dragomirna, de unde a trecut în 1874 în postul de arhimandrit de scaun la Mitropolie; în anul 1877 a fost ales mitropolit. Moare la 9 iunie 1879.

Din activitatea sa cărturărească vom cita mai întîi *opera sa poetică*. În epoca aceea, cînd calendarul juca un rol însemnat în viaţa poporului, prin faptul că, pe lîngă partea pur calendaristică, cuprindea şi un supliment «alegate de petrecere», beletristic literar, clericii noştri editori ai calendarului, ca Vasile Ţintilă, Porfirie Dimitroviţă, îşi încercau talentul şi la poezii cu «acrostihuri» etc.

Teoctist Blajevici colaborează în Calendarul pentru anul 1842, apărut în 1841 cu poemul «*Iordania*», în care descrie serbarea Bobotezei din anul 1841 cu stihuri înălţătoare ca: «*A aramei cîntătoare aud glasul răsunînd / Şi la prăznuirea sfîntă pre norodul îmbiind*».

În acelaşi calendar apar şi poeziile: «*Simţirile la mînecîndă*», apoi două fabule versificate «*Flămîndul motan*» şi «*Cocoveica şi vrabia*», cu «paramiile» (învăţătura) corespunzătoare, iar în calendarul pe anul 1844 traducerea unei ode a lui Gavril Derjavin (1743-1816) «*Începutul anului nou cu Dumnezeu*». Din calendarul pe 1846, i se atribuie de unii mai puţin reuşita «*Mărturia parohului bucovinean*», apărută anonim.

Însufleţit de manifestaţia clerului din mai 1848, într-o foaie volantă, el publică o «*Odă la soborul clirosului Bucovinei*», alăturîndu-se, astfel, lui Iraclie Porumbescu, autor şi el al unei Ode la soborul ortodox din mai 1848, de sub preşedenţia profesorului Ioan Calinciuc.

Urmează în calendarul pe 1854 o imitaţie după celebra Odă a lui Derjavin «*Dumnezeu*» şi, în ambianţa aceasta de ode, în acelaşi an, apar două poezii intitulate «*Preotesele vădane*» şi «*Imnul văduvelor preotese*». Acestea apar şi în limba germană.

«Faţă cu naivele începuturi de versificaţie ale lui Porfirie Dimitroviţă (1801-1865), editorul acestor calendare, versurile lui Teoctist Blajevici constituie un vădit progres, mai ales în limbă, care e, pe cît de firească, pe atît de curată de împrumuturi străine», apreciază un istoric al literaturii, iar pentru scrierile sale de mai tîrziu se relevă «limba şi ortografia neinfluienţată de pumnulisme» (C. Loghin) atît de aprig combătute de D. Petrinov în ale sale *Pucine cuvinte despre compunerea limbei române în Bucovina*.

Dar şi scrierea de gramatici, intrată în sfera de activitate a clericilor noştri, — un Macarie, paisian de la Dragomirna, compune prin 1775 o gramatică moldovenească — îl atrage pe Teoctist Blajevici, bun cunoscător al limbii germane. El publică în limba germană o: *Theoretisch — praktische Grammatik der daco-romänischen, das ist, der moldauischen oder walachischen Sprache, nach ganz neuen Grundsätzen und einer leichtfassigen Methode*, bearbeitet von Theoktist Blazewicz, Spiritual des griechisch orientalischen Bukowinaer Diözesan — Seminariums.

Lemberg und Czernowitz im Verlag von Eduard Winiarz, 1844, 20/13 cm. IV + 264 pagini. Textul român cu chirilice, adică: Gramatică teoretic-practică a limbii daco-romane, adică moldovenești sau valahe, prelucrată după principii cu totul noui și după o metodă ușor de înțeles. (Un exemplar se păstrează în Biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava).

Autorul arată într-o «Vorrede», Prefață, datată însă din 1 iunie 1842, motivele care l-au determinat să publice această gramatică, deși există mai multe gramatici latino-daco-românești (se referă probabil la Fundamenta gramaticae romanae a lui I. Budai Deleanu), unele curat românești, ba unele chiar germano-românești, precum cele ale lui Marki, Molnar și Clemens, el dorind însă să dea un tratat mai practic (p. III-IV).

În prima parte «*Etimologică*», după ce tratează despre vechiul și noul alfabet, accentuare, ortografie, dă și exerciții de citire. La părți ale vorbirii deosebește numai opt părți, deși știe că alții adoptă cînd zece, cînd nouă părți (p. 13), urmînd în privința aceasta pe Ion Budai Deleanu, care le tratează după limba latină.

Partea a doua *Sintactica* (p. 159-191) este urmată de o *Anexă* (p. 194-253) cuprinzînd o adunare de texte cu «*idiotismuri*» și «*paramii*», apoi o *Adunare a cuvintelor celor mai trebuincioase* (p. 201), *verbe de fel nehotărîte* (221-228) «Beiwörter» adjective (p. 228-234) 15 *dialoguri* (p. 234-252), și, în fine, o *Culegere de anecdote, fabule* și «*istoricele*» (p. 252-264).

Pe baza acestei gramatici, probabil, Teoctist Blajevici și-a prezentat candidatura la catedra de limba și literatura română de la gimnaziul superior, dar care, la îndemnul Hurmuzăcheștilor, s-a retras în fața lui Aron Pumnul.

Cu acest prilej, un cronicar contemporan laudă foarte mult onestitatea, fermitatea de caracter, umanitatea, blîndețea, moralitatea și cuprinzătoarea sa erudiție. (I. Nistor, Istoria Bisericii din Bucovina, București 1916, p. 131).

Această gramatică s-a editat pentru calitățile ei practice în mai multe ediții. A fost retipărită în 1853, prelucrată în 1855 și, din nou, la Sibiu, în 1866. Un rezumat sub titlul *Taschengrammatik zur Erlernung der rumänischen Sprache* (gramatică în format de buzunar, pentru deprinderea limbii române), a apărut în 1853 sub numele «*Șoimul*». Ele premerg și depășesc, ca timp și calitate, pe cea a profesorului Vasile Ianovici, (Arnăutul) care, după ce a alcătuit niște gramatici ale limbii române pentru clasele primare, publică și o Gramatik der romänischen Sprache für Deutsche, Viena 1855.

Altă lucrare a lui Teoctist Blajevici, care, în calitate de spiritual la Seminarul de pe lîngă Institutul teologic și la școala de «dăscălie», unde preda tipicul, în legătură cu care se afirmă că ar fi rămas de la el un manuscris — este un *tabel*, tipărit, fără arătarea de loc și dată, pe o foaie groasă, dimensiunea 65 × 50 cm. împăturită în format de carte 20 × 12 cm. purtînd titlul: «*Tabelarnika enfațioșiarea Tipicului*, pentru felurite cadiuria santelor slujbe de preste an, afară de randuiala Pentecostariului, a Triodiului și a osebitelor prasnice», lucrarea a

cărei limbă vădeşte influenţa curentului latinist. Autorul îşi dă şi numele sub forma : *Teoctyst Blajeviţiu*, (lucrarea se păstrează în Biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava).

După repunerea învăţămîntului din şcolile triviale sub conducerea autorităţii bisericeşti, s-a ivit necesitatea de a înzestra şcolile cu manuale didactice corespunzătoare româneşti. Atunci oamenii bisericii, în frunte cu Samuil Andrievici, Mitropolitul Silvestru Morariu de mai tîrziu, scriu nu numai catehisme pentru şcoalele aceste primare sau manuale de religie, între care şi Dogmatici şi Învăţătura «năravurilor» (morala) ci şi cărţi de citire «legendare» pentru şcoalele «poporene», ca cele apărute între 1860-1866, ba chiar o *Metodă a călculăciunii cu cifre şi în cap*, 1858, 1860 şi *Aritmetica pentru şcoalele sătești*, toate tipărite la Viena la cesaro regeasca tipografie pentru cărţi scolastice».

Astfel «*Lepturarele rumâneşti*» ale lui Arune Pumnul, tipărite tot la «Vieanna», cum scrie el, îşi află corespondenţe în aceste manuale scrise de clerici ai eparhiei.

Între aceşti autori de manuale, între care vom aminti şi pe Constantin Morariu, profesor de religie la gimnaziul din Suceava, cu «Mănuarele» sale pentru religie, a figurat şi Teoctist Blajevici, care, fiind şi catehet al şcolii de cîntăreţi bisericeşti, a întocmit şi publicat trei manuale, menite, în special, pentru învăţămîntul religiei în această şcoală, şi anume, ca o rară performanţă, toate trei în acelaşi an, 1865.

Acestea sînt : 1). *Istoria vieţii lui Isus Hristos*, cu multe aplecăciuni folositoare şi învăţături morale pentru întrebuinţarea candidaţilor de dăscălie şi pentru folosul fieştecăruia creştin, de Teoctist Blajevici, spiritual al eparhialnicului Seminarium, consistoricescul asesor, catehet şcoalei de dăscălie, învăţătoriu de pedagogie, dietetică, antropologie, didactică şi metodică la institutul preparandic, Viena 1865, 20 × 50 cm. p. 120.

Prin «dietetică», în mulţimea aceasta de titluri, înţelegem igiena. 2). *Istoria Biblică a aşezămîntului celui vechiu*, (cu aceleaşi «aplecăciuni» şi titluri), Viena 1865, 20 × 15 cm. p. 148. 3). *Creştineasca învăţătură a năravurilor sau Moralul creştinesc*, Viena 1865, 20/15 cm. p. 89 (cu aceleaşi subtitluri).

Teoctist Blajevici, însărcinat de Consistoriul episcopesc de a asista ca delegat la deschiderea mormintelor domneşti din 1856 de la Mănăstirea Putna, a avut un rol deosebit, înserînd în cuprinsul protocolului în limba germană despre lucrările acestor dezgropări, o scurtă şi elogioasă *descriere a vieţii lui Ştefan cel Mare*. Iraclie Porumbescu, într-un reportaj despre această «*Desmormîntare a Domnilor Moldovei din catacombele Mănăstirii Putna*», apărut în *Gazeta de Moldavia*, Iaşi, nr. 97, 98 din dec. 1856 şi în *Calendarul, Iaşi 1857*, menţionează că această istorie este compusă «de demnul patriot şi naţionalist protosinghelul Teoctist Blajevici».

Dovadă a preţuirii de care se bucura este şi faptul că Iraclie Porumbescu îi dedică o *Colecţie de zicale*, aranjate în ordine alfabetică, lucrare al cărei manuscris se păstrează în Biblioteca lui Simion Florea Marian din Suceava.

«Întru tot cinstit Sfinţiei sale (chiriu chir) Teoctist Blajevici (spiritualului) a[l] eparhialnicei Seminarii (şi interimalnicului catehet gimnaziei) întru adîncă fricǎ a cinstirei (s-au jărtfit) de Iraclie Golembiovsky», glăsueşte dedicaţia.

Lui Teoctist Blajevici i se datoreşte şi un *Proiect de organizare*, din anul 1864, cînd era egumen la Dragomirna, elaborat pentru sistematizarea unei mănăstiri de călugăriţe la biserica fostă mănăstire din Iţcanii vechi, un *Organisierungs plan*, în limba germană, foarte detaliat, în care se prevede întemeierea şi întreţinerea unei şcoli primare de fete, cu plan de învăţămînt, orar zilnic cu lucru de mînă etc., plan din care însă nu s-a ales nimic. (Manuscrisul se păstrează în arhiva Mănăstirii Dragomirna).

Egumen al Dragomirnei, de care ţinea atunci şi Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava, el conduce ca delegat al chiriarhului ceremonia religioasă la schimbarea raclei de chiparos a sfîntului cu cea donată de proprietarul Placa din Botoşani în 2 iunie 1867, cu care ocazie apare broşura: «*Serbătoriala strămutare a raclei cu osămintele sîntului marelui mărtir Ioan Nou de'n Suceavă*, tipărită cu cheltuiala D. Darie Tarnovieţiki, proistos la locaşiul sântelor moasce de'n Suceavă», dar la compunerea celor 14 pagini va fi contribuit şi el, pe lîngă profesorul de religie Constantin Morariu.

Înfăţişarea chipului său se poate afla într-un portret reprodus la I. Nestor în lucrarea sa de Istorie bisericească, pag. 130; alt portret, mai ieratic, în veşminte arhiereşti, executat la Viena în 1877, se află la Putna.

Încheind această pagină din viaţa cultural-bisericească de la mijlocul secolului trecut, vom recunoaşte însă că, în mult agitata chestiune a autonomiei şi congresului bisericesc, vîrstnicul şi necombativul «şoim» învăţat migălos, fire de artist, vădită de poeziile şi de picturile sale, nu a putut realiza prea mult.

Pr. Prof. I. ZUGRAV

† Chiril, Patriarhul Bulgariei

1100 de ani de la moartea Sfîntului Chiril *)

Mare şi sfîntă este sărbătoarea Sfinţilor fraţi tesalonicieni Chiril şi Metodie, cinstiţi de întreagă Biserica creştină şi de toate popoarele civilizate, care ştiu cît de remarcabilă este marea lucrare culturală a acestor doi însemnaţi oameni.

Documentele istorice, din care scoatem informaţiile relative la epoca ce a urmat imediat morţii Sfinţilor fraţi, relatează edificatoarea istorie a acestor oameni extraordinari, cu vocaţie de misionari pentru credinţă şi cultură. Născuţi la Salonic, eşiţi dintro familie cultivată şi de rang înalt — tatăl lor «drungarul», ajutor al comandantului bizantin al regiunii Salonic — ei au fost în măsură să cunoască din copilărie învăţăturile credinţei creştine, să studieze operele Sfinţilor Părinţi ai Bisericii, întemeietorii teologiei creştine şi păzitorii unui nepreţuit tezaur, acela mai ales, al tradiţiilor religioase ale primelor veacuri ale erei creştine. Ce profunzime de ştiinţă — teologică şi laică — ne oferă epoca Sfinţilor Părinţi! Nu se află altă epocă în istoria creştinătăţii, pînă astăzi, care să fie atît de bogată în diversitatea gîndirii şi a practicii teologice, filosofice, morale, liturgice ca acea pe care ne-o înfăţişează primele veacuri ale vieţii religioase ale Bisericii vechi, consolidînd fundamentele, deja

---

*) Prezentul discurs a fost pronunţat de Întîistătătorul Bisericii Bulgare la 9 mai 1969 în marea sală a Academiei de Ştiinţe a R. P. Bulgaria, cu prilejul marilor serbări închinate celei de a 1100 aniversări a morţii Sf. Chiril (Constantin Filosoful). De curînd acest remarcabil discurs a fost tradus în limba franceză, pentru ca astfel cercuri mai largi de cercetători şi oameni de cultură să ia cunoştinţă de el.

Dată fiind importanţa personalităţii şi evenimentului sărbătorit, care de altfel a fost atenţionat prin unele studii de specialitate şi în publicistica românească, considerînd activitatea şi strădaniile deosebite în domeniul investigaţiei istorice, ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Chiril al Bulgariei, care l-au dus pînă la conferirea titlului de «Om de cultură emerit» de către supremul for de cultură al poporului din sudul Dunării şi ţinînd seama de importanţa lucrării de faţă ieşită din pana unui istoric consacrat, care a avut întotdeauna sentimente foarte frumoase pentru ţara, Biserica şi poporul nostru, am găsit de cuviinţă, ca un respectuos omagiu pentru autorul acestui discurs, care este în fond un studiu istoric cu vaste implicaţii în diferite alte domenii, să-l transpunem în limba română, şi astfel să-l aibă la dispoziţie toţi cei preocupaţi de cultura veche a popoarelor ortodoxe, din Sud-Estul Europei şi a popoarelor slave în general. Am căutat să respectăm gîndirea autorului şi ortografia textului avut la îndemînă. Traducătorul.

așezate, ale Bisericii creștine. Atunci cînd ne dăm seama că întreagă filosofia păgînă, întreagă bogăția filosofiei elenistice a epocii precedînd creștinismul au fost moștenite și în chip cuviincios adoptate de Biserica creștină, putem să întrezărim cu claritate cît de adînci au fost izvoarele cunoștințelor științei și filosofiei secolului al IX-lea.

Sursele pe care le avem la îndemînă pentru studiul operei lui Chiril și Metodie ne încunoștiințează că încă de tînăr, la Salonic, Sfîntul Chiril studia și cunoștea cu profunzime lucrările Sfîntului Grigore de Nazianz și ale lui Dionisie Acropolitul. Oricine este mai mult sau mai puțin la curent cu teologia acestor doi remarcabili sfinți oameni ai Bisericii creștine, prin operele lor care ne-au parvenit în întregime sau în extrase, va putea să-și dea seama de înaltul grad al cunoștințelor teologice la care a putut să ajungă Sfîntul Chiril, adolescentul însetat de știință.

Trimis la Constantinopol pentru a-și urma acolo studiile, Constantin a intrat în Școala de la Magnaura imperială unde, paralel cu științele teologice se învăța de asemeni gramatica, aritmetica, geografia, astronomia, muzica, poezia, retorica, dialectica (elino-păgînă și creștină). Înalta școală de la Magnaura era o universitate, în înțelesul contemporan al cuvîntului, înglobînd de asemeni și o catedră de arhitectură. Din școala de la Magnaura au ieșit marii creatori ai culturii bizantine, ai gîndirii politice, ai activității economice și de asemeni ai acelei construcții arhitecturale pe care noi n-o putem judeca decît prin vestigiile pe care timpurile istorice le-au păstrat pînă în zilele noastre.

Constantin Filosoful a studiat aici, o dată cu științele teologice și filosofice, limbile — latină, ebraică și siriacă. El a avut drept preceptori doi dintre cei mai mari savanți ai Bizanțului din veacul al IX-lea. Unul dintre ei era Leon Tesaloniceanul, matematician și filosof celebru, fost mitropolit de Salonic, destituit pentru tendințele sale iconoclaste. Celălalt, care a lăsat urma cea mai adîncă în studiile bizantine nu numai ale secolului al IX-lea, a fost vestitul Fotie, de două ori patriarh (857-867, 878-886), una din cele mai mari lumini ale secolului al IX-lea și una din cele mai frumoase flori ale tronului patriarhal Constantinopolitan și ale Școlii de la Magnaura, teolog care pătrunsese la cele mai mari adîncimi ale creației teologice multiseculare, a Sfinților Părinți ai Bisericii, filosof cunoscînd profund gîndirea filosofică a perioadei precedînd și urmînd creștinismului, fin diplomat și politician care lua în considerație problemele dezvoltării Bisericii sub aspectul de asemeni al realităților politice ale Europei și Africei, rivalizînd în mod demn cu Roma în domeniul gîndirii religioase și filosofice și a cunoștinței științifice patristice. Între Biserica creștină a Răsăritului și a Apusului se iviseră deja divergențele care trebuiau să ducă în veacul al XI-lea (1054), la prima mare schismă.

Terminînd Școala de la Magnaura, Constantin a fost numit bibliotecar patriarhal la biserica «Sf. Sofia» și, după o scurtă ședere în mănăstire, profesor de filosofie la Școala de la Mag-

naura, de unde numele său de Constantin Filosoful semnificînd că în activitatea sa învăţătorească şi ştiinţifică de la Marea Şcoală amintită a dat dovadă de mari daruri de inteligenţă şi forţă morală.

Cu toate că 11 secole ne separă de epoca sa, după izvoarele rare, dar meritînd întreaga noastră încredere cu privire la esenţial, ca Vieţile detaliate ale Sfinţilor fraţi şi alte scrieri, Constantin Filosoful se descoperă în acestea ca un gînditor religios dedicat întru totul ştiinţei timpului său, inspirat de o vădită chemare de misionar cu coloratură de ascetism însă nu anahoretic ci mai curînd secular. Dealtminteri, marii oameni care lasă urma strădaniilor lor în viaţa culturală a umanităţii sînt cu toţii necondiţionat, mai mult sau mai puţin, asceţi, fiindcă pentru aceşti oameni nu există o dragoste mai mare, decît aceea pentru ştiinţă.

Această expunere nu se va extinde asupra datelor biografice de amănunt, oricît ar fi ele de interesante şi ar putea contribui la împlinirea figurii marelui om, căruia lumea îi sărbătoreşte astăzi amintirea, aceea a Sf. Chiril. Ea va pomeni însă pe scurt numai cîteva puncte de reper, privind viaţa sa şi realitatea socială, naţională şi culturală a epocii căreia îi aparţin fondatorii alfabetului şi literelor popoarelor slave.

Este cunoscut — şi izvoarele istorice o atestă în mod neîndoielnic — că limba slavă era vorbită la Salonic şi în regiunea aceasta şi că din perioada tesalonicianâ a vieţii lor, cei doi fraţi cunoşteau deja limba slavilor care, în regiunea Macedoniei, erau foarte probabil creştini, în marea lor majoritate. Un izvor aghiografic atribuie împăratului Mihail al III-lea cuvintele că tesalonicienii vorbeau o limbă slavă curată. Această afirmaţie nu pretinde cîtuşi de puţin să ridice o problemă de istoria ştiinţei etnografice, ci nu face decît să amintească un singur fapt istoric cunoscut şi confirmat de asemeni de sursele aghiografice, asupra sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie.

Dar în cursul şederii sale la Bizanţ Chiril desigur a avut putinţa să fie în contact cu salvii creştini care, tocmai în virtutea credinţei lor, părăsiseră hotarele statului bulgar. În timpul războaielor bulgaro-bizantine un mare număr de bulgari de credinţă creştină căzuseră prizonieri renunţînd apoi a se mai întoarce în patria lor şi rămînînd la Bizanţ.

Ştim din cea de a 29 catehează a Micului Catehism al lui Teodor Studitul, reînnoitor al monahismului bizantin şi figură de căpetenie în viaţa politică a Bizanţului, că la Mănăstirea Studion trăia un călugăr bulgar Tadeu, mucenic al luptei pentru păstrarea cultului icoanelor. La această epocă creştinii erau persecutaţi în Bulgaria păgînă şi, după cum ne informează cateheza a 63-a a lui Teodor Studitul, mulţi creştini erau osîndiţi la moarte, în timpul Postului Mare, din cauza refuzului lor de a consuma carne. Aceasta s-a întîmplat sub hanul bulgar Krum şi, tot în această vreme — începutul secolului al IX-lea — egumenul mănăstirii Olimpului din Asia Mică Ioniţă fusese trimis pe lîngă Krum cu misiunea de a dobîndi eliberarea prizonierilor

bizantini. Cu aceeași însărcinare a fost trimis Ioniță și la Sarasini.

Trebuie să amintim că la mănăstirea Olimp din Asia Mică lucra de asemeni Sfîntul Metodie. Mănăstirea Studion din Constantinopole și cea a Olimpului din Asia Mică au fost centre culturale și din comunitățile lor au ieșit misionari trimiși cu însărcinări religioase și diplomatice în țările vecine, în Bulgaria, la sarasini și la cazari.

Aceasta se petrecea înainte de convertirea bulgarilor la creștinism în anul 865, sub Sfîntul țar Boris I. Creștinismul se răspîndise în regiunile populate de către bulgari și unde aceștia formau un puternic Stat și el nu încetase de a subsista acolo cu toate că era oprimat de asalturile păgînismului. Acest creștinism constituia, cu toate acestea, o legătură între bizantini și slavii creștini. Aceasta a fost dealtfel motivul esențial al adoptării creștinismului de către Sfîntul țar Boris, care voia să creeze un Stat unitar, din punct de vedere confesional, și mai ales în credința creștină. Tendințele creștine în Bulgaria dinaintea lui Boris erau puternice și Bizanțul reprezenta, pentru creștinii bulgari, un pol de atracție. Dar afirmația n-ar putea să surprindă, decît ca rațiune majoră a adoptării creștinismului de către țarul Boris, care a fost desigur, convingerea sa creștină personală. Astfel, minoritatea păgînă din Bulgaria s-a dovedit neputincioasă și afară de cîteva încercări neînsemnate și sporadice de răscoală ale păgînilor, sub Vladimir fiul moștenitor al tronului Sfîntului Boris, păgînismul n-a avut nici o influență determinantă în viața religioasă și politică a Statului bulgar.

Bizanțul putea să reprezinte o forță de atracție, în special pentru Statul bulgar, vecinul său, și de asemeni pentru slavii Peninsulei Balcanice. Dar în această vreme Bizanțul se afla pradă unor fluctuații statalo-politice și în sînul Bisericii. Dezvoltarea sa înainta prin salturi, cu toate că el păstra puterea sa durabilă care era aceea a elenismului, în evoluția sa istorică. Elenismul avînd la baza sa limba greacă este o noțiune culturală, o întreagă epocă de dezvoltare a filosofiei și a religiilor, a artelor și a poeziei. Elenismul este epoca cea mai remarcabilă, care înglobează și se întinde asupra mai multor secole dinaintea și din timpul erei creștine. El nu este sinonimul etnicului, ci al comunității lingvistice și culturale. Elenismul are o lungă dezvoltare de mai multe secole, în era creștină. Într-o epocă mai recentă el a fost stimulentul unei forțe creatoare.

În secolele VIII și IX creștinătatea Bizanțului se dezvolta sub influența evoluției culturale generale a țării. În rațiunea relațiilor dintre Bizanț și Bulgaria, cu mult timp înainte de anul 865, spiritualitatea bizantină și slavo-bulgară se află în raporturi însuflețite și nu numai ca urmare a influenței civilizației vechi și mai înaintate asupra noilor populări ale Moesiei, dar peste tot, pe malurile Mariței și ale mării Egee. Interdependența dezvoltării este o lege naturală a cohabitărilor formațiilor etnice. Astfel se alcătuiește un tip cultural și politic al ambelor țări, nu desigur identic, dar foarte apropiat.

Un alt element important asupra căruia această expunere

va trebui să se oprească este misionarismul Sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie, şi mai ales al Sfîntului Chiril, pentru că este rezultatul unei activităţi care a ştiut să depăşească atracţia ascetismului anahoretic.

Monahismul şi ascetismul atinseseră o mare dezvoltare în Evul Mediu. În marile mănăstiri constantinopolitane lucrau călugări savanţi, care nu erau întotdeauna, în fapt, subordonaţi Patriarhatului şi care dobîndeau chiar cîteodată puterea socială de a fi cei care erau îndrumătorii acestuia. Adesea patriarhii înşişi depindeau de ei ; ei îi designau şi ei le unelteau înlăturarea. Glasul acestor asceţi se făcea auzit pînă în palatele celor puternici şi ale împăratului însuşi căruia îi determinau, în mod frecvent, soarta sau cel puţin politica sa.

Misionarismul Sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie a fost numai o activitate religioasă, cu motive politice ? Nu putem s-o spunem, ţinînd seama mai ales de personalitatea Sfîntului Chiril. Dar, nu se află deloc activităţi ale Bisericii din cursul tuturor secolelor erei creştine, care să nu fi fost, într-o măsură sau în alta, îmbinate cu o orientare politică.

La Bizanţ, iconoclasmul tulbura Biserica şi se transformase în curent politic, care punea în primejdie pacea în Stat. Opoziţia dintre cinstitorii icoanelor şi iconoclaşti nu mai era de acum semnul unei simple evoluţii teologice. Noi nu vedem de loc în iconoclasm o poziţie teologică asupra atitudinii individului, a credinciosului, cu privire la expresiile exterioare ale credinţei : nu este vorba de o teză teologică, aşa cum sînt învăţămintele şi formulările dogmatice incomplet elucidate. Între cinstirea icoanelor şi iconoclasm se află nu numai o divergenţă teologică sau numai o poziţie tolerabilă, ci o negaţie reciprocă totală, care duce la ostilitate şi la un adevărat război interior în Biserică şi în viaţa socială.

În această ceartă de care parte se aşează Chiril ? Lupta împotriva iconoclasmului era deja sfîrşită, dar ea nu era cu totul stinsă. Chiril născut în anul 826 era, în această vreme, un adolescent de 14 sau 15 ani, cînd fusese deja depăşită perioada acuităţii şi a influenţei de descompunere a iconoclasmului în Biserică. După ce terminase Şcoala de la Magnaura, el cunoştea deja iconoclasmul nu numai sub aspectul său teologic, ci de asemeni din punctul de vedere general al Bisericii şi al societăţii. Biserica trăise mai mult de o criză în decursul veacurilor precedente, în urma cărora convocase sinoade ecumenice şi locale. El aspira, însuşi, la unitatea şi puterea Bisericii. El era împotriva dizidenţelor şi a schismelor. Acesta era de asemeni spiritul care domnea în Şcoala de la Magnaura. În felul acesta concepea de asemenea problemele, nu numai ale creştinătăţii răsăritene dar şi ale celei occidentale, un savant profesor de la Magnaura şi patriarh constantinopolitan, cu totul fanatic — Fotie.

Certurile iconoclaste au putut fi înăbuşite, dar nu oprite. Un reprezentant printre cei mai renumiţi ai iconoclasmului a fost Ioan Gramaticul, savant cunoscut al epocii, depus din scaunul patriarhal al Constantinopolului. Şi n-a fost cu un altul,

ci chiar cu acesta că savantul teolog și gînditor, tînăr profesor la Școala de la Magnaura, Constantin Filosoful — Chiril, a pornit o polemică publică. Acest ex-patriarh era cu toate acestea apărătorul fanatic al convingerilor sale. Savantul Ioan Gramaticul primi disputa, asupra problemelor iconoclasmului, cu tînărul filosof. Viața relatează că polemica s-a desfășurat în mod avantajos, pentru Constantin Filosoful, nemenționînd totuși nimic asupra mersului dezbaterii și despre caracterul logicii chiriliene. Toate acestea sînt foarte puțin explicate acolo, pentru a ne putea convinge, cu ușurință, că Ioan Gramaticul a putut să se dea bătut, așa de ușor, la argumentele lui Constantin Filosoful. Puținul, care este spus aici, ne dă totuși posibilitatea să înțelegem esențialul disputei — concepția spirituală a cinstirii icoanelor. Cînd Ioan Gramaticul voia să o anihileze, ca pe o privare a religiozității vieții sale interne, reducînd-o la un act de pietate exterioară, Constantin Filosoful demonstra, cu însăși logica adversarului său, dar întorcînd-o contra acestuia, că în venerarea icoanelor esențialul rezidă desigur în această religiozitate internă, în comuniunea internă cu sfîntul sau cu sensul evenimentului religios înfățișat de imagine...

Cu toate că încă tînăr, Chiril Filosoful se găsește în capul unei misiuni religioase și politice la sarasini, misiune pe care i-a conferit-o Bizanțul. Sarasinii — arabii musulmani locuind la confiniile Califatului din Bagdad, în țările creștine aparținînd încă, puțin timp înainte, Palestinei, Siriei, Armeniei, Egiptului și Asiei Mici — se găseau încă, deși musulmani, sub influența creștină. Vestigiile trecutului creștin ale acestor pămînturi nu dispăruseră încă, în timp ce legăturile Bagdadului cu Bizanțul deschideau calea influenței bizantine, în țările Sarasinilor. La această misiune alcătuită la repezeală de către Bizanț pe lîngă Sarasini, participa și Constantin Filosoful. Care era deci obiectivul politic al acestei misiuni? Raporturile multilaterale, stabilite între Bizanț și Bagdad, dădeau adesea loc de asemeni la diferende care cereau o soluționare și o reglementare comună a celor două părți. Participarea lui Constantin Filosoful — Sf. Chiril, la această misiune este fără îndoială, în legătură strînsă cu formația sa religioasă și istorico-politică. De unde bănuiala că sarcina acestei misiuni consista, de asemeni, în reglementarea problemelor interesînd cu totul special Biserica bizantină. Apărarea creștinătății oprimate și agonizante, din țările cucerite de către arabi, impunea intervenția Bizanțului. Această intervenție îmbracă un caracter de continuitate și ea se urmărește mai multe secole. Sub aripa protectoare a Bizanțului se aflau Bisericile africane, căzute sub dominația arabă.

Misiunea condusă de către Constantin Filosoful — Sf. Chiril — la Sarasini avea drept scop protejarea creștinilor autohtoni și reglementarea sorții creștinilor făcuți prizonieri, în cursul războaielor dintre Bizanț și arabi.

Paralel cu aspectul religios și politic, posibilitatea se oferea astfel pentru misiune de a începe discuții teologice cu arabii musulmani. În această privință Sfîntul Chiril a probat

atît ştiinţa sa teologică, cît şi gîndirea sa religioasă şi filosofică, în general, despre superioritatea ideilor pe care creştinismul le-a adus în lume.

Curtea Bizanţului a trimis o altă misiune la Cazari. Cazaria era în secolul al IX-lea o mare ţară a cărei hotare se întindeau la Răsărit pînă la Marea Caspică, la Sud pînă la Caucaz şi Marea Neagră, la Apus pînă la Nipru, şi la Nord pînă la Kiev. Cazarii erau de origine turcmenă. O parte a poporului cazarilor se află sub influenţa Iudeei. Dar creştinismul şi islamismul de asemenea pătrunde de acum înainte printre ei.

La misiunea pe lîngă Cazari au luat parte de asemenea Sfinţii fraţi Chiril şi Metodie. Nu este nici un fel de îndoială că această misiune de asemenea era religioasă şi politică, ţinînd seama de rivalitatea dintre cele trei religii. Năzuinţele Bizanţului către teritoriile cazarilor trebuiesc legate de popularea litoralului Mării Negre şi al Mării Caspice de către greci — naţiune de comercianţi şi navigatori. Grecii populau un bun număr de cetăţi riverane, în timp ce ţările cazarilor întreţineau raporturi comerciale şi politice cu Bizanţul. Coloniile greceşti astfel stabilite făceau din creştinism o importantă problemă religioasă şi politică pentru Bizanţ. Influenţa religioasă greacă se exercita de cîtva timp deja în aceste ţinuturi şi la această epocă misiunea Sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie consista în a regrupa elementele greco-creştine pe litoralul statului cazarilor, să reanimeze ardoarea credinţei lor religioase şi să dobîndească de asemenea noi prozeliţi pentru Biserica bizantină. Bizanţul s-a oprit cu alegerea asupra Sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie pentru această dificilă misiune, în virtutea devotamentului şi abnegaţiei lor de misionari şi pentru pregătirea lor, sub toate raporturile, pentru numeroasele probleme pe care misiunea le avea de rezolvat.

O a treia misiune externă a fost încredinţată încă Sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie, care este de asemenea marea lor lucrare, în domeniul serviciului de cult şi a predicării în limba slavă. Scrierile asupra misiunii în Moravia, pe lîngă prinţul Rostislav, nu ne lipsesc de loc. Creştinismul pătrunsese deja în Moravia şi Panonia, la sfîrşitul veacului al VIII-lea şi începutul celui de-al IX-lea, dar aceşti slavi occidentali nu posedau nici alfabet, nici propriile lor litere şi se găseau sub puterea spirituală a clerului germano-latin, care recurgea şi la mijloace politice, pentru a consolida puterea arhiepiscopului de Salzburg. Rostislav căuta ajutorul Bizanţului şi ceruse Bisericii bizantine să-i trimită de urgenţă predicatori slavi. Această misiune a fost printre cele mai anevoioase, deoarece contradicţiile dintre Europa răsăriteană şi apuseană apăruseră deja şi se agravau din ce în ce mai mult. Aceste contradicţii influenţaseră Bisericile din Răsărit şi Apus de asemenea. Pentru ca să se poată achita de remarcabila lor misiune de educatori slavi, Sfîntul Chiril a creat alfabetul slav şi ambii fraţi şi ucenicii lor s-au aşezat să traducă mai întîi cărţile indispensabile din Sfînta Scriptură şi cărţile liturgice. Apoi, succesiv, ei au tradus întreagă Biblia şi celelalte cărţi liturgice. Este o lucrare genială şi gigantică, pe care au împlinit-o astfel Sf. Chiril şi fratele său Metodie.

Căci era vorba nu numai de a crea alfabetul și scrierea elementară, dar de asemenea și de traducerea Sfintei Scripturi și a cărților liturgice — receptacule și tezaure incomensurabile de gîndire religioasă, de înțelepciune, de expresie artistică, de poezie și de știință practică. Este în afară de îndoială că aceasta nu poate fi decît opera unor oameni de geniu care aveau vocația supremă.

A glorifica scrierea slavă a lui Chiril și Metodie, adoptată din cea greacă și originală într-o oarecare măsură, ar face obiectul unui expozeu de circumstanță. Acesta se va mărgini numai să exprime imensa noastră admirație pentru această operă prodigioasă.

Știm că în Occident, în Moravia și Panonia, în Marea Moravie în general, cei doi frați Chiril și Metodie au avut de făcut față unei puternice opoziții și au trebuit să se ducă la Roma, pentru a se justifica de acuzația care fusese lansată contra lor, de a se fi făcut vinovați de atingerea dreptei credințe și de a fi predicat un învățămînt eretic. Dar ce tragice urmări a pregătit această acuzație, pentru ambii frați! Ei au fost primiți la Roma, cu mari menajamente, de către papa Adrian al II-lea care, înzestrat cu o rară clarviziune politică și pătruns în credință de adevărul creștin, vedea marele rol pe care slavii puteau să-l joace în contradicțiile ivite între Biserica de Răsărit și cea de Apus. La ordinul său, cărțile slave au fost depuse în Biserica Fecioarei Maria de la Roma, în care serviciul divin a început să fie săvîrșit cu Liturghia slavă. Curînd după aceea la Roma au fost hirotonisiți trei preoți slavi. Trei zile succesive serviciul divin a fost oficiat cu liturghie slavă în bisericile romane ale «Sf. Petru», «Sf. Petronic» și «Sf. Andrei» și de asemenea la mormîntul Sfîntului Pavel.

Nu se află aici, la prima vedere, o naivă descriere a aghiografului, care ne aduce la cunoștință astfel amănunte fără semnificație? La prima vedere numai, căci în toată această relatare noi sîntem în măsură să descoperim un fapt istoric. Sfinții frați au fost primiți cu mare respect de către papa Adrian al II-lea, exprimînd astfel nu numai atitudinea Sa personală, cu privire la cei doi misionari slavi, dar de asemeni poziția sa în raport cu serviciul de cult și scrierea slavă. Și el a poruncit ca acele cărți slave să fie așezate în biserica Maria Magiore din Roma. Este acesta un simplu fapt al hazardului dezlegat de orice semnificație religioasă și politică? Sfînta Maria este Mama Cuvîntului, adică a lui Hristos. Scrierea Sfîntă este Cuvîntul lui Dumnezeu și cărțile sfinte slave au fost depuse în biserica Sfintei Fecioarei, Mama Cuvîntului veșnic.

Nu este de loc din întîmplare că Sfînta Liturghie a fost oficiată în limba slavă în biserica «Sfîntul Petru» din Roma, atunci cînd știm că Roma consideră pe Petru ca șef al Apostolilor, vicarul lui Hristos și șeful Bisericii. Și cărțile slave își găsesc locul pe tronul bisericii «Sfîntul Petru», exprimînd astfel ideea că creștinătatea slavă aparține de asemenea Occidentului. Și nu numai Occidentului, ci întregii Biserici. Pentru aceea,

serviciul divin slav a fost săvîrşit de asemenea pe mormîntul Sfîntului Pavel, apostolul păgînilor, adică al naţiunilor.

Şi, în sfîrşit, serviciul divin slav a fost oficiat de asemenea în Biserica Sfîntului Apostol Andrei Protoclitul (cel dintîi chemat N. T.). Ce semnificaţie are aceasta? Sfîntul Andrei este Apostolul, primul ierarh al tronului patriarhal Constantinopolitan. Aici de asemeni au fost depuse cărţile slave sfinte. Aceasta nu tîlcuieşte oare o concepţie creştină ecumenică, în sensul cel mai larg şi mai adînc? Noi n-am putea vedea în aceasta numai o simplă idee accidentală, ci mai curînd o profundă acceptare a unităţii Bisericii lui Hristos, fără deosebire de limba în care este oficiat serviciul dumnezeesc şi predicat cuvîntul lui Iisus.

Şederea la Roma a Sfinţilor Chiril şi Metodie nu putea răspunde scopurilor politice ale Bisericii de la Roma, pentru că aceşti doi trimişi bizantini, dintre care unul, pe deasupra, elevul lui Fotie, erau cu mult mai puţin indicaţi, cu siguranţă pentru ţelurile unei politici care ar avea în vedere deosebirile apărute între Roma şi Constantinopole. Săvîrşirea slujbei divine de către Chiril şi Metodie era mai curînd un gest de pace, pentru aceea, după moartea Sfîntului Chiril, Sfîntul Metodie a fost trimis ca episcop în Moravia, unde şi-a sfîrşit viaţa pămîntească.

Prin bula sa «Gloria in excelsis Deo» papa Adrian al II-lea a autorizat limba slavă, pentru serviciul liturgic. Papa Ioan al VIII-lea (872-882) a interzis serviciul cultului în limbă slavă. Şi în anul 880 el anulă această interdicţie. În continuare, papa Ştefan a interzis-o din nou şi astfel s-a urmat o lungă luptă contra serviciului de cult în limbă slavă pînă ce, la 30 septembrie 1880, papa Leon al XIII-lea prin bula sa «Grande munus» a canonizat pe Sfinţii fraţi tesalonicieni.

Noi slăvim pe Sfinţii fraţi Chiril şi Metodie, pentru marea operă religioasă şi civilizatoare pe care ei au săvîrşit-o. Această slavă revine de asemenea demnei Biserici bizantine, care a încredinţat Sfinţilor fraţi Chiril şi Metodie misiunea educatoare a slavilor. Această slavă se cuvine de asemenea popoarelor slave, care au adoptat opera Sfinţilor Chiril şi Metodie şi a ucenicilor lor. Această slavă este de asemenea şi în special a poporului bulgar, care a primit pe discipolii lui Chiril şi Metodiu, după izgonirea lor din Moravia, şi a difuzat opera celor doi Sfinţi fraţi. Unul dintre cei mai mari continuatori ai operei de educare a slavilor a fost Sfîntul Clement de Ohrida — un taumaturg al cuvîntului, al duhului, al credinţei, al literelor şi al vieţii însăşi.

Şi, atunci cînd au venit timpurile marii încercări, pentru popoarele balcanice, la sfîrşitul secolului al XIV-lea, scrierea slavă a luat drumurile care au dus-o din Bulgaria către pămînturile ruseşti, pentru a curge acolo în valuri mereu mai îmbelşugate. Aceste regiuni au devenit de asemenea receptaculul ei. Opera lui Chiril şi Metodie aparţine popoarelor slave în măsura în care ea este modelatorul destinelor lor. Dar este de asemenea o operă care a acoperit de glorie biserica bizantină în veacurile creatoare ale marii sale misiuni civilizatoare. Opera lui Chiril şi Metodie este întreagă, spre slava spiritului uman liber şi creator. Ea este orientarea vieţii către libertatea cuvîntului şi a

gîndirii umane. Ea este un mare simbol al ecumenismului creș-tin pentru toate epocile și mai ales pentru vremea contemporană.

Să slăvim pe Sfinții frați Chiril și Metodie, vestitorii și făuritorii ecumenismului creștin, ca marea lucrare în slujba păcii și a fraternității între toți oamenii, copiii lui Dumnezeu pe pămînt.

Traducere de Pr. Prof. AL. I. CIUREA

Josef L. Hromádka

(1889-1969)

Anunțînd moartea profesorului Josef L. Hromádka, inter-venită — după o scurtă boală — la 26 decembrie 1969, *Buleti-nul Conferinței Creștine pentru Pace* citează cuvintele din Epis-tola I către Tesaloniceni: «Pentru că de credem că Iisus a murit și a înviat, tot așa (credem) că Dumnezeu, pe cei ador-miți întru Iisus, aduce-i-va împreună cu El». Același Buletin exprimă recunoștință acestei importante mișcări și organizații creștine față de fondatorul și primul ei președinte: «prin moar-tea profesorului Hromádka, Conferința Creștină pentru Pace a pierdut pe unul dintre cei mai de seamă teologi, care, prin opera și viața sa, într-un lung șir de ani, a îndemnat pe mulți creș-tini, ca să se angajeze în acțiunea de creare a unei lumi mai drepte și mai pașnice».

Predicile și cuvîntările la înmormîntare au fost ținute de către seniorul sinodal al Bisericii Evanghelice a Fraților Cehi, Dr. Vaclav Kejr, de decanul Facultății Teologice Comenius din Praga, Dr. J. B. Soucev, de secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. E. C. Blake și de vicepreședintele Conferinței Creștine pentru Pace, A. K. Thampy.

Iată caracterizarea făcută de decanul Dr. J. B. Soucev: «Profesorul J. L. Hromádka a recunoscut că a sosit timpul, de a apela la creștini, invitîndu-i să devină creatorii unei noi societăți. Aceasta trebuie să se înceapă cu realizarea păcii între diferitele sisteme sociale. Unde nu se statornicește unitatea între orînduiri sociale și ideologii — după convingerea exprimată de el, acolo poate fi prezentă o răspundere comună pentru viito-rul omului, o răspundere pe care trebuie să o ia în serios atît creștinii, cît și marxiștii. Din această cauză, Hromádka a invitat pe creștini, ca să înțeleagă mai bine sensul revoluției socialiste. El personal a apreciat socialismul în trăsătura lui de bază ca pe o concepție în interesul omului. Viața profesorului Hromádka

a fost o «viaţă închinată păcii ; el a avut charisma excepţională a păcii». Scrisoarea de condoleanţă a *Mitropolitului Nicodim din Leningrad* cuprinde, între altele, următoarele : «Viaţa sa a fost bogată în valori spirituale, nobile, care ne-au atras pe noi toţi la el şi ne-au îndemnat să-l iubim ca pe un om creştin care a reprezentat totdeauna părerile sale cu o sinceritate caracteristică şi cu temeinicie principială ; recunoaştem acest fapt, chiar şi atunci cînd ne simţim datori să declarăm că, în unele situaţii complicate care se asociază în mod inevitabil la orice mare şi multilaterală mişcare, noi nu totdeauna eram în stare să ne însuşim părerile sale». *Secretarul general Dr. E. C. Blake* a arătat că profesorul Hromádka nu aparţinea nici unui curent filozofic, ci, în împărţirea actuală a lumii, el a fost un mărturisitor al nădejdei creştine. «În ultimii 21 de ani ai vieţii sale el a însemnat o puternică voce creştină care a chemat pe compatrioţii săi să sprijine în credinţă şi în speranţă noua societate şi noul guvern socialist al patriei sale. În ochii Apusului, în aceşti 21 de ani el a fost excelentul interpret moral al unei viziuni despre dreptate şi pace care a deşteptat cele mai bune valori în toate naţiunile socialiste». În toate aceste atitudini concrete, ca omul speranţei creştine «el avea privirea îndreptată spre acea împărăţie care nu este din această lume dar care a venit şi vine în lume».

Aprecierea ecumenică a unui teolog, considerat ca reprezentant al acelor valori morale care au pus în mişcare «naţiunile socialiste», ne obligă să căutăm şi să prezentăm din viaţa şi opera lui J. L. Hromádka acele trăsături care ne sînt comune. Ne călăuzeşte la aceasta biografia scrisă în 1959 de profesorul *Dr. Rudolf Rican*, care îl prezintă în şirul acelor ani şi evenimente ce au determinat istoria noastră comună.

Mediul din care a pornit a fost definit de religiozitatea evanghelică şi naţională a unei familii ţărăneşti din Moravia, înrudită cu marele istoric Frantisek Palacky. Moştenirea religioasă a protestantismului ceh-morav, aşa de mult prigonit în epoca contrareformei habsburgice, a fost destul de puternică spre a-l orienta la studiul teologiei. Studiind la Viena, Basel, Heidelberg şi Aberdeen, îi devine conştientă criza intelectuală prin care a trecut teologia la începutul secolului nostru. Dar acest «secularism teologic» se termină şi la el, ca la mulţi alţi reprezentanţi ai generaţiei sale, cu întrebarea caracteristică : «Cum stăm *azi* cu Evanghelia, cu Iisus Hristos ? Ce are de spus Biserica, omului de azi, omului care trăieşte în nevoile şi criza epocii *moderne* ? Care este adevărata valoare a creştinismului» ?

a) Strădania pentru actualizarea moştenirii istorice în multe ţări din Europa răsăriteană a luat formele unei reîntoarceri la marile generaţii creştine, la reînvierea tradiţiei confesionale a Bisericii. O astfel de întoarcere spre trecut se părea deosebit de binevenită şi justificată, la Praga, unde poporul, la sfîrşitul primului război mondial, s-a eliberat din acele structuri care i-au fost impuse prin lunga dominaţie habsburgică. Reafirmarea tradiţiei husite a făcut posibilă unirea Bisericii Reformate şi Luterane în Biserica Evanghelică a Fraţilor Cehi ; aceeaşi miş-

care istorică a format din masele moderniste ale catolicismului ceh noua Biserică națională. În această perioadă a renașterii naționale-religioase, scrierile lui Hromádka exprimau un spirit critic care a tulburat armonia festivă: nu s-a mulțumit cu o unitate formală în Biserica sa, nu a recunoscut că schisma de la Roma ar putea fi în sine dătătoare de viață, din cauza unor lozinci husite nu a aderat la programul religios al burgheziei cehe, nu a tolerat o religiozitate care izolează pe om de viața socială. Primul deceniu al activității sale de profesor ales în 1920 la catedra de sistematică a Teologiei Evanghelice din Praga a fost plin cu aceste lupte duse pe mai multe fronturi. Dar în aceste lupte a fost întărit prin solidaritatea studenților săi și prin acele experiențe internaționale pe care le-a primit participînd la diferite congrese creștine în America și Asia.

Aceste impulsuri l-au ajutat ca toată contribuția sa personală la reînvierea tradiției evanghelice să nu se oprească la ideile trecutului sau ale prezentului, ci să caute prin Scriptură Cuvîntul viu al lui Dumnezeu. Dintre teologii creștini, în deosebi Komensky i-a arătat calea de urmat. Scrierile lui Komensky l-au înduplecat să propovăduiască acel creștinism în care trăirea lăuntrică în comunitatea lui Hristos, în Biserică, nu exclude, ci necesită lucrarea prin care lumea va împărtăși darurile spirituale ale operei de mîntuire a lui Hristos.

Cele două opere, caracteristice ale acestei perioade au fost «Căile unui teolog protestant» (1927) și «Căile evanghelicilor cehi» (1934). Unul dintre cei mai cunoscuți discipoli ai lui Hromádka, profesorul *J. M. Lochman* arată cît de caracteristic este pentru întreaga sa activitate cuvîntul «căile». Credința — așa cum a fost înțeleasă și interpretată în acest deceniu al luptelor interne — însemna pentru el nu o stare terminată, ci totdeauna un pas nou, un pas spre înainte, apropiere de ultimul țel; credincioșii — atît prin legăturile lor intime, cît și prin sarcinile lor comune primite de la Domnul — formează o oaste de pelerini, «communio viatorum». Deschiderea spre noua fază a istoriei însemna la Hromádka o identificare cu Frații cehi din evul mediu care voiau să părăsească «moștenirea constantiniană» spre a păși pe calea strîmtă a imitației lui Hristos.

Formația teologică a lui Hromádka arată cît de strîns s-au legat în gîndirea sa credința de speranță, Biserica — poporul lui Dumnezeu — de mîntuirea universală.

b) vorbind despre istoria comună a Răsăritului Europei, ne gîndim, în primul rînd, la anii 1938-1945; ne-am unit în suferințele războiului prin apropierea lumii noastre de scopurile și de sistemul de viață al socialismului. Hromádka aparținea primilor intelectuali europeni care au recunoscut adevărul socialismului și au militat pentru acest adevăr dar și în această atitudine el se purta și gîndea ca un teolog evanghelic.

Biografii săi amintesc, ca fapt semnificativ, că, în articolele sale, scrise în 1917-1918 a arătat deja însemnătatea revoluției din octombrie. Dar din punct de vedere al evoluției sale era mai importantă acea influență pe care a exercitat-o asupra sa religiozitatea socialistă a elveților H. Kutter și L. Ragaz.

Studiul *profesorului J. Smolik* arată că chiar şi barthianismul lui Hromádka îşi are rădăcina în acel consens în care el se simţea cu Ragaz. După prima vizită teologică a lui K. Barth la Praga (1935), Hromádka a luat poziţie pentru o împreunare a celor două curente. El mulţumea lui Barth pentru claritatea distincţiei între revelaţie şi istorie. Însemnătatea acestei poziţii hotărîte a fost subliniată «prin toate nenorocirile luptelor teologice şi bisericeşti din 1932-1945 cauzate de o falsă interpretare a istoriei».

Se ştie că scrisoarea celebră a lui K. Barth din 1938 adresată lui Hromádka a însemnat un răspuns clar şi a mobilizat credinţa evanghelică pentru o acţiune politică concretă în apărarea libertăţii şi demnităţii umane, pentru apărarea împărăţiei lui Dumnezeu. Într-o declaraţie a sa Hromádka a afirmat că ar fi dorit cu 3 ani mai de grabă acest cuvînt clar din partea lui Barth.

Această poziţie hotărîtă o vedea el la socialiştii religioşi din Elveţia şi căuta s-o exprime şi în scrierile sale. Admiţînd că parousia lui Hristos va însemna împlinire, Hromádka apreciază în mod pozitiv procesul istoric şi leagă în mod inevitabil teologia de domeniul politic. Caracterul politic al teologiei sale relevă importanţa acelor aprecieri cu care privea el la revoluţia socialistă şi la învăţăturile acestei revoluţii.

În anii războiului, Hromádka s-a refugiat în America unde a lucrat ca profesor de teologie la Princeton, luptînd pentru cauza poporului său. Socialismul era pentru el mult mai mult decît un aliat în lupta împotriva hitlerismului. În socialism el a descoperit noua formă de viaţă; lupta sa pentru umanismul creştin al poporului ceh se identifică cu solidaritatea sa internă, cu cauza socialismului. În 1947, cînd partizanii unei democraţii învechite părăsesc Cehoslovacia, Hromádka se întoarce din S.U.A. şi-şi reîncepe activitatea teologică la Praga.

Întoarcerea lui Hromádka a fost faptă care a demonstrat nu numai realismul creştinismului său, dar mai mult: sinceritatea solidarităţii sale cu socialismul. Cuvîntul «solidaritate» în această relaţie se deosebeşte clar de identificare: el s-a întors în patrie să participe la marele proces istoric al construirii socialiste, dar nu ca socialist, ci ca om al credinţei biblice.

Hromádka, cu predilecţie, caracteriza această cooperare cu noţiunea «dialog», arătînd că aici nu e numai o alianţă mută. Cei doi parteneri care sînt în marş pentru ajungerea scopului lor comun poartă o convorbire comună şi responsabilă în timpul acestui itinerar. Prin această convorbire ei descoperă reciproc valorile lor şi ajută realizarea sarcinilor comune. Citäm tezele sale prin care, criticînd prejudecăţile creştinilor, a cerut de la ei o apreciere substanţială-pozitivistă a socialismului. «Ori şi ce fel de răspunsuri am avea noi în calitate de creştini şi teologi faţă de principiile gîndirii socialiste marxiste, într-o privinţă, sîntem obligaţi să ascultăm de ea şi de rezultatele ei. Şi anume: aici e vorba de personalitatea omului în integritatea lui, în realitatea sa concret omenească, de trupul şi duhul său, de inteligenţa sa, de conştiinţa sa morală, de viaţa lui afectivă, de

răspunderea sa personală și de caracterul lui definit prin factori exteriori. E vorba de om, așa cum trăiește în libertatea gîndirii, în demnitatea morală, în dor după bogăție sentimentală, în nevoi materiale și în relațiile sale cu lumea înconjurătoare. Numai acea filozofie este dreaptă care ia în considerare întreaga realitate umană, spirituală și materială și vrea să schimbe lumea, îndreptîndu-o spre eliberare de foamete, mizerie, nedreptate și exploatare. Repetăm: aici e vorba de dreptate umană, de crearea condițiilor vieții în fericire și frăție, ca să se înfăptuiască societatea în care sînt prezente ca realități libertatea adevărată, autodeterminarea, demnitatea umană și coexistența frățească».

c) A treia perioadă a istoriei noastre comune, în cadrul căreia dorim să arătăm rolul lui Hromádka, în nici un sens nu e terminată. E vorba despre istoria generației noastre care în viața lui Hromádka — după cuvintele lui E. C. Blake — ocupă 21 de ani. Privită în ansamblu, o caracterizăm în felul următor: într-o perioadă în care nimeni nu voia război, a fost de fapt oprită izbucnirea unui nou război mondial, dar, în schimb, s-au succedat anii «războiului rece» și anii diferitelor războaie «locale» în continentele subdezvoltate. Din caracterul contradictoriu a acestor trăsături rezultă că, în istoria zilelor noastre, revenea o importanță crescîndă tuturor organizațiilor și instituțiilor internaționale în mișcarea omenirii spre pace. Merită o deosebită laudă toți factorii care au făcut posibil ca mult dorita pace să fie clădită pe dreptate socială; între acești factori și-a împlinit vocația cu cinste și conferința creștinilor pentru pace.

Fără îndoială, contribuția creștinilor și a Bisericilor atît la menținerea unui echilibru al puterilor, cît și la crearea bazelor și climatului necesar păcii a fost mult mai importantă ca acele rezultate care se leagă de activitatea Conferinței Creștine pentru Pace, dar nu trebuiesc minimalizate nici aceste rezultate. Înșirăm unele: mobilizarea conștiinței creștine împotriva noțiunilor învechite în legătură cu războiul și pacea; formarea unei convingeri teologice comune (ecumenice) în ce privește rolul războiului în epoca armelor nucleare; dezvoltarea simțului de răspundere creștină în legătură cu necesitatea schimbărilor revoluționare în lume; valorificarea realistă a mesajului biblic despre pace pentru predică în zilele noastre; generalizarea rugăciunii pentru pacea lumii, pentru oprirea războaielor; sprijin din partea unei mișcări creștine pentru acțiunile concrete în favoarea păcii întreprinse de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, de către organizațiuni politice internaționale și de către puterile mari.

Ar fi nedrept dacă în legătură cu aceste rezultate nu am gîndi la contribuția însemnată în cadrul acestei Conferințe adusă de către mulți teologi protestanți și ortodocși. În mare parte meritul întemeierii și a conducerii Conferinței din Praga, revenea în anii 1958-1968, profesorului Hromádka.

Rezultatele teologice ale etapelor sale anterioare au făcut servicii bune în diferite congrese: proexistența Bisericii pentru lume și coexistența și dialogul oamenilor de diferite convingeri religioase și filozofice pentru mîntuirea omului. Adevăratul merit al slujirilor sale personale în cadrul Conferinței nu este

de natură politică, ci tot teologică. O dată cu repetarea tezelor, dezvoltate sub influenţa religiozităţii socialiste încă din prima generaţie a secolului, ca adevărat teolog «hic et nunc» — descoperă şi, de la caz la caz, exprimă adevărata întrebare din a doua jumătate a secolului: «omul». Zilele noastre, într-o trecere aproape nesimţită, concentrează toate rezultatele ştiinţei, tehnicii şi politicii, ale filozofiei şi ale credinţei la problema: «Ce este, cine este omul?».

În conferinţa ţinută la Congresul din 1964 al Alianţei Mondiale Reformate, el a caracterizat în felul următor tendinţa dominantă a zilelor noastre: «Putem observa cum bărbaţi şi femei din cele mai diferite naţiuni, cu deosebite sisteme sociale şi politice, trăind sub diferite guverne şi aparţinînd diferitelor grupări etnice, formulează întrebarea cea mai necesară pentru a învinge pericolele ameniţătoare: «Ce este omul?». Putem descoperi această întrebare ca semnul unei dorinţe adînci şi al răspunderii serioase a gînditorilor, a teologilor, a oamenilor de stat. Ei ar dori să vorbească unii cu alţii — fără a lua în seamă că aceştia cred sau nu, sînt prieteni sau inamici, aparţin unei sau altei civilizaţii — despre tema: cum poate fi mîntuit omul? cum poate fi creată o atmosferă în care, pas cu pas, dispar deosebirile, duşmăniile, prejudecăţile şi lipsa de încredere? Aici este acel punct la care noi creştinii trebuie să ne întrebăm: cu ce putem contribui la această puternică călătorie de descoperire, la această cruciadă pornită pentru omenia omenirii?».

Răspunsul său adînc biblic-teologic se termină cu relevarea aspectului general al iertării păcatelor: «În lumina Evangheliei nu putem avea o adevărată viaţă omenească fără iertarea păcatelor... Comunitatea creştină este comunitatea păcătoşilor care într-o răspundere reciprocă, se roagă, în comun: iartă-ne nouă greşelile noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri. Pe această cale comunitatea noastră primeşte acea căldură internă, acea bucurie şi simpatie reciprocă, care este caracteristică comunităţii de credinţă. Adevărata noastră contribuţie pentru lumea în care trăim, nu constă într-o învăţătură sonoră, nu în înalte idealuri, porunci şi ţeluri, ci în urmarea Domnului nostru în adîncurile vieţii omeneşti, în acea comunitate care se formează pe calea slujirii omului, în adevărata înţelegere a omului prin dragoste. Cît de glorioasă este această răspundere şi sarcină!».

Aducînd un omagiu profesorului J. L. Hromádka subliniem, că întîlnirile sale mai dese cu reprezentanţii Bisericilor din România au intervenit în această ultimă perioadă a activităţii sale. Rămîne îndeosebi în amintirea noastră că a doua Adunare Pancreştină a fost pregătită la conferinţa din Bucureşti, în zilele 11-17 noiembrie 1963, condusă de profesorul Hromádka. După această conferinţă a vizitat centrele vieţii bisericeşti şi mănăstirile din Moldova, exprimînd şi cu această dată dragostea sa faţă de ortodoxie. Această dragoste s-a clădit pe descoperirea acelui consens pe care l-a dăruit Evanghelia în interpretarea omului atît teologiei reformatorice cît şi celei ortodoxe. «Teologii ortodoxiei ne-au deschis ochii ca să vedem moştenirea vie

a acestui creştinism, opera lui istorică şi chemarea sa viitoare. Am înţeles ce înseamnă învăţătura ortodoxă despre Biserică, despre prezenţa sacramentală şi liturgică a lui Hristos în lume pentru sfinţirea ei... Am învăţat că individualitatea omului se dezvoltă în personalitate păstrîndu-şi legătura cu comunitatea Bisericii; de la sobornicitatea Bisericii trebuie să plecăm spre individ şi nu invers dacă vrem să asigurăm libertatea omului în comunitate cu semenii săi, în solidaritate responsabilă cu omenirea».

Sîntem siguri că această interpretare ecumenică a omeniei, împreună cu izvorul ei evanghelic va uni, şi în viitor, nu numai pe acei care l-au cunoscut şi l-au iubit în mod personal, dar şi acel creştinism al Europei Răsăritene, chemat la frumoasa vocaţie de a fi deschizător de drumuri în înfrăţirea universală a omenirii zilelor noastre.

Prof. Dr. ŞTEFAN IUHÁSZ

---

1) *Operele lui J. L. Hromádka publicate în limba germană*
   a) Kirche und Theologie im Umbruch der Gegenwart Prag 1956
   b) Evangelium für Atheisten, Berlin 1958
   c) Von der Reformation zum Morgen, Leipzig 1959
   d) Theologie und Kirche zwischen gestern und morgen, Neukirchen 1960
   e) Das Evangelium auf dem Wege zum Menschen, Berlin 1961
   f) An der Schwelle des Dialogs, Berlin 1964
   g) Das Evangelium bricht sich Bahn. Predigten, Berlin 1968
   h) Din studiile sale publicate în diferite colecţii şi reviste teologice articolul de faţă se referă la
   — Brief an Karl Barth, în volumul omagial dedicat lui Karl Barth «Antwort» 1956.
   — Der Dienst der Theologie (Sao Paulo Dokumente) 1959.
   — Komm Schöpfer Geist zur Neuschaffung des Menschen Frankfurter Dokumente) 1964.
2) *În revistele teologice ale Bisericii Ortodoxe Române* au fost publicate cuvîntările şi conferinţele lui Hromádka la diferitele congrese ale Conferinţei Creştine pentru Pace. Vezi în special materialul publicat în Mitr. Mold. şi Suc. 1963, 658-669 şi 697-715.
3) În afară de materialul Conferinţei Creştine pentru Pace *dintre studiile sale* au fost publicate în traducere maghiară următoarele (în revista Theologiai Szemle):
   a) În pragul dialogului — A párbeszéd küszöbén 1964-1965.
   b) Viitorul reformaţiunii în epoca noastră — Reformációnk jövője korunkban, 1967.
   c) Problemele unei unităţi adevărate după cel de al II-lea Conciliu din Vatican — Az igazi egység kérdései a II. vaticáni szinat után, 1968.
4) *Studii despre viaţa şi activitatea lui J. L. Hromádka*
   a) Soucev J. B. Theology in Action. An Outline of the Theological Endeavours of J. L. Hromádka, Communio Viatorum 1959.
   b) Rudolf Rican, Viaţa şi opera lui Hromádka (Theol. Szemle 1960).
   c) Smolik J., Die Kirche in der Säkularisierten Welt. Zur Theologie Hromádkas, Evangelische Theologie 1962.
   d) Ruh Hans, Josef L. Hromádka, în volumul de H. J. Schulz, Tendenzen der Theologie im 20. Jahrhundert, 1966.
   e) Smolik J., Die Geschichtsphilosophie, Evangelische Theologie, 1969.
   f) Lochman J. M., Gospel for Atheists, Theology Today, Princeton 1969.
   g) Lochamn J. M., Das Evangelium auf dem Wege zum Menschen Kirchenblatt für die Reformierte Schweiz 1970.
   h) Information Bulletin of the Christian Peace Conference Nr. 53 şi 54 (decembrie 1969 şi februarie 1970) şi Oekumenischer Pressedienst 1970 Nr. 1.

Dragostea părintească

Făcîndu=mi datoria de a vizita credincioşii şi parohia, zilele trecute am intrat într=o casă unde m=a primit o bătrînă.

Cum m=am aşezat pe scaun, femeia a început a plînge cu amar. Lacrimile îi curgeau şiroaie, din piept îi ieşeau suspine adînci. Cînd am întrebat=o ce durere o face să jelească atît de mult, femeia mi=a răspuns că plînge din cauza purtării fiului său.

A avut un singur copil, rod al dragostei sale din tinereţe. L=a iubit ca lumina soarelui. Rămînînd văduvă, singură ea l=a crescut, l=a trimis la şcoală, l=a ajutat să ajungă un bun meseriaş. Băiatul, după terminarea serviciului militar s=a însurat... Dar cu maică=sa s=a purtat vitreg de tot.

A început cu cearta, apoi a continuat cu vorbe urîte, ba într=o zi a şi lovit=o.

– «Acum, părinte, sînt bolnavă. Feciorul nu mă mai poate vedea în ochi, ba dăunăzi mi=a pus în vedere să ies din casa lui, fiindcă are nevoie de odaia pe care o ocup»...

Am întrebat=o, în sfîrşit: «Nu cumva l=ai nedreptăţit cîndva cu ceva?» – «Nu, părinte, dimpotrivă, niciodată nu l=am supărat. Totdeauna i=am intrat în voie că mi=a fost drag. Şi acum în locul dezmierdărilor mele mi=a dat cu ciomagul»...

Cînd am auzit aceasta, m=am lămurit: greşeala era tot a bătrînei, fiindcă n=a ştiut cum să=şi crească copilul şi acum culegea roadele amare ale unei iubiri rău înţelese.

Cu alt prilej v=am arătat ce mare răspundere zace pe umerii unui părinte, ca să formeze din cel ce l=a adus pe lume un om de caracter, un om cu însuşiri alese.

Astăzi vă voi arăta că una din căile care duce la acest ţel este dragostea părintească.

Un bătrîn grădinar uimea pe toţi vecinii cu frumuseţea şi bel=şugul grădinii sale*). Căpşunile sale creşteau ca merele, caisele păreau roduri de aur, pere dulci ca la el nu se găseau la nimeni. – «Ce faceţi că reuşiţi aşa de bine cu plantele d=voastre»? îl întrebau toţi. «Le iubesc»!, răspundea grădinarul şi în răspunsul său era un adevăr şi o mare taină.

Adevărul este că, plantele, ca şi animalele, ca să fie bine îngrijite, trebuie să fie iubite. Dragostea este ca un soare dătător de viaţă.

---

*) Prelucrare după Sibier.

Vorbind despre om, vedem că Dumnezeu s=a îngrijit să sădească în inimile părinţilor acest sentiment puternic al iubirii. Cînd venim pe lume, Dumnezeu ne trimite în întîmpinare două inimi care ne iubesc, două inimi gata de jertfă. Cînd ne naştem, dragostea tatei şi a mamei ne ia în braţele sale, ca să ne ferească de apă, de foc, de foame, de sete, ca să ne crească cu toate îngrijirile posibile. Ce am deveni dacă la primii paşi în viaţă n=am primi ajutorul material şi moral al părinţilor?

Iubirea părintească este o putere mare, uriaşă, poate una din cele mai mari forţe de pe lume. Dar ca orice forţă şi aceasta se cere folosită cu înţelepciune.

In privinţa iubirii, părinţii pot greşi în două chipuri: sau printr=o măsură prea mică, sau prin una prea mare.

Intre multele şi variatele chipuri ale decăderii omeneşti, este şi aceea că unii părinţi nu=şi iubesc copiii de loc. Este ceva cu totul împotriva firii.

Unii privesc cu duşmănie copiii pe care i=au născut, fiindcă au venit pe lume fără voia lor şi le=au stricat toate socotelile. Alţii nu se interesează de copii cărora le=au dat viaţă. Prea puţin le pasă de cei ai casei lor.

Ce vreţi să devină aceşti bieţi copii? Ei au crescut fără o sărutare, fără un cuvînt dulce, fără să cunoască bucuria unei alinări, a unei îmbrăţişări. Ce vreţi să devină? Vor fi sufleteşte nişte anemiaţi, ca acele plante lipsite de lumina soarelui. Astfel de copii devin nişte amărîţi, nişte revoltaţi. In sufletele lor mocneşte ura, setea de răzbunare. Uneori se vor feri de fărădelegi, datorită sfaturilor unor străini dar, de multe ori, mai tîrziu, în viaţă, îi întîlneşti la casa de corecţie sau pe banca acuzaţilor la tribunale...

Părinţilor, iubiţi=vă copiii voştri! Iubiţi=i mai mult ca plăcerile voastre personale, mai mult ca averea, mai mult ca viaţa voastră! Iubiţi=i cu o dragoste jertfitoare. Cu dragostea voastră nu=i veţi scuti de toate necazurile dar le veţi cruţa multe din ele. După 20, după 30 de ani, copilul va păstra în sufletul său ecoul cuvîntului părintesc, îşi va aduce aminte de îmbrăţişările maicii sale şi aceste amintiri scumpe îl vor feri de căderi, sau dacă va fi căzut, îl vor ajuta să se ridice.

Iar cînd veţi fi pe patul de moarte, copiii voştri vor fi acolo la căpătîi, primind ultimile voastre sărutări şi mîngîindu=vă inimile în ceasul cînd sufletul se desparte de trup.

Dar... luaţi seama! Tot ce=i prea mult e dăunător şi vreau să vă atrag atenţia asupra unei mai mari greşeli: aceea a iubirii oarbe.

Dragostea peste măsură este un fapt foarte des întîlnit, la toate categoriile de părinţi. Francezii o numesc «nechibzuinţă părintească» şi ea aduce dintr=o dată şi nimicirea oricărei autorităţi şi roadele cele mai amare.

Să revenim la mama, cu a cărei istorie tristă am început. Dînsa a mărturisit că nu l=a supărat niciodată pe copil. Aici a fost greşeala.

Omul, deşi a fost zidit de Dumnezeu pentru adevăr şi pentru bine, nu face binele pe care=l ştie, ci răul pe care nu=l vrea. Este în trupul său, în fire, o lege a morţii care=l îndeamnă spre răzvrătire, spre împlinirea poftelor, spre neascultare. Ce trebuie să facă un

părinte cu copilul care o dată cu sîngele a moştenit şi înclinările păcatului? Trebuie să procedeze aşa cum lucrează grădinarul cu culturile sale. Oare nu taie fără milă ramurile strîmbe sau prisosi=toare? Nu sapă cu lopata adînc, ca să distrugă buruienile ce=i ameninţă straturile? Nu smulge răsadurile prea dese, pentru a le face pe cele mai viguroase ca să aducă mai multă roadă?

Iată icoana părintelui care ştie să=şi iubească copilul cu înţelepciune.

Cînd un copil înfăptuieşte ceva necuviincios, trebuie certat, însă cu chibzuială, ca să nu=l speriem. Dacă se îndreaptă copilul, să=l lăudăm, spre a=l încuraja. Dacă însă cearta şi povăţuirea nu ajută, trebuie să se folosească calea pedepselor, pentru ca cel mic să simtă durere şi ruşine şi să se păzească de rău în viitor.

Sînt însă părinţi care nu se îndură niciodată să=şi «supere copilul». Sînt bărbaţi, care îşi ceartă soţiile cînd nu au făcut pe voia odraslei dezmierdate. Sînt mame care n=ar lua nici un fel de atitudine, cînd cel mic face o greşeală, ar vorbi urît, nu s=ar supune sau ar avea o deprindere scandaloasă. «Lasă=l să vorbească, că=i mic şi nu ştie»...

«O, tu copil bătrîn fără de minte!» zice marele pedagog Comenius.

«Dacă=l vezi pe copilul tău lipsit de ştiinţă, de ce nu=l ajuţi să aibă mai multă minte? Căci doar s=a născut ca să devină o făptură raţională».

Vai de copilul care este iubit peste măsură, care nu învaţă sfînta lecţie a respectului.

Părinţii trebuie să iubească, dar cu înţelepciune şi fără a o arăta prea mult. Părinţii sînt datori să înfrîngă din vreme cel mai mare duşman al omului în devenire: egoismul sălbatic care vrea să facă numai ce=i place.

Totul se pierde, totul se destramă şi moare în inima copilului cînd i se face pe voie, mai ales cînd greşeşte. Răzbunarea vine mai tîrziu, dar nu lipseşte niciodată!

Cînd rîul se revarsă peste maluri e prea tîrziu de ridicat baraje. Cînd ramul s=a îngroşat e cu neputinţă să=l îndoi. Măsu=rile de autoritate, aş zice de asprime, trebuie luate faţă de cei ce greşesc încă din fragedă vîrstă.

Ascultaţi ce învaţă înţelepciunea sfintei Scripturi: *„Pleacă grumazul copilului la tinereţe şi nu trece cu vederea greşelile lui, ca nu cumva învîrtoşindu=se să nu te asculte“ (Sirah, 30).*

„Nu cruţa copilul de mustrare, căci pedepsindu=l, vei scoate sufletul lui din iad“ (Prov. 23, 13).

Natura înconjoară trandafirii cu spini, nu pentru a=i vătăma, ci pentru a=i ocroti. Mustrarea părinţilor este un astfel de spin care departe de a strica, ajută, este o binecuvîntare.

Cine nu cutează să=l certe, să=l mustre, pe copil, îi este duş=man nu numai copilului, ci şi sie însuşi. Istoria biblică ne oferă un exemplu înfricoşat.

Eli era un preot al legii celei vechi, care se bucura de multă cinste în poporul evreesc. Dar avea o slăbiciune prea mare pentru doi feciori ai săi. Aceştia ce făceau? Nesocoteau darurile aduse la templu, erau lacomi şi nesăţioşi, pe deasupra şi desfrînaţi.

Tatăl lor, om bătrîn, ţinea la feciori prea din cale afară; ce=i drept, îi mustra el cu o jumătate de gură, dar moale, nu=i pedepsea cu asprimea care era prevăzută de lege. Prin această nepăsare a lui, Eli a atras asupra sa şi asupra casei sale mînia lui Dumnezeu. Feciorii aceia au pierit în floarea vîrstei, într=o luptă cu Filistenii, preoţia a fost îndepărtată de la casa lui Eli, bătrînul a orbit de durerea lacrimilor, şi a pierit şi el, fără să=şi fi putut răscumpăra greşeala cu vreo rugăciune sau jertfă (I Sam. cap. IV).

Tot aşa o greşeală a făcut şi David cu fiul său Avesalom. Ţinea la el ca la ochii din cap, fiindcă era viteaz, frumos şi avea părul creţ. Toate i le=a făcut pe voie, îl dezmierda şi niciodată nu=l mustra. Iar cînd a crescut mare, frumosul flăcău ce=a făcut? A uneltit împotriva părintelui său, s=a răsculat împotriva lui, a vrut să=i răpească tronul, l=a alungat din cetate şi bietul David culegea ce a semănat: umbla pe drumuri pustii, părăsit, plîngînd, cu capul descoperit, cu picioarele desculţe. *„Iată fiul meu, care a ieşit din trupul meu, vrea să=mi ia viaţa"!* (II Sam. 16, 11).

Părinţilor, iubiţi=vă copiii voştri, dar iubiţi=i cu o dragoste dreaptă, raţională.

Pe cei înţelegători şi ascultători, creşteţi=i cu blîndeţe şi sfaturi, dar celor neascultători şi răi, aplicaţi=le metode aspre ca să vă cruţaţi lacrimile! Frica e din rai, zice înţelepciunea populară.

Deprindeţi=i să ştie a renunţa la lucrurile plăcute, învăţaţi=i să sufere. Asta=i călirea care le va ajuta în viaţa plină de încer=cări şi necazuri.

Se zice că un căpitan de corabie îşi lua copilul încă plăpînd, pe vas, în lungile lui călătorii pe mare. Iar într=o zi de mare peri=col, pe timpul unei bătălii în larg, cînd a văzut că tinerelul era fricos şi tremura, l=a legat de catarg, ca să vadă cu ochii deschişi pericolul şi să înveţe cum se înfrîng duşmanii.

Părinţilor, asemănaţi=vă cu acel corăbier înţelept. Nu iubiţi pe copii cu exagerare. O dragoste exagerată e ca un soare dogoritor de mai care usucă vlaga plantelor. Aşa cum aurul se curăţă în foc, aşa şi sufletul copilului se luminează şi se înţelepţeşte în sufe=rinţă, în durere. Mai tîrziu, cînd vor avea experienţa vieţii, vă vor fi recunoscători nu atît pentru sărutările din copilărie cît pentru pedepsele meritate de care nu i=aţi cruţat.

„Căci asprimea şi certarea dau înţelepciunea, dar copilul lăsat de capul lui, face durere mamei sale" (Prov. 29, 15). Amin.

Pr. Dr. ŞTEFAN SLEVOACĂ

La Duminica a II=a din postul mare

Despre pomenirea morţilor

«Faceţi rugăciuni, cereri, făgăduinţe, mulţămite pentru toţi oamenii» (I Tim. II, 1).

Biserica ortodoxă a statornicit anumite zile cînd să se facă pomenirea celor răposaţi. Aceste zile sînt: sîmbăta lăsatului sec de carne, sîmbetele a II=a, a III=a şi a IV=a din postul mare şi sîmbăta Rusaliilor. Se mai fac pomeniri ale celor răposaţi a III=a zi după îngropare, a IX=a zi, la 40 de zile, la un an, la şapte ani, în sîmbetele a I=a şi a V=a ale postului mare, într=o zi din săptămîna luminată sau luni după Duminica Tomei.

La noi, creştinii ortodocşi români, cultul morţilor apare ca o preocupare deosebită în viaţa religioasă, cu practici frumoase care pun în lumină spiritul de dărnicie; uneori însă, pomenirile sînt însoţite şi de unele practici care nu corespund învăţăturii creştine şi rînduielilor tradiţionale aşezate de Biserică.

Fiindcă ne aflăm în postul mare, sezon cînd ne amintim, mai mult ca de obicei, de cei răposaţi şi cînd săvîrşim slujbe de pomenire voi vorbi astăzi despre: *pomenirea celor răposaţi.*

Înţeleptul Solomon a făcut următoarea constatare: «Nu avem aici locaş veşnic, nici cetate stătătoare».

La naşterea unui copil ne putem întreba: Va fi sănătos? Răspundem: se poate. Va fi el un om înţelept? Iarăşi răspundem: se poate. Va fi el om de onoare? E posibil şi aceasta. Dacă însă, punem şi întrebarea: va muri? Răspunsul este sigur: da, va muri. Nimic nu e mai sigur ca moartea. De toate ne putem îndoi, de moarte, nu. Moartea este un fenomen universal. Cu toţii vom părăsi lumea aceasta mai curînd sau mai tîrziu. Ea poate fi, de la caz la caz, uneori bruscă, alte ori lentă, uneori uşoară, alte ori dureroasă. Legea morţii este dictată de Dumnezeu: Pămînt eşti şi în pămînt te vei întoarce. Legea aceasta a devenit moştenirea întregii omeniri, după cum constata şi Sf. Apostol Pavel: «Printr=un singur om a intrat păcatul în lume şi prin păcat moartea» (Romani V, 12). Vine clipa cînd ne părăsesc toate şi părăsim totul şi în groapă ne sălăşluim.

Trec şiruri după şiruri, milioane şi miliarde, curg ca fluviile în oceane şi alunecă întocmai ca navele pe valuri. Pe toţi îi înghite veşnicia. Aşa au dispărut genii şi descoperitori, bătrîni şi tineri, bărbaţi şi femei. Aşa ne despărţim de cei ce ne=au fost scumpi, părinţi, fraţi, surori şi copii, rude şi prieteni.

Acum o altă întrebare: Se termină totul cu mormîntul? Din omul aceasta activ, care a creat arta, ştiinţa şi tehnica, care a schimbat faţa pămîntului şi stăpîneşte multe din legile firii, nu mai rămîne nimic viu după ce a închis ochii pentru totdeauna? Din

fiinţa omenească dotată cu atîta gingăşie, cu atîta jertfire de sine, nu rămîne decît un corp rece între patru scînduri, acoperit cu cîteva lopeţi de pămînt?

Un răspuns mulţumitor la aceste întrebări, avem prin mijlocirea dreptei judecăţi şi prin luminile Sfintei Scripturi.

Moartea, potrivit învăţăturilor noastre religioase, înseamnă despărţirea sufletului de corp. Legătura dintre trup şi suflet se desface, pentru ca trupul, partea materială a fiinţei omeneşti, să se dea pămîntului din care a fost luat. Dar sufletul? El continuă să trăiască. Fiind nematerial îşi continuă existenţa şi după încetarea vieţii pămînteşti. El trăieşte mai departe cu simţirea, voinţa şi judecata pe care le-a avut în viaţa pămînteasc㠚i cu amintirea tuturor faptelor de aici, fie bune, fie rele.

Credinţa aceasta în nemurirea sufletului, ca şi credinţa în Dumnezeu, au stăruit aproape peste tot şi întotdeauna pe faţa pămîntului. Pentru această credinţă s-au construit piramidele egiptene, monumente de artă nemuritoare, s-au scris opere, s-au practicat jertfe şi s-au făcut rugăciuni. Credinţa aceasta a fost manifestată în forme înalte religioase sau în practici inferioare.

Sfînta Scriptură, în legătură cu această chestiune, este limpede: «Se va întoarce trupul în pămîntul din care a fost luat, iar sufletul se va întoarce la Dumnezeu, care l-a dat» (Gal. XII, 7). Mîntuitorul spune: «Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă, ci temeţi-vă mai curînd de Cela ce poate şi sufletul şi trupul să le piardă în gheenă «(Mt. X, 28), iar Sfîntul Apostol Pavel accentuează spunînd: «Adam a fost făcut cu suflet viu» (I Cor. XV, 45). Apoi parabola săracului Lazăr şi bogatului nemilostiv ne înfăţişează, într-o imagine grăitoare, existenţa vieţii viitoare (Lc. XVI, 22-31).

Dacă sufletele trăiesc, se naşte altă întrebare: Unde trăiesc? Ele se află într-o stare provizorie, întărită de bunătatea şi dreptatea lui Dumnezeu. Este o stare care se poate schimba şi definitiva la judecata viitoare. Sufletele celor păcătoşi trăiesc într-o permanentă stare de remuşcare pentru toate faptele rele săvîrşite în această lume. Sufletul celui păcătos este chinuit şi de mîhnirea c-a nesocotit bunătatea şi măreţia lui Dumnezeu şi de teama că chinurile pe care le suferă vor deveni veşnice după judecata obştească.

Dar, nu numai aceste suflete suferă, ci şi acelea care trecînd prin viaţă n-au făcut nimic bun. Marele poet italian Dante, condus de umbra altui poet, Virgiliu, în infern, întrebînd pe acesta despre vina celor de acolo, i se descriu relele comise de fiecare, dar i se arată între cei ce sufăr şi pe cei ce au trecut prin viaţa aceasta fără să facă nimic bun. Mîntuitorul nu se opreşte la latura negativă a vieţii. El spune: «Cel ce va face şi va învăţa acela mare se va chema». Religia creştină este viaţă: ea înseamnă săvîrşirea binelui. La judecata viitoare vom fi întrebaţi de binele pe care l-am înfăptuit, de talanţii pe care i-am înmulţit, de roadele ce le-am produs. Sufletele celor ce n-au făcut nimic sînt ca fecioarele cele neînţelepte care, la venirea mirelui, n-au avut untdelemn în candelele lor.

Mai sînt şi sufletele celor care s-au ferit de rău şi au săvîrşit

Răscoalele țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru (slujitori ai altarelor alături de țărani)

I. **Răscoalele țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.** Cu toate că poporul român înregistrase, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, unele progrese tehnico-industriale, totuși marea majoritate a locuitorilor din țara noastră, țăranii, se zbăteau în neagră mizerie. Ei nu aveau pămînt, de pe care să culeagă roade îndestulătoare pentru traiul lor zilnic; nu aveau căi deschise spre școli și instituții de învățămînt, destul de puține, de altfel, în vremurile acelea; nu se bucurau de asistență medicală deoarece nu existau medici, medicamente și spitale, decît într-o mică măsură; pe deasupra, ei erau exploatați, fără nici un sentiment de milă, de către moșieri și arendași; zilele-muncă erau plătite cu prețuri derizorii, taxele erau arbitrare; de multe ori țăranii erau obligați să dea plocoane, erau bătuți, insultați, năpăstuiți, umiliți. Reprezentanții autorităților locale și judecătorii erau instrumente ale proprietarilor și arendașilor.

Aceste stări de lucruri constituiau aspecte și laturi dramatice ale vieții pe care o duceau țăranii. Problema, cu toate implicațiile ei, era discutată și frămîntată în cercurile dominante dar de pe poziții de clasă. Așa numita «*Chestie țărănească*» era, într-adevăr, o temă care a prilejuit comentarii, interpretări, ipoteze, adeziuni platonice la cauza țărănimii dar nimeni din cei care conduceau, atunci, țara n-a venit cu soluții și remedii care ar fi putut contribui la îmbunătățirea condițiilor de viață ale țăranilor.

Alături de țărani și de cauza lor erau, doar, cîte «un învățător, un dascăl de biserică, un preot sau un notar din satul de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care se identificase într-o măsură considerabilă, cu masa țărănească» [1]).

Deși propovăduitori ai cuvîntului evanghelic, preoții nu se deosebeau prea mult de semenii lor. Ei erau, doar, niște țărani mai luminați, care împărtășeau soarta grea a sătenilor, de aceea, de multe ori, ei luptau cu avînt eroic alături de aceștia, pentru o viață mai omenească.

---

1) Georgescu T. și Ilincioiu I., *Intelectualitatea și răscoalele țăranilor*, în volumul «Marea răscoală a țăranilor din 1907», București 1967, p. 648.

Căile care rămîneau deschise ţăranilor, prin care ei îşi arătau nemulţumirea şi prin care încercau să ajungă la condiţii bune de viaţă erau mişcările, conflictele locale, frămîntările sporadice şi chiar unele răscoale.

Revoltele şi frămîntările ţărăneşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea izbucneau, pe de o parte, pentru ameliorarea condiţiilor materiale, iar, pe de alta, pentru înlăturarea unor măsuri care ar fi înăsprit aceste condiţii. Multe din revoltele ţărăneşti erau organizate de preoţii şi de învăţătorii din sate.

În anul 1888, a avut loc în Moldova şi Muntenia, cea mai puternică răscoală ţărănească de la sfîrşitul secolului al XIX-lea împotriva exploatării moşiereşti şi pentru pămînt [2]). Tot în vremea aceea, în Transilvania, ţăranii luptau din răsputeri pentru desfiinţarea iobăgiei. Efectul major al răscoalei din 1888 a fost modificarea, în 1893, a legii tocmelilor agricole din 1882. Modificarea, însă, n-a curmat exploatarea ţăranilor de către proprietari şi arendaşi. De aceea au continuat «protestele, răzvrătirile, ameninţările la adresa exploatatorilor, ocuparea pămînturilor statului şi moşierilor, ciocniri deschise cu autorităţile burgheze» [3]).

Rînd pe rînd, s-au produs revolte în numeroase localităţi din Muntenia şi Moldova în anii 1889-1892, 1893-1894, 1895-1896, 1899-1900 [4]). Cauzele principale care au generat nemulţumirile şi mişcările ţărăneşti de la sfîrştul secolului al XIX-lea au fost: lipsa de pămînt pentru cea mai însemnată parte a ţărănimii, învoielile agricole care erau în defavoarea ţăranilor, impozitele excesive de clasă, abuzurile administraţiilor locale şi legile adoptate de parlamentele orînduirii din vremurile acelea [5]). Între motivele imediate ale mişcărilor din 1899 şi 1900 au fost şi pagubele pricinuite în agricultură de seceta din vara anului 1899 [6]).

Atît muncitorii din întreprinderi, cît şi ţăranii, făceau cunoştinţă tot mai mult, la sfîrşitul secolului al XIX-lea, cu socialismul care cerea organizarea vieţii social-politice pe înaltele principii ale dreptăţii şi omeniei. Aceste principii antrenau mase largi în acţiunile revendicative.

În vîltoarea răscoalelor de la sfîrşitul secolului trecut, se întîlnesc slujitori ai Bisericii, alături de semenii lor care cereau o viaţă omenească. Astfel, preotul *Anghel Măgureanu* din comuna Roşu, jud. Ilfov, «se amestecă în intrigile locuitorilor interpunîndu-se chiar între autoritatea comunală şi locuitori, pe care-i excită şi-i încurajează la neorînduieli, atît contra autorităţilor, cît şi contra proprietarilor», instigă şi răzvrăteşte pe săteni,

---

2) C. Corbu şi A. Deac, *Mişcări şi frămîntări ţărăneşti în România la sfîrşitul secolului al XIX-lea,* Bucureşti 1965, p. 6, 25; D. Hurezeanu, *Situaţia social-economică şi politică a ţărănimii la începutul secolului al XX-lea,* în volumul «Marea răscoală a ţăranilor din 1907», Bucureşti 1967, p. 145.

3) C. Corbu şi A. Deac, *o. c.*, p. 73.

4) C. Corbu şi A. Deac, *o. c.*, p. 73-182; D. Hurezeanu, *o. c.*, p. 145-148

5) C. Corbu şi A. Deac, *o. c.*, p. 254.

6) D. Hurezeanu, *o. c.*, p. 148.

«citeşte ziare socialiste poporului şi îl îndeamnă a urma lor»[7]). O atitudine asemănătoare a avut şi *preotul Alexandru Popescu* din satul Cernica, jud. Ilfov[8]), *preotul Victor Mănciulescu* din comuna Corbeanca, jud. Ilfov, a luat parte împreună cu sătenii la «revoluţia» din comună, fapt pentru care a fost depus la Penitenciarul Văcăreşti[9]). Dascălul bisericesc *Dobre Oprescu* a fost amestecat în tulburările ţărăneşti care au avut loc în comuna Corbeanca, jud. Ilfov[10]). Între capii revoltelor din Cocioc şi Brătuleşti a fost şi preotul *Slate Stan*, cum se vede dintr-o reclamă trimisă din Periş Corpului 2 Armată Bucureşti de către maiorul Ionescu[11]). Preotul Comunei Bălăceanca, anume *Stoenescu*, «nu s-a sfiit a declara că este socialist»[12]). Dintr-o telegramă trimisă către procurorul general Bucureşti de către judecătorul de instrucţie din T. Măgurele rezultă că «un profesor, Barcan, şi un preot, *Străinescu*, fac instigaţii printre ţărani pentru nişte locuri de vii, făcîndu-le şi reclamaţiuni pe la autorităţi»[13]). În ziarul «Epoca» din 16 februarie 1899 scrie că între acei care făceau agitaţie printre săteni era şi preotul *Bucur Ionescu* din Meidanchiol, judeţul Tulcea[14]).

II. **Răscoalele ţărăneşti de la începutul secolului al XX-lea.** «Veriga de legătură dintre mişcările din 1899-1900 şi răscoala din 1907»[15]) o constituie mişcările din anul 1904. Începute sub forma unor agitaţii în satele Hermeziu şi Spineni, judeţul Iaşi, mişcările din anul 1904 au luat caracterul unor adevărate revolte în lunile august şi septembrie în judeţele: Iaşi, Vaslui şi Roman[16]). În judeţele din Muntenia şi Oltenia, din cauza recoltelor slabe şi, mai cu seamă, a poverilor fiscale, s-au înregistrat serioase tulburări. Ţăranii din comuna Segarcea, jud. Dolj, s-au ridicat împotriva administraţiei Domeniilor Coroanei[17]).

Guvernanţii din vremurile acelea, în faţa valului de mişcări ţărăneşti, au luat, e drept, unele măsuri cu caracter economic, care, însă, nu afectau privilegiile şi interesele marii proprietăţi. De o îmbunătăţire substanţială a condiţiilor de viaţă a ţăranilor nici vorbă. De aceea, ei au continuat mişcările. Un fapt care a înrîurit, într-o largă măsură, hotărîrile ţăranilor au fost «evenimentele revoluţionare care s-au petrecut în Rusia» prin

---

7) Pr. Niculae Şerbănescu, *Atitudinea preoţimii ortodoxe faţă de dreptele năzuinţe ale poporului*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3-4/1957, p. 242.

8) *Ibidem*.

9) *Răscoala ţăranilor din 1888*, documente, p. 185-186; Consătenii şi soţia acestui preot cereau punerea sa în libertate pretextînd că nu-i întemeiată depunerea acestui preot la Văcăreşti.

10) *Idem*, p. 479.

11) *Idem*, p. 124; Pr. Niculae Şerbănescu, o. c., p. 242.

12) *Idem*, Colonelul Beler întreba printr-o telegramă înaintată Corpului 2 Armată Bucureşti dacă poate aresta şi trimite la Bucureşti pe acest preot.

13) *Idem*.

14) Gh. Matei şi M. Damaschin, *Despre mişcările ţărăneşti din 1899*, în «Studii» nr. 3/1953

15) D. Hurezeanu şi M. Iosa, o. c., p. 148,

16) *Idem*, p. 149.

17) *Idem*, p. 150.

1905-1906. «Imaginea despre cele petrecute în Rusia, despre revoluţia populară care se dezlănţuise acolo» le era ţăranilor români foarte aproximativă ; semnificativ este însă faptul că ei receptau evenimentele prin prisma intereselor şi năzuinţelor proprii, pornind de la situaţia concretă în care se aflau [18]). «Problemele puse de revoluţia rusă» [19]) erau aceleaşi în România şi în alte ţări ale Europei ; unul din efectele «revoluţiei ruse din 1905 asupra ţării noastre a fost trezirea la o viaţă nouă a muncitorimii române» [20]), care avea să devină, nu peste mult timp, un factor important în viaţa politică a ţării noastre.

În ţara noastră, protestele şi frămîntările ţărăneşti se ţineau lanţ. În anul 1906, ţăranii din judeţul Botoşani cereau pămînt din moşiile statului ; ţăranii din unele comuni ale judeţului Suceava «doreau să intre în stăpînirea pămînturilor ce le-au fost răpite, prin diferite maşinaţiuni, de boieri» [21]). Unii ţărani încetau, în semn de protest, lucrul pe moşiile boiereşti, alţii pătrundeau cu plugurile în proprietăţile acestora, în sfîrşit, alţii se ridicau împotriva impozitelor excesive. Vasile M. Kogălniceanu, fiul marelui patriot român, spunea într-o conferinţă în ianuarie 1907 : «Conducătorii ţării împing, fără să ştie, la o stare de lucruri din cele mai grave şi mai serioase. Nepăsarea lor e criminală. Nevoind să scoată pe ţărani din sărăcie şi să le dea altfel de învoieli de cum sînt astăzi, partidele noastre duc hotărît lucrurile spre prăpastie» [22]).

Prefectul Judeţului Dorohoi, tot atunci, raporta Ministerului de Interne că «mişcarea locuitorilor a luat din ce în ce proporţii mai mari... trebuie a lua măsuri pentru stăvilirea răului» [23]). Izbucnise, deja, în Moldova, răscoala ţărănească din 1907.

III. **Marea răscoală a ţăranilor din 1907.** Cauzele răscoalelor din 1907 erau, în linii mari, aceleaşi cauze care au pricinuit răscoalele de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Deşi se încerca, prin unele legi, rezolvarea problemei ţărăneşti, totuşi nu poate fi vorba de acţiuni sincere şi binevoitoare pentru ţărănime. În preziua răscoalei din 1907, cea mai mare parte a suprafeţei agricole şi forestiere era proprietate moşierească ; în contextul evenimentelor social-politice de la noi, marea proprietate contribuia la adîncirea contradicţiilor sociale la sate ; învoielile agricole erau apăsătoare pentru ţărani ; dijmele şi obligaţiile generate de acest sistem de muncă erau deosebit de împovărătoare pentru ţărani, în schimb duceau la îmbogăţirea arendaşilor şi proprietarilor cum şi la sleirea resurselor naturale ale solului ; camăta şi mai ales convertirea ei în muncă, practicată de proprie-

---

18) *Idem*, p. 151.
19) P. Constantinescu-Iaşi, *Influenţa primei revoluţii ruse asupra răscoalelor din 1907*, în volumul «Răscoalele ţărăneşti din 1907», Bucureşti 1957, p. 23.
20) *Idem*, p. 26.
21) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 151.
22) *Idem*, p. 124.
23) *Idem*, p. 154.

tari şi arendaşi, ducea, invariabil, la pauperizarea ţăranilor; la toate aceste cauze s-au adăugat politica fiscală a statului, foametea pricinuită de anii secetoşi, corupţia aparatului birocratic şi atrocităţile jandarmilor.

Literatura vremii oglindeşte limpede viaţa neomenească a ţăranilor români la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea. Versuri şi creaţii literare în proză ale unora din cei mai reprezentativi scriitori români, articole în ziare sau reviste, semnate de fii luminaţi ai poporului nostru, conferinţe publice rostite de profesori şi medici, pun în lumină condiţiile în care trăia marea majoritate a locuitorilor din sate.

Astfel, *G. Coşbuc*, în poezia «Noi vrem pămînt», exprima arzătoarea dorinţă a ţăranilor obidiţi; *Al. Vlahuţă*, în poezia «Minciuna stă cu regele la masă» şi «Dreptatea», stigmatiza dureroasa exploatare a maselor ţărăneşti: *Panait Cerna*, în «Zile ale durerii», prevedea că flăcările vor înmormînta orînduirea cea nedreaptă; *O. Goga*, în «Un om», «Cain» şi «Cosaşul», dorea să mute munţii din cale pentru a nu auzi plînsul fraţilor; *I. L. Caragiale*, în «1907 din primăvară pînă-n toamnă» şi în «Arendaşul român», făcea un aspru rechizitoriu conducătorilor din acele vremuri pentru că n-au ştiut să rezolve problemele ţărăneşti; *M. Sadoveanu* era acuzat de instigare la răscoale; *G. Ibrăileanu* iubea şi preţuia ţărănimea ca un intelectual adevărat; *C. Dobrogeanu Gherea* interpreta zvîrcolirile ţărăneşti ca urmări ale nedreptăţilor şi inegalităţilor sociale; *N. D. Cocea* se pronunţa răspicat împotriva celor ce încercau să asigure privilegiile proprietarilor; *C. Mille*, *C. Stere*, *N. Titulescu* ş. a. semnau pagini memorabile în legătură cu viaţa grea a ţăranilor; *D. Anghel*, *Şt. O. Iosif*, în «Scrisoare deschisă unui melc» şi în «Rugăciune», *Paul Bujor*, în «Măcar o lacrimă», *N. N. Beldiceanu*, în «Pîinea», *I. Neagu Negulescu*, în «Călări» şi «O concentrare», *I. C. Visarion* în «Epilogul răscoalei», *Elena Farago*, în «Doină», «Patru cruci» şi «Secetă», *I. I. Mironescu*, în «Furtună veteranul», iar ulterior *Vasile Demetrius* în «Domnul deputat», *Panait Istrati* în «Ciulinii Bărăganului», *Liviu Rebreanu*, în «Răscoala», *Cezar Petrescu*, în trilogia «1907» (I «Mane, Tekel, Fares», II «Noi vrem pămînt» şi III «Pămînt mormînt»), *Tudor Arghezi*, în poemele apărute sub titlul «1907», au surprins şi redat impresionant condiţiile sociale grele ale ţăranilor care au generat răscoalele, cum şi dramaticele represiuni ale aparatului administrativ. *Dr. I. Cantacuzino* cerea realizarea integrală a dreptăţii; *N. Iorga* numea pe ţărani «robi albi ai pămîntului»... «numai proştii sau ticăloşii pot tăgădui suferinţele şi drepturile ţăranilor»... moşierimea era «o minoritate leneşă, obosită şi fără ideal»... «în tot trecutul nostru dureros, ţăranul a suferit şi boierul a biciuit, ţăranul n-a găsit niciodată prietenie în clasa asupritorilor lor»... «Starea de lucruri sălbatecă nu se va schimba decît atunci cînd se va zgudui din temelii pămîntul, cînd o clasă luminată şi dezinteresată va răscoli pătura ţărănească, cînd aceasta însăşi va fi în stare să ceară şi să apere dreptul ei sfînt şi se va ridica înlăturînd putregaiul. Aspectele dureroase ale răscoalelor erau exprimate de savantul român în

cuvinte cu rezonanță patetică: «Înverșunați stau față în față țăranul în zdrențele lui de acasă și țăranul împodobit în mondirul statului... la piatră și băț răspunde glonțul... Ce blestem, Doamne, ce nenorocire, ce catastrofă». În parlament, N. Iorga a spus: «Răscoala noastră a fost un strigăt de foame și de indignare». Îndurerat și cutremurat pînă în adîncurile sufletului său, N. Iorga, după ce, în 1907, au fost uciși cei dintîi țărani, a scris în «Neamul românesc» celebrul articol «Dumnezeu să-i ierte», care oglindește laturile grele ale vieții țăranilor: «Să-i ierte Dumnezeu pentru cîtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru cîtă înșelare au suferit, pentru cîtă jignire au îndurat, să-i ierte pentru viața lor de suferințe și să-i ierte pentru clipa de desperare cînd s-au ridicat vărsînd pe străzi, nu sînge omenesc, ci rachiul cu care erau otrăviți»; *A. D. Xenopol* spunea la Academie că din frămîntările și fierberile țărănești va ieși o lume nouă mai dreaptă, mai adevărată și mai frumoasă; *Dr. V. Babeș*, referindu-se la pelagră, boală răspîndită în lumea satelor, spunea că este o boală a mizeriei și a înapoierii culturale; *Dr. C. I. Istrati* atrăgea atenția că inegalitățile sociale au fost geneza izbucnirii vulcanice; *Dr. I. Cantacuzino* declară că starea tristă a țăranului nu va dispare pînă nu va dispare și mizeria; *Prof. D. Voniov* lupta stăruitor pentru îmbunătățirea traiului țăranilor; *Radu Rosetti* afirma că răscoalele sînt urmările nemulțumirilor acumulate. Suferințele sociale ale țăranilor sînt oglindite și în creațiile unor mari pictori români: *Luchian* în pînzele «La împărțitul porumbului» și «Dijmă în Moldova», *O. Băncilă* în suita de tablouri «1907», «Execuția», «Înmormîntarea», «Recunoașterea» și «Blestemul», *Gh. Popovici* în «După răscoală», au zugrăvit aspecte tragice ale vieții țăranilor și ale răscoalelor din 1907 [24]).

În diferite documente bisericești din 1907 sînt oglindite cauzele care au îndemnat pe țărani la revolte. De pildă, în scrisoarea adresată preoților din Arhiepiscopia Iașilor, Mitropolitul Partenie Clinceni amintește de «traiul greu» al țăranilor, de pînă acum, care trebuia «îndulcit» [25]). Episcopul Konon al Hușilor, într-o circulară adresată clerului sătesc, își exprimă părerea că nenorocirile pricinuite de răscoale vor înceta prin satisfacerea tuturor dorințelor pe care le au sătenii [26]). Analizînd cauzele răscoalelor țărănești din jud. Dolj, Preotul *Grigore Popescu Breasta*, defensor bisericesc, ajungea la concluzia că ceea ce a condus pe țărani la revolte au fost dijmele și învoielile agricole umilitoare pentru ei [27]). Protoiereul județului Mehedinți, *D. Goliciu*, într-un raport către Episcopia Rîmnicului, scria următoa-

---

24) După studiile publicate în volumul «Marea răscoală a țăranilor din 1907», București 1967.

25) Arhiva Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Dosar nr. 65, Răscoalele țărănești din 1907 pentru pămînt.

26) Ziarul «Adevărul» de Duminică 18 martie 1907; firește, Ierarhul de la Huși cînd scria această circulară gîndea la viața neomenească a țăranilor și la îndatorirea tuturor de a o îndrepta.

27) *Răscoalele țăranilor din 1907*, Documente vol. 2, București 1948, p 411.

rele: «Hatîrul în justiţie şi administraţie, cum şi lipsa de încredere în proprietari şi arendaşi care n-au respectat învoielile agricole au fost cauzele principale care i-au împins (pe ţărani) la revolte»[28]). Protoiereul judeţului Gorj, *Ştefan Nicolaescu*, într-un raport către aceeaşi episcopie, nota următorele: «...proprietarii şi arendaşii îi asupresc (pe ţărani) prin grele învoieli: dijmă ce se ia în unele localităţi — două părţi proprietarul şi una locuitorul —, zile de lucru, transporturi, impozite pe proprietăţi, pe pruni, rachiu, vin, porumb, pentru zile de prestaţie» etc.[29]). Protoiereul judeţului Dorohoi, *Cosma Petrovici*, făcea, împreună cu revizorul acelui judeţ, un raport către Ministerul Instrucţiunii şi Cultelor în care arăta, între altele, şi aspecte triste din viaţa sătenilor[30]).

Răscoala ţărănească din 1907 s-a desfăşurat în mai multe etape. Astfel, în luna februarie a acelui an, — prima etapă — ţăranii s-au manifestat, în aparenţă paşnic, prin petiţii şi fel de fel de intervenţii la autorităţi pentru îmbunătăţirea vieţii lor. La începutul lunii martie, — a doua etapă — s-a trecut la luptă deschisă în Moldova. În cea de a treia etapă, ca urmare a măsurilor aspre luate de organele administrative, răscoala din Moldova a luat sfîrşit dar s-a extins, în forme violente, în Muntenia şi Oltenia. În sfîrşit, a urmat reprimarea răscoalei aplicată sîngeros de către armată, jandarmerie, organe judecătoreşti, moşieri, arendaşi, ţărani înstăriţi şi de unii reprezentanţi ai autorităţilor comunale.

IV. **Slujitori ai altarelor alături de ţărani în timpul răscoalelor din 1907.** «Preoţii noştri, potrivit unui raport pe care Prefectura de Dorohoi îl înainta, la 20 aprilie 1907, Ministerului de Interne, au fost alături de învăţători, îndrumătorii sătenilor spre răscoale, prin acţiunea lor extraprofesională»[31]).

Unele «documente pun în lumină încercarea claselor exploatatoare, a organelor administrative, judiciare şi militare de a trece pe seama corpului didactic şi preoţesc răspunderea pentru răzvrătirile locale ale ţăranilor şi chiar pentru răscoală în ansamblu[32]). Încercarea aceasta era o diversiune, măiestrit pusă la cale, pentru unele măsuri represive împotriva învăţătorilor şi preoţilor, oameni mai luminaţi şi cu influenţă asupra ţăranilor. Urmărirea îndrumătorilor însemna, în concepţia organelor represive de atunci, slăbirea şi risipirea acţiunilor turmei.

Numeroase documente, însă, arată că «în zilele imediat anterioare desfăşurării răscoalei din anul 1907 şi în timpul desfăşurării evenimentelor revoluţionare, mulţi preoţi ...au adus o preţioasă contribuţie la lupta dreaptă a robilor pămîntului împotriva exploatării, pentru pămînt şi un trai mai bun.

---

28) An. Iordache, *Desfăşurarea răscoalei în Oltenia,* în volumul «Marea răscoală a ţăranilor din 1907», Bucureşti, 1967, p. 492-503.

29) *Idem, ibidem.*

30) *Răscoala ţăranilor din 1907,* vol, I, p. 109-110.

31) Georgescu T. şi Ilincioiu I., *Intelectualitatea şi răscoala ţăranilor* în «Marea răscoală a ţăranilor din 1907», p. 657.

32) *Idem*, p. 650.

«Mulţi din ei au avut apoi de suferit, fiind arestaţi şi întemniţaţi luni de zile, maltrataţi, bănuiţi de instigaţie şi puşi sub supraveghere, iar alţii au căzut jertfă alături de răsculaţi pentru marea cauză a ţărănimii.

«În actele Ministerului de Interne figurează ca arestaţi daţi în judecată sau implicaţi în răscoală un număr de 22 preoţi şi 42 învăţători [33]). Au fost, însă, mult mai mulţi ; unii erau «bănuiţi», alţii «instigatori la răscoală», «complici», «implicaţi», «arestaţi» [34]).

Au fost, fără îndoială, unii slujitori de altare, mai cu seamă acei înstăriţi, din fericire foarte puţini, care n-au aprobat răscoalele ţărăneşti ; au fost unii care s-au desprins de vîltoarea evenimentelor asistînd, nepăsători, la dramatica zvîrcolire a ţăranilor ; dar mulţi, însufleţiţi de cauza dreaptă şi umană a răsculaţilor, au protestat împotriva nedreptăţilor şi impilărilor, au propagat spiritul de răzvrătire, au arătat atitudini de simpatie sau de compasiune faţă de nenorocirile ţărăneşti. Istoria poporului nostru a înscris la loc de cinste contribuţia pozitivă pe care mulţi dintre slujitorii Bisericii Ortodoxe au adus-o pentru cauza ţărănimii, fie înainte de începerea răscoalelor, fie în timpul cît acestea au zguduit ţara noastră.

Bucurîndu-se de prestigiu între săteni, preoţii, chiar de la începutul răscoalelor, erau solicitaţi, atît de autorităţile bisericeşti, cît şi de cele politice, să tempereze prin sfaturile şi îndrumările lor pe credincioşii din parohiile la care ei funcţionau. Erau îndemnaţi «să lucreze, ca apostoli ai neamului, chiar cu riscul vieţii, pentru liniştirea sătenilor pe cale paşnică» [35]).

De la centrele eparhiale se trimiteau dispoziţiuni scrise protopopilor prin care se recomanda preoţilor să lucreze «în deplin acord» cu autorităţile statului pentru stăvilirea acţiuninilor de răzvrătire [36]). Fie la sediile protopopeşti, fie la cancelariile eparhiale, erau convocaţi preoţii din sate spre a li se da instrucţiuni pentru «liniştirea răzvrătirilor pe unde s-ar produce». Surprinzător însă, mulţi preoţi întorcîndu-se în parohii «predicau în amvon stîrpirea răului din rădăcini iar alţii se amestecau cu cetele de răsculaţi» [37]).

Deşi scrisorile pastorale adresate clerului sătesc de ierarhii timpului reflectă unele aspecte din viaţa grea a ţărănimii, cu toate acestea, ei îndemnau la linişte, înţelegere şi pace pentru evitarea «nenorocirilor mari» pe care le pot aduce revoltele violente [38]). Ierarhii aveau, fără îndoială, viziunea consecinţelor dramatice ale răscoalelor, a represaliilor pe care guvernul le pregătea pentru ţăranii revoltaţi şi de aceea, spre a se înlătura crimele, spre a se evita situaţiile dureroase, îndemnau pe credincioşii din sate să aştepte fiecare cu încredere şi răbdare îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă prin reforme şi măsuri de cancelarie.

---

33) *Idem*, p. 664.
34) *Idem, ibidem*.
35) *Idem*, p. 666
36) *Idem*, p. 665.
37) *Idem, ibidem*.
38) V. Niculae, *Desfăşurarea răscoalei în Muntenia* în volumul «Marea răscoală a ţăranilor din 1907», p. 443.

Guvernul liberal, chemat la cîrma ţării după demisia guvernului conservator, a lansat, în ziua de 14 martie 1907, un «manifest *către cucernicii preoţi şi către toţi învăţătorii din comunele rurale* prin care se făcea un apel patetic la preoţi şi învăţători să pună în joc toată capacitatea şi priceperea lor pentru a aduce în mijlocul sătenilor lumina cea adevărată»[39]). «În acest apel se simţea spiritul de moderaţie al ministrului Spiru Haret care avea o oarecare înţelegere faţă de situaţia ţărănimii, dar care, în acelaşi timp, era reprezentant al claselor dominante într-un guvern al acestor clase ostile net răscoalei»[40]).

S-au trimis şi rugăciuni întocmite la Preşedinţia Consiliului de Miniştri pentru a fi citite de către preoţi cu prilejul slujbelor religioase[41]). Ierarhii erau invitaţi să dezlege de jurăminte pe acei slujitori de altare care erau legaţi şi antrenaţi în răscoale prin astfel de practici cultice[42]).

Nădăjduind că vor veni reformele făgăduite de guvern, în legătură cu rezolvarea problemelor ţărăneşti, ascultînd de îndemnurile şi sfaturile autorităţilor, mulţi dintre slujitorii altarelor din sate au frînat, în 1907, prin intervenţiile lor, avîntul revoluţionar al ţăranilor, au oprit prin influenţa lor devastările, au împiedicat vărsările de sînge. Rapoartele protopopilor înaintate chiriarhilor, ca şi adresele cancelariilor eparhiale către Ministerul Instrucţiunii şi Cultelor oglindesc modul în care unii preoţi au privit şi activat, aşa zicînd, de pe poziţii oficiale, în timpul răscoalelor ţărăneşti din 1907, pentru potolirea răsculaţilor. Unii dintre ei, îmbrăcaţi în odăjdii, purtînd în mîini evanghelia sau crucea, au ieşit înaintea răsculaţilor. Scenele acestea au oprit, în multe cazuri, jafurile şi crimele[43]). Autorităţile timpului au acordat decoraţii preoţilor care au oprit vărsările de sînge, devastările şi actele de violenţă, care au contribuit la liniştirea răsculaţilor.

Este drept, adevărul istoric nu trebuie tăinuit sau denaturat, au fost slujitori ai altarelor străbune, care, îndemnaţi de conştiinţa lor umană, au jucat un rol, în unele părţi, aproape decisiv, în potolirea răzvrătirilor, dar nici un preot, nici un slujitor al Bisericii Ortodoxe Române n-a aprobat represaliile şi acţiunile sîngeroase împotriva ţăranilor.

---

39) Georgescu T. şi Ilincioiu I., *o. c.*, p. 665.

40) *Idem,* p. 665; Arhiva Episcopiei Romanului şi Huşilor. Dosar Răscoalele ţărăneşti din 1907 în Eparhia Huşilor.

41) *Răscoala ţăranilor din 1907,* vol. 3, Bucureşti 1948, p. 29; Arhivele centrelor eparhiale: Iaşi, Roman, Huşi, Galaţi. Dosarele cuprinzînd actele referitoare la răscoalele ţărăneşti din 1907.

42) *Răscoala ţăranilor din 1907,* vol. I, p. 804-806, Bucureşti, 1948.

43) În *Răscoala ţăranilor din 1907,* vol. I, vol. 2 şi vol. 3, Bucureşti 1948, sînt publicate numeroase documente care pun în lumină contribuţia unor preoţi la liniştirea răsculaţilor; vol. 3, p. 73, vol. I p. 84, vol. 2 p. 237-239, vol. 2 p. 265-268, vol. 2 p. 277, vol. 2 p. 289, vol. 2 p. 305-306, vol. 2 p. 344 vol. 2 p. 352, vol. 2 p. 357, vol. 2 p. 367-368, vol. 2 p. 381, vol. 2, p. 386, vol. 2 p. 365, vol. 2 p. 392-393, vol. 2 p. 411-413, vol. 2 p. 417-455, vol. 2 p. 483-484. Documente referitoare la preoţi care au contribuit la liniştirea ţăranilor se păstrează în arhivele Centrelor eparhiale Bucureşti, Iaşi Roman, Huşi, Galaţi, R.-Vîlcea şi Argeş.

Au fost, într-adevăr, preoţi care au contribuit la liniştirea răsculaţilor în sate dar au fost mulţi care, în vîltoarea revoluţionară din 1907, au stat alături de ţăranii răsculaţi luptînd, împreună cu ei, pentru pîine şi viaţă, împărtăşind, de multe ori, soarta tragică a acestora.

În Moldova, de pildă, unde s-a aprins flacăra răscoalelor ţărăneşti din 1907, mulţi preoţi răspîndeau între ţărani, în luna februarie a acelui an, o broşură intitulată *Către săteni*, care trata diferite aspecte ale problemei ţărăneşti, scrisă de V. M. Kogălniceanu.

Chiar în faza de început a răscoalelor, Preotul *Toma Săvescu* din satul Flămînzi, judeţul Botoşani, a fost trecut în categoria instigatorilor deoarece sprijinea cererile drepte ale ţăranilor în faţa autorităţilor [44]).

Prefectul judeţului Iaşi a comunicat Ministerului Instrucţiunii şi Cultelor că Preotul *Panaite Bulău* din parohia Cotnari a fost amestecat în răscoalele sătenilor, fapt pentru care Ministerul a cerut anchetă [45]). Acelaşi Minister, printr-o telegramă adresată Mitropoliei Iaşi, cerea suspendarea preoţilor: *Lucian* din Perieni, *Lăzărescu* din Podul Iloaiei, *Bulău* din Cotnari, *Parfenie* din Băiceni şi *Stăcescu* din Bogdăneşti, pentru că au fost amestecaţi în răscoalele ţărăneşti [46]). Mitropolia a suspendat pe cei patru preoţi dintîi, dar, la cererea telegrafică a Prefecturii de Iaşi, au fost repuşi în drepturi; preotul Stăcescu a fost pedepsit cu zece zile de canon la Catedrala mitropolitană din Iaşi [47]).

Potrivit unui raport pe care protoieria judeţului Neamţ l-a înaintat Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în ziua de 12 aprilie 1907, Preotul *Gh. Gheorghiu* din parohia Mărgineni a fost mutat în altă parohie, spre a nu fi implicat în vreo răscoală, fără voia sa, fiind preşedintele unei cooperative săteşti şi rostind unele cuvinte împotriva arendaşului local [48]). Raportul menţionează cazul preotului *Gh. Popescu* din parohia Urecheni care «mai slab de fire» a îndemnat pe săteni împotriva arendaşului [49]) şi a încercat a face cooperativă, cum şi a preotului *I. Sălăgeanu* din parohia Schitu Hangu care «a rostit vorbe nesocotite», fapt ce a condus la măsuri «pentru permutarea sa de acolo» [50]). «Aceşti singuri preoţi, adăuga protopopul în raportul său, scuzîndu-i, oarecum, au făcut greşeli, în aceste timpuri,

---

44) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 161; Acest preot, împreună cu învăţătorul C. Maxim şi cu primarul Manole Ionescu, în fruntea unei mulţimi de peste 400 de ţărani din Flămînzi, erau în faţa primăriei unde cereau «pămînt de la arendaşi», în bani, iar nu în muncă, cu preţul de 25 lei falcea de arătură şi 15 lei falcea de imaş, cum au convenit astă vară cu administraţia.

45) Arhiva Mitropoliei Moldovei şi Sucevei — Iaşi, dosar nr. 65 — Răscoalele ţărăneşti pentru pămînt — 1907.

46) *Idem.*

47) *Idem.*

48) *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. 2, p. 266.

49) *Idem, ibidem.*

50) *Idem*, p. 265.

fără însă de a avea intenţiunea de a îndemna sau a se face culpabili de răscoalele ţărăneşti» [51]).

Singurul preot din protopopiatul Suceava «implicat ca instigator în revoltele ţărăneşti şi arestat», dar pus în libertate, a fost parohul de la Corni, comuna Liteni, *Haralambie Tataru.* Mitropolia l-a suspendat [52]). Împotriva preotului *Gavril Neagu* din parohia Siminicea-Balş, jud. Botoşani, pentru că «a provocat pe săteni la devastare» s-au ordonat cercetări [53]). Acest preot a mai îndemnat un număr de 300-400 locuitori din comunele Salcea şi Siminicea să pornească spre Tg. Burdujeni pentru a demonstra în sprijinul cauzei lor [54]). Judecătorul de instrucţie n-a pus, pînă la urmă, concluzii de acuzare.

S-a deschis acţiune publică şi împotriva preotului *Ion Grigoriu* din satul Fîntînele, judeţul Botoşani, pentru că a fost alături de ţăranii răsculaţi [55]). Supus cercetărilor a fost şi Preotul *C. Popescu* din satul Climeşti, jud. Neamţ [56]). Preotul *T. Dumitrescu* din Buciumeni judeţul Tecuci, interogat în legătură cu răscoala ţărănească, a declarat că «ţăranii nu s-au dus ca hoţii să prade pe arendaşi ci convinşi fiind că tot ce e strîns acolo e de drept al lor, fiind strîns cu munca lor mizerabil plătită» [57]). Preotul *I. Roşescu*, învăţător la Calu-Mastacăn, jud. Neamţ, «în predicile ţinute în biserică a strecurat vorbe care nu trebuiau să aibă loc» deşteptînd sentimente de ură faţă de arendaş [58]). Preotul *C. Nălboc* din satul Bucium, comuna Oneşti, judeţul Bacău, a instigat la revolte neştiind ce vorbeşte [59]). Preotul *Gh. Toma* din comuna Buda-Patraşcani, jud. Tutova, a fost acuzat de instigaţie la revolte. Din cauza acestui preot «ţăranii erau gata să devasteze, dacă nu sosea la timp armata» [60]). În ziarul «Dimineaţa» din 5 martie 1907, apărea următoarea informaţie: «...la Ibăneşti (Dorohoi) sătenii au fost îndemnaţi la răscoală de către preotul *Grigore Costică*» [61]). Preotul *I. Vasilescu* din Ulmu, a fost arestat în urma unor bănuieli de instigare la revoltă dar scos din cauză întrucît «faptul imputat acestui preot nu întruneşte elementele unui fapt penal» [62]). Preotul *T. Nicola* arăta ţăranilor din satele Cornu, Valea Reci şi Nicoreşti, judeţul Tecuci, «că dările către stat sînt mari iar ei sînt muritori de foame» [63]).

---

51) Arhiva Mitropoliei Iaşi, dosar nr. 65.

52) *Răscoalele ţăranilor din 1907,* vol. 2, p. 251-253; Arhiva Mitropoliei Iaşi, dosar nr. 65.

53) Arhiva Mitropoliei Iaşi, dosar 65.

54) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 173.

55) *Idem,* p. 666-668.

56) *Idem,* p. 670.

57) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 268.

58) *Răscoalele ţăranilor din 1907,* vol. 2, p. 266-267.

59) *Idem,* p. 277.

60) *Răscoalele ţăranilor din 1907,* vol. 1, p. 860.

61) Pr. Grigore N. Popescu, Al. A. Botez, C. Rădulescu, *Preoţimea ortodoxă şi răscoalele din 1907,* în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 3-4/1957.

62) Arhiva Episcopiei Dunării de Jos, Galaţi, Dosarul Răscoalele din 1907. Menţionez aici pe acest preot, întrucît cazul său se află în arhiva Episcopiei Galaţi.

63) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 271

Printre clericii moldoveni care au îndemnat pe țărani la revoltă se numără și Preotul *N. Vavilov*, slujitor lipovean de la Tg. Frumos, jud. Iași, fapt pentru care a fost acționat în judecată [64]), cum și un călugăr anume *Iftimie Gheorghe* zis Gherman Rusu, care cutreera unele sate din județul Tecuci îndemnînd pe țărani la răzvrătire; autoritățile l-au arestat și l-au trimis la Mănăstirea Slatina jud. Suceava de unde plecase.

Alături de răsculați au fost și cîntăreții bisericești : *Grigore Cercel* din Vaslui și *Ioan Spiru* de la Panciu.

Numărul preoților din Moldova care au luat parte la răscoale, într-o formă sau alta, a fost mult mai mare. «O dovadă în acest sens o constituie faptul că, la sfîrșitul lunii iulie 1907, numai parchetul din Galați avea trimiși în judecată 5 preoți acuzați de instigare la răscoală, fără să știm însă cine erau» [65]).

Represaliile ordonate de guvern împotriva țăranilor răsculați erau aplicate, peste tot, cu o ferocitate nemaiîntîlnită în istoria țării noastre. Mulți din fiii poporului nostru au fost bătuți, schingiuiți, aruncați în temnițe sau împușcați pentru că cereau pîine și viață omenească. Din orașul Roman, Preotul *M. Mîrza*, împreună cu alți intelectuali din oraș, trimiteau ministrului Vasile Gh. Morțun «o impresionantă scrisoare» cerîndu-i să intervină «ca să înceteze această barbarie și cruzime sălbatică, demnă de timpurile medievale ale Inchiziției» [66]). Era, firește, o intervenție făcută la îndemnul conștiinței umane și creștine a unui ales preot al Bisericii Ortodoxe Române și a altor fii ai poporului nostru.

Spre deosebire de răscoalele țărănești din Moldova, cele din *Muntenia și Oltenia* au prilejuit stări neobișnuite de durere națională. Răzvrătirile și acțiunile țăranilor din aceste provincii românești au fost mult mai violente ca în Moldova iar represiunile aplicate de guvernanți mult mai neîndurătoare.

Slujitori ai altarelor străbune au fost și în aceste provincii românești alături de țărani împărtășind cauza lor dreaptă. Astfel, la acțiunea de pregătire a răscoalelor țărănești din județele Teleorman și Vlașca au participat următorii preoți : *Constantin Dobrescu* de la parohia Crevenicu-Rădulești, *Badea Christescu* de la parohia Bălănoaia [67]), *Dumitru Tecuceanu* de la parohia Bîscoveni, *Alexandru Niculescu* de la parohia Licuriciu, *Ilie N. Constantinescu* de la parohia Pielea ș. a.. Acești preoți se informau reciproc asupra Consfătuirilor organizate de țărani [68]). Preotul D. Tecuceanu a fost acuzat că se făcuse căpetenia răsculaților din comuna Netoți Jud. Teleorman, mergînd la conacul arendașului D. Georgescu [69]).

Un rol deosebit de important l-au îndeplinit, în aceeași fază de pregătire a răscoalelor, preoții *Ilie Niculescu, Florea* și

---

64) *Idem,* p. 672.

65) Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Preoți ortodocși români în revoluțiile țărănimii* în «Studii Teologice» nr. 9-10/1953.

66) Pr. Grigore N. Popescu, Al. A. Botez, C. Rădulescu, *o. c.*,

67) *Răscoala țăranilor din 1907,* vol. 1, p. 858.

68) *Idem, ibidem ;* Georgescu T. și Ilincioiu I.. *o. c.*, p. 652

69) D. Hurezeanu și M. Iosa *o. c.*, p. 395.

Ion Ceauşescu din satele Făureşti, comuna Băbeni şi Berheşti comuna Laloş, judeţul Vîlcea, luînd parte la consfătuiri cu învăţătorii şi conducătorii locali ai ţăranilor în legătură cu «începerea incendierilor» [70]).

Un raport al Ministerului Justiţiei către rege arată că Preotul *Alexandru Ghelican* din Alexandria «a exercitat o influenţă determinatoare în voinţa şi acţiunea păturei ţărăneşti» [71]).

Fiind consideraţi alături de învăţători, «autori morali» ai răscoalelor, mulţi preoţi din Muntenia şi Oltenia au fost urmăriţi de autorităţi, luîndu-se împotriva lor aspre măsuri. Unii au fost arestaţi, cercetaţi, judecaţi şi pedepsiţi, alţii bătuţi, schingiuiţi, întemniţaţi şi chiar ucişi. Furia năprasnică a guvernanţilor n-a cunoscut nici un fel de frînă, nici un fel de scrupul. Astfel, între preoţii care au fost victime ale represaliilor, la loc de cinste, se numără următorii: *Sachelarie I. Popescu* din satul Popînzălești, judeţul Romanaţi, care în timpul răscoalei a îndemnat pe săteni la acţiuni energice împotriva arendaşului local; el «a fost bătut pînă la sînge şi batjocorit înaintea primăriei, apoi trimis la secţia de jandarmi Leu iar de acolo la Caracal unde a fost întemniţat» [72]). Aceeaşi soartă au avut-o preoţii: *Spiridon Popescu* din parohia Brastovăţ, judeţul Romanaţi, şi *Marin Ionescu* din comuna Drăghiceni, acelaşi judeţ [73]). Preotul *Dumitru Ionescu* din comuna Cîmpeni judeţul Romanaţi a fost arestat pentru că citea şi comenta în cercuri de ţărani ştirile din ziare în legătură cu răscoalele ţărăneşti şi pentru că, în fruntea unui mare număr de săteni, a cerut arendaşului Ioan P. Creţeanu drepturi şi condiţii omeneşti de viaţă [74]). Din cauză că a sprijinit cu toată hotărîrea cererile ţăranilor din comuna Adunaţii de Georman,e adresate proprietarilor locali şi din cauză că avea consfătuiri cu ei la cercul cultural, preotul *Ioan Dumitrescu* a fost arestat, legat cu lanţuri şi trimis sub escortă la Craiova [75]). Protopopul judeţului raporta Episcopiei Rîmnicului, în ziua de 28 martie 1907, că vinovăţia acestui preot este evidentă: «nimeni nu se îndoieşte că a fost vinovat» [76]). Preotul *Carp Popescu* din comuna Titulești, judeţul Olt, a fost acţionat în judecată pentru că participase la răscoale [77]).

Procurorul judeţului Gorj a raportat Ministerului Justiţiei că în comuna Ceauru din acel judeţ au fost arestaţi preotul, învăţătorul şi 4 răsculaţi [78]). Proprietarul moşiei, Dinu Mihail, era informat printr-o scrisoare de la administrator că «ceaure-

---

70) Georgescu T. şi Ilincioiu I., *o. c.*, p. 678; D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 510.

71) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 356; acest preot, potrivit unei depoziţii a unui poliţai din Alexandria, «întrunea de multe ori pe ţărani pentru a le vorbi şi citi ziare».

72) Georgescu T. şi Ilincioiu I., *o. c.*, p. 695.

73) *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. 1, p. 855.

74) Georgescu T. şi Ilincioiu I., *o. c.*, p. 695-696; *Răscoala...*, vol. 2 p. 473.

75) Georgescu T. şi Ilincioiu I., *o. c.*, p. 698; *Răscoala...* vol. 2 p. 411 şi vol. 3, p. 73.

76) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 435.

77) *Răscoala...*, vol. 1, p. 853.

78) D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 515.

nii, în frunte cu preotul *C. Stoichilău*, s-au răsculat şi au venit la conacul proprietăţii unde au început să rupă gardurile şi să facă drumul spre delimitările lor, aşa după cum voiesc ei... s-a strîns, apoi, toată ţărănimea, cu popa, şi au început să ne ameninţe [79]). Fiind arestat ca instigator, a fost dus sub escortă la prefectură [80]).

În judeţul Vlaşca au fost arestaţi pentru că au luat parte alături de devastatori, preotul *Delcea Călin* din Tîrnava de Jos şi preotul *Badea Christescu* din Bălănoaia. Preotul *Ioan Anculescu* de la parohia Tîrnava de Sus, judeţul Vlaşca, a fost supus instrucţiunii [81]). Au mai fost arestaţi, pentru acelaşi motiv, preoţii *N. Budescu* şi *D. Petrescu* din Costienii Mari, judeţul Rîmnicul Sărat [82]). Preotul *Ioan Fuierescu* din Purcăreni judeţul Muscel a fost învinuit de instigare la răscoală şi arestat [83]). Preotul *Constantin Izverceanu* de la parohia Rogova judeţul Mehedinţi, pentru că era alături de ţărănii care expuneau administratorului moşiei Hugo Mrazec, doleanţele lor, de asemenea, a fost arestat [84]).

Rechizitorul procurorului din Judeţul Rîmnicul Sărat reliefa că în fruntea «instigatorilor» din satul Bogza a fost preotul *Costache Popescu* care spunea că petiţiile înaintate n-au avut nici un rezultat ; «drepturile oamenilor, spunea acest preot, sînt la moşia Haria, unde părinţii lor au făcut clacă, pămîntul e stropit cu sîngele ţăranilor de pe timpul domnilor războinici ; oamenii, adăuga el, trebuie să se răscoale cum s-a făcut şi în alte părţi». Preotul a fost cercetat de organele statului şi supravegheat [85]).

Preotul *G. Nicolăescu* din comuna Pietrăria judeţul Vîlcea, pentru că a scris şi răspîndit manifeste care îndemnau pe ţărani la răscoale a fost acţionat în judecată. El a fost ajutat de cîntăreţul *C. Pietraru* şi de paraclisierul *Constantin Dincă*. Preotul *Mărgăritescu* de la parohia Vîrleni judeţul Vîlcea a fost cercetat de autorităţile judecătoreşti pentru că a găzduit un agitator la răscoale [86]). Au fost învinuiţi de instigare la răscoale, interogaţi, supravegheaţi, dar nu arestaţi : Preotul *Limberea* de la parohia Văleni-Podgoria şi Preotul *Dumitrăchescu* de la parohia Dobreşti judeţul Muscel [87])

Următorii preoţi : *D. Popescu* de la parohia Bragadiru şi *Dragnea Stănescu* de la Beiul jud. Teleorman au fost acuzaţi de participare la răscoale şi arestaţi. Primul a fost pus în libertate, dar ultimul, pentru «nesupunere faţă de autorităţile constituite, şi pentru aprobarea faptelor de devastare», a fost menţinut la închisoare [88]).

---

79) *Idem*, p. 505.
80) Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *o. c.*, p. — «Studii Teologice» nr. 9-10/1953.
81) *Răscoala...*, vol. 2, 305-306.
82) *Idem*, 397.
83) D. Hurezeanu şi M. Iosa, p. 427 ; *Răscoala....*, vol. 1, p. 411.
84) D. Hurezeanu şi M. Iosa, p. 498.
85) *Răscoala...*, vol. 1, p. 871.
86) *Idem, ibidem.*
87) *Idem, ibidem.* ; *Răscoala...*, vol. 2, p. 329.
88) *Răscoala...*, vol. 2, p. 342 ; D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 369.

Mulţi alţi slujitori ai altarelor au suferit bătăi şi insulte; mulţi au fost învinuiţi pentru că, în vîltoarea evenimentelor din 1907, au fost, într-o formă sau alta, alături de semenii lor: Pr. *Voicu Ionescu* din Ialomiţa, Pr. *Ioan Guriţă* din Vadul Paşii-Buzău, Pr. *N. Georgescu* din Săcueni judeţul Dîmboviţa, Pr. *Th. P. Sachelarie* din Micşuneşti-Greci judeţul Ilfov, Pr. *C. Bălăceanu* din Putinei judeţul Teleorman, Pr. *Ilie Rosoga*, din Turlunea judeţul Gorj, Pr. *C. Stăiculescu* din Cezieni judeţul Romanaţi, Pr. *Vasile Marinescu* din Celei judeţul Romanaţi, Pr. *Petre Dumitrescu* din Băileşti judeţul Dolj, Pr. *Vlădimirescu* din Adîncata judeţul Dolj, monahul *Melchisedec Cristea* din Mănăstirea Neamţu arestat în Bucureşti fiind acuzat de instigare [89]).

Unele învinuiri, în parte întemeiate, au fost aduse preoţilor: *Ioan Voiculescu* din Băneşti, *Petre Provianu* din Bucov şi *Stelian Popescu* din Sîngeru, judeţul Prahova [90]), fapt care a impus supravegherea lor atentă din partea autorităţilor. Învinuit de instigare la răscoale a fost şi preotul *D. Iordăchescu* din Hotaru judeţul Ilfov, cum şi preotul de la Tămădău, acelaşi judeţ, care a şi fost maltratat [91]). Preotul *Ioan Predescu* din Băsenii Stîrcii judeţul Argeş, afirmînd că «ţăranii sînt fraţii noştri şi de aceea nu trebuie împuşcaţi» a fost arestat dar mai pe urmă eliberat [92]). Preotul *Ştefan Tomescu* din Ctemenarii-Flămînda judetul Argeş «a pronunţat vorbe grele faţă de autorităţi luînd atitudine binevoitoare faţă de ţărani»; din cauza aceasta a fost suspectat şi chiar învinuit de participare la răscoală [93]). Învinuiţi de instigare, arestaţi, maltrataţi, dar, ulterior, eliberaţi au fost şi preoţii: *Ioan Filipescu* din Stolnici, *Ioan Şerboianu* din Şerboeni, *Ioan Stoicescu* din acelaşi sat, *Ioan Anghelescu* din Şerboenii de jos şi *Ştefan Rudeanu* din Suici, judeţul Argeş. Aceeaşi soartă au avut-o preoţii: *Const. Pretorian* din Teslui şi *Ioan Marinescu* din Oparelu judeţul Olt [94]).

Bănuiţi de acţiuni duşmănoase faţă de stat şi de participare la răscoalele ţărăneşti au fost şi cîntăreţii bisericeşti *M. Popescu* din Făureşti, *I. Georgescu* din Tg. Hurezu şi *C. Pietraru* din Pietrari jud. Vîlcea, pentru care au fost bătuţi şi arestaţi. Cîntăreţul bisericesc *Stoian Popescu* din Salcea judeţul Mehedinţi a fost executat [95]).

Unii slujitori ai altarelor au fost învinuiţi că în timpul răscoalelor s-au ascuns, că au stat nepăsători şi chiar «nesimţitori». Atitudinile acestea au fost considerate ca aprobări ale răscoalelor ţărăneşti. Documentele vremii înregistrează preoţi nepăsători care au avut, totuşi, de suferit: *Nicolae Voinescu* din Drănic, *Vasile N. Ioniţă* din Urzicuţa, *Al. Popescu* şi *Const. Ionescu* din Bărleşti judeţul Dolj, *C. Prundeanu* din Căineni, *Gh. Constantin* din Mihăieşti, *Atanasie Petrescu* din Păuşeşti,

---

89) Pr. Grigore N. Popescu, Al. A. Botez, C. Rădulescu, *o. c.*, p. 268
90) *Răscoala...*, vol. 2, p. 357.
91) *Idem*, p. 363.
92) *Idem*, p. 375.
93) *Idem, ibidem.*
94) *Idem*, p. 377.
95) Pr. Prof. Al. I. Ciurea *o. c.*, «Studii Teologice», p. 702.

Gh. Bălteanu din Bălteni, *C. A. Popescu* din Lăpuşata, *N. Marinescu* din Muiereanca de Sus, *I. Coiculescu* din Drăgani, *Gh. Marinescu* din Slăveşti, *Grigore Ştefănescu* din Zătrini şi *Riculescu*, toţi din judeţul Vîlcea [96]).

Alături de cei 10.000-11.000 de ţărani care în 1907 au căzut răpuşi de gloanţele armatei pentru că cereau, cu stăruinţă nestăvilită, pîine, pămînt, viaţă, au căzut şi slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române. Acţionînd cu mai multă îndrăzneală, cu mai mult avînt revoluţionar, împreună cu semenii lor, ţăranii, unii preoţi au fost împuşcaţi. Urmărit de armată pentru că venise «în capul răzvrătiţilor tocmai din Valea Ursului... la gara Tîmna judeţul Mehedinţi... avînd într-un baston o cîrpă roşie ca steag», preotul *Nicolae Bordescu* a fost ţinta gloanţelor. Rănit, numai, el a fost imediat arestat [97]). Preotul *Alexandru Popescu* din comuna Corcova judeţul Mehedinţi, pentru că «n-a sfătuit pe săteni să fie liniştiţi» şi, mai ales, pentru că a ascuns pe conducătorii locali ai răsculaţilor, a fost împuşcat pe drumul dintre Strehaia şi Corcova [98]). Sfîrşit dramatic a avut şi preotul *Nicolae Crăineanu* din Gvardiniţa judeţul Mehedinţi, «tată a 9 copii dintre care 6 mai mici de 10 ani», care, indignat de înnăbuşirea sîngeroasă a răscoalelor din unele sate din judeţul Mehedinţi a ieşit înaintea armatei pentru a lua apărarea ţăranilor, dar a fost împuşcat [99]). Între acei care au pus la cale răscoalele ţăranilor din comuna Podul Grosului judeţul Mehedinţi a fost şi preotul *Ioan Podeanu* din acea comună. El «a luat crucea şi evanghelia din biserică, s-a dus în noaptea de 14 martie în Cotunul Piatra şi acolo a pus pe săteni să jure» că vor lupta pînă vor dobîndi drepturile şi condiţiile care se cuvin unor oameni. În gara Tîmna «preotul a fost lovit cu cravaşa (de un ofiţer), bătut» şi apoi dus la o oarecare depărtare de gară şi împuşcat [100]).

După înăbuşirea sîngeroasă a răscoalelor ţărăneşti din 1907, s-au făcut statistici referitoare la numărul victimelor. S-a stabilit că marea răzvrătire a ţăranilor din Moldova, Muntenia şi Oltenia, pentru pămînt şi pîine, s-a încheiat cu 10.000-11.000 de victime. Anul 1907 se înscrie, astfel, în istoria poporului nostru, ca un an de durere naţională. Tot ceea ce s-a petrecut, din primăvara pînă-n toamna acelui an, reflectă, pe de o parte, viaţa dramatică a ţăranilor noştri, viaţa de lipsuri şi umilinţe, iar pe de alta, cerbicia claselor dominante, de atunci, politica neumană a orînduirii apuse care voia să păstreze, cu orice preţ, privilegiile şi poziţiile dobîndite, de-a lungul timpului, prin înşelăciune şi silnicie.

---

96) *Răscoala...*, vol. 2, p. 483-484.

97) *Răscoala...*, vol. 1, p. 867, vol. 2, p. 491; T. Georgescu şi D. Hurezeanu *o. c.*, p. 268.

98) *Răscoala...*, vol. 2, p. 491; D. Hurezeanu şi M. Iosa, *o. c.*, p. 700.

99) *Idem, ibidem.*

100) *Răscoala...*, vol. 1, p. ..., vol. 2, p. 491; amănunte interesante în legătură cu viaţa acestor preoţi împuşcaţi şi în legătură cu manifestările lor revoluţionare, în *«Preoţimea ortodoxă şi răscoala din 1907»*, scris de Pr. Grigore Popescu, Al. A. Botez şi C. Rădulescu, «Biserica Ortodoxă Română» nr. 3-4/1957, p. 268-274.

Arhivele bisericeşti ale timpului oglindesc modul în care s-au comportat în această răscoală slujitorii altarelor străbune. Protopopiile au înaintat cancelariilor chiriarhale, iar acestea, la rîndul lor, au înaintat dări de seamă şi adrese Ministerului Instrucţiunii Publice şi Cultelor, în legătură cu purtarea preoţilor în timpul răscoalelor. Unele acte păstrate arată cercetătorului că au fost preoţi care, pentru înlăturarea răbufnirilor, devastărilor, vărsărilor de sînge şi, mai ales, pentru evitarea urmărilor zguduitoare pe care le întrezăreau, au sfătuit pe ţărani să aştepte măsurile făgăduite de guvernanţi în legătură cu îmbunătăţirea vieţii lor. Alte acte păstrează, pentru posteritate, numele acelor preoţi şi slujitori bisericeşti care au mers cu îndrăzneală, cu avînt patriotic-revoluţionar, alături de semenii lor. Statisticile care s-au făcut oglindesc, numai în parte, contribuţia şi rolul preoţilor ortodocşi în timpul răscoalei. Ştim, cercetînd aceste acte, că unii au fost suspectaţi şi anchetaţi, alţii bătuţi, arestaţi, schingiuiţi, în sfîrşit alţii ucişi mişeleşte. Numărul celor ce au luat parte la răscoală, într-o formă sau alta, a fost, însă, fără îndoială, mai mare. Sentimentele de teamă pricinuite de furia fără margini a guvernanţilor impunea acoperirea şi tăinuirea unor fapte revoluţionare săvîrşite de slujitorii bisericeşti.

Poporul nostru păstrează în conştiinţa sa faptul că preoţii nu s-au rupt, în ceasurile grele ale răscoalei din 1907, de lupta pentru pămînt şi pîine, pentru omenie şi dreptate. Fiind, în marea lor majoritate, fii de ţărani şi trăind, prin misiunea lor, între ei, preoţii şi învăţătorii satelor cunoşteau bine aspectele triste, dureroase, ale vieţii ţărăneşti, de aceea ei n-au putut avea altă cale, în 1907, decît aceea deschisă de iureşul răscoalelor. Chiar tinerii elevi seminarişti, care se pregăteau pentru misiunea preoţească, ei înşişi fii de ţărani, crescuţi în sărăcie şi în tot felul de privaţiuni, înţelegeau clar calea pe care mergeau părinţii şi consătenii lor [101]).

Cercetătorul trecutului nostru va constata că, în anul 1907, preoţii ortodocşi, ca totdeauna în istoria poporului, au mers pe calea impusă de conştiinţa lor de ţărani, de conştiinţa lor de slujitori ai binelui pentru toţi.

V. **Ecourile răscoalelor din 1907 în Transilvania şi Bucovina.** Marea majoritate a ţăranilor din Transilvania şi Bucovina trăiau, ca şi fraţii lor din Moldova şi Ţara Românească, în foarte grele condiţii. Exploatarea nobililor, grofilor şi a uneltelor acestora era tot aşa de apăsătoare ca şi a moşierilor şi arendaşilor de la sud şi est de Carpaţi.

De multe ori, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în unele regiuni ale Transilvaniei, au avut loc frămîntări şi mişcări

---

101) Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Atitudinea elevilor seminarişti faţă de răscoala din 1907,* în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 3-4/martie-aprilie 1957, p. 275-296. La Seminarul Nifon din Bucureşti, prof. C. Banu şi la Seminarul Veniamin Costachi din Iaşi prof. C. V. Praja au făcut o anchetă între elevi în legătură cu situaţia socială a ţăranilor în anul 1907. Elevii în răspunsurile date la întrebările formulate de aceşti profesori, au arătat că, într-adevăr, viaţa ţăranilor era amară şi, în consecinţă, răscoalele erau inevitabile.

ţărăneşti, deodată cu cele din vechea Românie, care au fost reprimate cu forţa armată. Răscoalele ţărăneşti din anul 1907 au avut un puternic răsunet în lumea ţăranilor şi intelectualilor din Transilvania şi Bucovina. Ele au pricinuit, cum era firesc, sentimente de compasiune pentru nenumăratele victime ale represiunii, au adîncit legăturile frăţeşti între fiii poporului român de dincolo şi de dincoace de Carpaţi şi, în acelaşi timp, au oţelit la luptă pentru înfăptuirea idealurilor naţionale.

Vasile Goldiş, de pildă, scria în 1907 că «românii indiferent unde ar locui se consideră ca membri ai aceleeaşi naţiuni şi oricui i se pare natural că românii din Ungaria poartă un interes călduros pentru soarta fraţilor lor din Bucovina sau România [102]). În publicaţii româneşti din Transilvania ca : *Gazeta Transilvaniei* din Braşov, *Tribuna* din Arad, *Telegraful român* din Sibiu, redactate în mare măsură de clerici ortodocşi, apăreau articole în care se află cuvinte ca acestea : «greaua încercare prin care trece România... care trebuie să umple de întristare şi durere inima fiecărui român» ; «Jalea care a cuprins inimile fraţilor noştri din România în faţa răscoalelor ţărăneşti... nu poate fi întrecută decît numai de durerea ce o simte fiecare român, că ţara sîngerează din cauza mîniei şi a adîncei nemulţumiri a ţăranului mult năpăstuit» [103]).

Dacă presa românească din Transilvania oglindeşte ideile şi simţămintele fraţilor români de acolo, în schimb, presa maghiară a timpului din acea provincie a ţării noastre reflectă grija cercurilor conducătoare ungureşti : «Rebeliunea din România arăta ziarul Brassá Hirlap, şi pe noi ungurii ne interesează foarte aproape. De aproape, în sensul geografic al cuvîntului ; doar focul lavei pustiitoare a vulcanului se zăreşte peste graniţă. Şi de aproape, de teamă că ţărănimea română din părţile transilvănene, receptivă faţă de aţîţările totdeauna active, poate căuta, pe o cale asemănător de sîngeroasă, victime pentru ura sa stîrnită împotriva «domnilor» [104]). «Deputaţii noştri români, scria acelaşi ziar, să nu agite poporul cu limba maternă română din Ungaria împotriva legislaţiei, limbii, culturii şi a statului ungar. Regele şi guvernul României deja de mult ar fi fost datori să-i astîmpere împreună cu iluziile lor necugetate, pe acei cetăţeni unguri care aţîţă împotriva Ungariei populaţia maghiară cu limba maternă română» [105]).

Preotul profesor *dr. Ioan Lupaş* de la Academia teologică din Sibiu a publicat în revista «*Ţara noastră*» nr. 14/1907 un articol intitulat : *Toate plugurile umblă / num-al meu şade la umbră*. Eminentul profesor scria în acest articol că ţăranii sînt oamenii cei mai buni şi mai paşnici. Dar cînd se umple paharul răbdării, din buni şi paşnici, devin îngrozitori, cum se arată în răscoala de acum din România. «În asemenea cazuri, sapa şi

---

102) A. Deac şi L. Vaida, *Influenţa răscoalei ţărăneşti din 1907 în Transilvania şi Bucovina*, în volumul «Marea răscoală a ţăranilor din 1907», p. 566
103) *Idem*, p. 567.
104) *Idem*, p. 585-586.
105) *Idem*, *ibidem*.

coasa, îmblăciile și toate uneltele de la lucrul cîmpului se prefac în arme în mîna plugarilor cu sufletul plin de chinuri și de amar, în arme care ucid năprasnic, în arme prin care își apără moșia și cearcă să dobîndească și ei un drept la viață și la stăpînire dreaptă peste moșia strămoșească. Atunci blîndețea de miel a Domnului se poate preface în sălbătăcie de tigru». Articolul se încheie cu versurile lui Octavian Goga: În pacea obidirii noastre / Ca-ntr-un adînc întins de mare / Trăiește înfricoșatul vifor / Al vremilor răzbunătoare.

Învinuit de către autoritățile maghiare de crima de «instigație la ură împotriva clasei proprietarilor de pămînt», Preotul profesor I. Lupaș a fost judecat și condamnat la trei luni închisoare. În timpul cît a ispășit pedeapsa la Seghedin, el a început să scrie monografia asupra Mitropolitului Andrei Șaguna, lucrare care avea să-i deschidă calea spre Academia Română [106]).

Ecou puternic au avut răscoalele din 1907 și în Bucovina care făcea, pe atunci, parte din imperiul habsburgic. Ziarul «*Voința poporului*» reproducea răspunsurile în legătură cu starea grea a țărănimii și cu răscoalele din 1907, date de elevii Seminarului Nifon din București întrebărilor formulate de C. Banu, profesorul de istorie. De bună seamă, aceste răspunsuri ajunseseră prin mijlocirea unui student din vechea Românie care își făcea studiile la Facultatea de Teologie de aici [107]). În același ziar, apar știri privind contribuția preoților din România la desfășurarea răscoalelor [108]).

Adîncind problema răscoalelor țărănești din România, autorul unui articol din ziarul «Voința poporului» afirma judicios că «Țăranii din Transilvania și Bucovina precum și toți simpatizanții lor vedeau, în lupta celor răsculați în 1907, un exemplu de cum trebuie să acționeze atît împotriva apăsătoarei exploatări a grofilor și baronilor, cît și pentru eliberarea lor națională și pentru unirea lor într-un singur stat național unitar» [109]). Ideile revoluționare din 1907 ale țăranilor din Moldova și Muntenia, întocmai ca vechile scrieri religioase — manuscrise și tipărituri — și ca aproape toate creațiile folclorice care au circulat pe aria locuită de români, au jucat un rol esențial în procesul de adîncire a unității poporului nostru. Într-o mare măsură ideea unității a fost slujită, ca și în trecut, și de fiii Bisericii Ortodoxe Române. Altă dată munții nu erau un hotar pentru clericii și credincioșii care treceau cazaniile și cărțile de cult din Moldova și Muntenia în Transilvania sau de aici în aceste țări românești, cu deplina convingere că slujesc poporul și Biserica. În anul 1907 și după acest an dramatic din istoria țării noastre, mulți dintre credincioșii și slujitorii Bisericii strămoșești au

---

106) Acad. A. Oțetea, *Istoriografia răscoalei*, în volumul «Marea răscoală a țăranilor din 1907», p. 21.

107) A. Deac și L. Vaida, *o. c.*, p. 612-614.

108) Într-un articol este vorba de rolul preotului I. Dumitrescu din Adunații de Geormane jud. Dolj și de al preotului Vlădimirescu din comuna Adîncata același județ, în timpul răscoalelor țărănești (A. Deac și L. Vaida, *o. c.*, p. 616-617).

109) A. Deac și L. Vaida, *o. c.*, p. 619.

răspîndit cu înflăcărare patriotică ideile răsculaţilor, deplin convinşi că slujesc unitatea poporului român şi ţelurile sale spre o viaţă umană.

* * *

Încheind această expunere, cu totul sumară, asupra evenimentelor dramatice din ţara noastră, rezultate în timpul şi după răscoalele ţărăneşti din anul 1907, amintesc un fapt contemporan acestor evenimente care pune în lumină rolul îndeplinit de Biserica Ortodoxă Română în acel an de tristă amintire.

Raymund Netzhammer, arhiepiscopul romano-catolic din Bucureşti, publica în aprilie 1907 un articol intitulat: «Die Rumänische Landeskirche und die Bauernaufstände» [110]), în care arăta, între altele, că răscoala din 1907 «este cea mai mare nenorocire care a lovit România». Gîndind şi scriind asupra răscoalelor de pe poziţie de clasă, autorul arăta, în continuare, că armata, în acţiunea de înăbuşire a acestora s-a purtat în chip strălucit, în timp ce Biserica Ortodoxă Română n-a intervenit cu autoritate în desfăşurarea evenimentelor din 1907. Ea a fost absentă, inconştientă şi pasivă în timp ce ţara ardea. O atitudine mai limpede a luat ea abia după un îndemn guvernamental [111]). Demnă de reţinut din acest articol este afirmaţia că preoţii au părăsit «calea dreptului şi au făcut cauză comună cu credincioşii lor» [112]).

Articolul arhiepiscopului romano-catolic din Bucureşti a primit, la timp, răspunsul cuvenit din partea Bisericii Ortodoxe Române, răspuns sobru şi politicos [113]). Redeschiderea discuţiei pe marginea acestui articol nu este, acum, utilă. Adevărul istoric nu poate fi, însă, întunecat de pasiuni şi resentimente omeneşti.

Biserica Ortodoxă Română, în timpul zguduitoarelor evenimente din 1907, a fost alături de popor. Ea cunoştea temeinic cauzele care au condus la izbucnirea răscoalelor, cunoştea nemulţumirea, suferinţa şi mizeria care copleşeau pe ţărani. Atît prin unii din slujitorii ei, care erau fii de ţărani şi care s-au alăturat ţăranilor, cît şi prin acei slujitori care au făcut apeluri la liniştirea spiritelor răzvrătite pentru a stăvili devastările şi crimele, Biserica Ortodoxă Română şi-a îndeplinit dumnezeiescul ei mesaj. Ea a slujit poporul român în ceasurile de durere din 1907 aşa cum l-a slujit, totdeauna în trecut, cu demnitate şi smerenie, cu devotament şi dreaptă cumpănire.

Pr. SC. PORCESCU

---

110) Articolul apărea într-o publicaţie bisericească Katholische Kirchenszeitung din Salzburg şi în extras.

111) Prof. T. M. Popescu, *O discuţie în jurul atitudinii Bisericii Ortodoxe Române faţă de răscoala din 1907*, în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 3-4 martie-aprilie 1967, p. 296-309.

112) *Idem.*

113) Revista Biserica Ortodoxă Română nr. 8/1908 p. 851-853 publica: Răspuns broşurii intitulată «*Biserica dominantă în România şi răscoalele ţărăneşti*»; protosinghelul Ilarion Mircea din Roman publica o broşură: «*Biserica dominantă din România în răscoalele ţărăneşti*», a arhiepiscopului latin din Bucureşti, Raymund Netzhammer.

Însemnări

O victorie a Poporului
(6 martie 1945 — 6 martie 1970)

La 6 martie a. c., poporul nostru a sărbătorit una din împlinirile sale istorice: a douăzecişicincea aniversare a instaurării la cîrma ţării a primului guvern popular-democrat, în frunte cu eminentul bărbat de stat Dr. Petru Groza. Această zi a încununat triumful voinţei neînfrînte, a luptei şi a jertfelor poporului nostru pentru libertate şi democraţie.

Indată după cucerirea puterii, masele populare au purces la înfăptuirea programului de democratizare a ţării, punînd prima piatră la temelia de nezdruncinat a statului român democrat-popular, a Republicii noastre Socialiste înfloritoare, de astăzi.

In anii care au urmat, orînduirea cea nouă din patria noastră, instaurată de masele populare, a lărgit continuu drepturile şi libertăţile cucerite. In acelaşi timp, s-au înfăptuit însemnate transformări economice şi sociale, creindu-se premizele pentru trecerea la etapa cea nouă: victoria definitivă a socialismului în ţara noastră.

Pentru transpunerea în viaţă a programului de democratizare a ţării, în aparatul de stat au fost promovaţi oameni cinstiţi din rîndurile clasei muncitoare, a ţărănimii şi a intelectualităţii.

In politica externă ţara noastră a cultivat prietenia cu toate popoarele care doresc pacea, pe baza principiului de egalitate, a respectării reciproce, a suveranităţii şi a independenţei naţionale.

Insemnatele victorii – statutul naţionalităţilor, democratizarea aparatului de stat, reforma agrară şi altele – pe care le-au obţinut masele populare în lupta lor revoluţionară pentru apărarea democraţiei şi păcii, rămîn înscrise cu slove nepieritoare în istoria poporului nostru.

Sprijinite de monopolurile străine, elemente reacţionare, unele rămăşiţe ale burgheziei, situate pe poziţii cu totul opuse, încercau să creieze dificultăţi regimului democrat-popular, să reprime mişcarea impetuoasă pentru progresul economic şi social şi să zădărnicească consolidarea orînduirii noi în patria noastră.

Provocările sîngeroase de la Constanţa, Caracal, Braşov, Craiova şi mai ales de la Bucureşti, au constituit grele încercări pentru fiii poporului care doreau libertate şi democraţie. Eroismul lor stă la temelia vieţii noastre libere şi fericite, dă tărie de granit, ca în legenda meşterului Manole, edificiului socialist de azi, din patria noastră.

Evocarea zilei de 6 martie 1945, cînd la cîrma statului nostru a fost instaurat primul guvern democrat şi popular din istoria ţării noastre, trezeşte în inimile noastre simţăminte de îndreptăţită mîndrie şi recunoştinţă faţă de făuritorii acestui act istoric şi de neţărmurita dragoste faţă de scumpa noastră patrie.

Biserica Ortodoxă Română, prin întîistătătorii, slujitorii şi credincioşii ei, alături de toţi fiii poporului român din patria noastră înfloritoare, ia parte cu aleasă bucurie la aniversarea acestei «victorii a poporului» de acum douăzecişicinci de ani şi îşi exprimă mulţumirea şi adînca recunoştinţă faţă de făuritorii ei de ieri şi faţă de înalta conducere a statului nostru de azi, care ne călăuzeşte cu înţelepciune şi vrednicie pe drumul fericirii şi păcii.

Totodată, slujitorii altarelor îşi exprimă întreaga lor adeziune faţă de politica justă şi clarvăzătoare pe care o desfăşoară ţara noastră, dezvoltînd tot mai mult relaţiile de

prietenie cu țările socialiste vecine și cu toate țările care doresc în mod sincer pacea – indiferent de orînduirea lor social-politică.

Avînd exemplul înaltei conduceri de stat, Biserica Ortodoxă Română, urmînd poruncile Mîntuitorului Hristos, întreține relații de prietenie cu toate Bisericile Ortodoxe surori, și cu toate celelalte Biserici și culte creștine și necreștine care lucrează și se roagă împreună pentru «pacea a toată lumea», pentru bunăstarea și fericirea tuturor.

REDACȚIA

Zile și nopți de grea încercare

Timp de aproape douăzeci de zile ne-a fost dat să îndurăm și să înfruntăm dezlănțuirea fără precedent a unor vitregii naturale care s-au abătut asupra țării noastre.

Apele patriei noastre: Mureșul, Someșul, Tîrnavele, Oltul, Prutul, Siretul, Moldova, Bistrița, Bîrladul și Dunărea bătrînă, învolburate de ploi îndelungate, au ieșit din albiile lor de veacuri, inundînd holdele, pustiind căminele oamenilor din multe sate și orașe, înghițind vieți omenești, îndoliind inimile noastre.

Cutremurați, ascultam, în fiecare zi, comunicatele în legătură cu inundațiile care pricinuiau imense pagube avuției noastre naționale.

Conducătorii patriei noastre, în frunte cu Domnul Nicolae Ceaușescu – președintele Consiliului de Stat – mergînd, cei dintîi, la fața locului pentru a cunoaște nemijlocit dimensiunile pagubelor provocate de năvala apelor, au dat îndrumările cuvenite și sprijinul necesar pentru preîntîmpinarea acestei calamități, îmbărbătînd pe cei sinistrați și mobilizînd pe toți oamenii în această acțiune patriotică și umană.

La chemarea conducătorilor noștri, prin care se cerea: salvarea bunurilor obștești, ajutorarea familiilor sinistrate, reluarea activităților economice și sociale întrerupte, tot poporul a răspuns prezent.

Intr-o înfrățire rar întîlnită, oameni ai muncii, țărani cooperatori, intelectuali, bărbați și femei, tineri și bătrîni, militari, organizații patriotice și de tineret, organizații de Cruce Roșie și de pionieri, toți oamenii din țara noastră au purces la lupta cu stihiile naturii, formînd un baraj viu în calea apelor.

Un simțămînt de înalt patriotism și de impresionantă solidaritate umană a străbătut țara de la un capăt la altul și, într-un efort colectiv nemaicunoscut, poporul nostru a pornit la acțiunea de zăgăzuire a apelor. Astfel a început dramatica luptă dintre forțele dezlănțuite ale naturii și puterea neobișnuită a oamenilor.

In aceste zile și nopți de grea încercare, poporul nostru a dovedit, o dată mai mult, atașamentul său puternic față de orînduirea noastră dreaptă de azi și față de vrednicii săi conducători; el a dovedit unitatea sa morală, solidaritatea și bărbăția în muncă, încrederea în propriile sale puteri.

Prin diferite scrisori și telegrame adresate conducătorilor patriei noastre, numeroase instituții centrale, organizații obștești, cetățeni de profesii diferite, bărbați și femei, tineri și bătrîni, studenți, elevi și pionieri și-au exprimat solidaritatea cu toți cei loviți de urgia apelor, și-au arătat dragostea față de scumpa noastră țară atît de greu încercată, contribuind cu bani, alimente și îmbrăcăminte pentru ajutorarea și mîngîierea familiilor sinistrate.

Impresionați de amploarea calamităților care s-au abătut asupra noastră și de pagubele pricinuite economiei noastre naționale și populației civile, conducătorii și oamenii de stat din alte țări, unele din ele, de asemenea, lovite de calamități naturale, organizații internaționale, întreprinderi și firme industriale, cetățeni străini aflați de mai multă vreme în țara noastră, prin diferite scrisori și-au exprimat compasiunea pentru țara și poporul nostru, pentru pierderile materiale și de vieți omenești din zonele acoperite de năvala apelor.

Ajutoarele primite de poporul nostru din partea unor state prietene, vecine sau îndepărtate, sînt o dovadă a prestigiului pe care îl are țara noastră în lume; ele sînt, în același timp, o dovadă de cinstirea de care se bucură poporul român între celelalte popoare.

Ajutoarele primite din partea unor organizații de Cruce Roșie și organizații religioase: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Ajutorul Bisericii Daneze, Ajutorul luteran

suedez, Ajutorarea protestantă din Olanda, Biserica română din Miami (Florida) S. U. A., Comitetul de ajutorare a bisericilor din Norvegia, Arhiepiscopul Atenei şi al întregii Grecii, Ieronimos, Ajutorul unor cetăţeni români din străinătate, precum şi cuvintele de îmbărbătare ce ne-au fost adresate ne-au mîngîiat inimile, ne-au încălzit sufletele, ne-au întărit braţele şi încrederea.

Dînd o înaltă apreciere ajutoarelor morale şi materiale acordate ţării noastre, poporul român face eforturi neîncetate pentru vindecarea rănilor pricinuite de furia apelor, pentru normalizarea vieţii economice şi sociale din ţara noastră.

In aceste zile grele, dragostea şi dăruirea noastră nu puteau rămîne la cuvinte. «Purtaţi sarcina unul altuia, zice Sfîntul Apostol Pavel, şi aşa veţi îndeplini legea lui Hristos» (Gal. VI, 2).

De aceea, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, profund mişcat de amploarea vitregiei care s-a abătut asupra ţării noastre, a adresat Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat, o telegramă din care spicuim următoarele: «Clerul şi credincioşii din cuprinsul Arhiepiscopiei laşilor îşi exprimă întreaga lor solidaritate cu toţi cei ce au avut de suferit de pe urma inundaţiilor.

In aceste momente de grea încercare, cînd energiile întregii noastre naţiuni se unesc într-o impresionantă solidaritate umană, însufleţiţi de profund umanism şi de dragoste faţă de scumpa noastră ţară, clerul şi credincioşii sînt hotărîţi să-şi aducă contribuţia lor pentru relua-rea activităţilor economice-sociale întrerupte, pentru limitarea şi înlăturarea pagubelor şi ajutorarea familiilor de sinistraţi».

Ascultînd de nobilele îndemnuri ale conştiinţei umane şi creştine, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a subscris salariul pe o lună şi a trimis îmbrăcămintea necesară pentru zece copii din zonele sinistrate, P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul a subscris salariul pe o lună, vicarul administrativ, consilierii, inspectorul bisericesc, exarhul, directorul seminarului teologic, protopopii, stareţii mănăstirilor, mulţi ieromonahi şi preoţi parohi au subscris salarul pe o lună, salariaţii cancelariei mitropolitane, profesorii de la seminarul teologic, preoţii, ghizii, salariaţii mănăstirilor şi ai tipografiei, cum şi cîntăreţii bisericeşti au subscris salariul pe o zi din fiecare lună pînă la finele anului 1970; Centrul eparhial, protopopiatele, mănăstirile şi parohiile au contribuit, după posibilităţile bugetare, cu diferite sume de bani.

Contribuţia Arhiepiscopiei laşilor, începînd de la întîistătătorul ei, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, şi pînă la cel din urmă slujitor, se ridică peste 3.200.000 lei.

In afară de aceasta, credincioşii şi slujitorii bisericeşti au dat tot sprijinul lor organelor locale ale puterii de stat pentru strîngerea de alimente şi îmbrăcăminte necesare familiilor din zonele sinistrate.

Primind aceste grele încercări, poporul nostru a purces neîntîrziat la muncă pentru asigurarea recoltei viitoare şi pentru normalizarea vieţii din zonele bîntuite de vijelia apelor revărsate.

Avînd ferma convingere că prin muncă înfrăţită toate greutăţile care s-au abătut asupra noastră vor fi învinse, dreptcredincioşii creştini sprijină fără încetare această acţiune patriotică, umană şi creştină, de refacere a economiei naţionale şi de ajutorare a familiilor lovite de furia valurilor.

Prin aceste acţiuni de întrajutorare a fraţilor noştri aflaţi în suferinţă noi împlinim o datorie sfîntă, izvorîtă din conştiinţa noastră de oameni şi creştini.

Prin aceste fapte de binefacere noi împlinim îndemnul dat de Sfîntul Apostol Pavel care zice: «Precum în toate aveţi belşug şi în această binefacere belşug să dovediţi» (II Cor. VII, 7).

Prin aceste fapte de dragoste samariteană noi am adus la îndeplinire părintescul îndemn pe care întîistătorul Bisericii Ortodoxe din Moldova, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, l-a făcut, cu inima plină de întristare, către iubiţii săi fii duhovniceşti, în aceste zile grele pentru ţara şi poporul nostru.

REDACŢIA

Despre opera Sfîntului Grigorie de Nyssa

Intre 22 şi 26 septembrie 1969 la mănăstirea de la Chevetogne din Belgia a avut loc o întîlnire a spe-

cialiștilor care s-au ocupat de lucrările Sfîntului Grigorie de Nyssa. Au fost discutate probleme de filozofie și de exegeză în legătură cu opera Sfîntului Părinte.

Acest colocviu a fost organizat de Sorbona și s-a intitulat: «Scrierile și cultura filozofică în gîndirea Sfîntului Grigorie de Nyssa». La început au fost prezentate trei rapoarte asupra situației actuale a studiilor nysseiene» Fr. Dr. Hadwig Hörner a vorbit despre ediția critică a operelor nysseiene apărută sub grija lui W. Jaeger. Dr. Gebhard May a prezentat probleme privitoare la cronologia vieții și scrierilor Sfîntului Grigorie de Nyssa. Cardinalul Daniélou a înfățișat tendințele actuale a studiilor închinate Sfîntului Grigorie după bibliografia ultimilor 25 de ani: lucrări de filozofie, de teologie, de spiritualitate. In teologia trinitară, Sfîntul Grigorie de Nyssa se străduiește să elaboreze o teologie despre Sfîntul Duh.

Pentru a se evita o cercetare dublă asupra aceluiași subiect, treizeci de participanți au fost invitați să facă scurte comunicări despre cercetările personale asupra operelor Sfîntului Grigorie de Nyssa. Pe urmă au fost discutate patru rapoarte despre exegeza Sfintei Scripturi în scrierile nysseiene. Raportul supus discuției de Mariette Canévet a fost intitulat: Exegeză și teologie în Comentarul la *Cîntarea Cîntărilor*. Se observă că exegeza tradițională a influențat teologia autorului. In centrul teologiei Sfîntului Grigorie este taina Intrupării care a stabilit o nouă relație între creat și necreat. Michel van Parys a tratat despre: «Exegeză și teologie în cărțile scrise de Sf. Grigorie de Nyssa împotriva lui Eunomiu». Prof. Robert Wieken a prezentat comunicarea consacrată temei: «Teologie și exegeză în Omiliile pascale ale Sf. Grigorie de Nyssa». Aceste Omilii sînt comparate cu literatura pascală de la Chiril al Alexandriei pînă la Meliton de Sardes. Ultimul raport asupra problemei mai sus amintite a fost pregătit de Monique Alexandre: «Teoria exegezei în De hominis opificio și In Hexaeméron».

Avînd în vedere cultura filozofică a Sfîntului Grigorie de Nyssa, prof. Ekkehard Mühlenberg a studiat subiectul în cărțile scrise împotriva lui Eunomiu, iar Dr. Reinhardt Hübner a prezentat un raport despre: «Planul fundamental teologic și implicațiile filozofice de unitate ale corpului lui Hristos la Sfîntul Grigorie de Nyssa». Dr. A. Hübner a examinat relația complexă și discutată care există în gîndirea capadocienilor între unitatea naturii umane și unitatea Bisericii.

Ziua de 26 septembrie 1969 a fost consacrată concluziilor colocviului. Este nevoie să se stabilească cronologia unor opere ale Sf. Grigorie de Nyssa, să se alcătuiască studii aprofundate asupra limbii, să se observe opera Sfîntului în tradiția bisericească și să se constate raporturile sale cu opera Sf. Vasile cel Mare, a Sf. Atanasie al Alexandriei, Marcel de Ancyra, Origen și Sf. Irineu. Pînă astăzi nu s-au studiat suficient problemele privitoare la mediul liturgic și catehetic al Sf. Grigorie de Nyssa.

* * *

Gregoire le Thaumaturge, *Remerciements à Origène*, Introducere, note, text grec și traducere de H. Cronzel, «Sources Chrétiennes», nr. 148, Paris, Cerf. 1969, 240 p.

Acest *Cuvînt de mulțumire* este o piesă unică în vechea literatură creștină. Sf. Grigorie Taumaturgul fiind cinci ani discipol al marelui Origen în Cezareea Palestinei a rostit la sfîrșit în prezența dascălului său și a publicului un cuvînt despre Origen ca neîntrecut profesor, «paradis al bucuriilor duhovnicești», despre metoda de predare, despre programa cursurilor. Mulțumește lui Dumnezeu, îngerului său păzitor și lui Origen pentru că este inițiat în filozofia creștină.

H. Cronzel care s-a ocupat în mai multe studii despre perioada în care Origen a stat la Cezareea Palestinii, publică acum acest Cuvînt al Sfîntului Grigorie Taumaturgul însoțit de traducere franceză, introducere și note. Opera este urmată de *Scrisoarea lui Origen către Sfîntul Grigorie* în care se găsesc sfaturi clasice cu privire la rugăciune și Scriptură.

In limba română acest Cuvînt a fost tradus în cadrul unei teze de licență.

Arhim. NESTOR

Studii apărute în anul 1969 în legătură cu „Învățăturile lui Neagoe Basarab"

«Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie», de la tipărirea lor în 1843 și pînă în prezent, au dat naștere cînd la simple discuții, cînd la adevărate controverse – asupra paternității sau asupra conținutului[1]), cînd la diferite considerațiuni în legătură cu problemele politice, militare, religioase, morale, estetice despre care este vorba în cuprinsul lor[2]).

Anul 1969, a adus noi contribuții în lămurirea unor probleme deschise de «Invățăturile lui Neagoe».

In afara capitolelor: 1) «O creație renascentistă în coordonate bizantine» (pag. 78-83) din *Istoria literaturii române* de George Ivașcu, București 1969, și 2) «Invățăturile lui Neagoe Basarab» (pag. 113-154) din *Literatura română veche* (1402-1647) de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu – Lyceum; Editura Tineretului, București 1969; au apărut și unele articole: 1) *Cuprinsul teologic al „Învățăturilor lui Neagoe Basarab"* de doctorand Ieromonah Antonie Plămădeală (pag. 244-262) în Studii Teologice nr. 3-4, anul XXI, martie-aprilie 1969 seria II-a: 2) *„Neagoe Basarab un Eminescu al timpului său?"* de Șerban Cioculescu, în România literară, nr. 51 (63), 18 decembrie 1969, pag. 12 și 14; etc. etc.

Materialul din aceste studii este fără îndoială, util. Șerban Cioculescu readuce în discuție problema paternității. După acest istoric și critic literar «Invățăturile lui Neagoe»... sînt ca o carte de «leat» mijlociu, iar autorul – domn sau călugăr, nu este decît un compilator, și lucrarea o «compilație». George Ivașcu, Dan Zamfirescu, demonstrează că Neagoe este autorul învățăturilor.

Ieromonahul Antonie Plămădeală încearcă o analiză a conținutului teologic al «Invățăturilor» lucru care «n-a făcut pînă astăzi obiectul nici unei analize sistematice și complete» (pag. 246). Folosind toată bibliografia, pînă la apariția articolului, încearcă, «mai ales, să deschidă perspectiva unor cercetări mai ample asupra cuprinsului, asupra relațiilor cu alte opere similare, asupra originalității, asupra identificării și ponderei izvoarelor, asupra importanței *Invățăturilor* pentru principalele discipline teologice care se găsesc în paginile lor și, în special asupra locului ce trebuie să le fie conferit în istoria gîndirii teologiei românești» (pag. 257). «Invățăturile lui Neagoe», trebuiesc privite ca «cel dintîi monument propriu de teologie dogmatică, de teologie morală și de spiritualitate creștină, ca prima colecție românească de rugăciuni și chiar ca o primă formă de nomocanon românesc» (pag. 247).

Studiul Ieromonahului Antonie Plămădeală în legătură cu cel «mai de seamă monument al cugetării și simțirii românești în limba slavă»[3]), pe un nou plan – cel teologic – este de un real folos.

Aspecte multiple ale «Invățăturilor» pot fi folosite în predici cu teme axate pe:

1. – *Muncă:* «lucrează mereu lucru de mînă, ca din lucrul mîinilor tale să se poată hrăni un sărac, căci șederea fără lucru este moarte sufletească»[4]); «Siliți-vă a fi plăcuți lui Dumnezeu și iubiți, ca să vă chemați împreună lucrători cu Dumnezeu»[5]).

2. – *Viața cumpătată:* «Că omul deacă să îmbată, de are și minte multă, el o piiarde; de are mîini viteze, nici de un folos nu-i sîntu; de i-ar fi picioarele repede, nimic nu-i sporescu și de are și limbă dulce și vorbitoare frumos, nici cu

---

1) Au apărat paternitatea: N. Iorga, Șt. Romanscky, A. Procopovici, Sextil Pușcariu, Dan Zamfirescu, G. Ivașcu, N. Cartojan etc.
Au considerat că domnul a avut totuși colaboratori pe un călugăr sau pe soția sa: N. Iorga, I. C. Chițimia, etc.; L. Predescu a afirmat că «Invățăturile» au fost scrise din porunca domnului.
Au contestat paternitatea: D. Russo, G. Pascu, Șerban Cioculescu etc.; o scriere pseudo-epigrafă: P. P. Panaitescu etc.
Au reliefat aspecte religioase: N. Iorga, T. G. Bulat, C. Noica, Antonie Plămădeală etc.

2) Au făcut referiri la cuprins din diferite unghiuri de vedere:
a. filologic – Hașdeu;
b. concepția militară – N. Bălcescu, Radu Rosetti;
c. organizarea politică a țării – P. P. Panaitescu;
d. cultură și literatură comparată – I. C. Chițimia;
e. experiență diplomatică – V. Cîndea;
f. gîndire social-politică – Șt. Ștefănescu;
h. conținut pedagogic – I. D. Negrescu;
g. gîndire specific românească – C. Noica etc., etc.

3) N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București 1940, pag. 42.
4) Doctorand Ieromonah Plămădeală, *op. cit.*, pag. 253.
5) Idem, *ibidem*, pag. 259.

aceia nu poate grăi»... «Dêcii deaca ne-am pierdut mintea, noi am dăz-lipit şi pre Dumnezeu de la noi şi cel ce iubeşte băutură multă, acela nu să va chema următoriu lui Hris-tos, ci va fi chemat ca un dobitoc. Pentr-acêia, fătul mieu, mai bine iaste să iubeşti băutura cea multă şi să te chemi dobitoc, au bine iaste să te chemi următoriu lui Hristos?» [6]).

3. – *Încredere în rugăciunile către Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu:* «Preacurată Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, acum toată nădejdea noastră o pui pre tine şi sluga noastră pre mîna ta o dăm, să-i fii sprijinitoare, şi cinstea mea tu să o întăreşti, că să-Ţi mulţumesc neîncetat. Ca toată cinstea mea de la al Tău iubit fiiu iaste şi de la Tine, Preacurată a lui Dumnezeu Năs-cătoare» [7]) etc., etc.

Diac. Prof. I. IVAN

Alte două tablouri reprezentînd pe Mitropolitul Veniamin Costachi

Mitropolitul Veniamin Costa-chi, în cei aproape patruzeci de ani de arhipăstorie, s-a impus ca vrednic patriot şi ca pildui-tor slujitor al Bisericii.

Contemporanii l-au stimat, l-au apreciat, i-au urmat sfatu-rile şi, drept recunoştinţă, i-au fixat chipul în «portrete». Nu s-a greşit cînd s-a afirmat că «nici unul din ierarhii noştri nu are atîtea tablouri răspîndite pe la diferite instituţii şi case particulare, ca Mitropolitul Ve-niamin» [1]).

Nu de mult, într-un articol publicat în această revistă, s-a încercat o catalogare «a tuturor portretelor» care înfăţişează pe Mitropolitul Veniamin de la începutul activităţii sale ca mi-tropolit – 1803 – şi pînă la trece-rea din lumea aceasta – 1846. In această listă – catalog s-au adău-gat şi copiile fotografice, gravurile, copiile pictate după alte originale etc. pînă în 1904. Lista cuprinde 27 de numere [2]).

La această listă – catalog, mai adăugăm încă două portrete: unul păstrat la Mănăstirea Neamt şi altul la Biserica Sanatoriului Bise-ricani.

Am semnalat, cu alt prilej, exis-tenţa la Mănăstirea Neamţ a aces-tui tablou al Mitropolitului Venia-

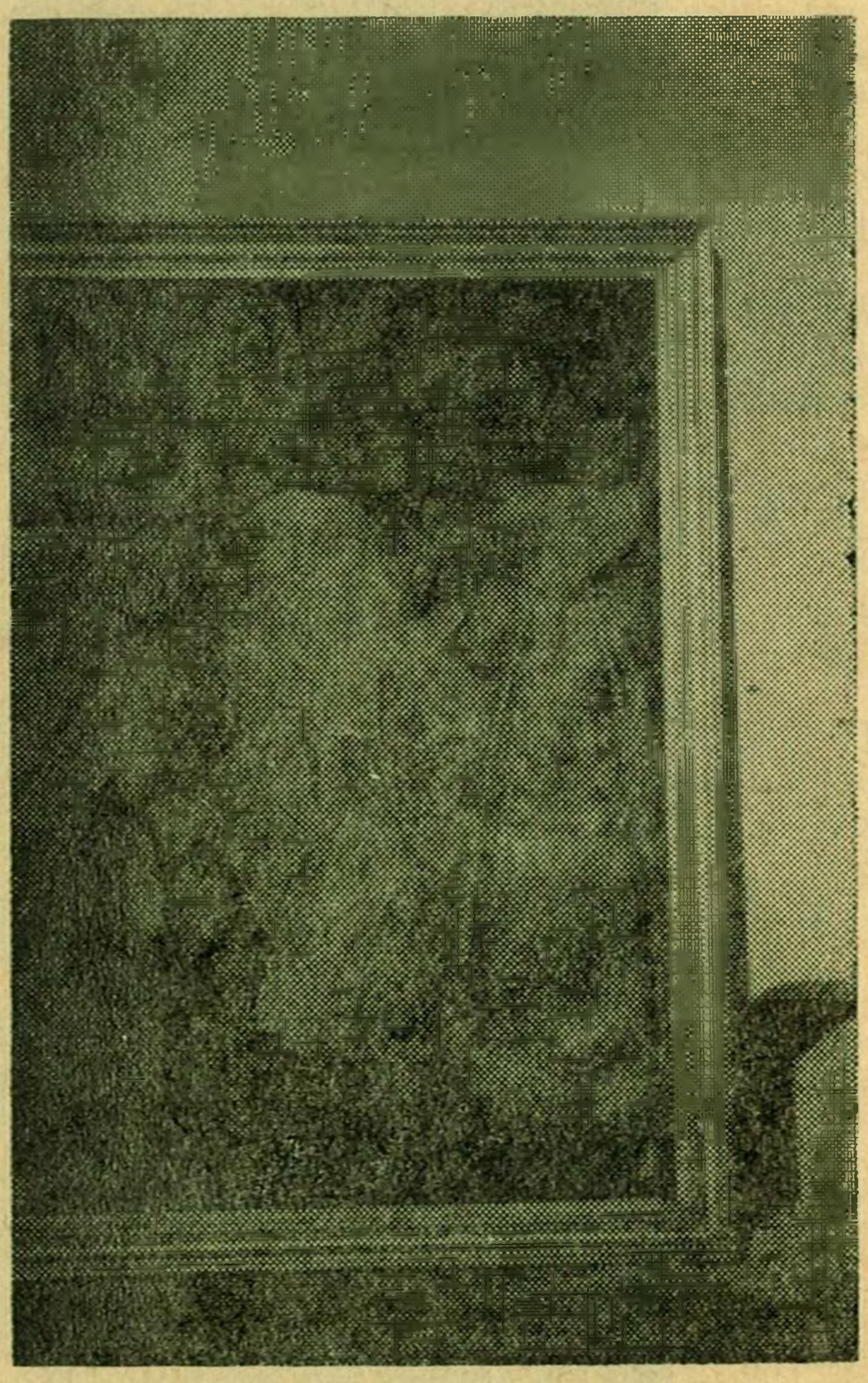

Fig. 1. Tabloul Mitropolitului Veniamin Costachi executat de Livaditi (1843) păstrat la Mă-năstirea Neamţ

min executat de Livaditi în 1843 [3]), în afară de alte trei tablouri a ace-

---

6) *Literatura română veche* (1402-1647), Bucureşti 1969, pag. 118-119.

7) Idem, *ibidem*, p. 119.

8) Ediţiile cu text românesc tipărite pînă acum: 1843, 1844 folosită de N. Bălcescu, 1865 a lui Haşdeu, 1910 a lui N. Iorga, 1932 a lui Lupeanu, 1938 a lui D. Ciurezu şi 1939 a lui Şt. Manciulea şi V. Grecu.

1) Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia Mănăstirea Neamţ, 1946, p. 89.

2) Prof. Ionela Manolescu, *Portretele Mitropolitului Veniamin Costachi*, în revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei (p. 143-153) an XLIII nr. 1-2, ianuarie-februarie 1967, p. 152.

3) Diac. Prof. Ioan Ivan, *Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamţ*, în revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an XLIII nr. 1-2 ianuarie-februarie 1967 (p. 80-89) p. 88.

luiași mitropolit păstrate tot la Neamț.

Tabloul lui Livaditi se află în camerele numite «Stăreția din zid» – aripa de nord a careului incintei Mănăstirii Neamț – construcție a

tinsă, ochii mari, luminoși, barba albă-mătăsoasă, printre fire între-zărindu-se conturul feții; chipul său pune în lumină pacea sa lăuntrică, tăria sufletească, răbdarea neclintită, profunzimea în cugetare.

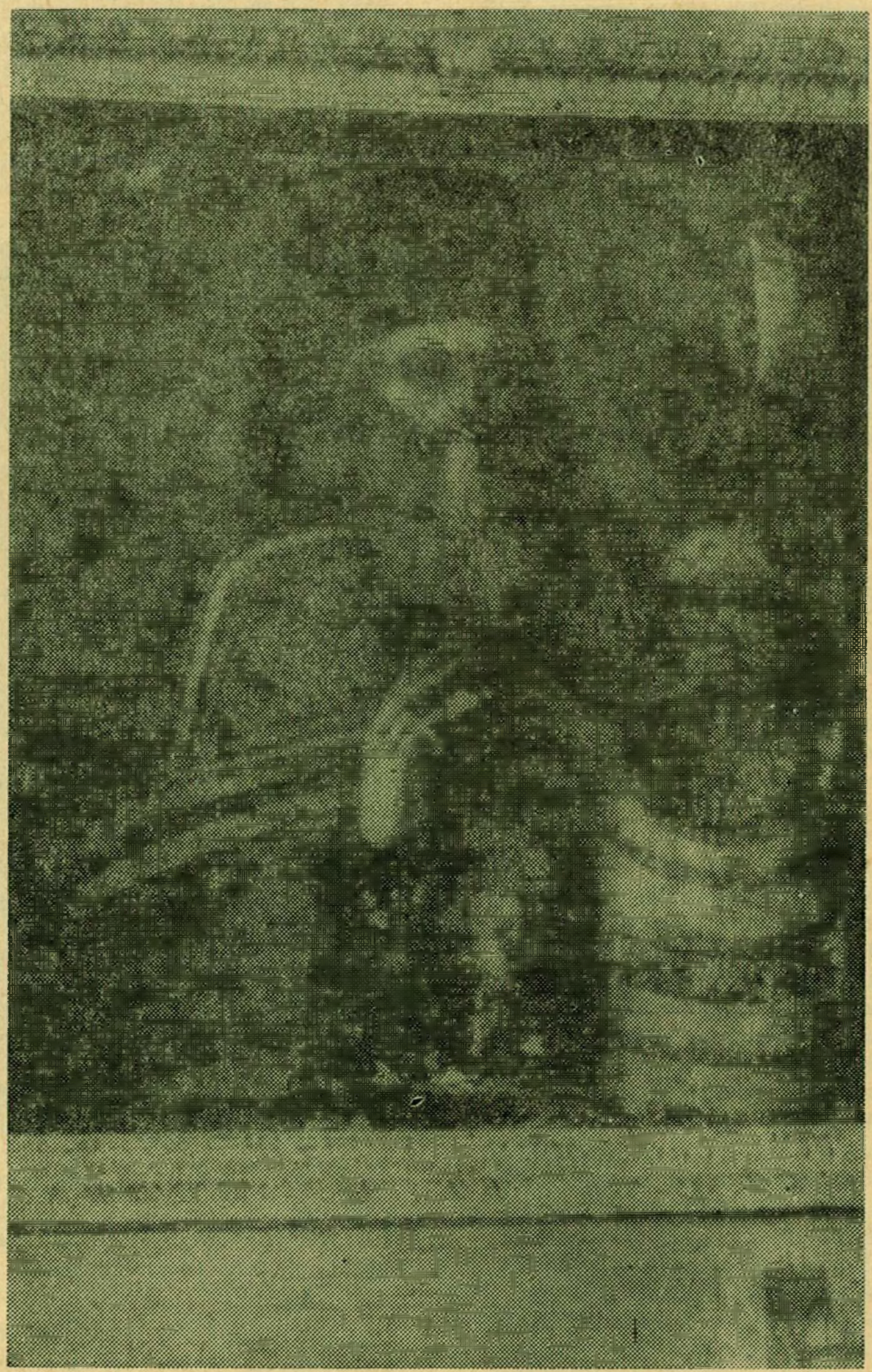

Fig. 2. Tabloul Mitropolitului Veniamin Costachi din anul 1826 păstrat la Bisericani

Mitropolitului Veniamin unde se află și paraclisul Adormirea Maicii Domnului.

Livaditi îl prezintă pe Mitropolitul Veniamin cu înfățișarea dis-

Privirea sa străbate zările (fig. 1).

Mitropolitul poartă culion și camilafcă, este îmbrăcat în mantie arhierească; sub mantie se disting panglicile unor decorații, crucea și

engolpionul ca semne mitropolitane; în mîna stîngă ține cîrja arhierească cu pateriță pe care se află brodate inițialele V[eniamin] M[itropolit]; cu mîna dreaptă binecuvintează. Rasa pe care o poartă este neagră, cu mînecă largă de tip grecesc. Deasupra mîinii drepte stă scris „*Livaditi 1843*".

Acest tablou se înscrie ca al 28-lea față de lista la care ne-am referit.

Surprinzător este că, la Bisericani – Jud. Neamț, se găsește un portret al Mitropolitului Veniamin (fig. 2). Pateriţa este documentul care nu lasă nici o urmă de îndoială despre cine este vorba în portret. Numele despărțit în două grupe arată că este «M[itropolitul] *Veni-amin 1826 mai*". Dimensiunile pînzei 1,10 m. × 0,98 m., pictură în ulei fixată într-o ramă de lemn bronzată. Pînza în partea de jos are o spărtură. Rama în partea de sus, la mijloc, are o mitră cu o cruce deasupra.

Spre deosebire de tablourile cunoscute și descrise pînă acum, acest tablou prezintă aspecte și trăsături deosebite. Aici ni se prezintă bărbatul preocupat, cu ochii pătrunzători, barba deasă înspicată, plin de autoritate. Pe cap poartă culion și camilafcă, pe umeri mantia arhierească iar pe piept apare numai engolpionul; este îmbrăcat cu rasă neagră, cu mînecă largă tip grecesc. Cu dreapta binecuvintează, cu stînga ține cîrja arhierească cu pateriţa pe care se găsesc înscrise numele și și anul: „*Veni-amin 1826 mai*". Din colțul stîng al tabloului, în timp ce Mitropolitul Veniamin binecuvintează, el însuși este binecuvîntat de mîna luminoasă a Marelui Arhiereu, Iisus Hristos.

Tabloul de la Bisericani se înscrie ca al 29-lea față de lista pomenită. Este un tablou care ni-l prezintă pe Veniamin cu 20 de ani înainte de a închide ochii, în plină activitate, cu tăria care stăpînește dar care se lasă stăpînit de puterea cea nevăzută a lui Dumnezeu.

Nu am putut identifica cine este autorul tabloului de la Bisericani și nici datorită cărui fapt se găsește acolo.

A fost acest tablou de la început la Bisericani? a ajuns cu vreun posesor care s-a stabilit la Bisericani? a fost comandat de unul din starețiii contemporani cu Veniamin ca Teodosie sau Nicon Mironescu sub care s-au făcut unele îmbunătățiri la Bisericani?, sînt întrebări la care, deocamdată, nu putem da un răspuns.

Aceste două tablouri merită a fi înscrise în lista încă deschisă a tablourilor lui Veniamin și prețuite pentru vechimea lor.

Diac. Prof. I. IVAN

Recenzii și note bibliografice

Vilmos Vajta [1]) **Die unmögliche „Interkommunion“**, (Intercomuniunea cea imposibilă). (În «Oekumenische Rundschau nr. 4/1969, p. 560-570).

Utilizarea unei terminologii clare favorizează discuțiile teologice. Discuțiile ecumeniste întîmpină adesea dificultăți mari din lipsa unui dicționar comun. Probă este și problema «intercomuniunii». Teologii tuturor confesiunilor cunosc problemele acesteia și totuși cuvîntul «intercomuniune» întunecă drumul spre înțelegere, generînd concepte diferite. Astfel, este firesc dacă «intercomuniunea» are susținători, dar și adversari. Cuvîntul «intercomuniune» ar fi fost întrebuințat pentru prima dată în anul 1867 într-un protocol «Lambeth», pentru a numi comunitatea dintre anglicanii din diferite provincii, iar în 1897 pentru a numi legături posibile cu Biserica din Suedia. Dar cuvîntul «intercomuniune» nu mai este azi potrivit pentru numirea comunității între Biserici aparținînd aceleiași familii confesionale. Cuvîntul nu aduce lămuriri nici atunci cînd este întrebuințat pentru relația dintre Biserici care se deosebesc în ce privește conceptul lor despre Euharistie.

Conferința interconfesională de la Edinburg (1937) s-a ocupat de multele semnificații ale cuvîntului «intercomuniune», iar cea de la Lund (1952) a elaborat și o schemă în privința aceasta, fără să înregistreze o lămurire. Nu se încercase să se elaboreze o terminologie dogmatică. Considerînd mulțimea semnificațiilor date acestui cuvînt în discuții teologice ar fi mai bine să fie evitată utilizarea lui, consemnează autorul. În Sf. Euharistie este deci vorba de o comunitate, comuniune (koinonia). În săvîrșirea Sfintei Euharistii se manifestă unitatea esențială între Hristos și credincioșii Săi. Aceasta-i taina unității. Deci Euharistia și Biserica sînt legate întreolaltă și orice încercare de a le separa nu poate fi acceptată nici de realitatea biblică și nici de tradiția limpede a Bisericii vechi. Sf. Euharistie este deci săvîrșită în contextul comuniunii (koinonia). Termenul «inter» — comuniune nu redă suficient relațiile ecclesiologice și ar trebui înlocuit cu termenul «comuniune» (Koinonia) — comunitate. În aceasta — trebuie reținut — sfînta Taină este săvîrșită de ministerium eclesiasiticum și credincioșii sînt invitați să participe la ea. Comunitatea aceasta n-are ca premisă necondiționată aceeași structură și același cadru al vieții duhovnicești și în ea pot exista deosebiri de limbă, de situație geografică, de cultură etc.

În situația ecumenică de azi, demn de notat este faptul — scrie autorul — că unele Biserici, fără să constituie împreună o comunitate bisericească, s-au arătat dispuse să admită la săvîrșirea Sfintei Euharistii și preoții altor Biserici. Da, se pot induce diferite motive pentru această practică, între care mai ales intenția de a constitui împreună o «comunitate deplină». Conferința — Lambeth a admis pentru anumite cazuri precise o «celebrare comună» a Sfintei Euharistii. Aici «intercelebrarea» apare ca ultima treaptă în realizarea unității bisericești. Dar sînt și Biserici care continuă să păstreze separația

---

1) Profesor pentru Teologia ecumenică în Strassburg.

faţă de alte Biserici şi totuşi acceptă schimbul de preoţi la săvîrşirea Sfintei Euharistii. Acest fenomen, care ignorează separaţiile bisericeşti actuale, fără să stabilească o comunitate bisericească deplină, autorul îl numeşte «intercelebrare». Prefixul «inter» voieşte să arate că celebrarea constituie o legătură între diferite Biserici separate. Şi astfel se recunoaşte principial sciziunea în Trupul lui Hristos. O astfel de «intercelebrare», evident, recunoscînd reciproc funcţiile bisericeşti, acceptă reciproc şi împărtăşirea credincioşilor Bisericilor respective. Ca exemplu autorul induce intercelebrarea dintre Bisericile reformate şi luterane din unele ţări, fără să existe între ele o unire bisericească.

Dar «intercelebrarea» aceasta poate fi conciliată cu principiile ecclesiologice ale Koinoniei ? «Intercelebrarea» aceasta poate contribui la unirea Bisericilor ? Pe ce principiu ecclesiologic se bazează practica intercelebrării ?

Privind însă problema din punct de vedere al Bisericii Ortodoxe trebuie precizat că termenii «intercomuniune», «intercelebrare» şi alţii de acest fel nu pot primi circulaţie. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, participînd la ultima sesiune a Comitetului Central al «Consiliului Ecumenic al Bisericilor», a atras atenţia asupra confuziei ce se face între «comuniune şi împărtăşanie» sau între «agapă şi împărtăşanie». Participarea «tuturor» la Împărtăşanie nu poate fi premisă, ci consecinţă a reunirii Bisericilor.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

Note pe marginea noii ediţii a Liturghierului lui Coresi *)

La împlinirea a 400 de ani de la prima traducere a Liturghiei în limba română de către diaconul Coresi, Editura Academiei tipăreşte, într-o excelentă ediţie critică, textul *Liturghiei lui Ioan Gură de Aur*. Despre existenţa tipăriturii *Liturghiei* lui Coresi se ştia, pînă acum cîţiva ani, numai din informaţii documentare. La 9 septembrie 1570 episcopul Pavel Tordasi trimitea în dar prinţului Transilvaniei din acea vreme, Ioan Sigismund, o cărţulie «Büchlein», tipărită sub îngrijirea sa. În acelaşi an, într-o scrisoare a episcopului către primarul oraşului Bistriţa se amintea că preoţii care vor veni la sinod la Cluj să ia şi bani cu ei, pentru a cumpăra cărţi româneşti : *Psaltirea* şi *Liturghierul*. Se părea însă că din această tipăritură nu s-a păstrat nici un exemplar. Învăţaţii erau totuşi de comun acord că nu este vorba despre o nouă ediţie a *Molitvelnicului* apărut în 1563, ci de o traducere coresiană separată. În 1927 prof. Nicolae Sulică a descoperit în biblioteca Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului un exemplar al unei *Liturghii*, în format mic, cu 42 de foi, fără foaia de titlu. În studiul pe care l-a publicat, d-sa a analizat minuţios această tipăritură şi pe baza caracterelor tipografice, a calităţii hîrtiei şi a vignetelor a ajuns la concluzia că *Liturghierul* este o tipăritură coresiană din 1570, din tipografia braşoveană. O dată cu achiziţionarea, în 1959, a exemplarului, de către biblioteca arhiepiscopiei din Sibiu, pentru prima dată textul acestei slujbe a fost pus la îndemîna specialiştilor de către prof. Spiridon Cîndea, care l-a publicat în revista «Mitropolia Ardealului» V (1960), nr. 1-2, p. 70-92. Ediţia de faţă se deosebeşte de ediţia Cîndea prin studiul lingvistic introductiv, prin aplicarea metodei interpretative de transcriere a textui, care este reprodus şi în facsimile, prin glosarul ştiinţific care însoţeşte textul.

În *Introducere*, după o analiză detaliată a împrejurărilor istorice ale apariţiei primului liturghier românesc, şi după prezentarea stadiului actual al cercetărilor consacrate *Liturghierului*, Al. Mareş, autorul ediţiei critice, expune într-un capitol intitulat *Curentul literar care a iniţiat traducerea şi tipărirea Liturghierului* opinia sa privind introducerea liturghiei în limba română în biserica ortodoxă română şi românizarea cultului. Punctul de vedere susţinut de d-sa şi anume că naşterea unui curent intern care urmărea românizarea

*) *Liturghierul lui Coresi*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Editura Academiei, Bucureşti, 1969.

cultului poate fi consemnat abia la sfîrşitul sec. al XVII-lea, adică de la Dosoftei (p. 42), nu este susţinut prin argumente irecuzabile. Realitatea vieţii interne a bisericii române contrazice această interpretare tehnicistă. Introducerea limbii române în biserică are o sferă mult mai largă decît introducerea oficierii liturghiei în limba română. Se impune această precizare de rigoare deoarece din afirmaţia lui Al. Mareş reiese că prin cult s-ar înţelege numai slujirea liturghiei.

Ce reprezintă traducerea Liturghiei pentru cultul ortodox şi care este importanţa marcată de acest eveniment pentru introducerea limbii române în cult şi, deci, a răspîndirii cuvîntului scris în limba română ?

Liturghiile, care s-au definitivat ca text în limba greacă în sec. al V-lea, au fost transmise fără deosebiri esenţiale de-a lungul secolelor. În secolul al IX-lea, o dată cu recunoaşterea limbii slave ca a treia limbă sfîntă, liturghiile au fost traduse de către Chiril şi Metodiu şi în limbă slavă. În Biserica română prima tipăritură realizată pe pămîntul ţării noastre a fost *Liturghierul* lui Macarie (1508), în limba slavă. Tipăritura lui se situează printre primele tipărituri slavone din lume şi este un succes al artei tipografice a acelor începuturi, demonstrînd totodată importanţa care se dădea slujbei principale, Liturghia, în Biserica ortodoxă. La mijlocul secolului al XVI-lea, sub influenţa ideilor Reformei, unii reprezentanţi ai calvinismului au iniţiat tipărirea în limba română a *Liturghiei*, folosind traduceri anterioare pe care, revizuindu-le, Coresi le-a şi tipărit, cel mai probabil în vara anului 1570.

O întreprindere de tipărire şi difuzare a unei cărţi în acea epocă, cînd cheltuielile investite erau foarte mari, nu poate fi concepută ca o hazardare, dacă iniţiatorii n-ar fi fost siguri că acţiunea lor va fi bine primită. Societatea românească a fost receptivă la schimbarea care i se propunea de către reformatori, pentru că aceeaşi dorinţă o aveau şi minţile luminate ale românilor. Le lipseau însă mijloacele materiale. Cînd impulsul a venit, preoţii din jurul bisericii Sf. Neculai din Şcheii Braşovului — fără să se teamă de eventuale acţiuni represive împotriva lor din partea conducerii Bisericii ortodoxe, au aderat cu entuziasm la acţiunea de traducere şi tipărire a cărţilor în limba română. Dovada răspîndirii *Liturghierului* este că în 1585, după unele date documentare, nu mai exista nici un exemplar nevîndut.

În sprijinul punctului de vedere al prof. P. P. Panaitescu, care a susţinut că «nevoile interne ale societăţii româneşti au determinat aceste iniţiative», sînt manuscrisele care au stat la baza primei tipăriri a *Liturghiei* în limba română. Această acţiune a fost în concordanţă cu dorinţa clericilor ortodocşi de a sluji în limba română, pentru ca poporul să înţeleagă cele ce se citesc în biserică, cum afirmă şi Coresi.

Tipăritura coresiană a făcut posibilă oficierea slujbei principale a ortodocşilor în limba română. Faptul că o a doua tipărire a liturghiei s-a realizat abia după o sută de ani, şi se bazează pe o nouă traducere, de data aceasta din limba greacă, nu dovedeşte că tipăritura lui Coresi nu se răspîndise şi în celelalte provincii, la începutul sec. al XVII-lea. În memoriile sale, Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, a menţionat că în multe biserici din Ţara Românească liturghia se slujea în româneşte, dar acest fapt era privit ca un abuz religios de către boieri. Acţiunea lui Dosoftei, susţinută de autoritatea de care dispunea, a dus la generalizarea cultului în limba română. Trecerea la slujirea liturghiei în limba română de către toţi preoţii, la sfîrşitul secolului al XVII-lea a reprezentat veriga finală din lungul proces de introducere a slujirii în româneşte, început prin *Liturghia* în limba română a lui Coresi. Trebuie să avem în vedere că acceptarea slujirii şi a acestei taine a fost întîrziată din motive foarte diferite, printre care era de mare însemnătate păstrarea misterului Sfintei Proscomidii.

De altfel există dovezi documentare despre slujirea în limba română încă de la începutul sec. al XVII-lea. Arhidiaconul Paul de Alepp care a întovărăşit pe Patriarhul Macarie prin Ţările române descrie, în cuvinte elogioase, cîntarea în limba română a strănii

din stînga din bisericile din Moldova. Iar Patriarhul Dositei al Ierusalimului cerînd Mitropolitului Atanasie Anghel, ca «slujba de toate zilele se te nevoieşti cu de-adinsul să se citească toată pre limba slovinească, iară nu rumâneaşte» dovedeşte, că de fapt, slujba se făcea în româneşte iar autoritatea ecleziastică încerca să stăvilească un proces în plină dezvoltare. Şi dacă Chir Teodosie, tipărind, la 1680, *Liturghierul*, lasă textul slujbei în limba slavonă, motivarea sa nu invocă argumente de ordin social sau politic, ci de natură lingvistică, recunoscînd că nu are măiestria de a tălmăci adîncimea textului liturgic: «Liturghia toată a o prepune pre limba noastră şi a o muta, nice am vrut, nice am cutezat; drept mărturisesc pentru multe alte pricini ce m-au împins, *săvai că şi pentru scurtă limba noastră ce iaste*» (Bibliografia românească veche, I, p. 234). Invocarea *tradiţiei* slujirii în slavoneşte este făcută de Chir Teodosie abia la sfîrşit, ca un fapt de mai mică importanţă. Principalul, în acţiunea de introducere a limbii române în biserică, a fost existenţa textelor traduse.

Chiar de la primele traduceri, Coresi a pus în mîna clerului toate cărţile esenţiale legate de activitatea practică. Uzul folosirii limbii române în cult începe, după părerea noastră, prin acele slujbe care erau direct legate de trebuinţele credincioşilor. Considerăm că prin slujbele celelalte ale Bisericii ortodoxe şi nu prin liturghie s-a început naţionalizarea cultului. *Psaltirea* şi *Cazania* cărţi citite cu interes atît de preoţi cît şi de credincioşi a familiarizat, timp de o sută de ani, pe toţi românii cu auzirea cuvîntului lui Dumnezeu în limba maternă. Slujbe ca botezul, cununia, înmormîntarea se oficiau, de la sfîrşitul sec. al XVI-lea, în limba română, şi nu numai în Transilvania.

Pe ce ne bazăm susţinînd această afirmaţie? Tipărirea slujbei *Pogrebania preoţilor* (Tîrgovişte, 1650) arată că este vorba despre o practică care se transmitea pe cale orală şi, pentru a unifica ritualul, tipărirea urmăreşte să dea textul care să fie folosit conform tipicului. De asemenea, studiind din punct de vedere lingvistic limba *Molitvelnicului* (1681), tipărit de Dosoftei, am ajuns la concluzia că el a folosit texte care circulau anterior printre preoţi, deoarece termenii vechi şi existenţa unor regionalisme proprii graiului din Transilvania nu se pot datora unui unic traducător. Credem că se cunosc suficient datele privind circulaţia cazaniilor, atît a celor tipărite de Coresi şi, mai ales, a celei a lui Varlaam, care probabil că a folosit textul unei cazanii moldoveneşti din sec. al XVI-lea (cf. At. Popa, *A existat o Cazanie moldovenească în sec. al XVI-lea*, în «Cercetări de lingvistică», Cluj, nr. 1/1965).

Concluzia privind naţionalizarea cultului se cuvine să aibă prezente următoarele aspecte:

— Dorinţa preoţimii slujitoare de a săvîrşi cultul în limba română a fost o realitate la sfîrşitul sec. al XVI-lea, dovadă uşurinţa cu care au fost acceptate cărţile traduse de Coresi (difuzarea lor probează aceasta, după cum motivul apelării la aceste cărţi poate să fi fost generat şi de cunoaşterea, din ce în ce mai slabă, a limbii slavone).

— În Transilvania, conducătorii Bisericii ortodoxe din secolul al XVII-lea, Ghenadie, Iorest ş. a. au ştiut să distingă între acţiunea de naţionalizare a cultului şi acţiunea calviniştilor de a atrage pe români de partea lor. Prozelitismul clasei conducătoare maghiare, care dorea să-şi asigure prin intermediul cultului şi conducerea spirituală a românilor, a eşuat.

Din această acţiune propangandistică, românii din Ardeal au ştiut să-şi oprească partea bună: ei au adoptat slujba în limba maternă, fără ca prin aceasta să cadă în erezie. Se poate ca exemplul lor să fi fost pilduitor şi prestanţa folosirii limbii slavone în cult să fi cedat pasul limbii române şi în celelalte provincii. Mult mai verosimilă este însă explicaţia prin tendinţa internă de adoptare în cult a limbii române. Românizarea cultului se datoreşte unei mişcări interne susţinute de preoţimea slujitoare, chiar în acele situaţii cînd tendinţa lor nu a fost sprijinită de către conducerea bisericii de la începutul sec. al XVII-lea.

Elementele care au favorizat adoptarea limbii române în cult, fără controverse teologice, sînt: caracterul umanitarist larg, spiri-

tul de adeziune şi capacitatea de asimilare a ideilor progresiste pe care le-a manifestat, din totdeauna, Biserica Ortodoxă Română şi orizontul panortodox pe care şi l-a apropiat, depăşindu-şi nevoile înguste şi imediate.

Recapitulînd sintetic starea de lucruri din Biserica română din Ardeal din sec. XVI-XVII, situaţia se prezintă astfel: impulsul extern, concretizat în traducerea principalelor cărţi de cult ortodox a găsit nu numai teren favorabil acestei iniţiative, ci şi spirite luminate, care au ştiut să distingă cele două aspecte ale acţiunii, însuşindu-şi-o pe cea care era favorabilă Bisericii ortodoxe. Abilitatea ierarhilor a constat în acceptarea formală a dezideratelor oficiale de convertire, pentru ca de fapt cartea românească să fie folosită pentru întărirea ortodoxiei.

Lupta pentru ortodoxie în Ardeal s-a unificat încă de la începuturi cu lupta pentru independenţă şi libertate a poporului. Biserica a sprijinit aceste aspiraţii, dînd în mîna poporului cărţi de înălţare sufletească şi de legătură spirituală, dar, mai ales, oficiind slujbele de trebuinţă în limba maternă. Dorinţa de a oficia în limba română a apărut spontan la slujitorii ortodocşi din celelalte provincii, care au început să se folosească de textele româneşti pentru trebuinţele de cult.

Privită astfel, opera coresiană şi traducerea *Liturghiei* se înscrie ca un început, ca acea licărire care a declanşat «miracolul» în Biserica română.

Unica dintre Bisericile ortodoxe care şi-a impus limba maternă ca limbă de slujire, după constituirea «limbilor sfinte», ea a desăvîrşit «miracolul» *limbii* române, perpetuată ca limbă romanică în conglomeratul de limbi cu care poporul nostru a venit în contact de-a lungul secolelor. Selecţia acelor momente care punctează drumul ascendent spre generalizarea cultului va înscrie ca începuturi traducerea *Psaltirii*, şi va consemna ca punct culminant cea de a 6-a tipăritură a lui Coresi, *Liturghia lui Ioan Gură de Aur*, de la 1570.

Liturghia tipărită de Coresi reprezintă o reuşită şi din punct de vedere a perfecţiunii teologice a traducerii. Pr. prof. P. Vintilescu, în studiul *Contribuţii la revizuirea liturghierul român*, Bucureşti, 1931, considera primul liturghier românesc o operă liturgică în care proprietatea termenilor este urmărită cu minuţiozitate. Dacă ţinem seama de evoluţia generală a limbii române, de perimarea sensurilor unor cuvinte şi chiar de ieşirea din uz a multor cuvinte, este normal ca textul să nu mai corespundă unei formulări din zilele noastre. Dar deosebirile esenţiale sînt de natură sintatică, deoarece fidelitatea faţă de topica textului original este evidentă.

Studiul asupra limbii *Liturghiei* lui Coresi din ediţia de faţă pune la îndemîna specialiştilor o analiză amănunţită a tuturor faptelor caracteristice secolului al XVI-lea. Modul exemplar în care a fost transcris textul face din această operă unul dintre cele mai preţioase instrumente ale cercetării filologice din ţara noastră.

Modul ireproşabil în care a a fost alcătuită ediţia *Liturghierului* lui Coresi, cu întregul ei aparat critic, demonstrează că filologia română se află pe drumul bun al reconsiderării monumentelor literaturii române vechi, care sînt în acelaşi timp şi monumentele literaturii bisericeşti din România.

ZAM. PAUL

Arh. H. Chiţulescu şi Arh. T. Chiţulescu, **Şapte monumente celebre ale antichităţii**, ediţia a II-a, Bucureşti 1969.

Lucrarea are ca temă cele şapte monumente celebre ale antichităţii considerate «minuni» şi denumite astfel deoarece aspectul lor arhitectural, realizarea lor constructivă şi valoarea lor artistică depăşea tot ce se executase pînă atunci în genul fiecăreia dintre ele.

Cartea scoate în evidenţă locul ocupat de aceste monumente în ierarhia valorilor artistice, pe care omenirea le-a creat într-o anumită perioadă a dezvoltării sale. Ea pune la îndemîna marelui public cititor de la noi, grupate laolaltă, datele istorice şi tehnice esenţiale pentru cunoaşterea celor şapte principale monumente ale arhitecturii antice şi, prin ele, a nivelului general ştiinţific şi tehnic realizat succesiv, la început în aria

civilizaţiilor orientale, iar mai tîrziu în aceea greco-romană. În paginile ei se oferă cititorilor dornici să-şi lărgească cunoştinţele de cultură generală, cu totul altceva decît jocul sinistru cu moartea şi cu focul, pentru mai marea glorie a împăraţilor; aici ni se arată cum construiau oamenii de altă dată şi nu cum distrugeau. «Realizarea fiecăruia din cele şapte monumente a pus probleme numeroase şi grele privind arhitectura, modalităţile constructive, transportul şi rezistenţa materialelor, ornamentarea etc. Cu deosebire, studiile asupra piramidei lui Keops — singurul din cele şapte monumente păstrat pînă în zilele noastre — au luat o mare dezvoltare. Aici cercetările oamenilor de ştiinţă au deschis drumul ideii că marea Piramidă n-a fost numai un mormînt în sensul limitat din zilele noastre; ea apare, în lumina acestor studii, ca o reprezentare geometrică a cunoştinţelor avansate ale acelor îndepărtate vremi. Ea ascunde o serie de date matematice, geodezice şi astronomice, la descoperirea cărora se poate ajunge printr-o interpretare atentă şi meticuloasă a dimensiunilor şi proporţiilor închise în ea. Autorii acestei lucrări au socotit util să însereze în studiul lor o parte din aceste date. Au făcut-o însă cu prudenţă în scop pur informativ, pentru ca cititorul român să-şi dea seama de progresul şi amploarea cercetărilor iar — unde este cazul — de excentricitatea lor».

«Măreţia acestor monumente vine mai ales din faptul că fiecare din ele rezumă şi ilustrează un vast proces istoric — cu toate elementele infrastructurii şi suprastructurii lui — ajuns în faţa deplinei maturităţi. Astfel, Piramida cea Mare ilustrează autoritatea politică şi economică a despotiilor orientale de tip teocratic; grădinile suspendate din Babilon sînt expresia tehnicii receptării apelor şi a irigării lor la depărtări şi pe înălţimi, prin sisteme hidraulice complexe. Această tehnică a dezvoltat agricultura mesopotamiană pe suprafeţe mari; statuia lui Zeus, aşezată în sanctuarul din Olimpia, ilustrează şi ea tendinţele societăţii greceşti către o unitate culturală, care a precedat cu două veacuri realizarea ei economică şi politică în cadrul marilor monarhii elenistice; templul Artemisei din Efes, prefaţează şi el această sinteză elenistică şi este, fără îndoială, una din marile manifestări ale tendinţei către sincretismul religios; farul din Alexandria arăta corăbierilor, de la mari depărtări, setea de dominaţie maritimă a Ptolemeilor şi ambiţia de a face din metropola lor centrul lumii; iar colosul din Rodos trebuia să imortalizeze lupta eroică a cetăţenilor liberi din vechiul polis elin împotriva monarhiilor elenistice în plină desfăşurare economică şi politică».

Cu astfel de cuvinte trimite Editura Tehnică lucrarea de mai sus în lume. Putem anticipa că autorii au corespuns îndatoririlor ce şi-au luat de a pune la îndemîna marelui public datele necesare pentru cunoaşterea celor şapte «minuni» ale lumii antice.

Descriind cea dintîi minune, *Piramida cea Mare*, autorii prezintă cadrul istoric, geografic, funcţiunea piramidei, aspectul ei exterior, dimensiuni şi materiale. Ei descriu apoi interiorul Piramidei. Se reproduc părerile scriitorilor antici despre construcţia piramidei şi anume acelea ale lui Herodot, Diodor din Sicilia, Strabo, Pliniu cel Bătrîn şi Plutarh. Urmează apoi părerile scriitorilor arabi despre acest monument. Se arată că au pătruns arabii în piramidă, distrugîndu-se placajul şi descoperindu-se sistemul de coridoare. Sînt amintite apoi, cercetările moderne despre piramidă. Descrierea ei sfîrşeşte cu un capitol de cea mai mare importanţă, în care se arată că piramida ascunde date matematice dintre cele mai importante. Tot aşa de important sînt şi cele de natură astronomică şi geodezică.

În legătură cu a doua minune, *Grădinile suspendate din Babilon*, autorii fac mai întîi o prezentare a oraşului în care s-au ridicat acele grădini ale Babilonului. Ei prezintă cadrul geografic-istoric, înşiră pe scriitorii vechi care au lucrări în legătură cu oraşul Babilon, sau scrieri despre Grădinile suspendate. O atenţie deosebită se dă lui Diodor din Sicilia care ne-a lăsat cea mai completă descriere. Capitolul ultim este dedicat arheologilor care au studiat «minunea».

Despre *Templul Artemisei* — a treia minune — (p. 105-130) se dau noţiuni privind cadrul istoric, geografic, dimensiunea templului şi alte probleme de tehnică. Sînt de

menţionat paginile dedicate arhitecţilor şi încercărilor de reconstituire a «minunei».

În pag. 135-152 avem o descriere adevărat impresionantă a celei de a patra minuni, *Mausoleul din oraşul grecesc Halicarnas*. Ceea ce relatează arhitecţii romani Vitruviu şi Pliniu prezintă o mare importanţă în încercarea de reconstituire a datelor şi a formei exterioare pe care o avea templul.

A cincea minune, *Statuia lui Zeus din Olimpia*, aparţine aceleiaşi epoci de glorie a arhitecturii greceşti şi marelui Fidias. «Strălucitoare în toată bogăţia de aur şi de fildeş, în mijlocul unui cadru somptuos, statuia lui Zeus apărea în toată puterea prin forţa fizică extraordinară pe care o exprimau dimensiunile sale colosale. Fidias a folosit proporţiile gigantice pentru a face să reiasă mai bine puterea absolută».

Minunea a şasea o constituie *Farul din Alexandria*. Acest oraş era în epoca construirii farului cel mai mare port al lumii. Scopul construcţiei a fost acela de a semnala intrarea corăbiilor străine în port. El călăuzea intrarea marinarilor în port cu ajutorul unei instalaţii de luminare pe care o avea în vîrf. Construcţia a costat, zice Pliniu cel Bătrîn, 800 de talanţi de aur. Arhitect a fost Sostrat din Cnid. Turnul avea o înălţime de 140 de metri (după alţii 180). Construcţia era din marmoră albă şi constituie o îngrămădire de turnuri artistice. Farul a fost distrus de căutătorii de aur care credeau că sub temelie s-ar fi îngropat comori.

O altă măreaţă construcţie, *Colosul din Rodos*, este a şaptea minune a lumii antice. Insula Rodos era pe vremuri o mare putere maritimă a lumii antice. Colosul din această insulă devine un simbol al luptei pentru libertate. El avea să comemoreze biruinţa împotriva lui Demetrius şi să călăuzească în viitor corăbiile. Lucrarea Colosului a durat 12 ani. A fost clădit din blocuri de granit. Înălţimea a fost de aproximativ 32 m. Statuia a vieţuit numai 56 de ani. Un cutremur de pămînt a distrus-o.

Pe locul unde odinioară erau minunile lumii antice, astăzi este deşert. Doar piramida de la Gizeh mai supravieţuieşte. Monumentele au strălucit o clipă apoi s-au prăbuşit, cum s-a prăbuşit şi puterea acelora care au angajat la lucrările lor braţele de muncă ale atîtor oameni. Ceea ce rămîne viu în amintirea generaţiilor este voinţa de a crea, dorul de progres pe care însă nu şi l-au putut valida deplin atunci cînd voinţa liberă era încătuşată.

Lucrarea are caracter original. Este scrisă cu multă claritate. Bazată pe o bogată bibliografie, ea devine utilă nu numai cititorilor de rînd, ci şi arhitecţilor şi constructorilor. Ea este de folos fără îndoială şi preoţilor. Bibliografia bogată (210), ilustraţiile şi mulţimea de note explicative (219-221) şi glosarul, măresc interesul cititorilor pentru temele tratate. Prezentarea exterioară pare un adevărat album.

Faţă de ediţia din 1960, ediţia nouă este mult îmbogăţită.

Pr. Prof. N. NEAGA

P. P. Panaitescu, **Introducere la istoria culturii româneşti**, Bucureşti 1969.

Caracterul acestei lucrări este ştiinţific şi literar, istoric şi didactic. Lucrarea interesează, deopotrivă, şi pe specialişti şi pe cei care, în general, sînt dornici să afle cîte ceva despre formarea culturii poporului român. Munca autorului a fost «un act de eroism al unui pasionat om de ştiinţă», cu atît mai mult cu cît lucrarea a fost terminată în ultimele sale zile printr-o supremă sforţare de voinţă.

Autorul a reuşit să ne prezinte împrejurările istorice generale şi particulare — economice, politice şi sociale — în care s-a format poporul şi statul român, precum şi premisele istorice care au pregătit formarea culturii noastre medievale: teritoriul, dezvoltarea şi diferenţierea socială, limba, contactele externe etc.

Cum se ştie, românii sînt urmaşi ai întregii romanităţi orientale de pe tot teritoriul romanizat în sud-estul Europei, teritoriu care, pînă la venirea slavilor, a făcut parte din Imperiul de Răsărit.

De asemenea, se ştie că, poporul român a păstrat de-a lungul vremii o bogată cultură pe care a moştenit-o şi a transmis-o din ge-

neraţie în generaraţie, transformînd-o după felul său de viaţă.

Cultura noastră începe prin «procesul de romanizare la care au fost supuşi tracii din sudul şi nordul Dunării, cum şi o parte a ilirilor şi a sciţilor. Desigur că stăpînirea Imperiului Roman a contribuit la această operă dar, privit în adîncime, procesul de romanizare nu este atît o operă imperială, cît o operă populară, dovadă că romanizarea s-a întins în nordul Dunării cu mult peste graniţele oficiale şi administrative ale provinciei Dacia, iar în sud pătrunde dincolo de munţii Balcani, cuprinzînd Macedonia şi provinciile învecinate».

Acest proces a fost rodul unei opere populare, o cucerire a maselor care au colaborat împreună împotriva sclaviei şi a fiscului romano-bizantin. În această perioadă forma de viaţă socială a românilor a fost obştea ţărănească, derivată din organizarea gentilică. Obştea a creat cu timpul, cultura populară, literatura orală şi arta românească. Cele mai vechi informaţii scrise despre românii din nordul Dunării cum şi despre grupurile de români din sudul Dunării, sînt cele din secolele X-XI (ştirile orale datează de mai înainte). Deci, românii, cu toate că se aflau răspîndiţi pe un teritoriu vast, au avut legături strînse şi o evoluţie comună, formîndu-se ca popor unitar. Alte ştiri referitoare la existenţa lor apar în vechile cronici: Gesta Hungarorum sau Cronica Notarului Anonim al regelui Bela şi Cronica rusească din Kiev «Povestea anilor care au trecut», în care românii sînt amintiţi sub numele de «vlahi, blahi sau volohi». În aceste cronici se vorbeşte despre români ca despre un popor care s-a aflat pe acele pămînturi din vremuri străvechi.

Despre formarea grupului din nordul Dunării, mai există şi alte ştiri. Chiar din cele mai vechi epopei medievale — Cîntecul Nibelungilor şi Cîntecul lui Roland, rezultă că popoarele care au luat parte la luptele, biruinţele şi înfrîngerile care au caracterizat zbuciumata perioadă a evului mediu, au fost şi valahii. La fel, în istoriografia bizantină din secolul XII, se aminteşte despre valahi, care s-au a lipit de oastea împăratului bizantin, ce se îndrepta spre Carpaţi împotriva năvălitorilor.

Românii, în decursul vremii îşi definesc cultura stabilindu-şi o limbă a lor, iar pe tărîm cultural, politic şi teritorial ei se deosebesc de slavi şi de alte popoare migratoare cu care trăiseră cîndva împreună.

Un element important şi hotărîtor în dezvoltarea culturii româneşti a fost problema creştinismului. Creştinismul, nouă concepţie religioasă, se răspîndeşte în secolul IV la toate popoarele supuse Imperiului Roman. În locul cultului oficial al împăratului şi al zeilor, se instaurează ca religie de stat, începînd din veacul al IV-lea, religia creştină «care pînă atunci fusese o mişcare de opoziţie socială împotriva autocraţiei şi administraţiei imperiului. Astfel, adoptarea religiei creştine înseamnă intrarea unui popor în unitatea de cultură a imperiului».

Creştinismul pătrunde în regiunile Dunării de Jos, în jurul anului 300 şi se răspîndeşte mai temeinic după Sinodul de la Niceea, anume sub forma unor episcopate latine care formau «centre de propagare între romani şi barbari pînă la vremea aşezării slavilor în secolul al VII-lea».

Ca urmare a întăririi creştinismului latin în sudul Dunării această religie este adoptată şi în nordul Dunării.

În general, popoarele din Europa adoptînd creştinismul la sfîrşitul antichităţii şi la începutul evului mediu, au trecut de la viaţa tribală la o comunitate de cultură generală europeană. Românii au rămas legaţi de civilizaţia europeană şi latină; «adoptarea creştinismului n-a reprezentat numai o îmbinare în cugetul popular al credinţei universale creştine cu cea locală daco-romană, dar şi alcătuirea unei interpretări româneşti a religiei. Toleranţa religioasă faţă de alte credinţe existente pe pămîntul românesc formează o caracteristică a mentalităţii religioase româneşti, spre deosebire de aceea a altor popoare. Din punct de vedere românesc, fiecare este liber să creadă aşa cum înţelege el. Pentru români înseamnă coborîrea unei protecţii venite de sus, un dar pentru cei ce fac apel la dînsa. În sfîrşit, religia e înţeleasă

colectiv; rugăciunea ca şi ispăşirea păcatului se face în comun, pe obştii, pe familii mari înrudite prin sînge. Felul românesc de a înţelege creştinismul a fost un element hotărîtor pentru dezvoltarea culturii româneşti în evul mediu».

O dovadă că poporul nostru era creştinat la venirea slavilor, în secolele VI-VII, este terminologia creştină şi caracterul ei fundamental. Nu slavii au contribuit la creştinarea daco-romanilor ci aceştia au contribuit la creştinarea slavilor cînd s-au stabilit ei în provinciile creştine ale Imperiului de Răsărit.

O altă problemă de care se ocupă autorul şi care a stîrnit numeroase controverse este aceea a continuităţii romanice în Dacia. «Istoria culturii româneşti trebuie să privească problema continuităţii ca o problemă a culturii: păstrarea şi transformarea din interior a romanităţii în Dacia şi în genere a romanităţii orientale». Românii sînt urmaşii romanităţii orientale întregi; ei au păstrat limba romanilor, numele lor şi cultura lor populară. După retragerea armatelor romane şi a clasei stăpînitoare din Dacia a apus şi cultura clasei respective, rămînînd neschimbată cultura populară, care, evoluînd, a rămas «oglinda celor simţite şi gîndite». Desigur, au fost asimilate şi unele elemente străine; primează însă o nuanţă proprie românilor, care se intrepătrunde cu bucuria de viaţă şi cu ocupaţia liberă în mijlocul naturii.

Cultura românească are rădăcini adînci în viaţa ţărănească primitivă din evul mediu; departe de influenţe boiereşti şi orăşeneşti ea reprezintă tocmai ceea ce are mai de preţ poporul nostru.

Strămoşii noştri nu au trăit izolaţi, ci împreună cu alte popoare, cu care aveau strînse legături. Astfel, începînd cu secolul XI, putem vorbi de o civilizaţie europeană. O notă caracteristică a civilizaţiei europene este acel sentiment de solidaritate de luptă a popoarelor Europei în faţa năvălirilor străine. Românii nu au fost străini de istoria Europei. «Între marile fenomene care au şi o latură culturală, principala manifestare comună a Europei, în secolele XI-XIII, a fost epopeea cruciadelor. Românii au participat şi ei la cruciade ca apărători ai civilizaţiei europene». Participarea la unitatea europeană sub semnul cruciadelor face posibilă trecerea românilor la o viaţă de stat independentă. Înfiinţarea oraşelor a contribuit la formarea relaţiilor culturale şi la dezvoltarea relaţiilor economice cu întreaga Europă. Oraşele au anumite forme de viaţă socială, original-românească şi se dezvoltă înaintea întemeierii statului. Înfiinţarea oraşelor în spaţiul românesc «are rolul cultural al promovării libertăţii sociale».

Ţările Române, aflate la întretăierea de drumuri, au apărat şi salvat cultura popoarelor balcanice, ameninţată de stăpînirea turcească. Centrele religioase ortodoxe şi mănăstirile care păstrau o tradiţie de libertate şi susţineau şcoli şi ateliere artistice «ar fi pierit fără ajutorul material şi moral românesc».

Caracteristic pentru istoria românilor este unitatea culturii româneşti. Chiar dacă s-ar restrînge noţiunea de cultură numai la literatura teologică şi istorică, creaţia literară slavo-română «într-o limbă savantă şi liturgică, rămâne o creaţie românească în ceea ce priveşte gîndirea şi chiar forma».

Mai presus de toate însă, elementele culturii feudale sînt identice şi peste toate acestea predomină puternică şi de nestrămutat creaţia populară.

Desigur că, autorul, înzestrat cu o mare pasiune a investigaţiei istorice, bazat pe o bogată şi multilaterală informaţie, aduce prin prezenta lucrare contribuţii noi în multe probleme fundamentale.

Trebuie remarcat că autorul a făcut, adeseori, ipoteze şi consideraţii personale ceea ce dovedeşte că a fost înzestrat cu o mare pasiune pentru cercetare.

Lucrarea sa este una din valoroasele opere care va găsi ecouri răsunătoare în rîndurile celor ce o vor citi.

R. MIRONOVICI

Nicuşor Solcan, **Un element laic local în pictura religioasă din Moldova** (sec. XV-XVII) în Studii şi Cercetări de Istoria Artei — seria arta plast. Tom. 16 Nr. 2 1969.

N. Solcan, în această lucrare, explică un interesant element laic local întîlnit în pictura religioasă moldovenească din secolele XV-XVII, element care pînă în prezent nu a fost cercetat mai amănunţit de către specialişti. Este vorba de un văl pe care-l purtau moldovencele, transpus în pictura exterioară şi interioară a minunatelor noastre biserici şi mănăstiri ca: Pătrăuţi, Sf. Ilie-Suceava, Bălineşti, Sf. Gheorghe-Suceava, Humor, Moldoviţa, Sucevița, Arbore, Voroneţ şi altele — obicei care demonstrează încă o dată autohtonismul meşterilor zugravi.

Elementul acesta apare în anumite portrete murale «văl uşor, lung.., în dungi, asemenea ştergarelor... care învăluie tot părul căzînd pe spate şi pe umeri». Peste acest văl apoi este aşezată stema. Acest văl apare la următoarele biserici, menţionate în ordinea zugrăvirii lor: Pătrăuţi, Voroneţ, Sf. Ilie-Suceava, Sf. Nicolae-Dorohoi, Sf. Gheorghe-Hîrlău etc.; la Sf. Gheorghe-Hîrlău apare Maria Voichiţa, ultima soţie a lui Ştefan cel Mare, la bisericile Mănăstirea Humor, Moldoviţa şi Probota, apare Doamna Elena a doua soţie a lui Petru Rareş; în fresca bisericii Mănăstirea Galata de lîngă Iaşi apare Doamna Maria, soţia lui Petru Şchiopul; în tabloul votiv al Mănăstirii Sucevița, apar zugrăvite Doamna Maria, mama lui Ieremia Movilă şi Elisabeta, soţia acestuia.

De asemenea, cercetîndu-se epitrahilul de la Voroneţ, cel de la Dobrovăţ şi dvera de la Putna, s-a constatat că Maria Voichiţa poartă o maramă asemănătoare cu cele care apar în portretele murale amintite mai sus.

Cît priveşte soţiile unor boieri, ele purtau pălăria de epocă deasupra maramei care le acoperea părul. Astfel, apar soţia portarului Şendrea (biserica Dolheştii Mari), soţia logofătului Tăutu (biserica Bălineşti) — Anastasia (soţia logofătului Teodor Bubuiog de la Mănăstirea Humor), Iuliana, soţia portarului Luca Arbore (Biserica Arbore) etc.

Fiicele domnilor şi ale unor boieri sînt reprezentate în picturi cu părul lăsat la vedere.

În manuscrisul 24, aflat la Mănăstirea Sucevița, realizat din dorinţa Domnului Ieremia Movilă, se găseşte o miniatură care reprezintă, în compoziţie de tablou votiv, familia lui Ieremia Movilă, Cele două Doamne — Maria şi Elisabeta — care însoţesc alaiul domnesc, au pe cap marame de culoare închisă care atîrnă pe umeri şi pe spate, peste care este aşezată stema. Dintre fiicele lui Ieremia Movilă, apar în tablou numai două: Ecaterina şi Stana, care au părul lăsat la vedere şi stema aşezată direct pe cap.

Cercetările au condus la concluzia că acest obicei al moldovencelor de a purta părul acoperit sau descoperit, nu este întîmplător, ci, el urmează o lege nescrisă a portului moldovean. Chiar în unele lucrări, ca, de exemplu, în «Descriptio Moldaviae», Dimitrie Cantemir îşi exprimă opiniile sale în legătură cu acest port. La fel şi cronicarul Verancius a remarcat conservatorismul moldovencelor în porturile şi obiceiurile lor.

Studiindu-se comparativ aceleaşi reprezentări în pictura religioasă din alte regiuni se observă o asemănare cu portul moldovean dar şi unele abateri de la această regulă, mai puţine, este drept, în Transilvania şi Ţara Românească, dar mai numeroase în pictura religioasă din ţările sud-slave, Serbia şi Bulgaria.

Numai în Moldova, acest obicei local, reprezentat atît în picturi, cît şi în broderii şi miniaturi, se păstrează nealterat ceea ce demonstrează menţinerea vechilor tradiţii populare în spiritul realităţilor «moderne» din secolele XV-XVII.

Lucrarea cercetătorului N. Solcan, rezolvă o problemă şi în acelaşi timp, pune în lumină spiritul critic şi analitic al autorului.

R. MIRONOVICI

Cronica bisericească

A. — Bisericile Ortodoxe surori

Moartea Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii

Vineri 17 aprilie 1970 a încetat din viață Alexei, Patriarhul Moscovei și a întregii Rusii, în vîrstă de 92 de ani. Înhumarea Sa s-a făcut în gropnița patriarhală de la mănăstirea Troița din Zagorsk.

Cu două luni mai înainte, la 2 februarie 1970, Patriarhul Alexei fusese sărbătorit cu prilejul împlinirii a 25 de ani de slujbă patriarhală.

De-a lungul perioadei de 900 de ani de existență a Bisericii Ortodoxe Ruse, numai doi ierarhi au proistoșit cîte 25 de ani: Mitropoliții Teognost (1328-1353) și Alexei (1353-1378). Al treilea proistos cu o păstorire îndelungată a fost Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

Participarea Sanctității Sale nemijlocită la conducerea treburilor bisericești poate fi considerată ca începînd din 1927, cînd, alături de Locțiitorul Patriarhal, Mitropolitul Serghie, a fost coautorul însemnatului document de la 29 iulie 1927: *Pastorală către Arhipăstori, păstori, monahi și tuturor fiilor duhovnicești, patrioți ai Bisericii Ortodoxe Ruse.* Astfel, rolul său conducător se întinde pe o perioadă cuprinzătoare de la 1927-1970, în care a fost arhiepiscop, mitropolit, locțiitor de patriarh, iar la vîrsta de 68 de ani Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Răposatul Patriarh Alexei este cel dintîi fiu al părinților Olga și Vladimir Simanski; el s-a născut la 27 octombrie 1877 în Moscova. Tatăl său era licențiat al Facultății juridice; el a avut o soră — Ana și trei frați — Andrei, Filaret și Alexandru. Mama sa a murit în 1922 la Moscova, iar tatăl său a decedat în 1929 la Leningrad. Familia Simanski a dăruit moșia sa pentru înființarea unei mănăstiri de călugărițe, care a fost aprobată de Sf. Sinod în 1897 și care s-a și deschis în luna august a aceluiași an.

La botezul săvîrșit în ziua de 6 noiembrie 1877, copilul — viitorul Patriah — a primit numele de Serghei. Primele cunoștințe de carte le-a primit în familie; religia a învățat-o cu protoiereul Nicolae Protopopov; totodată a învățat limbile engleză și franceză. În 1891 a intrat la liceu; participa regulat la slujbele din biserica liceului ca citeț și paraclisier. A absolvit liceul ca premiant. La 1 septembrie 1896 a intrat la Facultatea de drept a Universității din Moscova, pe care a absolvit-o în trei ani. Titlul tezei de licență a fost: *Combatanți și necombatanți în timpul războiului;* la 4 august 1899 a primit diploma de absolvire. Un an de zile a fost voluntar în regimentul de gardă Samoghiisk.

În toamna anului 1900, tînărul voluntar de gardă părăsește cariera mirenească, înscriindu-se la Academia Teologică din Moscova.

Rectorul Academiei Teologice era Episcopul Arsenie Stadnițki, mai tîrziu Mitropolit. Legăturile Episcopului Arsenie cu familia Simanski și cu tînărul student, participant la slujbele rectorului în calitate de țiitor de carte, precum și la slujbele frumoase din biserica Academiei au avut un puternic ecou în conștiința acestui tînăr.

În anul II al Academiei, studentul Serghie rezolvă problema vieții sale prin cererea de a fi tuns în monahism. La 9 februarie 1902, în biserica din peștera schitului cu hramul Maicii Domnului din Cernigov, studentul Serghie este tuns în monahism de însuși rectorul Arsenie, primind numele de Alexei. La 17 martie, același an, rectorul a hirotonit pe monahul Alexei în ierodiacon devenind, astfel, participant la slujbele săvîrșite de episcop, ca prim ierodiacon. La 21 decembrie 1903 a fost hirotonit ieromonah. În acest an începe studiul: *Concepțiile dominante în conștiința contemporană etico-juridică în jude-*

cata Mitropolitului Filaret (Drozdov). În primăvara anului 1904 ieromonahul Alexei a absolvit Academia cu titlul de candidat în teologie. În august același an este numit inspector al Seminarului din Pscov, de unde era Episcopul Arsenie. În anii 1906-1911 este rector al Seminarului din Tula iar la 16 octombrie 1911 este chemat rector al Seminarului din Novgorod. Aici, la propunerea Arhiepiscopului Arsenie s-a săvîrșit, la 28 aprilie 1913, hirotonia în episcop a arhimandritului Alexei, devenind Episcop vicar al Eparhiei Novgorodului.

În zilele lui Februarie 1917 și în istoricul Octombrie 1917, Episcopul Alexei este în fruntea Eparhiei Novgorodului. În anul 1921, Patriarhul Tihon al Rusiei a numit pe Episcopul Alexei prim vicar al Eparhiei Petrogradului. La Petrograd, militanții «bisericii vii» au izbutit să îndepărteze pe principialul și credincioșul Episcop Alexei. Astfel, începînd de la 21 octombrie 1922 și pînă la 25 martie 1926, vlădica Alexei s-a găsit la Semipalatinsk, din Asia Centrală. La 25 martie 1926, Episcopul Alexei s-a reîntors în Leningrad, fiind rînduit Arhiepiscop la Novgorod cu titlul al Hutînului. Din anul 1927 el a devenit membru al Sf. Sinod și ajutorul apropiat al Mitropolitului Serghie. În mai 1932 Arhiepiscopul Alexei a fost ridicat la treapta de Mitropolit al Novgorodului. La 29 octombrie 1933 a fost numit Mitropolit al Leningradului. În acest oraș Mitropolitul Alexei a rămas între păstoriții săi tot timpul celor 900 de zile de blocadă ale orașului — septembrie 1941 — ianuarie 1944.

La începutul lui septembrie 1943, locțiitorul patriarhal, Mitropolitul Serghie se reîntoarce la Moscova. La 4 septembrie 1943 Mitropoliții: Serghie, Alexei al Leningradului și Nicolae Krutițchi au fost primiți de capul Statului Sovietic. După această audiență au început lucrările Soborului bisericii ruse, care a restabilit proistoșia patriarhală și a ales ca Patriarh al Rusiei pe Mitropolitul Serghie al Starogorodului. După 8 luni și 3 zile, adică la 15 mai 1944, Patriarhul Serghie a decedat și, potrivit testamentului său, însărcinările de locțiitor de Patriarh reveneau Mitropolitului Alexei. Din mai 1944 și pînă în ianuarie 1945 au fost hirotoniți 16 episcopi; în acest răstimp au revenit sub ascultarea patriarhală mai mulți episcopi precum și numeroase personalități bisericești.

Soborul local al Bisericii Ortodoxe Ruse a ales la 2 februarie 1945 pe Mitropolitul Alexei ca Patriarh al Moscovei și întregii Rusii.

Patriarhul Alexei, după această dată, a urmărit stabilirea unor noi legături cu ierarhii și credincioșii ortodocși ruși de peste hotare: Mitropolitul Serafim Luchianov, Mitropolitul Evloghie Gheorghievski, Misiunea din China, parohiile de pe lîngă fostele Consulate rusești, Eparhia Japoniei. A înființat apoi Exarhatul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Apuseană; Exarhatul Americii, s-a dat sprijin bisericii din Cehoslovacia, Polonia, Finlanda etc. Numeroase contacte frățești au fost stabilite în numele păcii, cu Biserica Ortodoxă Bulgară, Sîrbă și Română. În lunile mai și iunie 1945 a vizitat Locurile Sfinte de la Ierusalim, Alexandria și Antiohia. În 1958 a vizitat Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, unde Proistosul Bisericii Ruse nu fusese de 500 de ani. În 1961, Biserica Rusă devine membră activă a Consiliului Mondial al Bisericilor. Din acel an Biserica Ortodoxă Rusă întreține și dezvoltă legături frățești cu Bisericile și cultele creștine de peste hotare. Patriarhul Alexei a luat parte apoi la lucrările Consiliului Mondial al Păcii, Comitetului Sovietic pentru Pace, Asociației de prietenie cu popoarele Africei etc.

În timpul Patriarhului Alexei s-au reînființat seminarii și Academii teologice pentru pregătirea clerului, s-au tipărit: Biblia în limba rusă, Revista Patriarhiei Moscovei și numeroase cărți de cult.

În anul 1948 Patriarhul Alexei a obținut titlul de doctor în teologie. El a editat, în patru volume, Cuvîntările și discursurile sale, de mare însemnătate istorică-bisericească, din perioada anilor 1941-1963.

Patriarhul Alexei a fost decorat cu ordinul «Drapelul Roșu» al Muncii cu medalia «Pentru apărarea Leningradului» și cu medalia «Comitetului Sovietic pentru Apărarea Păcii».

În anul 1947 Patriarhul Alexei a fost oaspetele Bisericii Ortodoxe Române. Pentru întîia oară, Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată de Proistosul Bisericii Ruse. După ce a vizitat centre eparhiale, biserici și mănăstiri — monumente istorice — din țara noastră, Patriarhul a vizitat și Mitropolia Moldovei. La 11 iunie 1947 Mitropolitul Irineu și Episcopul-vicar Iustinian, călugări, preoți de mir și credincioși din Iași și din împrejurimi au întîmpinat sărbătorește pe Întîi-Stătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, Patriarhul Alexei și pe însoțitorii săi. La Iași oaspeții au vizitat catedrala, precum și bisericile

Sf. Trei Ierarhi, Sf. Neculai Domnesc şi Golia. Vizita Patriarhului Alexei în ţara noastră stăruie mereu în amintirea clericilor şi dreptmăritorilor creştini. Ea se înscrie în istoria legăturilor între Biserica Ortodoxă Rusă şi Biserica Ortodoxă Română ca un fapt istoric şi de mare însemnătate.

Pr. PAUL MIHAIL

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

Popas festiv

Pentru viaţa bisericească a Arhiepiscopiei Iaşilor, ziua de 5 martie a. c. a avut o aleasă însemnătate.

În această zi, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a împlinit vîrsta de 60 de ani.

Cu acest prilej, la orele 11,30, P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit, în paraclisul din reşedinţa mitropolitană un Te-Deum. La sfîrşitul serviciului divin, Prea Sfinţia Sa, luînd cuvîntul, a scos în lumină cele două laturi — de profesor şi ierarh — care caracterizează personalitatea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

În continuare, vorbitorul a elogiat activitatea desfăşurată de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, alături de alţi ierarhi, pe plan interbisericesc în cei aproape 14 ani de cînd se găseşte în fruntea bisericii moldovene.

Prin această activitate neobosită, împletită cu neîncetatele strădanii pentru apărarea păcii şi înfrăţirea tuturor creştinilor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a adus un sporit prestigiu Bisericii Ortodoxe Române.

În încheiere, Prea Sfinţia Sa a făcut Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin respectuoase urări de viaţă îndelungată şi sănătate, făgăduind că slujitorii altarelor din Mitropolia Moldovei şi dreptcredincioşii creştini vor aduce la îndeplinire cu fiiască ascultare îndrumările date în toate împrejurările.

A mai luat cuvîntul P. C. Pr. V. Comşulea, consilier administrativ la Arhiepiscopia Timişoarei, care în numele Înalt Prea Sfinţitului Nicolae Corneanu — Mitropolitul Banatului — a făcut Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin urări de sănătate şi bogate înfăptuiri.

Răspunzînd, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a mulţumit din toată inima Prea Sfinţitului Episcop-Vicar Irineu pentru cuvintele ce i-a adresat cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani şi pentru darurile oferite.

În continuare, Înalt Prea Sfinţia Sa a mulţumit P. C. Pr. V Comşulea — Consilier administrativ de la Arhiepiscopia Timişoarei pentru toată osteneala, rugînd pe Dumnezeu să sporească înfăptuirile Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae.

În încheiere, mulţumind tuturor celor de faţă, la această zi de bucurie, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a rugat pe Dumnezeu ca să reverse darurile sale cele bogate asupra ţării noastre scumpe care sărbătoreşte la 6 martie a. c., 25 de ani de viaţă nouă.

După aceasta, într-un cadru restrîns, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a oferit o agapă în trapeza de la reşedinţa mitropolitană.

Diac. T. M.

Luminatul praznic al Învierii Domnului la Catedrala mitropolitană din Iaşi

Luminatul praznic al Învierii Domnului, praznicul praznicelor, a fost sărbătorit la Catedrala mitropolitană, ca şi în alţi ani, după datina străbună. Începînd din seara zilei de joi, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a

luat parte la slujba înfricoşatelor patimi, apoi, vineri seara la Prohodul şi Îngroparea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Sîmbătă, la miezul nopţii, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a adresat tuturor credincioşilor prezenţi la această prăznuire chemarea sfîntă: «Veniţi de luaţi lumină...». Mergînd în procesiune, afară, în faţa catedralei, s-a citit Sfînta Evanghelie, după care I. P. S. Sa a vestit tuturor că Hristos a înviat, apoi a citit Pastorala la Învierea Domnului pe care a trimis-o cu prilejul Marelui praznic, credincioşilor şi clericilor din Arhiepiscopia Iaşilor.

Credincioşii ţinînd în mîini făclii aprinse, au ascultat cu luare aminte cuvîntul rostit de întîistătătorul Bisericii ortodoxe din Moldova.

În continuare, I. P. S. Mitropolit a săvîrşit, în catedrală, Sf. Liturghie.

Duminică — 26 aprilie — la orele 14, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, însoţitde P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul şi de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit de asemenea vecernia din Duminica Paştilor.

După terminarea slujbei, la orele 16, preoţii din oraşul Iaşi, salariaţii cancelariei mitropolitane şi clerul catedralei se găseau în sala de festivităţi cu dorinţa vie de a întîmpina pe întîistătătorul şi arhipăstorul lor cu vestirea de bucurie: «Hristos a înviat».

Sosind, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a fost întîmpinat cu imnul arhieresc: «Pre stăpînul şi mitropolitul nostru...». P. C. vicar administrativ Sc. Porcescu, luînd cuvîntul, a încredinţat, la acest praznic luminos, pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit că în misiunea lor, slujitorii altarelor se vor sili să păstreze dreapta credinţă şi unitatea, iar ca fii buni ai poporului nostru vor sta mereu în rîndurile apărătorilor păcii.

În încheiere, P. C. Vicar administrativ a adresat I. P. S. Mitropolit Iustin respectuoase urări de sănătate, rugînd pe Dumnezeu să-I dăruiască putere pentru a conduce Biserica moldoveană şi pe credincioşii ei pe calea binelui şi a păcii.

În cuvîntarea pe care a rostit-o Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat că praznicul Învierii Domnului este un prilej de sfîntă bucurie în toate bisericile creştine, dar cu osebire în Biserica Ortodoxă. Dacă astăzi sînt deosebiri între unele confesiuni creştine, noi sîntem de vină de vreme ce, la început, exista după cum zice Sf. Scriptură: «Un domn, o credinţă, un botez». În continuare I. P. S. Sa s-a referit la unele aspecte ale vieţii sociale din Occident şi, în deosebi, la unele manifestări nesănătoase ale tineretului, fapt care arată că este vorba despre o criză a tineretului. Totodată a scos în lumină faptul că tineretul din ţara noastră, are un ideal sănătos de a învăţa şi a munci în pace, de a sluji interesele mari ale omenirii contemporane.

Referindu-se la slujitorii altarelor din Arhiepiscopia Iaşilor, I. P. S. Sa, şi-a exprimat bucuria că toţi se străduiesc neîncetat să devină folositori Bisericii şi Patriei, sprijinind eforturile poporului nostru în drumul său glorios spre progres material şi spiritual. În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a făcut părinteşti urări de bine tuturor P. P. C. C. preoţi din Arhiepiscopia Iaşilor şi familiilor lor, cu urarea de a spori în viaţă duhovnicească, în dragoste şi în fapte bune.

Cu aceasta solemnitatea a luat sfîrşit.

Toţi cei prezenţi, preoţi, salariaţi ai cancelariei mitropolitane şi slujitori ai catedralei au plecat de la această solemnitate cu sentimentul de «fii ai Învierii».

Diac. T. M.

Cursurile de limbi străine pentru ghizii de la bisericile şi mănăstirile — monumente istorice — din Arhiepiscopia Iaşilor

Monumentele istorice bisericeşti de artă din ţara noastră, cu fiecare an ce trece, sînt tot mai cercetate de vizitatori din ţară şi de peste hotare.

Pentru ca prezentarea acestor valori din Arhiepiscopia Iaşilor să se facă la un nivel cît mai ridicat şi în limbile de circulaţie mondială, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, de acord cu Departamentul Cultelor, a hotărît ca

în acest an, pe lîngă cursurile de limba franceză, care se predau în lunile februarie-martie începînd din anul 1966, să se predea ghizilor de la bisericile şi mănăstirile — monumente istorice din această Arhiepiscopie şi cunoştinţe de limba engleză şi germană.

Anul acesta, între 12 februarie-13 martie, la centrul eparhial Iaşi s-au predat ghizilor limbile: franceză, engleză şi germană.

Cursurile au fost predate de profesori din învăţămîntul superior ieşan cu o bogată şi rodnică activitate pe tărîm didactic. D-na Elena Şfichi, D-l Metodiu Ciubara şi D-l Alexandru Onete au predat limba franceză; D-na Viorica Dobrovici şi D-na Irina Burlui au predat limba engleză; D-na Ingeborg Pintilie a predat limba germană.

Deoarece toţi îndrumătorii de la muzee (ghizii) aveau deja cunoştinţe de limba franceză căpătate la sesiunile de cursuri din anii precedenţi, la această sesiune ei au făcut retroversiuni, prezentări de monografii, prezentări de monumente după fotografii şi diapozitive în limba franceză, cum şi conversaţii libere.

Cursurile de engleză şi germană au avut forma unor lecţii începătoare; ele au constat din cunoştinţe de gramatică, exerciţii de dictare, traduceri şi retroversiuni, insistîndu-se în mod special asupra însuşirii corecte a foneticii.

Pentru aceasta, cursanţii au avut la îndemînă discuri, benzi de magnetofon, precum şi cele mai noi mijloace indicate de metodica modernă pentru învăţarea corectă a limbilor străine.

Cursurile de limbi străine s-au desfăşurat sub directa îndrumare şi supraveghere a I. P. S. Mitropolit Iustin care de mai multe ori le-a inspectat, dînd îndrumări şi stăruind ca fiecare cursant să-şi completeze şi să-şi însuşească cunoştinţele de limbi străine.

La unele lecţii a asistat şi D-l N. I. Popa, profesor consultant de limba franceză la Universitatea din Iaşi, membru în Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Iaşilor. D-sa împreună cu profesorii respectivi, a întocmit tematica acestor cursuri de limbi străine.

Atît la deschiderea cursurilor cît şi la închiderea lor au fost de faţă şi reprezentanţi ai Departamentului Cultelor.

Cursurile predate s-au dovedit a fi, chiar de la început, foarte interesante şi foarte atrăgătoare.

Le rămîne ghizilor sarcina de a persevera prin muncă individuală susţinută pentru a face progrese tot mai frumoase.

R. MIRONOVICI

Conferinţele preoţeşti din luna martie

Primele conferinţe preoţeşti, programate de Sf. Sinod în anul acesta, au avut tema: «*Biserica Ortodoxă Română şi problema statornicirii unei păci trainice în Europa*».

În Arhiepiscopia Iaşilor, conferinţele preoţeşti au avut loc în zilele de 17, 18, 19 şi 20 martie a. c. şi au fost prezidate de delegaţii I. P. S. Mitropolit Iustin după cum urmează: P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul la Protopopiatele Dorohoi, Fălticeni şi Botoşani; P. C. Vicar ad-tiv Sc. Porcescu la Protopopiatul Iaşi; P. C. cons. ad-tiv Th. Irimia la Protopopiatele: Suceava, P. Neamţ şi Hîrlău; P. C. cons. ad-tiv T. Meleşcan la Protopopiatul Tg. Neamţ; P. C. inspector bisericesc Th. Bodnar la Protopopiatele: Rădăuţi, Paşcani şi Cîmpulung.

După săvîrşirea serviciului divin, delegaţii I. P. S. Mitropolit Iustin, deschizînd lucrările conferinţelor, s-au referit la unele evenimente mai însemnate din viaţa social-politică şi bisericească a patriei noastre: Împlinirea a 150 de ani de la naşterea lui Alexandru I. Cuza domnitorul Unirii (1820), aniversarea unui sfert de veac de la instaurarea în ţara noastră a celei dintîi conduceri democrate în frunte cu marele bărbat de stat dr. Petru Groza (1945) şi altele.

Pentru viaţa Arhiepiscopiei Iaşilor a avut o deosebită importanţă ziua de 5 martie. În această zi, I. P. S. Mitropolit Iustin a împlinit vîrsta de 60 de

ani. Prin diferite telegrame şi scrisori omagiale, ierarhi ai bisericii noastre, profesori de teologie, preoţi şi cunoscuţi şi-au exprimat dragostea faţă de Înaltul nostru arhipăstor urîndu-I viaţă îndelungată, sănătate şi putere pentru a îndruma biserica moldoveană şi pe credincioşii ei pe calea vieţii adevărate, a dragostei, a unităţii şi păcii.

În acelaşi timp, ei şi-au manifestat dorinţa şi voinţa hotărîtă de a urma părinteştile Sale învăţături şi îndemnuri ca fii ascultători ai Bisericii noastre strămoşeşti.

Conferinţele au fost susţinute de: P. C. Pr. D. Monor-Iaşi, P. C. Pr. Nic. Rusu-Hîrlău, P. C. Pr. Gh. Novac-Paşcani, P. C. Pr. N. Ştiurcă-Suceava, P. C. Pr. V. Honciuc-Botoşani, P. C. Pr. C. Ştefănescu-Dorohoi, P. C. Pr. M. Manoliu-Fălticeni, P. C. Pr. Ilie Mîndrilă-Cîmpulung, P. C. Pr. A. Ciumău-Rădăuţi, P. C. Pr. A. Diaconiţa-Tg. Neamţ şi P. C. Pr. A. Tufescu-Piatra Neamţ.

În expunerile pe care le-au făcut, vorbitorii au arătat, pe de o parte care era situaţia în Europa după cel de al doilea război mondial insistînd asupra răspunderilor ce revin acestui continent pentru propria sa securitate, pentru apărarea păcii, a culturii şi civilizaţiei din această parte a lumii.

În continuare ei au arătat că ţara noastră prin vrednicii ei conducători a făcut numeroase propuneri pentru salvgardarea păcii: transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii şi colaborării; antrenarea şi educarea tineretului în problemele privind apărarea păcii etc. În toate împrejurările ţara noastră şi-a afirmat poziţia sa pe baza principiilor independenţei şi suveranităţii naţionale, egalităţii în drepturi, respectului reciproc, neamestecului în treburile interne ale altui stat, avantajului reciproc în relaţiile comerciale dintre state, indiferent de sistemul lor social-politic.

Pe de altă parte, vorbitorii s-au referit la atitudinea Bisericii Ortodoxe Române faţă de problema păcii insistînd asupra temeiurilor teologice pe care le au preoţii şi credincioşii pentru a deveni apostoli şi slujitori ai relaţiilor frăţeşti dintre oameni şi popoare.

S-a arătat, apoi, că Biserica Ortodoxă Română a luat parte: la dezbaterile care au avut loc în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva 1966), şi Upsala (1968), la Conferinţa Bisericilor Europene (Gwat-Elveţia 1968), la Conferinţa Creştină pentru Pace (Praga 1968), la Conferinţele cultelor religioase din U.R.S.S. (1952-1969), la consfătuirile şi conferinţele interreligioase din ţara noastră, precum şi la sesiunile Consiliului Mondial al Păcii.

Încheind, vorbitorii au arătat că slujitorii şi credincioşii ortodocşi au îndatorirea de a sprijini, cu mijloacele lor specifice, acţiunile nobile pentru apărarea şi statornicirea unei păci trainice în Europa şi în toată lumea.

În partea a doua a conferinţelor s-a analizat munca pastorală desfăşurată de preoţi în lunile ianuarie—martie 1970.

S-au dat, apoi, diferite îndrumări şi sugestii privind activitatea viitoare a slujitorilor bisericeşti. Totodată, s-a amintit tuturor cucernicilor preoţi că au îndatorirea de a se strădui pentru unitatea de credinţă a păstoriţilor lor, cultivînd îndeosebi cele două laturi ale poporului nostru: evlavia şi dragostea de ţară.

Ca buni cetăţeni ai patriei noastre dragi, slujitorii altarelor trebuie să acorde în permanenţă sprijinul lor oricărei acţiuni obşteşti care urmăreşte binele tuturor.

P.P.C.C. protopopi au făcut, la sfîrşit, unele comunicări privind: asigurarea şi securitatea obiectelor de cult, încadrarea cîntăreţilor bisericeşti reînnoirea abonamentelor la publicaţiile române, buna gospodărire a locaşurilor de cult, a cimitirelor şi caselor parohiale, buna păstrare a bibliotecilor şi arhivelor parohiale şi alte probleme. Ei au amintit, de asemenea, îndemnul făcut de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, în diferite împrejurări, ca slujitorii altarelor să fie pildă prin cuvînt şi faptă

Diac. T. M.

Conferinţele preoţeşti din luna mai

Conferinţele preoţeşti care au avut loc în zilele de 12, 13, 14 şi 15 mai a. c., au fost prezidate de următorii delegaţi ai Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin: P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul la protopopiatele: Iaşi, Paşcani şi Hîrlău: P. C. Vicar administrativ Sc. Porcescu, la protopopiatele: Rădăuţi şi Suceava; P. C. Pr. D. Hadîrcă, consilier administrativ, la Protopopiatul Cîmpulung; P. C. Pr. T. Irimia, consilier administrativ la protopopiatele: Piatra Neamţ şi Tîrgu Neamţ; P. C. Diac. T. Meleşcan, consilier administrativ, la protopopiatul Dorohoi; P. C. Pr. Th. Bodnar, inspector bisericesc, la protopopiatele: Fălticeni şi Botoşani.

În cuvîntările pe care le-au rostit la deschiderea conferinţelor, delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin s-au referit la unele evenimente şi fapte mai însemnate, petrecute în ţara noastră reliefînd entuziasmul cu care întreg poporul român a sărbătorit ziua de 1 Mai, ziua internaţională a celor ce muncesc precum şi ziua de 9 Mai cînd s-au împlinit 25 de ani de la victoria asupra fascismului.

Ei au arătat, totodată, că noile acţiuni agresive ale S. U. A. în Peninsula indochineză au stîrnit îngrijorare în toată lumea. Poporul român, alături de toate popoarele iubitoare de pace şi progres social, îşi reafirmă solidaritatea cu popoarele din Indochina şi îşi exprimă încrederea sa neclintită în victoria acestor popoare împotriva agresorilor.

În încheiere, ei au amintit că la 17 aprilie a. c. a încetat din viaţă Patriarhul Alexei al Moscovei şi al întregii Rusii. În locul său a fost ales, locotenent de patriarh, Mitropolitul Pimen al Krutiţiei şi Kolomeei.

Prin moartea Patriarhului Alexei, Biserica Ortodoxă Rusă cum şi întreaga ortodoxie pierde un slujitor devotat, un luptător neobosit pentru înfrăţirea tuturor creştinilor, precum şi un zelos apărător al păcii.

Tema: «*Slujirea intereselor obşteşti în ţara noastră, în lumina noilor legiuiri. Îndatoririle clerului şi credincioşilor*» a fost tratată de următorii preoţi: P. C. Pr. I. Iurcu la Iaşi; P. C. Pr. N. Mihailovici la Hîrlău; P. C. Pr. Gr. Grigoriu la Paşcani; P. C. Pr. Gh. Cărăruşă la Suceava; P. C. Pr. N. Seremet la Botoşani; P. C. Pr. N. Ungureanu la Dorohoi; P. C. Pr. N. Niculescu la Fălticeni; P. C. Pr. Pr. I. Ţîcşa la Cîmpulung; P. C. Pr. Ilică Ipolit la Rădăuţi; P. C. Pr. I. Boca la Tg. Neamţ; P. C. Pr. P. Buga la Piatra Neamţ.

Referenţii au arătat, în expunerile lor, că Biserica Ortodoxă fiind o instituţie cu caracter obştesc, îşi desfăşoară activitatea ei în mijlocul credincioşilor. Ea sprijină, totodată, aspiraţiile de pace ale poporului nostru şi înfăptuirile sale înnoitoare.

Legiurile adoptate în contextul condiţiilor noi din patria noastră: organizarea administrativ-teritorială a ţării noastre, reorganizarea ministerelor şi instituţiilor centrale, întărirea disciplinei în muncă, ridicarea necontenită a calităţii produselor, organizarea activităţii de cercetare ştiinţifică, decretul privind regulile de convieţuire socială, ordinea şi liniştea publică, întărirea vieţii de familie şi ocrotirea unor categorii de minori urmăresc binele oamenilor şi slujirea intereselor obşteşti.

În continuare, ei au arătat că unele legiuiri privesc direct pe slujitorii bisericeşti ca gestionari de bunuri materiale ale parohiilor şi s-au referit la răspunderea pe care aceştia o au în legătură cu protejarea şi păstrarea bunurilor cu valoare artistică istorică şi documentară.

Încheind, vorbitorii s-au referit la caracterul uman şi democratic al noilor legiuiri şi au stăruit asupra îndatoririi ce revine preoţilor de a le cunoaşte şi de a le respecta, dînd, astfel, un exemplu grăitor credincioşilor pe care-i păstoresc.

În partea a doua a conferinţelor s-au dat preoţilor diferite îndrumări în legătură cu noua salarizare a slujitorilor bisericeşti, cu încadrarea cîntăreţilor, care au promovat examenul de asimilare, la parohii, cu buna întreţinere a locaşurilor de cult, a caselor parohiale şi a cimitirelor şi mai ales în legătură cu muncile agricole întîrziate pe alocuri din cauza ploilor. S-a insistat, îndeosebi, asupra îndatoririlor pe care le au slujitorii altarelor, de a îndemna pe toţi credincioşii să stăruie în muncă pentru asigurarea recoltei, pentru refacerea satelor şi oraşelor şi a căilor de comunicaţii, distruse de inundaţii, pentru ajutorarea familiilor sinistrate. Ei au arătat, de asemenea, că în vremuri de vitregie toate greutăţile se pot învinge prin calm, unitate morală, dăruire şi prin muncă stăruitoare.

Diac. T. M.

†

Arhimandritul Ioanichie Grădinaru

În ziua de 7 aprilie, s-a stins din viaţă, în mod neaşteptat, Arhimandritul Ioanichie Grădinaru, mare eclesiarh al Catedralei mitropolitane din Iaşi.

Născut la 1 mai 1907, în satul Văculeşti jud. Botoşani, el a primit în casa părinţilor săi — ţărani muncitori — o educaţie sănătoasă. După absolvirea

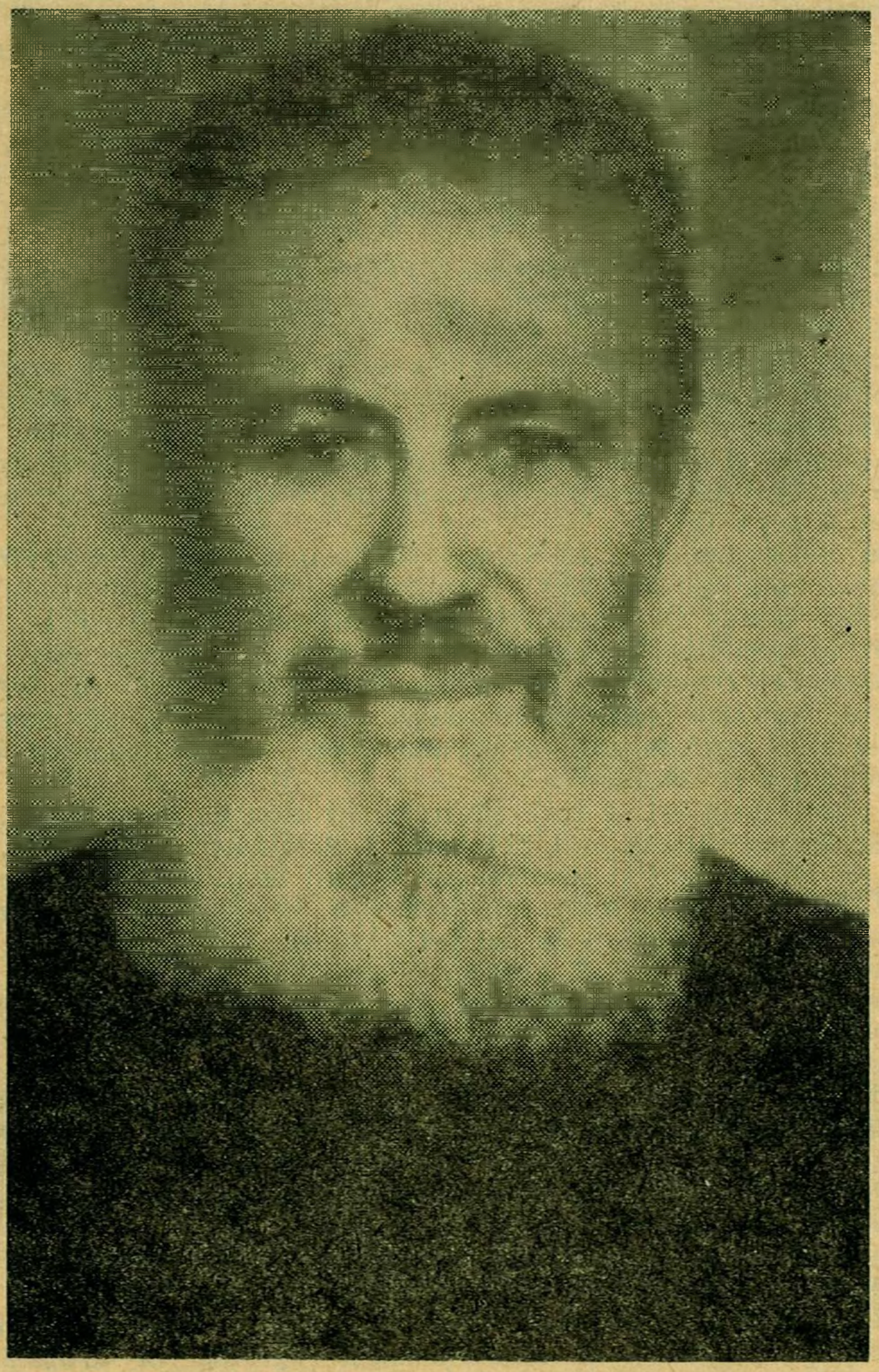

Arhimandritul Ioanichie Grădinaru

şcolii generale, el s-a dus la Schitul Gorovei unde a îndeplinit mai multe ascultări.

Manifestînd o stăruitoare dragoste pentru viaţa monahală, în anul 1924, fratele Ioan pleacă la mănăstirea Neamţ — cea mai mare şi mai veche aşezare monahală din ţara noastră — unde găseşte toate condiţiile de care avea nevoie pentru îmbogăţirea cunoştinţelor sale şi pentru slujirea lui Dumnezeu şi a

oamenilor. În curînd, pleacă la Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica unde devine fruntaş la învăţătură şi în viaţa duhovnicească, făcîndu-se tuturor pildă de adevărat monah prin dragoste, blîndeţe, curăţie şi rîvnă spre tot lucrul bun.

Mai tîrziu, fiind tuns în monahism şi hirotonit ierodiacon (1934) cu numele de Ioanichie — el a adus laudă lui Dumnezeu, împodobind cu glasul său melodios slujbele religioase de la Mănăstirea Agapia şi Biserica Adormirea din Tg. Neamţ.

Rîvna sa pentru cultivarea muzicii bisericeşti era îngemănată cu rîvna pentru îmbogăţirea culturii sale teologice. De aceea, în anul 1934, se înscrie la Facultatea de Teologie, care, după 4 ani de studii îl proclamă licenţiat.

În anul 1937, pe vremea fericitului întru pomenire, Mitropolitul Nicodim Munteanul, este chemat la Catedrala mitropolitană din Iaşi unde a slujit ca diacon pînă în anul 1949, cînd a fost promovat în treapta preoţiei după care i s-a conferit distincţia de arhimandrit.

Arhimandritul Ioanichie Grădinaru a urmat şi cursurile Facultăţii de Drept din Iaşi, obţinînd diploma de licenţă în anul 1945.

Modest cum a fost toată viaţa, el a rămas statornic în ascultarea de mare eclesiarh al catedralei mitropolitane din Iaşi iar un timp şi exarh al mănăstirilor.

Pentru toţi cei ce l-au cunoscut, Părintele Ioanichie Grădinaru este o pildă vie prin viaţa sa lăuntrică prin comportarea cu ceilalţi slujitori ai catedralei.

Regretatul Arhimandrit Ioanichie a trăit după modelul vrednicilor săi înaintaşi: Ilarion Radu şi Varlaam Arghirescu — de la cel dîntîi învăţînd virtutea ajutorării semenilor săi, iar de la cel de al doilea rîvna pentru slujirea lui Dumnezeu şi dragostea pentru frumoasele cîntări bisericeşti.

Vestea morţii sale — atît de neaşteptată — a surprins pe toţi cei care l-au cunoscut şi preţuit.

În ziua de 8 aprilie a. c. — după un scurt trisaghion săvîrşit de P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul, trupul neînsufleţit al Părintelui Ioanichie Grădinaru a fost depus în catedrala mitropolitană. În aceeaşi zi, la orele 15, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, adînc impresionat de trecerea atît de neaşteptată la cele veşnice a marelui eclesiarh al catedralei, a citit, în cadrul unui serviciu religios, molitvele de dezlegare după care rămăşiţele pămînteşti ale mult regretatului arhimandrit au fost transportate la Mănăstirea Neamţ pentru a fi înhumate.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită în ziua de 9 aprilie a. c. de P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul, delegatul I. P. S. Mitropolit Iustin, înconjurat de un sobor de ieromonahi şi ierodiaconi. Corul Seminarului Teologic, condus de P. C. Prof. Const. Sîrbu, a dat răspunsurile la slujba înmormîntării care s-a desfăşurat într-o atmosferă de adîncă tristeţe.

La sfîrşitul slujbei, P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul a rostit o cuvîntare, scoţînd în lumină aspecte din viaţa şi activitatea desfăşurată de răposatul arhimandrit Ioanichie Grădinaru, cum şi unele trăsături sufleteşti caracteristice ale sale.

În încheiere, P. S. Sa a adresat un cuvînt de mîngîiere familiei îndurerate, din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit şi din partea P. S. Sale, a cancelariei mitropolitane şi a clerului Catedralei mitropolitane din Iaşi, rugînd pe Dumnezeu — care stăpîneşte peste cei vii şi peste cei morţi — să-i ierte păcatele şi să-l învrednicească de slava celor aleşi ai Săi.

Au mai rostit cuvîntări P. C. Protos. Firmilian Olaru, stareţul Mănăstirii Neamţ în numele monahilor din Mitropolia Moldovei şi Sucevei şi P. C. arhidiacon Evghenie Dascălul de la Sf. Patriarhie, în numele colegilor de şcoală.

La mormînt, a adus un ultim omagiu regretatului arhimandrit, P. C. Prof. Epifanie Norocel — directorul Seminarului Teologic — care a evidenţiat latura sa sufletească.

După înhumare, în trapeza mănăstirii s-a făcut cuvenitul trisaghion şi pomenirea arhimandritului Ioanichie Grădinaru după care a urmat tradiţionala agapă la care P. C. Arhim. Dionisie Velea — a mulţumit P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul pentru slujba săvîrşită şi I. P. S. Mitropolit Iustin pentru dragostea şi preţuirea pe care le-a acordat vrednicului slujitor Ioanichie Grădinaru, atît în viaţă cît şi după moartea sa.

Diac. T. M.

†

Preotul Gavril Popescu

În ziua de 23 ianuarie a. c., a încetat din viaţă, la Iaşi, preotul pensionar Gavril Popescu, în vîrstă de 69 ani.

El s-a născut la 27 octombrie 1901 în oraşul Rădăuţi. La vîrsta de 5 ani a rămas orfan de mamă; a urmat şcoala elementară din oraşul Rădăuţi, apoi liceul Eudoxiu Hurmuzachi şi Facultatea de Teologie, care în anul 1924, îl proclamă licenţiat.

În anul 1927 a fost hirotonit diacon la Catedrala mitropolitană apoi preot ajutător la parohia Crasna; în anul 1931, a fost numit preot paroh la Parohia Voitinel din Protopopiatul Rădăuţi, de unde a fost transferat, în anul 1937, la Marginea iar de aici în anul 1952, la Parohia Mihoveni-Suceava; în anul 1956 din motive de boală a cerut pensionarea.

Regretatul preot a desfăşurat o bogată activitate pastorală-gospodărească. Forurile superioare bisericeşti i-au acordat distincţia de iconom.

În cadrul Comitetelor pentru Apărarea Păcii din parohiile Marginea şi Mihoveni, împreună cu credincioşii pe care i-a păstorit, a activat stăruitor pentru Apărarea Păcii.

Trecînd la pensie s-a stabilit în oraşul Iaşi aproape de copiii săi; în acest oraş s-a îmbisericit, cu aprobarea Sf. Mitropolii, la biserica Ziua Crucii.

Preotul Gavril Popescu a fost un slujitor vrednic, bun predicator, obţinînd rezultate deosebite în activitatea pastorală şi misionară pe care a desfăşurat-o în parohiile la care a funcţionat.

Moartea sa lasă un gol în rîndurile fraţilor preoţi şi colegi care l-au cunoscut şi l-au preţuit, cum şi o adîncă durere în familia sa.

Corpul neînsufleţit al regretatului preot a fost depus în biserica Sf. Apostol Toma din Iaşi în apropierea căreia îşi avea locuinţa.

Slujba înmormîntării, care a avut loc în ziua de 27 ianuarie a. c., a fost săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Scarlat Porcescu, vicar administrativ. Au rostit cuvîntări prin care au fost scoase în lumină înfăptuirile regretatului preot, P. C. vicar în numele preoţilor din Iaşi cum şi P. C. Ilie Gheorghiţă în numele colegilor de studenţie.

Înhumarea s-a făcut la Cimitirul Eternitatea din Iaşi.

Diac. T. M.

†

Preotul Mihai Mănucă

Duminică 22 februarie 1970, a încetat fulgerător din viaţă Preotul Mihai Mănucă de la parohia Sfîntul Mina din oraşul Iaşi, tocmai cînd citea Evanghelia acelei duminici: Parabola «Fiului risipitor».

Preotul Mihai Mănucă s-a născut la 19 iulie 1909 în satul Flămînzi-Botoşani. El a absolvit Seminarul «Veniamin Costachi» din Iaşi în anul 1930, iar Facultatea de teologie în anul 1934. În anul 1936, a fost hirotonit diacon pe seama Bisericii «Sf. Trei Ierarhi» din Botoşani, iar în anul 1941 a fost hirotonit preot şi funcţionează pînă la moarte ca paroh la parohia «Sf. Mina» din oraşul Iaşi.

Bun predicator şi bun liturghisitor, regretatul preot a fost mult apreciat de credincioşii pe care i-a păstorit; cu hărnicie şi cu pasiune el a cercetat diferite laturi ale trecutului nostru istoric-bisericesc. Articolele publicate de el în Revistele «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» şi «Biserica Ortodoxă Română» oglindesc contribuţiile sale în lămurirea unor probleme de istorie bisericească.

Cu deosebită atenţie el s-a îngrijit şi de buna păstrare a bisericii parohiale şi a tuturor obiectelor de cult dovedindu-se, prin aceasta, un vrednic gospodar.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit în biserica parohială, în ziua de joi 26 februarie a. c., de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Constan-

tin Andoni. care a şi vorbit despre viaţa şi activitatea decedatului. Au mai vorbit: Pr. Mircea Şfichi şi Pr. Dumitru Maxim, arătînd meritele pastorale şi culturale ale regretatului preot Mihai Mănucă.

La slujba de prohodire, precum şi la procesiunea spre cimitirul Eternitatea, au luat parte mulţi credincioşi.

Moartea sa neaşteptată a impresionat deosebit pe cei ce l-au cunoscut.

Pr. M. ŞFICHI

†

Preotul Octavian Corijescu

În seara zilei de 6 martie a. c., a încetat din viaţă — în urma unui infarct miocardic — Preotul Octavian Alexandru Corijescu de la parohia Taşca, jud. Neamţ, păstor sufletesc mult iubit de credincioşii din Bicazul moldovenesc şi cel Ardelean, unde a lucrat cu aleasă vrednicie timp de peste 37 de ani.

S-a născut în oraşul Bicaz, la 20 august 1905. Vlăstar al unei vechi familii de preoţi — al doisprezecelea copil al vrednicului preot Ioan Corijescu — tînărul Octavian vădind înclinaţii spre preoţie, a urmat cursurile seminarului «Sf. Gheorghe» din Roman şi ale Facultăţii de Teologie la care a obţinut diploma de licenţiat.

La 21 februarie 1932 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Probotești, jud. Botoşani, unde a funcţionat de la 1 martie 1932 şi pînă la 1 noiembrie 1933, cînd a fost transferat la parohia Taşca. La această parohie a depus o stăruitoare muncă pastorală pentru unitatea de credinţă a credincioşilor şi pentru buna gospodărire a locaşului de cult.

Prin firea sa blîndă şi comunicativă, prin comportarea sa morală exemplară, el s-a legat mult de credincioşi, fiindu-le un grăitor exemplu în îndeplinirea îndatoririlor.

Slujba prohodirii a fost oficiată în ziua de 10 martie a. c., de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop I. Pricop, care a rostit în biserică necrologul scoţînd în evidenţă meritele deosebite ale defunctului şi transmiţînd sincere condoleanţe familiei îndoliate, soţiei, fiicei sale, rudeniilor precum şi credincioşilor îndureraţi de pierderea păstorului lor.

În numele foştilor colegi şi vecini de parohie, preotul Ioan Moldoveanu de la parohia Telec a rostit la mormînt un cald cuvînt de bun rămas.

Lacrimile credincioşilor şi asistenţa numeroasă de la prohodire au mărturisit din plin durerea, iubirea şi preţuirea tuturor pentru cel dispărut.

Prot. I. PRICOP

†

Protosinghelul Ilie Vrabie

În ziua de 3 aprilie 1970, la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din oraşul Suceava, s-a stins din viaţă, Protosinghelul Ilie Vrabie, în vîrstă de 87 de ani.

Născut la 27 ianuarie 1883, dintr-o familie de agricultori, el a urmat cursurile şcolii primare în satul natal, apoi şcoala de cîntări bisericeşti, de unde şi-a îndreptat paşii tinereţii pe calea vieţii monastice.

La mănăstire, fratele Ioan Vrabie, prin munca depusă la toate ascultările, s-a învrednicit de haina monahală iar prin tunderea în monahism a primit numele de «Monahul Ilie». La mănăstirile şi centrele eparhiale la care a funcţionat, ca ierodiacon şi ieromonah, a muncit cu multă rîvnă şi dragoste îndeplinind ascultările ce i s-au încredinţat: econom, casier, eclesiarh şi altele. Între anii 1949-1950, i s-a încredinţat ascultarea de stareţ la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou Suceava. În această calitate a făcut multe îmbunătăţiri la biserică şi în gospodăria mănăstirii.

Ieromonahul Ilie Vrabie a slujit la altarul sfînt pînă la vîrsta de 86 de ani, în fiecare duminică şi sărbătoare praznicală. Trecînd în al 87-lea an, puterile i-au slăbit, pînă cînd şi-a dat sufletul în mîna lui Dumnezeu.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Arhimandrit Eftimie Luca, stareţul mănăstirii, în monumentala biserică a voievozilor Bogdan şi Ştefăniţă, la care au participat numeroşi credincioşi din oraş, prieteni şi cunoscuţi ai regretatului ieromonah. P. C. stareţ, într-o cuvîntare rostită, a scos în relief figura monahală, viaţa şi însuşirile deosebite ale monahului Ilie Vrabie. Răspunsurile la prohodire s-au dat de către corul mănăstirii.

Din partea preoţilor de mir, la mormînt, a vorbit P. C. Preot Gh. Coclici, parohul bisericii Sf. Gheorghe din oraşul Suceava, elogiind calităţile şi meritele celui dispărut.

Economiile sale agonisite în viaţă, le-a lăsat mănăstirii, prin testament, potrivit legiuirilor mănăstireşti, pentru veşnica sa pomenire.

Corpul neînsufleţit a fost înhumat în cimitirul mănăstirii Sf. Ioan, lîngă bunul său prieten şi frate de călugărie Protosinghelul Misail Mîrzac, decedat în 1966, cu care a slujit la moaştele Sfîntului şi marelui mucenic Ioan cel Nou peste 35 de ani.

Arhim. EFTIMIE LUCA

†

Preotul Ilarion Pavel

În ziua de 31 ianuarie 1970, orele 8 dimineaţa, după o scurtă suferinţă, a încetat din viaţă Preotul Ilarion Pavel, în vîrstă de 86 ani, fostul paroh al parohiei Sf. Ierarh Nicolae din Pojorîta.

Regretatul preot a activat în următoarele parohii: Clit 1916-1918, Pîrteşti 1918-1923, Fundul Moldovei 1923-1935, Pojorîta 1935-1948 şi Valea Putnei. În toate aceste parohii a desfăşurat o bogată activitate pastorală. Autoritatea bisericească superioară l-a apreciat acordîndu-i diferite ranguri bisericeşti. În 1933, rangul de econom, apoi a fost numit protopop la Cîmpulung. Ca paroh şi ca protopop, Preotul Ilarion Pavel şi-a cîştigat dragostea şi simpatia tuturor.

Inimile clerului din Protopopiatul Cîmpulung şi a credincioşilor din parohiile pe care le-a păstorit s-au întristat aflînd de moartea sa.

În 2 februarie 1970 s-a săvîrşit Sf. Liturghie în biserica parohială din Pojorîta, unde era depus corpul neînsufleţit al defunctului, apoi slujba înmormîntării de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop V. Ghenghea. În biserică, au rostit cuvîntări prin care s-a scos în evidenţă viaţa şi activitatea defunctului: P. C. Protopop V. Ghenghea şi P. C. Pr. Antonescu în numele preoţilor din Protopopiatul Cîmpulung.

Corpul neînsufleţit al regretatului preot Ilarion Pavel a fost înhumat în cimitirul de lîngă biserica parohială. La mormînt au mai rostit cuvîntări: P. C. Pr. Gavrileanu Gheorghe, P. C. Pr. Dolgu Petru şi epitrop bisericesc Constantin Flocea.

Prin moartea preotului Ilarion Pavel preoţimea cîmpulungeană, pierde un slujitor de valoare, cunoscător a mai multor limbi, un om de cultură, un harnic păstor, un adevărat şi apropiat părinte sufletesc.

Pr. GH. GAVRILEANU

C. — **Episcopia Romanului şi Huşilor**

Conferinţa protopopească de la Centrul eparhial

În zilele de 12 şi 13 februarie a. c., a avut loc la Centrul eparhial prima conferinţă administrativă din anul 1970 cu toţi protopopii din Eparhie. La ordinea de zi, diferite probleme administrative şi misionar pastorale.

Lucrările conferinţei s-au desfăşurat în sala de festivităţi a Sf. Episcopii şi au fost prezidate de P. S. Episcop Partenie.

Deschizînd lucrările, Prea Sfinţia Sa a salutat prezenţa la această conferinţă a Prea Sfinţitului Episcop-Vicar Irineu Suceveanul, delegatul Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei. Un cuvînt de salut Prea Sfinţitul Episcop Partenie a adresat reprezentanţilor Departamentului Cultelor care erau de faţă.

În prima parte a conferinţei, s-au discutat diferite chestiuni în legătură cu activitatea pastoral-misionară a preoţilor. Atît P. S. Episcop-Vicar Irineu Suceveanul cît şi P. S. Episcop Partenie au dat protopopilor diferite îndrumări indicînd cele mai potrivite metode de lucru.

P. C. Protopopi au făcut în continuare, expuneri în legătură cu activitatea desfăşurată de preoţi în parohii.

Expunerile au oglindit străduniile preoţilor. Din cuprinsul lor s-a constatat că preoţimea Eparhiei Romanului şi Huşilor îşi face pe deplin datoria pe tărîm pastoral, economic-gospodăresc şi cultural-social.

Anumite laturi negative urmează să fie îndepărtate prin măsurile ce se vor lua în viitor.

A doua zi, 13 februarie, a urmat instructajul, făcut de către reprezentanţii Centrului eparhial, pentru punerea la curent a părinţilor protopopi cu toate problemele noi de actualitate, în vederea bunului mers al treburilor din protopopiatele respective.

1. P. C. Preot C. Platon, consilier administrativ a vorbit despre: valorificarea constatărilor organelor C. F. I. în cursul anului 1969.

2. P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial, a expus o serie de orientări referitoare la viaţa social-culturală a preoţilor-parohi.

3. Dl. N. Pamfil, secretar eparhial, s-a ocupat de problema: forme şi evidenţe necesare privitoare la vechimea în cîmpul muncii, în lumina legislaţiei actuale.

4. Dl. Dumitru Handoca, jurisconsult, a dat indicaţii referitoare la: plata ajutoarelor pentru incapacitate de muncă şi celelalte ajutoare, precum şi la alocaţia pentru copii (H.C.M. nr. 880, 1304 şi 1356/1968).

5. În sfîrşit, Dl. Ioan Pop, contabil-sef, a făcut un instructaj în legătură cu legislaţia investiţiilor, construcţiilor şi reparaţiilor (Decretele 144 şi 545/1968 şi H.C.M. 2490/1969).

Epuizîndu-se ordinea de zi, Prea Sfinţitul Episcop Partenie, stăpînit de o vie emoţie, şi-a manifestat bucuria pentru rezultatele pozitive ale conferinţei ţinute, apoi a scos în lumină adevărul că întrunirile de felul acesta înseamnă un bogat schimb de experienţă şi un prilej binevenit pentru coordonarea întregii vieţi bisericeşti din Eparhie.

În cele din urmă, recomandînd părinţilor protopopi să pună în aplicare întreg instructajul primit de la reprezentanţii Centrului eparhial, o dată cu mulţumirile aduse tuturor participanţilor la conferinţă, pentru contribuţia adusă la succesul deplin al ei, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a declarat şedinţa închisă, anunţînd că viitoarea şedinţă, de acest gen, va avea loc la Huşi în luna iunie a acestui an.

Pr. E. B.

Conferinţele preoţeşti din luna martie 1970

În Eparhia Romanului şi Huşilor, cele dintîi conferinţe preoţeşti programate pentru anul 1970 au avut loc între 17-19 martie a. c.

La Protopopiatele Vaslui şi Huşi, conferinţele au fost prezidate de P. S. Episcop Partenie, iar la celelalte centre de delegaţii P. S. Sale şi anume: la Protopopiatele Bacău, Moineşti şi Tg. Ocna, P. C. Preot Nichifor Barcaru, vicar ad-tiv; la Protopopiatul Roman, P. C. Preot Nicolae Toderici, consilier ad-tiv.; şi la Protopopiatul Bîrlad, P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial.

Tema, aprobată de Sf. Sinod, cu titlul: «Biserica Ortodoxă Română şi problema statornicirii unei păci trainice în Europa», a fost tratată de către următorii preoţi: P. C. Mihai Sfeatchievici-Roman, P. C. Arghir Başceauş-Vaslui, P. C. Ioan Chirilă-Huşi, P. C. Ioan Frunză-Bîrlad, P. C. Nicolae Lascăr-Moineşti, P. C. Eugen Ardeleanu-Tg. Ocna şi P. C. Const. Sion-Bacău.

În scopul pregătirii auditorilor pentru fondul problemei, vorbitorii au

ţinut să pună în lumină, mai întîi, faptul că, în urma rănilor adînci provocate de ultimile războaie, în Europa, s-au găsit oameni de ştiinţă în frunte cu neuitatul savant Fr. Joliot Curie, reprezentanţi ai culturii şi artei, muncitori din fabrici şi de pe ogoare, oameni cu diverse convingeri filozofice, politice şi religioase, care dîndu-şi seama de pericolul ivirii unei neînţelegeri viitoare s-au hotărît, pentru prima dată în istorie, să înceapă o acţiune puternică de luptă pentru apărarea păcii.

În atare împrejurări, a apărut, în Europa, marea mişcare a partizanilor păcii. Această mişcare pentru apărarea păcii, cunoscută din anul 1950 sub denumirea de «Consiliul Mondial al Păcii», a acţionat puternic pentru contracararea oricărei încercări ce ar duce la un nou conflict mondial.

Încetarea războiului din Coreea a fost unul din primele succese ale mişcării mondiale pentru apărarea păcii căruia i-au urmat şi altele.

Poporul român se află în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace şi prietenie cu toate popoarele cu condiţia respectării suveranităţii şi integrităţii teritoriale, precum şi a neamestecului în treburile interne.

Biserica Ortodoxă Română, înţelegînd spiritul vremurilor actuale, a fost prezentă prin delegaţii slujitorilor şi credincioşilor ei la toate Congresele Consiliului Mondial al Păcii. Ea a semnat împreună cu alte biserici şi culte toate apelurile pentru apărarea păcii în lume.

Aderarea ei la acţiunile Consiliului Ecumenic al Bisericilor a cărui membră este încă din anul 1961, şi la acţiunile «Conferinţei Bisericilor Europene» ca şi prezenţa sa, alături de alte biserici creştine, în cadrul «Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga» pun în lumină limpede ideile şi sentimentele de care sînt călăuziţi clericii şi credincioşii ortodocşi români.

Toate aceste trei mari organizaţii interbisericeşti activează pentru unitatea creştină, dar, în acelaşi timp, şi pentru legături frăţeşti între oameni şi popoare.

Ca urmare a îndrumărilor primite din partea Prea Fericitului Patriarh Iustinian şi al tuturor membrilor Sfîntului Sinod, preoţii ortodocşi din faţa Sfintelor Altare şi în comitetele pentru Apărarea Păcii, au fost şi sînt alături de toţi cei care luptă pentru o viaţă lipsită de războaie.

Pe marginea referatelor s-au făcut completări de către unii preoţi participanţi la lucrările conferinţei.

În continuare, preoţi din diferite parohii au făcut dări de seamă în legătură cu activitatea pastorală.

Dările de seamă au arătat că slujitorii bisericii dau sprijinul lor tuturor acţiunilor gospodăreşti-patriotice care urmăresc binele obştesc.

În cele din urmă, după rezolvarea unor probleme de ordin administrativ privind activitatea preoţilor în parohii, conferinţele au luat sfîrşit.

Pr. E. B.

†

Preotul Gheorghe Adăscăliţei

În seara zilei de 31 ianuarie a. c., după o scurtă şi grea suferinţă, a adormit întru Domnul Preotul Gheorghe Adăscăliţei, slujitor la biserica Precista Mare din oraşul Roman.

El s-a născut la 7 noiembrie 1906 în satul Butnăreşti situat în apropiere de Roman. La vîrsta de un an rămînînd orfan de mamă, copilul Gheorghe Adăscăliţei a fost crescut şi îndrumat de tatăl său, care, la cei 84 de ani, pe care i-a împlinit de curînd a avut durerea de a-şi conduce fiul, vrednic slujitor al altarului, la locul de odihnă veşnică.

După absolvirea şcolii elementare din satul natal, Gheorghe Adăscăliţei a fost înscris la liceul Roman Vodă din Roman, la care a freventat trei clase, apoi în clasa IV-a la Seminarul «Sf. Gheorghe» din acelaşi oraş. Absolvind în anul 1926 cursurile seminarului s-a înscris la Facultatea de Teologie care, în anul 1930, l-a proclamat licenţiat. Cîtva timp, a funcţionat ca pedagog la seminarul al cărui elev a fost.

La 1 septembrie 1928, el şi-a început activitatea de slujitor al altarului.

Mai întîi, în parohia Sohodol-Bacău unde a funcţionat pînă la 1 septembrie 1932, apoi în parohia Sofrăceşti-Trifeşti-Roman, pînă la 1 decembrie 1935; de la acea dată, în urma unui examen, la care a reuşit primul, a fost rînduit la cerere, confesorul garnizoanei Roman. În calitate de confesor, avînd rînd pe rînd, gradul de căpitan, maior şi colonel, a funcţionat pînă în august 1948. De la această dată şi pînă în decembrie 1969, cînd s-a îmbolnăvit el a activat ca preot slujitor la biserica Precista Mare din Roman.

Preotul Gheorghe Adăscăliţei s-a bucurat de stima şi respectul credincioşilor pe care i-a păstorit şi de aleasă atenţie din partea tuturor celor ce l-au cunoscut. Avînd o pregătire cărturărească temeinică, fiind bun liturghisitor şi talentat predicator, vădind deosebite aptitudini în chivernisirea treburilor parohiale, căutînd cu spirit gospodăresc şi gust artistic, de locaşurile sfinte în care şi-a îndeplinit misiunea, stăruind cu rîvnă pilduitoare, ca preşedinte al Comitetului de luptă pentru apărarea păcii de la Episcopia Romanului, pentru statornicirea şi apărarea păcii în lume.

Meritele sale au fost apreciate, de Conducerea bisericească, acordîndu-i distincţia de econom stavrofor. Prezidiul Sovietului Suprem al U. R. S. S., în mai 1945, i-a conferit o decoraţie pentru că a participat la războiul antifascist.

În ziua de 4 februarie a. c., corpul neînsufleţit al regretatului preot a fost condus de la locuinţa sa pînă la biserica al cărui slujitor a fost.

Slujba prohodirii preoţilor de mir s-a săvîrşit în prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor de către un sobor de preoţi şi diaconi, în frunte cu P. C. Preot Prof. Gh. Vlad. Răspunsurile au fost date de corul catedralei episcopale, condus de diaconul D. Teofănescu.

Rugăciunile de dezlegare au fost citite de către Prea Sfinţitul Episcop Partenie, care, după terminarea slujbei, a rostit un cuvînt funebru, arătînd cît de cutremurătoare este taina morţii şi cît de dureroasă şi tulburătoare este lovitura ei, mai ales cînd se produce cu totul neaşteptat ridicînd viaţa unui om în deplină putere.

Prea Sfinţia Sa a regretat cu vădită emoţie, neaşteptatul sfîrşit al Preotului Gheorghe Adăscăliţei, unul din slujitorii cei mai distinşi ai preoţimii, prin buna sa pregătire, prin energia sa şi prin îndeplinirea conştiincioasă a datoriilor sale pastorale. Profund întristat la moartea înainte de vreme a Preotului Gh Adăscăliţei, Prea Sfinţitul Partenie a adresat îndureratei familii cuvinte calde şi părinteşti de mîngîiere, spunînd că decedatul nu şi-a îngropat talanţii, ce i-au fost încredinţaţi, ci i-a înmulţit ca sluga cea vrednică din parabolă. Ca unul ce «lupta cea bună a luptat», alergarea a săvîrşit, credinţa a păzit, se poate înfăţişa înaintea Dreptului Judecător pentru a-şi primi cununa dreptăţii».

P. C. Preot Gh. Vlad, ca fost director al seminarului teologic din Roman, ale cărui cursuri le-a absolvit cu succes, regretatul preot, a evocat în cuvinte de pătrunzătoare emoţie însuşirile caracteristice şi meritele celui dispărut,

Numeroasele şi variatele amănunte pe care vorbitorul le-a dat în legătură cu viaţa şi activitatea Preotului Gheorghe Adăscăliţei au scos în lumină ce a însemnat el pentru Biserica noastră strămoşească.

În numele colegilor de seminar a vorbit P. C. Preot N. Burlacu din Roman, subliniind că Gh. Adăscăliţei a fost un bun coleg şi devotat prieten.

Sicriul cu corpul neînsufleţit al defunctului urmat de îndurerata sa familie, de numeroşi credincioşi, reprezentanţi ai celorlalte culte din localitate, foşti camarazi, a fost condus spre cimitirul oraşului Roman.

Înainte de înhumare, P. C. Protopop D. Aanei, în numele preoţilor din Protopopiatul Roman, a omagiat memoria Pr. Gh. Adăscăliţei.

D-l I. Bonteanu, căpitan de rezervă, în numele foştilor ofiţeri şi camarazi, a schiţat portretul moral al regretatului preot.

Au mai rostit cuvîntări Preotul Toma Victor şi D-l Gh. Creţu.

În sînul familiei sale, colegilor, credincioşilor şi prietenilor, sfîrşitul neaşteptat al Pr. Gh. Adăscăliţei a lăsat un gol şi adînci păreri de rău.

Pr. I. V. PASCU

În slujba poporului

Pr. SC. PORCESCU, **Răscoalele ţărăneşti de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului nostru (slujitori ai altarelor alături de ţărani)** 302

Însemnări 322

O victorie a Poporului (6 martie 1945 — 6 martie 1970) *(Redacţia)*; **Zile şi nopţi de grea încercare** *(Redacţia)*; **Despre opera Sfîntului Grigorie de Nyssa** *(Arhim. Nestor)*; **Studii apărute în anul 1969, în legătură cu «Învăţăturile lui Neagoe Basarab»** *(Diac. Prof. I. Ivan)*; **Alte două tablouri reprezentînd pe Mitropolitul Veniamin Costachi** *(Diac. Prof. I. Ivan)*.

Recenzii şi note bibliografice . . . 330

Vilmos Vajta, **Die unmögliche «Interkommunion»**, — (Intercomuniunea cea imposibilă) *(Diac. Prof. O. Bucevschi)*; **Note pe marginea noii ediţii a Liturghierului lui Coresi** *(Zam. Paul)*; *Arh. H. Chiţulescu* şi *Arh. T. Chiţulescu*, **Şapte monumente celebre ale antichităţii**, Bucureşti 1969 *(Pr. Prof. N. Neaga)*; *P. P. Panaitescu*, **Introducere la istoria culturii româneşti**, Bucureşti 1969 *(R. Mironovici)*; *Nicuşor Solcan*, **Un element laic în pictura religioasă din Moldova (sec. XV-XVII)** S. C. I. A. Tom. 16 nr. 2/1969 *(R. Mironovici)*.

Cronica bisericească

A. — **Bisericile Ortodoxe surori** . . 340

Moartea Patriarhului Alexei al Moscovei şi al întregii Rusii *(Pr. Paul Mihail)*.

B. — **Arhiepiscopia Iaşilor** . . . 342

Popas festiv *(Diac. T. M.)*; **Luminatul praznic al Învierii Domnului la Catedrala mitropolitană din Iaşi** *(Diac. T. M.)*; **Cursurile de limbi străine pentru ghizii de la bisericile şi mănăstirile — monumente istorice — din Arhiepiscopia Iaşilor** *(R. Mironovici)*; **Conferinţele preoţeşti din luna martie** *(Diac. T. M.)*; **Conferinţele preoţeşti din luna mai** *(Diac. T. M.)*; † **Arhimandritul Ioanichie Grădinaru** *(Diac. T. M.)*; † **Preotul Gavril Popescu** *(Diac. T. M.)*; **Preotul Mihai Mănucă** *(Pr. M. Sfichi)*; † **Preotul Octavian Corijescu** *(Prot. I. Pricop)*; † **Protosinghelul Ilie Vrabie** *(Arhim. Eftimie Luca)*; † **Preotul Ilarion Pavel** *(Pr. Gh. Gavrileanu)*.

C. — **Episcopia Romanului şi Huşilor** . . 351

Conferinţa protopopească de la Centrul eparhial *(Pr. E. B.)*; **Conferinţele preoţeşti din luna martie 1970** *(Pr. E. B.)*; † **Preotul Gheorghe Adăscăliţei** *(Pr. I. V. Pascu)*.

42.420

TIPOGRAFIA
CENTRULUI MITROPOLITAN IAȘI
Mănăstirea Neamț – Jud. Neamț

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL XLVI. Nr. 7 — 8 IULIE — AUGUST 1970

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

A douăzeci si şasea aniversare a eliberării Patriei noastre

23 August: Ziua eliberării noastre (*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*) . 357

Pentru pacea a toată lumea

Sesiunea Prezidiului şi a Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene Oegstgeest-Leiden (Olanda) 24-29 mai 1970 (*Pr. Prof. I. G. Coman*) 361

Studii

Pr. Prof. PETRU REZUŞ, **Curente şi probleme noi în teologia fundamentală contemporană** 366
CORINA NICOLESCU, **Un nou fragment din racla pictată a Sf. Ioan cel Nou de la Suceava** 377
AL. ZUB, **Preocupări de istorie ecleziastică în opera lui Vasile Pârvan** 390

Dreapta credinţă a Bisericii

Pr. V. MOISE, **Botezul pruncilor** 406

Predici

Pr. GH. IORDAN, **La Duminica a IV-a după Rusalii** . . . 423
Pr. IUSTIN GAŞPAR, **La înmormîntarea unui creştin (despre trup)** . 426

Vrednici slujitori ai altarelor

EUGEN D. NECULAU, **Preotul Neculai Costinescu.** 429

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLVI, Nr. 7—8 IULIE—AUGUST 1970

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

A douăzeci și șasea aniversare a eliberării Patriei noastre

23 August: Ziua eliberării noastre

S-a mai adaos un an la pătrarul de veac ce a trecut, de cînd, în urma insurecției armate, organizată și condusă de forțele patriotice-revoluționare din țara noastră, împotriva unui regim nedorit, poporul nostru a pășit pe calea eliberării sale naționale, a împlinirii marilor sale idealuri.

La 23 August, poporul român a scuturat jugul militaro-fascist și și-a cucerit în mod deplin și definitiv libertatea și independența națională.

Acesta a fost momentul cheie pe care poporul nostru avea să-l înscrie în istoria sa bimilenară. El a marcat, totodată, începutul profundelor transformări social-politice în vederea lichidării definitive a regimului de înrobire și nedreptate, de opresiune și umilință socială și morală.

Pe drumul împlinirilor și aspirațiilor sale fundamentale, poporul român a mers din victorie în victorie.

De aceea ziua de 23 August apare, cu fiecare an ce trece tot mai măreață, ca o coloană infinită la hotarul istoric dintre orînduirea veche și orînduirea cea nouă de eliberare națională și dreptate socială. Ziua de 23 August este împlinirea testamentului scris cu lacrimi de mucenicii neamului nostru: Horia, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu etc.

Pășind în cel de al treilea deceniu de orînduire social-politică nouă, poporul român privește cu mîndrie la realizările sale de pînă acum și-și făurește îndrăznețe planuri de viitor.

Instaurarea orînduirii celei noi în patria noastră a însemnat abolirea monarhiei, naționalizarea principalelor mijloace de producție, industrializarea țării, cooperativizarea agriculturii, lichidarea analfabetismului și a exploatării, adică „triumful definitiv al socialismului la orașe și sate".

Prin muncă stăruitoare țara noastră „eminamente agricolă", a devenit în anii noștri, o țară cu o industrie în plină dezvoltare. Pe toate piețele lumii, produsele industriei românești sînt tot mai apreciate și mai căutate.

Cîteva date simple ne arată că producția industrială din țara noastră, de azi, a depășit de 15 ori nivelul producției industriale dinainte de război. Vorbind despre progresul industrial din țara noastră o revistă săptămînală din R. F. G. arată că: „datorită voinței dîrze a conducătorilor săi și datorită dorinței poporului de a se adapta la viața unei societăți indus-

trializate România a reuşit ca, într-un timp surprinzător de scurt, să treacă de la statutul de ţară agricolă, sclavă a tradiţiilor, la statutul de ţară industrială în plină dezvoltare" (Die Zeit).

Paralel cu industrializarea ţării s-a înfăptuit şi cooperativizarea agriculturii.

Prin munca stăruitoare a poporului nostru s-au petrecut mari transformări sociale: consolidarea unităţii social-politice şi a orînduirii celei noi, realizarea unei totale egalităţi în drepturi a tuturor cetăţenilor, îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, dezvoltarea conştiinţei umane şi sociale a omului nou etc.

O dată cu transformarea economică şi social-politică a ţării noastre, atenţia conducătorilor noştri s-a îndreptat, cu aceeaşi grijă asupra progresului spiritual al poporului nostru.

Invăţămîntul de toate gradele, ştiinţele, arta, literatura şi în general mişcarea culturală din ţara noastră a înregistrat o mare dezvoltare. Numai în ultimile luni ţara noastră a fost gazdă unor congrese ştiinţifice, literare şi artistice internaţionale: Congresul latiniştilor (august), Congresul al XVI-lea internaţional de fizică - (Ampère) - (sept.), Congresul internaţional de Chimie industrială - Chimie şi progres - (sept.), Concursul şi festivalul internaţional de muzică - George Enescu - (sept.).

Aceste congrese internaţionale aduc un sporit prestigiu culturii româneşti şi constituie, în acelaşi timp, o preţioasă contribuţie la îmbogăţirea patrimoniului culturii universale.

Noua orînduire din ţara noastră a asigurat tuturor fiilor ei dreptul la muncă şi la odihnă. In acest scop s-a extins reţeaua de protecţie a sănătăţii publice, s-au îmbunătăţit condiţiile de locuit, s-a schimbat în mod radical aspectul satelor şi a oraşelor din ţara noastră.

Numeroase spitale, policlinici mari şi moderne, case de naştere, sanatorii, case de odihnă, parcuri de agrement şi, îndeosebi, minunata salbă argintie a staţiunilor de pe litoral arată grija conducătorilor noştri iubiţi pentru sănătatea şi viaţa fericită a poporului nostru.

Intrarea României în O. N. U., în anul 1955, a avut ca urmare lărgirea considerabilă a relaţiilor sale diplomatice.

Astăzi, ţara noastră întreţine relaţii diplomatice cu 97 de State, adică, cu aproape 70% din numărul Statelor independente ale lumii.

Nu este consfătuire internaţională în care să nu se facă auzit glasul reprezentanţilor poporului nostru şi, de asemenea, nu este problemă de ordin ştiinţific, politic sau economic în care să nu fie consultată şi ascultată ţara noastră.

Poporul român este, din fire, iubitor de pace. Conştienţi de binefacerile păcii ca şi de urmările dezastruoase ale războiului, solii poporului român au arătat în numeroase împrejurări, că nejustificata cursă a înarmărilor întreţine o stare de încordare şi nelinişte în toată lumea. Dimpotrivă, au arătat ei, dezarmarea, independenţa şi într-ajutorarea ţărilor slab dezvoltate contribuie la statornicirea unui climat de pace şi la înseninarea vieţii umane.

Elogiind politica de pace promovată de ţara noastră un

om politic francez spunea: „Sînt încîntat să constat şi să subliniez faptul că România nu numai că apără principiile moderne ale coexistenţei paşnice - respectarea independenţei şi suveranităţii statelor, neamestecului în afacerile interne ale altora etc. - dar le şi aplică foarte consecvent în activitatea sa internaţională şi chiar le-a constituţionalizat..." (A. Chardernagor preşedintele Uniunii interparlamentare din Franţa).

Păşind pe drumul deschis acum 26 de ani, poporul român priveşte cu mîndrie chipul cel nou al patriei noastre socialiste - înfloritoare.

* * *

Nimeni nu poate uita, însă, faptul că, întreaga frămîntare a poporului nostru pentru realizarea idealurilor sale de libertate, dreptate, progres social, fericire şi pace precum şi pentru împlinirea destinului său uman, a fost umbrită de năvalnicele inundaţii care s-au abătut asupra ţării noastre în această primăvară.

La chemarea conducătorilor Patriei, poporul nostru întreg a răspuns prezent. El a făcut un zid viu în calea apelor revărsate.

Alături de întregul nostru popor, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române, dînd ascultare întîistătătorilor lor au sprijinit cu însufleţire această acţiune patriotică de refacere a pierderilor suferite.

Ascultînd părintescul îndemn al I. P. S. Mitropolit Iustin, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe din Arhiepiscopia Iaşilor au contribuit cu importante sume de bani, alimente, haine, etc. - pentru ajutorarea familiilor sinistrate.

Pe răbojul istoriei, cronicarul vremurilor noastre va consemna cu durere vitregia naturală care a lovit scumpa noastră ţară; acelaşi cronicar va înscrie cu litere de aur faptele de eroism şi într-ajutorare a poporului nostru în acele zile de grea încercare.

Sîntem încredinţaţi că prin hărnicia şi eroismul ce-l caracterizează, poporul nostru, sub îndrumarea înţelepţilor săi conducători, va depăşi repede acest moment de încercare, iar viaţa, în toate domeniile de activitate, îşi va relua cursul ei firesc, de progres continuu pe calea culturii şi a civilizaţiei pentru bunăstarea şi fericirea tuturor.

* * *

Biserica Ortodoxă Română şi celelalte culte care îşi desfăşoară activitatea, în deplină libertate, în mijlocul credincioşilor din Patria noastră, a păşit cu încredere alături de poporul român pe drumul ales acum 26 de ani. Permanent îndrumată de Sf. Sinod, Biserica Ortodoxă Română a înscris în cronica vieţii bisericeşti pagini de mare cinstire: reîntregirea bisericească, reorganizarea învăţămîntului religios sub obăduirea

Bisericii, restaurarea mănăstirilor şi bisericilor - monumente istorice şi artistice etc.

Fiind călăuzită de duhul irenic al dumnezeieştii sale învăţături, Biserica Ortodoxă Română urmăreşte neîncetat adîncirea legăturilor frăţeşti cu celelalte biserici ortodoxe şi cu creştinii din toată lumea. Intrînd în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ea desfăşoară o activitate deosebită pentru „unitatea duhului şi legătura păcii".

Propovăduind cu consecvenţă pacea, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat de la început (1948) mişcării mondiale a apărătorilor păcii. Fie în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, fie în Conferinţa Bisericilor Europene, fie în alte întîlniri interconfesionale, solii Bisericii Ortodoxe Române au binevestit pacea.

La aceste întîlniri interbisericeşti mondiale, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române a fost, totdeauna, mesagerul ideilor şi simţămintelor de care sînt însufleţiţi credincioşii ortodocşi din ţara noastră.

Ca fii ascultători ai Bisericii strămoşeşti şi cetăţeni vrednici ai scumpei noastre patrii, ei se roagă pentru „pacea a toată lumea" şi, în acelaşi timp sînt alături de toţi cei ce militează pentru apărarea păcii, pentru abolirea colonialismului şi neocolonialismului, pentru coexistenţa paşnică.

* * *

La popasul acesta sărbătoresc, prilejuit de cea de a XXVI-a aniversare a eliberării noastre, clerul şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române aduc prinosul lor de recunoştinţă şi dragoste faţă de poporul român, care a făurit măreaţa zi de 23 August devenind „ctitorul istoriei sale".

Totodată, ei îşi reînnoiesc legămîntul sfînt faţă de conducătorii Patriei noastre de a sta, cu vrednicie, în slujba poporului nostru în drumul său avîntat spre culmi de glorie, rugînd pe Dumnezeu să ne păstreze în dragostea sa şi să ne dăruiască tuturor pacea care este chezăşia mîntuirii.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Sesiunea Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene

Oegstgeest=Leiden (Olanda) 24—29 mai 1970

Sesiunea comună de lucru a Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene (C. B. E.) a avut loc, anul acesta, între 24 și 29 mai, la Kasteel «Oud Poelgeest» din Oegstgeest-Olanda. Au participat la lucrări 46 de delegați din 13 țări ale Europei.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuită din I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în prezidiu, și Pr. Prof. Ioan G. Coman, membru în comitetul consultativ. Au luat parte 7 ortodocși : 3 mitropoliți, 2 profesori și 2 interpreți. Restul au fost protestanți. Nu a luat parte nici un catolic, deși fuseseră invitate personalități de seamă.

În ședința de deschidere, președintele Conferinței, Eg. Emmen, a evocat figurile a doi mari creștini europeni dispăruți de curînd : profesorul J. Hromadka și Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii. Președintele a precizat că C. B. E. dă mărturie pozitivă prin simțul răspunderii Bisericilor membre. Conferința e un instrument de apropiere a Bisericilor Europene.

Înainte de a intra în ordinea de zi, episcopul anglican C. K. Sansbury și președintele conferinței au exprimat delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian și întregului popor român toată compasiunea membrilor Adunării pentru catastrofa naturală provocată de inundațiile care aveau loc în România și au propus trimiterea unei telegrame Întîistătătorului Bisericii Române. I. P. S. Mitropolit Iustin a răspuns că va transmite Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian și conducătorilor celorlalte Biserici din România compasiunea Conferinței Bisericilor Europene pentru acest moment dramatic al istoriei țării noastre. În tot timpul Conferinței, delegații olandezi s-au interesat de buletinul inundațiilor din România. Majoritatea Bisericilor și diverse organizații bisericești, de stat și particulare, din Olanda, au strîns ajutoare în bani, alimente, medicamente și obiecte de îmbrăcăminte spre a fi trimise în țara noastră. Solidaritatea poporului olandez cu poporul român în acest ceas greu al istoriei noastre s-a dovedit și se dovedește impresionantă.

Pe această linie se situează și interviul din 28 mai crt. pe

care I. P. S. Mitropolit Iustin l-a acordat unui post de radio olandez în legătură cu situaţia inundaţiilor. La conferinţa de presă care a urmat în cadrul lucrărilor C. B. E., au fost relevate aceleaşi aspecte punîndu-se accentul pe solidaritatea emoţionantă a întregului popor român şi a numeroase alte popoare ale lumii cu sinistraţii din ţara noastră.

În cadrul sesiunii, Prezidiul şi Comitetul Consultativ al C. B. E., au dezbătut cele 14 puncte înscrise pe ordinea de zi. În continuare spicuim unele aspecte mai importante ale problemelor discutate:

1). În raportul său introductiv, secretarul general al C. B. E. Gh. Williams, a stăruit asupra preocupărilor şi momentelor mai de seamă din viaţa acestei organizaţii religioase din ultimul an.

2). Pornind de la raportul prezentat de Dr. G. Gassmann-Strasbourg, s-a discutat pe larg despre ecumenismul Bisericilor Europene. Dialogul ecumenic european se manifestă ca individual, bisericesc şi secular după o schemă în 6 puncte: 1. structură (bilateral şi unilateral); 2. situaţia geografică (continental, interstatal, naţional, regional); 3. metodă (regulat, continuu, ocazional, ad-hoc); 4. purtători ai dialogului (biserici, organizaţii ecumenice regionale, naţionale, internaţionale); 5. tematică, credinţa şi organizaţia bisericească, probleme social-etice, cooperare practică, chestiuni speciale); 6. scopul (lucrare bisericească organică, comuniune deplină), admiterea la Euharistie (limitată, generală sau reciprocă), federaţie sau conciliu de Biserici, pacte, declaraţii sau acţiuni, lămurire sau convergenţă de tradiţii teologico-bisericeşti, cunoaştere şi raporturi mai strînse, predialoguri pentru paşi mai departe. Gassmann citează 4 modele de dialog interconfesional în Europa: a. dialogul luterano-reformat; b. dialogul între Biserica Evanghelică din Germania şi Biserica Ortodoxă Rusă; c. dialogul pentru unirea anglicano-metodistă; d. dialogul dintre Conciliul britanic al Bisericilor şi Biserica Romano-Catolică. Cum s-a constatat la întîlnirile de la Paris, Upsala, Berna, există o mare sete de unitate creştină. Tot cu aceste ocazii s-a văzut că în această dorinţă se manifestă şi o primejdie a depăşirii ecumenismului.

Intervenind în discuţii, I. P. S. Iustin a arătat că la Conferinţa pan-ortodoxă de la Rhodos s-a hotărît ca Biserica Ortodoxă să organizeze şi de atunci a şi organizat comisii speciale care să iniţieze dialoguri cu Bisericile vechi-orientale, anglicană şi veche catolică. Deşi neoficial, dialogul cu Bisericile vechi-orientale e în curs. E necesar ca Bisericile europene să fie ţinute la curent cu toate aceste contacte dintre ele prin C. B. E.

Anglicanii au dat referinţe asupra dialogului lor cu metodiştii şi catolicii.

Problema raporturilor Bisericilor Europene cu evreii şi musulmanii e mai complicată şi implică elemente teoretice şi practice, dogmatice şi politice care nu pot fi separate.

S-a făcut observaţia că dialogul are tendinţa de a exagera importanţa unităţii practice în detrimentul unităţii prin credinţă, care e factorul fundamental. Iisus Hristos trebuie să fie în centrul lucrărilor şi a vieţii creştine.

3). La sesiune s-a trecut în revistă activitatea desfăşurată de grupele de lucru în ultimile 12 luni. Astfel, grupa I-a s-a ocupat cu tema : «Păcat, pocăinţă şî reînnoire», iar grupa II-a cu tema : «Slujirea Bisericilor în societate». În cadrul acestei grupe s-a ţinut colocviul de la Gwatt-Elveţia unde s-a dezbătut problema : «Slujirea Bisericilor europene în favoarea păcii şi a reconcilierii în Europa». Tot în raportul acestei grupe la capitolul intitulat : «Posibilităţi şi dificultăţi ale păcii în Europa actuală, în ceasul de faţă», s-au făcut o serie de observaţii. S-a accentuat că diaconia sau slujirea e un fenomen complex în care nucleul îl constituie dreptatea şi încrederea, cei mai importanţi factori de ameliorare şi întărire a raporturilor dintre Bisericile şi popoarele Europei. O atmosferă nouă, aceea a încrederii şi frăţietăţii, va elimina încordarea şi va aduce securitatea şi pacea în Europa. E necesar ca Bisericile membre ale C. B. E. să devină factori activi în această lucrare. Grupa III a lucrat tema : «Problemele eclesiologice în societatea modernă», avînd o sesiune de lucru, în aprilie 1970, la Bratislava, unde s-a elaborat un raport despre aprecierile Adunării Generale Nyborg V asupra Bisericilor Europene.

4). O problemă de o deosebită importanţă pusă în dezbateri şi căreia Secretarul general i-a consacrat o atenţie deosebită este aceea a securităţii europene. Această problemă este esenţială pentru activitatea C. B. E. De aceea ea a fost prelucrată în grupul II de lucru şi încredinţată şi Comisiei mixte formată din membrii ai C. B. E. şi ai Conferinţei Creştine pentru pace. Pretutindeni în Europa se acordă un interes crescînd securităţii prin dorinţa popoarelor europene de a sfîrşi cu conflictele dintre ele şi de a statornici pacea. Securitatea este, evident, o problemă politică; mijloacele pentru a ajunge la ea diferă, însă au loc convorbiri serioase între oameni de stat, în această privinţă, şi C. B. E. se bucură de aceste iniţiative. Dar problema are şi dimensiuni spirituale şi umane care ar trebui să angajeze pe creştinii europeni mai mult ca pînă acum. Nu ne putem sustrage vocaţiei noastre de «slujitori ai reconcilierii». Se impune să contribuim a elimina prejudecăţile şi neînţelegerile care mai există între noi, creştini ai Europei, şi să pregătim pe bărbaţi şi pe femei să participe la împăcarea oamenilor şi a popoarelor, binevestind şi aducînd pacea Evangheliei lui Iisus Hristos. C. B. E. trebuie să acorde acestor probleme o atenţie crescîndă. Aceste aprecieri sînt puse în legătură şi cu apelul pentru securitate făcut către C. B. E. de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Ungaria.

S-a sugerat ca în cadrul activităţii viitoare a C. B. E. organizaţiile ecumenice regionale să planifice ţinerea unei Conferinţe a tineretului mondial, care n-a mai avut loc din august 1939, cînd o asemenea conferinţă s-a ţinut la Amsterdam. Se pare însă că nu sînt date încă condiţiile obiective pentru organizarea acestei Conferinţe.

5). Un dialog, teologic, ştiinţific, personal, nepolitic, între iudei, musulmani şi creştini e posibil, mai ales că încercări în această direcţie s-au făcut şi se fac mereu. A cincea conferinţă

pentru Vietnam, ţinută la Stockholm între 28 şi 30 martie 1970, cu reprezentanţi ortodocşi, catolici şi protestanţi din 5 ţări, a trimis C. B. E. o scrisoare semnată de pastorul Dr. Martin Niemöller şi un apel prin care se cere tuturor popoarelor strîngerea de semnături pentru retragerea totală, imediată şi necondiţionată a trupelor şi armamentului S. U. A. şi ale aliaţilor lor din Vietnamul de Sud.

6). O atenţie deosebită s-a dat pregătirii Adunării Generale Nyborg VI (1971) în legătură cu pregătirea documentelor; participanţi, vorbitori, secţiile de lucru, comisii etc. Documentul pregătitor discutat, restructurat şi îmbunătăţit la Siofok a fost adoptat acum definitiv cu unele mici rectificări tehnice sau statistice.

La propunerea delegaţiei noastre şi de acord cu ceilalţi delegaţi ortodocşi s-a ajuns la ridicarea numărului delegaţilor Bisericilor Ortodoxe pentru Nyborg VI de la 18 la 33. S-a propus ca vorbitorul principal al Adunării Generale Nyborg VI la tema principală: «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor», să fie ales dintre următoarele persoane: W. Krusche (R.D.G.), A. Rich (Elveţia) şi Per Lönning (Norvegia) şi ca profesorii G. Crespy şi G. Hagy să fie oratori introducători la lucrările secţiilor. Pe lîngă aceştia, s-a hotărît ca la una din secţii să vorbească asistentul Ioan Bria de la Institutul Teologic din Bucureşti despre: «Teologia slujirii şi slujirea teologiei în situaţia actuală».

7). Comisia de finanţe a C. B. E. prezidată de C. H. van Eeghen, în şedinţa de lucru ţinută la 25 mai, a analizat situaţia financiară a Conferinţei. Din raportul preşedintelui şi din explicaţiile cu cifre ale contabilului reiese că donaţiile şi contribuţiile sînt în scădere şi că existenţa însăşi a Conferinţei poate deveni discutabilă. Dar rolul pozitiv şi binefăcător al C. B. E. în ansamblul vieţii istorice şi spirituale a Europei din zilele noastre e vizibil în creştere. Dificultăţile financiare pot fi depăşite dacă se angajează mai mult conştiinţa Bisericilor europene în promovarea C. B. E. În acest scop s-au propus o serie de măsuri pentru mărirea răspunderii şi contribuţiei băneşti a Bisericilor. S-a propus, de asemenea, editarea unei broşuri frumoase, atrăgătoare, care să creeze atmosferă de simpatie şi preţuire pentru C. B. E.

8). La 27 mai a. c., delegaţii C. B. E. la sesiunea actuală au făcut o vizită reginei Iuliana a Olandei, la palatul Soesrdijk. Oaspeţii au fost prezentaţi personal reginei de către preşedintele Emmen. Gazda a vorbit cu fiecare oaspete întrebîndu-l despre ţara sa şi despre ocupaţiile sale. Regina era la curent cu inundaţiile din România şi a discutat despre ele cu I. P. S. Mitropolit Iustin; ea a făcut observaţia că aceste inundaţii au trezit solidaritatea tuturor cu poporul român. După vizita la regină, participanţii la sesiune au făcut o vizită la Haarlem familiei domnului H. van Eeghen, într-o gospodărie model, unde li s-a servit şi cina. După aceea a fost vizitat, la lumina luminărilor, vestitul muzeu Frans Hals din Haarlem.

C. B. E. este una din numeroasele organizaţii creştine continentale care, alături de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, de Federaţia mondială luterană, de Federaţia mondială reformată etc.. desfăşoară o activitate bogată pe plan ecumenic şi în slujirea năzuinţelor omenirii contemporane, pentru o viaţă de pace, dreptate, libertate şi fericire pentru toţi. În cadrul sesiunii de la *Oegstgeest-Leiden*, delegaţii Bisericii noastre, în frunte cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, a adus un aport însemnat.

Prestigiul Bisericii Ortodoxe Române în sînul C. B. E. e în plină creştere atît prin atenţia care se acordă delegaţilor ei în timpul lucrărilor şi prin adoptarea de către plenare sau Comisii a propunerilor făcute de aceştia, cît şi prin invitaţiile adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian şi a unui număr remarcabil de Ierarhi şi profesori de a face vizite sau a ţine conferinţe în cuprinsul Bisericilor membre ale acestei organizaţii ecumenice. În felul acesta, contribuţia ortodoxiei româneşti la ecumenismul european şi intercreştin se impune din ce în ce mai mult.

Pr. Prof. I. G. COMAN

Curente şi probleme noi în Teologia fundamentală contemporană

Dintre disciplinele teologice, numai Teologia fundamentală se ocupă cu adevărurile de bază ale religiei creştine, folosind principiul său de lucru şi metodele sale specifice, care o individualizează şi o caracterizează. Ea argumentează aceste adevăruri, căutînd cele mai solide temeiuri pentru credinţă. Intrucît adevărurile de bază ale acestei discipline teologice sînt: existenţa lui Dumnezeu (problema divină), nemurirea sufletului (problema antropologică), Revelaţia divină (problema revelaţiei) şi religia (problema religiei), Teologia fundamentală este considerată ca o propedeutică teologică a credinţei şi totodată o propedeutică a tuturor celorlalte discipline teologice [1]).

Intr=adevăr, nici o disciplină teologică nu se ocupă principial cu argumentarea adevărurilor religioase, care constituie cuprinsul Teologiei fundamentale, ele fiind aprioric considerate ca dovedite şi însuşite autoritar cu ajutorul credinţei. Teologia fundamentală în schimb, pleacă de la «problematizarea» [2]) acestor adevăruri şi, pe cale de argumentare, caută temeiuri pentru credinţă. Aceasta este funcţia esenţială teologică a acestei discipline teologice.

«Problematica» sau «tematica» Teologiei fundamentale este astfel precis delimitată. Ea se ocupă cu existenţa lui Dumnezeu, factorul prim, fără de care nu poate exista nici religie, nici teologie, cu nemurirea sufletului, factorul secund, fără de care nu se poate valorifica soteriologic cuprinsul religiei. După aceste două probleme esenţiale urmează actul de descoperire al lui Dumnezeu, fără de care El n=ar fi putut intra în legătură cu credincioşii şi ar fi rămas necunoscut din punct de vedere supranatural. A treia problemă specifică a Teologiei fundamentale este deci Revelaţia divină. Făcîndu=se cunoscut prin existenţa sa supranaturală, s=a putut realiza legătura adevărată între Dumnezeu şi credincioşi, care este religia creştină. Aceasta este de fapt şi ultima problemă a Teologiei fundamentale.

Această problematică sau tematică a Teologiei fundamentale nu se poate schimba fără primejduirea existenţei sale între celelalte discipline teologice, după cum nu se pot schimba nici principiul său de lucru, sau metodele sale, fără primejduirea specificului său teologic [3]). Această stare de lucruri este valabilă nu numai pentru

---

1) Vezi Pr. Prof. Petru Rezuş, *Curs de Teologie fundamentală*, Caransebeş, 1942, p. 10.

2) Consultă: Pr. Prof. Petru Rezuş, *Problematica Teologiei fundamentale*, Caransebeş, 1943, passim.

3) Vezi cuprinsul, principiul de lucru şi metodele pe larg la: Pr. Prof Petru Rezuş, *Curs de Teologie fundamentală*, p. 10 ş. u.

Teologia fundamentală, ci şi pentru toate celelalte discipline teologice.

Dezvoltarea actuală a acestei discipline însă, ca şi a tuturor celorlalte discipline teologice, a determinat apariţia unor noi puncte de vedere, unor curente şi probleme noi, incluse celorlalte, care dau o configuraţie contemporană mai ales Teologiei fundamentale, ca în dealtfel şi altor discipline teologice. Această configuraţie nouă priveşte mai ales Teologia fundamentală, deoarece ea se ocupă cu problemele actuale, în mod special, reprezentînd, în ansamblul celorlalte discipline, atitudinea lor globală faţă de contemporaneitate.

Acest lucru a fost sesizat de toate Bisericile creştine şi se reflectă în preocupările lor actuale. S-au produs astfel mutaţii sensibile în tratarea problemelor Teologiei fundamentale. Faţă de tratatele clasice de Teologie fundamentală ale lui *J. Schwetz*[4]), *F. Hettinger*[5]), *C. Gutberlet*[6]), *A. Schill*[7]), *I. Ottiger*[8]), *H. Schell*[9]), *P. Schanz*[10]), *H. Straubinger*[11]), *Th. Specht*[12]), *A. Boulenger*[13]), *R. Garrigou-Lagrange*[14]), *J. Brunsmann*[15]), *M. Brillant-M. Nédoncelle*[16]) etc., noua Teologie fundamentală romano-catolică reprezentată prin: *A. Gaboardi*[17]), *A. Lang*[18]), *G. Söhngen*[19]), *A. Kolping*[20]) etc., reflectă preocupări noi.

Tot aşa şi protestantismul a multiplicat şi a diferenţiat punctele de vedere ale teologilor fundamentalişti: *E. Luthardt*[21]), *F. Delitzsch*[22]), *H. Ebrard*[23]), *J. A. Dorner*[24]), *R. Seeberg*[25]), *L.*

---

4) J. Schwetz, *Theologia fundamentalis generalis,* Viennae, 7 ed., 1852.

5) F. Hettinger, *Lehrbuch der Fundamentaltheologie.* I-V Bde, X Aufl., Freiburg, 1914-1917.

6) C. Gutberlet, *Lehrbuch der Apologetik,* Münster, 1888.

7) A. Schill, *Theologische Prinzipienlehre.* V Aufl. besorgt von H. Straubinger, Paderborn, 1923.

8) I. Ottiger, *Theologia fundamentalis,* I-II Bde, Friburgi, 1911.

9) H. Schell, *Apologie des Christentums.* I-II Bde, II Aufl., Paderborn, 1908.

10) P. Schanz, *Apologie des Christentums.* I-III Bde, Freiburg, 1906-1911.

11) H. Straubinger, *Lehrbuch der Fundamentaltheologie,* Paderborn, 1936.

12) Th. Specht, *Lehrbuch der Apologetik oder Fundamentaltheologie,* II Aufl. besorgt v. G. L. Bauer, Regensburg, 1924.

13) A. Boulenger, *Manual d'Apologétique.* VIII éd., Lyon-Paris, 1937.

14) R. Garrigou-Lagrange, *De revelatione per ecclesiam catholicam proposita,* Romae-Parisiis, 1925.

15) J. Brunsmann, *Lehrbuch der Apologetik.* I-II Bde, St. Gabriel bei Wien, 1930.

16) M. Brillant et M. Nédoncelle, *Apologétique,* Paris, 1937.

17) A. Gaboardi, *Teologia fondamentale, Il metodo apologetico* = Problemi e Orientamenti di teologia dogmatica, I, Milano, 1957.

18) A. Lang, *Fundamentaltheologie. Die Sendung Christi,* III Aufl., München, 1962.

19) G. Söhngen, *Fundamentaltheologie,* în «Lexikon für Theologie und Kirche». Bd. IV, II Aufl., Hrsg. v. J. Höfer und K. Rahner, Freiburg, 1960, p. 452-459 (cu bibliografie).

20) A. Kolping, *Fundamentaltheologie.* I Bd., Münster, 1968.

21) E. Luthardt, *Apologie des Christentums.* I-IV Bde., Leipzig, 1864-1869.

22) F. Delitzsch, *System der christlichen Apologetik,* Leipzig, 1869.

23) H. Ebrard, *Apologetik.* I-II Bde, II Aufl., Gütersloh, 1878-1880.

24) J. A. Dorner, *Sistem der christlichen Glaubenslehre,* II Aufl., Berlin, 1886.

25) R. Seeberg, *Die Grundwahrheiten der christlichen Religion,* VII Aufl., Leipzig, 1921.

Lemme[26]) etc. Aceste preocupări cu Teologia fundamentală şi cu problematica ei se evidenţiază mai ales într-o fascicolă specială a revistei *„Internationale Zeitschrift für Theologie"*. 5. Jahrgang. Heft 6/7 Juni/Juli 1969. *„Concilium"*, dedicat în întregime Teologiei fundamentale. La alcătuirea ei colaborează frăţeşte teologi romano-catolici şi protestanţi, ocupîndu-se cu *„Noua istorie a Teologiei fundamentale. Incercarea unei interpretări"* (C. Geffré)[27]), *„Fragmentarea sau înnoirea Teologiei fundamentale"* (R. Latourelle)[28]), *„Metateologia sau diacritica Teologiei ca Teologie fundamentală"* (R. Panikkar)[29]), *„De la Apologetică la Teologia fundamentală"* (H. Fries)[30]), *„Dialog şi Teologia fundamentală"* (J. Segundo)[31]), *„Metoda şi problema cuprinsului unei Teologii fundamentale contemporane"* (J. Walgrave)[32]), *„O Teologie fundamentală pentru timpul nostru"* (J. Cahill)[33]), *„Pluralismul în teologie şi unitatea cunoaşterii în Biserică"* (K. Rahner)[34]), *„Dare de seamă asupra tendinţelor în Apologetica protestantă"* (L. Gilkey)[35]), *„Limbajul religios"* (J. Macquarrie)[36]) etc.

Din cercetarea articolelor de mai sus rezultă că preocupările autorilor se îndreaptă spre cercetarea situaţiei problemelor de bază ale Teologiei fundamentale şi asupra situaţiei sale în actualitate, majoritatea vizînd o *„Teologie fundamentală contemporană"*. Este cercetată apoi dezvoltarea acestei discipline teologice şi necesitatea de a corespunde întrebărilor actuale. In acest scop sînt studiate critic metodele, sistemul şi cuprinsul Teologiei fundamentale, se insistă, în mod special, asupra depăşirii neoscolasticii şi a canonului tematic al Teologiei fundamentale, asupra schimbării intervenite în cei cărora li se adresează Teologia fundamentală, asupra asocierii Teologiei fundamentale cu Teologia dogmatică şi cu Filozofia, asupra tendinţelor apologetice în noua teologie protestantă, asupra pluralismului în teologie etc.[37]).

Temele noi, asupra cărora se reţin teologii romano-catolici şi

---

26) L. Lemme, *Christliche Apologetik,* Hamburg, 1922.

27) Claude Geffré, *Die neuere Geschichte der Fundamentaltheologie,* în «Concilium». Internationale Zeitschrift für Theologie. 5. Jahrgang. Heft 6/7. Juni/Juli 1969. Benziger Verlag Einsiedeln Zürich-Matthias Grünewald Verlag Mainz, 1969, p. 418-428.

28) R. Latourelle, *Zerstückelung oder Erneuerung der Fundamentaltheologie,* ibidem, p. 429-484.

29) R. Panikkar, *Metatheologie oder diakritische Theologie als Fundamentaltheologie,* ibidem, p. 435-441.

30) H. Fries, *Von der Apologetik zur Fundamentaltheologie,* ibidem, p. 442-446.

31) J. Segundo, *Dialog und Fundamentaltheologie,* ibidem, p. 447-451.

32) J. Walgrave, *Beitrag zu Aufbau, Methode und Aufgabenbereich einer zeitgenössischen Fundamentaltheologie,* ibidem, p. 452-456.

33) J. Cahill, *Eine Fundamentaltheologie für unsere Zeit,* ibidem, p. 457-461.

34) K. Rahner, *Der Pluralismus in der Theologie und die Einheit des Bekenntnisses in der Kirche,* ibidem, p. 462-471.

35) L. Gilkey, *Tendenzen in der protestantischen Apologetik,* ibidem, p. 472-486.

36) J. Macquarrie, *Die religiöse Sprache und die neurere analytische Philosophie,* ibidem p. 487-493.

37) J. B. Metz, W. Bröker, W. Oelmüller, *Vorwort,* ibidem, p. 417.

protestanti în actualitate, sînt departe de a epuiza problematica Teologiei fundamentale. Teologia ortodoxă a întîmpinat, sub o formă sau alta, şi ea, în cursul dezvoltării sale, cele mai variate probleme, legate de viaţa religioasă a credincioşilor săi. Teologia fundamentală, în special, şi-a clarificat de curînd principiul de lucru, metodele şi cuprinsul său. Interesant este de observat că în timp ce în teologia romano-catolică titulatura acestei discipline a rămas instabilă pînă aproape de timpurile actuale, întrebuinţîndu-se atît denumirea de Apologetică, cît şi cea de Teologie fundamentală, iar în teologia protestantă se menţine numai titulatura de Apologetică, în teologia ortodoxă s-a împămîntenit numai titulatura de Teologie fundamentală, începînd cu *teologul Vasile Găină*[38]) şi *Ioan Mihălcescu*[39]) şi continuîndu-se în cei din urmă douăzeci de ani[40]).

S-a considerat, pe drept cuvînt, că denumirea «Apologetică» avea un cuprins neadecvat şi insista mai mult asupra metodei, pe cînd «Teologia fundamentală» avea un cuprins precis delimitat. In plus, diferitele probleme, ridicate de viaţa religioasă a credincioşilor, se încadrau în mod organic în cuprinsul acestei discipline teologice, fără interferenţele Apologeticii cu celelalte discipline.

Făcînd o succintă enumerare a acestor probleme ale teologiei fundamentale ortodoxe, putem observa delimitarea sa strictă, ca obiect, de Teologia dogmatică, ceea ce nu s-a întîmplat la cel dintîi teolog fundamentalist *Alexiu Comoroşan*, care îngloba Teologia fundamentală în Teologia dogmatică, socotind-o partea sa generală[41]). Cu teologul Vasile Găină, Teologia fundamentală înregistrează semnificativele sale atitudini faţă de curentul religios al «budomaniei» şi cea dintîi fundamentare temeinică a celor patru probleme ale Teologiei fundamentale[42]). Cu Ioan Mihălcescu, Teologia fundamentală îşi precizează tot mai mult caracterul său actual, argumentînd adevărurile religiei creştine faţă de alte puncte de vedere diferite de cele ortodoxe. In această privinţă I. Mihălcescu îşi evidenţiază formaţia sa teologică enciclopedică. Valoarea contribuţiilor sale teologice, în cele mai diferite direcţii, se menţine actuală pînă astăzi[43]).

Acum teologul Vasile Găină considera că Teologia fundamentală este strîns legată de Istoria religiilor şi că problemele sale trebuie să fie permanent comparate cu cele ale celorlalte religii, pentru a se obţine o vedere de ansamblu asupra fenomenului religios. Punctul de vedere comparativ-religios din *„Budism şi Creştinism"* a fost însuşit de I. Mihălcescu în monumentala sa *„Istorie*

---

38) V. Găină, *Curs de teologie fundamentală*, (litografiat), II ed., 1908.

39) Mitr. Irineu Mihălcescu, *Curs de teologie fundamentală*, vol. I, Bucureşti, 1932.

40) Vezi: Pr. Prof. Petru Rezuş, *Preocupări şi studii de Teologie sistematică ortodoxă*, în «Studii teologice», XX (1968), nr. 5-6, p. 389-407.

41) A. Comoroşan, *Prelegeri academice din Dogmatica ortodoxă. Partea generală*, 1886.

42) Vasile Găină, *Budism şi Creştinism*, 1904; *Theorie der Offenbarung* 1898; *Universalitatea, originea şt fiinţa religiei*, 1898; *Argumentul cosmologic şi fizico-teologic sau teleologic pentru existenţa lui Dumnezeu*, 1904 etc.

43) Mitr. Irineu Mihălcescu, *Teologia luptătoare*, Bucureşti 1941.

a religiilor" [44]) şi se desfăşoară neoprit pînă astăzi în Teologia fundamentală ortodoxă. Aceeaşi preocupare este evidentă şi în Teologia fundamentală romano-catolică şi în Apologetica protestantă, amîndouă confruntate de pluralismul religios al contemporaneităţii [45]).

Plecînd de la această situaţie a Teologiei fundamentale, problematica sa actuală diferă în unele privinţe, iar în altele se acoperă în Bisericile creştine. Identitatea de preocupări a Teologiei fundamentale devine din ce în ce mai evidentă în ultimii ani, după crearea unui nou climat ecumenist şi deschiderea tot mai largă, una faţă de alta şi faţă de problemele mari ale contemporaneităţii, a teologiilor confesionale.

Textul scripturistic din I epistolă a Sf. Apostol Petru, III, 15: *„Si să fiţi totdeauna gata de răspuns oricui vă cere socoteală de nădejdea voastră, însă cu blîndeţe şi cu frică"* rămîne «carta» Teologiei fundamentale [46]). A fi gata totdeauna de răspuns înseamnă a trăi în contemporaneitate şi a cunoaşte problemele sale, care nu mai sînt, în mare măsură, problemele credincioşilor din secolele trecute. A da răspuns înseamnă a da nu orice răspuns, ci numai acela care corespunde cu necesităţile vieţii religioase a credincioşilor. Blîndeţea şi frica sînt corolarele apostolice ale răspunsului. Infruntarea polemică şi atitudinea intolerantă au fost totdeauna opuse mesajului divin, iar superbia şi aroganţa nu numai că nu mai caracterizează pe teolog în vremurile actuale, dar dezmint atitudinea Domnului nostru Iisus Hristos şi a Sfinţilor Apostoli. Frica aceasta nu este în sine de ordin fizic sau psihic, ci este strîns legată de valoarea calitativă şi cantitativă a răspunsului şi a rodirii sale în sufletele credincioşilor. «A fi gata de răspuns cu blîndeţe şi cu frică» iată deci menirea Teologiei fundamentale contemporane, în faţa diferitelor probleme religioase, care-şi solicită rezolvarea potrivit cu credinţa şi cu viaţa Bisericii creştine în decursul veacurilor.

Teologia fundamentală romano-catolică a fost şi mai este tributară neoscolasticii. Problemele sale în secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea erau: Existenţa lui Dumnezeu şi a religiei (demonstratio religiosa), existenţa adevăratei religii (demonstratio christiana) şi existenţa adevăratei Biserici (demonstratio catholica) [47]). Ponderea confesională a fiecărei probleme este evidentă. Argumentarea acestei discipline teologice era subordonată Teologiei dogmatice. Abia începînd cu secolul al XX-lea, neoscolastica îşi pierde din supremaţia sa, iar Teologia fundamentală romano-catolică încearcă a se desprinde de coloritul său confesional, revenind la atribuţiile sale specifice.

Teologii romano-catolici, începînd cu Garrigou – Lagrange, depun eforturi pentru aflarea temeiurilor de credinţă şi încearcă cu ajutorul Teologiei fundamentale să alcătuiască «o epistemologie şi o metodologie» [48]). Faţă de teologii protestanţi care insistau mai ales asupra factorilor subiectivi, teologii romano-catolici opuneau factorii

---

44) Mitr. Irineu Mihălcescu, *Istoria Religiunilor lumii*, Bucureşti, 1940.
45) K. Rahner, *art. cit.*, p. 462 ş. u.
46) C. Geffré, *art. cit.*, p. 419.
47) *Ibidem*, p. 419.
48) Vezi pe larg: Y. Congar, *La foi et la théologie*, Paris, 1962, p. 180 ş. u.

obiectivi. Tendinţele subiective, cum era şi de aşteptat, duceau la pulverizarea şi transformarea subiectivă a problemelor Teologiei fundamentale, în timp ce tendinţele obiective apropiau această disciplină de multe ori pînă la identificare cu Teologia dogmatică. Nici *„Apologetica imanentă"* (Immanenzapologetik), plecînd numai de la imanent, nu a fost o soluţie fericită. Verificîndu-se diferitele forme pe care le lua această disciplină şi diferitele metode pe care le întrebuinţa, s-a ajuns, în cele din urmă, la o *„Teologie fundamentală integrală"* [49]), care foloseşte toate metodele pentru argumentarea problemelor de bază ale religiei creştine.

Totuşi Teologia fundamentală romano-catolică accentuiază caracterul obiectiv al acestei discipline, întemeind-o tot mai mult pe Teologia dogmatică, în timp ce caracterul subiectiv este dominant şi astăzi în teologia protestantă, care tot din acest motiv n-a renunţat la denumirea «Apologetică» [50]). Constituţia dogmatică *„Dei verbum"* a Conciliului II Vatican a încorporat această problemă Teologiei dogmatice cu toate aspectele sale, care în mod normal aparţin Teologiei fundamentale [51]).

Solicitarea actuală a acestei discipline teologice a determinat însăşi problematizarea sa în romano-catolicism şi în protestantism. Eforturile de individualizare se reflectă în creaţiuni hibride. Factorii obiectivi şi cei subiectivi, autoritativul dogmatic şi argumentarea temeiurilor de credinţă, metodele neoscolastice şi cele actuale, principiul de lucru şi cuprinsul dau lupta de clarificare, suprapunîndu-se sau desfiinţîndu-se, fără a se ajunge încă la rezultatul cel mai bun.

Teologia fundamentală ortodoxă şi-a păstrat specificul său tradiţional, fără a evita considerarea şi rezolvarea justă a problemelor actuale. Tradiţională ca principiu, cuprins şi metode, Teologia fundamentală merge la pas cu viaţa credincioşilor săi. Ea rezolvă problemele actuale în spiritul tradiţional al Teologiei fundamentale, necăutînd invenţii de moment, neexperimentînd «noul pentru nou». Teologia fundamentală ortodoxă consideră că teme noi au fost ridicate întotdeauna de viaţa credincioşilor, iar rezolvarea lor a fost în spiritul învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos. Fiecare epocă a avut problemele sale de credinţă şi de viaţă religioasă. Rezolvările acestor probleme au fost făcute pentru credincioşii epocii respective, ţinîndu-se seama de specificul lor religios.

Şi rezolvările problemelor actuale trebuie să fie de acord cu viaţa şi imperativele credincioşilor noştri. Ele nu pot fi identice cu problemele religioase ale unor credincioşi dintr-o epocă depăşită, nici rupte de preocupările lor, oferindu-li-se în loc de hrană duhovnicească adevărată creaţiuni hibride subiective. Cu atît mai puţin Teologia fundamentală ortodoxă nu se poate lega, principial şi funcţional, de falsele probleme religioase, ca demitologizarea, teologia «morţii lui Dumnezeu», terminologia biblică etc., care ameninţă, uneori, cu sufocarea pe celelalte probleme de bază ale acestei disci-

---

49) C. Geffré, *art. cit.*, p. 421.
50) L. Gilkey, *art. cit.*, p. 472-486.
51) *Concile oecuménique Vatican II. Documents conciliaires. 4. La Révélation. L'activité missonnaire, Ministère et vie des prêtres,* Paris, Edition du Centurion, 1966, p. 39-62.

pline. Aşa încît să considerăm critic care sînt curentele şi problemele noi ale Teologiei fundamentale, după această parte introductivă, strict necesară, şi să arătăm, de fiecare dată, poziţia ortodoxă. Vom urma calea tradiţională a Teologiei fundamentale ortodoxe, expunînd problemele sale de bază pe rînd, pentru a arăta mutaţiile noi intervenite. Curentele şi problemele noi intervenite vor fi încadrate organic la locul lor, în cadrul cuprinsului, pe marginea sau în inima căruia s-au născut.

1. Problema existenţei lui Dumnezeu (problema divină)

Teologia fundamentală se ocupă mai întîi cu argumentarea existenţei personale a lui Dumnezeu. Ceea ce interesează în prima linie, este dovedirea existenţei divine, deci că Dumnezeu există şi s-a descoperit, pentru ca să poată fi organizată religia creştină pe baza adevărurilor descoperite. Intr-al doilea rînd interesează personalitatea sa, deoarece raportul religios se poate întemeia numai cu o persoană, nicidecum cu o abstracţie sau o ficţiune. Un Dumnezeu existent şi personal este condiţia sine-qua-non a religiei creştine.

In acest scop, Teologia fundamentală ortodoxă expune posibilitatea de cunoaştere a lui Dumnezeu, apoi înşiră argumentele existenţei sale, încheind problema cu activitatea divină creatoare şi pronietoare. Ea oferă motive de credibilitate şi argumente satisfăcătoare pentru credinţă.

In cadrul acestei probleme, însuşi termenul major de la care pleacă Teologia fundamentală, adică Dumnezeu, a fost repus în discuţie sub o formă sau alta. Faţă de vechile atitudini depăşite, Teologia fundamentală a înregistrat mai întîi o nouă considerare teologică a istoricităţii şi a divinităţii Domnului nostru Iisus Hristos [52]).

Aşa, ipoteza mitologică a şcolii din Tübingen a fost reluată de şcoala demitologizantă a teologului protestant *Rudolf Bultmann*. Dusă pînă la ultimele sale consecinţe, această nouă teorie susţine că în viaţa şi activitatea lui Iisus Hristos abundă miturile, care aparţin viziunii şi formaţiei culturale ale autorilor Sfintelor Scripturi.

Aceste mituri se referă, în special, la elementele supranaturale din viaţa lui Iisus Hristos, care atestă divinitatea Sa. Sînt considerate mituri mai ales minunile şi profeţiile eshatologice. Ele trebuiesc scoase din circuitul scripturistic, rămînînd numai ceea ce este autentic hristic, adică propovăduirea (kerygma) [53]).

Teoria demitologizantă păstrează într-un fel istoricitatea Domnului nostru Iisus Hristos, dar El este demitologizat. Prin acţiunea de demitologizare însă sînt atinse sau eliminate toate acele evenimente supranaturale din viaţa Sa, care sînt strîns legate de locurile şi timpul desfăşurării lor. In felul acesta se obţine o nouă înfăţişare

---

52) Vezi: Pr. Prof. Petru Rezuş, *Domnul nostru Iisus Hristos în teologia contemporană*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLI (1965), nr. 5-6, p. 269-276.

53) Vezi considerarea critică a programului de demitologizare a lui R Bultmann în articolul citat mai sus.

a lui Iisus Hristos. Teologii demitologizanţi urmăresc o actualizare a lui Iisus Hristos, dar ceea ce obţin nu mai este Iisus Hristos cel autentic al Teologiei fundamentale ortodoxe. Se preconizează un nou «hristocentrism» al problemei divine, dar fără nici o eficacitate soteriologică, deoarece Iisus Hristos nu mai este Dumnezeu adevărat.

Un alt curent teologic contemporan este cel al *„morţii lui Dumnezeu"* [54]). Teologii radicali contemporani *Thomas Altizer, William Hamilton, G. Vahanian, Paul van Buren* etc. [55]) pleacă de la constatarea subiectivă că Dumnezeu este mort pentru mulţi dintre credincioşi, deci trebuie întocmită o nouă teologie, o nouă religie, care în ultimă analiză să păstreze doar «valabilitatea etică» a învăţăturii lui Iisus Hristos. De data aceasta problema divină este golită de însuşi cuprinsul ei, fiind desfiinţată.

Noua creaţie hibridă teologică însă n-are nici o valoare, căci fără Dumnezeu nu se mai poate vorbi de o nouă religie, iar credincioşii respectivi nu mai au în ce crede, deci nu mai sînt credincioşi. Teologii radicali au părăsit astfel principiul şi metodele Teologiei fundamentale, socotindu-le ineficace, şi au încercat să facă un compromis în defavorul acestei discipline teologice, care nu duce la nici un rezultat. Fără Dumnezeu, însăşi problema divină este desfiinţată.

2. Problema nemuririi sufletului (problema antropologică)

Teologia fundamentală contemporană acordă un interes deosebit elementului uman, care intră în componenţa religiei. Ea tinde să devină antropocentrică [56]), justificîndu-şi tendinţa prin raportarea tuturor argumentărilor faţă de credincioşi, pentru întemeierea credinţei cărora ea lucrează.

Problema antropologică însă se deschide mai întîi cu argumentarea nemuririi, căci valorificarea deplină a întregii activităţi religioase se obţine de către credincioşi într-o viaţă viitoare. Într-al doilea rînd ne interesează lucrul obişnuit al Teologiei fundamentale în decursul acestei vieţi.

Păstrînd proporţiile ortodoxe antropologice, activitatea credincioşilor de aici de pe pămînt se îmbină organic cu mîntuirea lor. Teologia fundamentală este pusă deci în slujba lucrării mîntuirii şi prin aceasta valorificarea sa este maximă ca şi a celorlalte discipline teologice.

Aici se ridică marea problemă contemporană a *„slujirii"* teo-

---

54) Vezi: F. Leboeuf, *Theologies de la mort de Dieu,* în «Revue des sciences religieuses». 41-e année. Nr. 2, Strasbourg, Avril 1967, p. 129-149; Jourdain Bishop, *Die «Gott-ist-tot» Theologie. Aus dem franz. übertr. v. E. Labonté,* Düsseldorf, Patmos-Verlag, 1968; Harwey G. Cox, *La mort de Dieu et l'avenir de la théologie,* în «Lumière et Vie». Tome XVII. Nr. 89, Lyon, Septembre-Octobre 1968, p. 32-42 etc.

55) Cf. James Alfred Martin, *La théologie de la mort de Dieu aux Etats-Unis,* în «Lumière et Vie». Tome XVII. nr, 89, Lyon, Septembre-Octobre 1968, p. 5-51.

56) C. Geffré, *art. cit.,* p. 422 ş. u.

logiei [57]). Teologia în general este slujitoarea, de aceea ea s-a organizat ca teologie, nu pentru alte scopuri. Ea trebuie să rămînă strîns legată de necesităţile credincioşilor şi să corespundă fiecăruia dintre ei. Desprinsă de solul tare al credincioşilor, abstractizată sau aristocratizată, teologia nu-şi mai îndeplineşte menirea sa. In acest sens trebuie înţeles şi antropocentrismul său şi nu într-altul, făcînd concurenţă teocentrismului sau hristocentrismului.

3. Problema Revelaţiei divine

Această problemă a Teologiei fundamentale a născut cele mai interesante curente şi teorii contemporane. Ea e inima acestei discipline teologice, căci din Revelaţia divină îl cunoaştem pe Dumnezeu şi ştim care este calea mîntuirii. Cuprinzînd doctrina creştină, Revelaţia divină are o importanţă majoră în stabilirea adevărurilor mîntuitoare, cuprinse în Sfînta Scriptură şi în Sfînta Tradiţie.

Este explicabil deci că începînd cu noţiunea, fiinţa, cuprinsul, posibilitatea, cunoaşterea şi necesitatea sa [58]), să abunde în teologia contemporană teoriile şi curentele, sfîrşind cu forma de expresie şi angajînd toate disciplinele teologice. In special, Ermeneutica are o deosebită importanţă în contextul teologic contemporan.

Printre curentele şi problemele noi pe care le ridică Revelaţia divină merită să fie amintite: problema terminologică [59]), adică a formei de expresie, după care cuprinsul Revelaţiei divine trebuie adresat credincioşilor actuali în termeni actuali, accesibili. Se susţine, adică, practic vorbind de astă dată, că Revelaţia divină în formele sale de expresie antică a fost depăşită, credinciosul contemporan avînd nevoie de «o adresă formală nouă».

A contribuit aici, în largă măsură, şi teoria demitologizării Sfintei Scripturi de miturile antice, cum şi deprecierea minunilor şi profeţiilor. Dar Revelaţia divină, tocmai fiindcă este expresia prin viu grai a Divinităţii, nu poate fi supusă reconsiderării sale de către un factor subiectiv. O dată supusă însă, în locul unei Relevaţii divine unitare se nasc tot atîtea revelaţii cîţi factori subiectivi intervin în cuprinsul său, ceea ce este verificat prin deosebirile doctrinare.

Expresia «terminologică» îşi are astfel limitele sale. Adresa revelaţională depinde de formaţia religioasă a credincioşilor din fiecare epocă, dar ea nu atinge sau modifică cuprinsul revelat. Aceasta este legea de aur a Teologiei fundamentale ortodoxe [60]).

---

57) Vezi Pr. Prof. Petru Rezuş, *Teologia contemporană a «slujirii» şi principiile sale ortodoxe,* în «Ortodoxia», XXI (1969), Nr. 1, 25-40.

58) Vezi Pr. Prof. Petru Rezuş, *Învăţătura ortodoxă despre dezvoltarea şi împlinirea Revelaţiei divine,* în «Ortodoxia» XVIII (1966), nr. 1, p. 35-53; *Învăţătura protestantă despre cuvîntul lui Dumnezeu faţă de învăţătura ortodoxă,* în «Ortodoxia» VII (1955), nr. 2, p. 230-240; *Problema interconfesională a Revelaţiei divine,* în «Ortodoxia», II (1950), nr. 2, p. p. 233-259 etc.

59) Vezi: Ian T. Ramsey, *Religious Language,* London, Som Press L T D, London 1957; *Le langage et la foi,* în «Lumière et Vie» Tome XVII, nr. 88, Mai-Juillet 1968, dintre articolele mai interesante cel al lui: V. Cosmao, *Evangélisation et langage,* p. 79-94.

60) Vezi Pr. Prof. Petru Rezuş, *Formele de expresie ale religiei creştine,* în «Mitropolia Banatului», XIV (1964), nr. 9-10, p. 492-500.

Ca expresie a înţelepciunii divine, Revelaţia divină nu se poate transforma în altceva. Menirea Teologiei fundamentale este s-o păstreze şi s-o adreseze, în puritatea sa genuină, credincioşilor, pentru a-şi lucra mîntuirile subiective.

4. Problema religiei

Cu problema religiei, Teologia fundamentală îşi încheie cuprinsul său, adunînd ca într-un focar toate celelalte probleme. Religia creştină este legătura cea adevărată dintre Dumnezeu şi credincioşi, organizată pe baza Revelaţiei divine. Dacă celelalte probleme sînt rezolvate corect, şi religia creştină reprezintă o realitate cu depline puteri de lucru în viaţa credincioşilor.

Modificarea celorlalte probleme se răsfrînge astfel şi asupra religiei creştine. De aceea Teologia fundamentală ortodoxă este deosebit de atentă ca premisele religiei şi coordonatele sale să fie cele adevărate.

Numai o asemenea religie corespunde pe drept cuvînt necesităţilor credincioşilor şi-şi poate îndeplini misiunea sa în epoca noastră. De altfel şi problemele care intervin în legătură cu religia creştină se referă mai ales la autenticitatea [61]), originalitatea [62]) şi divinitatea [63]) sa. Toate eforturile Teologiei fundamentale converg spre divinitatea Creştinismului. Această religie este autentică, aşa cum a întemeiat-o Domnul nostru Iisus Hristos; ea n-a suferit influenţe doctrinare exterioare şi prezintă toată garanţia mîntuirii.

Teologia fundamentală ortodoxă respinge orice creaţie hibridă, care se ascunde sub o titulatură aproximativă, ca *„noua religie"* a teologilor radicali, sau ca *„religia numai cu valoare etică"*. Esenţa religiei creştine rămîne mîntuirea şi această realitate nu poate fi înlocuită cu altceva.

In acest sens, cuprinsul religiei creştine este revelaţional. «Demarcaţiile noi» şi «teologiile liminare», sub influenţa teologului protestant *P. Tillich* [64]), nu sînt pe linia Teologiei fundamentale ortodoxe, care evită compromisurile şi refuză tulburarea fluviului revelaţional cu afluenţi străini.

In timpul mai nou s-a cristalizat şi în teologia romano-catolică noţiunea de *„Weltanschauungsapologetik"* [65]), care urmăreşte, cercetînd întreaga complexitate a fenomenului religios, să dea un răspuns amănunţit, să formeze o viziune de ansamblu. Teologia

---

61) Cf. Pr. Prof. Petru Rezuş, *Autenticitatea Creştinismului în teologia contemporană*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» XLIII (1967), nr. 11-12, p. 681-694.

62) Cf. Pr. Prof. Petru Rezuş, *Originalitatea Creştinismului*, în «Ortodoxia», XI (1959), nr. 4, p. 518-534.

63) Cf. Pr. Prof. Petru Rezuş, *Divinitatea Creştinismului*, în «Studii Teologice», XIV (1962), nr. 3-4, p. 131-145.

64) Vezi pe larg: Paul Tillich, *Das Christentum und die Begegnung der Weltreligionen*, Stuttgart, Evangeliches Verlagswerk, 1964, p. 7 ş. u.

65) Vezi: A. Darlap, *Fundamentale Theologie der Heilsgeschichte*, în: J. Feiner und M. Löhrer, *Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik. Band I. Die Grundlagen hielsgechictlicher Dogmatik*, Einsiedeln-Zürich-Köln, Benziger Verlag, 1965, p. 3-158.

fundamentală devine o disciplină teologică nu numai stînd la temelia adevărurilor principale ale religiei creştine, dar are şi misiunea de a forma concepţii religioase sintetice, de-a lărgi orizontul doctrinar al credincioşilor şi al teologilor, de-a le oferi «Weltanschauung-ul» religios, de care se simte atît de multă nevoie pentru înţelegerea corectă şi trăirea adevărată a fenomenului religios [66]).

Asemenea încercări de fixare a coordonatelor acestei discipline teologice în faţa multiplelor şi variatelor curente şi probleme doctrinare se face din ce în ce mai simţite şi în teologia protestantă contemporană, care manifestă şi ea o largă deschidere pentru înţelegerea din ce în ce mai adîncă a vieţii religioase a credincioşilor de astăzi [67]).

Cu deosebirile confesionale inerente încă, Teologia fundamentală, înaintea altor discipline teologice, tocmai datorită specificului său, înmulţeşte punctele de contact şi de lucru doctrinar ale Bisericilor creştine în interiorul şi-n exteriorul problemelor doctrinare de bază, tot atît de importante pentru teologia ortodoxă, romano-catolică şi protestantă. Teologia fundamentală poate deveni astfel dintr-o «propedeutică generală a teologiei» şi o «propedeutică pentru viitoarea unire a Bisericilor».

Numai o religie creştină adevărată, nedizolvată şi fragmentată în interiorul problemelor sale doctrinare de bază, poate sluji marilor interese religioase contemporane ale credincioşilor. Ea-şi poate permite, fermă pe poziţiile sale, şi o largă deschidere ecumenistă. Teologia fundamentală devine deschizătoare de drum, deoarece problemele sale doctrinare sînt problemele doctrinare de bază ale tuturor Bisericilor creştine şi alcătuiesc o platformă doctrinară sigură, pe care se pot întîlni şi conlucra spre binele şi fericirea credincioşilor lor.

Pr. Prof. PETRU REZUŞ

---

66) Vezi şi G. Crespy, *Traité d'Apologétique*, Paris, 1965; L. Zenetti, *Apologétique*, de poche Paris, Ed. Salvator, 1968, etc.

67) Cf. L. Gilkey, *art. cit.*, p. 472-486.

Un nou fragment din racla pictată a Sf. Ioan cel Nou de la Suceava

Cu cinci ani în urmă, patrimoniul Secţiei de Artă Veche Românească a fost îmbogăţit cu o frumoasă şi interesantă icoană, reprezentînd un episod din viaţa Sf. Ioan cel Nou de la Suceava [1]), este vorba de un nou fragment din racla pictată, în care s-au păstrat moaştele sfîntului, sărbătorit în ziua de Sînziene în vechea capitală a Moldovei.

In ultimii ani s-au publicat două studii, reluînd o afirmaţie grăbită a lui N. Iorga, pe baza căreia îmbrăcămintea de argint aurit a raclei este considerată de la începutul secolului al XV-lea [2]). Aceiaşi idee a fost introdusă în primul volum al Tratatului de Istoria Artelor Plastice, în care presupusa ferecătură de la Alexandru cel Bun este considerată chiar drept o operă care a servit ca model argintarilor din epoca lui Ştefan cel Mare [3]).

Pentru a data fragmentul din colecţia Muzeului de artă al Republicii Socialiste România şi a lămuri cîteva aspecte legate de operele de artă, care reprezintă pătimirea şi moartea Sf. Ioan cel Nou de la Suceava [4]), trebuie să ne preocupăm de cele trei lucrări

---

1) Lucrarea poartă numărul de inventar I. 1271/70.243. În anul 1966 a fost expusă în cadrul unei expoziţii internaţionale de icoane, în cadrul Galeriei de Artă creştină de la Berlin (R. D. G.).

2) Teodora Voinescu, *Cea mai veche operă de argintărie medievală din Moldova,* B. C. I. A. Seria Arta Plastică, tom. II 1964, pp. 268-286, fig. 1-24; idem, *Un chef-d'oeuvre de l'orfévrerie moldave ancienne: La chesse dorée de Saint Jean-le-Nouveau,* Revue Roumaine d'Histoire Ancienne, II, 1965 pp. 41-52.

3) *Istoria Artelor Plastice în România,* vol. I, Bucureşti, 1968, pp. 196-197, fig. 180-181, «prin înaltul ei nivel artistic şi tehnic, ea a servit de model la generaţii întregi, contribuind, împreună cu lucrările ieşite din atelierele saşilor din Transilvania, la desăvîrşirea stilului moldovenesc din epoca lui Ştefan cel Mare».

4) Melchisedec, *O vizită la cîteva biserici şi mănăstiri din Bucovina,* Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, Bucureşti, 1895, I, p. 206; Simion Florea Marian, *Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava,* Schiţă Istorică, Bucureşti, 1895, 1897; K. Romstorfer, *Das alte griechisch orthodoxe Kloster Putna,* Jahrbuch..., 1897, p. 48; N. Iorga, *Neamul românesc în Bucovina,* Bucureşti, 1905, p. 112; idem, *O inspecţie eclesiastică din anul 1667,* 1908, 8 p.; I. Grămadă, *Aducerea moaştelor Sfîntului Ioan de la Zolkiew la Suceava, 1783,* Junimea Literară, 1909, VI, nr. 6, pp. 112-115; Drăghiceanu, *O icoană din sicriul Sfîntului Ioan cel Nou din Suceava,* Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, VIII, 1916, f. 33, p. 26; N. Iorga, *Histoire de l'art roumain ancien,* Paris, 1922 p. 48; O. Luţia, *Legenda Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava în frescele de la Voroneţ, Codrul*

care şi în studiile mai vechi au fost raportate la acest ciclu, unic în arta moldovenească:

a) Racla de lemn a cărei faţă anterioară a fost împodobită cu douăsprezece scene pictate.

b) Imbrăcămintea de argint aurit aşezată pe aceeaşi faţă a raclei, peste pictură.

c) Aşa zisă raclă a Sf. Ioan cel Nou, aflată în colecţia mănăstirii Putna, în care, după tradiţie, s-ar fi transportat moaştele sfîntului la Suceava, în vremea lui Alexandru cel Bun.

Cu ani în urmă, în studiul închinat artei din epoca lui Ştefan cel Mare, m-am ocupat, în treacăt, de ciclul vieţii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava. Am încercat să demonstrez pe cale de deducţie, din faptul că-l găsim reprezentat în forma cea mai dezvoltată în două monumente, datînd la origine din vremea lui Alexandru cel Bun, – paraclisul casei domneşti de la Mănăstirea Bistriţa şi biserica episcopală de la Roman –, că ar fi fost realizat la începutul secolului al XV-lea, îndată după aducerea moaştelor sfîntului la Suceava[5]). Respectarea culorii locale, proprie acestei etape, în reprezentarea vieţii Sf. Ioan aşa cum ni s-a transmis în pictura secolului al XVI-lea, este o realitate peste care nu se poate trece uşor. Costumele din acest ciclu sînt deosebite de acelea curent reprezentate în ilustrarea sinaxarelor din aceeaşi vreme. Ele aparţin lumii occidentale amestecată cu aceea românească şi orientală, caracteristică oraşelor pontice în a doua jumătate a secolului al XIV-lea şi începutul secolului următor. Incă de atunci, am arătat că acoperămîntul de argint al raclei, deşi reproduce întocmai ca şi pictura murală elemente mai vechi şi rămîne fidel textului, în realitate este o lucrare din secolul al XVI-lea inspirată desigur din vechiul ciclu creat anterior[6]).

Norocul de a fi primit spre cumpărare un nou fragment din racla pictată, altul decît cel descoperit cu ani în urmă de V. Drăghiceanu la Botoşani[7]), ne-a favorizat, oferindu-ne un argument în plus la teza noastră.

Cosminului, 1924, pp. 279-354; O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain de monastére de Poutna*, Paris, 1925, p. 27-30, album, pl. LXIV, fig. 2 (Voroneţ), pl. LXXXII, fig. 2 (Sucevita); I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, Paris, 128, p. 96, p. 133, p. 136, p. 141; idem, *Nouvelles recherches*, Paris, 1929, p. 49, pl. 46, fig. 4 (Roman); P. Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord*, Paris, 1930, p. 248-249; Guillaume de Jerpharion, *Le trésor de Putna et les peintures de Cappadoce*, în Uspensky, L'Art byzantin chez les slaves. Premier recueil, p. 315, Paris, 1930; S. Reli, *Din viaţa religioasă şi bisericească a Sucevei în secolele XVII-XIX*, 1931, în «Candela», XLII, nr. 1-3, 1931.

5) Corina Nicolescu, *Arta epocii lui Ştefan cel Mare. Antecedente şi etape de evoluţie*, în volumul «Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare», Bucureşti, 1964, pp. 294-298, pp. 13-14.

6) *Ibidem*, p. 297-298, «...acoperămîntul de argint al raclei... reproduce desigur, întocmai ca şi pictura murală, o ilustraţie mai veche, legată strîns de textul povestirii pe care o interpretează cu multă spontaneitate şi sensibilitate... Judecînd însă după însuşirile de stil şi ornamentaţie, cît şi după caracterele inscripţiei, considerăm această lucrare din secolul al XVI-lea».

7) V. Drăghiceanu, *O icoană din sicriul Sfîntului Ioan cel Nou din Suceava*, Bul. Com. Mon. Ist., IX, 1916, pp. 20-24+2 fig. icoana publicată de V.

Fragmentul care constituie una dintre operele rare de pictură moldovenească din colecţia Muzeului de artă, are dimensiunile 26,8 × 28,1 cm., cu o grosime de 3,8 cm., iar icoana publicată de V. Drăghiceanu avea 26,6 × 28,5 cm. Este evident că ambele fragmente ale căror infime diferenţe de dimensiuni rezultă din tăierea lor neregulată, în secolul trecut, aparţin aceluiaşi ansamblu. Faţa anterioară a raclei era decorată, la origine, cu 12 scene din viaţa sfîntului, dispuse în două registre, şase sus şi şase jos. Analizînd fragmentul recent descoperit, sub raportul tehnicei şi al materialului, constatăm că pe latura verticală din stînga a fost tăiat cu fierăstrăul. Latura din dreapta este capătul tăbliei care a fost dislocată din raclă cu lovituri de daltă ale cărei urme s-au păstrat. Pe muchia superioară, uşor rotunjită, se văd urmele unei şuviţe de hîrtie groasă îmbibată în ulei, prelungită şi pe capătul de sus al laturei din dreapta. In partea de jos, la extremităţi, sînt două urme de fierăstruire, care n-a mai fost continuată, deoarece lemnul, crăpat probabil anterior, s-a desprins de-a lungul fibrei. In secolul al XVIII-lea, pereţii raclei au fost vopsiţi în interior cu o culoare albastră care s-a prelins şi pe latura din dreapta, adică pe extremitatea panoului. Toate aceste detalii indică exact locul fragmentului în tăblia pictată a raclei de lemn. El se găsea în registrul superior, formînd a şasea icoană, adica ultima, aşezată în colţul din dreapta al raclei. Pe latura din stînga sînt vizibile şapte urme de cuie subţiri, metalice, dispuse din 3 în 3 cm., formînd două şiruri paralele. Pe latura superioară sînt alte urme de cuie, unele de lemn, altele de fier, grosolane şi mai mari, cu care s-a prins, poate, învelitoarea mai veche, acea fîşie de hîrtie groasă sau rama metalică, realizată în Polonia*). Un chenar lat de 2 cm., compus din două linii paralele, care tivesc un vrej cu palmete de tip mai vechi, incizat în foiţă de aur care alcătuieşte şi fondul icoanei, încadrează fragmentul, separîndu-l de celelalte scene. Acelaşi motiv se regăseşte în manuscrisele, pictura murală şi sculptura secolului al XV-lea, transmiţîndu-se însă şi în unele manuscrise din secolul următor (tetraevan-

---

Drăghiceanu a fost găsită în familia inginerului Draganovici din Botoşani. Autorul face menţiunea, fără altă explicaţie, că sicriul se află la Viena, p. 21. Moaştele sfîntului, după afirmaţia lui Drăghiceanu, ar fi fost aduse de la Mirăuţi la biserica mitropoliei cu hramul Sfîntului Gheorghe, în vremea lui Bogdan. În realitate pe baza fragmentului de cronica pictată chiar în biserica Sf. Gheorghe, reiese clar că acest eveniment s-a petrecut în vremea lui Petru Şchiopul «În anul 7097 (1589), Iunie 24 a acoperit biserica mitropoliei şi a făcut şi clopotniţa şi a adus şi pe sfîntul Ion la mitropolie», P. P. Panaitescu. *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI,* publicate de Ion Bogdan, Bucureşti, 1957, pp. 162-163. Domnitorul Miron Barnovschi şi Mitropolitul Sucevei Anastasie Crimca înfrumuseţează racla cu aplicaţii metalice pe care şi-au lăsat numele. În 1686 cînd armatele poloneze conduse de Sobieski, au trecut pe la Suceava, racla a fost luată o dată cu alte obiecte, hrisoave şi cu preţiosul epitaf de la Alexandru cel Bun, fiind aduse la castelul Zolkiew, vezi S. Fl. Marian, *Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava,* Bucureşti, 1895, protocolul redactat la 1773 de abatele mănăstirii basilienilor, din care rezultă situaţia acestor obiecte la acea dată, p. 118, pp. 181-182. În timpul şederii în Polonia aşa cum reiese din acelaşi protocol, s-a făcut rama metalică raclei şi părţile laterale, vezi S. Fl. Marian, *op. cit.,* pp. 181-182 şi T. Voinescu, *op. cit.,* p. 269.

*) Observaţiile de ordin tehnic le datoresc Oanei Lazarovici, care s-a ocupat de restaurarea fragmentului, mulţumindu-i pe această cale.

ghelul de la Golia). In partea de jos a icoanei sînt incizate două linii paralele formînd un chenar simplu de aceeaşi lăţime. Cadrul vertical separa scena nr. 6 de scena nr. 5, iar cel de jos despărţea registrul superior de cel inferior, adică scena nr. 6 de scena nr. 12.

Zugravul a conceput această tăblie a raclei întocmai ca o icoană împărţită în douăsprezece scene, gîndind-o şi pictînd-o unitar. Drept suport, el a folosit o scîndură de tei, lată de 53,4 cm., pe care a aşternut transversal faţă de fibra lemnului un strat relativ consistent de preparaţia din gips (sulfat de calciu). Apoi, a lipit şi a netezit cu multă grijă foiţa de aur, care alcătuia fondul scenei şi al chenarului marginal. Artistul a utilizat paleta obişnuită iconarilor din Moldova: un roşu aprins de cinabru, cu care a creat o pată mai mare modelînd mantia personajului principal, eparhul cetăţii; cu acelaşi ton a pus accente puternice în veşmîntul ostaşilor, pălăria şi călţunii genovezului. Verdele şi tonurile de brun sînt pămînturi conţinînd oxizi de fier, cenuşiul albăstrui este obţinut pe bază de indigo, amestecat cu alb. Culorile sînt aşternute cu pensulări acoperitoare şi compacte datorită amestecului din abundenţă a albului de plumb (ceruza) cu culorile de bază. Pensulaţiile au dobîndit uneori chiar un uşor relief, vizibil la lumina laterală şi sensibil la pipăit. Pe deasupra s-a aşternut ulterior un strat uniform şi subţire de verni. Date fiind calităţile de meşteşug, pictura s-a păstrat, în general, destul de bine cu excepţia marginilor. Ea nu poartă nici o urmă de retuş sau de adăugiri ulterioare, de asemenea nu reprezintă o repictare peste un strat anterior.

Sus, în dreapta, exista desigur o inscripţie care a dispărut. Tema acestui fragment, care spre deosebire de acela publicat de V. Drăghiceanu, şi-a pierdut total inscripţia, este însă uşor de determinat. Ea reprezintă momentul al şaselea din ciclu, corespunzînd pasajului din povestire, cînd Sf. Ioan este adus la a doua confruntare cu eparhul, după ce fusese schingiuit şi întemniţat [8]).

---

8) Povestirea în limba slavă intitulată «pătimirea sfîntului şi slăvitului mucenic Ioan cel Nou, care a fost chinuit la Cetatea Albă, scrisă de Grigorie călugărul şi presbiterul din marea biserică a Marei biserici a Moldovlahiei», este cuprinsă într-un zbornic copiat de Gavril Uric la 1439 la mănăstirea Neamţ, păstrat azi în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Ms. sl. 164, vezi P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R. P. R.*, vol. I, Bucureşti, 1959, pp. 245, nr. 8, nr. 164. Povestirea a fost publicată în original şi traducere de Episcopul Melchisedec, sub titlul «*Viaţa Sf. Ioan cel Nou de la Suceava scrisă în limba slavonă de Mitropolitul Grigorie Ţamblac*» 1884-1885, în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, III-IV, pp. 163-174, «Fiind întemniţat în cursul nopţii, eparhul porunci a doua zi dimineaţă să i se înfăţişeze mucenicul. Văzîndu-l judecătorul că stă cu faţa luminoasă şi cu suflet bucuros, l-a pus în mirare faţa cea luminoasă şi bucuroasă şi cum într-un trup atît de zdrobit şi risipit se află încă suflet, şi a grăit către dînsul: Vezi, Ioane, la ce necinste ai fost adus prin nesupunerea ta, încît puţin a fost să nu te lipseşti de viaţa cea dulce şi prea iubită tuturor oamenilor, însă de te vei supune socotinţei mele, ai gata în puţine zile sănătatea zdrobitelor tale cărnuri. Căci la noi sînt mulţi doctori meşteri din India şi din Persia veniţi. Iară dacă eşti creştin, să ştii că încă mai multe rele te aşteaptă. Şi mucenicul (a zis): O Judecătorule! Eu nici cît de puţin nu port grijă de cărnurile mele cele zdrobite. Căci cu cît omul nostru cel din afară putrezeşte, pe atît se înoieşte cel din lăuntru, zice Marele Apostol. Îngrijirea mea nu este alta, decît ca, prin Hristos cel ce mă întăreşte, să rabd pînă la sfîrşit (relele) aduse mie de tine. Căci însuşi a zis: Cel ce va răbda pînă la sfîrşit, acela se

In partea stîngă, pe o banchetă sub un baldachin, stă aplecat eparhul cetății, cu privirea cruntă, o mînă pe genunchi și cealaltă îndreptată amenințător spre sfînt. El poartă o mantie amplă roșie, înflorată cu negru, tivită la gît și la mîneci cu blană; pe cap are un turban alb. (Fig. 1). In fața lui, sfîntul în picioare, cu trupul acoperit de o pînză în jurul coapselor, ține o mînă întinsă, schițînd un gest de protest, iar cu cealaltă mînă dusă la piept, încearcă parcă un gest de desvinovățire. El este escortat de un grup de cinci

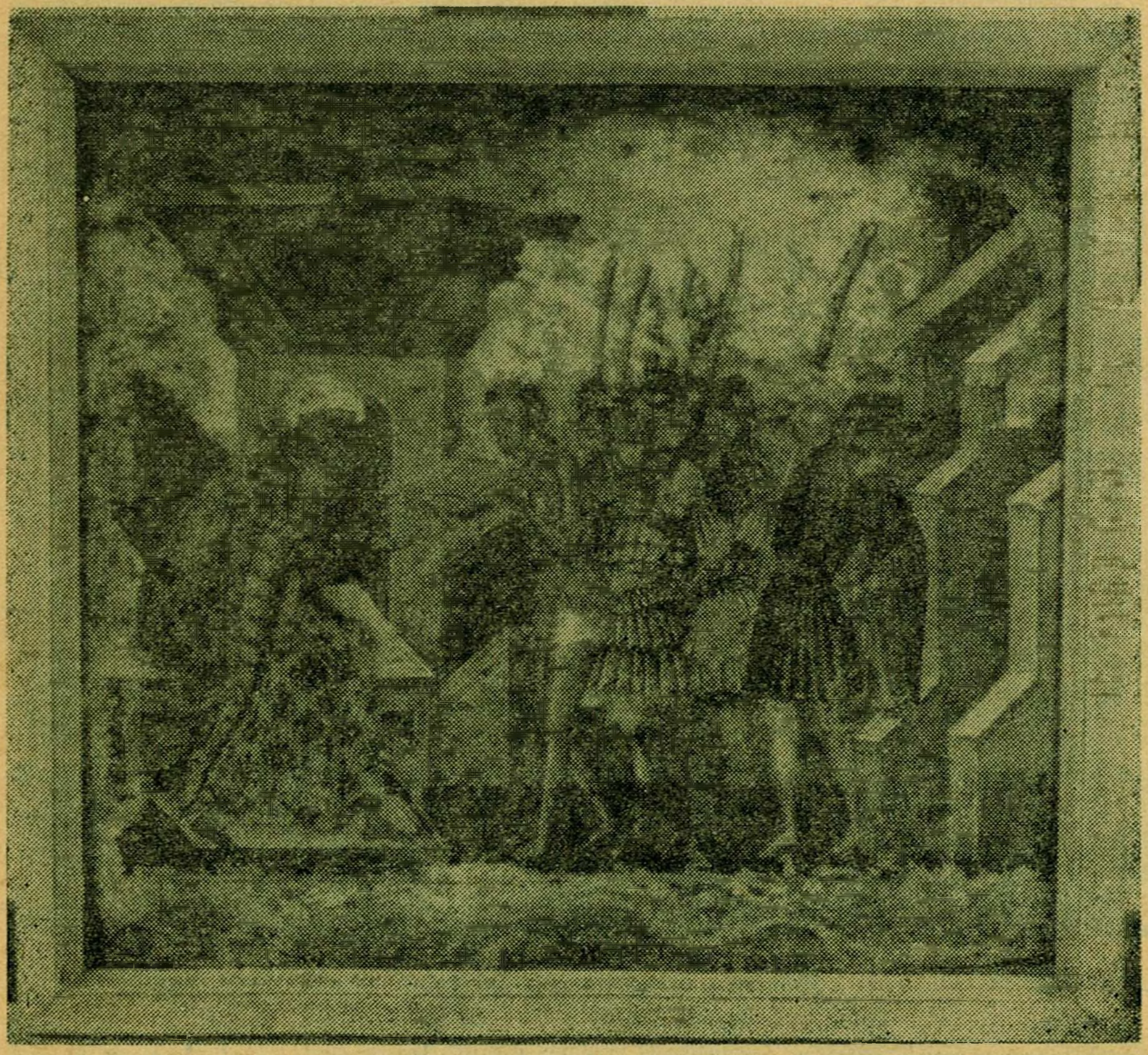

Fig. 1. Fragment de raclă reprezentînd pe Sf. Ioan cel Nou la judecată, în fața eparhului.

ostași în costume militare, cu zale și coifuri pe cap, care se prelungesc la spate acoperind gîtul pînă la umeri. In mîini ei poartă ciomege lungi, iar unul, un bici cu trei curele. Ultimul, înarmat cu cel mai lung ciomag, se deosebește de ceilalți, atît prin costum cît și prin figură. Este îmbrăcat cu o tunică cu mînecile largi, de culoare verde, scurtă pînă la genunchi, încinsă în jurul taliei, formînd falduri elegante de-a lungul trupului. Pe cap, are o pălărie mare roșie

---

va mîntui. De ai nesocotit ceva mai nou, fă; căci ranele tale cele dintîi eu nu le socot întru nimic» (p. 171).

de pîslă, de tip occidental, iar picioarele sînt încălţate în colţuni roşii. Veşmîntul şi întreaga lui atitudine par să fie desprinse dintr-o pictură italiană din secolele XIV-XV. Personajul acesta reprezintă pe unul dintre negustorii «frîncii» adică, italieni, care l-a acuzat pe Sf. Ioan cel Nou, împreună cu tătarii. (Fig. 2).

Scena este încadrată pe latura din dreapta de o arhitectură ciudată, reprezentînd trei ziduri, asemenea unor contraforturi, legate deasupra cu o boltă de cărămidă semi-cilindrică,

Judecînd acest fragment sub raportul conţinutului constatăm că urmăreşte cu fidelitate textul. De asemenea, dacă comparăm icoana păstrată cu scena corespunzătoare din pictura murală, cons-

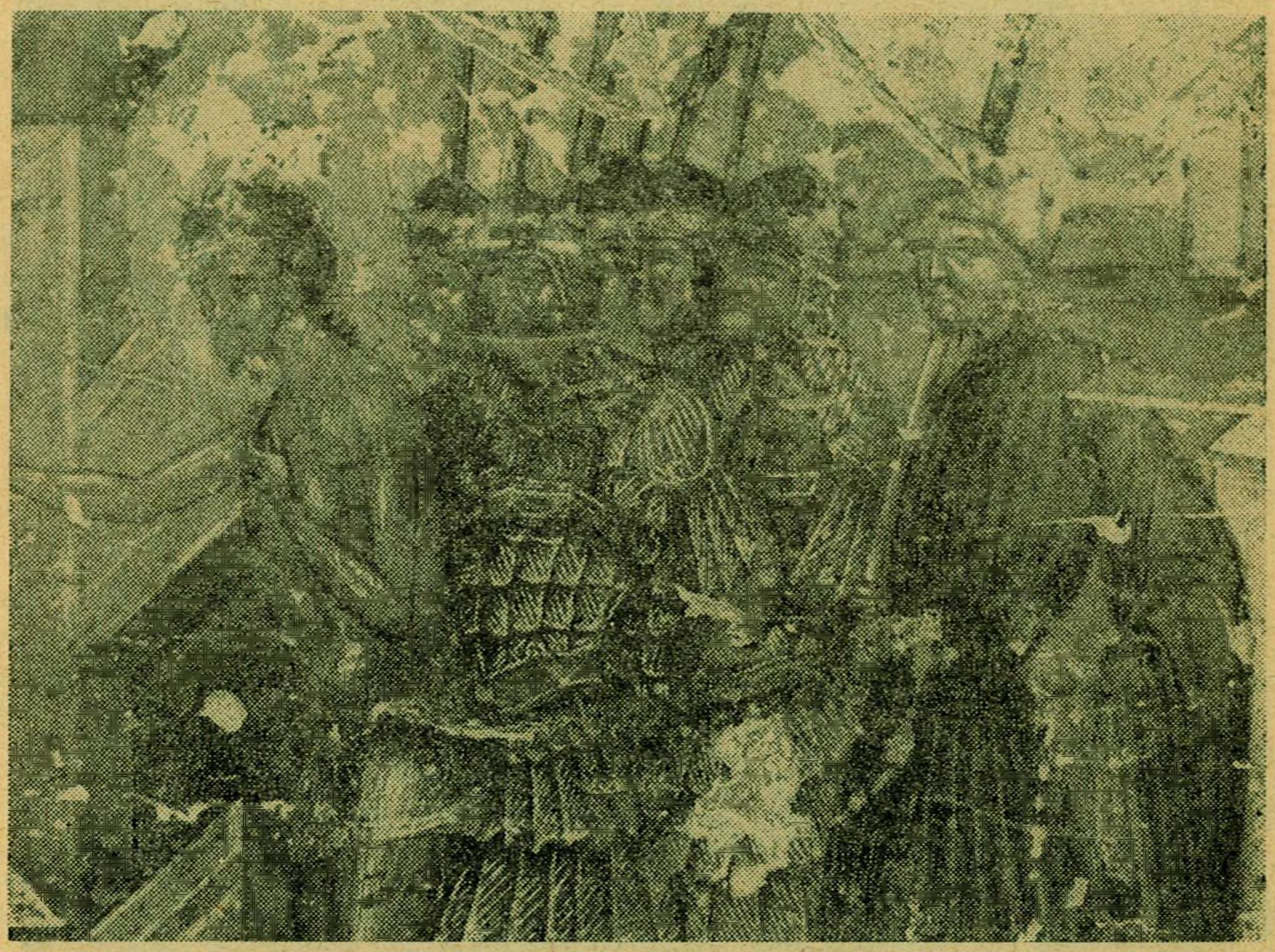

Fig. 2. Detaliu reprezentînd grupul soldaţilor urmat de genovez.

tatăm cele mai multe apropieri cu pictura din pridvorul Mănăstirii Sucevița. Semnalăm o singură mică deosebire, în dispoziţia personajiilor. In pictura murală de la Sucevița, genovezul precede grupul de soldaţi pe cînd în icoană îi urmează. In rest, remarcăm aceeaşi grupare şi aceleaşi gesturi al personajiilor, întreaga compoziţie desfăşurîndu-se într-un cadru arhitectonic similar. (Fig. 3).

Stăruind asupra însuşirilor artistice ale icoanei constatăm o serie de calităţi picturale sub raportul cromaticei, al modului de a reda materia veşmintelor şi al expresiei figurilor. Zugravul dozează cu multă ştiinţă roşul, creind o pată puternică în partea stîngă a compoziţiei, în dorinţa de a sublinia personajul principal – eparhul –. In acelaşi timp, el urmăreşte să echilibreze compoziţia, care pare înghesuită în partea centrală prin grupul celor cinci ostaşi, urmaţi

de genovez. Acest accent coloristic estompează unele scăderi în realizarea trupului şi a mişcării acestui personaj. Artistul foloseşte de asemenea cîteva accente de roşu în centrul scenei, dominată de tonuri întunecate de brun verzui şi ocru [9]).

O analiză mai atentă a fiecărui chip face din el un adevărat portret. Figurile sînt lucrate în tente valorate de brun deschis

Fig. 3. Scenă reprezentînd pe Sf. Ioan cel Nou în faţa eparhului, ilustrată în pictura din exonartexul mănăstirii Sucevița.

cu pete roşii şi lumini albe de formă triunghiulară, care marchează pometii. Gura este roşie, ochii sînt subliniaţi cu cafeniu mai închis.

---

9) V. Drăghiceanu, *O icoană din sicriul Sfîntului Ioan cel Nou*, p. 24, fig. 12. Autorul se întreabă dacă cu prilejul refacerii raclei în 1867, a fost total reînnoită sau unele dintre scene au mai rămas sub acoperămîntul de argint, opinînd doar către ultima posibilitate. Icoana este lucrată pe fond de aur. Autorul afirmă că icoana este splendidă, distingîndu-se nu numai printr-un bun desen dar şi printr-o transparenţă a culorilor foarte caracteristică faţă de

Fiecare personaj are o altă expresie, cea mai interesantă fiind aceea a genovezului (Fig. 4) şi apoi a sfîntului. Pe figura neguţătorului genovez, care asistă la o scenă cu o aparentă indiferenţă, urmînd grupul ostaşilor, se poate citi şiretenie şi oarecare îndoială. Chipul sfîntului Ioan cel Nou prin privirea blîndă a ochilor, gestul

Fig. 4. Detaliu reprezentînd portretul genovezului.

mîinii şi expresia gurii, exprimă resemnare şi linişte, amestecate cu dispreţ (Fig. 5).

Grupul soldaţilor, cu toată tratarea miniaturală a figurilor este deosebit de interesant sub acest aspect. Toate calităţile amintite nu estompează însă unele scăderi evidente mai ales în ansamblul compoziţiei. Partea centrală este oarecum sufocată de cele două

---

opacitatea tonurilor icoanelor bizantine din epocile posterioare. Nu puţin surprinzător este realismul figurilor, fapt ce ne face a atribui icoana unei epoci mai apropiate de renaşterea artei bizantine, p. 24; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, Bucureşti, 1954, p. 394-396, consideră această icoană «cea mai veche mărturie» atribuind-o vremii lui Alexandru cel Bun. Racla de lemn despre care este vorba şi căreia îi aparţine fragmentul pe care-l prezentăm, a fost înlocuită de un sicriu nou, făcut de un negustor din Botoşani, Hagi Ivanciu, din lemn de chiparos. Acesta, după readucerea moaştelor din Polonia, la 7 iulie 1786, înştiinţează pe Episcopul Dosoftei că doreşte să facă «o raclă de chiparos», S. Fl. Marian, *Sf. Ioan cel Nou din Suceava. Schiţă istorică*, Bucureşti, 1895, p. 193. Într-o scrisoare din 13 iulie a aceluiaşi an adresată Consistoriului, se cere aprobarea ca racla făcută de Hagi Ivanciu din Botoşani să fie trecută la Suceava; *ibidem*, pp. 194-195, şi adresa Consistoriului către administraţia ţării, *ibidem*, pp. 124. Se pare că acest transfer a durat aproape un secol, fiind aprobat abia în 1873 cînd dintr-o scrisoare semnată tot de botoşeneni reiese că racla cea veche a fost înlocuită, *ibidem*, p. 123 şi nota 2. Presa vremii menţionează de asemenea acest eveniment.

arhitecturi masive de pe laturi, care sînt străine de construcţiile bizantine şi orientale, tratate schematic în pictura murală, miniaturile şi icoanele noastre. Liniile de fugă ale acestui interior cu plafonul lucrat în patrat, dovedesc o încercare de a reda mai degrabă o arhitectură occidentală, de Renaştere neînţeleasă. Tot aşa de neizbutită este şi anatomia nudului Sfîntului Ioan. Pictorul a încercat timid să înlocuiască grafismul de ordin linear, obişnuit în pictura locală cu o formulă nouă de inspiraţie occidentală, în care redarea adîncimii şi perspectivei joacă rolul esenţial. In tratarea veşmintelor militare se resimte îmbinarea costumului occidental cu cel obişnuit, deformat de vreme, al sfinţilor militari din pictura secolului al XVI-lea.

Scena aceasta cu toate calităţile şi stîngăciile ei, pare a fi o

Fig. 5. Detaliu reprezentînd portretul Sf. Ioan cel Nou.

replică, la o altă scară, a unei compoziţii mai ample de proporţii mai mari. De asemenea, modul de a trata nudurile şi capetele este propriu unui meşter dintr-o etapă mai tîrzie, care a avut în faţă un model de influenţă occidentală, deosebit de grafismul caracteristic concepţiei portretului de tradiţie bizantină. Folosirea din abundenţă a aurului pentru a da impresia de bogăţie, aşternut pe veşminte cu haşuri mărunte şi regulate, trase cu pensula, se întîlneşte în icoanele şi pictura murală din Moldova în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi începutul celui următor, mai ales la Sucevita şi Dragomirna. Privit în ansamblu, fragmentul de raclă pare legat mai strîns de icoanele, miniaturile şi pictura murală de la Sucevita şi Dragomirna, decît de lucrările similare ale secolului al XV-lea.

Atît cît se poate vedea după fotografia publicată de V. Dră-

ghiceanu şi din descrierea pe care ne-a lăsat-o acest cercetător, celălalt fragment, descoperit la Botoşani, reprezintă momentul cînd s-a tras cu arcul asupra trupului Sf. Ioan, peste care noaptea s-au arătat lumini arzînd «dar cînd a tras cît i-a fost puterea... a rămas săgeata cu coarda lipită de degetele mîinii drepte a lui, iar arcul de mîna stîngă, încît nu putea nici săgeata s-o slăboade» [10]). Această icoană se găsea în partea de jos a raclei, ocupînd locul al treilea.

Analiza fragmentelor descrise mai sus în raport cu ferecătura metalică ne-a dus la concluzia certă că ferecătura de argint aurit a fost aplicată ulterior peste racla de lemn, urmărind în toate detaliile dimensiunile scenelor, lăţimea cadrului, compoziţia lor şi poziţia inscripţiei.

Considerăm că racla de lemn, care a avut faţa principală

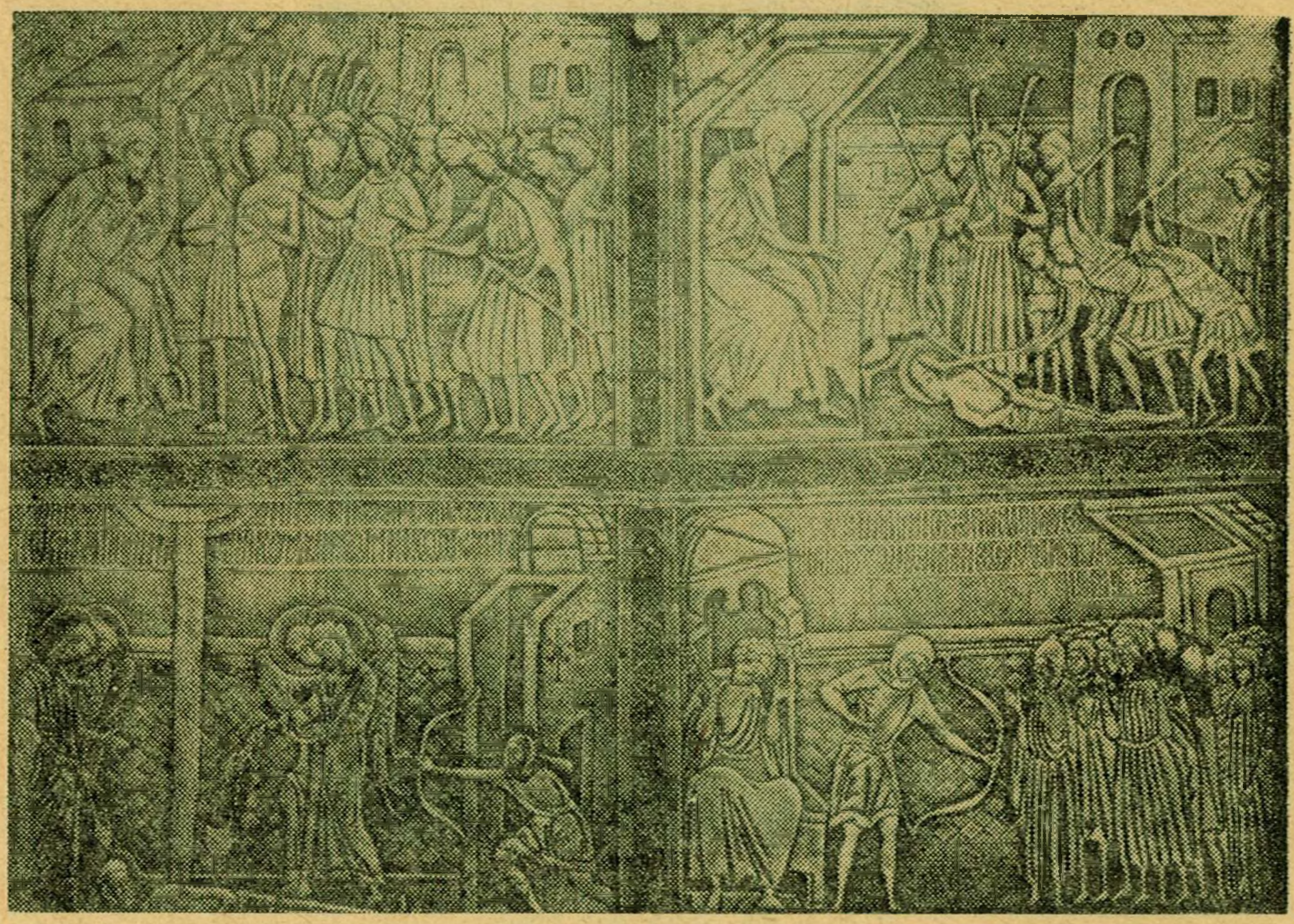

Fig. 6. Scene din viaţa sfîntului, reprezentate pe placa de argint care acoperă faţa anterioară a raclei.

zugrăvită în spiritul pe care îl cunoaştem pe baza celor două icoane, a fost realizată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea [11]). Tot

---

10) Melchisedec, *op. cit.*, p. 172-173.

11) V. Drăghiceanu, *op. cit.*, o situează la începutul secolului al XVI-lea sau sfîrşitul celui anterior. Întreaga discuţie asupra datării raclei de lemn şi a ferecăturii de deasupra, discutată de N. Iorga în mai multe rînduri, variază de la vremea lui Alexandru cel Bun pînă la Petru Şchiopul, bazîndu-se pe simple afirmaţii, uneori contradictorii. Autorul amestecă între ele, fără a le fi văzut sau analizat mai de aproape, racla de lemn cu ferecătura metalică şi lada italiană de la Putna, care nu au nimic comun cu viaţa Sfîntului Ioan cel Nou, vezi N. Iorga, *Icoană românească*, B. C. M. I., 1933, fasc. 75, p. 7-8 «...s-ar putea crede mai curînd că argintăria este făcută după icoană, eu însă

în secolul al XVI-lea, relativ curînd după executarea picturii, un domnitor, pe care-l presupunem a fi Petru Șchiopul, a dăruit ferecătura, foarte probabil, cu prilejul mutării moaștelor din biserica Mirăuților din Suceava în aceea a Sf. Gheorghe unde se păstrează pînă azi. Imbrăcămintea de argint nu a făcut decît să copieze scenă cu scenă și detaliu cu detaliu ciclul pictat (Fig. 6). Comparînd între ele scenele zugrăvite pe tăblia de lemn, cu acelea ale îmbrăcămințiii metalice și cu cele din pictura murală, constatăm că ciclul reprezentat pe ferecătură reprezintă copia fidelă a celui ilustrat pe raclă (Fig. 7.) Deci, cele douăsprezece plăci ciocănite, legate între ele prin benzi decorative ajurate în filigran, reproducînd cu toată exactita-

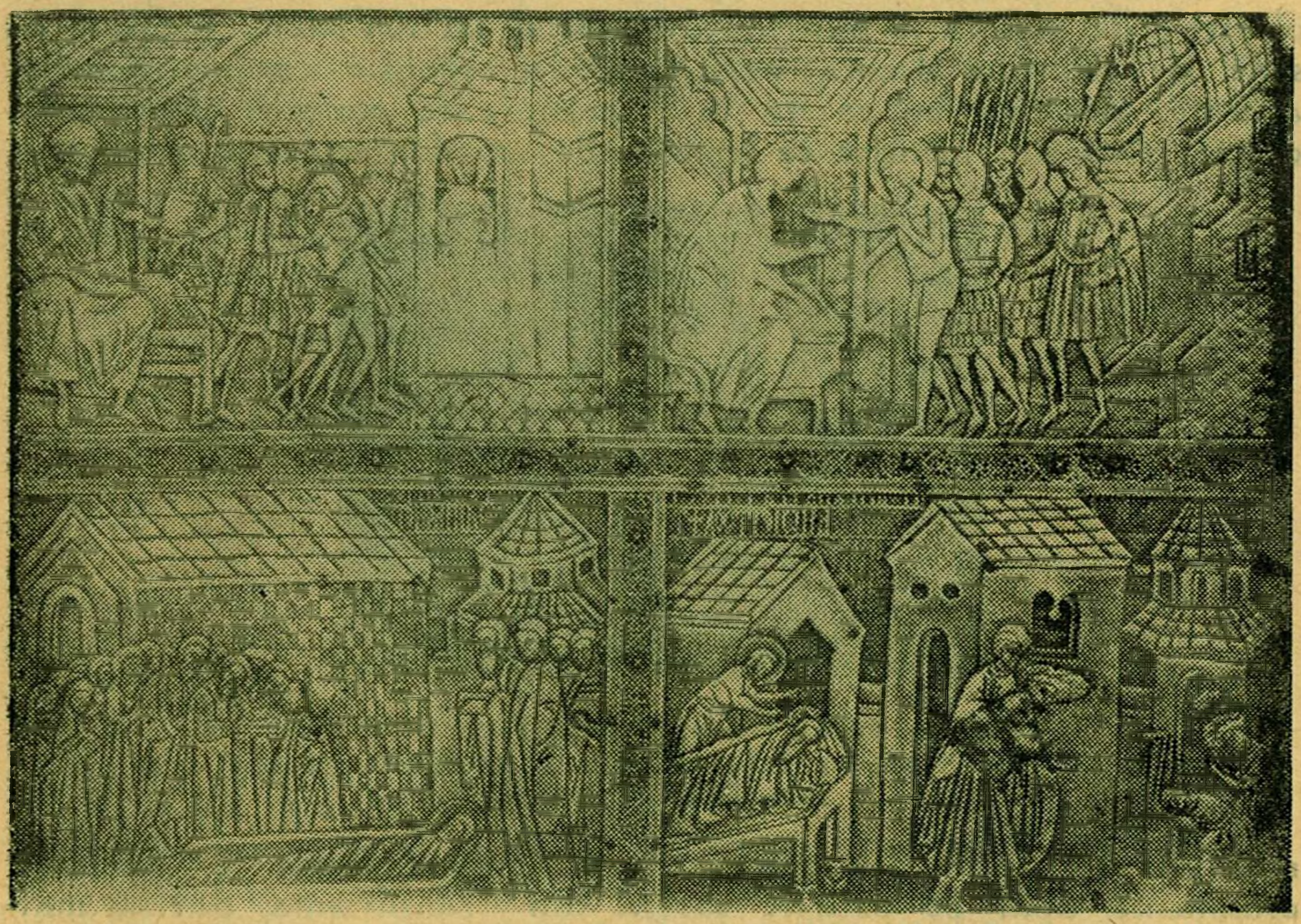

Fig. 7. Detalii de pe ferecătura raclei moaștelor Sf. Ioan cel Nou.

tea cele douăsprezece icoane pictate, au fost aplicate ulterior pe fața zugrăvită a raclei.

O analiză mai atentă sub raportul tehnicei și al ornamentației ferecăturii de argint aurit ne duce la aceeași concluzie, în legătură cu datarea ei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Cercetătorii precedenți care au situat ferecătura în vremea lui Alexandru cel Bun, nu au comparat-o cu nici o altă lucrare de metal prețios, mai tîrzie, deoarece au plecat de la început de la ideea preconceputâ a datării ei în vremea lui Alexandru cel Bun.

---

cred contrariul și iată de ce: fiindcă la Cetatea-Albă nu existau zugravi de icoane, iar în ceea ce privește înfățișarea aceasta în argint, ea este făcută de un foarte bun meșter apusean, și prin urmare comunitatea creștină de la Cetatea-Albă, care înconjoară pe sfînt cu o devoțiune specială, trebuie să fie comandat la Genova.

Din prima jumătate a secolului al XV-lea nu cunoaştem obiecte de argintărie, dar este suficient să încercăm a face o apropiere între ferecătură şi broderiile sau miniaturile aparţinînd vremii lui Alexandru cel Bun, pentru a constata că această lucrare nu are nimic comun cu spiritul artei din această vreme (Fig. 8). Elementele vechi ale secolului al XV-lea sînt de ordin documentar, este vorba de îmbrăcăminte, dar aceasta a fost repetată permanent pînă la Suceviţa, întocmai cum costumele bizantine imperiale ale lui Constantin şi Elena şi ale altor împăraţi au fost copiate pînă în secolul al XVIII-lea, respectîndu-se într-o mare măsură adevărul istoric al vremii în care au trăit personajele.

Dacă analizăm mai de aproape ferecătura raclei în raport cu obiectele de argintărie păstrate din secolul al XVI-lea, regăsim o serie de elemente decorative şi procedee tehnice comune. Benzile ajurate, decorate cu rozete în filigran, care acoperă interstiţiile dintre plăci sînt identice cu ferecăturile crucilor sculptate din vre-

Fig. 8. Scena reprezentîndu-l pe Sf. Ioan cel Nou în faţa eparhului, realizată pe ferecătura metalică.

mea lui Alexandru Lăpuşneanu [12]) şi Grigore Roşca [13]). Aceleaşi ornamente apar pe potirele săseşti din Transilvania, dar nu mai devreme de secolul al XVI-lea. Cizelura destul de nedibace, chiar aspră a conturelor ca şi marcarea fondurilor cu punctuleţe este proprie aceluiaşi veac. Elementele decorative formate din vreji şi volute fin punctate, care împodobesc arhitecturile, apar pe ferecăturile de carte şi de icoane din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Analogia cea mai apropiată o găsim pe ferecătura de la Mănăstirea Golia din colecţia Muzeului de Artă [14]), în unele cazuri ca în scena a III-a din registrul inferior, veşmintele îngerilor şi ale evreului care trage cu arcul, sînt punctate, element decorativ care este propriu tot acestui secol şi se continuă în ferecăturile lui Grigorie Moisiu de la Suceviţa şi Dragomirna [15]). De asemenea, proporţia

12) Crucea de la Slatina, inv. Muzeul de artă.
13) Crucea de la Neamţ, inv. Muzeul de artă.
14) Corina Nicolescu, *Argintăria laică şi religioasă, sec. XIV-XVIII*, Bucureşti, 1968, p. 282, nr. 333, fig. 220.
15) I. D. Ştefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse*, pl. V-VI-VII (album).

siluetelor şi raportul dintre cap şi trup sînt foarte apropiate în ambele lucrări (cam de trei ori şi jumătate în ferecătură, iar în icoana zugrăvită cam de 4 ori). Modul de a reda figurile cu cchii marcaţi prin linii uşor arcuite, linia nasului şi a gurii, modelarea nasului, conturarea veşmintelor cu lovituri oblice de dăltiţă se regăsesc în argintăria secolului al XVI-lea. Toate aceste detalii de ordin tehnic şi decorativ duc la concluzia că ferecătura nu poate fi considerată mai veche decît de la sfîrşitul secolului al XVI-lea.

O altă lucrare asupra căreia vom stărui este aşa zisa raclă a Sf. Ioan cel Nou, în care, după tradiţia păstrată la Putna, au fost transportate moaştele la Suceava, în anul 1402 [16]). Aceasta este în realitate o foarte frumoasă ladă italiană de sacristic. Ea nu are nimic ca formă şi dimensiuni cu destinaţia precisă a unei racle. Cunoaştem tot în arta noastră o altă raclă de lemn din secolul al XV-lea, aceea de la Bistriţa a Sf. Grigorie Decapolitul care păstrează liniile unui sarcofag, pe cînd cea de la Putna este de formatul obişnuit lăzilor occidentale din secolul al XV-lea, în care se păstrau în sacristic veşmintele şi cărţile. Lada este de mari proporţii 205X57,5 cm., ea a fost descrisă pe larg de O. Tafrali, care s-a lăsat influenţat de tradiţia mănăstirească de la Putna, considerînd-o din secolul al XIV-lea. Ea reprezintă pe panoul central «Răstignirea» şi în jur scene din patimi, un vrej bogat încadrează faţa anterioară fiind decorat cu motive florale şi animaliere. Lada este sculptată într-un relief plat, desenul este destul de aspru, amintind mai mult xilogravura, iar fondul punctat.

Prof. V. Vătăşianu datează această ladă de la începutul secolului al XV-lea [17]). Ţinînd seama de analogiile tehnice şi elementele de stil aproape identice pe care le-am găsit într-o lucrare similară în Muzeul Cluny de la Paris, datînd de la sfîrşitul secolului al XV-lea, socotim că şi această operă poate fi mai curînd încadrată acestei etape. Este momentul cînd la curtea lui Ştefan cel Mare abundă catifelele scumpe aduse de la Florenţa şi Veneţia, unde solii domnitorului în afară de misiuni diplomatice mai îndeplineau uneori şi misiuni culturale sau artistice.

Din succinta prezentare de faţă se pot desprinde următoarele încheieri şi anume:

a) Existenţa unei racle, a cărei faţă principală a fost pictată cu douăsprezece scene, care au servit drept model plăcilor de argint, aplicate ulterior.

b) Incadrarea ambelor lucrări în a doua jumătate a secolului

---

16) O. Tafrali, *Le trésor byzantin et roumain de Poutna*, Paris, pp. 27-30, dă descrierea amănunţită a decorului, considerînd lucrarea din a doua jumătate a sfîrşitului secolului al XIV-lea; N. Iorga, *Icoană românească*, p. 8 deşi afirmase că fragmentul de raclă pictat este din vremea lui Alexandru cel Bun, acceptă în acelaşi timp că «rămăşiţele sfîntului Ioan, înainte de a fi aşezate într-un sicriu comandat de Vodă Barnovschi, fuseseră într-altul de chiparos, admirabil lucrat care se păstrează la Putna. Dar săpăturile din adînc ale acestuia înfăţişează scene din mucenicia lui Ioan care sînt cu desăvîrşire apusene, genoveze. Prin urmare în plăcile de argint şi în lemnul de chiparos este aceeaşi inspiraţie».

17) V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale*, fig. 441-442, fig. 406 (şi dă şi bibliografia).

al XVI=lea, cu o diferenţă de cel mult două trei decenii între data raclei pictate şi a ferecăturii.

c) Apartenenţa, data şi funcţia reală a aşa=zisei racle a moaştelor Sf. Ioan cel Nou, păstrată la Mănăstirea Putna.

Confruntarea în viitor a acestor concluzii cu unele observaţii directe, pe racla de la Suceava, ca şi eventuala comparaţie a icoanei din colecţia muzeului nostru cu aceea aflată altă dată la Botoşani, ne va aduce desigur noi lumini asupra acestei interesante lucrări de artă, legată de istoria locală a Moldovei secolului al XV=lea.

CORINA NICOLESCU

Preocupări de istorie ecleziastică în opera lui Vasile Pârvan

Obiectul ideal al cercetării istorice fiind «devenirea vieţii» [1]) în nesfîrşita ei complexitate, istoricul are obligaţia să cunoască cele mai variate manifestări ale acesteia: economice, social=politice, cuturale. Nimic din ceea ce constituie permanenţele vieţii trecute sau împrejurări particulare încărcate de sens, nu trebuie să=i scape, spre a putea înţelege «raţiunea intimă şi legile de funcţionare şi expresie ale istoriei» [2]), considerată, în ultimă instanţă, ca «o atitudine în faţa lumii şi vieţii», întocmai ca religia, arta şi filozofia [3]). De aceea istoricul trebuie să fie «un suflet clar şi vibrant, accesibil şi celor mai elementare manifestări ale instinctelor oarbe şi celor mai delicate gînduri şi sentimente nobile omeneşti» [4]). Erudiţia, claritatea, profunzimea şi multilateralitatea sînt însuşiri indispensabile cercetătorului care ambiţionează la reconstrucţia, în semnificaţii majore, a vieţii trecute. Filozofia, sociologia, entografia, literatura îl interesează deopotrivă cu viaţa cotidiană. N. Iorga şi=a mărturisit uneori oroarea de filozofie, dar această afirmaţie cu substrat polemic nu l=a împiedicat să facă adesea subtile incursiuni în istoria gîndirii social=politice şi să conceapă, între altele, o amplă, temerară *Historiologie umană*, tinzînd la restituirea «acelui mare lucru, cel mai mare din toate, care e viaţa omenească însăşi» [5]). Iar Vasile Pârvan, specializat în domeniul istoriei antice, era ţinut la curent cu problemele filozofiei, literaturii şi artei nu numai de exigenţele profesionale, la nivelul cel mai înalt, ci şi de marea, ardenta lui curiozitate pentru tot ce este manifestare a gîndului uman. Ros=

---

1) Vasile Pârvan, *Idei şi forme istorice*, Buc., 1920, p. 62.
2) *Ibidem*, p. 48.
3) *Ibidem*, p. 47.
4) *Ibidem*, p. 68.
5) N. Iorga, *Materiale pentru o istoriologie umană*, Fragmente inedite publicate de Liliana N. Iorga, Buc., 1968, p. 1.

tul însuşi al existenţei era, în concepţia sa, continua reflexiune asupra materiei, sub orice formă s-ar înfăţişa aceasta. Ceea ce l-a îndemnat să se apropie de resturile materiale ale trecutului, procedînd la o cercetare sistematică, a fost «nevoia de a cunoaşte cît mai adînc şi mai exact realităţile vieţii omeneşti ce s-a desfăşurat pe pămîntul patriei în vechime»[6]). Studiind preistoria şi istoria veche a populaţiei din spaţiul carpato-dunărean, el a acordat o atenţie deosebită vieţii religioase. Aproape că nu există o lucrare a sa care să nu intereseze, într-o măsură mai mare sau mai mică, acest capitol. Fiindcă istoria unui popor, aprecia V. Pârvan, este – în ultimă analiză – istoria culturii sale, iar aceasta din urmă începe pretutindeni cu un pronunţat caracter mitic şi religios. Chiar dizertaţia sa de doctor în filozofie, *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche* (1909) voia să fie, în ciuda apartenenţei formale la istoria economică, o restituţie de ordin cultural[7]).

In cadrul acestor preocupări, problemele istoriei elesiastice ocupă un loc aparte în opera lui V. Pârvan. Nu putem urmări, în limitele acestor rînduri, întreaga problematică, complexă, ridicată de scrierile sale istorice, atestînd un interes permanent pentru evoluţia bisericii sub raport instituţional şi sub acela al semnificaţiilor ei culturale. Ne vom mărgini doar la evidenţierea unor aspecte mai puţin cunoscute sau cu totul ignorate.

Aportul lui V. Pârvan la cunoaşterea creştinismului daco-roman a făcut obiectul unor cercetări speciale, întreprinse, în ultimii ani, de prof. I. Barnea[8]) şi A. Sacerdoţeanu[9]), cercetări întemeiate – în genere – pe *Contribuţiile epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, din 1911 şi pe exegeza operei sale fundamentale, *Getica*, din 1926. Preocupările lui V. Pârvan în această direcţie sînt însă mai largi, ele ţintind la o restructurare metodologică a întregii istorii eclesiastice a României. Astfel se cuvin înţelese intervenţiile sale polemice din anii studiilor, numeroasele recenzii critice asupra unor lucrări din acest domeniu şi îndeosebi articolul consacrat *Studiilor de istorie bisericească*[10]), în care tînărul învăţat schiţa un întreg program de dezvoltare a cercetărilor privitoare la acest domeniu.

*

Formaţia intelectuală a lui V. Pârvan îl menea dintru început aprofundărilor în direcţia istoriei culturale. La Bîrlad, unde şi-a făcut studiile medii, exista deja o tradiţie umanistă remarcabilă, de care au beneficiat, între alţii, G. Ibrăileanu, Al. Philippide,

---

6) Radu Vulpe, *Vasile Pârvan şi originea neamului românesc*, Extras din «Ethos» I (1944), nr. 2-3, Alba Iulia 1944, p. 3.

7) Cf. Scrisoarea din 7 dec. 1908 către N. Iorga, în I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. XII, Buc., 1940, p. 21.

8) I. Barnea, *Vasile Pârvan şi problema creştinismului în Dacia Traiană*, «Studii teologice», X, 1958, nr. 1-2, p. 93-105.

9) A. Sacerdoţeanu, *Vasile Pârvan şi problema creştinismului*, «Studii teologice», XIX, 1967, nr. 7-8, p. 403-410.

10) V. Pârvan, *Studiile de istorie bisericească*, «Viaţa românească», II, 1907, vol. 5, p. 140-144.

P. Bujor, N. Pătraşcu, Ştefan Zeletin. La Bucureşti, în cadrul Facultăţii de litere şi filozofie a audiat cursurile, cu largi ronduri culturale, ale reputatului profesor N. Iorga, care tocmai pregătea – în plină dispută metodologică cu vechea şcoală – *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor* [11]). De la el, sau poate direct de la Ranke *) va fi primit ideea strînsei legături dintre istoria bisericească şi istoria politică. De la I. Bogdan şi de la D. Onciul şi-a însuşit deprinderea de a studia metodic vechile instituţii, ca etapă preliminară a oricărei sinteze. *Alexandrel Vodă şi Bogdan Vodă – şapte ani din istoria Moldovei (1449-1453)* [12]), una din primele lucrări ale tînărului Pârvan, avea în vedere şi viaţa religioasă din epocă, tizînd spre o prezentare monografică [13]).

Angajat în 1903 ca «scriitor» la Biblioteca Academiei, lucrînd sub îndrumarea lui I. Bianu la catalogarea manuscriselor româneşti, el a avut prilejul să cerceteze numeroase documente inedite. Un manuscris din 1639, aflat «într-un foarte urît miscelaneu bisericesc de origină ardeleană», reprezentînd *cuvîntul* improvizat de diacul Toader la moartea jupînesei Sofronia Ciogolia dia satul Calafendeşti, îi oferea prilejul unei cercetări atente a literaturii de ritual şi a scrierilor bisericeşti. «Căutînd textele vechi de slujbă bisericească şi orînduiri religioase, rituale, conchidea tînărul cercetător, ne-am încredinţat că în discursul ce-l vom vedea în curînd inspiraţia e bisericească: autorul pleacă de la rugăciunea pentru morţi aflată în Molitvenicul vremii; dar alcătuirea *Cuvîntului* e originală şi aparţine autorului» [14]). Prilej pentru o atentă exegeză istorico-literară a textului descoperit şi pentru o amplă incursiune în epocă. N. Iorga semnala îndată, elogios, apariţia acestui studiu, apreciindu-l ca un veritabil capitol de istorie românească [15]). Intr-un alt articol, Pârvan se oprea asupra unui moment semnificativ din lupta bisericii române din Transilvania pentru prezervarea fiinţei naţionale, cu ocazia memoriului adresat de studenţii români de la Viena către sinodul de la Sibiu (1850), în perspectiva alegerii noului episcop al Blajului, memoriu în care se propuneau o serie de reforme în interesul bisericii şi al şcolii româneşti [16]).

Trimis pentru specializare în Germania, V. Pârvan a avut norocul să audieze, la Jena, cursurile bizantinologului Heinrich Gelzer, care studiase la Basel cu Iacob Burckhardt şi la Göttingen cu Ernst Curtius. Profesorul, căruia Pârvan i-a păstrat o neştearsă amintire, cultiva «respectul şi dragostea pentru creştinism, biserică şi cultură religioasă» [17]), îndrumîndu-şi discipolii către cercetarea atentă a fenomenelor istorice, pe baza unei severe critici a

---

11) Primul volum a apărut la Vălenii de Munte, în 1908 (318 p.).

*) L. von Ranke, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*.

12) Buc., 1904, 128 p.

13) Vezi capitolul *Mitropolia Moldovei şi relaţiile ei bisericeşti*, p. 89-94 şi paragraful privitor la *Catolicismul în Moldova*, p. 94.

14) Vasile Pârvan, *Un vechi monument de limbă literară românească (1639-1668)*, Buc., 1904, p. 6.

15) «Semănătorul», 1904, p. 766.

16) V. Pârvan, *Anul 1850 şi studenţii români ardeleni din Viena*, «Luceafărul», Budapesta, 1903, nr. 5, p. 89-92.

17) Idem, *Un mare învăţat: Heinrich Gelzer*, «Neamul românesc», III, nr. 2, 4 ian. 1908, p. 20-23.

izvoarelor. Spiritul înalt al profesorului găsise teren fertil în istoria bizantină, unde «era şi parte bisericească, creştină şi veche tradiţie romană şi cultură greacă şi spirit oriental creator, unite în acelaşi domeniu de viaţă istorică» [18]). Cartea lui Gelzer, despre patriarhatul din Ohrida – observa Pârvan – prezenta, în afară de aceasta, un interes particular pentru istoriografia română, ca şi cercetările sale asupra cronografiei creştino-bizantine. Apariţia postumă a volumului *Ausgewählte kleine Schriften,* i-a ocazionat, în fine, evocarea fostului său profesor, pe care îl prezenta ca pe o personalitate de mare elevaţie spirituală ce se recomanda generaţiilor ca «pildă de înălţime omenească» [19]). Volumul cuprindea o serie de studii de istorie eclesiastică bizantină (între acestea, unul despre relaţiile dintre stat şi biserică în Bizanţ) şi de istorie a ordinelor călugăreşti, cu o entuziastă pledoarie *pro monachis,* publicată anterior în «Zeitschrift für Kulturgeschichte» (1898).

Continuîndu-şi studiile la Berlin, V. Pârvan a cunoscut apoi lucrările lui Adolf Harnack privitoare la istoria şi răspîndirea creştinismului [20]). Cu Wilhelm Dilthey a studiat *Istoria filozofiei* [21]), iar lucrarea acestuia, *Einleitung in die Geistesmissenschaften* (1883), îi va fi servit ca îndreptar. L-a ascultat de asemenea, în epoca lui de glorie, pe Ulrich v. Willamowitz-Moellendorf [22]) făcînd apoteoza clasicismului. Sub influenţa acestuia, preocupat de tainele încleştării dintre om şi destin, va încerca să explice el însuşi, zece ani mai tîrziu, doctrina ezoterică a salvării în religiile antice [23]). Abia întors în ţară, în 1909, V. Pârvan a ţinut un ciclu de prelegeri despre *Istoria filozofiei greceşti,* ocupîndu-se pe rînd, în cadrul Universităţii populare de la Vălenii de Munte, de filozofia platonică, aristotelică, epicuriană şi stoică [24]).

Preocupat de problema originilor poporului român, V. Pârvan a cercetat cu atenţie evoluţia spirituală a geto-dacilor. Dincolo de raporturile materiale, evidente, istoricul căuta să sesizeze permanenţa manifestărilor de ordin spiritual, scopul său fiind acela de a întocmi, după investigarea tuturor compartimentelor vieţii, istoria culturală străveche, a spaţiului carpato-dunărean. In această perspectivă studiul dezvoltării religiilor în Dacia Romană constituia unul dintre cele mai interesante capitole. Concluziile sale privind politeismul religiei geto-dacilor au fost confirmate de noile cercetări [25]). Zamolxis era divinitatea supremă, dar nu unică, zeităţile

---

18) *Ibidem.*
19) *Ibidem.*
20) Adolf Harnack tocmai încheiase, în 1904, marea operă *Geschichte der altchristlichen Literatur bis Eusebius,* dar Pârvan nu i-a fost student, cum s-a crezut (Introducere la *Vasile Pârvan,* (Seria de bio-bibliografii nr. 10), Buc., 1957, p. 13), ci numai un cunoscător al operei acestuia. Cf. *Memoriu înaintat Onor Minister al Cultelor şi Instrucţiunii...,* Buc., 1909. p. 4–5.
21) *Allgemeine Geschichte der Philosophie bis auf die Gegenwart.* Cf. B. A. R., Arhiva V. Pârvan, Doc. pers., p. 11.
22) A scris, între altele o *Istorie a literaturii greceşti* şi o *Introducere la tragedia greacă.*
23) Em. Condurachi, *op. cit.,* p. 13.
24) Cf. Scrisoarea din 6/19 iulie 1909 către N. Iorga (I. S. Torouţiu, *St. Doc. Lit.,* XII, p. 22).
25) *Istoria României,* I, Buc., 1960, p. 329-330.

adorate în Dacia constituind un adevărat mozaic [26]). Asupra credinţei, cultelor şi organizaţiei religioase din spaţiul amintit, V. Pârvan a făcut referiri în mai multe lucrări. Cînd candida, în 1909, pentru catedra de istorie antică şi epigrafie de la Universitatea din Bucureşti, el avea deja în pregătire un studiu vast cu privire la *Creştinismul în provinciile iliro-trace pînă la Justinian*, destinat «Analelor Academiei» [27]). Studiul a apărut însă autonom şi în proporţii sporite, sub titlul *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman* (Buc., 1911, XVI + 223 p.). Urmărind difuziunea noii religii între marea Adriatică şi Marea Neagră, pe bază epigrafică şi filologică, reexaminînd ştirile literare cu privire la misionari, V. Pârvan oferea nu numai o explicaţie genetică şi culturală a originilor creştinismului daco-roman, ci şi o înţelegere cu totul nouă a problemei [28]). Rezultatele acestor cercetări depăşeau, cum s-a spus, «modesta aluzie epigrafică din titlu» [29]), dovedind caracterul fundamental latin al creştinismului nostru şi relevînd rolul preponderent al misionarilor în menţinerea unei vieţi spirituale de factură romană la nordul Dunării. Motiv pentru care – îşi va aminti mai tîrziu – lucrarea sa fusese apreciată de către catolici ca una inspirată de puterea divină [30]). Era o primă cercetare sericasă, întemeiată pe documente epigrafice şi pe examenul critic al izvoarelor narative, lingvistice şi arheologice, a răspîndirii creştinismului în stînga Dunării, stabilită încă în prima jumătate al secolului al III-lea [31]) şi consolidată în deosebi prin activitatea episcopului Nicetas de Remesiana, «maestru şi amic frăţesc al suavului poet creştin din Italia meridională, Sf. Paulin de Nola, către anul 400» [32]), cînd s-a format terminologia creştină, de origine latină, ceea ce ar indica generalizarea creştinismului în acest spaţiu [33]). Unele dintre concluziile lui V. Pârvan au fost infirmate de cercetările ulterioare, altele au fost dimpotrivă întărite [34]). Se acceptă astăzi concluzia sa că creştinismul nostru e de caracter occidental-latin, cel de origine oriental-grecească neexercitînd nici o influenţă asupra daco-românilor. Dar nu se mai poate susţine, cum a crezut Pârvan, că organizarea completă a bisericii noastre a avut loc în acelaşi timp cu pătrunderea creştinismului (sec. IV-V), ci mult mai tîrziu, în secolul al X-lea, sub influenţa bisericii slavo-bulgare [35]).

---

26) Pr. C. Iacoban *Religia dacilor*, «Mitropolia Moldovei», XLIV, 1968 nr. 3-4, p. 226.

27) V. Pârvan, *Memoriu înaintat Onor Minister al Cultelor şi Instrucţiunii...*, Buc., 1909, p. 8.

28) Cf. A. Sacerdoţeanu, *V. Pârvan*, Buc., 1927, p. 9-10; Em. Panaitescu, *Protoistoria Daciei, opera lui V. Pârvan*, Cluj, 1929, p. 19-20; idem, *V. Pârvan*, Buc., 1930, p. 14.

29) R. Vulpe, *Activitatea ştiinţifică a istoricului Vasile Pârvan*, «Studii», X, 1957, nr. 3, p. 14.

30) *Lettres de Vasile Pârvan à la Princesse Bibesco*, «Revue archéologique», Paris, 1966, fasc. 2, p. 348-349.

31) V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice...*, p. 197-198.

32) «Revue archéologique», Paris, 1966, fasc, 2, p. 349.

33) V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice...*, p. 197-198.

34) Cf. C. Daicoviciu, *Există monumente creştine în Dacia Traiană din sec. II-III?* «Anuarul Inst. de studii clasice», Cluj, II, 1933-1935, p. 192.

35) Cf. I. Barnea *op. cit.*, p. 105.

Mulţimea şi frecvenţa referinţelor la manifestările de viaţă religioasă în antichitate şi la istoria eclesiastică mai tîrzie atestă, faptul că interesul lui V. Pârvan pentru această problematică nu era deloc accidental. Inscripţia de la *Salsovia* a lui *Sol* cel învins de *Christus*, îi dăduse ocazia unor ample consideraţii pe marginea politicii religioase a imperiului roman de Răsărit. Valoarea ei documentară, aprecia Pârvan, era cu atît mai mare cu cît «creştinismul triumfător a distrus toate monumentele păgîne ce puteau da lămuriri, mai ales asupra cultului cu care el a avut mai mult de luptat, *mithraismul* şi diferitele culte solare» [36]). Lăsînd la o parte numeroasele referiri la mitologia antică şi la istoria creştinismului primitiv, întîlnite în opera lui V. Pârvan, vom consemna în continuare, fără a proceda la o analiză de fond, manifestările mai caracteristice legate de metodologia cercetărilor privitoare la istoria eclesiastică.

Cîteva studii de istorie a bisericii române, apărute la începutul secolului, au avut darul să suscite, dincolo de valoarea lor intrinsecă, dezbateri fructuoase în legătură cu sarcinile domeniului. Reactualizarea cîtorva dintre acestea nu e lipsită de interes nici pentru cercetătorul de astăzi, cu atît mai mult cu cît exigenţele metodologice afirmate atunci îşi păstrează întru totul valoarea, iar purtătorii lor de cuvînt sînt figuri prestigioase ale ştiinţei şi culturii româneşti. Se va vedea astfel că demersurile pentru diviziunea cercetării ştiinţifice, pentru organizarea şi dotarea domeniului cu instrumente metodice şi comprehensive, sînt destul de vechi, legate – evident – de mediul de formaţie a istoricilor angajaţi în aceste dezbateri, iar soluţiile preconizate tindeau la o renovare, sub raportul metodologiei, a studiilor de istorie eclesiastică. V. Pârvan era la curent cu întreaga problematică.

Incă student fiind, el şi-a fixat atitudinea, în această privinţă, cu ocazia abordării critice a unor lucrări. Recenziile sale dovedesc o profundă cunoaştere a problemelor bisericii. *Pagini din trecut. Cum s-a produs Unirea în părţile bihorene* (Sibiu, 1903), de Gh. Alexici era apreciată ca o regretabilă încercare de a reaprinde, peste munţi, certurile dintre ortodocşi şi uniţi [37]). In altă parte V. Pârvan rostea critici îndreptăţite la adresa spiritului viciat în care erau concepute unele lucrări de istorie a bisericii. Comentînd *Monografia Sfintei Episcopii a Dunării de Jos* (Buc., 1906) scrisă de diaconul Anghel Constantinescu, el se declara nesatisfăcut de activitatea acestei instituţii. Vina era «a întregei stări intelectuale şi morale a bisericii noastre» şi nu a conducătorilor acesteia. Imputa autorului excesul de confesionalism, exagerarea pînă la burlesc a întîmplărilor banale, pentru a alcătui *à tout prix* o istorie, «adevărată monografie a vanităţii omeneşti, privită din punctul de vedere al legăturilor acestei vanităţi cu episcopia Dunării de Jos». Dar istoria înseamnă în primul rînd un act de selecţie riguroasă a faptelor, în conformitate cu anumite criterii axiologice şi ceea ce provocase critica vehementă a istoricului era mai ales faptul că

---

36) V. Pârvan, *Salsovia. Fragment dintr-un studiu asupra «Străjii romane la gurile Dunării»*, Extras din «Convorbirii literare», XL, Buc., 1906, p. 33-36.

37) «Revista bibliografică», Buc., I, 1903, nr. 6, p. 171-172.

evenimente fără semnificaţie şi fără adîncime erau abordate solemn, *sub specie aeternitatis.* Incriminînd «totala neorientare a autorului în chestiuni de istorie, atît generală cît şi bisericească», recenzentul aprecia lucrarea ca «una din cele mai complete colecţii de naivităţi», un adevărat «galimatias istoric» [38]).

Chemat sa redacteze rubrica istorică a «Vieţii româneşti», V. Pârvan a avut adesea prilejul să formuleze opinii critice asupra lucrărilor apărute. Studiul lui V. Mangra, *Mitropolitul Sava Brancovici* (1656-1680), publicat la Arad (1906), a avut darul să provoace protestul său contra zelului apologetic al autorului. El acuza «interpretarea prea largă ce se dă actelor istorice», forţarea concluziilor, inadecvaţia. Teza că Sava Brancovici a fost unul dintre marii prelaţi care a suferit pentru credinţa poporului român, fiind detronat, întemniţat şi surghiunit de guvernul calvinesc al lui Mihail Apafy, i se părea nefondată. Incercarea de a apăra pe un nedreptăţit e meritorie în sine, dar exagerarea supără. Adevărul trebuie căutat pretutindeni, fără îngustare. Dovedind o cunoaştere deplină a împrejurărilor, recenzentul se vădea un combativ, cu reale însuşiri de polemist, decis să pună la punct [39]). O corespondenţă ce nu ni s-a păstrat pare a-l fi prevenit pe V. Pârvan asupra intenţiei canonicului Augustin Bunea de a răspunde, critic, opiniilor formulate de V. Mangra. Lucrarea a apărut în adevăr [40]), iar V. Pârvan se asocie prompt acţiunii de demitizare întreprinsă de autor, exprimînd însă rezerve faţă de unele calificări, prea drastice, la adresa personalităţii în discuţie. Altfel, recursul corect şi copios la izvoarele istorice, judecata clară, îi confereau merite deosebite. Intreaga lucrare, conchidea recenzentul, e «un model de critică istorică pozitivă» [41]).

Competente observaţii critice face Pârvan şi atunci cînd recenzează lucrarea episcopului Athanasie al Rîmnicului ş. a., *Sfînta episcopie a eparhiei Rîmnicului - Noul Severin în trecut şi acum* (Buc., 1906), constatînd carenţele informative, absenţa unui indice de nume şi locuri etc. [42]).

Referindu-se apoi la cartea lui George Popescu, *Educaţiunea oamenilor sau adevărata fericire după adevărurile ştiinţifice şi în raport cu religiunea creştină* (Buc., 1914), prezentată la concursul anual al Academiei Române, critica lui V. Pârvan, ironică, maliţioasă, viza lipsa de metodă, fragilitatea argumentelor, abundenţa locurilor comune, banalitatea informaţiilor în raport cu pedanteria inutilă din titlu etc. Dar nici o aluzie critică la adresa doctrinei în numele căreia se rostea moralistul [43]).

Tot astfel, lucrarea lui Leon Cosmovici, *Morala şi religia. Lucrare asupra principiilor ce cuprind şi aplicaţia lor în educaţia copiilor şi a maselor* (Iaşi, 1914), prezentată cu o ocazie similară, e privită sub raport metodologic şi nu sub acela al ideolo-

---

38) «Viaţa românească», II, 107, vol. 5, p. 156-158.
39) *Ibidem*, vol. 4, p. 194-196.
40) A. Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906.
41) «Viaţa românească», II, 1907, vol. 5, p. 389.
42) «Luceafărul», Sibiu, 1907, nr. 11, p. 234.
43) «Analele Academiei Române». Dezbateri, t. 38, 1914-1915, p. 305-7.

giei implicate [44]). Erudiția devenise, în cazul de față, scop în sine, depășindu-și rosturile. Autorul a urmărit nu atît clarificarea unei chestiuni, cît prezentarea ei bibliografică. De unde impresia de suficiență și eclectism supărător, caracteristic multor opere. Viciul nu era așadar numai al autorului pur și simplu, ci al unei epoci, căreia îi reproșa diminuarea interesului pentru meditație și viață interioară în profitul tehnicii și al disciplinelor ultraspecializate. Il alarma faptul că personalitățile multilaterale, complete, armonioase, deveniseră o raritate. Critica unei cărți devenea astfel pretext pentru critica unei civilizații «Cînd specialistul contemporan, purtat de dorința de a-și da seama de rostul vieții omenești pe pămînt, ca explicare și justificare generală, filozofică încearcă a da un sistem de idei asupra cutărei sau cutărei chestiuni de domeniul plurilateral – observa Pârvan – mintea sa, încătușată în punctul de vedere al meseriei sale, reduce la o meschină schematizare tehnică toată infinita varietate a aspectelor sufletului omenesc și închide în cîteva formule, aparent complete și disciplinate, toată intensitatea gîndului neastîmpărat și veșnic întrebător, impunînd în locul unui *credo* poetic și deci simbolic către infinit, ca al lui Platon, ori al unui *credo* religios și deci sublim în recunoașterea misterului măreț și impenetrabil, un *scio* pretențios și pedant de cunoștință și experiment, mărginit omenește, distructibil la primul accident de metodă a așa-ziselor științe exacte» [45]). Cu astfel de observații, reproșînd lipsa de orizont filozofic a autorului, Pârvan se dovedea un critic serios și comprehensiv, atent la marile probleme ale spiritualității contemporane.

Dar nu numai publicațiile românești îl interesau pe V. Pârvan. El consemnează în «Viața românească», între alte apariții editoriale, lucrarea lui A. Mathiez, *Contributions à l'histoire de la Revolution française*, din care rezuma pentru marele public, succint, ideea fundamentală: diversele culte promovate de Revoluție («Rațiunea», «Ființa supremă», «décadaire», «theophilantropia») aveau nu numai o motivare politică, ci și una de esență religioasă, invocînd observația paradoxală a lui Michelet: «Revoluția n-a adoptat nici o biserică», fiindcă «ea însăși era o biserică» [46]). Cu aceeași ocazie semnala și cartea lui A. Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, apărută într-o nouă ediție (Leipzig, 1906), remarcînd obiectivitatea tratării, bogăția informației și lărgimea vederilor: «o carte clasică» [47]). Pentru corpul didactic recenză studiul *Religion and the Child*, de Elis Havelock («Nineteenth Century», mai 1907). Subscriind la concluziile autoarei că educația religioasă e contraindicată în școala primară, Pârvan schița în treacăt și o motivare: copilul e prin natura lui raționalist, cercetător, sceptic, reclamînd «cheia unui paradis imaginar pe care într-o zi trebuie să-l părăsească,

---

44) *Ibidem*, t. 37, 1913-1914, p. 329-331.

45) Ibidem, *Argumentele invocate de istoricul român împotriva îngustării profesionale și a tiraniei exercitate de tehnică*, amintesc în ciuda soluționării diferite — de pledoaria lui Nicolae Berdicev pentru plasarea sufletului uman, eliberat de orice constrîngeri, deasupra tuturor forțelor sociale și cosmice. (*L'Homme et la machine*, Paris, 1933).

46) «Viața românească», II, 1907, vol. 5, nr. 1.

47) *Ibidem*.

luînd mai departe cu el, în cel mai bun caz, numai o amintire tur=bure şi palidă despre frumuseţea lui. De altă parte, el posedă ati-tudini energice pe care se poate clădi o cunoaştere corectă şi relaţii omeneşti care să=i servească de bază puternică atunci cînd în sfîrşit soseşte perioada dezvoltării de adolescent şi cu ea disciplina» [48]). Să amintim, din aceeaşi categorie de lucrări, *Die christlichen Alter=tümer der Dobrogea eine archäologische Studie* (Buc., 1906) de arhiep. Raymond Netzhammner, pe care o aprecia ca valoroasă pentru cunoaşterea antichităţilor dobrogene, dar avînd lacune de ordin istoric şi epigrafic, aserţiuni false sau neîntemeiate [49]). Autorul avea să preţuiască cum se cuvine erudiţia recenzentului, apreciindu=l într=o altă lucrare ca un zelos cercetător al trecutului («dieser strebsame rumänischer Gelehrte...») [50]).

Cea mai interesantă manifestare a lui V. Pârvan în această direcţie este, fără îndoială, articolul *Studii de istorie biseri=ceascâ* [51]), în care îşi propunea să analizeze *ce sînt* acestea, *cum* şi *cine* le face, formulînd principiile unei cercetări viitoare rigu=roase. E o critică incisivă a felului în care s=au făcut, pînă la acea dată, cercetările asupra istoriei eclesiastice şi totodată un program de organizare a acestora în viitor. Studiile anterioare îi apăreau, în cea mai mare parte, ca simple compilaţii de materiale, fără critica textelor, fără sistem şi fără perspectiva dezvoltării organice a istoriei poporului nostru: simple apologii în care critica obiectivă a cedat pasul «linguşirilor orientale». Mediul însuşi în care se formau clericii cercetători ai trecutului bisericesc i se părea viciat, ros de «spiritul bizantin – oriental, de egoism cras şi arivism». Vechii istoriografii îi reproşa faptul că a manifestat predilecţie, în ordinea politică pentru domnitori, în cea religioasă pentru înalţii prelaţi. Cercetarea istoriei bisericeşti, înţeleasă ca o latură importantă a vieţii poporului, trebuia să cuprindă:

1) studii asupra credinţei şi a dogmelor;

2) studii asupra influenţei morale a bisericii asupra credin-cioşilor;

3) istoria puterii temporare a bisericii;

4) istoria relaţiilor bisericii române cu alte biserici şi cu forţa laică;

5) istoria culturii bisericeşti la români;

6) studiul diferitelor instituţii bisericeşti: dioceze, arhidioceze, mănăstiri, biserici etc. şi a personalităţilor eclesiastice;

7) Publicarea unor materiale de istorie biscriceascâ [52]).

Constatînd că în Transilvania «biserica iobagilor valahi» a dezvoltat şi o veritabilă şcoală istorică, în ciuda vicisitudinilor de tot felul, Pârvan lansa îndemnul ca şi în România ciscarpatină studiile de istorie bisericească să fie îndrumate pe o cale nouă. Era

---

48) V. Pârvan, *Anglia. Studiul religiei în şcolile primare şi în gimnazii.* «Revista generală a învăţămîntului», Buc., III, 1907, nr. 2, p. 123-125.

49) «Viaţa românească», II, 1907, nr. 2, p. 388-389.

50) Raymond Netzhammer, *Aus Rumänien. Streitzüge durch das Land und seine Geschichte*, Waldshut 1909, p. 197.

51) «Viaţa românească», II, 1907, nr. 4, p. 140-144.

52) *Ibidem*, p. 142.

firesc, conchidea el, ca fenomenul religios şi instituţiile respective să fie cercetate de oameni cu pregătire teologică corespunzătoare. Aceştia vor trebui să fie disciplinaţi în seminarii istorice speciale, spre a beneficia de avantajele unei metode riguroase de investigaţie. Indispensabilă apărea, în stadiul de atunci – şi în această privinţă Pârvan are o mentalitate modernă – diviziunea muncii de cercetare ştiinţifică în domeniul istoriei. Inmulţirea şi complicarea problemelor reclamau imperios specializarea. «Istoria socială şi economică românească de abia acum se naşte. Istoria culturii e încă în cele dintîi începuturi. Numai istoria politică a ajuns destul de departe»[53]). Generaţia nouă de istorici, susţine Pârvan, are datoria de a aduna într=un vast corpus al *Monumentelor istorice ale României* toate ştirile narative şi diplomatice. In această perspectivă, specializarea era o condiţie capitală, menită să asigure progresul cercetărilor. Studiile de istorie bisericească reveneau, în această programare, clerului, cu condiţia ca ele să fie efectuate pe baze riguros ştiinţifice. Era nevoie, prin urmare, să se înfiinţeze un *„seminar istoric adevărat modern* în care teologii să poată deprinde critica istorică=ştiinţifică»[54]). De pe acum tînărul istoric se gîndea la înfiinţarea unui *Institut istoric,* menit să grupeze toate forţele cercetării şi să asigure întocmirea unor lucrări de mare anvergură. Cu altă ocazie, el sugera iniţierea unui *dicţionar al limbii documentelor* şi o *antologie istorică,* cuprinzînd fragmente de acte, scrisori şi inscripţii româneşti[55]). Concepea realizarea unor *albume de istorie culturală,* în care biserica îşi avea locul ei[56]) şi reclama întemeierea unei *reviste istorice* cu profil riguros[56 a]).

Criticile formulate de V. Pârvan la adresa istoriografiei ecleziastice nu erau singulare. Publicînd în 1908 *Istoria bisericii româneşti,* N. Iorga se rostea în acelaşi sens subliniind necesitatea unei asemenea lucrări, întemeiată pe documente autentice, puse în legătură cauzală utilizate în spirit critic: nu «o cronică a diferitelor eparhii, confundate în aceeaşi serie cronologică, ci o istorie a vieţii bisericeşti aşa cum ea se revarsă pe toate tărîmurile»[57]).

Către sfîrşitul studiilor, V. Pârvan a avut prilejul să călătorească prin Italia, făcînd totodată şi cercetări în biblioteca Institutului Arheologic German din Roma. «Cînd vă scriu acestea – se adresa lui I. Bianu, la 26 febr. 1908 – am pe masa de lucru o întreagă literatură asupra *catacombelor,* pe care zilele trecute am început a le vizita sistematic. Antichităţile păgîne, din care pleacă cele creştine, le=am vizitat deja în linii mari de mai înainte[58]).

---

53) *Ibidem,* p. 143.

54) *Ibidem.*

55) Recenzia lucrării *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene,* de N. Iorga (Buc., 1906), în «Viaţa românească», II, 1907, nr. 2, p. 390.

56) V. Pârvan, *Albumuri de istorie culturală,* «Viaţa românească», II, 1907, nr. 2, p. 347-353.

56 a) Idem, *E nevoie la noi de o revistă istorică?* «Viaţa românească», II, 1906, dec., p. 590-595,

57) N. Iorga, *Prefaţă* la *Istoria bisericii româneşti,* (1908), publicată şi în «Neamul românesc», III, nr. 131, 2 nov. 1908, p. 270-273.

58) Cf. l. n., *Vasile Pârvan şi Italia. Primele contacte (1908-1914),* «Anuarul Institutului de istorie şi arheologie», III, Iaşi, 1956, p. 67.

In aceste contacte cu vestigiile lumii vechi trebuie căutată sorgintea acelor *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman* (1911).

După susţinerea doctoratului (dec. 1908), V. Pârvan a mai rămas un timp în Germania, făcînd cercetări pentru monografia dedicată lui Marc Aureliu [59]). Preocuparea se situează pe aceeaşi linie cu contribuţiile mai vechi la istoria culturală a lumii antice. Interesul pentru biografia şi doctrina împăratului filozof ţinea însă şi de formaţia intelectuală a tînărului învăţat, de structura intimă a personalităţii sale. Prelegerile lui Ulrich von Willamowitz Moellendorf [60]) care aprecia noblеţea sufletească a gînditorului, considerîndu-l «martir al datoriei» [61]), îl vor fi stimulat, de asemenea, în această direcţie. *Meditaţiile* lui Marc Aureliu care altădată stîrniseră admiraţia lui Montesquieu, a lui Gibbon şi desigur a lui Carlyle, cu care Pârvan avea certe afinităţi sufleteşti, au avut darul să-l impresioneze adînc pe tînărul istoric. Cercetat în orele singuratice de «fantoma nimicniciei omeneşti», cum i-a plăcut lui însuşi să spună [62]), V. Pârvan intra în carieră cu o concepţie gravă asupra vieţii, accentuată cu vremea de specificul muncii pe care o desfăşura cu incomparabilă sîrguinţă şi uitare de sine. «Ştiinţa mea, pe care am cercetat-o şi am iubit-o cu patimă, ţinea să mărturisească în 1913, cu ocazia recepţiei sale la Academia Română, mi-a dat o concepţie gravă, aş spune tragică, despre viaţă. Continuul contact cu ruinele părăsite şi uitate, rămase din vechile lăcaşuri de mîndrie, încredere, strălucire şi glorie omenească, m-a îndemnat a cugeta cu melancolie la nestatornicia tuturor bucuriilor noastre» [63]). Consolare nu afla decît în *cultul pios al amintirii*, profesat cu rară devoţiune şi în *cultul entuziast al geniului omenesc*. Rezulta de aici, pentru tînărul învăţat, obligaţia de a valorifica eforturile creatoare desfăşurate în trecutul umanităţii. Academia, din acest punct de vedere, nu era, nu trebuia să fie o criptă a «nemuritorilor», ci un loc de muncă severă şi dăruire, în care savantul are a oficia cultul marilor făptuitori. Ceea ce îi reţinuse atenţia în *Meditaţiile* lui Marc Aureliu era, în primul rînd, «principiul universal valabil al datoriei» [64]). In acest înţeles scopul vieţii omeneşti i se părea a fi realizarea tuturor potenţelor intelectuale ale personalităţii [65]). Ca şi la stoici, refugiul solitarului, convins de perisabilitatea lucrurilor «în lumea noastră dintre ţărînă şi astre» [66]), este filozofia, profesată în intimitate şi numai cu rare izbucniri publice, ca o nevoie

---

59) V. Pârvan, *M. Aurelius Verus Caesar si L. Aurelius Commodus, A. D. 138-161. Studiu istoric*, Buc., «Minerva», 1909, 239 p.

60) *Über die Lehre der Griechen vom Staate* (1905-1906); *Kulturgeschichte des Alterthums vom Tode des Augustus ab* (1906).

61) U. v. Willamowitz-Moellendorf, *Die Griechische Literatur des Altertums*. Apud C. Fedeleş, *Meditaţiunile lui Marcu-Aureliu*, Buc., 1930, p. XXXIII-XXXIV.

62) V. Pârvan, *M. Aurelius Verus Caesar...*, 230.

63) Idem, *Alocuţia cu ocazia primirii sale în Academia Română*, 20 mai 1913, «Analele Academiei Române» Dezbateri, t. XXXV, 1912-1913, p. 157.

64) Idem *M. Aurelius Verus Caesar...*, p. 230.

65) *Ibidem*.

66) Idem, *In memoriam Constantini Erbiceanu*, Buc., 1914, p. 3.

dureroasă de a se mărturisi şi de a comunia. Credinţa în perenitatea amintirii îl consolează pînă la un punct; viaţa toată i se dezvăluie ca un «imens memorial al trecutului». Concepţia lui se definea astfel ca un eclectism religios-filozofic, în care etica creştină deţinea o largă parte [67]). Pentru cugetătorul Pârvan, religia reprezintă «o atitudine în faţa lumii şi a vieţii», în care conştiinţa dualităţii *om* şi *lume* îşi caută rezolvarea. Este de fapt o unitate în care binele social a dobîndit superioritate asupra binelui individual [68]).

In epoca de extremă frămîntare din ajunul primului război mondial, V. Pârvan s-a situat printre cei mai zeloşi propagatori ai ideei naţionale. A scris articole în presa cotidiană şi în reviste cu preocupări social-politice, a rostit conferinţe în cadrul Ligii culturale reclamînd mai multă seriozitate în pregătirea unităţii depline a poporului român. Poziţia sa, exprimată tranşant, a jignit multe orgolii şi i-a adus, se ştie, destule neplăceri. Disecînd cu atenţie marile probleme ce confruntau România acelei epoci, el a păstrat în permanenţă un ochi deschis către realităţile social-politice şi culturale. Nimănui nu-i era îngăduit să stea de o parte. «Biserica, declara Pârvan, nu poate face excepţie din mişcare, nu poate sta loculuí: ea trebuie să meargă cu naţiunea» [69]). Reclama, cu această ocazie, o prezenţă mai activă a bisericii ciscarpatine în viaţa românilor transilvăneni, ca un mijloc complementar de perfectare a unităţii politice. Dincolo de aparenţele aleatorii, conflictul iscat, în 1913, în jurul episcopului Nicodim de la Huşi, acuzat de erezie fiindcă ar fi îngăduit modificări de stil într-o naraţiune după Biblie, exprima o anumită stare de nelinişte în sînul bisericii. Vasile Pârvan s-a solidarizat, în aceste împrejurări, cu arhimandritul Scriban, căruia îi trimitea o scrisoare de simpatie, subscrisă şi de alte personalităţii: N. Iorga, G. Bogdan-Duică, V. Arion ş. a. [70]).

Spirit critic prin excelenţă, el a sesizat carenţele corpului eclesiastic, întocmai cum sesizase viciile politicianismului, înfierat în atîtea rînduri cu neînduplecată virulenţă. El n-a confundat însă instituţia cu reprezentanţii ei de o clipă. Şi chiar faţă de aceştia din urmă a avut o atitudine diferenţiată, de la condamnarea violentă pînă la măturisirea celei mai înalte stime.

Viaţa românească postbelică în întregul ei avea nevoie de o reorganizare adecvată noii structuri a statului şi exigenţelor sporite ale epocii. Şcoala, administraţia, marile instituţii de cultură, aveau nevoie de primeniri substanţiale, iar V. Pârvan era dispus să se consacre cel dintîi acestei opere.

A fost mereu o prezenţă activă, atent la toate iniţiativele de asanare a organismului naţional. El a întocmit un plan de organizare a *Universităţii Daciei Superioare,* izvorît dintr-o concepţie

---

67) Aurelian Sacerdoţeanu, *Vasile Pârvan şi istoria creştinismului daco-roman*, «Studii teologice», XIX, 1967, nr. 7-8, p. 405.

68) *Ibidem.*

69) *Biserica ortodoxă*, articol redacţional în revista «Românismul» (I, 1913, nr. 4, p. 163), condusă de V. Pârvan, G. Bogdan-Duică şi V. Arion.

70) «Neamul românesc», VIII, nr. 71, 7. nov. 1913, p. 1107. Pentru urmarea conflictului, *Ibidem,* p. 1126-1129, 1129-1131, 1133-35.

larg umanitară şi subsumat unui ţel superior, tinzînd către inserarea prestigioasă a poporului român în ansamblul culturii europene [71]). In prelegerea inaugurală de la Universitatea din Cluj, cea dintîi rostită în limba română *(Datoria vieţii noastre)*, V. Pârvan constata, deplin îndreptăţit: «Toate marile întrebări ale sufletului omenesc, conştient de continuitatea istorică a gîndirii omeneşti luptătoare se pun din nou: cum să se facă cercetarea realului; cum să se îndrumeze căutarea adevărului; cum să se înţeleagă frumosul; cum să se ajute selecţionarea naturală a talentelor şi geniilor; cum să se înnobileze scopurile vieţii sociale şi politice, naţionale» [72]). Acestor întrebări, fundamentale, el le-a căutat răspuns [73]), iar proiectele întocmite vădeau în acelaşi timp claritate şi îndrăzneală de concepţie. Totul trebuia făcut din nou pentru a clădi România întregită pe temeiuri solide, în conformitate cu cerinţele timpului. Alături de D. Gusti, care fondase la Iaşi, în 1918, *Asociaţia pentru studiul şi reforma socială*, V. Pârvan reflecta serios la fundamentarea ştiinţifică a viitoarelor reforme, cerute de noile împrejurări ale vieţii naţionale. O modernizare a tuturor sectoarelor de activitate era necesară. Şcolile de orice treaptă, biserica, sistemul publicaţiilor etc., intrau în preocupările savantului. El a întocmit, în această direcţie, un *Plan de organizare şi de lucru, propus secţiei culturale a Asociaţiei pentru studiul şi reforma socială* [74]), în care problemele privitoare la individ, familie sau societatea românească în ansamblul ei erau sistematizate după o metodă riguroasă, pentru studiu. Preconiza, cu această ocazie un sistem de reforme care angajau deopotrivă învăţămîntul de toate gradele şi biserica, indicînd pentru aceasta din urmă studierea bazelor dogmatice, istorice, administrative şi social-filozofice ale reformei [75]). In capitolul consacrat culturii sociale a *Societăţii de afinitate electivă*, V. Pârvan avea în vedere, alături de studiile privitoare la iubire, prietenie şi societate, valorificarea resurselor educative ale bisericii. Ampla cercetare preconizată în cadrul *Asociaţiei* privea aşa dar şi problema religiei, pentru care indica trei direcţii de studiu:

a) «cărţile sacre ale diferitelor religii, societăţi de discuţie şi propagandă religioasă; religia în familie, şcoală şi societate;

b) principalele doctrine filozofice de caracter etic – metafizic idealist;

c) Istoria marilor lupte pentru idei: 1) martirii religiei şi ai ştiinţei; 2) războaiele pentru religiune, libertate ori unitate naţională» [76]).

Reformele recomandate se cereau sprijinite prin toate mijloacele, convergent. *Politica şcolară, politica culturală, politica bisericească* etc. erau chemate să colaboreze la această operă. In

---

71) V. Pârvan, *Universitatea naţională a Daciei Superioare. Păreri propuse public marelui Sfat Naţional al românilor din Ardeal, Banat şi Ţara Ungurească.* «Luceafărul», Buc., XVI, 1919, p. 105-116.

72) Idem, *Datoria vieţii noastre,* Aninoasa, 1920.

73) Idem, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane.* «Arhivă pentru ştiinţa şi reforma socială», I. 1919-1920, p. 1-2.

74) «Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială», I, 1919, nr. 2-3, p. 612-618.

75) *Ibidem,* p. 617.

76) *Ibidem,* p. 615-616.

cadrul politicii bisericești, cercetarea sociologică trebuia să aibă în cîmpul atenției: a) clerul de mir; b) monahii și mănăstirile; c) prelații; d) transformarea seminariilor și a facultăților teologice 1) reforma programelor; 2) reforma spiritului dominant în aceste școli[77]). Exprimate astfel, dezideratele novatoare ale lui V. Pârvan implicau un unghi de vedere critic, adoptat nu numai față de biserică, ci față de întreaga problematică românească.

A activat la Universitate, la Muzeul național de Antichități, la Academie și într-o mulțime de alte instituții care s-au bucurat de colaborarea sa. Ascet al datoriei imperioase, solitar și meditativ, căutînd să pătrundă gîndul ascuns al morții, oficia zilnic în fața «școlarilor săi» despre viață, suferință, milă[78]). El a avut rara însușire de a pune probleme, de a tulbura liniștea și indiferența clădite cu grijă în sufletul oamenilor. Nu i-a fost teamă, observa N. Iorga, să răscolească «problemele mari cari pe atîția din noi ne încremenesc în atitudinea unei reverențe tăcute»[79]). A rostit prelegeri asupra originii tragediei antice; pe care o deriva din sentimentul singurătății cosmice; a conferențiat la Vălenii de Munte despre filozofia greacă; a vorbit apoi, în amfiteatrul suprasolicitat de la Universitate, despre doctrinele salvării, ataraxia lui Buddha, umanitatea lui Iisus; a vorbit de destin, de Moira, dar nu în chip teologic*). Largile incursiuni în istoria religiilor orientale cu accentuarea sensului lor psihologic, dovedeau o adîncă înțelegere a fenomenului religios, însă conferențiarul rămînea, personal, în sfera eticului și esteticului[80]). Uneori ideile sale n-au fost bine înțelese, ceea ce i-a adus falsa reputație de mistic, pricinuindu-i o reală suferință[81]). A conferențiat apoi despre *Religiile proto-istorice din sud-estul Europei*[82]), despre *Spiritul italic*, despre *Renaștere*, iar în cadrul societății de estetică, în 1926, despre *Mistica antică*[83]).

Disputa iscată în jurul apartenenței sau nonapartenenței lui V. Pârvan la biserica creștină[84]) pălește în fața acestei vieți exemplare. Modelul de viață ce ni-l propune reputatul arheolog și istoric nu e una lipsită de scop, una ce există pur și simplu, ca în gîndirea unui Rémy de Gourmont, ci o existență pătrunsă de valori morale, structurată de criterii care sînt ale permanenței, dincolo de planul biologic. Ea comportă analogii, mai curînd, cu concepția lui Una-

---

77) *Ibidem*, p. 618.

78) Aurelian Sacerdoțeanu, *Vasile Pârvan*, Buc., 1927, p. 6. Vezi și Al. Busuioceanu, *Pârvan gînditorul*, ed. II, f. 1, f. a., p. 36-37.

79) N. Iorga, *Oameni cari au fost*, III, Buc., 1936, p. 236-237.

*) G. Călinescu *Ist. lit. rom.*, Buc., 1941, p. 863.

80) Al. Busuceanu, *op. cit.*, p. 38-40.

81) R. Vulpe, *Vasile Pârvan gînditorul, savantul, profesorul*. «Luceafărul», IX, nr. 2, 8 ian. 1966; Vezi și G. Gălinescu, *op. cit.*, p. 863.

82) N. A. Constantinescu, *Institutul sud-est European*, «Boabe de grîu», II, 1931, nr. 12, p. 510.

83) «Adevărul», Buc., XXXIX, nr. 13157, 6 nov. 1926, p. 2.

84) Nic. M. Popescu, *Cuvîntare de pomenire a lui V. Pârvan*, cu ocazia parastasului organizat de Academie la biserica Sf. Nicolae Tabacu, 29 iunie 1928, «Analele Academiei Române», Dezbateri, S. 2, t. 49, 1928-1929, p. 20-21; Pr. I. D. Petrescu, *Modernismul în biserică*, «Cuvîntul», III, nr. 124 31 iuL 1927, p. 3.

muno despre un creştinism înţeles ca o stare de luptă continuă, izolat în tainiţele sufletului, «agonizînd» fără încetare [85]). Incheind cartea consacrată vieţii şi gîndirii lui Marc Aureliu, Pârvan însuşi scria, sugerînd o cale de înţelegere a propriei sale exigenţe: «nu e mare Marcus ca filozof, ci ca om; şi nu filozofia, ci viaţa lui filozofică trebuie să ne intereseze atunci cînd dorim să-l cunoaştem». Acelaşi lucru trebuie spus despre autorul *Memorialelor*. Filozofia lui invită la continua observare de sine, la îndreptarea riguroasă a propriilor rătăciri, impunînd – cum observa N. Iorga – prin «rigiditatea normelor ideale de conduită» [86]). Insăşi doctrina creştină era chemată să se adapteze la spiritualitatea modernă. Chestionat, în 1919, asupra organizării bisericii în lumea românească postbelică, V. Pârvan ţinea să observe, răspicat: «Reforma bisericii nu poate fi pur administrativă. Ea trebuie să plece de la o revizuire a concepţiei religioase creştine despre lume şi despre viaţă. Dar societatea noastră nu este încă destul de matură pentru a discuta în linişte o purificare» [87]).

Interesul lui V. Pârvan pentru problemele curente ale bisericii se manifestă aşadar paralel cu preocuparea pentru întocmirea unei bune istorii a acesteia. Evocîndu-şi predecesorul la Academie, în 1914, el elogia străduinţele acestuia în direcţia istoriei eclesiastice. «Erbiceanu, publicînd documente şi monografii de istorie bisericească, a avut un moment gîndul să scrie şi o istorie generală a bisericii patriei. Socotind însă insuficient materialul adunat pînă la dînsul, el renunţă fără greutate la acest gînd. Evident, pentru Erbiceanu ca erudit, materialul era cu totul fragmentar» [88]). Această operă de sinteză nu era posibilă, cu toate progresele făcute între timp, nici la data cînd Pârvan îşi rostea discursul de recepţie. Se cereau întocmite mai întîi o întreagă serie de monografii, spre a constitui armătura critică a operei de generalizare şi de reconstrucţie istorică.

După ce scrisese despre creştinismul daco-roman (1911), V. Pârvan se gîndea la o istorie integrală a vieţii noastre religioase, schiţînd chiar, în această direcţie, un plan lărgit de cercetare, fără a ignora dificultăţile. «Cît priveşte mai de aproape istoria bisericească, ea e cu atît mai greu de făcut cu cît, în mare parte, nu e atît o istorie a bisericii, cît o istorie a mănăstirilor şi administraţiei bisericeşti, în forma cea mai complicată posibilă, aceea de istorie a persoanelor, iar nu a instituţiilor. Apoi ea e strîns legată de istoria politică şi economică a ţărilor româneşti, iar în special dincolo de munţi, cu istoria reformei şi pătrunderea astfel a tuturor problemelor conexe de acest fel. In sfîrşit – conchidea istoricul, deplin îndreptăţit – mai toată cultura noastră veche, literatura, ştiinţa şi arta, e o formă de viaţă a bisericii noastre» [89]). In afară de aceasta, prin legăturile cu patriarhiile străine, prin închinarea unor mănăstiri din ţară către bisericile din Orientul ortodox, istoria bisericii române

---

85) Miguel de Unamuno, *L'Agonie du christianisme*, Paris, 1925.
86) N. Iorga, *Răspuns la discursul de recepţie la Academia Română rostit de V. Pârvan* (Buc., 1914).
87) Pr. I. D. Petrescu, *op. cit.*
88) V. Pârvan, *In memoriam Constantini Erbiceanu*, Buc., 1914 p. 19-20.
89) *Ibidem* p. 20.

era legată de aceea a bisericii răsăritene. Faţă de *Istoria bisericii româneşti*, publicată de N. Iorga (1908), planul lui V. Pârvan era mai amplu. El avea în vedere deopotrivă instituţiile şi persoanele: mănăstiri, biserici, cler, implicaţii economice, social-politice şi culturale, integrarea în istoria generală a bisericii răsăritene etc. Concepută în acest spirit, istoria bisericii naţionale trebuia să ia în considerare toate fenomenele de viaţă creştină: întreprindere anevoioasă, reclamînd nu numai o multilaterală erudiţie, dar şi «un anume dar de divinaţie şi reconstrucţie» [90]). Planul său, ambiţios şi temerar, depăşea însă posibilităţile momentane ale istoriografiei şi nici astăzi, s-a spus, «nu sîntem încă în situaţia de a încerca marea operă pe care o întrevedea Pârvan acum o jumătate de secol în urmă» [91]). Indicaţiile sale metodologice, largul orizont documentar în care concepea studiile de istorie eclesiastică au avut o înrîurire pozitivă asupra cercetărilor ulterioare [92]). Nu pierdea din vedere nici contribuţia arheologiei la realizarea acestei opere. Menţionăm, în această ordine de idei, faptul că V. Pârvan a iniţiat în cadrul Muzeului Naţional de Antichităţi şi o *secţiune eclesiastică*, menită să întreprindă cercetări şi să comunice rezultatele pe calea unor lucrări speciale [93]). In această secţiune au fost conservate, în afară de antichităţile provenite din donaţii particulare, numeroase obiecte eclesiastice intrate în patrimoniul statului odată cu secularizarea averilor mănăstireşti [94]). S-au adăugat apoi noile achiziţii făcute de V. Pârvan, precum şi obiectele rezultate din săpăturile întreprinse [95]). In 1915, el raporta – între altele – descoperirea sarcofagului creştin de la castelul bizantin din Chiose-Aidin (sec. VI), împreună cu o lespede de piatră, mai tîrzie, reprezentînd pe Fecioara Maria cu pruncul, între doi îngeri [96]).

S-ar putea adăuga, firește şi alte manifestări ale istoricului şi arheologului V. Pârvan în legătură cu istoria eclesiastică. Mărginindu-ne la însemnările de mai sus, în cadrul cărora n-am avut intenţia să procedăm la o exegeză sistematică, vom încheia subliniind faptul că interesul lui Pârvan pentru această problematică era cu totul justificat.

AL. ZUB

---

90) *Ibidem*.

91) A. Sacerdoţeanu, *op. cit.*, p. 406.

92) *Ibidem*, p. 407-410.

93) Arhitectul Sp. Cegăneanu, colaborator apropiat al lui V. Pârvan, a publicat de exemplu, lucrarea *Obiecte bisericeşti studiate şi descrise. Cu ilustraţii după desene şi fotografii*. Buc., C. Göbl, 1911, 66 p.

94) R. Vulpe, *Vasile Pârvan, directorul Muzeului Naţional de Antichităţi*, «Revista muzeelor», IV, 1967, nr. 4, p. 314.

95) Vezi, de exemplu, rapoartele sale privind monumentele creştine de la Turnu-Severin.

Din lipsă de spaţiu expozitiv, *secţiunea eclesiastică* a fost organizată tot în cadrul Muzeului, la Universitate. După moartea lui V. Pârvan, ea a fost transferată în Casa Kretzulescu (str. Ştirbei Vodă), fiind înglobată ulterior în Galeria de artă naţională de la Palatul Republicii (Cf. R. Vulpe, *op. cit.*, p. 315).

96) V. Pârvan, *Raport asupra activităţii Muzeului Naţional de Antichităţi în cursul anului 1915*, Buc., 1916, p. 43-46.

Botezul pruncilor

Preliminiarii. In esenţa lor, sfintele taine sînt «lucrări sfinte, punţi de legătură între divin şi uman» [1]), iar botezul este prima din cele şapte, prin care Biserica împărtăşeşte Harul divin oamenilor. Ea «a primit de la Mîntuitorul cele şapte sfinte taine, prin care în chip văzut – potrivit firii omeneşti – se coboară Harul lui Dumnezeu cel nevăzut – potrivit firii dumnezeeşti – a cărei emanaţie este» [2]). Prin aceasta sfintele taine «desăvîrşesc relaţia personală cu Hristos» [3]) pentru că «în taină nu se comunică numai o idee, un îndemn, o veste, spre a lua cunoştinţă de ea, ci în taină este Hristos însuşi, în actele lui mîntuitoare, angajîndu-ne şi pe noi în ele» [4]).

In botez se spală păcatul strămoşesc şi păcatele personale prin Harul dumnezeesc, «taina fiind o lucrare purtătoare de har obiectiv» [5]) şi prin el, prin botez, omul devine fiu al Bisericii lui Hristos.

De felul în care este înţeles păcatul strămoşesc şi de felul în care este înţeleasă lucrarea Harului dumnezeesc în taina sfîntului botez, căci «sfintele taine» fac legătura între creştini şi harul lui Hristos» [6]), depinde răspunsul la problema noastră, deoarece «baza dogmatică pe care se întemeiază botezul copiilor este ştergerea păcatului strămoşesc din ei» [7]) prin lucrarea harului divin.

Iconomia subiectului ne cere să ne ocupăm numai de primitorii tainei şi dintre aceştia numai de copii, ca unii care nu ar putea îndeplini condiţiile cerute de Mîntuitorul pentru botez.

Dacă prin aceasta subiectul se restrînge considerabil în conţinutul său dogmatic, dacă însăşi problema a fost rezolvată definitiv, deoarece «studiul acestei sfinte taine a stat totdeauna în preocupările teologice ca o temă a cărei lucrare practică îndeplinită pentru fiecare credincios face ca importanţa ei să treacă dincolo de un

---

1) Vasilescu E. Diacon, prof., *Sfintele Taine,* în Studii Teologice, nr. 1-2/1950, p. 21.

2) Chiţescu N. Prof., *Ortodoxie şi protestantism,* în Ortodoxia nr. 3/1950, p. 424.

3) Bria I. Vasile, magistrand, *Elemente cultice şi dogmatice în lucrările sfîntului Ambrozie: De sacramentis şi De mysteriis,* în Ortodoxia, nr. 3/1960, p. 339.

4) Stăniloaie D. Pr. Prof., *Fiinţa tainelor în cele trei confesiuni,* în Ortodoxia, nr. 1/1956, p. 20.

5) Bria I. Vasile, *op. cit.,* p. 340.

6) *Idem,* p. 339.

7) Andrutsos Hristu, *Dogmatica,* trad. Dr. D. Stăniloaie, Sibiu, 1930, p. 347.

interes teoretic»[8]) și aceasta din primele veacuri ale vieții creștine, astăzi este iarăși nevoie de tratarea acestei probleme, de documentarea ei, de clarificarea aspectelor neînțelese, sau greșit înțelese, și mai ales de reactualizarea ei în conștiința oamenilor.

Omul nu se poate mîntui singur, numai prin puterile sale. Mîntuirea, «restabilirea chipului și asemănării, e întîi opera întrupării Mîntuitorului prin recapitulare, apoi a lucrării Sfîntului Duh prin sfintele taine»[9]).

Din această cauză a și fost nevoie să se întrupeze Domnul nostru Iisus Hristos. Intruparea lui Iisus Hristos este lucrarea pe care o face cerul pentru ridicarea oamenilor din robia păcatului. «Hristos, încă fiind noi neputincioși, la timpul hotărit, a murit pentru cei necredincioși» (Rom. 5, 6) și astfel «iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin Duhul Sfînt cel dăruit nouă», (Rom. 5, 5), și din nou repetă sfîntul apostol Pavel că «pentru noi Hristos a murit cînd noi eram încă păcătoși» (Rom. 5, 8).

Aceeași idee este întărită și de Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan care zice: «în aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan 4, 10). La această chemare a lui Hristos trebuie să răspundă omul. Conlucrarea dintre Dumnezeu și om asigură acestuia din urmă mîntuirea.

Inceputul mîntuirii neamului omenesc a fost făcut de Dumnezeu, și începutul mîntuirii personale îl face, pentru fiecare om, tot Dumnezeu, prin lucrarea harului divin, căci «din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har. Pentru că Legea prin Moisi s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos» (Ioan 1, 16-17).

Harul lui Dumnezeu este de neapărată trebuință pentru mîntuirea noastră, el este «puterea dumnezeească prin care ne însușim opera mîntuitoare a Domnului»[10]) și pierderea harului aduce îndepărtarea, despărțirea de Hristos (Gal. 5, 4).

Păcatul strămoșesc și botezul pruncilor.

Păcatul lui Adam a fost sămînța care a rodit și s-a generalizat, idee redată de cartea Facerii (6, 5), unde se arată că toate dorințele și cugetele oamenilor sînt îndreptate la rău în toate zilele. Proorocul Isaia arată că păcatele se interpun între om și Dumnezeu (Is. 59, 2).

La timpul în care omul începe a fi sub păcat se referă David cînd zice: «Intru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea» (Ps. 50, 6).

Despre generalizarea păcatului și a urmărilor lui ne spune Sfîntul Apostol Pavel: «precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa moartea a trecut la toți oamenii, prin acela în care toți au păcătuit» (Rom. 5, 12). Proorocul Ieremia în

---

8) Popescu Dumitru, magistrand, *Doctrina despre taina botezului în primele secole creștine,* în Ortodoxia, nr. 3/1961, p. 393.

9) Coman G. Ioan, Pr. Prof. *Învățătura despre mîntuire în vechile religii și în teologia patristică,* în Ortodoxia, nr. 3/1955, p. 347.

10) Mihălcescu I., *Dogmatica,* București, 1958, p. 190.

Plîngerile sale constată cu durere: «părinţii noştri au greşit şi nu mai sînt, dar noi purtăm fărădelegile lor» (Pl. Ier. 5, 7).

Din aceste mărturii ale Sfintei Scripturi înţelegem că păcatul strămoşesc a trecut la toţi oamenii şi chiar de la naştere, deci noi ne naştem cu păcatul strămoşesc.

Avînd acest păcat, pruncii au trebuinţă de botez prin care să se cureţe de el.

O obiecţiune se poate formula pe baza textului din I Cor. 7, 14 care zice: «Bărbatul păgîn se sfinţeşte prin femeia creştină şi femeia păgînă se sfinţeşte prin bărbatul frate. Altminterea copiii voştri ar fi necuraţi, pe cînd acum ei sînt sfinţi». Mai întîi vom însemna că expresia «sfinţi» în limbajul Noului Testament înseamnă «creştin» deci botezat şi nu nebotezat.

Copiii nu se plămădesc din credinţa creştină a părinţilor lor, ci din trupul, din carnea şi din sîngele lor, Mîntuitorul arată clar că «ce este născut din trup, trup este» (Ioan, 3, 6) iar Sfîntul Pavel scrie Corintenilor «Carnea şi sîngele nu pot să moştenească Impărăţia lui Dumnezeu, nici stricăciunea nu poate să moştenească nestricăciunea» (I Cor. 15, 50). Dacă textul de mai sus din I Cor. 7, 14 ar avea înţelesul presupus, nu ar mai fi de trebuinţă botezul celor ce se nasc din părinţi creştini nicicdată, deci, nici la o vîrstă mai înaintată. Dar aceasta ar presupune înlăturarea din Sfînta Scriptură a cuvintelor Mîntuitorului care cer cu necesitate botezul. «De nu se va naşte cineva de sus, nu va putea să vadă împărăţia lui Dumnezeu» (In. 3, 3) Hristos ne arată că fără botez nu se poate vedea nici împărăţia lui Dumnezeu, necum să se poată intra în ea. Mîntuitorul Hristos arată, împotriva greşitei înţelegeri a cuvintelor sfîntului Pavel, că «de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh nu va putea să intre în împărăţia lui Dumnezeu» (In. 3, 5).

Cu o logică de fier dreptul Iov arată că nu este cu putinţă să iasă ceva curat din ceva necurat (Iov 14, 4).

Păcatul strămoşesc este ca o boală, ca o plagă care chinuie pe pe noii născuţi. Orice părinte care îşi iubeşte copilul nu poate să aştepte, să lase să treacă timpul şi să-şi ştie copilul tiranisit de cel rău. Aşa cum mama aleargă la doctor cînd observă că ccpilul ei nu se simte bine, aşa trebuie să alerge şi la botez pentru tămăduirea sufletească a celui pe care l-a născut. Un copil care are o boală incurabilă, nu se dezvoltă normal. El suferă şi păcatul strămoşesc face ca pruncii nebotezaţi să crească nu în lumina lui Hristos ci în întunerecul păcatului. Dacă plantele nu se pot dezvolta, şi nu cresc fără lumină şi căldură, de ce să lăsăm pruncii fără lumina lui Hristos şi fără căldura Duhului Sfînt?

Mama spală zilnic pruncul său de murdăriile trupeşti, tocmai ca să se dezvolte cît mai bine, să nu se îmbolnăvească, să nu se infecteze. Ori păcatul strămoşesc este tot o necurăţie de care trebuie spălaţi şi feriţi pruncii cît mai curînd şi cît mai bine, şi aceasta o fac părinţii pruncului în baia sfîntului botez.

De ce să lăsăm pruncii să crească sub păcatul strămoşesc şi deci sub imboldul diavolilor şi a îndemnurilor rele ale acestora şi să nu le dăm posibilitatea de a creşte în comuniunea sfinţilor îngeri care vin la cel curăţit în apa botezului?

Păcatul strămoşesc este o realitate mărturisită de Sf. Scriptură

și de Sfinții Părinți ai Bisericii din care citățm în mod deosebit pe Sf. Chiril al Alexandriei, care arată că din cauza lui «firea omenească a pierdut harul lui Dumnezeu» [11]). Sf. Macarie Egipteanul arată că «cei ce ne=au robit pe noi sînt mai puternici decît noi» [12]). Contra pelagienilor, fericitul Augustin arată că păcatul lui Adam este moștenit de întreg neamul omenesc născut pe calea concupiscenței trupești» [13]). Că păcatul strămoșesc îl avem chiar de la naștere o mărturisește și Tertulian [14]). Pe această realitate a păcatului original «și=a întemeiat Biserica taina botezului, pe care trebuie să o primească oricine vrea să devină creștin» [15]).

N. Berdiaev observă că «omul nu se eliberează din sclavia acestui tiran prin faptele sale proprii naturale» [16]) ci și prin lucrarea Duhului Sfînt. Deci nu faptele personale, pocăința și credința dau iertare de păcate ci botezul, care, în cazul pruncilor, se poate face și fără aceste două condiții.

Harul divin și botezul pruncilor.

Harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos (In. 1, 17). «Nimeni nu poate să vină la Mine dacă nu=l va trage Tatăl care M=a trimis» (In. 6, 44), sînt cuvintele Mîntuitorului care ne arată că începutul mîntuirii noastre nu depinde de noi ci de Dumnezeu. Faptul acesta este valabil pentru botez, ca poartă a mîntuirii. Harul este «puterea dumnezeească prin care ne însușim opera mîntuitoare a Domnului» [17]). El este manifestarea iubirii și a bunăvoinței lui Dumnezeu față de om» [18]) mai înainte ca acesta să=l merite prin credința și faptele sale. Că harul dumnezeesc nu depinde de faptele omului, o spune Sfîntul Apostol Pavel: «Iar dacă este prin har, nu mai este din fapte; altfel harul nu mai e har» (Rom. 11, 6). Harul de care vorbește aici apostolul este referit direct la păcatul strămoșesc. «Dar nu este cu greșeala cum este cu harul, căci dacă prin greșeala unuia cei mulți au murit, cu mult mai mult harul lui Dumnezeu și darul lui au prisosit asupra celor mulți, prin harul unui singur om, Iisus Hristos» (Rom. 5, 15). Efesenilor le atrage atenția Sf. Pavel că ei sînt mîntuiți prin har (Ef. 2, 5), nu prin fapte. Harul este dar al lui Dumnezeu, motiv pentru care, nu se cuvine să se laude nimeni (Ef. 2, 8=9).

Antiteza dintre Lege și Har o evidențiază Sfîntul Ioan Gură de Aur zicînd: «Legea a promis după ostenele cununile, harul însă mai întîi ne=a încununat și după aceea ne=a tras la lupte. Legea adică arată călcarea, harul însă desface călcarea» [19]). Taina haru=

---

11) Stăniloaie D. Pr. Prof., *Doctrina ortodoxă și catolică despre păcatul strămoșesc,* în Ortodoxia, nr. 1/1957, p. 30.

12) Macarie Egipteanul Sf., *Omilii Duhovnicești,* trad. Cicerone Iordăchescu, Ed. II, 1932, p. 10.

13) Alexe C. Ștefan, magistrand, *Concepția Fericitului Augustin despre păcat și har,* în Studii Teologice, nr. 5-6/1956, p. 333.

14) Coman G. Ioan, Pr. Prof., *Patrologie,* București, 1956 p. 68.

15) Mihălcescu I., *op. cit.,* p. 193.

16) Mihălcescu I., *op. cit.,* p. 196.

17) Mihălcescu I., *op. cit.,* p. 190.

18) Andrutsos H., *op cit.,* p. 239.

19) Ioan Gură de Aur, *Nouăsprezece Omilii la epistola Sf. Ap. Paul către Romani,* trad. C. Morariu și Șt. Saghin, 1889 p. 137.

lui este taina trecerii în noi a puterii creatoare şi sfinţitoare a Sfintei Treimi [20]).

Fericitul Augustin, contra pelagienilor, învaţă că harul este un dar ce se acordă gratuit. El aduce ca argument pentru această susţinere a sa tocmai botezul pruncilor pe care Biserica îl practica pretutindeni în vremea sa. In acest sens glăsuieşte şi canonul 115 al sinodului din Cartagina. «Oricare tăgăduieşte, ori zice că, pruncii cei mici şi de curînd născuţi din pîntecele maicilor lor botezîndu-se, nu întru iertarea păcatelor lor se botează, ci că din strămoşescul păcat al lui Adam nimica trag, care este de datorie a se curăţi cu baia naşterii de a doua, anatema fie» [21]).

Harul Duhului Sfînt care se primeşte prin taina botezului întăreşte pe cel care îl primeşte, îl ajută să crească în credinţă şi viaţă morală. Puterea harului este atît de mare încît Sfîntul Ciril al Alexandriei, în scrierea sa contra lui Iulian spune: «Sufletul omenesc este incapabil să facă vreun bine sau să-şi stăpînească pasiunile, sau să scape de cursele diavoleşti, fără să fie întărit de Harul Duhului Sfînt şi fără să aibă prin acest Har pe însuşi Hristos» [22]).

Din cele de mai sus este uşor de înţeles că harul Sfîntului Duh este absolut necesar pruncilor, ca să-i întărească. El nu depinde decît de voia lui Dumnezeu, şi ca dar al lui Dumnezeu el se dă nedeterminat de vreo condiţie omenească [23]). Intrucît pruncii nu au păcate personale cu atît mai plăcută este odihnirea Harului divin peste dînşii.

Prin botez noi deschidem sufletul pruncilor către iubirea de oameni a lui Dumnezeu şi-i facem părtaşi ai roadelor jertfei de pe Golgota, a aceluia care a cerut să lăsăm pruncii să vină la Dînsul. Astfel pentru fiecare om, începutul îndreptării e făcut de Dumnezeu, care trezeşte în sufletul omului dorinţa mîntuirii [24]).

Necesitatea botezului se desprinde ca o concluzie logică a raportului dintre păcat şi Har. Instituirea sa de către Mîntuitorul Hristos prin cuvintele: «mergînd învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le...» (Mt. 28, 19) este mai presus de orice îndoială. Impărăţia lui Dumnezeu nu poate fi dobîndită fără botez. «De nu se naşte cineva din apă şi din Duh nu va putea să intre în împărăţia lui Dumnezeu» (In. 3, 5).

Două sînt motivele principale pentru care este absolut necesar botezul pruncilor.

I. Noi nu ştim cîte zile are de trăit cineva, nu ştim cînd îi va veni înfricoşatul ceas al morţii, dar ştim foarte bine că fără de botez nu-i cu putinţă să fim părtaşi ai împărăţiei lui Dumnezeu. Dacă se întîmplă să moară un prunc nebotezat, deşi nu are păcate personale el nu poate să meargă la fericirea veşnică, nu se poate bucura de harul lui Dumnezeu, şi deci rămîne în veşnicie departe de izvorul vieţii. Dacă părinţii i-au dat viaţă pămînteasc㠄 ei nu

---

20) Chiţescu Nicolae, Prof., *Condiţiile însuşirii mîntuirii*, în Studii Teologice, nr. 1-2/1950, p. 3.
21) Alexe C. Şt., *op. cit.*, p. 338.
22) Andrutsos H. *op. cit.*, p. 238.
23) Andrutsos H., *op. cit.*, p. 239.
24) Mihălcescu I., *Simbolica*, p. 34.

au dreptul să-l păgubească pe prunc de viața cerească. In calea acestei incertitudini botezul aduce siguranța mîntuirii. Nu poate fi socotită iubire părintească o nepăsare atît de păgubitoare. Deci ca să facem tot ce depinde de noi pentru fericirea pruncilor noștri, trebuie să-i botezăm [25]).

II. Prin botez pruncii sînt scoși de sub robia păcatului și se dezvoltă mult mai bine. Diavolul, pricină a păcatului, influențează la rău, sporește atracția răului și conduce către fapte rele. Dacă însă prin botez, păcatul este înlăturat, copilul intră în harul Sfîntului Duh care îl ajută spre tot binele. Sperăm că o asemănare ne va fi de folos pentru a ilustra mai bine cele de mai sus. Vom asemăna copilul cu un bolnav care pe de o parte este scos din mediul viciat în care s-a îmbolnăvit, iar pe de alta, i se dau medicamentele și îngrijirea necesară pentru grabnica sa însănătoșire. Copilul nebotezat se aseamănă acelui bolnav care în loc să fie dus la doctor, la spital, în loc să i se dea medicamentul necesar, și în loc de a fi așezat pe patul spitalului, curat și dezinfectat, este lăsat pe patul său murdar, în casa sa întunecoasă, între microbii care-i agravează boala și i se spune să aștepte pînă ce corpul său va învinge boala. Aceste gînduri le exprimă Sfîntul Ioan Gură de Aur, în comentarul său la Epistola Sf. Apostol Pavel către Romani zicînd: «Am scăpat de pedeapsă, am dezbrăcat toată răutatea, ne-am născut din nou de sus, am înviat după ce am îngropat omul cel vechi, am fost răscumpărați, am fost sfințiți, am fost aduși la înfiere, ne-am desăvîrșit în trupul Lui și sîntem uniți cu El» [26]).

Despre acest ajutor vorbește și Sf. Clement Alexandrinul în Pedagogul său. «Dacă ne botezăm, înlăturăm, prin Duhul Sfînt păcatele întunecate ca pe o funingine și căpătăm ochii curați, neîmpiedecați ai duhului» [27]).

Sf. Ambrozie, de asemenea arată că «prin taina botezului se revarsă Duhul Sfînt în sufletul celui ce-l primește și renașterea spirituală a acestuia este lucrarea Duhului Sfînt» [28]).

Mărturisirea de credință a lui Dositei conchide: «Intrucît pruncii sînt oameni, ei au nevoie de mîntuire; dacă au nevoie de mîntuire, atunci au nevoie de botez» [29]). Dogmatistul Andrutsos plecînd de la particular la general deduce din practica bisericii de a boteza pruncii, necesitatea indispensabilă a botezului. «Să mulțumim așa dar lui Dumnezeu că ne numărăm și noi la cei mîntuiți, și că neputînd fi mîntuiți prin faptele noastre, ne-am mîntuit prin darul lui Dumnezeu» [30]) dar să dăm această fericire și pruncilor noștri.

Pentru că se afirmă contra botezului pruncilor că noi ar trebui să ne botezăm la o vîrstă înaintată, așa cum s-a botezat Hristos,

---

25) Andrutsos H. *op. cit.*, p. 346.

26) Citat apud Coman G. Ioan, *Învățătura despre mîntuire*, p. 345.

27) Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, trad. Nicolae Ștefănescu, București, 1939, p. 52.

28) Nișcovanu Mircea, magistrand, pr., *Învățătura sfîntului Ambrozie despre Sfîntul Duh*, în Studii Teologice, nr. 7-8/1964, p. 467.

29) Loichiță V. Dr., *Mărturisirea lui Dositei*, după textul din 1690 traducere, în Candela pe 1943, p. 193.

30) Ioan Gură de Aur, *Comentar la Romani*, p 271.

vom face cîteva precizări în legătură cu această afirmaţie. Mai întîi vom însemna că Mîntuitorul Hristos a primit la opt zile după naştere botezul tăierii împrejur.

Vom însemna apoi că la vîrsta de 30 ani Mîntuitorul s=a botezat de la Ioan în apele Iordanului cu botezul pocăinţei şi nu cu botezul creştin. Deosebirea este evidentă şi nu poate fi trecută cu vederea. Pavel găsind cîţiva ucenici în Efes îi întreabă dacă au primit Duhul Sfînt, iar aceştia mărturisind că nici n=au auzit că este Duhul Sfînt îi spun că s=au botezat cu «botezul lui Ioan» (F. A. 19, 2=3).

Noi creştinii ne botezăm spre iertarea păcatelor, iar Hristos este fără de păcat. Noi sîntem oameni iar Hristos este Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. El s=a botezat, după cum ne spune Sf. Ioan Gură de Aur, mai întîi pentru ca Ioan să=l facă cunoscut oamenilor şi apoi pentru ca să plinească toată dreptatea [31]). Sf. Ioan Damaschin arată că «El se botează nu pentru că a avut nevoie de curăţire, ci, pentru că şi=a impropriat curăţirea mea, ca să zdrobească capetele balaurilor din apă, ca să înnece păcatul, ca să înmormînteze pe tot Adamul cel vechi în apă» [32]). «Cuprinzîndu=ne în Sine, prin umanitatea Sa, luată din noi, Hristos nu se botează pentru El, ci pentru noi, în numele nostru şi chiar în locul nostru [33]). Prin acel botez, Mîntuitorul, în loc să se curăţească de păcate», dimpotrivă s=a încărcat de păcate, «luînd asupra sa păcatele omenirii întregi» [34]). Deci noi nu putem să pretindem a ne boteza la vîrsta de 30 de ani ca Mîntuitorul căci am face un mare păcat socotindu=ne asemenea Lui.

Practica botezului la începutul creştinismului.

La porunca Mîntuitorului: «mergînd învăţaţi toate neamurile» apostolii au predicat adulţilor dar nu au exclus pruncii. Vîrstnicii au trecut la creştinism. Acestora li se cerea pocăinţă şi credinţă, înainte de botez. Nu era cazul ca părinţii să=şi boteze copiii atîta tîmp cît ei înşişi nu erau botezaţi, sau nu erau creştini convinşi şi cunoscători cu de=amănuntul ai noii învăţături.

E logic ca botezul să se fi aplicat la început numai adulţilor. Abia după ce l=au primit adulţii şi după ce aceştia s=au convins de valoarea şi de neapărata trebuinţă a Botezului, ne putem aştepta să întîlnim şi cazuri de botez aplicat copiilor [35]). Pentru adulţi se cerea o pregătire, care se organiza sub denumirea de catehumenat. Cei care absolveau acest ciclu de pregătire primeau botezul în condiţii solemne, în anumite zile, totuşi în cazuri de necesitate, caz de boală, se botezau în orice timp. Tertulian zice în privinţa aceasta: «Fiecare zi este ziua Domnului, fiecare oră, fiecare moment este sfînt pentru botez» [36]).

In ce priveşte botezul pruncilor, Mitrofan Critopulos zice că

---

31) Deheleanu P. Pr. Dr., *Manual de Sectologie,* Arad, 1948, 328.
32) Damaschin Ioan Sf., *Dogmatica,* trad. Pr. D. Fecioru, Buc., 1943 p. 295.
33) Radu Gh. Dumitru, magistrand, *Semnificaţia soteriologică a Botezului Domnului,* în Ortodoxia, nr. 4/1955.
34) Deheleanu, *op. cit.*, p. 327-328.
35) Deheleanu, *op. cit.*, p. 295.
36) Mitrofanovici Vasile, Dr., *Liturgica,* 1929, p, 734.

«din cauza slăbiciunii speciale a acestora și pentru ca să nu moară fără botez, acum de timpuriu nu se mai observau la ei timpurile solemne de botez și așa se face și astăzi. Și în ziua de astăzi nu este hotărîtă ziua în care să se boteze pruncii. Căci o seamă se botează în ziua a opta după naștere, alții în ziua a zecea, alții mai înainte, alții mai tîrziu. Iar în caz de necesitate urgentă, se botează pruncul îndată după naștere»[37]).

Copiii păgînilor și ai evreilor nu erau primiți la botez pînă nu făceau catehumenat.

Numai copiii născuți din părinți creștini, copiii pe care părinții voiau să-i boteze și se angajau să-i învețe credința creștină se botezau de mici.

A refuza pruncilor botezul, înseamnă a fi în dezacord cu atitudinea lui Hristos față de aceștia. «Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți căci a unora ca aceștia este împărăția cerurilor» (Mt. 18, 5-6). Copiii, ca și vîrstnicii, nu pot veni la Hristos decît prin taina botezului. Cuvintele «nu-i opriți» sînt un avertisment pentru cei ce refuză botezul pruncilor. «Cine va sminti pe unul dintre aceștia mici, care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui să i se atîrne de gît o piatră de moară și să se arunce în mare» (Mt. 21, 16). In aceste cuvinte vedem noi cît prețuiește botezul pruncilor. «A sminti» înseamnă a depărta de Hristos, a lăsa nebotezat. O pedeapsă atît de mare dată de Hristos, Dumnezeul iubirii și al iertării, cum este această condamnare la moarte trebuie să aibă o gravă justificare. Și justificarea este că fără botez, copilul este lăsat în afara împărăției celei veșnice. In asprimea pedepsei se vede gravitatea faptei. Asprimea pedepsei dovedește necesitatea botezului pruncilor pentru Hristos care o cere cu atîta severitate. «Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul dintre acești mici, că zic vouă: îngerii lor în ceruri, pururea văd fața Tatălui Meu care este în ceruri» (Mt. 18, 10).

A pregăti laudă pentru Iisus din gura copiilor și a celor ce sug, nu putem înțelege fără taina botezului primit de aceștia și iată că Evanghelistul Matei mărturisește că Hristos a primit astfel de laudă (Mt. 21, 16).

Copiii pot primi harul lui Hristos, ca unii ce nu-i opun nici o piedică personală, căci după raportul general dintre libertate și acțiune a Harului, acesta aduce totdeauna rezultate acolo unde nu este rezistență[38]). Sărbătoarea pruncilor uciși de Irod, – din 29/XII –, este încă un indiciu al credinței Bisericii în botezul martiriului pe care l-au primit și pruncii[39]).

Pentru dovedirea posibilității botezului pruncilor este edificator și raționamentul pe care-l dă Pr. Prof. Dr. Petru Deheleanu în al său Manual de Sectologie.

Premiza I. Nu există om fără religie.

Premiza II. Anima humana naturaliter christiana.

Concluzia: Copilul poate fi botezat, deoarece ca om are în firea sa toată garanția că va fi creștin[40]). Totul este să știi cum

---

37) Mitrofanovici Vasile, Dr., *Liturgica*, 1929, p. 735.
38) Andrutsos Hr., *op. cit.*, p. 348.
39) Andrutsos Hr., *op. cit.*, p. 349.
40) Deheleanu *op. cit.*, p. 314.

să priveşti în sămînţa de mac planta de mîine cu floarea roşie, în lumina soarelui de vară.

In copii, prin dispoziţia lor sufletească, credinţa creştină este, într-un anumit înţeles, anticipată şi deci, lor nu le lipseşte chiar cu totul credinţa necesară la botez (aceşti mici care cred în Mine Mt. 18, 6). Rămîne o datorie a părinţilor ca dispoziţia sufletească a copiilor să fie umplută cu harul sfinţitor al lui Hristos prin botez, spre a nu lăsa ca diavolul să se încuibeze acolo unde trebuie să sălăşluiască Hristos, cel ce a zis: lăsaţi copiii să vie la Mine [41]).

Hristos a cerut credinţă înainte de botez evreilor şi păgînilor, pentru că aceştia aveau o credinţă greşită, pe care El urmărea să o înlăture, dar la botezul copiilor născuţi din părinţi creştini, situaţia este fundamental diferită. Pentru aceştia Marcu Ascetul vorbeşte despre «începutul credinţei venite prin botez» [42]), iar Sf. Vasile cel Mare în tratatul său Despre Sfîntul Duh arată că «mărturisirea credinţei este o consecinţă a botezului, deci o urmare şi nu o condiţie» [43]).

Şi pentru Clement Alexandrinul credinţa dumnezeească nu precede botezul, ci îi este simultană. In Pedagogul său el spune că învăţătura duce spre credinţă, însă credinţa se învaţă o dată cu botezul prin Duhul Sfînt [44]). Sf. Ambrozie spune că dacă am fi învăţat înainte de botez despre sfintele taine, mai mult le-am fi trădat decît le-am fi explicat, arătînd că fără harul dat la botez, nu pot fi primite învăţăturile mari ale Bisericii [45]). Lipsa harului şi păcatul (condiţia celui nebotezat) ţin natura noastră adormită ca sub o vrajă rea, sau deturnată din făgaşul ei normal, animalizată, întocmai ca în basme, observă Părintele Profesor Dumitru Stăniloaie [46]). Din această stare rea scoatem, prin botez pruncii, pe care-i botezăm.

Din seminţele unui măr altoit nu creşte alt măr altoit.

Copăcelul nou are nevoie de altoi pentru ca să dea roade bune şi altoiul se aplică la copacul mic şi nu atunci cînd el începe să rodească. Tot aşa este şi cu botezul pruncilor.

Cînd ducem pruncii la şcoală ei nu ştiu ce înseamnă şcoala. Dacă am aştepta pînă să înţeleagă ei rostul şcolii ar fi foarte păgubitor pentru ei. Tot aşa este şi cu botezul. Pruncii nu ştiu ce e botezul dar ştiu aceasta părinţii şi naşii care sînt de faţă şi care îi primesc pe prunci după cuvîntul Mîntuitorului: «Cine va primi pe unul dintre aceştia mici în numele meu, pe Mine mă primeşte» (Mc. 9, 37).

Părinţii creştini au îndatorirea de a-şi boteza pruncii.

Dacă moare un prunc nebotezat din vina părinţilor, aceştia se pedepsesc cu excomunicarea pe timp de trei ani, după canonul lui

---

41) Deheleanu, *op. cit.* p. 316-217.

42) *Filocalia,* trad. D. Stăniloaie, Sibiu, 1947 p. 287.

43) Chirvasie Ioan, magistrand, pr., *Învăţătura despre Sfîntul Duh la Sfîntul Vasile cel Mare,* în Studii Teologice, nr. 7-8/1958, p. 478.

44) Clement Alexandrinul, *op. cit.*, p. 55.

45) Sfîntul Ambrozie al Milanului, *De Mysteriis,* trad. Pr. Prof. Ene Braniște şi Prof. Gh. Voiusa, p. 287, în Studii Teologice, nr. 5-6/1965.

46) Stăniloaie Dumitru, Prot. Dr., *Iisus Hristos sau Restaurarea Omului,* Sibiu, 1943, p. 178.

Ioan Ajunătorul. Preotul vinovat că a murit un prunc nebotezat se pedepsește așa cum va găsi de cuviință episcopul său [47]).

Garanția nașilor. Dacă pentru botezul pruncilor este mai ușor de înțeles că nu-i nevoie de căință, pentru că ei nu au păcate personale cea de a doua condiție pentru botez, credința, rămîne o problemă care trebuie rezolvată.

Din practica apostolilor observăm că ei dau botezul fără să ceară o credință bazată pe convingere, dar ei cer o încredere că ceea ce vestesc ei este curatul adevăr. Ei erau mulțumiți ca cei ce veneau și ascultau cuvîntul lor să primească bucuros acest cuvînt, să aibă atragere către adevărul propovăduit de ei, să se declare că bucuroși primesc noua lege [48]).

Judicios, conchide Sebastian Stanca acest «crede» nu vrea să înțeleagă credința, ci bucuria alipirii de credința cea nouă, bucuria că s-a putut boteza pentru credința cea nouă [49]).

Credința pe care nu o pot mărturisi pruncii la botez o mărturisesc pentru ei nașii și părinții. Sutașul din Capernaum roagă pe Iisus să-i tămăduiască sluga sa, «care zace în casă slăbănog, chinuindu-se cumplit». Sutașul pune ca chezășie pentru sluga sa bolnavă propria-i credință, pe care Iisus o admiră și o răsplătește. «Du-te, fie ție după cum ai crezut». Iată răspunsul Mîntuitorului la care adaogă Evanghelia lui Matei: «Și s-a însănătoșit sluga lui în ceasul acela» (Mt. 8, 13).

Femeia cananeiancă se roagă de Iisus să-i tămăduiască fiica. Rezultatul este: O, femeie, mare este credința ta; fie ție după cum voiești. Și s-a tamăduit fiica ei din ceasul acela». (Mt. 15, 28). Iair, mai marele sinagogii, se roagă de Iisus să-i tămăduiască fiica. Pe cînd se afla în fața lui Iisus fiica lui a murit. Și totuși Iisus l-a încurajat cu cuvintele: «Nu te teme, crede numai» (Mc. 5, 36). Deci, Mîntuitorul cere credință tatălui ca să dea viață fiicei sale. Vindecarea lunatecului se face tot pe baza credinței tatălui. «Și îndată strigînd tatăl copilului, a zis cu lacrimi: Cred, Doamne! Ajută necredinței mele!» (Mc. 9, 24). Paraliticul din Capernaum care este adus la Iisus de patru bărbați și coborît în fața Lui prin acoperișul casei este vindecat tot prin credința altora. «Și văzînd Iisus credința lor, i-a zis slăbănogului: Fiule, iertate îți sînt păcatele» (Mc. 2, 5). Deci este primită credința stăpînului pentru sluga sa, a tatălui și a mamei pentru fiii lor, a celor patru pentru cel slăbănog. Oare la botez nu depun mărturie de credință, tata și mama pruncului? Oare nu este primită mărturisirea nașilor? Oare nu este pruncul un slăbănog care nu poate merge, care nu poate vorbi, nu este oare pruncul un bolnav pe care doresc să-l vadă tămăduit părinții lui, nu este el dus la Biserică de nași așa cum au dus cei patru bărbați pe slăbănog în fața lui Iisus. Dacă Iisus este același ieri, astăzi și în veci, oare nu va zice pruncului adus de nași la botez așa cum a zis slăbănogului: «Fiule iertate-ți sînt păcatele tale»?

Din timpurile cele mai vechi (Constituțiunile Apostolilor, cartea

---

47) Popovici Constantin, *Misteriul sfîntului botezu,* în Candela nr. 1 și 4 pe anul 1882, p. 37.

48) Stanca Sebastian, Dr., *Pocăiții,* Sibiu, 1913, p. 20, p. 21.

49) Stanca Sebastian, Dr., *Pocăiții,* p. 21.

III, cap. 16) cere Biserica prezenţa la botez a unor persoane distinse prin credinţă şi moralitate, care să fie părinţi duhovniceşti celor botezaţi. Persoanele acestea sînt un fel de părinţi spirituali ai acelora pe care îi primesc din baia renaşterii spirituale şi care se numesc finii lor, şi precum între născători şi născuţi prin naştere corporală se înfiinţează o rudenie corporală, aşa se înfiinţează între naşi şi fini prin botez o rudenie spirituală [50]). Tertulian, Teodor de Mopsuestia şi Dionisie Pseudo-Areopagitul atestează prezenţa naşilor la botez, dintre care ultimul spune: «Invăţătorilor noştri dumnezeeşti le-a plăcut a admite la botez şi pruncii sub sfinţita condiţiune, că părinţii naturali ai pruncului îl încredinţează cuiva dintre credincioşi, care are a-l informa în lucruri dumnezeeşti şi a purta grijă pentru dînsul şi mai departe, ca un părinte şi veghetor al mîntuirii lui eterne. Pe acest bărbat, dacă a promis a conduce copilul la viaţă religioasă îl pune ierarhul a rosti lepădările şi simbolul credinţei» [51]).

Instituţia naşilor este atestată de Fericitul Augustin în lucrarea sa: «De liberum arbitrum, 23; de Sf. Ioan Hrisostom în Comentar la Ps. 14; de Tertulian în: «De baptismo», cap. 18, şi ea dovedeşte practica botezului pruncilor din primele zile ale creştinismului.

Tăierea împrejur şi botezul pruncilor.

Sf. Ioan Damaschin, în Dogmatica sa spune că: «circumciderea era tipul botezului. Căci după cum circumciderea nu taie o parte folositoare a corpului, ci un prisos nefolositor, tot astfel prin sfîntul botez ni se taie împrejur păcatul, pe care-l circumscrie sfîntul botez, dîndu-ne semn pe frunte cinstita cruce, care ne desparte pe noi de păgîni» [52]).

Dumnezeu face legămînt cu Avraam iar tăierea împrejur este semnul acestui legămînt (Fac. 17, 24, 11). «In neamul vostru tot pruncul de parte bărbătească, născut la voi în casă sau cumpărat cu bani de la alt neam, care nu-i din seminţia voastră, să se taie împrejur în ziua a opta» (Fac. 17, 12).

Atunci cînd a făcut Dumnezeu acest legămînt cu Avraam, acesta era în vîrstă de 99 ani (Fac. 17, 1) şi el ştia în ce constă legămîntul dintre el şi Dumnezeu. Este însă greu de înţeles că acest legămînt ar fi fost tot aşa de bine înţeles de pruncii tăiaţi împrejur a opta zi după naştere, şi totuşi aceasta-i porunca lui Dumnezeu pe care evreii o respectă şi astăzi.

Tăierea împrejur este pentru evrei tocmai ceea ce este pentru creştini botezul, aşa cum o mărturiseşte Sfîntul Apostol Pavel: «In El (Hristos) aţi fost tăiaţi împrejur, cu tăierea împrejur nefăcută de mînă, prin dezbrăcarea de trupul păcatelor cărnii, întru tăierea împrejur a lui Hristos. Ingropaţi fiind împreună cu El prin botez, cu El aţi şi înviat prin credinţa în puterea lui Dumnezeu, cel ce L-a înviat pe El din morţi» (Col. 2, 11-12). Tăierea împrejur este botezul evreilor, poruncit de Dumnezeu lui Avraam şi se săvîrşeşte la

---

50) Popovici Constantin, *op. cit.*, p. 174.
51) Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 737.
52) Damaschin, *op. cit.* p. 377.

opt zile de la naștere. Mîntuitorul Insuși a primit tăierea împrejur și tot El a înlocuit-o, pentru creștini, cu botezul prin apă și Duh Sfînt.

Tăierea împrejur este, astfel, o dovadă a necesității de a boteza pruncii și o dovadă că acest botez al pruncilor se face după porunca lui Dumnezeu.

Este foarte necesar de observat analogia între tăierea împrejur și botezul creștin, așa cum s-au practicat ele la început. Avraam era de 99 ani cînd s-a tăiat împrejur iar fiul său Ismail era de 13 ani și ambii s-au tăiat împrejur în aceeași zi. «Și cu ei au fost tăiați împrejur toți cei de parte bărbătească din casa lui Avraam, născuți în casa lui sau cumpărați cu argint de la cei de alt neam» (Fac. 17, 27).

Abia după ce toți vîrstnicii au primit tăierea împrejur, ea s-a aplicat numai pruncilor de opt zile. Tot așa și la începutul creștinismului, mai întîi s-au botezat cei vîrstnici, care au primit cuvîntul lui Dumnezeu, și apoi copiii acestora.

La predica Sf. Ap. Petru din ziua Cincizecimii vîrstnicii întreabă: Bărbați, frați, ce să facem? și Sf. Petru le răspunde: «Pocăiți-vă și fiecare dintre voi să se boteze spre iertarea păcatelor» (F. A. 2, 37-38). «Deci cei ce au primit cuvîntul lui s-au botezat; și în ziua aceea s-au adaos ca la trei mii de suflete» (F. A. 2, 41). «In ziua aceea» avem a înțelege că s-au botezat, mai întîi, cei vîrstnici, ca Avraam, Ismail și cei din casa lor și apoi pruncii celor botezați. Altfel nu ar fi fost scris «trei mii de suflete» ci trei mii de oameni vîrstnici.

Mărturii ale Noului Testament despre prunci botezați.

Vom însemna pentru început că nu există în Testamentul Nou oprirea expresă a botezului pruncilor poruncă ce ar fi fost necesară dacă ar fi fost voia lui Dumnezeu ca să nu botezăm pruncii. De asemenea, cînd se dă porunca de a «boteza toate neamurile» nu se pune nici o condiție cu privire la vîrsta celor ce urmează să se boteze. Purtători de suflete sînt numai oamenii și nu poate fi un timp în care să se spună că omul nu are suflet. In acest sens, vom conchide că, în ziua «cincizecimii», între cele trei mii «de suflete» care s-au botezat să se fi aflat și prunci. Este greu de închipuit o adunare așa de mare în care să nu existe și prunci. Mamele umblau cu pruncii în brațe.

Dacă sfinții apostoli ar fi oprit de la botez pruncii care se aflau atunci în brațele mamelor lor, acest lucru ar fi fost scris în Faptele Apostolilor, așa cum a fost scris, de exemplu, că «tînărul Saul» a păzit hainele celor ce l-au ucis cu pietre pe arhidiaconul Ștefan.

Deoarece nu există o astfel de însemnare, putem crede că chiar din ziua cincizecimii au fost botezați și pruncii care se aflau atunci în brațele mamelor lor. Ne vom aminti de ziua în care s-a tăiat împrejur Avraam în vîrstă de 99 ani, Ismail fiul său, în vîrstă de treisprezece ani și toți pruncii pînă la vîrsta de opt zile. Faptele Apostolilor arată că la predica Sf. Ap. Pavel, o femeie din cetatea Tiatirelor pe nume, Lidia, «s-a botezat ea și casa ei» (F. A. 16, 15). Prin aceasta, din nou înțelegem că «botezarea casei ei» nu se referă la botezarea ușilor, a ferestrelor sau a pereților ci la botezarea

fiinţelor umane din casa ei. De bună seamă, că, în vremea aceea bărbatul îşi exercita cu multă autoritate dreptul de şef al familiei şi dacă Lidia ar fi avut bărbat, nu s-ar fi dat numele femeii drept proprietară a casei, deci ea nu avea bărbat, era văduvă. In acest caz, din «casa ei» nu puteau face parte decît copiii şi eventual slugile sale. Deci, din nou este vorba de o colectivitate botezată fără a se face vreo deosebire a persoanelor în funcţie de vîrstă.

Temnicerul care îl avea închis pe Sf. Pavel, «în acel ceas al nopţii, a spălat rănile lor şi s-a botezat el şi toţi ai lui îndată» (F. A. 16, 33). Această mărturie arată, mai întîi, că celor ce doreau să se boteze nu li se cerea o pregătire specială, o mărturisire a credinţei, aşa cum o cer unii astăzi, cu timp îndelungat şi arată apoi că la dorinţa temnicerului s-a botezat nu numai el ci şi «toţi ai lui». Iarăşi este vorba de fiinţe umane care aparţin temnicerului. Dacă ar fi fost vorba de soţia lui, s-ar fi spus: «El şi femeia lui», dacă ar fi fost vorba de slugi, s-ar fi scris: «el şi slugile lui», dacă n-ar fi avut soţie şi ar fi avut copii ar fi scris: «El şi copiii lui». Deci prin ceea ce stă scris sîntem obligaţi să înţelegem că temnicerul avea soţie şi copii, şi că toţi (soţia şi copiii) s-au botezat.

Cînd Sf. Ap. Pavel le scrie Corintenilor că «am botezat şi casa lui Ştefana» vom înţelege, ca şi în cazul citat mai sus, al Lidiei, că e vorba, de botezarea membrilor familiei lui Ştefana, şi, în primul rînd, e vorba de botezarea pruncilor acestuia (I Cor. 1, 16). Nu vom găsi citat nici un caz în care vîrsta să fie un impediment la botez. Valoarea botezului a fost extinsă chiar dincolo de limitele naturale ale vieţii. Astfel, femeile gravide care se botezau credeau că o dată cu ele vor boteza şi fătul din pîntecele lor. Rudele care se botezau regretau atît de mult pe cei care muriseră fără de botez încît căutau să se boteze ei, cei vii, pentru cei morţi. Această practică era în vigoare pe timpul Sf. Ap. Pavel şi el o foloseşte ca argument pentru a dovedi învierea morţilor. Ce vor face cei care se botează pentru cei morţi? Dacă morţii nu înviază nicidecum, pentru ce se mai botează pentru ei? (I Cor. 15, 29).

Cînd ţăranul român se plînge arendaşului că are «Casă grea» înţelege că are copii mulţi, aşa cum a înţeles şi Crispus mai marele sinagogii care a crezut în Domnul «cu toată casa lui» (F. A. 18, 8). Toate cele de mai sus consună cu predica Sf. Ap. Petru care zice: «Vouă vă este dată făgăduinţa şi copiilor voştri» (F. A. 2, 39). Dacă făgăduinţa ar fi fost dată numai vîrstnicilor nu ar mai fi spus apostolul că este dată «şi copiilor voştri». Pe Tit îl sfătuieşte Sfîntul Pavel să rînduiască prin cetăţi preoţi «avînd fii credincioşi» adică botezaţi (Tit 1, 6).

Botezul pruncilor îşi are baza sa dogmatică şi prima sa exercitare înscrise pe paginile Sfintei Scripturi. Hristos «ne-a mîntuit, nu din faptele cele întru îndreptare, săvîrşite de noi, ci după a Lui îndurare, prin baia naşterii celei de a doua şi prin înnoirea Duhului Sfînt, pe care l-a vărsat peste noi, din belşug, prin Iisus Hristos Mîntuitorul nostru, ca îndreptîndu-ne prin harul Lui, să ne facem după nădejde, moştenitori vieţii celei veşnice» (Tit 3, 5-7).

Profesorul H. Andrutsos, în Dogmatica sa, spune: «botezul pruncilor datează din primele timpuri, pentru că istoriceşte nu există

mărturii că botezul copiilor ar fi lipsit la început şi s-ar fi introdus abia ulterior, dimpotrivă, cei mai mulţi sfinţi părinţi îl raportează ca predanie apostolică» [53]).

Sfinţii părinţi şi botezul pruncilor.

Didahia sau Invăţătura celor 12 apostoli, care este cel mai vechi document literar al creştinismului, în capitolul 7 tratează despre botez, fără însă a face vreo referire cu privire la vîrsta la care poate fi primit şi fără să oprească, din cauza vîrstei, pe cineva de la taina botezului.

Iustin Martirul şi Filozoful care a fost contemporan cu Sf. Ev. Ioan, în Apologia II, 1, 15 scrie că în vremea sa pe la anul 150 d. H. erau creştini (bărbaţi şi femei) în vîrstă de 60-70 ani, care din copilărie, de pe vremea apostolilor, fuseseră ucenici ai Domnului, adică fuseseră botezaţi.

Sfîntul Irineu, care moare în anul 202 d. H., vorbeşte expres despre botezul pruncilor în lucrarea sa Adversus Haereses, cap. II, versetul 22. El zice: «Hristos a venit să mîntuiască pe toţi oamenii: pe prunci şi pe cei tineri şi pe bătrîni. De aceea a venit în toate vîrstele: făcîndu-se prunc pentru prunci, şi sfinţind pe prunci, mic pentru cei mici, sfinţind însăşi vîrsta pe care aceştia o aveau». Tot el a spus: «Sfîntul Duh pătrunde sufletele de toate vîrstele, care au fost botezate» [54]).

Clement Alexandrinul, de asemenea, vorbeşte despre botez, fără să facă oprelişti din pricina vîrstei.

Tertulian († 223) în scrierea sa De baptismo, în 20 de capitole, combate pe cei ce tăgăduiesc necesitatea acestei taine şi aminteşte de botezul pruncilor care nu se pot folosi de facultăţile lor spirituale pentru a mărturisi credinţa, mărturisire pe care o făceau naşii pentru ei [55]). Părerea lui personală este că n-ar trebui să se dea botezul pruncilor, dar el constată că în vremea sa se practica botezul pruncilor. El zice: în cap. 18: «parvuli veniant, dum quo veniant, docentur» [56]).

Origen († 255), după propria sa mărturie, a fost botezat imediat după naştere. In cartea sa: «Comentar la epistola către Romani», cap. V, vorbeşte despre botezul pruncilor. El afirmă că: «păcatul originar este o realitate şi tocmai de aceea pruncii trebuiesc botezaţi» [57]). El arată că Biserica a primit de la apostoli tradiţiunea de a împărtăşi botezul şi pruncilor [58]). El a dezvoltat învăţătura despre botezul pruncilor [59]).

Sf. Ciprian († 258), în Epistola 59, Ad Fidus, scrie despre botezul pruncilor: «nu numai de la opt zile înainte se pot boteza copiii, ci chiar după naştere. Dacă chiar aceia care mai înainte au săvîrşit o mulţime de păcate înaintea lui Dumnezeu, după ce cred,

---

53) Iordăchescu Cicerone, preot., *Istoria vechii literaturi creştine*, Iaşi, 1934, p. 25.
54) Coman G. Ioan, *Patrologie*, p. 78.
55) Popescu Orest, Dr., *Istoria catehumenatului Bisericii vechi*, 1889, p. 11
56) Andrutsos Hr., *op. cit.*, p. 347.
57) Coman, *Patrologie*, p. 102.
58) Andrutsos Hr., *op. cit.*, p. 347.
59) Iordăchescu C., *op. cit.*, p. 172.

capătă iertarea acestor păcate şi nimeni nu e oprit de la botez şi de la har, cu atît mai mult nu trebuie a lipsi de el pe prunc, care, de abia născut, n-a păcătuit întru nimic, fără numai că a ieşit din Adam după trup, a contractat prin fapta naşterii sale contagiunea morţii vechi şi care se învredniceşte cu atît mai uşor de iertare, că i se iartă, nu păcatele sale proprii, ci păcatele altuia» [60]).

Fericitul Augustin († 450) mărturiseşte că botezul pruncilor l-a avut biserica totdeauna, l-a păstrat totdeauna, l-a primit din credinţa înaintaşilor, ea îl păzeşte constant pînă la sfîrşit» (Cuv. 176 De verbis apostolorum – 2).

Dionisie Pseudo-Areopagitul (Veac, V-VI) în Ierarhia Bisericească vorbeşte despre botezul pruncilor ca despre o lucrare de totdeauna a Bisericii pe care însă cei neiniţiaţi nu o pricep şi o iau în rîs. «Faptul însă că şi copiii, ce nu sînt încă în stare să priceapă lucrurile cele dumnezeeşti, participă la sfînta naştere din Dumnezeu şi la simbolurile cele prea sfinte ale dumnezeeştii comuniuni, se pare celor profani, precum spui, cu dreptate vrednic de rîs; anume că ierarhii dau învăţătură asupra tainelor dumnezeeşti copiilor, care încă nici nu pot auzi şi le comunică lor, ce încă nu pot înţelege, sfintele tradiţii; iar ceea ce este şi mai vrednic de rîs alţii fac pentru dînşii jurămintele şi făgăduinţele cele sfinte» [61]).

Ca o concluzie a învăţăturii Bisericii despre botezul pruncilor, Dionisie Pseudo-Areopagitul continuă: «De altfel, şi în această privinţă susţinem noi ceea ce ne-au lăsat dumnezeeştii noştri învăţători, fiind instruiţi în chip tainic de tradiţia cea veche. Divinii noştri învăţători şi conducători au socotit să primească pe copii în Biserică (prin botez) după acest obicei sfînt: ca părinţii cei trupeşti ai copilului adus la botez, să-l încredinţeze pe dînsul unuia dintre cei botezaţi, care este un bun educator în cele dumnezeeşti, aşa încît copilul să rămînă în viitor continuu sub supravegherea lui, ca a unui tată dumnezeesc şi garant al vieţii spirituale a copilului» [62]).

Vom recunoaşte că la vremea lui Dionisie Pseudo-Areopagitul găsim cristalizată foarte clar învăţătura Bisericii despre botezul pruncilor. Vorbind apoi despre garanţia naşului la botez, acelaşi scriitor bisericesc arată: «Pe acest om care dă făgăduinţa să crească pe copil într-o viaţă sfîntă, îl îndeamnă ierarhul să depună lepădările şi să facă sfintele făgăduinţi, nu ca şi cum el ar consacra în tainele dumnezeeşti pe unul în locul celuilalt, precum ar spune în batjocură cei de rea credinţă, ci ca pe unul care consimte ca pruncul, cînd se va trezi la conştiinţa cea sfîntă, să fie determinat prin influenţa sa, să se împotrivească puterilor duşmane, să consimtă la divinele făgăduinţi şi să le înfăptuiască în chip deplin» [63]).

Dacă vom compara învăţătura despre botezul pruncilor aşa cum o avem de la sfinţii părinţi cu opusul acesteia, oferit de unele culte creştine, vom observa mai întîi, că valoarea primei faţă de a doua este indiscutabilă. Mărturia celor care au trăit la puţin timp

---

60) Magieru Cornel pr. *Care este botezul cel adevărat?* Oradea, 1928, p. 28.
61) Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia Cerească, Ierarhia Bisericească* trad. Pr. Cicerone Iordăchescu, 1932, p. 150.
62) Dionisie Pseudo-Areopagitul *op. cit.*, p. 151.
63) Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 152.

după Mîntuitorul și Sfinții Apostoli este mult mai vrednică de crezut decît a acelor care după 1.800 de ani au înlocuit-o cu păreri personale. Mai bine au știut ce a învățat și cum a învățat Hristos, apostolii și sfinții părinți care au fost atît de aproape, în timp, de El decît cei care au început să descifreze învățătura Lui după 18 veacuri.

Un Irineu, care a trăit în veacul doi al erei creștine, este mult mai vrednic de crezare decît un oarecare altul din veacul XIX.

Un Iustin Martirul și Filozoful, care s-a născut înainte de a muri Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, care era la vremea sa un om foarte învățat și filozof, care a pecetluit cu sîngele său credința sa creștină, merită cu mult mai mult a fi crezut decît urmașii lui Apolinarie.

Mărturiile istoriei primelor veacuri ale creștinismului, arată că din timpul Sfinților Apostoli, deci de la început și pînă astăzi, pretutindeni, Biserica a practicat botezul pruncilor.

Abaterile anabaptiștilor, ale socinienilor, ale arminienilor, ca și pelagianismul au fost combătute, la timp, ca erori și scoase în afara vieții Bisericii.

Botezul pruncilor, ca o realitate vie, a fost cea mai puternică armă contra pelagianismului pe care a folosit-o Fericitul Augustin care a și dezvoltat, cu acest prilej, argumentarea dogmatică a necesității botezului pruncilor pe premizele: păcatul strămoșesc este general și Harul Divin lucrează dacă nu i se face împotrivire.

Insuflețirii cu care Fericitul Augustin a luptat contra lui Pelagie datorăm formularea Canonului 124 al sinodului din Cartagina din anul 418, care legiferează următoarele în problema botezului: «Cel ce neagă necesitatea botezului pruncilor celor nou născuți, sau zice, că, deși se botează ei spre iertarea păcatelor, totuși nu primesc din păcatul cel strămoșesc al lui Adam, nimic ce ar trebui să se spele prin baia renașterii (botez), acela să fie anatema căci ceea ce a exprimat apostolul: printr=un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea și astfel în toți oamenii a intrat moartea, prin aceea că toți au păcătuit (Rom. 5, 12) are să se înțeleagă nu altfel, decît cum a înțeles totdeauna Biserica universală cea răspîndită pretutindenea; pentru că după acest drept al credinței și pruncii, care încă nu pot face nici un fel de păcate, se botează, cu adevărat, spre iertarea păcatelor, ca prin renaștere să se curățească în ei aceea ce au primit în nașterea cea veche» [64]).

Toate canoanele Bisericii, care vorbesc despre botezul pruncilor, arată că este păcat mare a lăsa pruncii să moară nebotezați, păcat pentru care se pedepsesc fie părinții trupești ai celui mort nebotezat fie preotul care trebuia să facă botezul, dacă din vina lui a murit pruncul nebotezat. Atît de mare grijă are Biserica de botezarea pruncilor, încît, chiar și atunci cînd se găsește un prunc despre care nu se știe sigur dacă este sau nu botezat, Biserica rînduiește prin canonul 80 al sinodului din Cartagina să se boteze, cu formula: dacă nu e botezat, se botează robul lui Dumnezeu... [65]).

---

64) Deheleanu, *op. cit.*, p. 313.
65) Dron C. Pr., *Valoarea actuală a Canoanelor*, Buc. 1928 p. 54.

Indreptarea legii, din 1652 cere să fie botezaţi copiii sănătoşi pînă la 40 de zile de la naştere, iar dacă sînt bolnavi să fie botezaţi imediat [66]).

Potrivit cărţii: Invăţătura preoţilor pe scurt a şapte sfinte taine ale Bisericii, cu porunca prea sfinţitului mitropolit Antonie, tipărită la Iaşi în anul 1732, «cei lipsiţi de minte nu se pot boteza, dacă nu sînt astfel din naştere. Fiind ei însă lipsiţi de minte din naştere, se socotesc prunci nevîrstnici şi pot să se boteze în credinţa părinţilor şi a naşilor» [67]).

Profesorul V. Mitrofanovici în Liturgica sa, pe baza întregei învăţături a Bisericii, face recomandarea ca: «botezul pruncilor să nu se amîne mult după naştere, ci preoţii să înveţe pe poporenii lor, ca aceştia curînd după naştere să aducă pe prunci la botez, pentru ca ei să nu se lipsească cumva, din nebăgarea de seamă a părinţilor, de această taină şi astfel să se pericliteze mîntuirea lor» [68]).

Sintetizînd, profesorul H. Andrutsos, zice: «copiii au fost totdeauna consideraţi capabili să primească Harul Botezului, ca unii ce nu sînt în stare să opună Harului vreo piedică provenită din voinţă şi din păcate personale. Precum fără voinţa lor se împărtăşesc, prin natură, de păcatul protopărinţilor, tot astfel şi încă cu mult mai mult se pot face părtaşi, fără voinţa lor, de Harul răscumpărător al Domnului» [69]).

Premisele dogmatice ale tainei Botezului ca şi antropologia creştină cer botezarea pruncilor.

Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie adeveresc practica de două ori milenară a botezului pruncilor.

Istoria creştinismului, cu monumentele sale literare sau în piatră, mărturiseşte că, întotdeauna şi pretutindeni, s-a practicat de Biserica dreptmăritoare botezul pruncilor.

In încheiere vom afirma despre botezul pruncilor, împreună cu Vincenţiu de Lerin, din veacul V al erei creştine: «id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus, creditum» [70]).

Pr. V. MOISE

---

66) Popovici Const., *op.cit.*, p. 176.
67) Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 731.
68) Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 357.
69) Andrutsos Hr., *op. cit.*, p. 357.
70) Dron C., *op. cit.*, p. 77.
Textele biblice au fost citate după Sfînta Scriptură, ediţia 1968 Bucureşti.

La Duminica a IV-a după Rusalii

Tezaurul sfintei noastre biserici este Sf. Scriptură, purtătoarea adevărurilor veşnice dumnezeeşti. Prin ea şi cu ea creştinul cunoaşte pe Dumnezeu, intră în strînsă comuniune cu El, se mîntuie. Un mare teolog a asemănat Sf. Evanghelii cu cerul înstelat al unei nopţi senine, pe a cărui boltă cu cît priveşti mai mult, cu atît descoperi alte şi alte stele sclipind misterios în adîncul nesfîrşit al depărtărilor. Aşa stau lucrurile şi cu Sf. Evanghelii. Cu cît citeşti mai mult în ele, cu atît te aprofundezi mai mult şi descoperi tot mai multe căi, ce duc la mîntuire. In adevăr, mari şi minunate sînt învăţăturile evanghelice, multe şi felurite sînt căile ce duc la mîntuire, dar numai să le căutăm, numai să facem loc Domnului Hristos, în Capernaumul sufletului nostru. Ce anume vrea să ne descopere cuprinsul evangheliei de astăzi? (Mat. VIII 5-13).

Mîntuitorul Hristos numai ce intrase în Capernaum şi iată că se apropie de El un sutaş, rugîndu-L să-I vindece sluga sa care era grav bolnavă. La stăruinţa sutaşului de a-I vindeca sluga numai cu cuvîntul, Mîntuitorul Hristos, a rămas mirat de puterea credinţei lui şi a zis către cei din jur: «Amin zic vouă, nici în Israil n-am aflat atîta credinţă» apoi a zis sutaşului: «Mergi şi cum ai crezut fie ţie! Şi s-a tămăduit sluga lui în ceasul acela».

Iată în scurt cuprinsul Sf. Evanghelii de astăzi. După cum observăm întîmplarea s-a petrecut în oraşul Capernaum. Sutaşul era un ofiţer din armată romană, care avea sluga sa grav bolnavă. El era păgîn. Sufletul său însă era împodobit cu acele virtuţi pe care rar le putem întîlni: credinţa, iubirea, ascultarea, supunerea.

In adevăr, atîta credinţă stăruia în sufletul acestui păgîn pentru Mîntuitorul, încît a fost de ajuns numai cuvîntul Mîntuitorului ca sluga sa grav bolnavă să se vindece: «Doamne... zi numai cu cuvîntul şi se va tămădui sluga mea». Ce să spunem de grija ce izvora din dragostea faţă de sluga sa: «Doamne... sluga mea zace în casă bolnavă, chinuindu-se cumplit». Dar, în acelaşi timp, cîtă tărie în credinţă şi dragoste a arătat sutaşul faţă de Mîntuitorul, căutînd să-l convingă pentru a-i vindeca sluga. «Şi eu sînt om sub stăpînire, avînd sub mine slujitori şi zic acestuia: mergi şi merge; şi altuia vino şi vine şi slugii mele fă aceasta şi face». Ei bine, ce exemplu mai viu, mai convingător voiţi, de credinţă şi dragoste? Fapt ce a determinat pe Mîntuitorul Hristos, nu numai să facă constatarea: «că nici în Israil nu a aflat atîta credinţă» ci să şi precizeze «că mulţi de la răsărit şi de la apus vor veni şi se

vor odihni... în împărăţia cerurilor»... «iar fiii împărăţiei vor fi alungaţi în întunericul cel mai dinafară».

Prin aceste cuvinte care pun în lumină stările sufleteşti ale sutaşului, Mîntuitorul Hristos cheamă neamurile la mîntuire. In aceste cuvinte se întrezăreşte o proorocie care s=a împlinit şi care stăruie cu putere înaintea ochilor noştri. Căci, deşi Mîntuitorul a fost trimis pe pămînt, în primul rînd, «către oile cele pierdute ale casei lui Israil», către «fiii împărăţiei», purtarea Sa faţă de alte neamuri a dovedit cu prisosinţă iudeilor că el nu e un împărat lumesc, ci e mesia cel ceresc, care a venit în lume «luînd chip de rob», «ca toţi oamenii să se mîntuiască şi la cunoştiinţa adevărului să vină», fără deosebire de neam. Adică, orice om, indiferent de ce neam este, dacă are credinţă, se împărtăşeşte de aceleaşi binefaceri din partea lui Dumnezeu, ca şi cei pentru care ele în primul rînd, au fost pregătite mai înainte. Şi ceea ce n=a înţeles poporul ales, au înţeles celelalte neamuri care s=au apropiat de Mîntuitorul cu toată dragostea şi cu neclintită credinţă. Numai aşa se explică de ce Mîntuitorul la insistenţa sutaşului îi răspunde: «Mergi şi cum ai crezut fie ţie» (Mat. VIII, 13) sau în cazul Hananiencii: «O femeie mare este credinţa ta, fie ţie după cum voieşti» (Mat. XV, 28).

Nu e de ajuns, prin urmare, numai să rostim Simbolul Credinţei, ci trebuie să credem cu tot sufletul, să primim cu mintea şi să dorim cu toată inima. In acest înţeles credinţa este o virtute, care vădeşte voinţa şi lucrarea credincioşilor de a ţine cu adevărat toate cele descoperite de Dumnezeu şi cuprinse în Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie. Această credinţă deplină, bine plăcută lui Dumnezeu şi de folos credincioşilor, este credinţa lucrătoare, adică credinţa care se desăvîrşeşte prin fapte bune.

Pentru un fiu al Bisericii credinţa lucrătoare este o condiţie, căci ea dă vieţii creştinului avînt şi scop. Biserica noastră a făcut din această credinţă, piatra de temelie pe care a aşezat împărăţia cerurilor. Cînd sutaşul, Hananianca, Iair şi alţii au venit la Mîntuitorul împodobiţi cu o astfel de credinţă, a zis: «nici în Israil n=am aflat atîta credinţă». Pentru că aceştia nu s=au mulţumit numai să zică: «Cred Doamne» ci au alergat la Mîntuitorul, au îngenunchiat înaintea Lui, şi=au arătat deplina dragoste, grijă şi mărinimie sufletească pentru cel bolnav, pentru cei scumpi ai lor.

Şi Mîntuitorul le=a răspuns după credinţa lor. De aceea, nu e de mirare cînd auzim că: «mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului», căci sluga sutaşului, fiica lui Iair şi a Hananiencii nu s=au tămăduit şi nu au înviat prin credinţa lor, ci prin credinţa sutaşului, a lui Iair, a Hananiencii.

Dacă «credinţa ne leagă de Dumnezeu şi de tot ceea ce ne mîntuie sufletul, tot ea naşte în sufletele noastre nădejdea şi pune în lucrare iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele nostru. Dragostea sutaşului şi mărinimia sufletului său pentru sluga sa, au fost mobilul care l=a determinat pe Mîntuitorul în al doilea rînd, să=i vindece sluga grav bolnavă. In lumina credinţei şi a dragostei, pentru sutaş, sluga sa nu mai era slugă, ci aproapele său. Iar noi ştim că iubirea faţă de aproapele e o condiţie a mîntuirii, e măsura dragostei faţă de Dumnezeu (Mat. XXII, 38=39) şi viaţa fără dragoste spune Sf. Apostol Pavel «la nimic nu foloseşte» (I Cor. XIII,

1-3). Adevărata dragoste nu lasă pe creştin să se poarte cu necuviinţă, nici să gîndească răul, ci binele. Ea trebuie să urască nedreptatea şi să se bucure de adevăr. Numai această dragoste poate să ne mîntuiască, să ne facă fericiţi şi în viaţa aceasta şi în cea viitoare.

Iată deci, cum, prin credinţă şi dragoste ajungem să ne pătrundem de convingerea – avînd de faţă exemplul sutaşului – cum că, fiecare om e semenul nostru şi de aceea are dreptul la preţuirea noastră, la ajutorare şi iubire frăţească. Şi de voim să pătrundem şi mai adînc în puterea credinţei şi a dragostei, – pornind tot de la cazul sutaşului – vom înţelege cum credinţa unită cu dragostea ne dau tăria de a învinge ispitele celui rău care urmăreşte să învrăjbească pe oameni întreolaltă, să-i ridice pe unii împotriva altora, să-i provoace în aşa fel încît să ajungă la războaie, ca cele care au făcut să sîngereze ani de zile toate popoarele lumii în zbuciumatul nostru veac şi în cele de mai înainte. De asemenea, tot credinţa unită cu dragostea ne îndatorează să dăm la o parte tot ceea ce desparte pe om de om, să cultivăm în relaţiile dintre noi îndelunga răbdare, bunătatea şi mai presus ascultarea, supunerea. De vrem ordinea, de vrem bunul mers al vieţii, e nevoie de ascultare şi supunere. Ce s-ar fi întîmplat cu sluga sa dacă sutaşul nu ar fi ascultat şi nu s-ar fi supus cuvîntului dat de Mîntuitorul: «mergi şi cum ai crezut fie ţie»?. S-ar mai fi vindecat sluga sa? Desigur că nu! Ba, mai mult. Sutaşul pentru ca să dovedească actul supunerii faţă de Mîntuitorul, face caz de însăşi poziţia sa socială cînd zice: «şi eu sînt om sub stăpînire». Ori noi ştim că cel ce fuge de supunere, de ascultare, fuge de harul lui Dumnezeu, căci: «Cel ce se împotriveşte stăpînirii, rînduielii lui Dumnezeu se împotriveşte» (Rom. XIII, 2). Acela e sluga celui rău, se pune în serviciul dezordinei şi al anarhiei. Acela, nesocotind puterea credinţei şi mireazma iubirii, binefacerea acestor virtuţi, înseamnă că urăşte bunul mers al vieţii, pacea şi buna rînduială între oameni, urăşte viaţa însăşi. Şi viaţa, la tot pasul, ne cere supunere, ascultare. Toată viaţa Mîntuitorului nu e decît numai supunere şi ascultare. Cîteva din ultimele sale cuvinte adresate, în grădina Ghetsimani, a lui Dumnezeu Tatăl au fost acestea: «nu precum voiesc Eu, ci precum voieşti Tu» (Mat. XXVI, 39).

De aceea, tot ce vom face în viaţa aceasta, să facem cu fiiască supunere, să facem din sfînta datorie pentru binele nostru şi al semenilor noştri, prea bine ştiind că, ori şi cît am face, nu vom putea răsplăti niciodată jertfa pe care cerul a adus-o pentru pacea noastră, pentru pacea a toată lumea, pentru mîntuirea noastră.

Iată ce descoperire minunată, ce adevăruri de netăgăduit în scopul mîntuirii sufletului nostru, se desprind din cuprinsul Sf. Evangheliei de astăzi. Se cuvine, deci, să reţinem: Mîntuirea nu este un bun sau un drept ce aparţine numai unui singur neam. Prin Mîntuitorul, toate neamurile sînt chemate la mîntuire. De aceea, Mîntuitorul rămîne chezăşia mîntuirii, limanul permanent viu de actualitate, pentru toţi oamenii din toate timpurile şi de pretutindeni, fără deosebire de neam, de parte bărbătească sau femeiască, sau de poziţie socială. Dar cu o singură condiţie: Să crezi cu tărie în dumnezeirea Mîntuitorului Hristos, *să iubeşti* pe Dumnezeu şi pe

aproapele tău ca pe tine însuţi *şi să-ţi dovedeşti* puterea credinţei şi a iubirii prin virtutea supunerii şi a ascultării aşa cum bine a făcut sutaşul din Sf. Evanghelie pe care aţi auzit-o astăzi. Şi atunci te vei mîntui.

Suflete! Tu cel ce eşti însetat după mîntuire, ascultă chemarea şi vină la Domnul. Vină chiar acum! Vină cu toată fiinţa ta, cu toată puterea credinţei tale şi Domnul îţi va zice: «Mergi în pace, credinţa ta te-a mîntuit». Şi tu vei răspunde în smerenia ta: «Cred Doamne, ajută necredinţei mele». Amin.

Pr. GH. IORDAN

La înmormîntarea unui creştin

— despre trup —

Dacă există o carte a mîngîierilor, a înţelepciunii creştine, a înţelepciunii adînc omeneşti, o carte ale cărei cuvinte simple se adresează, deopotrivă, copiilor şi bătrînilor, cărturarilor şi necărturarilor, atunci, fără îndoială, o asemenea carte este, cartea psalmilor.

Deschizi cartea psalmilor şi simţi cum te pătrunde, cum te inundă, cum te împresoară o linişte nepămînteană, pe care psalmistul a primit-o prin harul dumnezeesc, din liniştea roditoare a cerurilor lui Dumnezeu, din raiul şi împărăţia lui Dumnezeu însuşi.

In faţa acestuia care se înfăţişează înaintea dreptului judecător avînd a da seama de credinţa şi faptele sale, în faţa acestuia pe care îl conducem acum, cu ce cuvînt de mîngîiere, de înţelepciune şi laudă ne-am apropia mai mult, dacă nu deschizînd sf. carte a psalmilor?.

«Doamne Dumnezeul nostru», cît de minunat este numele tău în tot pămîntul!

Şi strălucirea slavei Tale se înalţă mai presus de ceruri.

Din gura copilaşilor şi al pruncilor ce sug Ţi se aduce laudă pentru înfruntarea vrăjmaşilor tăi, ca să amuţească potrivnicul şi cel răzbunător.

Cînd privesc cerurile, lucrul degetelor tale şi luna şi stelele, pe care le-ai întemeiat tu,

Atunci îmi zic: Ce este omul, ca să-ţi aduci aminte de el şi fiul omului ca să-l cercetezi!

Micşoratu-l-ai numai cu puţin faţă de îngeri, cu slavă şi cu cinste l-ai încununat;

Şi l-ai pus stăpîn peste lucrul mîinilor tale. Toate le-ai supus sub picioarele lui. Oile şi boii precum şi toate fiarele cîmpului, păsările cerului, peştii adîncului şi cele ce străbat cărările mărilor.

Doamne Dumnezeul nostru cît de minunat este numele tău în tot pămîntul!» (Psalm. 8, 1-9).

Psalmul acesta poartă în el o preţioasă comoară de învăţă-

tură. In el se cuprinde mai întîi o profeţie mesianică: pruncii nevinovaţi vor cînta în cinstea Fiului lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos.

Cînd Domnul Hristos intră în Ierusalim în Duminica Floriilor şi cînd cei de faţă îl întîmpină cu ramuri de finic, iar pruncii cîntă «Osana Fiul lui David bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului», fariseii cîrtesc zicîndu-i: «auzi ce strigă aceştia»? Domnul Hristos auzea. Erau cuvintele care se rosteau numai în cinstea împăraţilor începînd cu David. De aceea Domnul Hristos le răspunde: «au n-aţi citit ce scrie psalmistul? «Din gura pruncilor şi a celor ce sug ţi se aduce laudă!». Cu alte cuvinte, Domnul Hristos le spune că pruncii nevinovaţi, care rostesc deapururi adevărul, aceştia mărturisesc pe Domnul Hristos, Fiul lui Dumnezeu, după cuvîntul psalmistului, în vreme ce fariseii pururi se învrăjbesc împotriva Domnului Hristos.

Dar psalmul acesta, pe lîngă învăţătura despre Dumnezeu, cuprinde şi învăţătura despre om.

Ce este omul? O făptură, o creatură. Cine este făcătorul omului? Este Dumnezeu.

Intre creaturi, omul este cea mai înaltă făptură, cu ceva mai puţin decît îngerii.

«Micşoratu-l-ai numai cu puţin faţă de îngeri, cu slavă şi cu cinste l-ai încununat».

Slava şi cinstea dăruite omului se vădesc în chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, care este pecetea aşezată pe om. Căci a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul şi după asemănarea noastră. Şi a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut» (Facerea 1, 27).

Intreita repetare a cuvintelor: omul a fost făcut «după chipul lui Dumnezeu», constituie miezul învăţăturii noastre creştine ortodoxe despre om.

Deci, care este înţelesul adevărat al cuvintelor: omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu? Ce este acesta «chip»?

Sfinţii Părinţi mărturisesc că Dumnezeu de la facerea omului a răsfrînt, a oglindit chipul său, dumnezeirea Sa în trupul şi sufletul omului. Trupul omenesc este purtător de Dumnezeu chiar cînd este neînsufleţit ca acesta pe care-l conducem acum. Sf. Părinte Grigore de Nazians zice: «După moarte trupul se desface din elementele din care e alcătuit, dar sufletul, care este simplu şi necuprins stă prezent în fiecare din părţile trupului».

Unii socot trupul mai puţin decît sufletul. Ce spun Sf. Părinţi? Sf. Irineu zice: «Oarecare zice că numai sufletul se mîntuieşte. Aceasta este o rătăcire, deoarece după dreptatea dumnezeească şi trupul va fi salvat – mîntuit – o dată cu sufletul».

Alţi Sf. Părinţi chiar adeveresc că, nici un suflet nu se mîntuieşte decît prin mijlocirea trupului. Ei arată că trupul este acela care ajută sufletul să ajungă la împărăţia lui Dumnezeu. Căci la botez trupul este spălat, pentru ca sufletul să se curăţe de petele sale. Cu Sf. Mir trupul e uns ca să se sfinţească şi sufletul. Trupul gustă Sf. Impărtăşanie pentru ca şi sufletul să se hrănească din Dumnezeu. Trupul omenesc este deci fratele cel mai credincios cu lucrarea şi jertfa căruia cunoşti pe Dumnezeu, iubeşti pe aproapele, săvîrşeşti faptele bune. Trupul omenesc, făcut de Dumnezeu, a fost

socotit vrednic să primească întruparea Fiului lui Dumnezeu. Cînd Domnul Hristos vine în lume, El nu ia trupul altei creaturi ci ia trup omenesc cum citim în Sf. Scriptură «Şi cuvîntul trup s-a făcut». (Ioan, 1, 14). Acest trup omenesc purtat de însuşi Dumnezeu va fi înviat dăruindu-i-se noi puteri. Cînd Domnul Hristos învia pe fiica lui Iair nu-i dă alt trup, ci însuşi trupul ei. Cînd Domnul Hristos învie pe Lazăr cel de patru zile de acum cu trupul rău mirositor, îl învie cu însuşi trupul său de mai înainte.

Dar omul nu numai că va învia cu trupul său acum îmbunătăţit, ci, la judecată, va sta cu trupul său pentru că este drept, zic, Sf. Părinţi «că dacă trupul şi sufletul împreună au vieţuit împreună să ia şi răsplata».

Dar că, trupul omenesc este de mare cinste şi însemnătate ne învaţă şi însăşi mintea noastră.

Dumnezeu arată psalmul citit acum, face pe om după «chipul» său. Dar pentru ce îl face? Pentru a fi stăpîn peste toate cele create de Dumnezeu, căci zice psalmistul: «Toate le-ai supus sub picioarele lui. Oile şi boii precum şi toate fiarele cîmpului, păsările cerului, peştii adîncului şi cele ce străbat cărările mărilor». Dar prin ce ia cunoştinţă omul de cele ce îl înconjoară? Prin organele *trupului.* Ochii *trupului* văd răsăritul soarelui. Mîinile *trupului* se întind către aproapele prin faptele cele bune. Urechile *trupului* ascultă cîntările Bisericii. Intreaga frumuseţe şi bucurie a vieţii nu e cu putinţă *fără de trup.*

Deci încredinţarea că *trupul* este de mare însemnătate omului ne aduce obligaţia de a-l respecta, a-l cerceta, a-l îngriji cu băgare de seamă pentru a-l folosi în munca şi activitatea noastră.

Aşadar fiecare dintre noi avînd trup, sîntem purtători de Dumnezeu.

Fiind trupul nostru purtător de Dumnezeu i se cuvine respect şi dragoste chiar cînd el este neînsufleţit, ca acesta pe care îl conducem acum. Pe această învăţătură, pe acest temei Biserica noastră creştină ortodoxă a rînduit cultul morţilor, rugăciunile, cîntările la parastase şi înmormîntări.

Iată noi am condus trupul acestuia pe ultimul drum. Mai întîi acest trup a fost spălat şi îmbrăcat, dovedindu-se respectul şi dragostea rudeniilor. A fost aşezat în casa sa. A fost purtat pînă aici din loc în loc citindu-se Sf. Evanghelie şi rostind rugăciunile rînduite. In cinstea şi respectul său am purtat sf. cruci şi prapori şi sfeşnice. Clopotele au sunat necontenit şi prelung. A fost adus în Biserica lui Dumnezeu, unde sf. icoane ale tuturor sfinţilor ascultă şi privesc o dată cu noi. Aici s-au citit rugăciunile de dezlegare. Aici s-a dat trupului celui mort sărutarea cea mai de pe urmă. De aici, apoi, vom porni spre locul de odihnă, spre cimitir, unde va avea loc prefacerea tainică a trupului pentru a se înfăţişa în faţa Dreptului Judecător. La căpătîiul trupului va fi aşezată sfînta cruce şi acolo, din timp în timp, se vor citi rugăciunile Bisericii.

Toată această rînduială care se împlineşte cu trupul acestuia pe care-l conducem acum s-a împlinit cu trupul fiecărui fiu al Bisericii a cărui viaţă şi sfîrşit a fost dovadă a credinţei în Dumnezeu.

Aşadar, ne despărţim de trupul acestuia pe care îl conducem acum. Viaţa acestuia a fost binecuvîntată cu ani mulţi. A crescut

numeroşi fii şi fiice. I=a aşezat, cu soţia sa, pe fiecare la locurile lor. A văzut nepoţii. S=a străduit pe măsura priceperii şi puterilor lui dînd cinstire trupului ca purtător al lui Dumnezeu. Cunoscîndu=i viaţa, văzîndu=i credinţa şi faptele, să ne rugăm Bunului Dumnezeu ca să=l primească în ceata drepţilor acolo unde nu este nici durere, nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit.

Preot IUSTIN GAŞPAR

Vrednici slujitori ai altarelor

Preotul Neculai Costinescu

Urmărind ani de=a rîndul, cu viu interes, activitatea parohială şi viaţa de familie a preotului Neculai Costinescu de la Măşcăteni şi Ionăşeni pe Jijia, judeţul Botoşani, prezentăm această lucrare cu caracter pastoral=creştin.

Documentarea se bazează pe constatări personale, pe informaţiile date de membrii familiei, pe acte, hîrtii şi documente de familie. Cu aptitudini de intelectual şi cu destul talent literar, preotul Costinescu a scris *Amintiri* din timpul copilăriei şi adolescenţei. Fiul său, Constantin Costinescu, a alcătuit un interesant album de familie cu date biografice şi fotografii. Alt fiu, Ioan Costinescu, a întocmit în cîteva exemplare, scrise de mînă, cu talent şi răbdare de caligraf din vremuri vechi, o lucrare cu titlul: «Pagini din viaţa şi activitatea unui învăţător, 1912=1947». Sînt pagini autobiografice care prezintă deosebită importanţă. Exemplarul cu acte oficiale se află depus la Arhivele Statului din Iaşi. Toţi copiii preotului Costinescu au, în caselor lor, cîte un album de familie.

De bună seamă, cazul preotului Costinescu nu este unic în ţară, dar atît de adevărat este că e rar întîlnit [1]).

Neculai Costinescu s=a născut la 17 martie 1859 (cu 53 de zile după Unirea Principatelor) în Ştefăneşti, pe Prut. Tatăl său, Costache Costinescu, era coborîtor dintr=o familie venită din Transilvania (cu numele de Costin) şi făcea serviciu pe moşia lui Nicu Mavrocordat. S=a căsătorit cu Sultana, fiica preotului Constantin Popovici din Bobuleşti. Mai tîrziu Costache Costinescu s=a mutat

---

1) Din cîte cunosc, semnalez două cazuri similare, ce pot fi studiate în maniera articolului de faţă. În primul rînd e vorba de familia preotului Gh. Carp (1851-1922) din Iaşi (tatăl profesorului cu renume Mihai Carp şi socrul lui Garabet Ibrăileanu). În al doilea rînd, familia preotului Ioan Ionescu (1859-1945) de la parohia Vorniceni, jud. Botoşani, colegul de clasă din seminar şi bunul prieten al preotului de la Ionăşeni. Prima familie cu 10 copii, a doua cu nouă.

la Crăciuneni, pe Jijia, ca slujbaş, la moşia lui Const. Timuş. A întemeiat o frumoasă gospodărie în satul Şătrăreni şi a avut doi băieţi: Gheorghe şi Neculai. Acesta din urmă a urmat şcoala primară la Crăciuneni, la Ştefăneşti şi la Şătrăreni, absolvind-o în 1872, ca premiant. Pînă în 1877 a fost contabil pe moşia lui Timuş, avînd salar, masă şi casă; lucra conştiincios şi era bine apreciat. Din îndemnul lui moş Todiraş, care era fratele mai mic al mamei, Neculai Costinescu a plecat la Iaşi, în iarna anului 1877, unde a repetat clasa IV-a primară la şcoala din Sărărie, cu institutorul Toma Săvescu [2]).

Intre anii 1878-1882, N. Costinescu a urmat cursurile Seminarului de la Socola.

La 11 noiembrie 1882, cînd avea 23 ani şi 8 luni, s-a căsătorit cu Iulieta, fiica preotului Gheorghe Bart (zis Buche) şi a prezviterei Marghioliţa Diaconescu din Ripiceni. Născută la 15 iulie 1867, Iulieta Bart avea la căsătorie vîrsta de 15 ani şi 4 luni. Absolvise şcoala primară în satul natal.

După rînduiala vremii, candidatul la preoţie trebuia mai întîi să-şi găsească o parohie vacantă şi să cadă la înţelegere cu obştea satului. La 15 februarie 1883, locuitorii satului Măşcăteni de pe Jijia, au angajat «odată pentru totdeauna» pe clericul seminarist N. Costinescu, ca să-i caute cu cele creştineşti, luîndu-şi obligaţia să-i asigure mijloacele de existenţă [3]).

Astfel, în ziua de 2 aprilie 1883 a primit darul diaconiei, iar a doua zi pe cel al preoţiei, în biserica Sfîntului Spiridon din Iaşi. Peste cîteva zile, tînărul preot şi soţia sa se găseau instalaţi în noua lor locuinţă de la Măşcăteni. Aşa a fost începutul unei căsnicii care avea să dureze 61 de ani şi a unei cariere clericale de peste o jumătate de veac: între 1883-1905 la Măşcăteni, iar între 1905-1935 la Ionăşeni.

Pastoraţia preotului Costinescu a fost călăuzită de înţelepciunea cărţilor sfinte şi susţinută de un înflăcărat zel misionar. Considera că datoria sfîntă a preotului şi a duhovnicului este îngrijirea de cele sufleteşti ale poporenilor săi. Săvîrşea serviciul religios, mai ales slujbele în zilele de Duminică şi sărbători, cu deplină corectitudine şi cu adîncă evlavie. Avea o voce caldă de tenor care îl ajuta la înfrumuseţarea acestor oficii. Trăia serviciul divin în toată semnificaţia lui spirituală, astfel că, ori de cîte ori se întorcea acasă de la biserică, se simţea copleşit de o mare mulţumire sufletească.

Preotul Costinescu era convins că, odată cu darul, primise dreptul şi datoria de a învăţa, de a călăuzi pe enoriaşii săi pe

---

2) Cu un an înainte, Toma Săvescu avusese elev pe Spiru Haret, ministrul de mai tîrziu al şcolilor.

3) Angajamentul prevede: o locuinţă cu chirie pînă se va construi casa parohială, folosirea pămîntului bisericesc dat prin legea din 1864, plata cîte 4 franci de fiecare cap de familie pe an. Pentru servicii se fixa: aghiazma şi molifta cîte 50 de bani; botezul, cununia, sfinţirea unei case noi, sfîntul maslu, panahida şi dezgroparea cîte 2 franci; prohodul mic (pînă la etatea de 7 ani) cîte 4 franci, prohodul mare cîte 8 franci.

drumul vieţii creştine. Dar pentru aceasta a înţeles ca, mai întîi, el însuşi să se poarte, faţă de păstoriţii săi, totdeauna, ca fiu al luminii şi călăuză celor ce sînt în întuneric. Ca să aibă autoritate cuvîntul său, s=a străduit ca, întru toate, să fie pildă vie celor din jur: cu cuvîntul, cu fapta bună, cu dreptatea, cu credinţa, şi curăţia vieţii. A iubit dreptatea şi a urît fărădelegea; s=a silit ca din gura sa să nu iasă cuvînt rău sau de neadevăr. Pentru că poarta vieţii este strîmtă, preotul s=a arătat povăţuitor celor fără minte, sprijin celor neputincioşi, ajutor celor nevoiaşi. Pe cei căzuţi în greşeală a căutat să=i îndrepte cu blîndeţe, dar şi mustra pe cei ce se arătau împotrivă. Şi sfîntul apostol a întrebat pe corinteni: «voiţi să vin la voi cu toiagul, sau cu dragoste şi cu duhul blîndeţii?» Şi astfel, o viaţă întreagă a împărţit sfaturi şi învăţături tutu=

Preotul N. Costinescu (Schiţă de Eugen Munteanu).

ror, de la copii pînă la bătrîni, fie în taină, fie în public. O preocupare constantă a preotului Costinescu era predica, pe care o ţinea regulat, în fiecare zi de slujbă. Era vorbitor bun, cu memoria fidelă şi întrebuinţa un vocabular înţeles de poporăni; argumentarea sa era limpede şi convingătoare. Uneori explica Evanghelia sau citea sinaxarul zilei, iar alteori dezbătea cîte o problemă educativă de ordin moral=religios, pe care o alegea după împrejurări.

Opera pastorală a preotului Costinescu era întregită cu vizitele pe care le făcea la casele parohienilor săi cu diferite ocazii. Cele două ajunuri – de Crăciun şi de Bobotează – erau datine tradiţionale scumpe, cînd toate familiile se pregăteau, după puterile lor, pentru bucurie şi petrecere. Dar chiar molitfele în timpul postu=

lui şi alte servicii religioase săvîrşite pe la casele poporănilor aveau latura lor educativă. Preotul era atent la rînduiala şi curăţenia interiorului şi a gospodăriei, găsind totdeauna prilej să dea, cu toată înţelegerea, sfaturile trebuitoare.

O grijă deosebită a avut preotul Costinescu pentru localul bisericii şi pentru frecvenţa enoriaşilor la slujbele religioase. Biserica din Măşcăteni, zidită în 1842 de către Maria Donici, întreţinută de familia lui Mihai Miclescu, era o clădire solidă şi impunătoare, cu pictură interesantă şi cu clopote ce răsunau frumos. Cînd preotul şi-a început pastoraţia la Măşcăteni, veneau la biserică cîteva bătrîne şi cîţiva copii. După mai mulţi ani de stăruinţă, frecvenţa s-a îmbunătăţit. Poporănii au început să aibă grijă de întreţinerea bisericii şi să aducă daruri pentru înfrumuseţarea ei.

După ce s-a mutat la Ionăşeni, opera pastorală a preotului Costinescu s-a desfăşurat cu acelaşi zel şi cu aceeaşi înţelepciune. Aici, însă, l-a aşteptat fapta cea mare. Intr-un sat de peste trei sute de familii exista o bisericuţă de lemn, la cimitir, şi o alta, tot de lemn, făcută de Constantin Balş, la 1776. Amîndouă ajunseseră neîncăpătoare pentru mulţimea credincioşilor. Cu stăruinţa preotului Costinescu şi cu contribuţia locuitorilor, s-a ridicat la Ionăşeni o biserică de zid, de proporţiile unei catedrale. Strîngerea fondurilor a început în 1909, iar clădirea a fost terminată în 1913. Din cauza evenimentelor ce au urmat, sfinţirea s-a făcut abia la 20 iulie 1925. Ultimii zece ani din viaţă preotul a slujit în această măreaţă biserică, iar clădirea era pe măsura activităţii sale pastorale.

Ca rezultat al unei bune pastoraţii, preotul Costinescu s-a bucurat, în toată viaţa sa, de o deplină autoritate în faţa poporănilor. Persoana sa era respectată, iar cuvîntul său ascultat.

In activitatea pastorală se încadrează şi munca preotului Costinescu ca învăţător, timp de nouă ani, în Măşcăteni. Cînd, în 1883, s-a stabilit în acest sat, nu exista şcoală; aproape toată populaţia satului era fără ştiinţă de carte. Preotul s-a hotărît să-i scoată din această stare jalnică şi a întemeiat şcoală în ratoşul pe care proprietarul îl închiriase unui lipovan. Cu multă stăruinţă pe lîngă părinţi, s-au adunat copiii, la început mai puţini, apoi mai mulţi, un flăcău voinic i-a tuns cu foarfecele, în scări, şi astfel au dispărut chicile. Timp de trei ani (1885-1888) sala de clasă a fost uşă în uşă cu dugheana. Dar gălăgia ce se producea aici a făcut ca şcoala, în cele din urmă, să-şi întrerupă funcţionarea.

Cînd copiii preotului Costinescu au ajuns la vîrsta şcolară, preotul a redeschis şcoala din Măşcăteni, pentru o durată mai mare (1895-1901). De data aceasta a improvizat lîngă cuhnea sa o încăpere, unde a îngrămădit cîteva bănci lungi, o masă şi un scaun. Mai tîrziu a ridicat, tot în ograda casei parohiale, o cameră mai mare, podită pe jos, cu sobă de cărămidă şi cu geamuri ce se puteau deschide. Pe pereţi erau atîrnate hărţi şi tablouri istorice, dobîndite de la revizoratul şcolar. Invăţămîntul a început în primăvara anului 1895. S-a exercitat scrierea pe plăcuţe de piatră, apoi s-a trecut la caiete, mai întîi cu creionul, apoi cu cerneală. Pînă în iunie, copiii au terminat abecedarul. In anii următori s-au adăugat toate clasele. Elevii erau disciplinaţi şi pînă la intrarea în clasă a părintelui repetau lecţiile într-un zumzet de albine.

Preotul Costinescu nu poseda cunoştinţele de specialitate ale unui învăţător trecut prin şcoala normală. Avea în schimb cultura generală necesară, amintirea vie a propriei sale experienţe de şcolar, intuiţie şi inteligenţă, gata să facă faţă oricărei situaţii. Dar mai cu seamă, avea desăvîrşit devotament pentru cauza ce urmărea cu o voinţă neînfrîntă. Preocuparea sa fundamentală era ca elevii să scrie îngrijit (el însuşi scria foarte frumos), să citească corect şi să povestească cu claritate. Folosea cu predilecţie povestirile cu subiect moral şi cîntecele patriotice. Cînd a predat poezia «Cîinele soldatului», copiii au plîns. Fiecare elev avea cîte un carneţel în care erau scrise, cu grijă, poeziile şi cîntecele ce se foloseau atunci în şcoala primară.

Astfel, datorită preotului Costinescu, a răsărit în satul Măşcăteni lumina învăţăturii şi în casele locuitorilor a pătruns cartea didactică. Pînă la ieşirea la pensie, preotul a ţinut legătura cu şcoala din sat.

In afara îndatoririlor sale pastorale de bază, preotul ortodox are şi altele de ordin personal: alcătuirea unei familii şi organizarea unei gospodării, amîndouă la înălţimea carierei sale.

Legătura prin căsătorie a soţilor Costinescu a fost binecuvîntată: urarea ce li s-a făcut la cununie, în amintirea Rahilei (soţia cea rodnică a lui Iacob şi mama celor 12 seminţii ale poporului evreu), s-a îndeplinit. Iulieta şi Neculai Costinescu a avut 14 copii: şapte fii şi şapte fiice, care au ajuns cu toţii la maturitate şi la rîndul lor, au întemeiat familii. Cît au vieţuit, părinţii au fost scutiţi de durerea de a suporta pierderea vreunuia din copii. Cîţi s-au născut, toţi au trăit. In casă, cei doi soţi au avut numai botezuri şi cununii. Cazul este în adevăr biblic!

Arborele genealogic pe care l-am întocmit cuprinde, la 1 septembrie 1969, un număr de 142 persoane: I. *Eugenia*, născută în 1883, casnică, şi căsătorită cu Brînzei D. preot: 17 persoane; II. *Eleonora*, 1885, învăţătoare, căsătorită cu Bejinaru D., învăţător, inspector şcolar: 10 persoane; III. *Maria*, 1887, învăţătoare, căsătorită cu Popovici Iordan, învăţător: 10 persoane; IV. *Constantin*, 1889, învăţător, inspector şcolar, căsătorit cu Antistescu Antoaneta, învăţătoare: 11 persoane; V. *Ioan*, 1891, învăţător, căsătorit cu Alexandrina Şova, învăţătoare: 14 persoane; VI. *Petru*, 1893, învăţător, căsătorit cu Cumpătă Elvira, învăţătoare: 10 persoane; VII. *Eliza*, 1893, învăţătoare, căsătorită cu Cămîrzan Ioan, magistrat, consilier: 19 persoane; VIII. *Vasile*, 1896, învăţător, căsătorit cu Troteanu Pulheria, învăţătoare: 16 persoane; IX. *Elena*, 1898, învăţătoare, căsătorită cu Cucu Aristide preot: 7 persoane; X. *Emil*, 1900, magistrat, consilier, căsătorit cu Niculescu Valeria medic: 2 persoane; XI. *Natalia*, 1902, învăţătoare, căsătorită cu Gavril Petru, învăţător (divorsată): 4 persoane; XII. *Paulina*, 1905, învăţătoare, căsătorită cu Munteanu Eugen, preot: 13 persoane; XIII. *Neculai*, 1907, medic, profesor universitar, căsătorit cu Petrovanu Margareta, profesoară: 7 persoane; XIV. *Dumitru*, 1910, ofiţer de marină, căsătorit cu Iacumatu Stamatina, casnică: 2 persoane.

In viaţa socială cei 14 copii au diverse situaţii: 10 învăţători, 1 casnică, 1 medic, 1 ofiţer, 1 magistrat; cei 28 nepoţi de sînge cu ginerii şi nurorile: 17 învăţători, 1 profesor, 2 casnice, 2 medici, 3 preoţi, 1 ofiţer, 2 magistraţi. Cei 142 din arborele genealogic: 5 casnice, 5 preoţi, 25 învăţători, 9 profesori, 2 asistenţi universitari, 8 licenţiaţi, 17 medici, 5 magistraţi, 16 ingineri, 1 arhitect, 1 chimist, 1 ofiţer, 9 funcţionari, 6 studenţi, 19 elevi şi 13 copii sub vîrsta şcolară.

Familia Costinescu prezintă un aspect cu totul deosebit, datorită faptului că amîndoi soţii au avut strînse afinităţi sufleteşti şi o fermă şi superioară concepţie despre lume şi viaţă. Acest cămin familiar s-a întemeiat din dragoste şi s-a sprijinit temeinic pe iubirea sinceră dintre soţi, pînă la sfîrşitul căsniciei. S-au iubit, s-au respectat reciproc şi s-au preţuit, întregindu-se unul pe altul, prin calităţile proprii. S-au purtat cu fidelitate şi au arătat încredere deplină unul faţă de celălalt. După înţelepciunea biblică, soţii care se iubesc şi sînt cedincioşi unul altuia au copii sănătoşi fiziceşte şi sufleteşte.

Sarcinile căsniciei fiind deosebit de grele au fost duse împreună cu egal efort şi s-au slujit cu credinţă; amîndoi şi-au dat tot sprijinul moral şi material, în vederea aceluiaşi ţel, pe care îl urmăreau în viaţă. Succesele şi bucuriile, înfrîngerile şi supărările erau comune. Amîndoi au considerat căsătoria ca fiind cel mai important act din viaţa lor şi au avut convingerea că scopul vieţii şi adevărata fericire se găseşte numai în familie. Au considerat pe copii ca pe nişte daruri cereşti şi nu s-au îngrijorat cînd numărul lor s-a ridicat pînă la 14. S-au bucurat la naşterea fiecăruia din ei.

Atît în creşterea copiilor cît şi în treburile gospodăreşti s-au înţeles; chiar dacă, în discuţiile de taină, cîteodată, unul din soţi mai ridica glasul, celălalt înţelegea numaidecît să-l coboare. Niciodată copiii n-au avut prilejul să surprindă vreo neînţelegere între părinţi, în vreo chestiune oarecare. Nici unul din soţi nu lua vreo hotărîre, care n-ar fi fost acceptată de celălalt. Înţelegerea dintre părinţi a fost cheia de boltă a sistemului educativ în această familie. Astfel se explică cum influenţa celor doi soţi asupra copiilor a fost decisivă şi binefăcătoare nu numai asupra unora, ci asupra tuturor în mod egal. Nici un copil n-a scăpat supravegherii părinteşti şi nici unul nu s-a sustras acestei puternice şi stricte autorităţi, de cînd a fost lăsat din braţele mamei şi pînă după căsătorie. In familie se constată o vădită omogenitate; copiii – de la primul pînă la cel din urmă – au trăit sub imperiul unei discipline ferme, care i-a format pe toţi la fel, în vederea unor cariere.

In familia Costinescu, ochiul părintesc a rămas vigilent asupra copiilor chiar după căsătoria lor şi a urmărit cu atenţie şi dragoste desfăşurarea lor mai departe. Căsătoriile tuturor s-au făcut după propria lor voie, dar totdeauna cu binecuvîntarea părinţilor. Demn de reţinut este faptul că ginerii şi nurorile s-au integrat pe deplin în atmosfera de familie în care au intrat. Soţii Costinescu îi iubeau şi-i tratau la fel, întocmai ca pe copiii lor de sînge.

In concepţia sa de viaţă, preotul a încadrat activitatea familiară şi pe cea gospodărească, în opera pastorală, spre a fi pildă

poporănilor, iar soţia l-a urmat cu cea mai deplină înţelegere. Şi s-a adeverit astfel citatul evanghelic: «Nu se poate ca pomul cel bun să nu facă roade bune» (Matei VII, 17).

Pedagogia soţilor Costinescu n-a fost livrească; n-au învăţat din cărţi ceea ce au avut de înfăptuit. Sistemul lor educativ pornea de la inimă şi din experienţa vieţii. Succesul se datoreşte faptului că, în traiul lor familiar, cei doi soţi erau un singur suflet, întrupat în două corpuri.

Iulieta Costinescu, de statură scundă, nu avea la prima vedere aparenţa unei mame care a dat naştere la 14 copii. Ţinuta sa era totdeauna modestă şi nu avea înclinare spre podoabe şi spre îmbrăcăminte de lux. In amintirea celor care au cunoscut-o, ea a rămas în portul ei de neobosită muncă: grimea albă pe cap, pestelcă de serviciu şi tălpigi sprinteni în picioare. Ca învăţătură de carte avea numai cursul primar la şcola din Ştefăneşti, dar judecata ei era dreaptă şi simţul critic bine format. Vorbea cu măsură şi tăcea cînd era cazul. Modestă şi rezervată, era totodată şi amabilă. Faţa sa veselă era semn că inima ei petrecea între cele bune (Is. Sirah XIII, 31). Bunătatea o făcea să fie înţelegătoare şi răbdătoare faţă de tot ce se petrecea în jurul ei: nu bîrfea, nu afurisea, nu blestema, ci totdeauna venea cu sfaturi simple şi înţelepte. Ajuta cu produse de ale casei (făină, lapte, brînză, carne) pe săraci, pe infirmi şi pe bolnavi, dar nu încuraja lenea şi viclenia celor ce voiau să trăiască fără muncă.

Copiii săi au avut fel de fel de boli: de piele, de nutriţie, contagioase şi diverse accidente. Aceste cazuri de boli aduceau nenumărate nopţi de nesomn şi de grijă pentru mamă. In ce priveşte sănătatea proprie, deşi firavă la trup, a fost totuşi rezistentă; avea prea multă treabă, pentru a mai fi şi bolnavă. Intr-un timp suferea de diabet, dar în urma unor emoţii puternice provocate de un bombardament aerian în 1941, s-a lecuit dintr-odată de această boală.

Iulieta Costinescu era înzestrată cu toate calităţile necesare, pentru creşterea şi educaţia copiilor săi; în această direcţie şi-a arătat toată priceperea şi puterea de muncă. Pentru a înţelege opera sa este nevoie de oarecare imaginaţie. Să ne ducem cu mintea la vremea cînd în familia Costinescu activitatea era la apogeu, cam prin cel dintîi deceniu al secolului, cînd se născuseră aproape toţi copiii şi încă nici unul nu era căsătorit.

Fiecare din cei 14 copii aveau trebuinţe permanente, diverse şi numeroase, pe care mama avea datoria să le cunoască şi să ajute la rezolvarea lor. Mama era astfel copleşită de gînduri şi de griji. In timpul nopţii avea mai totdeauna un copil la sîn, altul alături în leagăn, iar unul sau doi mai mici culcaţi la picioarele sale. Ajutată de copiii mai mari, pe care îi dirija metodic, săvîrşea nesfîrşitele treburi ale zilei: curăţenia casei, gătitul şi servitul mesei dimineaţa, la prînz şi seara, şi pregătirile pentru culcare. Avea grijă de lenjeria, îmbrăcămintea şi încălţămintea fiecăruia din membrii familiei. Fetele lucrau toată ziua sub îndrumarea mamei, fiind ocupate cu treburi diverse spălat, călcat, cîrpit, cusut, brodat, ţesut;

apoi treburi de curte: îngrijirea păsărilor, a grădinii de flori şi a celei de zarzavat.

Din cei 76 ani de viaţă a Iulietei Costinescu, 61 au fost închinaţi familiei, căminului şi copiilor ei. Destinul său a fost naşterea de prunci şi buna lor creştere. N-a avut frică de sarcinile sale materne, care au fost multe şi grele. Ca mamă şi-a iubit copiii cu toată puterea sufletului său şi a simţit ca mădulare proprii pe toţi cei 14 copii, cărora le-a dat suflet din sufletul său.

Iulieta Costinescu a fost pentru familia sa o cunună. Ea a veghiat şase decenii pentru propăşirea casei sale. A fost fericită ca soţie şi mamă. Spectacolul permanent al unei astfel de familii era grandios; mama nu avea trebuinţă de nici un fel de distracţii şi petreceri în afara căminului ei. Mergea doar o dată pe an, în timpul verii, la Ripiceni ca să-şi vadă părinţii. Exemplul său de devotament matern dă adevăratul înţeles – superior şi adînc – pe care îl are cuvîntul «mamă». E cel mai convingător argument că inima de mamă este, după cum se spune, una din minunile lumii.

Preotul Neculai Costinescu s-a bucurat de o viaţă îndelungată. A fost devotat preoţiei, pe care a îmbrăţişat-o din înclinare, din vocaţie. Era cucernic şi temător de Dumnezeu. A cinstit haina preoţească pe care a purtat-o cu demnitate. Pentru meritele sale bisericeşti i s-a acordat distincţia de econom stavrofor.

Nu s-a descurajat că satul Măşcăteni, cu vreo 60 de familii, era mic şi sărac; altcineva ar fi schimbat locul, pînă găsea o parohie pe măsura greutăţilor sale familiare. A rămas acolo şi a înfruntat situaţia. Nu era lacom şi nu a venit niciodată în conflict cu enoriaşii săi, pentru plata serviciilor religioase. Era chibzuit şi econom. Nu fuma, nu bea, nu practica jocul de cărţi. Era om deosebit de activ şi plin de energie; avea puterea să înfrunte cele mai mari dificultăţi. Spirit întreprinzător şi în necontenită activitate, lucra din zori pînă noaptea tîrziu, fie la servicii în parohiei, fie la treburile familiei şi gospodăriei sale. Purtarea sa, întru totul morală, era demnă în toate împrejurările, aşa că putea fi de exemplu pentru poporănii şi pentru copiii săi.

Dar, mai ales, prezenţa sa era totdeauna simţită alături de soţie, în munca pentru educarea copiilor. Ca ţăran autentic, ţinea să aibă întreaga autoritate în familie: era serios, dar nu tiran. A dat copiilor sfaturi şi îndemnuri, dar, după caz, a întrebuinţat mustrarea şi chiar varga. Înţelepciunea lui Solomon arată: «Cine cruţă toiagul său îşi urăşte feciorul, iar care îl iubeşte îl dăruieşte cu certare la bună vreme». Cînd, după necazuri grele şi mari osteneli, tatăl era uneori mînios, copiii alergau ca puii de potîrniche în preajma mamei protectoare. Dar preotul Costinescu era om raţional şi ştia să potrivească bine lucrul său. In fond, în toată comportarea sa, a arătat aceeaşi permanentă afecţiune faţă de copii, pe care cu sensibilitatea feminină sporită, îi îmbrăţişa mama lor.

Colaborarea şi măiestria soţilor Costinescu s-a arătat mai ales pe plan educativ, acest important cîmp de activitate, într-o familie numeroasă. Copiilor mici le-au dirijat impulsiile şi au reprimat promt acele acte ce puteau duce la rele deprinderi: linguşirea, minciuna, pîra, gîlceava, poreclele.

De altfel, în practica educativă a soţilor Costinescu, copiii

s-au bucurat din plin de copilărie. Cei mici, băieţi şi fete, îmbrăcaţi la fel în rochiţe, se jucau împreună cu păpuşile. Cei mai mărişori aveau prieteni în sat. La întîlnire pentru joacă, cei din sat aduceau malai, mere uscate, bostan copt sau urs cu mămăligă şi cu brînză de oi, iar copiii preotului, afară de bunătăţi din casă, cumpărături de la dugheana lipovanului sau de la crîşma lui Suşu: căluţi de aluat boiţi cu roşu, îndulciţi cu miere de albine, bomboane, roşcove şi altele.

Pe măsură ce înaintau în vîrstă, copiii se încadrau într-o muncă productivă. Cei mai mici ajutau la bucătărie: cărau lemne, curăţau zarzavat, aşezau masa şi spălau tacîmuri. Băieţii mai mărişori stăteau înaintea boilor la arat, duceau vitele la cireadă, păşteau gîştele sau viţeii. Cei mari lucrau la cîmp, alături de tatăl lor: adunau, făceau căpiţe şi clăi, cărau fîn şi «pîine albă», clădeau stoguri şi girezi. Munca copiilor era planificată pînă în cele mai mici amănunte şi strict verificată. Tatăl nu dădea dispoziţii numai de formă. Pe lîngă deprinderea de a munci, părinţii au inspirat copiilor entuziasmul pentru virtuţi şi repulsia pentru vicii.

Soţii Costinescu au avut ca principiu de viaţă să formeze tuturor copiilor – băieţi şi fete – o carieră. Deoarece nu aveau altă avere, le da învăţătură de carte, cu toate folcasele ce decurgeau din ea. De aceea, toţi copiii s-au îndreptat spre şcoli secundare, mai întîi la Botoşani, la gazdă şi apoi la Iaşi, la internate. Este iarăşi nevoie de imaginaţie ca să ne dăm seama ce efort au făcut părinţii în anii de şcolaritate ai celor 14 copii: lenjerie, uniforme, cărţi, taxe etc., iar pentru cei de la gazde, aprovizionarea cu alimente şi cu lemne de foc. Cînd copiii erau la Botoşani, tatăl venea de două ori pe lună, pe orice vreme ar fi fost, aducînd cele necesare pentru trai. De fiecare dată controla caietele, cărţile, lenjeria, îmbrăcămintea şi chiar lucrul de mînă al fetelor; totdeauna se interesa la şcoli de situaţia şcolară a tuturor. Dar copiii înmulţindu-se şi sarcinile fiind tot mai grele, preotul Costinescu a luat calea Iaşilor, unde şcoala normală de băieţi «Vasile Lupu» şi cea de fete «Mihail Sturza» au fost cu drept cuvînt binefăcătoare pentru această familie [4]). Copiii au fost silitori la învăţătură şi cu bune purtări, astfel că rezultatele au fost pe deplin mulţumitoare. In cazul de care ne ocupăm, şcoala şi familia au colaborat în mod fericit.

Viaţa în familia Costinescu era pe cît de grea, pe atît de frumoasă. Toate greutăţile erau biruite şi toate ostenelile erau uitate, cînd, în vacanţă, întreaga familie se găsea adunată laolaltă, ca un stup de albine deplin organizat. Intre copii se păstra o ierarhie, dar nu rigidă, care ar fi dat drept celor mai mari să abuzeze de puterea sau de situaţia lor, ci o gradare firească după vîrstă, bazată pe dragostea sinceră [5]).

In linii mari, între copiii preotului Costinescu a fost totdeauna o solidaritate, care a rămas o caracteristică acestei familii.

---

4) Unii din copii au renunţat la clasele de liceu, pentru a intra în şcoala normală. Astfel Constantin, cînd a intrat în clasa I-a terminase patru clase de liceu.

5) După obiceiul moldovenesc, modul de adresă al celor mici către cei mai mari erau apelativele: bădie, ţaţă.

Acordul şi armonia dintre toţi are, în cazul de faţă, o explicaţie simplă: la baza relaţiilor de familie stătea iubirea desăvîrşită a părinţilor faţă de copii, răsplătită printr-un unanim respect, pînă la adorare din partea acestora din urmă.

Părinţii au avut aşa de fericite calităţi ce se completau reciproc, încît toţi copiii, fără excepţie, au avut egală înclinare de admiraţie şi recunoştinţă, atît faţă de «mamaia» cît şi faţă de «tataia».

Intr-o asemenea familie, cu toate grijile de ordin material, predominau totuşi preocupările pentru înfrumuseţarea şi înnobilarea vieţii. Trebuie din nou să facem apel la imaginaţie, pentru ca să reconstituim atmosfera de familie într-o zi de sărbătoare, în casa preotului Costinescu, în timpul vacanţelor şcolare.

Cînd tatăl se întorcea de la biserică, toţi copiii îl întîmpinau la uşă, sărutîndu-i mîna. Se aşeza în frunte, iar copiii luau loc după mărime, fetele de o parte şi băieţii de cealaltă parte a mesei. In ziua anului nou, era un ceremonial în plus. Imbrăţişînd cu privire caldă pe toţi cei de faţă, preotul sorbea încet ceaiul, pe care obişnuia să-l ia înainte de începerea ospăţului. In acest timp, copiii cei mari, băieţi şi fete, aveau datoria să ţie cîte o cuvîntare mică, în care fiecare îşi exprima, în felul său, un gînd, o dorinţă, un sentiment. Cei mai mici spuneau o rugăciune sau recitau o poezie. Tatăl asculta cu atenţie, iar la sfîrşit scotea dintr-o cutie darurile pe care le pregătise din timp pentru fiecare. La Paşti toţi copiii, îmbrăcaţi în haine noi, ciocneau ouă roşii cu părinţii şi le urau: mulţi ani! Familia era o cetate în care se păstrau cu sfinţenie tradiţiile şi obiceiurile de Crăciun şi de Anul Nou, la praznicile împărăteşti, la începutul posturilor, la moşi, la hramul bisericii.

In fiecare sărbătoare şi chiar în celelalte zile în ore de repaos, copiii organizau petreceri familiare. Cîntau cîntece patriotice din repertoriul şcolar din acea vreme. Băieţii executau cîntări religioase, pe care le învăţaseră la strană cu dascălul Neculai Iacobescu din Măşcăteni. Copiii mai mari întreţineau discuţii pe teme literare, ştiinţifice, sociale şi mai ales – cei mai mulţi fiind la şcoala normală – pe chestii de educaţie şi de învăţămînt. Cînd era acasă, preotul prezida astfel de discuţii.

O dată, cînd amîndoi părinţii erau de faţă, unul din normaliştii familiei a citit dintr-o lucrare a lui Pestalozzi, sfaturile pe care Gertruda le dădea copiilor ei, despre modul cum trebuie să se poarte în casă şi în societate. Toţi ascultau cu atenţie. Deodată una din normaliste a zis cu glas tare: «Aceste sfaturi ni le-a dat şi «mamaia», fără să fi citit pe Pestalozzi. Ea este Gertruda noastră»! Copiii au înconjurat pe mama lor, copleşind-o cu sărutări şi îmbrăţişări. Intr-o astfel de situaţie, Iulieta Costinescu era cea mai fericită dintre mame!

Cînd a venit vremea marilor încercări pentru neamul nostru, familia Costinescu a fost gata cu contribuţia sa. La chemarea Patriei, în primul război mondial, au plecat la datorie patru fii: Constantin, Ioan, Vasile, Petru şi trei gineri: Bejenaru, Popovici şi Cămîrzan, toţi ofiţeri de rezervă. Cei rămaşi acasă şi-au făcut în alt mod datoria. Satul Ionăşeni, în cei doi ani cît a durat războiul, a fost totdeauna plin de trupe române în refacere. Bolile şi mai ales tifosul exantematic au secerat sute de vieţi din populaţia civilă şi

dintre militari. Preotul Costinescu a stat mai dîrz ca totdeauna la datoria sa de păstor sufletesc al tuturora, întreţinînd moralul şi încrederea în izbînda finală. Iulieta Costinescu şi fiicele sale au ajutat cu sfatul şi cu fapta pe gospodinele, pe tetele şi pe copiii din sat, sprijinindu-i în nenumăratele lor dureri fizice şi de ordin sufletesc. La sfîrşitul războiului, fiii şi ginerii s-au întors: înaintaţi în grad (patru din ei căpitani), şase cu răni pe trupuri şi toţi şapte cu decoraţii pe piepturile lor.

Orice familie prezintă şi un aspect economic, sub forma unei gospodării şi unui menaj, pe măsura ei. Trebuinţele de ordin material ale omului sînt fără sfîrşit şi imperioase.

Pe măsură ce a sporit familia, preotul Costinescu şi-a mărit întreprinderea gospodărească. Părinţii şi copiii au dat exemplul unei munci – ca durată şi intensitate – pînă la limitele raţionale. Nimeni nu s-a sustras de la muncă.

Cînd, în 1883, s-au stabilit la Măşcăteni, soţii Costinescu s-au aşezat într-o casă dată de locuitori, care era la fel cu celalalte din sat. Ca mobilier aveau: o laiţă cu scînduri aşezate pe două capre de lemn, masă de brad cu două scaune, un dulap pentru haine, un blidar, o lampă şi sipetul cu zestrea soţiei.

Satul Măşcăteni avea pe atunci un aspect primitiv. Casele, acoperite cu stuf, erau mai toate cu o singură cameră şi o tindă, lipite pe jos. Geamurile nu se puteau deschide. Prin curţi se vedea cîte o şură dărăpănată, cu pereţii căzuţi de ploi, sau cîte un coşar, plecat pe o parte, gata să cadă. Grădinile erau înconjurate cu şanţuri sau cu garduri vii de cătină.

Locuitorii încă din timpul iernii se angajau cu lucrul la curtea boierească pentru vara următoare, în condiţii cu totul defavorabile lor. In timpul muncilor agricole, mai mare peste sat era Ion Bodogan, feciorul boieresc, care scotea oamenii la lucru. Intr-o mînă avea harapnicul, iar în cealaltă prăjina de 12 palme, cu care măsura cirţile oamenilor. Era ştiut că el trebuia să-şi scoată simbria din vîrful prăjinii, adică măsurătoarea era făcută totdeauna în folosul stăpînului şi în dauna muncitorilor. Viaţa de interior a locuitorilor era mizeră, iar locul de distracţie, cîrciuma. Intr-o parte de sat se găseau sălaşurile de ţigani, care constituiau o tristă amintire din timpurile robiei.

Chiar de la început, preotul Costinescu şi-a dat seama că nu avea aproape nimic de aşteptat de la satul Măşcăteni. Venitul din popor era ca şi inexistent. Trebuia deci dusă o îndoită muncă: pe de o parte ridicarea materială a poporănilor şi pe de alta pentru propria înstărire prin mijloace personale.

A început cu sfaturi, apoi cu dojeni, dar treaba mergea anevoie; dacă vorbele foloseau prea puţin, pînă în cele din urmă faptele au fost convingătoare. Preotul s-a concentrat asupra gospodăriei sale. A cumpărat de la sat locul, a stricat casa cea veche şi a clădit alta nouă, încăpătoare, sănătoasă şi plăcută. Cu încetul a organizat curtea şi ograda cu fel de fel de acareturi; grajd pentru cai, şură şi ocol pentru vite albe şi viţei, staul de oi, cocine de porci, droşcărie, coşar pentru porumb şi hambar pentru cereale. In fundul curţii era livadă cu pomi şi grădină de zarzavat.

După mai mulţi ani de muncă, preotul Costinescu, ajutat de soţie şi de copii, a întemeiat o gospodărie cu adevărat *model*, de la care sătenii au luat frumoase exemple. Ceea ce preotul săvîrşea în mare, ei realizau mai în mic în gospodăriile lor. Cînd, după 23 de ani, preotul a trebuit să se mute la parohia vecină, satul Măşcăteni avea cu totul altă înfăţişare: gospodăriile erau mai înstărite, mai ordonate şi aproape toate aveau livezi cu pomi bine îngrijiţi.

La Ionăşeni, preotul Costinescu a găsit drept casă parohială o cocioabă năpădită de buruieni. Nu s-a descurajat şi s-a aşezat cu dîrzenie la lucru, ajutat de familie. A făcut casă nouă, a ridicat toate dependinţele necesare, a nivelat locul astupînd o rîpă, unde a întemeiat o livadă cu pomi, a captat un izvor şi a întocmit un rîmnic cu peşte. După cîţiva ani, gospodăria preotului era printre cele mai frumoase din Ionăşeni. Satul acesta avea peste 300 de familii, cu locuitori înstăriţi. Veniturile din popor erau acum mai mari, astfel că preotul şi-a restrîns activitatea gospodărească, cultivînd numai pămîntul bisericesc.

Pentru ridicarea stării materiale a poporului, preotul Costinescu a folosit şi forma – pe atunci nouă – a cooperaţiei economice. Sub îndrumarea sa şi a învăţătorului Ion Bontaş, a luat fiinţă în 1905, în Ionăşeni, banca populară «Vulcanul».

In opera sa de îndrumare gospodărească a poporănilor, preotul Costinescu a fost un adevărat popa Tanda. Astfel, părintele Trandafir din Sărăceni nu este numai tip creat de fantezia scriitorului; Ion Slavici ar fi găsit un personaj aievea la Măşcăteni şi la Ionăşeni pe Jijia.

In anul 1935, preotul Costinescu, în vîrstă de 76 ani, s-a retras la pensie. Prin contribuţii proprii, copiii au cumpărat o casă în cartierul Tătăraşi (Iaşi), pe care au dotat-o cu tot ce era necesar pentru două persoane în vîrstă, care se retrăgeau la o binemeritată odihnă. Tot în deplină înţelegere au instituit mamei lor o pensie lunară mai mare decît cea pe care o primea bătrînul preot. Eleonora Bejinaru avea sarcina să colecteze contribuţiile fraţilor şi surorilor şi la finele lunii să le dea o destinaţie aşa de frumoasă. Iulieta Costinescu, în marea ei bunătate, întrebuinţa mulţi din aceşti bani pentru daruri şi mici atenţii faţă de nepoţii şi strănepoţii care veneau s-o vadă.

Amîndoi bătrînii îşi găseau fel de fel de treburi în mica lor gospodărie, din deprinderea de a nu sta fără lucru. In zile de sărbătoare, preotul slujea la capela Spitalului Paşcanu din Tătăraşi, întărind sufleteşte pe săraci şi pe suferinzi. In fiecare zi, în casa părinţilor se găsea cineva dintre urmaşi, iar sărbătoarea aveau loc adevărate întruniri de familie. Astfel viaţa se desfăşura, pentru amîndoi bătrînii, cu mulţumirea sufletească a datoriei împlinite şi în aşteptarea a ceea ce trebuia să se întîmple odată, peste voinţa şi peste puterea lor.

Iulieta Costinescu s-a stins din viaţă uşor şi fără suferinţă, în ziua de 31 iulie 1943, la vîrsta de 76 ani şi 15 zile. A murit în luna în care se născuse şi al cărui nume îl purta. Aşezată în sicriu, părea o mucenică a vieţii, iar mîinile încrucişate pe piept au fost sărutate cu evlavie de către urmaşi. Petrecută de o mulţime de

rude, cunoştinţe şi admiratori, la marginea gropii s=au vărsat lacrimi şi s=au rostit cuvinte de binemeritat omagiu [6]).

După pierderea soţiei, preotul Costinescu a dus viaţă de înţelept, înconjurat de grija atentă a tuturor copiilor săi. Devenise trist, meditativ şi deseori făcea aluzii la odihna de veci, pe care o dorea. Simţea o datorie să vadă cît mai des mormîntul de la cimitir în faţa căruia stătea pe gînduri, ceasuri întregi. Cînd se adunau copiii, le dădea sfaturi să fie solidari şi să se ajute în greutăţile vieţii. Ca o deviză, le spunea mereu: «Să nu vă răzleţiţi, dragii mei».

Către sfîrşit, au urmat ani grei, cu boli şi suferinţe fizice, în care timp a fost îngrijit de Paulina şi de soţul său, cu un devotament demn de înălţimea morală a acestei familii.

Preotul Costinescu a murit în sîmbăta Paştilor, la 23 aprilie 1949, la vîrsta de 90 de ani, o lună şi 6 zile, şi a fost înmormîntat alături de soţia sa [7]).

Pe cruce este aşezată fotografia celor doi soţi, fotografie ce a fost dăruită de către preot, fiecăruia dintre copiii săi, cu următoarele versuri:

Ca amintire că noi în lume am trăit
Şi ca părinţi din inimă şi suflet v=am iubit,
Şi totdeauna grijă v=am purtat
Şi niciodată nu v=am uitat,
A noastre chipuri vă încredinţăm
Spre amintire că în veci nu vă uităm.
Pentru aceia cînd mîna ce aceste rînduri a scris
Va dispare din lume ca un vis,
Şi în viaţă eternă ne vom odihni
Şi în astă lume nu vom mai fi,
Priviţi aceste chipuri şi nu ne uitaţi
Şi pentru noi bunului Dumnezeu vă rugaţi
Ca de păcatele omeneşti să fim iertaţi.

In expunerea de faţă am pătruns în viaţa unei familii. Tot ce am întîlnit aici este interesant: concepţia despre lume şi viaţă, structura, organizarea şi funcţionarea internă, solidaritatea între generaţii, munca stăruitoare. Dacă lucrarea ar fi o nuvelă, multe din cele arătate ar părea neverosimile. Dar am alcătuit=o pe bază de informaţii obiective. N=am vorbit despre îngeri, ci tot despre oameni cu calităţi şi izbînzi, cu scăderi şi înfrîngeri, numai că am privit realitatea sub aspectul ei superior.

Ceea ce au înfăptuit, în căsnicia lor, seminaristul cu patru clase de la Socola şi fiica, cu şcoală primară, a unui preot de ţară, este o remarcabilă realizare a vremii, care ridică probleme importante de ordin pastoral.

EUGEN D. NECULAU

---

6) Avocatul Gh. Chiriţescu a publicat un articol în ziarul «Opinia» la 6 august 1943, cu titlul: «A murit o mamă».

7) Au vorbit la mormînt, preotul Ioan Sandu, originar din Ionăşeni şi învăţătorul pensionar Zaharia Strat.

Însemnări

Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, vizitează Arhiepiscopia Iașilor

Marți, 21 iulie a. c., a sosit la Iași Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor.

La centrul eparhial al Arhiepiscopiei Iașilor Dl. Prof. Dumitru Dogaru a fost întîmpinat, în numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin plecat într-o delegație peste hotare, de P. S. Episcop-vicar Irineu Suceveanul, însoțit de P. C. Vicar administrativ Scarlat Porcescu și de P.P. C.C. Consilieri administrativi Pr. D. Hadîrcă, Pr. T. Irimia și Diac. T. Meleșcan.

După popasul făcut la Iași, unde a vizitat monumente de seamă ale acestui oraș, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, însoțit de P. S. Episcop-vicar Irineu Suceveanul, a vizitat o parte din monumentele istorice bisericești din Moldova. După ce a vizitat Casa memorială «Vasile Alecsandri» de la Mircești, oaspeții s-au îndreptat spre orașul Hîrlău. Aici au vizitat biserica Sf. Dumitru, important monument de artă bisericească din veacul XVI, ctitoria lui Petru Rareș, la care se execută însemnate lucrări de reparație și restaurare.

In continuare, au fost vizitate, rînd pe rînd, mănăstirile Sf. Ioan cel Nou-Suceava, Dragomirna, Sucevița, Moldovița, bisericile Voroneț, Mănăstirea Humorului, și mănăstirile Neamț și Agapia.

La toate aceste monumente s-au executat, în ultimii ani, importante lucrări de restaurare prin Direcția Monumentelor Istorice. La majoritatea monumentelor amintite lucrările au fost terminate. La Dragomirna se execută lucrări de finisare și amenajare a chiliilor și a camerelor oficiale. In partea de nord, la extremitatea chiliilor, a fost construit un paraclis pentru trebuințele religioase ale maicilor din mănăstire.

Menționăm, de asemenea, că la Mănăstirea Agapia, cu sprijinul material al Departamentului Cultelor și al Mitropoliei, s-a făcut curățirea picturii bisericii Sf. Voievozi, opera marelui pictor N. Grigorescu. Prin spălare și consolidare, veșmîntul picturii poate fi apreciat și gustat în toată valoarea și frumusețea lui.

La Mănăstirea Varatec, ultimul popas în Moldova, Dl Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor a vizitat și casa de oaspeți a Episcopiei Romanului și Hușilor, unde a fost oaspetele Prea Sfințitului Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor.

In tot cursul vizitei, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, s-a interesat îndeaproape de felul cum slujitorii acestor monumente bisericești își îndeplinesc îndatoririle și a dat prețioase îndrumări privind buna lor păstrare.

CRONICAR

Un document inedit de la Radu Mihnea voievod

In patrimoniul mănăstirii Varatec se păstrează un însemnat număr de documente, în bună parte inedite [1]), al căror interes de cunoaștere depășește — nu o dată și nu cu puțin — pe cel al istoriei așezămîntului de cult ca atare.

Ne oprim în prezentarea de față asupra actului emis de către Radu Mihnea voievod, domnul țării Moldovei la data de 7125 (1617) aprilie 18, prin care i se întărea lui Mitrofan episcopul de Huși proprietatea asupra satului Brătuleți (ținutul Neamț), cu loc de moară pe pîrîul Sărat, cumpărat de la Vasile Aronescul cu 250 galbeni unguresti, bani gata, proprietate pe care episcopul o face danie mănăstirii Secul [2]).

* * *

Transcrierea : [3])

1) Unele ne sînt cunoscute grație lucrării semnate de către Toma G. Bulat, «Documentele Mănăstirii Varatec», 1939 (cu erori de datare, transcriere și traducere a cîtorva acte, de unde și necesitatea revizuirii ei), precum și prin intermediul colecției «Documente privind istoria României», A. Moldova, publicată de Academie.

2) M-rea Varatec, nr. inv. 3241.

3) A fost respectată, pe cît posibil, grafia din original (inclusiv scrierea numelor proprii și al literei de la începutul unei noi fraze), precum și prescurtările (neoperîndu-se întregirile). Literele suprascrise au fost coborîte în rînd, fapt asupra căruia s-a atenționat prin încadrarea lor între paranteze. S-a recurs la punctuația actuală și la împărțirea logică pe paragrafe.

«† мл(с)тїю бж҃їею, мы, їѡ радꙋ воево(да) ми(х)нѣ г(с)п(д)ръ земли мѡ(лдав)скои.

Знаменито чини(м) ис си(м) листо(м) наши(м), въсѣ(м), кто на не(м) възри(т) или чтꙋчи е(г) ꙋслыши(т), ѡ(ж) прїиде прѣ(д) нами и прѣ(д) ꙋсими нашими мѡ(лдав)скими бѡлѣри, слꙋга на(ш) василїе ароне(с)кꙋ(л), никїи(м) непонꙋжде(н) ани присилова(н), нѫо добраа своа волѣ и прода(л) своа праваа ѡ(т)нинꙋ и по милованїе за право-вѣрное его вовы слꙋженїе, ѡ(т) ꙋрикъ за милованїе ѡ(т) арона воево(дї) и ѡ(т) нарѣж(д)енїи за потвръж(д)енїе ѡ(т) еремїѧ воево(да) и ѡ(т) симеѡ(н) воево(да) и ѡ(т) ко(с)та(н)ти(н) воево(да) и ѡ(т) стефа(н) то(м)шеви(ч) воево(да), едно село, на имѣ брътꙋлецїи ѡ(т) воло(ст) неме(ц)комꙋ, съ мѣсто за мли(н) ꙋ исто(ч)ни(н) селꙋ, на имѣ сърать, которыи се(л) бы(л) послꙋше(н) прѣ(д) жекъградꙋ неме(ц)скомꙋ; того ꙋбо село прода(л) ѡ(т)цꙋ и млебникꙋ нашемꙋ, кꙋ(р) митрофа(н) е-п(с)кпъ хꙋ(ш)скомꙋ, ради двѣстѣ ꙋг(р)аски(х) червени(х) злати(х) и пѧ(т)десѣ(т) и въставшисѧ ѡ(т)цъ и млебни(к) на(ш) митрофа(н) е-п(с)кпъ, и заплати(л) вържка(х) слꙋѕѣ нашемꙋ, василїе аронескꙋ(л), въ-се исплъно, съ готовими пинѣзи, двѣ стѣпѧ(т) десѧти(х) злати(х) че(р)влени(х), ѡ(т) прѣ(д) нами и ѡ(т) прѣ(д) въсего съвѣта г(с)п(д)в ми. и въ то(м) тосда(ж), ѡ(т)цъ и млебни(к) на(ш), ми(т)рофа(н), еп(с)кпъ мартꙋриси(л) прѣ(д) нами и прѣ(д) ꙋсими нашими бѡлѣри ма-лими и великими, како то(т) село кꙋпи(л) дабѫде(т) стѣ мона(с)тири съкꙋлꙋ, въ свое(м) постригꙋ, идеже е(ст) хра(м) ч(с)тномꙋ ꙋсѣкновенїю ч(с)тнаго и сла(в)наго прр(о)ка и пр(д)тча и кр(с)тлѣ їѡ. тѣ(м), мы, ꙗко(ж)видѣхѡ(м) доброволныии(х) токме(ж) и продажїе к семꙋ и сплъное заплатꙋ е(ж) приꙗ(т) ѡ(т) ѡца и млебника нашего и пакы ꙋсръдїе стнисн е(ж) къ стмꙋ мона(с)тирꙋ съкꙋлꙋ. такожде и мы есми дали и потвръдили стмꙋ мона(с)тирꙋ того вы(ш)писаное село, на имѧ братꙋлецїи, съ мѣсто за мли(н) дабѫде(т) и ѡ(т) на(с) даанїе и потвръжденїе и ꙋри(к) стмꙋ мона(с)тирꙋ, непорꙋшенъ, николиже, на вѣкы вѣчны(х).

а хотаръ томꙋ вы(ш)писанномꙋ селꙋ, на имѧ братꙋлецїи, съ млинь да е(ст) ѡ(т) ꙋси(х) сторѡ(н) по своими старими хотари, по кꙋ-да из вѣка ѡживали.

а на то е(ст) вѣра нашего г(с)п(д)тва вы(ш)писаннаго, мы, їѡ радꙋ(л) воево(д) михнѣ и вѣра прѣвъзлюбленнаго и сръде(ч)наго сна г(с)-п(д)в ми, їѡ алеѯа(н)дръ воево(да) и вѣра бѡꙗръ наши(х): вѣра пана дꙋмитрꙋ гоѫ велика(г) дворника долнѣи земли, вѣра пана никоаръ вели-каго дворника горнѣи земли, вѣра пана їѡнашка пръкълаби хотѣнски(х), вѣра пана гиѡ(р)гїи и василїе пръкѫлаби неме(ц)ки(х), вѣра пана лꙋ-пꙋ(л) драго(т) и дꙋка пръкѫлаби рома(н)ски(х), вѣра пана михꙋла ге(т)-мана и пръкълаба сꙋча(в)скаго, вѣра пана берната посте(л)ника, вѣра пана василїе спътарѣ, вѣра пана михаи(л) фꙋртꙋна чашника, вѣра пана геѡ(р)гїи сто(л)ника, вѣра пана симеѡ(н) геꙋка комиса и вѣра въсѣхь боꙗ(р) наши(х) мѡ(л)да(в)ски(х), велики(х) и мали(х).

а по наше(м) животѣ и г(с)п(д)вованїе, кто бѫде(т) г(с)п(д)ръ ѡ(т) дѣтїи наши(х) или ѡ(т) нашего рѡдꙋ или пакъ бѫде(т) кого бъ избере(т) г(с)п(д)рїе(м) бити нашеи земли мо(л)да(в)скои, то(т) би и(м) непорꙋшилъ наше(г) потвръжденїа нѫ аби дали и ꙋкрѣпили, за что сѫ(т) стнѣси прави(х) ѡ(т)нини и кꙋпе(ж)но на свои(х) прави(х) и пи-тѡмы(х) пѣнѣѕи.

а на и бо(л)шїи крѣпо(ст) и потвръжденїе томꙋ въ семꙋ вы(ш)пи-санномꙋ, велѣли есмы наше(мꙋ) вѣрномꙋ и почете(н)номꙋ болѣринꙋ, панꙋ їѡна(ш)кꙋ генги великомꙋ логофетꙋ писати и нашѫ печа(т) привѣ-зати въсемꙋ и стинномꙋ листꙋ нашемꙋ.

писа(л) дꙋми(т)рꙋ, ꙋ ꙗ(ш), в лтѡ зрке мца апри(л) ні
Иѡ ра(да) воево(да).»

Traducerea:

«Din mila lui Dumnezeu, noi, Io Radu Mihnea voievod, domn al ţării Moldovei.»

Facem cunoscut cu această carte a noastră, tuturor, care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că au venit înaintea noastră şi înaintea tuturor boierilor noştri moldoveni, sluga noastră, Vasile Aronescul, nesilit de nimeni şi nici asuprit, ci de a lui bună voie a vîndut a sa dreaptă ocină şi moşie şi miluire pentru a lui dreaptă şi credincioasă slujbă, din uric de miluire de la Aron voevod şi dres de întăritură de la Eremia voevod şi de la Simeon voevod şi de la Constantin voevod şi de la Ştefan Tomşa, un sat, anume Brătuleţi din ţinutul Neamţului un loc de moară pe pîrîul satului, anume Sărat, care sat a fost mai înainte sub ascultarea Cetăţii Neamţului; deci acel sat l-a vîndut părintelui şi rugătorului nostru kir Mitrofan episcopul de Huşi, drept două sute cincizeci galbeni ungureşti. Şi sculîndu-se părintele şi rugătorul nostru Mitrofan episcopul şi a plătit în mîinile slugii noastre, lui Vasile Aronescul, toţi deplin, cu bani gata, două sute cincizeci galbeni de aur înaintea mea şi înaintea a tot sfatul domniei mele. Şi tot atunci, părintele şi rugătorul nostru, Mitrofan episcop a mărturisit înaintea noastră şi înaintea tuturor boierilor noştri mari şi mici precum şi acel sat l-a cumpărat ca să fie a sfintei mănăstiri Secul, la metania sa şi unde este hram Cinstita Tăiere A Cinstitului Şi slăvitului Prooroc Şi Inainte Mergătorului şi Botezătorului Ion. Deci, noi, dacă am văzut tocmeala şi vînzarea lui, de bună voie, şi pentru această plată deplină ce a primit de la părintele şi rugătorul nostru şi iarăşi osîrdia sfinţii sale cea către sfînta mănăstire Secul. Deasemenea şi noi am dat şi am întărit sfintei mănăstiri acel mai sus scris sat, anume Brătuleţi, cu loc de moară, să fie şi de la noi danie şi întăritură şi uric sfintei mănăstiri, neclintit, niciodată, în vecii vecilor.

Iar hotarul acelui sat mai sus scris, anume Brătuleţi, cu moară, să fie din toate părţile pe hotarele cele vechi, pe unde din veac au umblat.

Iar la aceasta este credinţa domniei mele mai sus scrise, noi, Io Radu Mihnea voievod şi credinţa prea iubitului din inimă fiu al domniei mele, Io Alexandru voievod şi credinţa boierilor noştri: credinţa panului Dumitru Goia mare vornic al Ţării de Jos, credinţa panului Nicoară mare vornic al Ţării de Sus, credinţa panului Ionaşco pîrcălab de Hotin, credinţa panilor Gheorghe şi Vasile pîrcălabi de Neamţ, credinţa panilor Lupul Dragotă şi Duca Pîrcălabi de Roman, credinţa panului Mihul hatman şi pîrcălab de Suceava, credinţa panului Bernat postelnic, credinţa panului Vasile spătar, credinţa panului Mihail Furtună ceaşnic, credinţa panului Gheorghe stolnic, credinţa panului Simeon Gheucă comis şi credinţa boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa şi domnia noastră, cine va fi domn dintre copiii noştri sau din neamul nostru sau iar pe cine îl va alege Dumnezeu să fie domn al ţării noastre, Moldova, acela să nu strice a noastră întăritură, ci să-i dea şi să-i întărească, pentru că-i este sfinţii sale dreaptă ocină şi cumpărătură pe banii săi cei buni şi drepţi.

Iar spre mai mare putere şi întăritură a celor mai sus scrise, am poruncit credinciosului şi cinstitului boier, pan Ionaşcu Ghenghea mare logofăt să scrie şi pecetea noastră să atîrne de adevărata carte a noastră.

A scris Dumitru, la Iaşi, în anul 7125, luna aprilie 18

Io Radu voevod».

* * *

De pergament este aninată, cu un şnur de mătase roşie, o pecete din ceară (de culoare roşie, diametru 10 cm.), aflată într-un căuş de ceară naturală. Pecetea cuprinsă între două cercuri concentrice poartă următoarea legendă:
adică: «Pecete. Io Radu voevod, fiul lui Mihnea voievod, domnul ţării Moldovei». In cîmpul peceţii, un scut heraldic pe care este reliefat capul de bour (stema Moldovei), avînd între coarne o cruce; acestea sînt încadrate de două stele, fiecare cu cîte cinci raze. In partea inferioară, la senestra, luna conturnată, iar la destra, o rozetă.

ALEXANDRU LIGOR

Săpăturile arheologice din curtea bisericii Sf. Dumitru-Suceava

La 4 septembrie 1967, au început lucrările de consolidare şi restaurare la turnul-clopotniţă, ridicat de voievodul Alexandru Lăpuşneanu, în anul 1561, la circa 25 m. sud-est de biserica Sf. Dumitru-Suceava, ctitoria lui Petru Rareş.

In acelaşi timp au început în preajma turnului clopotniţă săpături arheologice. Săpăturile au fost conduse de Dl Alexandru Artimon de la Muzeul Judeţean Suceava. Ele au fost reluate în vara anului 1968, şi conduse, de data aceasta, de un colectiv de arheologi, alcătuit din: Mircea D. Matei, doctor în ştiinţe istorice, de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, Alexandru Artimon şi Alexandru Rădulescu. Acestui colectiv i s-a alăturat pentru un timp mai scurt, Lucian Chiţescu.

Fiind necesare vreo 2-3 secţiuni la nord de biserica Sf. Dumitru, acestea s-au efectuat în vara anului 1969, sub conducerea aceluiaşi colectiv.

Săpăturile arheologice au scos la lumină, spre uimirea celor ce le efectuau, vestigii importante, constînd dintr-un bogat material numismatic, fragmente ceramice provenind din diferite epoci, precum şi temeliile a două construcţii, cu caracter religios, ambele mai vechi decît cele existente.

Prima construcţie descoperită este o biserică ridicată în două etape. In prima fază biserica a avut o singură încăpere, de plan patrat, flancată de două abside laterale, sud şi nord, cu un plan, la fel, patrat. Dovedindu-se, mai tîrziu neîncăpătoare pentru trebuinţele credincioşilor, ea a fost mărită, prin adăugirea unei noi încăperi în lungime.

Intrucît zidurile de nord şi sud ale noii încăperi nu se legau structural de acelea ale construcţiei anterioare, ci erau numai adosate lor la punctul de lipire a zidurilor, s-au construit contraforturi pentru sprijin. La o distanţă de 3 m. spre vest de prima pereche de contraforturi s-au construit, în aceeaşi tehnică, o a doua pereche de contraforţi. Faţada de vest a construcţiei era flancată de două turnuri de colţ, avînd cîte un subsol boltit, care putea servi drept ascunzătoare secretă sau gropniţă.

Pornind de la plan, arheologii au ajuns la concluzia că meşterii care au construit această biserică au fost înrîuriţi de arhitectura specifică bisericilor romano-catolice.

In acelaşi timp, ei au afirmat că biserica a fost clădită la sfîrşitul secolului al XIV-lea. Datarea aceasta o sprijină pe descoperirea unei monede anepigrafe găsită aici, de la Alexandru cel Bun, pe temeiul căreia perioada de funcţionare a bisericii poate fi stabilită înaintea anului 1410. Această datare este susţinută şi de alte dovezi de natură numismatică.

In jurul bisericii s-a format un cimitir destinat populaţiei din oraş. In umpluturile din jurul bisericii s-au găsit fragmente de tencuială cu frescă.

După mai bine de un secol de la dărămarea bisericii, s-a construit alta de mai mari dimensiuni. Suprapunîndu-se, iar uneori tăind zidurile bisericii din secolul al XIV-lea, fundaţia noii biserici are o lăţime de circa 2,50 m. şi se adînceşte cam 1,30 m. de la nivelul de săpare al şanţului. Biserica este o construcţie de plan triconc, ca multe biserici clădite în Moldova de meşterii lui Ştefan cel Mare, cuprinzînd pe lîngă pronaos, naos şi altar, un pridvor.

Una din problemele ce-a preocupat pe arheologi, a fost datarea bisericii, precum şi întrebarea dacă a fost folosită în scopurile pentru care a fost ridicată, sau nu.

Intre vestigiile arheologice descoperite cu prilejul săpăturilor din vara anului 1968, a fost găsit un fragment dintr-o frumoasă piatră funerară, care a servit drept material de construcţie. Fragmentul descoperit păstrează numele celui înhumat şi anul morţii sale.

Textul este scris în limba slavă bisericească şi are următorul cuprins: «Acesta este mormîntul Panului Anton vameşul, care s-a săvîrşit... anul 6988 (1480), luna mai, ziua 31».

După cum se vede, inscripţia funerară conduce la concluzia că biserica a fost zidită după anul 1480.

Săparea şanţurilor de fundaţie ale bisericii au distrus mai multe morminte anterioare acestei construcţii. Din pietate, meşterii n-au aruncat

osemintele omeneşti, ci au folosit pentru adăpostirea lor gropniţa turnului de nord-vest al fostei biserici pe care au umplut-o cu oasele descoperite. Printre aceste oseminte s-au găsit numeroase fragmente ceramice şi monede, care aparţinuseră inventarului funerar al mormintelor distruse. Descoperire arheologică importantă care poate atesta vechimea bisericii, este o monedă ungurească aparţinînd bănăriei regelui Ludovic al II-lea şi care nu poate fi mai tîrzie de anul 1526. Arheologii au dedus că săparea şanţurilor de fundaţie ale bisericii, a avut loc după 1526. Este vorba de biserica lui Petru Rareş, ridicată de cunoscutul meşter Ioan Zidarul (Hans Maurer), cu care Petru Rareş şi urmaşii săi, au purtat un îndelungat proces, deoarece acesta părăsise şantierul.

Descoperirea, în cimitir, a unor monede străine (maghiare, poloneze, turceşti) constituie o dovadă a pătrunderii în Moldova a acestor monede pe calea schimburilor comerciale dintre Moldova şi alte ţări ale Europei răsăritene.

Materialul ceramic descoperit confirmă părerea că în veacul al XV-lea, piaţa moldovenească era larg deschisă unor produse străine, mai ales orientale.

Descoperirile arheologice de la biserica Sf. Dumitru din Suceava, aduc importante contribuţii la cunoaşterea trecutului nostru istoric bisericesc.

Pr. NICOLAE PENTELESCU

Muzeul arheologic din Piatra Neamţ

Piatra Neamţ, 1968, 14 p.

Constantin Mătase, nonagenarul director al muzeului arheologic din Piatra Neamţ a publicat un ghid al acestui muzeu. O lucrare, fără îndoială, foarte utilă. Ea începe cu o scurtă expunere istorică din care aflăm că în 1934, într-o suburbie a oraşului Piatra Neamţ, Constantin Mătase a pus bazele unui muzeu. Intre timp, el a publicat lucrări arheologice, mai ales în legătură cu paleoliticul, precum şi cu unele aspecte din trecutul ţinuturilor nemţene.

Inainte de 1944, muzeul din Piatra Neamţ avea doar 1.760 piese arheologice. Astăzi, acest muzeu are 16.000 piese din cele mai îndepărtate timpuri: neolitic, bronz, fier, epoca dacică, epoca stăpînirii romane, perioada de trecere la feudalism, începuturile feudalismului pînă la formarea statului feudal al Moldovei şi pînă la epoca lui Ştefan cel Mare.

Personalul muzeului a făcut săpături arheologice şi a reuşit să descopere mult material din neolitic, care cuprinde fazele culturii Cucuteni.

In anul 1960, colectivul muzeului a început să studieze tema: „*cunoaşterea strămoşilor*", cercetările şi strădaniile făcute au adus contribuţii importante în legătură cu istoria plaiurilor nemţene.

Clişeele, bine executate, prezintă obiectele din muzeu.

Deşi este nonagenar, directorul muzeului Constantin Mătase, lucrează activ şi acum. Amintim lucrările sale mai importante: 1) *Călăuza judeţului Neamţ*, Bucureşti, 1929, 193 p. 2) *Cîmpul lui Dragoş*. Toponimie veche şi actuală a judeţului Neamţ, Bucureşti, 1963, 64 p.; 3) *Cercetări din preistoria judeţului Neamţ*. Cu o prefaţă de Radu Vulpe, Bucureşti, 1940, 41 p.; 4) *Sate, biserici şi livezi la anul 1428 în judeţul Neamţ*. P. Neamţ, 1937, 12 p.; 5) *Palatul cnejilor*, Bucureşti 1935, 161 p.; 6) *Deux stations céramique peinte de Moldavie*, Bucureşti, 1940, p. 69-84; 7) *Frumuşica Village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie de Nord*, Bucureşti, 1946, 162 p. ş. a.

Nonagenarul de azi are energia de a conduce un muzeu şi de a îndruma pe cei tineri din jurul său la cercetări ştiinţifice.

La un congres al muzeelor, academicianul Dr. Constantin Daicoviciu a apreciat în mod deosebit munca desfăşurată de Constantin Mătase felicitîndu-l în faţa participanţilor.

IOSIF E. NAGHIU

Atitudinea vieţuitorilor Mănăstirii Neamţ-Secu în războiul de independenţă din 1877

Anul 1877 rămîne în istoria Patriei noastre ca un an de importanţă istorică deosebită. Independenţa obţinută atunci «a fost rezultatul dîrzeniei, luptei şi jertfelor poporului român» [1]).

Lupta poporului român pentru cucerirea independenţei sale, în 1877, a avut un profund ecou între clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe din Moldova. Mănăstirea Neamţ care se afla unită cu Mănăstirea Secu încă din vremea stareţului Paisie, ne oferă o impresionantă pagină în legătură cu felul cum a înţeles să răspundă chemărilor făcute.

In anul 1877, Mitropolitul Iosif Naniescu cerea Mănăstirii Neamţ: 1) Să facă un comitet care să se ocupe cu aducerea de: «scamă, cămeşi, izmeni, colţuni, bani pentru soldaţii ce ar fi răniţi în război».

2) Să se facă înscrierea «părinţilor la Serviciul Ambulanţei Române».

Mănăstirii Secu, la 6 septembrie 1877, i se comunică prin egumenul ei «să anunţe ca vrednici de a merge la ambulanţă pe următorii părinţi:

Venedict Andronic ieromonah
Calistrat Savul ieromonah
Venedict Popescu monah
Dometian Porfire ieromonah
Veniamin Diaconescu monah
Teofan Pamfil monah
Leon Lazăr monah
Calistru Nicolau monah
Samuil Vidraşcu monah
Iosaf Gheorghiu monah [2])
Teodosie Macriu ierodiacon

In total 11 persoane: 3 ieromonahi, 1 ierodiacon şi 7 monahi.

De altfel, nu trebuie să ne surprindă răspunsul pe care-l dă Mănăstirea Neamţ la apelul făcut, dacă ne gîndim că un *Spiridon de la Neamţ* «a fost promotorul ideii în legătură cu viitorul popoarelor europene» şi, în primul rînd, al acelora care stăteau sub jugul imperiului otoman a cărui prăbuşire era indiscutabilă şi iminentă [3]).

Răspunsul Mănăstirii Neamţ la îndrumarea dată de Mitropolitul Iosif Naniescu de a se înscrie la ambulanţă, îl redăm, fragmentar:

«Mulţi din părinţi de îndată cu un mare entuziasm, au şi început a se înscrie spre a lua parte la această frumoasă misiune, însă subsemnatul în unire cu Consiliul Spiritual am observat că nu toţi acei carii au arătat bunăvoinţia sunt capabili spre îndeplinirea unei asemenea misiuni – fiind mare parte infirmi şi înaintaţi în vîrstă – am ales dar dintre toţi un număr de 25 părinţi pe care i-am crezut în bune condiţiuni pentru acest scop».

«Aceşti monahi de la 10 a curentei sînt pregătiţi aşteptînd numai chemarea din partea D.[omnului] Ministru competinte».

«Subsemnatul dar avînd în vedere impacienţa acestor părinţi de a fi chemaţi cît mai curînd la acest nobil şi creştinesc serviciu...» cere să se comunice Ministerului că oricînd vor fi ceruţi, ei sînt pregătiţi [4]).

Stareţ la Neamţ era Timotei (1860-1887). Mitropolia Moldovei a luat act şi a ţinut în evidenţă răspunsul stareţului Neamţului înregistrîndu-l sub Nr. 2026 din 28 septembrie 1877.

Este ştiut că serviciul sanitar român «a funcţionat pe cîmpiile Bulgariei cu o precizie şi perfecţiune remarcabile». Organizarea s-a datorat doctorului Carol Davila [5]). Călugării de la Neamţ ştiau riscurile şi greutăţile într-o companie militară chiar dacă organizarea şi funcţionarea serviciului sanitar şi ambulanţa erau pregătite a fi irepro-şabile.

Pagina patriotismului fierbinte în care apar călugării nemţeni, se completează şi cu iniţiativa particulară a ieromonahului nemţan *Isihie Donici* care, în aceleaşi zile, «au oferit telegrafic serviciile sale armatei».

Protoieria judeţului Neamţ co-

---

1) Dan Berindei, *Cucerirea independenţei României* (1877-1878), Bucureşti 1967, p. 80.

2) Arhivele Statului Bacău, Fond Mănăstirea Neamţ, inventar 611 – Pachet 23 – dosar 59.

3) C. N. Velichi, recenzie la Brovin St. Anghelov lucrarea *Contemporanii lui Paisie* – Sofia 1963-1964 vol. I-II (207 şi 232 p.) Romanaslavica XII – Bucureşti 1965 p. 372.

4) Ordinul Mitropoliei Iaşi Nr. 1837 din 27 august 1877, răspunsul Mănăstirii Neamţ Nr. 81 din 22 septembrie 1877, Arhivele Statului Bacău, Fond Mănăstirea Neamţ, Inventar 611, Pachet 23, dosar 54.

5) Elena Popescu, *Mărturii muzeistice din războiul pentru independenţă* (p. 217-220), Revista Muzeelor, nr. 3 an IV, 1967, p. 218.

munica, la 6 septembrie 1877, Mănăstirii Neamţ că a dat pentru ieromonahul Isichie Donici «referinţe morale bune» şi pune în vedere ca Isichie Donici să fie înştiinţat «ca să aştepte că va fi chemat». Acelaşi stareţ, Timotei, punea rezoluţia: «Se va face cunoscut Ierom[onahu-lui] Isichie despre aceasta» [6]).

Bucuria ieromonahului Isichie Donici a fost, fără îndoială, mare.

Sînt gesturi care mişcă. Sînt împrejurări cînd se arată cum şi cine sînt oamenii şi instituţiile.

Mănăstirea Neamţ a dovedit prin vieţuitorii ei că a înţeles un mare moment din istoria Patriei fiind alături de popor.

Diac. Prof. I. IVAN

Un grăitor exemplu de umanism

In dramatica încleştare cu valurile puhoaielor care se rostogoleau peste aşezările omeneşti ale Ardealului, spulberînd case, înecînd vite, înămolind terenuri cultivate şi punînd în primejdie de moarte viaţa oamenilor, armata ţării şi-a arătat întregul ei eroism. Numeroşi ostaşi au săvîrşit fapte de adînc umanism cu sacrificiul propriei lor vieţi.

La Tirgu-Mureş, de pildă, s-a remarcat în chip deosebit sergentul Mircea Robu în vîrstă de 22 ani, originar din comuna istorică Volovăţ, care după ce a scos din valuri mai multe persoane şi lupta pentru a salva alte vieţi omeneşti, fiind lovit de o bară de lemn, s-a scufundat în adîncul apelor nestăvilite.

Sîmbătă, 23 mai a. c., a avut loc în comuna natală, funeraliile acestui erou al sacrificiului de sine, dîndu-i-se onorurile cuvenite.

Inainte de pornirea impresionantului cortegiu funebru din curtea casei părinteşti, spre biserică şi cimitirul satului, părintele R. Vasiliu a rostit o însufleţită alocţiune, arătînd că regretatul ostaş s-a născut în satul Volovăţ, în spiritul omeniei ţăranului român şi a jertfei pentru semeni şi ţară.

In plînsul sfîşietor al mamei şi al fraţilor, corpul neînsufleţit al eroului, purtat pe braţe de ostaşi, a fost condus la locul de veşnică odihnă, fanfara militară a intonat marşuri funebre pe tot parcursul drumului.

Slujba înmormîntării, a fost săvîrşită de preoţii: R. Vasiliu, O. Gherasim, Il. Antonovici, T. Turanschi şi C. Mandachi, care a şi adus eroului, în cuvinte patetice, ultimul omagiu din partea Bisericii, al cărui fiu credincios a fost.

La mormînt, figura tînărului Mircea Robu, a fost evocată de Constantin Halip, primarul comunei, de Vasile Cîrmaciu, secretarul Comitetului comunal al U.T.C., de căpitanul Petru Crîng şi de caporalul Ion Creangă din aceeaşi unitate militară cu cel dispărut.

In salve de arme, corpul neînsufleţit al vrednicului de pomenire Mircea Robu, a fost coborît în mormînt, care a fost acoperit cu buchete de flori şi jerbe funerare.

La căpătăiul eroului, s-a aşezat o prea frumoasă cruce sculptată în piatră, drept omagiu pentru sacrificiul de care el a dat dovadă în aceste împrejurări grele pentru poporul român.

Pr. O. GHERASIM

---

6) Arhivele Statului Bacău, Fond Mănăstirea Neamţ, Inventar 611, Pachet 23, Dosar 59.

Comunităţi religioase moderne în spaţiul est-asiatic, (În «Herder—Korrespondenz» 3/1970).

Toate marile comunităţi religioase de azi îşi au originea în Asia. Aici au trăit Moisi, Buddha, Lao-tse, Confucius, Iisus şi Mohammed. Acestui fenomen, evident interesant, i se adaugă alt fapt interesant: în diferite ţări ale Asiei apar mişcări religioase de un gen nou. Începutul lor se semnalează în oarecare măsură în secolul trecut, dar ele iau avînt abia după al doilea război mondial. Da, Hinduismul n-a dispărut în India, nici Islamismul în Indonezia, nici Creştinismul în Filipine şi nici Buddhismul în alte ţări asiatice dar acum apar «religii noi», cu organizaţii închegate, cărora însă cu greu li se potriveşte numele de «religii» în conceptul tradiţional al cuvîntului. În Asia se vorbeşte de altfel mai mult de ordine, de învăţătură, mişcări, comunităţi, fiind greu de tras linii de demarcaţie între activitatea lor religioasă şi cea lumească. Astfel «religiile moderne» din Asia ar putea fi tot atît de bine numite: concepţii despre lume, sisteme de valori, mişcări mesianice, profetice.

Desigur, aprecierea acestor mişcări religioase nu trebuie să se facă după criteriile creştinismului, întrucît doctrinele lor în bună parte încă nu sînt precizate şi nu dispun de factorul tradiţiei. Caracteristic le este faptul că întemeietorul de religie, fie prin autopropovăduire, fie prin credinţa aderenţilor săi, devine conţinut al revelaţiei şi-i privit ca Dumnezeu sau Mesia. Unele dispun chiar de mai multe revelaţii.

Originea «religiilor noi» asiatice este variată.

Astfel, sub influenţa unor idei apusene, au apărut în Hinduism, pe lîngă «gruparea ortodoxă», mai multe mişcări cu caracter de reformă, care şi-au împropriat idei creştine şi apusene şi avînd o atitudine de înţelegere faţă de lume. Prima dintre acestea este mişcarea numită: Brahma Samaj, — «Comunitatea celor ce cred în Dumnezeu». Întemeiată în 1828, mişcarea combate divinizarea, sinuciderea văduvelor după moartea soţilor, poligamia, căsătoria copiilor (nevîrstnici) şi sistemul descriminator al castelor. Întemeietorul mişcării, Ram Mohan Raj, în lupta sa pentru reforme sociale, se referă îndeosebi la Iisus Hristos ca la o autoritate morală. Raj urmărea să întemeieze o religie universală, care să întrunească monoteismul Islamului, morala Creştinismului şi filozofia Vedei. După moartea întemeietorului «noua religie» s-a îndepărtat de Hindusim. O altă mişcare ieşită din Hinduism este cea numită Arja Samaj «Comunitatea Arienilor» (1875), cultivînd filozofia Vedei şi urmărind reforme sociale. Doctrinarii mişcării, interpretînd Veda, susţin că descoperirile moderne: electricitate, telegrafie etc., în fond nu sînt altceva decît interpretările unei revelaţii divine proprii Vedei. Cultivarea Vedei este asociată cu vehementă critică la adresa Creştinismului şi Islamismului. Intemeietorul mişcării, Dajanand Sarasvati, dezvoltă teoria că «poporul credincios» din India avea la început putere asupra întregului pămînt, dar în decursul timpului prin certuri şi idolatrie, depărtîndu-se tot mai mult de adevărata învăţătură, şi-a pierdut puterea nu numai în lumea întreagă, ci şi în India. Acum toţi sînt chemaţi să recîştige Indiei gloria din trecut. Arja Samaj a devenit precursorul mişcării naţionaliste din Hindu: Jan-Sangh. Mişcările acestea prezintă elemente noi în forme vechi.

Misiunea Ramakrishna, cu 100 centre în India şi 20 centre în afara Indiei, nu activează de loc politic şi se străduieşte să răspîn-

dească mesajul religios al Hinduismului, activînd totodată şi social şi caritativ în şcoli, spitale, cămine de orfani etc. Înfiinţată în 1897 de Swami Vivekananda, cultivă doctrina brahmanului bengal, Ramakrishna, misticul care voia să realizeze «unitatea cu Dumnezeu», socotind posibilă o unire şi cu Krishna, Iisus sau Buddha. Mulţi indieni îl ţin de «sfînt» care a putut «vedea» Veda, asemenea vechilor mistici. Pentru Ramakrishna Veda este o carte esoterică pe care o pot interpreta numai anumiţi cunoscători. O nouă metodă pentru cîştigarea «mîntuirii» — metodă formată dintr-o sinteză de idei din gîndirea Indiei şi idei apusene —, propoveduieşte bengalul Aurobindo Ghosh (1872-1950). Centrul mişcării este la Ashram în Pondicherry. Aici aderenţii mişcării voiesc să înfăptuiască «viaţa divină pe pămînt», prin muncă, exerciţii fizice şi dezvoltare spirituală.

În Islamism exista în veacul trecut o serie de mişcări, prezentînd un amestec de motive religioase şi politice şi propovăduind o catastrofă în lume, aducînd eliberarea credincioşilor. Mişcarea mesianică Darul-Islam voieşte să întemeieze o teocraţie islamistă. Oficial desfiinţată în 1925, continuă totuşi să activeze.

În Indonezia se observă o puternică afirmare pentru cultul păgîn al strămoşilor. Din categoria aceasta fac parte mişcările: Njuli din Borneo, Mejapi din Celebes şi Parhu-Oamdam din Sumatra. Njuli propoveduieşte revenirea strămoşilor care vor aduce epoca de aur pe pămînt. Mejapi propoveduieşte că prin străduinţă se poate lua contact cu străbunii chiar în timpul vieţii, iar Parhu-damdam propovăduieşte sosirea unui «mileniu» în care va veni un mîntuitor ducînd «poporul ales» la mîntuire. Însemnătatea acestor grupări religioase nu trebuie subapreciată. Spre exemplu, în Java, a apărut o astfel de grupare ca reacţiune faţă de demoralizarea, revoltele şi haosul economic de acolo, ca o «reînarmare morală-mistică-javană». Mişcarea urmăreşte să reînvie cultura veche din Java.

Mişcările înnoitoare din Indonezia se caracterizează printr-un amalgam de idei păgîne, hinduiste, buddihste, mahdiste, musulmane şi hiliaste.

«Religii moderne» de inspiraţie buddihstă există îndeosebi în Vietnam şi Japonia. Dar, pe cînd cele din Vietnam sînt sincretiste, avînd şi multe elemente creştine şi taoiste, cele din Japonia n-au nimic din Creştinism, au cîteva elemente taoiste şi sînt de puternică inspiraţie buddhistă. Cele mai cunoscute religii moderne din Vietnam sînt: Cao-Dai şi Hoa-Hao. Caodaismul, înfiinţat în 1926 ca «Buddhism renovat» şi ca «a treia iertare a lui Dumnezeu în Orient», are diferite rădăcini. Înfiinţătorii lui: Ngo-Van-Chieu se ocupa cu spiritismul, iar Le-van-Trung cu asceza, amîndoi susţinînd că «fiinţa cea mai înaltă» a venit sub numele «Cao-Dai» pentru a propovădui adevărul. Le-Van-Trung se numea pe sine «Soarele Trung de la ramura Tao» şi a primit titlul de «papă pămîntesc temporar». Revelaţia caodaismului este dificil de descifrat, fiindcă pe lîngă mesajele lui Cao-Dai are şi mesaje ale poetului chinez Li Tai-po, numit «papa spiritual», apoi elemente de la Victor Hugo şi Newton, primite pe calea spiritismului şi numai parţial fixate în scris, precum şi elemente din Creştinism, Buddishm şi Taoism. După caodaism Dumnezeu le-a iertat de două ori oamenilor păcatele, o dată în Apus prin activitatea profeţilor Moisi şi Iisus şi în Răsărit prin profeţii Buddha Sakyamuni şi Lao-tse. Dacă atunci Dumnezeu a apărut ca om, acum vine ca spirit curat cu un mesaj despre «viaţă, iubire şi adevăr», pe care urmîndu-l toate religiile îşi vor reprimi «unitatea lor originară», numită «a treia iertare». Caodaismul dispune de organizaţie ierarhică cu: papă, arhiepiscop, preoţi şi avocaţi, cu un colectiv legislativ şi propovăduieşte iubirea faţă de aproapele.

Hoa-Hao a apărut în 1939. Întemeietorul, Huynh Pho So, luptător din rezistenţă, vindecat, în apropierea unui altar buddhist, din grele suferinţe, s-a simţit chemat să reformeze Buddhismul în sensul întoarcerii la simplitatea moravurilor religioase. Astfel e combătut formalismul preoţesc, pagodele şi orice pompă. Mişcarea sa a luat colorit social şi politic, accentuat după asasinarea întemeietorului.

În general, «religiile moderne»

vietnameze au un caracter medicinal-magic şi spiritualist-extatic, cu tendinţe universaliste şi pacifiste.

Religiile moderne japoneze au rădăcinile în Amido-Buddhism (sec. 12), în Zendo-Buddhism (sec. 12) şi în şcoala Nihiren (sec. 13), cultivatoarea doctrinei Lotos. Cele mai cunoscute religii noi din afara Japoniei sînt: Soka Gakkai («Societatea de studii pentru crearea de valori»); Reiju-Kai («Societatea prietenilor sufletului») şi Rissho-Kosai-Kai («Societatea pentru construirea legii şi comunităţii»), toate cultivînd îndeosebi doctrina Nichiren. După aceasta, lucrarea Lotus din India cu pretenţia de a fi «revelaţia realităţii adevărate a universului» este identică «cu adevărul». Doctrina Lotus propovăduieşte salvarea lumii de către un Buddha «rege-legiuitor». Toţi oamenii şi peste tot fiinţele au menirea să devină Buddha. Astfel Lotus-Sutra este o scriere, exprimînd nădejdi frumoase. Nichiren credea că sfîrşitul lumii este apropiat şi deci omenirea trebuie pregătită în acest sens. Afirmaţia sa că Japonia este aleasă să devină centrul pentru reînnoirea lumii, a dat tuturor religiilor moderne de azi din Japonia un puternic impuls naţionalist. Sub aspect religios, conceptul lor despre Dumnezeu pendulează între un Mîntuitor personal, concretizarea lui Dumnezeu în fiecare credincios şi între egalarea naturii cu Dumnezeu.

Religiile moderne din Corea-Ch'ondokyo («Societatea drumului ceresc»), Park Chongnokyo ş. a. au şi ele elemente creştine, propoveduind, pe baza unei revelaţii specifice, mîntuirea viitoare, alături de o fericire pămîntească.

Elemente comune tuturor acestor «religii moderne» sînt: o bună organizaţie, înfăptuirea fericirii pe pămînt, crearea unui «om nou» pentru o societate nouă şi nădejdea de a pune capăt războiului, mizeriei şi oprimării umane.

Prof. O. BUCEVSCHI

Alt-Katholisches Jahrbuch 1970, Bonn, 96 p.

Este «Anuarul Bisericii Vechi-Catolice Germane» editat de Episcopia din Bonn (R.F.G.). Chiar la început, pe pagina a treia, o surpriză plăcută: reproducerea unei icoane dintr-un evangheliar din sec. XII, aflat în posesiunea Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. Icoana reprezintă pe Mîntuitorul, Maica Domnului, Ioan Botezătorul şi cei patru evanghelişti. Pe lîngă obişnuitele date calendaristice, Anuarul cuprinde scurte expuneri ale unor episcopi vechi-catolici, precum şi concentrate expuneri asupra unor probleme la ordinea zilei în contextul bisericesc şi teologic de azi. Aşa, Episcopul I. Brinkhues din Bonn, sub titlul: «Unitate în adevăr şi sfinţire» spune între altele: «Un mare rău este schisma dintre Biserica răsăriteană şi cea apuseană, ca şi schisma din aceasta din urmă. Nu unitate, ci multiplă despărţire a făcut stăpînirea romană, fiindcă a detronat iubirea şi a pus în locul ei forţa. Noi tindem spre unitate, avînd scris pe stindardul nostru: «Nu poate să existe alt fundament decît cel pus de Iisus Hristos». Primatul istoric al Romei e recunoscut ca *primus inter pares*. Dr. Andreas Rinkel, primatul onorific al comunităţii bisericeşti vechi-catolice spune: «Biserica este una peste toate frontierele, căci ea este Biserica lui Hristos. Este una, fiindcă de-alungul veacurilor se ştie legată cu Biserica apostolilor şi martirilor cu Biserica lui Petru, Ioan şi Pavel, cu Biserica lui Atanasie şi Hrisostom, a lui Ciprian şi Augustin. Unitatea ei se bazează pe depozitul catolic, cuprins în cuvîntul şi lucrarea mîntuitoare a lui Hristos, în lucrarea apostolilor Săi şi în păstrarea lui cu fidelitate de către martorii ei din toate veacurile». Prof. Dr. W. Küppers creionează problema intitulată: «Biserica în libertate şi angajare», care va fi discutată la al 20-lea Congres vechi-catolic internaţional din septembrie 1970, la Bonn şi Pr. Wolfgang H. Hollweg (München) se ocupă de problema: «Credinţa în libertate şi angajare». Anuarul cuprinde, firește, şi expuneri asupra constituirii şi dezvoltării Bisericii vechi-catolice. Redă şi mesajul de salut adresat Bisericii vechi-catolice de către Prea Fericitul Patriarh ortodox al Alexandriei, Nicolae VI, cu ocazia întronizării sale şi în care acesta declară că sprijină străduinţele vechi-catolice pentru restabilirea ve-

chii credinţe. P. A. Mitnacht în: «Ideea Paştilor în Bisericile răsăritene», scrie între altele: «Sărbătorile liturgice pascale ale Bisericilor răsăritene redau mult mai pe larg şi clar decît Apusul faptul pascal. Pentru credinciosul răsăritean, noaptea Paştilor întrece toate celelalte evenimente religioase... Şi puterea ideei pascale este activă pentru credinciosul pascal nu numai la sărbătoarea Paştilor. Mult mai mult decît în apusul creştin fiecare duminică constituie pentru creştinul răsăritean o «mică sărbătoare a Paştilor». Mai extragem cîteva afirmaţii din articolul: «Biserica misterului» (Despre spiritualitatea Bisericii răsăritene), semnat de Dr. C. Fink (Tutzing): «Între Biserica răsăriteană şi cea apuseană, deosebirile — după cum au probat discuţiile din anii trecuţi — nu sînt atît de mari şi de neînfrînt, încît să nu se afle posibilităţi, ca, cu bunăvoinţă de ambele părţi, să se înlăture despărţirea. Amîndurora le este ceva fundamental comun: posesiunea succesiunii apostolice, a episcopatului bazat pe taina hirotoniei... Formula stereotipă despre «încremenirea Ortodoxiei» nu se mai poate susţine azi. Ea s-a bazat pe mentalitatea Apusului deosebită de cea a Răsăritului, dar care n-ar trebui să stea în calea unei înţelegeri şi uniri... În Biserica Ortodoxă trăiesc credinţa şi tradiţia Bisericii primare...». La sfîrşit «Anuarul» dă date despre situaţia actuală a Bisericii vechi-catolice: 177 milioane de credincioşi în toate continentele şi de toate rasele, cu 68 Biserici autonome, 1.000 episcopi şi 100.000 preoţi. Sînt înregistrate şi toate Bisericile Ortodoxe şi cele anglicane. Asemenea sînt menţionate revistele acestora şi unele lucrări care se ocupă de relaţii interconfesionale. Menţionăm aici totuşi că, pe cînd revistele altor Biserici Ortodoxe sînt menţionate în numărul lor complet, dintre cele româneşti e notată numai «Biserica Ortodoxă Română»; asemenea nu-i amintit nici un studiu din literatura ortodoxă română privind celelalte confesiuni. Şi nu numai în limba engleză, greacă, rusă ci şi în limba română s-au publicat în anii din urmă astfel de studii. Desigur, lipsă de informaţie suficientă.

Prof. O. BUCEVSCHI

Werner Kohler, **„Die Lotus-Lehre und die modernen religionen in Japan“**, Zürich, 1962, 300 p.

Cartea lui Werner Kohler: «*Învăţătura — Lotus şi religiile moderne în Japonia*» se impune atenţiei şi curiozităţii cititorului prin noutatea cuprinsului ei mai mult decît interesant. Ea s-a născut din preocuparea autorului în legătură cu misterul numeroaselor mişcări religioase moderne din Japonia, pe care savanţii japonezi în ale religiei le numesc «religii nou născute», iar occidentalii le numesc scurt «religii noi» (vezi p. 10 şi 14).

Scopul cărţii se desprinde din următoarea mărturisire a autorului: «Această carte doreşte să fie o contribuţie în sensul că prin oamenii obişnuiţi şi neobişnuiţi ai Japoniei, nouă puţin cunoscuţi, să învăţăm a înţelege şi a iubi pe prietenii noştri luptători pentru nădejde, pentru ca noi înşine să ne deschidem spre căutarea nădejdii comune a lor şi a noastră» (p. 10). De asemenea: «Aceasta (cartea) a fost mereu însoţită de căutarea unei mai bune înţelegeri a misiunii omeneşti îndeosebi. La ce sîntem noi aici? Care este misiunea noastră?» (p. 10).

Despre cuprinsul cărţii ne lămureşte însuşi autorul în felul următor: «Această carte încearcă să dea o suprapriviere despre religiile moderne importante din Japonia, să le caracterizeze şi să le prezinte în legătură cu istoria. Sînt prezentate amănunţit cele trei mai mari dintre ele. Ele se întemeiază pe una din cele mai însemnate scrieri budiste, pe Lotus-Sûtra» (p. 13). Tot despre cuprinsul cărţii, autorul spune astfel: «În focarul acestei cărţi sînt în mişcare oameni indicaţi, bărbaţi şi femei în pornire după un ţel al vieţii» (p. 9).

După ce cititorul străbate cu iscusită zăbavă întreg cuprinsul cărţii, constată cu satisfacţie că autorul a reuşit să realizeze în această carte ceea ce şi-a propus.

După ce în prefaţă dă o caracterizare de ordin general a adepţilor mişcărilor religioase moderne din Japonia (p. 9-12), autorul intră în miezul propriuzis al subiectului ales spre tratare, pe care-l tratează în opt capitole, unul mai interesant decit celălalt.

Astfel, în cap. I. Ce sînt religiile moderne din Japonia? (p. 13-22), autorul prezintă trăsăturile caracteristice ale acestor mişcări religioase, care sînt următoarele: nădejdea într-o lume mai bună; formarea unei noi societăţi; mîntuirea şi vindecarea; asumarea unei misiuni: a cîştiga lumea prin mărturii în cuvînt şi faptă. Reţinem sublinierea: Aceste mişcări noi sînt foarte departe de a voi să fie creştine» (p. 22).

Întrucît «mişcările moderne sînt organizate pe fundalul istoriei Japoniei» (p. 23), autorul expune — în cap. II. «Religii în istoria şi prezentul Japoniei» (p. 23-47) — în linii mari istoria religiilor în Japonia pe fundalul istoriei profane a acestei ţări. De fiecare dată, subliniază aspectele care au importanţă pentru înţelegerea religiilor moderne din Japonia (vezi, de ex., p. 38 şi 42).

În cap. III. «Religii moderne tipice» (p. 49-117), autorul prezintă mişcările pe care le socoteşte tipice pentru nou născutele religii din Japonia de azi. Acestea sînt următoarele: Tenri-kyô, Ômato-kyo, PlKyôdan, Seicho-No-Ie şi Odoru-Shûkyô.

Întrucît ea este baza comună a tuturor mişcărilor-Lotus moderne, autorul discută în cap. IV. «Lotus-Sutra» (p. 119-176) înţelesul general al cărţii Lotus-Sûtra. În continuare o lasă pe aceasta să vorbească pentru sine, arătînd apoi cum a fost ea înţeleasă şi răstălmăcită de-a lungul istoriei şi în prezent.

În cap. V. «Profetul Nichiren» (p. 177-200), autorul schiţează viaţa şi prezintă gîndirea profetului Nichiren (1222-1282), care are un ecou profund şi puternic în cadrul religiilor moderne din Japonia.

După această îndelungată pregătire, autorul prezintă în cap. VI (p. 201-264) *cele trei mari mişcări-Lotus*, care sînt următoarele: 1. «Societatea pentru crearea de valori» (Sôka-gakkai); 2. «Societatea prietenilor sufletelor morţilor» (Reiyû-kai); 3. «Societatea pentru clădirea dreptăţii şi frăţietăţii» (Risshô-kôsei-kai).

Numai citirea integrală a cărţii poate edifica întru totul asupra caracterului deosebit de interesant al acestor mişcări. Iată, caracterizarea lor generală: «Mişcările-Lotus moderne prezentate amănunţit aici sînt în prima linie întipărite de Lotus-Sutra şi de Nichiren. Toate trei cred în împărăţia invizibilă a lui Buda, în puterile suprapămîntene, care voiesc mîntuirea omului» (p. 265). «Toate cele trei mari mişcări-Lotus pot fi caracterizate ca eshatologice. Ele sînt îndreptate ca scop spre împărăţia Buda invizibilă, care trebuie realizată pe pămînt... În Sôka-gakkai se pune accent pe forma de devenire politică, în Reiyû-kai pe cea socială şi în Risshô-kôsei pe cea pedagogică. Însă tuturor trei le este comună îndreptarea strictă către ţintă. Ele sînt îndreptate înainte şi către lume. De aceea, caracterul lor este revoluţionar: lumea trebuie schimbată, o altă societate trebuie să fie creată» (p. 282).

În cap. VII. «Serviciu al strămoşilor şi şamanism» (p. 265-278), autorul îşi pune întrebarea: «Sînt cele trei mari mişcări-Lotus şi cu acestea celelalte religii moderne şamaniste?». Răspunsul este următorul: «...este fals a desemna dintr-o dată marile mişcări-Lotus şi celelalte religii moderne ca şamaniste» (p. 265; vezi şi p. 278).

Cap. VIII şi ultimul (p. 280-285), considerat de autor drept postfaţă şi intitulat: «Religiile moderne ale Japoniei şi noi», autorul consemnează că: «Numeroase sînt glasurile acelora care sînt uimiţi de creşterea religiilor moderne în Japonia. Însă ultimul mister al creşterii acestora va rămîne, desigur totdeauna ascuns. Dăruirea, voinţa de jertfă şi angajarea misionară au totuşi paralelele lor în viaţa următorilor lui Iisus» (p. 283).

La capătul acestei paralele, autorul subliniază: «Numai creştini care au nădejde în Biserici mărturisesc pe Iisus Hristos... Iisus va fi mărturisit numai atunci şi acolo, unde creştini singuratici şi comunităţi creştine îşi pun în joc întreaga lor viaţă pentru poporul lor şi pentru lumea popoarelor» (p. 283).

De aceea, autorul preconizează pe seama creştinilor *slujirea frăţească a lumii*, care «trebuie să se răsfrîngă pînă la întrebuinţarea mijloacelor materiale ale Bisericilor şi ale singuraticilor creştini». În acest sens, autorul propune să se cheltuiască mai puţin pentru cele sacrale şi mai mult pentru opere de slujire. «Cu privire la nădejdile

din lume a popoarelor, care iau formă într-un chip stimulator în mişcările religioase şi politice moderne, numai oameni care dorm pot să treacă sub tăcere întrebarea despre nădejde şi realizarea ei. Dacă creştinii de azi sînt chemaţi la pocăinţă, atunci aceasta se realizează prin *opere pozitive în slujba vieţii*, expresie a unei vieţi noi în faptă şi adevăr» (p. 281).

Întrebarea fundamentală este — încheie autorul — dacă occidentalii sînt gata să-şi deschidă ochii şi urechile faţă de om şi lume şi să-şi pună deplin viaţa în slujba tuturor popoarelor? (p. 285).

C. SÎRBU

Gavril Istrate, **Limba română literară**, Bucureşti, 1970, 412 p.

«Limba literară» nu este una dintre noţiunile noi ale lingvisticii, dar a fost controversată încă de la apariţie, încît, de fapt, în forma în care este acceptată astăzi, ea aparţine deceniului al cincilea al secolului nostru. Fiind la frontiera dintre lingvistică, filologie — istorie şi critică literară, ea a împrumutat, vrînd-nevrînd, metodele de investigaţie ale acestor discipline. Studiile de limbă literară erau înglobate cînd uneia cînd alteia dintre aceste domenii, pentru că premisa de la care se pornea, definiţia noţiunii, nu era unitară. La început sfera noţiunii a fost prea îngustă, prin limba literară înţelegîndu-se numai limba literaturii beletristice. Abia mult mai tîrziu, cercetătorii au inclus în preocupările lor studiul terminologiei ştiinţifice, a diverselor stiluri ale limbii naţionale, ca cel administrativ sau publicistic, au început să ia în consideraţie modul în care oamenii de cultură contribuie la crearea şi la impunerea «normelor» limbii comune.

Un alt aspect al cercetărilor în acest domeniu l-a constituit delimitarea perioadei de cînd se poate vorbi de limbă literară. În lingvistica românească s-au afirmat în acest sens mai multe şcoli, afiliate unuia sau altuia dintre punctele de vedere susţinute.

Ion Bianu, Ovid Densusianu şi elevii lui au susţinut că la baza limbii noastre literare stă graiul textelor coresiene, care s-a fixat în norme, preluate ulterior de întreaga ţară.

N. Iorga a susţinut însă că limba română literară s-ar fi format înainte de epoca lui Coresi, în prima jumătate a secolului al XVI-lea pe baza aşa numitelor texte rotacizante. A fost teoria împotriva căreia s-au adus cele mai multe argumente contra, deoarece exista dovadă că aceste texte cuprind numeroase particularităţi regionale care nu au fost reluate de către cărturari.

Profesorul ieşean Al. Philippide a susţinut că limba română literară îşi are începutul în textele ardeleneşti, dar că ulterior «zestrea» respectivă s-a îmbogăţit continuu, cu contribuţii care provin din toate provinciile româneşti (p. 11). Ideea lui Philippide are, după părerea noastră, în vedere şi factorul istoric al evoluţiei limbii, în timp ce celelalte teorii urmăresc mai ales răspîndirea teritorială a fenomenelor lingvistice. Dacă este valabil că pe baza scrierilor dintr-o anumită perioadă, mai ales pentru epoci îndepărtate, înregistrarea pe o hartă a particularităţilor fonetice, morfologice şi sintactice ar duce la configurarea unor arii care se suprapun celor de astăzi ale aceloraşi fenomene, nu este mai puţin adevărat că evoluţia s-a produs atît pe planul structurii limbii cît şi a normelor limbii. Întîietatea, în timp, a contribuţiilor ardeleneşti şi munteneşti a fost contrabalansată, spune tot Philippide, de valoarea deosebită a contribuţiilor aduse de moldoveni (p. 11).

Academicianul Iorgu Iordan este cel care, propunînd o nouă definiţie pentru noţiunea de limbă literară, a dus la o mai complexă cercetare a originii şi caracterelor ei specifice. Limba literară reprezintă, după d-sa, aspectul cel mai îngrijit al limbii întregului popor, folosită în scris în orice domeniu de activitate, ca şi în vorbire.

Pornind de la fapte de limbă înregistrate de către Atlasul lingvistic român şi sprijinindu-se pe argumente noi, Emil Petrovici a susţinut şi el ideea «coiné-ului» care a stat la baza limbii române literare.

Începînd din 1948 studiul limbii române literare constituie şi obiect de predare în facultăţile de filolo-

gie. Primul curs elaborat pentru această disciplină aparţine clujeanului Ştefan Paşca. Au apărut apoi contribuţii şi monografii care au completat rămînerea în urmă a acestei discipline, în comparaţie cu celelalte ramuri ale lingvisticii. Volumele semnate de G. Ivănescu, D. Macrea, N. A. Ursu reprezintă tot atîţia paşi înainte. Volumul de studii şi articole *Limba română literară*, semnat de profesorul univ. G. Istrate, recent apărut, se prezintă ca o contribuţie de prestigiu, cu o problematică complexă. Lucrarea este alcătuită din studii teoretice, articole care analizează părerile despre limbă ale unor personalităţi culturale de primă mărime ale ţării noastre (Bariţiu, Alecsandri, Coşbuc, Ibrăileanu), studii în care analiza materialului de limbă este preponderentă. Regretăm că volumul nu are şi un indice de cuvinte.

Punctul de vedere al prof. G. Istrate privind originea şi dezvoltarea limbii române literare s-a concretizat în studii detaliate, publicate încă acum mai mulţi ani în «Analele Universităţii Al. I. Cuza», care constituie puncte ferme de orientare în însuşirea acestei discipline. Şi în volumul de faţă caracterizări concise, ca acestea: «limba română literară îşi are începuturile în secolul al XVI-lea, într-o serie de traduceri cu caracter religios şi se dezvoltă cu deosebire în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea» (p. 64) au valoare de definiţie.

Studiul *Originea şi dezvoltarea limbii române literare*, publicat în 1957, este rezultatul unor minuţioase investigaţii, căruia i s-a adăugat, în 1960, o completare: *Originea limbii române literare. Noi contribuţii.* În volumul de faţă problema este reluată, pentru a fi elucidat unul dintre aspectele cele mai controversate şi anume: *caracterul dialectal al primelor texte în limba română.*

Sînt analizate pe larg trăsăturile particulare de limbă ale primelor scrieri româneşti. Unii lingvişti au presupus că rotacismul (adică apariţia sunetului *r* în locul sunetului *n*), apariţia sunetului *-u* la sfîrşitul unor cuvinte etc. sînt vestigii ale unor etape mai vechi ale limbii, care ar fi fost unitară, iar aceste particularităţi ar constitui trăsături generale ale limbii române înainte de secolul al XVI-lea. Trebuie să precizăm că aceste teorii erau contemporane cu acelea care consideraseră limba latină drept unitară pe întreg teritoriul României, teorii care au fost contrazise ulterior de inscripţiile descoperite şi publicate, a căror limbă atestă particularităţile diferitelor provincii.

Un fenomen lingvistic a cărui arie de răspîndire este astăzi limitată se poate să nu fi fost niciodată general. Este ceea ce se poate spune despre palatalizarea labialelor (adică despre rostirea *ghine, chicior, n'ie*, în loc de *bine, picior, mie*). Studierea particularităţilor lingvistice ale unui text permite localizarea lui aproximativă, adică conduc spre locul unde a fost scrisă lucrarea sau spre cel de unde provenea copistul, în cazul cînd acesta era din altă regiune şi-şi conservase foarte bine trăsăturile graiului de acasă.

Cu privire la textele din secolul al XVI-lea, se renunţă la vechea aserţiune că ele ar reprezenta graiul dintre Tîrgovişte şi Braşov, în favoarea localizării textelor într-o zonă mult mai întinsă în sudul Transilvaniei, unde s-au produs interferenţe cu graiul din Banat şi Crişana.

O etapă decisivă în dezvoltarea limbii române literare a avut loc la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Transformări importante s-au produs în sintaxă şi în morfologie, ceea ce a conferit vechii române literare caracteristicile unei limbi moderne. Din punct de vedere al vocabularului, neologismele capătă o răspîndire din ce în ce mai mare, devin accesibile unor pături tot mai largi de populaţie, prin intermediul traducerilor tipărite şi a şcolii. Aceasta nu înseamnă că numai aceste elemente au contribuit la fundamentarea aspectului nou al românei literare; elementele regionale şi populare folosite de către scriitori au format o latură dinstinctă care a îmbogăţit exprimarea şi stilul românesc.

Ceea ce deosebeşte limba scrierilor de după 1780 de cea din lucrările anterioare este: «modernizarea ei tot mai accentuată, orientarea constantă către limba latină şi limbile romanice, abandonarea

treptată, dar tot mai hotărîtă a elementelor turceşti şi greceşti din vocabularul ei» (p. 65). O privire de ansamblu asupra *fenomenelor specifice limbii române literare din prima jumătate a secolului al XIX-lea* este realizată în capitolul cu acelaşi titlu din lucrarea de faţă.

Corelat, un alt capitol, *Şcoala ardeleană şi rolul ei în dezvoltarea limbii române literare* aduce noi lumini asupra celei mai importante mişcări culturale din istoria patriei noastre. Convinşi că rolul intelectualilor transilvăneni, care au agitat cele mai nobile idei — ştiinţifice şi patriotice — privind continuitatea poporului român în Dacia, este cunoscut tuturor intelectualilor de astăzi, ne mărginim să scoatem în relief doar faptul că ideile călăuzitoare ale celor trei monahi: Petru Maior, Samuil Micu şi Gheorghe Şincai nu se sprijineau pe «unirea» românilor cu biserica Romei. Din contra, Gh. Şincai, care şi-a dat seama de teama ortodocşilor, care credeau că adoptînd literele latine vor fi siliţi să adopte şi religia romană-latină, a luat măsura de a întrebuinţa alfabetul latin numai în cărţile cu conţinut laic, rămînînd ca literatura bisericească să se servească, în continuare, de alfabetul chirilic (p. 36).

Conţinutul bogat şi divers al culegerii ar reclama o prezentare tot atît de amplă şi a celorlalte studii. Dar, deoarece spaţiul nu ne permite, ne vom limita să semnalăm titlurile cîtorva dintre articolele care prezintă opiniile înaintaşilor cu privire la limba literară: *Preocupări de limbă în activitatea lui George Bariţiu; Ibrăileanu despre limba literară; Părerile lui Coşbuc despre limba literară.*

Coşbuc, de exemplu, s-a referit în repetate rînduri la limba literară. El a susţinut că cei care s-au «ostenit» de a ridica limba românească au fost scriitorii «mai ales cei bisericeşti». A avut însă serioase obiecţii asupra traducerii textelor religioase din vremea sa (p. 241), deoarece n-au respectat vechile texte şi au fost introduse neologisme nepotrivite. În 1906, Coşbuc a condamnat limba traducerii unui molitvenic, căruia i se schimbase titlul în *Orariu.*

Un întins studiu se ocupă de una dintre cele mai vechi gramatici româneşti, *Gramatica românească* a lui Radu Tempea, tipărită la Sibiu în 1797. Instrument indispensabil în studiul unei limbi, gramaticile sînt la rîndul lor studiate din punct de vedere al modului cum au fost concepute, al materialului de limbă pe care folosesc etc.

Pînă acum nu există o istorie exhaustivă a gramaticilor româneşti. O încercare în acest sens a realizat Romulus Ionaşcu, în 1914, dar comentariile sale sînt depăşite. Academicianul Iorgu Iordan a publicat un studiu întins asupra gramaticilor mai importante iar N. A. Ursu a editat cea mai veche gramatică cunoscută pînă acum, a lui Dimitrie Eustatievici. De aceea, analiza fiecărei lucrări de gramatică în parte, se impune. Primele gramatici au apărut în Transilvania şi apoi au urmat cele din Muntenia. Printre primele manuale se numără şi gramatica moldoveanului Toader Şcoleriu, apărută la Iaşi, în 1789. Ea înregistrează categoria «neutrului» în limba română înainte de I. Budai-Deleanu, despre care se crede că ar fi folosit-o primul (p. 58, nota 24) — cf. precizarea noastră în «Studii şi cercetări ştiinţifice-filologie», Iaşi, 1963, fasc. 2, p. 175-176. Unul dintre meritele lui Radu Tempea este faptul că şi-a alcătuit lucrarea pe baza limbii vorbite (p. 53).

În sfîrşit, o altă categorie de studii se ocupă de caracteristicile limbii scriitorilor de seamă ai ţării noastre. Cu migală exemplară sînt studiate particularităţile vocabularului şi modul cum a fost folosit în realizarea operei artistice de către V. Alecsandri, M. Eminescu, G. Coşbuc, O. Goga.

Faptele sînt revelatoare pentru aprecierile care se vor face asupra limbii scriitorilor. Deşi, în linii mari, se ştia că Sadoveanu foloseşte un vocabular extrem de bogat, abia acum, în faţa imensului material excerptat de G. Istrate, nu există putinţă de tăgadă că titanul literaturii române a avut un neegalat simţ al limbii. O aureolă demnă de cel omagiat se degajă din afirmaţia că: «posteritatea va formula judecăţi de valoare, asupra epocii noastre, pe baza acestei opere cu care s-ar mîndri oricare din marile literaturi ale lumii» (p. 375). Aprecieri sobre, dar la fel de elocvente, s-au făcut şi cu privire

la limba scrierilor lui M. Eminescu: «Alegînd din întreg tezaurul lexical al limbii noastre cuvintele cele mai potrivite, Eminescu a ştiut să le combine într-un mod cu totul propriu şi le-a pus să exprime, cu o forţă nebănuită, nu numai prospeţimea izvorului de munte, ci şi măreţia fluviului nestăpînit».

Concluzia majoră a volumului, care se adresează «şi acelor cititori cu pregătire diversă, care nu încetează de a se informa asupra tuturor problemelor de istorie naţională, de cultură ori de ştiinţă» este că reprezentanţii cei mai de seamă ai tuturor provinciilor au conlucrat la făurirea limbii române literare.

ZAM. PAUL

Constantin C. Giurescu, **Istoria Bucureştilor**, Bucureşti 1966, 464 p. 31 planşe + 5 hărţi.

Istorici români şi străini au scris mult despre trecutul oraşului Bucureşti. Începînd cu D. Berindei, în 1861 şi pînă la C. C. Giurescu, pot fi enumeraţi mulţi autori de prestigiu. Dintre străini putem aminti pe Ulysse de Marsillac, Harry de Windt, E. Oberhuer etc.

Trecutul oraşului Bucureşti poate fi cunoscut din numeroase lucrări de sinteză, evocări, ghiduri, articole, publicaţii documentare, periodice etc.

Pentru redactarea lucrării de faţă, autorul a prelucrat un imens material arheologic şi documentar începînd cu perioada comunei primitive şi mergînd pînă în contemporaneitate.

Partea întîia precedată de un material bibliografic, are următoarele capitole: Cadrul geografic, Comuna primitivă, În vremea Dacilor, În Feudalism, Începuturile oraşului, Reşedinţă Domnească, În perioada fanariotă, Regulamentul organic, În epoca înfăptuirii Unirii, Bucureşti capitală, în timpul primului şi celui de al doilea război mondial şi Bucureştiul construcţiei socialiste.

Descoperirile arheologice mai vechi şi cele recente, de la Popeşti (Argeş), de la Ţigăneşti (Snagov) şi de la Căldăraru (Cernica), arată o viaţă neîntreruptă timp de mii de ani pe aceste locuri.

Descoperirea unei necropole în satul Căldăraru, a scos în lumină unele dintre practicile vieţii spirituale, reflectînd credinţa într-o viaţă viitoare. În chip deosebit, se menţionează meşteşugul olăritului din epoca bronzului (1700-1150) î. e. n.). Fragmentele de vase găsite la Lacul Tei (1600-1400 î. e. n.) au ornamente ce sînt reluate şi în arta noastră populară pe ouă încondeiate, sculpturi, ţesături etc.

Mărturiile din epoca fierului (1150-450 î. e. n.) atestă că populaţiile tracice şi ilirice îşi incinerau morţii. Într-un mormînt descoperit la Cirel s-au găsit 6 vase de lut. Într-un vas se aflau oase de porc, boabe de grîu, un cîrlig de undiţă etc. Aceasta arată că membrii tribului respectiv se ocupau cu creşterea animalelor, agricultura şi pescuitul.

Perioada culturii geto-dacice, care a ţinut pînă la începutul erei noastre, intensifică circulaţia monedelor. Geto-dacii practicau şi ei incineraţia. Urne cu cenuşe au fost găsite la Lacul Tei, Fundeni şi Popeşti-Leordeni.

La începutul erei noastre, în nordul Dunării, încep luptele dintre daci şi romani.

În secolul VI — pătrund triburile slave fapt confirmat de cercetările arheologice întreprinse în raza oraşului Bucureşti.

Autorul se ocupă, în continuare, de epoca feudalismului timpuriu (secolul X-XIV e. n.). Acum apar primele formaţiuni statale între Dunăre şi Carpaţi, cu tendinţa de unificare. În anul 1330, Basarab I învinge, la Posada, armatele lui Carol Robert; victoria muntenilor a consfinţit constituirea statului feudal, Ţara Românească. Reşedinţa a fost, rînd pe rînd, la Cîmpulung, Curtea de Argeş, Tîrgovişte, şi la mijlocul secolului XV la Bucureşti.

Originea numelui de Bucureşti, nu ne este perfect cunoscută. În general, se admite că oraşul exista în veacul al XIV-lea.

Întemeietor al oraşului, după tradiţie este ciobanul, pescarul sau fiul de voievod Bucur; după altă tradiţie, Negru Vodă. Autorul înclină a crede că mai justă este proveniența numelui de la Bucur stăpînul locului de pe malurile Dîmboviţei, unde s-a înfiinţat sa-

tul Bucureşti. El demonstrează că în ţara noastră au mai fost şi sînt ţinuturi ce poartă acest nume, de unde şi concluzia: «capitala ţării noastre are deci, sub toate raporturile, un nume reprezentativ».

Prima menţiune scrisă, referitoare la existenţa oraşului, datează din 20 sept. 1459, fiind cuprinsă într-un hrisov dat de Vlad Ţepeş. Primul document care atestă Bucureştiul ca reşedinţă domnească este din 14 oct. 1465, de pe vremea lui Radu cel Frumos.

Fiind reşedinţă domnească, oraşul Bucureşti este plin de fapte importante pentru viaţa întregii ţări. În 1595, Sinan Paşa în retragere dă foc oraşului. În 1655 are loc, aici răscoala seimenilor. În timpul lui Brîncoveanu înfloresc artele. În 1716 se instaurează regimul turco-fanariot, care s-a menţinut pînă în 1821; la 1821, 21 martie, Tudor Vladimirescu, ajunge la Bucureşti în fruntea unui detaşament de panduri; pe plan social şi politic, în acest oraş, se pregătesc evenimentele de la 1848 etc.

Cea mai veche şcoală a funcţionat în chiliile bisericii Sf. Gheoghe Vechi, la 1576. În secolul al XVII-lea se introduce învăţămîntul în limba română. Existau şcoli pe lîngă bisericile: Colţea, Domniţa Balaşa, Mănăstirea Antim, la Sf. Sava etc.

Tipografiile au fost aşezate pe lîngă locaşurile religioase, avînd meşteri tipografi în special călugări. Prima tipografie a funcţionat în 1675, prin stăruinţa mitropolitului Varlaam. Prima carte tipărită în limba română este «Cheia înţelesului» 1678, «Liturghia» 1680, şi «Biblia lui Şerban» 1688. Tiparul ajunge la o mare înflorire datorită Mitropolitului Antim Ivireanul.

În continuare, avem date despre bibliotecile bucureştene, societăţile culturale, ziarele locale, despre teatru, muzică, arte plastice, arhitectură etc.

Sînt expuse, în sfîrşit, evenimentele în legătură cu unirea principatelor, formarea statului naţional român şi cucerirea independenţei naţionale. Între 1876-1916 creşte simţitor industria, creşte numărul muncitorilor născîndu-se o conştiinţă de clasă şi o activitate politică susţinută, îndreptată împotriva exploatării.

Urmează descrierea evenimentelor din anii grei ai primului şi celui de al doilea război mondial.

Din capitolul mare «Bucureştii construcţiei socialiste» putem desprinde că istoria Bucureştilor, după 23 august 1944, reflectă istoria celei mai mari prefaceri a societăţii româneşti din tot cuprinsul istoriei sale, prefacere efectuată din iniţiativa şi sub permanenta conducere a Partidului Comunist Român. Parcurgîndu-l, cititorul îşi îmbogăţeşte cunoştinţele privind: industrializarea socialistă a oraşului, noile construcţii, creşterea populaţiei, viaţa culturală, mijloacele de comunicaţie, planul de sistematizare şi perspectivele măreţe ale oraşului Bucureşti.

În partea a doua a lucrării autorul, întemeiat pe documente, se ocupă de: întinderea oraşului, cifra populaţiei, componenţa socială, meşteşuguri, bresle, fabrici, hanuri, hoteluri, vii, livezi, cafenele, cofetării etc. Într-un capitol — Administraţia oraşului — găsim multe şi variate ştiri în legătură cu judeţul şi pîrgarii, dregătorii domneşti, primăria, stema oraşului etc., iar în ultimul capitol mult material privitor la mahalale, microraioane, străzi, bulevarde, locuri de tîrg, obcare, maidane şi pieţe.

Fără îndoială, această lucrare, scrisă cu înaltă competenţă ştiinţifică, este cea mai completă operă referitoare la istoria oraşului Bucureşti. Ea aduce o valoroasă contribuţie nu numai la cunoaşterea capitalei ci şi la cunoaşterea istoriei Patriei noastre.

Pr. N. STOIAN

Petre Brîncuşi, **Istoria muzicii româneşti — Compendiu —** 1969, 246 p.

Autorul lucrării îşi propune să prezinte cititorilor principalele etape de dezvoltare ale artei muzicale pe teritoriul patriei noastre, scoţînd în evidenţă bogatul tezaur al moştenirii artistice «în care străbat ecourile vibrante ale dragostei de frumos, dreptate şi adevăr ale poporului nostru».

Cartea cuprinde 7 capitole. În primul capitol al cărţii, intitulat: «Mărturii ale unei străvechi culturi muzicale pe teritoriul României», *ni se prezintă, pe baza unor*

date oferite de ştiinţele ajutătoare (arheologia, etnologia, etnografia, epigrafia etc)., cadrul general al dezvoltării culturii muzicale româneşti. Cercetările au condus la concluzia că locuitorii străvechi ai meleagurilor noastre au folosit arta sunetelor «ca mijloc de comunicare şi de exprimare a gîndului şi năzuinţelor colective».

Aşadar, se crede, că sunetele produse în natură, — cîntecul păsărilor, foşnetul frunzelor, susurul apei, zgomotele produse în timpul vînătorii etc. —, au constituit un prim izvor al exprimării muzicale.

Treptat, prin accentuarea ritmică a silabelor, prin intonaţie şi inflexiunile vorbirii, deosebite la fiecare om, s-a ajuns la o organizare a sunetelor, deci la dezvoltarea unui limbaj muzical. Mai tîrziu au apărut şi primele instrumente aerofone, idiofone, membranofone, dar dezvoltarea lor este legată, în primul rînd, de perfecţionarea principalelor unelte de muncă.

În general, se crede că muzica vocală s-a dezvoltat înaintea celei instrumentale, iar elementele muzicale au fost transmise prin tradiţie.

În continuare, autorul se ocupă de arta muzicală a traco-daco-geţilor, care, potrivit documentelor istorice, locuiau în nordul Dunării. Cultura muzicală a acestui popor a cunoscut un oarecare avînt şi datorită faptului că ei au avut preocupări deosebite în ceea ce priveşte etica, filozofia, astronomia, medicina etc. Însăşi limba traco-dacilor fiind melodioasă avea un «stil diferit şi specific de interpretare».

Istoricii şi arheologii noştri au stabilit că pe întinsul teritoriu locuit de traco-daco-geţi, existau rituri, ceremonii şi spectacole însoţite de muzică. Mărturiile scrise, rămase din antichitate, confirmă că aceste popoare precum şi ramura de sud a tracilor au influenţat pe plan muzical spaţiul geografic din sud-estul Europei.

La începutul perioadei sclavagiste, după unii cercetători, obiceiurile fiecărui trib cereau ca legile tribului să fie învăţate în cor acompaniat de diferite instrumente muzicale ca : liră, chitară, tobă. Aşadar, în această perioadă, asistăm la apariţia unor instrumente muzicale, care vor avea un rol hotărîtor pentru anii de mai tîrziu.

Ocupaţia romană a influenţat în bună parte manifestările artistice ale băştinaşilor, îmbogăţindu-le cu elemente noi, dar nici o influenţă din afară nu a putut înlocui tradiţiile locale. Elementele de cultură materială sau spirituală autohtone au fost transmise mai departe, din generaţie în generaţie. În această perioadă, printre instrumentele cu o arie mai largă de răspîndire, se numără şi flautul, cimpoiul, naiul, cornul etc. Descoperirile arheologice efectuate la Callatis, Gilău, Tropaeum Traiani etc., sînt edificatoare în acest sens, demonstrînd încă o dată preocupările muzicale timpurii la vechii locuitori ai meleagurilor noastre.

În perioada de trecere la feudalism şi feudalismul timpuriu, *apar o serie de evenimente, care vor avea o mare influenţă asupra muzicii româneşti. Astfel, în secolul al III-lea, societatea dacică este influenţată de migraţia popoarelor, apoi apare fenomenul răspîndirii creştinismului la daco-romani. În general, însă, în pericada de trecere la feudalism, cultura a fost preluată şi transmisă pe cale orală. Vechea cultură nu a dispărut, ci a trăit mai departe, sub forma literaturii orale, a cîntecelor, dansurilor şi obiceiurilor.*

Originea unor asemenea obiceiuri este vădită, în lumea obştiilor săteşti, de colinde cunoscute încă în perioada ante-romană şi care exprimă fapte de vitejie, întîmplări legendare etc.

Cercetătorii acestor perioade ne amintesc de patru tipuri de obiceiuri : de primăvară şi vară, în legătură cu aratul, semănatul, coacerea şi recoltarea. «Pe temeiul unor asemenea practici se va naşte mai tîrziu teatrul popular».

Un loc aparte în practicile artistice străvechi îl ocupă obiceiurile legate de momentele mai importante din viaţa omului (naşterea, nunta, moartea). Dintre acestea, nunta este reprezentată cel mai bine prin caracterul ei complex în care se îmbină muzica, dansul şi jocul scenic.

Un rol important în secolele următoare îl are biserica, care începe, cu timpul, să organizeze cîntările cultice specifice. «Urmele muzicii bisericeşti care se întîlnesc pe întreg teritoriul ţării noastre de prin sec. XI-XII, pe lîngă trăsăturile autohtone originale prezintă şi interferenţe cu cultura bizantină,

latină şi slavă, ca urmare a circulaţiei elementelor de cultură».

Astfel, în apus, papa Grigore cel Mare scoate la iveală Antifonarul în scopul fixării şi organizării cîntecelor bisericeşti, în timp ce, în răsărit, Ioan Damaschin realizează unitatea cîntărilor în opt ehuri (glasuri), iar Ioan Cucuzel reuşeşte să realizeze o perfecţiune a sistemului de notaţie.

În această perioadă, cînd are loc procesul de formare a limbii şi poporului român, încep să apară cîntecele epice, să se cristalizeze elemente destinate ale specificului naţional, ce reprezintă o etapă importantă în evoluţia muzicii româneşti. În linii mari, problema muzicii în Istoria medie a României *este legată de evoluţia culturală generală din Ţările Române. În cultura muzicală apare folclorul care cunoaşte o mai mare varietate de genuri; de asemenea creşte numărul de muzicanţi şi instrumentişti şi se înmulţesc mijloacele de difuzare a muzicii. Acum se observă în evoluţia muzicii noastre «pătrunderea elementelor specifice Renaşterii, care, însă, pe teritoriul ţării noastre cunosc forme particulare de manifestare. Apar manuscrise concepute în spiritul epocii, instrumente muzicale specifice renaşterii (orgi, lăute, viole) şi unele şcoli ca: şcoala românească din Şcheii Braşovului, Şcoala latină de la Cotnari etc.*

Principalele genuri folclorice care cunosc o mare înflorire sînt: baladele sau cîntecele bătrîneşti, doinele şi cîntecele de haiducie.

Cea mai însemnată realizare poetică a poporului nostru în această vreme este balada păstorească Miorița, care cu timpul a evoluat în diverse variante literare şi muzicale.

Tot acum, în practica muzicală, se dezvoltă colindele, în special cele cultice, precum şi cîntecele, care îmbracă o formă de originalitate şi prospeţime.

Tot în acest timp, îşi fac apariţia şcoli româneşti de muzică bisericească; acum apar şi lucrări de ritual ca: «Liturghierul slavon» tipărit de Macarie la 1508, Tetraevanghelul — 1561, Molitfenicul — 1564 etc. O semnificaţie deosebită pentru această perioadă o au şi unele scene muzicale ce apar în picturile exterioare ale mănăstirilor şi bisericilor din Moldova. Scenele reprezintă dansuri ca, de pildă, hora; apar şi instrumente muzicale: buciume, trîmbiţe, cobze etc.

În general, se observă în toate o notă de originalitate specifică şi o tendinţă de integrare în contextul culturii muzicale europene.

În secolul al XVIII-lea, ştiri referitoare la muzica românească *ne sînt oferite, între alţii, şi de D. Cantemir (1673-1723), care în lucrarea sa «Descriptio Moldaviae» se referă la folclorul nostru muzical. Un loc important în cultura muzicală a acestui secol îl constituie cîntecul haiducesc inspirat din lupta eroilor populari împotriva nedreptăţilor sociale.*

În ceea ce priveşte şcolile de muzică, ele îşi continuă activitatea în special pe lîngă mănăstiri, încît pe bună dreptate se poate afirma că şcolile de psaltichie, în acest secol, erau singurele forme de învăţămînt muzical organizat.

În concluzie, secolul al XVIII-lea «reprezintă etapa de acumulare a unor date esenţiale, pe baza cărora va lua naştere, în perioada următoare, muzica profesionistă românească».

Tabloul muzicii româneşti din secolul al XIX-lea *prezintă, pe de o parte, trăsături de unitate, originalitate, specific naţional, iar pe de altă parte, se observă o tendinţă de pătrundere a muzicii germane prin intermediul unor profesori străini aflaţi la Iaşi sau Bucureşti cum sînt: Hefner, I. A. Wachman, L. Wust etc. Tot acum se pun bazele înfiinţării şcolilor de muzică vocală şi instrumentală de la Iaşi şi Bucureşti, dar cel mai de seamă eveniment pentru oraşul Iaşi îl constituie înfiinţarea corului mitropolitan — o asociaţie corală, condusă de Gavriil Musicescu. Corul a fost înfiinţat în 1876-77 prin reunirea mai multor formaţii corale bisericeşti. Acest cor cuprindea în repertoriul său muzical pe lîngă creaţii originale şi un număr mare de capodopere ale artei clasice şi romantice.*

O contribuţie însemnată în domeniul muzical în această perioadă o aduc şi Gh. Dinicu, Gr. Ventura, Dimitrie Chiriac etc. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe firmamentul muzicii româneşti apar o serie de cîntăreţi români în frunte cu profesorul şi compozitorul George Stephănescu, care desfăşoară o intensă activitate pentru înfiinţarea

operei române; tot acum apar mari interpreţi de operă şi operetă: Ion Băjenaru, Elena Teodorini, Haricleea Darclée etc.

În strînsă legătură cu ideea de specific naţional şi de şcoală naţională, se înscriu preocupările pentru culegerea şi valorificarea cîntecului popular. Astfel amintim, aici, pe Anton Pann cu principala sa operă «Cîntecul dorului», la care se adaugă şi alţi mari muzicieni şi compozitori ca: Th. Burada, D. G. Kiriac, G. Musicescu.

În acest secol, se dezvoltă şi creaţia orală. Compoziţiile acestei creaţii oglindesc «principalele evenimente patriotice, compozitorii vibrînd cu intensitate în momentele de răscruce ale poporului: Revoluţia de la 1848, Unirea Principatelor, Războiul pentru independenţă etc.

«Avînd deja un substrat în cîntecul popular, în balade, în melodiile haiduceşti, acum va lua naştere cîntecul patriotic care va entuziasma masele în lupta lor pentru unitate şi libertate naţională. Melodiile «Deşteaptă-te române», «Bălcescu murind», «Hora muncitorilor», «Hora unirii» ş. a. sînt pe deplin edificatoare».

Elanul plin de patriotism insuflat de unire se reflectă şi în creaţia corală a compozitorilor clasici: G. Musicescu, Gh. Dima, C. Porumbescu, Ion Vidu etc.

În secolul următor apare şi creaţia simfonică, ca rezultat al progreselor pe care le realizase viaţa muzicală şi în special activitatea concertistică. Astfel, apare la Iaşi, în 1847, «Uvertura naţională Moldavă» de Al. Flechtenmacher, prima lucrare simfonică românească, cu un spirit pronunţat popular, în care autorul îşi propune să evoce trecutul de luptă al poporului pentru libertate şi unitate naţională.

Viaţa muzicală românească din primele două decenii ale secolului XX (1900-1944) se desfăşoară sub influenţa evenimentelor social-istorice care au avut loc: răscoalele ţărăneşti din 1907; dezvoltarea mişcării muncitoreşti, înfăptuirea idealului de unitate politică prin eliberarea Transilvaniei şi unirea ei cu România etc.

La începutul celui de al treilea deceniu se înfiinţează «Societatea compozitorilor români» din iniţiativa lui Tiberiu Brediceanu, Constantin Nottara, Florica Musicescu, Alfred Alessandrescu, — care susţinuţi puternic luptă pentru consolidarea şcolii naţionale moderne de compoziţie.

Sub influenţa marelui George Enescu, se produc înnoiri majore în ceea ce priveşte dezvoltarea culturii muzicale româneşti. Tot mai mult se vorbeşte de compozitorii Mihail Jora, Paul Constantinescu, Sabin Drăgoi etc. Primele succese de seamă în această perioadă le înregistrează şi muzica uşoară prin compozitorii: Gherase Dendrino, Nicolae Kirculescu, Ion Vasilescu şi Elly Roman.

Prefacerile istorice care au avut loc după eliberarea ţării au înrîurit puternic toate domeniile creaţiei artistice, inclusiv al muzicii.

Chiar din primii ani ai puterii populare, muzicienii, alături de toţi ceilalţi intelectuali, au contribuit la realizarea măreţelor sarcini care le-au revenit.

Generaţia mai în vîrstă a transmis tinerilor experienţa acumulată în anii de studiu, ceea ce a dus la «preluarea aceloraşi forme tradiţionale dar care au fost reîmpropătate stilistic cu o nouă şi puternică expresivitate».

Cei mai mulţi compozitori noi au o strînsă legătură cu tradiţia cultă şi cu creaţia populară. Datorită noilor condiţii create, toate genurile de muzică au făcut paşi însemnaţi spre afirmare. Muzica populară, simfonică, de operă, de balet, inclusiv cea uşoară, au urcat trepte însemnate aducînd un bogat aport în dezvoltarea culturii muzicale universale.

Nume ca: George Georgescu, Iosif Conta, Mircea Basarab, Ion Voicu, Valentin Gheorghiu, Radu Lupu etc. sînt binecunoscute în întreaga lume. Dacă ar fi să mai adăugăm şi formaţiile de prestigiu ca «Ansamblul Ciocîrlia, Ciprian Porumbescu, Corul Madrigal» şi alte ansambluri binecunoscute în ţară şi peste hotare, înţelegem, fără îndoială, etapa nouă din istoria muzicii româneşti.

Ecourile muzicii româneşti pătrund tot mai mult în dimensiunile viitorului, purtînd un mesaj umanitar pentru adevăr şi frumos.

R. MIRONOVICI

Geza Vermeş, **Sulurile de la Marea Moartă** (The Dead Sea Scrolls in English) Baldimore 1965, 256 p.

Geza Vermeş este ungur. A studiat în Budapesta şi în Louvain (Belgia) obţinînd licenţa în filologie şi doctoratul în teologie (1953). În studierea manuscriselor de la Qumran... Dr. Vermeş are merite deosebite. Prima sa lucrare în această problemă este intitulată: Manuscrisele din deşetul Iuda, apărută în 1953.

Lucrarea de care ne ocupăm cuprinde următoarele capitole: Introducere, Sulul comunităţii, Sulul din Damasc, Sulul mesianic, Fragmente liturgice, Interpretări la Biblie, Geneza apocrifă, Testamentul lui Iacob, Cuvîntul lui Moise, Comentar la Isaia, Comentar la Osea, Comentar la Miheia, Comentar la Naum, Comentar la Avacum, Comentar la Psalmul 37 etc.

La alcătuirea lucrării, autorul Vermeş a utilizat o bogată bibliografie: Alegra, Sulurile de la Marea Moartă (1956), apoi autorii *Bruge* (1956) Surrows (1956) Gaster (1957), Rowley (1957), Jadin (1957), Ploeg (1958), Schubert (1958), Gross (1958) Milik (1959), Sutgliffe (1960), Harrison (1961), Dupot-Sommer (1961) şi Blace (1961).

Dr. Vermeş Geza este unul dintre pionerii descoperirilor de la Qumran. Încă în anul 1953 a publicat lucrarea: Manuscrisele din deşertul Iuda; în 1961: Scriptură şi Tradiţie în Iudaism şi în acelaşi an, un alt studiu de-o reală valoare asupra eseilor.

N. NEAGA

Oaspeţi de peste hotare

Un prelat al Bisericii romano-catolice din Ungaria vizitează mănăstiri din judeţul Neamţ

Eminenţa sa Imre Szabo, episcop de Estergun şi locţiitor de primat, însoţit de monseniorul Tomaszek Iosif, rectorul institutelor teologice romano-catolice din Alba Iulia şi Iaşi, şi de Arhim. Emilian Birdaş de la catedrala Alba-Iulia, a făcut o vizită particulară în ţara noastră.

După ce a vizitat oraşele : Sibiu, Bucureşti, Constanţa şi alte localităţi de pe litoral, în ziua de 9 iulie, către seară, înaltul oaspete a fost primit, la Mănăstirea Neamţ, de Prea Sfinţitul Episcop-vicar al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, Irineu Suceveanul, şi de stareţul Mănăstirii P. C. Protos. Firmilian Olaru.

La Mănăstirea Neamţ, oaspetele şi însoţitorii săi au mers şi s-au închinat, mai întîi, în impunătoarea biserică Înălţarea Domnului, ctitoria lui Ştefan cel Mare, apoi în paraclisul Sf. Mare Mucenic Gheorghe. În continuare oaspeţii au vizitat casa memorială «Mihail Sadoveanu», Biserica Vovidenia, restaurată de curînd, cum şi localul Şcolii de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic.

De la Mănăstirea Neamţ, a doua zi, oaspeţii au plecat la Mănăstirea Varatec, unde au vizitat, cu deosebit interes, biserica şi colecţia de obiecte bisericeşti, apoi s-au îndreptat spre Mănăstirea Agapia.

Şi la această mănăstire, oaspeţii au ascultat cu mare atenţie explicaţiile date privind istoricul acestei aşezări călugăreşti şi au admirat îndelung minunatele picturi ale lui Nicolae Grigorescu. La Mănăstirea Agapia oaspeţilor li s-a servit dejunul.

În încheierea vizitei, oaspeţii au făcut un scurt popas la Casa de odihnă a preoţilor şi salariaţilor bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor, de la staţiunea balneo-climaterică Bălţăteşti-Neamţ, apoi şi-au continuat drumul, pe Valea Bistriţei, spre Topliţa-Cluj.

Peste tot, oaspeţii au admirat frumuseţile naturale ale Patriei noastre şi mănoasele plaiuri moldovene, presărate cu străvechi locaşuri de închinare, care pun în lumină hărnicia şi măiestria artistică a poporului nostru, precum şi grija deosebită pe care conducerea statului nostru o acordă acestor însemnate vestigii culturale ale poporului nostru.

În nenumărate rînduri, oaspeţii au avut, de asemenea, cuvinte de laudă pentru ospitalitatea binecunoscută a poporului român. La despărţire, P. S. Episcop-vicar Irineu Suceveanul a mulţumit, în numele Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, Eminenţei Sale Imre Szabo, pentru vizita pe care a făcut-o la mănăstirile din judeţul Neamţ, făcîndu-i cuvenite urări de sănătate şi spor în activitatea pe care o desfăşoară şi în promovarea ideilor de pace.

În răspuns, cu sentimentul de regret că nu a avut prilejul de a întîlni pe I. P. S. Mitropolit Iustin, plecat peste hotare, Eminenţa Sa a rugat pe P. S. Episcop-vicar Irineu să transmită Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Moldova respectuoase mulţumiri pentru condiţiile optime în care a fost primit la mănăstirile din judeţul Neamţ.

Înaltul oaspete a mulţumit de asemenea Prea Sfinţitului Episcop-vicar Irineu Suceveanul pentru osteneala ce şi-a luat-o de a-l însoţi la mănăstiri.

Plecînd, oaspeţii şi-au manifestat dorinţa de a reveni în ţara noastră, pentru a cunoaşte şi alte aspecte din viaţa Patriei noastre şi a poporului nostru.

T. M.

Tineri social creştini din Belgia vizitează Arhiepiscopia Iaşilor

Domnul Michel de Grave, scretar cu probleme externe ale tineretului social-creştin din Belgia, Génèvieve de Grave, soţia sa şi Schane Luck, care au vizitat ţara noastră, în ziua de 23 iulie a. c., au sosit la Iaşi.

Însoţiţi de doi delegaţi ai tineretului din Iaşi oaspeţii au vizitat, mai întîi, biserica Sf. Trei Ierarhi unde li s-au dat explicaţii în legătură cu istoricul bisericii, cu arhitectura, pictura şi cu rolul cultural pe care acest sfînt locaş l-a avut în trecut, apoi, au vizitat catedrala mitropolitană. Aici, li s-au dat, de asemenea, explicaţii în legătură cu istoricul acestei biserici monumentale şi cu moaştele Prea Cuvioasei Parascheva. O adîncă impresie au făcut asupra oaspeţilor clădirile din incinta Mitropoliei, înălţate în ultimii ani prin osîrdia Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

După aceasta, oaspeţii au fost primiţi de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul, la biroul de la cancelaria mitropolitană cu care a discutat unele probleme generale bisericeşti. La plecare, oaspeţii au mulţumit cu recunoştinţă pentru atenţia cu care au fost primiţi şi au mărturisit că sînt încîntaţi de toate cele ce au văzut la noi.

După aceasta Domnul Michel de Grave şi însoţitorii săi şi-au continuat vizita la cîteva mănăstiri din Moldova.

T. M.

Un cunoscut scriitor ungar vizitează Arhiepiscopia Iaşilor şi unele mănăstiri din Moldova

În ziua de 30 iulie a. c., a sosit la Iaşi, venind de la Budapesta, scriitorul ungar Passuth Laszlo împreună cu soţia şi un prieten al său, din Cluj, Sarossy Ödön, de asemenea cu soţia sa.

Scriitorul Passuth Laszlo este cunoscut în ţara noastră prin opera sa *Muzicantul ducelui de Mantua* tradusă în limba română.

La Iaşi, oaspetele şi însoţitorii săi au vizitat Cancelaria centrului arhiepiscopal şi sala de festivităţi, catedrala mitropolitană, biserica Sf. Gheorghe (vechea catedrală) şi biserica Sf. Trei Ierarhi.

A doua zi, scriitorul Passuth Laszlo şi-a continuat vizita la mănăstirile Agapia, Văratec, Neamţ din judeţul Neamţ, apoi, în ziua următoare, a vizitat mănăstirile Sf. Ioan-Suceava, Dragomirna, Moldoviţa, Sucevita şi Putna din judeţul Suceava.

În ziua de 1 august, îndreptîndu-se spre Cluj, oaspeţii au vizitat, în trecere, bisericile Arbore şi Voroneţ.

Impresionaţi de cele văzute în ţara noastră, oaspeţii au mulţumit cu recunoştinţă Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru atenţia cu care au fost primiţi peste tot şi pentru prilejul ce li s-a oferit de a vizita minunatele comori de artă bisericească din Moldova.

Oaspeţii au avut, de asemenea, cuvinte de laudă faţă de conducerea ţării şi faţă de poporul nostru.

T. M.

Hramul Mănăstirii Neamţ

Şi anul acesta, în ziua Înălţării Domnului, hramul Mănăstirii Neamţ, cu toate grijile faţă de semenii lor din localităţile care au suferit de pe urma inundaţiilor, s-au adunat la Mănăstirea Neamţ, credincioşi în număr destul de mare, manifestîndu-şi astfel unitatea de credinţă, exprimîndu-şi dragostea şi solidaritatea cu toată suflarea românească lovită de inundaţiile din lunile mai şi iunie Sub picăturile de ploaie, ei au trăit ceasuri de reculegere, ascultînd slujbele religioase şi cuvintele de învăţătură.

Privegherea din seara zilei de 3 iunie a fost săvîrşită de un sobor de ieromonahi şi diaconi.

În numele Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, P. C. Arhim. Dionisie Velea a vorbit credincioşilor despre semnificaţia şi însemnătatea hramului Mănăstirii Neamţ, despre adevărul de credinţă mărturisit în simbolul de credinţă în legătură cu Înălţarea Domnului cu trupul la cer şi despre momentele de grea încercare prin care trece ţara noastră în urma inundaţiilor, făcînd un călduros îndemn la sentimentele umane, la spiritul de solidaritate şi de întrajutorare creştină şi românească faţă de cei loviţi de calamităţi.

În ziua de 4 iunie — ziua hramului — serviciul divin a fost săvîrşit de însuşi Înalt Prea sfinţitul Mitropolit Iustin înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi. La sfinţirea apei mici şi după citirea rugăciunii arhiereşti de dezlegare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a rostit un cuvînt părintesc de învăţătură. «Prăznuim şi anul acesta, a spus Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, cu evlavie adîncă şi gînduri curate îndreptate spre Dumnezeu, marele praznic al Înălţării Domnului cu trupul la cer. Este praznicul care adună pe aceste meleaguri străvechi mulţi credincioşi ca împreună cu noi să cinsească Înălţarea Domnului. Slujba acestui praznic se săvîrşeşte în toate bisericile creştine ortodoxe. Sîntem uniţi, deci, în duhul nostru cu toţi cei care gîndesc, se roagă şi cinstesc pe Dumnezeu la fel cu noi».

«Înălţarea a fost un moment în care Domnul s-a despărţit de ucenici. Ucenicii ar fi trebuit să fie mîhniţi de plecarea Domnului. Totuşi ei nu au fost mîhniţi. Ei ştiau că prin înălţare, Mîntuitorul va fi prezent şi viu, mai ales în Biserica Sa. Sfîntul Duh pe care l-a făgăduit Sfinţilor Săi Apostoli nu ar fi venit asupra lor dacă Domnul ar fi rămas pe pămînt fără a se înălţa la cer. Prin Înălţare ne-a încredinţat pe toţi de sfînta Sa dăruire».

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin referindu-se la zilele pline de grijă prin care s-a trecut, a spus: «Să ne ajute Dumnezeu să ieşim din vîltoarea apelor care nu se mai potolesc. Să înălţăm rugăciunile noastre către Dumnezeu ca să ne scape de vitregia care s-a abătut asupra ţării noastre».

«Să gîndiţi ca un singur om. Să arătaţi că poporul nostru este un popor unit. Oamenii din regiunile sinistrate au nevoie de ajutorul nostru al tuturor. Pretutindeni depuneţi obolul vostru».

«Toţi banii pe care i-aţi dat, aici, la Mănăstirea Neamţ vor fi depuşi în «contul omeniei» ca un act de solidaritate cu toţi cei în suferinţă; pentru cei care şi-au pierdut bunurile, casele şi pe ce dragi ai lor. Ploaia mă obligă să împuţinez cuvîntul. Sprijiniţi nu numai cu cuvîntul ci şi cu fapta voastră ca să se refacă fabricile. Munciţi pămîntul ca să avem roade cît mai multe, ca să dobîndiţi ceea ce s-a pierdut în locurile lovite de urgia apelor».

Cuvintele Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin au fost ascultate cu toată luarea aminte de credincioşi.

Cu bucuria în suflete de slujba arhierească la care au asistat, toţi cei care au luat parte la acest praznic s-au întors la vetrele lor, ducînd cu ei îndemnurile Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi întărind legămîntul solidarităţii creştineşti şi cetăţeneşti.

Hramul Mănăstirii Neamţ din acest an, se poate trece în istoria hramurilor acestei mănăstiri, ca *hramul omeniei,* ca o expresie grăitoare a vechilor tradiţii creştineşti şi româneşti.

Diac. Prof. I. IVAN

Încheierea anului şcolar la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ

Duminică 28 iunie a. c. la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ a avut loc tradiţionala serbare de sfîrşit de an. Începînd de la orele 9, în monumentala catedrală a mănăstirii Neamţ, P. S. Episcop-vicar Irineu Suceveanul, delegatul Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin Moisescu, a săvîrşit Sf. Liturghie înconjurat de un sobor de preoţi. După Sf. Liturghie, s-a oficiat un Te-Deum, apoi, P. S. Episcop Irineu Suceveanul, adresîndu-se profesorilor

elevilor, obştei monahale şi credincioşilor care erau adunaţi în biserică a rostit un cuvînt ocazional de îndrumare. Răspunsurile la Sf. Liturghie şi Te-Deum au fost date de corul Seminarului condus de P. C. Pr. Prof. C. Sîrbu. Predica zilei, adecvată momentului închiderii cursurilor unui an şcolar, a fost rostită de P. C. Pr. Prof. C. Bobric. La orele 13, în localul Seminarului, în prezenţa P. S. Episcop Irineu Suceveanul, a P. C. Pr. Prof. Onorar Gh. Vlad, delegat al P. S. Episcop Partenie Ciopron al Romanului şi Huşilor, a poetului George Lesnea, membru al Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor, a P. C. Stareţ Firmilian Olaru, a unor părinţi de-ai elevilor şi ai altor oaspeţi s-a desfăşurat serbarea de încheiere a cursurilor anului şcolar 1969-1970.

A fost de faţă la această serbare şi D-l T. Scutaru inspector în Departamentul Cultelor pentru judeţul Neamţ.

Serbarea a început cu imnul «Republică măreaţă vatră» executat de corul Seminarului dirijat de P. C. Pr. Prof. C. Sîrbu.

A urmat apoi cuvîntul P. C. Protos. Prof. Epifanie Norocel directorul Seminarului, care, între altele, a spus: «De pe culmile acestui sfîrşit de an şcolar avem posibilitatea de a ne aminti de toată munca pe care am desfăşurat-o împreună, profesori şi elevi. Toţi profesorii au apreciat, au sprijinit şi au încurajat tot ceea ce este pozitiv şi creator în manifestările elevilor, tot ceea ce poate fi valorificat cu succes în slujba misiunii preoţeşti. Ei nici o dată n-au pierdut prilejul de a sădi în sufletele elevilor noştri sentimentul datoriei, al disciplinei şi al muncii. Noi trăim într-un stat socialist care pentru crearea unei orînduiri sociale noi, cere de la toţi fiii poporului o înaltă conştiinţă umană. Conştiinţa aceasta trebuie să oblige pe fiecare elev seminarist la o muncă stăruitoare pentru formarea sa intelectuală şi morală... În lumea nouă în care sîntem chemaţi să activăm, pe lîngă o pregătire temeinică ni se cere şi o aleasă formaţie morală. Dumneavoastră, dragi elevi, sînteţi chemaţi să predicaţi nu numai prin cuvînt, ci mai ales prin faptă, prin atitudinea şi prin toată ţinuta dv. Predica faptei este totdeauna mai convigătoare decît cea a cuvîntului.... Ceea ce am spus pentru toţi, e valabil şi pentru seria de absolvenţi, care se despart de şcoala noastră. Titlul de absolvent al Şcolii de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic, obligă pe fiecare de a studia, şi în continuare, pentru a justifica acest titlu. În adevăr, clipele de despărţire de un aşezămînt în care te-ai hrănit spiritual, atîţia ani, sînt stări sufleteşti de adîncă emotivitate. Socotesc că mulţi dintre cei care sîntem aici am trecut prin asemenea clipe la vremea noastră. Ele sînt înălţătoare, sînt vii, puternice şi, în acelaşi timp, readuc în amintire toată munca, toate frămîntările şi toate stările sufleteşti din frumoşii ani de studii, toate ostenelile întru agonisita cea teologică şi educativă, zestrea scumpă şi deosebit de frumoasă a unui tînăr seminarist».

În continuare, vorbitorul a mulţumit D-lui Profesor C. Pavel, de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti, preşedintele celor două comisii de diplomă, pentru înţelegerea şi răbdarea arătată în timpul examenelor la care s-au prezentat absolvenţii Şcolii de cîntăreţi şi ai Seminarului teologic.

În încheiere, P. C. Părinte Director a adresat cuvinte de îndemn elevilor spunînd: «În timpul vacanţei căutaţi să nu rupeţi contactul cu cartea, completaţi-vă lipsurile prin studiu, munciţi fără reţinere alături de consătenii şi părinţii Dvs. pentru recuperarea pierderilor cauzate de inundaţii şi pentru înflorirea scumpei noastre Patrii. Participaţi la toate acţiunile patriotice acolo unde veţi merge şi răspundeţi cu tragere de inimă la toate chemările conducerii noastre de stat. Fiţi ascultători faţă de părinţii dvs., buni şi drepţi faţă de toată lumea. Fiţi respectuoşi şi demni, aşa cum trebuie să fie un elev seminarist şi un viitor student teolog. Fiţi harnici şi plini de recunoştinţă faţă de cei ce v-au învăţat şi vă învaţă, faţă de părinţi, de fraţi şi de poporul din care faceţi parte».

Din partea absolvenţilor şcolii de cîntăreţi a rostit un cuvînt ocazional elevul Irimia Vasile, iar din partea absolvenţilor Seminarului elevul Doroftei Toader.

A urmat programul serbării constînd din cîntece religioase, patriotice şi populare interpretate de corul Seminarului. Între solişti s-au remarcat absolvenţii Gîlcă Dumitru, Juravle Vasile, Pahoni Ioan. Ca o încununare a ciclului de poezii, poetul George Lesnea a făcut o aleasă bucurie celor prezenţi recitînd poezia sa «Patria». P. C. Pr. Prof. Gh. Vlad a împărtăşit binecuvîntările pe care P. S. Episcop Partenie Ciopron le-a trimis corpului didactic, personalului şi elevilor celor două şcoli cu ocazia încheierii cursurilor anului

școlar 1969-1970. Centrul eparhial Roman, a spus P. C. Sa, se străduiește ca elevii să aibă condiții cît mai bune. Nu este iertat ca elevii să nu dea rezultate bune, a adăugat vorbitorul. A remarcat din cuvîntul absolventului Școlii de cîntăreți dorința de a continua această școală, iar de la cuvîntul absolventului Seminarului duioșia despărțirii.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Irineu Suceveanul a arătat că, după ce în biserica Mănăstirii Neamț s-au înălțat rugăciuni de mulțumire pentru încheierea anului școlar, acum, în cadrul unui program deosebit se declară încheiate cursurile anului școlar 1969-1970. Prea Sfinția Sa a arătat că Seminarul de la Mănăstirea Neamț este o continuare a tradiției școlare care s-a desfășurat sub variate aspecte, în decursul veacurilor, în Moldova. Existența unei școli de miniaturiști la Mănăstirea Neamț, a unei școli de tradători și copiști în vremea lui Paisie, a tipografiei în vremea lui Veniamin Costachi, au făcut ca de la Neamț să se răspîndească gustul pentru cartea bisericească în toate părțile locuite de români.

Programul desfășurat în această zi de către elevii Seminarului generează un buchet de mari și alese simțăminte. Vorbind despre rostul Seminarului, Prea Sfinția Sa a arătat că această școală îmbogățește mintea elevilor cu cunoștințe teologice și le formează o concepție de viață creștină ortodoxă. Se urmărește atît instruirea, cît și formarea caracterelor. Seminariștii, în mod deosebit, trebuie să devină caractere. Perioada de formare în vremea tinereții este cea mai frumoasă. De aceea fiecare gînd, fiecare cuvînt este un cîntec, o clocotire, un iureș năvalnic al vieții, al tinereții. Fiecare elev al școlii teologice trebuie să fie călăuzit de idealul sublim de a deveni om de nădejde, om de omenie.

Școala teologică, a arătat Prea Sfinția Sa, nu urmărește să formeze numai preoți ci și cetățeni devotați. Ei trebuie să fie încălziți de sentimente deosebite față de Patrie, de admirație pentru înfăptuirile din prezent și de dragoste pentru noi înfăptuiri. Elevii și preoții de azi au pilde grăitoare în trecut, căci istoria ne arată că preoții au fost alături de popor, au avut dragoste de Biserică și de Patrie. La loc de cinste, istoria înscrie nume de monahi, de vlădici, de preoți cu activitate bogată, a căror tradiție elevii o pot urma.

I. P. S. Mitropolit Iustin și P. S. Episcop Partenie, întîistătătorii celor două eparhii, care pregătesc aici pe viitorii preoți, dau o atenție deosebită acestei școli. În urmă cu cîțiva ani, la Mănăstirea Neamț s-au făcut transformări radicale și s-au creat condiții optime pentru desfășurarea procesului de învățămînt. În numele I. P. S. Mitropolit Iustin și al său personal, P. S. Episcop Irineu felicită pe toți pentru osteneala depusă în acțiunea de pregătire a tinerelor cadre ale Bisericii. Cuvînt de aleasă prețuire a adresat și elevilor pentru strădania la studii și bună purtare. Adresîndu-se D-lui Teodor Scutaru, l-a rugat să transmită D-lui Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, respectuoase mulțumiri pentru sprijinul acordat școlii.

Elevilor fruntași la învățătură și celor cu purtare exemplară li s-au oferit premii în cărți din partea celor două centre eparhiale, ca o recompensă pentru munca depusă în acest an școlar.

IOAN ISTRATE

Biserica din satul Giurgești, parohia Costești, jud. Iași

În ziua de 5 iulie a. c., Prea Sfințitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii — nouă zidită — din satul Giurgești, parohia Costești, protopopiatul Pașcani, județul Iași.

Fiind întîmpinat cu pîine și cu sare, după tradiția românească și creștinească și cu un cuvînt de bun venit rostit de P. C. Protopop Grigore Cojocaru, Prea Sfințitul Episcop-vicar Irineu a purces la săvîrșirea slujbei de sfințire înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

În continuare, Prea Sfinția Sa a săvîrșit Sfînta Liturghie în curtea bisericii, la care au luat parte toți credincioșii adunați aici.

După terminarea slujbei, P. C. Preot paroh Constantin Grigorescu a făcut o scurtă dare de seamă asupra vieții religios-morale din parohia sa și

asupra lucrărilor de construcţie a bisericii. Vorbitorul a mulţumit respectuos Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru ajutorul dat, Departamentului Cultelor şi autorităţilor locale pentru sprijinul acordat, precum şi tuturor credincioşilor pentru dragostea şi hărnicia cu care au contribuit la înălţarea locaşului de închinare.

În încheiere, P. C. Pr. Const. Grigorescu a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop-vicar Irineu Suceveanul pentru slujba de sfinţire pe care a săvîrşit-o.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu a arătat că sfinţirea unei biserici este un moment important în viaţa unei parohii. Prin rugăciunile care s-au înălţat către Dumnezeu, peste această biserică s-a pogorît darul Său cel Sfînt, devenind cu adevărat locaş de închinare.

Vorbind despre pictura care împodobeşte biserica P. S. Episcop-vicar a arătat că aceasta este ca o carte deschisă prin care credincioşii cunosc adevărurile de credinţă ale Bisericii şi multe aspecte din istoria ei.

Continuînd, Prea Sfinţia Sa a îndemnat pe credincioşi să muncească cu rîvnă sporită pentru recuperarea pagubelor provocate de calamităţile naturale care s-au abătut asupra ţării noastre.

În încheiere, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu a mulţumit P. C. Preot paroh C. Grigorescu pentru activitatea desfăşurată vreme de 40 de ani în această parohie, consiliului, comitetului parohial şi credincioşilor, pentru dragostea lor faţă de casa Domnului şi pentru colaborarea armonioasă şi rodnică de care au dat dovadă în timpul lucrărilor.

Prea Sfinţia Sa a mulţumit apoi Departamentului Cultelor şi autorităţilor locale pentru sprijinul acordat, rugînd pe Dumnezeu să vegheze neîncetat asupra sfintei sale Biserici şi asupra credincioşilor săi.

T. M.

Biserica din parohia Bogata, protopopiatul Fălticeni, judeţul Suceava

În ultimii ani, la biserica din parohia Bogata — protopopiatul Fălticeni — judeţul Suceava, s-au executat importante lucrări de renovare la învelitoare, pictura interioară, catapeteasmă, mobilier şi, în acelaşi timp, s-a construit turnul clopotniţă de la intrare.

Lucrările fiind terminate, în ziua de 26 iulie a. c., Prea Sfinţitul Irineu Suceveanul, episcop vicar, a săvîrşit, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, slujba de redeschidere a bisericii şi Sfînta Liturghie.

După otpust, P. C. Preot paroh Mihai Mihăilă, într-o scurtă cuvîntare, s-a referit la lucrările de renovare de la această biserică — printre care şi pictura, executată în tempera de pictorul N. Cristea-Bubanovici —, apoi a mulţumit respectuos Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru ajutoarele acordate precum şi tuturor credincioşilor pentru contribuţia lor.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul a expus, pe larg, rostul şi însemnătatea picturii bisericeşti care ne îndeamnă la înnoire sufletească.

Referindu-se, apoi, la evanghelia zilei privind vindecarea paraliticului din Capernaum purtat de patru oameni, Prea Sfinţitul a arătat că şi noi avem nevoie de ajutorul semenilor noştri — după cum şi ei au nevoie de al nostru —, de vreme ce sîntem, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel, «unii altora mădulare».

Prea Sfinţia Sa a îndemnat stăruitor pe credincioşi să trăiască în pace, în curăţie şi în dragoste frăţească.

În încheiere, amintind apelurile pe care Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin le-au făcut tuturor credincioşilor desprinşi de Biserica Ortodoxă pe tema calendarului îndreptat, de a se reîntoarce la turma pe care au părăsit-o, Prea Sfinţia Sa a sfătuit pe ascultători să păstreze neştirbită credinţa strămoşească, predaniile sfinte şi unitatea bisericească.

Prea Sfinţia Sa a mulţumit apoi P. C. Preot paroh Mihai Mihăilă pentru

activitatea sa neobosită şi pentru înfăptuirile din cei 11 ani de cînd păstoreşte în această parohie, autorităţilor locale pentru sprijinul acordat, şi tuturor credincioşilor din parohia Bogata pentru contribuţia lor la renovarea bisericii.

T. M.

†

Preotul Teodor Vrănescu

În seara zilei de 28 mai 1970, după o scurtă suferinţă, a încetat din viaţă preotul ieşan, Teodor Vrănescu, în vîrstă de 68 de ani.

Sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale regretatului preot a fost depus în biserica Sf. Lazăr, în care a slujit timp de 28 de ani.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită în după amiaza zilei de 31 mai a. c., de un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Iaşilor.

Născut la 28 ianuarie 1902, în satul Probota, jud. Iaşi, într-o familie modestă de ţărani — neştiutori de carte — dar plini de omenie, Teodor Vrănescu a urmat cursurile şcolii primare din satul natal şi apoi cursurile Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi, pe care l-a absolvit în iunie 1924.

În acelaşi an, s-a căsătorit cu învăţătoarea Virginia Gheorghiu şi a fost hirotonit preot pe seama parohiei Probota — satul său natal — în ziua de 14 octombrie 1924.

Între timp el şi-a completat studiile la Facultatea de Teologie.

În satul natal a păstorit vreme de 18 ani ; pe data de 1 iulie 1942 a fost transferat, la cerere, la biserica Sf. Lazăr, unde a activat pînă-n ultima clipă a vieţii sale.

În parohia Probota preotul T. Vrănescu a reuşit să strîngă în jurul său pe consătenii pe care îi avea şi ca fii duhovniceşti care l-au iubit, l-au ascultat şi l-au sprijinit atît în acţiunile de interes gospodăresc, de înfrumuseţare a celor două biserici din parohie, cît şi în cele de interes obştesc.

În Iaşi a desfăşurat o frumoasă activitate preoţească. Biserica Sf. Lazăr a fost reparată în exterior şi în interior, în mai multe rînduri. Totodată, el a sporit şi inventarul bisericii cu veşminte, cărţi şi diferite obiecte de cult. Biblioteca sa teologică a donat-o parohiei, înregistrînd-o în inventarul bisericii.

Pentru activitatea sa rodnică, Mitropolia Moldovei şi Sucevei i-a acordat la 13 august 1968, rangul de iconom stavrofor.

Vreme de cinci ani (1944-1949) Preotul Teodor Vrănescu a funcţionat ca director al Şcolii de cîntăreţi bisericeşti din Iaşi, unde a deţinut şi catedra de Tipic şi practică liturgică.

Între anii 1950-1952 a activat ca preşedinte al Cercului A.R.L.U.S. de la Centrul Eparhial. În anul 1949 el a fost membru al Consistoriului protopopesc iar între anii 1950-1966 a fost membru al Consistoriului Eparhial.

În 1967, a trecut în rîndul apărătorilor bisericeşti, confirmat prin decizie mitropolitană.

Pătruns de răspunderea misiunii preoţeşti, s-a conformat îndemnului paulin «Slujba ta fă-o deplin», fiind conştiincios în împlinirea îndatoririlor preoţeşti. Oficia slujbele religioase cu demnitate şi adîncă linişte sufletească, predica frumos şi cu multă căldură şi era un destoinic păstor de suflete.

Prin calităţile sale, prin ţinuta sa preoţească, prin pregătirea sa teologică, prin comportarea sa plină de demnitate, de sobrietate, de modestie şi de intensă trăire religioasă, Preotul Teodor Vrănescu constituia un model de slujire bisericească ; de aceea el s-a bucurat de dragostea şi devotamantul enoriaşilor săi.

Din fire, era om tăcut şi liniştit, cu grai domol şi cumpătat de moldovean. Era de o bunătate rară, iar privirea lui dezarma orice împotrivire. Nu era sfadnic, nici invidios şi urma calea între cuvînt şi faptă.

Avea talent literar, vădit de cronicile sale rimate, de urăturile şi epigramele sale, cu care adesea descreţea frunţile colegilor.

El s-a dovedit a fi un talentat şi pasionat imnograf prin cele cîteva *Acatiste*, compuse de el, între care este şi acela al *Sfîntului şi dreptului Lazăr*, hramul bisericii la care slujea.

După încheierea slujbei de prohodire la care au luat parte, alături de familia îndurerată, rude, prieteni, cunoscuţi, colegi din Iaşi şi credincioşi, au rostit cuvîntări: P. C. Vicar Scarlat Porcescu în numele administraţiei mitropolitane, P. C. Pr. C. Sinescu în numele preoţilor din oraşul Iaşi şi P. C. Pr. P. Manole în numele colegilor de seminar. Vorbitorii au scos în relief însuşirile alese pe care le-a avut regretatul preot şi înfăptuirile acestui distins slujitor al altarului. Totodată, ei au adus familiei îndurerate şi enoriaşilor parohiei Sf. Lazăr un cald cuvînt de mîngîiere.

După aceasta, sicriul purtat pe umeri de preoţi a fost aşezat în carul mortuar.

În sunetul jalnic al clopotelor, convoiul funebru a pornit spre cimitirul Eternitatea, unde a avut loc înhumarea.

La mormînt au vorbit preoţii Dimitrie Ciolan şi Nicolae Maxim, aducînd un ultim omagiu celui plecat dintre noi.

Pr. C. SINESCU

†

Preotul Ioan Bolboceanu

În ziua de 30 iunie a. c., a încetat din viaţă preotul Ioan Bolboceanu de la parohia Turtureşti, judeţul Neamţ, pensionar reîncadrat, în vîrstă de 79 ani, cu o vechime neîntreruptă în preoţie de 55 ani. El s-a născut la 30 martie 1891 în satul Hajdeu, în care a urmat şi cursurile şcolii elementare şi apoi ale Seminarului teologic. Hirotonit preot, după absolvirea seminarului, în anul 1915, a funcţionat la diferite parohii.

După al doilea război mondial a fost numit preot paroh la parohia Văleni de lîngă Piatra Neamţ la care a păstorit 29 de ani. În anul 1969 a fost transferat la parohia Turtureşti-Neamţ unde a desfăşurat o susţinută activitate pentru binele Bisericii şi al păstoriţilor săi.

Prin caracterul său sobru, prin chipul său blînd, prin firea sa comunicativă, prietenoasă, prin convingerile sale sacerdotale, prin tactul său pastoral şi prin comportarea sa morală el s-a făcut iubit şi preţuit atît de preoţii care l-au cunoscut, cît şi de credincioşii pe care i-a păstorit.

Slujba prohodului săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop I. Pricop a avut loc în ziua de 4 iulie a. c., în biserica «Sf. Ioan Botezătorul»-Mărăţei, care a şi rostit necrologul, aducînd un pios omagiu celui dispărut şi transmiţînd sincere condoleanţe familiei îndurerate, respectiv soţiei sale Cleopatra, învăţătoare pensionară şi unicei sale fiice, Tamara Nichituş, profesoară.

Înhumarea a avut loc în cimitirul bisericii din filiala Doamna; la mormînt în numele colegilor, P. C. Preot Gheorghe Gavrilescu de la parohia «Sf. Voievozi»-Piatra Neamţ, a rostit un cald cuvînt, scoţînd în lumină tot ceea ce regretatul Pr. I. Bolboceanu a înfăptuit ca slujitor al altarului.

Protopop I. PRICOP

Conferinţele preoţeşti din luna mai 1970

Conferinţele preoţeşti din luna mai s-au ţinut, în Eparhia noastră, în zilele de 26-29 ale acestei luni.

La Protopopiatele Roman, Bacău, Tg. Ocna şi Moineşti, conducerea lucrărilor a avut-o P. S. Episcop Partenie, la Protopopiatele Huşi şi Bîrlad a fost delegat P. C. Pr. N. Barcaru, Vicar administrativ, iar la Protopopiatul Vaslui P. C. Pr. Constantin Platon, Consilier administrativ.

Subiectul dat spre tratare cu titlul: «*Slujirea intereselor obşteşti în ţara noastră, în lumina noilor legiuiri. Îndatoririle clerului şi ale credincioşilor*», a fost tratat de următorii preoţi: P. C. Grigore Lupaşcu de la parohia Vineţeşti-Vaslui; P. C. Ioan Tincu de la parohia Moldoveni II-Neamţ; P. C. Iorgu Codreanu de la parohia Sf. Spiridon oraşul Bîrlad; P. C. Eusebiu Bejan de la parohia Sf. Împăraţi oraşul Bacău; P. C. Mihai Puşcalău de la parohia Boiştea-Bacău; P. C. Isac Constantin de la parohia Sascut-Tîrguşor-Bacău şi P. C. Ioan Pleşca de la parohia Pungeşti-Vaslui.

La începerea lucrărilor, Prea Sfinţitul Episcop Partenie şi delegaţii Prea Sfinţiei Sale, au vorbit preoţilor despre calamităţile naturale produse în ţara noastră, datorită cărora s-au produs multe pierderi de vieţi omeneşti şi s-au înregistrat însemnate pagube materiale, în special în Ardeal şi în Moldova.

La apelurile făcute, preoţimea din toate protopopiatele s-a înscris cu sume însemnate pentru ajutorarea sinistraţilor, fie din fondurile parohiilor, fie din veniturile proprii ale fiecăruia.

S-a făcut după aceasta prelucrarea unor legi şi hotărîri ale Consiliului de Miniştri în legătură cu turismul.

În continuare, s-a dat cuvîntul preoţilor desemnaţi cu întocmirea conferinţelor.

În partea întîia, referindu-se la conţinutul temei, vorbitorii au arătat că problema relaţiilor dintre oameni nu are numai un caracter politico-economic, ci şi moral. De aceea ea interesează îndeaproape şi Biserica.

Trecînd la tratare, vorbitorii au reliefat adevărul că marile înfăptuiri ce au avut loc în ţara noastră sau sînt pe cale de a deveni realităţi au necesitat adaptarea unor legiuiri în scopul slujirii intereselor obşteşti.

Între acestea pot fi amintite: Legea privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, votată de Marea Adunare Naţională la 18 februarie 1968; Legea privind organizarea Ministerelor şi a instituţiilor centrale de Stat cu scopul ca aparatul administrativ să-şi poată îndeplini sarcinile sale în conformitate cu ritmul dezvoltării vieţii noastre sociale şi a cerinţelor actuale, ce decurg din aspiraţiile fireşti ale cetăţenilor Patriei noastre; Legea pentru organizarea muncii şi păstrarea disciplinei în unităţile socialiste de stat, menite să asigure înflorirea societăţii noastre socialiste; Legea privind învăţămîntul de toate gradele din Republica Socialistă România; Legea privind regimul ocrotirii unor categorii de minori etc.

Referindu-se la toate aceste legi, privite în ansamblul lor, propunătorii au făcut constatarea că la baza alcătuirii lor stau principii sociale juste, cu un fond moral sănătos şi profund uman, vrednic de stadiul înaintat la care se situiază ţara noastră, în prezent.

Ele vizează întărirea cuceririlor revoluţionare şi au ca scop ridicarea nivelului de trai al cetăţenilor din ţara noastră, apărarea drepturilor şi intereselor legitime ale clasei muncitoare, ale întregului popor şi lichidarea cauzelor ce au dus la unele stări necorespunzătoare în trecut.

Într-un cuvînt, aceste legi reflectă grija faţă de om şi asigură formarea

unei atitudini corecte faţă de ordinea de drept şi de regulile de convieţuire socială şi mai ales faţă de muncă.

Aşa fiind, preoţimea noastră are datoria să cunoască în întregime aceste legi şi să le respecte cu strictețe, îndemnînd şi pe credincioşi să facă acelaşi lucru.

Preoţimea noastră are, de asemenea, datoria permanentă de a sprijini autorităţile locale de Stat în aplicarea tuturor legilor care stau la baza conducerii noastre de Stat.

În felul acesta, clerul Bisericii Ortodoxe Române sprijină consolidarea orînduirii celei noi şi contribuie de pe poziţia sa, la progresul Patriei noastre socialiste.

După ţinerea conferinţelor a urmat cuvîntul coreferenţilor şi a altor preoţi care au adus unele completări la elucidarea subiectului.

După o scurtă pauză, s-a făcut lectura cîtorva dări de seamă în legătură cu activitatea pastorală desfăşurată de preoţi în parohii.

La sfîrşitul conferinţelor, preoţii au fost îndemnaţi să fie în primele rînduri ale cetăţenilor din Patria noastră care respectă legile. Ei trebuiau să aibă o atitudine plină de însufleţire, în acţiunea de ajutorare a sinistraţilor.

După citirea unor ordine administrative, conferinţele au luat sfîrşit.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

Conferința administrativă cu protopopii din eparhie

În zilele de 22 şi 23 iunie 1970, a avut loc sub preşedinţia Prea Sfinţitului Episcop Partenie, la sediul Protopopiatului Hûşi, o conferinţă administrativă protopopească.

La această conferinţă au participat: P. C. vicar administrativ N. Barcaru, P. P. C. C. consilieri administrativi C. Platon şi N. Toderici, P. C. Ermil Bărbieru, inspector eparhial, D-l N. Pamfil, secretar eparhial, D-l Ioan Pop, contabil şef, revizorii contabili Gh. Mihailescu şi Paul Popescu, P. P. C. C. Protoierei: Constantin Mardare-Bacău, Vichentie Mocanu-Moineşti, Ioan Negrea-Tg. Ocna, Gh. Popa-Bîrlad, N. Rugină-Vaslui, D. Aanei-Roman şi Zaharia Cireş-Huşi, precum şi P. P. C. C. misionari protopopeşti: Andrei Gheorghiu, Negreşti-Vaslui; Alexandru Ardeleanu, Mănăstirea Caşin-Bacău; P. Chelaru, Iteşti-Bacău; N. Lascăr, Asău-Bacău; Vasile Brumărașu, Doljeşti-Neamţ; Ştefan Manoliu, Ghermăneşti-Vaslui; N. Nedelcu, Pueşti Sat-Vaslui.

P. S. Episcop Partenie, deschizînd şedinţa, după ce a salutat prezenţa reprezentanţilor Departamentului Cultelor la lucrările acestei consfătuiri, cărora le-a solicitat sprijinul pentru rezolvarea diferitelor probleme, a ţinut să releve faptul că, deşi preoţimea din Eparhie activează mulţumitor în locurile ce le ocupă, totuşi, sînt unele probleme ce se rezolvă mai bine în comun; iar schimbul de experienţă este foarte indicat, pentru alegerea celor mai bune metode de lucru. Acesta este scopul unor astfel de conferinţe între care şi aceasta la care ne aflăm.

În continuare, a luat cuvîntul P. C. Ermil Bărbieru, inspector bisericesc, care a făcut o expunere referitoare la condiţiile în care se desfăşoară activitatea Bisericii Ortodoxe Române şi a celorlalte culte.

P. C. Sa a subliniat faptul că pe baza art. 30 din Constituţia Republicii Socialiste România, libertatea religioasă este garantată de Stat oricărui cetăţean, ca şi exercitarea unui cult, dar numai în condiţiile respectării prevederilor legii pentru regimul general al cultelor.

Între altele, trebuie să se ţină seama că, în conformitate cu art. 13 şi 14 din legea amintită, cultele religioase se pot organiza şi au libertatea de a funcţiona legal, numai dacă obţin recunoaşterea din partea statului pe baza mărturisirilor de credinţă.

Preoţimea, a subliniat vorbitorul, are datoria de a întreţine legături frăţeşti cu celelalte culte, dar, în acelaşi timp, trebuie să se silească să păstreze neştirbită unitatea Bisericii Ortodoxe.

S-au făcut, apoi, dările de seamă pe semestrul I al anului 1970, de către P. P. C. C. Protoierei.

Relatările făcute au scos în lumină modul în care se desfăşoară viaţa religioasă, sub diferite aspecte, în cuprinsul Eparhiei.

A rezultat din dările de seamă prezentate că preoţii îşi îndeplinesc îndatoririle pastorale şi gospodăreşti, răspunzînd la solicitările credincioşilor întreţinînd bine bisericile, cimitirele şi casele parohiale.

Planurile financiare ale parohiilor se execută într-o formă mulţumitoare. Slujitorii bisericii dispun de biblioteci bine organizate, sînt abonaţi la diferite publicaţii şi dau sprijinul lor tuturor iniţiativelor gospodăreşti, patriotice şi culturale.

O faptă care cinsteşte întreaga preoţime este ajutorul acordat personal sau din partea parohiilor pentru sinistraţii de pe urma inundaţiilor.

În continuare, P. C. Const. Platon, consilier administrativ, a făcut o expunere în legătură cu temele: Gestionarea bunurilor în cadrul unităţilor B. O. R. (Instrucţiunile Nr. 2100/1970, ale Administraţiei Patriarhale, pentru aplicarea Legii Nr. 22/969 şi H. C. M. Nr. 2230/969, precum şi sancţionarea contravenţiilor la normele legale privind disciplina financiară H.C.M. Nr. 68/970).

Domnul contabil şef Ioan Pop a vorbit despre majorarea salariilor şi reaşezarea impozitelor respective; D-sa a dat indicaţii clare în legătură cu noul sistem de salarizare a tuturor salariaţilor Bisericii Ortodoxe Române.

Seria expunerilor a încheiat-o Domnul secretar eparhial N. Pamfil cu tema referitoare la schema de funcţiuni socotită drept cartea de căpătîi a oricărei instituţii.

În încheiere, P. S. Episcop Partenie, făcînd o privire de ansamblu asupra modului în care au decurs lucrările acestei conferinţe a recomandat P. P. C. C. Protoierei să aducă la îndeplinire toate hotărîrile luate în această conferinţă.

Prea Sfinţitul Episcop Partenie a rămas vădit satisfăcut de rapoartele primite în legătură cu ajutoarele acordate sinistraţilor din ţara noastră de pe urma calamităţilor naturale, din partea preoţilor şi a parohiilor din Eparhia Romanului şi Huşilor, care împreună cu ale Centrului Eparhial se ridică la suma de aproximativ 1.700.000 lei.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

Biserica din parohia Lipovăţ, judeţul Vaslui

Duminică 14 iunie 1970, Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron al Romanului şi Huşilor, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit slujba de redeschidere a bisericii din parohia Lipovăţ, judeţul Vaslui.

Monumentala biserică a fost grav avariată de cutremurul din 1940. Tînărul preot paroh Ioan Hriscu, fiu al satului, muncind cu deosebită rîvnă, a reuşit ca în cei trei ani de pastoraţie să renoveze complet sfîntul locaş.

Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date de corul local, condus de cîntăreţul Dumitru Grîu.

După oficierea Sf. Liturghii şi a vecerniei, preotul I. Hriscu luînd cuvîntul a făcut un scurt istoric al sfîntului locaş, amintind că lucrările ultime s-au executat cu ajutorul enoriaşilor. În încheiere, vorbitorul a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop Partenie Ciopron pentru slujba de redeschidere pe care a săvîrşit-o, arătînd că va continua munca de zidire sufletească a credincioşilor din parohia sa.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron a spus între altele: «După înălţarea la cer a Mîntuitorului Iisus Hristos, opera de mîntuire a început prin trimiterea ucenicilor să propovăduiască Evanghelia la toate popoarele. Apostolii erau însă simpli pescari, neînvăţaţi, necunoscători de graiuri străine, şi de aceea i-a povăţuit să nu se depărteze de Ierusalim, pînă nu va veni la ei Mîngîietorul, Duhul Adevărului.

Astăzi, la Duminica Rusaliilor, s-a plinit această făgăduinţă.

Astăzi, în chip de limbi de foc, se pogoară peste ucenici Sfîntul Duh. Astăzi, pescarii primesc înţelepciune şi har.

Ei pleacă din Ierusalim, în cele patru laturi ale pămîntului, se aşează prin cetăţi, botează, învaţă şi întemeiază primele Biserici».

În continuare, Prea Sfinţia Sa a făcut un scurt istoric al întemeierii Bisericii şi al succesiunii apostolice.

Vorbind despre biserica nou zidită, Prea Sfinţia Sa fericeşte pe ctitorii care au ridicat-o, laudă pe credincioşii care au restaurat-o, mulţumeşte donatorilor şi autorităţilor de Stat care au sprijinit această realizare.

«Ne pare rău, a adăugat Prea Sfinţia Sa, că bucuria acestei măreţe sărbători este umbrită de evenimentele tragice, din ultima vreme, abătute aşa de năpraznic asupra ţării noastre, prin inundaţiile care au cauzat atîtea pagube şi pierderi de vieţi omeneşti.

Avem însă credinţa în Dumnezeu, în tăria poporului şi în înţelepciunea conducătorilor noştri, că în curînd ne vom reface».

Referitor la îndeplinirea sarcinilor cetăţeneşti de către fiii Bisericii, Prea Sfinţia Sa a spus: «Aveţi aici în Lipovăţ o cooperativă agricolă prosperă şi înfloritoare. Aveţi lanuri mănoase, vii şi grădini roditoare. Lucraţi cu hărnicie, cu tragere de inimă şi spor.

Aşa veţi aduce belşug în gospodării, bogăţie în sat şi îndestulare în familii».

Prea Sfinţitul Episcop a făcut, apoi, un călduros apel la inimile credincioşilor de a contribui la nobila acţiune de sprijinire a sinistraţilor.

În încheiere, Prea Sfinţia Sa a spus: «Plec de aici cu cele mai frumoase amintiri. Dumnezeu să vă binecuvinteze şi să vă călăuzească paşii pe drumul cel bun al mîntuirii. Amin».

Sub teii înfloriţi din curtea bisericii, enoriaşii parohiei Lipovăţ au dat o agapă frăţească.

Cu aceasta solemnitatea a luat sfîrşit.

Pr. CONSTANTIN CHIRIAC

Însemnări 442

Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, vizitează Arhiepiscopia Iașilor *(Cronicar)*; **Un document inedit de la Radu Mihnea Voievod** *(Alexandru Ligor)*; **Săpăturile arheologice din curtea bisericii Sf. Dumitru-Suceava** *(Pr. Nicolae Pentelescu)*; **Muzeul arheologic din Piatra Neamț, 1968** *(Iosif E. Naghiu)*; **Atitudinea viețuitorilor Mănăstirii Neamț-Secu în războiul de independență din 1877** *(Diac. Prof. I. Ivan)*; **Un grăitor exemplu de umanism** *(Pr. O. Gherasim)*.

Recenzii și note bibliografice . . . 449

Comunități religioase moderne în spațiul est-asiatic (În «Herder Korespondenz» 3/1970) *(Prof. O. Bucevschi)*; **Alt-Katholisches Jahrbuch**, 1970, Bonn *(Prof. O. Bucevschi)*; *Werner Kohler*, **Die Lotus-Lehre und die modernen religionen in Japan**, Zürich, 1962 *(C. Sîrbu)*; *Gavril Istrate*, **Limba română literară**, București, 1970 *(Zam. Paul)*; *Constantin C. Giurescu*, **Istoria Bucureștilor**, Buc. 1966 *(Pr. N. Stoian)*; *Petre Brîncuși*, **Istoria muzicii românești — Compendiu 1969** *(R. Mironovici)*; *Geza Vermeș*: **Sulurile de la Marea Moartă (The Dead Sea Scrolls** in English, Baltimore 1965 *(N. Neaga)*.

Cronica bisericească

A. — **Arhiepiscopia Iașilor . . . 463**

Oaspeți de peste hotare: **Un prelat al Bisericii romano-catolice din Ungaria vizitează mănăstiri din județul Neamț** *(T. M.)*; **Tineri social creștini din Belgia vizitează Arhiepiscopia Iașilor** *(T. M.)*; **Un cunoscut scriitor ungar vizitează Arhiepiscopia Iașilor și unele mănăstiri din Moldova** *(T. M.)*; **Hramul Mănăstirii Neamț** *(Diac. Prof. I. Ivan)*; **Încheierea anului școlar la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț** *(Ioan Istrate)*; **Biserica din satul Giurgești, parohia Costești, jud. Iași** *(T. M.)*; **Biserica din parohia Bogata, protopopiatul Fălticeni, jud. Suceava** *(T. M.)*; † **Preotul Teodor Vrănescu** *(Pr. C. Sinescu)*; † **Preotul Ioan Bolboceanu** *(Protopop I. Pricop)*.

B. — **Episcopia Romanului și Hușilor . . 471**

Conferințele preoțești din luna mai 1970 *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Conferința administrativă cu protopopii din eparhie** *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Biserica din parohia Lipovăț, județul Vaslui** *(Pr. Constantin Chiriac)*.

*

Instrucțiuni Nr. 2100 din 17.II. 1970 *(Patriarhia română)*

42.420

TIPOGRAFIA
CENTRULUI MITROPOLITAN IAȘI
Mănăstirea Neamț – Jud. Neamț

P. i. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLVI Nr. 9 — 10 SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE 1970

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

Popas aniversar

Jubileul Naţiunilor Unite *(Diac. T. M.)* 477

* * *

Studii

† *IRINEU SUCEVEANUL, episcop vicar,* **Bisericile cu pictură exterioară din Moldova (III)** 480
Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU, **Orizontul ecumenic al Ortodoxiei** . . 521
Prof. EMIL DIACONESCU, **Zugravi de biserici necunoscuţi** . . 531
Conf. NICOLAE GOSTAR, **Civitas Sancti Cyrilli** (Procopius, De aedificiis, IV, 7, 16) 549

Predici

Pr. C. PISTRUI, **La 8 septembrie: Naşterea Maicii Domnului** . . 550
Pr. I. BUNEA, **Duminica XXI-a după Rusalii** (Lc. VIII, 5-15). **Cuvîntul Domnului. Roadele lui** 558

Vrednici slujitori ai altarelor străbune

Prof. dr. N. T. BUZEA, **Preotul econom stavrofor Pavel Savin, directorul Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi (1857-1926)** . 561

Însemnări 569

A cincea adunare generală a Federaţiei Luterane Mondiale, Evian-Franţa (14—24 iulie 1970) *(Arhim. Nestor);* **Iconari suceveni din secolul al XIX-lea** *(Pr. Nic. Pentelescu);* **Observaţii privind ordinea mormintelor voievodale de la Rădăuţi** *(Ştefan S. Gorovei).*

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLVI, Nr. 9—10 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1970

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Popas aniversar

Jubileul Naţiunilor Unite

Anul acesta, la 24 octombrie, s-au împlinit 25 de ani de la intrarea în vigoare a Cartei Naţiunilor Unite, adoptată la Conferinţa de la San-Francisco (1945).

Luînd fiinţă în vremuri grele, cînd nu se vindecaseră încă rănile celui de-al doilea război mondial, cînd ruinele unor importante edificii social-culturale mai fumegau încă, Organizaţia Naţiunilor Unite şi-a propus să asigure realizarea idealurilor proclamate în preambulul Cartei, de a izbăvi «generaţiile viitoare de flagelul războiului» şi de a favoriza «progresul social şi instaurarea unor condiţii de trai mai bune într-o libertate mai mare». Chintesenţă a unor norme diriguitoare pentru conviеţuirea paşnică a tuturor popoarelor, Organizaţia Naţiunilor Unite vădeşte efortul raţiunii umane de a scoate relaţiile dintre state de sub imperiul forţei şi arbitrajului, şi de a le fundamenta pe postulatele dreptului şi moralei, ale respectului existenţei egalităţii şi libertăţii fiecărei naţiuni; ea exprimă, în acelaşi timp, aspiraţia în a apăra civilizaţia omenirii de pericolul unei conflagraţii «care ar pune sub semnul întrebării însuşi viitorul omului». Carta Naţiunilor Unite reprezintă, aşa cum s-a mai spus, «firul călăuzitor pentru armonizarea relaţiilor dintre toate statele în scopul de a asigura împlinirea personalităţii lor în cadrul comunităţii internaţionale».

În cei 25 de ani care au trecut, Organizaţia Naţiunilor Unite a depus eforturi, stăruitoare, pentru statornicirea unor norme etice şi juridice în relaţiile internaţionale privind pacea şi securitatea.

Totuşi, aşa cum arăta Dl. N. Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, «în pofida acestor eforturi stăruitoare, multe din rezoluţiile Organizaţiei Naţiunilor Unite rămîn literă moartă fără eficienţă în viaţa internaţională, sau au fost înfăptuite numai parţial».

Numărul statelor membre în Organizaţia Naţiunilor Unite a crescut în ultimile două decenii. Acest lucru reflectă, desigur, unele schimbări în viaţa politică internaţională, dar Organizaţia Naţiunilor Unite n-a ajuns la realizarea conceptului ei de bază, universalitatea.

Deşi Organizaţia Naţiunilor Unite numără astăzi 126 state membre, totuşi faptul că Republica Populară Chineză este ţinută

în afara acestei Organizații, prejudiciază simțitor activitatea acestui înalt for internațional. Lipsa R. P. Chineză și a altor state face ca Organizația Națiunilor Unite să nu oglindească fidel lumea contemporană internațională cu frămîntările ei.

A 25-a aniversare a Organizației Națiunilor Unite este, fără îndoială, un bun prilej pentru noi acțiuni în vederea întăririi Organizației, a sporirii eficienței și perfecționării metodelor de lucru pentru a reprezenta cît mai fidel lumea contemporană.

Consecventă politicii sale externe de pace, de adîncire a prieteniei și colaborării multilaterale între state, țara noastră depune eforturi stăruitoare pentru traducerea în viață a principiilor înscrise în Carta Organizației Națiunilor Unite.

Cu ocazia jubileului Națiunilor Unite, la tribuna acestui înalt for internațional a răsunat cuvîntul clar al D-lui Nicolae Ceaușescu — președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România. — Cuvîntarea pe care a rostit-o președintele nostru, inspirată de sentimentul de respect față de normele etice internaționale, și de dorința sinceră de a contribui la rezolvarea problemelor litigioase internaționale a avut un ecou puternic în viața internațională.

Presa, radioul și televiziunea, conducători de state și oameni politici din toată lumea, au subliniat claritatea și însemnătatea cuvîntării rostite de președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România — N. Ceaușescu — la tribuna Organizației Națiunilor Unite.

Referindu-se la cuvîntarea rostită de președintele Consiliului de Stat al R. S. R., Maurice Schumann, Ministrul de Externe al Franței, a spus: «a fost un discurs magistral și reconfortant».

De asemenea, Pietro Vinci, șeful misiunii permanente al Italiei la Organizația Națiunilor Unite, a spus: «Sînt extrem de fericit că am ascultat glasul României răsunînd într-o limbă latină în sala Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite».

Referindu-se la problemele internaționale enunțate în cuvîntarea rostită de președintele Consiliului de Stat al R. S. R. — Nicolae Ceaușescu —, Arhiepiscopul Makarios, președintele Ciprului a arătat că este «foarte impresionat de discursul Domnului președinte al României N. Ceaușescu. El a exprimat foarte clar poziția țării sale asupra problemelor internaționale care ne preocupă pe toți. Țara mea este complet de acord cu principiile expuse atît de splendid de președintele Ceaușescu».

«Însăși prezența președintelui Consiliului de Stat al României prietene — N. Ceaușescu — la sesiunea jubiliară O. N. U., a spus Mitia Ribicici, a întărit mult semnificația acestei seziuni».

Ziarele și agențiile de presă internaționale: Pravda, Borba, Politika, L'Unita, Journal de Génève, Gazette de Lausanne, To Vima, Daily News ș. a., au elogiat cuvîntarea rostită de Dl. N. Ceaușescu și au subliniat semnificațiile ei politice.

Intreaga presă americană a scos în relief ecoul cuvîntării rostită de D-l Nicolae Ceaușescu la tribuna marelui for internațional — Organizația Națiunilor Unite, insistînd asupra senti-

mentelor de admirație «față de politica externă promovată cu toată consecvența de români și de conducătorii lor».

Cuvîntarea președintelui Consiliului de Stat al R. S. R., la jubileul de argint al Organizației Națiunilor Unite, întrevederile cu diferiți șefi de state sau miniștri de externe, se înscriu ca evenimente de mare însemnătate în viața politică a țării noastre. Ele aduc în același timp un prestigiu sporit țării noastre și conducătorilor ei înțelepți, care militează cu consecvență pentru o politică de pace și destindere în viața internațională.

* * *

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe din Arhiepiscopia Iașilor, ascultători ai învățăturii Mîntuitorului Iisus Hristos și următori ai exemplului și îndemnului întîistătătorului lor — Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei — consideră profund umană activitatea înaltului for internațional pentru pace și înțelegere între oameni și popoare.

Cu prilejul jubileului de 25 de ani de existență împreună cu toți iubitorii de pace din întreaga lume, ei urează Organizației Națiunilor Unite succes deplin și neîntîrziat în înfăptuirea măreților sale țeluri înscrise în Cartă acum un sfert de veac.

Diac. T. M.

Studii

Bisericile cu pictură exterioară din Moldova (III)

V. Biserici cu pictură exterioară mai nouă*)

1. – Biserica Mănăstirii Bistriţa

La Mănăstirea Bistriţa, comuna Viişoara, jud. Neamţ, după o primă bisericuţă de lemn din secolul XIV, a fost construită una de zid de voievodul Alexandru cel Bun. Ştefan cel Mare a construit apoi în 1497 o clopotniţă cu trei nivele, în cel de al doilea fiind un paraclis. Acestui turn clopotniţă i s=a adăugat, în partea de apus, o clădire cu parter şi etaj, care face legătura cu paraclisul din turn. Clădirea adăugată aparţine, după tradiţie, lui Petru Rareş.

In paraclisul din turnul clopotniţei se păstrează cîteva urme din vechea pictură executată în vremea lui Ştefan cel Mare sau Petru Rareş.

Pe latura exterioară de sud a turnului clopotniţă este zugrăvit un tablou votiv în care este reprezentat Ştefan cel Mare, oferind în dar Mîntuitorului Hristos turnul prin mijlocirea Sf. Ioan cel Nou, patronul paraclisului. Ştefan cel Mare este urmat de Petru Rareş. In partea stîngă sînt reprezentate Maria, soţia lui Ştefan cel Mare, şi Elena, soţia lui Petru Rareş. Tabloul este destul de mare, iar pictura bine păstrată [1]).

---

*) Continuare din Nr. 7-9/1969, pp. 406-444 şi Nr. 3-6/1970 pp. 150-170 ale acestei reviste.

Revenind asupra picturii de la *Probota* (Nr. 3-6/1970, p. 134), facem unele precizări şi completări. Pe faţada corespunzătoare pridvorului, deasupra ferestrei, este reprezentată în 3 registre *Viaţa şi minunile Sf. Nicolae,* patronul bisericii. În stînga uşii de intrare de la pridvor este chipul lui *Grigore Roşca*, stareţ la Probota 23 de ani şi apoi mitropolit al ţării. După *Imnul Acatist* cu *Asediul Constantinopolului*, foarte deteriorat, urmează *Arborele lui Ieseu. Filozofii antici* sînt reprezentaţi ca şi la Moldoviţa într-o friză verticală, cîte 2, pe latura de vest a contrafortului sudic de lîngă absidă. Pe laturile de vest şi nord, sub streaşină, regăsim acelaşi registru cu medalioane de îngeri, ca şi la absida de la sud. În unele locuri se pot descifra contururile figurilor. Pe latura de vest, în spaţiul dintre ocniţe şi ferestre au fost probabil scene din *Facere*. Pe latura de nord, imediat sub ocniţe, se mai păstrează cîteva părţi din unele scene colorate albastru şi cu resturi de inscripţie. Restul faţadei este înegrită, fără nici o urmă de pictură.

1) În partea de jos a acestui tablou votiv este o pisanie de la Petru Rareş, care cuprinde unele date cu privire la construcţia turnului, pictura paraclisului etc. Din nefericire nu se poate cunoaşte încă în întregime cuprinsul acestei pisanii, deoarece mai tîrziu, în 1849, ea a fost acoperită în între-

Pictura exterioară a bisericii este menţionată într-un document din 1546 al voievodului Petru Rareş, prin care se dăruia mănăstirii satul Mojeşti din ţinutul Covurluiului şi care aminteşte de evenimentele tragice prin care a trecut Moldova în 1538 (fuga lui Petru Rareş în Transilvania prin Mănăstirea Bistriţa, promisiunea voievodului de a ajuta această mănăstire dacă se va întoarce la domnie şi împlinirea acestei promisiuni). In acest document voievodul Petru Rareş spune între altele: *„am reînnoit şi din temelie am zidit acest hram* (biserica mănăstirii Bistriţa n. a.) *şi l-am înfrumuseţat şi pe dinăuntru şi pe dinafară“* [2]).

Intrucît în limbajul epocii, termenul a înfrumuseţa înseamnă a picta, a zugrăvi, se poate afirma că în documentul respectiv este vorba de pictura interioară şi exterioară a bisericii de la Bistriţa după ce a fost reparată sau refăcută de Petru Rareş, între anii 1542-1546 [3]). In anul 1554 voievodul Alexandru Lăpuşneanu a zidit din temelie, cum spune pisania, o nouă biserică la Bistriţa, păstrată pînă astăzi, asemănătoare cu cea de la Slatina, ctitoria aceluiaşi voievod. In acest caz se pune întrebarea ce s-a întîmplat cu biserica «reînnoită», «zidită din temelie» şi «înfrumuseţată şi pe dinăuntru şi pe dinafară» de Petru Rareş, încît a trebuit să fie refăcută numai după aproape 10 ani de Alexandru Lăpuşneanu [4]).

---

gime şi pe acest strat care acoperă vechiul text sînt scrise cu litere mari numele celor patru persoane din tabloul votiv (Petru, Ştefan Maria, Elena). În unele locuri unde a căzut tencuiala adausă, se văd părţi din vechea pisanie. în care apar, între altele, numele voievozilor Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi anul 1497 (cînd a fost construit turnul). Pentru a cunoaşte conţinutul complet al pisaniei ar trebui înlăturate în întregime adaosurile ulterioare. Menţionăm că turnul mai are o pisanie foarte scurtă mai jos, în care se arată că acesta a fost făcut de Ştefan cel Mare la 1497.

2) *Moldova în epoca feudalismului,* Tom. I. *Documente slavo-moldoveneşti,* Chişinău 1961 (text slav şi traducere), p. 51, 52.

3) În *Documente privind Istoria României* veac XVI, *A. Moldova,* vol. I. Bucureşti 1953, p. 610, traducerea aliniatului respectiv din documentul lui Petru Rareş diferă de traducerea citată mai sus, după cum urmează: «*am înnoit din temelie sfînta monastire, făcînd împrejur şi zid şi pe dinlăuntru am împodobit-o înfrumuseţînd cu o biserică împărătească*...». După această traducere, documentul respectiv (socotit de editori ca îndoielnic după conţinut) nu poate fi luat deci ca sprijin pentru pictura extericară. Menţionăm însă că C. Turcu, care a studiat aceste documente, într-o comunicare arhivistică ţinută la Iaşi, susţine că editorii români reproduc documentul după Uricariul IV, 1857, care are la bază probabil o copie mai veche şi nu originalul care s-a descoperit mai tîrziu şi se păstrează la Chişinău. Colecţia de documente citate de la Chişinău mai cuprinde un document — Nr. 21 din 24 aprilie 1546 tot în legătură cu satul Mojeşti, identic cu primul; din acesta lipseşte partea ce vorbeşte de fuga lui Rareş, de făgăduinţa făcută călugărilor şi înnoirile de la Bistriţa. Este o redacţie mai scurtă a aceluiaşi document. Cercetate sub aspect ştiinţific-diplomatic (pecete, scriere, cerneală, pergament, forma exterioară etc.), cele două documente, afirmă C. Turcu, sînt autentice, deci ar putea fi aduse în sprijinul picturii exterioare.

4) Vezi unele consideraţiuni în legătură cu această problemă la Constantin Turcu, *Mănăstirea Bistriţa,* în Mitropolia Moldovei şi Sucevei 3-4/1968, p. 215-216.

Se poate afirma că în a doua domnie (1541-1546), Petru Rareş a făcut lucrări de reparaţie şi din nou la Mănăstirea Bistriţa, la biserica şi construcţiile din jur. În cadrul acestor lucrări s-a făcut, foarte probabil, şi pictura exterioară a bisericii.

Menţionăm că în urma săpăturilor arheologice făcute în ultimul timp

In înfăţişarea actuală, la turla bisericii, în special la baze, se mai păstrează destul de bine urmele unei picturi mai vechi, în tehnica tempera. In una din ocniţele de la bazele turlei este însemnat anul 1849, care, foarte probabil, indică anul cînd s=a refăcut pictura. Desigur cu această ocazie biserica a fost pictată în exterior nu numai la turlă ci pe toate laturile, dacă nu în întregime cel puţin parţial, altfel pictura turlei nu avea nici un rost. Nu este exclus ca aceasta să fi fost o refacere, culoare peste culoare, a unei picturi mai vechi. Pictura din 1849 însă s=a deteriorat destul de repede şi de aceea biserica a fost văruită, încît astăzi nu se mai păstrează decît urme din ea la turlă.

Pe cele opt laturi ale turlei, deasupra bazelor, sînt reprezentaţi în mărime aproape naturală cîte 2 figuri de sfinţi, în cele 2 firide ale fiecărei laturi: latura de sud sfintele *Ecaterina* şi *Varvara, Sf. Cozma* şi *Damian* (sud est), *Sf. Antipa* şi *Mercurie* (est), *Sf. Sofia* cu cele 3 fiice (nord). *Sf. Teodor* şi alt sfînt şters (nord vest), *Sf. Atanasie* şi *Sf. Antonie.* Pe laturile de nord est şi sud vest pictura este mai ştearsă şi de aceea nu se pot identifica sfinţii reprezentaţi. Deasupra acestui registru de sfinţi care înconjoară turla urmează un fel de brîu înconjurător, un rînd de ocniţe mici, şi apoi un alt registru de sfinţi, cîte 2 pe fiecare latură, care nu mai pot fi identificaţi, pictura fiind foarte ştearsă.

In ocniţele de la bazele turlei şi de la jumătatea turlei (între cele 2 registre de sfinţi) pictura care reprezenta probabil mici medalioane de sfinţi este ştearsă. Numai în 2 ocniţe de la baza turlei pe latura de sud, se pot identifica arhanghelii *Mihail şi Gavriil* [5]).

Pe celelalte laturi ale bisericii nu se păstrează decît o frescă, pe latura de vest, care reprezintă Adormirea Maicii Domnului. Fresca executată în veacul XVI a suferit mai tîrziu uşoare retuşări.

La reparaţia bisericii făcută în veacul XIX, s=a făcut un acoperiş întrerupt la jumătatea pantei cu un fronton clasic după modelul celui de la Neamţ (modificat în 1958=1960). Probabil că şi pictura exterioară executată la 1849 a fost făcută şi ea tot sub influenţa celei de la Neamţ, executată la 1813. Fără îndoială că atît la Bistriţa cît şi la Neamţ, pictura exterioară din veacul XIX, se sprijină pe o tradiţie mult mai veche, care coboară pînă în veacul XVI.

Trebuie menţionat de asemenea că, în cadrul lucrărilor de restaurare făcute în cursul anului 1969, la turnul de intrare în incinta Mănăstirii Bistriţa, care datează din vremea lui Alexandru cel Bun, s=au găsit picturi vechi de o deosebită valoare. Astfel pe latura de sud a turnului de intrare, într=o nişă destul de mare, înlăturîndu=se stratul de tencuială, a ieşit la lumină fresca ce reprezintă *Adormirea Maicii Domnului,* o scenă cu numeroase personaje. Pictura de bună calitate, cu un colorit viu, datează tot din

---

(1969-1970) între biserică şi turnul clopotniţă de la Ştefan cel Mare, s-au găsit temelii de la ziduri mai vechi, morminte, trotuare etc. De remarcat că unele din ziduri au şi părţi cu pictură. Săpăturile arheologice sînt în curs de desfăşurare.

5) După însemnările P. C. Protos. Grichentie Damian, îndrumător-muzeu la Mănăstirea Bistriţa.

vremea lui Rareş. Se observă şi unele refaceri, făcute mai tîrziu, de aceeaşi mînă care a intervenit şi la scena de pe faţada de vest a bisericii, de care s=a amintit mai înainte.

Tot la turnul de intrare, într=o nişă mică, situată pe latura de nord, spre interiorul incintei, după înlăturarea stratului de tencuială, a apărut vechea frescă reprezentînd pe *Sf. Nicolae.* Pictura este destul de deteriorată. In partea de jos a frescei este o pisanie, de asemenea ştearsă în multe locuri, încît cu greu se poate citi.

Descifrarea celor 2 pisanii (de sub tabloul votiv de la turnul clopotniţă şi de la turnul de intrare în mănăstire) va aduce probabil unele elemente noi şi precizări în problema picturii de la Bistriţa.

2. – Biserica Mirăuţi=Suceava

Zidită în a doua jumătate a veacului XIV, biserica Sf. Gheorghe din Suceava, prima catedrală mitropolitană (numită şi biserica Mirăuţi pentru că în ea se miruiau domnii ţării), a suferit mai multe transformări în decursul vremii. După ce în veacul XIX ajunsese în stare de ruină, ea a fost refăcută între anii 1892=1907 de arhitectul K. Romstorfer, avînd acum caracteristicile arhitectonice ale bisericilor din veacul XVII.

Cu acest prilej biserica a fost pictată în interior de pictorul C. Iobst. Pictura interioară în stil postbizantin se păstrează foarte bine.

In exterior faţadele bisericii sînt împărţite în două printr=un brîu încadrat de două rînduri de cărămizi zimţate. Porţiunea superioară, o treime din faţadă, a fost pictată în 1910 de acelaşi pictor, C. Iobst.

Pe faţada de sud, sub cornişă, este o friză cu ornamente florale care încadrează medalioanele în care sînt reprezentaţi *îngeri,* purtînd în mîini monograma numelui Iisus Hristos (X). Sub această friză urmează un registru orizontal care, privit de la apus spre răsărit, reprezintă: *Naşterea Maicii Domnului* (urmează turnul clopotniţă), *Ioachim şi Ana, Înălţarea Sf. Cruci,* Sfinţii *Parascheva, Dimitrie, Mihail şi Gavril, Filip, Matei, Intrarea în Biserică, Sf. Ecaterina, Andrei, Nicolae, Maica Domnului rugătoare, Sf. Varvara, Spiridon, Naşterea Domnului, Sf. Arhid. Ştefan, Vasile cel Mare, Silvestru* şi *Arătarea Domnului.* Pe faţada turnului clopotniţă, situat la intrarea în biserică, pe latura de sud, este reprezentată *Maica Domnului pe tron cu Iisus în braţe* care binecuvintează cu amîndouă mîinile. Deasupra uşii de intrare în biserică este reprezentat *Sf. Gheorghe* ca ostaş, în picioare, iar în piesaj este tot *Sf. Gheorghe* călare ucigînd balaurul. Pe faţada de sud pictura se păstrează foarte bine.

Pe absida altarului este reprezentat *Arborele lui Ieseu,* care în desfăşurarea lui susţine cca 50 de personaje din Vechiul Testament (39 figuri de sfinţi în medalion şi 12 în picioare între medalioane). Unele figuri fiind deteriorate nu pot fi identificate. Sub cornişă lipseşte friza floralã pe care o găsim pe faţada de sud.

Pe faţa de nord, sub cornişă, se găseşte aceeaşi friză floralã ca şi la sud, care susţine medalioanele în care sînt reprezentaţi

îngeri bust, purtînd în mînă monograma numelui Hristos. Intre această friză şi brîul înconjurător al bisericii se desfăşoară un registru cu scene ce reprezintă *praznicile împărăteşti, Viaţa Maicii Domnului* sau *figuri de sfinţi.* Cele mai multe din scene sînt deteriorate încît cu greu se poate recunoaşte subiectul reprezentat în ele.

Pe faţada de vest a bisericii ansamblul de pictură, în formă de dreptunghi, reprezintă *vălul vremii.* In centrul ansamblului, Cel vechi de zile stă pe nori suprapuşi pe o stea roşie în opt colţuri, care la rîndul ei stă pe un nimb de culoare gri deschis, tot cu 8 colţuri. Pe o parte şi alta sînt îngeri în picioare purtînd în mînă monograma X. In continuare de o parte şi de alta sînt reprezentate scene din *Facerea lumii.* Ansamblul de pictură este încadrat, la partea de sus şi cea de jos, de cîte o friză orizontală care reprezintă zodiacul. La colţuri şi pe laturi sînt şase îngeri bust. Pictura de pe latura de vest este bine păstrată [6]).

Ca şi cea interioară pictura exterioară de la Mirăuţi este executată în stil postbizantin.

3. – Biserica Sf. Nicolae Domnesc-Iaşi

Biserica Sf. Nicolae din Iaşi zidită între 1491-1492 este ctitoria lui Ştefan cel Mare. In veacul XVI, probabil voievodul Alexandru Lăpuşneanu i-a adăugat la intrare, în partea de vest, un pridvor mare cu clopotniţă deasupra, iar în veacul XVIII, mitropolitul Gavril Calimachi a făcut de o parte şi de alta a acestui pridvor încă două altare închinate Sf. Varvara la sud şi Sf. Arhidiacon Ştefan la nord. Era singura biserică din Moldova cu trei altare în care se slujea în trei limbi: română la altarul principal, greacă la altarul Sf. Varvara şi slavonă la altarul Sf. Ştefan [7]). In cadrul lucrărilor de restaurare, executate între anii 1884-1904 de arhitectul Lecompte de Nöuy, biserica a fost refăcută din temelie, fără pridvor şi altarele laterale, căutînd să i se redea astfel înfăţişarea originară din vremea primului ctitor.

Pictura interioară a bisericii, pentru care avem mărturii documentare, a suferit de asemenea stricăciuni şi refaceri în decursul vremii. Pictura iniţială s-a stricat mai ales în veacul XVII, cînd biserica a rămas un timp fără acoperiş. După ce a făcut unele lucrări de reparaţie la clopotniţă şi biserică, între care şi refacerea acoperişului, voievodul Antonie Ruset, în 1677, a refăcut şi o parte din pictura bisericii, continuată şi terminată în 1680 de voievodul Gheorghe Duca, «pe cît fusese neistovit de Antonie Vodă Ruset, de la ferestre în gios» [8]).

La restaurarea bisericii, făcută între 1884-1904, vechea pictură a fost decapată din perete. Părţi din această pictură, datînd din veacul XVII cu refaceri din veacul XVIII, se păstrează în biserica

---

6) După însemnările P. C. Preot Gh. Coclici, parohul bisericii.

7) Pr. Mihai Mănucă, *Cele trei altare ale Bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi,* în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Nr. 7-9/1969, p. 468-478.

8) N. Costin, *Letopiseţe,* II, ed. II-a, p. 14-15 la N. Grigoraş, *Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi,* în Mitropolia Moldovei şi Sucevei 3-4/1961, p. 221.

Sf. Gheorghe (vechea Mitropolie) şi sala Gotică a bisericii Trei Ierarhi din Iaşi.

Biserica Sf. Nicolae Domnesc a fost pictată parţial şi în exterior. Descriind această biserică, călătorul rus Trifon Korobeinikov scria în luna martie, 1593: «De catedrală, slujeşte biserica Sf. Niccolae făcătorul de minuni, mai mare şi mai înaltă decît biserica Sf. Nicolae Gostuneanul (din Moscova). Pe pereţii bisericii sînt zugrăvite praznicile împărăteşti şi prooroci; *altarul este zugrăvit şi despre curte*“ [9]). Pictura exterioară acoperea deci numai absida altarului şi probabil cele laterale.

Pictura exterioară a fost făcută în veacul XVI, probabil în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu. In cea de a doua domnie, 1563-1568, mutînd capitala de la Suceava la Iaşi, acest voievod a căutat să dea vechii ctitorii a lui Ştefan cel Mare, aflată lîngă palatul domnesc, aspect de catedrală mitropolitană. De aceea i-a adăugat la vest un pridvor cu clopotniţă, aproape de două ori mai mare decît însăşi biserica lui Ştefan, cu scopul de a servi drept gropniţă. Probabil tot în această vreme s-a făcut şi pictura exterioară a altarului, după modelul bisericilor din Suceava, vechea capitală, unde aproape toate bisericile erau pictate şi în exterior [10]).

In decursul vremii pictura exterioară a bisericii Sf. Nicolae Domnesc s-a deteriorat şi de aceea pereţii bisericii au fost tencuiţi şi văruiţi. Episcopul Melchisedec al Romanului care ne-a lăsat o scurtă descriere a bisericii înainte de refacerea ei (1884-1904), cu unele indicaţii privind pictura interioară, nu aminteşte nimic despre vreo eventuală pictură exterioară. Din pictura interioară el descrie în special tablourile votive (Ştefan cel Mare, Antonie Ruset şi Gh. Duca cu familiile lor) şi *Judecata de apoi*, zugrăvită pe faţada de vest a bisericii lui Ştefan, devenit ulterior zidul de est al pridvorului [11]).

Cu prilejul lucrărilor de restaurare din 1884-1904, biserica a fost pictată în întregime în interior şi parţial în exterior. Cele trei rînduri de ocniţe, primele două mici de sub cornişă, iar al treilea mai mare, care înconjoară ca un brîu biserica pe toate laturile, sînt toate pictate cu figuri de diferiţi *sfinţi*. Pictura din ocniţele mari reprezintă sfinţi cu pergamente în mînă, iar în ocniţele mici ei sînt reprezentaţi bust. Firidele de la cele trei abside sînt de asemenea pictate. In fiecare firidă, partea de jos este tratată cu motive decorative florale sau geometrice; urmează apoi în mărime aproape

---

9) Bogdan Ioan, *Călătoria lui Trifon Korobeinikov prin Moldova*, la anul 1593, în Arhiva Soc. Ştiinţă şi Literatură din Iaşi, I, 1890, Nr. 6, p. 763; Bezviconi Gh., *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Buc. 1947, p. 35-36.

10) Se pune întrebarea dacă relatarea cronicarului N. Costin, că «Antonie Ruset a zugrăvit *peste tot* (s. a) pridvorul lui Sfîntu Nicolai apoi şi biserica au zugrăvit pe dinăuntru...» (vezi nota 8) indică numai pictura interioară sau şi pe cea exterioară a pridvorului. Restul bisericii, adică cea zidită de Ştefan cel Mare, a fost zugrăvită numai pe dinăuntru, exteriorul, fiind deja, parţial, pictat la abside. Precizarea «*peste tot*», cînd vorbeşte de pictura pridvorului şi «*pe dinăuntru*», cînd se referă la pictura bisericii pare semnificativă în această privinţă.

11) Episcopul Melhisedec Ştefănescu, *Notiţe istorice şi arheologice*, Bucureşti, 1885, p. 252-253; Vezi şi N. Grigoraş, *Bisericile curţii domneşti din Iaşi*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 5-6/1969, p. 312-320.

naturală, diferite figuri de sfinţi, iar partea de sus a firidei este iarăşi pictată cu motive decorative, în special florale; la fiecare a doua din firide, deci la jumătate din ele, partea decorativă de sus încadrează în mijloc un sfînt în medalion. De remarcat că majoritatea figurilor reprezentate în firidele de la abside reprezintă filozofi antici.

Ocniţele de la turla bisericii sînt de asemenea pictate. Pereţii turlei sînt din cărămidă aparentă, roşie.

La biserica Sf. Nicolae Domnesc pictura s=a aplicat numai la ocniţe şi la firide, deosebindu=se astfel mult de pictura vechilor biserici moldoveneşti. Ea nu ilustrează anumite teme iconografice desfăşurate în ansambluri de pictură, ci cuprinde numai registre cu figuri de sfinţi pictate în ocniţe şi firide[12]). Pictura exterioară ca şi cea interioară, executată în tehnica tempera, păstrată în stare foarte bună pe toate faţadele, a fost făcută de J. J. Antoine Lecomote de Nöuy, fratele arhitectului restaurator.

Zidul dintre ocniţe şi firide este din cărămidă roşie, aparentă. Sub cornişă sînt două rînduri de discuri smălţuite care separă cele trei rînduri de ocniţe. Cele trei rînduri de ocniţe pictate care alternează cu cele două rînduri de discuri smălţuite, ocupînd laolaltă aproape jumătate din faţade, formează un brîu artistic care înfăşoară biserica. Faţada de vest şi cele laterale, pînă la abside, deci jumătatea de jos, între soclu şi ultimul registru de ocniţe, este din piatră de talie, fără tencuială şi pictură.

Prin aceste caracteristici, biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi oferă un model de tratare a faţadelor, care îmbină armonios decoraţia arhitectonică cu cea picturală.

4. – Eclesiarhia Mănăstirii Sf. Ioan=Suceava

In anul 1629 Mitropolitul Anastasie Crimca a construit pentru Mănăstirea Sf. Ioan eclesiarhia în partea de nord est a incintei. Este o construcţie mică, dreptunghiulară, cu acoperiş în patru ape şi o mică turlă la mijloc. In 1904=1910 cînd s=au făcut reparaţii la biserica Sf. Gheorghe, moaştele Sf. Ioan au fost adăpostite în această eclesiarhie; cele trei încăperi interioare, fără nici o pictură, au fost adaptate uzului liturgic.

Aproape jumătate din faţada de sud a eclesiarhiei, partea de sus, a fost pictată în 1895 de pictorul V. Mironescu. Pictura a fost apoi renovată în 1912 de pictorul A. Orobco, cu cheltuiala stareţu=

---

12) Pe latura de vest a bisericii sînt reprezentate în total 7 figuri de sfinţi în ocniţele mari şi 24 în cele două rînduri de ocniţe mici. Pe laturile de sud şi de nord, fără abside, sînt cîte 7 figuri în ocniţele mari şi cîte 30 în cele mici, pe fiecare faţadă. La firidele de la abside sînt 16 figuri (8 la absida altarului şi cîte 4 la cele laterale, iar la alte trei firide spaţiul este ocupat de ferestre), 23 în ocniţele mari (9 la altar şi cîte 7 la cele laterale) şi 72 în cele două rînduri de ocniţe mici. La acestea se adaugă 11 figuri de sfinţi în medalion, la partea de sus a firidelor de la abside. Pe faţadele bisericii sînt reprezentate în total 227 figuri de sfinţi. Cele 16 ocniţe de deasupra ferestrelor turlei (cîte 2 la fiecare latură), 24 de la baza stelată şi 36 de la baza patrată, cuprind fiecare cîte o figură de înger, în total 76 figuri.

lui Pangratie Sidorovici, cum ne arată însemnările pictorului în partea dreaptă, colțul de sus.

Pictura exterioară de la eclesiarhie reprezintă patru scene din *viața și mucenicia Sf. Ioan cel Nou,* ale cărui moaște se păstrează în biserica mănăstirii. Scenele respective sînt inspirate fără îndoială după pictura exterioară de la Voroneț, pe latura de sud, unde sînt reprezentate 17 scene din viața și mucenicia acestui sfînt național, devenit patron al Moldovei alături de Sf. Gheorghe.

Cele patru scene mari reprezintă: 1) *Judecata Sf. Ioan* înaintea eparhului din Cetatea Albă; 2) *Chinurile Sf. Ioan* pe străzile Cetății Albe (Sf. Ioan tîrît de un cal); 3) *Arătarea stîlpului de foc și a îngerilor* împrejurul Sf. Ioan după moartea lui; 4) *Aducerea moaștelor Sf. Ioan* de la Cetatea Albă la Suceava în 1402 și întîmpinarea lor de către Alexandru cel Bun împreună cu mitropolitul țării Iosif Mușat și alți demnitari.

Pictura este executată în ulei, stil realist. Ea se impune ca o realizare deosebită mai ales sub aspectul coloritului și al mișcărilor naturale ale figurilor.

* * *

In afară de bisericile descrise în acest capitol există și altele care au fost pictate și în exterior în primele decenii ale veacului XX. Această pictură exterioară este aplicată însă numai parțial, pe latura de sud a bisericii. La biserica Adormirea M. D. de la Mănăstirea Vorona și la biserica schitului Sihăstria Voronei este reprezentată *Judecata de apoi.* Pictura este în ulei, de calitate slabă. La biserica Sf. Ioan Botezătărul de la M-tirea Gorovei a fost reprezentată de asemenea *Judecata de apoi,* dar la ultima reparație pictura a fost văruită. La numeroase biserici este reprezentată icoana hramului deasupra ușii de la intrare în biserică.

Este interesant de amintit că, probabil sub influența atenției de care se bucură vechea pictură exterioară, în ultimul timp, o serie de biserici au fost pictate parțial și în exterior, pe suprafețe mai mici sau mai mari. Uneori în ocnițele ce formează un registru în jurul bisericii sînt pictate figuri de sfinți (bisericile din Pîngărăcior jud. Neamț și Sarafinești jud. Botoșani). La Băiceni-Botoșani pictura exterioară reprezintă figuri de sfinți, pe latura de vest, de o parte și alta a ușii de intrare a bisericii, și *Judecata de apoi* pe o parte din fațada de sud. Fațada de vest a bisericii Sf. Nicolae-Copou din Iași este aproape în întregime pictată cu medalioane de sfinți încadrate pe un fond general de motive decorative, vegetale. Biserica Sf. Gheorghe-Sadova jud. Suceava are mai multe scene de pictură exterioară zugrăvite din loc în loc pe fațadele bisericii. La intrare, pe latura de sud este reprezentată mucenicia Sf. Gheorghe, hramul bisericii. Pe celelalte laturi ale bisericii ansamblurile de pictură exterioară reprezintă cîte 2 figuri de sfinți în partea de sus și momente din viața Mîntuitorului și a Maicii Domnului în partea de jos. Ocnițele sînt de asemenea pictate cu figuri de sfinți. La bisericile Sf. apostoli din Panaci și Adormirea din Dorna Cîndrenilor jud. Suceava, registrele de pictură exterioară destul de mari reprezintă mai mult elemente decorative care încadrează meda-

lioane de sfinţi sau alte scene. Amintim de asemenea şi biserica Sf. Harhangheli din Iţcani-Suceava la care uşa de intrare în pridvorul mic sudic este încadrată de figurile celor doi arhangheli.

VI. Cîteva consideraţiuni finale despre pictura exterioară din Moldova

1. Despre păstrarea frescelor exterioare

La sfîrşitul expunerii, enumerăm din nou, bisericile cu pictură exterioară, împărţite în cele patru grupe, după starea de conservare a picturii:

a). *Bisericile cu pictură exterioară păstrată în întregime sau aproape în întregime:* 1. Mănăstirea Humorului, 2. Moldoviţa, 3. Arbore, 4. Voroneţ şi 5. Sucevita.

b). *Bisericile cu pictură exterioară păstrată parţial:* 1) Clopotniţa Mănăstirii Neamţ, 2) Înălţarea-Neamţ, 3) Probota, 4) Sf. Gheorghe-Suceava, 5) Sf. Dumitru-Suceava, 6) Adormirea-Baia, 7) Sf. Ilie-Suceava, 8) Bălineşti, 9) Coşula, 10) Rîşca, 11) Slatina.

c). *Biserici cu pictură exterioară dispărută în decursul vremii:* 1) Putna, 2) Sf. Gheorghe-Hîrlău, 3) Milişăuţi, 4) Pătrăuţi, 5) Sf. Ioan-Vaslui, 6) Bogdana-Rădăuţi.

d). *Biserici cu pictură exterioară mai nouă:* 1) Bistriţa, 2) Mirăuţi-Suceava, 3) Sf. Nicolae Domnesc-Iaşi, 4) Eclesiarhia Mănăstirii Sf. Ioan-Suceava.

După această enumerare a bisericilor în funcţie de starea actuală a picturii, încercăm o enumerare în ordine cronologică:

a). *Biserici cu picturi parţiale de la sfîrşitul veacului XV sau primele decenii ale veacului XVI:* 1) Clopotniţa Mănăstirii Neamţ, 2) Putna, 3) Voroneţ, 4) Înălţarea-Neamţ.

b). *Biserici cu pictură exterioară din timpul lui Petru Rareş şi mai tîrziu* (1530-cca. 1560): 1) Sf. Gheorghe-Hîrlău-1530?; 2) Probota-1532, 3) Sf. Gheorghe-Suceava-1534, 4) Mănăstirea Humorului-1535, 5) Moldoviţa-1537, 6) Sf. Dumitru-Suceava (1535-1538); 7) Adormirea-Baia (1536-1538); 8) Bălineşti (1536-1538); 9) Coşula (1535-1538); 10; Arbore 1541; 11) Voroneţ 1547; 12) Sf. Ilie-Suceava-?; 13) Rîşca-1556; 14) Milişăuţi-?; 15) Pătrăuţi-?; 16) Bogdana-Rădăuţi-?; 17) Sf. Ioan-Vaslui-?; 18) Slatina-?; 19) Bistriţa-?; 20) Sf. Nicolae Domnesc-Iaşi-?; 21) Sucevita-1595-1596.

Dacă se cunoaşte anul construcţiei la fiecare biserică, menţionat de obicei în pisanie, numai la o parte din ele se cunoaşte data precisă la care a fost executată pictura interioară şi exterioară. La majoritatea bisericilor data executării picturii este indicată cu probabilitate, aceasta variind uneori pe o perioadă mai mare sau mai mică de ani, propusă pe bază de criterii stilistice, studiul tablourilor votive, dovezi documentare sau uneori pe simple presupu-

neri. La unele biserici chiar aceste date probabile variază de la un cercetător la altul.

Din expunerea făcută se constată că pictura exterioară a cunoscut o largă răspîndire în Moldova. Ca şi la bisericile din alte ţări ale Europei medievale, care au fost decorate parţial şi în exte= rior, la majoritatea bisericilor moldoveneşti pictura exterioară s=a deteriorat în mare parte iar la multe a dispărut în întregime. De=abia cca. un sfert din picturi s=au păstrat. Deci noi nu avem astăzi o imagine completă a picturii exterioare moldoveneşti, care să cuprindă toate ansamblurile cu temele iconografice şi scenele care au îmbrăcat cele peste 25 de biserici moldoveneşti. La aceasta se adaugă apoi lipsa de certitudine privind datarea picturii de la numeroase biserici, tăcerea documentelor şi relatărilor contemporane privind pictura exterioară etc.

Din cauza aceasta studierea picturilor exterioare întîmpină unele greutăţi, necunoscute şi nu se pot trage concluzii precise şi defini= tive privind unele probleme pe care le pune acest studiu, cum ar fi originea şi apariţia picturii, cunoaşterea tuturor temelor iconogra= fice, evoluţia tematicii iconografice sub aspect cronologic, even= tualele legături sau influenţe de la o biserică la alta etc. Rămîne deci un cadru destul de larg şi pentru ipoteze.

Ceea ce s=a păstrat pînă astăzi, chiar dacă nu ne poate oferi o imagine completă, totuşi ne dă o imagine luminoasă despre pictura exterioară moldovenească. Cum se ştie picturile exterioare se păs= trează în stare foarte bună doar la 5 biserici: Mănăstirea Humo= rului, Moldoviţa, Arbore, Voroneţ şi Suceviţa. Extraordinara resis= tenţă faţă de intemperiile vremii pe care a dovedit=o pictura exte= rioară de la aceste biserici uimeşte pe vizitatori şi cercetătorii de artă. Păstrarea acestor fresce în condiţiile atmosferice locale consti= tuie un fapt aproape miraculos. Cele patru veacuri ce s=au scurs de la realizarea acestor fresce au contribuit într=un fel printr=o uşoară patină la păstrarea şi chiar accentuarea prospeţimii şi farmecului lor strălucitor.

Se pune întrebarea de ce totuşi numai cele 5 biserici sînt o excepţie fericită, iar la celelalte, adică la majoritatea lor, pictura exterioară s=a deteriorat mult sau a dispărut complet. Aceasta se explică desigur prin influenţa dăunătoare a agenţilor climaterici, ploaia, zăpada, vîntul, asprimea iernilor etc. In afară de aceasta, mai ales în prima jumătate a veacului XIX, multe din aceste bise= rici, chiar şi pe laturile unde pictura exterioară nu era prea dete= rioratã, au fost tencuite şi văruite sau numai văruite, ceea ce a contribuit iarăşi mult la deteriorarea picturii exterioare. Ulterior ploaia a spălat acest strat de var şi tencuială scoţînd la lumină părţi din pictură.

Pe lîngă aceasta, ceea ce explică păstrarea picturii exterioare într=o stare mai bună, numai la cîteva biserici, este probabil un anumit secret în tehnica frescei exterioare, prepararea colorantilor etc., secret pe care nu l=au cunoscut bine toţi meşterii şi care proba= bil varia de la o echipă de meşteri la alta sau de la persoană la persoană. Numai astfel se poate explica faptul că din numeroase biserici executate în aceeaşi perioadă la unele pictura se păs= trează foarte bine iar la altele nu. Deşi trecuse o perioadă de

cîteva decenii de la pictura Moldoviţei, a Voroneţului etc., meşterii de la Sucevita au cunoscut şi ei acest secret, încît monumentala biserică a mănăstirii păstrează într-o stare atît de bună veşmîntul picturii exterioare, poate şi datorită zidurilor înalte ce protejează biserica.

In ultimii ani, specialiştii au făcut diferite cercetări şi analize asupra picturii exterioare, pentru a descoperi ceva din secretul acestor meşteri renumiţi. Astfel, contrar opiniei foarte răspîndită, potrivit căreia coloranţii folosiţi de meşterii moldoveni ar fi de proveniență vegetală, fapt ce ar explica calitatea şi durabilitatea acestei picturi, cercetările şi analizele făcute de specialişti au dus la concluzia că aceşti coloranţi nu sînt de proveniență vegetală ci minerală. Desigur cu aceasta nu s-a descoperit întregul secret al acestor picturi [13]).

Pentru protejarea în continuare a acestor picturi, s-a propus deocamdată mărirea streaşinilor, pentru protecţie contra ploii şi a zăpezii, ceea ce s-a şi făcut la Voroneţ, Moldoviţa, Humor şi Sucevita etc., în cadrul lucrărilor de restaurare efectuate în ultimii ani [14]).

2. – Dacă au mai existat alte biserici cu pictură exterioară

Numărul bisericilor din Moldova în veacurile XV-XVI era destul de mare. De pildă în primul sfert al veacului XV numai în ţinutul Sucevei existau nu mai puţin de 50 de biserici, majoritatea fiind construite din lemn, mai puţine din piatră, de aceea au dispărut cu vremea [15]). Fără îndoială că între aceste numeroase biserici din veacul XVI, unele din ele, pe lîngă cele cunoscute, au fost împodobite şi cu pictură exterioară. Unele din acestea s-au ruinat şi distrus din diferite pricini iar altele au rămas, dispărînd numai pictura exterioară. In rîndul celor din urmă ar putea fi socotite Sf. Treime şi Sf. Ioan Botezătorul din Siret, Mirăuţi-Suceava, biserica Albă din Baia, Sf. Dumitru-Hîrlău etc. Cercetări viitoare, noi

---

13) Unele probleme în legătură cu tehnica picturii exterioare vezi la: P. Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava 1962, p. 166-170; Ion Istudor şi Ion Balş, *Contribuţii la cunoaşterea materialelor folosite în pictura murală exterioară a bisericilor din secolul al XVI-lea din Bucovina şi la unele probleme de tehnică*, în Revista muzeelor, an. V/1966, Nr. 6, p. 491-497; Anghel Petre, *Secretul albastrului de la Voroneţ*, în Flacăra XVIII (1969).

14) În zilele de 31.X—2.XI.1970, un grup de cîţiva mari specialişti din străinătate, care lucrează în cadrul UNESCO Dr. Paul Philippot (Belgia), specialist în tehnica restaurării picturii murale — Director al Centrului Internaţional de Studii pentru conservarea şi restaurarea bunurilor culturale — Roma; Dr. Paulo Mora (Italia) specialist restaurator de fresce de la Institutul Central al restaurării-Roma; Arh. Raymond Lemaire (Belgia), specialist în conservarea şi restaurarea monumentelor istorice, secretar general al ICOMOS; Dr. Gary Thomson (Anglia) specialist în umiditatea zidurilor-Director la Laboratorul galeriei naţionale din Londra) împreună cu numeroşi cercetători şi specialişti români (din cadrul DMI, CSCA, Institutul de Istoria Artei, etc.), au vizitat şi analizat cu atenţie bisericile cu pictură exterioară, în vederea unor lucrări de conservare, şi restaurare (spălare) a acestor picturi.

15) Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, Buc. 1963, p. 154.

documente etc. vor mări probabil numărul bisericilor pictate în exterior cunoscute astăzi.

Dacă putem presupune cu certitudine că au mai fost şi alte biserici cu pictură exterioară în veacul XVI, trebuie de asemenea să constatăm că există şi biserici, construite în vremea lui Petru Rareş sau mai tîrziu iar altele mai vechi, încă din vremea lui Ştefan cel Mare, care nu numai că sînt lipsite de pictură exterioară dar nu o au nici pe cea interioară. In această stare sînt bisericile din Volovăţ, Reuseni, Cotnari, Sf. Ioan=Piatra etc., din vremea lui Ştefan cel Mare, care nu au nici un fel de pictură. Bisericile Sf. Nicolae=Popăuţi Botoşani, Sf. Nicolae=Dorohoi, Dobrovăţ, Dolheşti, ctitorite în vremea lui Ştefan cel Mare, au fost pictate în interior dar nu şi în exterior, cum s=a făcut la Voroneţ, Arbore, Bălineşti, Sf. Ilie Suceava, Milişăuţi etc. Deci nu toate bisericile lui Ştefan cel Mare au fost pictate în exterior ci numai o parte destul de mare din ele.

Dintre bisericile mai importante zidite în prima jumătate a veacului XVI, în afară de cele descrise, menţionăm că cea de la Părhăuţi, asemănătoare cu Adormirea=Baia, are o pictură interioară foarte valoroasă; un început de pictură exterioară ar putea fi socotită acea care îmbracă încăperea pridvorului de sub clopotniţă, la intrarea în biserică. Pereţii exteriori ai bisericii sînt din piatră brută, aparentă şi fără multă grijă lucrată, cu intenţia de a fi tencuiţi şi apoi pictaţi, ceea ce nu s=a mai făcut. De asemenea biserica episcopală de la Roman, zidită între 1542=1550, şi pictată în interior, îndată după terminarea construcţiei, nu are pictură exterioară. Faţadele exterioare ale bisericii au suferit mai multe refaceri în decursul vremii, forma actuală avînd elemente specifice decoraţiei veacului XIX. Nu este exclus ca iniţial exteriorul bisericii să fi fost pictat.

Bisericile din Horodniceni (1539) şi Zăhăreşti (1542) nu au nici o urmă de pictură nici în exterior şi nici în interior.

Semnificativ este faptul că chiar bisericile «Invierea»=Suceava (1551), Sf. Gheorghe (1551) şi Uspenia (1552) din Botoşani construite de Doamna Elena, văduva lui Petru Rareş, într=o vreme cînd pictura exterioară încă nu dispăruse, au rămas totuşi fără pictură, atît în interior cît şi în exterior. Incepînd cu cea de a doua jumătate a veacului XVI, obiceiul de a picta bisericile pe dinafară dispare. Singura excepţie de la această constatare este Suceviţa, pictată în 1595=1596.

De fapt, spre sfîrşitul veacului XVI, începînd cu biserica Galata din Iaşi, zidită de voievodul Petru Şchiopu la 1583, începe să se impună un nou stil în tratarea faţadelor exterioare ale bisericilor şi a arhitecturii bisericeşti în general. Sub influenţa arhitecturii munteneşti, faţada bisericii de piatră aparentă este împărţită acum în două registre aproape egale, printr=un brîu care înconjoară biserica. Cele două registre ale faţadei sînt decorate cu arcaturi înguste, două rînduri mai mici în registrul superior şi un rînd mai mare în cel inferior, care amintesc de vechile ocniţe şi firide tradiţionale moldoveneşti. Această plastică decorativă se îmbogăţeşte şi mai mult prin elementele de sculptură, cu motive geometrice, florale etc.

care împodobesc turla Dragomirnei, iar la Trei Ierarhi atinge culmea dezvoltării îmbrăcînd tot exteriorul bisericii şi al turlelor.

Se poate spune că Trei Ierarhii, slab imitată de biserica Mănăstirii Cetăţuia (1672), este o excepţie cu totul fericită. Căci începînd chiar cu prima jumătate a veacului XVII, decoraţia exterioară a bisericilor moldoveneşti este destul de redusă. Faţadele sînt tencuite şi văruite; din vechile elemente decorative arhitectonice sînt folosite doar contraforturile, mai puţine, un rînd de ocniţe şi baza stelată a turlei. In acest sens pot fi amintite bisericile: Bîrnova-Iaşi, Sf. Nicolae-Suceava, Sf. Onufrie-Mănăstioara, Solca etc.

In veacurile ce au urmat, au apărut şi alte elemente în modul de tratare a faţadelor la biserici specifice fiecărei epoci. Decoraţia sau modul de tratare a faţadelor la bisericile moldoveneşti variază deci de la o epocă la alta [15 a]).

Trebuie amintit de asemenea că afară de bisericile cu pictură exterioară din Moldova, astfel de biserici există şi în Transilvania. Acestea au fost pictate parţial în exterior în veacurile XIV-XV. Programul iconografic este însă deosebit de cel al bisericilor din Moldova [16]).

In veacul XVIII pictura exterioară a luat o dezvoltare destul de mare şi în unele părţi din Muntenia şi Oltenia, unde pictura cunoaşte o perioadă de mare înflorire între jumătatea veacului XVI şi jumătatea veacului XVIII, culminînd cu epoca brîncovenească. Biserica schitului Topolniţa, ctitoria lui Matei Basarab, este pictată şi în exterior, pe faţada de vest, unde este reprezentată *Judecata de apoi.* Există şi alte biserici din această perioadă pictate parţial şi în exterior.

Se ştie că unul din elementele principale caracteristice stilului brîncovenesc este pridvorul deschis care desigur a fost împodobit cu pictură. De la partea interioară a acestor pridvoare, pictura s-a extins şi pe peretele din faţa bisericii ca apoi să cuprindă şi alte registre din faţadele exterioare. Aproape toate picturile exterioare se desfăşoară în registre delimitate cu elemente arhitecturale. La unele biserici acest registru se desfăşoară numai pe una din faţade, iar la altele cuprinde toate laturile. Pictura exterioară formează un registru mărginit în partea de sus de ornamentaţia, uneori foarte bogată de sub streaşină, iar în partea de jos de brîul de mijloc al pereţilor exteriori, brîu executat totdeauna în relief, cu diferite elemente arhitecturale (mici ocniţe, funie sucită) sau brîu decorativ pictat. Pictura exterioară nu se extinde deci pe întreaga faţadă a bisericilor, ci formează un registru în jurul bisericii, a cărui lăţime poate ajunge pînă la o treime din faţadă.

In ceea ce priveşte tematica iconografică ea este destul de variată. In pridvor, pe peretele de est, de o parte şi alta a uşii de intrare în biserică este reprezentat raiul şi iadul, iar pe plafon (boltă) *Judecata viitoare,* scene cu mucenicia unor sfinţi sau scene din *Apocalips.* Pe arcele şi stîlpii pridvorului sînt pictate diferite

---

15 a) Vezi mai pe larg Petre Constantinescu-Iaşi, *Decoraţia bisericilor moldoveneşti,* Chişinău 1929.

16) Vasile Drăguţ, *Picturi murale exterioare în Transilvania medievală,* în S.C.I.A., 1965, p. 75-102.

motive decorative, mai ales florale, încît ai impresia că te găseşti în cerdacul unei case ţărăneşti plină cu flori.

In privinţa tematicii iconografice exterioare, bisericile pot fi împărţite în trei grupe. La numeroase biserici, în special din nordul Olteniei, în pictura exterioară sînt reprezentaţi filozofi din antichitate, sibile, împreună cu profeţi din vechiul Testament şi mai rar apostoli, purtînd în mînă pergamente cu texte despre venirea Mîntuitorului Iisus Hristos. Ansamblurile cele mai reprezentative şi mai bine păstrate sînt cele de la paraclisul Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului (R. Vîlcea), M-tirea Hurezi, de la bisericile din Măldăreşti, Urşani, Bărbuceni, Teiuş, Olari – în jud. Vîlcea, Lainici-Gorj şi altele. In Bucureşti există de asemenea biserici cu registre de pictură exterioară, în care sînt reprezentaţi filozofi din antichitate şi sibile (Olari-Calea Moşilor, Biserica cu sfinţi, Negustori şi Mîntuleasa).

La alte biserici în pictura exterioară sînt reprezentaţi ctitorii cu familiile lor, avînd îmbrăcăminte de epocă. Uneori sînt reprezentaţi călări (Ex. bisericile din Vioreşti, com. Slătioara jud. Vîlcea şi din Călugăreasa, com. Negreşti, jud. Gorj) [17]).

Există şi numeroase biserici pe care meşterul zugrav, depăşind canonul iconografic religios, le-a împodobit cu scene laice, în special din natura înconjurătoare şi din viaţa vînătorilor de animale sălbatice sau păsări de pădure. Astfel de scene găsim la bisericile din Fedeleşoiu, Olăneşti-Sat, Urşani, bolniţa Mănăstirii Bistriţa Jud. Vîlcea, Voroveni-Argeş, Giurcu jud. Gorj, Sf. Parascheva-Călineşti. La biserica din Fărtăţeşti-Dozeşti jud. Vîlcea este reprezentată înfricoşata moarte.

Există şi alte biserici cu pictură exterioară în Muntenia şi Oltenia. Cu unele deosebiri, tematica lor este asemănătoare cu a celor amintite mai sus [18]).

Sub influenţa exercitată de zugravi veniţi din Ţara Românească şi ca o reînviere a unei vechi tradiţii existente în Transilvania încă în veacul XV, obiceiul decorării bisericilor cu picturi exterioare s-a dezvoltat tot în veacul al XVIII din nou în Transilvania, mai ales în Ţara Oltului. Numeroase biserici ortodoxe din această parte cum sînt cele din Teliu, Prejmer, Tilişca, Sălişte, Răşinari, Rîşnov, Avrig, Biserica Mănăstirii Sîmbăta de Sus (înainte de restaurare), Sîmbăta de Sus (răsăriteană), Sf. Parascheva-Răşinari etc.; sînt decorate cu picturi exterioare, uneori destul de naive, compoziţii care amintesc de icoanele pe sticlă, alteori ansambluri de pictură deosebit de valoroase atît ca tematică cît şi ca realizare artistică.

3. – Despre programul iconografic şi repartizarea temelor pe faţadele bisericilor

Dacă privim pictura exterioară, cu întreaga ei tematică iconografică, în cadrul general al dezvoltării vechii picturi moldoveneşti,

---

17) Andrei Pănoiu, *Pictura votivă din nordul Olteniei,* Ed. Meridiane, Bucureşti 1968.

18) Scurta prezentare a picturii exterioare din Muntenia şi Oltenia este făcută după însemnările P. C. Arhim. Ghermano Dineaţă, vicar al eparhiei Rîmnicului şi Argeşului.

ajungem la o concluzie deosebit de importantă. Nici una din temele iconografice din pictura exterioară (*Judecata de apoi, Acatistul Maicii Domnului* cu *Rugul în flăcări* şi *Asediul Constantinopolului, Arborele lui Ieseu, Cinul, Filozofii antici, Pilda fiului risipitor, Vămile văzduhului, Facerea, Predicarea apostolilor* etc.) nu se găsesc reprezentate în pictura anterioară din lăuntrul bisericilor moldoveneşti. Teme iconografice specifice picturii ortodoxe bizantine, reprezentate la unele biserici din Constantinopol, Atos sau în alte ţări ortodoxe, toate acestea apar în Moldova deodată, după 1530 şi formează tematica picturii exterioare. Numai *Scara virtuţilor* este pictată în pronaosul de la Dobrovăţ (1529), dar într=o reprezentare mai redusă şi simplă în comparaţie cu cele din pictura exterioară.

In ceea ce priveşte numeroasele ansambluri cu vieţi de sfinţi din pictura exterioară (*Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Sf. Pahomie, Sf. Ioan cel Nou, Sf. Gherasim, Sf. Paraschiva, Sf. Nichita Romanul* etc.) este adevărat că unele din ele au fost reprezentate şi în pictura interioară anterioară. In veacul XV se obişnuia ca, pe lîngă frizele cu sfinţi din altar, şi naos, să se picteze în special în pronaos scene din viaţa sfîntului protector, adică hramul bisericii, mai ales *Sf. Nicolae* şi *Sf. Gheorghe.* Incepînd cu bisericile de la Dobrovăţ şi Probota, primele biserici pictate de Petru Rareş (1529), în pronaosul şi gropniţa bisericii este zugrăvit *Sinaxarul* sau *Menologul,* adică toţi sfinţii din cursul anului bisericesc, pentru fiecare cîte o scenă, în care este reprezentată de obicei moartea.

La bisericile cu pictură exterioară din veacul XVI, ansamblurile cu vieţile sfinţilor amintiţi apar de obicei ca o completare după reprezentarea marilor teme iconografice caracteristice acestei picturi. Ele sînt reprezentate mai ales pe faţada de nord şi pe unele laturi ale pridvoarelor. Bisericile la care vieţile de sfinţi ocupă locurile mai de cinste, fapt ce arată că prin aceasta li se acordă o atenţie mai mare, sînt: Mănăstirea Humorului, Arbore şi Voroneţ. La Humor, viaţa *Sf. Nicolae* care cunoaşte aici cea mai largă dezvoltare, este reprezentată chiar pe latura principală a faţadei de sud, viaţa *Sf. Gheorghe* pe jumătatea plană a faţadei de nord, iar intradosurile contraforţilor sînt de asemenea pline cu sfinţi.

Pe faţada de vest de la Arbore sînt reprezentate cele mai multe ansambluri cu vieţi de sfinţi (*Sf. Dumitru, Sf. Gheorghe, Sf. Nichita Romanul* şi *Sf. Parascheva).* La Voroneţ pe faţada sudică a pridvorului, într=o reprezentare de adevărat tablou, este zugrăvit *Sf. Gheoghe,* iar deasupra viaţa *Sf. Ioan cel Nou de la Suceava,* cea mai mare reprezentare a temei, şi viaţa *Sf. Nicolae.*

Programul tematic al picturii bizantine, trecut apoi în toate bisericile ortodoxe, s=a format în strînsă legătură cu dezvoltarea teologiei ortodoxe definită în decursul vremii în hotărîrile sinoadelor, mărturisirile de credinţă, imnografie, texte, aghiografe etc. In veacurile XIV=XVI, pictura bizantină a fost puternic influenţată de teologia Sf. Grigore Palama, în ceeace priveşte modul de reprezentare a chipurilor Mîntuitorului şi Maicii Domnului şi ale sfinţilor precum şi în ceea ce priveşte îmbogăţirea ansamblurilor de pic=

tură cu reprezentări din viețile sfinților, acatiste etc. care ocupă un loc important și în pictura exterioară din Moldova.

Este important de asemenea să vedem modul în care sînt reprezentate temele iconografice pe diferitele fațade ale bisericilor. După cum s-a arătat în cadrul acestei expuneri, pe fața de sud, unde pictura se păstrează mai bine, la cele mai multe biserici sînt reprezentate mai întîi *Imnul Acatist* cu *Asediul Constantinopolului* și *Rugul în flăcări*, pe partea corespunzătoare a pronaosului, și *Arborele* lui Ieseu, în continuare, pînă la absida de sud. Aceasta se pare că era regula generală a programului iconografic pe care o constatăm la Probota, Moldovița, Adormirea-Baia, Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru Suceava și Sucevița. La alte biserici există și unele deosebiri. La Mănăstirea Humorului după *Imnul Acatist*, în loc de *Arborele lui Ieseu*, reprezentat pe fațada de nord, sînt alte două teme: *Viața Sf. Nicolae* și *Pilda fiului risipitor*. La Arbore după *Imnul Acatist* urmează *Pilda fiului Risipitor* un ansamblu mai mic și *Judecata de apoi*, într-o desfășurare mai mare. Iar între *Judecata de apoi* și soclul bisericii este un registru de sfinți ce reprezintă tema *Deisis* mai dezvoltată. La Arbore lipsește deci *Arborele lui Ieseu* pe latura de sud; el a fost probabil reprezentat pe latura de nord ca și la Humor, dar acum nu se mai păstrează nici o urmă. La Voroneț *Arborele lui Ieseu* este la locul indicat, dar *Acatistul Maicii Domnului* este pe latura de nord; pe latura sudică a pridvorului adăugat de mitropolitul Grigore Roșca, prea mică ca suprafață pentru reprezentarea *Acatistului*, sînt alte trei ansambluri mai mici: *Sf. Nicolae, Sf. Ioan Cel Nou* și *Sf. Gheorghe* ucigînd balaurul. La Sf. Gheorghe-Suceava, între *Arborele lui Ieseu* și soclul bisericii mai este un registru orizontal, care reprezintă tema *Fiului risipitor*. La Rîșca, pe latura de sud a bisericii lui Petru Rareș, este reprezentată *Judecata de apoi*, iar în continuare, pe absida de sud a bisericii sînt *Scara virtuților* după Sf. Ioan Sinaitul și alte cîteva scene din viața unor sfinți. La Sf. Ilie-Suceava, pe latura de sud este tot *Scara virtuților* după Sf. Ioan Sinaitul. La Humor, Voroneț, Sf. Gheorghe-Suceava, Probota și Adormirea-Baia, Arborele lui Ieseu este încadrat de două frize verticale de *filozofi antici*. La Sf. Gheorghe-Suceava, pe lîngă aceste două frize, există încă două frize verticale de *filozofi antici* reprezentate pe intradosurile celor două contraforturi care încadrează *Arborele lui Ieseu*. La Sucevița *filozofii antici* sînt reprezentați într-o friză orizontală între soclul bisericii și *Arborele lui Ieseu*. La Moldovița și Probota este o singură friză verticală cu *filozofi* pe latura de vest a contrafortului sudic ce mărginește *Arborele lui Ieseu*.

Mergînd în continuare după *Acatistul Maicii Domnului* și *Arborele lui Ieseu*, pe cele trei abside ale bisericii (de sud, est și nord) este reprezentat totdeauna *Cinul* sau *Rugăciunea tuturor sfinților (Biserica Cerească)*. Numai o singură excepție se constată la Rîșca, unde pe absida de sud este reprezentată *Scara Sf. Ioan*, iar celelalte sînt văruite. In cazul cînd biserica are formă de navă dreptunghiulară, ca la Arbore, Adormirea-Baia și Bălinești, *Rugăciunea tuturor sfinților* se desfășoară numai pe absida altarului de formă semisferică.

Pe latura de nord tematica picturii variază de la o biserică

la alta. Pe această latură acţiunea agenţilor atmosferici fiind mai puternică a dus la deteriorarea picturii mai ales în partea inferioară (Voroneţ, Moldoviţa, Humor, Sucevita) sau chiar la dispariţia completă a picturii (Arbore, Sf. Gheorghe, Sf. Dumitru şi Sf. Ilie-Suceava, Adormirea-Baia, Rîşca, Probota etc.).

Referindu-ne la bisericile care mai păstrează încă pictura pe această latură, amintim temele care sînt reprezentate la fiecare biserică, de la est spre vest. La Mănăstirea Humorului după absida de nord urmează *Arborele lui Ieseu* încadrat de două frize verticale cu filozofi antici şi apoi *Viaţa Sf. Gheorghe.* Iar pe faţada de nord a pilastrului din colţ este tema *Vămile Văzduhului.* La Moldoviţa sînt reprezentate *Viaţa lui Ioachim şi Ana, Predicarea apostolilor, Viaţa Sf. Antonie şi Vămile Văzduhului.* La Voroneţ sub streaşină este un registru cu scene din *Facere,* iar pe restul faţadei *Acatistul Maicii Domnului;* urmează scene din *Vieţile Sfinţilor Antonie, Gherasim de la Iordan, Pilda fiului risipitor,* şi *Vămile Văzduhului.* La Sucevita după *Scara virtuţilor,* sînt reprezentate scene din *Facere* şi *Viaţa Sf. Pahomie.* Se constată deci că pe latura de nord tematica iconografică variază de la o biserică la alta. Afară de *Rugăciunea tuturor sfinţilor* care continuă şi pe absida de nord, singura temă comună la mai multe biserici este *Vămile văzduhului.*

Pe faţada de vest, reprezentarea temelor variază în funcţie de arhitectura bisericilor. La bisericile Voroneţ şi Sf. Gheorghe-Suceava (pe latura de vest a pridvorului închis fără ferestre), la Coşula şi Bălineşti (latura de vest a pronaosului) este reprezentată *Judecata de apoi.* La Adormirea-Baia pe latura de vest a turnului clopotniţă este tot *Judecata de apoi.* La bisericile cu pridvor deschis (Humor şi Moldoviţa) pe latura de est a pridvorului deschis, la intrarea în pronaos, este reprezentată de asemenea *Judecata de apoi,* iar pe latura de vest a pridvorului (zid şi pilaştri) sînt scene din *Facere.* Pe intradosurile pilaştrilor şi pe laturile lor interioare sînt reprezentate, la Humor, *diferite figuri de sfinţi,* iar la Moldoviţa, *Viaţa Sf. Nicolae.* Pe latura de sud a pilastrului din dreapta, la Humor şi la Moldoviţa sînt reprezentate patru figuri de sfinţi: *Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, Sf. Mercurie şi Sf. Nestor.*

La alte biserici cu pridvor închis (Probota, Sucevita, Slatina) faţada de vest fiind străpunsă de cele 3 sau 4 ferestre mari, *Judecata de apoi* este reprezentată în interior, pe latura de est a pridvorului, la intrarea în pronaos, iar pe faţada de vest a pridvorului, deasupra ferestrelor, au fost zugrăvite foarte probabil scene din *Facere* ca şi la Humor şi Moldoviţa. Acelaşi lucru se poate spune şi despre pictura pridvorului de la Sf. Dumitru-Suceava, care în interior nu mai are nici o urmă din vechea pictură, iar în exterior pe latura de vest se păstrează pictura din cele 2 rînduri de ocniţe, cu *figuri de sfinţi.*

La Arbore, faţa de vest, avînd o arhitectură cu totul deosebită (o nişă mare adîncită), este zugrăvită cu scene din *Facere,* sub streaşină, *Vămile Văzduhului,* pe latura vestică a zidului din dreapta, iar restul faţadei cu 7 registre cu vieţi de sfinţi *(Sf. Gheorghe, Sf. Dumitru, Sf. Nichita Romanul* şi *Cuvioasa Parascheva).* Foarte probabil din cauza acestei arhitecturi speciale,

zugravul nu a putut zugrăvi pe această latură *Judecata de apoi*, ca la alte biserici; de aceea a reprezentat-o, într-o desfăşurare mai amplă, pe latura de sud.

Din descrierea făcută la fiecare biserică în parte şi din această recapitulare a temelor după faţadele bisericilor se desprinde concluzia că a existat un canon sau program privind reprezentarea temelor iconografice pe diferitele faţade ale bisericii, reprezentare făcută mai ales în funcţie de arhitectura bisericilor şi de mărimea lor. Acest canon nu este fix, rigid, ci destul de larg. El cerea ca pe faţa de sud să fie reprezentate: *Acatistul Maicii Domnului* (cu *Rugul în flăcări* şi *Asediul Constantinopolului)* şi *Arborele lui Ieseu,* pînă la absida sudică; *Cinul* sau *Biserica cerească* acoperea cele trei abside (2 laterale şi 1 de răsărit) sau numai absida altarului cînd biserica este în formă de navă; pe faţada de vest sînt reprezentate *Judecata de apoi* sau scene din *Facere* cînd biserica are pridvor închis cu ferestre; în fine pe latura de nord temele variază aproape de la o biserică la alta; un element comun îl constituie *Vieţile de sfinţi* şi *Vămile Văzduhului.* De la acest canon general se constată numeroase deosebiri de la o biserică la alta, mai ales pe faţadele de sud şi nord, deosebiri determinate desigur de data la care s-a executat pictura, de preferinţele meşterilor zugravi, ale ctitorilor sau ale vieţuitorilor din jurul bisericii respective, de cunoştinţele lor, de arhitectura şi mărimea bisericii etc.

Privind programele iconografice ale ansamblurilor de pictură exterioară constatăm de asemenea că unele teme iconografice sînt reprezentate la toate sau aproape la toate bisericile descrise (de ex. *Cinul, Acatistul Maicii Domnului, Asediul Constantinpolului, Judecata de apoi, Arborele lui Ieseu, Filozofii antici, Vămile Văzduhului,* scene din *Facere),* alte teme le găsim numai la cîteva (2-3) biserici *(Scara Sf. Ioan, Pilda fiului risipitor, Viaţa Sf. Nicolae, Viaţa Sf. Gheorghe).* A treia categorie de teme iconografice sînt cele caracteristice fiecărei biserici în parte. De pildă *Viaţa Sf. Ioachim şi Ana* şi *Predicarea Apostolilor* la Moldoviţa; *Vieţile sfinţilor Dimitrie, Nichita Romanul, Cuv. Paraschева* şi *Sf. Hristofor* la Arbore; Vieţile Sfinţilor *Ioan cel Nou* de la Suceava, *Antonie cel Mare* şi *Gherasim de la Iordan* la Voroneţ; *Pocrovul, Uciderea călugărilor din Sinai şi Rait* şi viaţa *Sf. Pahomie* la Suceviţa. Desigur această constatare o facem dacă ne referim la starea actuală a picturilor exterioare, adică a celor bine păstrate sau a celor deteriorate, dar la care se pot recunoaşte temele reprezentate.

Dacă ne referim la ansamblurile de pictură azi dispărute sau foarte deteriorate încît nu se pot recunoaşte unele, se poate afirma, cu siguranţă, că în aceste picturi au fost reprezentate în general aceleaşi teme iconografice pe care le găsim la ansamblurile de pictură păstrate pînă astăzi. Cu aceeaşi siguranţă însă se poate afirma că pe lîngă temele cunoscute la bisericile de astăzi, în picturile exterioare dispărute au fost reprezentate şi alte teme, pe care însă nu le cunoaştem.

Foarte probabil că bisericile la care pictura exterioară a dispărut în întregime sau parţial au fost de la început zugrăvite pe

toate fațadele. Nu este exclus totuși ca unele din fațadele bisericilor respective, desigur puține, să fi rămas de la început fără pictură. Aceasta s-ar putea referi la bisericile pictate în faza de declin și dispariție a picturii exterioare, deci în primul deceniu din a doua jumătate a veacului XVI. Nu cunoaștem care sînt acele puține fațade rămase de la început fără pictură exterioară. Numai despre biserica Sf. Nicolae Domnesc Iași se știe că nu a fost pictată în întregime ci parțial, la abside.

După dispariția picturii exterioare, cîteva din temele iconografice, caracteristice acestei picturi, au continuat să fie reprezentate o perioadă în pictura interioară. In special *Judecata de apoi* este reprezentată pe latura de est a pridvorului la intrarea în pronaos la numeroase biserici din veacurile XVII-XIX. Din cele mai însemnate reprezentări ale *Judecății de apoi* amintim pe cele de la Trei Ierarhi-Iași, Sf. Ioan-Vaslui (ambele descrise de Paul de Alep), Golia, Cetățuia, Sf. Nicolae Domnesc (descrisă de Ep. Melhisedec), Slatina 1828, Adormirea-Varatec 1845 etc. In biserica Mănăstirii Cetățuia-Iași sînt reprezentate de asemenea *Arborele lui Ieseu* (pe latura de nord a pridvorului), într-o formă foarte mică *Scara Virtuților* în glaful unei ferestre (de la pridvor) și *Acatistul Maicii Domnului,* în naos pe pandativii turlei. In naosul bisericii Hlincea de lîngă Cetățuia sînt reprezentate de asemenea *Acatistul Maicii Domnului* și *Scara Virtuților,* mică și simplă (fără îngeri și demoni).

Incepînd cu veacul XVII de fapt însăși tematica iconografică a picturii interioare se reduce mult, programul iconografic devenind mai simplu. Spațiul destinat picturii se reduce de asemenea. Gropnița dispare iar naosul formează o singura încăpere separată doar prin 2 coloane. Incepînd cu veacul XIX dispar și acestea.

4. – Scurtă descriere a temelor de pictură exterioară și semnificația lor

Decorația iconografică a bisericii formează un ansamblu unitar și statornic de imagini care, prin conținutul și desfășurarea lor, sînt strîns legate de construcția bisericii ca locaș de cult și de însuși cultul religios ce se oficiază în biserică. Pictura bisericească le completează într-un anumit fel pe amîndouă explicîndu-le prin imaginile reprezentate pe pereții bisericii [19]). «Ca în toată arta evului mediu, pictura murală s-a dezvoltat în Țările Române datorită rolului pe care era chemată să-l joace în răspîndirea ideilor religioase» [20]).

Temele iconografice care alcătuiesc programul iconografic al picturii exterioare sînt o mărturie evidentă în această privință [21]).

---

19) André Grabar, *La peinture byzantine,* Genève, 1953, p. 157; Pr. Prof. Ene Braniște, *Teologia icoanelor,* în Studii Teologice, 1952/2-3; L. Ouspenski *Essai sur la theologie de l'icone dans l'Eglise Orthodoxe,* I, Paris 1960.

20) *Scurtă istorie a artelor plastice în R. P. R.,* vol. I, *Arta românească în epoca feudală,* București, 1957, p. 57.

21) Descrierea ansamblurilor de pictură exterioară și semnificația lor vezi la: I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bukovine et en Moldavie,* Paris, 1928; idem, *L'évolution de la peinture religieuse..., Nouvelles*

Acatistul Maicii Domnului, după cum arată şi numirea, reprezintă în 24 de scene cele 24 de condace şi icoase ale cunoscutului imn cu acelaşi titlu închinat Maicii Domnului, care a cunoscut o largă răspîndire în cultul creştin. In scene sînt reprezentate momente din viaţa Maicii Domnului şi a Mîntuitorului Hristos, relatate în condacele şi icoasele imnului respectiv. Semnificaţia Acatistului stă în legătură şi cu originea lui istorică. Alcătuit ca imn de laudă şi mulţumire către Maica Domnului pentru salvarea Constantinopolului la asediul din 626 (sau mai precis alcătuit în veacul VI dar rededicat Maicii Domnului la 626), Acatistul a devenit foarte popular, fiind folosit după aceea ca un mijloc pentru salvarea cetăţii în împrejurări grele. Acatistul ilustrează astfel credinţa în mijlocirea atotputernică a Maicii Domnului pe care credincioşii din Bizanţ ca şi cei din Moldova nădăjduiesc s=o obţină prin acest imn dăruitor de haruri, mai ales în împrejurările grele ale vieţii [21 a]).

Sub Acatistul Maicii Domnului este reprezentat totdeauna *Rugul în flăcări*, care ilustrează viziunea lui Moise la muntele Horeb: arătarea îngerului în rug de flăcări care ardeau dar nu se consumau (leş. 3, 1=5). Teologia creştină interpretează această viziune ca pe o prevestire privind naşterea supranaturală a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria şi pururea fecioria Maicii Domnului. «Moisi proorocul de demult te=a închipuit pe Tine, zicînd: Rug însufleţit şi nears eşti, Fecioară, ceea ce ai în pîntece focul dumnezeiesc» [22]).

Pocrovul, o scenă mai mare pictată sub Acatistul Maicii Domnului la Sucevita, reprezintă de asemenea, după tradiţie, o viziune a Sf. Roman Melodul sau Sf. Andrei Criteanul, care a cunoscut o largă răspîndire în Biserica Ortodoxă, mai ales cea Rusă, încît în amintirea acestui moment s=a instituit şi o sărbătoare specială – Acoperămîntul Maicii Domnului (la 1 oct.). Tema Pocrovului ilustrează, cum se vede de fapt şi în reprezentarea iconografică, purtarea de grijă a Maicii Domnului faţă de creştini, cum arată însăşi denumirea temei (pocrov=acoperămînt).

Asediul Constantinopolului, reprezentat adeseori sub Acatistul Maicii Domnului, ilustrează obîrşia istorică a Acatistului, adică asedierea Constantinopolului de către perşi în anul 626 şi dumnezeiasca ocrotire a creştinilor de către Fecioara Maria din acel timp şi de totdeauna [23]). Asupra acestei scene este necesar să stăruim puţin.

Care din asediul Constantinopolului este reprezentat în pictura exterioară moldovenească (cel din 626 sau din 1453)? La Arbore este asediul din 626, cum arată inscripţia mai dezvoltată. La celelalte biserici (Moldovita, Humor, Sf. Gheorghe=Suceava, Probota, Adormirea=Baia) scenele respective au o simplă însemnare (aici este

---

recherches, Paris 1930; Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord des origines à la fin du XVI-éme siecle, Architecture et peinture*, Paris 1930; L. Réau, *L'iconographie de l'art chretien*, Paris 1958, 4 vol. (expunere alfabetică); Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Suceava. 1962; Sorin Ulea, *Originea şi semnificaţia ideologică a picturii exterioare moldoveneşti*, în S.C.I.A., 1/1963, etc.

21 a) Paul Henry, *op. cit.*, p. 276.

22) Ceaslov — *Al doilea Paraclis al Născătoarei de Dumnezeu*, Bucureşti, 1945, p. 327.

23) Paul Henry, *o. c.*, p. 329.

Ţarigrad); în aceste reprezentări apar şi armate turceşti ce folosesc (pe lîngă arcuri şi săgeţi) şi artileria, element care nu apare la Arbore. Fără a aminti ceva despre aceste deosebiri între scena de la Arbore şi scenele de la celelalte biserici, unii cercetători susţin că toate scenele reprezintă asediul din 626 sau poate alt asediu mai vechi sau mai nou, dar nu cel din 1453 [24]). Majoritatea cercetătorilor susţin că asediul reprezentat în aceste scene este acel din 1453 [25]).

Interpretarea scenei a preocupat şi pe unii cercetători mai noi. Astfel A. Grabar susţine că scenele cu asediul ilustrează prima strofă a Imnului Acatist (Apărătoarei Doamne, mulţumiri pentru biruinţă aducem...), strofă alcătuită la 626 (după salvarea Constantinopolului la asediul persan din 626) şi adaosă ca introducere la Acatist, cu prilejul rededicării lui în cinstea Maicii Domnului [26]). După Sorin Ulea, asediul de la Moldoviţa şi celelalte au la bază acelaşi prototip grecesc (cu asediul din 626) pe care însă zugravii moldoveni l-au adaptat şi actualizat la situaţia Moldovei din vremea lor [27]).

Documentele vremii arată într-adevăr că deşi trecuse aproape un veac de la asediul din 1453, eveniment atît de tragic pentru întreaga lume creştină, el era totuşi viu în memoria tuturor creştinilor şi în literatura vremii. Este cunoscută în privinţa aceasta istorisirea: *„Pentru luarea preaslăvitei cetăţi a Ţarigradului"*, care sub formă orală şi apoi scrisă a avut o largă circulaţie la creştinii din Balcani şi din Ţările Române. Fapt foarte important este că, citind cu luare aminte o astfel de istorisire şi privind atent scena cu Asediul de la Moldoviţa, Pr. N. Şerbănescu a ajuns la concluzia că între ele este multă asemănare, scena reproducînd pînă în cele mai mici amănunte textul istorisirii [28]). Aceasta înseamnă că, după cum pentru reprezentarea altor scene, zugravii se foloseau de diferite texte, tot aşa şi pentru reprezentarea Asediului ei au cules unele date şi amănunte, de care aveau nevoie, dintr-o astfel de istorisire, pe care desigur o aveau în formă de manuscris.

In sprijinul acestei interpretări poate fi adusă şi îndrumarea pe care Petru Rareş o dă prin I. Peresvetov ţarului Moscovei, Ivan cel Groaznic: «Dacă vrei să ai înţelepciune împărătească... atunci să citeşti pînă la sfîrşit (cărţile) despre luarea Ţarigradului; să nu te lenevesti, întru aceasta, căci acolo vei afla tot ajutorul de la Dum-

---

24) *Scurtă istorie...*, p. 188; *Roumanie, Eglises peintes de Moldavie*, Coll. UNESCO de l'art mondial, *Preface* André Grabar, *Introduction* Georges Opresco. New York, 1962, A. Grabar, *Un graffite sur la façade d'une eglise de Bukovine*, în *Revue des etudes slaves*, Paris, 1947 (XXIII), p. 90; O. Tafrali, *Le siège de Constantinopole dans les fresques des églises de Bukovine*, în *Melanges offerts a M. G. Schlumberger*, II, Paris, 1924, p. 459-461.

25) Vezi mai pe larg Pr. Nicolae I. Şerbănescu, *Împresurarea Ţarigradului în zugrăveala bisericilor noastre*, în rev. Ortodoxia 1953/3, p. 457-462 (cu bibliografie bogată); P. Comarnescu, *o. c.*, p. 258-259; Arh. V. Bilciurescu, *Monumente ale vechii arhitecturi moldoveneşti*, în *Almanahul Parohiei ort. rom. din Viena pe anul 1963*, p. 163-164; Gh. Balş, *Biserici şi mănăstiri moldoveneşti din veacul XVI*, p. 289.

26) A. Grabar, *Un graffite...*, p. 90.

27) S. Ulea, *Originea şi semnificaţia...*, p. 70-73.

28) Pr. Nicolae I. Şerbănescu, *o. c.*, p. 456, 461-462; manuscrise despre căderea Ţarigradului se păstrează pînă astăzi (idem, *o. c.*, p. 446, notele 32-33).

nezeu»[29]). In sufletul voievodului moldovean era vie învăţătura ce se putea scoate din faptul căderii Constantinopolului. Aceasta arată clar că în vremea respectivă, adică prima jumătate a secolului XVI, istorisirea (plîngerea) despre căderea Constantinopolului era bine cunoscută în Moldova iar lectura ei, recomandată chiar de voievodul Petru Rareş, era considerată ca foarte folositoare. Faptul acesta a determinat desigur pe unii zugravi moldoveni să se inspire după această istorisire la reprezentarea Asediului în pictura exterioară. In concluzie se poate spune că reprezentările Asediului din pictura exterioară au la bază cel puţin 2 redacţii: cea de la Arbore reprezintă asediul din «626, iar cealaltă reprezintă tot asediul din 626 dar «actualizat» cu elemente din asediul de la 1453 (inspirate de istorisirea respectivă) sau însăşi istorisirea («plîngerea») despre asediul de la 1453, deci căderea Constantinopolului. Scurta însemnare de la această scenă (aici este Ţarigrad) pare a fi un indiciu în această privinţă[30]).

Dacă în ceea ce priveşte identificarea evenimentului istoric ilustrat în scenele cu Asediul se constată o deosebire de păreri între cercetători, în schimb toţi sînt unanimi în a susţine că reprezentarea acestei scene nu este întîmplătoare. Trebuie să existe o legătură între reprezentarea acestei teme iconografice în pictura exterioară şi situaţia Moldovei din vremea lui Petru Rareş, care avea ca ţel al politicii sale păstrarea independenţei ţării şi izbăvirea ei din calea primejdiei otomane. Intr-un fel sau altul, Asediul era un mijloc, o chemare la împlinirea acestui scop. Asediul ar avea caracterul unei invocaţii, al unei rugăciuni: «Aşa cum Fecioara i-a ajutat odinioară pe bizantini să-i înfrîngă pe asediatorii perşi, tot aşa astăzi să-i ajute pe moldoveni să-i învingă pe agresorii turci». Cetatea asediată cumulează astfel două sensuri; ea prezintă pe de o parte Constantinopolul, iar pe de alta Suceava şi prin extindere însăşi Ţara Moldovei[31]). Pentru a arăta cît de mare a fost şi era primejdia otomană şi deci pentru a ţine trează împotrivirea faţă de turci, zugravii moldoveni, spune P. Comarnescu, au preferat să

---

29) Ivan Peresvetov, *Jalba cea Mare,* în *Călători străini despre Ţările Române,* vol. I, Bucureşti, 1968, p. 453.

30) După A. Grabar întrucît asediul din 1453 reprezintă o înfrîngere pentru creştini, el nu putea fi reprezentat în pictură. «Nici un ordonator de picturi ortodoxe din veacul XVI, susţine A. Grabar, nu ar fi acceptat reprezentarea celui mai mare dezastru creştin pe faţadele unei biserici» *(Un graffite...* p. 90). În lumina concepţiei istorice teiste din evul mediu căderea era considerată de creştini ca o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru greşelile şi păcatele creştinilor în frunte cu împăratul bizantin, fapt ce reiese şi din scrierea menţionată a lui I. Peresvetov. «Plîngerile» despre căderea Ţarigradului urmăreau de aceea nu numai istorisirea «dezastrului» ci ele dădeau şi o lecţie urmaşilor şi altor popoare a căror viaţă şi independenţă erau primejduite de acelaşi pericol otoman. Privit în spiritul acestei concepţii teiste cel mai mare dezastru creştin (asediul din 1453) putea fi popularizat, şi prin zugrăvirea lui pe pereţii bisericilor, cum a fost răspîndit, pe cale orală şi prin numeroase manuscrise (vezi în continuare şi p. 518). În spiritul acestei înţelegeri poate fi adusă şi inscripţia de la Războieni, una din cele mai frumoase, care ilustrează în textul ei înfrîngerea suferită de Ştefan cel Mare în faţa turcilor la Valea Albă (Războieni): «*...şi cu voia lui Dumnezeu au fost înfrînţi* creştinii de păgîni. *Şi au căzut acolo mulţime mare de ostaşi ai Moldovei...*». Privit în această lumină, Asediul de la1453, putea fi deci zugrăvit în pictura exterioară.

31) Sorin Ulea, *Originea şi semnificaţia...,* p. 72.

evoce în reprezentările Asediului o înfrîngere (asediul din 1453) în locul unei biruinţe (asediul din 626); acestea nu ilustrează o minune a Fecioarei Maria, ci speranţa într=o nouă minune pentru Moldova, o minune ca în 626 şi nu o înfrîngere şi cădere ca în 1453; scenele ilustrează deci năzuinţa spre independenţă faţă de turci, spre scă=parea de jugul otoman [32]). Privit în acest fel Asediul şi Acatistul în general ilustrează o mulţumire pentru o primejdie înfrîntă la care se adaugă o rugă fierbinte pentru înlăturarea aceleaşi primejdii.

In acest scop scena cu Asediul este reprezentată, într=o des=făşurare mai mare, de obicei chiar lîngă intrarea în biserică, ca cei ce veneau la biserică s=o privească mai uşor, s=o «citească» şi să=i înţeleagă tîlcul.

Pe lîngă semnificaţia ei istorică – religioasă şi iconografică, tema Asediului are deci şi o semnificaţie patriotică întrucît reflectă unele aspecte din frămîntările şi lupta moldovenilor împotriva pericolului otoman.

Arborele lui Ieseu, cum arată şi denumirea sa, reprezintă o desfăşurare grandioasă a unui arbore ce susţine în ramurile, frunzele şi florile sale numeroase personaje din Vechiul Testament (profeţi), simboale şi scene în legătură cu dogma răscumpărării şi pururea fecioria Maicii Domnului. Arborele lui Ieseu ilustrează astfel genea=logia Mîntuitorului Iisus Hristos, legătura dintre Vechiul şi Noul Testament. Toate scenele se bazează pe texte precise din Sfînta Scriptură. Pe pergamentele ţinute în mînă de profeţi sînt scrise texte profetice despre venirea lui Mesia şi lucrarea sa mîntuitoare.

Tema iconografică a Arborelui lui Ieseu a fost inspirată din următorul text profetic: «O mlădiţă va ieşi din tulpina lui Ieseu şi un lăstar din rădăcinile lui va da» (Isaia 11, 1; 11, 10; Rom. 15, 12). In teologia creştină aceste cuvinte sînt socotite una din cele mai vechi şi mai însemnate profeţii mesianice. Ideea de arbore a fost sugerată de cuvîntul «rădăcină» şi de «tulpina» ce creşte din această rădăcină [33]).

Arborele lui Ieseu cu acest cortegiu de scene şi personaje este totodată un semn de deosebită cinstire adusă Mîntuitorului Hristos şi Maicii Domnului, care domină ansamblul în partea de sus a acestui măreţ ansamblu.

Filozofii antici, reprezentanţi ai vechii culturi greceşti, sînt zugrăviţi totdeauna alături sau sub Arborele lui Ieseu, cu scopul bine determinat de a întări cu mărturia lor profeţiile Vechiului Testament despre necesitatea mîntuirii şi despre venirea lui Mesia. Aceasta se vede limpede şi din textele scrise pe pergamentele pe care aceşti filozofi le ţin în mînă. De pildă la Moldoviţa şi Humor, Platon spune: «Hristos s=a născut din Maria; eu cred în El».

Adevărul şi taina mîntuirii omului, pe care profeţii ca aleşi ai poporului iudeu, le=au descoperit sub inspiraţie dumnezeiască, filozo=fii antici reprezentanţi ai lumii păgîne, le=au descoperit prin pute=

---

32) Petru Comarnescu, *o. c.*, p. 258–259.

33) Louis Réau, *Iconographie de l'art chretien,* vol. II, Paris 1958, p 134–135.

rea naturală a raţiunii umane, care tinde în mod natural spre adevăr, spre Dumnezeu. Reprezentarea acestor filozofi în pictura creştină stă în strînsă legătură cu literatura creştină de la sfîrşitul evului mediu, care face lecturi de interpretare, uneori prea forţate, ale filozofilor antichităţii în sprijinul învăţăturii creştine. Obiceiul de a picta pe filozofii antici alături de profeţii Vechiului Testament se întîlneşte atît la Atos cît şi la unii pictori ai renaşterii italiene [34]).

Cinul sau *Biserica cerească (triumfătoare)*, cel mai mare ansamblu de pictură exterioară, care acoperă mai mult de jumătate din suprafaţa unei biserici este o temă originală, creată de meşterii moldoveni pentru pictarea suprafeţelor curbe ale absidelor. Acest mare ansamblu pictural ne dă o viziune a Bisericii cereşti (triumfă=toare), adică a fiinţelor cereşti şi a creştinilor care s=au învrednicit de moştenirea împărăţiei lui Dumnezeu; este o procesiune de îngeri, serafimi, profeţi, apostoli, ierarhi, mucenici şi monahi care au slujit cu smerenie şi credincioşie pe Dumnezeu şi pe semenii lor; sînt marile figuri ale Bisericii care s=au ridicat pe treptele sfinţeniei şi pe care creştinii trebuie să le urmeze, ele fiind totodată modele de imitat, imbolduri către viaţa viitoare. De fapt majoritatea sfinţilor poartă în mînă un pergament pe care sînt scrise diferite texte de îndru=mare la o viaţă religioasă, morală mai intensă. Tema Bisericii cereşti ocupă un loc important în învăţătura ortodoxă dezvoltată mai ales de Sf. Dionisie Pseudo=Areopagitul.

Centrul tematic al Cinului este axul absidei altarului, unde sînt reprezentanţi Dumnezeu Tatăl, Iisus Hristos, Maica Domnului în diferite tipuri iconografice şi uneori unii sfinţi mai de seamă; Sfinţii reprezentaţi în cele 5=7 registre se îndreaptă cu toţii în gest de rugăciune spre imaginile din axul altarului.

Cinul, această grandioasă procesiune de sfinţi, reprezintă astfel cea mai mare dezvoltare a temei Deisis; este rugăciunea tuturor sfinţilor din Biserica cerească îndreptată către Dumnezeu şi Maica Domnului pentru mîntuirea şi ajutorul creştinilor din această viaţă care alcătuiesc Biserica luptătoare. Este o dovadă a legăturii strînse între membrii Bisericii cereşti şi ai celei luptătoare de pe pămînt

Pe axul absidei altarului sînt reprezentate totdeauna şi cîteva scene în legătură cu jertfa euharistică pe care preotul o aduce în altar (Iisus Emanuel în potir, Iisus pe disc, Iisus – Mielul lui Dumnezeu etc.), ceea ce arată legătura strînsă a Cinului cu funcţiu=nea liturgică a altarului, pe care el o explică prin aceste imagini. Privit sub acest aspect, Cinul ne dă o imagine a liturghiei cereşti suprema rugăciune, la care participă toţi membrii Bisericii cereşti, căci potrivit învăţăturii ortodoxe, Jertfa lui Iisus Hristos se continuă într=un anumit fel şi în cer.

In ansamblul Cinului şi în mod special în centrul său tematic de pe axul absidei altarului, semnificaţia teologică a picturii exte=rioare ajunge la maxima ei profunzime [35]).

---

34) T. Pamfile, *Sibile şi filozofi în literatura şi iconografia românească*, Bîrlad 1916, V. Grecu, *Filozofii păgîni şi sibile în vechea noastră pictură bisericească*, în Arta şi tehnica grafică, XX, (dec. 1939 — martie 1940).

35) Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI*, Bucureşti 1928, p. 288-289, Paul Henry, o. c., p. 230.

Un loc important în pictura exterioară îl ocupă temele eshatologice: *Judecata de apoi, Vămile văzduhului* şi *Scara virtuţilor* după Sf. Ioan Sinaitul.

Judecata de apoi, care a cunoscut o mare răspîndire în Moldova ca şi în întreaga artă creştină răsăriteană şi apuseană, reprezintă cum arată însăşi denumirea ei judecata generală de la sfîrşitul lumii, care va avea loc la cea de a doua venire a Mîntuitorului Hristos, cînd binele va fi răsplătit şi răul pedepsit. Elementele principale ale Judecăţii de apoi sînt: Deisis, grupurile de drepţi şi păcătoşi, Raiul şi Iadul. Tematica Judecăţii este inspirată în special din unele cărţi profetice al Vechiului Testament, din Apocalipsul Sf. Ioan şi mai ales din Evanghelia după Matei cap. 25, unde este relatat pe larg felul în care se va desfăşura Judecata de apoi.

In scena ce reprezintă zodiacul şi lupta dintre îngeri şi demoni pentru sufletele oamenilor se vede şi influenţa folclorului popular şi a cărţilor apocrife.

Centrul tematic al ansamblului îl constituie scena Etimasia=pregătirea scaunului de judecată, ca o ilustrare a textului din Psalmi 9, 8=9: «Iar Domnul rămîne în veac; gătit=a scaunul lui de judecată; şi El va judeca lumea, cu dreptate va judeca popoarele».

Judecata de apoi din pictura exterioară moldovenească se numără între cele mai reuşite reprezentări ale acestei teme din întreaga pictură creştină.

In analiza acestei importante teme iconografice, reţin atenţia, între altele, grupurile de oameni din rîndul celor păcătoşi. In rîul de foc şi în gura balaurului sînt reprezentaţi Neron, Maximian, Deciu, Dicoleţian, Mahomed, Iulian Apostatul şi alţi împăraţi păgîni împreună cu Iuda, Caiafa, Arie, Nestorie, Macedonie etc., deci păgîni şi eresiarhi. In registrul celor păcătoşi, care urmează să se prezinte la judecată, sînt reprezentaţi, în grupuri compacte: evrei, turci, tătari, armeni, arapi, saracini, etiopieni şi chiar latini (catolici). Aceştia se împart de asemenea în două categorii: păgîni şi reprezentanţi ai altor confesiuni (eretici). Aceasta arată că în vremea respectivă criteriul care a stat la baza valorificării faptelor omeneşti şi a reprezentării grupurilor de păcătoşi era credinţa, raportul lor faţă de ortodoxie, deci un criteriu teologic confesional[36]). Studiind reprezentările cu Judecata de apoi din Rusia şi Moldova, L. Réau remarcă de asemenea caracterul lor confesional şi naţional. Cei aleşi, cărora Sf. Petru le deschide uşa raiului, sînt toţi ortodocşi, iar cei condamnaţi sînt dintre cei necredincioşi şi străini, pe care zugravul a avut grijă să=i identifice prin inscripţia şi costumaţia specifică fiecărui grup[37]).

Mai tîrziu în veacurile XVII=XIX, în rîndul celor condamnaţi vor fi reprezentaţi şi alte categorii de păcătoşi, ca: bogatul nemilostiv, morarul necinstit, cel ce înşeală la cîntar, beţivi, femeile desfrînate, preotul nevrednic etc., fapt ce arată că alături de criteriile de dogmă şi credinţă apar şi cele de ordin moral şi social.

Mai mult decît celelalte teme iconografice din pictura exterioară, Judecata de apoi are un accentuat caracter teologic=moralizator.

---

36) P. Henry, *o. c.*, p. 275.
37) L. Réau, *o. c.* vol. II, p. 736.

Infăţişînd printr=o serie de elemente plastice, pe înţelesul tuturor, momentul final al vieţii, ea constituie un permanent «memento mori» pentru creştinul care intră în biserică. Tocmai pentru aceasta ea este reprezentată totdeauna chiar pe faţada de la intrarea în biserică sau în apropierea acesteia, ca să fie observată mai uşor şi ca să se impună «am putea spune cu forţa în ochii privitorului» [38]).

Se ştie că gîndul la moarte, acel «memento mori», formează un principiu de bază în spiritualitatea creştină. El constitue pe de o parte o frînă permanentă în calea răului, a păcatului, iar pe de altă parte un imbold continuu de propăşire în slujirea binelui. «Moartea de=o va avea omul în minte, nemurire este, zice Sf. Antonie cel Mare; iar neavînd=o în minte, moarte îi este. Dar nu de moarte trebuie să ne temem ci de pierderea sufletului» [39]).

Judecata sufletului după moarte, tratată monumental în Judecata de apoi, este ilustrată şi în alte două ansambluri: *Vămile văzduhului* şi *Scara virtuţilor* sau *Scara cerească* după Sf. Ioan Sinaitul.

Vămile văzduhului ilustrează credinţa într=o primă judecată a sufletului după moarte, cum este relatată în viaţa Sf. Vasile cel Nou.

Această istorisire, în diferite variante, a pătruns în folclorul oriental sub numele de Vămile văzduhului, de unde a ajuns şi în Ţările Române, unde a cunoscut o largă răspîndire şi popularitate.

Vămile văzduhului este una din puţinele teme luate din folclorul popular şi ilustrată în pictura exterioară din Moldova. «Biserica a acceptat introducerea acestei istorisiri în programul iconografic al picturilor bisericeşti căci aceasta servea fără îndoială scopurilor moralizatoare urmărite de ea» [40]). Credinţa într=o primă judecată a sufletului după moarte, denumită judecată particulară, spre deosebire de judecata generală care va avea loc la sfîrşitul lumii, este de fapt un adevăr de credinţă al învăţăturii creştine. Vămile văzduhului ilustrează acest adevăr într=o formă populară, intuitivă.

Ca şi Judecata de apoi tema iconografică Vămile văzduhului are acelaşi pronunţat caracter moralizator; este un îndemn la o trezvie continuă cu privire la cele ce urmează după moarte şi la pregătirea sufletului din această viaţă pentru a birui ispitele diavoleşti şi pentru «răspuns bun» la judecata lui Dumnezeu.

Scara virtuţiilor (sau *cerească)* este ilustrarea lucrării Sf. Ioan, stareţul mănăstirii din Sinai, în veacul VII, care a exercitat o mare influenţă în spiritualitatea ortodoxă. In pictură scara este formată din 30 de trepte, după cele 30 de virtuţi descrise în lucrarea sf. Ioan, care reprezintă urcuşul desăvîrşirii pe care trebuie să=l urce în viaţă fiecare creştin şi în special monahii.

Analizînd atent Scara virtuţiilor se vede că ea este simţitor influenţată de Scara patriarhului Iacob şi în special de Judecata de

---

38) P. Henry, *o. c.*, p. 245.

39) *Filocalia,* trad. rom. de Prof. D. Stăniloae, vol. I, Sibiu, 1946, p. 12.

40) P. Henry, *o. c.*, p. 246-247; includerea acestei teme în pictura exterioară poate fi atribuită tot lui Grigore Roşca, care a încurajat răspîndirea literaturii populare. În 1562 el porunceşte să se scrie o versiune slavonă a romanului Alexandria (N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi, I*, 1940, p. 29; 76-77).

apoi şi Vămile văzduhului. Scara virtuţiilor reprezintă cu fidelitate lucrarea Sf. Ioan dar spiritul în care este conceput ansamblul şi punctele de legătură strînsă cu scenele ce ilustrează tema Judecăţii de după moarte arată că, reprezentînd această temă, zugravul s=a gîndit mai degrabă la unele stări (judecată, încercări), la care este supus sufletul după moarte decît la treptele desăvîrşirii ce trebuie realizate în această viaţă, cum recomandă de fapt Sf. Ioan în lucrarea sa. Scara virtuţilor ca şi Vămile văzduhului nu se referă la Judecata generală de la sfîrşitul lumii tratată special în Judecata de apoi, ci la judecata particulară care urmează îndată după moartea omului.

Spre deosebire de Vămile văzduhului şi de Judecata de apoi, din care se desprinde o concepţie optimistă: zugravul se arată mai îngăduitor, mai încrezător, în puterea omului, în ajutorul lui Dumnezeu şi al îngerului păzitor şi în ineficienţa ispitelor diavoleşti, din Scara virtuţilor se degajă o concepţie de viaţă mult mai aspră; zugravul se arată mai neîndurător cu păcătoşii ce cad de pe scară, numărul lor fiind aproape dublu decît al drepţilor, care urcă scara.

Ca şi Judecata de apoi şi Vămile văzduhului, Scara virtuţilor are un accentuat caracter teologic – moralizator. Ea are rostul să atragă mereu atenţia creştinilor şi mai ales vieţuitorilor din mănăstire la datoria de a urca prin rugăciune şi fapte bune treptele urcuşului desăvîrşirii morale religioase. Din această temă iconografică se desprinde de asemenea efortul continuu ce trebuie depus pentru a reuşi să urci pînă la capăt scara virtuţilor, pentru a birui astfel ispitele diavoleşti şi a evita căderea la care sînt expuşi cei nepăsători şi stăpîniţi de diferite păcate.

Menţionăm şi tema *Moartea dreptului şi moartea păcătosului,* reprezentată la Voroneţ, Sucevita şi la Arbore, care are rostul de a atrage de asemenea atenţia cu privire la pregătirea necesară pentru momentul final al vieţii.

Pe lîngă subiectele arătate, există şi alte aspecte ale învăţăturii creştine ilustrate în pictura bisericească. Tema iconografică *Facerea* ilustrează momentele principale istorisite în primele pagini ale Sf. Scripturi: facerea lumii, crearea primilor oameni şi viaţa lor în rai, viaţa lui Cain şi Abel, viaţa lui Noe, potopul etc.

Interesante sînt scenele care evocă viaţa pămîntească a primilor oameni, căderea în păcat, alungarea din rai, cînd ei cunosc greutatea muncii; Adam ară cu plugul tras de boi, iar Eva ţese sau toarce aşezată pe iarbă, lîngă primul copil ce l=a născut. Scena cu zapisul lui Adam pare a fi inspirată din literatura populară.

Viaţa lui Ioachim şi Ana şi a Maicii Domnului ilustrează momente din viaţa părinţilor Maicii Domnului şi a fiicei lor care s=a învrednicit să nască pe Mîntuitorul Iisus Hristos.

Învăţătura sau predicarea sfinţilor apostoli reprezintă pe cei 12 apostoli fiecare din ei predicînd Evanghelia în faţa unui grup de oameni care ascultă. Foarte important de semnalat este faptul că construcţiile din fiecare scenă variază în funcţie de arhitectura folosită în localitatea în care a propovăduit fiecare apostol.

Cele 3 teme iconografice: *Facerea, Viaţa lui Ioachim şi Ana şi a Maicii Domnului* şi *Învăţătura sau predicarea Sf. Apostoli*

au toate un caracter narativ biblic, ele urmărind familiarizarea credincioşilor cu aceste învăţături.

Pilda fiului risipitor, una din cele mai frumoase pagini din Noul Testament, ilustrează în mod plastic în mai multe scene această pildă: momente de la casa părintească, plecarea fiului mai mic, viaţa de petreceri şi decădere, întoarcerea la casa părintească şi bucuria tatălui pentru întoarcerea fiului său. Tema are cum se vede un accentuat caracter educativ, moralizator. Ea este un îndemn stăruitor de a părăsi calea răului, a păcatului, care ruinează viaţa şi de a păşi pe calea binelui, a virtuţii.

Maica Domnului îndurătoarea, reprezentată într-o singură scenă, deasupra uşii de intrare din pridvor în pronaos, este inspirată după tipul tradiţional de origine bizantină (Eleusa), care a cunoscut o largă răspîndire şi în Biserica Rusă (tipul Umilenia). Este cel mai duios şi mai mişcător, cel mai umanizat şi mai tragic tip al Maicii Domnului cu pruncul Iisus din toată iconografia răsăriteană şi apuseană [41]).

Un loc important în pictura exterioară îl ocupă cum s-a menţionat reprezentarea unor sfinţi, în ansambluri destul de mari, cu scene numeroase, grupate pe 1-4 registre. In astfel de ansambluri mai dezvoltate este redată viaţa: *Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Sf. Ioan cel Nou-Suceava, Sf. Pahomie cel Mare, Sf. Antonie cel Mare, Sf. M. Dimitrie, Sf. Nichita Romanul* şi *Sf. Parascheva.* La fiecare sînt ilustrate momente mai de seamă din viaţa lor şi în special scene privind chinurile la care au fost supuşi şi minunile săvîrşite în timpul vieţii sau după moarte. Cel mai des sînt reprezentaţi Sf. Nicolae unul din cei mai populari sfinţi în întreaga ortodoxie şi Sf. Gheorghe al cărui cult este de asemenea foarte răspîndit, el fiind şi protector al Moldovei împreună cu Sf. Ioan cel Nou. Unii din sfinţii reprezentaţi ca Sf. Pahomie, Sf. Antonie şi Sf. Gherasim de la Iordan sînt legaţi în special de viaţa monahală.

In afară de aceste ansambluri cu vieţi de sfinţi există şi numeroase scene în care este reprezentată doar figura unui sfînt. Cu astfel de scene sînt zugrăvite în special unele laturi ale pridvoarelor deschise şi ale unor contraforturi. Intre aceste scene amintim în special cele ce reprezintă pe *Sf. Gheorghe ucigînd balaurul, Sf. Dimitrie ucigînd pe Lie, Sf. Mercurie, Sf. Nestor* etc.

Reprezentarea acestor sfinţi în pictura exterioară este o mărturie a cinstirii deosebite pe care credincioşii moldoveni o acordau sfinţilor respectivi, ca şi a nădejdii şi a încrederii în ajutorul şi sprijinul ce-l aşteptau de la ei. Aceşti sfinţi erau în acelaşi timp modele concrete de întrupare în faptă a idealului creştin, pilde de urmat pentru oameni, imbolduri de a păşi pe urmele lor.

*

In concluzie, se poate afirma că pictura exterioară, ca şi cea interioară are o semnificaţie teologică. Ea urmăreşte pe de o parte un scop instructiv-didactic, adică familiarizarea credincioşilor cu unele adevăruri ale învăţăturii creştine, iar pe de altă parte un

41) Gh. Balş, *Maica Domnului îndurătoarea în bisericile moldoveneşti din veacul XVI,* Bucureşti, 1930.

scop educativ=moralizator, pictura fiind în acelaşi timp un mijloc de trezire, îndemn şi întărire a vieţii creştine. Ea are de asemenea şi un caracter simbolic în sensul că reprezintă un mijloc de comuniune a creştinilor cu Dumnezeu şi sfinţii reprezentaţi, o «scară duhovnicească» de urcuş de la cele pămînteşti la cele cereşti, de la cele trecătoare la cele veşnice.

Pictura exterioară este astfel o adevărată teologie în imagini scrisă pe pereţii bisericilor. In timp ce lucrau, zugravii respectivi au avut totdeauna în faţă sau în mintea lor o învăţătură dogmatică sau morală, un text biblic sau patristic, un imn bisericesc, un rit liturgic, momente din istoria Bisericii, istorisiri cu vieţi de sfinţi etc., pe care au căutat să le reprezinte în imagini vizuale spre a le face mai accesibile înţelegerii privitorilor. Influenţa literaturiii folclorice ca motiv de inspiraţie pentru zugravi este foarte redusă. Numai registrul cu Zodiacul la unele reprezentări ale Judecăţii de apoi este inspirat din literatura populară a vremii. Vămile văzduhului şi pactul dintre diavol şi Adam (din ansamblul Facere) sînt de asemenea inspirate din folclorul popular, dar temele respective îşi au originea în învăţătura creştină. In lupta dintre îngeri şi demoni din Judecata de apoi se vede iarăşi influenţa folclorului popular sau imaginaţia liberă a zugravului.

Desigur privită în raport cu cea interioară, semnificaţia teologică a picturii exterioare este mai puţin accentuată. Ea ajunge la maximum de profunzime în ansamblul Cinului (Biserica cerească), în centrul acestui ansamblu situat pe axul central al absidei altarului. In pictura exterioară predomină unele teme iconografice cu caracter teologic narativ, moralizator. Sînt teme care ocupau un loc important în viaţa şi evlavia credincioşilor din veacul XVI, de pildă cele ce privesc cultul Maicii Domnului, Judecata de apoi, care erau foarte gustate de creştinii din Balcani şi Ţările Române; Pilda fiului risipitor, atît de intim legată de viaţa credincioşilor noştri; vieţile unor sfinţi (Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Sf. Ioan cel Nou, Sf. Dimitrie, Sf. Parascheva etc.), foarte populari în viaţa ortodoxiei şi a poporului român etc.

Unele teme ca Asediul Constantinopolului, Judecata de apoi — Voroneţ (parţial), unele reprezentări de sfinţi militari, pe lîngă semnificaţia lor istorică=iconografică, reflectă şi anumite aspecte din viaţa Moldovei din prima jumătate a secolului XVII. In reprezentarea unor teme, zugravii împrumută elemente din mediul înconjurător, din viaţa şi preocupările oamenilor din apropierea bisericilor respective. Biserica din scena Asediului de pildă este asemănătoare celor moldoveneşti reprezentate şi în tablourile votive. Bucuria la întoarcerea fiului risipitor este reprezentată printr=o adevărată horă ţărănească locală, cu instrumente muzicale specifice locului.

Alegerea scenelor iconografice, prelucrarea originară şi reprezentarea lor în pictura exterioară şi adaptarea unor teme la viaţa concretă a moldovenilor indică o îndulcire a spiritului abstract, ascetic, bizantin prin spiritul latin caracteristic românilor, un spirit mai realist, practic şi plin de seninătate [42]).

---

42) Pr. Prof. D. Stăniloae, *The Gate of Christendom,* în *The Altar Almanach,* Roumanian Orthodox Parish, Londra 1970, p. 18.

Caracterul decorativ trebuie de asemenea reliefat. Pictura exterioară îmbină astfel în mod armonios aspectul figurativ cu cel decorativ. Arborele lui Ieseu este o adevărată capodoperă în această privinţă. Iar scaunele pe care stau apostolii la Voroneţ sau alte scene sînt adevărate mozaicuri.

Prin tehnica folosită, prin tematica iconografică şi realizarea artistică ca şi prin semnificaţia ei, pictura exterioară reprezintă astfel apogeul şcolii moldoveneşti de pictură, care poate fi definită ca o şcoală naţională de tradiţie bizantină. De fapt în toate ţările ortodoxe au luat naştere astfel de şcoli de pictură, care au ca bază arta bizantină, pe care ele au dezvoltat-o în forme proprii, originale, naţionale.

5. – Despre factorii care au determinat apariţia şi dezvoltarea picturii exterioare

Apariţia şi dezvoltarea cu adevărat înfloritoare a picturii exterioare se datoreşte desigur mai multor factori.

Un rol important l-au avut mai întîi ctitorii bisericilor respective, mai ales voievodul Petru Rareş. Ctitoriile boiereşti, mai modeste, imitau de obicei pe cele voievodale. Cînd ridicau biserici sau făceau adaosuri şi reparaţii la monumentele înaintaşilor, ctitorii respectau de obicei stilul epocii respective. Numai puţini dintre ei, mai ales cei cu gusturi mai pretenţioase şi poate mai pricepuţi în probleme de artă, nu se mulţumeau să imite monumentele anterioare, ci introduceau şi unele elementele de artă noi. In rîndul acestor ctitori înnoitori din veacurile XV-XVII pot fi socotiţi Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Petru Şchiopul, mitropolitul Anastasie Crimca şi Vasile Lupu.

Referindu-ne la personalitatea lui Petru Rareş se ştie că el s-a impus prin numeroase calităţi ca un mare domnitor. Un scriitor rus, I. Peresvetov, care l-a vizitat în Moldova, îl numeşte filozof şi doctor învăţat şi-l recomandă ţarului rus Ivan cel Groaznic ca pe un voievod model, pe care-l slujeau mulţi înţelepţi, filozofi şi doctori [43]). Nu este lipsit de importanţă şi faptul că Petru Rareş, din cauza originii sale, a avut o tinereţe zbuciumată şi a fost nevoit să trăiască un timp în afara hotarelor ţării, unde s-a ocupat cu negoţul, urmînd probabil şi la o şcoală. Avînd o minte ageră, în peregrinările sale, el a avut ocazia să înveţe multe şi să vadă multe [44]), între altele şi biserici de seamă cu picturi valoroase.

Cînd a început să ridice ctitoriile sale, deşi arhitectura moldovenească ajunsese deja la epoca ei de aur, totuşi Petru Rareş nu s-a mulţumit să fie un ctitor obişnuit, imitînd şi copiind doar monumentele existente, ci a căutat ca la această arhitectură să adaoge un element nou, decoraţia cu pictura exterioară, prin care bisericile respective au devenit adevărate capodopere de artă universală. In

---

43) Ivan Peresvetov, *Jalba cea mare,* în vol. *Călători străini*, vol. I, Bucureşti 1968, p. 462 ; după părerea editorilor, filozofii şi doctorii, de care vorbeşte Peresvetov, erau mai degrabă nişte astrologi, care pretindeau să ghicească viitorul din «semnele cerului» (idem, p. 455, nota 4).

44) *Istoria medie a României*, Partea I, sec. X-XVI, Bucureşti 1966, p. 288.

ceea ce priveşte programul tematic al acestei picturi, S. Ulea susţine că acesta «nu a fost elaborat din iniţiativa Bisericii ci – *cu sprijinul Bisericii* – din iniţiativa domniei» [45]).

Deşi meritele ctitorilor sînt de necontestat în ceea ce priveşte suportarea cheltuielilor şi în privinţa unor indicaţii generale pentru construcţia bisericilor, totuşi rolul lor a fost uneori exagerat în precizarea factorilor definitorii privind realizarea vechilor noastre monumente de artă [46]).

*

Biserica Moldovei prin unii vlădici, stareţi sau alţi slujitori, a avut şi ea un rol important în dezvoltarea picturii exterioare, mai ales că bisericile erau mai întîi locaşuri de închinare, iar pictura căuta să ofere credincioşilor o «summa teologiae» a învăţăturilor creştine. Aceasta a determinat pe mulţi cercetători să susţină că iniţiativa în apariţia picturii exterioare a aparţinut Bisericii. Privită în raport cu decoraţia arhitectonică din veacul XV, pictura exterioară, zice Gh. Balş, aduce un lucru nou, un element de învăţătură religioasă. «E o nouă pagină de iconografie, destinată a aduce mereu aminte călugărilor mănăstirilor şi credincioşilor cele ce pînă acum nu se puteau vedea decît în biserică... Fără îndoială, că dorinţa de educaţie religioasă este ceea ce a determinat această schimbare de principiu (introducerea picturii exterioare, n. a.). Putem de aici conchide că înrîurirea directă, în această privinţă a venit din partea Bisericii» [47]).

Dintre figurile bisericeşti mai de seamă din această vreme trebuie amintiţi mitropoliţii Calistrat, Teofan, Grigore Roşca şi episcopul Macarie al Romanului. Dintre aceştia în special mitropolitul Grigorie Roşca a avut un rol important în dezvoltarea picturii exterioare. Se ştie că la îndemnul şi stăruinţa lui, Petru Rareş zideşte şi pictează biserica Mănăstirii Probota. Ca stareţ şi supraveghetor al lucrărilor la Probota, Grigore Roşca s-a interesat de aproape de mersul lucrărilor şi cu siguranţă a avut un cuvînt hotărîtor în alegerea şi repartizarea temelor în pictura exterioară. Prima ctitorie a lui Petru Rareş este făcută deci la iniţiativa şi stăruinţa lui Grigore Roşca şi tot la stăruinţa lui, Rareş acceptă ca să nu mai fie înmormîntat la Putna, alături de înaintaşii săi, ci la noua sa ctitorie, Probota. Indemnîndu-l pe Petru Rareş să zidească Probota, ca gropniţă a familiei sale, ea trebuia să se impună ca o biserică cu totul deosebită ca şi Putna lui Ştefan cel Mare sau chiar mai mult decît aceasta. De aceea Grigore Roşca cere voievodului s-o «înfrumuseţeze» adică s-o zugrăvească şi pe dinafară. Se poate deci face

---

45) *Istoria artelor plastice în România,* vol. I, Bucureşti, p. 337. În legătură cu rolul lui Petru Rareş în dezvoltarea picturii exterioare nu trebuie neglijat nici faptul că soţia sa Elena, originară din Serbia ţară cu o veche tradiţie artistică şi chiar cu unele începuturi de pictură exterioară putea să aibă şi ea un rol în hotărîrea domnitorului. Faptul acesta a determinat chiar pe unii cercetători să susţină o influenţă sîrbească în pictura exterioară (V. Grecu, *Influenţe sîrbeşti în vechea iconografie din Moldova,* 1935).

46) Vasile Drăguţ, *Arbore, Dragoş Coman maestrul frescelor de la Arbore,* Bucureşti 1969, p. 5.

47) Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI,* p. 78.

o legătură între pictura exterioară a Putnei, simplă şi decorativă, şi pictura exterioară a Probotei care duce la desăvîrşire acest procedeu de decoraţie exterioară.

La 1457, un an după moartea lui Petru Rareş mitropolitul Grigorie Roşca adaugă pridvorul la Voroneţ şi pictează biserica în exterior (şi interiorul pridvorului). Zugrăvirea chipului lui Grigorie Roşca lîngă uşa de intrare în biserică la Probota şi Voroneţ este de asemenea o mărturie grăitoare a contribuţiei sale la dezvoltarea acestei picturi. Foarte probabil că la stăruinţa mitropolitului Grigorie Roşca au fost zugrăvite pe dinafară şi alte biserici atît în timpul lui Rareş cît şi după moartea lui. Inrudirea lui cu voievodul Petru Rareş, cu Toader Bubuiog şi probabil caracterul şi pregătirea lui culturală îi confereau o mare autoritate morală şi îi asigurau o influenţă deosebită [48]).

Dacă ţinem seama de toate aceste fapte şi în special de cele în legătură cu zidirea şi pictarea Probotei, se poate spune că Grigorie Roşca a avut un rol principal în apariţia şi dezvoltarea picturii exterioare. «Este vădit, susţine P. Comarnescu, că tocmai Grigorie Roşca a fost acela care, din dorinţa de întărire a educaţiei religioase în vremurile acelea turburi, cînd totul era primejduit de apăsarea otomană şi cînd plutea teama ca Moldova să nu ajungă paşalîc, a iniţiat zugrăvirea pe dinafară a bisericilor lui Petru Rareş cum tot el a avut un rol hotărîtor în zidirea şi înfrumuseţarea Probotei» [49]).

Despre Calistrat, mitropolit al ţării în primii ani de domnie a lui Petru Rareş (1528-1535), nu se ştie aproape nimic. Urmaşul său în scaun a fost Teofan (1535-1541 – şi după aceasta în mai multe rînduri), om cu vază din familia Movileştilor şi ucenic al episcopului Macarie de Roman, avea legături strînse cu Atosul fapt important ce trebuie luat în considerare. La iniţiativa şi cu cheltuiala sa în 1550 se «înfrumuseţează» cu aur pictura pronaosului de la Voroneţ, una din dovezi deci, care atestă preocupările mitropolitului Teofan pentru dezvoltarea picturii. Trebuie amintit de asemenea şi episcopul Macarie de la Roman, cunoscutul cronicar, la iniţiativa căruia a fost zugrăvită pe dinafară biserica Mănăstirii Rîşca, unde el îşi avea metania de călugăr.

Toate acestea îndreptăţesc deci afirmaţia că Biserica a avut un rol important în apariţia şi dezvoltarea picturii exterioare din Moldova.

*

Un rol hotărîtor în dezvoltarea picturii exterioare l-au avut în special meşterii zugravi. «Erau, desigur, ctitorii aceia care plăteau înălţarea unui nou locaş sau împodobirea altuia mai vechi, dar cei care le împlineau dorinţele şi le îmbrăcau în forme artistice de durată erau meşterii, făurari de frumuseţe, nu mai puţini la noi

---

48) Între altele amintim că la 1541, Grigore Roşca întîmpină pe Petru Rareş, cînd venea din nou la domnie şi-l roagă să jure că-şi va ierta duşmanii. Tot acum el este ales mitropolit în locul lui Teofan *(Istoria Bisericii Române)*, Bucureşti, 1957, p. 338).

49) P. Comarnescu, *Îndreptar...*, p. 163-165.

decît aiurea. In ciuda vitregiilor, în tîrgurile noastre medievale, dar, mai ales, pe lîngă curţile domneşti şi în mănăstiri au fiinţat ateliere artistice de prestigiu, în care s=au format personalităţi de seamă, acele personalităţi cărora le datorăm partea cea mai cuprinzătoare şi cea mai valoroasă a moştenirii noastre culturale»[50]).

După perioada de înflorire în vremea lui Ştefan cel Mare, în primele 3 decenii ale veacului XVI pictura ajunge la o stare de stagnare şi chiar declin, ceea ce înseamnă şi împuţinarea zugravilor. Inflorirea deosebită pe care o cunoaşte pictura, chiar din primii ani ai domniei lui Rareş şi alcătuirea programului iconografic pentru pictura exterioară, presupune în mod firesc formarea unor echipe de zugravi, adevăraţi maeştri ai artei.

O parte din aceşti zugravi erau desigur meşteri localnici, ucenici ai meşterilor din vremea lui Ştefan cel Mare. Alţii erau veniţi sau aduşi special din părţile sud=dunărene sau mai ales greceşti.

In această perioadă între Atos şi Moldova erau relaţii destul de strînse, fapt ce are o importanţă deosebită pentru problema ce o tratăm. Aceasta pentru că Atosul nu era numai patria monahismului ortodox dar, mai ales după căderea Constantinopolului, aici era unul din cele mai însemnate centre artistice. In prima jumătate a veacului XVI, pictura a cunoscut la Atos o epocă de mare înflorire. Intre numeroşi călători care mergeau la Atos sau veneau de acolo erau desigur şi unii zugravi. In călătoriile lor la Atos, Constantinopol sau alte ţări, zugravii aveau ocazia să cunoască dezvoltarea la care ajunsese pictura în aceste centre ale artei bizantine, cu scene reprezentînd Acatistul, Asediul Constantinopolului, Judecata de apoi, Arborele lui Ieseu, Scara virtuţilor etc. S=a remarcat de specialişti că unele teme iconografice ca Judecata de apoi, Arborele lui Ieseu, Scara virtuţilor etc., din Moldova sînt zugrăvite după modele luate de la Atos.

Zugravii din Moldova aveau de asemenea la îndemînă şi cunoşteau îndrumările cuprinse în cartea lor de căpătîi Erminia de pictură. Aceasta însă nu constituia un canon rigid, care să încătuşeze pe zugravi în reguli neschimbabile, cum s=a afirmat uneori, ci în cadrul îndreptarului general, ea lasă loc suficient pentru ca meşterul zugrav să=şi poată arăta talentul şi originalitatea sa.

Meşterii zugravi erau deci cei mai în măsură ca din vasta tematică iconografică a picturii bizantine să aleagă o serie de teme care să alcătuiască programul iconografic al picturii exterioare şi pe care să=l reprezinte pe pereţii bisericilor moldoveneşti. Ctitorii nu aveau cunoştinţele bogate ale zugravilor. Ei puteau să=şi exprime preferinţa pentru o temă sau alta indicată de zugravi sau să facă unele recomandări privind includerea unor teme preferate.

Trebuie să se accentueze deci mai mult rolul zugravilor în apariţia şi dezvoltarea picturii exterioare.

Desigur că aceşti factori (domnia), ctitorii (Biserica şi meşterii zugravi) nu au lucrat separat ci într=o strînsă legătură reciprocă.

---

50) V. Drăguţ, *Arbore, Dragoş Coman...*, p. 5.

6. – Aspecte privind viaţa politică şi religioasă a Moldovei în perioada 1527=1570. Originea picturii exterioare moldoveneşti

Originea şi dezvoltarea picturii exterioare trebuie privită desigur în contextul istoric general al vieţii din Moldova, al spiritualităţii din vremea lui Petru Rareş şi a urmaşilor săi (1527=1570).

In ceea ce priveşte situaţia politică a Moldovei din veacul XVI, aceasta era foarte grea. Ca şi în veacul XV, epoca lui Ştefan cel Mare, în centrul atenţiei stătea lupta pentru apărarea libertăţii şi independenţei ţării împotriva pericolului otoman. După căderea Belgradului la 1521 şi a regatului maghiar la 1526, imperiul otoman era în plină ascensiune, iar Ţările Române, Muntenia şi Moldova, îşi dădeau seama de pericolul ce=l prezenta pentru ele această expansiune. In această situaţie grea Petru Rareş a căutat permanent să întărească capacitatea de apărare şi rezistenţă a ţării, ca şi starea ei economică şi socială. Pe plan extern, Petru Rareş a urmărit, ca şi tatăl său, închegarea unui sistem de alianţe militare şi crearea unei coaliţii a statelor Europei centrale şi răsăritene împotriva turcilor.

In documentele vremii se vede tendinţa de a sublinia rolul şi însemnătatea internaţională a Moldovei în privinţa raporturilor ei cu celelalte state. Se accentuează ideea că Moldova avea un cuvînt de spus în problemele privind această parte a Europei, ideea rolului istoric special pe care îl are ea în apărarea lumii creştine, rolul de «poarta creştinătăţii», pe care turcii încearcă mereu s=o cucerească. De fapt, toate aceste sublinieri ţin de concepţia generală despre importanţa internaţională a Moldovei, de ideea cruciadei antiotomane în cadrul căreia Moldova trebuia să ocupe un loc de frunte. Privită în această lumină problema pericolului turcesc şi apărarea ţării împotriva cotropirii otomane, oglindeşte o întreagă gamă de idei; ea înseamnă apărarea lumii creştine împotriva pericolului ce vine din partea unei lumi străine de lumea creştină, lumea păgînă, otomană, nimicitoare a creştinătăţii. Ca o urmare, la aceasta se adaugă ideea glorificării luptei antiotomane, a sublinierii izbînzilor obţinute cu ajutorul lui Dumnezeu de moldoveni împotriva turcilor, a încrederii în ajutorul lui Dumnezeu în această luptă dreaptă, şi a păstrării, ca o consecinţă, a independenţei ţării [51]).

Ideea cruciadei împotriva turcilor şi a semnificaţiei luptei antiotomane s=a format mai întîi în Bizanţ de unde a fost preluată de Moldova ca şi de alte state care se găseau într=o situaţie asemănătoare cu a imperiului bizantin înainte de cădere.

Din nefericire chemarea la apărarea comună făcută de Petru Rareş n=a găsit înţelegerea cuvenită la statele creştine vecine. In această situaţie grea, lipsit de ajutorul vecinilor şi trădat de complotul marei boierimi, la 1538, Petru Rareş este înfrînt în războiul cu turcii, iar Moldova cade sub suzeranitatea imperiului otoman.

---

51) *Istoria României,* Bucureşti 1962; vol. II, p. 573, 643, 648; *Istoria medie a României,* vol. I, Sec. X-XVI, Bucureşti, 1966, p. 287-289; Eugen Stănescu, *Cultura scrisă moldovenească în a doua jumătate a veacului XV* (Cap. *Însemnătatea internaţională a Moldovei)* în vol. *Cultura Moldovei în timpul lui Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1964, p. 37-41.

Revenit a doua oară la domnie (1541-1546), Petru Rareş încearcă aceeaşi politică, dar fără rezultatele aşteptate. Deşi sub urmaşii lui Petru Rareş, jugul otoman devine din ce în ce mai apăsător, totuşi Moldova nu a încetat să ducă, pînă la izbîndă finală, politica descuturare a jugului otoman, pentru independenţa sa deplină.

In ceea ce priveşte viaţa religioasă din această vreme, este bine cunoscut faptul că românii din Moldova, ca şi fraţii lor din Ţara Românească şi Transilvania, au mărturisit dintru început credinţa ortodoxă răsăriteană. Pentru poporul român, a cărui epocă de formare coincide cu acea de încreştinare, el născîndu-se ca popor creştin, ortodoxia a pătruns adînc în fiinţa şi viaţa lui, devenind pentru el lege de viaţă, lege strămoşească, lege românească. Biserica era astfel, ca în întreaga societate medievală, o instituţie fundamentală a statului şi a poporului moldovenesc, în viaţa căruia ea a jucat un rol important. Unitatea ortodoxă a fost unul din factorii cei mai de seamă care a contribuit la realizarea unităţii lui spirituale şi culturale. Istoria înscrie la loc de cinste nume de monahi smeriţi, de vlădici luminaţi sau de preoţi devotaţi, care au îmbogăţit zestrea culturală şi spirituală a poporului român. In felul acesta se explică cum în această vreme «cultura însăşi a căpătat un caracter esenţialmente teologic» [52]).

Ţinînd seama de rolul Bisericii în viaţa poporului, voievozii moldoveni au căutat totdeauna să realizeze o solidaritate strînsă a Bisericii cu Statul. Intr-o măsură, mai mare sau mai mică, ei au sprijinit Biserica mai ales prin zidirea de biserici şi mănăstiri, prin înzestrarea lor cu pămînt, iazuri etc., prin acordarea unor scutiri şi privilegii, prin patronarea unor fundaţii etc. ca în felul acesta, avînd condiţiile materiale asigurate, ea să-şi poată împlini nestingherită misiunea ei. Biserica la rîndul ei, de-a lungul istoriei, a fost alături de poporul român, căutînd să-l sprijine în stăruinţa lui pentru o viaţă mai bună. «Era firesc ca domnia să se sprijine pe Biserică, care să o sprijine la rîndul ei, statul feudal fiind de neconceput fără colaborarea strînsă a acestor doi factori» [53]).

Profund ataşat ortodoxiei, poporul român s-a manifestat totdeauna cu toleranţă faţă de membrii altor confesiuni, trăind cu ei în bună înţelegere. Respectînd legea şi credinţa altora, el a cerut ca şi aceştia să-i respecte credinţa şi legea lui ortodoxă, strămoşească. De aceea în faţa încercărilor de prozelitism catolic sau protestant poporul român din Moldova s-a opus cu toată rezistenţa. In felul acesta se explică că în prima jumătate a veacului XVI exista în Moldova o stare de spirit antieretică, ale cărei începuturi şi cauze datează din a doua jumătate a veacului XIV, cînd catolicismul, cu sprijinul dat de regii poloni şi maghiari, a căutat să se extindă şi în Moldova. Catolicismul a căutat să se impună în special prin organizarea unor episcopii catolice înfiinţate la Milcovia, Siret şi Baia spre sfîrşitul veacului XIV, care însă n-au durat decît foarte puţin şi prin predica misionarilor franciscani şi dominicani. Toate aceste încercări de atragere a Moldovei sub influenţa catolicismului au fost

---

52) Marcu Beza, *Cuvînt înainte*, în *Cultura Moldovenească...*, p. 6.

53) P. P. Panaitescu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova* (sec XIV-XVII) Cap. *Biserica*, Bucureşti 1954, p. 447-461.

zadarnice, ele n=au găsit ecoul aşteptat în sufletele credincioşilor români, care au rămas statornic lipiţi de ortodoxia răsăriteană. Prin catolicism se urmărea în fond, subminarea independenţei Moldovei şi atragerea ei sub influenţa şi dominaţia Poloniei şi a Ungariei catolice. De aceea lupta pentru ortodoxie poate fi socotită pe drept cuvînt o luptă pentru neatîrnarea Ţărilor Române.

Amintim de asemenea că la sinodul de la Constanţa (1414=1418), Alexandru cel Bun a fost reprezentat doar printr=un singur boier împreună cu delegaţi din 10 oraşe moldoveneşti. Moldova n=a trimis reprezentanţi clerici la Constanţa. In schimb la sinodul unionist de la Ferara=Florenţa (1439), Moldova a fost reprezentată de mitropolitul Damian însoţit de boierul Neagce şi protopopul Constantin. Mitropolitul Damian, care a jucat un oarecare rol la sinod, la stăruinţa împăratului de la Bizanţ Ioan VIII Paleologul, a acceptat unirea cu Roma catolică. Lui Damian i=a urmat în scaun mitropolitul Ioachim, tot adept al unirii cu catolicii. Ca şi la Kiev, în patriarhatele orientale şi chiar la Bizanţ, după moartea împăratului unionist Ioan VIII Paleolcgul, şi în Moldova s=a produs o reacţiune puternică împotriva unirii care a fost înlăturată. Mitropolitul Ioachim, fiind alungat din Moldova, şi=a părăsit scaunul fugind în Polonia [54]). Opoziţia faţă de catolici, socotiţi ca eretici, şi deci starea de spirit antieretică s=a întărit astfel şi mai mult, menţinîndu=se cum vom vedea şi în veacul XVI.

La începutul veacului XIV, mai ales în vremea lui Alexandru cel Bun, în unile oraşe ale Moldovei (Suceava, Iaşi, Botoşani, Roman, Bacău etc.), au venit numeroşi armeni, care se ocupau în special cu comerţul. Alexandru cel Bun le=a acordat anumite privilegii. In felul acesta comunităţile de armeni, au ajuns la o stare economică, socială destul de înfloritoare.

Sub aspect teologic=confesional, armenii erau trataţi drept monofiziţi, eterodocşi. Numeroşi teologi greci în scrierile lor polemice, au prezentat multă vreme pe armeni, fără temei, într=o lumină cu totul defavorabilă, folosind la adresa lor epitete din cele mai apăsătoare, ca pentru cei mai mari eretici [55]). Aceste scrieri au avut ca urmare formarea unei opinii false despre armeni.

In special în veacul XVI se constată şi în Moldova existenţa unei stări de spirit contra armenilor, fiind priviti ca eretici. La această stare au dus probabil pe lîngă cauzele religioase şi unele considerente de ordin naţional şi economic=social, o reacţie autohtonă faţă de armeni care monopolizaseră o mare parte din comerţ.

Unele aspecte ale vieţii religioase din Moldova veacului XVI, sînt şi cele determinate de reforma lui Luther, despre care s=a amintit pe scurt în prima parte a acestei lucrări. Apărută la 1517 în Germania, reforma lui M. Luther a avut o influenţă destul de mare nu numai în Transilvania dar chiar şi în Moldova, mai ales

---

54) De remarcat că atît Damian cît şi Ioachim erau greci impuşi pe scaunul mitropolitan al Moldovei de Patriarhia ecumenică, deci fără o legătură mai strînsă cu Moldova; după alungarea lui Ioachim, a urmat pămînteanul Teoctist, care l-a uns domn pe Ştefan cel Mare (vezi mai pe larg *Istoria Bisericii Române,* I, Bucureşti 1957, p. 163-71 ; 225-232.

55) Prof. N. Chiţescu, *Ortodoxia şi Bisericile răsăritene mai mici* (I *Biserica armeană),* în rev. *Ortodoxia* 4/1961, p. 485-502.

în rîndul comunităţilor catolice, care au adoptat noua confesiune. Astfel solul habsburgic, G. Reicherstorffer călătorind în Moldova, în timpul primei domnii a lui Petru Rareş, obişnuit cu manifestările de intoleranţă stîrnite de reforma lui Luther în apusul Europei, rămîne surprins de libertatea religioasă totală de care se bucurau toate populaţiile şi confesiunile din Moldova [56]). Călătorul respectiv are în vedere mai ales libertatea de manifestare a reformei protestante, care în jurul anului 1530, cîştigase deja teren în rîndul comunităţi=lor catolice din Moldova şi se pregătea să=şi extindă acţiunea de prozelitism şi în rîndul populaţiei româneşti. Intre tinerii care mer=geau la studii universitare în apus, era şi un «doctor» din Moldova, care în 1532, a venit la Witenberg ca să=l audieze personal chiar pe M. Luther, al căruit invitat era [57]). La 1530 exista deci un con=tact direct între centrul reformei şi adepţii ei cîştigaţi în Moldova.

Nu se cunoaşte modul în care s=a manifestat influenţa refor=mei în cele două decenii ce au urmat (1530=1550) şi rezultatele pe care eventual le=a avut. Cercetînd mai atent această problemă, Ş. Papacostea a arătat că unele succese ale reformei protestante în Moldova, succese care constituiau un pericol nu numai pentru uni=tatea credinţei ortodoxe dar şi pentru unitatea statului moldovenesc, au determinat pe voievozii Ştefan Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi Ştefan Tomşa să adopte o atitudine hotărîtă, de prigoană împotriva ereticilor, silindu=i pe toţi să devină ortodocşi [58]). Această prigoană s=a dus nu numai împotriva armenilor cum se crede de obicei, ci şi împotriva protestanţilor şi probabil chiar a catolicilor [59]). Voievodul Ştefan Rareş a început această prigoană generală în 1552 în urma unei hotărîri luată în obştească adunare a ţării, la care au par=ticipat şi «episcopii ţării toţi, precum şi cu arhiereii», cum arată un martor contemporan, diaconul armean Minas din Tokhat [60]). Partici=parea tuturor episcopilor şi a arhiereilor din ţară, în frunte cu mitropolitul lor, care probabil era chiar Grigorie Roşca [61]), la adu=

---

56) Georg Reicherstorffer, *Descrierea anonimă a Moldovei,* în *Călători străini...* vol. I, p. 196-197.

57) Şerban Papacostea, *Moldova în vremea reformei. Contribuţii la istoria societăţii moldoveneşti în veacul al XVI-lea,* în *Studii, Revistă de istorie.* 1958/4, p. 62-63.

58) Idem, *o. c.*, 68-70 ; 67, nota 4 ; «Concluzia se impune de la sine şi ne dispensează de a apela la alte citate suplimentare : de la Ştefan Rareş la Ale=xandru Lăpuşneanu prigoana împotriva «ereticilor» a avut în acelaşi timp *caracter general şi de durată.* Progresele reformei în ţările învecinate şi în Moldova, eforturile depuse pentru convertirea populaţiei româneşti din Tran=silvania şi chiar a celei din Moldova şi tot ceea ce aduceau nou pe plan social şi politic curentele protestante, au determinat domnia să intervină pentru apărarea uneia din instituţiile principale (Biserica Ortodoxă n. a.) ale statului moldovenesc de atunci» (Ş. Papacostea, *o. c.*, p. 70-71).

59) Idem, *o. c.*, p. 68-70 şi *Călători străini despre Ţările Române,* vol. II, Bucureşti 1970, *Introducere,* p. VI-VII.

60) Ş. Papacostea, *o. c.*, p. 65-67 ; În *Călători străini despre Ţările Române,* vol. II, *Cîntecul de Jălire* al lui Minas din Tokat este socotit ca «un document nesigur în care intră şi o bună parte de invenţie literară» (p. VII) de aceea nici nu a fost publicat în această colecţie.

61) După unele documente, în anii 1551-1552, mitropolit al Moldovei era Gheorghe de la Bistriţa ; în două însemnări, una din 1550 şi alta din 1551, făcute de diaconul Mihail, pe un Tetraevanghel dăruit Mănăstirii Voroneţ

narea obştească care a luat această hotărîre, arată atitudinea antieretică a Bisericii moldoveneşti şi adeziunea sa totală faţă de această prigoană. Prigoana începută de Ştefan Rareş a fost reluată de Alexandru Lăpuşneanu, mai ales spre sfîrşitul primei domnii (1552-1561), cînd se pare că a luat şi el o hotărîre împotriva tuturor ereziilor [62]). In această vreme mitropolit al ţării era tot Grigorie Roşca, el fiind şi rudă cu Lăpuşneanu prin soţia sa Ruxanda, fiica lui Rareş. Despot Vodă (1561-1563), care a urmat la domnie, fiind protestant, nu numai că a anulat toate măsurile lui Ştefan Rareş şi Al. Lăpuşneanu împotriva ereziilor, dar a luat hotărîri împotriva Bisericii Ortodoxe şi pentru răspîndirea protestantismului în paguba ortodoxiei. Biserica Moldovei, în frunte cu acelaşi mitropolit Grigorie Roşca, împreună cu alţi episcopi şi slujitori ai ei, a început să se împotrivească lui Despot Vodă, îndemnînd poporul la răscoală şi cerînd înlăturarea lui de la domnie. In ccle din urmă Grigorie Roşca este silit chiar să se retragă din scaunul de mitropolit al ţării, în 1562.

Intreruptă pentru scurt timp, în vremea lui Despot Vodă, prigoana contra ereticilor este reluată de urmaşul acestuia, Ştefan Tomşa (1563-1564) şi într-o măsură mai uşoară de Al. Lăpuşneanu, în a doua domnie (1564-1568), după care influenţa protestantismului în Moldova scade. Incepînd cu domnia lui Petru Şchiopul (1575-1579), odată cu aparaţia contra reformei se întăreşte influenţa catolicismului [63]).

In faţa pericolului reformei, era firesc ca voievozii să ia, pe de o parte, măsuri împotriva ereticilor, iar pe de altă parte, să sprijine şi să întărească Biserica Ortodoxă, una din instituţiile fundamentale ale statului moldovenesc, care-i asigura în mare măsură unitatea şi tăria.

Măsurile luate de voievozi pentru sprijinirea şi întărirea ortodoxiei moldoveneşti împotriva unor acţiuni străine de pozelitism erau desigur bine văzute de reprezentanţii Bisericii, faptul acesta fiind socotit o lucrare a proniei divine [64]). Este foarte probabil, că în măsurile luate contra ereziilor, voievozii Ştefan Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi Ştefan Tomşa au fost influenţaţi într-o mare măsură şi de reprezentanţii Bisericii. Atitudinea luată de mitropolitul Grigorie Roşca, împreună cu alţi clerici de frunte, faţă de politica religioasă a lui Despot Vodă, arată clar că aceştia nu rămîneau indiferenţi la desfăşurarea evenimentelor, ci luau parte activă, sprijinind ortodoxia şi ţara.

Trebuie subliniat că în aceste momente grele în fruntea ortodoxiei moldoveneşti era mitropolitul Grigorie Roşca. Dacă el fiind doar stareţ la Probota, a exercitat o puternică influenţă asupra lui Petru Rareş, cu atît mai mult ca mitropolit al ţării, el a putut să aibă un rol foarte important în aceste împrejurări grele din viaţa Bisericii şi a ţării.

Grigore Roşca, care a poruncit să se scrie această carte, este numit arhiepiscopul şi mitropolitul Sucevei» (Vezi *Istoria Bisericii Române*, vol, I, Bucureşti 1957, p. 338-339).

62) Ş. Papacostea, o. c., p. 69-70.

63) Idem, o. c., p. 75-76.

64) Idem, o. c. p. 67.

Pe fondul acestei epoci de luptă şi frămîntări dar şi de mare creaţie artistică din istoria Moldovei (1530=1570), figura mitropolitului Grigore Roşca se detaşează astfel ca o mare personalitate, un ierarh de seamă, adevărat părinte al ortodoxiei moldoveneşti, sprijinitor al culturii şi artei, patriot însufleţit, un vrednic ucenic al Sf. Daniil Sihastru.

Atitudinea statului şi a Bisericii faţă de erezii în perioada 1550=1570 ne ajută să înţelegem mai bine viaţa politică şi mai ales religioasă a Moldovei din deceniile anterioare (1530=1550).

Călătorul rus Ivan Peresvetov, care a stat 6 luni în Moldova la curtea lui Petru Rareş, în Jalba adresată ţarului Ivan cel Groaznic, arată unele din principiile ce călăuzeau pe voievodul moldovean, care reflectă de asemenea unele aspecte importante ale spiritualităţii moldoveneşti din veacul XVI[65]). Toate cele menţionate mai jos sînt prezentate ca fiind spuse de Petru Rareş. I. Peresvetov spune despre voievodul moldovean că în fiecare zi se ruga lui Dumnezeu şi Maicii Domnului ca să înmulţească credinţa creştină (p. 458, 462); credinţa creştină să fie apărată de necredincioşi şi de toate ereziile (p. 455, 458). Ereziile sînt foarte aspru condamnate ca şi vrăjile (p. 457, 459, 461); cei ce le practică trebuie să fie aspru pedepsiţi (p. 459=460). Credinţa creştină trebuie să fie apărată şi mărită (răspîndită) iar cei necredincioşi să fie întorşi la credinţa şi slava lui Dumnezeu (p. 445). Cei nesupuşi să fie cuceriţi şi botezaţi chiar cu sila şi Dumnezeu va da ajutorul său cel sfînt pentru aceasta (p. 462).

Petru Rareş accentuează foarte mult însemnătatea dreptăţii în viaţa oamenilor. «Dreptatea adevărată este Hristos... Ţara în care este dreptate în aceea şi Dumnezeu locuieşte şi=i dă ajutorul cel mare şi sfînt» (458). Vorbind despre căderea Constantinopolului la 1453 voievodul moldovean arată în mai multe rînduri (p. 453, 467, 458, 459, 460), că aceasta s=a întîmplat din cauza leneviei, a nedreptăţii şi abuzurilor făcute de greci prin care şi=au atras mînia cea nepotolită a lui Dumnezeu. «Pentru fărădelegea grecească am căzut în robia necredincioşilor de alt neam, pentru că grecii au lăsat lumina pentru întuneric, au căzut întru totul în erezie şi au mîniat pe Dumnezeu cu mînie nepotolită» (p. 459, 460, 461)[66]). De aceea trebuie citită cartea despre căderea Constantinopolului pentru că acolo aflăm înţelepciune şi ajutor de la Dumnezeu (p. 454).

Ostaşul care luptă pentru credinţa creştină să fie miluit din vistieria domnească (p. 456). Sînt mulţi din aceia care n=au inimă bună şi se tem de moarte şi nu vor să moară pentru credinţa creştină, ca şi cum n=ar fi să moară niciodată (p. 456).

Fiecare popor trebuie să aibă ţara sa liberă şi voievodul său, nu ca armenii şi evreii care nu au nici ţară liberă şi nici voievod (p. 458).

---

65) I. Peresvetov, *Jalba cea mare* în *Călători străini...*, vol. I, p. 452-462.

66) «Grecii întru toate au uitat de Dumnezeu şi au uitat de învăţăturile lui Dumnezeu şi ale sfinţilor părinţi. Deci pentru aceasta Domnul Dumnezeu s-a mîniat pe ei cu mînia sa nepotolită, a trimis asupra lor mînia nepotolită a lui Mahomed sultanul, împăratul turcesc... şi Mahomed sultanul biruind pe împăratul Constantin a luat sub apăsarea sa credinţa creştinească, dată de Dumnezeu pentru păcatele lor» (idem p. 460).

*

Rezumînd cele arătate pînă acum, se poate spune că la începutul domniei lui Petru Rareş, sub aspect politic, Moldova era amenințată de pericolul otoman. Sub aspect bisericesc se constată ataşamentul puternic al întregului popor faţă de ortodoxia strămoşească şi o stare de spirit antieretică mai ales împotriva armenilor şi a catolicilor. Reprezentarea acestora (armeni şi catolici) în rîndul păcătoşilor din frescele cu Judecata de apoi este o dovadă în această privinţă. Această stare de spirit antieretică era mai veche dar ea s-a accentuat odată cu infiltrarea reformei în Moldova.

In acest context de împrejurări şi frămîntări, este foarte probabil că încă din primii ani ai domniei lui Petru Rareş, între alte măsuri luate în această situaţie specială a Moldovei, a fost şi aceea de întărire a educaţiei religioase ortodoxe în Moldova. Alături de mijloacele tradiţionale (cultul divin, construirea de noi biserici, activitate culturală prin cărţi şi manuscrise, activitatea pastorală a preoţilor), pictura exterioară a bisericilor era unul din mijloacele cele mai indicate pentru realizarea acestui scop. Cum s-a aratat de unii cercetători, ceea ce a determinat apariţia picturii exterioare în Moldova a fost tocmai dorinţa de educaţie religioasă cerută de Biserică [67]).

Mai mult decît cea interioară chiar, pictura exterioară putea să îndeplinească acest rol. Căci în lumina învăţăturii ortodoxe, raţiunea însăşi de a fi a picturii este tocmai aceea de a constitui o Biblie a neştiutorilor de carte, o Evanghelie în culori, o predică continuă. Pictura bisericească, mai ales cea exterioară «era mijlocul cel mai potrivit şi mai uşor de realizat pentru expunerea unui număr de idei şi povestirea de fapte cu conţinut religios, într-o vreme cînd cărţile, mai ales sub formă de manuscrise, erau rare şi scumpe, cu circulaţie foarte restrînsă. Un monument pictat era pe atunci o adevărată carte de învăţătură în imagini, cu mult mai grăitoare decît textele scrise în limba slavonă, care şi din această cauză se adresau unui număr foarte restrîns de cititori» [68]). Pictura bisericească exterioară era nu numai un mijloc pentru întărirea educaţiei religioase, o chemare pentru statornicia în credinţa ortodoxă strămoşeasca, ci în mod indirect şi o măsură de prevenire a influenţei protestante. Prin tematica ei, pictura exterioară afirmă într-adevăr cu tărie tocmai ceea ce nega reforma: rolul icoanei (al picturii) în viaţa credincioşilor, cultul Maicii Domnului şi al sfinţilor în general, puterea rugăciunii, încrederea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care are grijă de cei ce păzesc dreapta credinţă şi pedepseşte pe toţi ceilalţi păgîni şi eretici [69]).

In această acţiune de întărire a ortodoxiei, un rol important l-au avut desigur mitropolitul şi episcopii ţării cu unii stareţi şi clerici mai de seamă dar şi domnul ţării, boierii şi alte persoane cu

---

67) Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul XVI*, p. 8; P. Comarnescu, *Îndreptar*, p. 163-165.

68) *Scurtă istorie a artelor plastice*... vol. I, p. 57.

69) Vezi şi alte aspecte ale acestei probleme în prima parte a lucrării în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Nr. 7-8/1969, p. 422-424.

rosturi în viaţa din acea vreme, fiind cu toţii fii ai Bisericii şi interesaţi de întărirea unităţii tuturor în sînul ortodoxiei strămoşeşti, întrucît prin aceasta se asigura însăşi unitatea şi tăria statului moldovenesc atît de necesare în această perioadă de grele încercări.

Privită în acest context, apariţia picturii exterioare presupune neapărat o colaborare a factorilor competenţi (ctitorii, Biserica şi zugravii). Cum a arătat foarte bine Gh. Balş «n=ar fi de mirat să se fi luat pentru aceasta (pictura exterioară n. a.), «o hotărîre de principiu cu un caracter general»[70]). Luarea acestei «hotărîri de principiu» se impunea din mai multe motive. Pictura exterioară apare în Moldova de la început ca un proces artistic ajuns la maturitate, cu un program iconografic bine închegat şi foarte probabil dinainte stabilit. Faptul acesta presupune neapărat o consultare, o alegere de teme, o motivare, o dezbatere, şi în ultimă analiză, o hotărîre de principiu cu un caracter general». Fiind un sistem nou de decorare a bisericilor, pe toată suprafaţa lor exterioară, deci o «inovaţie» în raport cu tradiţia anterioară, pictura exterioară cerea de asemenea o binecuvîntare sau hotărîre specială din partea Bisericii.

Desigur că pe lîngă cauzele speciale care au determinat apariţia picturii exterioare, întărirea educaţiei religioase ortodoxe, nu trebuie trecute cu vederea nici considerentele de ordin artistic care au contribuit într=o măsură destul de însemnată la apariţia şi dezvoltarea picturii exterioare. In ansamblul elementelor caracteristice vechilor noastre monumente, pictura exterioară s=a impus nu numai printr=un bogat conţinut de idei dar şi prin forma care a îmbrăcat aceste idei, apărînd astfel ca un element nou, deosebit de valoros, în decoraţia exterioară a bisericilor moldoveneşti. Domnia lui Petru Rareş se înscrie de fapt în istoria poporului român nu numai ca o epocă de luptă pentru neatîrnarea ţării, de înflorire economică şi socială ci în acelaşi timp şi ca o epocă de mare înflorire a artei.

Odată aplicată la prima biserică, pictura exterioară, fiind un element deosebit de valoros – sub aspect religios, iconografic şi artistic – a cunoscut o dezvoltare deosebit de înfloritoare. Istoria arhitecturii şi a artei în general arată că o biserică care aduce unele elemente importante noi în alcătuirea sa devine model pentru monumentele următoare, creează un stil, o şcoală. Aşa s=a întîmplat şi cu prima biserică pictată în exterior.

Iată deci o serie întreagă de factori şi aspecte de care trebuie să se ţină seama, într=o măsură mai mare sau mai mică, atunci cînd încercăm să explicăm originea, apariţia şi dezvoltarea picturii exterioare în Moldova.

† *IRINEU CRĂCIUNAŞ-SUCEVEANUL*
episcop vicar

---

70) Gh. Balş, *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti,* veac XVI, p. 8

Orizontul ecumenic al Ortodoxiei

In spiritul Ortodoxiei, sensul fundamental de a fi al ecumenismului îl constituie promovarea unității creștine și a operei de slujire a omenirii în aspirațiile și năzuințele sale actuale, firești și legitime.

Străbătută de patosul constructiv pe care i-l inspiră învățătura și fapta Domnului nostru Iisus Hristos, Ortodoxia se situează în miezul epocii actuale de profunde prefaceri, căutînd în primul rînd s-o ajute în împlinirea idealurilor ei.

Acest aspect dublu al ecumenismului conceput și practicat de Ortodoxie este subliniat de către Prea Fericitul nostru Patriarh Iustinian cu prilejul vizitei la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol (2-6 mai 1968) în felul următor: «Bisericile creștine au un rol de excepțională importanță în momentul de față, moment greu, de cumpănă pentru soarta omenirii, amenințată cu un război atomic; Bisericile creștine au rostul de a apropia întîi pe creștini unii de alții, de a face din Creștinism o singură pînză, aceea a cămășii necusute a lui Hristos; se cuvine, apoi, ca ele să apropie, să împrietenească și să unească pe creștini cu toți ceilalți oameni, pentru înlăturarea războaielor și a tuturor vrajbelor din viața omenirii».

Din această poziție și orientare derivă interesul viu al Ortodoxiei față de relațiile ecumenice din zilele noastre. Ortodoxia dorește să contribuie la transformarea realităților fecunde ale vremii noastre în valori de mare altitudine, care să propulseze liniile de dezvoltare ale omenirii spre esențele pure ale unei existențe cu adevărat umane.

Orizontul ecumenic al Ortodoxiei este determinat în primul rînd de conștiința că ea deține Adevărul creștin curat și spiritul Creștinismului autentic, că ea reprezintă Biserica cea adevărată și că ea singură poate oferi bazele restaurării unității creștine dintru început.

Ca atare, Ortodoxia se simte chemată să participe activ la Mișcarea ecumenică, pentru a mărturisi Adevărul autentic creștin, pentru a arăta adevărata cale a refacerii unității creștine și pentru a oferi bazele necesare acestei refaceri.

Această conștiință se manifestă încă în Enciclica de la anul 1902 a Patriarhului ecumenic Ioachim al III-lea, în care se subliniază printre altele că Ortodoxia însemnează integritate de credință, care nu poate fi știrbită prin concesii.

Din aceeași conștiință izvorăște și afirmația din 10 ianuarie

1919 a Mitropolitului Dorotei al Brusei şi Locţiitor al Scaunului Ecumenic: «Mesajul şi porunca pline de înţeles pentru studierea problemei apropierii şi unirii diferitelor confesiuni creştine în vederea elaborării unirii Bisericilor se cuvine să purceadă de la marea Biserică Răsăriteană a Constantinopolului».

Astfel, era de aşteptat ca la iniţiativa Patriarhiei Ecumenice să se dea publicităţii în ianuarie 1920 – prin Mitropolitul Dorotei al Brusei – *Enciclica „Comuniunea Bisericilor"*, care subliniază necesitatea apropierii dintre creştini: «In momentul de faţă..., se simte nevoia unirii strînse a lumii creştine, cu mult mai mult în numele intereselor obşteşti ale Creştinismului, decît în cel al avantajelor care ar putea rezulta din aceasta pentru cutare sau cutare Biserică singulară.

Războiul care s=a sfîrşit (scil. primul război mondial) a descoperit rănile adînci de care suferea societatea creştină şi a revelat o dispreţuire totală a principiilor celor mai elementare de drept şi umanitate. Fie că aceste rele sînt vechi sau noi, ele ar trebui să deştepte atenţia şi vigilenţa fiecărei autorităţi bisericeşti». Aceste rele «sînt tot atîtea fapte, care primejduind existenţa tuturor societăţilor creştine, *cer din partea tuturor Bisericilor o strînsă colaborare"*.

Această iniţiativă din ianuarie 1920 a Patriarhiei Ecumenice a avut o importanţă deosebită pentru punerea bazelor unei acţiuni ecumenice trainice. Cu cîteva luni înainte de înfiinţarea oficială a Mişcării ecumenice – care s=a făcut la Geneva în august 1920, cînd s=au ţinut concomitent două conferinţe pregătitoare: cea a Creştinismului practic pentru Viaţă şi Muncă şi cea a Creştinismului dogmatic pentru Credinţă şi Organizare, din iniţiativa Bisericilor anglicane şi protestante – Patriarhia Ecumenică prin Enciclica sa din ianuarie 1920 a fost cea dintîi Biserică creştină care a propus în mod oficial «tuturor Bisericilor lui Hristos de pretutindeni» înfiinţarea unei Societăţi a Bisericilor în genul Societăţii Naţiunilor, ca o cale regulată pentru menţinerea permanentă a legăturilor şi intercomuniunii între ele, punînd în felul acesta bazele şi premisele fundamentale ale Mişcării ecumenice şi ale Consiliului Mondial al Bisericilor de mai tîrziu.

Acest fapt a fost subliniat în chip cu totul deosebit de către fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. W. Visser't Hooft, în referatul său despre «Iniţiativa ecumenică şi acţiunea Patriarhiei Ecumenice faţă de Consiliul Mondial al Bisericilor», prezentat în sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, care s=a ţinut la Rhodos între 19=27 august 1959: «Intrunindu=ne astăzi în calitatea noastră de Comisie Centrală, pentru prima oară în raza jurisdicţională a unei Biserici Ortodoxe, trebuie să ne aducem aminte de un *eveniment de bază* din istoria noastră, care nu este îndeajuns de cunoscut, dar care este de o *însemnătate excepţională*. Acesta este că Biserica din Constantinopol, Biserica Patriarhiei Ecumenice, a fost cea dintîi Biserică din lume care a hotărît în chip oficial să propună celorlalte Biserici din lume crearea unei comuniuni permanente sau a unui Consiliu al Bisericilor».

Dar Ortodoxia nu s=a limitat la impulsionarea – în modul

şi în măsura arătată mai sus – primelor începuturi ale Mişcării ecumenice. Din contra, *ea a participat de la început la acţiunile acestei Mişcări,* apărînd învăţătura curată a Mîntuitorului şi îndemnînd la frăţietate şi colaborare.

In anul 1961, Ortodoxia şi=a deschis drum larg în cadrul Miş=cării ecumenice. Prin votul celei de=a treia Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New=Delhi, din 20 noiem=brie 1961, au fost primite ca membre: Patriarhia Rusă, Partriarhia Română, Patriarhia Bulgară şi Mitropolia Ortodoxă Polonă.

De acum înainte, Ortodoxia participă regulat – prin reprezen=tanţii ei – la sesiunile acestei Mişcări, îşi spune cuvîntul în pro=blemele care se dezbat în cadrul lor şi influenţează în bine lucră=rile lor.

Incă la New=Delhi, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iacov din Patriarhia Ecumenică a asigurat – în numele delegaţilor ortodocşi – Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor că dele=gaţii ortodocşi vor participa la toate lucrările, fără declaraţii sepa=rate ca altădată, prezentîndu=şi punctul lor de vedere în mod cons=tructiv şi lămuritor, în mod liber şi frăţesc ca o contribuţie reală la înţelegerea comună cu privire la unitatea, mărturia şi slujirea Bise=ricii; nu discuţiile aduc unitatea dorită, ci înţelegerea reciprocă; obligaţia fiecărui creştin şi a fiecărei confesiuni de a privi frăţeşte pe cealaltă, în umilinţă, dragoste şi adevăr, pentru Mîntuitorul Iisus Hristos.

Tot în cadrul sesiunii generale de la New=Delhi, profesorul grec Dr. Nikos Nissiotis a arătat: «Pentru a răspunde la chemarea Duhului Sfînt, Ortodoxia trebuie să fie Biserică=pivot al Mişcării ecumenice. Ea va fi cu siguranţă păstrînd mărturia catolică şi apos=tolică pe care ea o dă actului fondator al Duhului Sfînt şi prin propria sa unitate...

Dar Adunarea de la New=Delhi cere de la Ortodoxie mai mult decît această simplă mărturie. Mărturia aceasta nu este aceea a unui stîlp indicator, care arată în mod simplu celorlalte Biserici drumul spre unitate, ci este aceea care se exprimă prin puterea, realitatea şi convingerea Duhului Sfînt care este în ea, servind în mod practic toate Bisericile, ajutîndu=le în angajamentul lor mutual, în timp ce ele înaintează poticnindu=se pe acest drum dificil al res=tabilirii unităţii Bisericii. Aceasta este ceea ce face ca mărturia dată unităţii prin Ortodoxie să se transforme într=o slujire fidelă a unităţii. Aceasta nu implică o transformare a comportării exterioare, ci este în mod esenţial o necesitate internă a Ortodoxiei însăşi».

Cît priveşte poziţia Bisericii Ortodoxe Române, este conclu=dentă şi edificatoare declaraţia Inalt Prea Sfinţitului Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei: «Noi am venit la cea de=a treia Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu convingerea nestrămutată că dragostea lui Dumnezeu... ne călău=zeşte să «gătim calea Domnului, drepte să facem cărările Lui, pen=tru a realiza în viitor unitatea Bisericilor creştine.

Biserica Ortodoxă Română consideră că scopurile Consiliului Ecumenic oferă un larg cîmp de activitate în acest sens tuturor Bise=ricilor, cu condiţia ca ele să nu înceteze să se lumineze de la

lumina lui Hristos, urmînd totdeauna calea pe care El le-o arată. Tocmai pentru acest motiv, Biserica Ortodoxă Română în acord cu principiile stabilite de Patriarhia de Constantinopole, în Enciclica din anul 1920, a susţinut Mişcarea ecumenică de la începuturile ei, participînd la congresele ecumenice de la Stockholm în 1925, de la Lausanne în 1927 şi de la Oxford în 1937.

In acest fel, Biserica noastră se dovedeşte animată de cel mai curat spirit ecumenic; ea a fost şi este gata să contribuie la orice efort pentru a asigura răspîndirea dragostei frăţeşti în lumea întreagă».

Tot Inalt Prea Sfinţia Sa, Mitropolitul Iustin al Moldovei şi Sucevei, defineşte – cu acelaşi prilej – rostul Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Mişcării ecumenice: «Incepînd de la această Adunare de la New-Delhi, Biserica Ortodoxă Română se încadrează în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu intenţia de a pune întregul ei tezaur de credinţă şi pietate – la lumina Scripturii Sfinte şi a Tradiţiei bisericeşti – în serviciul Evangheliei în lumea contemporană. De acum înainte ea are posibilitatea să lucreze mai intens pe plan ecumenic, la triumful dragostei creştine şi al unităţii Bisericilor, pentru buna înţelegere între oameni şi pace între popoare».

Participînd regulat şi activ la toate sesiunile Mişcării ecumenice, *Ortodoxia aduce o contribuţie din ce în ce mai substanţială şi mai pozitivă* în cadrul acestora. Astfel, nu-i de mirare că în cadrul sesiunii de la Paris a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (31 iulie-16 august 1962) se face constatarea că după Adunarea Generală de la New-Delhi (1961) rolul Bisericilor Ortodoxe în sînul Mişcării ecumenice a crescut considerabil de mult.

Chiar în cadrul acestei sesiunui, Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a arătat că pentru aprofundarea problemelor cu caracter ecumenic este necesară o participare mai largă a Bisericilor membre. In acest scop, este indicat să se ceară teologilor din diferite Biserici să-şi aducă şi ei contribuţia lor, exprimînd punctele de vedere ale Bisericilor respective. Acest lucru se poate face atît în studiile pe care ei le publică în revistele proprii, cît şi în studiile pe care le vor putea tipări în revistele Consiliului Ecumenic. In acest fel s-ar putea realiza un dialog ecumenic util nu numai orientării activităţii Consiliului Ecumenic, ci şi netezirii drumului spre unitatea creştină.

Acest punct de vedere al reprezentantului Bisericii noastre a fost luat la cunoştinţă şi aprobat.

In declaraţiile făcute la postul de televiziune din Paris – tot cu prilejul acestei sesiuni ecumenice – Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a înfăţişat *aportul Ortodoxiei la dialogul ecumenic* în modul următor:

«In dialogul ecumenic Ortodoxia aduce conştiinţa unităţii bisericeşti trăite veacuri de-a rîndul.

In duhul, în teologia şi cultul ortodox, creştinii pot găsi sursele şi modalitatea de a realiza unirea lor văzută.

Ortodoxia aduce în Mişcarea ecumenică interpretarea tradiţională a Sfintei Scripturi, dezvoltarea succesivă a gîndirii teologice, bogăţia cultului religios şi frumuseţea angelică a vieţii sale spirituale.

Pe scurt, Ortodoxia pune la dispoziţia Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic întregul său tezaur de credinţă şi de viaţă în Iisus Hristos».

Cît priveşte prima latură a ecumenismului: refacerea unităţii creştine, Ortodoxia se situează pe poziţia unui ecumenism care exclude formele prozelitiste şi tendinţele de dominaţie şi de supremaţie ale unor Biserici. Ea sprijină spiritul cu adevărat ecumenic, care îşi croieşte drum tot mai larg în sînul Mişcării ecumenice.

Spiritul unui astfel de ecumenism domină hotărîrea Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române din 29 octombrie 1964 cu privire la problema dialogului cu Biserica Romano-Catolică.

«Intîmpinarea unui dialog pe picior de egalitate cu Biserica Romano-Catolică a fost hotărîtă de Bisericile Ortodoxe în cea de-a doua Conferinţă Panortodoxă de la Rhodos (septembrie 1963), într-un moment cînd Conciliul al II-lea de la Vatican dădea impresia unor reconsiderări ale poziţiilor Bisericii Romano-Catolice, poziţii care au creat dezbinarea de veacuri între cele două Biserici. Ulterior însă Papa Paul al VI-lea, în Enciclica «Ecclesiam Suam» şi în alte declaraţii, nu recunoaşte Bisericii Ortodoxe o poziţie de egalitate cu cea Romano-Catolică. El afirmă că numai Biserica Romano-Catolică posedă plenitudinea adevărului şi a unităţii. De aceea el cheamă pe toţi «creştinii separaţi», inclusiv pe membrii Bisericii Ortodoxe, să intre în «staulul Romei». Acesta este sensul dialogului propus de Papa Paul al VI-lea. Biserica Romano-Catolică nu şi-a spus pînă acum cuvîntul definitiv în problemele sale principiale şi îndeosebi în acelea ale ecumenismului şi dialogului, care se află încă în faza discuţiilor.

In asemenea situaţie, este mai potrivit ca Biserica Ortodoxă să aştepte hotărîrile Bisericii Romano-Catolice şi abia după aceea să se pronunţe în problema dialogului. In orice caz, înainte de începerea dialogului, Biserica Ortodoxă Română socoteşte necesar să se creeze condiţiile unui dialog pe picior de egalitate şi a unei atmosfere favorabile lui; să se înlăture unele situaţii care întreţin neîncrederea între cele două Biserici; să se inaugureze un nou mod de relaţii între ele, prin care fiecare să se abţină de la orice acţiune supărătoare şi dăunătoare pentru cealaltă. Astfel, este necesar ca Biserica Romano-Catolică să renunţe la uniaţie ca formulă a refacerii unităţii între cele două Biserici, cum şi la intenţia de a restabili uniaţia acolo unde s-a destrămat. Calea uniaţiei şi a dialogului nu poate fi folosită concomitent. De asemenea, socotim util ca Biserica Romano-Catolică să înceteze de a trata ţările cu populaţie ortodoxă drept «terrae missionis», încît o activitate prozelitistă este incompatibilă cu dialogul.

Considerăm că spiritul vremii noastre impune tuturor Bisericilor, deci şi celei Romano-Catolice, să treacă de la atitudinea prozelitistă şi exclusivistă faţă de ceilalţi creştini, la o atitudine cu adevărat ecumenistă. Conducătorii Bisericii Romano-Catolice să adopte un vocabular ecumenist de fond, nu numai de formă, renunţînd la chemarea celorlalţi creştini la «unicul staul» şi la «plenitudinea adevărului». Prin aceasta, Biserica Romano-Catolică va demonstra că nu se mai consideră centru al năzuinţelor ecumeniste con-

temporane şi că priveşte Biserica Ortodoxă ca soră egală în demnitate şi valoare ecleziologică».

In astfel de condiţii, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române consideră «posibil un dialog în vederea unei colaborări pe terenul creştinismului practic, fără chemarea unor Biserici la sînul altor Biserici, ci în adunarea tuturor Bisericilor creştine, aceea a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din care lipseşte Biserica Romano-Catolică. O asemenea colaborare ar avea ca scop principal slujirea marilor idealuri creştine şi aspiraţii ale omenirii contemporane, socotind că mesajul evanghelic către lume poate fi mai rodnic dacă este susţinut împreună de toate Bisericile creştine şi nădăjduind că relaţiile dintre Biserici vor continua să se dezvolte, putîndu-se trece de la etapa colaborării pe teren practic la aceea a unui dialog al unirii Bisericilor».

Considerînd cu toată seriozitatea obstacolele pe care Vaticanul le aşează în calea dialogului, a treia Conferinţă Panortodoxă de la Rhodos (1964) ajunge la concluzia că din partea Bisericii Romano-Catolice nu sînt întrunite condiţiile unui dialog real cu Biserica Ortodoxă.

De aceea, Conferinţa stabileşte în Hotărîrea ei finală «...pentru un început rodnic al unui dialog teologic real, este necesară pregătirea trebuitoare şi crearea de condiţii corespunzătoare».

Dar, în acelaşi timp, Conferinţa mai stabileşte: «Aceasta nu însemnează că fiecare dintre Bisericile Ortodoxe locale nu este liberă să continue a cultiva, în numele său propriu şi nu al întregii Ortodoxii, raporturi frăţeşti cu Biserica Romano-Catolică, cu convingerea că, în acest fel vor putea fi eliminate în mod treptat dificultăţile care există în prezent».

Spiritul ecumenist care însufleţeşte Ortodoxia este subliniat de către Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Iustinian în cadrul serbărilor împreunate cu aniversarea a 20 de ani de la Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania (Alba Iulia, 21 octombrie 1968):

«Noi vorbim de ecumenism în ce priveşte relaţiile noastre frăţeşti cu toţi ceilalţi creştini, în afară – deocamdată – de Roma papală, deoarece aceasta rîvneşte şi acum la un pancatolicism, care nu se deosebeşte decît la aparenţă de cunoscutele tendinţe papale mai vechi şi mai noi spre supremaţia universală în Biserică şi, dacă s-ar mai putea, în lume peste tot. E ceea ce dovedesc, între altele, recentele enciclici papale.

Noi concepem ecumenismul creştin ca sistem de relaţii interconfesionale încheiate şi practicate pe picior de egalitate, cu respect deplin faţă de specificul fiecărei Biserici creştine. Ecumenismul real şi viabil este un ecumenism în diversitate, nu în uniformitate».

După cum am subliniat încă de la început, ecumenismul conceput şi practicat de Ortodoxie este nu numai un mijloc de apropiere şi de colaborare între Biserici în vederea refacerii unităţii creştine dintru început, ci şi ca un mijloc şi ca o cale de *slujire* a omenirii contemporane.

Exprimîndu-şi bucuria colaborării, mesajul Patriarhului Alexei al Moscovei şi al întregii Rusii către cea de-a treia Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New-Delhi

(1961) stăruie ca Mişcarea ecumenică să contribuie mai concret la înfăptuirea idealurilor morale creştine care duc neapărat spre pace, libertate, colaborare şi înţelegere: «Biserica Ortodoxă Rusă este gata să depună mărturia ei ortodoxă..., spre a servi umanităţii, înfrăţirii, dreptăţii şi păcii. Biserica Ortodoxă Rusă aşteaptă să vadă, că Consiliul Ecumenic va manifesta o tot mai conştientă acţiune spre scop, care singură poate duce la dorita unitate, fapt care este binecuvîntat de Dumnezeu, dacă se bazează pe Evanghelie spre a ajuta semenului. Constatăm că *păstrarea şi întărirea păcii mondiale este problema de bază a timpurilor noastre.* Consiliul Ecumenic trebuie să arate o reală preţuire a acestor străduinţe, pe care societatea şi popoarele o aşteaptă de la el. Omenirea trebuie eliberată de război ca mijloc de rezolvare a litigiilor internaţionale. Deci, Bisericile, religiile, comunităţile şi toţi creştinii trebuie să ceară bărbaţilor de stat să rezolve paşnic toate problemele care creează îngrijorare omenirii».

In cadrul sesiunii de la Paris a Comitetului Central a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (31 iulie-16 august 1962), Inalt Prea Sfinţitul Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, arată – în contextul discuţiilor privind răspunderile Comisiei de formaţie ecumenică – că temele înscrise în plan nu ating problemele vitale ale lumii noastre contemporane, cum este aceea a păcii. De aceea, cere înscrierea problemei păcii printre temele ce urmează să fie dezvoltate la Institutul ecumenic de la Bossey.

In cadrul aceleiaşi sesiuni, şi anume în cadrul serviciului ecumenic solemn din duminica lui 12 august 1962, Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, ţine o predică, în care spune printre altele: «Se spune că fiecare epocă a istoriei este caracterizată printr-o aspiraţie către un ideal oarecare. Dar există un ideal care poate fi socotit ca un ţel al aspiraţiilor comune ale tuturor epocilor. Acesta este idealul păcii...

Necesitatea acţiunilor concrete pentru apărarea păcii este astăzi mai apăsătoare decît în orice alt moment al istoriei omenirii. In condiţiile tehnice de acum, izbucnirea unui război nuclear poate să provoace în lume pierderi incalculabile...

Avînd o conştiinţă limpede a *răspunderii* noastre înaintea lui Dumnezeu, de a împiedica o asemenea catastrofă mondială cu toate consecinţele ei sinistre, noi facem toate eforturile pentru a împiedica războiul nuclear. Fiecare creştin, singur, ca şi cu fraţii lui, în toate Bisericile creştine se roagă şi lucrează pentru pace; apoi, împreună, prin organele Consiliului Ecumenic, Bisericile noastre depun toate străduinţile lor pentru apărarea păcii în lume».

In cuvîntul rostit la recepţia oferită de ministrul învăţămîntului şi cultelor din Austria (Viena, 24 iunie 1968), Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Iustinian arată: «...noi socotim că năzuinţele generale spre refacerea unităţii creştine trebuie să meargă mînă în mînă cu slujirea păcii între oameni şi popoare, să se împletească strîns cu lupta împotriva politicii de război şi să însemne o contribuţie reală la triumful marilor idealuri morale ale omenirii de pretutindeni şi de totdeauna: egalitatea între oameni şi popopare, dreptatea socială, pacea, frăţietatea şi dragostea».

De asemenea, în cuvîntarea rostită în 30 iunie 1968 la templul

coral mozaic din Bucureşti, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Iustinian subliniază că ecumenismul religios trebuie să urmărească şi *„împlinirea celor mai sfinte şi legitime năzuinţe ale omenirii contemporane"*.

Acest obiectiv îl urmăreşte Ortodoxia cu deosebire în cadrul celorlalte organisme ecumeniste din zilele noastre: «Conferinţa Creştină pentru Pace» de la Praga şi «Conferinţa Bisericilor Europene» sau «Mişcarea Nyborg».

Ortodoxia participă la acţiunile «Conferinţei pentru Pace» încă de la primele ei începuturi.

Astfel, la Conferinţa organizată de unii teologi evanghelici, în iunie 1958 la Praga, au fost prezenţi şi delegaţi ortodocşi din Patriarhia Rusă, din Patriarhia Bulgară şi din Mitropolia Cehoslovacă.

Mai tîrziu, cercul participanţilor ortodocşi se lărgeşte şi mai mult, cuprinzînd între alţii şi delegaţi ai Bisericii Ortodoxe Române. De fapt, la şedinţa de lucru a Comitetului larg al «Conferinţei Creştine pentru Pace» de la Debreţin (30 oct.-2 noiembrie 1958), participă şi P. C. Păr. Prof. Dr. Milan Şesan de la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, trimis cu mandat de observator din partea Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Iustinian.

Foarte curînd se ajunge la situaţia ca Ortodoxia să participe din plin la toate sesiunile «Conferinţei Creştine pentru Pace, aducînd o contribuţie substanţială la mersul înainte al acţiunii iniţiate la Praga şi la consolidarea ei, prin vestirea duhului de dragoste faţă de aproapele, de frăţietate şi de colaborare.

Celei dintîi Adunări mondiale creştine pentru pace de la Praga (1961), Patriarhul Alexei al Moscovei şi a toată Rusia, îi trimite un mesaj, în care dă îndemnul: Unitatea în duhul dragostei şi păcii.

In cadrul şedinţei festive de inaugurare a primei Adunări mondiale creştine pentru pace de la Praga (1961), Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei – aducînd cuvîntul de salut al Bisericii Ortodoxe Române – declara: «Noi venim în acest impunător sobor al creştinătăţii de pretutindeni... cu dorinţa sinceră de a ne uni eforturile cu ale tuturor creştinilor de pe pămînt, care slujesc înfăptuirea acelor idealuri sfinte ale Evangheliei lui Hristos, care se identifică în prezent cu marile năzuinţe ale umanităţii...».

Conferinţa Creştină pentru Pace «reprezintă, pentru creştini o formă nouă şi cea mai potrivită de împlinire a mesajului divin vestit omenirii la întruparea Fiului lui Dumnezeu: «...pe pămînt pace!» (Lc. 2, 14).

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îşi însuşeşte mesajul adoptat de participanţii la prima Adunare pancreştină pentru pace de la Praga şi hotărăşte ca el să fie citit credincioşilor în toate bisericile din cuprinsul Patriarhiei Ortodoxe Române.

In cadrul celei de-a II-a Adunări Generale a «Conferinţei Creştine pentru Pace» de la Praga (1964), Ortodoxia dovedeşte aceeaşi atitudine de fermă şi activă sprijinire a luptei creştine pentru pace.

In cuvîntul de salut din partea Bisericii noastre Ortodoxe Române, Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, declară între altele: «...noi am venit aduşi de datoria sfîntă, impusă de conştiinţa noastră şi prin învăţămîntul credinţei noastre: datoria de a ne uni eforturile noastre cu eforturile creştinilor de pretutindeni pentru ca, intemeiaţi pe legămîntul solid al vieţii şi al păcii între Dumnezeu şi om şi pe credinţa noastră comună în Mîntuitorul Iisus Hristos, să fim gata a realiza unitatea creştină care vrea să servească pe aproapele, umanitatea întreagă şi idealurile sale etice de libertate, dreptate şi pace».

In cadrul Comisiei a IX-a: «Pacea şi ecumenismul», P. C. Păr. Prof. Dr. Ioan Gh. Coman de la Institutul Teologic de grad Universitar din Bucureşti subliniază: «Ca o organizaţie specială a Bisericii creştine, menită să slujească binele general şi să întărească înţelegerea şi dragostea dintre creştini şi dintre oameni, Conferinţa Creştină pentru Pace este o *unealtă în Mîinile lui Dumnezeu* pentru realizarea legămîntului de viaţă şi pace. Dumnezeu cere stăruitor ca Biserica să păzească şi să păstreze viaţa şi pacea, care i-au fost încredinţate. Biserica răspunde acestei porunci divine, activînd fără încetare, cu grijă şi în chip organizat, pentru a crea treptat atmosfera prielnică şi temelia de nezdruncinat a înţelegerii depline dintre oameni».

Nu mai puţin elocventă este contribuţia Ortodoxiei în cadrul celei de-a III-a Adunări Generale a Conferinţei Creştine pentru Pace de la Praga (1968).

Deosebit de mobilizator este cuvîntul de salut din partea Bisericii noastre Ortodoxe Române, rostit de către Inalt Prea Sfinţitul Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, care subliniază cu toată convingerea: «...pentru noi, reprezentanţii adevărului creştin,... nu există lucru mai valoros pe pămînt decît acela de a lua hotărîrea ca noi, oamenii, să trăim în pace şi să realizăm o pace durabilă în întreaga lume». Apoi Inalt Prea Sfinţia Sa declară: «Din toată inima răspundem apelului cu care a treia Adunare Generală creştină pentru pace se adresează către toţi luptătorii pentru pace din întreaga lume: «Salvaţi omul!»; «Pacea este posibilă!».

In calitatea lor de crainici ai creştinilor din România, delegaţii noştri cer ca Conferinţa Creştină pentru Pace să abordeze problemele de interes vital pentru omenirea contemporană, într-un limbaj propriu, teologic şi creştin, specific chemării şi misiunii noastre.

Născută în anul 1957, Mişcarea de la Nyborg sau Conferinţa Bisericilor Europene îşi propune să promoveze pacea prin realizarea de contacte între creştinii din vest şi creştinii din est.

Ortodoxia participă activ încă la prima Conferinţă plenară (ianuarie 1959) a acestei Mişcări. Contribuţia ei pe această linie este notabilă. Astfel, în cadrul celei de-a treia Conferinţe plenare (Nyborg, octombrie 1962), unul din coreferatele ortodoxe arată că creştinii trebuie să intensifice acţiunile în legătură cu binele comun, în centrul cărora stă cîştigarea păcii mondiale. Mulţumită unei considerabile contribuţii ortodoxe, a treia Conferinţă plenară face un mare pas înainte în adîncirea contactelor est-vest spre colaborare în promovarea păcii mondiale.

In cadrul celei de=a patra Conferinţe plenare (1964), participarea Ortodoxiei este sporită. Ea se face simţită prin contribuţia substanţială la discuţiile purtate în această sesiune, mulţumită căreia Mişcarea de la Nyborg capătă un conţinut mai precis şi un contur mai deplin.

A cincea Conferinţă plenară a Mişcării de la Nyborg (Conferinţa Bisericilor Europene) ţinută în toamna anului 1967, marchează o şi mai variată şi mai pozitivă contribuţie a Ortodoxiei.

Dar trebuie să menţionăm în chip deosebit faptul că o *contribuţie cu totul preţioasă* aduce Biserica noastră Ortodoxă Română în cadrul sesiunii de lucru a Prezidiului şi a Comitetului Consultativ ale Conferinţei Bisericilor Europene (Gwatt lîngă Thun, în Elveţia, 1968). Ea constă în organizarea şi promovarea planului de creare a unei comisii pregătitoare pentru convocarea unei Consultaţii largi, care să analizeze şi să pună pe ordinea de zi problema securităţii europene, problemă cheie a păcii mondiale. Propunerea în acest sens a delegaţiei noastre a fost votată punct cu punct şi însuşită ca rezoluţie a Conferinţei sub titlul: Asigurarea păcii în Europa în contextul ei religios şi politic, constituind una din temele de lucru pînă la Adunarea Generală «Nyborg VI».

Rolul ecumenic al Ortodoxiei şi aportul ei pozitiv în cadrul Mişcării ecumenice, aport care se desfăşoară în cele două direcţii ilustrate în expunerile noastre de pînă aici, se face simţit mai ales în cadrul celei de=a IV=a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Uppsala (4=19 iulie 1968).

Fără să neglijeze problemele teologice, această Adunare îşi concentrează atenţia principală asupra problemelor fundamentale ale vremii noastre. Conducîndu=se după principiul: cu cît mai fecunde sînt aspiraţiile şi năzuinţele lumii de azi, cu atît mai intensă trebuie să fie slujirea Bisericilor faţă de ele, această Adunare Generală se identifică – mai mult decît adunările anterioare – cu nevoile şi aspiraţiile omului de azi. Dominate de năzuinţa de a găsi modalităţile adecvate de aplicare – în condiţiile de azi – a principiului paulin: «Toate le fac pentru Evanghelie, ca să fiu părtaş la ea» (I Cor. 9, 23), lucrările de la Uppsala sînt adînc pătrunse de preocuparea de a satisface exigenţele angajamentului Bisericii în problemele vremii. Astfel, unul dintre participanţi mărturiseşte cu drept cuvînt: «niciodată o adunare nu fusese aşa de marcată de preocupările de angajament temporal».

Adunarea Generală de la Uppsala subliniază că Biserica îşi împlineşte sarcina sa de mărturisire şi de slujire în lume. De aceea, se accentuează că este necondiţionat necesară o colaborare cu toţi oamenii de bunăvoinţă, independent de convingeri. De asemenea, este necesar să se intervină pentru reducerea cheltuielilor de înarmare, iar economiile realizate pe această cale să fie folosite pentru dezvoltare.

Expresie fidelă şi pregnantă a spiritului care domină Adunarea Generală de la Uppsala, mesajul final al acestei sesiuni ecumenice – adresat tuturor creştinilor – avertizează că a venit vremea ca fiecare creştin să=şi dea seama de *răspunderea* pe care o are faţă de desmoşteniţii vieţii, oricare ar fi ei, precum şi că se impun eforturi

maxime de *slujire* a omenirii întregi în aspiraţiile ei de dezvoltare, de dreptate socială şi de pace trainică.

In concluzie finală, orizontul ecumenic al Ortodoxiei noastre este dominat de străduinţa de a promova un *ecumenism* care urmă=reşte unitatea creştină prin şi pentru slujirea omenirii. In acest spirit, Ortodoxia contribue la lărgirea orizonturilor acesteia şi la ancorarea tot mai adîncă şi mai adecvată a ei în realităţile dinamice ale vremii noastre.

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

Zugravi de biserici necunoscuţi

In ultima jumătate de veac, şi mai ales în anii din urmă, s=au iniţiat multe cercetări în domeniul artei, în urma cărora au fost publicate numeroase şi substanţiale studii. Dar atenţia acestor cer=cetători s=a îndreptat mai mult spre figurile mai proeminente şi spre lucrările care împodobesc monumentele istorice, muzeele de artă şi chiar colecţiile particulare. «Zugravii» cu o activitate mai res=trînsă, unii dintre ei cu un remarcabil talent, au rămas însă în umbră, viaţa şi activitatea lor fiind ceva mai greu de urmărit.

Istoricul clujean, Ştefan Meteş, într=un studiu, migălos întocmit, a trecut în revistă numeroase figuri de zugravi de biserici, de icoane şi de portrete, ocupîndu=se şi de şcolile de zugravi, de breslele pic=torilor şi zugravilor, precum şi de cărţile indicatoare pentru meşteşu=gul zugrăvitului: erminiile [1]).

Autorul nu a putut însă epuiza toată informaţia cu privire la zugravii noştri cu o viaţă mai modestă, fiindu=i greu să cerceteze în toate Arhivele de Stat. De mai mulţi ani, însă, numeroşi alţi cercetători şi=au îndreptat atenţia spre zugravi, dintre care unii foarte talentaţi, s=au ilustrat prin opera lor de mare valoare artistică.

C. Bobulescu, într=un studiu întocmit după un manuscris de familie, se ocupă de figura proeminentă a zugravului Pîrvul Mutu, care şi=a făcut ucenicia în Moldova de sus, «la un zugrav vestit», oprindu=se la Suceava şi la mănăstirile Putna, Dragomirna şi Mol=doviţa. Autorul mai consacră cîteva pagini zugravilor Constantinos grecul din Ţara Românească şi Nifon Udrescul din Moldova [2]).

---

1) Ştefan Meteş, *Zugravii bisericilor române,* în «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», Secţia pentru Transilvania, 1926-1928, Cluj, 1929 p. 1-168.

2) C. Bobulescu, *Date cu privire la unele biserici din jud. Iaşi,* în «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», II-1928, *Pîrvul Mutu, Constantinos grecul (1682-1753) şi Nifon Udresco, stareţul Mănăstirii Secul, cu autobiografia lui Ghenadie Pîrvulescu arhimandrit* (22 oct. 1805—6 sept. 1873), în Arhiva Româ=nească, Tom. V, 1940, p. 103-156.

Teodora Voinescu a scris un studiu special asupra zugravului Pîrvul Mutu, reluînd datele lui C. Bobulescu şi completîndu=le mai mult pentru caracterizarea artei lui. Interesantă este remarca autoarei că acest talentat şi fecund zugrav, care a pictat 14 biserici, a disociat arta religioasă de cea laică, îndrumînd, în acest sens, mai mulţi discipoli, într=o şcoală de pictură.

Studiile şi cercetările cu privire la artele plastice şi la unele figuri de sculptori şi pictori s=au intensificat, mai ales în ultimul timp, mulţi specialişti întrecîndu=se spre a aduce în actualitate talente remarcabile, care s=au afirmat în trecut.

Astfel, Florentina Dumitrescu studiază tîmpla de la biserica Sf. Gheorghe din Iaşi, pe care o găseşte ca un exemplar reprezentativ de sculptură în lemn din Moldova, în sec. al XVIII=lea, executată de un artist talentat, cu mult simţ plastic şi decorativ în redarea formelor şi îmbinarea motivelor[3]), dar nu se preocupă să identifice sculptorul, care a lucrat cu atîta artă la această tîmplă. Ion Radu Mircea[4]), dimpotrivă, răscoleşte din praful uitării pe «maistorul» Dosoftei din sec. XVI, pe care=l studiază găsindu=l ca un talentat meşter român, care s=a îndepărtat de clişeul bizantin, inspirîndu=se mai mult din arta autohtonă, afirmînd, destul de timid, un suflu nou în arta românească. Acest sculptor s=a format la Putna, unde era doar o şcoală de îndrumare şi pregătire artistică.

In pictură, însemnînd şi pe miniaturişti, se afirmă numeroase talente evidenţiate prin studiile din vremurile mai apropiate de noi. C. Bobulescu se ocupă de pictorul Nifon Undrescul, cu activitate în a doua jumătate a sec. XVIII, la Mănăstirea Secul şi la schitul Pocrov de la Mănăstirea Neamţ. Prin el s=a creat o tradiţie de zugravi la această mănăstire, unde apare şi el ca zugrav. Avea simţul culorii şi o artă deosebită în a prezenta chipurile de sfinţi. El şi=a desăvîrşit talentul la Mănăstirea Neamţul unde a stat mai multă vreme[5]).

Teodora Voinescu, după ce menţionează cîţiva zugravi din Ţara Românească, în sec. XVII, în studiul său asupra lui Pîrvul Mutu, se opreşte, îndeosebi, la viaţa şi opera acestui zugrav, care=şi împarte faima cu zugravul grec Constantinos, care stăpînea viaţa artistică din acea vreme, dar pe care=l depăşeşte. Format în mediul artistic din Moldova, cunoscînd viaţa culturală evoluată de la Suceava, breslele şi atelierele de pictură din mănăstirile Moldovei, Pîrvul Mutu, după 6 ani, s=a reîntors în Ţara Românească, unde a desfăşurat o laborioasă activitate, zugrăvind numeroase biserici şi disociind arta religioasă de cea laică. In această privinţă a îndrumat şi o şcoală cu centrul la Hurez, formînd mai mulţi discipoli în acelaşi spirit[6]).

---

3) Florentina Dumitrescu, *Tîmpla bisericii Sf. Gheorghe din Iaşi*, St. şi cerc. de ist. a., I-1960.

4) Ion Radu Mircea, *Un sculptor în lemn din secolul al XVI-lea: maistorul Dosoftei*, S.C.I.A., I-1964.

5) C. Bobulescu, *Vieţi de zugravi*, (1657-1765), Bucureşti, 1940, p. 35-36.

6) Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvul Mutu şi şcoala sa*, S.C.I.A., 1955, nr. 3-4, p. 133-156. Idem, *Şcoala de pictură de la Hurez*, în *Omagiu Acad. G. Oprescu*, Bucureşti, 1961. Vezi şi Sorin Ulea, *Autorii ansamblului de pictură de la Dragomirna*, S.C.I.A., 1961-1. Paul Cernovodeanu, *Casa zugravului Pîrvul Mutu din Bucureşti*, S.C.I.A., 1960-2.

In altă lucrare, aceeaşi autoare citează pe ierodiaconul Gheorghe Zugravul şi pe Popa Gavril, maistru sculptor, care au lucrat la Suceava [7]). Tot Teodora Voinescu se ocupă şi de manuscrisele ilustrate de la mănăstirile Sucevița şi Dragomirna în care studiază miniatura moldovenească la sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII, cu influența ei asupra picturii murale.

La Dragomirna a fost o şcoală de miniaturişti legată de viața mănăstirii. La manuscrisele de la mănăstirile Sucevița şi Dragomirna au lucrat Anastasie Crimca, îndeosebi, «popa Manoil din Suceava» şi zugravul Ştefan tot din Suceava. Tot atunci se remarcă şi arta prelucrării metalelor de meşterul argintar Gligore Mocsiu [8]).

Sorin Ulea, la rîndul său, arată că prin transformările interioare făcute la Mănăstirea Rîşca în sec. XIX, cînd s-au stricat pereții, a căzut şi tabloul votiv. Dar restauratorii au pus să se zugrăvească o copie a acestui tablou, înfățişînd chipurile lui Petru Rareş şi a familiei lui, fără fiul său Iliaş, care se turcise şi care a fost scos şi din pomelnicul ctitoriei lui Petru Rareş de la Tîrgul Frumos şi ras şi de pe perete, din rîndul ctitorilor. Copia executată la Rîşca reprezintă o idee fidelă a tabloului dispărut, dar cu modernizarea veşmintelor în stilul fanariot al vremii [9]).

In continuare, Sorin Ulea precizează, după o inscripție, care au fost artiştii, autori ai ansamblului de pictură de la minunata ctitorie de la Dragomirna [10]).

Miniaturiştii, ca izvor de inspirație artistică, au intrat în preocupările altor cercetători. I. Barnea se ocupă de miniaturistul Const. Săidăcarul, care, influențat în oarecare măsură de pictura murală, a ilustrat cîteva cronografe şi Divanul lui D. Cantemir [11]). La rîndul său, tot Sorin Ulea, studiind pe Gavril Uric, semnalat mai de mult de I. Bianu [12]), îl socoteşte ca un mare şi talentat artist miniaturist prin dexteritate, exactitate, simetrie perfectă, creînd o tradiție în arta medievală din Moldova. El a fost un adevărat îndrumător, prin şcoala lui, urmat apoi de alți miniaturişti din sec. XV-XVI. Rafinamentul artei lui presupune existența unei vechi tradiții locale, din sec. XIV, în această materie [13]).

In ultima vreme a fost studiată opera talentatului pictor de la începutul sec. XIX, Eustațiu Altini, prea puțin evidențiat în istoria artei româneşti. El a fost o puternică personalitate, înzestrat cu mare talent, impunînd operei lui un stil remarcabil de orientare

---

7) Idem, *Pomelnicul cu donatori al Mănăstirii Moldovița*, S.C.I.A., 1963, 1, p. 210-211.

8) Teodora Voinescu, *Contribuții la studiul manuscriselor ilustrate din mănăstirile Sucevița şi Dragomirna*. S.C.I.A., 1955, nr. 1-2, p. 94.

9) Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Rîşca*, S.C.I.A. 1963, nr. 2, p. 433-437 ; G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din sec. XVI*, Bucureşti, 1928, p. 80-81.

10) Idem, *Autorii ansamblului de pictură de la Dragomirna*, S.C.I.A., 1961, I, p. 221-222.

11) I. Barnea, *Un cronograf românesc ilustrat din sec. XVIII*, S.C.I.A., 1960-2, p. 184-195.

12) I. Bianu, *Documente de artă românească din manuscripte vechi*, fasc. I, *Evanghelia slavo-grecească scrisă la mănăstirea Neamțului în Moldova de Gavriil monahul la 1429*, Bucureşti, 1922.

13) Sorin Ulea, *Gavril Uric, primul artist român cunoscut*, S.C.I.A., 1962-2.

apuseană. El a dat viaţă şi mişcare portretelor lui şi o nouă îndrumare picturii din Moldova, afirmîndu-se prin primatul elementelor laice în pictura religioasă.

Prin opera lui fecundă, căci a lucrat la mai multe biserici din Roman şi Iaşi, Eustaţiu Altini a marcat o adevărată piatră de hotar, însemnînd un moment remarcabil prin drumul nou deschis marilor portretişti, care l-au urmat, în frunte cu Th. Aman şi N. Grigorescu. Protejat de mitropolitul Veniamin Costachi, care i-a apreciat talentul, la Iaşi a pictat la bisericile 40 de Sfinţi, lîngă care şi-a avut locuinţa (1814), Banu, Sf. Spiridon, la catapeteazma de la vechea mitropolie Sf. Gheorghe (1805) ş. a.

La 1812 luase iniţiativa de a înfiinţa o şcoală de arte frumoase la Iaşi, cu o clasă de pictură sub conducerea şi îndrumarea lui. Eustaţiu Altini a avut mai mulţi ucenici, prin care a creat o adevărată şcoală care s-a afirmat în sec. XIX [14]).

Unde şi cum au învăţat meseria aceşti zugravi, e ceva mai greu de precizat din lipsa unei documentări mai sigure. Pictura se învăţa după erminii, icoane ori caietele de iconografie ale zugravilor; iar ceva mai tîrziu după unele stampe cu reproduceri după tablourile pictorilor celebri din alte ţări, începînd din epoca Renaşterii.

Fără îndoială că au existat şi şcoli de zugravi, la început, cu unele influenţe străine din sudul Dunării şi mai ales de la Bizanţ. Nichita, Dobre şi Ştefan Zugravul, din vremea lui Alexandru cel Bun, s-au format în şcoli existente deja încă din sec. XIV [15]).

Dar dacă pictura bizantină a contribuit la înfiinţarea şcolii de artă din Moldova, meşterii români n-au pastişat pur şi simplu arta sud-slavă sau cea bizantină, ei s-au pătruns de influenţa geniului local, expresie a milenarei arte autohtone [16]). Ei şi-au afirmat viziunea lor proprie prin desen, colorit şi îmbinări cromatice, căutînd să observe o armonie a elementelor care dau o operă trainică, spre a corespunde şi exigenţelor celor care-i angajau să lucreze. Aceşti artişti au reuşit să creeze o şcoală naţională de pictură în Moldova cultivînd numai noţiunea de frumos.

In Moldova centrele în care pictorii învăţau meseria erau în mediul prielnic de la unele mănăstiri şi schituri, ascunse în desişul pădurilor, unde era mai greu de pătruns, adăpostite de zbuciumul, devastările, invaziile şi războaiele, care au bîntuit această ţară. Şcoala s-a putut dezvolta în cel mai cunoscut centru de cultură medievală, care era Mănăstirea Neamţ, la schitul Pocrov [17]), precum şi la Secu, iar mai tîrziu la Mănăstirea Durău ori la schiturile Văleni de lîngă Piatra Neamţ sau la Răpciuniţa de sub Ceahlău. Aici erau meşteri mai iscusiţi şi călugări iniţiaţi în această artă, care-şi luau ucenici pe lîngă dînşii; aceştia ani de-a rîndul învăţau să scrie şi să citească vechi slove precum şi meşteşugul, ajutînd la zugrăvitul icoanelor şi bisericilor, pînă ce deveneau şi ei

---

14) Remus Niculescu, *Eustaţiu Altini*, în S.C.I.A., 1965, 1, p. 3-64.

15) M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I.

16) Sorin Ulea, *Gavril Uric, primul artist român cunoscut*, S.C.I..A, 1962, 2, p. 242-244.

17) *Ibidem*, p. 248.

maeştri. Şi cu cît zugravii erau mai apreciaţi prin talentul şi arta lor, cu atîta aveau mai mulţi ucenici la învăţătură.

Unii dintre aceştia se recrutau, în mod obişnuit, din familii modeste de ţărani, preoţi, dascăli ori meşteşugari, care ridicîndu=se prin talentul şi prin lucrările lor, au fost înălţaţi şi la diferite trepte de boierie [18]).

Episcopul Anastasie de la Roman, el însuşi fiind iconar, a întemeiat o şcoală de iconari, în vreme ce unii meşteri mai talentaţi au fost trimişi şi în străinătate, la Veneţia de pildă, spre sfîrşitul sec. XVII şi în sec. XVIII, spre a studia arta picturii [19]).

In felul acesta au apărut mulţi zugravi de icoane şi de biserici, formaţi mai mult pe lîngă meşterii=zugravi, mai în vîrstă ale căror ateliere au fost adevărate şcoli de îndrumare a ucenicilor.

Astfel, din început încă, datorită intensei activităţi artistice şi multiplelor lucrări la schituri, mănăstiri şi la unele case şi palate, s=a dezvoltat în societatea românească un deosebit rafinament artistic în aprecierea talentului şi a lucrărilor de valoare.

Ctitorii de biserici sau de palate au dat un sprijin necondiţio= nat zugravilor, angajîndu=i să lucreze intens, cerîndu=le însă opere valoroase prin colorit, mişcare şi execuţie în general. Au fost vre= muri cînd toate ctitoriile domneşti şi boiereşti se zugrăveau, dîndu=se de lucru meşterilor=zugravi, cu posibilitatea de a=şi afirma talentul.

De aceea şi în contracte se specificau, în mod deosebit, con= diţiile de execuţie şi clauze ca, dacă nu ar fi fost pe placul celor care angajau pe zugravi, să fie refăcute sau să fie executate de alţi pictori, în contul lor.

Lui Feodor Livischi i se cere să lucreze la biserica din Dersca= Dorohoi, cu vopsele bune şi «cu aur şi argint firuit» iar dacă lucra= rea nu va fi reuşită, zugravul va rămîne păgubaş «de toată cheltu= iala şi osteneala lui».

La Mănăstirea Varatec, Constantin zugravul trebuie să execute lucrări «cît mai iscusite», cu vopsele din cele mai bune şi cu aur. Tot aşa zugravul Matei se angaja să lucreze tot ce se prevedea în contract «foarte frumos... după cum va cere trebuinţa».

Toader Fălcoi, la «Mănăstirea Ceşmanul» din Galaţi, urma să folosească «văpsele bune şi aur după rînduială, ca să fie lucru bun, frumos şi curat».

Dar mult mai pretenţioasă apare logofeteasa Pulcheria Ghica de la Hîrlău; ea cere lui Gavril Mavrodin să lucreze cu aur bun în lustru iar culorile să fie de cea mai bună calitate şi sculptura să fie executată cu cea mai desăvîrşită iscusinţă.

Ioan Varlam la schitul Grăjdeni=Tutova trebuia să execute picturile poleite «cu aur bun de Viena, numit Ecaterina».

Asemenea exigenţe evidenţiau un simţ artistic evoluat, cu cunoştinţe temeinice în domeniul artelor plastice.

Unii zugravi au ajuns, prin meseria lor şi prin diferite specula= ţii, să posede averi însemnate: sate şi moşii, vii, mori, case cu

---

18) Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 6, V. A. Urechia, *Istoria Şcoalelor*, I, Bucureşti, 1892, p. 43, Anexa X.

19) Barbu Brezeanu, *Rudimente de învăţămînt artistic la «zugravii de subţire» din Moldova şi Ţara Românească*, S.C.I.A., 1962–1, p. 79, 80, 102.

pivniţe de piatră, dugheni în Iaşi, iazuri etc. fiind răsplătiţi chiar cu diferite trepte de boierie.

De altfel nimeni n=a epuizat toată informaţia cu privire la vechii noştri zugravi, mulţi dintre ei rămînînd necunoscuţi în dosa=rele arhivelor ori în semnături modeste, ascunse pe icoanele sau pe pereţii bisericilor, pe care le=au zugrăvit. Alţii apar în pomelnice, inscripţii la catapetezme şi icoane, în acte de vindere=cumpărare ori în diate şi documente, din ele aflîndu=se numele unor talentaţi zugravi cu bogata lor activitate. Urmînd aceste căi, în arhive şi pe teren, am putut afla numeroase lucrări ale unor zugravi şi ico=nari, care s=au ilustrat prin activitatea lor.

In arhive am aflat diferite acte, cele mai multe contracte de lucrări, în care apar meşteri, stăpîni şi buni cunoscători ai meseriei lor, care au lucrat şi zugrăvit biserici, catapetezme, icoane şi diverse obiecte pentru cult.

La Galaţi, negustorul Gheorghe Şişman a construit în anul 1802 biserica Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril, înzestrînd=o şi cu binale şi magazine spre a avea cu ce să se întreţină. El a angajat pe un «vătav de chetrari», Ioniţă Lipcanul, ca împreună cu Dragu Odobeşteanu şi Mihai Suriianu, toţi pietrari din Focşani[20]), să zidească această biserică avînd aceiaşi lungime ca biserica Sf. Neculai din Galaţi, iar lărgimea, înălţimea, grosimea zidului şi altarul, urmînd să fie după planul bisericii Mavromol. Clopotniţa era în corpul bisericii iar la exterior trebuia să fie împodobită cu două brîie.

Toată lucrarea fusese argajată cu 2500 lei, salahorii rămînînd să fie plătiţi de ctitor.

Această biserică a fost «afierosită», ca metoh, Mănăstirii Neamţ, al cărei vechil, ieromonahul Veniamin, a cerut să fie con=struit şi un pridvor precum şi un picior la altar, pentru care meşterii zidari urmau să primească un spor de cinci sute lei şi douăzeci de vedre de vin.

Ceva mai tîrziu, la 15 martie 1816, monahul Sofronie, egume=nul acestei mănăstiri, a angajat pe zugravul Toader Fălcoi ca să execute unele picturi necesare bisericii. Acesta a poleit şi a pictat catapeteazma, care era sculptată «de iznoavă», strana arhierească şi mai multe icoane. Sculptura catapetezmei şi a stranei arhiereşti a poleit=o cu aur iar icoanele le=a pictat cu vopsele şi cu aur şi argint curat, ca «să fie lucru bun şi curat». In vederea executării acestei lucrări, zugravul Toader Fălcoi a arătat mai multe «prube» egu=menului Mănăstirii Cişmanul, unele icoane urmînd să fie pictate ca cele de la biserica Sf. Neculai din Galaţi.

Pentru tot lucrul zugravul primea 2600 lei, bani pentru vopsele şi aur, şi locuinţă pentru tot timpul cît avea să stea la Galaţi[21]).

Diaconul Feodor Livischi lucrează în 1813 la biserica din satul Dersca, ţinutul Dorohoi, ctitoria din 1810 a familiei banului Petrache Cazimir şi a soţiei sale Ruxanda, din Iaşi. El foloseşte atît «văpsăli» cît şi aur şi argint, pentru că trandafirii şi ciubucile de la catape=teazmă trebuiau «să fie poleite cu argint... iar praznicile, apostolii, proorocii de la dvere «să aibă a li zugrăvi cu aur şi cu argint firuit»,

---

20) Anexa I.
21) Anexa II.

după modelul cum era lucrată biserica lui Ioniță Bașotă de la Pomîrla. Văzduhurile trebuiau să aibă «închipuiri de noori», menționînd că, în afară de catapeteazmă, trebuia să mai lucreze două icoane mari în pridvorul bisericii cu stranele lor «poleite cu aur și argint și cu dichisuri...» Urma apoi să orneze mai multe obiecte de cult: icoane, cruci, sfeșnice, aiere, prapuri, un serafim, precum și hramul bisericii, pictat deasupra ușii din afară, inscripția cu numele ctitorilor ș. a. Toate acestea «întocmai ca la biserica dumisali cuconului Ioniță Bașută» de la Pomîrla. Iar dacă lucrarea nu va fi reușită, zugravul va rămîne «păgubaș di toată cheltuiala și osteneala» lui.

Gustul rafinat al ctitorilor din acea vreme îi făcea să fie foarte pretențioși la lucrările de arta, pe care le comandau; însă din cuprinsul contractului se constată că diaconul Feodor Livischi era destul de înzestrat și instruit în arta sa, prin îndatoririle pe care și le lua. El urma să primească pentru lucrarea angajată suma de 1400 lei și tainul pentru casă [22]).

Mănăstirea Rîșca, ctitoria lui Petru Vodă Rareș și a episcopului Macarie, cu transformările făcute de marele vornic Costea Bucioc, a suferit, cum s-a amintit mai sus, alte transformări la începutul sec. XIX, cu care prilej tabloul votiv original a fost distrus. Arhimandritul Sofronie, egumenul de atunci al acestei mănăstiri, a avut grijă ca acest tablou să fie refăcut [23]).

Arhimandritul Sofronie a angajat și alte lucrări la această mănăstire și pentru completarea picturii interioare. El s-a învoit, la 30 mai 1815, cu ierodiaconul Claudie de la Mănăstirea Neamț și cu diaconul Manolache din satul Drăgănești, ca să zugrăvească paraclisul mănăstirii și că completeze pictura interioară a bisericii. Ei erau bine recomandați pentru că zugrăviseră și paraclisul de la Mănăstirea Neamț al Mitropolitului Veniamin Costachi, așa că puteau corespunde și exigențelor egumenului Sofronie. De altfel, ierodiaconul Claudie era, desigur, bine inițiat în arta zugrăvelii, pe care o deprinsese la școala de pictură din vechea și din reputata mănăstire Neamț și, ca unul care avea răspunderea lucrării, nu-și putea asocia decît un bun colaborator, cu care mai lucrase.

Zugravii se angajau să zugrăvească catapeteazma de la paraclisul mănăstirii Rîșca, care se lucra atunci, urmărind să execute pictura «cu văpsele bune și cu aur», așa cum lucraseră și la paraclisul de la Mănăstirea Neamț.

In același timp însă, la biserica mare urmau să zugrăvească la ferestre, de-o parte și de alta, pe sfinții Apostoli, Sf. Ioan cel Nou de la Suceava «sfinții îngeri, precum și pe Cuvioasa Parascheva iar în altar chipul lui Iisus în picioare, înconjurat de alți sfinți. Apoi cîteva obiecte de cult, precum și un prapor pe o parte cu Invierea Domnului și pe alta cu sfinții arhierei Nicolae, Spiridon și Sofronie și chipul arhimandritului Sofronie, egumenul de atunci al acestei mănăstiri, ca un adaus și el la ctitorii cei domnești. Lucrarea era angajată cu 1200 lei plus tain în natură și băutură [24]).

---

22) Anexa III.

23) Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Rîșca*, S.C.I.A., 1963, nr. 2, p. 433-434.

24) Anexa IV.

Un alt contract priveşte pe Constantin Zugravul, care, la 1816, se angajează să picteze catapeteazma şi mai multe icoane la mănăstirea de maici Varatec, ctitorie de la sfîrşitul sec. XVIII [25]). Contractul a fost încheiat cu Mitropolitul Veniamin Costachi şi cu vornicul Neculai Hrisoverghi din Iaşi, epitropul logofetesei Elena Paladi.

Zugravul se obliga ca săpăturile şi stîlpii catapetezmei, a dverelor, tetrapodului şi amvonului să fie poleite «cu aur bunu» iar icoanele să fie lucrate «în văpsăli şi în aur... şi pre cît va fi putinţa mai iscusite...». Lucruler a mult şi cerea destulă atenţie şi răspundere, încît şi suma convenită a fost de cinci mii lei. Pictura a fost terminată în august 1816.

Apreciat de mitropolitul Veniamin Costachi, Constantin Zugravul era desigur un artist talentat, altfel n-ar fi fost acceptat pentru această nouă şi importantă ctitorie de maici, în care îşi găseau azil numeroase boieroaice din marile familii moldoveneşti.

La moşia Ţigăneşti din ţinutul Tecuci, familia poetului Costache Conachi construise o biserică, modestă se pare, pentru zugrăvirea căreia l-a angajat pe meşterul Zugrav Matei, la 24 februarie 1816 [26]). După cuprinsul contractului şi acest meşter se dovedeşte a fi un zugrav priceput, cu destul talent, instruit în arta lui şi cu simţul răspunderii pentru lucrarea ce urma să execute. El îşi ia obligaţia să dea catapeteazma «cu oloi fiert şi gumă ca să nu să coşcovească nici vreodinioară»; chipurile sfinţilor să aibă veşminte împodobite cu aur şi argint «cum şi stîlpii de pintre sfinţi». Icoanele împărăteşti şi dverele se îndatoreşte să le picteze «foarte frumos şi chibzuite cu bună cumpănire ca să împodobească biserica». Alte obiecte şi icoane le va zugrăvi «foarte frumos». In sfîrşit, pentru tot ce avea să picteze, se obliga să lucreze «bine şi curat», cu «chipurile sfinţilor frumoase şi chibzuite... aşa cum ceri trebuinţă spre podoaba bisăricii». Pentru toată această lucrare, care fu terminată în iulie 1817, primea şase sute lei şi nouă chile de popuşoi, cu o sută de lei în plus pentru culori, ulei şi alt material necesar.

Dintr-o scrisoare a mitropolitului Veniamin Costachi, adresată în 1827 fratelui său Ioan Negel, aflăm că Grigore Zugravul din Iaşi a zugrăvit catapeteazma de la biserica din Sineşti – Iaşi. Mitropolitul scria fratelui său, proprietarul moşiei Sineşti, ca să i se dea lui Grigore Zugravul tainul făgăduit, aceasta întrucît acest meşter urma să fie folosit şi la alte lucrări, ceea ce înseamnă că era apreciat de înaltul ierarh moldovean, care era ctitorul acestei biserici de sat, ce data din 1810 [27]).

Un alt «pictor» bine cunoscut din Iaşi era Gavril Mavrodin, care executase mai multe lucrări şi reuşise să-şi creeze o reputaţie ca bun şi talentat zugrav.

Astfel, la Dobrovăţ, alături de biserică, ctitoria lui Ştefan cel Mare, se găseşte o biserică mai mică, fost paraclis domnesc, construită de Simion Movilă şi soţia sa Melania, în mai 1607, spre a înmormînta acolo pe fiul lor Pavel voievod. In anul 1851, pe vre-

---

25) Anexa V.
26) Anexa VI.
27) Anexa VII.

mea egumenului Agachie acest paraclis a fost mărit cu 5 metri lungime, construindu-se o adevărată biserică, dar ceva mai mică. Pictura acestei bisericuţe este mai nouă, catapeteazma este însă veche şi-i de o rară frumuseţe în colorit şi execuţie.

Deasupra uşii de la intrare este o inscripţie cu următorul cuprins: «Nu noă, Doamne, nu noă, ci numilui tău dăm slavă. Acest sfînt şi dumnezeesc locaş, s-au zidit a doua oară din nou şi zugrăvindu-se de robii lui Dumnezeu Acachie sin erei Stoianoviciu Ruşciucliu, egument acestii sfinte mănăstiri, cu cheltuiala şi a dumisali bătrînului Pavel Stoianoviciu Ruşciucliu, spre veşnica pomenire. 1851 oct[ombrie] 28, pe vremea înaltului domn Grigore Ghica voievod, cu mîna lui G. Mavrodin» [28]).

Pavel Stoianovici locuia la Iaşi pe uliţa Podul Verde – azi Calea 23 August. El l-a angajat pe Gavril Mavrodin ca să picteze mica biserică de la Dobrovăţ.

Sorin Ulea, ocupîndu-se de ansamblul de pictură de la Dobrovăţ, nu menţionează această capelă şi desigur nici lucrarea lui Gavril Mavrodin [29]).

Cunoscut deci prin lucrările lui anterioare, «pitorul» Gavril Mavrodin încheie la 15 decembrie 1855 un contract prin care se angajează să lucreze la paraclisul logofetesei Pulcheria Ghica de la Hîrlău, o catapeteazmă din nou şi alte obiecte trebuitoare, după «planul şi modelul întocmit de meşter» [30]).

Intre condiţii, orînduite cu multă chibzuială, se prevedea ca sculpturile, stîlpii, coloanele catapetezmei, dverele şi pervazurile icoanelor să fie lucrate «cu cea mai bună şi frumoasă iscusinţă», fără nici o abatere de la planul prezentat. Toate aceste ornamente cu stîlpi, coloane şi sculpturi vor fi poleite «cu aur bun în lustru» iar «pe unde se va ceri trebuinţa în aur mat».

Icoanele catapetezmei vor fi pictate după modelul şi frumuseţea icoanelor catapetezmei paraclisului de la spitalul Sfîntul Spiridon, «firuindu-le hainele tuturor sfinţilor cu aur bun».

In afară de catapeteazmă a mai lucrat: strana arhierească, sculptată şi poleită cu aur; crucea cu răstignirea din Joia mare şi alte obiecte de cult, care urmau să fie sculptate şi apoi poleite cu aur bun, tot după modelul acelora din paraclisul Sf. Spiridon. Stranile cîntăreţilor, o măsuţă pentru jertfă şi alte străni necesare, urmau să fie sculptate, vopsite şi lustruite «în culoarea mahonului» după modelul celor de la biserica Sf. Ioan Gură de Aur din Beilic-Iaşi. Apoi 24 icoane prăznicare «zugrăvite foarte bine şi lucrate în aur bun», trebuiau să fie ceva mai mari decît proba prezentată de maistrul pictor. Culorile vor fi de calitatea cea mai bună iar sculptura va fi executată cu «cea mai desăvîrşită iscusinţă»; poleitul peste tot va fi cu aurul cel mai bun, orice «sminteală» a lucrului ori «crăpătură, ce s-ar deschide la vreo icoană», pictorul va fi dator a le preface, din nou, sau a le repara cu cheltuiala lui.

---

28) Vezi şi N. Iorga, *Iscripţii din bisericile României*, vol. II, Bucureşti, 1908, p. 212.

29) Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la Dobrovăţ*, S.C.I.A., 1961-2, p. 483-485.

30) Anexa VIII.

Pentru toată această lucrare şi cu legătura în fier a catapetezmei, a primit 300 de galbeni şi a terminat=o în 1858. Contractul este semnat: «G. Mavrodin pitor».

Catapeteazma şi toate celelalte obiecte şi icoane lucrate de pictorul G. Mavrodin au împodobit paraclisul de la locuinţa din Hîrlău a Pulcheriei Ghica; această locuinţă a fost destinată apoi să fie spital. In anii din urmă acest paraclis a fost demontat şi catapeteazma cu tot mobilierul şi celelalte obiecte de cult au fost destinate bisericii din satul Belceşti, din judeţul Iaşi.

Un alt zugrav *Ioan Varlam*, tot din Iaşi, a fost angajat la 8 noiembrie 1862, de Anania, egumenul Mănăstirii Golia, ca să lucreze o catapeteazmă nouă la schitul Grăjdeni din ţinutul Tutova, care aparţinea acestei vechi mănăstiri ieşene. Planul catapetezmei din paraclisul caselor egumeneşti de la Golia, la care se mai adăuga o strană arhierească, un proschinitar, două străni pentru cîntăreţi şi una pentru citirea apostolului. Toate acestea urmau să fie poleite «cu aur bun de Viena, numit Ecaterina» iar icoanele zugrăvite cu vopsele bune şi «firuite în aur după stilul bisericesc bizantin». Lucrarea fiind angajată cu 430 galbeni plus alte avantaje [31]).

Urmînd pilda lui Vasile Lupu, Gheorghe Duca Vodă a construit Mănăstirea Cetăţuia de lîngă Iaşi, pe care a ţinut s=o zugrăvească cu multă artă. Pentru asta a angajat pe un zugrav *Gheorghe* venit tocmai de la Ianina şi care, rămînînd în Moldova, a devenit proprietar de sate şi moşii în ţinutul Bacăului. Impreună cu el au venit şi doi fraţi ai lui, mai mici, *Mihai* şi *Dima*, zugravi ca şi dînsul.

Gheorghe, care=i cel mai cunoscut prin arta lui, a avut trei fii: Ilie, Costea şi Ioniţă, pe care i=a învăţat meseria de zugravi şi doi din ei au căpătat ranguri de boierie: Ilie medelnicer iar Costea postelnic. Una din moşii, Brătila de Jos, a trecut de la Gheorghe la fiul său Costea zugravul «sulgerul». Impreună cu fratele său Ioniţă, Costea a mai avut în stăpînire şi o moşie în satul Oneşti=Bacău [32]).

Dar mai apar şi alte nume de zugravi. Astfel, la 5 septembrie 1645 *Neculai Zugravul* cumpăra un loc de casă în Iaşi [33]); iar la 5 septembrie 1685 Alexandra soţia zugravului *Neculai cel Bătrîn* din Iaşi vinde cu 10 lei o casă [34]).

La 7160=1652 – ianuarie 10 tot *Neculai Zugravul* vinde o pivniţă cu loc de dugheană egumenului Iosif de la Mănăstirea Aron Vodă [35]).

In alte acte de vindere=cumpărare se menţionează alte nume de zugravi din Iaşi. Astfel la 2 aprilie 1667, un negustor Pătraşcu din Iaşi a cumpărat două vii, dintre care una o avea cumpărată de la *„Toader sîn Ionaşco zugrav* din Eşi». Toader era fiul zugravului Ionaşcu, care a locuit şi a lucrat la Iaşi [36]). La 18 iulie 1671=

---

31) Anexa IX.

32) *Uricarul*, XVII, p. 200-202, 202-204.

33) Ştefan Meteş, *op. cit.*, p. 61-62; D. Z. Furnică, *Industria şi dezvoltarea ei în Ţările Româneşti*, Bucureşti, 1927, p. 188, nota 1; N. Iorga, *Studii şi documente*, XI, p. 281.

34) Arh. St. Bucureşti, Condica Asachi I-628, f. 47 verso.

35) *Ibidem*, f. 47 verso.

36) *Ibidem*, f. 47.

7179 *Neculai Zugravul,* cu rudele lui, vinde niște case, care au fost ale lui *Stefan a Zugravului,* pe ulița Chervăsăriei din Iași. Intre martori a fost și *Tănase zugravul.* Ei semnează propriu actul încheiat atunci [37]).

La 15 martie 1691 Anița soția lui *Ștefan Zugravul* din Iași vinde o casa, cu tot locul ei din mahalaua Curelarilor, călugărilor de la «mănăstirea lui Aron Vodă». Ștefan Zugravul cumpărase această casă de la Alexandru Zugrăvița [38]). Acest zugrav mai e menționat și într=un act din 22 august 1692 [39]).

Un alt zugrav din Iași, *Ion,* se împrumută la 1771 cu niște bani de la jupîn Filip [40]).

Zugravul *Scarlat,* lasă dispoziții de moștenire iscălite și de un «Mihail Zugrav» [41]).

Stefan Botezatu, zugrav din Iași, a testat la 4 august 1830, toată averea lui bisericii Banu, de față fiind și August Inovici, zugrav și el [42]).

Uneori, unii dintre acești meșteri=zugravi erau ridicați la ran=guri de boierie. Astfel, Neculai Vogoride, caimacamul Moldovei, acorda rangul de «șatrar» lui *Neculai Zugravul,* la 2 noiembrie 1857 «pentru serviciile ce au plinitu, nu mai puțin și ale sale merite personale și credința către Patrie» [43]).

Aceste date nu sînt lipsite de importanță, relevînd nume necu=noscute încă de zugravi, a căror viață și activitate trebuie cercetate mai cu amănuntul. Filele din arhive nu sînt suficiente, un studiu la bisericile zugrăvite de ei ar putea duce la constatări și mai inte=resante asupra talentului și lucrului lor, ținîndu=se seamă și de expunerile și condițiile stabilite în contractele încheiate.

Prof. EMIL DIACONESCU

* * *

ANEXA I

1802 iulie 31

«Chetrarul» Ioniță Lipcanul cu alți lucrători pietrari se învoiesc cu negustorul Gheorghe Șișman din Galați să construiască o biserică în acel oraș după modelul Bisericilor Sf. Neculai și Mavromol

Adică eu *Ioniță sin Gheorghii Lipcanul* vătav de chetrari împreună cu Dragu Odobeșteanu sîn Mirce cu Mihai Dobrin Suriianu tovarăși ai mei de

---

37) Arh. St. Iași, Pachet 274-21.
38) *Ibidem.*
39) Condica Asachi, I, 47 și 47 verso.
40) *Ibidem,* f. 78.
41) Arh. St. București, Pachet CXLVI-26. Anexa X.
42) Anexa XI.
43) Anexa XII.

la Ţăn. Putnii din Tîrgul Focşanii. Dat-am adivarat şi încredinţat zapisul nostru la măna dumisale Serdari Neculai i la măna Sfînţii Sali părintilui Veniiamin eromonah vichilu sfintei Mănăstiri Neamţului, la mîna dumisale jupînului Gheorghi Şăşman precum să să ştie că am făcut tocmală cu dumnealor să facem o Mănăstire aici în tîrgu Galaţilor. Însă lungu Mănăstirii să fie asămine cu Mănăstirea Svăntului Neculai din Galaţi iar lărgimea şi nălţimea şi grosămi zădiului şi mărime altariului să fie asămini cu a Mănăstirii Mavromolului şi clopotniţa să fie deasupra trupului bisăricii tot dintro zădire iar alti turnuri nu avem să facem fără numai boltă, Mănăstirea să fii sade. Scara la clopotniţă să fii pin mijlocul zidului. Cum şi scara amvonului iarăşi pin zid să o facim iar pi din afara Mănăstirii să facem doâî brăi cum şi streşina scoasă din zidi şi căpriorii, învălitul cu oale să fii a nostru meşteşug. Dumnealor au să ne dei toată materia trebuincioasă: chereste, chiroani, scoabi de feru pentru legături iar uşorii uşii bisăricii i a fereştilor să ni-i de dumnealor făcute gata şi noi să avem a da mănăstire gata văruită şi tencuită cu prestol cu tot. Şi tocmala avem să ne dei platâ doîî mii cinci suti lei, bani, însă banii să ni-i de rînduri-rînduri şi acum înainte am luoat în mănile nostri trii suti lei şi stărşind tot lucru bisăricii să ni dei şi cincisprăzăci coţi postav la trii meşteri, căte trii lei cotu. Salahorii să fii cu cheltuiala dumisale ctitorilor şi noi să avem a lucra necontenit, să nu dăm cît de puţină stinghirială şi oricari dintre noi ar lipsi să avem a răspunde unul pentru altul. Iar cănd noi nu ne vom ţăne de tocmala aceasta după cuprinderea zapisului şi am lipsi vreunu de la lucru atunce dumnelor să aibă a tocmi meşteri cu preţ ci vor pute găsă şi banii aceia să avem a-i plăti noi şi pentru credinţa ni-am pus numile şi degitili.

1802 Ioli 31 z[ile]
chizăşi răpunzători
un[ul] pentru altu

x *Ioniţă săn Gheorghi Lipcan*, vătav
x *Dragul săn Mirce*
x *Mihai Dobre Surrianu*

De la părcălăbie.

Înaintea Părcălăbii dăndu zapisu acesta s-au adiverit şi cu ale noastri iscălituri.

1802 Ioli 31

După tocmeala ce am avut dupre cum arată zapisul mai sus pentru sfînta Monastire, au mai înmulţit părintele Veniiamin lucrul, a-i face pridvor Sfintei Mănăstiri şi un picior la altariu. Şi învoindu-ne cu Sfinţia Sa ne-am tocmit al doilea tocmeală şi ne-au mai dat cinci sute lei i 20 vedre vin, care şi noi să avem a face lucrul după plăcerea Sfinţii Sale şi Sfinţia sa are să ne deae banii dupre tocmeală şi acum înainte ne-au mai dat 50 lei şi pentru credinţă ne-am iscălit iarăşi.

x *Eu Ioniţă vătav* x *Eu Dragul vătav* x *Eu meşterul Mihai* [44]).

ANEXA II

1816 martie 15

Zugravul Teodor Fălcoi se angajează să execute unele picturi la mănăstirea Cişmanului a ctitorului Gheorghe Şişman din Galaţi

Condorat pentru bisăricâ cei ce are să se facă.

Adiverez cu acest zapisu al meu la mîna Sfinţiei Sale părintelui iogumen Sofronie de la Mănăstire Ceşmanul (Şişman Gheorghe ctitor) ce să prăznueşte hramul Sfinţii Marilor Voevozi arhanghelii (Mihail) şi Gavril precum să se ştie că m-am tocmit cu Sfinţia Sa ca să zugrăvesc catapeteazma den năuntru care este săpată de iznoavă, de susu pănă gios, însă cruce, prooroci, apostoli p[r]aznicele ii poliile icoanilor bez iconile celi mari, săpătura toată cu auru însă foi de (auru) cum să cade, argint şi văpsălile, dar nu mai mult să pun de cît auru numai după orînduială, care să cade cum sănt şi (la) alte besărici catapeteazma. Şi după cum arătaţi prube Sfinţiei Sale, nici oauru nici argintu, să

---

44) Arh. St. Bucureşti, M-rea Neamţ, Pachet CXXVII nr. 2.

fie lucru bun şi curat, însă o strană arhierească ce esti săpată, cu amăndoao icoani lîngă catapiteazmă cu pervazăle lor însă protischimatar, care este faţă, nişte pervazuri de la icoana Sfîntului Neculai, însă din drept o icoană, din drept asămini, după cum esti de la Sfîntul Neculai şi patru icone mici pentru sărutare ominilor. Asămini aceste toate să fie deplin şi pentru aceste toate mi-au fost tocmeală cu Sfinţia sa ca să-mi (dei) lei 1600 şi alta nimică. Şi mă îndatoreasc a le săvîrşi toate şi Sfinţia sa să îndatoreşte a-mi da bani pentru trebuinţa lucrului pentru auru căt şi pentru văpsăle. La jumătatea lucrului să aibă a-mi da bani pe jumătate şi la săvîrşirea lucrului să am a luoa banii toţi şi pentru mai bună credinţă am iscălit cu mîna me ca să să crează. Şi pentru odai de lucru să aibă pentru lucru pînă la săvîrşirea lucrului.

Toador Fălcoi zugrav 1816 martie 15
Şi am scris cu zisa părintelui igumen şi am iscălit

Ştefan Constandi[n] Căp[itan] [45])

ANEXA III

1813, august 7

Diaconul Feodor Livischi, zugrav, se angajează să picteze catapeteazma şi cîteva icoane la biserica din satul Dersca, ţinutul Dorohoi, pe moşia banului Petrache Cazimir din Iaşi

Adică eu, mai gios iscălitul *Feodor Livischii*, diacon zugrav, încredinţez prin această a me scrisoari, la cinstit mîna d-sale cuconului Petrachi Cazamir biv vel banu, precum să să ştie că prin tocmala ce am făcut prin omul d-sale vamişul Ion Crăstian, vătav, ca să zugrăvescu catapiteazma de la biserica din satul Derţca moşia d-sale banului Petrachi Cazamir, cu tocmală întracestaşi chip: 1400 lei, adică o mie patru sute lei, şi di a măncării pentru trebuinţa casăi. Am să eu tot deplin, după izvodul ci am dat iscălit di către mini, însă eu ma îndatoresc prin această scrisoare a me, ca tot lucru catapitezmii şi alti lucruri a bisăricii, precum mai gios să arată anume, am să le fac asămine precum lucru din bisărica cuconului Ioniţă Başută di la Pomărla, ca, la toati săpăturile catapitezmii, cum şi la alti lucrări, precum mai gios să arată, am să pun aur şi argint şi văpsăli cum şi lucru sămine ca la Pomărla, trandafirii şi ciubucili să fie poleite cu argint şi cu dischisuri poliită catapiteazma. Praznicili, apostolii, proorocii în dverili să aibă a li zugrăvi cu aur şi cu argint firuit.

Văzduhurile cu închipuiri di noori întocmai ca la biserica de la Pomărla. Am să lucrez precum am văzut la acee biserică îndatorîndu-mă, ci am si lucrez anumi, afară di catapiteazmă : 2 icoani mari în tinda bisăricii cu stranilă lor poleiti cu aur şi cu argint şi cu dischisuri.

1 icoană mari arhereul în oltari cu straiele poleiti, un tratapod, 2 analoghii, 1 analog în mijlocul bisăricii pentru ivanghelii, 2 fănari săpati şi poleiti, 1 cruci di eşit cu iconili lucrată pi doao feţă, 1 air cu patimile lui cu slovi di aur, 1 prapur pi pănză cu privazuri poleite cu aur, 1 icoană pe tratapod, 1 colivariu din văpsăli, 1 icoană la jărtfelnic. Hramul bisericii deasupra uşii afară. Slovili titorilor pi ci va voi boerii să să scrie, am să fac di va ceri trebuinţa. 6 sfeşnici di icoani mari di lemnu di va ceri trebuinţa, am să li zugrăvesc şi poleiti cu aur şi argint. 2 sfeşnici mici iarăşi di lemn di umblat. 1 sarafim cu săpăturile lui poleite cu aur şi cu argint.

Toati acesti di mai sus arătati am rămas îndatorat a li lucra şi a li faci întocmai ca la bisărica Dsali cuconului Ioniţă Başută. Iar dacă lucrările nu vor fi ca la Pomărla, cu toti cheltuielile boerului atunci eu, cel mai jos iscălit, să rămîn păgubaş di toată cheltuiala şi osteneala me. 1813 August 7 zile.

Teodor Leviţchi Zugravă
Şi eu *Ion Stoler* am fost faţă
Şi eu *preot Ioan* am fost faţă la facerea acestui zapis.
Tij am fost şi eu, *preot Mihail.*

---

45) Arh. St. Bucureşti, Mănăstirea Neamţ, Pachetul CXXVII nr. 24.

După cerire numitului zugrav, di mai sus arătat, rugîndu-mă di a me bună voie s-au făcut acest zapis, tocmindu-să primul... şi di va fi priimit şi de dumnealui Cuconu Petrachi va rămîne bun, iar de nu, va rămîne răsuflat.

1813 August 7

Semnat *Ion Crăstien* [46])

ANEXA IV

1815, mai 30

Ierodiaconul Claudie de la Mănăstirea Neamţ şi diaconul Manolache din Drăgăneşti se angajează să zugrăvească catapeteazma de la paraclisul mănăstirii Rîşca

Noi iscăliţii mai jos *ierodiacon Clavdie* din Mănăstirea Neamţului şi diacon Manolache din satu Drăgăneşti, tocmeală am făcut cu sfinţia-sa părintele Sofronie arhimandrit şi igumen sfintei mănăstiri Rîşca, într-acest chip cum ne legăm noi prin acest zapis al nostru, ca să zugrăvim catapeteazma de la paraclisul ce să face noi în mănăstirea Rîşca, însă asemenea şi întocmai întru toate după cum i-am zugrăvit paraclisul preasfinţiei părintelui mitropolit Veniamin din Mănăstirea Neamţului, cu văpsele bune, potrivite şi cu aur bun. Deosebit numai de icoanele cele mari împărăteşti.

Deosebit ne mai îndatorim ca să mai zugrăvim şi acestea, adică: la ferestrele bisericii cei mari, la partea din a dreapta pe sfinţii apostoli şi pe sfîntu Ioan Sucevschii. Şi la parte din a stînga pe sfinţii îngeri şi pe prea cuvioasa Paraschiva şi în sfîntu Oltari pie doamnul Hristos în picioare şi alţi sfinţi ce sa vor socoti în pregiur.

Un aer închipuirea Maicii Domnului cu obicinuiţii Apostoli: Un prapor pe o parte Învierea Domnului şi pe alta sfinţii arhierei Nicolae, Spiridon şi Sofronie şi chipul sfîntului părinte arhimandrit Sofronie.

Şi pentru toate acestea sa ne dea sfinţia sa bani una mie două sute lei, doua vedre holerca, zăce ocă sopon. Tainul de mîncare obicinuit. Vin de baut numai sîmbăta şi duminica şi la sarbatori căte două garafe iar în celelalte zile bere.

Şi începerea lucrului să ne fie la 20 zăle a lunii viitoare Ionie. Şi spre încredinţare am iscălit

1815 mai 30

Clavdie ierodiacon

Lumănări de său cinci oca, să ni să dea.

Lei 20. Adică două zeci lei am primit arvona înainti

Mai 30 [47])

ANEXA V

1815, decembrie 3

Contract pentru zugrăvirea catapetezmei, amvonului şi icoanelor de la Mănăstirea Varatec, de către Constantin zugravul

Prin această scrisoare ce dau Preaosfinţitului Kirio Kir Veniamin, Mitropolitul Moldovei şi dumisale vel vornicul Neculai Hrisoverghie epitropul răposatii Logofetesii Elenco Paladi. Adiverez tocmeala ce-am săvîrşit a zugrăvi catapeteazma Sfintei Mănăstirii Varatecului. Supt aceste îndatoriri a meli:

1. Toate săpăturile şi stîlpii catapetezmeii a dverilor, a tetrapodului şi a amvonului să le poliesc cu aur bunu şi aşăzat foarte bine.

2. Toate chipurile di pe faţa catapitezmii, a dverelor, a tetrapodului şi a amvonului, cum şi răstignirea să le lucrez în văpsăli şi în aur, precum va ceri trebuinţa şi pre cît va fi putinţa, mai iscusite, afară di celi patru icoane mari împărăteşti ce sînt gata.

---

46) Arh. St. Iaşi, Pach. 11, nr. 11.

47) Arh. St. Buc., M-rea Rîşca, XIX bis. 2.

3. De nu va fi amvon, în locul lui să fac după cuviinţă, douăzeci şi patru icoane a praznicilor de peste an şi a altor svinţi aleşi.

4. Începerea catapitezmii a să lucra să fie de la zi întîi Mai 1816.

Şi pentru tot lucrul acesta ce mă îndatoresc a lucra să mi să plătească cinci mii lei adică 2200 lei acum la tocmeală, care i-am şi primit. Şi 1400 lei la zi întîi Iulie 1816, iar cusurul 1400 lei după săvîrşirea a tot lucrul catapitezmii, sălindu-mă cu toată vîrtutea a face lucrul curat şi iscusit.

Să mi să dea în nuntrul Mănăstirei şi o odaie pentru îndămînarea lucrului şi şchelea trebuincioasă. Iar cu altă nemic să nu fac supărări Mănăstirei.

Şi pentru temeinică credinţă m-am iscălit însuş cu mîna mea.

Mă mai îndatoresc a face şi patru iconiţe mici pre lîngă cele patru mari din rînd ce sînt gata.

1815, decembrie 3

Constantin Zugrav

După contractul acesta am isprăvit tot lucrul şi am primit banii după tocmeală: cinci mii lei deplin prin sărdar Ştefan Strugă. Şi s-au istovit.

Constantin Zugrav 1816, august 22 [48])

ANEXA VI

1816, februarie 24

Zugravul Matei se angajează să zugrăvească biserica cu catapeteazma ei de la moşia Ţigăneşti, ţinutul Tecuci, proprietatea poetului Costachi Conachi

Încredinţez eu cel mai gios iscălitul în contractul acesta, ce dau la cinstit mîna dumisale Cuconului Costachi Conachi, precum că m-am tocmit la dumnealui, ca să zugrăvesc biserica ce au făcut dumnealui în satul Ţigăneşti, în această tocmală:

1. Catapiteazma fiind de zidiu, mă îndatoresc să-i dau oloiu fiert cu minie şi guma, cît va cere trebuinţa ca nici vre odinioară să nu se coşcovească şi să să străce zugrăveala.

2. Boelile ce voi lucra chipurile sfinţilor să fie bune.

3. Catapiteazma să o îmbrac cu chipurile sfinţilor ce să obicinuesc pe la toate bisăricile împodobind veşmintele sfinţilor cu aur şi argint, pe unde va cere trebuinţa, cum şi stîlpii de pintre sfinţi, ca să fie frumos.

4. Icoanele cele mari împărăteşti cu poalile lor cum şi dverile împărăteşti, asemine dverile cele doaî de pe delături, mă îndătoresc a le face foarte frumoasă şi chibzuite cu bună cumpănire ca să împodobască bisărica.

Iconostasul, sfeşnicele cele mari şi cele mici şi scaunul cel de cetit să le zugrăvesc după cum va cere trebuinţa.

6. Airul şi un steag cu închipuirea de o parte hramul bisăricii şi de altă parte Sfîntul Constantin şi Elena, asăminea mă îndatoresc să le zugrăvesc foarte frumos.

7. Şi cel de pe urmă, tot mă îndatoresc a lucra bine şi curat, făcînd chipurile sfinţilor frumoasă şi chibzuite cu bună cumpănire ca să le şadă bine, sîrguindu-mă cu bună silinţă atît la aceste de mai sus pomenite, cît şi la ce a mai ceri trebuinţa spre podoaba bisăricii.

Şi pentru tot lucrul acesta să-mi de şi dumnealui boeriul şasă sute de lei bani şi noî chile de popuşoi pentru mîncare; din care bani am priimit acum înnainte treu sute de lei iar ceilalţi bani să-mi dei după ce-oi începi lucrul rînduri-rînduri cînd îmi vor trebui. Şi spre încredinţare am iscălit săngur

Eu Matei zugravul încredinţez

1816 februarie 24 [49]).

---

48) Arh. St. Iaşi, Pachet 258, nr. 69.

49) Arh. St. Iaşi, Pachet 237, nr. 1.

ANEXA VII

1827, februarie 26

Mitropolitul Veniamin Costachi scrie fratelui său Ioan Negel să dea lui Grigore Zugravul tainul cuvenit pentru că a zugrăvit catapeteazma de la Biserica din Sineşti-Iaşi

Grigorie Zugravul ne-au arătat că în zugrăvitul catapitezmei de la Sineşti ar fi avut tocmală a i să da şi o chilă grîu şi trei merţă de popuşoi şi că nu i s-ar fi dat. Dar fiindcă tocmala aceasta s-au săvîrşit prin arhimandritul Isaia Rîşcanul, aflîndu-se atuncea Dicheu, noi nu ştim de au avut în tocmală a i se da ace pîne ori ba şi de i s-au dat ori nu. Dar însă fiind că el are acum a ne mai lucra aicea cîte ceva, poftim pe dumneata ca să-i daţi două merţă grîu şi trei popuşoi ca să-i fie pentru casă şi cu preţul cuviincios te vei scădea din banii cîştiului Sfîntului Gheorghe.

1827 Februarie 22, *Veniamin Mitropolit*

Antoane

După porunca aceasta a Preasfinţitului Mitropolit vei răspunde pîine poruncită zugravului Grigore şi la Sf. Gheorghe îmi vei da însemnare de ceia ce s-au mai dat în trebuinţele Mitropoliei ca să se scadă din banii cîştigului.

Negel Ioan

1827 februarie 26 [50].

ANEXA VIII

1855, decembrie 15, Iaşi

Zugravul Gavril Mavrodin din Iaşi se învoieşte să picteze paraclisul de la locuinţa Pulcheriei Ghica din Hîrlău

Contract

Prin care jos iscălitul zugravul *Gavril Mavrodin*, trăitoriu aice în Capitală, fac cunoscut că după tocmala săvarşită cu dmei logofeteasa CCna Pulhiria de Ghica, m-am alcătuit ca să fac la paraclisul casălor Dnni CCnii din tîrgul Harlău o catapiteazmă din nou şi altele trebuitoare lucruri la zisul paraclis, după planul şi modeliul destenat pentru asămănea svărşăt, pi care s-au şi iscălit atăt de minea cît şi de Dmei CCna spre întocmai urmare şi nestrămutare, cu următorile condiţii:

1. Toate săpăturile catapitezmei atît stîlpi cu colonile lor, privazurile iconilor, şi acelelante înpărţiri cuprinse în planul catapitezmii mă îndatoresc a le prelucra întocmai cu ce mai bună şi frumoasă iscusănţă din lemn de teiu uscat şi trainic fără sa mă abat căt de puţăn din desţenul arătatului plan.

2. Atît stîlpii cu colonile lor sus şi jos, dverile privazurile icoanelor şi celelante săpături şi împodobituri acelii catapetezmi am a le polei pisti tot cu auru bun în lustru şi pe unde să va ceri trebuinţa în aur mat iară cămpul catapitezmii se va zugrăvi cum îmi va cere după plăcerea a Dmei CCnei, însă cu voe în oloiu, bună şi lustruită cu lustru bun.

3. Toată iconografia a catapitezmii mă îndatoresc a le zugrăvi după modelul şi stilul, atît icoanele cele împărăteşti cît şi icoanele celii mari şi mici firuindu-li hainele tuturor svinţălor cu aur bun întocmai după calitate şi frumuseţa icoanilor a catapitezmii paraclisului din Ospitalul Sflui Spiridon.

4. Osăbit de catapiteazmă ce mă îndatoresc a o lucra, precum s-au zis, din nou, am a mai faci şi obectile mai gios arătate şi anume: o strană arhierească săpată foarte frumos şi poliită cu aur bun. O cruce răstignirea de Gioia Mare. Un proschinătariu. Un analog de evanghelie. Un sarafimu cu doaă fofezi di alamă. Aceste toate vor fi săpate şi poliite cu aur bun după modelul şi calitatea acelor din paraclisul Svlui Spiridon. Asemine un aer zugrăvit în aur

---

50) Arh. St. Iaşi, Pachet 150, nr. 75.

pi mușama. Un prapor, doaă fanare, șaisprezăci făclii și sveșnice, toate vor fi foarte bine zugrăvite și poliite cu aur bun. Iară doaă analoghi a căntăreților, o măsuță di jerfă precum și celilante străni trebuitoare le voi prelucra cu săpături și în tabli zugrăvite cu boie bună di oloiu și lustruite în floarea mahonului, întocmai după modelul acelor din biserica Svlui Ioan Gură de Aur din Beilic.

5. Pentru tot lucru mai sus arătat precum legăturile di fier la catapiteazmă, bălămăli pi la tustreli dveri și treptile dinainte catapitezmii o policioară înlăuntrul altariului, pentru pus svintile iconiți în număr di douăzeci petru a praznicilor piste an, care iarăși voi fi datoriu a le zugrăvi foarte bine lucrate în aur bun, ceva mai mare de cît pruba arătată de mine. Asămine ori și ce alt material greu sau ușor va trebui în zăsa lucrarea, m-am tocmit cu Dei Cucoana ca să-mi dei soma de 300 galbeni, adica trii sute galbeni în care să cuprinde și plata ostinelilor meli, numărați în următoriul chipu: 50 cinzăci galbeni mi s-au numărat ca arvoană la facerea acestui contract, pe care i-am și primit deplin spre a-mi pute și eu arvoni meșter săpători și alte; și restul mi aș vor slobozi rănduri-rănduri după sporirea și înaintarea lucrului. Iară 50 cinzăci galbeni am a primi după istovirea și pregătirea a tot soiul di lucru pe care mă îndatoresc a-l da gata pănă la 15 Iulie sau mult la ză întăiu Avgust, anul viitoriu 1856. Cu această însă, ca tot soiul de zugrăvală ce voi săvîrși la catapiteazmă și la celelante obiecte din paraclis, vor fi zugrăvite cu ce mai curată și potrivită boe de ace mai bună calita, asămine și toată săpătură a catapitezmii și celelanti lucruri să vor săpa cu ce mai desăvîrșită iscusănță precum și poliitul va fi piste tot cu aur bun și lucrat foarte curat cu răspundirea pi viitoriu ca ori și cănd s-ar ivi vreun neagiuns neîndeplinit în săpături după plan, sau cu nezugrăvitul icoanelor după calitaoa cerșută sau nepotrivirea aurului bun, întru un cuvînt ori și ce altă sminteală ori crăpătură s-ar dischide la vreuna din icoanele sau săpăturile a catapitezmii și a celorlante lucruri din paraclis, voi fi datoriu a le preface din noaă sau a le merimetisă cum cere trebuință, cu însuși a me cheltuială, în cît să nu aibă nici o sminteală sau amerințarea. Și spre întocmai urmarea siguripsăsc pe Dumniaei CCna cu tot avutul mea prevăzut aice în Capitală, dînd și chizăș platnic și răspunzătoriu în totul pi Dlui arhitectorul Gheorghi Demostenidis asemine trăitoriu aice în Capitală. Drept care am iscălit cu însuși a me mînă împreună și Dlui chizășul meu și întărit după cuviință.

ss. *Gavriil Mavrodin*
G. Dimostenidis Iași 1855 decembrii 15 zăli [51]).

ANEXA IX

1862, noiembrie 8

Zugravul I. Varlam din Iași se angajează să lucreze și să zugrăvească catapeteazma, strana arhierească, strănile cîntăreților etc. la schitul Grăjdeni, din districtul Bîrlad

Contract

Prin care subscrisul arhimandrit Anania, egumenul mănăstirii Golia, fac cunoscut că m-am alcătuit cu dl. *I. Varlam* zugrav, pentru facerea din nou a unei catapetezme, potrivit lățimei și înălțimei așa precum se află lumina înăuntru și în poziția de față la biserica din nou construită a schitului Grăjdeni din districtul Bîrlad, proprietate tot a mănăstirii Golia, al cărui plan de templu înalt și lung, care ar fi tot din stolorie, precum și săpătura întocmai după cea de față catapiteazmă în paraclisul caselor egumenești din Golia, pe lîngă care se mai alăturează și cinci bucăți deosebite, ca I o strană arhierească și proschinitar și trei analoge, adică două pentru cântăreți și una pentru cetirea apostolului în biserică, și toate acestea făcîndu-se cu materialul și cheltuiala ds. zugravului, rămînînd sub iscălitul a se îngriji de ridicarea și ducerea la locul destinat cu voie din partea ds., de astăzi și pînă la 30 zile a lunei iunie a viitorului an 1863, a se așeza de meșteri ds. și îndată a se pune în

---

51) Arh. St. Iași, Pachet 140 nr. 47.

lucrare poleituri cu aur bun de Viena, numit Ecaterina şi toate tablourile a se zugrăvi cu văpseli bune şi feruite în aur după stilul bisericesc bizantin. Cu aceste, ca spre îndestularea sub zişilor, iscălitul am a da d-sale zugravului bănește, patru sute şi treizeci galbeni şi o odaie de şezut pînă la gătire, din parte-mi, iar altele ce-i vor mai trebui, rămîn în a me voinţă la ce mă voi putea înlesni. Iară din bani i-am numărat acum la daria acestuia şi începerea lucrului, şasezeci galbeni şi restul în totul i se vor da rînduri, după sporiul şi calitatea lucrului, potrivit ca rest treizeci galbeni să rămîie a i se da la isprăvirea şi tot lucrul lui, pentru care aducere întru îndeplinire din parte-mi urmează a me iscălitură, precum de asămine au urmat şi din partea ds. zugravu şi la contra urmare a respunde.

Subsemnat *I. Varlam* 1862 noiembrie 8 [52]).

ANEXA X

La 1827 septembrie 13, Scarlat zugravul lasă dispoziţii de moştenire şi iscăleşte şi un «Mihail Zugrav»

De asemenea Scarlat zugravul încredinţează că ceiace are şi va mai avea prin «osteneala şi schivirnisala lui pînă la ceasul cel de pe urmă» să nu clironomisască nimeni din neamurile lui la cel mai mic lucru ca să supere pe soţia lui şi pentru credinţă şi-a pus numele şi degetul.

Eu Scarlat zugrav încredinţez

Mihail zugrav 1827 septembrie 13

ANEXA XI

1830, august 4, Iaşi

Zugravul Ştefan Botezatu din Iaşi testează toată averea lui bisericii Banu, de faţă fiind şi August Inovici Zugravul

Fiindcă noi carii mai jos ne vom iscăli, ne-am întămplat faţă la răposare zugravului Ştefan Botezatu, cu un ceas mai înainte, păr a nu răposa, au trimes după preotul Gheorghie ot Banu, ca să vie să-l duhovnicească. Aşa viind sfinţia sa l-au duhovnicit şi l-au împărtăşit după lege creştinească şi în fiinţa noastră au încredinţat în mănile sfinţii sale duhovnic cheia de la casă precum şi de la ladă, zicănd răposatul: «iată părinte mă fac danie cu toate ce să va găsi la mine sfintii bisericii Tuturor Sfinţilor, ce să numeşte Banu. Încredinţează toate lucrurile mele, Sfinţia ta să mă îngropi şi toate cele cuviincioase să mi le împlineşti după cum să cuvine unui creştin». — 1830 august 4.

Şi noi gios iscăliţii fiind chemaţi, de faţă săntem şi pentru mai adevărată încredinţare am iscălit.

Ghiorghi Bocioc, dascăl Neamţu.

August Inovici Zugravul

În casa me s-au mutat din viaţă. Paraschiva Ostrovesca, mărturisăsc adevărat. Maria Nedvesca [53]).

ANEXA XII

1857, noiembrie 2, Iaşi

Prinţul Neculai Vogoridi Caimacamul Moldovei acordă «rangul de şatrar» lui Neculai zugravul

Prinţul Neculai Conachi Vogoridi, Caimacamul Principatului Moldovei.

Cunoscutu şi ştiutu facu la toţi, cărora se cuvine a şti, că luăndu în consideraţie serviţiile ce d. candidat Nicolai Zugravu au plinitu, nu mai

---

52) Arh. St. Iaşi, F. 17.
53) Arh. St. Iaşi, P. 410/129.

puţinu şi ale sale marite personale, şi cu credinţa către Patrie, după prerogativele date Căimăcămiei, îi hărăzeascu rangul de *şatrar*, în care însuşime orînduescu d. Secretariului de Stat a-l încredinţa în cartea rangurilor, spre a fi obştește cunoscutu şi onorat dupre cuviinţă.

Datus-au în rezidenţa Iaşilor anul mântuirii una mie opt sute cinci zeci şapte, luna Noemvrie în 2 zile.

N. Conachi Vogoridi (m. p.)

(L. P.)

Directorul A. Fotino.

Secretar de Stat *Ioniţă Cantacuzino*

No — 405 Şeful Secţiei, I. Anghelichi.

No — 1245 Secţia I din Secret, de Stat[54]).

Civitas Sancti Cyrilli

(Procopius, *De aedificiis*, IV, 7, 16)

Cel mai vechi toponim teoforic creştin pe teritoriul României este pentru prima dată atestat de către istoricul bizantin Procopius din Cezarea (este Cezarea din Palestina), care a trăit şi a scris în vremea domniei împăratului Iustinian (527-565), cea mai proeminentă figură din istoria imperiului roman de răsărit din secolul al VI-lea. Oraşul, de care vorbeşte Procopius, se găsea în provincia Scythia, ceea ce ar corespunde azi, aproximativ, cu actualul teritoriu al Dobrogei[1]). În această prezentare, noi vom încerca să arătăm, unde a fost această localitate şi care poate fi însemnătatea ei pentru viaţa creştină a romanităţii de la Dunărea de Jos.

Localizarea *Cetăţii Sfîntului Chiril* nu s-a putut face însă în mod satisfăcător; din cauză că Procopius, în ordinea enumerării localităţilor, nu respectă întotdeauna în mod riguros un anumit itinerariu, nu s-a reuşit ca pentru unele aşezări, civile sau militare, care lipsesc în alte izvoare, să se precizeze, într-un mod cît mai satisfăcător, poziţia lor exactă pe teren. Sau cum, *Cetatea Sfîntului Chiril* nu mai este menţionată de nici un alt izvor, mai vechi sau mai nou, localizarea ei a devenit destul de discutabilă.

Avîndu-se în vedere poziţia cunoscută a altor cetăţi din Dobrogea antică, s-a susţinut că *Cetatea Sfîntului Chiril* este de localizat acolo unde se găsesc azi ruinele romane de la Rasova (jud. Constanţa) pe Dunăre[2]). Mai nou, sprijinindu-se pe

---

54) Arh. St. Iaşi, Pachet 396/33. Decret original tipărit.

1) R. Vulpe, *La limite méridionale de la province romaine de Scythie*, în *Studia Balcanica. Recherches de géographie historique* (Sofia), I, 1970, p. 33 şi urm.

2) Idem, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, în *La Dobroudja. Academie Roumaine. Connaissence de la terre et de la pensée roumaine*, IV, Bucureşti, 1938, p. 290; idem, *La limite méridionale*, p. 42, presupune că *Cetatea Sfîntului*

faptul că, în timpul persecuţiei (anul 303) împăratului Diocleţian (284-305), *Cyrillus* a primit cununa de martir la *Axiopolis* (lîngă Cernavodă, ruinele de la Hinog), de unde se pare că era originar, s-a dedus că *Cetatea Sfîntului Chiril* nu este altceva decît numele creştin al vechii localităţi *Axiopolis*[3]). Recent însă, colegul nostru Andrei Aricescu, de la Institutul Pedagogic din Constanţa, în urma descoperirii unei inscripţii romane la Rasova, datînd din vremea împăratului Decius (249-251), cu argumente decisive, la care aderăm şi noi, dovedeşte că *Cetatea Sfîntului Chiril* corespunde în realitate cu binecunoscuta localitate *Tropaeum Traiani* din sudul Dobrogei[4]), azi măreţele ruine romane de la Adamclisi. Dar pentru a face dovada că *Cetatea Sfîntului Chiril* este una şi aceeaşi cu cetatea *Tropaeum Traiani*, vom trece la o scurtă analiză a izvorului bizantin, unde este menţionat numele acestei localităţi.

Dintre importantele lucrări de mare valoare istorică, ale lui Procopius, este şi *de aedificiis*, pe greceşte περὶ κτισμάτων, cunoscută şi citată însă mai mult sub numele latin. În această lucrare, scrisă şi publicată între anii 558-560, se vorbeşte despre construcţiile împăratului Iustinian în imperiului roman de răsărit. Printre alte multe variate lucrări de caracter public şi militar, se descriu, sau numai se menţionează, lucrări de fortificare sau de renovare a unui impresionant număr de localităţi, mai mult sau mai puţin importante. Un loc aparte din cuprinsul acestei opere îl ocupă fortificarea, refacerea sau reconsolidarea unui număr de 50 de localităţi din provincia Scythia.

Localităţile din provincia Scythia apar în *de aedificiis* în două capitole separate. În cartea IV, 7, 16-21 (ed. I. Haury; 1913, p. 132-133) se amintesc cinci localităţi, printre care şi *Cetatea Sfîntului Chiril*, iar în cartea IV, 7, 11 (p. 148-149), se înşiră, fără alte menţiuni şi fără a se respecta un itinerar precis, un număr de 45 de localităţi de-a lungul Dunării, de pe ţărmul Mării Negre şi din interiorul provinciei.

Pentru a înţelege mai bine valoarea informaţiei lui Procopius, credem că este necesară prezentarea, în traducere[5]), al întregului paragraf, din care deducem localizarea *Cetăţii Sfîntului Chiril* la *Tropaeum Traiani*. Astfel Procopius, în *de aedificiis*, după ce descrie ctitoriile lui Iustinian din provincia Moesia secunda (aproximativ, nord-estul Bulgariei), în IV, 7, 16-21 (p. 132-133) scrie astfel: «să trecem acum la (provincia) Scythia. Aici este mai întîi cetatea numită după Sfîntul Chiril, unde împăratul a avut grijă să renoveze cele ce cu timpul se ruina-

---

Chiril s-ar putea plasa tot atît de bine la Cochirleni, între Rasova şi *Axiopolis*; I. Barnea, *Din istoria Dobrogei II. Romanii la Dunărea de Jos*, Bucureşti, 1968, p. 421.

3) I. Barnea, *O inscripţie creştină de la Axiopolis*, în *Studii teologice*, VI, 1954, p. 219 şi urm.

4) A. Aricescu, *Quelques précisions sur la carte de la Scythia Minor*, în *Dacia*, N. S., XIV, 1970, p. 303-306.

5) Am urmat, cu unele retuşări, traducerea lui G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor (vol. XV). Procopius de aedificiis*, Bucureşti, 1939, p. 107 cf. A. Aricescu, *ibidem*.

seră. Există apoi din vechime aici (adică în provincia Scythia) o cetate numită Ulmiton, unde barbarii sclavini (Σκλαβηνῶν) stabilindu-şi locuinţele lor, s-a pustiit cu totul şi nu i-a mai rămas decît numele; rezidindu-o în întregime, din temelie, a făcut aici un ţinut liber de năvălirile sclavinilor. Dincolo de aceasta se găseşte cetatea Ibida, ale cărei ziduri împrejmuitoare, fiind în mare parte ruinate, le-a renovat în grabă şi a căutat ca locul să fie bine întărit. Dincolo de aceasta a zidit o nouă cetate, pe care a numit-o Aigissos. Şi, însfîrşit, o altă cetate, ce se găseşte la marginea (provinciei) Scythia, cu numele Halmyris, fiind în mare parte distrusă, a reînnoit-o, făcînd aici şi un atelier pentru materiale». Textul însă, care ne interesează în mod cu totul aparte, pentru numele *Cetăţii Sfîntului Chiril*, este astfel în limba greacă: ἔνθα δή φρούριον πρῶτον Κυρίλλου ἁγίου ἐπώνυμιόν ἐστιν. Cuvîntul φρούριον nu are aici însemntatea de «fortăreaţă» sau «castel» ori «cetate» cu sens militar, aşa cum au înţeles şi au tradus unii, ci pe cel de «oraş întărit», «localitate civilă fortificată». De altfel, Procopius, în acelaşi text, pentru a nu face uz de unul şi acelaşi cuvînt, foloseşte ὀχύρωμα pentru *Ulmiton (=Ulmetum)*, πόλις pentru *Ibida* şi din nou φρούριον pentru *Aigissos*, (=*Aegissus*) şi *Halmyris*.

Cu excepţia *Cetăţii Sfîntului Chiril*, celelalte patru localităţi ale Scythiei îşi au azi poziţia lor pe teren bine determinată. Astfel *Ulmetum* corespunde cu ruinile cetăţii romane de la Pantelimonul de Sus (cam în centrul Dobrogei [6]), unde marele învăţat român V. Pârvan, între anii 1911-1914, a întreprins mai multe campanii de săpături arheologice cu cele mai bune rezultate. Cea de a treia cetate, *Ibida*, de mult a fost identificată cu ruinele romane de la Slava Rusă (jud. Tulcea) [7], iar *Aegissus* se ştie că în antichitate se găsea pe locul actualului oraş Tulcea [8]). Ultima localitate, care, după cum spune Procopius, se găsea «la marginea provinciei Scythia», adică în extremul nordestic al provinciei, este *Halmyris*, identificată şi aceasta cu ruinele de la Zaporojeni [9]), nu departe de braţul Sfîntului Gheorghe al Deltei dunărene. Vedem deci că Procopius, în enumerarea localităţilor φρούριον Κυρίλλου ἁγίου (=*civitas Sancti Cyrilli*), *Ulmetum*, *Ibida* şi *Aegissus*, a urmat un important traseu rutier, ce străbătea mijlocul Dobrogei de la sud spre nord [10]). Ultima cetate, *Halmyris*, se găsea în continuarea acestui drum, care cotea de la *Aegissus* spre est, înspre litoralul Mării Negre [11]).

În textul amintit mai sus, Procopius ne spune că prima cetate, cum se trece din provincia Mysia în provincia Scythia,

---

6) V. Pârvan, *Începuturile vieţii romane la Gurile Dunării*, Bucureşti, 1923 *passim*.

7) Idem, *op. cit.*, p. 109.

8) I. Barnea, *O inscripţie de la Aegyssus*, în *Studii şi cercetări de istorie veche*, I, 2, 1950, p. 175-184.

9) V. Pârvan, *op. cit.*, p. 169.

10) R. Vulpe şi I. Barnea, *Din istoria Dobrogei II. Romanii la Dunărea de Jos*, Bucureşti, 1968, hărţile de la sfîrşitul fiecărui mare capitol; cf. A Aricescu, *op. cit.*, cu harta respectivă.

11) *Ibidem*.

este *Cetatea Sfîntului Chiril.* Sau prima cetate mai importantă pe acest drum, ce străbate mijlocul provinciei Scythia [12]), este *Zaldapa* şi corespunde cu ruinele de la Abtaat Calesi [13]). Dar cetatea *Zaldapa* figurează în lista localităţilor provinciei Scythia în IV, 11, aşa încît *Cetatea Sfîntului Chiril* nu poate fi identică cu aceasta. Urmînd acelaşi drum însă, cîţiva km mai la nord de Abtaat Calesi, întîlnim localitatea Adamclisi cu importante vestigii romane, unde în antichitate fusese un mare oraş, cunoscut sub numele de *Tropaeum Traiani.* Numele acestui oraş nu figurează în opera lui Procopius, dar el, după cum se va vedea din cele ce urmează, nu poate fi altul decît *Cetatea Sfîntului Chiril.*

Tropaeum Traiani, după cum îl arată numele, a fost întemeiat de împăratul Traian, nu departe de celebrul monument-trofeu care glorifica războaiele dacice (anii 101-102 şi 105-106) şi victoria romanilor asupra dacilor. În urma unei rapide dezvoltări, *Tropaeum Traiani* ajunge în curînd printre cele mai de seamă oraşe romane ale provinciei Moesia inferioară şi obţine rangul de oraş *municipium.* Fiind aproape de Dunăre, a avut apoi mult de suferit de pe urma invaziilor dacilor nordici — costobocii — (anul 171) şi apoi, prin sec. III, datorită goţilor [14]). Jefuit şi distrus în bună parte, împăraţii Constantin cel Mare şi Licinius, în 316, îl refac în întregime din temelii [15]) şi construiesc o puternică incintă de apărare de ziduri groase şi turnuri înalte, care, în cea mai bună parte, se văd şi astăzi. Ultima refacere datează din sec. VI şi corespunde cu epoca de domnie a împăratului Iustinian [16]), cînd oraşul *Tropaeum Traiani* a cunoscut ultima lui înflorire. De aceea, părea foarte curios, că deşi cercetările arheologice au dovedit pe deplin refacerile şi construcţiile epocii iustiniene, totuşi numele acestei localităţi lipseşte în *de aedificiis* a lui Procopius.

Dezlegarea acestei enigme ne-o dă tot textul lui Procopius, ἔνθα δὴ φρούριον πρῶτον Κυρίλλου ἁγίου ἐπώνυμών ἐστιν. Adjectivul verbal ἐπωνυμών ca şi adj. ἐπώνυμος-ον, aşa cum ni-l indică dicţionarele, are sensul «atribuer comme nom», «comme surnom», «surnomé», «qui donne son nom» etc., iar subst. ἐπώνυμον «surnom (*lat.* cognomen)», «prénom (*lat.* adnomen) etc. şi verbul ἐπονομάζω «appliquer un nom», «donner un nom en outre», «surnommer». În cazul acesta φρούριον... Κυρίλλου ἁγίου ἐπωνυμών nu se mai poate traduce prin «cetatea numită după Sfîntul Chiril», cum au înţeles cei mai mulţi. Dacă acesta ar fi fost sensul cuvintelor de mai sus, atunci ar fi însemnat că acest oraş să fie o ctitorie nouă, datînd numai din vremea lui Iustinian şi care i-ar fi dat numele sfîntului Chiril. Din textul lui Procopius vedem însă, că *Cetatea Sfîntului Chiril* nu era un oraş nou, ci un vechi oraş, căci textul însuşi spune despre această localitate,

---

12) A. Aricescu, *op. cit.;* cf. I. Barnea, *Din istoria Dobrogei II*, p. 422.
13) R. Vulpe, *La limite méridionale,* p. 35 şi urm.
14) R. Vulpe, *Din istoria Dobrogei II*, p. 158-163, 230 şi urm.
15) CIL, III, 13734 = ILS, 8938, ...*ad confirmandam limitis tutelam etiam Tropaeensium civitas auspicato a fundamentis feliciter opera constructa est;* I. Barnea, *op. cit.*, p. 384 şi urm.
16) Cf. I. Barnea, *op. cit.*, p. 422.

că «împăratul a avut grijă *să renoveze cele ce cu timpul se ruinaseră*», adică este vorba numai de o refacere a unei cetăți mai vechi și în bună parte ruinată. Deci cetăţii, pe lîngă un nume mai vechi, din vremea păgînă, i se mai adaogă un nume nou, creștin. Ținînd seama deci, atît de argumentarea arheologică, geografică, cît și de cea filologică, textul atunci trebuie înțeles: «cetatea supranumită (denumită) a Sfîntului Chiril» Pentru celelalte patru localități, care au nume vechi (*Ulmetum*· nume roman [17]), *Ibida* nume traco-getic [18]), *Aegissus* nume celtic [19]), *Halmyris* nume vechi grecesc [20]) și care nu s-au învrednicit de un supranume creștin, Procopius nu folosește ἐπωνυμών ci numai ὄνομα «numită» (pentru *Ulmetum* și *Halmyris*) și ὀνομάζουσι «l-a numit» (pentru *Aegissus*, iar pentru *Ibida* nu mai folosește nici unul din aceste verbe sau adjective).

Ne întrebăm totuși, de ce Procopius nu dă și numele vechi, păgîn, al localității? De cele mai multe ori, cînd este vorba în *de aedificiis* de o ctitorie a împăratului Traian, Procopius nu uită să amintească numele acestui împărat [21]). Dar ar fi foarte posibil, ca numele Τρόπαιον Τραϊανοῦ (=*Tropaeum Traiani*), care ar fi urmat îndată după φρούριον, să fi fost omis nu atît de Procopius cît mai curînd de un vechi copist (în toate codicele operei lui Procopius textul apare fără numele vechi), care a preferat să transcrie numai numele creștin. Textul în original a putut fi atunci: ἔνθα δὴ φρούριον πρῶτον [Τρόπαιον Τραϊανοὺ], Κυρίλλου ἁγίου ἐπωνυμὼν, ἔστιον. Ca dovadă că numele vechi nu a fost dat uitării este că printre cele 14 reședințe episcopale ale Scythiei din sec. VI, din *Notitiae Episcopatuum*, pe locul al zecelea figurează ὁ Τροπαίου [22]). Numele latinesc al cetății (localitatea se găsea pe teritoriul locuit de populație de limbă latină) a fost atunci: *civitas Tropaeum Traiani Sancti Cyrilli cognominata.*

O ultimă chestiune în legătură cu *Cetatea Sfîntului Chiril* este personalitatea acestui sfînt, protector al orașului *Tropaeum Traiani.* Care dintre sfinții, purtători ai acestui nume, este legat de viața creștină de la *Tropaeum Traiani?* Se cunosc trei sfinți cu acest nume; în ordinea cuvenită, este mai întîi amintit, Sfîntul Chiril, patriarh al Alexandriei, care moare la 27 iunie 444 [23]). Cel de al doilea este Sfîntul Chiril, episcopul Ierusalimu-

---

17) V. Pârvan, *op. cit.*, p. 96.

18) Idem, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 230, 261.

19) N. Gostar, *Caspius Aegisus. Ovidiu, Pontica, I, 8, 13,* în *Danubius*, IV, 1970, p. 113 și urm.

20) C. Patsch, *Halmyris,* în Pauly-Wissowa-Kroll, *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft,* VII (1912), p. 2878-2879.

21) A se vedea traducerea lui G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 102-103.

22) De Boor, *Nachträge zu den Notitiae Episcopatuum,* în *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, XII, 1890, p. 520 și urm.; XIV, 1894, p. 573 și urm. (inaccesibilă nouă și citată după I. Barnea, *op. cit.*, p. 459, nota 12); și la Hierocles, *Synecdemos,* 637, 1-15 (anii 527-528), printre cele 15 orașe ale Scythiei, pe locul al optulea întîlnim Τρόπαιον; I. Barnea, *op. cit.*, p. 422, nota 19; Em. Popescu, *Contribuții la geografia istorică a spațiului balcano-dunărean în secolele V-VIII e. n.*, București, 1970, p. 14 și urm. (rezumatul litografiat al tezei de doctorat).

23) A. Seider, *Cyrillus,* în *Lexikon für Theologie und Kirche* (edit. de M. Buchberger) III, Freiburg, p. 106-110.

lui, care era încă în viaţă în anul 381 [24]). Ultimul, bine cunoscut este monahul hagiograf, Chiril din Scythopolis (Galilea), care moare în 557 [25]), din care motiv nu poate fi luat aici în considerare. Acest nume îl mai poartă unii episcopi din Antiochia, Nicomedia, Pergam şi Gortyna, precum şi cîţiva martiri din Cezareea Capadochiei, Syria, Arabia, şi Africa de nord [26]). Dar în afară de aceşti sfinţi cu numele *Cyrillus* şi Scythia a avut un sfînt al ei cu acelaşi nume. Este vorba de martirul *Cyrillus* din *Axiopolis*, care împreună cu *Chindeus (Quindaeus)* şi *Tasius* (scris uneori şi *Dasius)* au primit cununa de martiri în vremea persecuţiei împotriva creştinilor, dezlănţuită de împăratul Dicleţian (anul 303). Martirologiile leagă pe aceşti trei martiri de *Axiopolis*, iar altădată de *Nicomedia* din Bithinia (Asia Mică). O inscripţie, aflată acum cîţiva ani la *Axiopolis*, în ruinele basilicii cemeteriale, a clarificat însă că cei trei martiri erau din Axiopolis şi menţionarea Nicomediei se datoreşte unei confuzii. Inscripţia, în limba greacă, are următorul text: Κυρίλλῳ, Κυνδαία, Τασείῳ παρατίθομαι εὔφρασιν «(martirilor) Chiril, Chindeas şi Tasius le aduc laudă» [27]). După părerea noastră, sfîntul patron al oraşului *Tropaeum Traiani* a fost mai curînd acest mucenic al Scythiei, de la *Axiopolis*, decît alţi sfinţi purtători ai unui asemenea nume. Pe de altă parte, avîndu-se în vedere că s-a stabilit în mod definitiv că martirul Chiril era din *Axiopolis*, s-a dedus că *Cetatea Sfîntului Chiril* era această cetate [28]). O asemenea deducţie, cît s-ar părea a fi de logică, nu este pe deplin confirmată, deoarece, în *de aedificiis* a lui Procopius, apare la loc separat cetatea Ἄξιοπα (scriere greşită în loc de *Axiopolis)* şi deci istoricul bizantin deosebeşte cele două localităţi; în consecinţă nu *Axiopolis* a putut fi *Cetatea Sfîntului Chiril* ci, aşa cum am arătat mai sus, *Tropaeum Traiani*. Dar de ce atunci *Tropaeum Traiani*, şi nu altă localitate, poartă supranumele *Sfîntului Chiril?* Desigur că nu este uşor a se da un răspuns satisfăcător la această întrebare. Credem însă, că o dată cu înfinţarea episcopiei la *Tropaeum Traiani*, în timpul domniei lui Iustinian, comunitatea creştină din acest oraş s-a învrednicit să aducă aici moaştele Sfîntului martir Chiril de la *Axiopolis* [29]).

---

24) *Ibidem*, p. 110-111.

25) J. P. Kirsch, *ibidem*, p. 114.

26) I. Barnea, *O inscripţie creştină de la Axiopolis*, în *Studii teologice*, VI, 1954, p. 219.

27) I. Barnea, *op. cit.*, p. 219-228; mai nou, tot I. Barnea, *Din istoria Dobrogei II*, p. 380, nota 65, traduce astfel inscripţia: «lîngă (martirii) Chiril, Chindeas şi Tasius aşez (înmormîntez) pe Euphrasius».

28) I. Barnea, *O inscripţie creştină*, p. 221, totuşi, cu oarecare rezerve: «rămîne numai în sarcina săpăturilor arheologice viitoare de a lămuri definitiv dacă numele Sfîntului Chiril a fost dat, aşa cum se crede, cetăţuii *(castellum)*, aşezate pe Dunăre, mai sus de Cernavoda, la Rasova, sau chiar cetăţii Axiopolis, după cum pare să arate locul de găsire al inscripţiei noastre».

29) Două din basilicile creştine din *Tropaeum Traiani* erau prevăzute şi cu cîte o *crypta* pentru păstrarea moaştelor sfinţilor (I. Barnea, *Din istoria Dobrogei II*, p. 469). Şi moaştele *Sfîntului Tasius (=Dasius)*, de la *Axiopolis*, au fost duse la *Durostorum*, după cum spune inscripţia sarcofagului de la *Ancona:*

Despre o intensă viaţă religioasă creştină la *Tropaeum Traiani*, în sec. IV-VI, avem azi îndeajunse dovezi. Este adevărat că documentele epigrafice creştine, în raport cu alte localităţi ale Scythiei, sînt mai mult decît rare [30]). Nu lipsesc în schimb obiectele mărunte, cum ar fi vase şi opaiţe cu semnul crucii creştine. Dar cele mai importante dovezi sînt monumentalele basilici creştine, aflate aici în număr mare, aşa cum încă nu s-a mai întîlnit pe teritoriul Dobrogei. Astfel patru basilici se înălţau de o parte şi de alta a străzii principale şi una în afara cetăţii. Prima, *basilica forensis* sau cea *simplă*, datează, probabil, dintre anii 491-518; în faţa acestei basilici se înalţă *basilica cu transept*, cea mai mare dintre edificiile creştine din *Tropaeum Traiani*, construită la sfîrşitul sec. V sau începutul sec. VI; în apropierea porţii de vest se găsea *basilica cisternă*, datînd probabil din sec. IV şi refăcută în cursul sec. V; tot pe latura de vest se găsea *basilica de marmură*, cu ultima ei reconstrucţie tocmai din timpul lui Iustinian şi despre care se crede că ar fi biserica episcopală (catedrală) şi la care s-a mai adăogat şi un baptisteriu; al cincilea edificiu, dar în afara cetăţii, în necropola creştină, este o *basilica coemeterialis*, cu o vechime, probabilă, încă din vremea lui Constantin cel Mare [31]).

Este de remarcat, că tocmai ctitoria împăratului Traian, cel care a întemeiat provincia Dacia şi cel dintîi care a pus bazele romanităţii la nord de Dunăre, este şi prima cetate care primeşte numele noii credinţe.

Conf. NICOLAE GOSTAR

'Ενταῦθα κατάκειται ὁ ἅγιος μάρτυρ Δάσιος ἐνεχθεὶς ἀπὸ Δωροστόλου (I. Barnea, *op. cit.*, p. 380). R. Vulpe, *Note de istorie tomitană*, în *Pontice*, II, 1970, p. 163-164, presupune că şi toponimul *Constantiana*, care ar fi cartierul de vest al oraşului *Tomis* (Constanţa), ar fi putut lua numele de la *Flavia Maxima Constantia*, fiica postumă a împăratului Constantius II, decedată în 383, o pioasă ortodoxă şi sanctificată de biserică.

30) I. Barnea, *Creştinismul în Scythia Minor după inscripţii*, în *Studii Teologice*, VI, 1954, p. 65 şi urm.

31) Idem, *Din istoria Dobrogei II*, p. 468-471.

Predici

La 8 septembrie: Naşterea Maicii Domnului

Creştinătatea prăznuieşte astăzi Naşterea Preasfintei Născă=toare de Dumnezeu.

De obicei, în Biserica Ortodoxă pomenirea Sfinţilor se face în ziua morţii lor, totuşi, în mod excepţional, privind la darurile lor minunate, Biserica sărbătoreşte şi ziua naşterii Sf. Ioan Botezătorul cum şi pe aceea a Maicii Domnului.

Atît înaintemergătorul Domnului, cît şi Preacurata Fecioară s=au umplut de Duh Sfînt înainte de naşterea lor.

Maica Domnului este femeia făgăduită de Dumnezeu strămo=şilor noştri, după căderea lor în păcat, prin care se va zdrobi capul vrăjmaşului, este fecioara minunată, care, după profetul Isaiia (VII, 13) va naşte pe Emanuil, este fecioara, cum a spus solul cerului, arhanghelul Gavriil, plină de dar şi binecuvîntată între femei (Luca I, 28=43). Fecioara Maria s=a învrednicit să fie Maica Dumnezeu=lui=Om, Mîntuitorul lumii prin puterea Duhului Sfînt, devenind, astfel, un strălucit model al tuturor virtuţilor şi maică a vieţii veş=nice. Aşadar, Biserica noastră, pe drept, prăznuieşte naşterea Mai=cii Domnului, pentru că vede în ea luceafărul care premerge Soare=lui mîntuirii noastre şi floarea din rădăcina lui Iesei, din care curînd avea să odrăslească fructul binecuvîntat, Mîntuitorul nostru.

In fiecare biserică ortodoxă se află icoana naşterii Maicii Domnului. In amintirea acestui eveniment din istoria mîntuirii, încă din secolul IV, Biserica a orînduit sărbătoarea Naşterii Maicii Domnului, care face parte din numărul celor 12 sărbători, împă=răteşti.

Tot din acel timp s=au înălţat şi biserici în cinstea acestui praznic: Naşterea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, începutul mîntuirii noastre, casă zidită Sieşi de Inţelepciunea lui Dumnezeu. Sub cuvîntul «Inţelepciune» se înţelege «Fiul lui Dumnezeu». Insemnă=tatea înfăţişării icoanei «Inţelepciunea lui Dumnezeu» se explică prin cuvintele din pilda lui Solomon: «Inţelepciunea lui Dumnezeu este Domnul, care şi=a zidit casă». Casa este Biserica lui Dumnezeu biserică însufleţită a mîntuirii.

Sf. Fecioară Maria este fiica pioşilor părinţi Ioachim şi Ana din neamul lui David, logodnica lui Iosif şi Maica lui Iisus din Nazaret. Ea şi=a încheiat viaţa sa pămînteasca la adînci bătrîneţe. Ştiri istorice despre înfăţişarea ei exterioară s=au păstrat în opera Sf. Epifanie şi a lui Nichifor Calist.

Fecioara Maria era de statură potrivită, ceva mai înaltă

decît statura mijlocie. Culoarea feţei era aceea a bobului de grîu; părul blond=auriu; privirea clară şi pătrunzătoare, ochii căprui, sprîncenele puţin înclinate şi destul de negre; nasul alungit, buzele trandafirii dădeau farmec graiului ei, faţa puţin ovală, mîinile şi degetele prelungite. Din toată înfăţişarea Sf. Fecioare Maria radia simplitate şi desăvîrşită smerenie.

Toţi contemporanii ei, care au avut fericirea de a o vedea şi cunoaşte în timpul vieţii sale pămînteşti, confirmă că înfăţişarea ei era de o frumuseţe desăvîrşită. Sf. Dionisie Areopagitul după trei ani de la convertirea sa la creştinism de către Sf. Apostol Pavel, s=a învrednicit să vadă pe Preasfînta Fecioară Maria în Ierusalim, pe cînd ea era deja în vîrstă înaintată. Descriind această întîlnire Sf. Dionisie se exprimă că a rămas extaziat de măreţia frumuseţii ei dumnezeieşti şi că, el ar fi fost gata să i se închine ca lui Dumnezeu, dacă n=ar fi ştiut că Dumnezeu este numai unul singur.

Hainele ei erau simple, avea un mers maiestuos şi sigur, privirea serioasă şi plăcută; vorbirea ei lină se revărsa ca dintr=o inimă blîndă. Toată frumuseţea sufletului ei dumnezeesc era întipărită pe faţă dar această frumuseţe exterioară era, doar, numai un acoperămînt transparent al frumuseţilor sale sufleteşti. Acţiunile sale exprimau blîndeţe şi înţelepciune. Ea era cea mai slăvită şi cea mai minunată dintre femei, fiindcă ea era Preasfînta Fecioară nu numai cu trupul ci şi cu sufletul, întrucît pe faţa ei erau întipărite toate bogăţiile harului dumnezeesc.

De aceea, Sf. Părinţi subliniază că Sf. Fecioară ne uimeşte nu numai prin neprihănirea şi curăţia frumuseţii trupeşti, ci îndeosebi, prin desăvîrşirea ei sufletească. Ea era cu inima smerită, înţeleaptă în conversaţii, sîrguincioasă la citit; muncitoare, respectuoasă, luînd ca judecător numai pe Dumnezeu. Era milostivă faţă de săraci şi suferinzi, nerefuzînd ajutorul nimănui, fapt ce a înălţat=o mai presus decît toţi Sfinţii, mai presus de puterile cereşti.

Toţi dreptii stau în faţa Tronului dumnezeesc cu frică şi cu cutremur, Preasfînta Fecioară însă stă în faţa Lui cu îndrăznire maternă; mare putere are rugăciunea Maicii către Fiul său şi Dumnezeul nostru. Din aceste motive, Biserica îi cîntă: «Uşa milostivirii deschide=o nouă, binecuvîntată Născătoare de Dumnezeu».

Din primele veacuri, creştinii au cunoscut puterea rugăciunii sale către Scaunul cel preaînalt. Ei în permanenţă o chemau în rugăciunile lor, îi cereau ajutorul, totdeauna preamărind mulţimea binefacerilor ei. Dacă amintirea dreptilor se preamăreşte de Biserica Ortodoxă pretutindeni, atunci cum să nu se dea laudă acelui tezaur al dreptăţii sfinţeniei, care a fost chivotul viu a lui Dumnezeu=Cuvîntul? Sf. Părinţi nu găsesc cuvinte îndeajuns pentru a preamări pe Maica Domnului. Aşa se face că unii creştini neîncetat o cheamă în ajutor în toate necazurile, şi nevoile lor.

Aşadar, bucurîndu=ne şi lăudînd împreună cu cetele îngereşti naşterea Preacuratei, să privim la credincioşii ei părinţi, bătrînii Ioachim şi Ana, care se rugau lui Dumnezeu pentru dobîndirea de prunci; şi cînd au dobîndit de la Dumnezeu ceea ce au dorit, lui Dumnezeu au adus darul primit: ale Tale dintru ale Tale.

Serbînd astăzi naşterea Născătoarei de Dumnezeu, să o cins=

tim cu vrednicie şi cu mulţămită lui Dumnezeu ; căci prin naşterea ei, Dumnezeu a bucurat mai întîi pe evlavioşii ei părinţi, iar prin naşterea din ea a Fiului Său a umplut sufletele noastre cu razele soarelui celui neapus.

«Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Milostive, curăţeşte mulţimea greşelilor noastre».

Pr. C. PISTRUI

Duminica XXI-a după Rusalii (Lc. VIII, 5-15)

Cuvîntul Domnului. Roadele lui

«Cuvîntul lui Dumnezeu este viu şi lucrător..., pătrunde pînă la despărţitura dintre suflet şi duh, dintre încheieturi şi măduvă» (Evrei, IV, 12).

Cînd, «apostolul neamurilor» dă expresie acestui adevăr, în legătură cu efectele adînci ale cuvîntului dumnezeiesc, gîndeşte la minunata lucrare de propovăduire, de zidirea morală, împlinită de Mîntuitorul Iisus Hristos pentru mîntuirea noastră. Era o lucrare ce răscolea sufletele şi înduioşa inimile. Cuvîntul lui Iisus avea darul de a pătrunde în cele mai ascunse unghere ale vieţii sufleteşti a ascultătorilor Săi, scoţînd la lumină şi fructificînd tot ce înalţă şi înnobilează pe om. Cu deosebire, parabolele, prin imaginile lor plastice erau mijloace minunate de împărtăşire a învăţăturii mîntuitoare, pentru toţi cei ce se aflau în nemijlocita Lui apropiere şi însetau după «Apa cea vie» a Legii celei noi.

Sf. Evanghelie de azi ne înfăţişează, pe de o parte, într-o formă alegorică rezonanţa binefăcătoare pe care o are cuvîntul lui Dumnezeu în sufletele receptive, neatinse de cariul trufiei sau a altor păcate abominabile, iar, pe de altă parte împotrivirea pe care o întîlneşte în sufletele împietrite, pervertite prin desfătări viclene (Vezi textul: Lc. VIII, 5-15, Mc. IV, 3-20).

Incercînd să tîlcuim parabola semănătorului, ne ducem cu gîndul la diferitele îndeletniciri ale oamenilor. Fiecare dintre noi emite judecăţi de valoare asupra acestor îndeletniciri. De pildă, toţi ştim că munca plugarului, munca semănătorului, este fermă şi impunătoare. Plugarul aruncă bobul de grîu în ogor, pentru ca acolo, îmbrăţişat de umezeala caldă a gliei, să putrezească, să se descompună, să răsară şi să rodească spicul auriu din care avem toţi pîinea cea de toate zilele.

Ce tainică minune ni se arată în această rodire a bobului de grîu! In faţa măreţiei ei, noi, creştinii, ne plecăm smeriţi genunchii, exclamînd cu psalmistul: «Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne, toate întru înţelepciune le=ai făcut» (Ps. 103, 24).

Dar, trecînd de la lucrurile minunate, pe care ni le îmbie lumea înconjurătoare şi, îndeosebi, firicelul de grîu de la care am plecat la efectele puternice, răscolitoare şi transformatoare pe care le provoacă sămînţa aruncată prin cuvînt, minunea se arată şi mai strălucită. In privinţa darului pe care îl au cuvintele pline de înţe=lepciune de a face să vibreze sufletele, Solomon spune: «Cuvintele frumoase sînt ca un fagure de miere, dulceaţă pentru suflet şi tămăduire pentru oase» (Pilde, XVI, 24). «Ca=n basme=i a cuvîntu=lui putere. / El lumi aievea=ţi face din păreri / Şi chip etern din umbra care piere / Şi iarăşi azi din ziua cea de ieri» zice Al. Vlahuţă, în poezia: «Cuvîntul». Puterea magică a cuvîntului se vădeşte în toate împrejurările. Este «asemenea focului sau ciocanu=lui care sfarmă stînca,» zice Domnul, prin gura profetului Ieremia (XXIII, 20). Graţie puterii cuvîntului, se plăsmuiesc şi se înfăptuiesc idealurile, se deschide drum neprihănirii morale pentru sufletele ce se nevoiesc după bine şi adevăr, se luminează noroadele şi sînt mîngîiaţi cei obidiţi şi desnădăjduiţi (Ps. 118, 9, 24, 50, 105, 130, 162).

Nu orice cuvînt, însă, este rodnic şi ziditor. Există cuvinte goale – ca pleava –, focuri de artificii, cuvinte sonore care nu au darul de a lumina şi trezi sufletul din întunecimea şi lîncezeala lui morală. Astfel, sînt cuvintele ipocrite, jignitoare, înjositoare, rostite la mînie ş. a., care, în loc să zidească – otrăvesc sufletele şi nimicesc rînduie=lile umane. Forţa creatoare, de dezmorţire a sufletului, de transfor=mare a lui într=un vas din cel mai fin cristal, propriu sălăşluirii virtuţilor, aparţine cuvintelor pline de miez, asemenea bobului de grîu, cuvintelor ce propovăduiesc iubirea ca pivot al existenţei noastre, cuvintelor «drese cu sare» (Col. IV, 6).

Cuvînt «dres cu sare» este cuvîntul mamei înţelepte întru modelarea desăvîrşită a sufletului odraslei ei dragi; cuvînt ziditor este al dascălului cu suflet de apostol, care se străduieşte să lumineze mintea şi înobileze inima învăţăceilor săi; cuvînt întăritor este al comandantului ce=şi îmbărbătează ostaşii în iureşul luptei de apărare a patriei. Cuvînt plin de miez şi izvor de viaţă este cuvîntul lui Dumnezeu, de aceea zice psalmistul: «Cu cuvîntul Domnului s=au întemeiat cerurile şi cu duhul gurii lui toate oştirile lor» (Ps. 32, 6). «Căci el a zis şi s=au făcut; el a poruncit şi s=au zidit» (Ps. 32. 39). «Cuvîntul său a făcut să înceteze marea şi a făcut într=însa ostroave» (Is. Sir. 43, 27=30). «Prin cuvînt a făcut să se sălăşluiască lumina», se spune în rugăciunea de la Aghiazma mică.

Cuvîntul lui Dumnezeu prisoseşte în iubire şi modelează sufle=tele creştinilor în duhul sfinţeniei. El preface întreaga lor fiinţă din una părăginită sau adormită, într=una vie, demnă şi binecuvîn=tată. Cine se împărtăşeşte din rodul hrănitor al cuvîntului dum=nezeesc, devine părtaş minunii celei mai mari din cîte se pot închipui în ogorul vieţii noastre lăuntrice: naşterea din nou. De aceea, zice Sf. Ap. Petru: «Sîntem născuţi a doua oară nu din sămînţa stricăcioasă ci nestricăcioasă, prin cuvîntul lui Dumnezeu

cel viu şi care rămîne în veac» (I. Petru, I, 23). Sămînţa renaşterii noastre este cuvîntul lui Dumnezeu, zice Fer. Augustin.

Spre a ne apăra sufletul de atacurile nevăzutului vrăjmaş, de toate ispitele şi nenorocirile ce ni se ivesc în cale, de-a lungul vieţii pămînteşti, Sf. Ap. Pavel ne îndeamnă stăruitor, «să luăm coiful mîntuirii şi sabia Duhului, care este cuvîntul lui Dumnezeu» (Efes. VI. 17). Ostaşul roman se acoperea cu un coif ca o cască de fier sau de aramă ca să-şi apere capul de loviturile duşmanului. Nouă ni se recomandă coiful duhovnicesc al mîntuirii, scutul credinţei împotriva păcatului aducător de moarte, precum şi «sabia Duhului care este cuvîntul lui Dumnezeu». Cuvîntul lui Dumnezeu este sabie puternică duhovnicească împotriva ispitelor ducătoare la păcat, necazurilor şi încercărilor ce năvălesc asupra noastră.

Cuvîntul Domnului este asemănat cu soarele care încălzeşte şi cu pîinea care hrăneşte. Prin el, putem cunoaşte sau regăsi pe Dumnezeu. Evreii, la incendierea celui de al doilea templu din Ierusalim au lăsat să fie distruse toate obiectele de aur şi argint, care serveau la sacrificii, candelabrele şi candelele, ba chiar şi pectoralul marelui preot cu pietrele lui preţioase, şi au salvat din flăcări numai Sf. Scriptură, pe filele căreia era aşternut cuvîntul Domnului. Aceasta constituia bogăţia templului, deaceea s-au depus sforţări ca flăcările să n-o mistuie.

Pentru creştini, cuvîntul Domnului, este îndreptarul înfrumuseţării lor sufleteşti. Din miezul şi mireasma lui învaţă datoria elementară de a îmbrăca «haina de nuntă», cu care sufletul lor să păşească în «lumea cerească». Tot din cuvîntul lui Dumnezeu, creştinii reţin prototipul moral al desăvîrşirii, în persoana lui Iisus Hristos, pe care-L urmează. Tot cuvîntul Domnului îi învaţă pe creştini despre marea putere răscumpărătoare a jertfei pe cruce despre rostul ei purificator şi creator, precum şi despre înţelepciunea Proniei divine.

Cuvîntul Domnului a fost propovăduit mereu dealungul veacurilor. «Cerul şi pămîntul, vor trece, iar cuvintele mele nu vor trece», zice Mîntuitorul (Mat. XXIV, 35; I. Petru I, 25; I In. II, 14). Este adeverirea celor vestite prin gura psalmistului: «In tot pămîntul va ieşi vestirea Lui şi la marginile lumii înţelepciunea lui» (Ps. XVIII, 4). Biserica propovăduieşte cuvîntul Domnului «ca toţi să se mîntuiască şi să vie la cunoştinţa adevărului» (I. Tim. II, 4). «Cuvîntul lui Dumnezeu nu se leagă» zice Sf. Ap. Pavel (II. Tim. II, 9). Noi putem să-l primim pentru ca Dumnezeu să-şi facă lucrarea sa minunată în noi, sau să nu-L primim, rămînînd pietre fără viaţă, refractare la şuvoiul de lumină ce vine cu îmbelşugare spre noi.

Cuvîntul lui Dumnezeu, prin propovăduitorii lui, cheamă, luminează, seamănă şi împărtăşeşte învăţătura mîntuitoare. Ni se cere doar atît: inima noastră să nu fie drum bătătorit în care sămînţa să nu prindă rădăcini nici împietrită sau înnecată în mărăcini, ci să fie asemănătoare pămîntului afînat, în care să aducă rod bogat, temeluind Impărăţia lui Dumnezeu de care vorbeşte Mîntuitorul şi spune că «este înăuntrul nostru» (Lc. XVII, 21), se sălăşluieşte în sufletul creştinilor prin cuvîntul Lui. Asemenea ogorului, care, spre a fi roditor, trebuie curăţit de orice buruieni, sufletul trebuie curăţit

de miasmele ucigătoare ale patimilor şi făcut propriu odrăslirii vieţuirii morale, prin cuvîntul lui Dumnezeu cel «viu şi lucrător».

Ascultarea de cuvîntul Domnului este chezăşia trezirii din somnul întunecat al păcatului şi al nemuririi totodată aşa cum lămurit se pronunţă Mîntuitorul: «Dacă păzeşte cineva cuvîntul meu nu va vedea moartea în veac» (In. VIII, 51). «Fericiţi cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu şi-l păzesc pe el» (Lc. XI, 28).

Fie ca sămînţa cuvîntului Domnului să rodească bogat în inimile noastre, luînd ca îndreptar povaţa psalmistului: «Cuvîntul tău e făclie picioarelor mele şi lumină pentru cărările mele» (Ps. 118, 105).

Pr. I. BUNEA

Vrednici slujitori ai altarelor străbune

Preotul econom stavrofor Pavel Savin, directorul Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi

(1857 — 1926)

Seminarul teologic Veniamin Costachi a fost înfiinţat, prin hrisovul emis de Al. C. Moruzi, voievodul Moldovei, în 1803, după sfatul şi stăruinţa Mitropolitului Veniamin Costachi, ca să fie o şcoală «spre desăvîrşinta catehisie a celor ce se vor învrednici să primească haina cinului preoţiei». Este cea mai veche şcoală publică, naţională, din Moldova, organizată pe bază de principii moderne, ale epocii respective.

Evenimentul acesta istoric s-ar putea explica: prin grija permanentă şi directă, ce i-a purtat cărturarul şi patriotul Mitropolit Veniamin, ca şi prin sprijinul acordat, în continuare, de autorităţile Statului; prin necesitatea de cultură naţională, simţită şi cerută de poporul român, la care, această şcoală a răspuns prin rezultatele obţinute, prin munca de instruire şi educare, desfăşurată de profesorii care au lucrat în această instituţie de cultură, şi, prin activitatea nemijlocită a foştilor ei conducători – rectori şi directori – care s-au succedat la conducerea ei şi a internatului, pe baza căreia şcoala a fost organizată şi a continuat a rămîne.

De la începutul existenţei sale – 1804, şi pînă la numirea ca director, în 1899, a Preotului Pavel Savin, Seminarul Veniamin a fost condus de persoane alese din cinul monahal, arhierei sau arhimandriţi. Un singur conducător a aparţinut lumei civile, Damaschin

Bojinca, jurisconsultul Principatului Moldovei, devenit, mai pe urmă, profesor la Facultatea de drept, a Universităţii ieşene. El a fost solicitat de Mitropolitul Veniamin să ia conducerea acestui Seminar (de la Socola), între anii 1834=1839 şi 1840=1841. Conducătorii aces=tei Şcoli au purtat denumirea, fie de rectori, fie de directori, aceasta din urmă, devenind constantă de la numirea, ca director, a Preotu=lui Pavel Savin.

Dintre persoanele, care au condus acest Seminar, cu începere din 1804 şi pînă în 1899, menţionăm numele lui Filaret Scriban, cu studii teologice ortodoxe, superioare. El a condus Seminarul, ca rector, de la 1842 şi pînă la 1860, în împrejurările grele, prin care a trecut această şcoală, căci Mitropolitul Meletie, care i=a urmat Mitropolitului Veniamin, la conducerea Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, a dat o nouă organizare Seminariilor.

Prin această organizare, Seminarul Veniamin, din şcoală teo=logică, de grad superior, cu 7 ani de studii, a devenit Seminar de grad inferior, cu 4 ani de studii şi, probabil, pentru a remedia lipsa de preoţi, simţită atunci, a înfiinţat «Şcoale catehetice ţinutuale», în care elevii, după ce învăţau Psaltirea şi Ceaslovul, erau trimişi la Seminarii, cu formula: «examinîndu=l curînd să ni=l trimiteţi la Mitropolie, pentru hirotonie». Invăţatul rector Filaret Scriban nu s=a putut împăca cu această situaţie, dar a avut satisfacţia să vadă, că, prin legiurea din 1851, Seminarul Veniamin a redevenit singurul Seminar teologic de grad superior din Moldova cu 8 ani de studii, aşa cum l=a lăsat în 1860 cînd a fost numit profesor la Facultatea de teologie a Universităţii din Iaşi, înfiinţată atunci.

Dintre foştii conducători ai Seminarului Veniamin, mai men=ţionăm şi numele Ierodiaconului Varlaam Răileanu, ulterior arhiereu, între 1885=1899. El a avut din 1896, ca ajutor, pe Preotul Pavel Savin, pe care l=a iniţiat şi format în arta de conducător al Semi=narului, şi care, la moartea acestuia, i=a urmat ca director. S=ar putea menţiona că, în timpul cît şcoala a fost condusă de rectorul Varlaam Răileanu, Seminarul Veniamin a fost mutat din Mănăsti=rea Socola, în oraşul Iaşi.

Preotul Pavel Savin s=a născut în satul Bibireşti, astăzi Lecca, judeţul Bacău, la 10 august 1857, părinţii săi fiind, Ştefan şi Eca=terina Savin, ţărani plugari. A urmat cursurile primare la Şcoala din Bibireşti, după care, se presupune (în lipsă de acte scrise cunos=cute), că a urmat cursurile la seminarul inferior, de pe lîngă Epis=copia Roman. După absolvirea acestui Seminar, s=a căsătorit cu Maria Stubeiu, fiica preotului din comuna Colonești, jud. Bacău, unde a funcţionat, scurt timp, ca preot şi învăţător sătesc. (Relaţia preotului G. Creţu din Colonești). Foarte curînd după aceasta, la 20 februarie 1878, a fost transferat la Catedrala Mitropolitană din Iaşi şi a funcţionat, ca preot, la această Catedrală, pînă la 1 noiem=brie 1925, cînd a fost pensionat, pentru motive de boală (Registrul personalului Catedralei mitropolitane). A slujit, astfel, 47 de ani, sub 3 mitropoliţi: Iosif Naniescu, Partenie Clinceni şi Pimen Geor=gescu, de a căror aprecieri, sfaturi şi sprijin s=a bucurat în conduce=rea Şcolei şi educaţia elevilor. Pentru merite de ordin bisericesc i s=a conferit rangurile de sachelar, econom şi econom=stavrofor (ace=

Iaşi registru), iar pentru realizări deosebite, în conducerea Seminarului, a fost distins, de mai multe ori, cu diferite ordine şi decoraţii. A încetat din viaţă la 18 aprilie 1926 şi a fost înmormîntat în Cimitirul Eternitatea din Iaşi.

După transferarea sa la Iaşi, în februarie 1878, la o etate de numai de 21 ani, a urmat cursurile superioare al Seminarului Veniamin, pe care l-a absolvit în anul 1890-1891, cu menţiunea că este preot. Şi preotul I. Gotcu, fost profesor la Seminarul Veniamin, a absolvit acest Seminar, tot cu menţiunea că este preot – fiind singurii absolvenţi, în aceeaşi situaţie. In anul următor, 1892, a solicitat Primăriei din comuna Bibireşti-Bacău, să i se reconstituie actul de naştere, pe bază de martori, spre a se putea înscrie la examenul de bacalaureat. (Petiţia aflată în dosarul său de student). Obţinînd acest act, şi trecînd cu succes examenul de bacalaureat, s-a înscris, în anul 1892, student la Facultatea de litere şi filosofie, a Universităţii din Iaşi, pe care a absolvit-o în aprilie 1896. Preotul Pavel Savin a fost un student deosebit de merituos al Facultăţii de Istorie şi Filosofie, cum rezultă din situaţia sa şcolară. Şi-a susţinut, în mod integral şi anual, toate examenele, în faţa unor comisiuni formate din cîte 3 profesori, obţinînd note foarte bune. (Dosarul studentului Preot Pavel Savin, Nr. 345/1892-1893).

Pentru obţinerea titlului de licenţiat, a anunţat ca subiecte la examenul scris de licenţă «Monadologia lui Leibnitz» şi «Logica transcendentală (din Critica Raţiunei pure) de Kant», iar pentru examenul oral de licenţă, subiectul «Filosofia Renaşterii», avînd ca profesori pe C. Leonardescu, I. Caragiani, Ar. Densuşeanu, P. Răşcanu, A. Xenopol şi Al. Philippide, nume ilustre, rămase în istoria Universităţii ieşene. A fost proclamat licenţiat în istorie şi filosofie.

Dată fiind pregătirea sa ştiinţifică, seriozitatea şi puterea sa de muncă, a fost numit, în acelaşi an 1896, ajutorul arhiereului Varlaam Răileanu, rectorul Seminarului Veniamin, iar după încetarea din viaţă a acestuia, în 1899, a fost numit directorul Seminarului Veniamin şi a funcţionat, în această calitate, pînă în 1921, deci, 22 de ani, timp în care s-a identificat cu interesele şi succesele şcolii. Aceasta a fost cea mai lungă conducere, pe care a avut-o Seminarul Veniamin, în toată existenţa sa.

Preotul Pavel Savin n-a făcut parte din corpul didactic al Seminarului, dar, pentru a fi în contact cu elevii şi de pe catedră, a predat Istoria, pînă la venirea profesorului C. Praja, (Condica profesorilor), şi a continuat a face, cu elevii cursului inferior, cetiri din Psaltire şi Ceaslov, scrise cu litere cirilice.

Preotul Pavel Savin era de statură mai mult decît mijlocie, constituţie robustă, minte sănătoasă în corp sănătos, privirea ageră, inteligentă, pătrunzătoare, ochii umbriţi de sprîncene mari, iar faţa încadrată de o barbă bogată ; totdeauna foarte îngrijit în îmbrăcăminte preoţească, purtînd părul lung, bine aranjat. Infăţişarea îl arăta ca fiind o fire energică, hotărîtă, poate severă, dar sufletul îi era bun, cald. Exigent, în ce priveşte ordinea în şcoală şi în internat, el era foarte drept în măsurile disciplinare, pe care trebuia să le ia. Directorul P. Savin ştia că un internat, cu peste 300 de

elevi, cu diferite naturi, nu poate exista fără ordine interioară ; dar era de părere că aceasta nu trebuie obţinută numai prin măsuri disciplinare, ci prin sfaturi, ca şi pe alte căi, care să asocieze pe elevi la asigurarea acestei ordine. Se preocupa de ţinuta şi comportarea elevilor şi în afară de internat şi le da asemenea sfaturi şi recomandări de fiecare dată, cînd elevii aveau învoire în oraş. Îşi iubea elevii şi era mîndru de succesele lor, fiindcă, cum spunea adesea : «eu nu am copii decît pe elevii mei». A reuşit ca şcoala şi elevii să se bucure şi în afară, de o deosebită apreciere şi consideraţie. Cunoştea situaţia familială a fiecărui elev, iar în Consiliile profesorale, cînd se stabilea situaţia fiecărui elev, era foarte activ, ca nimeni să nu-şi piardă bursa ştiind că aceasta se răsfrînge asupra părinţilor, în mare majoritate, de la ţară şi săraci. Îşi iubea şcoala în cel mai înalt grad şi pe elevi, ca un părinte cu simţul răspunderii pentru dezvoltarea şi reuşita lor în viaţă. Era generos în acte de ajutorare. Pentru a ajuta pe studenţii merituoşi, dar lipsiţi de mijloace materiale, ca aceştia să-şi poată continua studiile, le oferea gratuit masă, iar personalul său ajutător, pedagogii, era compus din studenţi de la diferite Facultăţi. Era demn, modest şi de o amabilitate respectuoasă.

Fire cu puternică afecţiune interioară, dar stăpînită, n-a uitat satul Bibireşti, de unde pornise, la semn de gratitudine şi în scopul de a ajuta pe copiii satului unde copilărise şi dobîndise primele deprinderi şi cunoştinţe de carte, a construit acolo o şcoală primară şi a înzestrat biserica satului cu diferite obiecte de cult: un sfeşnic cu 7 lumînări, pentru «Sfînta Masă», alte 5 sfeşnice cu cîte 5 lumînări, cum şi un policandru cu 12 lumînări, care poartă şi azi inscripţia : «Donat de Pavel Savin, Directorul Seminarului Veniamin Costachi, în anul 1909, martie 20», (Relaţia preotului Al. Curteanu din Bibireşti). Fapta a fost mult apreciată de Ministrul Spiru Haret, care, în prezenţa autorităţilor, a participat personal, la serbarea ce a avut loc, cinstind astfel pe locuitorii satului şi pe donator. Faptă desigur, rară şi elocventă, prin ea însăşi, evidenţiind sufletul, recunoştinţa şi conştiinţa Preotului Pavel Savin.

In ce priveşte activitatea sa ca preot la Catedrala Mitropolitană din Iaşi, de la 20 februarie 1879 şi pînă la 1 noiembrie 1925, aceasta nu prezintă realizări deosebite. Indeplinea slujba religioasă cu mare distincţie, iar în serviciile cu sobor, alături de arhiereii şi mitropoliţii timpului, vocea lui plăcută şi frumoasă, de tenor, era remarcată.

Activitatea sa principală, căruia i s-a dedicat cu tot sufletul şi capacitatea sa de muncă, avînd conştiinţa că îndeplineşte o mare misiune, s-a desfăşurat în organizarea şi conducerea Seminarului, ca institut de cultură teologică şi educaţie religioasă, cum şi în conducerea gospodărească a internatului, aşezat în acelaşi local, palatul lui Sturdza, voievodul Moldovei, în care a fost instalat în 1893. Prin munca sa neobosită, localul Seminarului şi-a recăpătat aspectul lui impunător, devenind un monument al Iaşului. A muncit stăruitor pentru ca învăţămîntul să se desfăşoare în cele mai bune condiţiuni ; a organizat internatul, ca să ofere elevilor condiţii optime de lucru şi viaţă. Despre condiţiile în care

s=a aflat localul şi modul de trai al elevilor, diaconul Dr. Ilie Gheorghiţă, fost elev al acestui Seminar, iar, mai pe urmă, profesor şi director, scrie, în «Anuarul Seminarului Veniamin Costachi», pe anii 1927=1941, «cine a avut norocul să fie elev al Seminarului din Iaşi, între anii 1893=1916, ştie cît de frumoasă şi curată era clădirea şi de cît confort se bucurau elevii», mărturie preţioasă şi pe deplin justificată, adusă directorului Pavel Savin, identificat cu însăşi instituţia ce conducea. Pentru a spori aceste condiţiuni, în 1908, s=a cumpărat hotelul Victoria, alăturat localului Seminarului.

In cursul primului război mondial, în august 1916, în localul Seminarului a fost organizat un spital pentru ostaşii răniţi, fiind condus de directorul P. Savin, în calitate de administrator, avînd ca secretar contabil pe Gh. Gr. Gheorghiu profesor de matematici la Seminar. După instalarea spitalului Brîncovenesc, din Bucureşti, în localul Seminarului, directorul P. Savin şi prof. Gh. Gr. Gheorghiu, au luat conducerea administrativă a unui alt spital militar Nr. 321, instalat în Scoala primară de lîngă Seminar, conducerea medicală a acestui spital avîndu=o un corp de medici francezi.

După război, directorul P. Savin şi=a reluat, în 1918, munca de gospodar, reuşind să creeze aceleaşi condiţii excelente de studiu şi viaţă pentru elevi, avînd mulţumirea de a=l mai conduce pînă în toamna anului 1921, cînd s=a retras.

In conducerea Seminarului, sub raportul culturii şi educaţiei, directorul P. Savin a avut un corp didactic, format din valoroşi membri ai învăţămîntului, între care: G. Aramă, Pr. I. Gotcu. Pr. D. Iordăchescu, Pr. I. Andreescu, Vasile Oiaga, Gh. Gr. Gheorghiu, C. Praja, D. Cădere, Lucian Roiu, N. Mazăre ş. a., de ale căror sfaturi şi sprijin s=a bucurat, într=o atmosferă de perfectă colegialitate. Prin munca asiduă şi devotată a tuturor celor care au lucrat în această şcoală, Seminarul Veniamin a dat un însemnat număr de absolvenţi vrednici, care au făcut cinste Şcoalei şi de care directorul P. Savin era foarte mulţumit şi mîndru. In toată munca sa de educator al elevilor s=a bucurat continuu, de aprobarea, sfatul şi sprijinul constant ce i=a fost acordat de cei trei mitropoliţi, sub privegherea cărora a lucrat, ca şi de aceea a ministerului respectiv. In acţiunea sa de educare, directorul P. Savin a folosit toate mijloacele, pe care ştiinţa pedagogică şi practica sa, i le ofereau. Dar, paralel cu aceasta, a folosit, ca instrument principal de instruire şi educaţie şi alte forme de activitate, în interiorul internatului, mijloace şi metode pedagogice, prin care a reuşit să dezvolte o activitate culturală între elevi, să creeze o atmosferă familială între elevi, director şi personalul ajutător, şi să obţină, totodată şi o sporire a ordinei în viaţa internatului. In acest scop, a înfiinţat o Societate literară a elevilor din clasele superioare (IV=VIII) directorul fiind preşedinte fondator, iar profesorii şcoalei, membri fondatori.

In procesul verbal din octombrie 1908, de constituire a Societăţii respective, se arată că «sub imboldul Prea Cucerniciei Sale, Părintele Director, Pavel Savin, se înfiinţează o societate literară, cu numele «Boldur», nume dat în amintirea celui mai mare mitropolit, Veniamin Costachi». Primul preşedinte ales, al Societăţii, a fost

elevul I. Negoiţă, devenit, mai pe urmă, directorul de pioasă amintire al acestui Seminar. «Scopul Societăţii – se arată în acelaşi proces verbal de constituirea ei – este: a) a întreţine o bibliotecă (aceasta pe lîngă importanta şi bogata bibliotecă a Seminarului de care directorul P. Savin s=a ocupat cu o grijă deosebită), b) de a ţine şezători literare cu caracter cît mai apropiat de menirea elevi= lor seminarişti. «In intenţia directorului Pr. P. Savin a fost, ceea ce a şi devenit, ca această societate să fie nu numai un instrument de dezvoltare a preocupărilor ştiinţifice=culturale ale elevilor, ci şi aceea de a=l ajuta la promovarea, în ordine, a vieţei interioare a internatului, asociindu=i pe elevi la aceasta. Directorul P. Savin, preoţii, educatori=spirituali şi celălalt personal ajutător, au acordat o deosebită atenţie şi tot sprijinul acestei societăţi, a cărei activitate se desfăşura fără nici un amestec din partea personalului de con= ducere a Şcoalei. De obicei, activitatea societăţii începea în fiecare an şcolar, cu un Te=Deum oficiat, deseori, chiar de directorul P. Savin.

Societatea aceasta a avut o activitate apreciată, ca extrem de interesantă, dacă ne referim la subiectele alese, din diferite domenii de activitate intelectuală. Astfel, din domeniul teologic şi al credinţei, au fost susţinute conferinţe: Despre universalitatea credin= ţei; Valoarea credinţei; Adventismul; Sentimentul religios ş. a., din domeniul pastoralei: Educaţia creştină; Despre educaţie; Despre creştinism, doctrină care dă sens vieţii; Rolul Bisericii în dezvoltarea noastră naţională; Datoria preoţilor de a se îngriji de educaţia morală; Războiul şi morala; Creştinismul şi războiul; Caracterul apologeticei moderne ş. a. Din istoria religiunilor: Religia popoarelor primitive; Religia Egiptenilor; Religia Chinezilor; Mohamedismul; Budismul ş. a. Din domeniul istoriei şi literaturii: Importanţa litera= turii, Importanţa istoriei naţionale; Despre Eminescu, Despre Vlahuţă şi Caragiale; Despre opera de artă; Insemnătatea Mitropolitului Varlaam; Educaţia estetică, cum şi alte subiecte: Menirea noastră; Cum privim noi mediul în care vom intra ş. a. Activitatea socie= tăţii s=a impus şi a atras atenţia forului superior bisericesc. Unele şedinţe au fost onorate cu prezenţa Vicarului Nicodim Munteanu, mai pe urmă Mitropolit al Moldovei şi apoi Patriarh al României şi a celorlalţi vicari – arhiereii Antim Petrescu şi Grigore Leu, deve= niţi episcopi. Şi scriitorul M. Sadoveanu a participat, probabil, spre a=şi da seama de seriozitatea acestei activităţi, cu care ocazie a citit din opera sa. Despre aceasta, în procesul verbal al şedinţei, se scrie: «Cuvintele îi curgeau lin, limpede şi tărăgănat, din gură, ca apa, să fie sorbite cu atîta poftă de noi». Activitatea societăţii a antrenat şi pe preoţii spirituali: V. Bălănescu, C. I. Mitru şi C. Bobulescu, care participau la şedinţe, cu sfaturi şi îndrumări, ţinînd şi ei diferite conferinţe. Directorul P. Savin, le=a vorbit, între altele, şi despre «împrejurările aspre în care trăim şi în care ne vom dez= volta activitatea ca preoţi, dar fără ca aceasta să ne descura= jeze ci, arătîndu=ne realitatea, să ne pregătim sufleteşte pentru a le putea înfrunta, lucrînd, cu statornicie, în vederea înaltei ţinte, care ne este dată», iar prof. C. Praja le=a vobit despre «Războiul actual» din 1914 (Condica nr. 594, Arhivele Statului Iaşi). Directorul P. Savin, care urmărea îndeaproape această activitate, se bucura de întrecerea ce se desfăşura între elevii săi şi era mulţumit că, prin

această activitate, concepută de dînsul, cîştiga şi ordinea în viaţa internatului. In fine, pentru ca elevii clasei a VIII=a să cunoască şi să se deprindă cu practica bisericească (cu Tipicul), a organi=zat o capelă, unde, sub conducerea preotului spiritual C. Mitru, ei săvîrşeau această practică, atît de utilă lor.

Altă activitate, cu scop de a crea o apropiere liberă între elevi şi conducătorii lor, au fost excursiile anuale, îndeosebi, la Mănăstirea Bîrnova – nu prea departe de oraş; în cîntece şi voie bună cu tot ce trebuia pentru o zi în pădurea Bîrnova, toată şcoala: director, personalul ajutător şi personalul de serviciu, petreceau acea zi fără nici o stînjenire, fără programe organizate, decît cele spon=tane. Directorul se simţea foarte bine în această atmosferă şi se bucura de veselia elevilor. Aceasta se putea desluşi în privirea ochi=lor săi umbriţi de sprîncene stufoase, ca şi în zîmbetele lui destul de rare, în celelalte zile. Era o destindere sufletească de care şi dînsul avea nevoie. In asemenea situaţii, se bucura, ca un părinte, în mij=locul copiilor săi.

In scopul de a stimula şi recompensa activitatea desfăşurată în cadrul Societăţii Boldur şi bunele rezultate obţinute de elevi, la finele anului şcolar, organiza excursii de lungă durată spre a da elevilor posibilitatea să cunoască frumuseţile Patriei. Una dintre acestea este şi pelerinajul la mormîntul marelui voievod Ştefan cel Mare, mormînt aflat, atunci, pe teritorul Statului habsburgic. Cu tot avertismentul dat de director, ca elevii să se abţină de la orice manifestare naţională, pe pămîntul subjugat de imperiul habsburgic, ei, de îndată ce au trecut graniţa, au început să cînte cîntece patriotice, fără a avea vreo stînjenire, în această mani=festare patriotică. In cugetul său directorul se bucura de aceasta. A fost primul pelerinaj la mormîntul şi ctitoria marelui voievod, după acela făcut de studenţii români din Viena, la care a parti=cipat şi Mihai Eminescu pe cînd studia la Viena. După înălţarea unui pios serviciu religios, în limba română, s=a vizitat Mănăstirea Putna şi legendara peşteră a Sihastrului Daniil, iar pentru ca elevii să cunoască şi frumuseţea munţilor Moldovei, întoarcerea în ţară s=a făcut pe la Vatra Dornei, de unde, pînă la Piatra Neamţ, s=a călătorit pe plute, trecînd prin Toancele Bistriţei, atunci, por=ţile ei de fier şi pe la poalele muntelui Ceahlău vestitul Pion, evo=cîndu=se că, despre el vorbeşte şi scriitorul francez Al. Dumas, în nuvela sa «Strigoii Carpaţilor», tradusă în româneşte. A fost o excursie pe care elevii nu au uitat=o niciodată, mulţumindu=i direc=torului pentru aceasta.

Altă mare excursie este aceea făcută la Constanţa. Intrucît marea majoritate a elevilor nu călătoriseră cu vaporul şi nu cunoş=teau nici farmecul Mării Negre, directorul Seminarului a organizat excursia cu vaporul prin Galaţi, Tulcea şi Sulina, cu vizitarea aces=tor oraşe; iar de la Sulina la Constanţa cu vaporul pe mare. Entu=ziasmul elevilor a fost nebănuit de mare, iar directorul a fost încîn=tat şi foarte mulţumit de aceasta. Era, cu noi şi diaconul T. Stup=canu, profesor de muzică bisericească. La întoarcere, elevii au avut ocazia să cunoască şi vestita cîmpie a Bărăganului, pe care o cunoşteau din citit. La întoarcerea din excursie, mulţi elevi s=au

îndreptat spre casele lor, încît directorul s=a întors aproape singur la Iaşi, foarte mulţumit, ca să pregătească Şcoala pentru un nou an şcolar, renunţînd la odihna vacanţei ce i se cuvenea.

In ce priveşte activitatea ştiinţifică, directorul P. Savin, deşi poseda o aleasă cultură universitară, fiind licenţiat în istorie şi filozofie şi un bun cunoscător al problemelor de istorie bisericească, naţională şi universală, exegeză biblică, şi pastorală, n=a avut răgaz şi pentru o activitate ştiinţifică, creatoare. Totuşi, împreună cu Arhim. Iuliu Scriban, directorul Seminarului Central din Bucureşti şi cu Episcopul Nicodim al Huşilor, a publicat «Mica Biblie cu chipuri pentru folosinţa Şcoalelor şi a tuturor creştinilor», lucrare atît de utilă, că a trebuit să fie de mai multe ori retipărită. A mai publicat în 1904 «Cîteva cuvinte asupra înfiinţării şi activi=tăţii Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi, cu ocazia serbării centenarului său». De asemenea, a mai publicat «Patru Conferinţe».

Tratarea problemelor care l=au preocupat, arată nu numai ataşamentul lui constant faţă de cei de unde plecase, ci şi carac=terul lor legat de activitatea pastorală a preotului, cum şi ideile de care a fost călăuzit în pregătirea elevilor, principiile pedagogiei sale pastorale realiste. A mai publicat o broşură sub titlul: «Puterea rugăciunii» în biblioteca «Alinarea».

După o muncă atît de îndelungată, preotul Pavel Savin şi=a încheiat viaţa pămîntească lăsînd în urma sa o modestă casă, în strada Sf. Teodor din Iaşi, în care a locuit cu soţia pînă la înce=tarea lor din viaţă. Altă avere, în afară de numele său, cunoscut ca o personalitate stimată a Iaşului şi opera realizată, n=a avut şi n=a lăsat.

Aşa a fost preotul econom=stavrofor Pavel Savin; acestea i=au fost: viaţa, activitatea şi rezultatele obţinute prin muncă intensă, fără răgaz, pentru ridicarea sa ştiinţifică şi pentru îndeplinirea misiunii sale ca director al Seminarului Veniamin Costachi. Cine l=a cunoscut, a mărturisit şi mărturia este adevărată. Acest fiu de plugari simpli, pornit din satul copilăriei sale, a devenit unul dintre valoroşii slujitori şi continuatori ai operei marelui Mitro=polit Veniamin Costachi; ca preot, 47 de ani la Catedrala din Iaşi, ctitoria acestuia şi 22 de ani conducător al Seminarului Veni=amin Costachi, ctitoria aceluiaşi mitropolit.

Directorul Pavel Savin şi=a îndeplinit misiunea faţă de Bise=rica Ortodoxă Română şi faţă de popor, în slujba cărora s=a soco=tit a fi, pregătindu=le foarte numeroşi slujitori luminaţi şi devotaţi misiunii preoţeşti, cum şi alţi numeroşi oameni de ştiinţă înaltă, teo=logică, umanistă şi ştiinţifică, foşti elevi ai săi.

Prof. dr. N. T. BUZEA

A cincea adunare generală a Federației Luterane Mondiale, Evian-Franța, 14-24 iulie 1970

Federația Luterană Mondială a luat ființă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial. Din cele 75 de milioane de creștini luterani din lume, 70% alcătuiesc pînă astăzi această Federație.

Prima Adunare generală care a constituit Federația a avut loc la Lund în 1947; a doua a fost la Hanovra în 1952 cînd s-a discutat teologia Bisericii; a treia s-a ținut la Minneapolis în 1957 și s-a ocupat de problema dialogului dintre Biserica romano-catolică și Luterani; a patra la Helsinki în 1963 cu tema «Hristos astăzi».

A cincea Adunare Generală cu tema: «Trimiși în lume cu Evanghelia» proiectată, mai întîi, a se ține în Brazilia la Porto Alegre, a avut loc la Evian în Franța între 14-24 iulie 1970. Au fost peste 550 de participanți: delegați ai celor 78 de Biserici luterane care fac parte din Federație, majoritatea germani, delegați din America, și un mare grup de delegați din țările scandinave, observatori consultanți ortodocși, catolici, anglicani, reformați, invitați, vizitatori oficiali, ziariști, din toate continentele.

Cultul Luteran din țara noastră a avut delegat pe Eminența Sa Albert Klein, episcopul Bisericii Evanghelice-Sibiu, și pe pastorul Odőn Deak din Oradea.

Bisericile Ortodoxe invitate au trimis observatori-consultanți: Biserica Ortodoxă Română pe P. C. Arhim. Nestor Vornicescu; Patriarhia din Constantinopol pe Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Emilian Timiadis și Biserica Ortodoxă Rusă pe P. C. Protoiereu Pavel Sokolovsky.

Biserica romano-catolică a fost reprezentată prin Eminența Sa Cardinalul Ioan Willebrands; Centrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva prin Profesorul Dr. Nicos Nissiotis; Biserica Anglicană prin preotul Peter Day și Alianța Mondială a Bisericilor Reformate prin pastorul Arnold Mobbs.

Discuțiile au fost purtate asupra temei generale «Trimiși în lume». După conferințele ortodoxe de la Rodos și Chambesy, după Vatican II și după Uppsala 1968, Federația Luterană Mondială se străduiește să înrădăcineze în conștiința credincioșilor o participare responsabilă și activă în problemele sociale contemporane, o reglare a raporturilor între Biserică și lume. S-a scos în evidență că învățătura lui Luther despre justificare nu se mărginește numai la raportul dintre Dumnezeu și om, ci se extinde și asupra raportului dintre om și lume. Biserica are și misiunea de a sluji valorilor umane ale lumii. Se caută un mod nou de a fi și de a acționa în lume.

Tema principală a fost studiată pe secții: 1. Misiune și mărturisire; 2. Angajamentul ecumenic; 3. Responsabilitatea contemporană în problemele social-politice. Lucrările au fost deschise solemn prin slujba care a avut loc în Biserica romano-catolică din Evian și au continuat în Palatul Congreselor din localitate.

Cuvîntul festiv din biserică a fost rostit de pastorul Marc Lienhard, profesor la Facultatea de Teologie protestantă din Strassbourg. El a arătat că pînă acum au fost lipsiți de realism și de spirit de frățietate în cuvînt, în scris și în hotărîri. In prezent nu e nevoie de a găsi frunze pentru a acoperi această nuditate, ci numai de a privi în față realitatea. Trebuie o împărtire frățească a responsabilității, fiindcă lumea cerului începe de aici de pe pămînt. Aceasta este și viziunea Apocalipsului (21, 1-6). Trebuie să

fim încadraţi în realitate, în perspectiva lumii înnoite. Dumnezeu sălăşluieşte între popoarele împăcate. Trebuie să realizăm aici pe pămînt o parte din noul cer.

In perspectiva împărăţiei cereşti, a fi trimis înseamnă a fi cu cei care sufăr solidar şi a contribui la schimbarea şi îmbunătăţirea situaţiilor nesănătoase.

Preşedintele Federaţiei Luterane Mondiale, Pastorul american Fredrik Schiotz, a ţinut discursul de deschidere a lucrărilor în Sala Congreselor din Evian. El a afirmat, pornind de la expresia «trimişi în lume», că noi, fiind mîntuiţi prin har, trebuie să ne consacrăm toată viaţa «faptelor bune», săvîrşite în lume, în ansamblul umanităţii, că tema «trimişi în lume» va fi abordată în felul de a se pune întrebarea asupra posibilităţilor de a împărtăşi Evanghelia azi, într-o lume de transformări rapide; asupra angajamentului ecumenic la un moment cînd pereţii despărţitori din moştenirea istorică încep să cadă; drepturile omului sînt grav ameninţate, prin rasism, şi mai ales prin rasismul albilor, unde problema foametei şi a sărăciei este prezentă în două treimi ale umanităţii, unde fenomenul urbanizării provoacă criminalitate, poluare şi cheamă Biserica să vadă problemele epocii noastre. In concluzie, preşedintele a spus că responsabilitatea de cetăţean care se sprijină azi pe umerii fiecărui creştin este foarte importantă şi acest adevăr va comanda toate reflexiunile asupra raporturilor dintre Biserică şi Stat.

Incepînd cu ziua de 15 iulie, lucrările s-au desfăşurat în şedinţele plenare şi pe secţii.

In şedinţele plenare, delegaţii-observatori-consultanţi-ortodocşi au rostit mesaje din partea Bisericilor respective: Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia din Constantinopol, Biserica Ortodoxă Rusă; mesajele au fost primite cu multă căldură, hotărîndu-se ca în numele întregii Adunări, să se trimită cordiale mulţumiri. In cadrul discuţiilor delegatul Bisericii Ortodoxe Române a luat de mai multe ori cuvîntul arătînd rodnica colaborare care există astăzi între credincioşii tuturor cultelor din România.

Pînă la Evian 1970, niciodată n-a luat cuvîntul un cardinal catolic într-o Adunare a Federaţiei Luterane Mondiale. Acum, fiind invitat, Cardinalul Ioan Willebrands, preşedintele Secretariatului pentru unitate creştină de la Vatican, a venit şi a spus în şedinţă plenară că este bucuros de a se afla la această Adunare; el a prezentat un raport special alcătuit, în care a accentuat că Biserica trebuie să fie solidară cu lumea, pentru că în lume este trimisă. Biserica este trimisă în lume cu Evanghelia care ne va da astăzi puterea să depăşim deosebirile care ne separă. Cardinalul consideră că dialogul între luterani şi catolici este promiţător, dacă ei ştiu să se lepede de unele moşteniri ale secolului XVI, şi dacă folosesc perspectiva contemporană sec. XX. El a arătat că actuala teologie catolică înţelege mult mai bine personalitatea şi învăţătura lui Luther. Cardinalul Willebrands a consacrat lui Luther un capitol întreg din raportul său. El a spus că astăzi trebuie căutată calea restabilirii unităţii pierdute. Se impune o mai justă apreciere a luteranismului. Se recunoaşte că, în decursul secolelor, catolicii n-au preţuit just persoana lui Luther şi teologia catolică n-a expus totdeauna corect învăţătura luterană. Aceasta a dăunat adevărului, dragostei şi unităţii.

In ultimul deceniu se constată cu bucurie că savanţii catolici înţeleg mai exact reforma, figura lui Luter şi teologia sa. Această reorientare face posibil dialogul.

In timp ce aplauzele încă se auzeau, episcopul luteran Lilje, a adresat cuvinte de mulţumire cardinalului Willebrands.

In faţa acestei oneste atitudini catolice faţă de luterani, Adunarea de la Evian într-o ulterioară şedinţă plenară a salutat cu bucurie pe cardinalul Willebrands şi a spus că vede în această prezenţă o încurajare a eforturilor luterane depuse pentru întărirea comunităţii Bisericilor şi pentru slujirea lumii în comun. Această prezenţă este un gest semnificativ de ecumenism. Sînt recunoscători că raportul cardinalului este o contribuţie obiectivă pentru lucrările Adunării. (Se ştie că s-a discutat, acum cîţiva ani de zile, ca să se ridice anatema aruncată asupra lui Luther, de către Papa Adrian al VI-lea, la 3 ianuarie 1523. Dr. Michaelis judecător din Hamburg, s-a străduit pentru alcătuirea unei comisii mixte, alcătuită din catolici şi luterani care să studieze posibilitatea ridicării excomu-

nicării lui Luther. Demersurile au fost făcute în 1965 în vremea Conciliului II Vatican. In lumea catolică acest proiect a găsit anumite ecouri. De partea luterană, primatul Suediei Josefson a promis că va discuta această chestiune la conferința episcopilor luterani din Scandinavia; în rest luteranii s-au arătat reci în 1965). Luteranii la Evian 1970, în plină Adunare generală au spus că regretă sincer că frații lor catolici, uneori au fost ofensați în vremea unor discuții polemice. Cum Papa Paul VI în vremea celui de al II-lea Conciliu Vatican a cerut iertare pentru ofensele făcute de catolici luteranilor, așa și ei acum se roagă să fie iertați pentru greșelile asemănătoare. Se recunosc unii pe alții în dragoste. Vor întări dialogul luterano-catolic.

Comisia teologică a FLM a prezentat un raport Adunării în care s-a arătat că epoca comisiilor permanente de lucru este depășită. Astăzi spiritele trebuie să fie ajutate imediat a lua hotărîri în problemele arzătoare ale vieții practice. Se propune a se studia teologia Bisericilor tinere, problemele de etică socială, «trecerea credinței în fapte, justificarea în viață nouă».

Drept subiecte de studiu în viitor se propun: 1. Prezența lui Dumnezeu în lume; 2. Demnitatea persoanei umane și medicina modernă: 3. Temeiurile teologice ale drepturilor omului.

Comisia de evanghelizare raportează, între altele, că astăzi nu mai este potrivit a se legifera de Stat un anumit impozit ecleziastic de la cetățeni. Se sugerează că în predicarea evangheliei termenul de «misiune» poate fi înlocuit cu «apostolat», pentru că ideea de misiune s-a crezut a fi un drept al omului alb. Regretă că mai sînt bariere confesionale în calea apostolatului.

Eminentul teolog Kent S. Knutson a arătat într-un amplu referat că cei peste 500 participanți de la Evian trebuie să discute despre angajamentul lor în societatea modernă. El a spus că, dacă ne ocupăm prea mult de istoria trecutului, istoria ne va depăși. Biserica trebuie să aibă un rol de slujitoare în lume. In viitor, crede el, marile sinoade nu vor mai fi nici luterane nici catolice, ci creștine.

Pînă în ziua de 24 iulie cînd s-au închis lucrările, Adunarea a luat mai multe hotărîri în probleme de teologie, de ecumenism, de etică socială și de reorganizare a forurilor de conducere a Federației Luterane Mondiale. Avînd în vedere și hotărîrile Sinodului Vatican II, s-a discutat noțiunea de Biserică, Scriptură, Tradiție, Cult, Rolul Bisericii în lume, Evoluția în exegeza biblică.

S-a arătat că Luther a înțeles justificarea ca o succesiune de evenimente în istoria umanității. Creștinii trebuie să se angajeze în acțiuni concrete, să participe la dezvoltarea economică, să caute pacea, să pledeze pentru schimbarea nedreptelor orînduiri sociale. Doctrina celor două împărății la Luther n-a însemnat niciodată o totală separare între spiritual și secular. S-a precizat că scopul final al ecumenismului este unitatea. Apostolat înseamnă a lucra în lumea care este în afara Bisericii. Pentru ca toate țările să fie dezvoltate trebuiesc anumite schimbări în țările zise «bogate». Să fie instaurată justiția socială peste tot. In slujirea lumii, a păcii, trebuie să dispară diviziunile, războaiele, violențele, nedreptățile. Biserica este trimisă în lume pentru a sluji pacea. Pacea între oameni nu înseamnă numai lipsă de războaie, nu înseamnă nici menținerea unei situații existente, ci înseamnă un stil de viață umană și creatoare. Acesta este un proces dinamic. Menținerea păcii solicită o strategie a păcii.

Intr-o rezoluție specială, în ziua de 23 iulie, Adunarea a hotărît cu majoritate de voturi să susțină candidatura lui Dom Helder Camara, arhiepiscop catolic din Brazilia, la premiul Nobel pentru pace pe 1970.

In ședință plenară s-au primit încă patru Biserici Luterane în FLM: Biserica Evanghelică Luterană din India, Biserica creștină Indoneziană, Biserica Evanghelică Luterană din Africa de Sud-Vest și Biserica Luterană din Kenia.

S-a discutat și despre posibilitatea de a se crea o Federație protestantă mondială prin contopirea Federației Luterane mondiale și a Alianței Reformate Mondiale.

S-a ales un nou comitet executiv al FLM și un nou președinte; Pastorul Profesor Dr. *Mikko* Einar Juva. El este cel mai tînăr președinte pe care l-a avut FLM pînă acum, (circa 50 de ani). Este pro-

fesor de istoria Bisericii la Universitatea din Helsinki şi are o bogată activitate ecumenică. In discursul ţinut imediat după alegere el a spus că toţi creştinii trebuie să fie lucrători ai păcii şi au menirea de a contribui la marea operă de schimbare, care este în curs.

Fiecare individ are răspunderi în societate. «Sîntem trimişi în lume de Iisus Hristos ca să slujim lumea cu dragoste şi cu dreptate» a fost concluzia Adunării de la Evian.

Arhim. NESTOR

Iconari suceveni din secolul al XIX-lea

Suceava secolului al XIX-lea, important centru meşteşugăresc, n-a fost lipsită de talente. Intre acestea, un loc însemnat îl ocupă meşterii penelului.

In documentele bisericii Sf. Dumitru Suceava (Condica cununaţilor, 1819-1868, conscripţiile parohiei din 1822, 1836 şi 1848) o serie de cetăţeni sînt de profesiune «zugravi».

Aceştia sînt:

Ananie Zugrav,
Vasile Chiţescu [1]),
Vasile Suliman,
Ioan Ianovici,
Anastasie Zugrav,
Ioan Ianovici,
Nicolai Ianovici,
Iordachi Ianovici,
Ignatie Ianoviciu, monah.

Pe temeiul materialului documentar existent la parohia Sf. Dumitru Suceava şi al altor surse şi amintiri despre ei, încerc să-i urmăresc pe cărările vieţii lor, schiţînd o sumară biografie a fiecărui zugrav în parte.

Ananie Zugrav. Tinereţea şi adolescenţa zugravului sînt necunoscute. S-a născut la Suceava în anul 1744. A avut 5 copii: Vasile [2]), Nastasia [3]), Reveca [4]), Ioan [5]), şi Dumitru [6]). Niciunul din copii n-a îmbrăţişat meşteşugul zugrăvitului.

El şi-a început activitatea artistică spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

In anul 1792, a pictat iconostasul bisericii Adormirea Maicii Domnului din Suceava. Pe pervazul icoanei Sf. Arhanghel Mihail, din iconostas, rîndul de jos, partea stîngă, se află următoarea inscripţie în limba română cu litere cirilice: «Această icoană, împreună cu catapiteasma, s-au zugrăvit de Ananie Zugrav la vlet 1792. Dumnezeu să-l ierte». Este singura lucrare pe care i-o putem atribui cu certitudine. Nu ne îndoim însă, că i se vor fi încredinţat şi alte lucrări de pictură bisericească înainte şi după 1792, dar din lipsă de dovezi, nu putem spune care sînt acestea.

In biserica Adormirea Maicii Domnului din Suceava se găseşte o icoană, – Maica Domnului cu Pruncul în braţe, – lucrată în aceeaşi manieră, avînd un colorit şi un desen asemănător cu icoanele din tîmplă. S-ar putea ca şi această frumoasă icoană, să fie lucrată de mîna lui Ananie Zugrav.

In conscripţia parohiei Sf. Dumitru Suceava din 1822, o notiţă marginală, referindu-se la pictori, spune: «S-a dus la Cîmpulung cu totul». A murit la adînci bătrîneţe în acest oraş de munte, unde cu cîţiva ani în urmă, înmormîntase pe soţia sa, Ana. Nu cunoaştem ziua şi nici anul cînd s-a săvîrşit din viaţă.

Ioan Ianovici. S-a născut la Suceava în anul 1799. A avut şase copii: Nicolai [7]), Elena [8]), Maria [9]), Iordache [10]), Catrina [11]) şi Gheorghe [12]).

Doi din băieţi, Nicolai şi Iordache, au început să înveţe pictura, sub îndrumarea tatălui lor. Nu se ştie de la cine a deprins meşteşugul zugrăvitului şi nici nu se cunoaşte, cît de puţin, din activitatea sa de zugrav, întrucît nu s-a păstrat nici una din lucrările sale. A murit în anul 1854.

Anastasie Zugrav. Nu se cunosc lucrările acestui zugrav şi nici localitatea unde şi-a desfăşurat activitatea sa.

S-a născut la Focşani în anul 1794. Condica cununaţilor parohiei Sf. Dumitru Suceava, din 1822 pagina 9-10, înregistrează cununia sa

---

1) Pr. N. Pentelescu: *Zugravii suceveni, Vasile Chiţescu şi Vasile Suliman*, în Rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei Nr. 3-4|1967.
2) Născut în 1794.
3) Născut în 1798.
4) Născut în 1802.
5) Născut în 1804.
6) Născut în 1806.
7) Născut în 1822.
8) Născut în 1825.
9) Născut în 1828.
10) Născut în 1834.
11) Născut în 1836.
12) Născut în 1839.

la 29 octombrie 1822 cu Ecaterina Ivăşescu fiica unui negustor din Su=ceava.

Mihalache Zugrav. S=a născut în Iaşi în anul 1796. La 21 ianuarie 1823 [13]) a fost înregistrată cununia sa cu Reveca, fiica pictorului Ana=nie Zugrav din Suceava. Nu cu=noaştem alte ştiri în legătură cu viaţa acestui zugrav şi nici lucrări care să=i poată fi atribuite.

Ioan Ianovici. Viaţa acestui zu=grav ne este puţin cunoscută. S=a născut la Suceava în anul 1792. S=a căsătorit la 21 septembrie 1825 [14]) cu Safta Armanca din Ardeal, satul Sf. Miclăuşi.

Este interesant de reţinut un amă=nunt deosebit de important. Amin=tita condică a cununaţilor din anii 1819=1868, consemnează atît pentru mirele Ioan Ianovici cît şi pentru mireasa Safta Armanca aceeaşi pro=fesiune: «Zugrav». Este prima femee «zugrăviţă» cunoscută în Suceava secolului al XIX=lea.

O întrebare care se pune şi la care voi încerca să răspund, este aceasta: la ce şcoală s=a iniţiat în arta picturii, această femee venită din Ardeal?

In studiul său «Meşteşugul de pic=tură şi sculptură în trecutul româ=nesc», apărut în 1906, Nicolae Iorga, referindu=se la săpăturile în lemn din veacul al XVIII=lea spunea: «Artiştii care fac asemenea lucrări, nu mai sînt deci călugării. Sînt meşteri din lume, oameni umili, care n=au măcar un nume de fami=lie, ca să=i putem deosebi unii de alţii... Totuşi ei fac o şcoală, o şcoală serioasă, mare şi puternică. Zugravii munteni străbat toată ţara, împodobind pentru preţuri foarte mici, cît să=i ajute să trăiască, pînă şi bisericile satelor depărtate, care se învrednicesc de o podoabă cu to=tul cuviincioasă. Nu numai atîta, nu numai că ei dau ţăranilor noştri privelişti, care le înalţă gîndul şi le curăţă inima; ei trec hotarul, ajung în Ardealul plin de Români ca şi dînşii şi unde se învoieşte a plăti vreun cleric mai bogat în ţi=nutul Sibiului (Poiana), în ţara Ol=tului, ei zugrăvesc frumos ca în «Ţară». Cutare călugăr din schitu=rile ardelene, cutare sătean, cutare femee chiar, care ajunge astfel «zu=grăviţă», învaţă de la dînşii şi ast=fel pînă astăzi trăieşte în Ardeal, o astfel de şcoală ţărănească, ce porneşte de la aceşti vechi maeştri rătăcitori ai meşteşugului bisericesc. Şcoala se manifestă serios la Săliş=tea Sibiului şi în cea mai ciudată şi sălbatecă formă a ei, la Nicola, lîngă Gherla» [15]).

Asemenea şcoli de pictură au mai existat şi în alte centre cu tradiţii de zugravi. Astfel, avem un centru maramureşean (cu localitatea neiden=tificată), altul în Haţeg, un centru la Bihor şi în fine marele şi vechiul centru de la Şcheii Braşovului [16]).

Răspunsul la întrebarea de mai sus îl aflăm aici. Putem afirma cu certitudine că şi Safta Armanca s=a iniţiat în meşteşugul zugrăvitului la una din aceste şcoli.

Trecînd munţii, ea a venit în Moldova şi a poposit la Suceava unde şi=a ales ca tovarăş de viaţă şi de muncă tot un zugrav. Ne mai putem întreba, dacă n=au fost cumva tovarăşi de ucenicie la una din şco=lile de pictură din centrele amin=tite mai sus.

Spre marea părere de rău, nici una din lucrările acestor doi soţi zugravi nu ne=a parvenit. Dacă sînt prin bisericile din Suceava şi îm=prejurimi, sau prin casele credin=cioşilor icoane pictate de ei, ele nu se pot identifica, nepurtînd semnă=turile lor.

Nicolai Ianovici. Este zugravul cel mai înzestrat şi de la care ne=au rămas cîteva lucrări valoroase.

S=a născut la Suceava în anul 1822. Este primul între cei şase co=pii ai zugravului Ioan Ianovici [17]). In anul 1849 s=a căsătorit cu Elena Galin, fiica preotului din Burdu=jeni. Solemnitatea cununiei reli=gioase a avut loc în biserica Mă=năstirii Teodoreni din această loca=litate. Soţia i=a adus pe lume cinci copii: Porfira [18]), Ana [19]), Dumi=tru [20]), Vasile [21]), şi Constantin [22]).

---

13) Condica cununaţilor, 1823, p. 10=12.
14) Idem 1825, p. 21=22.

15) N. Iorga: Scrieri despre Artă, p. 164, Editura Meridiane, Buc. 1968.
16) Aug. Bia̯dian: Despre vechile icoane româneşti pe sticlă şi tematica lor. B. O. R. nr. 11=12|1957 p. 1231.
17) Timp de un secol, au trăit în Suceava mai multe familii purtătoare ale acestui nume. Spre sfîrşitul secolului al XIX=lea şi=l vor schimba în Ianovici.
18) Născut în 1850.
19) Născut în 1853, decedată în fragedă vîrstă.
20) Născut în 1855, decedat în fragedă vîrstă.
21) Născut în 1858.
22) Născut în 1860.

Dragostea părintească se revarsă din plin asupra copiilor. Toţi ai casei sînt mulţumiţi şi fericiţi. Dar fericirea pămîntească are scurtă durată. Intre anii 1862-1863, moartea nemiloasă răpeşte căminului familiar pe soţia zugravului. Rămas văduv, cu trei copii mici, dintre care cel mai mare nu avea decît vreo 12 ani, se răcăsătoreşte cu Zahara, văduvă după Ilie Buleandră[23]). Cununia religioasă s-a oficiat în biserica Sf. Dumitru-Suceava, la 27 februarie 1864. Soţia a venit în noua gospodărie cu trei copii din prima ei căsătorie: Grigorie, Tecla şi Maria, sporind astfel simţitor grijile familiare.

Creşterea copiilor i-a preocupat în mare măsură. Copiii, la rîndul lor, au fost buni şi harnici. Băieţii din prima căsătorie, Vasile şi Constantin, au trecut în Moldova, unde au întemeiat vrednice gospodării.

Vasile a avut patru copii: Maximilian[24]), Emilian[25]), Nicolae[26]), şi Eugenia[27]).

Constantin s-a căsătorit la Botoşani. Cu prilejul acesta, bătrînul tată îi trimite din Suceava, la 10 martie 1887, o scrisoare pe care o reproducem mai jos.

Dorite Costachi!

«Iţi trimit blagoslovenie părintească să trăiţi mulţi ani şi fericiţi, să trăiţi bine, să vă iubiţi unul pe altul, că cine să iubesc dintr-untîi, apoi şi la bătrîneţe şi Dumnezeu ajută.

Voiajuri mai puţine să faceţi pe la prieteni, că din pricina voiajurilor sînt multe case nenorocite prin România.

Intre 6 februarie am primit 6 f. şi între 5 martie tot 6 f. am primit, pentru Landstrum, nu-ţi pot încă nici un răspuns aţi trimite, pentrucă nu să ştie cum are să fie.

Multe complimente cuscrii şi o rog din partea mea, ca să vă mai înveţe la gospodărie, ca să ştiţi cum îi la gospodărie».

Rămîn al vostru părinte,
N. Ianovicz.

N. Ianovici a primit cele dintîi noţiuni de desen în casa părintească, tatăl său fiind zugrav. De la el au rămas cîteva icoane pictate în ulei pe lemn. Sînt lucrări destinate membrilor familiei. Cu fiecare icoană zugrăvită, se lega cîte o amintire familiară: naşterea unui copil, căsătoria unui membru din familie, o zi onomastică etc.

Dăm mai jos lucrările rămase de la acest zugrav:

1. O icoană înrămată, pictură în ulei pe lemn, în care este reprezentată tema Deisis. In partea dreaptă, jos, este scris anul în care a fost executată, 1873. Se distinge prin frumuseţea coloritului şi bogăţia veşmintelor. Iisus Hristos-Mare Arhiereu, stînd în jeţ Impărătesc, este îmbrăcat în veşminte de culoare roşie-vişinie. De aceeaşi culoare ca a Mîntuitorului este şi veşmîntul Maicii Domnului. Sf. Ioan Botezătorul, din stînga, este îmbrăcat într-o haină de piele de animal. El susţine cu mîna stîngă o cruce, pe care este încolăcit un şarpe. Icoana a fost achiziţionată de preotul Nicolae Pentelescu, de la nepoata zugravului, doamna Leontina Varzari din Suceava.

2. O icoană, pictură în ulei pe lemn, pe care sînt reprezentaţi Sf. Constantin şi Elena susţinînd o cruce. In prezent icoana se găseşte în posesia doamnei Cornelia Ianovici din Craiova, văduvă după Nicolae Ianovici, fost colonel de artilerie, nepotul zugravului.

3. O icoană de mici dimensiuni, pictură în ulei pe lemn, pe care este reprezentat Sf. Ioan cel Nou de la Suceava. Tunica sfîntului este albastră, iar mantia roşie.

Dintre icoanele ieşite din mîna acestui zugrav şi cunoscute, aceasta le depăşeşte pe toate fiind foarte frumoasă. Are un colorit plăcut şi un desen mult mai reuşit decît cel întîlnit la alte icoane lucrate de el. Icoana se găseşte la doamna Aglaia Bereznitchi, nepoata zugravului.

4. O icoană, pictură în ulei pe lemn, pe care este reprezentat, în centru, Mîntuitorul Iisus Hristos, iar pe laturi, cei doisprezece apostoli. Această icoană se găseşte în posesia doamnei Cornelia Ianovici din Craiova.

In Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Suceava se află două icoane lucrate de acest zugrav şi anume: O icoană în care este reprezentat Mîntuitorul Iisus Hristos, iar alta cu Maica Domnului purtînd Pruncul

---

23) Un frate mai mic al acestuia, Anton, a pribegit în Moldova, unde s-a căsătorit şi a dat ţării şi poporului român, pe marele artist Tony Bulandra.
24) Profesor la Galaţi.
25) Ing. Petrolist la Cîmpina.
26) Colonel de artilerie la Craiova.
27) Decedat la Iaşi.

în braţe. Sînt lucrări de tinereţe ale zugravului (1849-1850). Coloritul este bun, dar desenul mai puţin izbutit.

Una din nepoatele zugravului îşi aminteşte că bunicul ei a lucrat la Părhăuţi, judeţul Suceava, refăcînd pictura din iconostas. Se mai spune că i s-a cerut să lucreze icoane pentru Mănăstirea Dragomirna şi pentru alte biserici.

Zugravul s-a bucurat de cinstea şi respectul sucevenilor. A fost multă vreme epitropul bisericii Sf. Dumitru-Suceava. In această calitate a făcut parte din comitetul pentru supravegherea lucrărilor de restaurare ce trebuiau să se efectueze la această biserică între anii 1888-1890.

A murit de «năduşeală» la 9 iunie 1890, şi a fost înmormîntat a doua zi, la 10 iunie, în cimitirul bisericii Adormirea Maicii Domnului din Suceava.

Iordache Ianoviciu. S-a născut în anul 1834. A fost fiul zugravului Ioan Ianoviciu din Suceava. La 8 februarie 1862, s-a căsătorit cu Maria, văduvă după Dumitru Bodnari. A primit primele iniţieri în pictură da la tatăl său şi a lucrat alături de fratele său Nicolae. Nu se cunosc nici una din producţiile acestui zugrav.

A murit de ftizie, la 31 ianuarie 1882, în vîrstă numai 48 ani.

Ignatie Ianoviciu (călugăr). In a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea a trăit, un timp, la Suceava ieromonahul Ignatie Ianoviciu care s-a îndeletnicit cu pictura.

S-a născut în Suceava la 3 ianuarie 1850[28]) şi a fost botezat de preotul Ioan Lemeni, la 6 ianuarie acelaşi an, primind numele de Ioan. Şi-a trăit anii copilăriei, în preajma mănăstirii Sf. Ioan de la Suceava, unde tatal său Constantin, creştin evlavios, avea un atelier de cojocărie în locuinţa sa.

Simţind o chemare lăuntrică spre viaţa monahală, s-a călugărit în anul 1876, devenind ierodiaconul Ignatie. In anul 1880, el a fost hirotonit în diacon pentru catedrala mitropolitană, iar în anul 1896, în ieromonah[29]). El a trăit o viaţă liniştită şi modestă. Ţinînd în mare cinste pravila spovedaniei, a rămas în amintirea foştilor studenţi în teologie din vremea sa, ca un foarte bun duhovnic.

S-a format ca pictor sub influenţa lui Epaminonda Bucevschi pe care căuta să-l imite[30]). A fost şi la Viena pentru a deprinde pictura.

Intre lucrările sale cunoscute menţionăm următoarele: O icoană, pictură în ulei pe lemn, în care este înfăţişat Proorocul Ilie, lucrată cu mult talent. In partea dreaptă, jos, se vede semnătura zugravului şi data cînd a fost executată, 1880. Icoana se află în biserica Sf. Ioan Botezătorul din Suceava. Alte două lucrări, ieşite din mîna acestui călugăr, se găsesc în biserica Sf. Dumitru – Suceava şi anume:

Un prapur pentru purtat la procesiuni; pe o faţă este înfăţişat Capul Sf. Ioan Botezătorul pe tipsie, iar pe alta, Sf. Impăraţi Constantin şi Elena, susţinînd o cruce. Sf. Constantin este îmbrăcat în tunică verde şi mantie roşie, iar Sf. Elena în tunică albastră şi mantie roşie. Pe prapur, în partea de jos, se află o inscripţie de danie, scrisă în limba română cu litere latine: «Acest prapur este dăruit bisericii Sf. Ioan Botezătorul den Suceavă, de Constantin şi soţia sa Ecaterina Ianonoviciu». Puţin mai jos, în partea dreaptă, se află semnătura zugravului, Ign. Ianoviciu, 1884».

O cruce procesională, pictură în ulei pe lemn, avînd pe o faţă Răstignirea, iar pe alta, Botezul Domnului. Sus, pe braţul vertical, Crucea are următoarea inscripţie de danie: «Este dăruită bisericii Sf. Ioan Botezătorul den Suceava, de poporenii den comuna Lisaura» 10 august 1884. Mai jos se vede semnătura zugravului.

Toate aceste lucrări sînt producţii de tinereţe ale zugravului. Regretăm că nu avem nici una din lucrările sale de maturitate.

A murit 2/15 februarie 1913[31]).

După cum se vede, puţine lucrări se pot lega de numele acestor zugravi. Cea mai mare parte din lucrările lor nu mai există astăzi. Unele s-au pierdut, altele nu se pot descoperi, nepurtînd semnăturile lor. S-ar putea ca prin biseri-

---

28) Arhivele Statului Suceava, Starea civilă. Parohia Sf. Nicolae Suceava 1850, 20 verso, nr. 1.

29) Schematismus der Bukowinaer gr. or. Arhiepiscopal Diöcese, für das Jahr 1909, p. 24.

30) Corneliu Gheorghean: «Bucovina în pictură» în Boabe de grîu, revistă de cultură, anul V, nr. 9, 1935, p. 550.

31) Schematismus der Bukowinaer gr. or. Arhiepiscopal Diöcese, für das Jahr 1913 p. 158.

cile din Suceava şi împrejurimi ca şi prin casele unor credincioşi, să mai fie icoane pictate de ei.

Lucrările lor au servit exclusiv bisericii. Aşa cum sînt ele nedesăvîrşite, pot constitui documente pentru studiul artei plastice româneşti, dintr-o anumită epocă, deci nu trebuiesc uitate. Fiecare icoană păstrează ceva din sufletul celui care a lucrat-o.

Inchei această succintă evocare, reproducînd cuvintele lui Nicolae Iorga: «Nu e de ajuns ca o ţară să dea talente; ea trebuie să ştie a le ţinea vii»[32]).

Pr. NIC. PENTELESCU

Observaţii privind ordinea mormintelor voievodale de la Rădăuţi

Cu un an în urmă, am publicat în această revistă o notă[1]), în care căutam o explicaţie pentru mormîntul cu inscripţia ştearsă, din dreapta naosului de la Rădăuţi. Ajunsesem la concluzia – pe care o menţinem – că acolo e mormîntul lui Petru I (1375-1391).

Reluînd cercetarea problemei mormintelor voievodale de la Rădăuţi, am ajuns la unele constatări interesante.

In stînga naosului sînt mormintele lui Roman I şi Ştefan I, dar nu în această ordine normală, *ci invers: întîi mormîntul lui Ştefan, apoi cel al lui Roman*. Cum se explică această inversiune? Logic ar fi să deducem că «Roman a murit ulterior lui Ştefan, succesorul său în domnie»[2]), cum a crezut prof. Sacerdoţeanu, şi cum am crezut şi noi[3]). In realitate, Roman cel eliberat la 9 decembrie 1400 nefiind identic cu voievodul, această ipoteză nu se poate susţine. Incă la 28 noiembrie 1399 Roman I e arătat ca răposat[4]), şi, de altfel, el murise încă din vara lui 1394, cînd a fost urmat la tron de Ştefan I.

S-ar mai putea presupune că la 1479-1480 noile lespezi n-au respectat locul vechilor morminte. O asemenea ipoteză trebuie înlăturată din capul locului, întrucît la Rădăuţi era Episcopie, deci un centru religios unde nu era posibilă inversarea lespezilor, aşezate, desigur, sub directă supraveghere domnească şi episcopală.

Neputînd accepta nici prima, nici a doua ipoteză, înseamnă că, în *1394, la moartea lui Roman I, primul loc din stînga era ocupat*. Trebuie să recunoaştem că e o constatare stranie, căci atunci ce explicaţie putem da inversiunii, dat fiind că răposaţii erau îngropaţi în ordinea morţii, unul după celălalt, în mormintele care, în mod firesc, *se succed cronologic, şi nu pe sărite*.

Prima menţiune documentară a mormintelor domneşti de la Rădăuţi datează din 6 iulie 1413 şi e mărturia, demnă de toată crezarea, a lui Alexandru cel Bun. El dăruieşte doamnei Anastasia, mătuşa sa[5]), fiica lui Laţcu vodă, domeniul Coţmani, cu condiţia expresă ca după moartea ei domeniul să treacă «în stăpînirea Episcopiei de Rădăuţi, a sfîntului Neculai, *unde sînt îngropaţi moşii noştri*"[6]). Din cele cunoscute pînă acum, la Rădăuţi se odihneşte tatăl lui Alexandru – Roman I (1391-1394) – dar e evident că *numai* tatăl nu poate fi definit drept «moşii noştri». Lipseşte verigа de legătură între tatăl şi moşii lui Alexandru. Aşa cum a presupus P. P. Panaitescu, şi cum am demonstrat în altă parte[7]), *Roman I era fiul lui Ştefan şi nepotul lui Bogdan I († 1367)*. Restabilind acest adevăr, afirmaţia lui Alexandru cel Bun capătă sens: la Rădăuţi sînt îngropaţi «moşii noştri», adică *nu numai tatăl, dar şi bunicul şi străbunicul*.

Al cui putea fi, prin urmare, primul mormînt din stînga naosului, ocupat deja la 1394, la moartea lui Roman? Cert este că mormîntul aparţine unui *Ştefan*.

Cunoscînd toate acestea, putem

---

32) Nicolae Iorga: «Scrieri despre Artă» p. 280. Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.

1) *Taina mormîntului domnesc de la Rădăuţi şi piatra de la Probota*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», 5-6|XLV (1969), p. 369-371; la nota 7 să se adaoge: «p. 8».

2) A. Sacedorţeanu, *Succesiunea domnilor Moldovei pînă la Alexanndru cel Bun* în «Romanoslavica», XI (1965), p. 235.

3) *Taina mormîntului domnesc...*, cit. mai sus, p. 371.

4) *D. I. R.*, A, 1|XIV, XV, p. 6.

5) Credem că era *mătuşa*, şi nu *soacra* lui Alexandru; v. Ştefan S. Gorovei, *Primii Muşatini, Contribuţii la istoria Moldovei între 1360 şi 1400*. Analiza şi interpretarea izvoarelor (în manuscris). Prezenta notă este un fragment din acest studiu.

6) *D. I. R.*, *cit.* nr. 37, p. 31.

7) In studiul citat la nota 5.

formula *o ipoteză*, care să explice inversiunea.

Ştefan a murit înaintea tatălui său, Bogdan I, şi a fost îngropat la Rădăuţi. Locul din dreapta fiind rezervat ctitorului, Ştefan a fost înhumat în primul loc din stînga. La 1479-1480, cînd s-au pus noile pietre, s-a considerat că «Ştefan voievod», a cărui lespede trebuia înnoită, e identic cu Ştefan voievod, care «a bătut pe Jigmont craiul unguresc la Hindov» [8]), singurul voievod cu acest nume amintit în cronici înainte de 1400. Cu ocazia acestei identificări, se va fi bănuit o neconcordanţă, dar, pentru a se înlătura orice bănuială, amănuntul cronicii a trecut, *în mod excepţional*, pe piatra de mormînt. Zicem *în mod excepţional*, pentru că pe nici una din pietrele tombale ale vremii, din Moldova, nu se fac asemenea aprecieri şi nu se dau asemenea amănunte în legătură cu voievozii. Nici pe piatra lui Ştefan al II-lea († 1447) nu s-a însemnat că a fost ucis de Roman, deşi amănuntul era cunoscut chiar de călugării de la Neamţ.

Că a existat o îndoială în privinţa identităţii personajului de sub lespede, ne-o arată şi faptul că lespedea lui Ştefan a fost pusă ceva mai tîrziu. Lespezile se succed astfel: Roman I (15.XII.1479), Laţco (20.I.1480), Bogdan, fratele lui Alexandru (25. I. 1480), Bogdan I (27. I. 1480), Bogdan, fiul lui Alexandru (30.I.1480), iar a lui Ştefan I e pusă *abia patru luni mai tîrziu, la 20 mai 1480.*

Credem, prin urmare, că ne aflăm în faţa *mormîntului lui Ştefan, fiul lui Bogdan I* şi tatăl lui Petru I şi Roman I.

Cum se explică atunci identificarea lui Ştefan cu învingătorul de la Hindău?

Aşa cum am presupus, s-a putut face o identificare forţată, din cauza faptului că Ştefan, fiul lui Bogdan, nu e cunoscut în cronicile noastre, ci numai în pomelnicul de la Bistriţa, sub numele, *deformat*, de Costea.

Ştefan I se pare că a murit în lupta de la Worskla, la 12 august 1399. Nu este exclus ca trupul să-i fi fost adus şi înhumat la Rădăuţi, în mormîntul bunicului său. Totuşi, şi în acest caz se ridică o întrebare: la 1399 mormîntul de după cel al lui Roman I era liber, căci Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, moare abia la 1407/1408; ce sens avea ca Ştefan I să fie înhumat într-un mormînt ocupat deja, şi nu într-unul liber, care urma după tatăl său? *S-ar părea*, deci, că singura ipoteză valabilă e că mormîntul aparţine lui Ştefan, fiul lui Bogdan I, ceea ce ar duce la concluzia că trupul voievodului Ştefan I, a rămas pe cîmpul de luptă, sau a fost înhumat în alt locaş.

Toate acestea rămîn simple ipoteze. Confirmarea sau infirmarea uneia sau alteia din ele nu o poate aduce decît descoperirea unor probe noi.

Şi încă ceva: prezenţa, în biserica episcopală, a mormintelor voievozilor pînă la Alexandru cel Bun, într-o vreme cînd bisericile, ca şi mănăstirile, erau proprietate particulară şi serveau drept necropole de familie, dovedeşte *unitatea şi continuitatea dinastiei moldoveneşti, de la Bogdan I pînă la Alexandru cel Bun*, contrar opiniei care dăinuie de la Haşdeu încoace, pînă azi, că, o dată cu Laţcu, familia lui Bogdan s-ar fi stins. Incă la 1490, cînd punea unele biserici sub jurisdicţia Episcopiei de Rădăuţi, Ştefan cel Mare ştia că acolo «zac sfîntrăposaţii înaintaşi *şi străbuni ai noştri*" [9]). De altfel, asupra problemei continuităţii dinastice vom reveni, în alt loc şi cu alte argumente.

ŞTEFAN S. GOROVEI

8) I. Bogdan, *Cronicile slavo-române*, ed. P. P. Panaitescu, 1959, p. 48.

9) *D. I. R.*, S|XV, nr. 124, pp. 131.

Recenzii și note bibliografice

Leopold Lentner (Prof. univ.), **Biblia gotică și fragmentele ei.** (În «Bibel u. Liturgie» 1/970, Viena).

Prima carte scrisă în limba germanică a fost o traducere, dar nu a operei unui scriitor grec sau latin, ci a Bibliei. Aceasta face legătura între spiritul antichității clasice și gîndirea seminților germanice, ce intrau în istoria Apusului. Au existat și mai înainte contacte între lumea antică și germani, dar erau de natură militară. La sinodul de la Niceea a participat și un reprezentant al goților creștini. — Autorul analizează diferite ipoteze formulate despre încreștinarea goților, menționează însă că nu se prea știa bine în ce chip au fost ei încreștinați. Cert e că, creștinismul goților și-a cîștigat importanța prin activitatea Episcopului arian Ulfila (Wulfila), născut pe la 332. In certele teologice pornite de Arie și culminate la sinodul de la Chalcedon (451) a fost implicat și creștinismul din Nordul Dunării.

Ulfila nu-i cunoscut ca autor de tratate teologice, dar a lăsat o traducere a Bibliei. Scriitorul Jordanes, pe la mijlocul secolului al VI-lea scria: «Wulfila, preotul și primatul goților, care le-a inventat și literele...»; iar Simeon Metaphrastul: «Urphilus, care a tradus sfînta noastră Scriptură din limba greacă în limba gotică...». Din Biblia lui Ulfila s-au păstrat fragmente în:

a) Codex Argenteus. Acesta cuprinde cea mai mare parte din Noul Testament. E un manuscris cu litere argintate și aurite, avînd caracteristicile lucrărilor bizantine și datînd din timpul lui Teodoric. Numirea: Codex Argenteus apare în 1597, iar legătura sa de argint e din anul 1665. Manuscrisul a fost dus, probabil de Sf. Liudger din Italia la Werden, împăratul Rudolf II l-a dus la Praga, iar de aici l-au luat Svedezii ca pradă de război și l-au oferit reginei Cristina. Din 1669 se află la Universitatea din Uppsala. Ordinea Evangheliilor e: Matei, Ioan, Luca, Marcu. Din cele 330 pagini ale codicelui azi mai sînt 187.

b) Codex Gissensis, pierdut în inundația orașului Giesen (R. F. G.) de către rîul Lahn. Datează probabil din sec. VI, din Egipt. Cuprinde fragmente din Evanghelia după Luca într-o limbă latină-gotică.

c) Codex Carolinus, palimpsest păstrat la Wolfenbüttel (R. F. G.) pe patru pagini în bilinguă gotică-latină, cuprinde 40 de versete din Romani 11, 33-36; 12, 1-5; 17-21; 13, 1-5; 14, 9-20; 15, 3-13.

d) Codices Ambrossiani, numit astfel după Biblioteca Ambrosiana din Milano, unde a fost descoperit în 1867 de Cardinalul Angelo Mai, cuprinde fragmente: 1) Ambr. A., 190 pagini lizibile, 2 nelizibile, plus 4 pagini aflate la Turino (Cod. Taurinensis). Aici sînt toate epistolele pauline, exceptînd cea către Evrei. 2) Ambr. B., 155 pagini cu epistolele pauline exceptînd cele către Romani și Filipeni. 3) Ambr. C.: 2 foi cu fragmente din Matei 25-27; 4) Ambr. D.: fragmente din Vechiul Testament;

e) Texte scripturistice gotice cuprind Șkeireins (explicații) la Evanghelia după Ioan.

f) Citate evanghelice în limbă și scriere gotică, cuprind Collectio scriptorum.

g) asemenea și manuscrisul Alcuin (sec. 9-10). Auxentius, biograful lui Ulfila, scrie despre acesta că dispunea de pregătire extraordinară predicînd în limba greacă, latină și gotică. Numai în condițiile acestea i-a fost posibil să creeze scrierea corespunzătoare și să facă traducerea Bibliei. După unii Ulfila a combinat un alfabet

autohton, o runo-graeca apărută în relaţiile gotice-grece, cu o latinograeca gotică-balcanică. În orice caz nu-i vorba de o limbă populară în uz general, ci de o limbă creată special pentru traducere. Era o creaţie nouă, în legătură strînsă cu greaca. Mediul din care a răsărit opera lui Ulfila, a fost cultura mixtă latină-grecească din provinciile nord-estice ale imperiului. Deci scrierea runică inventată de goţi şi alfabetul, înrudit cu ea. din manuscrisul gotic au la bază un amestec de elemente latine şi greceşti. Traducerea episcopului got Ulfila nu-i scrisă cu litere runice, ci greceşti. În ce priveşte textul utilizat de Ulfila pentru traducere, discuţiile de precizare încă nu s-au terminat.

În orice caz Episcopul Ulfila şi-a cîştigat un mare merit cu traducerea făcută, întrucît a creat limbă.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

Tine Govaart-Halkes [1]). **Auf der Suche nach neuen Autoritäts und Gehorsamsformen in der Kirche.** (În căutarea de noi forme de autoritate şi ascultare în Biserică). (În «Concilium» 11/1969).

Ca introducere în tratarea subiectului, autoarea menţionează că aproape în toate domeniile se caută noi forme de autoritate. Desigur, în căutarea aceasta trebuie să se ţină seama de *omul* de azi. In felul acesta mulţi oameni se descoperă pe ei înşişi, se cunosc în chip nou pe ei înşişi, mediul şi lumea. Acestei experienţe îi dau apoi o nouă formă, voind să aibă şi responsabilitate pentru ea. Acest «om major» voieşte să cunoască şi structurile în care trăieşte, să cunoască hotărîrile şi schimbările care-l privesc. Dintre aceşti «oameni majori», cei care sînt creştini – noteează autoarea – constituie împreună Biserica lui Hristos şi, desigur, lor le revine şi responsabilitatea pentru «forma» Bisericii şi pentru activitatea ei în lume. Bisericii întregi i-a încredinţat doar Hristos propoveduirea şi înfăptuirea mîntuirii. Dumnezeu s-a adresat credincioşilor pentru ca ei să-i dea un răspuns; le-a dat un nume ca să poată fi chemaţi. Biserica, comunitatea ca atare, este misionară, avînd datoria să propovăduiască mesajul dreptăţii, iubirii, împăcării şi mîntuirii dat de Hristos, fapt ce impune responsabilitate şi masei credincioşilor, nu numai deţinătorilor de funcţii în Biserică.

Reţinut trebuie însă că mijloacele necesare pentru a da Bisericii posibilitatea să fie un «bun instrument pentru mîntuire» trebuie să fie corespunzătoare trebuinţelor credincioşilor şi culturii dintr-un timp sau altul. Biserica va trebui, deci, să fie totdeauna astfel structurată, încît să poată presta credincioşilor servicii optime. Faptul impune însă «creştinismul major» ca să supună noţiunile de «autoritate şi ascultare unui proces de gîndire critică».

Se impune întrebarea: cum funcţionează «autoritatea» într-o Biserică responsabilă, căreia credincioşii, fără îndoială, au datoria să-i dea ascultare? Autoritatea aceasta va funcţiona – răspunde autoarea – dacă ea va înţelege bine «semnele timpului» şi va interpreta corect mesajul biblic. Iar semnele timpului actual indică un nou concept despre demnitatea umană, despre relaţia dintre oameni, un sentiment sporit pentru dreptate şi pentru condamnarea oricărei discriminări, pentru libertate, responsabilitate ş. a. In consecinţă, autoritatea în Biserică trebuie să arate că ea se află în *această realitate*, pe care trebuie s-o respecte şi nu să se teamă de ea, – mai trebuie să arate că ţine seama de interpretările date «semnelor timpului». Apoi, atît cuprinsul cît şi forma exercitării autorităţii într-o Biserică responsabilă trebuie să aibă ca suport dreptatea. Noua formă de autoritate mai trebuie să ţină seama de faptul că azi, în stabilirea identităţii umane a intervenit o deplasare de la «eu» la «noi». Psihologia relaţiei a luat adică locul psihologiei personalităţii. Accentul nu stă acum exclusiv pe *ego*, pe partea încă necunoscută a eului meu, ci pe reţeaua relaţiilor dintre mine şi oameni pe care-i întîlnesc.

Dacă mai înainte dispuneau de autoritate în primul rînd cei care se ridicau deasupra celorlalţi, acum

---

1) Autoarea, romano-catolică, cu studii teologice făcute la facultăţile teologice de pe lîngă Universităţile din Utrecht şi Nimwegen (Olanda) activează în prezent la «Grupele pastorale» de la Universitatea Nimwegen.

purtătorilor de autoritate li se pretinde să ştie a trăi în «relaţii de convorbire» cu semenii, să fie dispuşi să-i asculte şi de ceea ce au auzit să ţină seama în răspunsul lor, pentru a ajunge astfel la «responsabilitatea comună». Este deci o deplasare de la «eu» la «noi». După acest concept şi în Biserică autoritatea va putea înregistra succesele scontate, dacă purtătorii ei oficiali vor sta în permanent schimb de experienţă şi de sentimente religioase cu credincioşii. Autoritatea bisericească primeşte caracter pnevmatic, cînd se lasă sfătuită şi de cuvîntul lui Dumnezeu şi de experienţa credinţei. Avînd conştiinţa imperfecţiunii şi insuficienţei sale, ea trebuie să fie dispusă spre slujirea tuturor. Desigur, în legătură cu acest concept despre autoritate trebuie să stea şi un concept corespunzător despre ascultare. Ascultarea nu-i tocmai o «chestie simplă» pentru cel care voieşte să acţioneze cu libertate, fiind ispitit să suprapună ascultarea de propria conştiinţă ascultării de o autoritate care uneori i se pare că se opune propriei conştiinţe, precum uneori i se pare că nici autoritatea Bisericii nu-i în deplină concordanţă cu autoritatea cuvîntului evangheliei. De altfel în timpuri de «criză de autoritate», ascultarea nu-i o virtute tocmai îndrăgită. Deci şi aici e necesară o interpretare corectă a *ascultării bisericeşti*. Voia lui Dumnezeu trebuie cunoscută prin efort comun, – între «autoritate» şi «ascultare» trebuie să fie un dialog continuu şi atunci va dispare orice tensiune între ele. Cînd autoritatea bisericească are conştiinţa slujirii, stînd în legătură cu toţi membrii Bisericii, – ea dispune de prestigiul necesar pentru îndeplinirea completă a misiunii sale şi atunci are şi ascultare deplină.

Autoarea menţionează că se caută noi forme de autoritate şi ascultare în Biserică, nu fiindcă purtătorii de azi ai autorităţii bisericeşti ar fi mai puţin corespunzători decît antecesorii lor, ci fiindcă azi gîndirea şi activitatea credincioşilor a evoluat. Aceştia doresc o atitudine şi convorbire frăţească asupra diferitelor probleme bisericeşti şi o conducere bună nu exercită presiune asupra voinţei credincioşilor, ci crează o «voinţă unanimă».

Dar din expunerile autoarei, de confesiune romano-catolică, se înţelege limpede că are în vedere anumite curente noi din domeniul autorităţii bisericeşti manifestate în Biserica romano-catolică după al doilea Conciliu Vatican. E vorba de relaţia dintre autoritatea supremă şi Biserică şi episcopi (Sinodul episcopilor, Conferinţele naţionale ale episcopilor) – aceştia pretinzînd să fie consultaţi în toate problemele bisericeşti, revenindu-le şi responsabilitatea respectivă. Autoarea militează şi pentru acordarea mirenilor a unui cuvînt în anumite probleme bisericeşti. Apoi purtătorii autorităţii – scrie autoarea – trebuie să dea socoteală de cuvintele şi actele lor, pentru ca credincioşii să fie lămuriţi asupra diferitelor probleme. Exercitarea autorităţii trebuie să fie «organizată», – exercitarea puterii împărţită şi dreptul de veto liber. Misiunea Sinodului Episcopilor (înfiinţat după al doilea Conciliu Vatican) este ca în deplină frăţietate şi cu autoritate să contribuie la exercitarea supremei autorităţi în Biserică şi să aibă grijă ca toate hotărîrile luate să fie îndeplinite.

Conceptul acesta despre autoritate este nou în Biserica romano-catolică şi generează încă multă discuţie pro şi contra. Nu-i nou însă pentru Biserica ortodoxă, ci fapt practicat de la începutul istoriei sale, în deplină concordanţă cu organizarea primelor comunităţi creştine. Utilitatea acestui fel de «autoritate şi ascultare în Biserică» o probează şi organizarea Bisericii Ortodoxe Române. In Biserica Romano-catolică abia se experimentează şi militează pentru faptul acesta, în Biserica Ortodoxă el este realitate, cu deplină utilitate în timp.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

Gregoire de Nysse, **La vie de Moïse,** traducere de J. Daniélou, Paris 1968, p. 352

Volumul cuprinde traducerea în limba franceză a lucrării Sfîntului Grigorie din Nissa: Περὶ τοῦ Βίου Μωύσεως *(Despre viaţa lui Moise). Traducerea este precedată de o introducere (p. 1-42); textul original grecesc, ca şi cel francez este însoţit de note critice.*

Traducătorul este un cunoscut teolog apusean, profesorul şi decanul Facultăţii de Teologie din Paris, J. Danièlou, întemeietorul colecţiei

Sources chrétiennes. În această colecţie au apărut traduceri din operele Sf. Atanasie al Alexandriei — Despre întrupare, două apologii, scrisori către Serapion, Cuvîntări împotriva păgînilor — din ale Sf. Vasile cel Mare — Omilii la Exaimeron, tratatul Despre Sfîntul Duh, — din ale Sf. Clement Alexandrinul — Pedagogul, Stromata, Protrepticul, epistola către Teodosie, — din ale Sf. Ciril al Ierusalimului — Catehezele mistagogice — din ale lui Eusebiu al Cezareii — Istoria bisericească — din ale Sf. Ioan Hrisostom — către Teodora, către o tînără văduvă, opt cateheze, epistolă din exil, despre providenţă, despre feciorie... — Din ale lui Origen — omilii la Geneză, Exod, Numeri, Iosua, Cîntarea cîntărilor, Ev. Luca — din ale lui Tertulian, Teodoret din Cir, Teofil al Antiohiei — etc.

Din opera Sf. Grigore de Nissa s-a publicat lucrarea Despre crearea omului şi tratatul Despre feciorie, iar acum viaţa lui Moise. Viaţa lui Moise a mai fost publicată de J. Daniélou. Ediţia din 1968 se deosebeşte de cele anterioare prin faptul că utilizează şi alte ediţii critice la textul operelor Sfîntului Grigorie de Nissa, cum sînt cele ale lui Mussurillo şi Jaegar. Modificări importante nu se produc în text. Temelia rămîne totuşi textul statornicit de istorie de-a lungul veacurilor.

Traducătorul semnează o introducere în care tratează probleme în legătură cu Sf. Grigorie, cu mediul istoric în care el a trăit, cum şi cu opera sa.

J. Daniélou constată că Sf. Grigorie s-a născut pe la 330 în Capadochia. El a aparţinut unei distinse familii creştine. În lucrarea despre viaţa surorii sale, Macrina, Sfîntul Grigorie dă cîteva informaţii despre mediul în care s-a născut şi în care a trăit.

Ca episcop de Nissa el devine o personalitate din cele mai marcante în Biserica Orientului.

Scrierea Sf. Grigorie — Viaţa lui Moise — este precedată de o prefaţă proprie în care răspunde unei persoane, probabil un monah, care ceruse unele reguli cu privire la desăvîrşirea morală. Urmează partea principală în care se ocupă de viaţa lui Moise, despre renaşterea sa spirituală, rugul aprins, întîlnirea cu îngerul, plăgile din Egipt, ieşirea din Egipt, traversarea Mării Roşii, popasurile în deşert, mana, muntele teognosiei, cortul sfînt, veşmintele sacerdotale, tablele legii, umblarea pe căile Domnului etc.

În persoana lui Moise, Sf. Grigorie de Nissa vede un model de om desăvîrşit, un om frumos nu prin trăsăturile sale fizice, ci prin viaţa sa desăvîrşită din punct de vedere moral. Moise a reuşit să realizeze perfecţiunea posibilă, vădită de expresia «prieten al lui Dumnezeu», care i se dă. El n-a săvîrşit binele de dragul unei răsplătiri. Crezul lui Moise a fost acela de a dobîndi calitatea de prieten al lui Dumnezeu. În aceasta ar consta, zice Sfîntul, desăvîrşirea vieţii. Dacă ai obţinut aceasta, spiritul tău s-a ridicat la ceea ce este un adevărat sfînt, pentru că s-a făcut prin el pe pămînt, voia lui Dumnezeu.

Scrierea Sfîntului Grigorie despre Moise scoate în lumină trăsăturile esenţiale ale acestei mari personalităţi biblice.

Prof. N. NEAGA

Ion Creangă, **Opere** vol. 1-2, ediţie îngrijită, prefaţă şi note de acad. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1970.

A vorbi despre cel mai cunoscut şi mai citit scriitor român, despre care toată lumea ştie, atît din şcoală cît şi dintr-o elementară curiozitate literară, nu numai datele principale biografice ci şi conţinutul întregii opere, despre care s-au scris monografii şi teze de doctorat, fără a repeta idei şi formulări anterioare, înseamnă a dărui cu talent exegeze noi. Ceea ce ne propunem noi este însă o modestă prezentare a ultimei ediţii critice, apărută recent sub îngrijirea acad. Iorgu Iordan şi a studiului introductiv semnat de domnia-sa.

Opera lui Ion Creangă a fost studiată din toate punctele de vedere iar biografia şi personalitatea sa au constituit obiectul unor analize minuţioase, pentru care s-au excerptat documente dintre cele mai diverse. Cu toate acestea, actualizarea principalelor referinţe privind atît opera cît şi viaţa sa nu pot fi de prisos, din simplul motiv că «niciodată nu osteneşte cine aminteşte despre oameni iluştri».

La Ion Creangă datele biografice constituie punctele de reazim ale operei sale. Copilăria unui humuleştean de la mijlocul sec. al XIX-lea, cu întîmplările tipice dar şi cu amănunte ale unor fapte care se puteau petrece doar în anume timp şi anume loc, a fost descrisă cu o totală detaşare obiectivă, care a transformat paginile de autobiografie în pagini de literatură. Satul moldovenesc de sub munte, în care oamenii se ocupau mai ales cu prelucrarea lînii şi cu valorificarea produselor, dar şi cu agricultura, era bogat. Tradiţiile etnografice şi folclorice constituiau un motiv de mîndrie locală şi un criteriu de diferenţiere faţă de localităţile din jur. Toate aspectele caracteristice ale satului, şi, în primul rînd atmosfera caracteristică, pe care cel plecat la oraş o va compara cu noul mediu, constituie fundalul scrierilor lui Ion Creangă. Aceasta nu înseamnă o idealizare a unei lumi, care era firesc să nu fie omogenă în alcătuirea ei, ci reprezintă o stare de spirit, evocarea unui climat. Creangă n-a fost un «dezrădăcinat», care să viseze nostalgic la lumea pe care a părăsit-o. A închinat pagini numai acestei lumi pentru că era singura în care s-a simţit fericit. A transformat-o însă într-un simbol, cu valoare de mit. În creuzetul creaţiei, din realitate nu mai rămîne decît umbra încrustată în stînca care va fi opera literară, ca în urma unei explozii atomice umbra oamenilor pe ziduri. Recunoaştem o realitate familiară nouă, dar nu e cea brută, ci una reverberată de puterea magică a talentului. Lumea aceasta a crescut în el o dată cu el şi totul s-a adunat într-o sămînţă care, ieşind la lumină, a reprodus în ontogenie — filogenia.

Viaţa l-a ajutat să nu se îndepărteze de lumea satului. Şcoala, cea pe care a urmat-o la Fălticeni şi la Iaşi, şi unde avea colegi fii de ţărani, cît şi cea unde a predat, frecventată de copii nevoiaşi din mahalalele Iaşului nu l-a determinat să uite mediul în care crescuse. Dar, mai ales firea sa realistă, deschisă şi obiectivă, de răzăş chibzuit, de mucalit hîtru, de uncheş sfătos avea un «ce» care nu s-ar fi putut plămădi în praful uliţelor.

Povestirile lui sînt integrate copilăriei noastre, întîmplările copilăriei lui fac să ni se pară sarbede cele pe care le-am trăit noi. Pot fi compătimiţi cei care n-au citit opera lui Creangă, la fel cum sînt de compătimit cei care n-au intrat într-o pădure la răsăritul soarelui, să se desfete de priveliştea boabelor de rouă. In ambele cazuri imaginile ne îmbogăţesc sufleteşte şi le păstrăm toată viaţa. Perspectiva cerului văzută pe fundalul munţilor, a eternităţii răsucită pe firul unei ape, a istoriei străjuită de zidurile Cetăţii Neamţului şi a vitalităţii neamului admirată în flăcăii ca brazii, se încrustează numai într-o personalitate care a cunoscut plenitudinea bucuriei de a trăi. Amintirile lui Creangă adună, ca în faţetele unui cristal, toate luminile răsăritului şi splendorile aurii ale amurgului.

Transpusă pe alt plan, dar nu diferenţiată structural, lumea satului apare şi în povestirile sale. Într-un cadru fantastic, în care totul este hiperbolizat cu fast şi bogăţie, relaţiile umane rămîn aceleaşi şi în mentalitatea personajelor se recunosc criteriile de apreciere ale ţăranului. Adică, un realism care se vădeşte în orice împrejurare, care nu-l lasă pe erou «să-şi piardă capul» sau să cadă pradă deznădejdii pentru că ştie că elementele naturii îl vor ajuta sau că va găsi pînă la urmă o soluţie să iasă din impas. Această înţelegere a vieţii, a înţelepciunii că binele va birui totdeauna răul, este o trăsătură de caracter a omului de la ţară, trăit în mijlocul naturii, care a cunoscut echilibrul ce se stabileşte, mai devreme sau mai tîrziu, între toate componentele firii. Puterea purificatoare a faptelor bune şi puterea renăscătoare a speranţei că binele va birui determină personajele să fie pururi combative, melancolia şi pesimismul să nu existe ca stare de spirit, iar în momentele de amărăciune şi tristeţe o vorbă de duh să descreţească frunţile. Aspectul educativ este implicat, prin puterea tonică a exemplului pozitiv. Poveştile sînt parabole deghizate, în care învăţămintele se impun de la sine: să nu fii mîndru, să munceşti, să asculţi sfaturile bătrînilor, să fii bun etc. Nicicînd latura artistică şi cu cea moral-educativă nu s-a îmbinat într-un tot mai rotunjit şi şlefuit. De altfel, marele opere ale literaturii universale au evidenţiat

în primul rînd scopul moral, de mari îndrumătoare ale omului, de transformatoare ale lui. Prin înalta sa ţinută morală opera lui Ion Creangă se alătură realizărilor majore ale umanităţii.

Carte de căpătîi a intelectualilor de elită ai ţării noastre dar şi a milioanelor de cititori care au îndrăgit-o, opera marelui humuleştean este o permanenţă în realitatea cotidiană. S-ar putea spune că nu este nevoie de ediţii noi, ci de mereu alte tiraje. Cu toate acestea, punctul de vedere al exigenţelor editoriale nu s-a impus deplin. Nu a existat o ediţie *perfectă* a operei sale, adică una care să respecte întru totul limba originalului, să redea perfect particularităţile scrisului său. Ce s-ar înţelege prin aceasta? Scrierile, atît «Amintirile din copilărie» cît şi «Poveştile» au fost publicate, sub supravegherea scriitorului, în revista «Convorbiri literare». Aşa după cum reiese şi dintr-o scrisoare către Titu Maiorescu, Ion Creangă intenţiona să strîngă într-un volum tot ceea ce semnase, pe care să-l publice la editura «Socec», ceea ce n-a apucat însă să realizeze. Nu există, deci, o ediţie de autor, care să reproducă un text revăzut şi adnotat. Ediţiile ulterioare, dintre care prima a fost supravegheată de către fiul său, iar cea mai fidelă textului din «Convorbiri» este cea îngrijită de Gh. Kirileanu, nu satisfăceau toate cerinţele. Unii dintre editori au intenţionat să unifice variantele fonetice, în scopul de a realiza o oglindă a graiului moldovenesc reflectat în scrisul său. De fapt, simbioza dintre elementele caracteristice ale graiului moldovenesc şi cele aparţinînd aspectului popular, general pentru toată ţara, este mult mai puternică decît caracterele specifice graiului din satul său. Conştiinţa de scriitor a fost mai puternică decît afirmarea particularităţilor de vorbitor al limbii române, astfel că, în fraza strunită şi cizelată, cu caractere de oralitate evidentă, vorbirea poporului este sublimată, nu reprodusă. Poporul vorbeşte «în genul» eroilor lui Creangă, dar nu ca ei.

Fără să fie «culegător de folclor», reproducerea graiului popular, în aspectele lui caracteristice se face cu atîta fidelitate încît suspectăm de «înregistrare pe viu» ceea ce este rod al fanteziei şi talentului.

Acestui scriitor, care este viu prin limbă mai mult decît prin anecdotică, profesorul Iorgu Iordan îi dedică un întins studiu lingvistic. Făcînd o figură de stil, putem spune că studiul limbii este scris pe reversul foii pe a cărei faţă este analizată creaţia artistică din punct de vedere literar. In felul acesta, cele două aspecte esenţiale ale oricărei opere, inseparabile, se interpătrund iar lor li se adaugă, într-o infrastructură, analiza relalităţii care a generat opera, acea legătură care a transformat biografia în factor al creaţiei. Un mare lingvist dedică o amănunţită cercetare limbii unui mare scriitor român, făcînd prin aceasta o operă de necesară punere în adevărată lumină a caracteristicilor graiului şi a elementelor de limbă care, utilizate artistic, asigură sunetul inimitabil al operei lui Creangă. Cu deosebire, sînt reliefate mijloacele prin care se obţin efectele de oralitate ale stilului. «Deprinderea de a avea în faţă un partener duce la folosirea dialogului şi în cazul cînd situaţia obiectivă nu implică prezenţa unui partener. În această ipoteză, vorbitorul se dedublează oarecum, în sensul că joacă rolurile ambilor conlocutori, adresîndu-se sie însuşi, sau îşi închipuie prezent un partener cu care poate sta de vorbă. Creangă se identifică perfect, din acest punct de vedere, cu un povestitor popular. Deşi scrie, el are mereu în faţă nu pe viitorul său cititor, ci pe un ascultător, imaginar şi totuşi foarte real, căruia i se adresează necontenit şi de la care primeşte sugestii» (p. XXXI). Am reprodus un citat mai lung din analiza academicianului Iordan pentru că frumuseţea descrierii egalează, pe alt plan, pe cea a marelui povestitor. Subtilitatea observaţiilor, mulţimea detaliilor cuprinse în raza proiectorului său, minuţiozitatea cu care sînt judecate faptele de limbă sînt cîteva dintre meritele acestui studiu. El este un preţios instrument de lucru pentru lingvişti. Dar are şi remarcabila calitate de a fi pe înţelesul marelui public, realizînd prin aceasta un vechi deziderat al lingvisticii de a deveni accesibilă. O terminologie de specialitate riguroasă, dar nu absconsă, şi mai ales o claritate ca de cristal a stilului sînt mijloacele prin care studiul se pune la îndemîna tuturor.

Ezegezei iordaniene i se adaugă un aparat critic de mare precizie deoarece sînt judecate în paralel *toate* variantele fonetice ale cuvintelor lui Creangă. Sînt glosate toate expresiile şi locuţiunile, iar în notele explicative se dau toate indicaţiile privind retipăririle textului. Astfel, cele două volume cuprind întreaga moştenire rămasă de la Ion Creangă.

Corespondenţa şi polemicile cu cei care au atacat volumele de literatură pedagogică pe care le-a publicat constituie capitole mai puţin cunoscute ale activităţii lui Ion Creangă.

Ca învăţător, Ion Creangă a fost unul dintre cei mai talentaţi pedagogi ai vremii sale. Experienţei acumulată în cariera pe care o practica cu o mare dăruire i se adaugă o foarte bună pregătire de specialitate. De aceea, cele două manuale întocmite de el pentru elevii primelor clase primare au fost elogiate de către specialişti. S-au găsit însă şi răuvoitori care au scris pătimaş contra realizărilor sale. Acestora Creangă le răspunde cu demnitate, relevînd un talent combativ şi o logică în argumentare demne de mari polemişti.

Atîtea şi atîtea alte aspecte ale marii personalităţi a lui Ion Creangă ni se relevă din paginile ediţiei îngrijită de academicianul Iorgu Iordan, care-i luminează realizările şi ne luminează.

ZAM PAUL

Augustin Z. N. Pop, **Istoria Tipografiei în zona argeşeană şi a Oltului vestic,** Piteşti 1970 48 p. + 14 ilustraţii.

Eruditul profesor Augustin Z. N. Pop, a publicat, o nouă lucrare: «Istoria Tipografiei în zona argeşeană şi a Oltului vestic».

Autorul, un mare admirator al operei culturale desfăşurată în veacurile trecute pe pămîntul românesc, scrie studiul de care ne ocupăm, întemeiat pe o bogată şi exhaustivă biblicgrafie documentară. Lucrarea urmăreşte evoluţia artei tipografice româneşti din acest «sector reprezentativ al culturii naţionale» evidenţiind, cu «expresia simţirii recunoscătoare», «străda-niile meşteşugarilor şi cărturarilor din vechimea regiunei Argeş».

Autorul face judicioasa constatare: «Românii avură cărţile de cult înaintea altor popoare înaintate, fapt ce confirmă un timpuriu stadiu de cărturărie autohtonă exprimată prin tipar» (p. 8). Rudimentara tipografie compusă dintr-un «teasc de mînă şi cîteva săculeţe cu litere» cum o vedea Ion Bianu, a dat culturii româneşti «Liturghierul lui Macarie» *din 1508, Liturghierul, Octoihul şi Tetraevanghelul ieşite din mîna maestră a lui Macarie, au circulat şi la popoarele slave din vecinătatea noastră.*

Udrişte Năsturel cumnatul lui Matei Basarab, traducătorul din slavoneşte al romanului popular Varlaam şi Iosaf, *iar din latineşte a celebrei opere* «Imitatio Christi», *1647, prefaţează Antologhionul slavonesc din Cîmpulung-Muscel-1643. Prima lucrare apărută la Cîmpulung, este Molitfelnicul slavonesc din 1635 care a avut o mare circulaţie. La fel şi Psaltirea din 1636.*

Preţuind marea operă tipografică din vremea sa, bătrînul Voievod Matei Basarab scrie: «belşugul luminării nu va putea fi altfel cu putinţă, decît numai prin tipografie adică tiparniţă» (p. 13).

De la Cîmpulung, tipografia a trecut la Mănăstirea Govora, menită «să lumineze prin slovă pe români şi alte neamuri din jur» cum se exprimă Matei Basarab în precuvîntarea la Psaltirile din 1637 şi 1638. Cărţile govorene au fost pornite — spune autorul — în care cu fîn către ortodocşii din Transilvania, Oltenia şi Valachia şi chiar peste Dunăre» (p. 15).

Matei Basarab, în predoslovia Psaltirii din 1638, îndreaptă către urmaşi acest patetic apel: «Vă rog dar pe voi conlocuitorii ţării noastre şi mai ales pe voi fraţi ce veţi fi după noi şi după voia lui Dumnezeu veţi stăpîni această ţară, să păstraţi cu îngrijire acest dar, vreau să zic această tipografie, păzind-o cu îngrijire ca un dar preacinstit, păstrînd-o în stăpînirea voastră singură şi nevătămată în veci, căci este o comoară mai scumpă decît toate comorile pămînteşti, căci aurul şi argintul şi pietrele sînt comori scumpe ce înfrumuseţează numai vremelnic trupurile iar comoara aceasta înfrumuseţează sufletele omeneşti» (p. 16); iar în a

doua ediţie a Antologhionului, Voievodul cărturar Matei Basarab scrie plin de convingere pentru rosturile culturii din «ţara dacică»; «numai prin tipografie ne va fi cu putinţă să împlinim cele de datoria noastră» (p. 19).

După tipărirea Ceaslovului în 1640, teascurile govorene se mută la Mănăstirea Dealu în 1644, unde sub îngrijirea aceluiaşi Udrişte Năsturel se termină de tipărit Cazania începută la Govora şi unde se vor edita texte liturgice, de exegeză şi juridice (p. 18 şi 20).

O atenţie deosebită acordă autorul operei înfăptuită de Mitropolitul Ungrovlahiei, Antim Ivireanu, «meşteşugar inimos, turnător de slove, xilograf, poliglot zvelt pentru 6 limbi şi orator eclesiastic fără egal» (p. 20). El a dus «sfintele table ale tiparului» la Rîmnic, după ce a poposit la Bucureşti şi Snagov. Din teascurile ivirene de la Rîmnic cu «material tipografic nou», ieşiră cîteva opere de temelie românească şi ortodoxă: Tomul bucuriei, Floarea cuvintelor, Învăţătura pe scurt, Adunarea slujbei şi paraclisul, Evhologhionul, Octoihosul şi altele.

La acestea şi-a arătat iscusinţa tipograful Mihai Iştfanovici trimis de Brîncoveanu, care după înălţarea lui Ivireanu în fruntea ierarhiei eclesiastice, sprijinit de marele mitropolit, ridică meşteşugul tipografic la «stadiul cel mai înfloritor în Ţara românească».

De binefacerile tipografiei rîmnicene s-au bucurat şi Caucazul şi îndeosebi Ivirul locul de origine al lui Ivireanu, tipărindu-le la faţa locului, Evanghelia (1709) şi Liturghierul (1710).

Cărţile ieşite de sub teascurile de la Rîmnic au circulat pe «rotundul pămîntului românesc», aducînd o contribuţie strălucită la opera «de păstrare», de înaintare în frumuseţe a graiului naţional şi de unificare a conştiinţelor româneşti, chiar şi în perimetrele uniate şi de intens prozelitism calvin, anticipînd unirile firesti în configuraţiile statelor naţionale din 1859 şi 1918 într-o largă epocă în care Carpaţii şi Milcovul impuneau graniţe unei naţiuni sfîşiate în trei principate, sub stăpîniri felurite» (p. 25).

Autorul urmăreşte apoi dezvoltarea tuturor tipografiilor ce au urmat în zona argeşană, sfîrşind cu cele actuale, ca Tipografia «Artistica» devenită «Răsăritul» şi în sfîrşit Intreprinderea poligrafică «Argeş» — Piteşti cu secţii în Slatina, Rîmnicul Vîlcea, Cîmpulung, Curtea de Argeş şi Caracal.

Ţinînd seama şi de prezentarea grafică deosebită precum şi de aspectul estetic al lucrării cu minunate chenare luate din vechi izvoade, afirmăm că harnicul cercetător Augustin Z. N. Pop ne-a dăruit o carte demnă de trecutul glorios al tiparniţelor româneşti.

Pr. ORESTE GHERASIM

Calendarul Credința 1970

Episcopia ortodoxă română misionară din America editează, de cîţiva ani, Calendarul Credinţa, publicaţie religioasă şi culturală de prestigiu. Calendarul Credinţa pe anul 1970 cuprinde articole interesante şi variate.

Prea Fericitul Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în cuvîntul său introductiv «Spre noi împliniri», arată că această publicaţie, în noua sa formă, este «unul dintre mijloacele cele mai bune pentru propovăduirea credinţei creştine, ortodoxe, pentru păstrarea datinelor şi tradiţiilor româneşti şi, în egală măsură, pentru cultivarea legăturilor culturale şi spirituale dintre români, americani şi canadieni (sau dintre popoare). De asemenea, prin ţinuta sa spirituală şi literară, prin actualitatea problemelor teologice şi ecumeniste pe care le adresează credincioşilor, dar, mai cu seamă, prin promovarea spiritualităţii româneşti de pretutindenea, Calendarul «Credinţa» se înscrie ca o publicaţie religioasă şi culturală de prestigiu a românilor ortodocşi de peste hotare».

In paginile ce urmează, Prea Sfinţitul Episcop Victorin se adresează tuturor cititorilor printr-o caldă recomandare de a răsfoi filele calendarului înzestrate cu cuvinte şi pilde de învăţătură; el trebuie să fie primit «nu numai ca o carte frumoasă ca formă şi bogată în conţinut, dar şi ca o carte de îndrumări practice».

Articolul scris de I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, intitulat «Un Domn, o Credinţă, un Botez» (Efes. IV,5) pune accent pe necesitatea apropierii dintre creştini întrucît toţi au acelaşi Domn Iisus Hristos, o singură credinţă, cea în-

temeiată pe cuvîntul Evangheliei şi un singur botez prin care ne îmbrăcăm în Hristos. I.P.S. Sa stăruie pentru respectarea adevăratei învăţături a Bisericii.

Pr. Prof. Ioan G. Coman în articolul «Actualitatea gîndirii patristice» accentuează că filozofia şi gîndirea patristică sînt mereu actuale prin profundul lor umanism şi prin preţuirea ce o acordă lumii în general.

Despre «Rostul icoanei în cultul ortodox» scrie, în Calendarul Credinţa, Protos. Felix Dubneac. Cultul ortodox, după cum se ştie, dă o deosebită atenţie icoanelor care au o tematică bogată şi variată în tradiţii şi adevăruri creştine. Icoanele sînt «ca o Evanghelie deschisă» pentru credincioşi.

Iconomul stavrofor Costică T. Popa, scriind «Despre curăţia inimii», arată că viaţa noastră creştinească nu poate fi concepută fără curăţia inimii. Inima curată este un rod al «virtuţilor creştine, este grădina cu flori a faptelor bune, este forma care curăţă ispitele şi patimile, este izvorul cu apă limpede ce răcoreşte pe cel însetat».

In articolul «despre Evanghelie», iconomul stavrofor Ion M. Spăriosu se ocupă de originea Evangheliilor, timpul cînd au fost scrise, autorii Evangheliilor, destinatarii, unitatea şi universalitatea lor. «Sfînta Evanghelie este ca o fîntînă de apă vie care nu seacă niciodată... Din ea s-au adăpat părinţii şi strămoşii noştri, din ea ne adăpăm noi creştinii ortodocşi de astăzi şi din ea se vor adăpa mîine urmaşii noştri în dreapta credinţă mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos».

Un articol, de asemenea, interesant, este semnat de Arhim. Vasile Vasilachi: «Era cosmică în lumina creştină». Articolul scoate în relief faptul că omul este dornic de a cunoaşte cît mai multe taine din lumea aceasta; întotdeauna el este însetat de avînt şi progres, mereu angajat într-un salt în care întreaga omenire şi-a concentrat toate forţele ei - salt care a deschis porţile unei ere noi - «era cosmică».

Ierom. Antonie Leonida Plămădeală, în «Teologia şi lumea modernă», constată că «teologia va trebui să fie mereu cu antenele întinse spre schimbările care modifică fizionomia lumii, pentru că ea trebuie să fie mereu în slujba credinciosului, să-l înveţe credinţa dreaptă şi să-l îndrumeze spre fapta bună».

Pr. Prof. Dumitru Stăniloaie, scriind despre «Specificul Ortodoxiei româneşti», arată că aceasta este o ortodoxie populară, caracterizată printr-o familiaritate între oameni. «Spiritualitatea ortodoxă românească e deschisă realităţii, dar, în acelaşi timp, e preocupată de desăvîrşire, de omenie, pe care pune atîta accent. Preţuind pe om ca centrul universului, ea ştie că omul e puntea între toate».

Despre «Gîndire şi trăire românească» scrie Preotul Nicolae Bîrsan, reliefînd unele din calităţile din totdeauna cu care a fost înzestrat poporul român: omenia, dragostea, solidaritatea etc.

Protos. Nestorian Cicală, în aceeaşi ordine de idei, arată în articolul «Demnitate şi conştiinţă ortodoxă» că, printre bunurile sufleteşti cele mai de preţ pe care strămoşii ni le-au lăsat drept moştenire, sînt demnitatea românească şi şi conştiinţa ortodoxă».

Diferite ştiri în legătură cu unii domnitori ai Moldovei - Dragoş Vodă, Bogdan I, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi alţii - şi în legătură cu bisericile şi mănăstirile zidite (ctitorite) de aceştia - Bogdana, Moldoviţa, Putna, Voroneţ, Bălineşti, Arbore, Humor, Sucevita etc. - cuprinde articolul «Mănăstirile bucovinene», scris de Arhimandritul Paulin Popescu.

George Ursu semnează două pagini închinate «copilului minune» al muzicii corale româneşti, care este formaţia corală bucureşteană Madrigal. Infiinţat în 1963, mergînd de atunci din succes în succes, »Madrigal» cultivă, cu mare atenţie, valorile muzicale mondiale şi naţionale româneşti, impunîndu-se printr-o execuţie corală desăvîrşită.

Părintele Protopop Glicherie Moraru închină cîteva pagini duioase în amintirea Arhimandritului Ioachim Popescu, un om plin de bunătate, credinţă şi dragoste frăţească.

In articolul «Ce cuprind caietele lui Eminescu», Constantin Noica se ocupă de preţioasele însemnări referitoare la lecturi, conspecte, traduceri, fragmente de opere, versuri istorice sau filozofice, poezii în diferite variante ce s-au găsit în cîteva zeci de manuscrise ce aparţineau celui ce a fost luceafărul

poeziei românești – Mihai Eminescu.

Din articolul «Arghezi despre Eminescu», scris de Barutiu T. Arghezi, desprindem această frază: «El (Mihai Eminescu) e o icoană vie a sufletului nostru ridicat din întuneric și înălțat la lumină și Luceafăr. Homer, Goethe, Eminescu – o trinitate a culturii celei mai adînci a spiritualității oricărui tînăr aspirant la poezie, la literatură. Cînd i se vor găsi echivalențe adevărate în limbile altor popoare, Eminescu nu va mai fi român. El va fi universal».

Articol interesant, închinat lui Eminescu este și cel pe care îl semnează Ovidiu Papadima intitulat «Eminescu și cultura populară», din care se vede că marele poet a cunoscut întreaga noastră cultură populară, în toate dimensiunile ei.

Calendarul Credința mai cuprinde și o serie de povestiri și diverse poezii de G. Usatescu, Valeriu Anania, Ichim Dumitru etc.

Prezentat în condiții tipografice excelente, pe hîrtie de calitate superioară, Calendarul Credința este o cinste pentru dreptcredincioșii Episcopiei ortodoxe române misionare din America, pentru întîistătorul ei, P. S. Episcop Victorin Ursache, și pentru colaboratorii săi.

R. MIRONOVICI

Carte de rugăciuni pentru tot creștinul,

cuprinzînd rugăciunile de trebuință, însemnări de tipic și felurite povățuiri de folos dreptcredincioșilor, tipărită cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Editura Mitropolia Moldovei și Sucevei Iași 1967.

În editura Mitropoliei Iași, a fost tipărită, cu aprobarea și binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, o nouă și frumoasă carte de rugăciuni.

Apariția unei cărți de rugăciuni, aducătoare de hrană duhovnicească pentru fiecare creștin, este întîmpinată întotdeauna cu o deosebită bucurie și mulțumire sufletească.

Cartea tipărită de Mitropolia Iași, cuprinde cele mai trebuitoare rugăciuni la diferite împrejurări, situații, întîmplări și nevoi ale credincioșilor, psalmi, tropare, condace, icoase, povățuiri, învățături creștinești, orînduiri bisericești și elemente de îndrumare. Ea începe cu un «Cuvînt înainte» al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin care pe bază de texte biblice și citate patristice, arată: ce este rugăciunea, folosul, condițiile și valoarea ei; cuvîntul se încheie cu îndemnul dat credincioșilor de a citi «această carte cu osîrdie și de a face rugăciuni pentru toți oamenii, pentru Conducători și pentru cei din înalte dregătorii, ca să petrecem o viață pașnică și liniștită» (I Tim. 2, 1-2).

Întreg materialul este cuprins în 9 capitole.

1. Rugăciunile dimineții. Aici ni se dau principalele rugăciuni tradiționale, ce se rostesc după trezirea din somn: Împărate ceresc, Tatăl nostru, troparele dimineții, Ps. 50, Cuvine-se cu adevărat... etc.

2. Psalmi, rugăciuni și tropare, ce se rostesc la laudele bisericești.

3. Rugăciuni de seară: rugăciunile începătoare, Dumnezeule veșnice... rugăciune către sfîntul înger, păzitorul vieții, rugăciune către Sfînta Cruce.

4. Tropare și condace: de cerere, din Triod, de la sărbătorile împărătești și ale Maicii Domnului, la sfinții mari, la Paraclisul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu.

5. Un capitol nou, neîntîlnit în vechile cărți de rugăciuni: Condace și icoase la mai multe acatiste; al Sfintei Treimi, al Domnului Iisus Hristos, al Maicii Domnului, al Sfintei Cruci, al Sf. Nicolae, al Prea Cuvioasei Parascheva, al Sf. Ioan cel Nou de la Suceava.

6. Rugăciuni la felurite trebuințe: la începerea și după săvîrșirea lucrului, la masă, pentru binefacerile primite de la Dumnezeu, la necazuri și supărări, pentru călătorie, la caz de boală, la vreme de secetă, la ploaie prea multă, pentru ocrotirea de tunet, fulgere, trăznet și grindină, rugăciunea plugarului, pentru părinți, rude și prieteni, pentru fii, a soților unul pentru altul, în Postul Mare etc.

7. Rugăciuni la Sf. Împărtășire: înainte de Sf. Împărtășire și mulțumire după dumnezeiasca împărtășire.

8. Orînduiri bisericești: Cele 9 porunci ale Bisericii, Posturile mari în Biserica ortodoxă, zilele de post

în cursul anului, zilele posturilor în care se mănîncă peşte, zilele de post în care se mănîncă dulce, zilele şi posturile în care nu se fac nunţi, pomenirea morţilor, zilele în care nu se fac parastase, sărbătorile bisericeşti cu ţinere.

9. Sinaxar peste tot anul, unde dreptcredincioşii găsesc numele sfinţilor din fiecare zi, fiind aceasta necesar la invocarea lor, în rugăciunile de dimineaţă şi de seară.

Fiecare capitol este însoţit şi precedat de un text scripturistic, sau din cîntările rituale bisericeşti, în legătură cu conţinutul sau semnificaţia respectivului capitol.

Cartea, format portabil, în 222 p., hîrtie velină, are o înfăţişare plăcută şi atrăgătoare, este tipărită în două culori: negru şi roşu, cu 11 iconiţe şi 23 viniete, este bine cartonată şi legată în pînză, fapt ce contribuie la buna sa păstrare.

Pr. NICOLAE POPESCU

Cronica bisericească

A. — Bisericile surori

«Către o declaraţie de reconciliere»

Continuînd seria de consultări neoficiale, teologii ortodocşi şi cei ne-calcedonieni au avut a treia întîlnire.

În acţiunea de restabilire a duhului frăţesc şi a unităţii bisericeşti această întîlnire constituie un mare pas înainte.

Discuţiile purtate au scos în evidenţă acordul celor două tradiţii, dar şi unele diferenţe existente între Bisericile ortodoxe şi Bisericile ne-calcedoniene.

În legătură cu tradiţiile citäm din concluziile de la sfîrşitul dezbaterilor:

«Asupra esenţei dogmei cristologice, cele două tradiţii ale noastre, cu toate cele cincisprezece secole de separare, continuă să se găsească într-un deplin şi profund acord cu tradiţia universală a Bisericii: una şi nedivizată. Pornind de la doctrina cristologică, acordul nostru înfăţişează şi celelalte aspecte ale tradiţiei autentice».

În privinţa diferenţelor au ieşit în evidenţă trei probleme ecleziologice fundamentale şi anume:

a) Semnificaţia şi locul anumitor sinoade în viaţa Bisericii.

b) Anatematizarea sau canonizarea diferiţilor teologi cu opinii controversate.

c) Unele aspecte ale jurisdicţiunii cu urmări asupra unităţii bisericeşti.

De asemenea, din discuţiile purtate a rezultat că «o declaraţie de reconciliere» a Bisericilor trebuie pregătită de către o Comisie Oficială comună. Aceasta va trebui să ţină neapărat seama de discuţiile de pînă acum.

Tot la a treia consfătuire s-a constituit un comitet executiv special căruia i-au fost încredinţate anumite sarcini în legătură cu consultările teologice referitoare la apropierea Bisericilor.

Moartea Patriarhului Teodosie al VI-lea al Antiohiei. Alegerea noului Patriarh.

După o îndelungată și grea suferință, sîmbătă 19 septembrie 1970, într-un spital din Beirut, a adormit întru Domnul Teodosie al VI-lea, Patriarh al Antiohiei.

Rămășițele pămîntești ale fericitului întru pomenire ierarh au fost depuse în Biserica Sf. Gheorghe din Beirut. În ziua de 21 septembrie, s-a oficiat o slujbă de pomenire la care au participat toți întîistătătorii eparhiilor din cuprinsul patriarhatului Antiohiei, în frunte cu I. P. S. Ilie Sachivi, Mitropolitul Beirutului. La solemnitate au luat parte președintele Republicii Liban, președintele guvernului, miniștri, corpul diplomatic, conducătorii Bisericilor și ai diferitelor culte religioase.

În memoria marelui dispărut, guvernul Libanului a decretat doliu oficial. Postul de radio și-a întrerupt pentru cîtva timp emisiunile sale muzicale.

După terminarea solemnității de pomenire de la Beirut, corpul neînsuflețit al Patriarhului Teodosie al VI-lea a fost transportat la Damasc, reședința Patriarhatului Antiohiei, unde, în ziua de 24 septembrie, au avut loc funeraliile, săvîrșite în catedrala patriarhală.

Patriarhul Teodosie al VI-lea s-a născut la Beirut în anul 1886. Studiile le-a făcut la Facultatea de Teologie din Halki, de pe lîngă Patriarhia ecumenică din Constantinopol.

Avînd un suflet cu însușiri deosebite, regretatul slujitor al Bisericii antiohiene a fost ales, în 1922, Mitropolit al Tirului și Sidonului. El a condus această eparhie pînă în anul 1948, cînd a fost rînduit ca Mitropolit de Tripoli. La 14 noiembrie 1958, a fost ales Patriarh al Antiohiei.

Înaltul ierarh a lucrat activ pentru statornicirea spiritului de dragoste frățească între Bisericile Ortodoxe și între toți creștinii, fiind deplin convins că dragostea frățească este fundamentul puternic al ecumenismului creștin.

Prin moartea Patriarhului Teodosie al VI-lea, atît Biserica antiohiană cît și întreaga Ortodoxie au pierdut un reprezentant de seamă al vieții duhovnicești precum și un neobosit lucrător în slujba nobilei acțiuni de păstrare a unității ortodoxe.

A doua zi după funeraliile Patriarhului Teodosie, în scaunul de întîistătător al Bisericii Ortodoxe Antiohiene, Sfîntul Sinod a ales pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Ilie de Alep. Noul arhipăstor și-a terminat studiile la Facultatea de Teologie din Halki, în 1939, prezentînd lucrarea «Influența filozofiei grecești asupra școlii din Alexandria».

Bucurîndu-se de o mare popularitate în cercurile ortodoxe, alegerea sa ca patriarh a fost primită cu o vie satisfacție. Noul Patriarh este, ca și predecesorul său, luptător stăruitor pentru unitatea ortodoxă. El a condus deseori delegațiile Bisericii din Antiohia la diferitele conferințe panortodoxe cum și la diferitele sesiuni ale Consiliului Mondial al Bisericilor.

Patriarhatul Antiohiei, care este al treilea scaun în ordinea ierarhică tradițională a Bisericilor Ortodoxe — după Constantinopol și Alexandria —, cuprinde 18 eparhii din care: cinci în Siria, șase în Liban, una în Turcia, una în Irak și cinci pe continentele Americii.

Moartea teologului ortodox Paul Evdokimov

La 16 septembrie 1970, a adormit întru Domnul unul dintre cei mai renumiți teologi ortodocși contemporani — Paul Evdokimov.

El s-a născut în anul 1901 la Petersburg. Studiile le-a început la Kiev și le-a continuat în Franța, la Sorbona și la Institutul de Teologie Ortodoxă din Paris. Devenit profesor la acest institut, el s-a afirmat ca o mare personalitate a teologiei contemporane.

De-a lungul prodigioasei sale vieți, Paul Evdokimov s-a dovedit a fi, așa cum a fost caracterizat de pastorul Charles Westphal fost președinte al Federației Protestante din Franța, «un intransigent în adevăr și în dragostea

pentru Biserica sa». Acest lucru nu l-a împiedicat însă, să fie un pionier al ecumenismului. Activitatea sa de profesor la Institutele Ecumenice din Bossey şi Paris, dovedesc cu prisosinţă acest lucru. Paul Evdokimov căuta să realizeze o adevărată teologie a înţelegerii. Chiar una din ultimele sale cărţi dovedeşte că, după secole de controverse, diferitele poziţii confesionale pot fi apropiate. Ecumenismul a reprezentat pentru marele teolog unul din ţelurile vieţii sale.

Amintim cîteva din operele marelui teolog P. Evdokimov: «Ortodoxia» (1959); «Sacramentul dragostei» (1962); «Vîrstele vieţii spirituale» (1964); «Rugăciunea în Biserica Orientului» (1968); «Sfîntul Duh în tradiţia Ortodoxă» (1970); «Arta icoanei, teologia frumuseţei» (1970). Chiar în preziua morţii sale, Paul Evdokimov a redactat textul final al unei conferinţe ţinută la Freibourg cu tema: «Sf. Duh şi Teotokos».

Toate aceste lucrări pun în lumină capacitatea de sinteză şi puterea de creaţie a marelui teolog.

Prin moartea lui Paul Evdokimov, teologia ortodoxă pierde pe unul din cei mai buni reprezentanţi ai săi.

FLORIN ROŞCA

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1970

Potrivit hotărîrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în luna septembrie a. c., au avut loc la Protopopiatele din Arhiepiscopia Iaşilor conferinţele preoţeşti, după cum urmează:

Marţi 22 septembrie — Iaşi, Rădăuţi
Miercuri 23 septembrie — Paşcani, Suceava, Dorohoi
Joi 24 septembrie — Fălticeni, Piatra Neamţ
Vineri 25 septembrie — Hîrlău, Botoşani, Tîrgu Neamţ şi Cîmpulung.

Tema aprobată de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru aceste conferinţe a fost: «*Metode de pastoraţie în Biserica Ortodoxă Română*».

Conferinţele au fost prezidate de către delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei: P. S. Episcop-vicar Irineu Sucevea-nul la Protopopiatele Suceava, Piatra Neamţ şi Tîrgu Neamţ; P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă, consilier administrativ la Protopopiatele: Rădăuţi şi Dorohoi; P. C. Pr. Teodor Irimia, consilier administrativ, la Protopiatele Paşcani şi Botoşani; P. C. Pr. Teodor Bodnar, inspector bisericesc, la Protopopiatele Iaşi şi Hîrlău; P. C. Diac. Tib. Meleşcan consilier administrativ, la Protopopiatele Fălticeni şi Cîmpulung.

Au fost de faţă la lucrări inspectorii teritoriali ai Departamentului Cultelor, cum şi reprezentanţi ai autorităţilor locale.

În cuvîntările de deschidere ale conferinţelor, delegaţii I. P. S. Mitropolit s-au referit la unele aspecte mai însemnate din viaţa bisericească. Ei au amintit, îndeosebi, de vizita I. P. S. Mitropolit Iustin din lunile iulie şi august a. c. în mai multe ţări, cu scopul de a adînci legăturile între creştini.

În continuare, s-a vorbit despre atmosfera înălţătoare în care a fost sărbătorită şi în acest an ziua eliberării Patriei noastre-23 August. De aseme-

nea, s-a spus că, pretutindeni în ţara noastră, se fac paşi mari înainte pe drumul construirii unei vieţi mai bune şi mai îmbelşugate.

Biserica Ortodoxă Română în frunte cu întîistătătorii ei, clerul şi credincioşii se află în primele rînduri ale celor care slujesc pacea, bunăstarea şi bunăînţelegerea. Ea îşi aduce aportul la apărarea şi consolidarea păcii în lume, la statornicirea unor condiţii umane peste tot.

Lucrările cu tema: «Metode de pastoraţie în Biserica Ortodoxă Română» au fost prezentate de următorii preoţi: P. C. Pr. N. Stoian la Iaşi, P. C. Pr. C. Tătărucă la Hîrlău, P. C. Pr. Gh. Bobei la Paşcani, P. C. Pr. D. Axanei la Suceava, P. C. Pr. Gr. Nemţeanu la Botoşani, P. C. Pr. I. Popa la Fălticeni, P. C. Pr. Gh. Paşcanu la Cîmpulung, P. C. Pr. Gh. Popescu la Rădăuţi, P. C. Pr. Dumitru Stropşa la Dorohoi, P. C. Pr. N. Micu la Tg. Neamţ şi P. C. Pr. Gh. Grosu la Piatra Neamţ.

Vorbitorii s-au referit la minunatele condiţii actuale de viaţă, sociale, economice şi culturale, ale poporului nostru, apoi au insistat asupra metodelor de pastoraţie ale preoţilor cerute de noile condiţii de viaţă din Patria noastră.

S-a accentuat că slujitorul altarului trebuie să fie un cetăţean loial al scumpei noastre Patrii. El trebuie să asculte de autorităţile Statului şi de cele bisericeşti.

S-a arătat că Biserica Ortodoxă Română aduce sprijinul ei la eforturile întregului popor pentru înflorirea Patriei noastre, precum şi o importantă contribuţie la consolidarea unităţii spirituale a credincioşilor.

În încheiere s-au dat îndrumările necesare preoţilor de a folosi metodele şi mijloacele de pastoraţie adecvate.

În partea a doua a conferinţelor, preoţii rînduiţi au făcut dări de seamă în legătură cu activitatea desfăşurată în sfintele locaşuri de închinare cum şi pentru sprijinirea planurilor şi acţiunilor gospodăreşti locale şi de stat.

S-a amintit, în încheiere, slujitorilor bisericeşti că au îndatorirea de a îndemna pe credincioşi să aducă la îndeplinire sarcinile trasate de autorităţile comunale (locale) în legătură cu strîngerea recoltei şi cu înfrumuseţarea satelor.

Sărbătoarea «Prea Cuvioasei Parascheva» la Iaşi 14 octombrie 1970

În ziua de 14 octombrie a fiecărui an, dreptslăvitorii creştini prăznuiesc cu aleasă bucurie pe Prea Cuvioasa Parascheva — odor scump al sfintei noastre biserici.

În mod cu totul deosebit, pomenirea ei se face cu aleasă cinstire de către credincioşii ortodocşi din Moldova, deoarece, aici, în acest colţ de ţară, de mai bine de trei veacuri, se află moaştele Prea Cuvioasei.

Şi anul acesta, ca de obicei, sfintele şi dumnezeieştile slujbe la praznicul Prea Cuvioasei Parascheva au fost săvîrşite de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin înconjurat de Prea Sfinţitul Episcop Vicar Irineu Suceveanul şi de un sobor de preoţi şi diaconi.

Slujba propriu zisă a început marţi 13 octombrie către seară, cînd Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitul Episcop Vicar Irineu Suceveanul, înainte de slujba vecerniei şi sfinţirea litiilor, s-au închinat mai întîi, la racla cu moaştele Prea Cuvioasei Parascheva ce se afla sub un baldachin frumos în faţa impunătoarei Catedrale mitropolitane.

A doua zi, miercuri 14 octombrie la orele 9,30, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, împreună cu Prea Sfinţitul Episcop Irineu şi cu soborul de preoţi şi diaconi au săvîrşit Sfînta şi Dumnezeiasca Liturghie. Corul Catedralei condus de profesorul Alex. Verdeş, a dat răspunsurile la sf. slujbă.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a rostit în faţa credincioşilor adunaţi în curtea catedralei un cuvînt de învăţătură care a fost ascultat cu mare atenţie de toţi cei prezenţi.

Referindu-se la viaţa curată a Prea Cuvioasei Parascheva şi, în gene-

ral, la viaţa sfinţilor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a scos în evidenţă virtuţile acestora şi preocuparea lor statornică de a săvîrşi necontenit numai ceea ce este bun.

Înalt Prea Sfinţia Sa a spus: «Prea Cuvioasa Paracheva pe care o prăznuim astăzi a fost încununată de virtuţi creştineşti. Ea este o pildă grăitoare pentru toţi credincioşii creştini».

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit s-a referit la frumuseţea acestor zile de toamnă, cu soare, cu căldură, care ne îndeamnă pe toţi să dăm sprijin susţinut la strîngerea recoltei de pe ogoare. «Vă îndemn să strîngeţi recolta de pe cîmp, să adunaţi roadele voastre în hambare. Noi semănăm dar Dumnezeu este acela care face rodul bogat şi de aceea rodul este ceva sfînt. Se cuvine să-l primim cu toată dragostea, să nu-l lăsăm pe cîmp căci astfel am păcătui».

Vorbind apoi despre îndatoririle noastre de a apăra pacea, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a amintit de mesajul de pace purtat de Conducătorul iubit al poporului nostru, D-l N. Ceauşescu la Organizaţia Naţiunilor Unite.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a urat tuturor celor prezenţi sănătate şi bună sporire în săvîrşirea faptelor bune.

Pentru toţi credincioşii prezenţi la această sărbătoare ziua de 14 octombrie a însemnat un popas duhovnicesc de aleasă bucurie.

R. MIRONOVICI

Deschiderea anului şcolar 1970=1971 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ

Cursurile anului şcolar 1970-1971 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul Teologic din Mănăstirea Neamţ s-au deschis în ziua de 1 octombrie a. c. Festivitatea a început cu slujba de sfinţirea apei şi a obişnuitului Te-Deum săvîrşite în paraclisul şcolii de P. C. Preot Prof. Irina Vasile, P. C. Preot spiritual Aparaschivei Gheorghe, P. C. Arhid. Prof. Ivan Ioan, şi P. C. Ierod. Chiorbeja Irineu. Răspunsurile au fost date de elevii şcolii.

La programul de deschidere a cursurilor erau de faţă P. C. consilier administrativ Tiberiu Meleşcan, reprezentant al Înalt Prea Sfinţitului Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi al Prea Sfinţitului Partenie Episcopul Romanului şi Huşilor, P. C. Diac. Prof. universitar onorar Orest Bucevschi, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mănăstirii Neamţ, profesori, personalul administrativ şi elevi.

Corul elevilor, dirijat de P. C. Prof. Constantin Sîrbu a cîntat imnul «Republică măreaţă vatră»...

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. C. Protos. Epifanie Norocel directorul Seminarului Teologic. În cuvîntul de deschidere, P. C. Sa s-a referit la salutul adresat tuturor elevilor din ţară de către D-l Nicolae Ceauşescu Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România. A amintit apoi că Patria şi Biserica noastră au nevoie de oameni bine pregătiţi.

P. C. Sa a vorbit despre muncă, pace şi despre iubirea Patriei. Orice om cu inima curată se simte bine în Patria sa şi munceşte pentru un trai mai bun, pentru progres, pentru lumină.

În încheiere, vorbitorul în numele corpului didactic şi al elevilor a mulţumit Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitului Episcop Partenie pentru sprijinul moral şi material dat celor două şcoli bisericeşti din Mănăstirea Neamţ şi i-a asigurat că ostenitorii acestei şcoli vor munci stăruitor la îndeplinirea datoriilor ce le revin.

A luat apoi cuvîntul P. C. Sa Părintele consilier T. Meleşcan. Ca de obicei, a spus P. C. Sa, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Preasfinţitul Episcop Partenie trimit tuturor ostenitorilor şi tuturor elevilor Şcolii de cîntăreţi şi Seminarului Teologic binecuvîntări arhiereşti şi îndemnul de a stărui în munca de pregătire spre a fi folositori Bisericii şi Patriei.

În continuare, vorbitorul a spus: «Îmbogăţiţi-vă cunoştinţele, munciţi cu

stăruință, învățați temeinic, dovediți o comportare demnă, dovediți-răspundere pentru prezentul și viitorul Patriei noastre. Începeți acest an școlar cu hotărîrea de a fi mai harnici, mai buni, mai cuminți, mai desăvîrșiți fii ai Bisericii strămoșești, împletind munca voastră cu rugăciunea, bine știind că «Cine se roagă bine, muncește bine».

P. C. Sa a dat elevilor îndemnuri folosind texte din Sf. Scriptură, cronicari și filozofi din care reținem:

«Sileşte la învățătură inima ta și urechile tale la cuvinte înțelepte» (Ps. XXIII, 12).

«Prin știință se umplu cămările sufletului de tot felul de avuție scumpă și plăcută» (Ps. XXIV, 4).

«Îndeletnicește-te cu cititul, cu povățuirea și cu învățătura» (I. Tim. IV, 13).

«Nu e altă și mai frumoasă și mai de folos în viața omului zăbavă decît cititul cărților» (Miron Costin).

«Educația este cel mai frumos dar pe care-l poate dobîndi omul» (Platon).

În încheiere P. C. consilier T. Meleșcan a urat tuturor profesorilor și elevilor succes deplin la învățătură și bună purtare, sănătate și numaí bine.

Festivitatea deschiderii cursurilor s-a încheiat prin cîntarea «Cu adevărat...».

IOAN ISTRATI

Biserica din Bădeuți, județul Suceava

Satul Bădeuți — județul Suceava este un vechi așezămînt românesc situat la 5 km. de orașul Rădăuți în direcția sud-est.

Biserica din acest sat «Sf. Mucenic Procopie» despre care amintesc documentele istorice este o ofrandă adusă de Ștefan cel Mare ostașilor care și-au vărsat sîngele pentru apărarea Moldovei.

În vara anului 1917, această biserică a fost distrusă în timpul unor lupte purtate pe aceste meleaguri. În anul 1919 parohia Bădeuți a primit în dar de la parohia Cîmpulung o biserică veche de lemn despre care avem puține date istorice.

În anul 1947, parohia Bădeuți a primit în patrimoniul ei biserica de piatră a fostei comunități luterane din acest sat. După ce această biserică a fost refăcută și reparată printr-o muncă stăruitoare depusă de enoriașii acestui sat, păstoriți de P. C. Preot Arcadie Repta, ea a fost sfințită în ziua de 16 august 1970 de Prea Sfințitul Irineu Suceveanul-Episcop Vicar. La slujba sfințirii au asistat credincioși germani luterani care astăzi trăiesc în Republica Federală Germană. Răspunsurile la slujba de sfințire și la Sf. Liturghie au fost date de mai mulți cîntăreți împreună cu formația corală din localitate.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, P. C. paroh Arcadie Repta a rostit un scurt cuvînt în legătură cu trecutul istoric al satului Bădeuți și cu biserica, trecută în patrimoniul parohiei, insistînd asupra modului în care au decurs lucrările de reparații.

Vorbitorul a mulțumit apoi Departamentului Cultelor și Sf. Mitropolii pentru dotațiile și sprijinul acordat la efectuarea lucrărilor de reparații.

În continuare, Prea Sfințitul Irineu Suceveanul, Episcop-Vicar, a rostit un cuvînt de învățătură și povățuire creștinească. Prea Sfinția Sa, a vorbit mai întîi, despre însemnătatea acestei zile pentru credincioșii din satul Bădeuți, a arătat apoi că după o serie de eforturi sporite din partea P. C. paroh și a credincioșilor s-au încheiat lucrările de reparații și prin slujba sfințirii această casă a devenit casa lui Dumnezeu.

Prea Sfinția Sa a vorbit, în continuare, despre biserică, locaș de închinare și despre lucrarea mîntuitoare care se împlinește prin Biserică.

De asemenea, Prea Sfințitul Episcop Vicar Irineu a vorbit despre dragostea creștinească și despre unitatea sfintei noastre biserici strămoșești

îndemnînd la supunere şi ascultare faţă de adevărata credinţă şi faţă de Biserica lui Hristos.

În încheiere, Prea Sfinţia Sa a mulţumit P. C. Preot Arcadie Repta, pentru osteneala sa de a termina lucrările bisericii, autorităţilor locale şi judeţene pentru sprijinul acordat, precum şi tuturor credincioşilor care au contribuit la efectuarea lucrărilor.

Slujba s-a încheiat cu un polihroniu pentru Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, pentru Conducătorii scumpei noastre Patrii şi pentru toţi dreptmăritorii creştini.

Biserica din parohia Lespezi, judeţul Iaşi

Tîrgul Lespezi a luat fiinţă la 4 septembrie 1825 printr-un hrisov dat de Ioniţă Sandu Sturdza, Domnul Ţării Moldovei, ca răspuns la cererea spătarului Constantin Negre şi a cumnatului său, Ion Pătraşcu. În hrisov se vorbeşte de importanţa acestui tîrg pentru bunăstarea locuitorilor din împrejurimi căci aici se «statornicesc învăţăturile, meşteşugurile şi negustoria de tot felul». De la această dată tîrgul Lespezi a cunoscut o dezvoltare necontenită.

În ceea ce priveşte viaţa religioasă, credincioşii din această comună au înalţat în anul 1865, o biserică de piatră cu hramul Sfinţii Voievozi. În anul 1944, cînd încă nu se sfîrşise cumplitul război, o bombă incendiară a distrus pînă în temelii această frumoasă biserică. După mai mulţi ani din iniţiativa P. C. Preot paroh Gh. Potolincă şi a credincioşilor din această parohie au început lucrările de reparaţii. Încetul cu încetul s-a trecut la înfrumuseţarea exterioară şi interioară a bisericii. După o muncă stăruitoare de mai mulţi ani, lucrările au fost terminate iar astăzi, credincioşii din parohia Lespezi se pot mîndri, ca şi odinioară, cu biserica din parohia lor.

Duminică 18 octombrie a. c., a avut loc într-o zi frumoasă de toamnă slujba sfinţirii bisericii din parohia Lespezi, oficiată de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul.

Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de corul bisericii din localitate.

La sfîrşitul slujbei, P. C. Preot Gh. Potolincă a rostit o cuvîntare în care a făcut, mai întîi, un scurt istoric al tîrgului Lespezi, apoi, a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor de reparaţii efectuate la biserică în decursul mai multor ani.

În încheiere, vorbitorul a mulţumit respectuos Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru îndrumările date cît şi pentru dotaţiile primite din partea Sf. Mitropolii, Departamentului Cultelor pentru sprijinul şi larga înţelegere acordată, autorităţilor locale şi tuturor credincioşilor pentru contribuţia lor la reînnoirea acestui sfînt locaş.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul s-a referit, la începutul cuvîntării sale, la bucuria zilei în care s-a săvîrşit sfinţirea bisericii din Lespezi după rînduiala ortodoxă.

În continuare, Prea Sfinţitul Episcop-vicar a vorbit despre rostul bisericii ca lăcaş de închinare, despre lucrarea ei sfinţitoare şi despre acţiunea ei de îndrumare a dreptcredincioşilor pe calea binelui, a dreptăţii şi dragostei. «Legea dragostei este o lege de aur. Ea este dovada omeniei noastre. Ea face pe om mai bun şi mai drept. Dragostea de aproapele duce la bună înţelegere, frăţie şi pace. Dragostea şi pacea sînt două surori bune în familie, în sat şi în toată lumea». În continuare, Prea Sfinţia Sa a vorbit despre unitatea spirituală a credincioşilor, apoi i-a îndemnat pe toţi la păstrarea adevăratei credinţe ortodoxe.

În încheiere, Prea Sfinţitul Irineu Suceveanul a vorbit despre împletirea datoriilor creştineşti cu cele patriotice, a mulţumit P. C. paroh Gh. Potolincă, autorităţilor locale şi credincioşilor pentru sprijinul acordat la refacerea locaşului de închinare, apoi a transmis din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin părinteşti binecuvîntări.

Biserica din Iţcani, judeţul Suceava

După o perioadă mai îndelungată de muncă susţinută la care au participat credincioşii din parohia Iţcani, jud. Suceava, în frunte cu P. C. Pr. paroh Victor Vedeanu, s-au încheiat lucrările de reparaţii la biserica acestei parohii.

În ziua de 27 sept. a. c., dreptcredincioşii din această parohie au trăit o zi înălţătoare. Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, epitropi, consilieri şi credincioşi a săvîrşit în această zi, slujba sfinţirii bisericii din Iţcani.

Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de o formaţie corală din localitate şi din oraşul Suceava alcătuită din cîntăreţi bisericeşti şi credincioşi.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, P. C. Preot paroh a făcut o dare de seamă în legătură cu întemeierea şi dezvoltarea de-a lungul anilor a cartierului Iţcani, apoi a trecut în revistă etapele principale ale lucrărilor de reparaţii pînă ce biserica a îmbrăcat forma frumoasă şi nouă de astăzi.

De asemenea, P. C. Preot paroh a mulţumit tuturor celor care s-au ostenit şi au contribuit la terminarea lucrărilor de pictură şi la reparaţiile bisericii. O călduroasă mulţumire a fost adresată echipei de pictori care au pictat biserica, în frunte cu P. C. Arhimandrit Sofian Boghiu. În încheiere vorbitorul a mulţumit Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi Departamentului Cultelor pentru dotaţiile ce-au fost acordate parohiei.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul s-a referit la însemnătatea slujbei de sfinţire a bisericii respective peste care s-a pogorît darul Sfîntului Duh. Lucrarea principală şi mai costisitoare a fost pictura bisericii, care odată terminată, se încadrează în decorul minunat al bisericilor din împrejurimi: Voroneţ, Humor, Moldoviţa, Sucevita etc., biserici care prin arta lor desăvîrşită au făcut cunoscut lumii întregi meşteşugul înaintaşilor noştri. «Pictura este un veşmînt care înfrumuseţează biserica, înfrumuseţează şi încîntă sufletele şi ochiul nostru, ea ne dă nouă o seninătate şi un simţămînt de înălţare sufletească, dar, în acelaşi timp, pictura este o biblie deschisă în ochii credincioşilor, o predică permanentă în imagini».

În continuare, Prea Sfinţitul Episcop-vicar a vorbit despre dragostea frăţească ce trebuie să sălăşluiască în inimile noastre, despre bine şi faptele bune ce stau la temelia vieţii noastre avînd drept suport evanghelia lui Iisus Hristos. Adresînd un călduros îndemn credincioşilor să muncească cu dragoste hărnicie şi pricepere, bucurîndu-se astăzi de rodul muncii lor, Prea Sfinţia Sa a mulţumit Departamentului Cultelor şi autorităţilor locale, consiliului parohial şi tuturor credincioşilor pentru tot sprijinul acordat.

Transmiţînd tuturor din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, părinteşti binecuvîntări sănătate, belşug şi fericire Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul şi-a încheiat cuvîntul său.

În cadrul acestei solemnităţi au fost săvîrşite şi două hirotonii: tînărul diacon Vasile Dogaru a fost hirotonit preot şi tînărul Petru Tănasă diacon.

Credincioşii care au participat la această solemnitate vor păstra în inimile lor amintirea acestei frumoase zile.

R. MIRONOVICI

Biserica Sfîntul Mare Mucenic Dimitrie din comuna Fundul Moldovei, judeţul Suceava

Către izvoarele rîului care a dat nume Moldovei, între poiene şi vetre locuite, împrejmuite de păduri de brazi, cu sute de ani în urmă, închinătorii lui Hristos şi păzitorii gliei străbune şi-au zidit locaş de rugăciune.

Prin osîrdia P. C. Preot Motrescu Vladimir, cu ajutorul Sf. Mitropolii a Moldovei şi Sucevei, credincioşii au restaurat vechiul locaş şi l-au pictat. Duminică 25 oct. 1970, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul l-a redat cultului, sfinţindu-l.

Prea Sfinţitul Irineu a fost înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P. C. Protopop Valerian Ghenghea.

După oficierea Sf. Liturghii, Prea Sfinţitul Irineu a hirotesit în iconom stavrofor pe Părintele Vladimir Motrescu ca răsplată pentru vrednicia cu care slujeşte de peste 30 de ani altarul lui Hristos.

În raportul său, prezentat la sfîrşitul Sf. Liturghii, părintele Motrescu a arătat cum au decurs lucrările de restaurare şi pictură şi a mulţumit respectuos Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, Departamentui Cultelor şi autorităţilor locale pentru ajutorul dat.

Cu deosebit interes a fost ascultat cuvîntul de învăţătură al Prea Sfinţitului Episcop-vicar Irineu.

După ce s-a referit la importanţa sfinţirii bisericii, Prea Sfinţia Sa a arătat că mîntuirea se poate dobîndi numai în Biserică prin lucrarea sfintelor taine.

Vorbind despre îndatoririle creştinilor, vorbitorul a subliniat că iubirea aproapelui şi a lui Dumnezeu, obligă pe fiecare creştin să caute desăvîrşirea prin fapte bune, prin slujirea aproapelui, prin care el devine un element activ în societatea în care trăieşte.

În slujirea aproapelui, creştinul are în vedere omul în plinătatea sa, cu toate trebuinţele sale materiale şi spirituale.

Expresiile populare «om de omenie» şi «om al lui Dumnezeu» conţin caracteristicile spiritualităţii româneşti, în contrast cu cel ce are «inimă de piatră», care nu ştie ce e mila, care nu poate iubi pe oameni.

În continuare, Prea Sfinţia Sa a cerut «să îngemănăm îndatoririle creştineşti cu cele cetăţeneşti, să mărturisim dragostea de Patrie prin hărnicie şi pricepere în muncă. Înaintaşii noştri ne-au lăsat o bogată zestre spirituală şi materială din care ne înfruptăm dar pe care sîntem datori să o şi sporim şi să o lăsăm moştenire urmaşilor noştri».

Vorbind despre pace, Prea Sfinţitul Episcop-vicar a spus: «misiunea omului este de a fi împreună lucrător cu Dumnezeu, ca să facă un cer nou şi pămînt nou (II. Petru 3, 13) în care să locuiască dreptatea şi sfinţenia. Numai în climat de pace, înmulţim cum se cuvine talanţii daţi de Dumnezeu».

Apreciind valoarea artistică a picturii bisericii pe care a sfinţit-o, Prea Sfinţia Sa a arătat că: «bisericile voievodale şi vechile mănăstiri sînt o cunună pe trupul Moldovei. Ele duc departe faima, vrednicia, priceperea şi geniul artistic al poporului nostru».

În încheiere, Prea Sfinţia Sa a adus laude şi mulţumiri P. C. Preot paroh Vladimir Motrescu, epitropilor, consiliului parohial, comitetului parohial, corului bisericesc şi tuturor credincioşilor pentru dragostea lor şi a mulţumit autorităţilor de stat şi locale pentru sprijinul acordat acestei biserici.

Împărtăşind tuturor arhiereşti binecuvîntări, solemnitatea sfinţirii bisericii cu hramul «Sf. Mare Mucenic Dimitrie» din comuna Fundul Moldovei a luat sfîrşit.

Pr. MOISE VICTOR

†

Preotul Teodor Borş

În ziua de 1 septembrie a. c., a încetat din viaţă în urma unei îndelungate suferinţe Preotul pensionar Teodor Borş, în vîrstă de 87 ani, domiciliat în Muncipiul Piatra Neamţ, str. Maiacovschi Nr. 24.

Născut la 6 septembrie 1883 în Poiana Teiului din, părinţi ţărani, tînărul Teodor — înzestrat cu deosebite calităţi sufleteşti — urmează şcoala primară în satul natal şi apoi, Seminarul Sf. Gheorghe din Roman. Concomitent obţine şi diploma de absolvent al Şcolii Normale care îi conferă dreptul de institutor, profesie pe care a iubit-o cu aceeaşi pasiune ca şi preoţia şi în care a funcţionat pînă aproape de pensionare.

Hirotonit în anul 1905 pe seama parohiei Talpa, jud. Neamţ, Preotul Borş desfăşoară o intensă activitate în această enorie timp de 14 ani, atît pe tărîm bisericesc-gospodăresc, cît şi social-obştesc, fiind iniţiatorul, fondatorul şi sprijinitorul unei bănci populare, ca şi a unei cooperative săteşti.

Începînd din anul 1919, îşi continuă activitatea cu acelaşi zel pastoral în parohia Bicaz, unde timp de 9 ani se dedică operei social-misionare, de numele său fiind legată construcţia unui pridvor al bisericii şi a unei case parohiale. Contribuţia sa cea mare rămîne însă zidirea bisericii monumentale Precista din oraşul Piatra Neamţ. La înălţarea acestui monumental locaş a lucrat şi venerabilul Preot Constantin Mătase.

Pasiunea sa cea mare — moştenită de la părinţi — a fost însă muzica; el a armonizat diferite cîntări corale şi bisericeşti pe bază de folclor, pregătind elemente talentate din popor şi înfiinţînd un frumos cor la biserica «Sf. Ioan Botezătorul» din oraşul Piatra Neamţ, unde a funcţionat ca titular şi apoi ca pensionar pînă în anul 1964. În ultimii ani ai vieţii sale, s-a îmbisericit la parohia Precista.

Pătruns de o adîncă convingere sacerdotală, de o rară sensibilitate sufletească, frumos la chip şi cu o comportare preoţească pilduitoare, Preotul Teodor Borş rămîne figura distinsă a preoţimii nemţene, care timp de 65 ani s-a dedicat cu trup şi suflet operei misionare bisericeşti.

Trupul său neînsufleţit a fost depus în biserica parohiei Precista unde, în ziua de 3 septembrie a. c., a avut loc şi slujba prohodirii de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop care prin necrologul rostit a scos în evidenţă calităţile defunctului, transmiţînd şi sincere condoleanţe familiei îndurerate, soţiei şi fiicei sale.

Din partea corului bisericesc al bisericii parohiei «Sf. Ioan Botezătorul» — Măreţei — a vorbit în cuvinte calde şi elogioase cîntăreţul Vasila Popa, iar la mormînt un cuvînt de bun rămas a rostit P. C. Pr. Nicolae Popovici de la aceeaşi parohie.

Protopop IOAN PRICOP

†

Preotul Ioan C. Perju

În ziua de 18 mai a. c., după o lungă şi grea suferinţă, a trecut la cele veşnice Pr. pensionar Ion C. Perju.

El s-a născut la 3 iunie 1901 în satul Lozna, comuna Dersca, judeţul Botoşani; şi-a făcut studiile primare în satul natal, după care a urmat cursurile Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi pe care l-a absolvit în anul 1926.

La 14 octombrie 1926, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Mitoc, judeţul Botoşani. In 1934 a fost transferat la parohia Bucium, judeţul Iaşi iar în 1937 la parohia Cucuteni acelaşi judeţ.

Din 1937 şi pînă în 1966 1 martie, a fost preot paroh la această parohie, cînd datorită sănătăţii şubrede a cerut să fie scos la pensie.

Ca preot a desfăşurat o frumoasă activitate pastorală, fapt ce i-a atras stima şi preţuirea credincioşilor şi colegilor.

Corpul său neînsufleţit a fost depus în biserica parohială «Schimbarea la Faţă» din Cucuteni, comuna Leţcani judeţul Iaşi.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit în ziua de 22 mai a. c., de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Constantin Andone, la care au luat parte numeroşi credincioşi din parohie.

Despre viaţa şi activitatea regretatului preot, au vorbit P. C. Pr. Protopop C. Andone şi P. C. Pr. Mihai Carp paroh al parohiei Cucuteni. Ambii vorbitori au reliefat însuşirile şi calităţile regretatului preot pe care le-a pus în slujba lui Iisus Hristos şi a oamenilor

În încheiere, s-au prezentat familiei defunctului condoleanţe din partea clerului Protopopiatului Iaşi.

Rămăşiţele pămînteşti ale Preotului I. C. Perju au fost înhumate în curtea bisericii parohiale din acea parohie.

Pr. M. CARP

†

Preotul Constantin Gheorghiescu

În ziua de 30 aprilie a. c. a trecut la cele veşnice Preotul Constantin Gheorghiescu care timp de 46 de ani, a păstorit în satul Ghindăoani din Judeţul Neamţ. Descendent al unei vechi familii de preoţi (el era a cincea generaţie) s-a născut în anul 1890 ca fiu al preotului Vasile Gheorghiescu. Şcoala elementară a început-o în satul natal şi a continuat-o la Tîrgu Neamţ. A urmat apoi cursurile seminarului «Veniamin» din Iaşi, după absolvirea căruia a fost hirotonit preot la parohia «Ghindăoanii de Sus» în iulie 1914, la care a liturghisit 46 de ani, pînă în octombrie 1959. De la 1 martie 1962 şi pînă la 1 martie 1964 a funcţionat la parohia Corni-Bordea din Com. Bodeşti.

După ieşirea la pensie s-a stabilit în satul Ghindăoani unde s-a îmbisericit la biserica parohială.

În 1914 o dată cu diploma de preot şi-a luat şi diploma de învăţător care i-a dat dreptul să ocupe cîtva timp şi un post de învăţător în satul Ghindăoani.

Activitatea sa principală s-a desfăşurat însă în jurul altarului. Slujind în impunătorul locaş, ridicat prin osteneala tatălui său, s-a arătat a fi urmaş vrednic, îngrijind cu dragoste ceea ce tatăl său zidise cu atîta trudă. Astfel, în 1936 i-a făcut o reparaţie radicală înlocuind acoperişul deteriorat cu altul nou şi acoperindu-l cu tablă zincată. Tot atunci a scos de sub stratul de fum, prin spălare, pictura executată de N. Lefteriu meşterul zugrav care a lucrat cu Nicolae Grigorescu la Agapia.

Pentru modestia sa, pentru viaţa lui cumpătată şi aspră enoriaşii săi şi toţi locuitorii satului l-au respectat şi l-au iubit. În ziua petrecerii rămăşiţelor sale pămînteşti la locul de veci aceste nobile sentimente s-au manifestat în toată plenitudinea lor. Enoriaşii l-au condus cu lacrimi în ochi pe drumul cel din urmă, sărutîndu-i pentru ultima dată, mîna îngheţată, care timp de o jumătate de veac îi binecuvîntase în diferite ocazii ale vieţii lor.

Slujba prohodului a fost oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop I. Moraru, de la Tg. Neamţ. Despre viaţa sa exemplară şi despre activitatea sa pastorală au vorbit în cuvinte calde P. C. Protopop I. Moraru, şi P. C. Pr. I. Micu din Crăcăoani.

Pr. NICOLAE GHEORGHIU

†

Preotul Romano Vasiliu

La 6 aprilie a. c., a încetat din viaţă, după o lungă şi grea suferinţă, în oraşul Hîrlău, unde se stabilise după pensionare Pr. Romano Vasiliu.

El s-a născut la 16 sept. 1894 în Comuna Ştefăneşti Jud. Botoşani din părinţi muncitori.

Şcoala primară a urmat-o în satul natal, apoi şi-a continuat studiile la Seminarul Veniamin Costachi din Iaşi.

A fost hirotonit preot în anul 1923 pe seama parohiei Românești Jud. Botoșani. În 1926 s-a transferat la parohia Guranda Jud. Botoșani, în 1941 la parohia Păun Nastasă, în 1946 la parohia Cișmănești iar în 1959 parohia Chițoveni, același județ, unde a activat pînă în 1969, cînd a cerut trecerea la pensie.

La 9 aprilie, un sobor de preoți, condus de P. C. Protopop Toma Rîpă, a oficiat slujba înmormîntării, după ce mai întîi, s-a săvîrșit Sf. Liturghie în biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău unde fusese depus corpul neînsuflețit al Preotului Romano Vasiliu.

P. C. Protopop Toma Rîpă a rostit o cuvîntare. P. C. Sa a evocat activitatea desfășurată de regretatul preot. A arătat apoi că defunctul avea o frumoasă și temeinică pregătire intelectuală.

Din partea preoților din Com. N. Bălcescu — Botoșani, unde Pr. R. Vasilui a păstorit în ultimii ani, a vorbit P. C. Pr. Teodor Cișmileanu care a evocat unele momente de trăire adînc creștinească și frățească a defunctului.

Înmormîntarea regretatului preot R. Vasiliu s-a făcut la cimitirul Eternitatea-Hîrlău.

Pr. IUSTIN GAȘPAR

†

Cîntărețul bisericesc Dionisie Maximiuc

În noaptea de 13 Mai 1970 s-a stins din viață la locuința sa din Com. Stroești Jud. Suceava, cîntărețul bisericesc Maximiuc Dionisie în vîrstă de 97 ani.

El s-a născut la 3 sept. 1873 în orașul Gura Humorului dintr-o familie de buni creștini. După terminarea școlii primare în orașul natal s-a înscris la școala de cîntăreți bisericești pe care a terminat-o în anul 1898. În același an, a fost numit cîntăreț în Brașca, com. Ilișești. În anul 1900 a fost transferat, la cerere, în parohia Stroești unde a slujit la strană timp de peste 40 ani.

Slujitor devotat al stranei cu o voce puternică și plăcută, corect, și cu o viață morală aleasă el a știut să cîștige dragostea enoriașilor și stima acelora ce l-au cunoscut.

În ziua de 17 mai 1970, s-a săvîrșit slujba înmormîntării de către Preotul paroh Dimitriu Sergiu care a rostit un necrolog evidențiind meritele răposatului.

Pe drumul veșniciei, Dionisie Maximiuc a fost condus de cei 4 copii ai săi, de nepoți, rude și de enoriași care, prin prezența lor au căutat să-i aducă un ultim omagiu de dragoste și recunoștință.

Pr. DIMITRIU SERGIU

C. — Episcopia Romanului și Hușilor

Conferințele din luna septembrie 1970

Potrivit dispozițiilor Sf. Sinod, cel de al treilea ciclu de conferințe preoțești a avut loc în eparhia Romanului și Hușilor între 28-30 septembrie a. c.

Conducerea conferințelor a fost încredințată de către P. S. Episcop Partenie următorilor delegați ai P. S. Sale:

La Protopopiatele: Vaslui și Bîrlad P. C. Preot N. Barcaru vicar administrativ; La Protopopiatele Roman și Huși, P. C. Preot C. Platon consilier administrativ; la Protopopiatul Bacău, P. C. Preot N. Toderici consilier administrativ și la Protopopiatele: Moinești și Tg. Ocna, P. C. Preot Ermil Bărbieru — inspector eparhial.

Tema dată de Sf. Sinod spre tratare intitulată: «Metode de pastorație în Biserica Ortodoxă Română», a fost susținută de următorii preoți: Nicolau Dan Emilian de la Parohia Ruseni-Bacău, Badiu Constantin de la Parohia Drăgugești-Bacău, Florișteanu Gheorghe de la Parohia Cotumba-Bacău, Duca Ioan de la Parohia Moara Grecilor-Vaslui, Dumbravă Gheorghe de la Parohia Pușești Tg. Vaslui, Găluscă Constantin de la Parohia Arsura-Vaslui și Vieru Ion de la Parohia Budești Neamț.

Deschizînd lucrările delegații Centrului eparhial s-au referit, mai întîi, la viața politică din Patria noastră, arătînd între altele că, datorită înțelepciunii conducătorilor ei, Republica Socialistă România deține în prezent un rol însemnat în eforturile depuse pe plan internațional pentru menținerea unui climat de pace și prietenie între toate popoarele lumii și pentru desființarea focarelor de război.

Înainte de a intra în fondul problemei, propunătorii au socotit necesar să facă, mai întîi, o privire de ansamblu asupra condițiilor de viață ale credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române privită sub aspect economic, cultural și social, subliniind necesitatea adaptării metodelor și mijloacelor de pastorație, la condițiile noi de viață ale credincioșilor.

În continuare, conferențiarii s-au străduit să arate cum trebuie să activeze preotul ortodox de astăzi, spre a avea bune rezultate în pastorație.

În legătură cu aceasta s-a scos în lumină faptul că, înainte de toate, preotul zilelor noastre trebuie să apară bine pregătit să fie un exemplu viu în fața păstoriților săi.

Deci, ca urmași a lui Hristos îndrumătorul sufletesc trebuie să fie lumină în mijlocul credincioșilor, o lumină care să se dăruie acestora nu numai prin cuvînt ci mai cu seamă prin faptele sale cele bune.

În același timp familia preotului are un rol însemnat în pastorație. Soția și copiii preotului trebuie să fie modele de viață de la care să ia pildă credincioșii.

De asemenea, cultura preotului și bagajul său de cunoștințe profesionale și din domeniul culturii generale se cer să fie mereu sporite. Slujitorii altarelor din zilele noastre trebuie să fie oameni luminați cu o bună cultură profesională. Ei trebuie să înțeleagă descoperirile științifice contemporane, spre a merge în pas cu vremea și a fi la nivelul de viață socială înaintată, pe care o trăiesc toți cetățenii Patriei noastre.

Nu-i mai puțin adevărat că, succesul pastoral al preotului depinde și de modul cum știe să-și apropie credincioșii și colaboratorii.

Un adevărat slujitor al altarului trebuie să fie un bun liturghisitor, să respecte tipicul bisericesc. Fără căldură sufletească, fără fior sfînt, lipsit de

evlavie, el necinsteşte numele lui Dumnezeu şi păgubeşte pe credincioşi de mîntuirea sufletească.

El trebuie să fie ispravnicul Sfintelor Taine într-o formă cît mai curată şi prin metode de pastoraţie cît mai variate şi mai bine adecvată trebuie să facă din credincioşii săi oameni desăvîrşiţi din punct de vedere creştinesc şi cetăţenesc.

În partea a doua a lucrărilor s-au citit dări de seamă care au scos în lumină activitatea preoţilor din eparhie, pe tărîm pastoral şi social.

În chip deosebit s-a recomandat slujitorilor noştri să sprijine campania de strîngere a recoltei şi toate acţiunile gospodăreşti-patriotice.

După transmiterea unor dispoziţii cu caracter administrativ, conferinţele au luat sfîrşit.

Pr. ER. B.

†

Preotul Vasile Cehan

Lovit de o boală necruţătoare, s-a stins din viaţă, în ziua de 25 iulie 1970, la vîrsta de 61 de ani la domiciliul său din Huşi, Preotul Vasile Cehan, fost paroh la parohia Stănileşti, judeţul Vaslui.

Născut în anul 1909 în Tîrgul Fălciu, Pr. V. Cehan la vîrsta de 20 ani îmbracă haina preoţească. Plecat pe drumul vieţii, el a slujit în mai multe parohii. În prima parte a misiunii sale preoţeşti a fost un timp şi protopop al Protopopiatului Huşi, îndeplinindu-şi cu demnitate obligaţiile ce le avea în această calitate.

Sfîrşitul vieţii sale pămînteşti l-a surprins la datorie în parohia Stănileşti unde timp de 2-3 ani a activat cu hărnicie pentru împodobirea bisericii cu picturi.

Slujba prohodirii s-a oficiat marţi 28 iulie a. c., în biserica «Sf. Nicolae» din Huşi de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. vicar-administrativ Nichifor Barcaru.

La sfîrşitul prohodului, a vorbit P. C. Preot Nichifor Barcaru care a adus un pios omagiu celui dispărut, în numele Prea Sfinţitului Episcop al Romanului şi Huşilor, în numele preoţilor din Protopopiatul Huşi, şi în numele tuturor celor ce l-au cunoscut şi apreciat. Vorbitorul a scos în evidenţă caracterul său bun şi capacitatea sa de a sintetiza problemele teologice şi sociale ce se dezbat în conferinţele preoţeşti, aducînd întotdeauna ceva nou şi folositor pentru ascultători. De asemenea a reliefat calităţile sale de soţ şi părinte devotat.

Apoi, trupul neînsuţleţit al Preotului V. Cehan a fost condus la cimitirul «Sf. Toma», unde în faţa mormîntului, colegul său de seminar — D-l Emil Ghiban — a ţinut un emoţionant cuvînt scoţînd în lumină însuşirile colegului său de bancă. D-sa a încheiat cu memorabilele cuvinte ale Sf. Apostol Pavel: «Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrşit, credinţa am păzit»... (II, Tim. 4, 7-8).

Pr. IOAN ANDRIOAIE

†

Preotul Luca Petru

Ziua de 2 aprilie 1970 a fost o zi de doliu pentru credincioşii parohiei Blăgeşti judeţul Vaslui. În acea zi familia şi dreptcredincioşii creştini au condus la locul de veci pe cel care le-a fost păstor sufletesc vreme de 34 de ani, pe mult regretatul Preot Luca Petru.

Născut în anul 1909, la 11 iunie, în satul Valea Rea din ţinutul Vaslui, într-o familie de ţărani săraci, Petru Luca după terminarea şcolii primare a intrat la Seminarul Teologic din Huşi, unde s-a remarcat prin cumineţenie şi sîrguinţă la învăţătură. Cîtva timp a funcţionat ca pedagog la Seminarul din Huşi ; în anul 1934 şi-a luat licenţa în teologie. El a fost hirotonit preot pe seama parohiei Pribeşti-Vaslui unde a funcţionat 4 ani. În anul 1935 Preotul Luca Petru a fost transferat la parohia Rînzeşti ţinutul Fălciului iar de acolo la parohia Blăgeşti-Vale unde a păstorit pînă la obştescul său sfîrşit.

Trupul neînsufleţit al Preotului Luca Petru a fost depus în biserica parohială unde un sobor de preoţi au săvîrşit slujba pogribaniei preoţilor de mir.

Preotul Arsene Gheorghe a dat cîteva date în legătură cu viaţa regretatului preot scoţînd în evidenţă vrednicia sa de slujitor al altarului şi îndrumător pe calea cea bună a fiilor săi sufleteşti. Preotul D. Petrea s-a referit la modestia şi la calităţile deosebite ale Preotului Luca Petru. El a fost deopotrivă un bun păstor şi un bun şi adevărat părinte. A ştiut să rostuiască viitorul celor 4 vlăstare toţi în munci de răspundere, care în semn de omagiu îi încălzesc faţa rece cu lacrimile ochiilor, iar mîinile încrucişate cu sărutul fiesc. Supunerea şi ascultarea i-au împodobit fiinţa fapt pentru care este mult regretat. Preotul Suşnea Dumitru a vorbit în numele colegilor de seminar. P. C. sa a relevat sinceritatea şi duhul prietenesc faţă de toţi colegii. Încheind seria cuvîntărilor Preotul Cojocaru Mihai a stăruit asupra omeniei şi dragostei cu care primea pe oricine îi călca pragul casei.

În sunetul clopotelor, trupul neînsufleţit al vrednicului Preot Luca Petru a fost înhumat lîngă sfîntul altar al bisericii în care a slujit 34 de ani.

Pr. PETREA DUMITRU

Recenzii şi note bibliografice . . . 578

Leopold Lentner (Prof. univ.), **Biblia gotică şi fragmentele ei** (În «Bibel u. Liturgie» 1/1970, Viena) *(Diac. Prof. O. Bucevschi); Tine Govaart Halkes,* **Auf der Suche nach neuen Autoritäts und Gehorsamsformen in der Kirche (În căutarea de noi forme de autoritate şi ascultare în Biserică în «Concilium» 11/1969)** *(Diac. Prof. O. Bucevschi); Gregoire de Nysse,* **La vie de Moïse,** traducere de J. Daniélou, Paris 1968 *(Prof. N. Neaga); Ion Creangă* — **Opere,** vol. 1-2, Bucureşti 1970 *(Zam. Paul); Augustin Z. N. Pop,* **Istoria Tipografiei în zona argeşeană şi a Oltului vestic,** Piteşti 1970 *(Pr. Oreste Gherasim);* **Calendarul Credinţa 1970** *(R. Mironovici);* **Carte de rugăciuni pentru tot creştinul** *(Pr. Nicolae Popescu).*

Cronica bisericească

A. — Bisericile surori 558

«Către o declaraţie de reconciliere»; Moartea Patriarhului Teodosie al Antiohiei. — Alegerea noului Patriarh; Moartea teologului ortodox Paul Evdokimov *(Florin Roşca).*

A. — Arhiepiscopia Iaşilor . . . 589

Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1970; Sărbătoarea «Prea Cuvioasei Parascheva» la Iaşi — 14 octombrie 1970 *(R. Mironovici);* **Deschiderea anului şcolar 1970—1971 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ** *(Ioan Istrati);* **Biserica din Bădeuţi, judeţul Suceava; Biserica din părohia Lespezi, judeţul Iaşi; Biserica din Iţcani, jud. Suceava** *(R. Mironovici);* **Biserica Sfîntul mare mucenic Dimitrie din comuna Fundul Moldovei, judeţul Suceava** *(Pr. Moise Victor);* † **Preotul Teodor Borş** *(Prot. Ioan Priçop);* † **Preotul Ioan C. Perju** *(Pr. M. Carp);* † **Preotul Constantin Gheorghiescu** *(Pr. Nicolae Gheorghiu);* † **Preotul Romano Vasiliu** *(Pr. Iustin Gaşpar);* † **Cîntăreţul bisericesc Dionisie Maximiuc** *(Pr. Dimitriu Sergiu).*

B. — Episcopia Romanului şi Huşilor . . 600

Conferinţele din luna septembrie 1970 *(Pr. Er. B.);* † **Preotul Vasile Cehan** *(Pr. Ioan Andrioaie);* † **Preotul Luca Petru** *(Pr. Petrea Dumitru).*

42.420

TIPOGRAFIA
CENTRULUI MITROPOLITAN IAȘI
Mănăstirea Neamț – Jud. Neamț

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLVI Nr. 11 — 12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1970

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

Aniversarea Republicii (*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*) 605

* * *

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei,* **Pastorală la Naşterea Domnului 1970** 607

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* **Pastorală la Naşterea Domnului 1970** 612

Pentru pacea a toată lumea

Sesiunea Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene, Braşov, 28 septembrie — 1 octombrie 1970 (*Cronicar*) 618

* * *

Călătoria I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, peste hotare 624

* * *

Studii

Pr. DUMITRU HRIŢCU, **Aspiraţia spre unitate la Pseudo-Dionisie Areopagitul şi influenţa ce a exercitat-o asupra catolicismului apusean** 627

Pr. VASILE COMAN, **Însemnătatea culturală şi religioasă a tipăriturilor coresiene** 638

Doctorand BURCĂ V. GHEORGHE, **Condiţiile psihologice ale predicii** . 646

Doctorand ŞTEFAN GĂNCEANU, **Biserica Ortodoxă Polonă din 1945 pînă în prezent** 662

Dreapta credinţă a Bisericii

Pr. T. BODNAR, **Botezul cel adevărat** 673

Predici

Pr. IORGU CODREANU, **La Sfîntul Ierarh Spiridon** 687

Pr. Prof. N. CIUDIN, **La Naşterea Domnului** 689

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLVI, Nr. 11—12 NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1970

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Aniversarea Republicii

La 30 decembrie, în fiecare an, poporul român sărbătorește cu mare entuziasm ziua Republicii noastre, care la 21 August 1965 a devenit Republica Socialistă România.

Născută acum 23 de ani, cunună a luptelor și jertfelor, aspirațiilor și visclor întregului popor pentru o viață liberă mai bună, mai luminoasă, măreața operă înfăptuită ~ Republica ~ încă din primele clipe ale existenței sale, a înscris pagini de cinste în strădaniile pentru progresul, dezvoltarea și bunăstarea Patriei noastre scumpe.

Succesele obținute de întregul nostru popor reprezintă un impunător bilanț de mari și impresionante înfăptuiri.

Pentru prima dată în țara noastră a fost instaurată dreptatea socială, prin lichidarea definitivă a exploatării omului de către om; viața a luat o nouă înfățișare.

Ziua de 30 decembrie înseamnă pentru poporul nostru: demnitate, dreptate, modestie și hărnicie.

Pentru întîia dată în istorie, poporul român a devenit stăpîn pe propriul său destin aducînd la îndeplinire unul din cele mai importante acte ale existenței sale.

Călăuzit de vrednicii săi conducători, poporul român își desăvîrșește mereu nivelul de trai, își făurește o cultură spirituală și materială cu un elan pe care nici o imaginație nu îl întrezărea.

Peste tot, în orașe și sate, pe cîmpii, în fabrici, în uzine, în mine, munca este o cinste, o chestiune de onoare, o îndatorire a fiecărui cetățean; munca astăzi dăltuiește caracterul omului nou, dezvoltă inițiativele; munca este o problemă de prim plan în conștiința fiecărui om.

Pretutindeni se lucrează cu eforturi sporite pentru ca uzinele să producă tot mai mult, minele să aducă la lumină bogățiile subsolului, hidrocentralele și termocentralele să dea cît mai multă energie și căldură, cîmpiile să aducă recolte cît mai îmbelșugate, șoselele asfaltate să înlesnească turiștilor cunoașterea țării în lung și în lat, căminele culturale să răspîndească neîncetat flacăra culturii, școlile de toate gradele să lumineze mintea celor însetați de cunoaștere, sanatoriile, casele de odihnă, spitalele tot mai confortabile să tămăduiască pe cei suferinzi, arta, literatura, știința să înnobileze conștiința omului nou.

O preocupare de o deosebită importanță a conducătorilor

ţării noastre este destinderea în relaţiile internaţionale, înfăptuirea securităţii europene, întărirea şi consolidarea păcii în lumea întreagă. In această hotărîtoare lucrare, conducătorii poporului nostru sînt călăuziţi de cele mai adînci principii umaniste ale independenţei şi suveranităţii naţionale, egalităţii în drepturi, neamestecului în treburile interne şi avantajului reciproc.

Această activitate susţinută, constructivă, corespunzătoare intereselor păcii şi progresului, este apreciată pretutindeni în lume.

Vizitele pe care Domnul Nicolae Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat, le-a făcut anul acesta în Franţa, Austria, Statele Unite ale Americii, Jugoslavia, Bulgaria, Republica Democrată Germană şi Maroc, convorbirile purtate cu conducătorii acestor state au scos în evidenţă justeţea politicii noastre şi dorinţa poporului român de a trăi în pace cu toate popoarele lumii.

Cuvîntul conducătorului ţării noastre la sesiunea jubiliară a Organizaţiei Naţiunilor Unite, din care reproducem, doar, această frază: „sînt împuternicit să declar că România va milita întotdeauna, neobosit şi ferm, pentru înfăptuirea idealurilor de pace, progres şi colaborare ale umanităţii, pentru afirmarea şi respectarea tuturor principiilor care stau la baza bunei convieţuiri internaţionale", oglindeşte ideile şi sentimentele întregului nostru popor.

Sărbătorind aniversarea Republicii, poporul român, călăuzit cu înţelepciune de conducătorii săi, însufleţit de flacăra vie a patriotismului, va adăuga la înfăptuirile de pînă acum noi şi importante înfăptuiri.

Alături de popoarele socialiste şi de toţi luptătorii pentru apărarea păcii, fiii Patriei noastre vor stărui necontenit pentru dreptate socială în lume, pentru înlăturarea tuturor orînduirilor nesănătoase.

Alături de întregul popor român, întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Române, clerul şi credincioşii din ţara noastră întîmpină cu mare bucurie aniversarea Republicii noastre.

Biserica Ortodoxă Română împreună cu celelalte culte din ţara noastră au sprijinit şi sprijină mereu eforturile poporului nostru pentru pace, bunăstare şi înţelegere între popoare.

Stăpîniţi de aceeaşi dragoste fierbinte faţă de popor, clerul şi credincioşii ortodocşi din ţara noastră aduc prinos de recunoştinţă vrednicilor noştri conducători pentru înţelegerea largă arătată Bisericii strămoşeşti, pentru sprijinul neprecupeţit acordat în vederea restaurării monumentelor istorice bisericeşti, pentru străduinţile tot mai necontenite închinate păcii şi dreptăţii.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL IAŞILOR ŞI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal şi dreptcredincioşilor creştini din de Dumnezeu-păzita noastră Arhiepiscopie har, milă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«Dumnezeu, astăzi,
pe pămînt a venit...»

Iubiţi crèdincioşi,

Fiul din veşnicie al Tatălui ceresc, Cuvîntul lui Dumnezeu, om se face, astăzi, întrupîndu-se de la Duhul Sfînt şi din Fecioara Maria.

Făgăduit de Tatăl nostru din ceruri pentru a ne mîntui pe noi de păcat şi a ne ridica la sînul Său părintesc, Fiul lui Dumnezeu era dorit de neamuri şi aşteptat cu ardoare de dreptii Vechiului Aşezămînt.

Bîjbîind în întuneric, departe de Dumnezeu, neamurile nu-I puteau zugrăvi chipul mai dinainte; totuşi ele nădăjduiau în venirea unui Domn al păcii, a unui ocrotitor al celor oropsiţi, a unui Sfînt al Sfinţilor care avea să aducă fericirea pe pămînt. Vechea legendă a veacului de aur al omenirii era rod al unor aduceri aminte despre viaţa celor dintîi oameni, în paradis, şi al nădejdii sădite de Dumnezeu în făptura mîinilor Sale cu privire la mîntuire.

Evreii însă, încălziţi de glasul proorocilor, îl aşteptau cu ardoare. De la cea dintîi pînă la cea din urmă pagină a Sfintei Scripturi a Vechiului Testament, aşteptarea lui Mesia străbate ca un fir de aur în toată istoria veche a evreilor. În cartea Iov, — una din cele mai frumoase scrieri ale Sfintei Scripturi —, se rezumă oarecum convingerea credincioşilor de demult că Iisus Hristos trebuia să vină pe pămînt, în cuvintele acestea: *«Eu ştiu bine că Mîntuitorul meu este viu şi că în cele din urmă El se va ridica pe pămînt» (XIX, 25).* Alţi scriitori vechi sînt purtaţi cu duhul lor la diferite laturi ale venirii sau ale lucrării Fiului lui Dumnezeu în lume. Isaia vorbeşte de naşterea mai presus de rînduielile firii; Daniil îşi îndreaptă cugetul spre vremea venirii Fiului Omului; iar Miheia vesteşte că Iisus trebuia să se nască în Betleem.

Iubiţi fii duhovniceşti,

În adevăr, la plinirea vremii, Domnul nostru Iisus Hristos s-a născut în Betleem, pe vremea lui Irod şi a Cezarului August ; dar naşterea Lui s-a făcut mai presus de rînduielile firii. De aceea, aşa cum a grăit Arhanghelul Gavriil către Sfînta Fecioară Maria, Iisus s-a chemat «*Fiul Celui Preaînalt*» şi «*Fiul lui Dumnezeu*» (Luca I, 32, 35). Iar, la naştere, cîntec de leagăn I-au cîntat îngerii imnul dumnezeiesc al păcii : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*». Cîţiva păstori care se aflau cu turmele lor în apropiere, auzind de la înger că «*în cetatea lui David s-a născut Mîntuitorul care este Hristos, Domnul*», adică Hristos-Dumnezeu, au plecat în căutarea Lui după semnul dat lor de înger : «*un prunc înfăşat, culcat în iesle*». După ce L-au văzut «*au destăinuit cuvîntul grăit lor despre acest copil*» (Luca II, 11 ş.u.). Ei s-au făcut astfel cei dintîi vestitori ai naşterii Domnului nostru Iisus Hristos. Iar magii de la Răsărit, cunoscători ai stelelor, şi-au dat seama că o stea cu totul neobişnuită apăruse pe cer. Era semnul dat neamurilor despre naşterea «*împăratului iudeilor*», adică a lui Hristos, Mîntuitorul lumii. Îndreptîndu-şi paşii după mersul stelei, ei au ajuns la Ierusalim, apoi la Betleem, unde au găsit «*pe prunc împreună cu mama Lui şi căzînd la pămînt s-au închinat Lui şi, deschizînd vistieriile lor, I-au adus Lui daruri : aur şi tămîie şi smirnă*» (Matei II, 11).

Fiul lui Dumnezeu, venind pe pămînt, s-a făcut, în adevăr, trup şi a sălăşluit printre noi ca om. Dar, în El «*locuieşte, trupeşte, toată plinătatea Dumnezeirii*» ; în El «*sînt ascunse toate vistieriile înţelepciunii şi ale cunoştinţei*» (Col. II, 9, 3).

Însuşi Părintele nostru din ceruri a mărturisit că Iisus este Fiul Său. Astfel, în timp ce Iisus se boteza de către Ioan, «*cerul s-a deschis şi Duhul Sfînt, în trupească înfăţişare, ca un porumbel, a pogorît asupra Lui şi din cer s-a făcut glas : Tu eşti Fiul Meu cel iubit ; întru Tine am binevoit*» (Luca III, 22).

Mai tîrziu, Domnul nostru Iisus Hristos, luînd cu Sine pe Petru, Iacob şi Ioan, s-a suit într-un munte înalt, numit Tabor, ca să se roage în linişte. Acolo, după schimbarea la faţă, un glas din cer a rostit : «*Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care bine am voit. Pe acesta să-L ascultaţi*». Văzînd pe Mîntuitorul înveşmîntat în slavă, cei trei Apostoli s-au înspăimîntat şi au căzut cu faţa la pămînt. Credinţa lor că Domnul nostru Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu dobîndise acum o nouă întărire din partea lui Dumnezeu. Dar, Mîntuitorul le-a poruncit să nu spună la nimeni ceea ce au văzut «*pînă cînd Fiul Omului nu se va scula din morţi*» (Matei XVII, 5, 9).

În adevăr, după învierea Domnului, Sfîntul Evanghelist Ioan a mărturisit că a văzut «*mărirea Lui — mărire ca a Unuia-Născut din Tatăl, — plin de har şi de adevăr*» (*I, 14*). Iar Sfîntul Apostol Petru, în a doua sa epistolă scrie : «*Noi v-am făcut cunoscută puterea Domnului nostru Iisus Hristos şi venirea Lui, nu luîndu-ne după basme meşteşugite, ci văzînd mărirea Lui cu*

ochii noștri. În adevăr, El a primit de la Dumnezeu-Tatăl cinste și mărire, fiindcă de la preamărita Slavă a venit către El un glas ca acesta: Fiul meu, cel iubit de Mine, acesta este, întru Care bine am voit. Și acest glas noi l-am auzit pogorîndu-se din cer, pe cînd eram cu El, în muntele cel sfînt» (I, 16, 18).

Iubiții mei fii sufletești,

Din ziua în care a început să grăiască mulțimilor și pînă la moartea Sa pe cruce, Domnul nostru Iisus Hristos n-a încetat să «*propovăduiască Evanghelia împărăției și să tămăduiască orice boală și orice neputință în popor*» (Matei IV, 23; IX, 35). În jurul Lui se îngrămădeau mulțimile din toate părțile, urmîndu-L și ascultîndu-L, zile în șir. Credincioșii erau uimiți de învățătura Lui, fiindcă «*îi învăța pe ei ca unul care are putere*» (Matei VII, 29). Chiar slujitorii Templului, care fuseseră trimiși de mai marii preoților și de farisei ca să-L prindă, auzindu-L vorbind, s-au întors la Templu și au mărturisit că «*niciodată n-a vorbit în felul acesta un om*» (Ioan VII, 46).

Mai mult, poate, decît propovăduirea Lui, pe toți cei care-L urmau îi mirau faptele Lui. Ei rămîneau uimiți «*văzînd pe muți vorbind, pe cei schilozi sănătoși, pe ologi umblînd și pe orbi văzînd...*» (Matei XV, 31). De altfel, ucenicilor trimiși de Ioan Botezătorul să-L întrebe dacă El este Mesia, Domnul nostru Iisus Hristos le-a dat acest semn: «*Duceți-vă și vestiți lui Ioan ce ați văzut și ce ați auzit: orbii văd, ologii umblă, leproșii se curățesc și surzii aud, morții înviază, săracilor se binevestește*» (Luca VII, 22; Matei XI, 4—5). Desigur, tămăduirea tuturor durerilor și alinarea suferințelor își aveau temeiul în bunătatea fără margini a Mîntuitorului. Dar ele constituiau totodată și o dovadă a puterii Sale dumnezeiești. Prin ele Mîntuitorul dădea mărturie că este Fiul lui Dumnezeu. De aceea pe măsură ce mai marii preoților și fariseilor se înverșunau să nu creadă în El, se înmulțeau și minunile. La porunca Sa, duhurile necurate părăseau pe cei care îi stăpîneau și-i chinuiau; pe apă El umbla ca pe uscat; «*vînturile și marea ascultau de El*» (Matei VIII, 27). Văzînd toate acestea, mulțimile «*se mirau, zicînd: niciodată nu s-au arătat asemenea fapte în Israil*» (Matei IX, 33).

Nu numai cu fapta, dar și cu cuvîntul, Mîntuitorul a mărturisit că este Fiul lui Dumnezeu.

Cea dintîi mărturie despre Sine a dat-o Domnul nostru Iisus Hristos către părinții Săi, în Templul de la Ierusalim, la vîrsta de 12 ani, spunîndu-le: «*Oare, nu știați că în cele ale Părintelui Meu trebuie ca Eu să fiu?*» (Luca II, 49). Mai tîrziu, cînd a început să propovăduiască Evanghelia Sa, în sinagoga din Nazaret, s-a ridicat să citească Sfînta Scriptură. Primind în mîinile Sale cartea proorocului Isaia, a citit următoarele:

«Duhul Domnului este peste mine,
fiindcă m-a uns pe mine
ca să binevestesc săracilor,

m-a trimis pe mine să vestesc
celor robiţi iertare
şi orbilor vedere din nou,
să slobozesc pe cei vătămaţi, iertîndu-i,
să vestesc un an primit de Domnul».

Apoi, lăsînd cartea a grăit : «*Astăzi, s-a împlinit scriptura aceasta în urechile voastre*» (Luca IV, 18, 21). Aplicînd prooroc-cia aceasta la Sine, Domnul nostru Iisus Hristos a mărturisit limpede că El este Hristos, Mesia, Unsul lui Dumnezeu. Dar cei care erau de faţă, plini de mînie, L-au scos afară din cetate şi L-au dus «*pînă la sprînceana muntelui, pe care era zidit oraşul lor, ca să-L arunce în prăpastie. El însă, trecînd prin mijlocul lor, a mers şi a venit la vale în Capernaum...*» (Luca IV, 29-31).

În acest fel mărturiile Sale cu fapta se împleteau cu măr-turiile prin cuvînt. Astfel, cînd iudeii L-au întrebat : «*Dacă Tu eşti Hristos, spune-ne nouă fără sfială, Iisus le-a răspuns : v-am spus şi nu credeţi. Lucrurile pe care Eu le fac în numele Tată-lui Meu, acestea mărturisesc pentru Mine... Voi ziceţi Aceluia pe care Tatăl L-a sfinţit şi l-a trimis în lume : Tu huleşti, fiindcă am spus : sînt Fiul lui Dumnezeu... Dacă nu credeţi în Mine, credeţi în aceste lucruri ca să ştiţi şi să cunoaşteţi că Tatăl este întru Mine şi Eu întru El*» (Ioan X, 24-38).

Mărturia supremă despre Sine a dat-o însă Mîntuitorul în faţa întregului sinedriu, cînd marele-preot L-a întrebat : «*Tu eşti Hristos, Fiul Celui binecuvîntat?*» El a răspuns răspicat : «*Eu sînt. Şi veţi vedea pe Fiul Omului aşezat la dreapta Pute-rii şi venind cu norii cerului*» (Marcu XIV, 61-62). Mărturia era limpede, iar faptele minunate pe care le săvîrşea Iisus o întă-reau. Iudeii însă aşteptau un semn din cer. Dar, cînd fariseii şi saducheii au venit la Mîntuitorul şi I-au cerut acest «*semn*», El i-a mustrat adăugînd că «*semn nu se va da lor fără numai semnul lui Iona*» (Matei XVI, 4). În adevăr, şi acest semn a fost dat. Moartea pe cruce, şederea de trei zile în mormînt şi învierea — acesta este semnul lui Iona. Dovada supremă că Domnul nos-tru Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu a fost făcută. El s-a sculat cu mărire din morţi şi, înălţîndu-se la cer, s-a aşezat la dreapta Tatălui, aşa cum vestise.

După cum a venit pe pămînt, fără a părăsi cerul, tot astfel, după ce s-a înălţat la cer, El n-a părăsit pămîntul. Sus împre-ună cu Tatăl şade şi aici, în chip nevăzut, cu noi este, în toată vremea.

Iubiţi credincioşi,

Întîmpinînd pe Domnul nostru Iisus Hristos, la naşterea Sa, întîmpinăm pe Însuşi Dumnezeu care a venit în lume. Să-L primim deci în chip dumnezeiesc. Curăţindu-ne de tot ceea ce poate pîngări sufletele şi trupurile noastre, locaş sfînt să-I gătim în noi.

Pornirile rele din cugete să le alungăm; iar poftele spre

deşartă desfătare să le înfrîngem în inimile noastre. De orice faptă rea să ne ferim ; nimeni dintre noi să nu-şi petreacă viaţa în păcate, ci să umblăm cu «*mintea înnoită ca să putem deosebi ce este voia lui Dumnezeu, ce este bun şi bineplăcut şi desăvîrşit*». Iar trupurile noastre «*să le înfăţişăm lui Dumnezeu jertfă vie, sfîntă, bineplăcută*» (Rom. XII, 2, 1).

Dreapta credinţă să o păstrăm cu scumpătate şi în sfinţenie să ne petrecem viaţa. Iar «*facerea de bine şi dărnicia să nu le dăm uitării, căci jertfe ca acestea sînt bine plăcute lui Dumnezeu*» (Evr. XIII, 16).

În muncă să fim sîrguitori, neprecupeţind nici o strădanie pentru dobîndirea de roade bogate. Îndeosebi, rînduielile care au fost de curînd statornicite, în legătură cu munca ogoarelor, trebuie să constituie pentru fiecare agricultor un nou imbold la realizarea de recolte cît mai îmbelşugate. Să nu uităm că pe hărnicie şi chibzuinţă în muncă se întemeiază bunăstarea fiecăruia şi propăşirea ţării.

Înfrăţiţi în strădanii şi uniţi în cugete, să punem în slujba patriei toată priceperea, toată rîvna şi toate puterile noastre. Iar în slujba omenirii să punem strădaniile noastre pentru bună înţelegere, colaborare şi prietenie între popoare. Din tot sufletul să sprijinim pe solii poporului nostru care depun, fără încetare, străduinţă după străduinţă, pentru înscăunarea şi asigurarea păcii în lumea întreagă. «*Acestea să le faceţi şi Dumnezeul păcii va fi cu voi*» (Filip. IV, 9).

O dată cu acest cuvînt de creştinească învăţătură şi dreaptă povăţuire, în ziua de astăzi a luminatului praznic al Naşterii Domnului, îmbrăţişîndu-vă cu părintească dragoste, îmi îndrept glasul meu către cer, rugînd să se coboare peste voi toţi : darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh.

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

Dată în reşedinţa noastră mitropolitană din Iaşi, cu prilejul praznicului Naşterii Domnului, în anul mîntuirii 1970.

† PARTENIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Cucernicilor preoţi şi tuturor dreptslăvitorilor creştini din cuprinsul acestei Eparhii, har şi pace de la Milostivul Dumnezeu, Părintele ceresc, iar de la noi, binecuvîntare arhierească şi toate urările de sănătate deplină şi bun spor la orice activitate care vă este spre folos.

«Iată vestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul, pentru că s-a născut astăzi Mîntuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David».
(Luca II, 10-11).

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Aceeaşi bucurie pe care îngerii au vestit-o păstorilor în noaptea de Crăciun şi prin ei la întreg poporul dreptcredincios, bucuria Naşterii Domnului, tot pe aceea o vesteşte fiilor ei Biserica noastră, în această sfîntă zi de luminată sărbătoare creştină.

De pe firul vieţii, anii se deapănă fără oprire, generaţii de oameni apar şi pleacă din lume, viaţa oamenilor se schimbă şi faţa pămîntului suferă prefaceri şi înnoiri, însă străvechiul praznic al Naşterii Domnului rămîne mereu neschimbat, aducînd în sufletele noastre acelaşi fior dumnezeiesc de împrospătare a credinţei, aceleaşi sfinte bucurii pe care le simţim din copilărie pînă la sfîrşitul vieţii, aceleaşi veşnice şi mîntuitoare adevăruri, aceleaşi nădejdi de bine în viitor.

Fericiţi au fost dreptţii şi cuvioşii care au trăit în lume înainte de întruparea Domnului şi au crezut în venirea Lui cu neclintită nădejde, ca unii ce şi-au întemeiat credinţa în El. Fericiţi au fost păstorii şi toţi cei ce L-au văzut prunc de curînd născut în ieslea din Betleem, slăvit de îngeri, adorat de magii care s-au închinat Lui cu daruri curate şi cu inimi evlavioase. Fericiţi sînt toţi cei ce L-au văzut şi L-au auzit propovăduind în lume, iar după jertfa şi moartea Sa pe cruce s-au încredinţat în multe împrejurări şi în multe chipuri despre dumnezeiasca Lui înviere.

Dar, întemeindu-ne pe cuvîntul Său, adresat Sfîntului

Apostol Toma, mai fericiți trebuie să ne simțim noi, care, deși n-am fost martori la marele eveniment al Nașterii Domnului, totuși credem și ne bucurăm și ne închinăm Domnului cu aceeași înfiorare cu care i s-au închinat îngerii, magii și păstorii din Betleem. Deci să ne bucurăm duhovnicește și să dăm slavă lui Dumnezeu că ne-a dat viață să ajungem și să prăznuim marea sărbătoare a Nașterii Mîntuitorului, cîntînd împreună cu îngerii: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună învoire*» (Luca II, 14). Este o sărbătoare creștină de nespusă bucurie fiindcă «Fecioara astăzi pe Cel mai presus de fire îl naște și pămîntul peșteră Celui neapropiat aduce, îngerii cu păstorii slăvesc și magii cu steaua călătoresc, căci pentru noi s-a născut prunc tînăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci» *(Condacul Nașterii)*.

Iubiți fii duhovnicești,

În cîntările și rugăciunele noastre, precum și în colindele poporului nostru, venirea Mîntuitorului Hristos în lume este asemănată cu răsăritul soarelui, care îndepărtează întunericul nopții, trezind la viață întreaga făptură, ce așteaptă ora cînd va apare «*Răsăritul cel de sus, ca să lumineze pe cei ce stau în întuneric și în umbra morții și să îndrepte picioarele noastre pe calea păcii*» (Luca I, 78—79). Întunericul și umbra morții era starea de cădere a omului din harul lui Dumnezeu din cauza păcatului neascultării, era pierderea sfințeniei și a nevinovăției sufletului și înclinarea trupului spre pofte aducătoare de suferinți, și în cele din urmă, moartea. Prin păcatul strămoșesc, moștenit din generație în generație și din om în om, însăși făptura necuvîntătoare «*împreună suspină și împreună suferă pînă acum, pentru că și ea este supusă deșertăciunii și ea însăși se va izbăvi de robia stricăciunii și se va bucura de libertatea fiilor lui Dumnezeu*» (Rom. VIII, 19—22). «*Și va fi atunci un cer nou și un pămînt nou, căci cerul cel dintîi și pămîntul cel dintîi au trecut, iar cetatea cea sfîntă, noul Ierusalim, se va pogorî din cer de la Dumnezeu, gătită ca o mireasă pentru Mirele ei și cortul lui Dumnezeu va fi între oameni și se va sălășlui cu ei și vor fi poporul Său; și se va șterge orice lacrimă din ochii lor și nu va mai fi nici plîngere, nici tînguire, nici durere, pentru că cele dintîi au trecut*» (Apoc. XXI, 1—4).

Pentru reașezarea omului și a întregii lumi create în starea cea dintîi, în marea Lui iubire pentru făptura Sa, «*Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut sub Lege, pentru ca pe cei născuți sub Lege să-i răscumpere și prin aceasta să luăm iarăși moștenirea fiiască*» (Gal. IV, 4—5). Scopul vieții oamenilor a fost de la început de a fi fericiți, în comuniune sfîntă cu Dumnezeu, în frățească și pașnică viețuire a oamenilor întreolaltă, în armonioasă trăire în mijlocul unei naturi liniștite, în sfințenie și nevinovăție. Păcatul neascultării a atras după sine pierderea harului, a sfințeniei, întunecarea minții, slăbirea voinței, pornirea poftelor trupești împotriva drepturilor sufletului, înstrăinarea de Dum-

nezeu, suferinţele de tot felul, nefericirea şi moartea. «Cum putea omul de pe pămînt căzut în prada morţii să se întoarcă la nestricăciune? Era nevoie absolută ca trupul muritor să se împărtăşească din puterea de viaţă a lui Dumnezeu, iar această putere a lui Dumnezeu-Tatăl este cuvîntul cel Unul-Născut» *(Sfîntul Chiril al Alexandriei)*. Acest lucru este întărit şi prin cuvintele Sfîntului Atanasie cel Mare, care în opera sa *Despre întruparea Cuvîntului* spune: «Fiindu-i milă de neamul omenesc şi înduioşîndu-se de făptura noastră slabă, nesuferind stricăciunea morţii asupra noastră, ca să nu piară ceea ce El a făcut şi ca să nu se zădărnicească lucrarea Tatălui, Mîntuitorul a luat trup omenesc, care nu s-a deosebit de al nostru» (Cap. VIII).

Iubiţi credincioşi,

Aşa precum aţi auzit şi credeţi, Dumnezeu a căutat fără încetare şi prin diferite mijloace să ridice pe om la starea din care a căzut, iar acum prin întruparea Mîntuitorului ne cheamă neîncetat la Sine. «*Împăratul împăraţilor şi Domnul domnilor, Care locuieşte în lumina cea neapropiată, pe care nimeni dintre oameni nu l-a văzut nici poate să-l vadă*» (I Tim. VI, 15—16) a luat trupul nostru material şi s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, pentru ca să ridice la Sine creatura mîinilor Sale. El a venit pe pămînt ca să nimicească depărtarea, să astupe prăpastia despărţitoare dintre Dumnezeu şi omul care căzuse. Ne-a pus în faţă praznicul mîntuirii, prin sfintele adevăruri de credinţă, prin regulile de comportare creştinească şi prin iertarea păcatelor. El ne cheamă stăruitor la acest praznic împărătesc şi se bucură de toţi cei ce vin la El să se ospăteze, dar pe nimeni nu-l sileşte. Aceasta pentru că toţi sîntem dintru început cu voinţă liberă, ca unii ce sîntem zidiţi spre cinstire, după chipul lui Dumnezeu. Ne cheamă la El prin slujirea nevăzută dar neîncetată a sfinţilor Săi îngeri păzitori şi prin pilda şi rugăciunea sfinţilor şi mai ales ale Fecioarei Maria. Ne cheamă la El prin slujbele, rugăciunile şi propovăduirea Bisericii Sale şi prin binefacerile şi mîngîierile pe care le revarsă peste noi în vremuri de bucurie sau de întristare, precum şi prin lucrarea Sfîntului Duh care este pururea cu noi, revărsat cu îmbelşugare de la întemeierea Bisericii Sale. În chip tainic, Mîntuitorul este mereu prezent între cei credincioşi, îmbărbătîndu-i şi sprijinindu-i în lupta de a se desprinde de păcat şi de a trăi în lumină şi în sfinţenie.

Înainte de înălţarea Sa la cer, Mîntuitorul a spus Apostolilor: «*Iată Eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrşitul veacurilor*» (Matei XXVIII, 20) şi «*Eu te voi păzi pe tine de ceasul ispitei care va să vină peste toată lumea, ca să încerc pe cei ce locuiesc pe pămînt*» (Apoc. III, 10); *Iată Eu stau la uşă şi bat, dacă va auzi cineva glasul Meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi lua cina cu dînsul şi el cu Mine*» (Apoc. III, 20). Cît de limpede se arată prin aceste dumnezeieşti cuvinte atît lucrarea neîncetată a lui Dumnezeu faţă de lume, cît şi grija faţă de

felul cum vom răspunde noi acestei chemări. Fiecare dintre noi știe că drumul și calea răutăților sînt ușor de urmat. Dacă omul se lasă pe sine cuprins de șuvoiul păcatelor și al patimilor, ele îl poartă ca pe un lucru neputincios care nu știe de unde vine și unde merge. Pentru o viață trăită în acest fel, omul nu poate fi fericit nici în viața pămîntească, iar după moarte nu poate avea altă soartă decît osînda veșnică. Viața virtuoasă și marele înfăptuiri se realizează cu jertfe, cu hotărîre permanentă și stăruitoare și cu păstrarea neîncetată a legăturii cu Dumnezeu prin rugăciune. Dacă binele cere jertfe pentru a fi înfăptuit, în schimb roadele acestor jertfe sînt cu mult mai prețioase și mai folositoare pentru viața omului decît orice alte bunuri trecătoare.

De aceea, să luăm aminte că pentru a urma lui Hristos nu este de ajuns să ne rezemăm încrederea numai în ceea ce a făcut și face El pentru noi, ci să ne dăm toată osteneala de a lucra cu osîrdie și stăruință și mai ales cu gînd curat, pentru a deschide ușa sufletului și pentru a înfăptui binele, atît pentru fericirea noastră cît și a semenilor noștri. Pentru a birui păcatul și moartea, Mîntuitorul s-a smerit pe Sine, îmbrăcînd trup omenesc, a suferit chinurile și răstignirea pe cruce, pentru a se arăta biruitor desăvîrșit. Cu bună seamă că noi pămîntenii de rînd, nu ne putem ridica la această treaptă supremă de desăvîrșire, dar sîntem datori să ne ostenim atît cît putem cu puterile noastre slabe, fiind convinși că ne va veni în ajutor și harul ceresc. Viața pămîntească este timpul semănăturii pentru viața veșnică. «*Noi sîntem ajutători de lucrare ai lui Dumnezeu, iar voi sînteți ogorul lui Dumnezeu și zidirea Lui; drept aceea, fiți tari și neclintiți* — spune Sfîntul Apostol Pavel credincioșilor din Corint — *și pășiți pururea la lucrul Domnului, știind că osteneala voastră nu este zadarnică înaintea lui Dumnezeu*» (I Cor. XV, 58). Toate aceste sfinte învățături au fost propovăduite în lume de Sfinții Apostoli și de urmașii lor, între care amintim și cuvintele Sfîntului Clement Romanul: «Să nu ne îndestulăm cu aceasta de a numi pe Iisus Hristos Domn, căci aceasta nu ne va mîntui; pentru că El zice că nu tot cel ce-Mi spune Mie Doamne, Doamne va fi fericit, ci cel ce va face dreptate; așadar, prin fapte să-L mărturisim pe Hristos».

Dreptslăvitori creștini,

Sărbătoarea Nașterii Domnului și celelalte mari sărbători creștine legate de ea, cuprinse în denumirea obișnuită a sărbătorilor de iarnă, este pentru toți creștinii prilej de bucurie, manifestată prin felul cum credincioșii noștri se ostenesc să le întîmpine și să-și petreacă timpul în aceste zile sfinte de prăznuire creștinească. Participarea în număr mare la slujbele din biserici, îngrijirea și împodobirea deosebită a căminelor și meselor de Crăciun, urările și felicitările ce ni le adresăm unii altora, primirea colindătorilor care vestesc din casă în casă marele eveniment al Nașterii Domnului, toate acestea dovedesc prezența în sufletele noastre a credinței, a acelei tainice puteri care ne

ţine pe toţi uniţi în aceeaşi nădejde. Această flacără a credinţei strămoşeşti o simţim fiecare dintre noi în aceste zile de sărbătoare, arzînd în sufletele noastre cu mai multă putere şi aceasta se arată în bucuria cu care cinstim prăznuirea de astăzi. Orice bucurie ce apare la orizontul fiinţei noastre este ca un răsărit de soare, după atîtea nenumărate şi felurite clipe de necazuri de care este legată viaţa fiecăruia dintre noi în această lume. Sînt în viaţă şi bucurii degrab trecătoare şi chiar înşelătoare dacă au la originea lor interese egoiste şi sînt în contrazicere cu morala şi cu bunul simţ. Bucuria credinţei este o bucurie sfîntă şi nemuritoare pentru că îşi are temelia în puterea, în iubirea de oameni şi în bunătatea lui Dumnezeu, Care este veşnic şi credincios făgăduinţelor Sale. Bucuria credinţei este obştească, îmbrăţişătoare, şi înfrăţeşte şi uneşte laolaltă, într-o singură nădejde, spre un singur scop nobil şi veşnic pe toţi cei ce preţuiesc cum se cuvine binefacerile ei.

Pentru aceste motive bine întemeiate, noi numim praznicul Naşterii Domnului sărbătoare a bucuriei, a păcii şi a bunei înţelegeri între oameni şi între popoare, fiindcă este legată de biruinţa netrecătoare asupra răului din lume, bucurie care înfrăţeşte oamenii şi popoarele într-o singură şi mare familie a fiilor lui Dumnezeu. Să nu uităm însă că bucuriile mari şi neclintite nu vin de la sine sau la întîmplare. La temelia oricărei biruinţi sau înfăptuiri de însemnătate deosebită — deci a oricărei bucurii adevărate — stă o jertfă, o luptă, o osteneală îndelungată. La temelia bucuriei noastre creştine este Hristos, Care în împlinirea misiunii Sale a mers pînă la jertfa supremă. În viaţa pilduitoare a Mîntuitorului, a apostolilor şi a sfinţilor, în exemplul marilor eroi care s-au urcat pe înălţimi de glorie prin jertfele făcute în scopul marilor idealuri ale umanităţii, citim înţelesul adevăratelor bucurii şi satisfacţii şi calea pentru a le dobîndi.

Dragii mei,

În calitatea noastră de fii credincioşi ai Bisericii strămoşeşti şi de vrednici cetăţeni ai scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, acum la sfîrşit de an şi în preajma unui an care va începe în curînd, să dăm slavă şi mulţumită lui Dumnezeu că ne-a ajutat să parcurgem zile de pace şi de bogate înfăptuiri în ţara noastră şi să-L rugăm să fie cu noi pururea şi să ne ajute în toate ostenelile noastre pentru a împlini poruncile Sale sfinte şi de a lucra în lume faptele progresului şi ale păcii.

Înălţarea sufletească, adusă de aceste zile de sărbătoare în inimile şi casele noastre să ne fie spre mîngîiere şi bucurie, dar şi spre hotărîrea neclintită de a fi, în zilele ce le vom avea de trăit de acum înainte, cît mai buni creştini şi cît mai buni fii ai patriei, pentru a răspunde cu toţii cît mai deplin poruncii date de Mîntuitorul Hristos: «*Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, pentru ca, văzînd faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel ceresc*» (Matei V, 16).

În încheiere, vă urez deplină sănătate, bucurie, succes desăvîrșit în munca și strădaniile voastre, un an nou fericit pentru voi și familiile voastre; iar pentru poporul și țara noastră pace și binecuvîntare de la Milostivul Dumnezeu.

«*Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți*».

Al vostru părinte duhovnicesc, doritor de tot binele și pururea rugător către Dumnezeu,

† *PARTENIE*
Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor

Dată în reședința noastră episcopală din Roman, la praznicul Nașterii Domnului, anul 1970

Pentru Pacea a toată lumea

Sesiunea Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene

Braşov, 28 septembrie=1 octombrie 1970

La invitaţia făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, s-au desfăşurat la Poiana Braşov, între 28 sept.-1 oct. a. c., lucrările sesiunii Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene (prescurtat C. B. E.). Este pentru a treia oară cînd organele de conducere ale acestei organizaţii internaţionale bisericeşti îşi ţin şedinţele de lucru în România. Între 28 sept.-1 oct. 1965 s-a ţinut la Bucureşti sesiunea Prezidiului CBE, iar între 5-10 martie 1967 tot la Bucureşti a avut loc sesiunea comună a Prezidiului şi Comitetului Consultativ ale CBE.

La lucrările sesiunii de la Braşov au participat în calitate de delegaţi oficiali : I. P. S. Mitropolit Alexei de Talin şi Estonia (U. R. S. S.), Dr. Egbert Emmen, secretar general al Bisericilor Reformate din Olanda şi Preşedinte în funcţiune al Conferinţei Bisericilor Europene (Olanda), I. P. S. Iustin Moisescu, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei (R. S. R.), Episcopul Ernö Ottlyk, Budapesta (Ungaria), Dr. Teofilo Santi, Napoli (Italia), Dr. Adolf Wischmann, înlocuind pe Dr. Präses Ernst Wilm, Biefeld (R. F. G.), Episcopul de Chichister, Roger Wilson (Anglia), Domnii Ernst van Eeghen (Olanda), Andreas Schneider (Elveţia) şi Secretarul general Glen Garfield Williams. Delegaţi neoficiali au fost : Dnul şi Dna van Ru, Dna Katherine Emmen, Dna Erica van Eeghen, Dna Wilhelmina Schneider din Olanda şi respectiv Elveţia.

Din partea Bisericilor din România au asistat la lucrările conferinţei : I. P. S. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, Excelenţa Sa Argay Gheorghe, episcop al Episcopiei Evanghelice Sinodopresbiteriene, Excelenţa Sa Laszlo Papp, Episcop al Episcopiei Reformate din Oradea, Dl. Covaci Nicolae preşedintele Cultului Baptist din România şi Prof. Klein reprezentant al Excelenţei Sale Albrecht Klein, Episcopul Episcopiei Evanghelice din Sibiu. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au mai fost de faţă Pr. Prof. Ioan Coman şi Diac. Asistent Ion Bria. Ca traducători au participat : Pamela Hueber, Ingrid Ioäns, Renate Kneidle, Anita Rochterich, Ada Silenzi (de la Geneva), Pr. Bunea H. Victor (Sibiu) şi Dl. Rus Remus (Bucureşti). În continuare spicuim cîteva probleme şi date din programul destul de încărcat al acestei întruniri :

1. Solemnitatea deschiderii sesiunii Prezidiului CBE a avut loc luni 28 septembrie p. m., la biserica Sf. Nicolae din Braşov-Schei, unde I. P. S. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, împreună cu un sobor de preoţi şi diaconi, a oficiat o doxologie. I. P. S. Mitropolit Nicolae a rostit apoi un cuvînt de bun venit membrilor CBE. «Noi considerăm ca o deosebită cinstire faptul că la invitaţia Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian —, a spus între altele I. P. S. Sa, sesiunea Prezidiului CBE se ţine la Poiana Braşov, devenit tot mai mult centru al diverselor consfătuiri şi congrese internaţionale. Salutînd prezenţa distinşilor oaspeţi în mijlocul nostru, trebuie să mărturisesc că Transilvania, deci şi Braşovul, oferă cadrul şi atmosfera spirituală potrivită, pentru întîlnirea pe o platformă comună evanghelică şi umanitară a diverselor Biserici, aşa cum o reprezintă şi organizaţia Conferinţei Bisericilor Europene. Aceasta pentru că în Transilvania istoria vorbeşte despre o coexistenţă între poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, între Biserica Ortodoxă Română şi celelalte Biserici. Temelia aceasta de veacuri şi-a găsit în zilele noastre o împlinire multilaterală prin înfrăţirea ecumenică dintre Biserici, care slujeşte şi înfrăţirii dintre poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, cauzei păcii în Europa şi în întreaga lume. Ortodoxia în general, deci şi ortodoxia românească în special, care are anumite elemente specifice din punct de vedere spiritual, istoric şi geografic, este deschisă spre conlucrare cu toate forţele ecumenismului şi păcii de pretutindeni, cu atît mai mult cu cele din Europa, cum este Conferinţa Bisericilor Europene.

Ţara noastră şi Biserica noastră am putea spune că — fiind la intersecţia dintre Apus şi Răsărit — au avut, în trecut şi au şi acum într-un mod mai deplin un rol, o vocaţie europeană, ca o punte a înţelegerii şi apropierii între diferite ţări şi diferite Biserici din Europa şi aduc o contribuţie neprecupeţită la apropierea şi conlucrarea dintre aceste ţări şi aceste Biserici».

Răspunzînd cuvîntului de bun venit, Preşedintele CBE, Dr. Emmen Egbert, a mulţumit pentru invitaţia călduroasă făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian ca Prezidiul să-şi ţină lucrările premergătoare Adunării Nyborg VI în România. El a stăruit asupra rolului pe care îl are CBE de a contribui la lupta pentru instaurarea păcii pe acest continent şi în lume şi de apropiere între Bisericile Europene.

2. A doua zi, 29 sept., cînd au început lucrările Prezidiului, în cuvîntul de salut adresat participanţilor la această sesiune de lucru, preşedintele Dr. Emmen a mulţumit elogios Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian pentru faptul că a invitat Prezidiul CBE să-şi ţină prezenta sesiune în România; el a relevat totodată contribuţia pe care Biserica Ortodoxă Română şi Bisericile membre din România o aduc activităţii CBE, în acest context evidenţiindu-se în special munca reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române în CBE, I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu.

Preşedintele Dr. Emmen Egbert a prezentat procesul verbal al întrunirii Prezidiului şi Comitetului CBE de la KasteeI

«Oud-Poelgeest», Oegstegeest, Olanda — care a avut loc între 24-28 mai 1970. Raportul a fost aprobat în unanimitate.

3. În raportul său, Secretarul General al CBE, Dr. Glen G. Williams, a trecut în revistă activitatea CBE, în contextul situaţiilor de astăzi, politice sau religioase. Oricît de complicate ar fi problemele privind realizarea deplină a păcii şi securităţii în Europa, datoria noastră este de a face tot ceea ce ne stă în putinţă ca să obţinem un astfel de rezultat, pentru binele întregii omeniri, a spus printre altele G. G. Williams citînd în acest sens situaţia din Orientul Apropiat, unde se fac eforturi foarte mari pentru reconcilierea atît de vitală între Ţările Arabe şi Israel.

În cadrul relaţiilor ecumenice au avut loc, în timpul din urmă, două întruniri foarte importante: Federaţia Mondială Luterană s-a întrunit în iulie la Evian-Franţa, iar la sfîrşitul lui august la Nairobi, Kenya, s-a întrunit Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate. CBE salută în aceste întruniri realizarea practică a Evangheliei lui Hristos.

Acesta este contextul în cadrul căruia CBE îşi dezvoltă activitatea. În continuare, Secretarul general a vorbit despre călătoriile pe care le-a făcut, mai puţine decît în trecut, dar foarte preţioase din punct de vedere al informaţiilor şi al contactelor (Atena 13-17 iunie şi Sofia 17-22 iunie). Atenţia CBE în această perioadă a fost îndreptată cu predilecţie asupra unor probleme privind informaţia şi publicaţiile în vederea pregătirii Adunării Nyborg VI şi problemei evanghelizării în situaţia contemporană.

După prezentarea raportului, în cadrul discuţiilor a vorbit I. P. S. Mitropolit Iustin care a arătat că raportul a fost dintre cele mai bune prezentate pînă acum, întrucît dă o imagine clară asupra activităţii bogate a CBE. Publicaţiile făcute cît şi cele care vor apărea sînt o mărturie a vieţii active care pulsează în sînul acestei organizaţii. Acelaşi lucru revine şi fructuoaselor călătorii făcute de Secretarul General. I. P. S. Mitropolit Iustin, făcînd observaţia că documentul nu vorbeşte despre activitatea grupelor de lucru, despre relaţiile Conferinţei cu Conferinţa Creştină pentru Pace, Secretarul General a dat explicaţii asupra acestor probleme.

Pr. Prof. I. Coman, după cîteva cuvinte elogioase la adresa raportului, a reluat problema publicaţiilor propunînd tipărirea unei reviste de caracter teologic care să prezinte în rezumat diferite aspecte ale problemelor teologice ridicate şi dezbătute în revistele teologice europene, cu o apariţie de cel puţin o dată pe an. Sugestia a fost reţinută.

4. Sesiunea a discutat o serie de probleme în legătură cu organizarea în cît mai bune condiţiuni a Adunării Generale a CBE — Nyborg VI. Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor (prescurtat CEB) va participa secretarul general E. C. Blake. Tema «Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai omului» va fi dezvoltată de episcopul Krusche din Magdeburg, Prof. Crespy de la Montpelier şi ep. Nagy din Budapesta. În cadrul grupelor, între cei 5 vorbitori, va fi şi asist. Ion Bria de la Institutul

Teologic din București, care va prezenta un referat despre Teologia slujirii și slujirea teologiei.

Cu ocazia adunării generale se vor face alegeri pentru membrii prezidiului ale căror mandate expiră sau care vor să se retragă.

5. În privința contactelor între CBE și reprezentanții altor religii (iudei și musulmani) s-au continuat discuțiile începute la Windsor — oct. 1969 și la Oud Poelgeest — mai 1970. Prezidiul a aprobat ca un comitet format din 15 membri (comitet mixt creștin — iudaic — musulman) să fie convins de importanța acestei probleme. Totuși încă nu a sosit vremea să se poată înființa un grup de studii pentru aceste probleme. Secretariatul să încurajeze ca aceste discuții să înceapă acolo unde acest lucru este posibil la nivel local, cu scopul de a pune bazele unei încrederi reciproce și a stimula începerea unor lucrări pozitive pe plan local.

6. Secretarul general, Gl. Williams, a informat Prezidiul de corespondența pe care a purtat-o cu secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace(CCP), J. Makowski, în legătură cu posibilitatea colaborării între CBE și CCP. S-a propus organizarea unei sesiuni a grupei mixte CBE și CCP, care se va putea ține probabil după Nyborg VI.

7. Consistoriul Bisericii Evanghelice din cantonul Esch-Luxembourg a cerut primirea în CEB și CBE. Cererea urmează să fie aprobată la Nyborg VI sau într-o sesiune comună a Prezidiului cu Comitetul Consultativ.

8. După terminarea lucrărilor, joi 1 oct., participanții la sesiune au făcut o vizită la Institutul Teologic din Sibiu, fiind primiți de I. P. S. Mitropolit Nicolae, care a oferit un dejun în cinstea oaspeților. La cuvîntul de bun venit al I. P. S. Mitropolit Nicolae, în numele Prezidiului, a vorbit episcopul de Chichister, Roger Wilson.

Din partea Departamentului Cultelor, oaspeții au fost salutați de Dl. Gh. Nenciu, vicepreședinte al Departamentului Cultelor. «Am luat cunoștință cu deosebit interes, a spus, între altele Dl. Gh. Nenciu, de analiza pe care dvs. o faceți condițiilor sociale din Europa de azi și am apreciat faptul că Dvs. vorbiți de acea «sarcină diaconală», care se identifică cu o acțiune efectivă pentru «*transformarea structurilor*» sociale îmbătrînite sau injuste în direcția unei lumi mai drepte și mai umane.

Este și un alt aspect pe care l-ați menționat și la care Bisericile pot să-și aducă o contribuție care corespunde pe deplin profilului lor. Este vorba de dimensiunea etică pe care actele politice nu trebuie să o mai ignore sau s-o disprețuiască. În interesul popoarelor, în interesul cooperării lor, al securității și al păcii, este necesar ca actele politice să plece de la imperativul epocii noastre care vede garanția unei păci în Europa și în lume, în găsirea căilor de respectare a intereselor fiecărui popor și în rezolvarea în spiritul justiției sociale a dificultăților existente».

În numele prezidiului a vorbit episcopul de Chichister, Roger Wilson, care a adus calde mulțumiri delegatului Departamentului Cultelor, Dl. vicepreședinte Gh. Nenciu, și I. P. S. Mitropolit Nicolae. «Este pentru a treia oară, a spus în continuare

ep. Roger Wilson, cînd Prezidiul CBE ţine şedinţele sale în România; de fiecare dată afecţiunea noastră pentru poporul român şi ţara D-voastră devine mai intensă, de fiecare dată observăm o nouă dezvoltare a ţării D-voastră. Grija noastră principală este aceea pentru consolidarea păcii în Europa, iar asigurarea păcii pe continentul nostru revine în primul rînd ţărilor europene. Am constatat că România este gata cu fiecare prilej să primească pe europeni. Noi absorbim o oarecare tărie, o mare încredere în speranţa de realizare a ţelurilor noastre din exemplul Bisericii Ortodoxe Române. De cîte ori venim în România descoperim Biserica de aici plină de vigoare şi gata să ne ajute în activitatea conferinţei noastre. Sîntem mîndri că Biserica Ortodoxă Română este membră în CBE».

Vizita în Moldova

După terminarea lucrărilor, la invitaţia I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi membru în Prezidiu, majoritatea participanţilor la sesiunea Prezidiului de la Braşov au făcut, în zilele de 2-4 oct. crt., o vizită la unele biserici şi mănăstiri din Moldova. La această vizită au participat: Dr. Egbert Emmen, preşedinte, cu soţia, Dr. Teofilio Santi, episcopul de Chichister Roger Wilson, Ernst van Eeghen cu soţia, Andreas Schneider cu soţia, Van Ru cu soţia, cele 5 traducătoare şi Dl. Rus Remus din partea Patriarhiei Române. Ceilalţi membri ai Prezidiului au vizitat Moldova cu alte prilejuri, în cursul anilor 1965 şi 1967.

Venind în Moldova prin frumoasa trecătoare a Oituzului, oaspeţii au făcut primul popas în oraşul Bacău, unde I. P. S. Mitropolit Iustin a oferit un dejun la restaurantul Bistriţa. În continuare, însoţiţi de P. S. Irineu Suceveanul, episcop vicar al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, delegatul I. P. S. Mitropolit Iustin, oaspeţii au vizitat, rînd pe rînd, principalele biserici şi mănăstiri, monumente istorice ale Moldovei. La Mănăstirea Neamţ, vechea ctitorie a muşatinilor, s-a vizitat biserica zidită de Ştefan cel Mare, biserica nouă strămutată în zid, colecţia de obiecte, biserica Vovidenia, Casa memorială M. Sadoveanu. O impresie adîncă a produs vizita la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ. La cuvîntul de bun venit, a răspuns preşedintele Egbert Emmen, care a făcut elevilor urări de bine la învăţătură şi pentru realizarea în viitor a idealurilor pentru care activează CBE. În continuare a fost vizitată Mănăstirea Agapia, a cărei pictură executată de N. Grigorescu a fost recent restaurată. S-a vizitat de asemenea colecţia de obiecte bisericeşti şi atelierul de covoare al mănăstirii.

A doua zi, sîmbătă 3 oct., au fost vizitate mănăstirile Moldoviţa, Sucevita, Dragomirna şi Sf. Ioan Suceava. O impresie adîncă au lăsat asupra vizitatorilor în special bisericile cu pictură exterioară de la Moldoviţa şi Sucevita. Către seară oaspeţii au sosit la Iaşi, fiind găzduiţi la Căminul Mitropoliei.

Duminică 4 octomobrie, la Iaşi, oaspeţii au participat la Sf. Liturghie, la care a slujit I. P. S. Mitropolit Iustin. În cadrul

Sf. Liturghii, I. P. S. Sa a adresat un cuvînt de bun venit oaspeţilor, accentuînd asupra faptului că Biserica Ortodoxă Română desfăşoară o activitate bogată în întrunirile ecumenice de astăzi menite să aducă pace şi bunăînţelegere între popoarele lumii şi Bisericile lui Hristos.

În cuvîntarea de răspuns, Preşedintele în funcţiune Dr. Emmen, elogiind bogăţia şi frumuseţea liturghiei ortodoxe, spune că în protestantism tradiţia îşi are locul ei de cinste şi importanţa ei. Cooperarea dintre creştini, atît de bogată în zilele noastre, este mărturia lucrării Duhului Sfînt în lume.

Împărtăşirea din bogata tradiţie ortodoxă este o adevărată îmbogăţire a tradiţiei protestante. Ortodoxia trebuie să lucreze mai mult în lume, să arate lumii adevărata ei frumuseţe, bogăţie şi chemare.

În final, Dr. E. Emmen mulţumeşte I. P. S. Mitropolit Iustin pentru ocazia edificatoare care a dat-o delelgaţilor străini de a cunoaşte o parte din fascinantul tezaur spiritual al Ortodoxiei româneşti.

În continuare, după serviciul religios, oaspeţii au fost primiţi de I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, care a oferit un dejun în cinstea lor. După masă, însoţiţi de P. S. Irineu Suceveanul, episcop vicar, oaspeţii au vizitat cîteva obiective de seamă ale Iaşului: bisericile Trei Ierarhi şi Golia, Mănăstirea Cetăţuia, Casa Dosoftei care cuprinde un muzeu de istorie a literaturii române vechi, Expoziţia de pictură Eugen Bouşcă de la Sala Victoria, cu numeroase tablouri reprezentînd biserici şi picturi bisericeşti etc... Către seară oaspeţii au vizitat Schitul Bucium, unde I. P. S. Mitropolit Iustin a oferit o cină în cinstea participanţilor la sesiunea Prezidiului C. B. E. Oaspeţii şi-au exprimat admiraţia faţă de tot ce au putut vedea în această scurtă călătorie în Moldova: monumente religioase de mare valoare istorică artistică, viaţa religioasă a mănăstirilor, ospitalitatea tradiţională românească, meleagurile frumoase ale Moldovei şi înfăptuiri de seamă, la sate şi oraşe, rodul muncii harnicului popor român.

Luni 5 oct., oaspeţii au plecat cu trenul spre Bucureşti. În întrevederea pe care a avut-o cu P. F. Patriarh Iustinian, preşedintele Dr. Egbert Emmen a mulţumit pentru condiţiile excelente puse la dispoziţie pentru ţinerea sesiunii Prezidiului la Braşov şi pentru posibilitatea ce li s-a dat de a vizita unele centre bisericeşti la Sibiu şi în Moldova. P. F. Patriarh Iustinian şi-a exprimat satisfacţia că Prezidiul C. B. E. şi-a ţinut lucrările în condiţii bune şi că membrii acestui for au luat cunoştinţă de unele aspecte ale vieţii şi activităţii Bisericii Ortodoxe Române.

Sesiunea Prezidiului C. B. E. ţinută la Braşov poate fi considerată ca un succes atît prin varietatea problemelor discutate, prin unitatea de vederi în dorinţa de cooperare pentru realizarea apropierii între popoarele europene, cît şi pentru faptul că participanţii au avut ocazia să cunoască la faţa locului viaţa religioasă din ţara noastră şi munca harnică şi paşnică a poporului român.

CRONICAR

Călătoria Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, peste hotare

Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, însoţit de Profesorul Hermann Binder, vicarul Episcopiei evanghelice C. A —, a făcut între 25 iunie-17 august 1970, o călătorie în Elveţia, S.U.A., Canada, Marea Britanie, Belgia, Olanda, Norvegia, Suedia, Danemarca şi Republica Federală a Germaniei.

Întîlnind reprezentanţi ai bisericilor, organizaţiilor religioase creştine şi ai diferitelor culte din ţările vizitate, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder au adus calde mulţumiri pentru ajutoarele acordate locuitorilor patriei noastre loviţi de catastrofalele inundaţii din lunile mai-iunie 1970. Totodată, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder au dat unele detalii în legătură cu proporţiile pagubelor pricinuite de inundaţii în vederea unor ajutoare noi şi au purtat discuţii pe diferite teme bisericeşti de actualitate.

La Geneva, de pildă, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder au întîlnit în ziua de 25 iunie, pe secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Eugen C. Blake, apoi au luat parte la o şedinţă a Comisiei din cadrul Consiliului Ecumenic, care se ocupă de problema acordării ajutoarelor. Participînd în ziua de 26 iunie, la lucrările sesiunii anuale a Comitetului de întrajutorare, alcătuit din 50 membri, reprezentînd principalele Biserici donatore, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a făcut o amplă dare de seamă referitoare la pagubele pricinuite de inundaţii şi la eforturile întregului nostru popor pentru tămăduirea rănilor. Comitetul a adoptat o rezoluţie prin care s-a cerut Bisericilor să intensifice colectarea de ajutoare pentru România. S-a hotărît, chiar, finanţarea unor proiecte: construcţia unei instituţii cu caracter social-cultural, construcţia unui pod, construcţia unor diguri, amenajarea unor terenuri agricole etc.

Timp de 4-5 zile, cît au stat la Geneva, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a avut întrevederi cu mai multe personalităţi bisericeşti: G. Williams, secretar general al Conferinţei Bisericilor Europene, Mrs. Kury, episcopul Bisericii vechi-catolice, A. Apel, Secretar general al Alianţei luterane mondiale etc.

În ziua de 30 iunie 1970, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder au plecat spre S.U.A. La New-York, au fost întîmpinaţi de Dl. Gh. Diaconescu, ambasadorul ţării noastre la O.N.U. După unele contacte telefonice cu ambasadorul ţării noastre la Washington, Corneliu Bogdan, şi cu Arhiepiscopul grec al Americii Iacobos, s-au întreţinut la sediul misiunii ţării noastre pe lîngă O.N.U. cu Paul Anderson de la Consiliul Naţional al Bisericilor, de la care au aflat că, în America populaţia sinistrată din România este în atenţia opiniei publice americane.

De la New-York, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Moldova şi însoţitorul său au plecat spre Detroit unde au avut convorbiri cu P. S. Episcop Victorin Ursache al Episcopiei Ortodoxe Misionare din America, cu P. C. Arhimandrit Bartolomeu Anania, P. C. Protosinghel Antonie Plămădeală şi cu alţi preoţi români ortodocşi din America, cărora li s-au adus mulţumiri pentru interesul arătat de clericii şi credincioşii români ortodocşi de peste ocean faţă de fiii poporului român care au suferit de pe urma inundaţiilor.

Pînă la 17 iulie 1970, cînd au părăsit America, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder au vizitat mai multe localităţi din S.U.A. şi au purtat discuţii cu diferiţi reprezentanţi ai Bisericilor şi organizaţiilor religioase. Astfel, la 6 iulie revenind la New-York au făcut o vizită rabinului Arthur Schneier; în ziua de 7 iulie au primit vizita D-lui Livingstone H. Lomas, director al programului de serviciu al Bisericilor în lume pentru Orientul mijlociu şi Europa, din Consiliul Naţional al Bisericilor lui Hristos; în aceeaşi zi — 7 iulie — au avut o convorbire cu Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Iacobos, care a dat dispoziţii de pregătire a unei colecte în Bisericile greceşti din America; miecuri 8 iulie au avut o intrevedere cu Dl. Paul C. Empire, Secretar general al Comitetului Naţional al Alianţei luterane Mondiale, care a declarat că organizaţia din care face parte va ajuta cu bunăvoinţă populaţia sinistrată din România; la 9 iulie au făcut o vizită la Comitetul Naţional al Bisericilor lui Hristos din America, apoi s-au întîlnit la o masă comună cu: L. H. Lomas — Biserica baptistă, P. Day — Biserica episcopaliană, I. Corbin — Biserica presbiteriană unită, Ch. Blakney — Biserica unită a lui Hristos, P. Anderson — Biserica episcopaliană şi Consiliul Naţional al Bisericilor, F. Maeda — Conferinţa S. N. a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, P. H. E. Espyé — secretar al Comitetului Naţional baptist, Jan van Hoogstraten — serviciul pentru lume al Bisericilor ş. a. La această masă au luat cuvîntul Dl. Hoogstraten care a asigurat că poporul român se bucură de sentimentele de preţuire ale creştinilor americani; Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin care a mulţumit pentru primirea făcută şi pentru ajutoarele acordate României de către Bisericile şi organizaţiile religioase americane; tot în ziua de 9 iulie au făcut o scurtă vizită conducătorului Bisericii Presbiteriene Unite, Iohn Coventry Smith, membru în prezidiul Consiliului Ecumenic al Bisericilor; vineri 10 iulie, au primit pe Dl. Palmer, primul vice-primar al oraşului New-York, într-o vizită de curtoazie în numele primarului Lindsay; sîmbătă 11 iulie au plecat spre Philadelphia pentru a face o vizită D-lui Frederic Nolde, fost director al Comisiei Bisericilor pentru Afacerile Internaţionale; duminică 12 iulie s-au întîlnit, la Ambasada română din Washington cu uu grup de români, în cadrul unei recepţii oferită de ambasadorul ţării noastre, C. Bogdan; la 13 iulie au plecat la Princeton pentru a face o vizită D-lui MacCord preşedintele seminarului teologic de la Universitatea locală.

Peste tot, în S. U. A., Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin

şi Dl. Prof. H. Binder au fost întîmpinaţi şi primiţi cu toată căldura şi cu toată atenţia. Reprezentanţii Bisericilor şi organizaţiilor religioase, clericii şi credincioşii din această ţară au rămas adînc impresionaţi de calamităţile ce s-au abătut asupra unor regiuni ale patriei noastre şi au făgăduit că la ajutoarele acordate vor adăuga altele cu toată dragostea.

Din S. U. A. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder au plecat, la 17 iulie, în Canada unde au avut întîlniri cu credincioşi ortodocşi care locuiesc în Otawa, Kitchener, Toronto, Montreal şi Hamilton, cu reprezentanţi ai Bisericii anglicane şi ai Bisericii presbiteriene din Canada cum şi cu reprezentanţi ai altor organizaţii religioase.

Rînd pe rînd, apoi, au vizitat mai multe ţări din Europa unde, de asemenea, au adus mulţumiri pentru ajutoarele acordate şi unde au avut cu reprezentanţi ai Bisericilor şi organizaţiilor religioase diferite discuţii bisericeşti de actualitate. Astfel, în Marea Britanie, la Londra, au întîlnit pe preşedintele Consiliului Britanic al Bisericilor, Episcopul Sawbury. În Belgia au avut întrevederi cu mai mulţi reprezentanţi ai Bisericilor din această ţară. În Norvegia a luat legătura cu pastorul Heinrich Hanje vicepreşedinte al Asociaţiei de ajutorare bisericească norvegiană, miercuri 5 august Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prof. H. Binder, au fost primiţi de Kjell Bondevik, ministrul Cultelor şi al Învăţămîntului, căruia i-au mulţumit pentru acţiunea de ajutorare a României de către Norvegia. În Suedia, ei au discutat cu reprezentanţi ai organizaţiei : «Ajutorul luteran» (director Ake Kasstlund şi intendent Mansson), cu pastorul Oer Arne Aglert, secretar general al Consiliului Bisericilor libere, cu Hugo Kaplan, preşedintele organizaţiei Mozaice din Suedia şi cu colonelul Fred Lyunggren, secretarul general al Organizaţiei «Individuell Människohgälp», cu care au discutat problema finanţării şi executării unor lucrări în regiunile calamitate din ţara noastră. În Danemarca, luni 10 august, au avut o lungă întrevedere cu reprezentanţi ai Bisericii daneze, la sediul Organizaţiei «Ajutorul Bisericii Daneze», Episcopul Westergaard Madsen ş. a. În Republica Federală a Germaniei, au luat contact cu diferite organizaţii bisericeşti : miercuri 13 august, la Frankfurt, au avut convorbiri cu reprezentanţi ai Oficiului de relaţii externe al Bisericii Evanghelice din R. F. G., la Stuttgart au luat contact cu «Das Diakonische Werk der Evangelischen Kirche in Deutschland» ai cărei reprezentanţi au făgăduit că vor finanţa executarea unor lucrări în ţara noastră ; la München, au luat contact cu reprezentanţii Bisericii Evanghelice din R.F.G., iar la Bonn au întîlnit pe Dl. Kalinna, locţiitorul Episcopului Kunst, plecat în Italia, care, de asemenea, a arătat mare înţelegere pentru încercarea prin care a trecut poporul român.

În călătoria întreprinsă peste hotare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Dl. Prof. H. Binder s-au bucurat de o primire frumoasă şi frăţească din partea tuturor organizaţiilor bisericeşti pe care le-au vizitat.

Aspirația spre unitate la Pseudo-Dionisie Areopagitul și influența ce a exercitat-o asupra catolicismului apusean

Studiul vechilor legături de intercomuniune ar putea, pe lîngă alte încercări ce se fac, să contribuie la apropierea Bisericilor creștine. Ele pot pregăti un climat favorabil noilor relații. De aceea studiul ecumenic este actual și preocupă pe teologii tuturor confesiunilor creștine. Atenția ecumeniștilor este îndreptată îndeosebi spre Sfinții Părinți, temeiul unității creștine, tezaurul comun moștenit. Refacerea unității bisericești impun teologiei ecumenice sarcini asemănătoare acelora care au frămîntat epoca patristică. Este iarăși vorba de o adaptare a gîndirii religioase la nevoile spirituale ale timpului de față. Un nou proces de adîncire impune noi sinteze teologice. Sfinții Părinți deschid calea spre o învățătură gîndită prin pătrunderea necontenită a credinței. Această moștenire se cere mereu înțeleasă și trăită în acord cu cerințele vremii. Ea trebuie confruntată și pusă în concordanță cu noile cuceriri ale minții și privită prin prizma noilor achiziții ale lumii contemporane. Ideea unei lumi unitare (aspirația spre universalism), bazată pe dreptate, libertate, dragoste, pace și înfrățire, idealuri profund umane, care frămîntă epoca noastră, merg mînă în mînă cu ecumenismul creștin și cu aspirațiile cele mai scumpe ale creștinismului autentic. «Străduința pentru refacerea unității creștine care inspiră Mișcarea Ecumenică, constituie o caracteristică dominantă a creștinismului contemporan» [1]). La vremea lor, Sfinții Părinți au subliniat continuu necesitatea solidarității și comuniunii oamenilor. Vremurile noastre se caracterizează, printre altele, printr-o dezvoltare deosebită și mereu crescîndă a conștiinței unității și solidarității noastre cu oamenii de pe tot globul pămîntesc [2]). Teologii reiau în dezbatere teme familiare epocii patristice. Comuniunea în dragoste pe pămînt este reflexul comuniunii intertrinitare de pe planul ceresc. Dependența noastră de Dumnezeu, starea noastră de creaturi, ne crează un fel de solidaritate mai întîi cu Dumnezeu, pe baza chipului lui Dumnezeu din noi și asemănării cu El și apoi cu semenii noștri. Modelul desăvîrșit al solidari-

---

1) Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, «*Umanismul evangheliei și responsabilitatea creștină*», Ortodoxia nr. 2/1967, p. 163.

2) Prof. Const. Pavel, «*Aspectul teologic al solidarității umane*», în rev. Ortodoxia nr. 2/1967, p. 182.

tăţii îl aflăm în Sfînta Treime, între persoanele Sf. Treimi din sînul Dumnezeirii. Modelul acestei unităţi trebuie transpus şi pe planul pămîntesc. Unitatea spirituală trebuie să constituie deci şi idealul de viaţă al Bisericilor şi creştinilor. Creştinismul nu numai că ţine seama de temeiurile fireşti ale solidarităţii umane, dar le depăşeşte adăugînd la acestea temeiuri noi, care fac posibilă o solidaritate universală, efectivă şi deplină. «Aceste temeiuri sînt: originea comună a tuturor oamenilor, paternitatea divină ce se întinde asupra tuturor, fraternitatea oamenilor prin acelaşi Creator şi acelaşi Răscumpărător, chemarea tuturor la mîntuire. Mai presus de toate, creştinismul, propovăduind iubirea de Dumnezeu şi de semeni, ca poruncă şi temelie a vieţii creştine, propune cheagul cel mai puternic al solidarităţii umane» [3]). Elementul şi dimensiunea principală a ecumenismului creştin este *unitatea*. Preocuparea pentru unitate o găsim în cele mai multe capitole ale scrierilor patristice. «Un număr de părinţi şi scriitori bisericeşti, ca: Origen, Sf. Grigore de Nissa, Fericitul Augustin, Pseudo-Dionisie Areopagitul şi Sf. Maxim Mărturisitorul, concep iconomia divină-umană dezvoltîndu-se aproximativ circular: creaţia pleacă de la Dumnezeu şi, după ce şi-a trăit istoria, revine la Dumnezeu» [4]).

Această preocupare pentru unitate stăruie, ca la nimeni altul, în scrierile areopagitice. Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra acestei probleme, încercînd a urmări pînă aproape de zilele noastre influenţa gîndirii acestui părinte bisericesc, atît în aluatul catolicismului cît şi al filozofiei apropiate, unde ideea de unitate stăruie ca un leit motiv. Ca şi majoritatea Părinţilor bisericeşti, care şi-au format din cultura grecească bogata lor învăţătură, pe care apoi au pus-o în slujba Evangheliei [5]), Pseudo-Dionisie Areopagitul este şi el într-o mai mare măsură încă tributar filozofiei păgîne şi în special neoplatonismului [6]). El încheagă într-o sinteză artistică ideile filozofiei lui Proclu, pe care le adaptează măiestrit în portativele creştine [7]). Ideile creştine asimilează pe încetul ceea ce învinge. Divinitatea, una, singură, Τὸ ἕν, este la Plotin principiul prim, esenţa nedeterminată, în care toate contrastele se identifică [8]). Dintr-însa,

---

3) *Idem*, p. 184.

4) Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, «*Rolul Sfinţilor Părinţi în elaborarea ecumenismului creştin*», în rev. Studii Teologice nr. 9-10/1963, p. 519.

5) Pr. Magistrand Mircea Nişcoveanu, «*Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera Despre numele divine*» în rev. Ortodoxia nr. 2/1964, p. 259.

6) H. W. Rüssel, «*Antike Welt und Christentum*», Amsterdam, 1941, p. 128 «Der Neoplatonismus konnte nur noch in christlicher Form weiterleben und der wirklicher Nachvolger Plotins war nicht Porphyries, Jamblichus, Proklos, Damasckies und Simplikies, sondern der grosse christliche Mystiker Dionisie Areopagita».

7) Pr. Magistrand Mircea Nişcoveanu, *op. cit.*, p. 259. «Din neoplatonism a împrumutat unitatea primordială în sine ca principiu al tuturor lucrurilor, binele şi perfecţiunea absolută ca ceva simplu în sine şi care nu cade sub conceptul înţelegerii, principiul şi cauza totului, mărimea şi micimea infinită, centrul comun al totului. Unitatea deţine întrînsa viziunea şi ştiinţa de sine fără dualitate de termeni. Din interiorul unităţii ca şi din centrul unui cerc ia naştere pluralitatea, fiinţa divizibilă şi viaţa, prin intermediul diviziunii. Prin contemplarea unităţii supreme, sufletele pot dobîndi perfecţiunea reparîndu-se integral de tot ce este felurit şi multiplu».

8) Grigore Tăuşan, *Filozofia lui Plotin*, Bucureşti 1924, p. 144: «*Unul* nu

printr=o serie de emanaţii, derivă realităţile vizibile şi invizibile, dintre care prima este inteligenţa divină νοῦς-λόγος, raţiunea, cuprinzînd în ea lumea ideală [9]). Ultima este materia sau lumea vizibilă. Neoplatonismul, cu pretenţie de religie nouă, învăţa pe om că scopul existenţei sale terestre este de a=şi pregăti întoarcerea spre unitatea divină cu ajutorul abstracţiunii intelectuale şi al ascetismului [10]). Procesul emanaţiei se repetă mereu ca şi cel al reîntoarcerii în divinitate, într=un circuit continuu. Din unitatea divină pornesc o multiplicitate de emanaţii precum din soare pleacă razele sale. Precum acesta nu se împuţinează trimiţîndu=şi razele sale, la fel unitatea divină nu se divide în actul emanaţiei lumii fenomenale, rămînînd permanent acelaşi cantitativ şi calitativ. Este începutul gîndirii dogmatice. Filozofia lui Plotin, neoplatonismul, cu toate nebulozităţile ce le implică, va constitui un nou avînt al spiritului uman în saltul spre progres [11]). In sufletele oamenilor va încolţi visul nemuririi şi concepţia unei singure divinităţi. Ideea de unitate divină ia locul politeismului antropomorfic. «Filozofia greacă ridicată la nivel universalist de ultimile sale sisteme, îndeosebi de neoplatonism, va da frumos suport speculativ tainelor credinţei revelate pe care le vor frămînta marii Părinţi ai veacurilor IV şi V. Sinoadele ecumenice beneficiază de acest suport, nu fără să se resimtă de incertitudini şi imprecizii care vor face necesare alte sinoade şi bogate elaborări doctrinale între aceste sinoade» [12]).

Pseudo=Dionisie Areopagitul a simţit adînc în sufletul său

---

trebuie să existe singur, căci, dacă unul ar rămîne închis în el însuşi, toate lucrurile ar rămîne ascunse în Unul fără a avea o formă, şi nici o fiinţă nu ar exista. Unul în quietudinea lui maiestoasă şi absolută produce totul, naşte, înviază lumea, dar nu pierde nimic din el însuşi, nu se răspîndeşte în lucrurile create şi rămîne astfel *Unul* deşi e *Totul*».

9) Lucian Blaga, *Religie şi Spirit,* Sibiu 1942. p. 102. «Procesul cosmogonic ar reprezenta aşadar un proces de fatală decadenţă, emanaţiile fiind copii din ce în ce mai imperfecte ale Unicului suprem. Ce rost are omul în acest univers făcut după chipul şi asemănarea unei uriaşe scări descendente? Menirea omului ar fi să urce din nou panta decadenţei, să caute drumul înapoi, să se facă pe cît cu putinţă asemenea cu Unicul, cu Dumnezeu. O atare asemănare sau chiar uniune cu Dumnezeu nu este un simplu deziderat teoretic: starea aceasta omul o poate realmente ajunge, după părerea lui Plotin, nu numai după moarte, ci şi în viaţă, în aşa zisele stări de extaz. Condiţia prealabilă a stărilor de extaz este natural desăvîrşirea morală, lepădarea progresivă a omului de emanaţiile imperfecte ale materialităţii adică desăvîrşirea dobîndită prin viaţă ascetică».

10) Dacă Pseudo-Dionisie Areopagitul prezintă puternica influenţă neoplatonică, fapt care se resimte mereu de-a lungul veacurilor, apoi această filozofie datorează infinit misteriilor Orfice legate de cultul extatic al lui Dionisie scoborîtor din Tracia. Geniul religios al strămoşilor noştri este cel ce a fecundat gîndirea grecească, insuflîndu-i o concepţie superioară, unitară, asupra divinităţii, spulberînd Olimpul de plăsmuirile antropomorfice, senzuale ale infinitelor zeităţi. Scriitorul Erwin Rohde în lucrarea sa renumită: *Psyche* (Le culte de l'âme chez les grecs et leur croyance a l'immortalité), Payot, Paris, 1928, documentează pe larg ideea de mai sus. A se vedea în acest scop şi art.: «*Cultul extatic a lui Dionisie*», de Pr. Dumitru Hriţcu, în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 1-2/1942; Idem, art.: «*Determinism şi evoluţie*», (Specificul naţional în literatura română), de Zoe Dumitrescu-Buşulenga în rev. Luceafărul nr. 32 din 25 decembrie 1965.

11) Grigore Tăuşan, *op. cit.*, p. 40.

12) Prof. Ioan Gh. Coman «*Sinoadele ecumenice şi importanţa lor pentru viaţa bisericii*», în rev. Ortodoxia nr. 3/1962, p. 293.

nevoia de a întemeia pe gîndire principiile doctrinei creştine. Este şi din acest punct de vedere un factor de inspiraţie şi progres, contribuind la dezvoltarea ulterioară a formulărilor dogmatice în acord cu achiziţiile culturii de atunci. In gîndirea sa teologică, Dumnezeu este reprezentat ca esenţa infinită, ridicată absolut deasupra tuturor relaţiunilor şi denumirilor. El se manifestă printr-o serie de emanaţii cuprinzînd atît lumea spirituală a îngerilor cît şi a naturilor diverse care compun lumea materială. «Fiinţa divină este esenţa a tot ce există; este esenţa tuturor lucrurilor». (Despre Numele divine cap. V. 4). Se poate, prin urmare, afirma că nici un nume nu i se potriveşte şi totuşi i se potrivesc toate. Toate lucrurile sînt chemate să intre în unitatea divină. «Căci, dacă Dumnezeu, într-un act de cauzalitate, dă existenţă tuturor lucrurilor, El va susţine, tot în acelaşi act unitar de cauzalitate, pe toate acestea ale sale creaturi, ce se trag din El şi care au în El preexistenţa lor. Prin aceasta Dumnezeu cunoaşte lucrurile existente nu prin cunoaşterea simplă a lucrurilor, ci prin faptul că se cunoaşte pe sine» [13]). Prin actul creaţiei, divinitatea iese din supraexistenţa sa – din supraunitate – pentru a ne da lumea existenţii fenomenale, care, potenţial exista în El înainte de a fi creată. Prin actul creaţiei, divinitatea se manifestă sub formă de diferenţiere şi deosebire. «Pentru a nu înţelege în mod unilateral semnificaţia acestor termeni, trebuie să reţinem faptul că Sfinţii Părinţi atribuie lui Dumnezeu numele de «eros» şi «agape» ca să exprime, astfel, îndoita mişcare a iubirii divine. Dionisie Pseudo-Areopagitul se întreabă: «Ce vor să înţeleagă teologii cînd numesc, cîteodată, pe Dumnezeu amor sau dragoste, iar altădată Cel iubit şi Cel dorit? Intr-un caz, El este cauză şi autor şi generator, în alt caz, însă El este însuşi lucrul dorit. Printr-un fel (prin dragoste şi amor) El este mişcat; prin celălalt fel (ca iubit şi dorit), El mişcă. Căci El se mişcă şi se aduce pe Sine, spre Sine şi pentru Sine. Pe de o parte, ei Il numesc Cel iubit şi dorit, ca fiind frumos şi bun; iar, pe de altă parte, ei Il numesc dorinţă şi dragoste, pentru că El este puterea mişcătoare ce îndreaptă pe toate spre Sine ca Cel ce este singurul frumos şi bun, sau ca Cel ce este propria-I Revelaţie de Sine şi «binefăcătoare emanaţie a propriei Sale unităţi transcendente...» [14]). Această trecere din absolut în existenţă este săvîrşită de persoanele diferenţiate ale Treimii: Tatăl lucrînd cu Duhul prin Fiul [15]). Treimea, după Dionisie, este transpunerea în afara sa a unităţii celei mai presus de unitate asupra esenţei. «Actul creaţiei este o ieşire din Sine, o punere în afară de Sine, ca rod al iubirii dumnezeieşti». Toată creatura este stăpînită de dorul reîntoarcerii în unitatea divină, la Dumnezeu. In special, sufletul omenesc este stăpînit de această nostalgie [16]). Metoda cea

---

13) Pr. Cicerone Iordăchescu, *Despre numele divine* (de Dionisie Pseudo-Areopagitul veac V), traducere din greceşte, Iaşi, 1936, p. 80.

14) Idem, op. cit., Studiul introductiv, p. XXXII.

15) Magistrand Mircea Nişcoveanu, *op. cit.*, p. 253.

16) Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 128 — «Creaturile străbătute de lumina divină se transfigurează pătrunse de dorul întoarcerii la Dumnezeu. Toată creatura este stăpînită de această nostalgie, cu atît mai mult omul. Întoarcerea şi unirea cu Dumnezeu sînt cu putinţă omului datorită luminii divine, ce-l pătrunde magnetic de sus în jos. Cu alte cuvinte omul este transfigurat

mai indicată este concentrarea spirituală. O dragoste irezistibilă împinge creatura omenească spre divinitatea ce a creat=o, în căutarea cauzei a toate τῶν πάντον αἰτία. Spiritul uman se străduieşte oarecum să se depăşească. Se leapădă de egoismul său şi se sileşte să se înalţe pînă la îndumnezeire (Theosis). Renunţînd la cunoaştere pe calea raţiunii i se oferă posibilitatea unei cunoaşteri noi prin trăirea misterului şi confundarea în el. Cei care experimentează aceste stări trădează bucurii sufleteşti inefabile. De aceea, toate tind spre El, fiindcă reduce mulţimea lor cea împărţită la unitatea întreagă şi uneşte războiul lăuntric al întregului într=o convieţuire paşnică. Prin participarea la pacea divină, puterile întrunitoare cele mai de sus se unesc atît cu ele însăşi şi între ele, cît şi cu principiul unic de pace al tuturor lucrurilor; ele unesc şi pe cele ce stau mai prejos atît cu ele însele, cît şi cu principiul şi cauza unică şi desăvîrşită a păcii tuturor». (Despre numele divine, cap. XI).

Nici un alt scriitor din epoca patristică nu s=a bucurat de o universală recunoaştere şi largă circulaţie ca Pseudo Dionisie Areopagitul. Din cele cîteva opere legate de acest nume care au avut cel mai larg răsunet în lumea creştină de mai tîrziu au fost Teologia Mistică şi Despre Numele divine. Prima, care deabia numără cîteva foi, s=a bucurat de o covîrşitoare înrîurire asupra întregii gîndiri creştine, fiind piatră de temelie dar şi de poticneală pentru teologia scolastică a evului mediu[17]). Unii comentatori i=au contestat originalitatea, alţii i=au recunoscut doar meritul de a fi ştiut să asimileze şi să folosească textele neoplatonice, încadrîndu=le genial în portative creştine. Cei mai mulţi, însă, captaţi de avîntul spiritului său progresist, au văzut în scrierile areopagitice fermentul cel mai puternic care a pus în mişcare şi a înaripat nu numai gîndirea creştină de mai tîrziu, în special cea apuseană, ci şi filozofia laică a timpurilor moderne[18]). In aceasta constă marele său merit. Occidentalii medievali cred că au a face cu însăşi cugetarea celui pe care Apostolul Pavel l=a convertit în Areopagul atenian. De aceea, opera lui se bucură de o iubire şi un prestigiu pe care numai filozofia lui Aristotel le întrece. Vom stărui în fugă, şi atît cît este necesar, asupra acestui aspect care ni se pare a prezenta interes pentru ceea ce ne=am propus iniţial. Sînt epoci care se înrudesc prin duhul preocupărilor lor. Nu putem neglija invenţiile spirituale ale trecutului. Ele pot servi viitorului la noi formulări dogmatice ale credinţei revelate, cît şi la realizarea idealurilor umane de unitate şi progres.

---

de lumina divină, care coboară de sus în jos. Nimic mai «răsăritean» în sens creştin decît această concepţie a lui Dionisie: ea face pereche catedralei Sf. Sofii de la Constantinopol».

17) P. Bernard Schmid O. S. B.: «Grundlinien der Patrologie», Freiburg, 1898, p. 150 — «Wegen ihres reichen und tiefen theologischen Inhalts gelangten sie bald zu hohen Anschau, wurden wiederholt ins Lateinische übersetzt von den berühmtesten Theologen commentiert und waren Mittelalter den Skholastikern ein Führer in der Speculation, den Mystikern eine Leuchte auf dem Gebiet der Contemplation und den Asceten eine Anleitung auf dem Wege, der durch Reinigung und Erleuchtung zur Gotvereinigung führt».

18) Pr. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creştine,* Iaşi, 1940, p. 20.

Pătrunderea scrierilor areopagitice în apus se datoreşte lui Erigena Scot (sec. IX) care, la curtea lui Carol Pleşuvul, le traduce în latineşte, făcîndu=le astfel accesibile marelui public. «El (Iohannes Scotus Erigena) a tradus pe Dionisie Areopagitul în latineşte şi, prin aceasta, a exercitat o mare influenţă şi el însuşi a fost o bucată de vreme, influenţat în chip areopagitic=panteistic, dar mai tîrziu s=a apropiat fundamentul de tipul bisericesc de dogmatică» [19]). In afară de aceste traduceri, Erigena comentează aceleaşi idei, cu o tălmăcire personală în lucrarea sa de mare răsunet: *De divisione naturae* [20]). Ideea centrală este şi aici aceea de unitate. Creaturile, implicit omul, îşi caută mîntuirea în identificarea cu Dumnezeu, în reîntoarcere la El (versio deificans). Drumul de reîntoarcere (teologia ascendentă) a fost arătat oamenilor de Verbul întrupat. Adevărul este că în sistemul său, neoplatonismul, aşa de intim legat de creştinismul primelor secole s=a perfecţionat mult. «Jean Scot Erigena a fost, pe bună dreptate, considerat moştenitorul şi continuatorul gîndirii lui Plotin, Proclus şi, în acelaşi timp, premergătorul şi fondatorul filozofiei moderne. El ocupă locul de mijloc între Plotin – Origen – Dionisie Areopagitul şi Spinoza – Fichte – Hegel» [21]).

Intreg sistemul său se bazează pe opoziţia între ceea ce creează şi ceea ce este creat şi creatura care se desăvîrşeşte prin unirea cu principiul creator [22]). Nu este cazul să adîncim acum gîndirea lui Erigena Scot. Important este faptul că putem constata cît de mult a fost infuenţat de scrierile areopagitice. Am putea afirma că teologia lui Pseudo=Dionisie Areopagitul stă, în întregime, la baza sistemului său, într=o interpretare personală privind combinarea motivelor creştine cu cele ale filozofiei neoplatonice [23]). Ea rămîne în uitare pînă la finele secolului al XII=lea. De la această dată devine o sursă de inspiraţie de mari proporţii. Ea capătă un caracter popular, pătrunde în sufletul maselor şi aprinde fantezia, o dată cu spiritele însetate de duhul unei primeniri religioase. Conformarea la practicile vechi nu mai satisface. Spiritele caută drumuri noi. Murmurul surd al acestor frămîntări din adînc se face auzit tot mai puternic. Ele vin să zdruncine edificiul rece al catolicismului scolastic, începînd cu sec. XI, XII, XIII şi XIV, culminînd cu reforma lui Luther. Pe Valea Rinului (Strassbourg, Colonia) în nordul Germaniei, în Belgia sudul Franţei, nordul Italiei, prind a mişuna, în acest timp, aderenţii nenumăratelor curente religioase. O fermentaţie religioasă şi filozofică dă spiritului omenesc impuls spre noi speculaţii. Aceste erezii îşi au punctul de plecare în interpretarea speculativă inaugurată de

---

19) Idem, *op. cit.*, p. 12.

20) *De Divizione Naturae* este unanim recunoscută ca o mare sinteză filozofică şi teologică a Evului Mediu. În 1225, papa Honorius o condamnă spre a fi arsă, întrucît a influenţat negativ alimentînd erezia amalricienilor.

21) Maieul Cappuyns, «*Jean Scot Erigène, Vie-Oeuvre, Pensée, «Abbaye du Mont-Cesar,* Louvain, p. 267.

22) H. Delacroix, *Essai sur le mysticisme speculativ en Allemagne au XIV-Siècle,* Paris 1890, p. 19.

23) Idem, *op. cit.*, p. 239 — «Nous savons par les nombreuses passages ou il cite et commente les oeuvres du Pseudo-Areopagite, qu'il était impregné de ses écrits, dont l'action avait été si forte sur Erigène, et qui a côté des sources bibliques et des motifs purement chrétiens laissent apparaître presque chaque ligne l'influence de la speculation plotinienne».

Erigena Scot, David de Dinant, Amaury de Béne (Amalricienii) Valdenzii, Ortlieb de Strassbourg (Ortlibienii), Ioachim de Flore, Begarzii, Boguinele, Fraţii şi surorile în spiritul liber, Amicii lui Dumnezeu (sec. XIV), iată numai cîteva denumiri ale acestor asociaţii religioase. Activitatea lor subterană în decursul Evului Mediu a făcut obiectul a numeroase studii. Aberaţiile ce propovăduiau şi fanatismul cu care se manifestau nu puteau fi oprite şi stăvilite cu toată teroarea Inchiziţiei, înfiinţată în acest scop. Folosesc în predici limba vulgară şi nota laică. Faptul acesta le avantajează mult propaganda. Ce afirmau ei? Bazîndu-se pe speculaţiile lui Erişena Scot, extrase din *De Divizione Naturae*, susţineau şi predicau doctrina emanaţiei, care se încheie prin ideea reîntoarcerii finale a tuturor lucrurilor la Dumnezeu. Diviziunile ieşite din unitatea divină trebuie să dispară succesiv în fiinţa infinită. – «Toate lucrurile sînt Dumnezeu: nici o mişcare nu I s-ar putea atribui pentru că sînt în El şi ca El însuşi sînt toate cîte sînt. Fiecare fiinţă este în aceeaşi măsură materie, spirit şi Dumnezeu» (David de Dinant) [24]).

Aproape în acelaşi timp, Amaury de Bène susţinea că: «Dumnezeu se descoperă Lui însuşi în lumea vizibilă» [25]). Dumnezeu, fiinţa indefinită şi imuabilă, este, în acelaşi timp, principiul formal al lumii în aceea că El este inteligenţă care concepe şi realizează în domeniul contingenţei modelele eterne ale lucrurilor şi esenţa a tot ce fiinţează pentru că nu există nimic în afară de El! «Reîntoarcerea omului în unitatea primitivă a naturii cereşti» trebuia dezvoltată în conştiinţa fiecăruia. Incă de pe pămînt, ca o arvună a celor cereşti, omul se poate identifica cu Dumnezeu prin contemplaţie şi nimicirea progresivă a fiinţei sale individuale în unitatea divină: «iar voi sînteţi trupul lui Hristos şi mădulare (fiecare în parte)» (I Corinteni XII, 27) [26]). Aceste adevăruri comune marilor familii de gînditori ai Şcolii Alexandrine, Amaury le exprimă fie reproducînd ideile lui Scot, fie comentînd într-un limbaj propriu diferite texte din Scriptură [27]). Tot el afirmă că «fiinţa infinită a lui Dumnezeu, pentru a deveni inteligibilă, a reîmbrăcat forma vizibilă a creaturii: întruparea Fiului nu este altceva decît una din numeroasele manifestări ale infinitului în sînul fiinţei lui». Unindu-se fiinţei absolute, oricine poate deveni Dumnezeu aşa cum a fost şi Fiul. Toate aceste învăţături reprezentau, cu mici deosebiri, un caracter şi un fond comun care permite a-i încadra în aceeaşi şcoală. Biserica, cu învăţătura şi practica ei, devine de prisos în faţa acestor răstălmăciri, uşor de înţeles pentru lumea nepregătită. Adepţii lor se aruncau a fi arşi pe ruguri cu seninătatea convingerii că o fac în numele adevărului pe care l-au descoperit. Era expresia unei reacţiuni împotriva scolasticismului şi rigidităţii dogmei catolice. Aceste rătăciri ce fermentau în straturile adînci populare, susţinute cu îndrăzneală şi fanatism sectar, vor aduce şi un aport pozitiv. Ele vor

---

24) Jundt August, *Histoire du pantheisme populaire au Moyen-Âge et au seizième siècle*, Paris 1875, p. 28.

25) Idem, *op. cit.*, p. 30.

26) Idem, *op. cit.*, p. 28.

27) Joseph Bach, *Maister Eckhart*, Der Vater der deutschen Speculation als Beitrag zu einer Geschichte der deutschen Theologie und Philosofie der mittleren Zeit, Wien, 1864, p. 215.

constitui temelie şi bază de inspiraţie pentru o filozofie cultă. Teologii vor închega noi sisteme în formulări ce au rezistat timpului şi ochiul inspirat le distinge şi în teologia modernă. In special filozofia religioasă germană se face tributară acestei moşteniri al cărei izvor îşi are originea în scrierile areopagitice şi în comentariile pe care le-au inspirat. Ideea de unitate a fost reluată şi prelucrată de teologi de mare autoritate. Cel mai de seamă dintre ei care formează o şcoală şi va închega într-un sistem cult aceste vagi căutări şi dibuiri, va fi Maister Ekchart. Geniul său prelucrează materialul pe aceeaşi temă, profund inspirată din neoplatonismul dionisian, dar în formele unei gîndiri filozofice ce s-a impus peste secole [28]). «Maister Ekchart ocupă un loc de tranziţie între neoplatonismul antic şi metafizicienii germani din timpul de mare glorie al filozofiei (Fichte, Schelling, Hegel)» [29]). La fel ca şi Erigena Scot, Amaury, Begharzii, Fraţii şi Surorile în Spiritul liber, Ortlibienii şi toţi ceilalţi afirmă că «toate lucrurile sînt Dumnezeu însuşi» şi «Dumnezeu este în toate lucrurile». «Dumnezeu este totul şi totul este Dumnezeu», (Ich und Gott eines sind). El face distincţie între Dumnezeu şi divinitate [30]). Pentru a face înţeles mai limpede ce este *Gottheit* şi ce este *Gott*, el se referă la ideea de unitate şi la ideea de trinitate. Unitatea în sine neimplicînd mişcare sau proces, e neinteligibilă: trinitatea, implicînd un proces, care e un proces de cunoaştere, devine inteligibilă. Sumar vorbind, *Gottheit* ar fi unitatea divină, primordială şi inaccesibilă, deci neinteligibilă, iar *Gott* trinitatea inteligibilă [31]). Pentru Ekchart, centrul, pivotul sistemului său este de a conduce omul la conştiinţa unităţii sale cu Dumnezeu. Unitatea divină se cere restabilită din multiplicitatea diferenţierilor – în baza unei necesităţi metafizice. Aceleaşi idei le găsim şi la ceilalţi discipoli din şcoala lui Ekchart: Tauler, Seuse, Ruysbroeck-Admirabilul. «Sămînţa pe care a adus-o el – afirma Joseph Bernart, cade pe ogoarele posterităţii. După Tauler, Seuse, Ruysbroeck, ea rodeşte în gîndirea lui Cuzanus, Iacob Böhme, Angelus Silezius, iar în veacul al XIX-lea oameni ca Baader, Schelling, Schopenhauer, clădesc mai departe moştenirea lui» [32]). Ele diferă doar ca formă de exprimare. Ruysbroeck, spre exemplu propovăduieşte: «Dacă în Fiul e dată puterea de respiraţie divină, adică multiplicitatea lucrurilor împrăştiate în lume prin creaţiune, în Duhul e dată puterea aspiraţiei, adică puterea de a readuna multiciplitatea lucrurilor şi a le readuce în unitatea divină primordială şi nediferenţiată» [33]). Toate ideile conducă-

---

28) Idem, *op. cit.*, p. 240.

29) Maria Windstosser, *Etude sur la «Theologie Germanique»*, Paris 1911, p. 116.

30) M. Charles Schmidt, *Etude sur le Mysticisme Allemande au XIV-siècle*, Strassbourg 1890, p. 35. — «*La Divinité*, «la fin extrème» est Dieu dans son idée pas encore épanouie c'est l'être en soi pas encore agissante, c'est l'eternele et profunde obscurité où Dieu est inconuu à lui même, le fond simple et immuable de l'être divin; ou comme dit Hegel, le domaine du Père. Dieu au contraire c'est la Divinité sortant d'elle-même, et agissant au dehors».

31) Joseph Bernart, *Die philosophische Mystik der Mittelalters*, Frankfurt 1928, p. 189.

32) Pr. Cicerone Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creştine*, p. 22.

33) *Oeuvre de Ruysbroeck — L'Admirable*, Traduction du Flamand par les Benedictins de Saint-Paul de Wisques, Bruxel 1911, p. 143.

toare ale sistemului său se găsesc la Eckhart: «Doctrina unităţilor inefabile, supraesenţiale, aceea a purcederii sau emanaţiei tuturor fiinţelor în Cuvîntul, a reintrării lor în Dumnezeu prin iubire, care-i Sf. Duh: aceea a morţii tainice, preludiu al învierii şi al extazului, acest moment suprem al împărtăşirii eului transcendent cu Dumnezeu, al celui asemenea cu cel asemenea»[34]). De aceeaşi influenţă se resimte şi renumita lucrare anonimă, *Teologia Germanica* (Theologia Deutsch), Franckfurt, sec. al XIV-lea. Această carte trece printre puţinele opere surprinzător de interesante, care, de asemenea, îşi trage seva din scrierile areopagitice, influenţînd, la rîndul ei, în mod determinant reforma lui Luther – «Intemeindu-se pe doctrinile Fericitului Augustin, Albert cel Mare şi a Sf. Tomas, Teologia Germanica îşi trage punctele de plecare din scrierile lui Dionisie Areopagitul. Adaptînd doctrinele curat plotiniene şi neoplatonice, concepţiilor creştine, uneşte filozofia antică cu acea creştină a evului mediu»[35]). Această *„cărticică despre viaţa desăvîrşită“* cunoscută şi tradusă de Luther în 1516 a avut asupra acestuia o influenţă covîrşitoare. Iezuitul Irineu Hausherr, un sîrguitor cercetător al spiritualităţii orientale, merge pînă acolo, încît susţine că influenţa lui Pseudo-Dionisie Areopagitul este incomparabil mai mare în Apus decît în Răsărit. Chiar comentariile apusene asupra acestui Părinte bisericesc sînt, de asemeni, incomparabil mai numeroase decît cele răsăritene. In felul acesta a fost pusă în circulaţie gîndirea lui teologică de o proeminentă altitudine ecumenică, creindu-se o puternică atmosferă de unitate spirituală. Afinităţi naturale s-au vădit de la început între spiritul speculativ german şi neoplatonism. S-a mai afirmat, cu drept cuvînt, că orientarea aceasta a jucat un rol foarte important în viaţa, în cultura şi în cugetarea germană. Apariţia ei în veacul al XIII-lea înseamnă, totodată, începutul literaturii germane, dar şi prima articulaţie a gîndului filozofic german. Filozofia germană modernă, aşa cum am amintit, reia acest fir. Aspiraţia spre reîntoarcerea la Dumnezeu, spre pacea cea mare a vieţii a devenit muzică la Richard Wagner[36]). Un teolog german contemporan, – de mare suprafaţă – Paul Tillich, tratează despre Dumnezeu în spirit neoplatonic. – «In concepţia teologică a lui Paul Tillich a renăscut ideea neoplatonică despre Dumnezeu. Acel «Das Unbedingte» – «Incondiţionalul» cu care este numit Dumnezeu se apropie de termenul neoplatonic – Unul – care nu poate fi determinat şi deci limitat. «Incondiţionalul» este acel ὑπερούσιον şi ἀρρήτιον, insensibil pe calea cunoaşterii discursive[37])».

---

34) Maria Windstosser, *op. cit.*, p. 200.

35) Idem, *op. cit.*, p. 116.

36) Georges de Lagarde, *La naissance de l'ésprit laique au declin Moyen-Âge. Essais critiques sur les premièrs manifestations de la conscience laique des États modernes,* Paris 1911, p. 106. — «L'aspiration mystique vers le retour en Dieu vers la grande paix de la vie au sein de l'Etre, en le retrôuve dans la théorie de la régéneration de Richard Wagner. Elle se fait musique et épanche sa nostalgie en larges flots d'harmonie dans les dernières pages de Tristian ou en 3-e acte de Parsival. Et je ne sais pas si le culte ardent de la vie ou de la volonté de puissance chez un Nietzsche, l'entousiasme dionisien des anneaux, l'Anneau du retour eternel, ne découle pas, au fond, de la même source».

37) Ioan Struc, Paul Tillich, *Auf der Grenze* (La limită) , Sibenstern,

Am putea merge la infinit pe urmele lui Pseudo Dionisie Areopagitul.

El a constituit în apus un punct de plecare pentru tot ce s=a gîndit şi conceput mai sublim şi mai original. A contribuit la crea=rea unei literaturi religioase şi filozofice, primenind duhul trăirii creştine, acţiune ce a dus în chip remarcabil la promovarea spiritu=lui ecumenic. Ca şi în operele celorlalţi Părinţi bisericeşti, ideea uni=tăţii străbate teologia lui Pseudo Dionisie Areopagitul şi ea venea din unicitatea Intemeietorului Bisericii, din Unitatea Sfîntului Duh şi din stilul unitar al vieţii creştine. Unitatea treimică a constituit modelul şi îndemnul pentru unitatea Bisericii. Purtaţi de nostalgia spiritului de unitate din Biserica primară şi de conştiinţa utilităţii şi frumuseţii acestui spirit, ecumeniştii moderni au început să facă apel la ajutorul duhovnicesc patristic. Tezaurul de învăţătură a lui Pseudo Dionisie Areopagitul ca al celorlalţi Părinţi bisericeşti «nu este un tezaur privilegiat şi exclusiv aparţinînd numai nouă ortodocşilor, ci el constituie un tezaur comun al Bisericii celei Una şi Nedespărţite; drept urmare, noi avem datoria şi responsabilitatea de a scoate acest tezaur din ferecătura lui şi, mînaţi de dragostea creştină, să valorificăm acest tezaur al adevărului pentru binele creştinătăţii» [38]).

Cultivînd şi trăind iubirea creştină, cultivăm dependenţa noastră faţă de Dumnezeu, starea de filiaţie divină, şi, în acelaşi timp, se întăreşte şi se desăvîrşeşte starea de înfrăţire şi de solidari=tate între toţi oamenii, în spiritul unităţii. Iubirea este, fără îndoială, cheagul care leagă pe om de Dumnezeu şi pe oameni întreolaltă. Ea dă putere spiritului de a ieşi din condiţia individuală, de a se prinde într=o unitate spirituală cu semenii. Este puterea miraculoasă care determină slujirea aproapelui, dînd imboldul participării la viaţa şi activitatea întregii omeniri. «Ca şi în viaţa atît de com=plicată a fiinţei umane, tot astfel în viaţa popoarelor, dragostea aduce balsamul firesc al fericirii. Ea este temelia credinţei creştine, este pecetea creştină a faptelor noastre, este cununa vieţii noastre creştine. Din dragostea omului faţă de om izvorăşte aşezarea cea dreaptă în societate şi între popoare; pe dragoste se întemeiază încrederea şi ajutorarea reciprocă, prin dragoste se cimentează comunitatea omenească, asigurîndu=ne fericirea tuturor în pace» [39]).

«Formată şi definită după chipul lui Iisus – Iubitorul de oameni, Ortodoxia are foarte dezvoltat sentimentul de ecumenicitate umană, conştiinţa unităţii dintre «ecclesia» şi «cosmos», simţirea unei comuniuni tainice cosmice. Pentru spiritul ortodox nu există un destin propriu, individualist, ci fiecare este solidar cu destinul comun. Această spiritualitate comunitară are originea în viaţa Bisericii apostolice» [40]).

Taschenbuchverlag, München-und Hamburg, 1964, recenzie în rev. Ortodoxia nr. 3/1967, p. 429.

38) Pr. Olimp N. Căciulă, *Din viaţa Bisericilor Ortodoxe de peste hotare*, în rev. Biserica Ortodoxă Română nr. 7-8/1967 (Interviul acordat presei greceşti de Mitropolitul Meliton al Calcedonului).

39) Din «*Cuvîntarea I. P. S. Mitropolit Iustin*», la deschiderea lucrărilor Comisiei «Pace şi Dreptate» (14 februarie 1963, Iaşi), în rev. Mitropolia Mol-dovei şi Sucevei nr. 1-2/1963 p. 172.

40) Diac. asist. I. Bria, *Iisus Hristos — iubitorul de oameni* (art. publicat în rev. Ortodoxia nr. 1/1966, p. 66).

Se vorbeşte de o conştiinţă globală a omenirii de azi şi de caracterul planetar al politicii contemporane. «Toate confesiunile şi denominaţiunile creştine trebuie să se încadreze în această mişcare largă a omenirii spre unitate şi solidaritate» [41]). Creştinismul nu este numai descoperirea Adevărului, el este, de asemenea revelaţia Dragostei. Numai unirea adevărului şi a dragostei poate să descopere drumul ce duce la unitatea creştină. «De schimbarea atitudinii tuturor confesiunilor faţă de viaţa socială, de osîndirea radicală a nedreptăţii şi, în sfîrşit, de voinţa de a realiza adevărul lui Hristos în viaţă, depinde soarta creştinismului în lume» [42]). Apelul la Sfinţii Părinţi este necesar deoarece gîndirea, evlavia şi credinţa lor au, în general, perspective universale şi adînci aşa de deosebite, încît ele rămîn de o continuă actualitate, constituind o moştenire inepuizabilă a Bisericii pentru toate timpurile [43]).

Pr. DUMITRU HRIŢCU

---

41) Prof. Const. C. Pavel, *art. cit.*, p. 190.

42) N. Berdiaef, *Ecumenismul şi confesionalismul*, trad. de Ec. Corneliu Grumăzescu. 1934, p. 17

43) Pr. Prof. Ioan Coman, *Sensul ecumenic al lucrării Sfîntului Duh în teologia Sfinţilor Părinţi*, în rev. Ortodoxia nr. 2/1964, p. 222.

Însemnătatea culturală și religioasă a tipăriturilor coresiene

In acest an se împlinesc 400 ani de la tipărirea, la Brașov, a Psaltirei românești și a Liturghierului, de către diaconul Coresi.

Evenimentul are o deosebită însemnătate. In activitatea de tipograf și editor a diaconului Coresi anul 1570 reprezintă o culme, un an de vîrf, laborios, în care sînt îmbrăcate în haina graiului românesc două cărți însemnate ale cultului și spiritualității ortodoxe: Psaltirea și Liturghierul.

Momentul este și semnificativ deoarece după o pauză de cîțiva ani, de la tipărirea primelor cărți la Brașov, în care s-au strecurat unele învățături ale reformațiunii religioase, care își făcuse apariția în Transilvania, către mijlocul secolului al XVI-lea, începînd cu Psaltirea și Liturghierul și terminînd cu Evanghelia cu învățătură sau Cazania II, de la 1581, în toată activitatea cultural religioasă legată de numele diaconului Coresi nu se mai strecoară nici o învățătură străină de legea strămoșească.

In ultima vreme, fenomenul cultural, zămislit acum 400 de ani la Brașov, strîns legat, pe de o parte de municipalitatea orașului, prin caracterul economic și comercial, pe de altă parte de școala românească din apropierea bisericii «Sf. Nicolae» Schei a atras atenția multor cercetători, care au lămurit, în studiile lor, aspecte mai puțin cunoscute pînă acum, au arătat legătura strînsă a diaconului Coresi cu dascălii și preoții bisericii Sf. Nicolae, precum și importanța factorului intern autohton în apariția celor dintîi cărți în limba română [1]).

In anul 1969, cercetătorul Al. Mareș a publicat o lucrare documentată, cu un studiu introductiv, asupra textului Liturghierului făcînd și considerații de ordin filologic [2]).

---

1) Cf. P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București 1965; Fr. Pall, *Cu privire la activitatea de tipograf a lui Coresi*, în Studii și cercetări de documentare și bibliologice III, 1960; Pandele Olteanu, «*Les originaux slavo-russes des plus anciennes collections d'Homelies roumaines*» în Romano-slavica IX, 1963, p. 163-194; V. Molin, *Date noi cu privire la activitatea diaconului Coresi ca editor*, în Biserica Ortodoxă Română 1963, nr. 78, p. 781-791; Dan Simonescu, *Un mare editor și tipograf din secolul al XVI-lea*.

2) Al Mareș, *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit. Studiu introductiv și indice. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1969; N. Sulică, O nouă publicație românească din secolul al XVI-lea: *Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Brașov în 1570*. Tg. Mureș 1927, p. 12. Exemplarul

El a arătat că data apariţiei Liturghierului, ca şi a Psaltirei este anul 1570. Tipărirea Psaltirei româneşti s=a început la 6 februarie şi s=a terminat la 27 mai 1570, iar Liturghierul a fost tipărit pînă în toamna acelui an.

La 9 decembrie 1570, episcopul calvin Pavel Tordasi scria primarului din Bistriţa să trimită preoţii ţinutului la sinodul ce urma să aibă loc la Crăciunul Mic (Anul Nou) la Cluj, atrăgînd atenţia ca preoţii «să=şi aducă şi bani de cheltuială, ca să cumpere cărţi româneşti: Psaltirea pe care s=o plătească cu 1 florin şi altă carte (Büchlein) Liturghierul, pe care să=l plătească cu 32 dinari» [3]).

Aşa dar, la finele anului 1570 cele două cărţi româneşti, tipărite la Braşov, sînt împărţite preoţilor din toate părţile Transilvaniei.

Importanţa momentului în care s=a tipărit Psaltirea românească şi Liturghierul creşte dacă ţinem seama de împrejurările din acel timp în Transilvania.

Principele calvin Ioan Sighismund Zapolya, împreună cu episcopii calvini Gheorghe de Sîngeorz şi Pavel Tordasi se aflau în plină activitate de prozelitism calvin printre români.

Pavel Tordasi venise chiar la Braşov în zilele de 13 şi 14 ianuarie 1570 în acest scop.

Cu toate acestea cele două cărţi care s=au tipărit acum, precum şi cele care se vor tipări de acum înainte – în slavoneşte sau româneşte, nu au nici un fel de învăţătură străină de credinţa ortodoxă.

Se pare că în jurul anului 1570 trebuie socotit momentul în care Coresi devine editor pe cont propriu şi începe activitatea în strînsă legătură cu preoţii bisericii Sf. Nicolae.

De altfel chiar la sinodul ţinut la Teiuş în anul 1568, la care au fost chemaţi preoţii români şi îndemnaţi să primească învăţăturile reformaţiunii, ei au făgăduit un singur lucru: să înceapă a sluji în româneşte, aşa cum la Braşov un preot, probabil popa Văsîi proceda de trei ani [4]). Singurul lucru pozitiv pe care îl iau românii de la mişcarea reformaţiunii din sec. al XVI=lea este acceptarea de a sluji în limba românească.

Lăsînd la o parte geneza cărţilor tipărite de Coresi, împrejurările istorice în care au apărut şi factorii externi şi interni care au determinat tipărirea lor, despre care s=a scris un număr mare de studii [5]), ne vom opri, în studiul nostru, asupra însemnătăţii lor culturale şi religioase.

Despre însemnătatea literară a tipăriturilor lui Coresi au scris încă Timotei Cipariu, Al. Odobescu, B. P. Haşdeu, Ion Bianu, Ovid

---

acestui liturghier l-am aflat la urmaşii Prof. N. Sulică, pe lîngă care am intervenit să-l dea bibliotecii Mitropoliei Sibiului. Un studiu asupra lui s-a publicat în «Mitropolia Ardealului» IV, 1959, nr. 9-10, p. 722-771.

3) Al. Mareş, *op. cit.*, p 23-24; N. Sulică, *op. cit.*, p. 12; N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti*, Ed. II, Bucureşti 1929, p. 182.

4) Pavel Binder şi Arnold Huttman, *Cu privire la datarea şi geneza Cazaniei*, I, tipărită de diaconul Coresi în Limba Română XVI, 1967, nr. 2, p. 116; A. Mareş, *op. cit.*, p. 9.

5) A se vedea asupra acestei probleme la P. P. Panaitescu *op. cit.*, p. 132-162 care scoate în evidenţă valoarea factorului autohton, contribuţia preoţilor de la biserica Sf. Nicolae şi rolul primei şcoale româneşti din secolul al XVI-lea de la Braşov, în opera culturală legată de numele diaconului Coresi.

Densuşianu, Al. Rosetti, iar mai nou nu există Istorie a literaturii române care să nu-i acorde un loc de seamă.

Deşi Coresi nu poate fi socotit cel dintîi deschizător de drum în tipărirea cărţii româneşti, acest merit revenind lui Filip Moldoveanul, numit Philippus Pictor [6]), totuşi nu este mai puţin adevărat că prin activitatea îndelungată a lui Coresi şi a colaboratorilor săi, dascăli şi preoţi la şcoala şi biserica Sf. Nicolae, prin mulţimea cărţilor tipărite între anii 1559-1581, prin conţinutul şi limba lor unitar românească, epoca şi activitatea lui Coresi poate fi asemănată *cu o primăvară a culturii româneşti,* ca un act de afirmare a limbii româneşti, în năzuinţa de eliberare de sub tutela limbii slavone [7]).

După cum observă, pe bună dreptate, Sextil Puşcariu, traducerea şi tipărirea în româneşte a Faptelor Apostolilor, a Psaltirii sau a celorlalte cărţi coresiene, nu pcate fi socotită ca o operă artistică. Faptul însă că prin aceste traduceri şi tipărituri se întrebuinţează pentru prima oară limba românească în literatură, constituie un eveniment important la începutul literaturii româneşti.

«Prin tipăriturile lui Coresi cartea a ajuns în mîinile mulţimei, s-a stabilit o limbă literară unitară şi s-a dat îndemnul la o activitate bogată de traduceri şi din alte ramuri literare» [8]).

Aria şi cuprinsul tipăriturilor româneşti de după Coresi se îmbogăţeşte şi se lărgeşte, limba devine din ce în ce mai literară, mai frumoasă, mai expresivă, dar activitatea culturală de la Braşov din secolul al XVI-lea, legată de numele lui Coresi şi a colaboratorilor săi rămîne un fapt de mare însemnătate în istoria literaturii româneşti, peste care nu se poate trece cu vederea, *fapt care trimite proiecţiuni luminoase despre dragostea de graiul şi legea românească a celor ce le-au împlinit.*

Prin bogata sa activitate, Coresi contribuie în primul rînd la stabilirea unei limbi literare româneşti, înţelese pretutindeni [9]).

Sextil Puşcariu, autorul «Atlasului lingvistic român», deci cărturarul care cunoaşte valoarea cuvintelor şi circulaţia lor pe toată aria geografică locuită de români, încheie consideraţiile sale asupra fenomenului cultural din sec. al XVI-lea cu centrul la Braşov cu aceste cuvinte :

«Izvorul din care se adapă şi acum literatura, rămîne acelaş şipot îngrădit în curtea Bisericii, a cărui apă curge limpede şi răcoritoare, fecundînd de aci înainte şi pentru alte genuri literare, cîmpiile prin care trece» [10]).

Toţi cei ce se apleacă şi citesc, cu deosebire predosloviile şi epilogurile cărţilor tipărite de Coresi, rămîn impresionaţi de dorul permanent al tipografului şi editorului Coresi, de a da «pre limba românească», cuprinsul cărţilor sfinte.

---

6) Cf. Ludovic Dimeny şi Dan Simonescu, *Un capitol important din vechea cultură românească (Tetraevanghelul),* Sibiu 1546, supliment la Studii şi Cercetări de documentare şi bibliologice, nr. 1, 1965, p. 18 ; cf. L. Demeny, *O tipăritură slavo-română precoresiană,* în Studii, Revistă de istorie nr. 5, p. 1001-1038.

7) P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 132 şi următoarele.

8) Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche,* Sibiu 1930, p. 7.

9) Idem *op. cit.,* p. 78.

10) Idem, *op. cit.,* p. 80.

Dăm un singur exemplu din epilogul Psaltirei românești de la 1570:

«Cu mila lui Dumnezeu, eu diaconu Coresi, deacă văzui că mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi Rumânii n'avămu, și Hristos zice Matei 10, 9: Cine citește să înțeleagă, și Pavel apostolu încă scrie la Corintu 15,5: că întru beseарică mai vîrtos cinci cuvinte cu înțelesu vreu să grăiescu ca și alții să învățu, de câtu un tunearecu de cuvinte neînțelese într-alte limbi, începutu-s-au a se scrie aceste sfinte psaltiri în luna lui fevruarie 6 zile și s-au sfîrșit în luna mai 27 în cetate în Brașovu. Văleato 7078» [11]).

In «Istoria literaturii române», Gh. Călinescu, cu puterea sa de sinteză și pătrundere afirmă despre limba românească a tipăriturilor lui Coresi următoarele: «Limba română, așa cum apare din aceste întîi monumente lingvistice o latină în structura ei și în lexicul ei fundamental. Noțiunile de Dumnezeu, de țară, de cetate, de lege sînt latine, bătrînul însuși e un «vetaranus» al imperiului [12]).

«Aceste prime monumente ale literaturii noastre au o bogăție sonică extraordinară, care explică treapta nebănuită la care s-a ridicat poezia română, vrednică de orice literatură».

«Dialectul toscanic al literaturii române spune, în continuare Gh. Călinescu, îl constituie dialectul muntean, dacă se poate spune astfel, întrucît poporul și limba română se înfățișează cu o unitate neîntîlnită nicăieri în Europa, la alte popoare. Muntenia pune o anumită sobrietate fonetică și sintactică, dar Moldova și Ardealul dau finețea nuanțelor, arta emisiunii sonice, savoare» [13]).

Ceea ce impresionează deosebit și plăcut limba celor dintîi tipărituri românești este «mireasma» lor lirică, bogăția și unitatea graiului românesc, înțeles de la început de românii de pretutindenea. Prin acestea ele sînt precursoare ale graiului cronicarilor și *sămînța din care a răsărit spicul de grîu, încărcat cu multe boabe, ale graiului românesc din secolele următoare.*

In baza unei legi de ereditate filologică, este firesc să aflăm în primele tipărituri cuvinte de origine slavonă, sau cuvinte ale popoarelor conlocuitoare cu românii din Transilvania [14]). Nu trebuie să uităm că slavona era socotită la noi ca și în întreg răsăritul cum era socotită latina în apus.

Dar aceste cuvinte nu au putut sfărîma baza latină a limbii române cu care s-a înfățișat de la început și prin care a fost un factor puternic în sprijinul năzuințelor de unitate a tuturor românilor.

Cărțile tipărite la Brașov în secolul al XVI-lea s-au răspîndit în toate provinciile locuite de români. S-au aflat exemplare în Moldova, Muntenia și Oltenia, dar mai ales în Transilvania și Banat.

---

11) cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților românești*, vol. I, 1508-1647, Buc. 1938, p. 17; cf. George Ivașcu, *op. cit.*, p. 103.

12) G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București 1946, Compendiu, p. 5.

13) Idem, *op. cit.*, p. 6.

14) Al. Mareș în studiul său asupra Liturghierului lui Coresi prezintă o analiză asupra repartiției lexicului după originea cuvintelor întîlnite în Liturghier, p. 97-118.

Se poate spune că circulaţia cărţilor coresiene a contribuit la unificarea limbii literare române, la formarea şi susţinerea aspiraţiilor de unitate a tuturor românilor [15]).

Incheiem această parte a expunerii noastre cu consideraţiile aflate în «Istoria literaturii române» de George Ivaşcu:

«Datorită operei realizată la Braşov cu ajutorul tipografiei lui Coresi, ale cărui cărţi se răspîndesc pretutindeni, cartea în limba română încetează de a mai fi, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, un fenomen sporadic, pierdut în fundul unui sat, ori în incinta unei mînăstiri, şi *devine un adevărat curent prin care se exprimă interesele şi aspiraţiile unor pături patriotice, profilînd zorii unei mentalităţi noi* [16]). «Psaltirea românească» zice G. Ivaşcu, este documentul cel mai concis şi mai patetic al acestei epoci – este o adevărată proclamaţie către toţi românii folosind într-un mod neaşteptat stilul hrisoavelor voievodale».

Prin aceste cărţi limba vorbită devine o *„limbă a culturii"*.

Astfel în secolul al XVI-lea «cartea pe limba românească porneşte de la Braşov ca o solie nouă înspre toate zările şi cucereşte minţile luminate ale vremii, încălzeşte cu graiul natal pe cei obligaţi să apuce drumul străinătăţii.

Răspîndirea acestor cărţi în toată Transilvania, în Moldova, Muntenia, Oltenia şi Banat, şi în inventarul domnitorului moldovean Petru Şhiopu, aflat la moartea sa în Tirol, era o expresie şi un factor de unitate sufletească a tuturor românilor [17]).

* * *

După ce am prezentat, pe scurt, însemnătatea culturală a tipăriturilor coresiene, ne vom opri cu cîteva consideraţii asupra valorii şi semnificaţiei lor religioase.

Este bine să amintim că cele dintîi cărţi tipărite în limba română au un cuprins religios. La alte popoare cele dintîi cărţi tipărite au un caracter laic, didactic, istoric sau literar. Acest fapt prezintă o deosebită semnificaţie. El ne arată că Biserica ortodoxă a mers mînă în mînă cu năzuinţele poporului, şi cînd aceasta s-a pregătit să aibă exprimată în scris în limba sa năzuinţele şi credinţa sa, Biserica i-a oferit acest lucru mai întîi. Cu tot caracterul ei conservatorist, Biserica s-a manifestat ca un factor de progres în istoria culturală a poporului nostru şi a contribuit la eliberarea şi biruinţa limbii române în scris.

Chiar dacă motivul extern istoric al celor dintîi tipărituri româneşti este sub influenţa reformaţiunii, care preconiza limba naţională în Biserică, acest motiv nu poate explica singur apariţia tipăriturilor româneşti religioase din secolul al XVI-lea.

Unii cercetători consideră că apariţia celor dintîi cărţi româneşti se datoreşte exclusiv influenţei protestante, încercărilor de prozelitism printre românii din Transilvania din partea luteranilor şi

---

15) Virgil Molin, *Date noi cu privire la activitatea diaconului Coresi ca editor* în Biserica Ortodoxă Română 1963, nr. 7-8, p. 781-791.
16) George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, Bucureşti 1969, p. 103.
17) Idem, *op. cit.*, p. 103-104.

calvinilor şi îl socotesc pe Coresi ca pe un angajat al conducătorilor politici şi culturali ai Braşovului din acea vreme [18]).

Dar atunci cum se explică faptul că tipăriturile cele dintîi româneşti, vorbim în special de cele de la Braşov, au numai puţine dintre ele învăţături reformate [19])?

De ce în perioada de vîrf a influenţei calvine, între anii 1567-1571, se tipăresc cărţi cu conţinut curat ortodox cum este Psaltirea română şi Liturghierul din anul 1570?

Coresi a acceptat la început oferta lui Hans Benkner de a tipări cărţi româneşti, din dorinţa acestuia de cîştig comercial în primul rînd şi apoi de încercare de a încetăţeni învăţăturile reformaţiunii printre români, dar cînd a văzut că acestea nu sînt primite şi luînd legătură cu dascălii şcoalei şi preoţii bisericii Sf. Nicolae din Schei, care au tradus o seamă din aceste cărţi, el a devenit independent şi a tipărit cărţi curat ortodoxe.

Cazania a II-a sau Evanghelia cu învăţătură, tipărită la Braşov în 1581 este o carte de doctrină şi pietate curat ortodoxă. Ea cuprinde predicile patriarhului ortodox de la Constantinopol Ioan Caleca şi a fost tradusă de popa Iane şi popa Mihai după manuscrisul slavon de la Zabludov. Nu numai că nu conţine învăţături protestante, ci este menită prin conţinutul ei, cum se arată în predoslovie să fie stavilă în calea prozelitismului protestant [20]).

In predoslovia acestei cărţi se vorbeşte de datoria preoţilor de a păstra «tradiţia bisericii sobornicesti şi apostoleşti întreagă şi sănătoasă, aşa că nici să adauge nici să ia nimic».

«Incă mai vîrtos într-acest greu, ce e în lume acum, derep-ce că mulţi oameni creştineşti întru multe chipuri de credinţă şi învăţături nouă pleacă-se şi întru părerile loruşi sălbătăcescu-se şi pentru o împreunare a credinţei ce era se întorc şi dau sfătuirea legei şi a credinţei iară ei se străineazâ» [21]).

Este drept că în tipărirea cărţilor religioase de la Braşov deosebim două perioade: una în care influenţa reformaţiunii s-a arătat mai puternic şi aceasta merge pînă către anul 1570, sub îndemnul principelui Ardealului Ioan Sigismund care, stimulat de cei

---

18) Cf. Pavel Binder şi Arnold Huttman, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi Legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în Studii de limbă literară şi filologie, Bucureşti 1969, p. 243-258. Pe temeiul unei greşite interpretări şi a modelului de pe frontispiciul Cazaniei a II-a autorii mai sus menţionaţi îl consideră pe Coresi dependent de tipografia lui Honterus. N. Sulică, P. P. Panaitescu şi V. Molin au arătat însă că diaconul Coresi a avut o tipografie a sa, că a stat în strînsă legătură cu preoţii şi dascălii de la biserica Sf. Nicolae şi a devenit un editor pe cont propriu. Aşezarea recentă a unui model al tipografiei lui Coresi în una din sălile celei mai vechi şcoli româneşti pe lîngă biserica Sf. Nicolae, vine să afirme un adevăr istoric. cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 145; Cf. V. Coman, «*Aşezămintele culturale de pe lîngă biserica Sf. Nicolae*», în Mitropolia Olteniei, nr. 11-12.

19) Din cele 9 tipărituri româneşti apărute la Braşov, şase sînt curat ortodoxe: Liturghierul, Psaltirea, Evanghelia, Apostolul cu indicaţii liturgice în slavonă, Cazania a II-a şi Molitfelnicul.

20) cf. Pr. Silviu Hărăguş, *Evanghelia cu învăţătură (1581)*, în B. O. R. an LXXXVII, nr. 7-8 (iulie-august), p. 740-773.

21) Nicolae Sulică, *Cea mai veche şcoală românească din cuprinsul României întregite*, Extras din Omagiu lui Constantin Kiriţescu, Cartea Românească. Bucureşti 1937, p. 27.

doi consilieri, de origine română, trecuţi la protestantism, Mihai Csáki şi Gáspár Bekes, a fost fervent susţinător al convertirii românilor la reformă [22]).

In acest timp apar două cărţi cu o vădită influenţă protestantă: «Intrebare creştinească» tipărită la Braşov în 1559 şi Cazania I. tipărită în anul 1564. In aceste cărţi se strecoară învăţăturile reformatorilor religioşi, se combate valoarea faptelor bune în opera de mîntuire [23]), susţinîndu-se teza protestantă după care în urma căderii în păcat a lui Adam, omul e total neputincios să facă vre-o faptă bună.

A doua perioadă începe cu anul 1570. Se tipăresc numai carţi curat ortodoxe, începînd cu Psaltirea românească şi cu Liturghierul, continuîndu-se cu o seamă de tipărituri, în slavoneşte, poate tocmai ca un protest împotriva încercării de a se strecura învăţături străine şi încheindu-se cu tipărirea Cazaniei a II-a din anul 1581, care apare – în contextul evenimentelor istorice – un fel de protest împotriva încercărilor de înstrăinare a sufletului românesc de la legea ortodoxă [24]). In cazania a II-a sau Evanghelia cu Invăţătură, tipărită la 1581 se restabileşte adevărul ortodox în problema mîntuirii subiective. Faptele bune sînt recomandate în multe locuri, mai ales în Omilia la judecată din urmă. Ele sînt socotite nu numai ca nişte roade indiferente ale credinţei. De asemenea, în Omiliile acestei Cazanii se vorbeşte despre cinstirea Maicii Domnului, a Sfintei Cruci, fără însă a folosi atacuri la adresa învăţăturilor protestante [25]).

Invăţăturile protestante, strecurate în unele din tipăriturile coresiene nu au reuşit să cucerească sufletul poporului român, care avea în legea lui strămoşească o hrană bogată şi consistentă, atît de mult întrepătrunsă cu fiinţa lui, încît nu l-a putut atrage o altă învăţătură de credinţă, chiar cînd aceasta i se oferea în graiul românesc tipărit. Pe de altă parte, trebuie să observăm că cele mai multe cărţi tipărite de Coresi şi urmaşii săi în secolul al XVI-lea sînt slavoneşti. Din 35 cărţi tipărite în acest timp 23 sînt în limba slavonă, 3 slavo-române. Ori, este ştiut că limba slavonă reprezenta în acel timp un scut al ortodoxiei. Iată dar că nici cum Coresi nu poate fi socotit mijlocitor al reformaţiunii în Ardeal [26]).

Fenomenul cultural religios legat de numele diaconului Coresi, nu poate fi înţeles în întregimea lui, dacă nu se ţine seamă de starea culturală şi economică a românilor din sec. al XVI-lea şi mai ales de rolul cultural pe care l-a avut cea dintîi şcoală românească din Braşov.

---

22) cf. N. Sulică, *op. cit.*, p. 24.

23) cf. I. Crăciun, *Catehismul românesc din 1544 urmat de celelalte catehisme româno-luterane*, Sibiu-Cluj 1945-1946, p. 65; Nicolae Şerbănescu, *La 400 de ani de la apariţia întrebării creştineşti*, în B.O.R., LXXXVIII (1959) nr. 11-12, p. 1049.

24) N. Sulică, *op, cit.*, p. 23.

25) Arnold Huttmann şi Pavel Binder, *Geneza Cazaniei a II-a 1581 şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în «Studii de limbă literară şi filologie», Bucureşti 1969, p. 243-257.

26) cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 150.

Este ştiut că vechea şcoală din Braşov, de la anul 1495 îşi deschide porţile pe seama limbii româneşti în anul 1559. Dascălii şi preoţii de la această şcoală şi de la biserica Sf. Nicolae s-au îndeletnicit cu copierea manuscriselor româneşti, adunate din diferite părţi locuite de români şi cu traducerea din limba slavonă a cărţilor bisericeşti. Munca lor a format precum spune N. Sulică premisele şi cauza internă a primelor cărţi tipărite la Braşov.

Aceasta explică pe de o parte numărul mare al cărţilor tipărite de Coresi, iar pe de altă parte, caracterul unitar al limbii româneşti al acestor cărţi [27]).

Ceea ce caracterizează fenomenul religios cultural din sec. al XVI-lea de la Braşov, legat de numele diaconului Coresi *este dragostea de graiul românesc şi statornicia poporului nostru în credinţa ortodoxă. Aceste două însuşiri se afirmă cu tărie în această vreme.*

Oricum s-ar încerca să se explice geneza celor dintîi tipărituri româneşti, este sigur că ele corespund unei necesităţi spirituale a românilor din acel timp, că împrejurările externe care au impulsionat tipărirea lor n-au putut influenţa cu nimic structura şi conţinutul spiritual al acestui popor şi nu l-au putut abate de la legea lui românească şi ortodoxă.

De aceea, Psaltirea românească [28]) şi Liturghierul, precum şi celelalte tipărituri coresiene apărute după anul 1570 nu sînt numai monumente de valoare ale culturii noastre, ci şi *documente inestimabile despre statornicia în legea strămoşească, mărturii ale dreptei credinţe a poporului nostru.*

Privită din perspectiva celor 400 de ani trecuţi de la săvîrşirea ei, activitatea diaconului Coresi pentru începutul scrisului românesc ne apare ca un izvor ieşit din coasta unui munte. Apa lui cristalină s-a revărsat peste ani şi ani şi a îmbogăţit viaţa culturală a poporului român, precum şi dezvoltarea vieţii lui religioase. Astăzi rîul de viaţă românească şi ortodoxă merge împreună spre noi realizări şi împliniri istorice.

Biserica Ortodoxă Română în general, şi Mitropolia Ardealului în special, cu larga înţelegere şi sprijinul Statului nostru, prin Departamentul Cultelor, cinsteşte memoria şi activitatea tuturor ostenitorilor pentru cultură şi lege, din Braşov, prin înfiinţarea Muzeului-Arhivei şi Bibliotecii Bisericii Sf. Nicolae, care în felul cum este organizat şi condus este un altar al culturii noastre naţionale şi bisericeşti din Ardeal [29]).

Pr. VASILE COMAN

---

27) N. Sulică, *op. cit.*, p. 23.
28) Se ştie că Psaltirea românească s-a tipărit în 400 exemplare.
29) Pr. V. Coman, *Aşezămintele culturale de pe lîngă biserica «Sf. Nicolae» din Braşov,* în Mitropolia Olteniei an 1968, nr. 11-12.

Condițiile psihologice ale predicii *)

1. *Preotul ca un adînc cunoscător al vieții sufletești a păstoriților săi.* Sufletul omenesc, această lume misterioasă, greu de pătruns cu mintea noastră constituie totuși una dintre cele mai importante laturi a vieții și a existenței noastre, din pricină că ea conține tocmai ce este mai esențial în acestea. Intotdeauna s=a străduit omul să descopere tainele acestei lumi pentru a o înțelege. Dar, ce este sufletul ? Din punct de vedere religios, se poate spune că «sufletul, nu este altceva decît o substanță proprie și spirituală, creată de Dumnezeu, dătătoare de viață trupului său, rațională și nemuritoare, dar putînd să se schimbe în bine și în rău» [1]). Ca o lume plină de taină, sufletul nu va putea fi cunoscut în toată profunzimea sa niciodată, oricît s=ar cerceta adîncurile sale, așa cum a zis și străvechiul filozof Heraclit din Efes. Totuși, datorită geniului său iscoditor, omul poate pătrunde și în aceste taine ale sufletului său, și a ajuns la concluzia că, sufletul, ca chip al lui Dumnezeu în om, este o lume spirituală, fără formă și întindere spațială, o lume pe care oricine are de=a face cu omul, deci și predicatorul, trebuie să o cerceteze cu migală și răbdare pentru a o cunoaște cît mai temenic și mai adînc. Pentru ca predica să=și împlinească scopul ei, luminarea minții, mișcarea inimii și înduplecarea voii ascultătorilor, ea trebuie să țină cont de așa zisele condiții psihologice, ceea ce însemnează că preotul trebuie să fie și un iscusit cunoscător al sufletului omenesc. Despre greutatea cunoașterii depline a sufletului omenesc, Sfîntul Grigore de Nazians ne spune că : «Oricît de grea și anevoioasă ni se pare arta medicinii, tot mai greu este să pătrunzi, să studiezi și să vindeci moravurile, pasiunile, viciile și înclinările rele ale omului» [2]). Căci, un predicator bun reușește să aducă, poate, mai mult bine sufletului omenesc, decît un medic bun, dacă în predica sa, acesta se străduiește să se acomodeze vieții sufletești a credincioșilor, în așa fel încît, cuvîntul său să fie o doctorie eficace, care poate să schimbe un osîndit într=un om slobod, un rob al diavolului într=un fiu al lui Dumnezeu. Acesta

---

*) Lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Nic. Balca, care a dat și avizul de publicare.

1) Pr. Prof. Dr. I. Coman, *Patrologia,* București, 1956, p. 316 ; apud Casiodor, *Despre suflet,* cap. II, P. L. p. 70.

2) Diac. Prof. Nic. Balca, *Etapele psihologice ale mărturisirii,* în rev. Studii Teologice, 1955, nr. 1-2, p. 37.

este un drum greu şi plin de riscuri, dar merită să fie parcurs, fiindcă la capătul său se află şi meritul de care se poate bucura predicatorul, că a obţinut o victorie contra păcatelor omeneşti. In activitatea sa, predicatorul trebuie să se străduiască să fie ceva mai mult decît un sculptor, care modelează materia văzută, accesibilă simţurilor şi uşor de cunoscut, deoarece el trebuie să formeze sufletul nevăzut, inaccesibil simţurilor noastre şi foarte greu de cunoscut. Deci, condiţia principală pentru reuşita activităţii sale predicatoriale este şi aceea, ca el să cunoască bine viaţa sufletească a ascultătorilor săi. «Dacă doreşte cineva să influenţeze asupra spiritului altuia, în aşa fel încît, să=l poată conduce spre un scop anumit, trebuie să cunoască bine legile dezvoltării spirituale ale omului»[3]). Mai întîi, preotul trebuie să cunoască toate subtilităţile vieţii sufleteşti ale ascultătorilor săi, ca apoi, să=i poată determina pe aceştia, să perceapă în ce stare sufletească se află în momentul respectiv şi să=şi poată da seama, chiar şi ei singuri, cum sînt şi cum trebuie să devină în viitor pentru a=şi îmbunătăţi viaţa, în vederea mîntuirii sufletelor lor.

Preotul predicator trebuie să fie asemenea unui grădinar, un cunoscător al grădinii sale, ca să poată lucra în ogorul sufletesc al credincioşilor săi. Pe acesta trebuie să=l cunoască treptat ca să poată contribui edificator la formarea înclinărilor bune şi la stăpînirea năzuinţelor rele ale acestuia. Este acesta un lucru foarte dificil, deoarece «este cu mult mai uşor a ciopli o statuie de marmoră, decît să stabileşti cu precizie o formulă a sufletului omenesc»[4]). Prin predica sa, predicatorul trebuie să conducă, asemenea Mîntuitorului, prin parabolele sale, «ochii sufleteşti ai ascultătorilor săi, prin orice loc, în casă, în curte şi pe cîmp în vie, la piaţă şi în drumul mare, arătîndu=le acolo, în miezul vieţii trăite de ei, marile adevăruri ale împărăţiei lui Dumnezeu, îndemnîndu=i să cugete şi să mediteze asupra lor»[5]). Predicatorul trebuie să cunoască cu certitudine ce erori de credinţă, de ce îndoieli şi nemulţumiri sînt frămîntate sufletele ascultătorilor, ce greşeli sau păcate bîntuie printre ei, la ce nivel a ajuns să se ridice răul cuibărit în inimele lor, ca în felul acesta, să poată interveni cu predica sa, cu tactul său pastoral, să arunce, acolo unde este nevoie, antidotul potrivit pentru luminarea şi înţelegerea corectă a tot ceea ce este greşit înţeles şi să creeze posibilitatea de a elibera sufletele ascultătorilor de frămîntările, îndoielile şi nelămuririle de care aceştia sînt stăpîniţi. Aduse la lumină, într=un anumit moment al predicii, după ce s=a arătat, prin exemple alese şi bine plasate în cuprinsul predicii, care este diferenţa dintre bine şi rău, sufletele credincioşilor sînt gata pregătite pentru a primi adevărurile dumnezeieşti care vor urma să fie expuse. Cunoaşterea acestor chestiuni este dificilă şi fiindcă «viaţa noastră sufletească este într=o continuă transformare, într=o veşnică transfuzie şi într=o neîncetată depedenţă

---

3) Terchilă N., *Psihologia contemporană şi învăţămîntul religios*, Sibiu 1935, p. 5.
4) *Ibidem*, p. 39.
5) *Ibidem*.

a factorilor fizici între ei» [6]). De aceea, predicatorul trebuie să se aplece, cu migală şi răbdare, asupra ei şi să-i studieze toate adîncurile sale, aşa după cum Omar, unul dintre cei doi fii al unui calif din Bagdad, despre care se povesteşte semnificativ într-un basm. Acesta, plin de răbdare, a căutat să pătrundă în cunoaşterea tainei creşterii unei flori, pe care a îngrijit-o pînă ce aceasta a ajuns în cel mai înalt stadiu al creşterii şi frumuseţii sale, cînd a înflorit, şi de pe urma cărei fapte şi-a luat drept răsplată împărăţia tatălui său. Deci, aşa precum Omar a reuşit, cu răbdare, să cunoască toate fazele dezvoltării unei flori, în timpul îngrijirii sale, pînă ce aceasta a ajuns la maturitate, tot aşa, şi preotul trebuie să cunoască întreaga evoluţie a vieţii sufleteşti a omului. Această evoluţie o întîlnim, dezvoltîndu-se în mai multe faze. Asemenea etape pot fi, în primul rînd: «faza percepţiei, întîlnită, de obicei, în viaţa sufletească a copiilor; faza intelectuală simplă, caracterizată prin apariţia judecăţilor elementare, întîlnită, mai ales, la copii de vîrstă şcolară; faza socială cu apariţia credinţelor sociale, întîlnită la preadolescenţi; faza pitiatică, cu apariţia unor convingeri de credinţe, întîlnită la adolescenţi; faza raţională, cu apariţia judecăţilor logice, întîlnită la cei ajunşi la maturitatea adolescenţei; faza experimentală, caracterizată prin achiziţionarea conduitelor ştiinţifice experimentale, întîlnită de obicei, la cei maturi şi faza artistică cu apariţia conduitelor estetice, căutarea individului, a specificului mobilităţii şi schimbării, întîlnită tot la oameni maturi» [7]). Individul cunoaşte societatea şi apoi se cunoaşte pe sine, după modelul acesteia. La fel şi preotul, dacă cunoaşte sufletele păstoriţilor săi, poate şti şi de ce au nevoie aceştia, cu ce fel, cum, cînd şi cu cît adevăr divin mîntuitor trebuie să le hrănească, prin predica sa. Cunoscînd nevoile sufleteşti ale ascultătorilor săi, prin predica sa, predicatorul va putea să influenţeze, cu efect, asupra sufletelor păstoriţilor săi. El va şti, de asemenea, cum să expună adevărurile în cuvîntarea sa, ca să impresioneze, să placă şi să mişte toate funcţiunile vieţii sufleteşti ale ascultătorilor, şi aşa făcînd, cu siguranţă va reuşi, ca predicii sale să-i dea acea putere tainică, care poate să facă să vibreze în om toate coardele sufletului. A explora sufletul omenesc, nu însemnează că vom putea reuşi vreodată să-l cunoaştem în toate tainele lui, deoarece viaţa sufletească este un complex de tendinţe, într-o continuă mişcare crescîndă, ce trebuiesc mereu observate şi cercetate. «In sufletul omenesc sînt o sumedenie de dorinţi, aspiraţii şi frămîntări, care tind să se transforme în act şi să se elaboreze nu numai în stare de veghe, ci şi în timpul somnului» [8]). Ori, asupra acestora trebuie să se aplece preotul cu migală şi răbdare, cu timp şi fără timp, ca să le cunoască cît mai profund. In ceea ce priveşte necesitatea cunoaşterii tuturor posibilităţilor şi ascunzişurilor sufletului omenesc, acest adevăr îl putem reda printr-o semnificativă istorioară. Un bogat, care, dorind să facă o excursie pe undeva prin munţi, şi-a angajat un ghid, căruia i-a cerut să-i

---

6) Ralea M., *Ipoteze şi precizări în ştiinţa sufletului*, Buc., 1926, p. 57.
7) *Ibidem*, p. 59.
8) Stănescu I., *Psihologia şi vederile medicinei legale după Freud*, Bucureşti 1933, p. 139.

facă un plan, în care să se prevadă toate amănuntele de pe întreg itinerariul propus de el, ca în acest fel, excursia sa să se desfăşoare în bune condiţii. Ghidul, stînd şi meditînd puţin la propunerea bogatului, i=a răspuns cu înţelepciune acestuia, zicînd: De vreme ce, eu nu cunosc felul dumneavoastră de viaţă, cum şi în ce fel vă puteţi acomoda tuturor împrejurărilor, nu=mi dau seama de pute=rea şi rezistenţa dumneavoastră în urcarea la diferite înălţimi ale munţilor, ce fel de temperatură vă priieşte, în ce atmosferă vă este folositor să vă petreceţi viaţa, pentru a nu vă dăuna sănătatea, de ce dorinţi şi frămîntări vă este stăpînit sufletul şi cum aveţi plăcerea să le rezolvaţi, eu nu voi putea niciodată să întocmesc bine planul pe care mi l–aţi cerut, în mod amănuţit, pentru ca aceasta să con=tribuie la o bună desfăşurare a itinerariului propus pentru a=l parcurge prin munţi, aşa cum doriţi, dacă eu nu voi cunoaşte, mai întîi, toate amănuntele în legătură cu cele pe care vi le=am amintit mai sus. Tot aşa, şi predicatorul, dacă nu va cunoaşte mai întîi adîncul subtilităţilor sufletelor părinţilor săi, nu va putea şti niciodată cum să alcătuiască o predică bună, cu care să poată adăpa şi sătura setea şi foamea acestora după adevăr. Aşadar, cunoaşterea din par=tea predicatorului, în mod amănunţit, a tuturor ascunzişurilor suflete=lor credincioşilor căror le împărtăşeşte adevărurile mîntuitoare, este o condiţie psihologică, de prim rang, de care trebuie să se ţină cont în alcătuirea şi susţinerea predicii. O condiţie psihologică importantă a predicii este şi respectarea cu stricteţe a tuturor momentelor logico=psihologice în expunerea materialului, în formularea şi desfăşurarea predicii. Ierarhizarea cunoştinţelor noi, ţinînd cont de aceste momente, este o condiţie psihologică sine qua non pentru reuşita şi eficacitatea predicii, deoarece acest procedeu uşurează mult asimilarea rapidă a cunoştinţelor. Respectarea tuturor momentelor logico=psihologice dintr=o predică duce la expunerea adevărurilor, în modul cel mai sistematic posibil şi face mai uşoară înţelegerea acestora, ştiind că, tot ceea ce este redat în mod logic şi sistematic, se asimilează în cel mai scurt timp posibil de către mintea omului, pentru că sistemul joacă un rol important în descoperirea adevărului. Aşa că, respectarea acestor momente logico=psihologice dintr=o predică este o condiţie esenţială fără de care aceasta nu=şi poate atinge ţelul său.

2. *Acomodarea şi pregătirea predicii, în vederea creerii unei bune dispoziţii pentru receptarea adevărurilor expuse în predică, în conformitate cu împrejurările şi atmosfera în care se află aceştia, în timpul susţinerii ei, este şi ea una dintre condiţiile psihologice importante ale predicii.* La începutul predi=cii, predicatorul trebuie să=şi asigure captivarea inimii ascultătorilor, ca apoi, să=şi poată dezvolta şi desfăşura în linişte cuvîntarea sa, fiind sigur că ceea ce spune el va putea fi cu uşurinţă înţeles şi însu=şit de către ascultători. Dacă preotul îşi va expune noile învăţături, încă de la începutul cuvîntării sale plecînd de la cunoscut la necu=noscut, de la simplu la compus, de la concret la abstract, de la induc=ţie la deducţie de la particular la general, de la realitate la idee, atunci va putea insufla o încredere sigură ascultătorilor şi le va crea acestora o bună dispoziţie pentru ca aceştia să=l asculte cu plăcere. Ideile bine concepute şi pline de sfaturi folositoare dacă sînt redate logic, încă de la începutul unei cuvîntări, reuşesc să formeze o bază

psihologică comună a preotului cu ascultătorii. Mîntuitorul pleca întotdeauna, în cuvîntările sale, de la părerile, gîndurile şi nevoile ascultătorilor. «La fel făcea şi Sfîntul Apostol Pavel, care reuşea, în acest fel, să trezească interesul şi curiozitatea ascultătorilor de a descoperi mai uşor taina adevărurilor despre care începea să le vorbească. Toate simţămintele lor erau încordate, gata pregătite de a asculta şi, plini de curiozitate, de a afla ce va urma»[9]). Intr=o astfel de atmosferă, predicatorul este sigur că cele ce vor urma să fie expuse în continuare vor fi aruncate pe un pămînt roditor, unde vor prinde, rădăcini adînci şi vor creşte, dezvoltîndu=se, încet, încet, pînă ce vor ajunge la maturitate, ca apoi să poată fi de folos, atît acelora care le ascultă cît şi altora, care vin în con=tact cu aceştia. Această pregătire a atmosferii sufleteşti a ascul=tătorilor, făcută, încă de la începutul predicii, cu scopul de a se recepta mai cu uşurinţă adevărurile, nu poate fi altceva decît, căutarea unui punct comun la care trebuie să ajungă şi să por=nească mai departe, atît predicatorul cît şi ascultătorii. Fără respec=tarea acestei condiţii psihologice, încă din prima parte a predicii, care duce sigur la crearea unui moment de captatio=benevolentiae a celor trei funcţiuni importante ale vieţii sufleteşti ale ascultătorilor, predica nu=şi va putea atinge niciodată scopul său, urmărit de predicator. Aşadar, el trebuie să creeze, prin expunerea predicii sale, o atmosferă plăcută în rîndul ascultătorilor săi, încît cuvîntarea sa să fie în acord cu puterile de gîndire, înţelegere, simţire şi voire ale acestora. Predica de asemenea trebuie să fie rostită în cadrul Sfintei Liturghii sau ale altor slujbe bisericeşti, fiindcă acestea sînt cele mai sigure mijloace de a trăi împreună cu Hristos. Sînt expresia esenţei şi intensităţii vieţii religioase şi spirituale de totdeauna. Predicatorul trebuie să cunoască fondul aperceptiv al ascultărilor săi, ca în acest fel, să poată reda, prin predica sa, un material nou şi intuitiv, în raport cu cunoştinţele vechi ale acestora şi cu experienţele lor de viaţă. Ţinînd cont de acest fond aperceptiv al auditoriului, de necesităţile şi interesele, înclinaţiile şi sentimentele, deprinderile şi părerile, precum şi, de concepţiile acestora despre lume şi viaţă, predicatorul va putea şti să=şi alcătuiască predica sa, în acord cu starea şi atmosfera în care se află în acel moment ascultătorii săi. De asemenea, el mai trebuie să ţină cont şi de spiritul de obser=vaţie, precum şi, de puterea de concentrare a atenţiei ascultătorilor, pentru ca să=i deprindă pe aceştia, să=şi însuşească mai bine ade=vărurile redate intuitiv în predică. Prin predică, ascultătorii trebuie să fie incitaţi şi stîrniţi să gîndească, să simtă şi să trăiască ade=vărurile dumnezeeşti. Cunoştinţele noi să fie expuse potrivit cu structura psihică a fiecărei categorii de ascultători, cu capacitatea şi puterea de judecată a fiecărui individ şi cu cunoştinţele şi datele pe care i le dau mediul social în care trăiesc. Pentru a satisface dorinţele ascultătorilor şi setea acestora după adevăr şi dreptate, predicatorul trebuie să folosească cele mai potrivite mijloace, ca să pregătească psihologic o atmosferă receptivă, care să uşureze împăr=tăşirea adevărurilor. Deci predicatorul, dacă nu va reuşi să acomo=

---

9) Cotlarciuc N., *Treptele formale psihologice în predică*, 1923, p. 44.

deze predica sa, încă de la început, cu starea psihologică şi atmosfera în care se află ascultătorii săi, nu va putea fi sigur de succesul predicii sale.

3. *Trezirea atenţiei, curiozităţii şi interesului ascultătorilor, prin noutatea adevărurilor din predică* este, de asemenea, o condiţie psihologică de care depinde, în mare măsură şi reuşita acesteia. Predicatorul trebuie să-şi orînduiască, cu o aşa manieră, materialul în predica sa, încît să determine pe ascultător, ca, printr-un efort de voinţă, să-şi orienteze şi să-şi concentreze toată atenţia lor asupra învăţăturilor predate în predica sa. Acest lucru se obţine mai uşor atunci cînd ascultătorii sînt siguri că acestea prezintă un deosebit interes şi importanţă pentru cîştigarea mîntuirii lor. Dacă predicatorul nu va reuşi, încă de la începutul expunerii predicii sale, să-şi cîştige atenţia şi bunăvoinţa ascultătorilor, factorii cei mai siguri pentru trezirea interesului faţă de asimilarea noilor cunoştinţe, cuvîntarea sa nu va avea şansă de reuşită. Chiar numai prin anunţarea temei, dacă preotul va reuşi să trezească curiozitatea ascultătorilor pentru receptarea noului, singura condiţie de a mări, intensifica şi statornici atenţia, atunci, cu siguranţă că, se trezeşte şi interesul pentru cunoaştere. Pe acest teren pregătit, predicatorul va putea expune cu uşurinţă, mai departe, învăţăturile sale. Dacă, prin expunerea metodică a materialului în predică, se reuşeşte să se menţină trează atenţia ascultătorilor, atunci această funcţiune a vieţii sufleteşti poate avea capacitatea de a face să se concentreze întreaga activitate a simţurilor ascultătorilor, în jurul adevărurilor ce se expun, ajutînd în acest fel, la o mai rapidă înţelegere şi asimilare a lor. Expunerea intuitivă a materialului poate trezi în sufletele credincioşilor stări afective puternice, care contribuie la întărirea interesului ascultătorilor pentru însuşirea acestor adevăruri. Deci, şi trezirea interesului este o condiţie psihologică a predicii, deoarece acesta nu-i altceva decît o ataşare plăcută a sufletelor ascultătorilor la receptarea adevărurilor noi existente în predică, ştiind că interesul ia naştere prin spontaneitatea şi obiectivitatea noului. Cu cît o predică cuprinde mai multe învăţături noi, cu atît aceasta va putea contribui la formarea unei atenţii voluntare şi intense, unui interes coutinuu şi unei curiozităţi pline de neliniştea cunoaşterii adevărului. Excitaţiile noilor învăţături produse asupra simţurilor, dacă sînt sprijinite de atenţie, pot ajuta la uşurarea înţelegerii lor de către ascultători. După atitudinea pe care o iau ascultătorii faţă de cele expuse în predică, se poate vedea intensitatea atenţiei şi curiozităţii acestora de a afla cu interes adevărurile predicate. Atenţia este o funcţiei a voinţei, care, dacă este stîrnită, poate determina mai uşor pe ascultători, ca îndemnaţi de aceasta din urmă, să practice în viaţă ceea ce ei şi-au însuşit. Atenţia nu-i altceva decît aşteptarea împlinirei unei dorinţe. Noi ştim că dorinţa ultimă şi cea mai mare a oricărui creştin este de a se mîntui. De aceea, tocmai acest fapt trebuie căutat să se realizeze prin predică. Printre altele, trebuie să se creeze cu ajutorul predicii şi acea atmosferă naturală, plină de duhul evlaviei. O asemenea nuanţă de evlavie trebuie să se observe, atît în atitudinea credincioşilor cît şi în a predicatorului. Este necesară o astfel de atmosferă deoarece prin ea

se animă sufletele spre o rîvnă plină de dorinţa cunoaşterii. «Deosebirea dintre memorie şi percepţie, dintre trecut şi prezent, vine din faptul că ceea ce e trecut e mai puţin interesant, decît ceea ce e prezent. Prezentul întotdeauna cere o actualizare a interesului prin acţiune. Conştiinţa fiind intim legată de realizarea prezentului, este bine ca oricînd să se înveţe ceva nou în predică» [10]). Deci, noutatea învăţăturilor, expuse în predică, prezintă totdeauna un interes deosebit pentru ascultători, fapt care-i determină pe aceştia să fie mai atenţi la cuvîntul preotului şi să participe cu întreaga lor fiinţă la înţelegerea adevărurilor. Acele adevăruri dintr-o predică se reţin mai uşor, care corespund mai fidel realităţii şi stau într-o perfectă armonie cu interesele de fiecare zi a ascultătorilor şi cu felul acestora de a înţelege şi concepe lucrurile. De aceea şi predica trebuie să aducă la lumină numai acele adevăruri, care se potrivesc cu cerinţele, cu dorinţele, cu preferinţele şi cu interesele zilnice ale credincioşilor. Pentru a stîrni interesele acestora faţă de cele expuse în predică, trebuie încă de la început ca tema acesteia să fie aleasă potrivit cerinţelor lor, în aşa fel încît să putem spune ca Sfîntul Apostol Pavel Corintenilor: cu lapte pe voi v-am hrănit, iar nu cu bucate (I Cor. III, 2). Deci, cu ceea ce au ei nevoie pentru mîntuire, nu cu altceva. Prin expunerea materialului în predică trebuie să se aibă în vedere nu numai o singură funcţiune a vieţii sufleteşti a ascultătorilor. Deci, nu numai raţiunea şi cunoaşterea sau numai simţirea şi voinţa acestora, luate separat, ci să se ţină cont şi de felul cum pot ele participa toate la un loc, deoarece viaţa sufletească este o complexitate în unitate şi numai în acest fel luată, o putem oarecum înţelege mai uşor. Aşadar, pentru a satisface cerinţele sufleteşti ale ascultătorilor, predicatorul trebuie să aibă în vedere omul întreg cu întreaga sa complexitate de viaţă sufletească. O temă de actualitate, care interesează majoritatea ascultătorilor, dacă este expusă cu deosebită măiestrie didactică, serveşte drept mijloc pentru a trezi şi menţine interesul ascultătorilor. Incă de la începutul expunerii predicii sale, predicatorul trebuie să determine pe ascultători să fie atenţi la cele ce vor urma. «Atenţia se poate stîrni, întări şi menţine, chiar şi, printr-o simplă anunţare a unui adevăr nou, drept temă a predicii, dar numai dacă acesta este de un deosebit interes pentru viaţă, şi poate fi urmat» [11]). Adevărurile expuse în predică, cu cît sînt de o mai mare necesitate pentru viaţa creştinilor şi cu cît le trezeşte acestora mai multe impulsuri interne, în vederea realizării nevoilor şi intereselor lor, cu atît efectul şi legătura strînsă dintre acestea şi viaţa sufletească a ascultătorilor şi a preotului este mai intensă şi mai durabilă.

4. *Expunerea materialului în predică, în modul cel mai intuitiv posibil este o altă* condiţie psihologică a predicii prin care se pot influenţa, uşor şi direct, simţurile ascultătorilor. Pestalozzi spunea că, spiritul uman se ridică de la intuiţii simple la noţiuni clare. Intuiţia putînd fi fundamentul unei predici bune mereu să se aibă în vedere punerea în mişcare a simţurilor, a gîndirii şi a voinţei ascultătorilor. Să se pornească, în expunerea adevărurilor în

---

10) Ralea M., *op. cit.*, p. 52.
11) Mihăilescu Gh., *Elemente de retorică*, Galaţi, 1879, p. 18.

mod progresiv, începînd de la excitarea simţurilor pînă la punerea în acţiune a gîndirii voinţii. Prin intuiţie nu înţelegem altceva decît contactul direct al fiinţei umane cu realitatea pe calea percepţiei interne şi externe. Trebuie să deprindem pe ascultători să observe cît mai exact lucrurile concrete şi ideile abstracte, cu care căutăm să lămurim adevărurile în predică, în aşa fel, încît să le înţeleagă cît mai bine. Succesul predicii depinde şi de bogăţia intuiţiei care există în cuprinsul ei. Prin expunerea intuitivă a adevărurilor se formează şi percepţia şi apercepţia ascultătorilor. In felul acesta se uşurează şi înţelegerea corectă a adevărurilor, ştiind că ele se asimilează, mai uşor, prin mijlocirea intuiţiei externe. Aşadar, prin prezentarea intuitivă a materialului, reuşim să explicăm amănunţit cele mai abstracte noţiuni. Acesta este singurul procedeu eficace, care stă la baza cunoaşterii, un sîmbure intern al vieţii sufleteşti al ascultătorilor, care poate încolţi, creşte şi dezvolta, cu uşurinţă, dacă i se pregăteşte un teren fertil unde să rodească. Mîntuitorul a vorbit întotdeauna, în modul cel mai intuitiv posibil, ori de cîte ori, a mărturisit despre sine şi despre alţii, zicînd: «Eu sînt pîinea vieţii... Cine vine la mine nu va flămînzi niciodată şi cine crede în mine, acela nu va înseta niciodată» (Ioan VI. 35, 36). Sau, în partea întîia a cuvîntării de pe muntele măslinilor, Mîntuitorul arată intuitiv menirea apostolilor, cînd le-a zis: Voi sînteţi lumina lumii, cetate ce stă pe vîrf de munte şi nu poate fi ascunsă... (Mt. V. 14). Atît cuvîntările profeţilor Vechiului Testament, cît şi cele ale Mîntuitorului din Noul Testament au adevărurile divine expuse plastic şi pline de imaginaţii şi intuiţii clare. Prin redarea intuitivă a materialului din predică are loc în conştiinţa ascultătorilor o asociere de reprezentări clare, care ajută la o înţelegere mai deplină a adevărurilor. Invăţămîntul intuitiv este fundamentul cunoaşterii, deoarece pe baza intuiţiilor se pot descoperi înţelesurile cele mai adînci ale adevărurilor religioase. Prin imagini concrete se poate reda înţelesul adevărurilor abstracte. Aşadar, predica trebuie să fie plină de imagini concrete ca să poată fi cît mai explicit şi cît mai bine înţeleasă expunerea intuitivă a adevărului. «Totalitatea reprezentărilor din predică poartă pecetea unei imagini clare, care este purtătoarea experienţelor spirituale ale omului, deoarece numai în imagini se organizează trăirile sufleteşti» [12]). O intuiţie vie şi internă este în stare să schimbe viaţa sufletească a unui om. Iată de ce în predică trebuie ca materialul să fie expus în mod intuitiv. In felul acesta, descrise pildele vii ale virtuţii, trebuie să cunoască sufletul şi să-l împingă spre săvîrşirea binelui, să-i trezească ura faţă de păcat şi iubirea faţă de tot ceea ce este adevăr, frumos şi sfînt, căci nu poate locui împreună lumina cu întunericul. Descrierea plastică a adevărurilor de credinţă în predică formează ascultătorilor o imaginaţie clară, reproductivă şi creatoare. Plastic descriem trecutul, prezentul şi viitorul. Este de neconceput a predica credincioşilor despre Dumnezeu, dacă nu facem apel, în redarea acestor adevăruri şi la puterea de imaginaţie a acestora. Căci, în procesul de cunoaştere, imaginile intuitive aduc un aport deosebit pentru înţelegerea adevărului. Pentru a le forma credincioşilor anumite reprezentări asupra

---

12) Terchilă N., *op. cit.*, p. 44.

adevărurilor divine, trebuie să reuşim să le producem în mintea lor imagini clare despre acestea. Formarea şi combinarea a mai multor reprezentări în mintea ascultătorilor, în mod sigur, duce la obţinerea unei imagini clare asupra adevărurilor despre care se vorbeşte. De aceea şi preotul trebuie să urmărească folosirea unui asemenea procedeu în alcătuirea predicii sale. Reproducerea fidelă a imaginilor care pot reda realitatea adevărurilor divine, pentru a fi înţelese de credincioşi cît mai bine, fac posibilă o legătură strînsă şi trăită intim, între ascultători şi predicator. In cunoaşterea adevărului, rolul reprezentărilor este deosebit de important, fiindcă acestea pot da naştere, în sufletele ascultătorilor, la diferite impresii, bine definite asupra învăţăturilor divine. Aşadar, folosirea intuiţiei în expunerea adevărurilor de credinţă în predică, duce la o participare sigură, intensă şi totală, a tuturor funcţiunilor vieţii sufleteşti a preotului şi ale credincioşilor. Prin această simbioză dintre preot şi credincioşi la participarea cunoaşterii, asimilării şi aplicării în practică a adevărurilor divine, preotul reuşeşte să scoată în evidenţă marea importanţă a expunerii intuitive a materialului în predică.

5. *Contribuţia activă a procesului de gîndire a ascultătorilor, în vederea înţelegerii, cunoaşterii, asimilării şi putinţei de reproducere a adevărurilor divine, atunci cînd este nevoie de desăvîrşirea vieţii acesteia pentru mîntuirea sufletului,* este încă o condiţie psihologică de care predicatorul trebuie să ţină seama în predica sa. Pentru formarea unei convingeri depline asupra adevărurilor expuse în predică, aceasta trebuie să fie alcătuită cu o aşa manieră, încît să poată pune în mişcare memoria, inteligenţa şi raţiunea ascultătorilor. Deci, noile cunoştinţe trebuiesc expuse, în aşa fel, încît să uşureze calea pe care o foloseşte în mişcarea sa procesul de gîndire pentru cunoaşterea adevărului. Ierarhizate, în acest fel, noile cunoştinţe pot fi înţelese mai bine, însuşite mai corect şi practicate mai des. Pentru uşurarea asimilării mai temeinice a noilor cunoştinţe, predica trebuie să fie întocmită, în aşa fel, încît să influenţeze direct puterea de cugetare, de înţelegere şi percepere a ascultătorilor. Prin explicarea amănunţită a adevărurilor divine si prin o asociere strînsă dintre acestea, puterea de înţelegere a ascultătorilor se poate ridica la un nivel prielnic pentru crearea unei posibilităţi de a strîmtora, constrînge, sau chiar de a-i sili să fie nevoiţi de a se convinge singuri de adevărurile redate în predică. Deci, este nevoie de o aşa de sigură manieră de lucru, în a reda o argumentare clară şi plină de lumină, încît preotul, prin predica sa, trebuie să dovedească ascultătorilor, că aceste adevăruri sînt de o mare importanţă pentru îmbunătăţirea vieţii şi mîntuirea sufletelor, dacă ele sînt însuşite şi practicate corect. Prin predică, ascultătorii trebuie să fie determinaţi ca să înţeleagă cu convingere, că toţi sîntem păcătoşi şi trebuie să ne îndreptăm. Dacă, prin expunerea adevărurilor religioase, în predică nu sînt determinaţi ascultătorii să gîndească limpede, să simtă adînc şi să trăiască intens adevărurile despre care se vorbeşte, ca aceştia să-şi formeze o convingere sigură asupra necesităţii acestora, atunci predica, evident că nu-şi va atinge scopul urmărit şi nu va obţine efectul aşteptat de predicator. Predica trebuie să contribuie la o renaştere a omului din nou, ca acesta să poată intra iarăşi în legătură directă cu Dumnezeu.

Ascultătorii trebuie să simtă că, predica izvorăşte din convingerea şi experienţa preotului. Expunerea materialului în predică trebuie să pună în mişcare procesul psihic de cunoaştere al ascultătorilor, fiindcă fără o înlănţuire logică şi sistematică a adevărurilor nu se va ajunge niciodată la o însuşire rapidă şi corectă a acestora. Expuse sistematic aceste adevăruri vor putea fi uşor înţelese, însuşite şi păstrate mult timp în mintea credincioşilor. Sistematizarea şi explicarea logică a adevărurilor poate, de asemenea, determina pe ascultători să depisteze, cu uşurinţă, ce este bine şi vrednic de urmat şi ce este rău şi vrednic de înlăturat. O dată înţelese şi percepute adevărurile în adîncimea lor, ascultătorii trebuie să fie determinaţi şi să mediteze, cu atenţie, asupra importanţei şi necesităţii acestora pentru viaţă. O dată cu aducerea la cunoştinţa a adevărurilor fundamentale ale revelaţiei divine, atît prin fond, cît şi prin forma ei, predica trebuie să ducă direct la luminarea minţii ascultătorilor. Prin sistematizarea şi lămurirea noţională a adevărurilor de credinţă, sentimentele şi ideile religioase pot contribui şi ele la adîncirea trăirii vieţii spirituale a creştinilor. «Rostul adevărurilor expuse sistematic în predică este şi de a forma ascultătorilor o gîndire logică asupra acestora, de a-i deprinde să mediteze asupra lor, ca să poată ajunge la o convingere clară şi asupra necesităţii acestora pentru viaţa şi mîntuirea lor» [13]). Nu trebuie să se mulţumească predicatorul, ca ascultătorii să memoreze numai nişte idei seci sau nişte reprezentări şi imagini neclare despre adevărurile din predica sa, ci trebuie să meargă mai departe, ca prin acte de gîndire, credincioşii să descopere şi să le recunoască pe acestea şi mai tîrziu. Să distingă şi să ierarhizeze valorile adevărului, precum şi să ajungă la convingeri *juste* despre el. Toate aceste funcţiuni, ce au sarcina de a acumula, păstra şi prelucra cunoştinţele noi, în modul cel mai amănunţit, aparţin în genere procesului de gîndire. Dacă predicatorul ţine cont de aceste condiţii psihologice, care constau în puterea de acţiune a procesului de gîndire al ascultătorilor şi contribuţia lor la obţinerea unei legături, strînse şi intim trăite, dintre ascultători şi cuprinsul predicii, atunci ea îşi poate atinge scopul său. Punînd în mişcare procesul de gîndire al ascultătorilor, prin modul cum e alcătuită şi rostită predica, îi conducem direct de la intuiţii, reprezentări şi noţiuni la judecăţi, raţionamente şi idei. Aşadar, trebuie să se ţină cont, în alcătuirea predicii, de aplicarea celor patru principii logice ale gîndirii, ca să poată pune în mişcare, în mod sistematic, întreg procesul de gîndire al celor ce o ascultă. Pentru aceasta trebuie să se ţină seama de puterea de înţelegere pe care o au credincioşii asupra conceptelor şi noţiunilor, ce redau adevărurile în predică, ca să-i putem determina să facă o legătură strînsă între ceea ce se vorbeşte în predică şi viaţa lor. Prezentarea adevărurilor noi în asociere cu cele vechi pe care le posedă, deja, ascultătorii în fondul lor aperceptiv, trebuie să formeze o unitate logică, deoarece, numai aşa se poate obţine o înţelegere şi o memorizare corectă şi de lungă durată a adevărurilor. «Dar, pentru ca acestea să fie înţelese cît mai bine de ascultători, să pătrundă cît mai adînc în inimile lor şi să-i determine pe aceştia să le aplice în

---

13) *Curs de Catehetică*, fascicola IV, p. 167.

viaţă, spre folosul fericirii şi mîntuirii lor, trebuiesc expuse clar, simplu, concis şi fără nici o obscuritate sau ehivoc, ca în acest fel să se poată înlătura orice nedumerire şi îndoială din sufletele ascultătorilor, cu privire la adevărurile de credinţă. De asemenea, trebuie să se ţină cont şi de anumite prejudecăţi care pot satisface nevoile practice ale vieţii religioase şi apăra instructiv viaţa spirituală împotriva fluctuaţiilor zilnice ale lucrurilor şi aprecierilor asupra lor din partea minţii omului» [14]). Prin predică trebuie să le formăm ascultătorilor convingeri clare asupra existenţei şi vieţii, făcîndu-i să înţeleagă cîtă răspundere au ei în faţa lui Dumnezeu şi ce trebuie să facă pentru a răspunde cu cinste acesteia. Trebuiesc puse în mişcare anumite motive de conştiinţă împotriva păcatului şi a vinei, ca acestea, la rîndul lor, să determine voinţa ascultătorilor să săvîrşească binele şi să înlăture răul. După ce preotul este sigur că a obţinut acea legătură firească între puterea de înţelegere a ascultătorilor şi predica sa, atunci poate trece direct şi la antrenarea în acţiune a celorlalte două funcţiuni a vieţii sufleteşti a acestora. Adică, aceea a sentimentului şi a voinţei. Aşadar, de la începutul şi pînă la sfîrşitul expunerii adevărurilor divine în predică, trebuie să se aibă în vedere participarea intensă şi continuuă a celor trei funcţiuni ale vieţii sufleteşti ale ascultătorilor, într-un chip, dacă se poate spune aşa, de perihoreză sau interpătrundere a acestora.

6. *Puterea de a trezi în inima ascultătorilor sentimente nobile, vădită în timpul susţinerii adevărurilor expuse în predică*, este o altă condiţie psihologică, care trebuie respectată de predicator în alcătuirea predicii sale. Expunerea adevărurilor de credinţă în predică, printr-o explicare amănunţită şi intuitivă, precum şi o argumentare sigură, care să ducă la convingeri depline pe ascultători asupra acestora, nu satisfac decît raţiunea. De aceea, fără participarea inimii, prin simţuri, perceperea şi înţelegerea adevărurilor este nedeplină. In zadar se va strădui predicatorul, ca prin predica sa, să determine pe ascultători să-şi recunoască păcatele, dacă nu va reuşi să trezească în inimile lor, sentimentul de căinţă şi ură asupra acestora. Efectul trebuie căutat în contribuţia sentimentelor deci în viaţa afectivă a ascultătorilor. Aşadar, trebuiesc trezite conştiinţele ascultătorilor ca aceştia să-şi dea seama, că: «Adevărurile dumnezeieşti au o putere atît de mare încît predate chiar în simplitatea lor, pot pătrunde adînc în sufletele credincioşilor, cu uşurinţă, şi nu au nevoie, ca o completare, să împrumute putere şi de la arta oratorică omenească» [15]). Aici se vede şi puterea divină, ce există în toate învăţăturile revelate ale bisericii. Predica trebuie să aibă un caracter etic, ca să poată duce mai uşor la convingerea ascultătorilor. Trebuie căutat ca, prin expunerea unui adevăr într-o predică să nu se obţină numai o cunoaştere şi înţelegere raţională a acestuia, ci pentru ca să-l poată însuşi ascultătorii mai cu uşurinţă, să fie expus plăcut şi atrăgător. O expunere frumoasă impresionează pe cei ce o ascultă, deoarece, producîndu-le o deosebită plăcere le satisface mai deplin

---

14) *Curs de omiletică*, fascicola IV, p. 576.
15) Cotlarciuc N., *op. cit.* p. 60.

simţămintele. Mai mult decît atît, predicatorul, în timpul susţinerii cuvîntării sale trebuie să-şi identifice întreaga sa fiinţă cu atmosfera şi starea psihologică a ascultătorilor săi, ca, în felul acesta, să contribuie, pătruns de aceleaşi sentimente nobile cu ei, la înţelegerea profundă a adevărurilor religioase. Predicatorul trebuie să ţină cont în expunerea materialului şi de regulile alcătuirii estetice a predicii, fiindcă, numai aşa se poate vedea mai bine raportul dintre cuprins şi formă, dintre mijloacele folosite şi scopul urmărit, care, luate toate la un loc, au o deosebită influenţă asupra stimulării sentimentelor ascultătorilor. Predica trebuie să influenţeze direct inima credincioşilor ca să cedeze postulatelor raţiunii, să elibereze sufletele acestora, în mod voit, de stăpînirea patimilor rele şi să determine voinţa lor să sădească, în locul acestora, cele mai alese sentimente creştineşti, care pot ridica viaţa pe culmile desăvîrşirii. Vorbirea cu patos contribuie foarte mult la trezirea sentimentelor. Un adevăr nou, vestit ascultătorilor, poate produce, cu siguranţă sentimentul plăcerii. Pentru a trezi ascultătorilor sentimentul urii faţă de păcat, trebuie, mai întîi, să le dovedim clar acestora, că păcatul aduce cele mai mari suferinţe în lume. La fel şi pentru sentimentul dragostei faţă de Dumnezeu şi de oameni, trebuie să-i convingem pe credincioşi ca să-şi dea seama ei singuri de imensa bunătate şi bunăvoinţă, blîndeţe şi iubire pe care o are Dumnezeu faţă de creatura sa. In genere, ideile religioase au o mare influenţă asupra vieţii creştineşti, dacă sînt însoţite de sentimente nobile. Deoarece, «precum lumina soarelui nu poate singură să producă viaţă fără căldură, tot aşa şi ideile religioase singure nu pot da un sens nou vieţii, dacă nu sînt însoţite de sentimente» [16]). Menirea predicii este de a determina pe ascultători să trăiască din plin în inima şi în conştiinţa lor învăţătura evangheliei lui Hristos. «Predica trebuie să mîngîie sufletele ascultătorilor, să le liniştească, să împace, mai ales inimile sfîşiate de dureri, cugetele chinuite de îndoieli, minţile obosite de excesele raţionamentului şi voinţa dezechilibrată de zguduirile păcatului. Trebuie să se observe în predică, acel amestec de dulceaţă şi putere, de gingăşie şi seriozitate, de duioşie şi evlavie, precum şi de o trăire plină de dragoste şi căinţă, care, toate la un loc, pot duce uşor la desfundarea izvorului lacrimilor» [17]). «Predica să aibă acea putere de influenţă asupra sufletelor ascultătorilor, încît, aceştia să simtă durerile rănilor păcatului din sufletele lor, ca în acest fel, să se umple de dorinţa arzătoare, de a se întoarce pe urmele Mîntuitorului, la comunitatea lui Dumnezeu» [18]). Prin predică trebuie să se deschidă porţile tăinuite ale sufletelor ascultătorilor, care se simt păcătoşi, ca prin acestea, să poată intra harul mîntuitor şi să curăţească de acolo murdăria păcatului. Numai aşa, ea contribuie la restabilirea frumuseţei celei dintîi a sufletelor acestora şi la realizarea unui nou echilibru stabil de viaţă, plin de bucuria păcii şi liniştea interioară. Trebuie să se dovedească sigur şi clar, de exemplu, că pocăinţa este o necesitate, sine qua non pentru curăţirea sufletului de păcat. Deoarece, aşa

---

16) Repta V., *Psihologia în însemnătatea ei pentru deşteptarea, cultivarea şi întărirea vieţii religioase*, 1883, p. 39.
17) *Curs de omiletică*, fascicola II, p. 461.
18) Diac. Prof. Nic. Balca, *art. cit.*, p. 27.

după cum microbii şi bacilii otrăvesc trupul şi-l ucid dacă nu intervine medicul, tot aşa şi păcatul otrăveşte sufletul şi-l prinde dacă nu intervine pocăinţa. Predica trebuie să lase vizibil şi simţit acea legătură strînsă dintre eul omenesc mărginit şi eul divin nemărginit, care coboară din lumea superioară a divinităţii, pentru a se sălăşlui şi via în fiinţa umană. Această legătură trebuie să producă o înnoire continuă a sentimentelor nobile, care pot contribui mai deplin la îmbunătăţirea vieţii creştine. Pe lîngă acestea, «predica trebuie să aibă acea putere vie şi lucrătoare, venită din izvorul suprem al vieţii, din Dumnezeu, care să pătrundă în viaţa ascultătorilor din subconştient şi să producă acolo o dispoziţie sufletească de fericire şi înălţare» [19]). Ea trebuie să dea un impuls de viaţă nouă celor slabi şi timizi, să le umple inima de putere şi cugetul de îndrăzneală, celor stăpîniţi de gînduri zbuciumate şi dureri chinuitoare să le aducă bucurie şi fericire sufletească. Predica aşadar trebuie să fie în stare să producă acel proces psihologic de formare a sentimentelor religioase, să-i convingă pe credincioşi, că ei sînt extrem de mici, slabi şi neputincioşi în faţa divinităţii. «Mîntuitorul în cuvîntările sale, prin pateticul cu care putea întotdeauna mişca direct inimile ascultătorilor, prin emoţia şi pasiunea de care era stăpînit susţinea adevărurile învăţăturii sale şi-i determina pe credincioşi, cu mare uşurinţă, să sesizeze şi ei marea importanţă a acestora pentru mîntuirea lor. El îi determina să participe cu întreaga lor fiinţă la asimilarea şi înţelegerea cît mai adîncă a învăţăturilor sale» [20]). Cu cît cele expuse în predică vor reuşi să stîrnească în sufletele credincioşilor mai multe emoţii, sentimente, afecte şi pasiuni nobile, cu atît, aceasta va atinge şi va realiza mai deplin scopul. Specificul acestor procese afective constă şi în legătura strînsă ce trebuie să existe între cuprinsul predicii şi participarea trăită a credincioşilor la înţelegerea, asimilarea şi practicarea acestor învăţături. «Fără emoţii umane, n-a existat, nu există şi nu poate să existe căutarea adevărului de către om» [21]). Trebuie înlăturat, prin predică, sentimentul de groază faţă de pedeapsa păcatului, disperarea faţă de neîncrederea în iertarea greşelilor şi să sădească în locul acestora numai acele sentimente care sînt nobile şi contrarii tuturor patimilor rele. Astfel de sentimente, o dată trezite şi formate, sînt capabile să influenţeze profund viaţa creştinilor. Prin sentimente se poate pune în mişcare şi întreaga viaţă sufletească a ascultătorilor, deoarece ele pot determina şi voinţa acestora de a săvîrşi tot ceea ce este folositor pentru această viaţă şi pentru mîntuire.

7. *Participarea liberă a voinţei ascultătorilor la înţelegerea, asimilarea şi aplicarea în practică a adevărurilor expuse în predică,* este, de asemenea, o condiţie psihologică fără de care toate celelalte contribuţii ale celor două funcţiuni ale vieţei sufleteşti ale credincioşilor, raţiunea şi sentimentul, nu pot atinge singure scopul predicii. Credincioşii trebuie să depună un efort de voinţă pentru realizarea şi traducerea în viaţă a tuturor învăţăturilor însuşite din predică. Voinţa, în general, nu poate fi altceva decît, un pro-

---

19) *Curs de Catehetică,* fascicola VI, p. 72.
20) Langhaye R. R., *La predication,* Paris, 1927, p. 62.
21) Alex. Roşca, *Psihologia generală,* Bucureşti, 1966, p. 375.

ces psihic, care constă în capacitatea omului de a depune un efort propriu în organizarea şi realizarea acţiunilor, îndreptat spre un anumit scop conştient. Deci, trebuie determinată voinţa ascultătorilor să organizeze şi să realizeze în viaţă ceea ce ei îşi însuşesc din predică. O voinţă puternică, formată prin sfaturile şi îndemnurile preotului, date prin predică, dă posibilitatea ascultătorilor să lupte cu perseverenţă împotriva păcatului pentru a-l înlătura din viaţa lor şi a realiza în locul lui numai binele, adevărul, frumosul şi sfinţenia. Voinţa este în strînsă legătură cu cunoaşterea prin simţuri şi raţiune. Aceasta de pe urmă, dînd posibilitatea cunoaşterii scopului ultim al predicii, voinţei nu-i rămîne altceva de făcut, decît să-l realizeze. La fel şi sentimentele o dată trezite şi formate în interiorul nostru nu se manifestă în afară, decît dacă intervine voinţa. Prin predică se poate pune în mişcare voinţa ascultătorilor, numai dacă predicatorul va putea reuşi, prin iscusinţa sa, să stîrnească acele motive interne, fundamentale şi secundare, ale vieţii sufleteşti, care nu sînt altceva, decît singurul punct de plecare spre exterior al voinţei. Printre motivele fundamentale interioare, care au o deosebită putere de a pune în mişcare voinţa ascultătorilor, pot fi: dorinţele, mulţumirile şi satisfacţiile personale. Acestea, în măsura în care sînt atinse şi stîrnite, în timpul susţinerii predicii, determină voinţa ascultătorilor spre realizarea şi practicarea în viaţă a adevărurilor. Pentru aceasta este necesar să se determine mai întîi conştiinţa ascultătorilor, ca printr-o introspecţie asupra vieţii lor sufleteşti, să le întărească voinţa acestora spre aplicarea în practică a acestor învăţături. Deci, ascultătorii trebuie să ajungă prin predică la o cît mai perfectă cunoaştere de sine, ca să-şi dea seama, în mod liber, voit şi nesiliţi de nimeni de ceea ce au realizat şi de ceea ce trebuie să mai realizeze în viaţa aceasta pentru a se mîntui. Aşadar, în această stare au posibilitatea să-şi mobilizeze toate eforturile de voinţă în vederea îndreptării şi desăvîrşirii lor. Abia acum sînt sigur că au păşit pe drumul cel bun. O educaţie aleasă a voinţei ascultătorilor ajută la formarea celor mai bune deprinderi şi obişnuinţe, gesturi şi credinţe, apucături şi porniri, înclinări şi aspiraţii, tendinţe şi îndemnuri folositoare echilibrării şi mulţumirii vieţii lor sufleteşti. Prin urmare, prin predică preotul trebuie neapărat să caute să înduplece voinţa ascultătorilor, ca aceştia să pună în aplicare adevărul predicat. Aşadar, după ce ascultătorii au recunoscut adevărul şi l-au primit cu convingere deplină, predicatorului nu-i mai rămîne altceva de făcut, decît să înduplece voinţa acestora, ca să le dea lor posibilitatea să facă din adevărurile auzite un îndreptar luminos pentru viaţă. Pentru a pune în mişcare voinţa credincioşilor, trebuie mai întîi stîrnită şi excitată, apoi susţinută şi determinată spre a se intensifica în acţiunea sa. Ajunsă la deplinătatea puterii sale de acţiune, voinţa o putem uşor determina, ca ceea ce raţiunea a înţeles şi cunoscut, sentimentul a simţit şi a trăit, ca să aplice în viaţă, în mod liber şi nesilit de nimeni adevărurile din predică. Predica trebuie alcătuită de o aşa manieră, ca să poată fi în stare să determine pe ascultători, de exemplu: să dorească de la Dumnezeu iertarea păcatelor. Dar pentru a ajunge la acest stadiu trebuie mai întîi să-i determine pe aceştia, să înţeleagă că fără a ierta greşelile altora nici Dumnezeu nu le va ierta păcatele lor.

Deci iertarea păcatelor noastre, din partea lui Dumnezeu, este condiţionată de iertarea din partea noastră a greşelilor aproapelui. In felul acesta se poate ajunge, în mod treptat şi sigur, la înduplecarea voinţei ascultătorilor. Omul îşi pune voinţa sa în acţiune numai dacă este sigur că va putea ajunge să cîştige un avantaj din partea cuiva. In predică, exemplele cele mai bune pentru înduplecarea voinţei ascultătorilor sînt cele luate din faptele şi viaţa sfinţilor. De aceea predica trebuie întocmită în aşa fel, încît să răspundă la întrebările : ce poate şti omul, ce poate şi ce trebuie să facă în viaţa aceasta şi în ce trebuie să nădăjduiască pentru a cîştiga împărăţia cerurilor deci desăvîrşirea şi mîntuirea sufletului. Omul urmăreşte şi percepe adevărul cu ajutorul raţiunii, frumosul prin sentimente, iar binele îl face cu ajutorul voinţei. Dar în modul cel mai deplin, le poate înţelege şi percepe, numai printr-o contribuţie simultană a acestor trei funcţiuni ale vieţii sufleteşti. In predică adevărurile trebuie prezentate, în aşa fel, încît ascultătorii cu raţiunea să le înţeleagă, cu inima să le dorească, iar cu voinţa să le aplice în practică. O predică cu cuprins doctrinar se va adresa mai mult intelectului, una cu conţinut cultic va apela mai mult la sentimente, în timp ce, una cu conţinut din poruncile divine se va adresa mai mult voinţei. Totuşi, predica trebuie să influenţeze şi să puie în mişcare întreaga viaţă sufletească a ascultătorilor. Aşadar, ea în expunerea materialului, trebuie să pornească de la ceva cunoscut şi concret, ca să ajungă să facă înţeles necunoscutul, deoarece numai aşa va putea determina mai uşor pe ascultători să înţeleagă şi să-şi însuşească mai temeinic adevărurile divine. Viaţa sufletească este un tot, un întreg armonios, pe care nu-l putem diseca în mai multe părţi, dar pentru uşurarea înţelegerii noastre, nu se poate reda în altfel acest complex, decît, dacă-l expunem, în mod treptat, studiind parte cu parte şi urcînd treaptă cu treaptă, pînă la obţinerea unei imagini de ansamblu asupra acestui tot, pe care-l formează misterul vieţii sufleteşti. Predica trebuie, aşadar să urmeze, în expunerea materialului ei drumul formării şi puterii de acţiune, importanţei şi priorităţii între ele, ale celor trei funcţiuni ale vieţii sufleteşti ale omului pe care nu le poate satisface, decît, numai gîndirea, sentimentul şi voinţa. Dacă luăm fiecare moment logic-psihologic în parte, de care trebuie să ţinem cont în alcătuirea unei predici, apoi trebuie să dovedim că : In formula de adresare către credincioşi trebuie, mai întîi să facem apel la atenţia acestora, să le-o punem în mişcare pentru ca să-i determinăm, încă de la început, să stea cu luare aminte la cele ce vor urma să fie expuse. In pregătirea aperceptivă, dimpotrivă, trebuie să se facă apel la memoria ascultătorilor pentru a putea face o legătură strînsă între cunoştinţele vechi şi cele noi. Prin anunţarea temei se poate provoca, de obicei sentimentul aşteptării. Aşadar, din curiozitatea aflării unui adevăr nou trebuie ca, după ce le-am trezit atenţia ascultătorilor, să le-o intensificăm, ca o dată cu aceasta să stîrnim şi interesul lor faţă de însuşirea cunoştinţelor. In tratare trebuie să punem în mişcare puterea de înţelegere şi capacitatea ascultătorilor de asimilare a învăţăturilor noi. Dar pentru înţelegerea celor expuse în predică nu trebuie neglijată nici partea afectivă a ascultătorilor pentru că ea este aceea care contribuie

mai mult la însuşirea acestor învăţături. O descriere intuitivă a noilor învăţături din predică este, poate cea mai eficace metodă pentru înţelegerea, asimilarea şi păstrarea acestora. In tot cuprinsul tratării unei predici trebuie puse în acţiune toate funcţiunile vieţii sufleteşti. In asociere trebuie să trecem la noţiuni abstracte, pentru a vedea, cum din materialul concret pe care l-am tratat, îi putem ridica pe credincioşi la perceperea noţiunilor şi ideilor abstracte. Comparînd adevărurile între ele sau cu altele vechi, cunoscute deja de ascultători, prin asociere putem ajunge la o generalizare a acestora, de unde putem scoate la lumină numai un singur adevăr. Sînt cazuri cînd în prezentarea materialului în predică printr-o descriere amănunţită nu-i nevoie neapărat de o asociere, ci numai de o simplă recapitulare. Aşa că, atît în recapitulare cît şi în generalizare trebuie făcut apel din nou, la toate cele trei funcţiuni ale vieţii sufleteşti ale credincioşilor, dar să aibă în vedere, ca la începutul recapitulării să fie mai accentuată contribuţia raţiunii, apoi treptat să se observe contribuţia sentimentelor şi puterii afective a ascultătorilor, ca la urmă de tot accentul să cadă pe voinţa acestora, care să-i îndemne la aplicarea în practică a tuturor învăţăturilor pe care şi le-au însuşit din predică. Prin urmare condiţiile psihologice trebuiesc folosite şi respectate cu mare strictete în alcătuirea şi susţinerea unei predici pentru a putea obţine o înţelegere cît mai deplină din partea credincioşilor a adevărurilor susţinute.

Doctorand BURCĂ V. GHEORGHE

Biserica Ortodoxă Polonă din 1945 pînă în prezent

Potrivit celor mai temeinice rezultate ştiinţifice, istorico-arheologice date la iveală prin cercetări competente, Ortodoxia în Polonia este tot atît de veche ca şi începuturile creştinismului în mijlocul poporului polonez.

Creştinismul a pătruns în Polonia atît prin misionari latini – franci şi germani – în vremea lui Carol cel Mare şi mai ales în timpul împăratului german Otto I, cît şi din Răsărit venit de la Kiev şi direct de la Bizanţ încă din secolul IX prin fraţii Chiril şi Metodiu, curînd, după creştinarea bulgarilor, moravilor şi cehilor de către aceştia, mai ales cînd, prin întinderea «Marelui Cnezat Morav» sub cneazul Sveatopolk o însemnată parte din teritoriile polone (Silezia şi Polonia Mare cu Cracovia) a intrat în alcătuirea acestui cnezat şi în acelaşi timp în alcătuirea eparhiei Velegrad, condusă de Metodiu [1]). Creştinismul de rit răsăritean s-a răspîndit şi s-a consolidat în Polonia paralel şi aproape simultan cu cel de rit apusean-latin fără disensiuni sau controverse, deşi în cel latin se semnalaseră diferenţieri cultice şi doctrinare. Dar disensiunile şi spiritul prozelitist romano-catolic n-au întîrziat să se facă evidente. Biserica Romano-catolică a devenit dominantă în Polonia. Bisericii Ortodoxe polone i-a fost dat să sufere împărtăşind calvarul de durere al ţării şi al poporului mai ales în ultimele două războaie mondiale în timpul cărora numeroase biserici şi aşezăminte ortodoxe au fost bombardate şi incendiate şi un număr mare de preoţi şi credincioşi ortodocşi au fost ucişi.

După primul război mondial au fost sub jurisdicţia episcopatului ortodox polonez peste cinci milioane de credincioşi.

«Dîndu-şi seama că ortodocşii reprezintă o masă importantă, guvernanţii Republicii polone de atunci au căutat să organizeze o Biserică Ortodoxă autoceafală în Polonia... ţintă spre care «tindeau şi cercurile ortodoxe. «...Guvernele polone... se adresară Patriarhiei ecumenice din Constantinopol...» cerînd acordarea autocefaliei, cerere îndeplinită de către patriarhul Meletie IV Metaxakis, care a redactat tomosul de acordare a autocefaliei, publicat însă de succesorul

---

1) P. Kozlovski, Учреждение Варшавской Православной епархии и ее первій епископ (Întemeierea eparhiei ortodoxe de Varşovia şi primul ei episcop), în «Cerkownyi Wiestnik», revistă lunară a Bisericii Ortodoxe din Polonia, anul 1963, nr. 2, p. 13; vezi şi N. S-kii, Тысячелетие христианства в Полше (O mie de ani de creştinism în Polonia), în «Cerkownyi Wiestnik» anul 1966, nr. 1, pp. 18-19.

său, patriarhul Grigorie al VII=lea, la 13 noiembrie 1924. Proclamarea solemnă a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Polone s=a făcut sub mitropolitul Dionisie al Varşoviei la 17 septembrie 1925. Prin acest fapt Biserica Ortodoxă Polonă a rămas în această stare pînă în 1948 păstorită fiind în acest timp fără întrerupere din 1923 de Mitropolitul Dionisie.

I.

După al doilea război mondial în alcătuirea Bisericii Ortodoxe Polone s=au produs schimbări substanţiale legate de schimbările politice.

Biserica Ortodoxă din Polonia a hotărît să se adreseze Patriarhiei din Moscova şi să ceară o autocefalie canonică.

Răspunzînd cererii Bisericii Ortodoxe Polone, Patriarhia Rusă a acordat autocefalia acesteia la 22 iunie 1948 printr=o hotărîre a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse în frunte cu Sanctitatea Sa patriarhul Alexei, Intîistătătorul ei.

Astfel delegaţia Bisericii Ortodoxe Polone găsind înţelegere şi sprijin la conducătorii Bisericii Ruse, reuşi să înnoade legăturile.

Fostul mitropolit Dionisie a fost eliberat din răspunderea de Intîistătător. Vlădica Dionisie, printr=o scrisoare trimisă în august 1948 Sanctităţii Sale patriarhului Alexei al Moscovei şi al întregii Rusii, ruga pe Sanctitatea Sa patriarhul Alexei să=l primească în comuniune liturgică şi canonică cu Marea Biserică Ortodoxă Rusă. Prin hotărîrea din 9 noiembrie 1948, Sanctitatea Sa patriarhul Alexei şi Sf. Sinod al Bisericii ortodoxe Ruse a aprobat restabilirea comuniunii canonice şi de rugăciune a vlădicăi Dionisie cu Biserica Rusă păstrîndu=i rangul de mitropolit dar fără titlul de «blajeneişii» = prea fericit, titlu purtat în perioada cînd se afla ieşit de sub jurisdicţia Patriarhiei din Moscova [2]).

Din 1948 şi pînă în 1951 Biserica Ortodoxă Polonă a rămas fără un Intîistătător, treburile administrative bisericeşti ale noii Biserici Autocefale Ortodoxe fiind îndeplinite în această perioadă de arhiepiscopul de Bialostok şi Belsk, I. P. S. Timotei [3]). In anul 1951, dînd expresie concretă drepturilor canonice care decurg din starea de autocefalie, «Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Polone Autocefale a ales la 7 iulie 1951 ca mitropolit al Varşoviei şi al întregii Polonii, pe I. P. S. Macarie, numit ca mirean Mihail Feodorovici Oxiuk, originar din voievodatul Liublin, care din 1945 a fost hirotonit şi a păstorit ca episcop al eparhiei de Liow şi Ternopol.

I. P. S. Macarie a ocupat unul din locurile de multă cinste între

---

2) Scrisoarea vlădicăi Dionisie este citată şi reprodusă în fotocopie de A. Verednikov, Внутренее дело Польской Православной Церкви, (Activitatea internă a Bisericii Ortodoxe Polone), în «Revista Patriarhiei din Moscova» anul 1950, nr. 8, pp. 46-48.

3) *** *Încetarea din viaţă a I. P. S. Mitropolit Dionisie,* în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXVIII(1960), nr. 7-8, p. 627 ; cf. N. Volneanskii Труды Предстоятеля Польской Православной Церкви (Acţiuni ale Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Polonia», în «Revista Patriarhiei din Moscova», anul 1954, nr. 4, pp. 73-74.

arhipăstorii Bisericii pentru care a lucrat pînă la sfîrşitul vieţii sale, care a fost fără întrerupere o şcoală în rugăciune şi muncă.

Prin hotărîrea Sinodului episcopilor Bisericii Ortodoxe Polone din 6 iulie 1961 vlădica Macarie a fost primit în jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Polone, iar prin hotărîrea din 6 iulie, acelaşi an a fost ales Intîistătător cu titlul de «Prea Fericitul Mitropolit al Varşoviei şi a toată Polonia»[4]).

Duminică 8 iulie 1951 au avut loc festivităţile întronizării I. P. S. Mitropolit Macarie ca Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Polone. La festivităţi au participat delegaţii din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, din partea Bisericii Ortodoxe Române şi din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare. Noul ierarh venea în fruntea Bisericii Ortodoxe Polone într=o vreme cînd Biserica avea de rezolvat şi de îndeplinit sarcini grele şi multiple legate de autocefalia de curînd obţinută. Sarcina care apăsa pe umerii noului ierarh este puternic subliniată la întronizarea mitropolitului Macarie prin următoarele cuvinte: «Acelaşi blînd şi dulce soare să încălzească inimile credin=cioşilor din Polonia tot aşa cum a încălzit inimile ortodocşilor din Ucraina apuseană şi Rusia Subcarpatică».

Mitropolitul Macarie a dus o stăruitoare activitate pentru buna organizare a vieţii administrativ=bisericeşti a Bisericii Orto=doxe din Polonia închinîndu=şi restul vieţii sale strădaniilor pentru propăşirea multilaterală a vieţii Bisericii.

Din iniţiativa lui, sinodul local a organizat credincioşii în patru eparhii alcătuindu=le statutul şi regulamentele de funcţionare rod=nică. S=au deschis multe noi biserici parohiale îndeosebi în regiunile de apus ale Poloniei şi multe din acestea au fost tîrnosite de însuşi mitropolitul Macarie. A vizitat întreaga sa eparhie slujind şi predi=cînd în multe biserici. Fiecare vizită constituia o sărbătoare pentru credincioşii ortodocşi din satele şi oraşele în care mergea. Prin grija deosebită a vlădicăi Macarie au fost restaurate atît în interior cît şi în exterior cele două citadele ale ortodoxiei polone: Mănăstirile Sf. Onufrie din Jableczno de călugări şi Sf. Marta şi Maria din munţii Grabarka de călugăriţe. S=au restaurat din temelii cate=drala ortodoxă mitropolitană din Varşovia şi celelalte biserici de acolo distruse în chip sălbatic de bombardamentele ultimului război. Indată după întronizare, I. P. S. Macarie a redeschis Seminarul teo=logic din Varşovia a cărui programă de învăţămînt a fost lărgită; durata de studii s=a prelungit, iar în 1957 prin eforturile susţinute ale vlădicăi Macarie s=a înfiinţat Secţia de teologie ortodoxă în cadrul Academiei de teologie luterană şi veche=catolică, care primi de acum înainte numele de Academia de Teologie Creştină[5]).

Mitropolitul Macarie a dat o mare atenţie şi dezvoltare pre=

---

4) Prot. M. Mironişcenko, Председатель Православной Церкви в Польще, Митрополит Макарий (некролог) (Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Polonia, Mitropolitul Macarie (Necrolog), în «Revista Patriarhiei din Moscova», anul 1961, nr. 4, pp. 51-54.

5) Episcop Antim Tîrgovişteanul, Vicar Patriarhal, *O nouă vizită de cunoaştere şi prietenie, făcută Bisericii Ortodoxe din Polonia, de reprezentanţi ai Patriarhiei Române în zilele de 17-25 mai 1961,* în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXIX(1961), nr. 5-6, p. 502.

sei şi publicaţiilor bisericeşti. El însuşi a înfiinţat şi a condus îndeaproape revista lunară bisericească «Cerkownyi wiestnik» – Vestitorul biserericesc, în care şi-a publicat distinsul ierarh majoritatea studiilor sale teologice şi un număr considerabil de predici ţinute de-a lungul şi de-a latul ţării pe unde-l purtau peregrinările sale apostoleşti.

I. P. S. Macarie, ca Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Polone a stabilit şi a susţinut contacte strînse cu Bisericile Ortodoxe surori făcîndu-le vizite şi primind el însuşi vizitele tuturor, şi în aceste ocazii el a fost de multe ori decorat cu distincţii bisericeşti, semne ale preţuirii deosebite de care se bucura în lumea ortodoxă. Sub conducerea sa Biserica Ortodoxă din Polonia este participantă activă la mişcările de luptă pentru pace în toată lumea. Mitropolitul Macarie în pastoralele sale către credincioşi şi în predicile şi alocuţiile sale chema neîncetat credincioşii să fie în primele rînduri ale luptătorilor pentru pace şi participa el însuşi la diferitele Conferinţe ale partizanilor pentru apărarea păcii, depunîndu-şi semnătura pe apelurile către creştinii din întreaga lume alături de semnăturile căpeteniilor şi întîistătătorilor celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale [6]).

Dar, energia sa aproape inepuizabilă, şi risipită cu generozitate în folosul Bisericii sale şi Ortodoxiei, devotamentul său pentru luminarea păstoriţilor şi dorul său irezistibil de a lucra pentru om, pentru desăvîrşirea lui sufletească, toate acestea au început să fie umbrite şi întunecate prin slăbirea sănătăţii sale trupeşti slăbire care se accentuiază fără vindecare pînă la 2 martie 1961 cînd primeşte obştescul sfîrşit [7]). Pentru mitropolitul Macarie a plîns întreaga ortodoxie poloneză. Biserica şi păstoriţii au suferit o grea pierdere ; au pierdut un ierarh bătrîn după vîrstă, dar tînăr după energie şi dorul de a lucra pentru binele omului, pentru binele lumii.

Succesorul său, mitropolitul Timotei ales în acelaşi an ca Intîistătător, fost colaborator apropiat şi locţiitor al vlădicăi Macarie, a căutat să păstreze mereu vie amintirea acestuia. Continuînd tradiţia şi opera pastorală a predecesorului său, mitropolitul Timotei, ca şi în vremea vieţii vlădicăi Macarie, a consacrat multă grijă şi putere vizitelor în eparhie, slujirii şi predicării în mijlocul credincioşilor şi în munca de organizare şi dezvoltare a studiilor teologice în Polonia. Dar, datorită vîrstei şi înrăutăţirii sănătăţii, devotatul Intîistătător al Bisericii Ortodoxe Polone, nu a putut să rămînă în înaltul post de răspundere decît doar cu puţin mai mult de un an,

---

6) **Prot. M. Mironişcenko**, Председатель Православной Церкви в Польше, Митрополит Макарий (некролог) (**Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române din Polonia, Mitropolitul Macarie (necrolog), în «Revista Patriarhiei din Moscova», anul 1961, nr. 4, p. 55.**

7) *Idem, Ibidem ;* şi N. S., В пятую годовщину смерти Митрополита Макариа (La a cincea aniversare a morţii Mitropolitului Macarie), în «Cerkownyi Wiestnik» anul 1966, nr. 3, pp. 2-4 ; cf. Извещение окончине Предстоятеля Макария (Înştiinţare despre decedarea Întîistătătorului Mitropolitului Macarie) în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1961, nr. 3, p. 5 ; Episcop Vasile, Пребывание : делегации Польской Православной Церкви на погребание Блаженейшего Митрополита Макария în (Călătoria delegaţiei Bis. Ort. Polone la înmormîntarea I. P. S. Mitropolit Macarie în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1961, nr. 4, p. 13-18.

căci în mai 1962 obştescul sfîrşit a pus capăt neţărmuritei sale dragoste de muncă, lăsînd atît Biserica Ortodoxă Polonă, cît şi pe credincioşii ei fără un conducător, pînă la 26 mai 1965 cînd Sinodul arhiereilor Bisericii Ortodoxe Autoceafale din Polonia adunat în sedinţă sub preşedinţia locţiitorului de mitropolit, I. P. S. Gheorghe, arhiepiscop de Lodz şi Poznan, a ales pe Vlădica Ştefan, arhiepiscop de Bialostok şi Gdansk[8]) la treapta şi demnitatea de Intîistătător, căreia îi face cinste cu devotament pînă astăzi.

I. P. S. Mitropolit Ştefan, numit ca mirean Ştefan Petrovici Rudîk, s-a născut la 27 decembrie 1891 în localitatea Maidan-Lipovăţ, aproape de Przemisl, în regiunea Liowului. Activitatea sa pastorală şi-o începe în 1915 cînd este hirotonit preot de parohie. Cu trecerea timpului păstoreşte în diferite parohii şi în urmă este numit şi preot în armată în timpul ultimului război mondial, cînd capturat de duşmani este închis într-un lagăr de prizonieri în Germania. După eliberare el îşi desfăşoară activitatea duhovnicească ca preot monah într-o mănăstire, deoarece soţia îi murise în împrejurări tragice încă din 1939.

La 22 martie 1953 este hirotonit episcop de Wroclaw şi Szczecin, slujire pe care o îndeplineşte cu cinste şi cu rezultate pastorale de mare preţ, pentru care este chemat în 1961 să se transfere la episcopia de Bialostok şi Gdansk. Fire energică şi cu pricepere practică, în calitate de nou conducător al eparhiei de Bialostok şi Gdansk, P. S. Ştefan are o înrîurire deosebită în viaţa eparhiei atît administrativ, cît şi pastoral duhovnicesc. Se fac reparaţii parţiale şi generale ale diferitelor Biserici cu ajutorul său, se fac mişcări de personal în administraţia bisericească cu bune înrîuriri asupra vieţii administrative, a vieţii pastoral-duhovniceşti, pentru care el însuşi este exemplu viu, fiind mereu prezent în mijlocul credincioşilor în eparhie.

In calitate de reprezentant al întregii Biserici Ortodoxe Polone, el este reprezentant la Conferinţele pancreştine de luptă pentru pace şi la Conferinţele panortodoxe, aducînd mesajul credincioşilor ortodocşi pentru coexistenţă paşnică şi frăţietate între oamenii din întreaga lume, iar pe linie ortodoxă pentru intensificarea acţiunilor de cunoaştere reciprocă şi prin aceasta de strîngere a legăturilor frăţeşti de credinţă, făcînd cunoscută Ortodoxia pe această cale celorlalte confesiuni creştine. Astfel, vlădica Ştefan a luat parte la I-a şi la a III-a Conferinţă panortodoxă de la Rodos, ca reprezentant oficial al Bisericii Ortodoxe Polone. Pe linie intercreştină şi interconfesională este partizan cunoscut, activ şi devotat în lupta pentru pace şi în eforturile de apropiere între creştini duse în cadrul Mişcării Ecumenice. Ca mesager al dorinţei neţărmurite de pace a Bisericii Ortodoxe Polone, P. S. Ştefan participă la lucrările primei şi celei de a doua Conferinţe pancreştine pentru pace de la Praga.

---

8) Prot. Nicolai Lencevski, Избрание нового Предстоятеля Православной Церкви в Польше (Alegerea noului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe din Polonia), în «Revista Patriarhiei din Moscova», anul 1965, nr. 7, pp. 41-42; cf. *** Избрание Предстоятеля Православной Церкви в Польше (Alegerea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Polonia), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1965, nr. 4-5, p. 2.

Apreciind meritele sale pe toate tărîmurile vieţii sociale şi bisericeşti şi cu încredere în dragostea şi puterea sa de muncă energică şi devotată pentru Biserica Ortodoxă Autoceafală Polonă, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Polone l-a ridicat la demnitatea şi răspunderea de Intîistătător în mai 1965. De atunci pînă în prezent I. P. S. Mitropolit Ştefan al Varşoviei şi a toată Polonia nu a dezmînţit preţuirea ce i s-a acordat, ci continuă să-şi adauge la ea şi prin aceasta adaugă la prestigiul Bisericii Ortodoxe Polone, la prestigiul Ortodoxiei întregi. După pilda înaintaşilor săi întîistătători, I. P. S. Mitropolit Ştefan nu precupeţeşte timpul nici efortul, lucrînd în via Domnului, în Biserica Ortodoxă Autocefală din Polonia – pentru ai cărei credincioşi înalţă rugăciuni fierbinţi pentru ca ei prin purtarea de grijă cerească să sporească în fapte bune, să se desăvîrşească ducînd mai departe, mereu arzînd, flacăra vie a creştinismului care a intrat încă din 1966 în cel de al doilea mileniu de existenţă pe pămîntul polonez. Intr-adevăr, în 1966 s-au împlinit o mie de ani de la primirea creştinismului de către cneazul polon Meszko I întemeietorul Statului naţional polonez. Formarea Statului polon, deci intrarea Poloniei pe arena istoriei s-a produs aproape simultan cu primirea creştinismului. Ambele aceste evenimente au fost legate împreună şi au avut o mare însemnătate istorică.

In ciuda acţiunilor din partea romano-catolicilor, Biserica Ortodoxă din Polonia a supravieţuit şi are pînă astăzi o existenţă demnă în comuniune cu întreaga Ortodoxie care se roagă pentru propăşirea ei în viaţa spirituală şi materială şi pentru ca, intrînd în cea de a doua mie de ani de existenţă a sa, relaţiile cu celelalte confesiuni să fie într-adevăr creştineşti[9]).

II.

Organizarea Bisericii Ortodoxe din Polonia. Biserica Ortodoxă din Polonia cuprinde astăzi mai mult de o jumătate milion de credincioşi care locuiesc majoritatea în răsăritul şi apusul Poloniei.

Biserica Ortodoxă Autoceafală Polonă este organizată într-o mitropolie cu patru eparhii: 1) Eparhia de Varşovia şi Belsk, 2) Eparhia de Bialostok şi Gdansk, 3) Eparhia de Lodz şi Poznan şi 4) Eparhia de Wroclaw şi Szczecin[10]). Cea mai veche eparhie este cea a Varşoviei, înfiinţată sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse în 1838[11]). Cea mai nouă eparhie este Eparhia de Wroclaw şi

---

9) N. S-kii, Тысячелетие христианства в Польше (O mie de ani de creştinism în Polonia), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1966, nr. 1, pp. 18, 24; vezi şi *Przemowienie J. E. Ks. Metropolity Stefana na Academie z okazji tysiaclecia Panstwa Polskiego i Chrztu Polski, zaorganizowanej przez Polska Rada Ekumeniczna* (Cuvîntarea I. P. S. Mitropolit Ştefan la Academie cu ocazia Mileniului Statului polonez şi al creştinismului polon...), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1966, nr. 1, pp. 11-12.

10) *** *Sw. Prawoslawny polski kosciol Autokefaliczny*... (Biserica Ortodoxă Autocefală Polonă...) în «Calendarul ortodox al anului 1967», Varşovia, p. 58.

11) P. Kozlovskii, Учреждение Варшавской Православной епархии и ее первїй епископ (Întemeierea eparhiei ortodoxe de Varşovia şi primul ei episcop), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1963, nr2, p. 13.

Szczecin organizată după ultimul război mondial. In total există peste 210 parohii împărţite în 20 de protopopiate cu un număr de cca 200 de preoţi şi peste 280 de biserici [12]).

Legile după care se conduce sînt legi proprii şi specifice, în armonie cu cele ale Statului, dar există o strînsă colaborare între Stat şi Biserică pe teren social-cultural. Biserica prin reprezentanţii ei ajută eforturile credincioşilor în opera de construire a vieţii noi, contribuind efectiv la sprijinirea muncii constructive a întregului popor şi participînd la lupta pentru apărarea păcii, iar Statul contribuie la bunăstarea materială a Bisericii asigurînd şi întărind libertatea de exercitare a activităţii ei şi libertatea de conştiinţă a credincioşilor. Cultul se săvîrşeşte în biserici propriu zise, în capele şi case de rugăciuni. Aproape toate bisericile ortodoxe sînt construite în stil bizantin. Serviciile divine sînt săvîrşite în limba slavonă, iar predica şi catehizarea se face de către preoţi în graiul fiecărei comunităţi.

Biserica Ortodoxă Polonă are două mănăstiri: una pentru călugări la Jableczno şi alta de călugăriţe la Grabarka. Mănăstirea de călugări de la Jableczno, înfiinţată în anul 1498, aşezată într-o regiune pitorească pe valea Bugului, astăzi nu are prea mulţi monahi, dar în decursul veacurilor ea a avut o însemnătate foarte mare pentru ortodoxia poloneză. Aceasta a fost reazim şi simbolul ortodoxiei, far călăuzitor al credincioşilor ortodocşi polonezi, dăruind din belşug hrană duhovnicească şi de multe ori şi hrană trupească celor ce erau adăpostiţi în ea, susţinînd şi întărind în credinţă pe toţi credincioşii Bisericii Ortodoxe din Polonia şi exercitînd o influenţă binefăcătoare pînă departe [13]).

Mănăstirea de la Grabarka adăposteşte călugăriţe şi este aşezată într-o regiune înaltă, pe un pitoresc munte numit Grabarka. In ziua cînd se sărbătoresc Sfintele Marta şi Maria, ziua hramului mănăstirii de la Grabarka, (6/19 august) se dezvăluie în faţa privirilor credincioşilor care vin aici purtînd fiecare cîte o cruce asemenea celor pentru morminte. Acest pelerinaj vorbeşte despre o veche tradiţie potrivit căreia în timpul unei molime de ciumă toţi locuitorii satelor din jur care s-au refugiat pe muntele Grabarka au scăpat cu viaţă, iar cei bolnavi s-au însănătoşit. In amintirea acestei vindecări miraculoase creştinii ortodocşi de atunci au plantat fiecare cîte o cruce pe locul salvării lor. De atunci fiecare credincios poartă pe umeri cîte o cruce în ziua hramului pe care o plantează în jurul mănăstirii în amintirea pelerinajului [14]).

Conducerea supremă a Bisericii Ortodoxe Autocefale Polone

---

12) *** *Sw. Prawoslawny polski Kosciol Autokefaliczny...* (Biserica Ortodoxă Autocefală Polonă), în «Calendarul ortodox», Varşovia, 1967, pp. 58-65.

13) Prot. S. Jelezneakovici, Значение Яблочинского монастыря (Însemnătatea mănăstirii din Jableczno), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1963, nr. 5, p. 15; M. Grîţvneak, В обители святого Онуфрия (În mănăstirea Sf. Onufrie), în rev. cit., anul 1963, nr. 6, pp. 4-8; vezi şi «Cerkownyi Wiestnik», anul 1967, nr. 8, pp. 1-7.

14) Prot. S. Jelezneakovici, Счастье Богообщения-праздник преображения на св. горе Грабарке (Fericirea comuniunii cu Dumnezeu — sărbătoarea Schimbării la Faţă pe Sf. Munte Grabarka), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1963, nr. 7-8, pp. 10-16; vezi şi anul 1964, nr. 8, p. 7 şi 1967, nr. 8, p. 1-4.

aparţine Sfîntului Sinod al tuturor episcopilor în funcţiune şi Sfîntul Sinod este cel mai înalt for legiuitor şi administrativ, sub preşedenţia I. P. S. Mitropolit al Varşoviei şi a toată Polonia, Ştefan, cu reşedinţa la Varşovia. Sfîntul Sinod se întruneşte în sesiune ordinară cel puţin o dată pe an sub preşedinţia Intîistătătorului, mitropolitul sau locţiitorul mitropolitului, cum se întîmplă în cazurile vacanţei mitropolitane. In prezent Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale Polone se alcătuieşte din patru ierarhi şi anume: I. P. S. Ştefan, Mitropolit al Varşoviei şi al întregii Polonii; I. P. S. Gheorghe, Arhiepiscop de Lodz şi Poznan; P. S. Vasile, Episcop de Wroclaw şi Szczecin; P. S. Nicanor Episcop de Bialostok şi Gdansk.

Hotărîrile Sf. Sinod se execută prin Cancelaria mitropolitană, condusă de un director. Deci organul executiv în Biserica Ortodoxă Polonă este Cancelaria Mitropolitană [15]).

Credincioşii se îngrijesc de locaşurile sfinte şi susţin întreţinerea slujitorilor bisericeşti, clerul de la parohii neavînd salarii [16]).

III.

Institutiile şi presa Bisericii Ortodoxe Autocefale Polone. In prezent pentru pregătirea clerului Biserica Ortodoxă Polonă are două aşezăminte de învăţămînt în Varşovia: Seminarul teologic şi Secţia de teologie ortodoxă din cadrul Academiei de teologie creştină din Varşovia. Cadrele preoţeşti se recrutează dintre absolvenţii acestei şcoli şi numai excepţional, fără asemenea studii.

Seminarul teologic din Varşovia a fost înfiinţat în 1951 şi îşi recrutează elevii dintre tinerii absolvenţi a cel puţin 7 clase în vîrstă de la 16 la 25 de ani. După intrarea în seminar însă, pentru însuşirea culturii generale elevii de seminar sînt obligaţi să urmeze paralel cursurile serale de liceu timp de patru ani ca o dată cu terminarea Seminarului să obţină şi diploma de bacalaureat. Durata cursurilor în Seminarul teologic la început a fost de trei ani, în prezent este de patru ani [17]).

Din toamna anului 1957, în urma stăruinţei Mitropolitului Macarie pe lîngă forurile superioare ale Statului, s-a înfiinţat o Secţie de teologie ortodoxă în cadrul Academiei de teologie evanghelică şi veche-catolică, fapt care a determinat ca această Academie să primească o denumire mai largă: «Academia de Teologie Creştină» [18]).

---

15) *Sw. Prawoslawny polski Kosciol Autokefaliczny...* (Biserica Ortodoxă Autocefală Polonă...) în «Calendarul ortodox» pe anul 1967, Varşovia, p. 58.

16) Episcop Antim Tîrgovişteanul, Vicar Patriarhal, *O nouă vizită de cunoaştere şi prietenie făcută Bisericii Ortodoxe din Polonia de reprezentanţi ai Patriarhiei Române în zilele de 17-25 mai 1961,* în «Biserica Ortodoxă Română», anul 1961, nr. 5-6, p. 500.

17) Conducerea Seminarului, О приеме воспитанников в Варшавскую православную духонную Семинарию В 1963/54 Учебном году (Despre primirea elevilor în Seminarul duhovnicesc ortodox din Varşovia în anul şcolar 1963-1964), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1963, nr. 2, p. 23-24; anul 1964, nr. 1, pp. 23-34; 1965, nr. 1, pp. 23-24; 1966, nr. 3, pp. 23-24; anul 1968, nr. 3, pp. 23-24.

18) Sz. Romanczuk, *10-lecie Prawoslawnej Sekcji* Ch. A. T. (Deceniul Secţiunii ortodoxe a Academiei teologice creştine), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1968, nr. 1, p. 5.

«Secţia ortodoxă a Academiei este urmaşa şi continuatoarea Facultăţii de teologie ortodoxă de pe lîngă Universitatea din Varşovia care a funcţionat între anii 1925-1939 şi la care au predat cursuri o vreme doi profesori de teologie ai Bisericii Ortodoxe Române: pentru catedra de Studiul Noului Testament Dr. Iustin Moisescu – actualmente I. P. S. Mitropolit al Moldovei şi Sucevei – şi pentru catedra de Studiul Vechiului Testament şi limba ebraică Dr. Sergiu Chisel-Chiselevski [19]).

Invăţămîntul la Academie este de grad universitar. Studenţii sînt recrutaţi dintre absolvenţii liceului cu diplomă de bacalaureat şi de credinţă ortodoxă [20]). Personalul didactic este recrutat şi încadrat după normele învăţămîntului superior de Stat. Din fondurile de Stat se plătesc salariile profesorilor, întreţinerea studenţilor şi celelalte cheltuieli ale instituţiei. Durata cursurilor este de patru ani. Numărul total al studenţilor din Academie se ridică în jurul a 100, dintre care cei mai numeroşi sînt ortodocşi. Printre materiile de studiu predate de profesori ortodocşi se pot aminti: Studiul Noului Testament, Istorie bisericească, Patrologie, Liturgică, Pastorală, Drept canonic, Omiletică şi Catehetică, Teologie Dogmatică şi Teologie Morală, Limbile greacă şi latină şi Limba slavonă. Pentru materii ca Studiul Vechiului Testament şi Limba ebraică, Istoria religiilor şi Filozofia religiei ş. a., se utilizează profesori de la celelalte secţii [21]).

Presa bisericească. După primirea autocefaliei din 1924 în Biserica Ortodoxă Polonă s-a dezvoltat o activitate editorială susţinută şi multilaterală. Erau foarte numeroase apariţiile de cărţi cu conţinut teologic, liturgic şi catehetic-didactic. Existau, de asemenea, mai multe reviste periodice în care se tratau teme variate din domeniul teologiei şi al vieţii bisericeşti [22]).

Prin reorganizarea Bisericii Ortodoxe Polone după acordarea canonică a autocefaliei din partea Bisericii Ruse în 1948, Biserica Ortodoxă Polonă are numai o singură revistă lunară anume: «Cerkownyi wiestnik» (Vestitorul bisericesc) care apare în editura Mitropoliei din Varşovia, în limba rusă cu unele articole şi informaţii în limbile polonă, ucraineană şi bielorusă. Revista se adresează în primul rînd clerului, îndrumîndu-l în pastoraţie şi cultivîndu-i conştiinţa înaltei lui misiuni. Ea publică ştiri din viaţa şi activitatea Bisericii Ortodoxe Polone şi despre Bisericile ortodoxe surori de pretutindeni, articole de conţinut teologic şi de istorie bisericească, precum şi relatări referitoare la acţiunile contemporane pentru apărarea păcii. Pe lîngă această revistă Mitropolia editează în fiecare

---

19) Episcop Antim Tîrgovişteanul, Vicar Patriarhal, art. în rev. cit., p. 503.

20) *O przyjeciu na studia w Chrzescijanskiej Akademii Teologicznej* (Despre admiterea la studii în Academia Teologică Creştină), în «Cerkownyi Wiestnik», anul 1968, nr. 4, p. 20.

21) Episcop Antim Tîrgovişteanul, Vicar Patriarhal, art. în rev. cit., p. 502.

22) Prot. S. Jelesneakovici, К истории Православной Церкви б Польше междувоенного периода (1918-1939) (Cu privire la istoria Bisericii Ortodoxe din Polonia în perioada dintre cele două războaie mondiale 1918-1939), în «Cerkownyi Wiestnik» anul 1966, nr. 3, p. 15-20; nr. 4, pp. 13-19; nr. 5, pp. 11-30; nr. 6, pp. 17-23; nr. 10, pp. 18-23.

an în ruseşte cu unele articole şi studii în poloneză şi un anuar intitulat «Calendarul ortodox» Церковный календарь cu preţicase informaţii bisericeşti şi îndrumări pentru credincioşi. In ediţie separată pentru credincioşi ucraineni mai tipăreşte Церковный календар на українскій мові (Calendarul bisericesc în limba ucraineană)[23]).

IV.

Biserica Ortodoxă Polonă sub aspectul în care se prezintă astăzi este o Biserică mică dar cu un viitor promiţător. Credincioşii ei, gravitează în jurul unei singure credinţe şi a unui singur cult oficiat într=o singură limbă comună, limba slavonă înţeleasă de toţi. In ultimii ani Biserica Ortodoxă Polonă s=a bucurat de multe îmbunătăţiri şi schimbări favorabile menite să contribuie la propăşirea ei. Pentru a se aşeza pe drumul neted pe care=l are în faţă ea a avut de învins imense greutăţi, moştenite de pe urma ultimului război. S=au restaurat şi reconstruit multe locaşuri de închinare bombardate şi incendiate în încleştarea nimicitoare a războiului. S=au restaurat catedrala din Varşovia şi mănăstirile de la Jableczno şi Grabarka – locaşuri care au constituit citadelele ortodoxiei poloneze. S=au reorganizat numeroase parohii noi şi s=au ridicat noi locaşuri de închinare în regiunile vestice ale ţării unde s=a înfiinţat noua eparhie de Wroclaw şi Szczecin.

Prin numărul credincioşilor (peste 500.000) Biserica Ortodoxă Polonă ocupă în ţară locul doi după Biserica Romano=Catolică. Centrul ortodoxiei polone după densitatea credincioşilor ortodocşi se află în eparhia de Bialostok şi Gdansk. Şi în Varşovia au existat numeroase comunităţi înfloritoare, dar aici ortodoxia a fost greu încercată în curgerea vremii în lupta ei inegală cu catolicismul şi mai ales în ultimele două războaie mondiale. Din cele 30 de biserici, capele şi paraclise care existau în Varşovia în 1915 au rămas în prezent numai două biserici şi două capele. Urmele Sfintelor altare ortodoxe de altă dată se păstrează cu evlavie în memoria credincioşilor ortodocşi. Se poate identifica astfel o mănăstire cu hramul Sf. Gheorghe, apoi locul pe care străjuia odinioară măreaţa catedrală Alexandru Nevski, o capodoperă din punct de vedere arhitectonic şi pictural cu clopotniţa ei înaltă de 120 m; ea însă a fost dărîmată pînă în temelii în anii 1920=1927. Mai există alte foste locaşuri ortodoxe transformate în trecutul nu prea îndepărtat în proprietăţi romano=catolice[24]).

Dar dacă Biserica Ortodoxă din Polonia a trecut prin încercări, toţi ortodocşii ne bucurăm că ea are o existenţă demnă, prestigioasă pentru întreaga Ortodoxie. Prin activitatea ei vie şi mereu mai viabilă la toate întîlnirile şi organismele pancreştine de luptă pentru pace, interconfesionale şi interortodoxe, aportul ei se face

---

23) Episcop Antim. Tîrgovişteanul, art. în rev. cit., p. 501; vezi şi «Cerkownyi Wiestnik», anul 1968, nr. 1, p. 24.

24) Episcop Antim Tîrgovişteanul, Vicar Patriarhal, art. în rev. cit., p. 492-493 şi 503.

mereu mai evident şi mai substanţial în eforturile comune ale creştinilor pentru binele omului, pentru binele lumii.

Intre Biserica Ortodoxă din Polonia şi celelalte confesiuni conlocuitoare există relaţii de strînsă colaborare pe teren social, intercreştin şi de luptă pentru pace, colaborarea făcîndu-se mai evidentă cu luteranii şi vechii-catolici cu care reprezentanţii ortodocşi se întîlnesc în numeroase întruniri în cadrul Consiliului naţional al Bisericilor din care fac parte împreună.

Intre Biserica Ortodoxă Polonă şi Biserica Ortodoxă Română au existat legături trainice încă din veacul al XIV-lea de ordin spiritual şi de organizarea vieţii bisericeşti. Mulţi dintre teologii Bisericii noastre s-au împărtăşit de cultura poporului polonez, iar unii dintre domnitorii ţării noastre au ridicat şi înzestrat biserici ortodoxe în părţile Cracoviei şi în ţinuturile vecine cu noi.

Aceste legături s-au cimentat în vremea din urmă prin vizite reciproce între ierarhii noştri şi ai Bisericii Ortodoxe din Polonia, prin corespondenţă şi printr-o neîncetată urmărire a intereselor ortodoxiei de la noi şi de pretutindeni. Prin aceste legături de dragoste şi prin tendinţa comună de slujire a Ortodoxiei, Biserica Ortodoxă Polonă a intrat în circuitul cel larg al vieţii ecumenice şi s-a aşezat cu cinste în rîndul celorlalte Biserici ortodoxe surori.

Doctorand ŞTEFAN GĂNCEANU

Botezul cel adevărat

«Un Domn, o Credinţă, un Botez»,
(Efes. IV, 5).

Din numărul celor şapte Taine pe care Sfînta Biserică Ortodoxă le admite ca mijloace harice neapărat trebuitoare pentru mîntuirea sufletului, asupra unora sînt discuţii.

I. — Astfel se susţine că botezul nu este taină ci numai o lucrare externă prin care se anunţă doar că cel botezat are credinţă şi s-a pocăit. Potrivit acestor învăţături nu botezul curăţeşte păcatele, ci credinţa care prin botez este pecetluită, făcută cunoscut, confirmată. Şi ca să se arate temeinicia acestei afirmaţii că, adică, numai credinţa mîntuieşte pe om şi nu botezul, care-i doar un simbol al pocăinţei interne, se aduc în sprijin următoarele citate biblice:

— «Acela îţi va spune graiuri, prin care te vei mîntui tu şi toată casa ta» (Fapte, XI, 14).

— «Crede în Domnul Iisus şi te vei mîntui tu şi toată casa ta» (Fapte, XVI, 31).

Aceste citate ar arăta clar că numai credinţa este necesară pentru mîntuire, iar botezul a urmat doar ca o formă externă văzută, ca rod al credinţei.

Învăţătura Bisericii:

1. *Botezul creştin este deosebit de botezul lui Ioan.*

Botezul cu care boteza Sf. Ioan Botezătorul era un act extern săvîrşit asupra omului ce-şi propunea şi chiar se hotăra să se îndrepte, să se pocăiască (de păcate). Din cauza aceea se numea «botezul păcăinţei», fiindcă cel ce primea acest botez făcea un angajament de a nu mai păcătui.

Acestui botez însă îi lipsea acţiunea internă curăţitoare a Sfîntului Duh. El era un simplu simbol al hotărîrii înterne de a nu păcătui.

Această deosebire fundamentală între cele două botezuri se vede lămurit în Sfînta Scriptură:

«Eu unul (zice Sf. Ioan Botezătorul) vă botez cu apă, spre pocăinţă, dar Cel ce vine după mine... vă va boteza cu Duhul Sfînt şi cu foc...» (Matei, III, 11).

«Ioan a botezat cu apă, iar voi vă veţi boteza cu Duhul

Sfînt de azi nu peste multe zile» (Fapte I, 5), (vezi şi Fapte XIX, 1-6, ş. a.).

Prin urmare, botezul lui Ioan se făcea numai cu apă şi era o pregătire pentru primirea botezului creştin care se face cu apă şi cu Duh Sfînt.

2. *Botezul creştin este o taină sfîntă şi nu un simplu simbol.*

Botezul este o taină sfîntă prin care se împărtăşeşte, printr-o lucrare văzută, darul cel nevăzut al Duhului Sfînt pentru cel căruia i se administrează. Efectele, lucrările reale ale acestei taine sînt extrem de importante:

Prin botez se şterge păcatul strămoşesc şi toate păcatele personale făcute pînă la botez. Din Sfînta Scriptură rezultă destul de clar lucrul acesta:

«Pocăiţi-vă şi să se boteze fiecare din voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre şi veţi primi darul Duhului Sfînt» (Fapte, II, 38). Aşadar, botezul este o taină care se face «spre iertarea păcatelor» şi nu numai un simbol, o simplă formă, cum se susţine de către unii.

«Amin, amin zic ţie: De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh — adică prin botez —, nu va putea să intre în împărăţia lui Dumnezeu. Ce este născut din carne, carne este şi ce este născut din Duh, Duh este» (Ioan, III, 5-7).

«El ne-a mîntuit, nu din faptele cele întru dreptate, săvîrşite de noi, ci după a Lui îndurare, prin baia naşterii celei de a doua — adică prin botez — şi prin înnoirea Duhului Sfînt» (Tit. 3, 5).

«Cîţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi şi îmbrăcat» (Galat. III, 27).

Din aceste citate ale Sfintei Scripturi (şi sînt încă altele) se vede în mod clar că Botezul este o taină (nu un simbol) indispensabilă, absolut necesară pentru mîntuirea credinciosului fără de care nimeni nu poate să intre în împărăţia lui Dumnezeu, deoarece numai prin botez se şterge păcatul strămoşesc.

3. *Botezul creştin poate fi împărtăşit numai de preoţi şi numai în mod excepţional de diaconi.*

Aceasta rezultă în mod clar din Sf. Scriptură: «Apostolii, care erau în Ierusalim, cînd au auzit că Samaria a primit cuvîntul lui Dumnezeu, au trimis la ei pe Petru şi pe Ioan. Aceştia au venit la samarineni şi s-au rugat pentru ei ca să primească Duhul Sfînt. Căci nu se pogorîse încă peste niciunul din ei, ci fuseseră numai botezaţi în numele Domnului Iisus. Atunci Petru şi Ioan au pus mîinile peste ei şi aceia au primit Duhul Sfînt» (Fapte, VIII, 14-18). «A poruncit să stea carul, s-au pogorît amîndoi în apă şi Filip a botezat pe famen» (Fapte, VIII, 38).

În caz de primejdie mare (boală grea, paralizie etc.), cînd viaţa ar fi periclitată, poate săvîrşi botezul orice credincios, bărbat sau femeie, dar botezul urmează să fie completat de preot săvîrşindu-se rînduiala întreagă, dacă cel botezat trăieşte.

4. *Afară de botezul cu apă și Duh mai sînt două botezuri.*

a) *Botezul sîngelui* care este jertfirea pentru Hristos. «Puteți oare să beți paharul pe care am să-l beau Eu și să fiți botezați cu botezul cu care am să fiu botezat Eu?» (Mat., XX, 22).

b) *Botezul dorinței* este atunci cînd cineva are dorința fierbinte de a se curăți de păcate și a se uni cu Hristos. Cu acest botez au fost botezați sfinții din Vechiul Testament care au vestit și dorit cu toată căldura sufletului lor pe Mesia, pe Iisus. Dorința lor a substituit botezul creștin. Acest lucru rezultă chiar din Sf. Scriptură:

«I s-a socotit lui Avraam credința ca dreptate» (Rom. IV, 9). «Iertate sînt păcatele ei cele multe, căci mult a iubit» (Lc., VII, 47). Așadar femeia păcătoasă a primit iertare de păcatelei ei, deși nu primise încă botezul creștin. Era însă botezată cu botezul dorinței, pentru dragostea cea mare față de Mîntuitorul Hristos și învățătura Lui.

II. — *Se susține că omul credincios trebuie mai întîi să creadă și să cunoască toată învățătura creștină și apoi, din convingere, să se boteze.*

Pentru sprijinirea acestei afirmații se aduc următoarele locuri (citate) din Sf. Scriptură:

«...Cel ce va crede și se va boteza, se va mîntui; iar cel ce nu va crede se va osîndi» (Marcu, XVI, 15-16);

«Drept aceea, mergînd învățați toate neamurile botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh» (Mat. XXVIII, 19);

«Pocăiți-vă și să se boteze fiecare din voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfînt» (Fapte II, 38);

Cuvintele «va crede, învățați, și pocăiți-vă» ar arăta deslușit că numai aceia se pot boteza care, mai întîi, au credință deplină pe baza cunoașterii amănunțite a întregii învățături creștine, pocăindu-se de păcatele lor.

Învățătura Bisericii. Cuvintele «va crede», «învățîndu-le» și «pocăiți-vă», nu au înțelesul răstălmăcirilor. Aici se înțelege încrederea, primirea cu bucurie a învățăturii creștine propovăduită de către Sfinții Apostoli.

În adevăr, Sfinții Apostoli botezau pe acei care ascultau și primeau cu bucurie cuvîntul lor de învățătură, pe acei care erau aplecați, care aveau încredere că învățătura propovăduită este cea adevărată și că-i va duce la mîntuire. Aceasta rezultă din următoarele texte ale Sfintei Scripturi:

«...Ei cu dragoste primind cuvîntul, s-au botezat și s-au adăugat în ziua aceea sufletele ca la trei mii» (Fapte, II, 41).

Aici nu poate fi vorba de credință deplină și cunoaștere adîncă a învățăturii creștine, deoarece mulțimea din Ierusalim nu putea dintr-o singură predică a Sfîntului Apostol Petru să aibă credință deplină și nici să cunoască în amănunt toată învățătura creștină.

«Cred că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu» (Fapte, VIII, 37), a zis eunucul către Filip, şi această declaraţie a fost destul pentru a-l boteza îndată, fără a-i pretinde credinţă şi cunoaştere adîncă a învăţăturii creştine.

«...Şi s-au bucurat cu toată casa lui că a putut crede în Domnul» (Fapte, XVI, 34). Fără îndoială, temnicerul care seara era încă păgîn şi peste noapte se botează, nu putea avea credinţă deplină, ci doar bucuria alipirii la credinţa cea nouă.

«Daţi-mi şi mie această putere ca, ori pe care voi pune mîinile, să ia Duh Sfînt» (Fapte, VIII, 19-22), zice Simon Magul către Sfinţii Apostoli Petru şi Ioan, încercînd a cumpăra cu bani acest dar. Dar apostolii indignaţi răspund: «argintul tău piară cu tine, că ai socotit că darul lui Dumnezeu se cîştigă cu bani. Nu este ţie parte nici soartă întru cuvîntul acesta, pentru că inima ta nu este dreaptă înaintea lui Dumnezeu. Pocăieşte-te drept aceea de răutatea ta aceasta şi te roagă lui Dumnezeu, că doară ţi se va ierta cugetul inimii tale» (Fapte, VIII, 13). Deşi Simon Magul era botezat încă dinainte, totuşi a căzut într-un păcat atît de mare. De aici rezultă încă o dată că, dacă ar fi avut o credinţă deplină şi o cunoştinţă desăvîrşită asupra învăţăturii creştine, cum susţin cei rătăciţi, atunci Simon Magul n-ar fi putut greşi în felul acesta.

Credinţa se întărea după botez, ca și cunoştinţa asupra învăţăturii creştine.

Domnul Iisus Hristos după ce porunceşte apostolilor săi să boteze neamurile, le zice în continuare: «învăţîndu-le să păzească toate cîte am poruncit eu vouă» (Mat. XXVIII, 19-20).

Sfinţii Apostoli se opreau în călătoriile lor prin localităţile unde botezaseră pe mai mulţi şi le dădeau învăţături cu privire la purtarea lor în duhul vieţii creştine, făcîndu-le cunoscut poruncile Domnului Iisus, într-un cuvînt învăţătura creştină.

«Şi cînd treceau (adică Pavel şi Timotei) prin oraşe (cetăţi), le dădeau de grijă să păzească poruncile hotărîte de apostoli şi de bătrînii din Ierusalim. Deci bisericile (adică cei botezaţi) *se întăreau în credinţă* (după ce au fost botezaţi) şi prisoseau la număr în fiecare zi» (Fapte, XVI, 4-5).

Sf. Apostol Pavel a mustrat mult pe creştini pentru greşelile lor, îndemnîndu-i şi arătîndu-le calea cea dreaptă:

«De aceea, lăsaţi-vă de minciuni, fiecare din voi să spună aproapelui său adevărul, pentru că sîntem mădulare unii altora. Mîniaţi-vă şi nu păcătuiţi. Să nu apună soarele peste mînia voastră şi să nu daţi prilej diavolului. Cine fură să nu mai fure; mai degrabă să lucreze cu mîinile lui la ceva bun, ca să aibă ce să dea celui lipsit» (Efeseni, IV, 25-29).

«Chiar faptul că aveţi judecăţi între voi este un cusur pe care-l aveţi. Pentru ce nu suferiţi mai bine să fiţi nedreptăţiţi? De ce nu răbdaţi mai bine paguba? Dar voi singuri sînteţi aceia care nedreptăţiţi şi păgubiţi, şi încă pe fraţi»! (I Corint., VI, 6-9).

«Din toate părţile se spune că întru voi este desfrînare;...» (I Corint., V, 1).

Din aceste texte rezultă, în mod clar, că primii creştini,

deși aveau botezul, totuși păcătuiau încît Sfinții Apostoli i-au dojenit adeseori pentru aceste păcate și i-au îndemnat și i-au învățat să trăiască potrivit cu învățătura creștină.

Ne putem da seama, deci, cît de greșiți sînt cei care susțin că ei, primind botezul din convingere și conștienți, nu mai pot greși și deci din această cauză se numesc cu fală «frați și sfinți».

Noi știm că înșiși Sfinții Apostoli (Petru, Toma etc.) au greșit uneori, la fel și primii creștini, dar ei au fost iertați prin Sf. Taină a Pocăinței, cerînd iertare cu lacrimi pentru ceea ce au greșit.

III. — *Copiii nu pot fi botezați, se spune, deoarece ei nu pot crede, nici mărturisi și nici cunoaște învățătura creștină.*

Învățătura Bisericii: S-a arătat mai înainte în mod lămurit că prin cuvintele «va crede», «învățîndu-le» și «pocăiți-vă» se înțelege încrederea, primirea cu bucurie a învățăturii creștine propovăduită de Sfinții Apostoli. Credința se întărea după botez ca și cunoștințele asupra învățăturii creștine (Mat. XXVIII, 19-20).

Prin citatul din Sfînta Scriptură amintit: «Cel ce nu va crede se va osîndi» (Marcu, XVI, 16), rezultă că, copiii, neputînd crede din cauza vîrstei lor, ar fi socotiți osîndiți dacă n-ar fi alt mijloc în afară de credință, adică tocmai Botezul.

Aceasta se întărește și de faptul că Mîntuitorul a spus în mod cu totul clar că «de nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu» (Ioan III, 5). Aici nu se face nici o aluzie la vîrstă, ci la orice persoană — fie adult, fie copil — căci cu toții au trebuință de a se naște din nou deoarece «ce este născut din carne, carne este și ce este născut din Duh, duh este» (Ioan, III, 6).

Nu vîrsta contează, ci efectele Botezului, Mîntuitorul Iisus Hristos nepunînd niciodată vreo condiție legată de vîrstă.

«Tot pruncul parte bărbătească, de opt zile, dintre voi și din generațiile voastre se va tăia împrejur» (Facere XVII, 32). Prin urmare, în Vechiul Testament se săvîrșea tăierea împrejur și asupra copiilor pentru a intra în legătură veșnică cu Dumnezeu. Tăierea împrejur din Vechiul Testament a fost înlocuită în Noul Testament cu Taina Sfîntului Botez, după cum spune Sfînta Scriptură: «În care sînteți și tăiați împrejur cu tăiere nefăcută de mînă, prin dezbrăcarea trupului pămîntesc, prin tăierea împrejur a lui Iisus Hristos» (Coloseni, II, 11).

Dacă în Vechiul Testament tăierea împrejur se făcea și asupra copiilor, urmează că și botezul — care înlocuiește doar tăierea împrejur — trebuie să se săvîrșească și asupra copiilor. Dacă în Vechiul Testament copiii erau considerați vrednici a intra în legătură cu Dumnezeu, și în Noul Testament trebuie să fie vrednici a intra în această legătură.

Porunca de a se tăia împrejur era aspră (Facere, XVII, 14). Tot așa este și porunca în Noul Testament, pentru că cel ce nu se botează nu poate să se mîntuiască: «Cine nu se va naște din apă și din Duh nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu» (Ioan, III, 5).

Sfinţii Apostoli şi primii creştini au botezat nu numai oameni mari, vîrstnici, ci şi copii.

Aceasta se vede cu uşurinţă din următoarele locuri ale Sfintei Scripturi :

După cuvîntarea Sfîntului Apostol Petru din ziua Cincizecimii, au primit botezul «ca la trei mii de suflete». Au primit botezul sute de familii, în care au fost desigur şi copii, căci la aceste sărbători părinţii luau cu ei şi pe copii. Astfel, Iisus, cînd era de 12 ani, a fost luat de părinţii Lui la Ierusalim. Ştim că aici L-au pierdut şi au crezut părinţii «că El este cu ceilalţi soţi (copii, tovarăşi de drum) ai Lui» (Luca, II, 44).

«Am mai botezat şi casa lui Ştefana» (I Corinteni, I, 16), scrie Sf. Ap. Pavel, — înţelegîndu-se prin «casă» întreaga familie, deci şi copiii.

«Şi întru acel ceas al nopţii le-a spălat ranele şi s-a botezat el şi toţi ai lui îndată» (Fapte, XVI, 33). Prin cuvintele «toţi ai lui» se înţelege familia lui întreagă.

«Şi botezîndu-se ea şi casa ei» (Fapte XVI, 15). Aici se înţelege, la fel, că Lidia s-a botezat cu toată familia ei, unde erau, fără îndoială, şi copii. Dacă ar fi fost numai cu soţul ei n-ar fi scris «ea şi casa ei», ci «ea şi soţul ei».

«Însă Crisp, căpetenia sinagogii, a crezut în Domnul cu toată casa sa» (Fapte, XVIII, 8), deci cu toată familia lui. Greşit se bazează unii pe acest citat, justificînd că credinţa primeşte botezul, deoarece aici, deja, Crisp cu casa lui erau creştini de mai înainte, fiind botezat de Sf. Ap. Pavel (I Corint, I, 14). Corintenii auzind că Crisp şi casa lui au crezut, adică au devenit creştini, mulţi din ei «fură botezaţi».

«Episcopul... avînd copii ascultători şi credincioşi» (I Timotei, III, 4).

Din aceste locuri ale Sfintei Scripturi sub «copii credincioşi» se înţelege *copii botezaţi.*

Sf. Ap. Petru şi Ioan au botezat o provincie întreagă, Samaria (Fapte, 8) şi nu se poate ca nici aici să nu fi fost copii. Ce se poate răspunde la aceasta ?

«Scriu vouă, părinţilor, că aţi cunoscut pe Cel ce este din început. Scriu vouă, tinerilor, că aţi biruit pe cel viclean. Scriu vouă, pruncilor, că aţi cunoscut pe Tatăl» (I Ioan, II, 13). ...Cum ar fi putut cunoaşte copiii pe Tatăl altfel dacă nu prin botezul prin care au primit Duhul Sfînt în sufletul lor ?

Din toate aceste texte biblice rezultă, în mod clar, că atît Sfinţii Apostoli cît şi urmaşii lor au botezat, încă de la început, pe lîngă oameni vîrstnici şi copii.

Deşi Sfînta Tradiţie nu este acceptată de unii ca izvor de credinţă, totuşi vom da aici cîteva citate din operele Sfinţilor Părinţi : «Biserica a primit de la Apostoli Tradiţiunea de-a împărtăşi Botezul şi pruncilor» (Origen, Cartea V, la p. 9) ; «Botezul pruncilor l-a avut Biserica totdeauna, l-a păstrat totdeauna ; ea l-a primit din credinţa înaintaşilor, ea îl păzeşte constant pînă la sfîrşit» (Fericitul Augustin, Cuv. 176 De verbis apost. 2) ; «Iisus a venit să mîntuiască prin Sine pe toţi, adică

pe cei ce se renasc prin El pentru Dumnezeu, pe prunci, pe copii, pe juni și pe bătrîni» (Irineu, Contra haer. II, c. 22, nr. 4).

IV. *Copiii se mîntuiesc și fără botez căci ei sînt sfinți.*

Se afirmă de către unii că, copiii nu trebuie botezați, susținînd că ei se pot mîntui și fără botez, întrucît nu au păcat, fiind sfinți. Pentru susținerea acestei păreri se aduc următoarele locuri din Sfînta Scriptură:

«De nu vă veți întoarce și de nu vă veți face ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor» (Matei, XVIII, 3);

«Atunci s-au dus la dînsul pruncii ca să pună mîinile peste ei și să se roage; iar ucenicii i-au certat pe ei. Iisus a zis: lăsați pruncii să vină la Mine și nu-i opriți, că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor» (Matei, XIX, 13-14).

Învățătura Bisericii.

Cu cuvîntul «sfinți» se numesc în Sfînta Scriptură primii creștini, arătîndu-se prin aceasta nu că n-ar avea nici un păcat, — am văzut mai înainte că primii creștini au greșit și au fost mustrați de Sfinții Apostoli —, ci pentru că duc, în comparație cu păgînii, o viață mai curată, mai morală, mai aproape de sfințenie. Dăm cîteva exemple:

«Iar despre mila cea pentru sfinți, faceți și voi așa precum am rînduit bisericilor Galatiei» (I Corint., XVI, 1);

«Au doară cutează cineva dintre voi, avînd vreo pîră contra altuia, a se ridica înaintea celor nedrepți și nu înaintea celor sfinți?» (I Corint., VI, 1);

«Luînd parte la trebuințele sfinților, urmînd ospitalitatea...». (Romani XII, 13).

Din toate aceste citate rezultă în mod clar că prin cuvîntul «sfînt» se deosebeau primii creștini de păgîni.

Mîntuitorul Iisus Hristos prin cuvintele «de nu vă veți face ca pruncii» voiește să arate ucenicilor că fiecare trebuie să fie cuprins de simplitatea și bunătatea ce caracterizează pe prunci, după cum rezultă din context, iar nu, cum se spune de către unii, că s-ar înțelege starea afară de păcat a copiilor, întrucît după cum vom vedea copiii au păcătul strămoșesc.

Din faptul că Domnul Iisus a zis despre copii «că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor», unii deduc că botezarea copiilor este de prisos, întrucît și așa intră în împărăția cerurilor. Aceasta este o răstălmăcire complet greșită, deoarece Mîntuitorul Iisus n-a zis «a acestora este împărăția cerurilor», ci «a unora ca aceștia este împărăția cerurilor». Prin cuvintele acestea El s-a referit nu numai la copii, ci și la toți creștinii în genere (la cei botezați), care primesc, ca și copiii, credința creștină în simplitatea inimii lor.

Prin faptul că Domnul Iisus a binecuvîntat copiii, unii deduc că ei sînt fără de păcat și deci se pot mîntui chiar și fără botez dacă se întîmplă că mor. Ba mai mult, ei înșiși binecuvintează copiii, susținînd că aceasta înlocuiește oarecum botezul și este deajuns ca ei să poată intra în împărăția ceruri-

lor. Noi însă am văzut mai sus că «cine nu se va naşte din apă şi din Duh (nu cine nu se va binecuvînta) nu va putea intra în împărăţia cerurilor» (Ioan, III, 5). Cu binecuvîntare nu se şterge păcatul strămoşesc.

De altfel şi Biserica Ortodoxă binecuvintează totdeauna pe creştini, dar aceasta nu poate înlocui botezul.

Dar chiar faptul ca Iisus Mîntuitorul şi-a «pus mîinile peste ei şi i-a binecuvîntat» (Mat. XIX, 13), (Marcu, X, 16) ş.a., dovedeşte că şi copiii au lipsă de curăţire. Dacă ar fi fost curaţi atunci de ce mamele aduceau pe copii la Domnul Iisus «ca să se atingă de ei», «să pună mîinile peste ei» şi «să se roage pentru dînşii»? (Mat. XIX, 12; Marcu, X, 14; Luca, XVIII, 14).

Din toate aceste împrejurări rezultă în mod limpede că, copiii duc lipsă de curăţie, ei nu sînt «sfinţi» în înţelesul pe care-l acceptă unii, că adică n-ar avea păcat, ci, dimpotrivă, şi ei au păcatul strămoşesc asupra lor.

V. — *Copiii sînt sfinţi pentru că n-au păcatul strămoşesc şi nici păcate personale.*

Acest lucru îl susţin unii, după cum am văzut mai sus, pe citatele biblice pe care le-am interpretat corect în capitolul IV. Răstălmăcitorii însă merg aşa de departe încît consideră «sfinţi» numai pe copii, dar chiar se consideră «sfinţi» şi pe ei înşişi, susţinînd că după ce au crezut şi s-au botezat nu mai pot păcătui şi deci, se pot numi cu drept cuvînt fraţi «sfinţi», neavînd nici un fel de păcat.

Spre susţinerea afirmaţiilor lor, ei aduc două citate din Sf. Scriptură: I Petru, II, 3, Apocalips XVIII, 4.

Învăţătura Bisericii. Păcatul strămoşesc a trecut pe calea naşterii naturale asupra tuturor oamenilor, deci şi asupra copiilor.

Aceasta rezultă din următoarele locuri ale Sfintei Scripturi:

«Iată întru fără de legi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea» (Psalm 50, 6);

Aici nu poate fi vorba despre unele păcate personale ale Proorocului David — cum susţin răstălmăcitorii pe nedrept —, căci se spune precis că «s-a zămislit şi s-a născut» în păcate de către maica sa. Aşişderea nu se poate spune că David s-ar plînge asupra unei naşteri nelegitime din părinţii săi, pentru că se ştie că David provenea dintr-o căsătorie legitimă şi că părinţii săi duceau o viaţă curată şi demnă (I Samuil, XVII, 12).

Aşadar cuvintele citate nu se pot explica altfel, decît cu privire la păcatul lui Adam, care trecea pe calea naşterii naturale, la toţi urmaşii săi, deci şi la copii.

«De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va putea intra în împărăţia lui Dumnezeu. Ce este născut din trup, trup este, şi ce este născut din Duh, duh este» (Ioan III, 5). Aici cuvîntul «trup», în contrapunere cu «Duh», înseamnă păcătoşenia naşterii omeneşti, cum zice şi la Galateni, V, 16-17: «Umblaţi după Duh şi nu veţi împlini pofta trupului. Căci trupul pofteşte împotriva Duhului».

De aici se vede lămurit realitatea păcatului originar (strămoșesc). Urmarea cea mai grea a păcatului este moartea. Deoarece și pruncii sînt supuși morții, rezultă că și ei au păcătuit, nu personal, ci au păcătuit în Adam, de la care provine întreaga omenire. Copiii avînd, deci asupra lor păcatul strămoșesc, trebuie să fie botezați, căci altfel nu se pot mîntui (Ioan, III, 5).

Faptul că unii se consideră fără de păcat, cutezînd a se numi uneori chiar «sfinți», arată că sînt și aici în directă contrazicere cu Sf. Scriptură.

«Căci de șapte ori va cădea cel drept» (Proverbe, 24, 16).

«Pentru ce mă numești bun; nimenea nu este bun fără numai unul Dumnezeu» (Luca, XVIII, 19).

«Că binele ce voiesc nu fac; ci răul care nu voiesc acela fac, iar de fac aceea ce nu voiesc, nu fac eu aceasta ci păcatul care locuiește în mine» (Rom., XVII, 19-21).

Adăugînd la citatele de mai sus și faptul că înșiși Apostolii Domnului au greșit (Luca, XXII, 56-62 și 20-24) și că primii creștini, la fel, au căzut în diferite păcate (Efeseni, IV, 17-31; I Corinteni, VI, 1-9 ș. a.), putem afirma cu toată convingerea că nu există om care să fie viu și să nu greșească înaintea lui Dumnezeu.

VI. — «*Cine va crede și se va boteza se va mîntui, iar cine nu va crede se va osîndi*» (Marcu, XVI, 16).

Pe baza acestui citat, unii nu botează copiii sub cuvînt că ei sînt incapabili de a crede și deci îi lasă nebotezați pînă la vîrsta de 14 ani, cînd vor putea crede și mărturisi singuri păcatele lor.

Învățătura Bisericii: Am văzut că expresia «a crede» are aici înțelesul numai de a primi cu bucurie cuvîntul lui Dumnezeu, fără a însemna — cum susțin unii — credință deplină și cunoaștere temeinică a învățăturii creștine.

În acest înțeles, desigur, botezul este condiționat de pocăință și de credință. Dar credința și pocăința pot să urmeze botezului și nu, cum se susține, că trebuie să premeargă botezului.

Dar, oricum ar fi, la botezul copiilor nu lipsește credința, deoarece aceasta este substituită prin credința nașilor și a preoților care săvîrșesc botezul. Cum că o persoană poate să creadă pentru alta și credința acesteia îmbinată cu cerere și rugăciune este bine primită de Dumnezeu, rezultă din următoarele locuri ale Sfintei Scripturi:

«Cel ce va primi pe unul din acești mici întru numele Meu, pe mine mă primește» (Marcu, IX, 37). Părinții și nașii primesc în adevăr pe copii în numele lui Iisus și deci ei devin părtași cu Hristos, creștini adevărați.

«Și orice veți cere întru numele meu, aceea voi face» (Ioan, XIV, 13). Părinții și nașii cer ca copilul să fie primit în rîndul creștinilor și desigur Domnul cu drag îl primește.

«După credința femeiei hananience, Iisus vindecă pe fiica ei» (Matei, XV, 21-28).

«După credinţa celor ce-l purtau, Iisus vindecă pe slăbănog» (Marcu, II, 1-12).

«După credinţa tatălui, Iisus vindecă pe fiul său lunatic» (Matei, XVII, 15-18).

«După credinţa sutaşului, Iisus vindecă pe slujitorul lui» (Matei, VIII, 13).

«Pentru credinţa lui Iair, Iisus învia pe fiica lui» (Matei, IX, 18).

«După credinţa tatălui, Iisus a vindecat pe fiul său» (Ioan, IV, 46-53).

«După credinţa surorilor, Marta şi Maria, Dumnul Iisus a înviat pe Lazăr, fratele lor» (Ioan, XI, 1-44).

Din toate aceste locuri ale Sfintei Scripturi rezultă tot atîtea fapte minunate pe care le-a făcut Domnul Iisus în baza credinţei altor persoane şi nu a acelora în cauză. Se vede clar că Mîntuitorul Iisus a ascultat rugăciunea lor şi văzîndu-le credinţa a săvîrşit minunile amintite.

Rezultă aşadar, în mod clar, că naşii şi părinţii, prin rugăciunea preoţilor, pot să substituie copiilor mici credinţa şi rugăciunea lor.

«Altminterea ce vor face cei ce se botează pentru cei morţi? Dacă nu se vor scula morţii niciodată, de ce se botează pentru cei morţi?» (I Corint., XV, 29).

Acest citat este, la fel, de o importanţă foarte mare căci arată limpede că, dacă primii creştini — îngrijoraţi de soarta celor răposaţi fără botez — se botezau ei, cei vii pentru dînşii, cu atît mai mult, fără îndoială, îşi botezau copiii lor spre a putea astfel intra în împărăţia lui Dumnezeu (Ioan, III, 5).

Desigur că cei morţi nu puteau crede, după cum nici copiii nu pot crede, dar aceasta nu i-a împiedicat pe corinteni de a se boteza pentru dînşii. Şi este de remarcat că Sfîntul Apostol Pavel nu combate acest fel de botez.

Aşadar, credinţa copilului este substituită de credinţa conştientă şi matură a naşilor; dar, dacă moare copilul nebotezat, el nu poate să se mîntuiască fiindcă are păcatul strămoşesc.

VII. — *Botezul trebuie să se facă numai la rîu.*

Cu privire la forma botezului unele culte şi grupări creştine admit săvîrşirea lui numai prin cufundare şi numai la rîu, sau altă apă curgătoare.

Învăţătura Bisericii. Se greşeşte susţinîndu-se cele de mai sus. Este adevărat că Proorocul Ioan a botezat la rîu şi Domnul Iisus Însuşi a fost botezat în Iordan. Dar botezul lui Ioan se deosebeşte cu totul de botezul cel creştin cum am văzut de altfel mai înainte.

Cît priveşte botezul Domnului Iisus, acesta era, la fel, numai «cu apă». Mîntuitorul Iisus nu s-a curăţit de păcate, dar şi-a luat asupra sa păcatele omenirii întregi. Deci nu s-a botezat cu botezul cu care ne botezăm noi spre iertarea păcatelor; cît priveşte faptul că Iisus s-a botezat la vîrsta de 30 de ani, de aici nu rezultă că şi noi trebuie să ne botezăm tot la

aceeaşi vîrstă. Domnul Iisus s-a botezat atunci pentru că la această vîrstă şi-a început activitatea Sa publică.

Cît despre botezul eunucului este drept că se arată la Fapte, VIII, 36-38, că s-a botezat în rîu de către diaconul Filip. De aici însă nu putem stabili o normă generală, căci avem cazuri precise în Sfînta Scriptură unde s-a făcut săvîrşirea botezului nu la rîu ci în alte părţi.

În ziua Cincizecimii, cînd s-au botezat trei mii de suflete, desigur Sfinţii Apostoli n-au plecat la rîu, pentru că nu era nici un rîu afară de rîul Iordan, care era, de altfel, la oarecare depărtare (Ioan, XVIII, 1).

Temnicerul din Filipi a fost botezat el şi casa sa noaptea, chiar în casa lui, fără a curge undeva un rîu, cum citim în Sfînta Scriptură: «Şi luîndu-i temnicerul chiar în acel ceas al nopţii, le-a spălat ranele şi s-a botezat şi el şi ai lui» (Fapte, XVI, 33).

VIII. — *Botezul săvîrşit printr-o singură cufundare.*

Răstălmăcitorii fac obiecţiunea că în Sfînta Scriptură nu se spune nimic despre săvîrşirea botezului prin trei cufundări, cum fac ortodocşii, catolicii (prin stropiri) etc. şi din cauza aceasta ei botează printr-o singură cufundare.

Învăţătura Bisericii. Este adevărat că în Sf. Scriptură nu se precizează săvîrşirea botezului prin trei scufundări (sau stropiri), dar, dat fiind faptul că se face în numele celor trei persoane ale Sfintei Treimi («botezîndu-i în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh» — Mat., XXVIII, 19) şi că Sfînta Tradiţie ne lămureşte că în felul acesta s-a practicat botezul de la începutul creştinismului. Biserica Ortodoxă săvîrşeşte botezul prin trei cufundări.

Trebuie remarcat încă şi faptul că botezul numai printr-o singură cufundare nu este valabil, întrucît nu s-a făcut în numele Sfintei Treimi (conform canonului 19 — Sinodul I ecumenic şi canonului 95 — VI ecumenic). Numai acel botez este valabil şi nu se repetă care se face în numele Sfintei Treimi, adică prin numirea Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, potrivit îndrumării Sfintei Scripturi (Matei, XXVIII, 19).

Se greşeşte apoi, de moarte, atunci cînd se repetă botezul săvîrşit în numele Sfintei Treimi, după cum se vede din Sfînta Scriptură: «Căci pe cei ce au fost odată luminaţi, au gustat din darul ceresc, s-au făcut părtaşi Duhului Sfînt... şi este cu neputinţă a-i înnoi (a-i boteza) prin pocăinţă, căci ei răstignesc în sine din nou pe Fiul lui Dumnezeu şi-L batjocoresc».

IX. — *Botezul săvîrşit în orice apă curgătoare şi nu cu apă sfinţită.*

Pentru întărirea acestei afirmaţii se folosesc următoarele texte:

«Cum însă îşi urmau ei drumul, au ajuns la o apă şi famenul a zis: «iată apa, ce mă împiedică a mă boteza.... apoi a

poruncit de s-a oprit căruţa şi s-au coborît în apă amîndoi ; Filip şi eunucul şi l-au botezat» (Fapte, VIII, 36-38). Din acest citat, ar rezulta că acest botez s-a făcut într-o apă curgătoare care nu era sfinţită şi, deci, dacă s-a făcut botezul într-o astfel de apă, de ce să se pretindă apă sfinţită care de fapt ar fi o credinţă deşartă ?

Tot ce a făcut Dumnezeu este curat şi de aceea nici un obiect nu are nevoie de sfinţire, prin urmare nici apa. In privinţa aceasta se folosesc următoarele citate din Sfînta Scriptură : «Eu ştiu şi sînt încredinţat de Domnul Iisus că nimic nu este stricat în sine însăşi ; numai cel ce socoate ceva stricat, numai pentru acela acel ceva este spurcat... nu dărîma lucrurile lui Dumnezeu pentru mîncare. Toate sînt curate, dar răul e al omului care sminteşte pe altul prin mîncarea sa» (Romani XIV, 14 şi XX).

«Căci tot ce a făcut Dumnezeu este bun şi nimic nu e de lepădat, dacă se primeşte cu mulţumită» (I Timotei, IV, 4).

Despre sfinţiri nu se aminteşte nimic în Sf. Scriptură şi deci nu sînt necesare ca unele ce sînt deşertăciune, iar dacă le practicăm atunci desigur contravenim învăţăturii creştine care se cuprinde numai în Sf. Scriptură.

Învăţătura Bisericii. Înainte de toate, este necesar să se arate cauza pentru care unii nu recunosc nici un fel de sfinţire.

În legătură cu textele de mai sus se pot da următoarele răspunsuri :

Este adevărat că eunucul s-a botezat într-o apă curgătoare, dar de aici nu rezultă că înainte de botez nu s-ar fi făcut, pe scurt, şi sfinţirea apei. Că nu se spune nici acest lucru în Sfînta Scriptură, aceasta este foarte explicabil pentru că interesul era să se povestească botezarea minunată în urma predicii lui Filip, a unui eunuc şi nu ritualul sfinţirii apei. De altfel, s-ar putea pune întrebarea de ce nu se spune (ca de altfel nicăieri în Biblie) nimic despre modul în care a săvîrşit Filip botezul. Nu cumva de aici ar urma că n-a săvîrşit botezul ? Desigur că a săvîrşit botezul, dar despre ritual nu vorbeşte, ca şi despre sfinţirea apei, întrucît acest lucru nu interesa îndeosebi, fiind cunoscut prin practica apostolică, ceea ce rezultă în mod foarte clar din Sfînta Tradiţiune.

Este adevărat că, ceea ce a făcut Dumnezeu la facerea lumii a fost totul bun, căci după ce a creat ceva a zis : «Şi a văzut Dumnezeu că este bine», ceea ce înseamnă că le-a binecuvîntat (Facere, I, 1-26). Dumnezeu însă a pus toată făptura sub stăpînirea omului, prin urmare sub stăpînirea lui Adam (Facere, II, 15).

Dar vrăjmaşul a îndemnat pe strămoşii noştri la păcat şi ei au păcătuit ; păcătuind, ei au pierdut stăpînirea asupra lucrurilor, iar natura le-a devenit chiar vrăjmaşă («spini şi pălămidă). Natura împreună cu omul au căzut sub blestem şi sub stăpînirea celui rău (care l-a îndemnat pe Adam la păcat) care este chiar numit de Sf. Scriptură : «Stăpînul acestei lumi... «(In. XII, 31, Ioan 14,30) şi : «Dumnezeul veacului acestuia...» (II Corinteni, IV, 4 şi I Ioan V, 19).

Omul iese de sub acest blestem prin sfîntul botez creştin, iar natura, obiectele naturii, prin sfinţirea cu apă sfinţită (aghiazmă) peste care s-a pogorît Duhul Sfînt.

Fiind Biserica un loc sfînt, unde stă, de fapt, Însuşi Fiul lui Dumnezeu, prezent cu trupul şi sîngele său — sub forma pîinii şi vinului în Sfînta Taină a Euharistiei la sfintele şi dumnezeieştile slujbe — trebuie, în mod necesar, ca toate obiectele din Biserică să fie sfinţite, spre a se spăla de orice necurăţie.

Aşa respectă religia ortodoxă «cu frică şi cu cutremur» Casa Domnului şi numele cel sfinţit al Lui.

În Sfînta Scriptură se face pomenire de sfinţire în general şi de sfinţirea apei în special.

Iată textele scripturistice în care este vorba despre sfinţiri :

Sfinţiri în general. Că se pot face şi trebuie sfinţite obiectele, rezultă în mod precis din epistola Sfîntului Apostol Pavel către Timotei : «Căci tot ce a făcut Dumnezeu este bun şi nimic nu e de lepădat, dacă se primeşte cu mulţămită, pentru că *se sfinţeşte* prin cuvîntul lui Dumnezeu şi *prin rugăciune* (I Timotei, IV, 4-5).

Aşadar prin rugăciune specială se sfinţesc anumite lucruri, desigur de către preoţi, care sînt — după cum spune Sfînta Scriptură — «ispravnici ai tainelor lui Dumnezeu» (I Corinteni, IV, 1).

Domnul nostru Iisus Hristos, la înmulţirea pîinilor şi a peştilor la Cina cea de Taină, la Emaus ş. a., totdeauna a binecuvîntat pîinea, mîncarea... cu rugăciune, lucru lămurit în Sfînta Scriptură (Matei, XIV, 13, 15, 36, ; 26-27).

Rezultă, aşadar, că Mîntuitorul Hristos a sfinţit pîinea, vinul, (peştii, mîncarea) prin rugăciune şi binecuvîntare. Totodată rezultă că trebuie sfinţite, prin ritualul rugăciunilor şi binecuvîntării, toate obiectele care se pun în slujba lui Dumnezeu şi care se aduc la Biserică ş. a.

Sfinţirea apei în special. Apa se sfinţeşte în primul rînd, apoi cu aghiazma se sfinţesc celelalte obiecte. Sfinţirea apei are bază puternică în Sfînta Scriptură : Moisi a spălat cu apă cînd a aşezat pe Aron şi pe fiii lui în tagma preoţiei (Iov, VIII, 6) ; Pe leviţi i-a stropit la fel cu «apa curăţeniei» (Numeri, VIII, 7 ; Curăţirea de lepră se făcea prin apă, la fel şi atingerea de un cadavru (Iov, XIV, 8 şi Numeri, XIX, 9-13) ; Unele răni şi unele slăbiciuni se spălau, se curăţeau prin apă sfinţită : «Apoi să ia preotul apă sfinţită din izvor într-un vas de lut... «(Numeri, V, 17) ; Profetul Ezechiil prooroceşte, chiar, că în Noul Testament va fi o altă apă sfinţită (Ezechil, XXXVI, 25-26).

In Sfînta Evanghelie de la Ioan (V,4) se arată cum apa lacului Vitezda era tulburată (sfinţită) o dată pe an de către îngerul Domnului, care îi da putere vindecătoare de orice boală. La fel, Domnul Iisus Hristos, instituind botezul, a dat apoi apei puterea sfinţitoare prin unirea ei cu trupul sfînt care curăţeşte toate păcatele (I Ioan, III, 5 ; II Timotei, II, 20-21). Pentru că omul, zice Sf. Damaschin (Dogmatica, IV, pag. 293), este dublu, din suflet şi trup, ne-a dat dublă şi curăţirea, prin apă

şi prin Duh. Duhul, pe de o parte, reînnoieşte în noi starea după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, iar apa, pe de altă parte, curăţeşte, prin harul Duhului, corpul de păcat şi-l eliberează de stricăciune.

De la început, Duhul lui Dumnezeu se purta deasupra apelor (Facere I, 2) şi dintru început scripturile mărturisesc despre apă că este curăţitoare. Pe timpul lui Noe, Dumnezeu a înnecat păcatul prin apă (Facere, VI, 7-22). Prin apă, potrivit legii, se curăţeşte tot cel necurat. Ilie a arătat că harul Duhului este unit cu apa, căci cu apă a ars jertfa» (III Imp., XXVIII, 32-38).

Din toate aceste texte rezultă că apa, considerată în Vechiul Testament ca un element curăţitor, iar în Noul Testament, sfinţită prin invocarea Duhului Sfînt, este un element indispensabil pentru mîntuire (Ioan, III, 5).

Că apa trebuie sfinţită mai întîi, rezultă şi de acolo că, dacă apa botezului aduce sfinţire celui botezat, atunci trebuie desigur şi ea mai întîi să fie sfinţită.

O altă dovadă a puterii curăţitoare şi sfinţitoare a apei sfinţite (a aghiazmei), constă şi în faptul, cunoscut de toţi, că o astfel de apă — chiar peste mulţi ani — rămîne nestricată, nealterată, limpede şi curată mult timp.

Iată, aşadar, că afirmaţiile pe care le fac unii nu sînt întemeiate.

Obişnuindu-se botezarea printr-o singură cufundare şi fără apă sfinţită, botezul nu este valabil şi nu aduce mîntuire.

Pr. T. BODNAR

La Sfîntul Ierarh Spiridon

«Voi sînteţi lumină lumii...
Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor ca văzînd faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru cel ceresc».
(Matei, V, 16).

Iubiţi credincioşi,

În calendarul Bisericii Ortodoxe este înscrisă pentru ziua de astăzi — 12 decembrie — prăznuirea Sfîntului Ierarh Spiridon al Trimitundei, patron al acestui sfînt locaş, precum şi al altora din Biserica noastră strămoşească.

Mulţi dreptcredincioşi şi-au plecat genunchii, atît aseară la priveghere cît şi astăzi, în faţa icoanei Sfîntului Ierarh Spiridon, pentru că a întrupat în sine virtuţile evanghelice şi le-a vădit prin faptele vieţii sale, în toată frumuseţea lor.

Caracteristica fundamentală a vieţii şi operei Sfîntului Spiridon a fost dragostea de Dumnezeu şi de semeni.

Această dragoste este podoaba marilor ierarhi ai Ortodoxiei, prin care lumina lui Hristos a strălucit aşa de frumos şi de puternic în lume, încît mulţi văzîndu-i le-au urmat viaţa şi au preamărit pe Tatăl nostru cel ceresc (Mt., V, 14).

Dragostea slujitoare a umplut sufletul şi inima Sfîntului Spiridon de bunătate şi blîndeţe, de înţelepciune şi smerenie, de înţelegere şi spirit de jertfă faţă de toţi credincioşii săi, dar mai ales faţă de cei împresuraţi de nevoi.

Într-adevăr, Sf. Ierarh Spiridon, născut în părţile Ostrovului Ciprului, din părinţi simpli, dar credincioşi şi temători de Dumnezeu, încă din pruncie şi-a trăit viaţa în dragostea de Dumnezeu şi de oameni. El s-a arătat din tinereţe mare rîvnitor în rugăciune, cu adîncă cutremurare sufletească. Vieţuia cu cinste urmînd lui David în blîndeţe, lui Iacov în simplitatea inimii şi lui Avram în iubirea de străini. Pentru toate acestea, el a fost ales şi chemat la scaunul de episcop al Trimitundei.

Ca episcop, Sfîntul Ierarh Spiridon s-a dovedit slujitor desăvîrşit al Bisericii, dăruindu-i întreaga lui fiinţă, întreaga lui viaţă. Pentru sfinţenia, rîvna şi evlavia cu care slujea lui Hristos, chiar îngerii îi dădeau răspunsurile la Sfînta Liturghie.

Ca apărător al credinţei el a stat neclintit alături de părinţii de la Soborul I ecumenic de la Niceea, împotriva ereticului Arie, arătînd practic unitatea Sfintei Treimi, prin mijlocirea unei cărămizi care, deşi la vedere este una, totuşi ea cuprinde cele trei elemente : pămînt, foc şi apă. Sf. Ierarh Spiridon rugîndu-se lui Dumnezeu şi luînd cărămida în mînă şi strîngînd-o în faţa soborului şi a ereticului Arie, apa a curs în jos, focul s-a ridicat în sus, iar pămîntul a rămas în mîna sfîntului.

Datorită statornicirii învăţăturii despre Sfînta Treime, la Soborul I ecumenic, mărturisim şi astăzi, prin simbolul credinţei, unitatea Sfintei Treimi.

Sfîntul Ierarh Spiridon a ştiut să împletească în chip minunat apărarea credinţei cu grija şi dragostea faţă de semeni, dăruindu-se celor mulţi şi obidiţi. Era şi firesc să-l preocupe grija faţă de cei mulţi, nu numai pentru faptul că trăieşte într-o vreme de sărăcie şi mizerie, de nedreptate şi asuprire, ci mai cu osebire, pentru faptul că el se naşte din părinţi săraci, îşi duce începutul vieţii ca un simplu păstor de oi, cunoscînd mai bine ca oricare altul suferinţele celor mulţi.

El a luptat cu dîrzenie împotriva tuturor nenorocirilor sociale din vremea sa. Prin autoritatea şi rugăciunea sa a reuşit să se revină asupra sentinţelor nedrepte date de judecători împotriva năpăstuiţilor şi să salveze pe mulţi robi de sclavie. Şi nu se simţea mai fericit, mai aproape de Hristos, decît numai atunci cînd putea face o faptă bună, cînd era în slujba celor mulţi şi necăjiţi. În acest fel, Sfîntul Ierarh Spiridon s-a identificat cu nevoile sufleteşti şi materiale ale semenilor, a luptat împotriva nedreptăţilor sociale din acea vreme. El ştia că slujeşte Biserica Mîntuitorului.

Inima lui a bătut cu inima păstoriţilor, s-a bucurat cu ei, a suferit cu ei şi, de aceea, cinstirea lui s-a întins în toate părţile creştinătăţii.

Iubiţi credincioşi,

Aşa a ştiut Sfîntul Ierarh Spiridon să-şi identifice viaţa sa cu slujirea Bisericii şi a semenilor avînd ca temei virtutea dragostei, care este pîinea sufletului. Şi astăzi, este trebuinţă de dragoste, deoarece pe ea se clădeşte pacea, înfrăţirea şi prietenia dintre oameni şi popoare. «Fiţi uniţi în cuget şi paşnici şi Dumnezeul iubirii şi al păcii va fi cu voi» (II Cor., XIII, 11), ne învaţă Sfîntul Apostol Pavel.

Sf. Ierarh Spiridon s-a arătat mare apărător al Ortodoxiei la soborul I ecumenic. El rămîne model de slujire a Bisericii şi al poporului, de aceea credincioşii de totdeauna s-au simţit şi se simt atraşi de chipul lui blînd şi senin şi se străduiesc să-i urmeze virtuţile ce i-au împodobit viaţa.

În faţa acestor modele vrednice de urmat să păstrăm neschimbată credinţa strămoşească, să iubim Biserica, să «ascultăm de stăpînire şi de dregători şi să fim gata la toată fapta bună» Tit. III, 1) şi, în acelaşi timp, să împletim cu trăinicie munca

şi sufletul nostru, cu avîntul spre o viaţă tot mai bună şi mai fericită pentru poporul nostru.

Cinstirea şi prăznuirea Sfîntului Ierarh Spiridon ne aminteşte de această îndatorire creştinească. Nu este deajuns să-l cinstim numai prin rugăciuni şi imne, ci, mai cu seamă, prin urmarea pilduitoare a vieţii sale în slujba Bisericii şi a semenilor.

Să urmăm, deci, blîndeţei Sfîntului Spiridon, bunătăţii, iubirii de oameni şi înţelepciunii, cu care el, între arhierei, ca o lumină a strălucit. Amin.

Preot IORGU CODREANU

La Naşterea Domnului

«Iată vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; că, în oraşul lui David, astăzi vouă s-a născut un Mîntuitor, care este Hristos Domnul».

(Lc. 2, 10-11)

Prăznuim, încă o dată, ziua care ne aduce aminte de minunata Naştere a Fiului lui Dumnezeu. Dovedim, încă o dată, credinţa noastră cucernică pe care o mărturisim cu putere: «Carele pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri şi s-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Maria Fecioara şi s-a făcut om». Ne întoarcem cu gîndul şi cu inima la ceea ce era acum, aproape, două mii de ani. Lumea stăruia încă în întuneric, fără să bănuiască, fără să viseze la angelicul mesaj adus Pruncului Iisus: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pre pămînt pace, între oameni binevoire!» (Lc. 2, 14). E o mîngîiere negrăită! Plinirea vremurilor venise: cupa vechilor proorocii era plină pînă sus şi mila marelui Dumnezeu se revărsa în lacrimi şi în stele, pe pămînt: «Iată vă binevestesc vouă bucurie mare care va fi pentru tot poporul; că, în oraşul lui David, astăzi, vouă s-a născut un Mîntuitor care este Hristos Domnul» (Lc. 2, 10-11). «Bucurie mare» a grăit cerul către păstorii care străjuiau noaptea turmele pe păşunile Betleemului. Mărirea Domnului i-a învăluit în lumină şi îndată au izbucnit în imne oştile cereşti preaslăvind pe Logosul cel Veşnic, pe cel ce a binevoit să ia firea noastră omenească, afară de păcat, întrupîndu-se din Prea Sfînta Fecioară Maria pentru a noastră mîntuire.

Hristos se naşte slăviţi-L ! Îngerii în ceruri îl preamăresc ! Magii de la Răsărit au venit să I se închine ! Păstorii au lăudat pe Dumnezeu. Pruncul e înfăşat şi culcat în iesele, străjuit de steaua lui. E noaptea fericită şi strălucitoare a vieţii omenirii. E noaptea seninătăţii mîntuitoare, pe care străluceau puzderie de stele mărunte şi luceferi. E vraja nopţii strălucitoare, e vraja nopţii anunţătoare de veste bună. E noaptea Evangheliei. E noaptea bucuriilor cereşti, e noaptea fericirilor pămînteşti : un prunc se naşte ! E pruncul care va mîntui lumea de păcate : e Mîntuitorul, care este Hristos Domnul. E însuşi Fiul lui Dumnezeu, Fiul Sfintei Fecioare Maria, Fiul cerului care a binevoit să se deşarte pe Sine de slavă, şi să ia trup omenesc, să vină în mijlocul nostru şi să ne împărtăşească bucuria cea mare a mîntuirii. Astăzi cerul se împreună cu pămîntul. Cerul se pogoară pe pămînt şi pămîntul se urcă la cer. Astăzi întreaga creştinătate prăznuieşte Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos. Naşterea cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută, Naşterea bucuriei celei mari, Naşterea înfrăţirii dintre oameni, înfierea lor de către cer ! Să se bucure acum întreg pămîntul şi cerurile să se veselească ! Munţii cei înalţi ca cerbii să salte şi dealurile ca mioarele, toate limbile să psalmodieze cu grai de bucurie ! Să se bucure întreaga fire şi îngerii din cer să-L preaslăvească !

Toţi se cutremură astăzi ! Toţi simt înfiorarea bucuriei : îngerii slavoslavesc, păstorii mărturisesc, peşterea se umple de lumină. Cerul îşi aprinde candelabrele şi magii după stea călătoresc cu daruri : aur, tămîie şi smirnă. Peste tot şi peste toate se aşterne neaua, neprihănirea, fulguirea argintie a unui nou simţămînt de viaţă. E şoapta unei bucurii mari care cuprinde întreaga zidire, e valul unei cutremurări care pătrunde peste tot, e un adînc de taină, care învăluie toată făptura. Bucuria caldă, senină, a unei intimităţi negrăite. Iată cerul vesteşte minunea : «Fecioara, astăzi, naşte pe cel mai presus de fiinţă... pe Dumnezeu cel mai înainte de veci.» Dumnezeu s-a coborît pe pămînt. S-a coborît, nu în tunetul nimicitor al urgiei, nu în prezenţa apăsătoare a atotputerniciei, nici în focul mistuitor care topeşte zidirea. Cerul se împreună cu pămîntul, nemărginirea se revarsă în mărginire, veşnicia se îmbrăţişează cu vremelnicia, atotputernicia se îmbracă întru neputinţă, cel mai înainte de luceafăr se lasă purtat în braţe de Fecioara. Cel ce se îmbracă cu lumina ca cu o haină se învăluie întru smerenie, Cel ce întinde cerurile ca o piele se înfaşă în scutece, Cel ce întemeiază pămîntul, sălăşluieşte în coliba păstorilor din Betleem, Cel ce locuieşte întru cele înalte, se culcă în iesle de dobitoace, Cel ce împodobeşte cerul cu stelele, se îmbracă în lut. O, adîncul înţelepciunii şi al ştiinţei lui Dumnezeu, cît sînt de neajunse judecăţile lui şi de nenumărate cărările lui ! O, adîncul cel nesecat şi necuprins al iubirii lui Dumnezeu ! Dumnezeu se face om ca pe om să-l îndumnezeiască. Împăratul cerului se coboară pe pămînt, spre noi pe orbita inefabilă a iubirii de oameni, ca pe om să-l ridice pînă la cer. Zidito-rul se sălăşluieşte în vremelnicie pentru a schimba vremelnicia în pridvor al veşniciei. Cu uimire, sfîntă, cu bucurie mare,

cu sfielnică închinare, sufletele se pleacă la ieslea în care a sălăşluit Hristos : este cea mai mare, cea mai fericitoare veste. Şi cîtă intimitate este în întîlnirea aceasta între Făcător şi făptură ! Şi cît de sublim este simţămîntul acesta de înfăţişare între cer şi pămînt, între Dumnezeu şi om ! Este armonia paradisiacă izvorîtă din sălăşluirea lui Dumnezeu în inima zidirii, în inima vieţii !

Aceasta este solia Sfintei Naşteri a Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ! E solia păcii, solia bucuriei, solia iubirii, solia buneivoiri între oameni !

Crăciunul e praznic minunat : Dumnezeu-om ; cel necuprins -cuprins în iesle ; lumina în întuneric ; luceafărul cel mai înainte de veci-răsărit în veac.

Înălţaţi de marea Taină a Naşterii Mîntuitorului să strigăm din adîncurile sufletului nostru : «Hristos se naşte măriţi-L, Hristos din ceruri întîmpinaţi-L, Hristos pe pămînt înălţaţi-vă ! Cîntaţi Domnului tot pămîntul şi cu veselie lăudaţi-L popoare că s-a preamărit» — Amin !

Pr. Prof. N. CIUDIN

Biserica fostei mănăstiri Bisericani

Comuna Viişoara, din Judeţul Neamţ, este alcătuită din mai multe sate, dintre care două sînt în legătură cu vechi aşezări monahale : *Bistriţa şi Bisericani* [1]).

Bisericanii se consideră ca «una din fiicele mănăstirii Bistriţa» [2]), ca şi Pîngăraţii, Tarcăul şi altele.

Amplasat într-o poziţie pitorească, pe versantul vestic al culmilor care coboară spre malul Bistriţei, Bisericanii se află la altitudine de circa 650 m. şi la distanţă de 14 km. de Piatra Neamţ.

Aşezarea călugărească de la Bisericani îşi pierde originea în trecutul îndepărtat al poporului nostru. La început o modestă aşezare de sihaştri retraşi prin poiene care încă le mai poartă numele [3]) ; mai tîrziu această sihăstrie s-a numit «Schitul lui Iosif» şi apoi «Mănăstirea Bisericani». A fost «sihăstrie» în vremea lui Ştefan cel Mare — 1498 —, «Schitul lui Iosif» (1510 -1512), «schitul Bisericani» — 1607 — şi după 1632 se întîlneşte, tot timpul, în documente denumirea de Mănăstirea Bisericani [4]).

În secolul al XIX-lea, aşezarea călugărească de la Bisericani, a fost transformată în penitenciar [5]), iar 1909 s-a înfiinţat, aici, prin străduinia profesorului doctor Ion Cantacuzino «pri-

---

1) *Judeţele României Socialiste*, Bucureşti, 1969, p. 392.

2) Victor Nămolaru, *Mic îndreptar turistic Piatra Neamţ*, Bucureşti, 1969, p. 37 ; cf. Pr. C. Mătasă, *Călăuza judeţului Neamţ ;* Constantin Mătasă, *Prin Moldova de sub munte,* Bucureşti, 1965.

3) *Marele Dicţionar Geografic,* Bucureşti, 1898, ne dă următoarele nume de poieni : Dealul Crucii, Grecul, Geamănul, Sinion, Vîrnava, Metodie (p. 408, coloana a II-a).

4) Victor G. Cădere, *Însemnări despre unele mănăstiri şi schituri din Moldova, după Cronica Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, din anul 1857*, Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an. XL, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1964 (p. 504-522), p. 510, 511, 518, 519.

O sinteză bibliografică despre Bisericani a se urmări la N. Stoicescu, *Documentar. Bibliografie privind monumentele feudale din Moldova.* B., Revista Mitropolia Olteniei, an. XVIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1966 (p. 1050-1108), p. 1059, 1081-1082.

Manuscris românesc scris cirilic nr. 183 al lui Andronic duhovnicul din biblioteca Mănăstirii Neamţ, la foaia 85, nr. 509, indică şi Bisericanii între mănăstiri : «mai este în Moldavia, monastirea Bisericani întemeiată prin arătarea Maicii Domnului către cuviosul Iosif în anii 1550».

5) Melchisedec, Episcopul Romanului, *Notiţe istorice şi archeologice adunate de pe la 48 mănăstiri şi biserici antice din Moldova*, Bucureşti, 1885, p. 77 ; cf. *Marele Dicţionar Geografic,* Bucureşti, 1898, p, 408-409.

mul sanatoriu izolat din ţara noastră pentru tratamentul tuberculozei» [6]).

Ceea ce prezintă, astăzi, interes pentru noi, la Bisericani, este biserica fostei mănăstiri, cu hramul Buna Vestire.

A. D. Xenopol consideră că mănăstirea şi-ar fi luat denumirea de Bisericani de la rînduiala statornicită în această chinovie, după modelul unor chinovii din orient, ca serviciul divin să nu contenească nici ziua nici noaptea. Vieţuitorii de aici s-ar fi numit «bisericani» în sensul că stăteau tot timpul în biserică. Denumirea de Bisericani este explicată şi prin unele legende care circulă în regiunea mănăstirii [7]), din timpul lui Ştefăniţă Vodă şi stareţul Iosif.

Mănăstirea Bisericani, ctitorie a lui Ştefăniţă Vodă fiul lui Bogdan, reclădită de egumenul Ioil, în anul 1786 [8]), a avut un trecut important «ca loc de pietate», ca aşezămînt cultural-teologic, ca loc al întîlnirii oamenilor cu concepţii sănătoase privind relaţiile între bisericile ortodoxe surori, ca loc de «azil pentru preoţii şi neguţitorii bătrîni, carii se retrăgeau acolo, spre a-şi procura mîngîierile religioase» [9]), ca «un adăpost şi hrană fiecăruia ce vine la această monastire, iar mai ales plutaşilor din munte, care îşi au drumul lor pe lîngă această mănăstire» [10]).

Mănăstirea Bisericani a fost şi o «mănăstire de cărturari» [11]) cu o activitate de «însemnătate literară» [12]). De aici s-au ridicat şi şi-au înscris numele în paginile istoriei mulţi călugări şi stareţi după Iosif întemeietorul. Proloagele Mitropolitului Dosoftei înscrie printre părinţii îmbunătăţiţi români, de la Bisericani, pe «Chiriac gol şi ticăloşit în munte 60 de ani» [13]).

Călugăr îmbunătăţit, ridicat de la Bisericani, a fost Partenie, un fin diplomat, care a mers în audienţă la Matei Basarab «în ţara Ungrovlahiei şi jăluire înaintea acelui domn (au făcut), cum au jăcuit totul de la schitul său oştile lui» — este vorba de Schitul Soveja — Babele —, ctitorie al lui Partenie. Tot Partenie a fost şi la ţarul Moscovei după ajutoare [14]).

De la egumenia Bisericanilor s-a ridicat şi Mitrofan — episcopul de Huşi şi apoi de Buzău —, care a condus tipărirea Bibliei de la 1688 la Bucureşti [15]).

---

6) Ziarul *Ceahlăul*, duminică 1 februarie 1970, an. III, nr. 606.

7) Melshisedec, Episcop, *Orologiu*.

8) *Istoria Bisericii Române*, Manual redactat în colectiv, Bucureşti, 1958, volum II, p. 284.

9) Melchisedec, Episcopul Romanului, *Notiţe istorice..., op. cit.*, p. 76.

10) Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 519.

11) N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Vălenii de Munte, 1908, volum I, p. 394.

12) Idem, *ibidem*, volum II, 1909 p. 89.

13) Citat după C. Erbiceanu în prefaţa sa la lucrarea lui Nectarie Banul Arhimandrit, *Viaţa şi petrecerea cuviosului arhimandrit Irinarh Roset*, Bucureşti, 1898, p. 7.

14) Melchisedec, Episcopul Dunărei de Jos, *Chronica Romanului şi a Episcopiei de Roman* (de la 1392-1714), Bucureşti 1874, p. 263.

15) Magistrand Turcu Nicolae, *Viaţa şi activitatea cultural-tipografică a Episcopului Mitrofan al Buzăului* (p. 289-298), Revista Biserica Ortodoxă Română, an. LXXXIII, nr. 3-4 martie-aprilie, 1965, p. 281; cf. Pr. Anton I.

În secolul al XVIII-lea, începînd cu Misail, stareţii de la Bisericani ajung să poarte titlul de «arhimandrit». Misail a avut o egumenie îndelungată, de 40 de ani, şi a fost trimis de Mitropolitul Gavriil Callimah «în Rusia cu oareşcare trebi a statului» [16]). Misail, alături de Sava proin igumen Bisericanilor, apar cu semnături la 1752 ghenarie 1 în documentul sinodului ţinut la Iaşi contra numirii străinilor în ierarhia Bisericii din Moldova [17]). Despre Misail avem şi informaţia că a fost martor pentru Schitul Corni de pe Siret (Putna) într-o carte de judecată din anii 1761 şi 1766 [18]).

La Bisericani a trăit Pahomie, ajuns mitropolit al Voronejului [19]), care a avut ucenic pe Lazăr ajuns eclesiarh la Voronej şi la care a mers, egumenul de la Bisericani, ieromonahul Antim Creţul, după ajutoare şi de acolo a adus un Tetraevanghel rusesc 1722 [20]).

Demn de scos în evidenţă este şi faptul că la Bisericani a trăit şi «Varlaam ot Bisericani» un bun prieten şi o bună cunoştinţă al lui Vartolomei Măzăreanul, la rugămintea căruia Măzăreanul traduce «Leastviţa Sfîntului Ioan Scărieşul» [21]).

În biblioteca Mănăstirii Bisericani s-a descoperit şi manuscrisul «Pravilei de la Bisericani» din anul 1512, scris la dorinţa lui Bogdan Voievod, fiul lui Ştefan cel Mare, de către un copist anonim, în această mănăstire, iar un fragment de la sfîrşit a fost scris de către ierodiaconul Nicodim, pe vremea egumenului Partenie [22]).

Episcopul Melchisedec, în 1885, a întocmit o listă de 58 cărţi — manuscrise şi tipărituri — de la Bisericani, unele de foarte mare importanţă prin vechime, ca, de pildă, Tetraevanghelul «de la bătrînul Iosif» (epoca lui Ştefan cel Mare — Bogdan), altele prin însemnările privind unele relaţii cu Ţara Românească (dăruiri de cărţi de către Constantin Cantacuzino biv vel stolnic — 1701 —), iar altele privind relaţii cu mănăstirile Pobrota sau Neamţ (cu aceasta din urmă prin ierodiaconul Cozma, care a

---

Popescu, *Episcopul Mitrofan al Huşilor* (p. 499-504), Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an. XLV, nr. 7-9 iulie-septembrie 1969, p. 500.

16) Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 519.

17) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a Catedralei Mitropolitane din Iaşi*, Bucureşti 1888, p. 26.

18) Şt. G. Berechet, *Dreptul vechilor noştri ierarhi la judecarea mirenilor*, Bucureşti 1938, în Închinare Înalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron; în Manuscrisul românesc nr. 47 din Biblioteca Mănăstirii Neamţ, Misail este citat ca fiind în viaţă în 1773.

19) N. Iorga, *op. cit.*, volum II, 1909, p. 91-92 face si constatarea că Mănăstirea Bisericani în secolul XVII a avut şi rolul «de ultim adăpost al culturii vechi bisericeşti» în limba slavonă.

20) Melchisedec, Episcopul Romanului, *Notiţe istorice..., op. cit.*, p. 78-80.

21) I. D. Lăudat, *Vartolomei Măzăreanul*, Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, nr. 7-8 iulie-august 1966 (p. 543-549) p. 545-546.

22) Ioan Floca, *Originile dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*. Teză de doctorat. Revista Mitropolia Ardealului, an. XIV, nr. 1-3 ianuarie-martie 1969, p. 188+X (p. 86). Această pravilă a fost şi în posesia Mănăstirii Neamţ şi apoi a ajuns în posesia lui Iaţimirski care a şi descris-o; cf. *Învăţămîntul juridic în Academia mihăileană*, «Cercetări» de G. Ungureanu — De la Academia Mihăileană la Liceul Naţional la 100 de ani 1835-1935, p. 326.

scris un Otecenicu) [23]). Bisericanii a continuat legăturile cu Mănăstirea Neamț. În februarie 1838, Gherasim de la Bisericani a primit, cu împrumut, de la Mănăstirea Neamț, un hrisov cu îndatorirea de a-l restitui și pentru primire, a dat adeverință [24]). Demn de scos în evidență este și faptul că, la vremea potrivită, Bisericanii nu a fost străin de curentul paisian și Veniamin arhimandritul și egumenul din 1803 «pare a fi un paisian» [25]).

Multe din cărțile fostei Mănăstiri Bisericani au ajuns prin biblioteci publice și particulare ca în aceea a lui Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni [26]).

Pomelnicul de la Bistrița înșiră trei stareți de Bisericani: Iorest, Varlaam și Varnava [27]). Bisericanii a avut pomelnicul său slavon [28]) cu nume de donatori pînă în 1661 și la care s-au adăugat apoi alții. Voievozii, de la Ștefan cel Mare și pînă la Moisă Movilă și Dabija Vodă, apar ca miluitori. Apar de asemenea și boieri printre care merită a fi amintit Dimitrie Eustratie Logofătul, colaboratorul Mitropolitului Varlaam și pravilistul lui Vasile Lupu, care a dat pentru Bisericani moșia sa Răzămești, ce forma a treia parte din satul Fitingești [29]).

Mănăstirea Bisericani, în decursul timpului, și-a agonisit, prin donațiuni, multe obiecte prețioase din care, în 1898, se mai păstrau încă destul de multe, după o statistică a vremii [30]).

Această mănăstire a întreținut legături și cu Transilvania. Atestări despre aceste legături se găsesc pe unele cărți de cult.

---

23) Melchisedec, Episcopul Romanului, *Notițe istorice...*, *op. cit.* p. 77-89.

24) Manuscris românesc cirilic nr. 200 în Biblioteca Mănăstirii Neamț «Opis» cu scurtă cuprindere a fiecărui document din 1862, punctul nr. 4342, f. 134 v.

25) N. Iorga, *op. cit.*, volum II, p. 186.

26) Melchisedec, Episcop, *Biblioteca Domnului Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni din județul Romanului,* în Revista pentru istorie, arheologie și filologie, anul III, volum V, fascicola 1, București 1885 (p. 142-152), p. 142. Printre altele sînt indicate *Proloagele* lui Dosoftei care au și însemnarea lui «Serafim Baronce egumen ot Bistrița, proinschodnic ot Bisericani... 1729... și egumen au fost Veniamin ieromonahul «prostigul de Bisericani».

27) Damian P. Bogdan, *Pomelnicul de la Bistrița...*; cf. Constantin Turcu, *Mănăstirea Bistrița,* Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, an XLIV nr. 3-4 martie-aprilie 1968, arată că «Pomelnicul de la Bistrița» începe a se scrie la anul 1407 (p. 213) «completat veac cu veac pînă acum vreo sută și mai bine de ani» (p. 219), p. 212-219; Elena Lință, *Pomelnicul de la Bisericani,* Romano-slavica XIV, București 1967, p. 411-454.

28) Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva Mănăstiri, Schituri și Biserici de Têră,* extras Bucuresci 1887, p. 8; cf. I. Istrati, *Monografia schitului Durău, județul Neamț,* teză de licență, manuscris bătut la mașină, București 1969, p. 71-72.

29) Lucian Predescu, *Contribuții la viața și opera lui Dragoș Eustratie Logofătul* (p. 1046-1069), Glasul Bisericii, an XXVIII, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1969, p. 1046.

30) *Marele Dicționar Geografic,* București 1898, p. 409, coloana I înșiră: 20 candele de argint; 5 evanghelii slavone și române toate legate cu argint; icoane asemenea; 7 cruci de deosebite mărimi (este foarte probabil ca una din acestea cu inscripția din 1835 a lui Nicon Mironescu, este azi la Durău — vezi I. Istrati, *op. cit.*, p. 71; 5 chivote frumoase cu cîte 5 turnuri și mai multe alte vase prețioase, dăruite după vremuri de diferiți credincioși.

În secolul al XVII-lea un mitropolit al Transilvaniei, Dosoftei, a fost în legătură cu egumenul Nil de la Bisericani [31]).

Între mănăstirile Moldovei, în secolele XVII şi XVIII, Mănăstirea Bisericani a împlinit un rol de cinste. Cele cîteva spicuiri sînt o sumară ilustrare a activităţii desfăşurată la această aşezare monahală de către unii din vieţuitorii ei.

În prezent, Bisericanii se impune cercetătorilor prin locaşul care constituie o adevărată excepţie a genului. La aceasta se adaugă şi unele excepţii de feronerie şi de iconografie.

Biserica fostei Mănăstiri Bisericani sub aspect arhitectural, este o construcţie interesantă. Ea are pronaos cu turn-clopotniţă fortificat ; naos cu boltă moldovenească şi arce piezişe ; spre partea de nord, fiind clădită pe marginea unei rîpi, s-au construit contraforturi şi un întreg zid suplimentar de sprijin împotriva tendinţei «de fugă» sau de alunecare spre rîpă. Necesitatea zidului suplimentar a condus la astuparea ferestrelor dinspre nord [32]).

Intrarea în biserică se face printr-o deschidere cu ancadrament de piatră, sculptat în linii geometrice, şi cu o uşă de fier originală, datînd din secolul al XVIII-lea şi înscriindu-se ca o piesă de feronerie ce merită a fi în atenţia cercetătorilor întrucît este o «lucrătură veche de artă, cu desenuri de gust» [33]).

În exterior absida răsăriteană apare în formă poligonală. În interior, absidele laterale sînt marcate în grosimea zidurilor. În afară de absida răsăriteană, naosul înscrie şi spre vest o absidă cu trecere spre pronaosul deasupra căruia se înalţă

---

31) Mircea Păcurariu, *Din istoria legăturilor bisericeşti ale Transilvaniei cu Moldova,* Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1968, nr. 11-12, noiembrie-decembrie, p. 635.

32) Dimitrie Frunzescu, *Dicţionar topografic şi statistic al României*, Bucuresci, 1872, la p. 43-44 menţionează cîteva lucruri despre «*Bisericani,* mănăstire în judeţul Neamţ, plaiul Munte, pe teritoriul comunii Pîngăraţi, zidită de Ştefan Voevod la 1512, iar la 1782 s-a reparat; are 31 călugări. Ea e înconjurată de munţi şi se află aşezată pre marginea faimosului rîu Bistriţa cu poziţia cea mai frumoasă şi pitorească. Această mănăstire este o adevărată sihăstrie, şi seamănă a fi o cetate fiind înconjurată din 3 părţi cu case de cîte 2 etaje foarte înalte, reclădite pe temeliile cele vechi ; are 2 saloane foarte întinse, desfătătoare şi bine îngrijite. *Biserica este în marginea curţii, încît partea dreaptă ţine loc de zid al ocolului curţii, în care parte biserica n-are nici o fereastră şi unde este o prăpastie* (sublinierea noastră). În colţ spre Nord are un paraclis nou şi foarte frumos. La cealaltă extremitate, în colţ este un turn de observat, foarte vechi şi tare. La poartă are o clopotniţă nouă. Tradiţia zice după spusa unor părinţi bătrîni de acolea, că domnii fondatori au ţinut aici mari resbele cu duşmanii ţării».

33) Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 88. Uşa de fier de la Bisericani nu este menţionată în lucrarea lui Dinu C. Giurescu-Andrei Pănoiu, *Feronerie veche românească,* Editura Meridiane, Bucureşti 1967. Este foarte probabil, ca această uşă, să fie opera meşterilor locali — feronari — ştiut fiind că în ţinutul Neamţului apare numirea de «Lăcătuşul», iar la «Mănăstirea Neamţ în documentul din 11 mai 1581 apare numele lui «Luca lăcătar» (Dinu C. Giurescu-Andrei Pănoiu, *op. cit.*, p. 21, 22, 30).

Uşa de fier de la Bisericani prin sistemul de încuietoare (a cheilor şi a broaştei), prin sistemul de împodobire exterioară, merită o analiză amănunţită din partea cercetătorilor.

turnul clopotniță. În încăperea clopotelor se ajunge din naos printr-o scară în spirală cu trecerea prin camera tainiță.

Pisania sculptată în piatră, fixată dedesuptul firidei unde în 1784 Teodosie zugrăvise icoana hramului, în textul românesc cu litere cirilice, arată fazele succesive de construcție.

«Această sfîntă biserică ce să prăznuiește Buna vestire, fiind întîiu zidită de Ștefan Vodă sin Bogdan Vodă, din leat 7020 (1512) și fiind învechită și pornită spre risipire s-au prefăcut din temelie de isnoavă cu ajutorul și mila lui Dumnezeu prin osîrdia și cheltuiala ctitorilor, în zilele luminatului domnul nostru Constantin Dimitrie Moruzu Voevoda, prin silința și osteneala eromonahului Ioil, egumen de Bisericani leat 1786 iun[ie] 20».

Semnalăm, în exterior, pe peretele de miazăzi, în dreptul străniі din dreapta, prezența unui *ceas solar*, din 1786, cu cifre cirilice pe jumătatea inferioară a cadranului, iar la mijloc un ac metalic.

Pînă la restaurare, în cea mai mare parte interiorul era văruit, însă avea și două scene zugrăvite în culori de apă. În altar era Sfînta Treime, iar în calota turlei din naos era Dumnezeu Tatăl «Atotțiitorul».

Atrage în mod deosebit atenția, catapeteasma de la Bisericani din 1790. Inscripția de sub icoanele împărătești cuprinde următoarele :

«Această sfîntă catapeteasmă s-au zugrăvit cu osîrdia și cheltuiala părintelui arhimandrit și egumen ot Bisericani chir Paisie la anul de la Hristos 1790 sept[embrie] 5».

Meșterul zugrav și-a fixat numele, cu caractere grecești, deasupra ușii diaconești din partea de nord :

«Νικολαι Μοσκοβλής καὶ ὁ Στουρζα α[ν]δρος ἔγραφον».

(Nicolai Moscovlis (poate Moscopolis) și Sturza Andrei (poate bărbatul) au pictat) [34]).

Icoanele catapetesmei sînt încadrate într-o dantelărie sculpturală în care predomină fondul alb și reliefurile aurii.

Semnalăm, ca o primă excepție iconografică, în ciclul icoanelor de desupra celor împărătești, icoana *Domnul odihnindu-se după zilele creației.*

Nici unul din tratatele de pictură sau de iconografie pe

---

34) Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în Țările Române* (secolul XIV-XIX), București 1968, indică *Moscopole* oraș în Grecia (p. 371) Este foarte probabil că zugravul nostru Nicolae să fi fost din acest oraș grecesc, mai ales că la toate icoanele folosește text grecesc; C. Turcu, *Preotul Constantin Bobulescu,* Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, an XLV, nr. 1-2 ianuarie-februarie 1969, arată sensul în pictură a verbului grecesc γράφειν a scrie, a desena, a picta, a zugrăvi (p. 73-74); Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 87, amintește de existența în exterior, în firida de deasupra inscripției, a tabloului «hramului Buna Vestire» cu însemnarea anului ВъЛѢТъ 1784 și a zugravului Θεοδοσιε ζѫграβ (anul 1784 — Teodosie zugrav). Aceasta arată că pe lîngă pictorii catapetesmei din 1790 au fost și alte încercări de pictură ca cea a lui Teodosie din 1784. În prezent firida icoanei hramului este spoită și deci ea nu se mai vede și nici numele zugravului Teodosie.

care le-am consultat nu cuprind nimic în legătură cu această icoană [35]). Pe catapeteasma de la Bisericani apare această icoană care reprezintă un venerabil bătrîn, cu o barbă mare, albă, stînd întins în poziţie orizontală, înclinat către partea stîngă şi sprijinindu-se pe podul palmei stîngi, cotul stîng fiind înfipt într-o pernă.

O altă raritate în iconografie, şi care apare în catapeteasma de la Bisericani, o constituie ciclul de 4 icoane al fericirilor, pe partea de jos a catapetesmei, sub icoanele împărăteşti.

1. «Fericiţi cei săraci cu duhul...» (Mat. V-3 ; Luca VI-20) —, un înger în faţa unui tînăr pe care îl îndeamnă să se îmbogăţească în fapte bune şi să sărăcească în păcate.

2. «Fericiţi cei ce plîng...» (Mat. V-4) —, un înger dă unei tinere, care-şi înăbuşă plînsul într-o mahramă, îndemnul de a nu deznădăjdui din pricina păcatelor de care plînge, pentru că i se vor ierta.

3. «Fericiţi cei blînzi...» (Mat. V-5) —, un înger arată unui tînăr cît de mult preţuieşte blîndeţea în relaţiile care trebuie să existe între oameni.

4. «Fericiţi cei curaţi cu inima... «(Mat. V-8) —, un înger cu o ramură înflorită se îndreaptă către un tînăr pentru a-i răsplăti virtutea curăţiei trupeşti şi sufleteşti. Este poate o *ramură de mirt* simbolul castităţii. La această icoană apare şi tetragramul ebraic pentru numirea lui Dumnezeu : Iahve.

Cărţi de cult şi obiecte bisericeşti preţioase păstrate la Bisericani.

Din mulţimea cărţilor de ritual pe care le-a avut Mănăstirea Bisericani se mai păstrează cîteva exemplare, ca mărturie grăitoare a activităţii ce s-a desfăşurat aici. Printre cărţile de cult semnalăm : Biblia de Blaj 1795, Octoih în ediţii de Rîmnic (1750), Blaj (1792), Buda(1811) (aceasta are însemnări din secolul XIX, care arată că oamenii circulau înspre şi dinspre Tran-

---

35) Chiriţă Cernescu, *Pictarea lui Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sântul Spirit în Biserica creştină*, Bucuresci, 1903 ; Ghenadie al Rîmnicului, *Iconografia — arta de a zugrăvi templele şi icoanele bisericeşti.* Manuscris cu o precuvîntare descris şi adnotat, Bucureşti 1891 ; I. D. Ştefănescu, *Etudes d'iconographie et d'histoire...* Extras din Revista istorică română, tom. IV (1934), fascicola 1-4, Bucureşti 1935, afirmă că «Sfînta Treime n-a fost de loc prezentată în primele monumente creştine şi în arta bizantină decît de o manieră simbolică : Dumnezeu Tatăl printr-o mînă ieşind din nori ; Iisus Hristos, printr-un miel ; Sfîntul Duh, printr-un porumbel» (p. 5). Nici o indicaţie că ar fi întîlnit şi forma acestui tablou-icoană : Domnul odihnindu-se după zilele creaţiei ; *Istoria artelor plastice în România,* editat de un colectiv, Bucureşti 1968 ; Virgil Vătăşianu, *Istoria artei europene,* I Epoca Medie, Bucureşti 1967 ; Constantin Suter, *Istoria artelor plastice,* Bucureşti 1967 ; Corina Nicolescu, *Studii recente despre icoane* (p. 302-311), Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an XLV, nr. 5-6, mai-iunie 1969 ; E. Dejaifve, *Les saintes icones*, Chevetogne, 1965, 89 p., recenzie de Pr. Prof. D. I. Belu în revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an. XLV, nr. 7-9, iulie-septembrie 1969, p. 514-516 ; Pr. Prof. M. Şesan, *Din istoricul iconografiei ortodoxe pînă în secolul XIV,* în Revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an XLI, nr. 3-4, martie-aprilie 1965, p. 163-172.

În nici una din aceste lucrări nu se aminteşte despre o icoană care să reprezinte pe Domnul odihnindu-se după zilele creaţiei. Rezultă că acest tablou-icoană este foarte rar întîlnit în iconografie.

silvania) [36]), minee ediția de Rîmnic (1774-1780) (un exemplar de pe ianuarie are o însemnare a ieromonahului Silvestru 7291 (1783), Viețile Sfinților de Mitropolitul Dosoftei — lunile septembrie-februarie (acest exemplar a avut foarte multe însemnări, care au fost decupate de pe 20 de foi rămînînd la foaia 24 doar un an : «7280 (1772) ghenarie 22»). Se află și o «Cazanie» donată de Mitropolitul Veniamin Costachi «Sfintei Mănăstiri Bisericanii unde se prăznuiește Buna Vestire a Prea Sfintei Născătoarei».

Între obiectele de cult, de oarecare valoare, se mai păstrează : *disc* — cu patru picioruțe — de argint cu inscripția : «Mitrofan ieromonah Mănăstirea Bisericani 1811» ; *ceșcuță* de argint, cu inscripția : «Dositei ieromonah egumen ot Bisericani 1811» ; *mînă* de argint cu părticică din moaștele Sfîntului Teodor Tiron, așezată într-o cutie specială, cu inscripția grecească, din care se vede că are data din anii 1623-1631 ; *chivot* de argint cu inscripția : «s-au afierosit parac[lisului] din Mănăstirea Bisericani care i și zidit de Arhimandrit Nicon 1854» [37]) ; *antimis* cu semnătura Mitropolitului Meletie al Moldovei 1846 ; *epitaf* foarte uzat ; *epitaf* cu însemnarea «Nichita Moisăscu pictor Mihailu 1887» [38]).

În sfîntul locaș de la Bisericani se păstrează și un portret — pînză în ulei — cu figura Mitropolitului Veniamin Costachi executat în 1826[39]).

Clopotul care se află în clopotnița de la Bisericani a fost turnat pentru Durău : «Acest clopot este vărsat di Ioan Toma în an 1889 pentru Schitul Durău prin stăruința superiorului Serafim ieromonah, Ghirontie monah și Varsinofie ierodiac[on] și Petru spre veșnica pomenire». Nu putem ști pricina pentru care acest clopot turnat pentru Durău, a rămas la Bisericani [40]).

În trecut au existat și multe lespezi de mormînt. Una din secolul al XVII-lea, a Catrinei jupîneasa lui Iordachi Cantacu-

---

36) «Acest octoih easte a Sf. Mănăstiri Bisericani unde este hramul Bunei Vestiri 1812 și easte cumpărat de robul lui Dumnezeu Constantin și Ecaterina prin îndemnarea ieromonah[ului] Calistru și dăruit Sf. Mănăstiri Bisericani pentru pomenirea lor». La ultima foaie citim : «În anul 1876 în martie în 30 am cetit în săptămîna cea mare lîngă Paști, marți în acest oftoihu Mihai Pora Transilvăneanul din Com. Ileni ținutul Făgărașului».

37) Arhimandritul Nicon a fost staret de la 1842 și a făcut multe îmbunătățiri : clădiri din temelie, paraclis cu toate podoabele lui, casele egumenești și 48 camere pentru călugări (vezi Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 519). Unii contemporani îl prezintă pe Nicon ca pe «un călugăr ciocoiu, înfumurat și mîndru...» (fragment autobiografic... *Cum am învățat carte*, de Ion Negre, în Annuarul Liceului «Petru Rareș» din Piatra Neamț anul 1934-1935, articolul *În memoria profesorului Ion Negre* (1844-1906) de Constantin Turcu (p. 11-38), p. 27.

38) Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 88 indică odoare prețioase de cult din anii 1651, 1677, 1678, un panaghiar cu axionul «Cuvine-se cu adevărat...», Sf. Gheorghe în fildeș și încadrat în argint aurit; clopot din 1757 prefăcut de Gheorghe Meșter în vremea Arhimandritului Misail ; clopot din 1784 etc.

39) Diacon Prof. Ioan Ivan, *Alte două tablouri reprezentînd pe Mitropolitul Veniamin Costachi,* Revista Mitropolia Moldovei și Sucevei an XLVI, nr. 3-6, martie-iunie 1970, p. 327-329.

40) Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 89.

zino vel vistiernic (1670)[41]; altele cu ocazia prefacerii caselor în penitenciar, au fost folosite la noile construcţii, iar altele s-au vîndut la antreprenori în Piatra Neamţ[42]. Astăzi se găsesc rezemate de peretele bisericii, două lespezi cu inscripţii care vorbesc despre unele construcţii de la Bisericani. Una aminteşte de un Dumitraşcu care în 1632 a făcut zid împrejur şi clisiarniţă afară de turnuri[43] şi care a avut relaţii funciare cu Bisericanii din timpul lui Miron Barnovschi 7135 (1627) martie 20[44]. A doua lespede este spartă şi din cauza aceasta nu se poate şti de cînd datează. Cu probabilitate, ea este tot din secolul al XVII-lea.

Aceste sumare reîmprospătări istorice ne-au fost prilejuite de faptul că prin grija Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, la Bisericani, în anii 1968-1969 s-au făcut multe îmbunătăţiri: 1.) s-a împrejmuit cimitirul cu gard; 2.) s-a acoperit biserica cu şiţă de brad; 3.) s-a spoit biserica în exterior şi în interior; 4.) s-a introdus calorifer în biserică; 5.) s-a refăcut pardoseala din biserică nivelîndu-se şi înlocuindu-se lespezile de piatră deteriorate; 6.) s-a reparat mobilierul; 7.) s-a reînnoit policandrul adecvîndu-se pentru lumina electrică; 8.) s-a introdus lumina electrică; 9.) s-au făcut din nou scările de urcare la turnul clopotniţă; 10.) s-a refăcut trotuarul în jurul bisericii. Toate aceste lucrări, de mare însemnătate pentru Biserica monument istoric de la Bisericani, s-au realizat într-un timp relativ scurt datorită faptului că Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a acordat şi sprijinul necesar dar a şi încredinţat executarea lucrărilor stareţului de la Bistriţa, P. C. Arhimandrit Dionisie Velea care şi-a dat toată osteneala de a aduce la îndeplinire gîndul şi hotărîrea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

Pe valea Bistriţei, biserica fostei Mănăstiri Bisericani se înscrie ca un martor preţios atît pentru trecut cît şi pentru prezent.

Diac. Prof. IOAN IVAN

---

41) *Marele Dicţionar Geografic, op. cit.*, p. 409; Gr. G. Tocilescu, *op. cit.* p. 88.

42) Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 88.

43) *Marele Dicţionar Geografic, op. cit.*, p. 409.

44) C. A. Stoide şi C. Turcu, *Documente şi regeste din Ţinutul Neamţului, secolul XVI-XVIII*, Piatra Neamţ 1935, extras din Revista Apostolul nr. 9-11 (p. 16-18).

Însemnări

Un articol despre viața religioasă din România

Revista americano-canadiană «Time», considerată ca una din cele mai serioase publicații pe continentul Nord American, publică în numărul din 10 august 1970, la rubrica «Religion», un amplu articol referitor la situația religioasă din România în prezent.

Articolul este intitulat «Romania's Open Churches» și este scris de Patricia Blake, care a vizitat țara noastră.

Perlele Moldovei (Voroneț, Sucevița, Moldovița etc.) sînt comparate în introducerea acestui articol cu splendorile gotice de la Canterbury și Chartres, cu bisericile în stil baroc din Saragossa, Viena și Praga și sînt situate printre cele mai frumoase biserici și mănăstiri din Europa. (Time, 10 august 1970, p. 30)

In relatarea faptelor, autoarea articolului scoate în evidență faptul că mai mulți dintre prelații cultelor religioase sînt aleși ca deputați în forul legislativ suprem al țării, Marea Adunare Națională.

Autoarea este informată de sistemul de salarizare al clericilor din țara noastră, arătînd că o parte din salar este plătit de către stat.

Vizitînd multe locuri, dar mai ales capitala și nordul Moldovei, autoarea este plăcut impresionată printre altele și de adînca trăire religioasă a credincioșilor.

Din cele mai vechi timpuri, Biserica a fost unica păstrătoare a culturii și tradițiilor poporului român, care a suferit necontenit.

Nu e întîmplător faptul că cele mai celebre biserici și mănăstiri se află în Moldova, din moment ce aici a domnit evlaviosul voievod al secolului XV-lea Ștefan cel Mare, dîrz apărător al poporului împotriva invaziei turcești, el nu numai că este socotit de români ca erou național, dar încă din timpul vieții a cîștigat admirația Papei Sixtus VI, care i-a dat titlul de «atlet al lui Hristos».

Superbele mănăstiri întemeiate în timpul domniei sale și întărite împotriva invadatorului străin mărturisesc voința stăruitoare a României pentru independență.

Artiștii, arhitecții și meșteșugarii care au trăit în Moldova în sec. XV și XVI, au avut stilul lor unic de arhitectură și decorație. Bisericile din Moldova uimesc prin picturile exterioare cu numeroase scene din Vechiul și Noul Testament.

Aceste biserici reflectă moștenirea bizantină a României în artă ca și în teologie, iar arhitectura lor este bazată pe un sistem complet original.

Acoperișurile conice grațioase completează compoziția superbă de culori și forme care este unică în toată creștinătatea.

In Duminici și Sărbători credincioșii moldoveni, zice autoarea, vin în aceste biserici să asculte slujbele religioase.

In zilele de lucru aceiași oameni pot fi văzuți întrecîndu-se în muncă pe ogoare și contribuind cu toată dragostea la înflorirea vieții și păstrarea bunului nume al Bisericii și Patriei.

Partea a doua a articolului tratează mai mult despre organizația bisericească din țara noastră.

Aici se arată că în România apar cu regularitate nouă reviste bisericești ortodoxe. Anul trecut s-au tipărit peste 100.000 de biblii pe hîrtia furnizată de Societatea Biblică Britanică.

In Seminare și Institutele Teologice ale Bisericii Ortodoxe Române sînt 1100 elevi și studenți care se pregătesc pentru a deveni slujitori ai Bisericii.

Naționalitățile conlocuitoare din România, ungurii, nemții etc., se bucură de aceleași drepturi, ca și românii, din toate punctele de vedere.

Pentru protestanți există un Ins-

titut teologic cu două secţii în care se pregătesc 171 de studenţi ce vor deveni pastori a diferite denominaţiuni protestante.

Evreii din Romînia, atît ca cetăţeni români cît şi credincioşi se bucură de toate drepturile din partea conducerii statului de a-şi practica credinţa lor.

Articolul din revista «Time», aduce un elogiu, în special, Bisericii Ortodoxe Române, precum şi ţării noastre, Republica Socialistă România. El face cunoscut unui continent întreg şi chiar întregii lumi (revista circulă pe tot globul) deplina libertate religioasă din ţara noastră şi comorile de artă bisericeşti păstrate din generaţie în generaţie.

Doctorand GH. I. CHIŞCĂ

Manuscrise păstrate la Filiala Botoşani a Arhivelor Statului

In 1951 s-a înfiinţat la Botoşani o filială a Arhivelor Statului care, în decursul anilor, a reuşit să-şi formeze şi un fond de cărţi şi de manuscrise.

Cele mai multe manuscrise sînt româneşti. Le împărţim în: 1) manuscrise religioase, 2) manuscrise istorice, 3) manuscrise profane.

Manuscrisele religioase le împărţim în: 1) cărţi de slujbă, 2) opere ale sfinţilor, 3) codice miscelanee, 4) condici ale mănăstirilor şi ale bisericilor, 5) istorie, 6) varia.

1) *Cărţile de slujbă*

Intru slava unuia Dumnezeu unuia în Troiţă proslăvită în zilele bun credinciosului şi de Christos iubitoriului Domnului nostru Io Ioanu Sandu Sturza Voievod şi pe vremea Prea-sfinţitului Archiepiscop şi Mitropolit al Moldaviei Kyrio Kyr Veniamin şi pe vremea povăţuirii Pre Cuviosului Arhimandrit şi Stareţ al Sfintelor Mănăstiri Neamţului şi Secului Kyr Dometian s-au scris această Sf. Evanghelie de mine, smeritul ieromonah Irinarh în Sfînta Mănăstire Neamţu la anul mîntuirii 1827 dechembrie 22.

Pare a fi un exemplar vechi, în care a fost decolorat cu clor textul vechi şi s-a scris din nou. Textul vechi a putut fi în limba slavă.

O însemnare la sfîrşitul Evangheliei «Slavă lui Dumnezeu celui ce mi-a ajutat a începe şi a săvîrşi această sfîntă şi dumnezeiască evanghelie acum şi pururea şi în veaci veacilor. Amin. Iară ceice vă veţi întîmpla a ceti, bucuraţi-vă în Domnul şi vă rugaţi lui Dumnezeu pentru mine mult păcătosul şi orice greşeală veţi afla în cuvinte sau în slove îndreptaţi cu duhul blîndeţelor nepuindu-mi în ponoslu că precum ceriului nu-i iaste cu putinţă a să vedea fără de nori aşa şi scriitorului a fi fără de greşeală. Precum cei ce sînt bătuţi de viforul şi de valurile mării doresc să ajungă la liman, aşa şi scriitoriul doreşte să ajungă la sfîrşitul cărţii. S-a început a să scrie acest dumnezeesc lucru la anul 1826 mart 20 şi luat sfîrşit la anul 1827 septembrie 20 (Nr. 1 manuscrise).

*

2) Archieraticon Dumnezeiasca liturghie a celui întru sfinţi Părintelui nostru Ioan Gură de Aur Patriarhului Cetăţii lui Constantin a Prea sfinţitului episcop Chesarie Sinadon de Răzmeriţ 1852 Februarie 1. Compactat, 30 de file (Nr. 51 Manuscrise). La sfîrşit este o menţiune «Aceasta este făcută de părinţii din Muntele Atonului şi s-au adus aice de ieroarhimandritul Epifanie Andronescu fostul capsocolibit».

*

3) Octoih pe opt glasuri - manuscris necompactat.

O însemnare: «Şi am scris eu Ion Botezatu în zilele prea luminatului şi prea înălţatului Domnului nostru cînd am învăţat la glasuri în sat în Negreşti la dascălul Niculăiţă în ţinutul Neamţului din luna lui martie 12 fraţilor cetitorilor care vă veţi întîmpla a ceti sau a învăţa bucuraţi-vă întru Domnul şi orice greşală veţi afla veri în slove sau în cuvinte îndreptaţi cu duhul blîndeţelor nepuindu-mi în ponos că precum orbului nu-i iaste cu neputinţă a să împiedeca, aşa şi noi a nu greşi că dumneavoastră bine ştiţi în huet, în ţipăt numa să scrie aceasta şi să fiţi sănătoşi. Dumneavoastră şi plecat întru smerenie eu Ion Botezatul 1784 12 Martie. Ora et labora dabit Deus omnia bona. In aeternum aeternitatem Amen.

Per me scriptus est hicliber Ioannem Botezat ex Transilvania in Pago Negresti in anno 1784 et fini-

tus 8 die Martie proxima. O altă mînă scrie catavasii şi polileu. Intr-un loc semnează «Ego Ioannes Szillagy scripsi» (Nr. 39 Manuscrise).

*

4) Slujba Sfîntului Marelui Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava 1792 mai 21. Compactat. Insemnare pe ultima filă «Această filada cu Slujba Sfîntului Ioan Novîi ci si află sfîntul trup la Suceavă am duruit-o bisericii ca să cînte slujba lui în joia după duminica mare. Mă rog să primească de la mine nenevrednicul Atanas preot. 1792 mai, 21.

La început pecetea tîrgului Botoşani din 1834. (Nr. 22 Manuscrise).

5) Sinaxarul pe 12 luni. Sfîrşitul Sinaxarului 1841 martie 28. Mai cuprinde Rugăciuni şi un pomelnic. (Nr. 42 Manuscrise). La urmă: un izvod de cheltuieli.

»

6) Triod cu litere chirilice de pe la 1800. Lipseşte foaia de titlu şi sfîrşitul. (Nr. 34 Manuscrise).

*

7) Scrierile sfinţilor

1) Inainte cuvîntare spre capetele fericitului Filoteiu, facerea schimonahului Vasilie stareţul de la schitul ce se numeşte Poiana Mărului din Ţara Românească (1805 – Manuscris) necompactat. O însemnare la p. 144 «Sfîrşit capurilor Sfîntului Nil. 1805 februarie 5». La pagina 93 «Sfîrşitul 1805 ianuar 18 P.» O altă însemnare «Sfîrşit Sfîntului Nechifor 1805 februarie 6».

Necompactat. (Nr. 34 Manuscrise). La început este o însemnare mai nouă: «Sfaturi pustniceşti a Sfîntului Filotei, a Sfîntului Nil Sinaitul, a Sfîntului Nichifor, a Sfîntului Simeon, a Sfîntului Preacuviosului Marcu Pustnicul, a Sfîntului Grigore Sinaitul, cuvîntări către Sfîntul Maxim Cavsocalivitul cu o prefaţă la cartea Sfîntului Filotei de către schimonahul Vasilie stareţul de la schitul Poiana Mărului». Această cărticică manuscris, după părerea mea, ar fi aparţinut prea cuviosului stareţ al Sf. Mănăstiri Neamţu şi Secu, deoarece pe primele foi stă scris: «Această cărticică a Aftanasiei Monachiei au fost, iar acum am dat-o monahului Paisie, spre pomenirea me şi a surorii mele Aftanasia duhovnic ieroschimonah... «Insă acest manuscris se vede că n-a fost complet atunci cînd a fost dat monahului Paisie.

Paisie este deosebit de important în istoria monahismului românesc.

*

2) S-au prescris la anul 1833 chenari cartea aceasta ce să numeşte Onticon a unui iubitor de învăţătură. Lipseşte prima filă. Are 105 file. Pe ultima copertă este o însemnare «Această carte pre mult folositoare pentru tot omul din care îndulcindu-mă din a ei citire am plătit 60 lei de au prescris-o la anul 1833 ghenari lăsînd-o spre a se folosi de ea şi urmaşii mei întru pomenirea mea. Luna mart 1 Grigore Racliş medelnicer eforul oraşului Botoşani. Mi s-au hărăzit mie gios iscălitul 1837 Costachi Buzneanu sachelar. (Nr. 4 Manuscrise).

*

3) Mărturii doveditoare de la dreptul Sit, de la proroci, de la Isus Navi şi de la înţeleptul Solomon asupra celor ce cred şi filosoficesc că pămîntul se învîrteşte iar soarele şi luna stau pe loc. Şi fiincă în veacurile ceste mai de pe urmă au început şi creştinii a primi aceste nu ştiu de unde socoteli, apoi ascultaţi tot iubitoriul de înţelepciune care nu voiaşte să greşească din adevăr şi să se micşoreze. Pe ultima filă semnează «Epifanie ierodiacon pisar sau logofăt mănăstirii Vorona 1852. (Nr. 49 Manuscrise).

*

4) Acelui dintru sfinţi Părintelui nostru Efrem Sirul. Cuvinte şi învăţături foarte folositoare la călugări, la toată starea din cea grecească s-au tălmăcit la a noastră limbă moldovinească de Ioan Beldiman la anul 1815. Urmează: *Scara* de cele ce să află întru această carte. Cuvînt către persoana ce se va îndeletnici a citi pre această carte.

Tot omul talant avînd datu de la Dumnezeu (de nu şi de un fel şî de o măsură fieştecarele) dator ieste a-l metahirisi spre bun sporiu ca şi plata după a sa sîrguinţă să-şi primească de la stăpînul său iar nu a-l ascunde în pămînt în ce chip au făcut sluga cea leneşă de carele grăieşte Dumnezeeasca Evanghelie

«Drept aceea şi eu nevrednicul avînd asupră-mi acest micu talant adeca a scrie în limba moldovenească şi cu o prea puţină ştiinţă şi de limba grecească prin cît am putut şi ştiinţa m-au ajutat m-am sîrguit a da în tălmăcire această carte cu multe folositoare învăţături a Sfîntului Efrem Sirul. Deci înfăţoşînd şi eu pre această a me nevrednică cătră toată persoana ce să va îndeletnici a ceti pre aceasta, îl rog ca orice greşală va afla într-însa ori în slove, sau vreun... nu bine alcătuit după cuviinţă, îndreptînd cu duhul blîndeţelor să ierte pre a me neînvăţătură şi neiscusinţă căci după cum ceriul nu ieste cu putinţă a fi fără nori, aşa şi eu om fiind a nu greşi, iar Domnul şi Mîntuitorul nostru Isus Christos trimiţîndu-ne darul său tuturor să ne lumineze inimile a cunoaşte şi a primi folosul sufletului ce este încredinţat pentru toţi aceia, ce fără preget vor păzi bunele sfaturi. Amin.

Tălmăcitorul

ADRIAN PRICOP şi IOSIF NAGHIU

Recenzii şi note bibliografice

Kurt Schubert, **„Învierea lui Iisus" în lumina istoriei religiei Iudaismului.** (În «Bibel u. Liturgie» 1/1970).

Tema «Învierea lui Iisus» poate fi înţeleasă sub aspectul istoriei religiilor numai în legătură cu învăţătura biblică despre «învierea cărnii (trupului). Invierea, ca o categorie eshatologică, era cunoscută iudaismului numai în legătură cu aşteptata trecere din eonul acesta în cel viitor. Total străină era iudaismului concepţia că faptul eshatologic al învierii ar putea fi anticipat la un om singular, concret, indiferent cine ar putea fi acesta. Cînd deci, Noul Testament mărturiseşte că acest fapt eshatologic universal, aşteptat în viitor, s-a realizat în persoana lui Iisus din Nazaret, «atunci arătările Lui trebuie să fi dus la această interpretare. Gîndirea iudaică nu era suficientă». Deci Învierea lui Iisus nu poate fi înţeleasă ca un «interpretament» al unui eveniment. Apoi Biserica primară, care propovăduia Învierea lui Iisus, l-a recunoscut pe acest Iisus ca Hristos, ca Mesia. Dar iudaismul aştepta cu totul altceva de la Mesia, decît ca El să moară şi să învie. Iudaismul nu cunoaşte imaginea unui Iisus care moare ca preţ de ispăşire. Aşteaptă un Iisus care să domnească, nu să pătimească, fie El fiul mesianic al lui David sau fiul ceresc al omului. Deci pentru iudaismul Noului Testament învierea era un eveniment universal şi eshatologic care privea pe toţi oamenii sau şi numai pe Israil sau o grupă reprezentativă a tuturor oamenilor, dar nu pe Mesia. Se pune întrebarea dacă nu există cumva anumite date în viaţa pămînească a lui Iisus în activitatea şi învăţătura Sa, care să ducă la convingerea că lucrarea lui Iisus, chiar şi după eşecul formal de pe Golgota, a continuat, fapt ce ar putea motiva învăţătura despre Învierea Sa. Este doar un fenomen cunoscut în istoria religiilor că o profeţie neîmplinită nu era totdeauna socotită neadevărată de aderenţii unei religii. Neîmplinirea era uneori socotită urmarea faptului că prea puţini oameni credeau în ea.

Pentru înţelegerea sensului primordial al învăţăturii despre Învierea lui Iisus, autorul induce o comparaţie cu un Pseudomesia iudaic, Sabbatei Zwi, născut în 1626 la Smirna. La sărbătoarea noului an iudaic din 1665, Zwi a fost aclamat de credincioşi ca Mesia, în 1666 a fost arestat la Constantinopol, fără ca aderenţii săi să nu mai creadă în mesianitatea sa. In 1667 e dus la Adrianopol şi condamnat la moarte pentru uneltiri. Pentru a scăpa de această condamnare a trecut la islamism, a fost apoi eliberat, luîndu-şi numele de Mehmed Effendi. Împreună cu dînsul au trecut la islamism şi familia sa şi un grup de aderenţi. Dar în viaţa şi în doctrina lui Sabbatei Zwi se aflau premisele care i-au dat lui şi aderenţilor săi posibilitatea să însumeze în ideologia lor şi trecerea sa la islamism, ceea ce, evident, însemna un eşec al propovăduirii sale. Zwi făcea doar şi lucruri strict interzise în iudaism, spre exemplu, rostea literal numele lui Dumnezeu. Apoi era foarte influenţabil de aderenţii săi. Şi fiincă mesianitatea lui Zwi se manifesta cu un caracter foarte labil, ea n-a constituit nici o dificultate ca aderenţii săi să dea sens pozitiv şi apostasiei sale. Dar se găsesc poate şi la Iisus cel pămîntesc date pentru mesajul postpascal despre Învierea Sa? Pentru răspuns, autorul examinează textele de la Marcu 8, 27-30 (Matei 16, 13-20; Luca 9, 18-22). Din text se desprinde că, după părerea contemporanilor, Iisus putea fi Ioan Botezătorul, cel

decapitat şi reîntors la o viaţă nouă pentru a continua propoveduirea mesajului său eshatologic, sau putea fi unul dintre profeţi, despre a căror întoarcere la sfîrşitul timpului erau convinse cercuri largi din iudaism. Dar aşteptarea revenirii unuia sau a mai multor profeţi eshatologici înainte de înviere, ca introducere în evenimentul eshatologic, nu trebuie confundată cu faptul eshatologic al învierii însăşi. Revenirea profeţilor ţine încă de vechiul eon, pe cînd învierea însăşi este o categorie eshatologică şi poate fi înţeleasă numai în contextul unei noi creaţiuni şi al unui nou eon. Deci în lumina istoriei religiilor este tranşantă deosebire între ceea ce credeau oamenii despre Iisus, după Marcu 8,27-30, şi între propovăduirea creştinismului primar, după care faptul învierii morţilor de la sfîrşitul timpului s-a realizat în Iisus. Apostolul Petru îl recunoaşte pe Iisus ca Mesia, pe cînd doctrina mesianică contemporană nu cuprindea şi învierea lui Mesia ca persoană singulară. Creştinismul primar avea convingerea nu numai despre mesianitatea lui Iisus, ci şi despre înălţarea şi revenirea Sa la judecată, după cum se înţelege limpede din răspunsul dat de Mîntuitorul la întrebarea arhiereului despre mesianitatea Sa (Marcu 14, 12), — convingere care ar fi putut exista şi fără mesajul despre învierea Mîntuitorului.

Dacă deci viaţa şi activitatea Mîntuitorului puteau fi interpretate mesianic, atunci, după analogii din istoria religiilor, chiar şi după eşecul exterior de pe Golgota, putea fi acceptată mesianitatea Sa. Ce nu s-a întîmplat în trecut, se putea aştepta să se realizeze în viitor. «Veţi vedea pe Fiul Omului şezînd deadreapta puterii şi viind cu norii cerului» (Marcu 14, 62). Pentru această aşteptare nu era nevoie însă de nici o înviere între Golgota şi revenirea eshatologică. Deci afirmaţia: «Hristos a înviat» nu se poate explica din premisele istoriei religiei iudaice. Aceasta probează că afirmaţia despre Învierea lui Iisus n-a putut apare ca «interpretamentul» unui eveniment, ce nu poate fi definit mai precis, întîmplat martorilor pascali, ci că evenimentul respectiv trebuie să fi fost astfel prezentat încît martorii pascali erau siguri de întîlnirea cu Iisus cel viu, după moartea sa pe cruce sau tocmai din cauza morţii sale pe cruce. Nicicînd nu s-ar fi ajuns la dogma învierii dacă martorii învierii n-ar fi avut convingerea că au cunoscut fizic întîlnirea lor cu Cel înviat, probînd identitatea personală a lui Iisus cel pămîntesc cu Hristos cel înviat.

S-a pus şi întrebarea: ce înseamnă cuvintele de la I Cor. 15, 4: «A înviat a treia zi», — ce înseamnă cele trei zile menţionate? Formula, desigur, nu voieşte să menţioneze descoperirea mormîntului gol în ziua a treia, căci data descoperirii acestuia era indiferentă pentru data învierii. Ea nu spune nici despre timpul precis al arătărilor pascale, ci vorbeşte exclusiv despre evenimentul însuşi al învierii. Deci în formula aceasta nu-i vorba despre indicarea unui timp în sensul unei datări istorice, ci despre afirmaţia istoric-soteriologică exprimată în dicţionarul vremii, cu semnificaţia că «ziua a treia» era ziua în care Dumnezeu intervine salvator pentru cei drepţi. «A treia zi ridicîndu-şi Avraam ochii a văzut în depărtare locul acela» (Gen. 22, 4; vezi şi Gen. 42, 18; Exod 19, 16; ş. a.).

În ce priveşte «mormîntul gol» trebuie precizat în prealabil cîteva lucruri, spune autorul, şi anume: 1) Nu «mormîntul gol» a dat primul impuls pentru credinţa în înviere, deşi, fără îndoială, a contribuit la întărirea ei; 2) dacă se afirmă ulterior că mormîntul lui Iisus a fost într-adevăr gol, prin aceasta nu se spune totodată cum a devenit el gol; 3) înviere în sensul învăţăturii neotestamentare înseamnă părăsirea dimensiunii — spaţial — temporale de aici şi intrarea într-o formă de existenţă total diferită. Mormîntul gol poate fi interpretat ca o vestigie din existenţa de aici pentru evenimentul învierii: 4) dar teologic s-ar fi putut vorbi de înviere, chiar şi în cazul cînd mormîntul lui Iisus n-ar fi fost de fapt gol; 5) problema «mormîntului gol» e de natură istorică a bisericii, importanţa ei teologică e de natură secundară. Considerînd însă concepţiile antropologice ale iudaismului palestinian din primul veac creştin, în contextul cărora numai poate fi aflat sensul primordial al faptului măr-

turisit de «martorii pascali», nu se poate ajunge la altă concluzie decît că mesajul despre Învierea lui Iisus nu s-ar fi putut susţine nici o zi în Ierusalim, dacă, într-adevăr, nu s-ar fi putut arăta un mormînt gol, recunoscut în general ca fiind mormîntul lui Iisus. Deci mesajul învierii, considerînd concepţiile antropologice iudaice de atunci, implică ipso facto ca mormîntul lui Iisus să fie gol. De altfel polemica iudaică de atunci nici nu se îndrepta împotriva faptului mormîntului gol, ci împotriva interpretării lui în legătură cu mesajul învierii. Susţinerea învierii lui Iisus ar fi fost dezarmată pentru totdeauna dacă se referea la un mormînt cu trupul lui Iisus în descompunere.

Deci învăţătura despre Învierea lui Iisus n-a apărut sub influenţa iudaismului, căci învierea nu făcea parte din aşteptarea mesianică iudaică.

Învierea lui Iisus este ceva propriu creştinismului.

Prof. O. BUCEVSCHI

Jacques le Goff, **Civilizaţia Occidentului Medieval** (ediţia «Popoare, Culturi, Civilizaţii» Bucureşti 1970 — Trad. Maria Holban).

Cel de al treilea titlu din colecţia «Marile Civilizaţii ale lumii», editată de Casa Arthaud din Paris, a apărut în anul 1965. Titlul ei «Civilizaţia Occidentului Medieval», defineşte exact materia, spaţiul geografic şi epoca de care se ocupă. Succesul acestei cărţi a fost răsunător, în primul rînd, datorită autorului ei, profesorul Jacques Le Goff.

Înzestrat cu remarcabile calităţi de scriitor, Jacques Le Goff rămîne, în primul rînd, un istoric, făcînd parte din generaţia istoricilor francezi care s-au afirmat în ultimile două decenii.

Profesor la «Şcoala practică de înalte studii», instituţie universitară consacrată iniţierii în cercetarea ştiinţifică, autorul prezentei lucrări a dobîndit o largă notorietate nu numai în cercurile medievaliştilor prin articolele publicate, dar şi în cercurile largi ale celor ce se interesează de istorie, prin cărţile publicate deja pînă la apariţia prezentului volum: «Negustori şi bancheri în evul mediu (1956), Intelectualii în evul mediu (1957) şi Evul mediu (1962)».

Ansamblul de studii care alcătuieşte lucrarea prezentă reia idealul istoric al lui Michelet de «reînviere integrală a vieţii luminînd societatea umană în totalitatea manifestărilor sale, de la cele economice pînă la formele vieţii mentale şi afective». Sub acest aspect, lucrarea poate fi încadrată între lucrările acelor istorici grupaţi în jurul revistei «Annales, Economies, Sociétés, Civilisations» fondată în 1929 de Marc Bloch şi Lucien Febre şi din a cărei comitet de direcţie face parte din 1967 şi autorul cărţii de care ne ocupăm — profesorul Jacques Le Goff.

«Civilizaţia Occidentului Medieval» este o lucrare de sinteză. Ea se ocupă de dezvoltarea societăţii umane într-o perioadă de timp cuprinsă cronologic între secolele V-XV.

De mare amploare, ca spaţiu şi bogăţie informaţională, prin emiterea unor anumite teorii, se bucură în primul rînd, acea perioadă de gestaţie şi cristalizare a feudalismului, perioadă ce se întinde din sec. V pînă în sec. X.

În concepţia autorului Occidentul este acea regiune din Europa medievală, care se află sub dominaţia ideologică şi spirituală a bisericii catolice.

Problema majoră pe care o pune autorul este, în ce măsură apartenenţa la comunitatea catolică a conferit societăţii caractere specifice şi o unitate care să o deosebească de celelalte zone ale civilizaţiei europene.

Ceea ce reţine atenţia încă de la început este faptul că obiectul investigaţiilor istorice ale lui Le Goff constă în explorarea vieţii interioare, a formelor de sensibilitate, a reacţiilor psihice.

Desigur toate aceste explorări se axează, în primul rînd, pe investigarea factorului religios. Ceea ce apare clar din paginile lucrării este convingerea autorului că a se lipsi de elementul religios, care în epoca medievală acţiona el însuşi în condiţiile social-economice date, înseamnă a se lipsi de unul din mijloacele fundamentale de înţelegere a unei realităţi istorice.

Cartea cuprinde două mari părţi şi anume: evoluţie istorică şi civilizaţie medievală, divizată la rîndul lor, în capitole şi subcapitole.

Scrisă într-un stil de o mare frumuseţe artistică, şi cu o competenţă istorică remarcabilă, în ajutorul textului propriu zis vine un sistem de anexe bogat ilustrate şi cîteva hărţi care dau o imagine clară asupra unei perioade atît de controversate — evul mediu.

FLORIN ROŞCA

Juventus / Caesareo — Reg. Gymansii / Czernovicensis / Moribus et Progressu in Literis Censa / Exeunte Anno Scholastico / M. DCCC. XXII. Typis Petri Eckhardt 1822.

(Tinerimea gimnaziului cesaro — regesc clasificată la purtare şi la progresul în litere (învăţătură), începînd cu anul şcolar 1822. Cu tiparul lui Petru Eckhardt, 1822). Dim. 22 X 19 cm. paginaţia după foi cu numerotarea jos la mijloc în faţa fiecărei foi cu literele majuscule A 1, A 2, B 1, B 2, C 1, C 2, şi D 1, D 2, (ultima foae D 2, lipsă în exemplarul prezent). Total deci opt foi. Exemplarul nostru defect cuprinde din elevii clasei prime gramaticale numai pe cei pînă la litera M.

Pe foaia titulară se află la mijloc un ornament baroc înfăţişînd un havuz înconjurat pe ambele părţi de cîte trei chiparoşi. Litera se prezintă plină, rotundă, frumos tăiată.

Acest rarisim exemplar, care se află în Biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava, cuprinde rezultatele şcolare din anul 1822 de la instituţia şcolară medie, care dăinuia din anul 1808 în capitala provinciei, instituţie la care a funcţionat la vremea sa profesorul Aron Pumnul şi care se mîndreşte cu elevi ca Mihai Eminescu.

Pînă în anul 1849, după revoluţia din 1848, cu limba de predare latină, după uzul şcolilor medii şi mai înalte, broşura ne comunică aşa numiţii *calculi discipulorum*, notarea elevilor din cele şase clase care compuneau gimnaziul, adecă începînd de la cele mai înalte: clasa secundă şi primă «*humanitatis*» şi continuînd cu cele patru clase inferioare *gramaticale*.

Separat de aceste clase mai funcţionau din anul 1814/15 şi două clase superioare «filozofice», în care se pregăteau tinerii pentru studiul universitar, aici în special pentru institutul teologic, dar anuarul prezent nu cuprinde date referitor la ele.

Foaia de notaţie începe cu indicarea clasei: *In secunda humanitatis classe*, urmează arătarea elevilor «praemiferi», sub titlul: *Praemio donati sunt* (cel mult trei elevi), după cari, cu menţiune: *his proxime accesserunt*, aşa numiţii «acceşişti» (deasemenea numai trei pînă la patru elevi), cu indicarea localităţii de origine.

Dedesupt, în rubrici liniate, după: *nomina et cognomina, patria et locus natalis*, se trece clasificarea la cele 6 respectiv 5 materii de studiu: *E moribus* (purtare), *e doctrina religionis, ex auctor, interpretatione et stilo*, (la clasele superioare) şi numai *e studio linguae latinae* (la clasele gramaticale), apoi *e mathesi* (la clasele superioare), respectiv *ex arithmetica* (la clasele mici). Urmează rubrica: *e geografia et historia* (cu aceiaş notă) şi, în fine: *e studio linguae graecae*, dar numai începînd cu clasa a treia gramaticală.

Notele de clasificare sunt: *eminens, ad eminensu, prima secunda* şi *tertia*, ultimile trei indicate cu cifre arabe, (vezi K. K. Staatsgymnasium, Festschrift zur hundertjährigen Gedenkfeier der Gründung, 1808-1908, f. 1. f. d. p. 71, Cesaro-regescul Gimnaziu de stat, Scriere festivă comemorativă la a suta aniversare de la întemeiere).

La unii elevi «*morbo impediti*», fără note, găsim menţiunea «*serius tentabuntur*» (se vor ispiti examina) ulterior, la alţii, notaţi, observarea «*privatim studuerunt*».

Elevii, aranjaţi după alfabet, fără locaţiune, sînt în mare parte originari din împrejurime şi din ţinutul Sucevii, dar şi din Galiţia, cu nume de rezonanţă poloneză, şi din altę provincii mai îndepărtate, germani, ajunşi aici ca fii de funcţionari.

Dintre elevii români reţinem numele fraţinilor Nicolai, Emanuil şi Ioan de Costin, din Sipeniţ, ultimul cunoscut promovator al culturii, (v. Necrologul din *Foaia Soţie-*

tăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina, 1866 p. 176 şi poezia lui D. Petrino de la p. 235), de Gafencu Nicolai, de Vasilco Vasile, răzeşul Onciul Mihail, Bendella Agesilau şi Miltiade, Bortnic Andrei, stipendistul Procopovici Dimitrie din Mamaeşti, Siritean Dimitrie şi *sucevenii:* Popovici Andrei, Botezat Samuil, Grigorovici Lazăr, Popovici Ştefan, din Sf. Ilie, Popovici Teodor, din Tişăuţi, fii de preoţi, probabil, ca şi fraţii Cocorean din Dragoieşti, Grigorovici Lazar, din Mitoc, Palievici Mihai, din Romaneşti, Săvinescu Gheorghe, din Horodnic. Întîlnim nume cunoscute ca: Şcraba din Călineşti, Totoiescu Nicolai, Goraş Grigore din Siret, Suhopan Gheorghe, Tişcovici Dimitrie, Vojuţchi Nicolai (tatăl profesorului de teologie Emilian), Nicolai Hacman viitorul profesor de teologie, numeroşi Daşchevici şi Vorobchievici.

Gimnaziul, avînd de la înfiinţarea sa, şi menirea de a atrage elemente studioase din Moldova, aflăm precursori ai fraţilor Eminovici în persoana unui *Cantemir* Carolus, din Iaşi, a unui *Vîrnav* Constantin, din Silesov (?), ba chiar un prim premiant *Ilschi* Emanoil din Iaşi.

Prezentul anuar, din şirul probabil al mai multora de acest fel, din care este cunoscut unul din anul 1844, ne poate servi ca document revelator pentru modul de organizare şi de viaţă şcolară de acum un secol şi jumătate, cu amintirea multor înaintaşi ai noştri, care s-au distins în viaţa noastră culturală de odinioară.

Säcular — Feier der 4 — klassigen Volksschule în Suczawa 1784-1884. Tipografia arhiepiscopală 1885.

(Serbarea seculară a şcolii poporale de 4 clase din Suceava. 1784-1884). Dimensiunea 20 × 15 cm., 23 pagini + 1 anexă cu un: Register sämllicher während eines Jahrhunderts d. i. vom Jahre 1784 bis 1884 an der Suczawaer Hauptschule angestellt gewesenen Aufsichts — Organe, Lehrindividuen und herangebildeten Lehramts — Candidaten. (Registru al tuturor organelor de supraveghere, al persoanelor didactice şi al candidaţilor de învăţători formaţi aici, care au funcţionat în decursul unui secol, adică de la anul 1784 pînă la 1884 la şcoala capitală din Suceava).

În biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava se află această broşură mai puţin cunoscută, cu date de amănunt care completează pe cele cunoscute pînă acum.

Mai întîi se aduc mulţumiri doamnei Ana Popovici născută Manz von Mariensee, mare proprietară din Stupca (astăzi Ciprian Porumbescu), preşedinta unei Societăţi de ajutorare a Doamnelor, care confecţionase şi donase un steag şcolar, sfinţit mai întîi în Sala de Gimnastică a oraşului (clădire fostă în spatele grădinei publice) de către parohul «greco-oriental», adecă ortodox Nicolai Gallin, apoi în biserica romano-catolică de către catehetul rom. cat. Clemens Swoboda. Urmează seara o festivitate, care s-a desfăşurat în aceiaşi sală de gimnastică, în prezenţa autorităţilor «Honorationen», civile şi militare.

Conducătorul şcolii, învăţătorul superior «Oberlehrer Mihail Schwetz», ţine cu acest prilej o cuprinzătoare cuvîntare festivă, în care face un istoric al trecutului acestei şcoli, expunere care formează corpul acestei broşuri (de la p. 5-23).

Reţinem din acestă expunere mai întîi partea care priveşte trecutul românesc: «În Suceava era numai o sărăcăcioasă «armselige» şcoală mănăstirească adăpostită într-o chilie a Mitropoliei Sf. Ioan unde frecventau abia 15-20 copii, instruiţi de un învăţător «Deacon» numit mai tîrziu Deaconovici, plătit lunar de părinţi. Învăţămîntul consta în «buchstabieren» slovesire, silabizare, citire din străvechi cărţi cu litere chirilice, puţină scriere, socotire. Lucrul principal era să-i instruiască în cîntarea orientală bisericească, pe care să o execute în însăşi biserică» (p. 6-7). De fapt şi în şcoala trivială moldovenească de mai tîrziu, citirea Ceaslovului şi a Psaltirei figura între obiectele de învăţămînt, după cum rezultă şi din invitarea la un examen public din anul 1816. Încă în anul 1849 se tipăreşte la Braşov de către tipograful autorizat Ioan Gătt o *Bucoavnă pentru învăţătura prun-*

cilor, cu rînduiala Vecerniei şi Utreniei şi a Sf. Liturghii.

În continuare, se aminteşte de Şcoala regimentului inaugurată de generalmaiorul Enzenberg, care trece apoi ca şcoală orăşănească germană «Stadtschule» de 2 clase, inaugurată la 3 februarie 1784 de către directorul Franz Augustin Thallinger, adus din Transilvania, la care se adaugă învăţătorul Andrei Hahn, transferat la această şcoală, la data, care se consideră începutul şcolii orăşeneşti din Suceava, şi ca atare serbată.

Cu ocazia acestei organizări au fost încorporate la această şcoală germană de 2 clase şi şcoala românească mănăstirească, care, între timp, fusese ridicată la rangul de *şcoală trivială publică*, precum şi şcolile armeneşti, anume şcoala trivială şi o şcoală de copile de sub conducerea învăţătoarei armeneşti Caterina Lazar. De la această şcoală sînt cunoscute, din anul 1785 *două izvoade pentru silinţa copiilor*, descoperite de I. Nistor şi publicate sub titlul *Din Trecutul Şcoalelor noastre*, în *Şcoala* III. nr. 9-10, sept.-oct. 1912, p. 225-228.

Primele trei şcoli, se afirmă în cuvîntare, erau adăpostite într-o clădire în stare de dărăpănare «baufällig» constînd din patru săli de pe locul astăzi liber de lîngă clopotniţa bisericii sf. Dumitru clădire ridicată, după cum ştim din alt loc cu cheltuiala Episcopului Dositei Herăscu. (I. Zugrav, *Biserica sf. Dimitrie din Suceava*, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, 1956 nr. 8-9, p. 467-473 şi Pr. N. Pentelescu, *Un manuscris din secolul al XVIII-lea, inventarul bisericii Sf. Dumitru-Suceava*, în *Mitrop. Mold. şi Sucevii* nr. 1-2/1965).

Aşa a funcţionat această şcoală cu patru puteri didactice bărbăteşti şi o învăţătoare timp de 27 ani, fără vre-o schimbare, doar că în anul 1815 s-a clădit, declară oratorul, localul actual. Este vorba de localul din faţa bisericii sf. Dumitru, local în care, după ce a funcţionat mai tîrziu un timp şi liceul de băieţi, apoi cel de fete, în prezent e adăpostită Şcoala Generală nr. 2. (Un local comun pentru ambele şcoli primare se arată a fi clădit între anii 1812-1814 şi într-un raport din anul 1846, menţionat la M. Călinescu, *Normalien*, v. III cap. Schulwessen, p. 1227, nota 3).

Învăţătorul moldovenesc Diaconovici, în vîrstă de 93 ani, a trebuit să treacă la pensie din cauza slăbiciunii bătrîneţei, în locul său venind în anul 1792 candidatul de învăţător Ioan Botezat. (I. Nistor, în op. cit. p. 226 menţionează că la Suceava ar fi fost învăţătorul Constantin probabil Botezat. Un Botezat, dar Ioan, figurează în lista învăţătorilor după Diaconovici, probabil Iordache, iar Constantin pare a fi mai degrabă Constantin Vasilovici, citat, după cum vom vedea în cele următoare din registru, imediat după Diaconovici). Pentru secţia germană se aminteşte de învăţătorul din Transilvania Mihail Theil. De un oarecare Misail Toacă, care într-un manuscris cu istorii persăşti iscăleşte în 1797 «Lehrer von Suczawa», fiind probabil numai un Lehrgehilfe, organ auxiliar de învăţător, nu se aminteşte aici (I. Zugrav, *Un vechi manuscris cu istorii persăşti* din biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan c. Nou din Suceava, în *M, M. S.* 1967 nr. 11-12, p. 702-705).

Între timp şcoala aceasta orăşănească a fost ridicată în anul 1811 la rangul de *Hauptschule* adică şcoală capitală (principală). În anul 1825 se despărţi de această Hauptschule, şcoala trivială armenească, care din 1784, deci timp de 41 ani, fusese încorporată la ea, luînd caracter particular şi mutîndu-se în local propriu. În anul 1833, şcoala trivială moldovenească, care timp de 49 ani fusese unită cu Hauptschule, se desfiinţă.

Într-un pasaj de la pagina 9 se arată importanţa acestei Hauptschule, numărul de 43.241 elevi care au absolvit şcoala aceasta principală, din care se putea trece la seminarul clerical, respectiv se recrutau învăţători, avînd deci rol de şcoală pregătitoare de învăţători, pînă la înfiinţarea unei «preparandii» şcoală pedagogică propriu-zisă.

Mai departe, se induce numărul de 8 directori, 48 cateheţi (24 rom. cat. şi 20 gr. orient. şi 7 armeni, 44 învăţători şi 12 învăţătoare.

Dintre conducătorii învăţămîntului se citează: Augustin Thallinger, Mihail şi Franz Theil, iar dintre învăţători se remarcă: Învăţătorul model Ioan Rogojinschi (gr. orient.), Herceasc, Simiginovici, Simion Hodakowski, de asemenea ortodox, apoi catehetul ortodox

Gheorghe Grigorovici paroh din Tisăuţi, care venea pe jos la lecţii, precum şi catehetul rom. cat. Eduard Wolf, mort în epidemia de holeră din 1848.

După acest discurs evocativ, s-a recitat de elevul Teofil Vorobchievici, îmbrăcat în costum naţional *Oda* profesorului poet Vasile Bumbac (1837-1918): «*Tu care ai fost de secoli cuib de voinici de veste, Suceavă, vatră veche ca vechea ta poveste*», (reprodusă şi la Cornel Sorocean, *Suceava în poezie*. Antologie, Suceava, 1935 p. 20).

Dintre elevi, un grup constînd din 1 român, 1 german, 1 armean şi 1 polonez, în frunte cu românul Vasile Balintescu, recitează apoi versuri ocazionale compuse de profesorul V. Schmidt, cunoscutul autor al lucrării *Suczawaer Denkvürdickeiten*. Se omagiază apoi autorităţile locale în frunte cu căpitanul districtual Stroner şi primarul Maghior.

Un document important îl formează anexa cu registrul în cinci coloane amintit mai sus.

În rubrica 1-a a *prepoziţilor şcolari* sînt indicaţi: 1. Anton de Marki, 2. Andrei Pankewicz, 3. Anton Bereznitchi, 4. Josef Szypek, ultimii doi preoţi romano catolici, din 1869, venind la conducere organele şcolare de stat civile.

În rubrica 2-a, *directori*, sînt numiţi: Thallinger, Wolf Ioan, Balint Leopold, Billewicz Ioan, Mihail şi Franz Tehil, Mitkiewicz Ioan şi ultimul, directorul în serviciu Sckwetz Mihail.

În rubrica 3-a dintre cei 48 *cateheţi* ai tuturor confesiunilor creştine, reţinem numele celor 20 de cateheţi «greco-orientali» adică ortodocşi români. Aceştia sînt: Parohii Cantemir, Ioan Popovici, Ioan Sandru, Vlahovici Daniil (viitorul Episcop), Poclitar Ştefan, Zebacinschi Andrei. Ieremievici Nicolai, Şandru Ioan (a doua oară) Diacon Ioan, Orlanovschi (?), «cateheţii» Ilasievici Vasile, Grigorovici Gheorghe, Vorobchievici Nestor, Beldian Ioan, Tuşinschi, Timinger Ioan, Lomicovschi Nicolai, Cercavschi Ioan, «cooperatorii şi catiheţii» Mironovici Onofrei şi Gallin Nicolai.

În rubrica 4-a, dintre cei 44 de *învăţători*, următorii sînt «greco orientali»: Scintila Vasile, deci Tintilă autorul cunoscut al calendarelor, Deaconovici Iordache, Vasilovici Constantin, Botezat Ioan, Rogojinschi Ioan, Herceag Alexandru, Petrovici Dimitrie, Gribovschi, Creangă Ioan senior, Creangă Ioan junior, Cerchevici Leon, Verenca Ioan, Zugrav Ambrozie, Sosnovici Samuil, Daşchevici, Turcanovici Gheorghe, Prelici Ştefan, Ţopa Vasile, Popovici Gheorghe, Paşcan Andrei, Botezat Eugen, ultimii doi funcţionînd pînă la începutul secolului nostru.

Sub 5. Între cei 57 de *auxiliari şi candidaţi de învăţători* reţinem, pe lîngă repetarea cîtorva trecuţi, după ce au avansat, şi în rubrica de învăţători definitivi, numele următorilor români: Vornic Andrei. Creţu Atanasie, Ţibulcă Vasile, Doboş Ioan, Popovici Ioan, Căpitan Ienache, Maierean Nicolai, Ciutac Teodor, Bilievici C-tin, Hnidei Gheorghe, Ilaşcu Petru, Bontuş Ioan, Manolache Andrei, Boca Nicolai, Boşca Ct. Clopoţel Ioan, Rusu David, Ursescul Gheorghe, Ieşan Iacob, Varvaroi Vle, Sandulovici Dimitrie, Mihailovici Nicolai, Levitchi Ioan, Grigorovici Grigore, Botezat Teodor, Opîţ Andrei, Prelici Ioan, Velehorschi Nicu, Corjîn Ignat, şi Voevidca Alexandru cunoscutul muzicalog folclorist.

Dintre cele numai 12 *învăţătoare* relevăm, pe lîngă cele romano-catolice şi armeano orientale, numai una ortodoxă: Edelstein Barbara, căsătorită Botezat.

Broşura prezentă, după cum rezultă din cele expuse, este un preţios document pentru reconstituirea trecutului şcolar primar din oraşul Suceava.

Pr. Prof. I. ZUGRAV

Paul Petrescu, **Imaginea omului în arta populară românească, 1969.**

După cum se ştie, problema reprezentării omului în diferite forme sau imagini este foarte veche. Arta de a reprezenta pe om nu aparţine exclusiv unei anumite părţi dintr-un teritoriu sau unei anumite ţări, ci ea este o caracteristică a tuturor popoarelor din toate timpurile.

La noi, la români, acestă artă are o tradiţie veche «şi se leagă în diferitele ei încrengături, de cele

mai vestite arii de civilizaţie şi artă ale omenirii».

În capitolul intitulat «imaginea omului în arhitectura românească», autorul descrie o serie de reprezentări antropomorfe, simboluri solare şi imagini ale arborelui vieţii ce apar în vastul domeniu al arhitecturii ţărăneşti româneşti.

În domeniul construcţiilor se remarcă prezenţa acestor imagini în special în gospodăria ţărănească, care ca «unitate a vieţii rurale a primit, chiar de la început, atenţia cuvenită din partea meşterilor».

Astfel, în unele zone etnografice din România vom întîlni porţi mari şi mici cu stîlpi puternici care îşi mai păstrează în unele cazuri înfăţişarea umană, cum şi cu stîlpi ciopliţi în formă de oameni în picioare ce se întîlnesc în cîteva zone din Moldova centrală şi estică, precum şi în Maramureş.

«Pe lîngă aceşti păzitori izolaţi ai gospodăriei..., există şi grupuri în care apar cîteva zeci sau chiar cîteva sute la un loc. Spre exemplu ulucile gardurilor din cîmpia Caracalului, care de multe ori, sînt tăiate în lemnul de salcîm cu profilul de busturi sau capete omeneşti. Figuri umane stilizate ţinîndu-se de braţ, avînd capul terminat cu un ciuf ciudat, aşa cum apare şi pe ţesături, formează frize întregi pe aripele porţilor din Gorj».

În secolul al XIX-lea, aceste imagini sînt utilizate tot pe porţi dar mai mult cu rost decorativ ; se disting îndeosebi figurile de vînători cu căciulă şi armă în mînă.

Unele din cele mai interesante reprezentări le aflăm pe o serie de construcţii de tradiţie străveche din sudul ţării. Este vorba de o serie de case pe jumătate îngropate în pămînt, construite dintr-o esenţă de lemn tare de preferinţă stejar. De obicei, pe aceste case din bîrne îngropate în pămînt apar o serie de forme ornamentale ce cuprind «cai ciopliţi din lemn şi aşezaţi chiar la intrare de o parte şi de alta a uşilor exterioare, stelele şi în alte exemplare, soarele, ochii figuraţi ca nişte romburi cu un punct în centru, şi nu lipsesc nici «mînuţele de închinare», adică de invocare a puterilor binelui».

În ceea ce priveşte faţa omenească şi mîna, ele apar şi în «decorul de tencuială al caselor din Muntenia şi Transilvania, plasate fie pe porţiunile decorate de la colţurile caselor (Muntenia), fie pe frontoanele triunghiulare sau trapezoidale ale caselor din Transilvania şi Banat, avînd acelaşi înţeles, pierdut, de veghe binefăcătoare şi de avertisment».

După cum s-a observat, de obicei, mîna nu apare singură ci alături de o inscripţie cuprinzînd numele proprietarului sau a meşterului, şi o formulă de binecuvîntare.

«Pe o grindă dintr-o casă din Petroşiţa două mîini cu degetele desfăcute încadrează o rozetă solară mare. Una din mîini este marcată spre încheietură cu o cruce înscrisă într-un pătrat iar cealaltă cu un semn mai anevoie de descifrat dar semănînd cu «cîrligele» atît de frecvent întîlnite pe glugi şi pe alte ţesături româneşti. Alături de cele două mîini şi de litere din alfabetul chirilic este crestată şi data construcţiei 1759».

În sfîrşit, imagini omeneşti sînt des reprezentate pe pietrele funerare din zonele Moldovei şi Dobrogei. Aceste imagini cioplite în piatră sînt uneori de dimensiuni mari (3 m. înălţime) dar majoritatea sînt impresionante prin originalitatea şi forţa lor expresivă. Caracteristica principală a reprezentărilor omeneşti de pe crucile din părţile Moldovei este o «stilizare puternică subliniind principalele volume ale corpului omenesc». «Pe una din crucile monumentale, formată dintr-un corp central şi două cruci laterale mai mici cioplite în acelaşi bloc de piatră, şi intitulată «Golgota», figurarea lui Iisus aduce cu imaginea unei păsări rănite. Gîtul lung este puternic aplecat spre dreapta. Picioarele sînt făcute ca două coloane, ce atîrnă grele spre pămînt. Palmele mîinilor sînt mari şi puternice cu patru degete lipite şi cu cel mare întors spre interiorul palmei. La picioarele lui Iisus se află doi sfinţi înfăţişaţi cu barbă îmbrăcaţi în sacouri ingenios redate în piatră. Pe crucile mici laterale sînt ciopliţi tîlharii, care-şi poartă capetele drept. Pe alte cruci este înfăţişată Maica Domnului, de asemenea cu gîtul înalt şi cu capul încoronat». Îmbrăcămintea în general, pare a fi împrumutată din faldurile locale.

În concluzie se poate afirma că, aceste sculpturi ţărăneşti sînt interesante atît prin frumuseţea artis-

tică a imaginilor cît şi prin tematica lor.

Imaginea omului pe mobilierul ţărănesc, pe obiecte de lemn şi pe unelte. *Bogata decoraţie a obiectelor de lemn aflate în casele ţărăneşti româneşti, a atras de asemenea, ochiul specialistului, pentru a dezlega rostul şi taina acestora. Este interesant de observat că, piesele mai importante ale mobilierului ţărănesc românesc: masă, scaune, dulap etc. nu au pe ele imagini antropomorfe. La fel şi lăzile de zestre — mîndria oricărei familii din ţara noastră — sînt lipsite în sculptura lor de imaginea omului cu excepţia unor exemplare, între care unul provine din Moldova şi are pe el încrustat două figuri omeneşti sugestive şi stilizate geometric.*

Figurile omeneşti apar şi pe cuierele şi blidarele ţărăneşti, pe lîngă celelalte ornamentaţii. Este demn de reţinut că dintre toate categoriile de mobilier, numai pe cuiere apar o serie de călăreţi care au fost scrijelaţi în lemn sau pictaţi. Pe lîngă imagini izolate ale omului, apar şi imagini repetate gen-horă. De asemenea, omul apare şi pe obiecte casnice mai mărunte, folosite zilnic: coşuleţe, păpuşare, (obiecte pentru presat caşul) şi căuce (un fel de căniţe cioplite dintr-o bucată de lemn, care sînt purtate de pădurari, vînători etc.).

Altă categorie de obiecte, sînt bastoanele şi bîtele purtate zilnic. Unele au măciulia sculptată în forma unui cap omenesc altele au imagini animaliere de-alungul bastonului, iar altele au imaginea omului alăturată de aceea a şarpelui sau a unui alt animal. Obiectele care se întîlnesc des, în aproape fiecare casă ţărănească sînt acele cu caracter religios: cruci şi icoane de lemn. Imaginile sînt disproporţionate şi naive în majoritatea cazurilor. Predomină însă figura lui Iisus răstignit pe cruce înconjurat de cei doi făcători de rele. Pe icoanele de lemn apar deseori şi alte figuri de sfinţi. O ultimă grupă de obiecte pe care se găsesc imagini omeneşti sînt cornurile pentru păstrat praful de puşcă. În centrul cornului se află o rozetă iar pe extremităţi un şir de figuri umane, ţinîndu-se de braţ. De remarcat este că imaginea omenească apare frecvent pe obiectele de lemn, ea lipseşte însă pe obiectele şi uneltele de metal, acestea din urmă fiind decorate cu combinaţii ale simbolurilor solare.

Imaginea omului în ceramică ţărănească. *Din acest capitol cunoaştem că sînt două modalităţi de reprezentare: una sub forma unui desen pe o suprafaţă plană şi cea de a doua de modelare a figurinelor. În decorul ceramicii româneşti, reprezentările antropomorfe stilizate sînt foarte rare. Se consideră că apariţia lor pe vasele româneşti este de dată recentă; în unele regiuni ale ţării apare sculptată, doar, faţa omului, în altele (Maramureş, Nordul Moldovei) corpul omenesc este reprezentat integral.*

Figurile, în general, sînt naiv redate, reprezentînd viaţa din oraşele şi tîrgurile de provincie dintr-o perioadă mai bine stabilită, limitată la ultimele două secole (XIX şi XX).

A doua modalitate de reprezentare — modelarea figurinelor — este o artă străveche, atît la noi cît şi la alte popoare. Cu ocazia săpăturilor, au fost scoase la iveală numeroase figurine, care au aparţinut vremurilor de demult, începînd cu civilizaţia antică.

Ceea ce caracterizează aceste figurine antropomorfe sînt două trăsături: asemănarea lor pe tot globul pămîntesc şi apartenenţa lor la tipul feminin. Imaginea bărbătească este mai rară şi apare, de obicei în figurile care redau călăreţi.

Imaginea omului în ţesăturile ţărăneşti. *Abia în ţesăturile ţărăneşti, imaginaţia omenească a putut să se desfăşoare în plinătatea ei. Avînd la dispoziţie o suprafaţă mai mare de materiale, o bogăţie de culori variate, figurile parcă se mişcă, sînt vii şi apropiate. Frecvent întîlnit este «motivul horei» unde siluete femeieşti sau bărbăteşti fie că se ţin de mînă sau de talie, realizează un ritm armonios, închegat. În ţesăturile româneşti, figura omului poate fi întîlnită pe trei categorii principale de obiecte, fiecare avînd o caracteristică proprie: I. piesele de port (cămăşi şi catrinţe), II. piesele de decoraţie interioară (ştergare, perne, perdele) şi III. scoarţele.*

Imaginea omului în pictura populară. *Chipul omului se întîlneşte în pictura populară pe icoanele pictate pe sticlă şi lemn, pe*

picturile murale ale bisericilor, pe cruci, pe ouă încondeiate, etc. Picturile, în special cele de la bisericile de sat (ţărăneşti) sînt plastice şi variate, mergînd de la reprezentarea eroilor populari de tipul haiducilor, şi ale stăpînilor de turme de oi pînă la reprezentarea ctitorilor de biserici.

Cele mai semnificative rămîn însă crucile de lemn pe care locul predominant îl ocupă mitologia populară. În special în Oltenia este dezvoltată această artă. Motivele de decoraţie mai vechi sînt geometrice, cele mai noi sînt florale iar figurile umane sînt alungite. În general, fantezia umană nu a cunoscut graniţe atunci cînd şi-a exprimat năzuinţele sau visurile în pictură ca de altfel în întreaga artă populară.

Imaginea omului în măştile ţărăneşti. *Măştile au apărut la toate popoarele, cum se crede, o dată cu primii oameni şi s-au păstrat de-alungul vremurilor, îmbogăţindu-se mereu cu noi şi noi forme şi culori.*

Ele redau parcă o lume închipuită, ireală şi totuşi cunoscută şi reală. Ce poate fi mai real decît figura unui urs sau a unei capre chiar dacă la «confecţionarea lor, o contribuţie mare şi-au adus şi materialele artificiale» — piei de oi, scoarţe, veşminte vechi etc.

La noi, măştile sînt cunoscute pe tot cuprinsul ţării, fiecare regiune avînd specificul ei. Ele «recompun» o lume apusă şi înfrumuseţează lumea de azi prin neasemuitul lor şuvoi de imaginaţie populară. Cartea din care am extras cîteva idei principale pare aievea un mic muzeu ţărănesc. Ilustraţiile bogate, alb-negru şi color precum şi explicaţiile te poartă în lumea frumoasă şi curată a satului ţărănesc românesc, lume atît de dragă şi atît de apropiată de noi.

Oricine va citi această carte va avea puternice sentimente de preţuire pentru frumoasa şi durabila artă românească.

R. MIRONOVICI

V. Curticăpeanu, **Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918,** Bucureşti 1968.

Se simţea la noi, încă de multă vreme, necesitatea unei lucrări de sinteză în legătură cu străduinţele de ordin cultural, cu întreaga revoluţie culturală care a avut loc în Patria noastră de-a lungul a şapte decenii, începînd după anul 1848 şi sfîrşind cu marea unire de la 1918. Problema a fost rezolvată prin cartea scrisă de V. Curticăpeanu: Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918. *Materialul, extrem de bogat, este sistematic expus în cele şapte capitole plus o încheiere, un rezumat în limbile engleză, franceză şi rusă, un indice alfabetic (I persoane, II instituţii şi aşezăminte, III ziare şi reviste, IV scrieri), cum şi o hartă cu indicarea tuturor localităţiilor, de pe întreg cuprinsul ţării, în care au activat diferite asociaţii culturale: biblioteci, secţii ale Ligii culturale, depozite de cărţi, tipărituri etc.. În afara textului mai sînt redate o seamă de fotografii şi gravuri etc., care înfăţişează chipuri de oameni, locuri şi aşezăminte şi care au strălucit pe vastul cîmp al culturii româneşti.*

Scopul cărţii este acela «de a cuprinde într-un ansamblu organic evoluţia aşezămintelor culturale ale românilor din monarhia austro-ungară în strînsă legătură cu cele din vechea Românie, începînd din anii imediat următori revoluţiei de la 1848-1849, pînă în anul desăvîrşirii statului român».

În această carte întîlnim, mai întîi, mult material în legătură cu activitatea culturală din Transilvania de sub stăpînirea habsburgică. «Avînd în vedere împrejurările istorice în care s-a desfăşurat fenomenul studiat, lucrarea are în raza sa de cercetare şi aşezămintele întemeiate de tineretul studios din Viena şi Pesta şi, se înţelege, pe cele din vechea Românie».

Lucrarea porneşte de la constatarea că: «pe planul vieţii spirituale sub formă cultă pînă la sfîrşitul secolului XVIII-lea, Biserica a constituit pentru românii supuşi dominaţiei habsburgice singura supapă de respiraţie. În jurul Bisericii şi al mănăstirilor s-a organizat viaţa cărturărească şi artistică şi tot aici au apărut tiparniţele şi s-a dezvoltat şcoala putîndu-se creea premisele pentru mişcarea iluministă de mai tîrziu, cunoscută sub numele de Şcoala Ardeleană, punct de plecare al mişcării culturale româneşti moderne». Ideile şcolii ardelene sînt fermentul care au făcut să crească

întregul aluat al culturii românești de mai tîrziu.

În lupta permanentă cu nobilimea maghiară, românii s-au văzut nevoiți — atît în cuprinsul granițelor proprii, cît și în afara lor, mai cu seamă la Viena și Pesta — să dea naștere unor organisme-asociații cu caracter de luptă național politică-culturală. «În sînul acestora se cultivă limba și literatura românească, istoria și tradițiile de luptă pentru libertate, ele constituind punctul de plecare pentru progresul științelor, literaturii și artei în limba națională».

În jurul lor s-au strîns cercuri largi de elevi, studenți, profesori, preoți, cărturari, chiar și meseriași din sate și orașe. Din aceste cercuri iau ființă acele cabinete de lectură în care se cultiva gustul pentru citit, iar din acestea se nasc casele naționale cu preocupări mai largi, cultural-sportive.

Din 1861 ia ființă asociația culturală «Astra» cu sediul la Sibiu, care, încetul cu încetul, concentrează în jurul ei toată activitatea culturală din Transilvania. Ea coordonează, conduce și îndrumează, în 1914, acțiunea culturală din 3500 de comune cuprinse în 87 de despărțăminte.

Încă din 1862, Astra își organizează și desfășoară activitatea în trei direcții: filologică, istorică și fizică-șt. naturale. După exemplul ei și la intervenția unor factori ardeleni s-a organizat în 1867 și Academia română. În cuvîntarea sa din 1867, Timotei Cipariu vedea o misiune înaltă acestei instituții culturale românești. «Ea va îngriji ca limba românească să scape de jugul despotismului sub care a gemut de secole. Ea va îngriji pentru conservarea unității limbii românești în toate provinciile locuite de români... ea va pune fundament pentru o literatură românească». Ca urmare, apar numeroase reviste și cărți atît în Ardeal cît și în vechea Românie. Între altele apare Enciclopedia română, în trei volume, la care au colaborat oameni de știință de pe tot cuprinsul teritoriului locuit de români.

Asociația Astra a fost prezidată și de unele ilustre figuri, cum au fost: Mitropolitul Andrei Șaguna, Vasile Pop, Iacob Bologa, Timotei Cipariu, George Barițiu, Ioan Micu Moldovanu, Alex. Mocioni, Andrei Bârseanu etc. O adevărată sărbătoare pentru membrii societății. Astra erau congresele sale, — care deveneau congrese naționale. Ele mobilizau zeci de mii de oameni, care participau cu însuflețire la dezbaterile ei. Veneau oameni de pretutindeni — nu numai din Transilvania ci și din vechea Românie, cum și membri ai societăților studențești «Petru Maior» din Pesta și «România Jună» din Viena, ale căror devize erau: «Deșteaptă-te române!», «Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!».

Cu organizarea Academiei române, în 1867, se înnoadă firele culturale din toate provinciile locuite de români. Ea devine, astfel, focarul care, pe de o parte va descoperi și utiliza orice valoare științifică și culturală de pe cuprinsul teritoriilor locuite de români, după cum, pe de alta, va radia lumina și căldura sa culturală pînă la cele mai îndepărtate unghere românești.

Cartea nu pretinde că a spus totul în această problemă de imensă importanță pentru cultura românească; ea dorește să suscite răspunsuri și întrebări. Scrisă cu căldură sufletească, și întocmită științific, acestă carte trebuie citită de orice slujitor al Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. P. MANOLE

Cronica bisericească

A. — Ştiri de peste hotare

De la alianța reformată mondială

În luna septembrie 1970, la Nairobi-Kenya (Africa orientală), s-au unit două alianţe confesionale mondiale. După zece ani de negocieri, Alianţa reformată mondială şi Consiliul congregaţionist internaţional s-au unit pentru a lucra şi a mărturisi împreună. Noua organizaţie numără în lumea întreagă 55 milioane de credincioşi.

Pastorul Eugen Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a fost bucuros să declare că «Douăzeci şi şase de Biserici din Africa sînt astăzi Biserici surori în sînul Alianţei reformate mondiale».

Deschiderea Institutului Ecumenic de la Bossey

Institutul Ecumenic de le Bossey-Geneva şi-a deschis porţile la 15 octombrie 1970 pentru cea de a XIX-a serie de cursanţi care sînt în număr de 50 din toată lumea.

Tematica acestui an universitar (1970/1971) la Bossey este: «Biblia, contestată şi contestatoare».

Prelegerea inaugurală a fost ţinută de pastorul prof. Hans-Ruedi Weber. Printre profesorii invitaţi la Bossey vor fi şi evrei şi musulmani: Moshe Greenberg de la Universitatea ebraică din Ierusalim, Said Ramadan, directorul Centrului islamic din Geneva.

Vor ţinea conferinţe, deasemeni, pastorul Visser't Hooft, pastorul Eugen Carson Blake, secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor ş. a.

Relaţii între Romano-Catolici şi Protestanţi

Pentru prima dată în istoria protestantismului din Belgia, un primat al Bisericii Catolice, cardinalul Suenens, arhiepiscop de Malines-Bruxeles, a fost invitat să vorbească într-o parohie reformată. Cardinalul Suenens a inaugurat, la 29 octombrie 1970, un ciclu de conferinţe organizat de Biserica reformată de Mons. Ciclul de conferinţe se va încheia la 1 decembrie 1970 prin conferinţa filozofului Paul Ricoeur, vechi decan al Facultăţii de Litere şi de Ştiinţe Umane din Paris-Nanterre.

Arhim. NESTOR

Moartea Patriarhului Vasilios al Etiopiei

În ziua de 12 octombrie 1970 a încetat din viaţă la Antis Ampempta, după o îndelungată şi grea suferinţă, Patriarhul Vasilios al Etiopiei.

Născut în anul 1891, Patriarhul Vasilios a fost primul patriarh al Bisericii Etiopiene, după ce acesta şi-a obţinut autonomia, în 1950.

Personalitate marcantă în viaţa Bisericii Etiopiene, Patriarhul Vasilios a depus o rodnică activitate în reorganizarea acestei Biserici. Prin osîrdia sa au fost reorganizate instituţiile de învăţămînt teologic etiopian, la care sute de tineri din toată Africa vin să-şi facă pregătirea teologică.

Patriarhul Vasilios a fost şi un susţinător activ al ecumenismului, luptînd necontenit pentru relaţii frăţeşti între creştini.

La funeraliile fericitului întru pomenire patriarh, care au avut loc în ziua de 14 octombrie a. c., a participat şi Împăratul Etiopiei, Haile Selasie. În memoria înaltului ierarh au fost decretate 12 zile de doliu popular.

Moartea Patriarhului Vasilios al Etiopiei înseamnă o mare pierdere atît pentru Biserica acestei ţări cît şi pentru întreaga Biserică Orientală.

FLORIN ROŞCA

B. — **Arhiepiscopia Iaşilor**

Sesiunea Adunării eparhiale

Expirînd mandatul Adunării eparhiale, constituită în anul 1966, s-a procedat, potrivit statutului pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române, la alegerea noilor membri ai acestui for eparhial deliberativ — clerici şi mireni — pentru o perioadă de 4 ani. Au fost aleşi, în ziua de 22 octombrie 1970, următorii clerici: P. C. Prot. *M. Gheorghiu*, P. C. Prot. *Val. Ghenghea*, P. C. Prot. *A. Roşca*, P. C. vicar administrativ *Sc. Porcescu*, P. C. Prot. *C. Andoni*, P. C. Prot. *T. Rîpă*, P. C. Prot. *I. Pricop*, P. C. *F. Vedeanu*, P. C. inspector bisericesc *T. Bodnar*, P. C. Prot. *I. Moraru*, cum şi următorii mireni: Prof. univ. *Şt. Bîrsănescu*, *Const. Popovici*, Prof. *D. Lucan*, *Octav Dănileanu*, *Const. Diaconescu*, Prof. *Gh. Romândaşu*, poetul *George Lesnea*, Dr. *T. Mardare*, Acad. Prof. Dr. *V. Rîşcanu*, Prof. univ. *N. I. Popa*, Prof. univ. Dr. *Gh. Chipail*, Prof. *Gh. Herghelegiu*, Prof. *T. Melinte*, secretar eparhial *I. Zamfirescu*, Prof. *N. Grigoraş*, Dr. *T. Nandriş*, Dr. *D. Stoleru*, Prof. *Ioan Zbiera*, *Ioan Diaconu* şi Prof. *I. Serafinceanu*.

Noii membri ai Adunării eparhiale au fost convocaţi de către Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în sesiune de constituire şi de lucru pentru ziua de 22 noiembrie 1970, orele 9,30, la reşedinţa mitropolitană din Iaşi.

În catedrala mitropolitană, înainte de începerea lucrărilor, în prezenţa *Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin*, *Prea Sfinţitul Irineu Suceveanul*, episcop-vicar, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a oficiat obişnuitul Te-Deum după care a urmat un Polihroniu pentru Întîistătătorul Bisericii moldovene, pentru conducătorii Patriei noastre şi pentru noii membri ai Adunării eparhiale.

Lucrările sesiunii au avut loc în sala de festivităţi de la Cancelaria mitropolitană.

Au fost de faţă la lucrările sesiunii reprezentanţi ai Departamentului Cultelor, Dl. D. Andronic, inspector principal teritorial, şi Dl. Virgil Manu, revizor contabil principal.

Adresîndu-se noilor membri ai Adunării eparhiale, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit le arată că, la ordinea de zi, cea dintîi chestiune este constituirea acestui for eparhial deliberativ.

După îndeplinirea prevederilor regulamentului pentru funcţionarea organelor deliberative (art. 98-113), I. P. S. Mitropolit Iustin a declarat adunarea legal constituită.

În continuare, s-a procedat la desemnarea biroului definitiv al adunării alegîndu-se trei secretari permanenţi: P. C. Protopop *C. Andoni, George Lesnea* şi *I. Zamfirescu;* s-au ales comisiunile: administrativ-bisericească, culturală, economică şi organizare-validare; au fost delegaţi trei reprezentanţi în Adunarea Naţională Bisericească: P. C. inspector bisericesc *T. Bodnar,* Acad. *V. Rîşcanu,* şi Prof. *N. I. Popa;* s-au ales membrii Consiliului eparhial şi, în sfîrşit, membrii Consistorului eparhial: P. C. Pr. *Mircea Sfichi,* P. C. Pr. *E. Petrescu,* P. C. Pr. *A. Lefter,* şi supleanţi: P. C. Pr. *Gh. Agapie,* şi P. C. Pr. *C. Căliman.*

Luînd cuvîntul, *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin,* în calitatea sa de preşedinte al Adunării eparhiale, a adresat un părintesc salut noilor membri ai acestui for eparhial deliberativ, urîndu-le bun spor în lucrările pe care le au de adus la îndeplinire.

În adunarea cea nouă, a continuat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, sînt unii membri clerici şi mireni care au lucrat şi în vechea adunare. Aceştia, fără îndoială, cunosc modul de lucru de la Arhiepiscopia Iaşilor. Acei care au intrat pentru prima dată în acest for deliberativ vor cunoaşte, în curînd, că toate strădaniile pe care le depune Arhiepiscopia noastră, toate acţiunile care se urzesc şi se împlinesc în această de Dumnezeu păzită eparhie au ca ţel, pe de o parte, buna îndrumare a dreptcredincioşilor creştini, iar pe de alta, apărarea păcii şi a ordinei sociale întemeiată pe dreptate; totul urmăreşte slava Bisericii noastre şi propăşirea poporului nostru.

Clericii şi credincioşii ortodocşi slujesc, se ştie, şi se închină lui Dumnezeu. Ei, în acelaşi timp, lucrează cu hărnicie pilduitoare, pentru umanizarea omului, pentru desăvîrşirea sa materială şi spirituală. Biserica strămoşească se află alături de poporul nostru călăuzit de vrednicii săi conducători spre o viaţă mai bună şi mai frumoasă, spre statornicirea relaţiilor de bunăînţelegere şi pace între oameni şi, peste tot, în lume.

Continuînd, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a amintit că în anul de sfîrşitul căruia ne apropiem noi toţi am văzut şi vedem fapte de o deosebită importanţă pentru viaţa poporului nostru. De pildă, participarea preşedintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceauşescu, la sesiunea jubiliară a Organizaţiei Naţiunilor Unite şi cuvîntarea în care sînt expuse principiile politicii externe a poporului român sînt strălucite misiuni de pace larg apreciate de opinia publică mondială. Cuvîntarea rostită de preşedintele nostru la tribuna O. N. U., din care desprindem, doar această frază: «România va milita întotdeauna neobosit şi ferm pentru înfăptuirea idealurilor de pace, progres şi colaborare ale umanităţii, pentru afirmarea şi respectarea tuturor principiilor care stau la baza bunei convieţuiri internaţionale», a avut un răsunător ecou în toată lumea.

Unul după altul, a adăugat, apoi, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, tratatele de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală încheiate în vara acestui an de ţara noastră cu ţările vecine — Uniunea Sovietică, Polonia şi Bulgaria — pun în lumină vie faptul că popoarele care fac parte din familia socialistă au ca ideal comun pacea. Ceea ce s-a remarcat în mod cu totul deosebit, tratatele încheiate nu sînt simple acte de cancelarie ci hotărîri aşteptate cu mare interes de masele populare din ţările socialiste. Fără îndoială, aceste tratate înscriu, cu fiecare zi ce trece, roade tot mai bogate în efortul de statornicire a unui climat de bunăînţelegere şi frăţietate.

Cum prea bine se cunoaşte, anul 1970 a adus pentru poporul nostru şi unele situaţii cu urmări dramatice. Inundaţiile din unele regiuni ale ţării au pricinuit pagube mai mari — în afară de victime omeneşti — decît cel de al doilea război mondial. Prilejul acesta dureros a reliefat solidaritatea întregului nostru popor. Toţi fiii Patriei noastre însufleţiţi de simţăminte adînci umane au contribuit cu bani, îmbrăcăminte şi alimente la tămăduirea rănilor pricinuite de revărsarea apelor.

Numeroase state, numeroase organizaţii de peste hotare, foarte mulţi prieteni din diferite ţări ai poporului nostru au trimis, în numele sentimentelor de solidaritate umană, ajutoare spre a fi distribuite sinistraţilor. S-a văzut, cu acest prilej dramatic din istoria ţării noastre că poporul român se bucură de preţuire şi stimă în întreaga lume.

Biserica Ortodoxă Română, a adăugat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit

Iustin, călăuzită de dumnezeiasca învățătură a Mîntuitorului Hristos, a adus o importantă contribuție la vindecarea rănilor pricinuite de inundații. Numai protopopiatele, mănăstirile, parohiile, preoții, călugării și salariații bisericești din Arhiepiscopia Iașilor au contribuit cu peste 3.200.000 lei pentru ajutorarea celor loviți de urgia apelor.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a amintit, în continuare, membrilor Adunării eparhiale că, personal, în lunile iulie și august, a vizitat zece țări — Elveția, Canada, S. U. A., Belgia, Olanda, Marea Britanie, Danemarca, Suedia, Norvegia, R. F. G., — spre a aduce mulțumiri Bisericilor creștine, asociațiilor religioase creștine și unor culte necreștine pentru că au fost alături de poporul nostru în ceasurile de grele încercări prin care a trecut. Recolta călătoriei, a spus Înalt Prea Sfințitul, a fost rodnică. S-au acordat sume de bani pentru ajutorarea sinistraților și s-au constituit, în diferite țări, comitete pentru colectarea de noi ajutoare deoarece rănile pricinuite economiei noastre naționale, orașelor, satelor, cîmpiilor și multor locuitori ai țării au fost atît de mari.

Ca totdeauna în trecutul ei, Biserica Ortodoxă Română a stat, cu pilda și cu îndemnul, alături de cei care au nevoie de sprijin. Ea a înțeles, acum, mai mult ca oricînd, că trebuie să slujească omul, viața. Fiind biserică în stat, desfășurîndu-și activitatea pe teritoriul moșilor și strămoșilor, în mijlocul poporului ea stăruie necontenit în lucrarea de sprijinire a tuturor eforturilor pe care le fac vrednicii noștri conducători pentru bine și dreptate pentru triumful vieții asupra morții, pentru pace și bunăvoire în lume. Clericii și credincioșii dreptmăritori ai Bisericii, a încheiat Înalt Prea Sfințitul cuvîntarea, muncesc tot mai stăruitor pentru propășirea și înflorirea Patriei, pentru dreptate și bună stare, pentru pace în toată lumea, deplin convinși că sînt în slujba omului și a binelui.

S-a trecut apoi la expunerea de către consilierii administrativi a rapoartelor de activitate pe anul 1969 : P. C. Pr. *T. Irimia* — secția administrativ-bisericească, P. C. Diac. *T. Meleșcan* — secția culturală și P. C. Pr. *D. Hadîrcă* — secția economică. În continuare, P. C. Pr. *D. Hadîrcă* a expus proiectul de plan financiar pe anul 1971. După expunere, rapoartele au fost predate comisiilor pentru a fi examinate, apoi ședința plenară s-a suspendat. La reluarea lucrărilor în plenul adunării, P. C. Prot. *M. Gheorghiu,* pentru secția administrativ-bisericească, P. C. inspector bisericesc *T. Bodnar* pentru secția culturală și P. C. Prot. *I. Moraru* pentru secția economică, au citit procesele verbale prin care s-a luat act de munca și realizările anului 1969.

Au luat, în sfîrșit, cuvîntul pe marginea rapoartelor de activitate următorii membri ai Adunării eparhiale: *Dl. George Lesnea,* în cîteva versuri, a evocat realizările însemnate de la reședința mitropolitană și din Arhiepiscopia Iașilor ; D-sa a rugat, în continuare, să se ia în studiu eventualitatea unor lucrări de restaurare la biserica Dobrovăț. Dl. Prof. Dr. *Gh. Chipail* a amintit că în ziua de 5 martie 1970, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a împlinit șaizeci de ani, apoi s-a referit la multilaterala activitate chiriarhală a Întîistătătorului Bisericii moldovene, la strădaniile sale pentru tot ceea ce este bun și uman, la munca sa necontenită pentru apărarea păcii. Dl. Prof. *N. I. Popa* a remarcat că rapoartele de activitate, care au fost expuse, pun în lumină faptul că Biserica, prin clerici și credincioși, este alături de popor. D-sa consideră că strădaniile Bisericii Ortodoxe Române pentru înțelegere cu celelalte Biserici și Confesiuni creștine, cum și pentru apărarea păcii sînt strădanii profund umane. P. C. inspector bisericesc *T. Bodnar* a spus că rapoartele de activitate amintesc, doar, sumar ceea ce s-a înfăptuit în Arhiepiscopia Iașilor, în anul 1969. Se știe, a adăugat P. C. Sa, că la Centrul eparhial se lucrează cu elan și necontenită hărnicie sub îndrumarea și neîncetata veghere a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin. În continuare a amintit că s-au acordat de la Centrul eparhial importante dotații pentru construcții și reparații de biserici, pentru tipografie, seminarul teologic etc. Dl. Prof. *Șt. Bîrsănescu* a subliniat că activitatea de la Centrul eparhial și din Arhiepiscopia Iașilor este rodnică și impunătoare. D-sa a spus că, în mai multe rînduri, atît în țară cît și peste hotare, a avut ocazia să asculte unele frumoase aprecieri în legătură cu minunatele biserici și mănăstiri moldovenești — monumente istorice — și cu remarcabila personalitate a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, om de concepție și de realizări practice.

Încheindu-se discuțiile, membrii Adunării eparhiale au aprobat rapoartele de activitate și planul financiar pe anul 1971.

Pentru a exprima sentimentele membrilor adunării de aleasă cinstire faţă de conducătorii Patriei noastre, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin propune şi adunarea aprobă să se expedieze telegrame: D-lui *Nicolae Ceauşescu*, Preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, D-lui *Ion Gh. Maurer*, preşedintele Consiliului de Miniştri şi D-lui *D. Dogaru,* preşedintele Departamentului Cultelor. S-a propus expedierea unei telegrame şi *Prea Fericitului Părinte Iustinian,* Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, încredinţîndu-l că preoţii şi credincioşii din Arhiepiscopia Iaşilor îşi vor îndeplini cu cinste îndatoririle. Totodată, s-au expediat telegrame Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii arătîndu-se că, alături de poporul român, toţi fiii Bisericii Ortodoxe Române — clerici şi mireni — vor activa pentru apărarea păcii, cum şi D-lui *Pompiliu Macovei,* preşedintele C. S. C. A. mulţumindu-i pentru atenţia arătată monumentelor istorice bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a mulţumit celor care au luat cuvîntul, în cadrul discuţiilor pe marginea rapoartelor şi întregului centru eparhial pentru activitatea desfăşurată.

La orele 14,30, Consiliul eparhial a oferit celor prezenţi o agapă.

P.

Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1970

Ultimile conferinţe preoţeşti orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru anul 1970, au avut loc în Arhiepiscopia Iaşilor, în zilele de 24, 25, 26 şi 27 noiembrie, după cum urmează:

Marţi 24 noiembrie 1970 la Protopopiatele Iaşi, Rădăuţi
Miercuri 25 „ „ „ Paşcani, Suceava, Dorohoi
Joi 26 „ „ „ Fălticeni, Piatra Neamţ
Vineri 27 „ „ „ Hîrlău, Botoşani, Tg. Neamţ, Cîmpulung.

Tema acestor Conferinţe, a fost: «*Ecumenismul creştin. Elemente constitutive. Perspective şi obstacole*».

Conferinţele au fost prezidate de delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin: P. S. Irineu Suceveanul, Episcop vicar la Protopopiatul Cîmpulung; P. C. Pr. Sc. Porcescu, vicar administrativ la Protopopiatele Iaşi şi Fălticeni; P. C. Teodor Irimia, consilier administrativ la Protopopiatele: Dorohoi şi Hîrlău; P. C. Diac. Tiberiu Meleşcan — consilier administrativ la Protopopiatele: Rădăuţi, Paşcani şi Botoşani: P. C. Pr. Th. Bodnar, inspector bisericesc la Protopopiatele: Suceava, Piatra Neamţ şi Tg. Neamţ.

Deschizînd lucrările conferinţelor, delegaţii I. P. S. Mitropolit s-au referit la diverse fapte şi evenimente mai importante social politice şi bisericeşti din ţara noastră şi de peste hotare. Ei au subliniat însemnătatea vizitelor conducătorilor ţării noastre peste hotare în Franţa, Austria, S. U. A., Anglia, Belgia, R. D. G. etc. În mod deosebit, s-a scos în evidenţă Sesiunea jubiliară O. N. U., prilejuită de împlinirea unui sfert de veac de existenţă, sesiune la care a luat parte şi o delegaţie a ţării noastre în frunte cu Dl. N. Ceauşescu, Preşedintele Consiliului de Stat.

De asemenea, delegaţii I. P. S. Mitropolit au amintit în cuvîntul lor şi de vizitele făcute de conducătorii altor state în ţara noastră, cu care prilej au fost semnate o serie de tratate care urmăresc întărirea prieteniei între popoare şi extinderea colaborării internaţionale.

Lucrările cu tema aprobată au fost susţinute de următorii preoţi: P. C. Pr. A. Costache la Iaşi; P. C. Pr. M. Ciobanu la Botoşani; P. C. Pr. Trifon Pînzaru la Suceava; P. C. Pr. V. Săcăleanu la Fălticeni; P. C. Pr. C. Sava la Cîmpulung; P. C. Pr. D. Filipescu la Protopopiatul Rădăuţi; P. C. Pr. N. Alexa la Protopopiatul Hîrlău; P. C. Pr. I. Hreamătă la Protopopiatul Paşcani; P. C. Pr. Z. Arnăutu la Protopopiatul Dorohoi; P. C. Pr. I. Munteanu la Protopopiatul Piatra Neamţ.

Vorbitorii au scos în evidenţă faptul că B. O. R., prin Întîistătătorii ei, depune eforturi mari pentru refacerea unităţii creştine îmbinînd preocupările sale ecumenice cu problemele actuale ale lumii contemporane: pacea, ajuto-

rarea ţărilor slab dezvoltate, lichidarea analfabetismului, securitatea europeană, stingerea focarelor de război etc. De asemenea, s-a vorbit despre poziţia Bisericii Ortodoxe Române în Mişcarea Ecumenică şi despre raporturile dintre culte în Republica Socialistă România, care, cu fiecare zi ce trece, sînt tot mai bune.

În încheiere, conferenţiarii s-au referit la mişcarea Bisericilor de a sluji omenirea precum şi la îndatoririle preoţimii Bisericii noastre de a sădi în sufletele şi inimile credincioşilor simţăminte de dragoste şi frăţietate.

În partea a doua a conferinţelor s-au făcut diverse comunicări în legătură cu activitatea pastorală a slujitorilor bisericeşti, reamintindu-li-se unele îndatoriri legate de lucrările agricole de toamnă (strîngerea recoltei de pe cîmp, terminarea însămînţărilor, asigurarea recoltei viitoare etc.).

Tot cu acest prilej, s-a amintit preoţilor că trebuie să se aboneze la cît mai multe publicaţii în vederea îmbogăţirii lor cu diverse cunoştinţe, să asculte şi să popularizeze recomandările autorităţilor locale şi de Stat, privind înfrumuseţarea satelor, construcţiile, sănătatea publică etc. păstrarea în bune condiţiuni a arhivelor parohiale, procurarea cărţilor potrivite pentru bibliotecile din parohiile lor.

Biserica Galata-Iaşi

Aşezată pe una din cele şapte coline care de veacuri străjuiesc oraşul Iaşi, biserica Galata, zidită în anul 1584 de domnitorul Petru Şchiopul, a îmbrăcat din nou haină de sărbătoare.

În ultimii ani, cu sprijinul masiv al statului, la biserica Galata s-au efectuat mari lucrări de restaurare.

Încheindu-se aceste lucrări, în ziua de 8 noiembrie a. c., biserica Galata a fost sfinţită de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

După ce a binecuvîntat soborul de preoţi şi diaconi şi pe credincioşii ieşiţi întru întîmpinarea sa, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a intrat în biserică unde a fost îmbrăcat în ornatele arhiereşti, apoi a început săvîrşirea slujbei de sfinţire a bisericii. În continuare, I. P. S. Mitropolit a săvîrşit Sfînta Liturghie.

După otpust, P. C. Pr. Ioan Cîrciuleanu, parohul bisericii Galata, a făcut o scurtă dare de seamă în legătură cu istoricul acestei biserici care, acum, şi-a recăpătat frumuseţea şi măreţia de odinioară. Încheind cuvîntul său, P. C. paroh a mulţumit I. P. S. Mitropolit Iustin pentru ajutorul dat în vederea terminării acestor lucrări, Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat precum şi autorităţilor locale pentru larga înţelegere arătată.

A luat apoi cuvîntul Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin care a arătat că această biserică nou sfinţită este un locaş de închinare pe care «Tatăl îl zideşte, Fiul îl întăreşte, iar Sfîntul Duh îl aşează în categoria locaşurilor de cult». Această biserică este unul din cele mai importante monumente ale poporului nostru, deoarece, pe lîngă elementele arhitecturale create în decursul timpului de meşterii moldoveni, au fost adoptate şi elemente de arhitectură provenite din Muntenia şi Transilvania, întruchipînd, astfel, o sinteză a spiritului creator românesc.

În continuare, Înalt Prea Sfinţia Sa a adus mulţumiri conducerii statului nostru pentru grija pe care o acordă tezaurului istoric cultural moştenit de la înaintaşii noştri, prin acţiunea de restaurare a monumentelor istorice de artă bisericească, arătînd că la Galata pentru efectuarea acestor lucrări s-au cheltuit mai multe milioane de lei.

I. P. S. Mitropolit a mulţumit, de asemenea, Departamentului Cultelor şi autorităţilor locale pentru sprijinul acordat.

Încheind, Înalt Prea Sfinţia Sa a mulţumit celor prezenţi pentru participare la această festivitate, apoi a adresat un călduros şi părintesc îndemn tuturor credincioşilor de a munci cu dragoste şi avînt patriotic, fiecare la locul său, pentru înflorirea patriei noastre scumpe.

Cu aceasta festivitatea a luat sfîrşit.

R. MIRONOVICI

Biserica din parohia Copălău, judeţul Botoşani

Duminică 13 septembrie 1970 a avut loc solemnitatea binecuvîntării bisericii din parohia Copălău, în urma reparaţiei exterioare şi a picturii din interior, efectuate prin contribuţia credincioşilor şi cu ajutorul acordat de Sf. Mitropolie Iaşi.

Slujba s-a oficiat de către P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, înconjurat de un sobor de preoţi.

După oficierea Sf. Liturghii în cadrul căreia s-a săvîrşit şi hirotonirea unui tînăr candidat în preot, P. C. paroh T. Ţigănoiu a prezentat o dare de seamă scoţînd în evidenţă contribuţia credincioşilor la realizarea lucrărilor de reparaţii, ajutorul dat de Sf. Mitropolie Iaşi şi sprijinul autorităţilor locale pentru reuşita acestor lucrări. P. C. Sa a adus mulţumiri I. P. S. Mitropolit Iustin pentru ajutorul acordat, P. S. Episcop vicar Irineu, care a binevoit să oficieze această slujbă, precum şi tuturor credincioşilor pentru contribuţia şi dragostea arătată cu acest prilej, ca şi autorităţilor locale pentru sprijinul dat la această operă de înfrumuseţare a satului şi a parohiei.

P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul, în predica pe care a rostit-o ca o încununare a frumoaselor momente din viaţa parohiei, a scos în evidenţă porunca dragostei creştine care s-a dovedit şi cu prilejul acestei lucrări de reînnoire a bisericii din satul Copălău, cu meleaguri frumoase şi cu un locaş măreţ ca o catedrală. Pentru sărbătoarea de azi, a spus P. S. Sa, se potrivesc cuvintele din cîntarea Bisericii: «aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa». Numită şi Dumineca înaintea Înălţării Sf. Cruci, sărbătoarea de astăzi ne aduce aminte de jertfa Mîntuitorului şi de dragostea Sa nemărginită pentru neamul omenesc precum şi de dragostea ce trebuie să o avem noi faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele nostru. Porunca dragostei este nu numai legea de temelie a credinţei creştine, ci o necesitate vitală a relaţiilor dintre oameni făcînd să răsară roadele bunei înţelegeri, a prieteniei şi a păcii între oameni şi între popoare.

Precum soarele dă viaţă şi frumuseţe pămîntului, fără de care el ar deveni un sloi de ghiaţă, tot astfel şi dragostea face ca viaţa oamenilor să devină fericită şi plină de roadele progresului şi ale civilizaţiei.

P. S. Sa a îndemnat pe toţi credincioşii ca, în numele dragostei creştine, să depună toate eforturile şi toată munca lor pentru înflorirea Patriei noastre, pentru biruinţa păcii în lume.

În încheiere, P. S. Sa a adus mulţumiri P. C. Pr. paroh T. Ţigănoiu şi credincioşilor pentru activitatea depusă, împărtăşindu-le tuturor arhiereasca binecuvîntare a I. P. S. Mitropolit Iustin. A adus mulţumiri Departamentului Cultelor prin D-l Inspector al judeţului Botoşani, V. Hojbotă şi autorităţilor locale de stat pentru sprijinul acordat la săvîrşirea acestor lucrări.

Slujba s-a încheiat cu un polihroniu pentru conducătorii Bisericii, pentru conducătorii Patriei şi pentru toţi credincioşii prezenţi.

Această zi va rămîne neuitată în viaţa parohiei şi a tuturor credincioşilor.

Pr. N. SCRIBAN

Biserica din satul Săcăreşti, comuna Cucuteni, judeţul Iaşi

Duminică 1 noiembrie 1970, Prea Sfinţitul Episcop vicar Irineu Suceveanul a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii din satul Săcăreşti — comuna Cucuteni, judeţul Iaşi.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, P. C. Preot paroh V. Dimitriu, luînd cuvîntul, a făcut o scurtă dare de seamă în legătură cu biserica nouă a parohiei. Vorbitorul a arătat că satul Săcăreşti, potrivit vechilor hrisoave şi cronici, datează de prin secolul al XVIII-lea. Locuitorii săi, oameni de omenie, harnici, gospodari au făcut cu timpul din satul lor o grădină înfloritoare. Acum, după mai mulţi ani, s-a terminat şi biserica împodobită cu o sculptură şi cu o pictură vie şi plăcută.

P. C. paroh a mulţumit, în continuare, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, Departamentului Cultelor, pentru dotaţiile şi ajutoarele acordate, precum şi autorităţilor locale pentru înţelegerea arătată.

In încheiere, părintele paroh a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop vicar, Irineu Suceveanul, pentru prezenţa sa la această solemnitate, fraţilor împreună slujitori, comitetului şi consiliului parohial precum şi tuturor credincioşilor prezenţi la această sărbătoare.

În cuvîntarea pe care a rostit-o, Prea Sfinţitul Irineu s-a referit la biserica, locaş de închinare, locaş unde se poate dobîndi mîntuirea prin harul sfinţitor al Duhului Sfînt şi al Sfintelor Taine.

În continuare, Prea Sfinţia Sa a făcut îndemnul să se păstreze neştirbită unitatea Bisericii noastre strămoşeşti şi a amintit de sarcinile ce revin tuturor de a contribui la strîngerea recoltelor de pe ogoare şi, în general, la terminarea la timp a lucrărilor agricole de toamnă.

Încheind, Prea Sfinţitul Episcop vicar Irineu Suceveanul a mulţumit Departamentului Cultelor, organelor locale pentru sprijinul şi ajutorul acordat, P. P. C. C. preoţi: V. Dimitriu şi I. Corcodel (fost paroh), precum şi enoriaşilor care prin munca lor au contribuit la ridicarea şi înfrumuseţarea acestei biserici. Transmiţînd tuturor arhiereşti binecuvîntări din partea I. P. S. Mitropolit Iustin, această festivitate a luat sfîrşit.

R. MIRONOVICI

Corul Bisericii «Adormirea Maicii Domnului» din Fălticeni a împlinit 40 de ani de existenţă

La 1 decembrie 1930, cîţiva tineri entuziaşti, din îndemnul scriitorului folclorist, Artur Gorovei, au pus bazele unui cor mixt în oraşul Fălticeni, care avea să cînte la sfînta Liturghie în Biserica Adormirea Maicii Domnului din acel oraş şi să ia parte la diferite manifestări culturale, îndeosebi, cu muzică populară românească.

Această formaţie de amatori, s-a numit, la început, Societatea Corală Română «Nicu Gane»; ea a fost sprijinită şi încurajată, mai pe urmă, de intelectuali din Fălticeni.

Societatea şi-a pierdut, cu vremea, fiinţa juridică dar corul ei a rămas şi continuă să cînte şi astăzi în biserica «Adormirea» din Fălticeni. Cîteva din elementele sale — albite de vreme — sînt cele de acum 40 de ani, cărora li s-au alăturat, cu timpul, şi alţi amatori de muzică religioasă.

Important este faptul că acelaşi dirijor instruieşte şi conduce corul de la început şi pînă azi. Tînărul student în matematici, care, cu patru decenii în urmă, luase asupra sa dirijarea corului, a devenit astăzi bătrînul şi veneratul profesor-pensionar, Sorin Gorovei; el este fiul folcloristului de la Revista «Şezătoarea» care, în decembrie 1930, iniţiase înfiinţarea Societăţii Corale Nicu Gane.

Pr. ILIE GHEORGHIŢĂ

†

Preotul Ioan Remezescu

În ultimul ceas al zilei de 23 octombrie 1970, s-a stins din viaţă Preotul Ioan Remezescu, slujitor la capela cimitirului Eternitatea din Iaşi.

El s-a născut la 4 decembrie 1904, în satul Sestaci. De la tatăl său, Diaconul Leon Remezescu, a primit încă de mic pregătirea pentru preoţie.

După terminarea şcolii primare, din satul natal, părinţii l-au dat la Seminarul teologic pe care l-a absolvit în 1925. A urmat apoi cursurile Facultăţii de Teologie care l-a proclamat licenţiat în 1929 ; tot în acelaşi an, a absolvit şi cursurile Seminarului pedagogic universitar.

Căsătorindu-se, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Ciutuleşti în ziua de 7 iulie 1929, pe care a păstorit-o timp de 14 ani, lăsînd în urmă o monumentală biserică, ridicată cu contribuţia enoriaşilor.

În anul 1940-1941, regretatul I. Remezescu a funcţionat ca preot la parohia Sf. Ioan din Tg. Ocna, judeţul Bacău, iar în anii 1944-1947, la parohiile Fărcăşeşti, judeţul Gorj şi Sf. Nicolae din Tg. Jiu.

De la 1 octombrie 1947 şi pînă la data decesului, el a fost preot la biserica Sf. Gheorghe — Capela cimitirului Eternitatea din Iaşi, de care s-a ocupat cu deosebită atenţie.

Înzestrat cu o ascuţită inteligenţă şi avînd o bună pregătire teologică, Preotul Ioan Remezescu, în cei 41 de ani de preoţie, a desfăşurat o bogată şi variată activitate preoţească, cu modestie hărnicie şi devotament. Bun chivernisitor al harului preoţiei şi al treburilor gospodăreşti, el a fost şi un pilduitor tată de familie, un bun confrate al preoţilor, un prieten al semenilor şi un vrednic fiu al poporului.

El şi-a făcut datoria cu demnitate atît ca preot cît şi ca : secretar de protoierie, subprotopop administrativ, preşedinte de cerc pastoral, membru în Consistoriul Eparhial şi apărător bisericesc pe lîngă Consistoriul Eparhial.

Mai mulţi ani a funcţionat ca profesor la diferite şcoli.

Pe linie obştească, decedatul a desfăşurat o frumoasă activitate în comitetul pentru apărarea păcii.

Apreciindu-i munca şi buna sa pregătire, autoritatea bisericească i-a acordat, rînd pe rînd, toate distincţiile onorifice preoţeşti, inclusiv pe aceea de iconom stavrofor.

În ziua de 24 octombrie 1970, corpul neînsufleţit al Preotului Ioan Remezescu a fost depus în Capela Cimitirului Eternitatea. În ziua de 27 octombrie a. c., Sf. Liturghie a fost săvîrşită de un sobor de preoţi din Iaşi. Începînd de la orele 13, în aceeaşi zi, în faţa membrilor familiei, a clerului ieşan şi a unui număr mare de credincioşi, slujba înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ ; corul cîntăreţilor din Iaşi a dat răspunsurile.

La slujba înmormîntării au vorbit: P. C. Pr. Scarlat Porcescu, care a scos în evidenţă însuşirile deosebite şi meritele regretatului preot, după care a adus familiei îndurerate cuvîntul părintesc de mîngîiere al I. P. S. Mitropolit Iustin. Preotul Ioan Loghin Ţurcanu a schiţat biografia decedatului, reliefînd devotamentul său şi rîvna sa preoţească.

Preotul Gavriil Niculiţă a evocat anii de studenţie, subliniind că I. Remezescu a fost un bun şi prietenos coleg, un sîrguincios student.

La agapa de pomenire a vorbit Preotul Constantin Nonea care s-a referit la momente şi fapte din viaţa decedatului cum şi la activitatea sa pastorală.

Pr. IOAN LOGHIN ŢURCANU

†

Preotul Aurel Vlad

In ziua de 12 noiembrie a. c., a încetat din viaţă, în urma unei grele suferinţe, Preotul Aurel Vlad de la parohia «Sf. Apostoli Petru şi Pavel»-Hangu, judeţul Neamţ, mult iubit şi preţuit pe frumoasa Vale a Bistriţei, în pitoreasca zonă a lacului Bicaz.

Născut la 19 ianuarie 1909, la Holda-Broşteni, din părinţi învăţători, nepot al vestitului cărturar nemţean Gh. T. Kirileanu, tînărul Aurel Vlad urmează cursurile şcolii din Ceahlău şi Seminarului teologic din Huşi, obţinînd diploma de absolvent în iunie 1928. Pentru purtarea sa frumoasă şi pentru rîvna sa la învăţătură, conducerea seminarului îi încredinţează postul de pedagog, funcţie în care rămîne pînă la data de 1 decembrie 1934, cînd este hirotonit preot pe seama parohiei Stănileşti.

Locurile natale îl recheamă şi, astfel, la 1 decembrie 1940, este transferat în actuala parohie «Sf. Apostoli Petru şi Pavel»-Hangu, pe care o păstoreşte pînă în ultima clipă a vieţii sale.

În activitatea pastorală, regretatul preot s-a distins printr-o comportare aleasă, prin convingere sacerdotală, prin calităţi de liturghisitor şi prin rîvnă pentru unitatea enoriaşilor săi. A fost, totodată, colecţionar de cărţi şi reviste, de folclor şi muzică şi un priceput organizator şi un bun lucrător în treburi gospodăreşti.

Slujba prohodirii a fost oficiată în ziua de 14 noiembrie a. c. de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Ioan Pricop, care a şi rostit necrologul, scoţînd în relief calităţile defunctului preot şi transmiţînd sincere condoleanţe familiei îndurerate.

O numeroasă asistenţă l-a condus pînă la mormînt, plîngînd pe cel ce le-a fost, timp de trei decenii, păstor iubit.

Prot. IOAN PRICOP

C. — Episcopia Romanului şi Huşilor

Sesiunea Adunării eparhiale

În ziua de 22 noiembrie a. c., a avut loc la Episcopia Romanului şi Huşilor, sesiunea Adunării eparhiale.

După oficierea Te-Deumului, în Catedrala episcopală, de către un sobor de preoţi, condus de P. C. Preot *Nichifor Barcaru,* vicar administrativ, membrii Adunării eparhiale au trecut în sala de şedinţe, unde după constituirea legală a noii adunări aleasă la 22 octombrie 1970, au fost expuse dările de seamă privind activitatea desfăşurată în anul 1969.

La orele 9, P. S. *Episcop Partenie,* condus în sala de şedinţe de către un grup de preoţi, luînd cuvîntul a spus între altele: «Anul acesta, expirînd mandatul membrilor aleşi acum patru ani, în conformitate cu Statutul Bisericii Ortodoxe Române şi cu regulamentul de alegere şi constituire a organelor deliberative a Bisericii noastre, am dat cuvenitele dispoziţiuni legale pentru alegerea de noi membri în forurile de conducere ale eparhiei, alegeri care au avut loc în ziua de 22 octombrie a. c.

Ca urmare, ne aflăm astăzi în această şedinţă de constituire şi de inaugurare a lucrărilor acestui for, pe o perioadă de patru ani, avînd a ne ocupa de problemele care privesc viaţa administrativă, culturală şi economică a Eparhiei noastre, în conformitate cu legile şi dispoziţiunile în vigoare.

Actuala lege de organizare bisericească are la bază principiul participării credincioşilor mireni în proporţie de 2/3, faţă de 1/3 clerici în forurile de conducere. Participarea credincioşilor la conducerea Bisericii este o practică străveche, datînd chiar de pe timpul Sf. Apostoli.

Ca propovăduitoare a adevărurilor evanghelice de iubire şi pace între oameni, de unire şi înfrăţire, Biserica noastră îşi îndeplineşte propria ei misiune divină, colaborînd cu toată rîvna la marea operă de prefacere socială, care se înfăptuieşte în ţara noastră pentru o viaţă de pace şi progres, fără frică de războaie şi înrobire.

De aceea, ca noi aleşi în acest for deliberativ care se ocupă de problemele administrative, culturale şi economice ale eparhiei, sîntem încredinţaţi că în perioada celor patru ani de împreună lucrare, perioadă ce o inaugurăm astăzi, veţi pune toată priceperea şi sîrguinţa pentru promovarea vieţii bisericeşti a acestei eparhii în toate sectoarele ei de activitate».

În încheiere P. S. Episcop Partenie şi-a îndreptat gîndul către conducerea Patriei noastre, Republica Socialistă România, în frunte cu neobositul luptător pentru prosperitatea ţării, Domnul N. Ceauşescu, preşedintele Consiliului de Stat, căruia îi datorăm toată dragostea şi devotamentul nostru, ca reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române şi cetăţeni conştienţi ai vremurilor istorice pe care le trăim.

De asemenea, P. S. Sa şi-a exprimat sentimentele, cele mai sincere de respect şi veneraţie pentru Prea Fericitul Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi pentru Departamentului Cultelor.

Trecîndu-se la ordinea de zi, s-a procedat la aducerea la îndeplinire a formelor legale pentru constituirea noii Adunări eparhiale şi anume: desemnarea a doi secretari pentru întocmirea procesului verbal, apelul nominal şi prezentarea mandatelor noilor aleşi, constituirea comisiilor de validare, prezentarea rapoartelor privind validarea noilor alegeri, desemnarea secretarului

general al adunării şi alegerea delegaţilor în Adunarea Naţională Bisericească a membrilor Consiliului Eparhial şi ai Consistoriului Eparhial.

Cu aceasta, P. S. Episcop a declarat legal constituită noua Adunare eparhială pe anii 1970-1974, după care s-a luat o pauză.

La redeschidere, P. S. Episcop Partenie, ca preşedinte, a propus şi adunarea a aprobat, completarea biroului în persoana P. C. preot N. Vascan, ca secretar general şi a domnilor T. Hălăucescu şi V. Mancaş, ca bărbaţi de încredere.

S-a trecut, după aceea, la rapoartele generale privind activitatea pe secţiuni, desfăşurată în cadrul Eparhiei, în cursul anului 1969.

P. C. Preot *Nicolae Toderici,* consilier administrativ, la secţia bisericească, în darea de seamă prezentată, a reliefat faptul că activitatea bisericească în eparhia Romanului şi Huşilor în cursul anului 1969, s-a soldat cu rezultate satisfăcătoare.

Întregul corp clerical al Episcopiei Romanului şi Huşilor a slujit cu devotament Biserica şi pe credincioşii ei, şi în acelaşi timp, a sprijinit toate iniţiativele conducerii noastre de Stat, menite să ducă la prosperitatea întregului nostru popor.

Centrul eparhial a dat toate directivele unităţilor în subordine, protoierii şi parohii, rezolvînd diferite probleme în cadrul şedinţelor permanenţei Consiliului Eparhial.

Disciplina clerului în această perioadă de timp a fost la înălţime aşa cum o confirmă lipsa de pe rol a proceselor de la Consistoriul Eparhial şi de la cele protopopeşti.

În continuare, P. C. Preot *Constantin Platon,* consilier administrativ, a expus darea de seamă privind situaţia economică a Eparhiei în anul 1969.

P. C. Sa a arătat că parohiile din întreg cuprinsul Eparhiei au administrat un patrimoniu important de bunuri mobile şi imobile: terenuri, construcţii, imobile şi obiecte de inventar.

În încheiere, vorbitorul a adus mulţumiri conducerii noastre de stat pentru acordarea fondurilor necesare salarizării clerului şi restaurării monumentelor istorice bisericeşti.

Ultimul dintre rapoartele de activitate a fost susţinut de P. C. Preot *Ermil Bărbieru,* inspector eparhial. P. C. Sa s-a referit la grija preoţimii pentru menţinerea în bună stare a locaşurilor de cult din Eparhie, aşa cum o dovedesc cele 34 de biserici reparate şi redeschise de P. S. Episcop Partenie şi delegaţii Prea Sfinţiei Sale.

Din cuprinsul raportului a rezultat, de asemenea, preocuparea continuă a preoţimei pentru pregătirea sa profesională.

Rapoartele expuse au fost înmînate comisiilor spre a fi analizate şi studiate cu toată atenţia. Rînd pe rînd, PP. CC. Preoţi: *Constantin Mardare, Gh. Popa* şi *D. Petrea*-Bîrlad au citit referatele cu privire la rapoartele expuse după care au avut loc discuţii în legătură cu dările de seamă prezentate pe secţii. Dl. *Eugen Giuşcă* a remarcat ţinerea corectă a evidenţelor contabile şi sporirea anuală a veniturilor eparhiei, ceea ce dovedeşte buna gospodărire a valorilor ce fac parte din patrimoniul Episcopiei Romanului şi Huşilor. Dl. jurisconsult *Corneliu Meza,* a remarcat că rapoartele oglindesc întreaga activitate a Eparhiei pe anul 1969. D-sa a accentuat că trebuie să se acorde o atenţie deosebită obiectivelor care vorbesc despre trecutul religios, arheologic, istoric şi etnografic al poporului nostru. Dl. Prof. *Şt. Chesim* a constatat că administraţia eparhială a desfăşurat o activitate încununată de frumoase realizări. Dl. *T. Hălăucescu,* avocat, a apreciat modul armonios de conjugare a activităţilor spirituale cu cele gospodăreşti, ceea ce pune în lumină realismul de care este însufleţită conducerea acestei Eparhii. După alţi vorbitori, seria discuţiilor a încheiat-o P. C. Preot *N. Vascan,* care s-a referit la activitatea pastorală a preoţilor cum şi la modul în care ei îşi îndeplinesc îndatoririle patriotice.

Rezultatul tuturor discuţiilor purtate au dus la aprobarea în unanimitate a rapoartelor de activitate susţinute, a gestiunii pe anul 1969, cum şi a planului financiar pe anul 1971.

După expedierea unor telegrame, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a mulţumit membrilor Adunării eparhiale pentru contribuţia adusă la reuşita acestei sesiuni.

Conferințele preoțești din luna noiembrie 1970

În zilele de 25-27 noiembrie a. c., au avut loc conferințele preoțești în întreaga Eparhie.

Lucrările lor au fost conduse de către delegații Prea Sfințitului Episcop Partenie, după cum urmează: la Protopopiatele Vaslui, Huși și Bîrlad P. C. Preot N. Barcaru, vicar administrativ; la Protopopiatul Bacău, P. C. preot Nicolae Todirici, consilier administrativ, iar la Protopopiatele Roman, Tg. Ocna și Moinești, P. C. preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial.

Subiectul: «*Ecumenismul creștin. Elemente constitutive. Perspective și obstacole*» a fost tratat de următorii P. P. C. C. preoți: C. Preotu de la parohia Hemeiuș-Bacău, Gh. Sandu de la parohia Sf. Spiridon-Bîrlad, Gh. Alexandru de la parohia Comănești-Bacău, Filip Vasilescu de la parohia Oniceni-Neamț, C. Simion de la parohia Bogdănești-Bacău, Ioan Juncu de la parohia Vulturești-Vaslui și Gh. Portase de la parohia Vutcani-Vaslui.

Din expunerile făcute a reeșit că mișcarea ecumenică militează stăruitor pentru refacerea unității creștine și pentru rezolvarea problemelor lumii contemporane: pacea, ajutorarea țărilor slab dezvoltate, lichidarea analfabetismului, securitatea europeană, stingerea focarelor de război etc.

Pentru traducerea în fapt a acestor deziderate ea a ținut pînă acum 4 adunări generale în următoarele localități și anume: la Amsterdam în 1948, la Evanston în 1954, la New-Delhi în 1961 și la Uppsala în 1968.

La toate aceste adunări s-au aprobat măsurile cele mai indicate în vederea promovării ecumenismului.

Prin reprezentanții săi, Biserica Ortodoxă Română participă la toate adunările acestui măreț for interbisericesc.

În această ordine de idei, vorbitorii s-au referit, între altele, la scrisorile irenice ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian și la vizitele de mare însemnătate, făcute de Prea Fericirea Sa, în Bulgaria, U. R. S. S., Anglia, Austria și la Geneva, în anul 1966, cînd a luat contact cu conducerea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În încheiere, vorbitorii au recomandat preoților să cultive în rîndurile credincioșilor, spiritul de colaborare frățească cu membrii celorlalte culte religioase.

În partea a doua a ședințelor, s-au citit rapoarte de activitate preoțească de către unii preoți de la protopopiatele din Eparhie. Din cuprinsul lor s-a putut vedea că preoțimea Eparhiei Romanului și Hușilor, își aduce contribuția, alături de toți factorii de răspundere, pentru sprijinirea acțiunilor cu caracter obștesc.

Cu ocazia acestor conferințe, preoții, în unanimitate, și-au luat angajamentul că vor fi, ca și pînă acum, în primele rînduri ale luptătorilor pentru apărarea păcii.

După transmiterea unor ordine administrative, conferințele au luat sfîrșit.

Pr. E. B.

†

Protoiereul Dumitru Aanei

În ziua de 30 septembrie a. c., s-a stins, fără de veste, din viață, la vîrsta de 57 de ani, protoiereul de Roman, Dumitru Aanei.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în biserica cimitirului din Roman, la care decedatul fusese de curînd transferat. La această ceremonie a asistat și Prea Sfințitul Episcop al Romanului și Hușilor, Dr. Partenie Ciopron, preoți și credincioși. Soborul de slujitori a fost condus de P. C. Pr. C. Platon, consilier eparhial, iar răspunsurile la slujbă au fost date de cîntăreții prezenți și de corul catedralei episcopale, condus de P. C. Diacon D. Teofănescu.

Din scurta și emoționanta cuvîntare rostită cu acest prilej de Prea Sfințitul Episcop desprindem, între altele, următoarele:

...«Este lucru natural ca să fim cuprinși de întristare și covîrșiți de durere, ori de cîte ori unul dintre apropiații noștri ne părăsește pentru totdeauna.

Întristarea și durerea, care ne stăpînesc pe toți în aceste clipe, este cu atît mai mare cu cît moartea protoiereului Dumitru Aanei a venit în mod fulgerător. Noi toți îl știam în deplină sănătate și putere, la o vîrstă cînd omul se află în toată capacitatea sa de muncă, dar, iată, sfîrșitul său a venit fără de veste. Firește, talanții cu care sîntem înzestrați fiecare diferă de la unul la altul: unii sînt înzestrați cu 5 talanți, alții cu mai puțini; putem afirma că regretatul protoiereu a purtat în sufletul său și a pus în conduita și activitatea sa, blîndețea, modestia, cumințenia și răbdarea, care l-au făcut să fie iubit și prețuit de cei ce l-au cunoscut.

Mă despart cu regret de cel ce mi-a fost timp de nouă ani colaborator în administrația eparhială; în tot acest timp, el s-a achitat cu competență și corectitudine de însărcinările ce i-au fost încredințate.

Luăm parte la doliul familiei și a preoțimii din Protopopiatul Roman și rugăm pe Bunul Dumnezeu să le dea mîngîierea și puterea morală necesară de a suporta cu creștinească resemnare marea pierdere»...

P. C. Preot C. Mardare, protoiereu de Bacău, în numele preoților și protoiereilor din eparhie, a amintit cîteva momente din viața și activitatea regretatului protoiereu Dumitru Aanei. El s-a născut în anul 1913, în comuna Galbeni, fostul județ Roman. Părinții săi au fost plugari. La vîrsta de 4 ani rămîne orfan de tată. După absolvirea școlii elementare în satul natal a urmat cursurile seminarului de orfani din Cîmpulung-Muscel, apoi ale Facultății de teologie, luîndu-și titlul de licențiat în 1939. A fost hirotonit preot în anul 1942. A funcționat pînă în anul 1945 la parohia Mihăești, județul Vîlcea, iar din acel an la parohia Ion Creangă-Roman. În 1970 a fost transferat în postul de preot al bisericii cimitirului din Roman. Între 1955 și 1961 a funcționat ca secretar al protoieriei Romanului, iar din 1961 pînă în prezent a deținut postul de protoiereu de Roman.

Rămîn îndurerați: soția sa, trei copii, frații și surorile.

Preotul T. Năstase, parohul parohiei Ion Creangă, a adus cel din urmă salut, în numele enoriașilor acelui ce le-a fost timp de 25 de ani duhovnic și păstor sufletesc.

Preotul V. Istrate-Gherăești, în calitate de coleg, a scos în evidență însușirile sufletești ale răposatului și a evocat frumoșii ani de studenție.

Rămășițele pămîntești ale protoiereului Dumitru Aanei odihnesc acum lîngă biserica în care, ultimul an, a slujit Domnului.

Pr. I. V. P.

†

Preotul Gheorghe Vasilache

În ziua de 5 octombrie 1970, s-a stins din viață venerabilul Preot Gheorghe Vasilache, fost slujitor la parohia Vutcani I, județul Vaslui.

Defunctul s-a născut în Stioborăni-Vaslui la 25 septembrie 1882, ca fiu al preotului Ion Vasilache. După absolvirea școlii primare din satul natal, urmînd tradiția familiei și imboldul sufletesc lăuntric, s-a înscris la Seminarul teologic, după absolvirea căruia a fost hirotonit, în anul 1904, și numit la parohia Idrici, comuna Roșiești, județul Vaslui. Aici a desfășurat o bogată activitate pastorală. Tot în această parohie a reparat din temelie trei locașuri de închinare: Idrici, Dolheni și Rediu și le-a împodobit cu toate cele necesare cultului divin.

După 16 ani de păstorire fructuoasă, la 1 mai 1920, Pr. Gh. Vasilache s-a transferat la parohia Vutcani I, județul Vaslui.

B.M.M.B. 2006-2007

În mod deosebit el a fost preocupat de ridicarea unei biserici monumentale, ceea ce a şi realizat după strădanii de mulţi ani de zile.

Pentru bogata şi multilaterala sa activitate, autorităţile superioare bisericeşti l-au răsplătit cu distincţii onorifice. Mai mulţi ani a fost membru al Adunării eparhiale.

În ziua înmormîntării, 8 octombrie 1970, s-a oficiat Sfînta Liturghie în biserica parohială Sf. Gheorghe, ctitoria sa.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. vicar Nichifor Barcaru. Au luat cuvîntul scoţînd în lumină meritele deosebite ale regretatului preot, P. C. Pr. Gheorghe Portase, consilierul parohial Nestian Gr. Gheorghe, P. C. vicar Nichifor Barcaru şi pensionarul Ştefan Hlubă.

Regretat de dragii lui fii şi nepoţi, de credincioşii din Vutcani care au venit ca să-i aducă un ultim omagiu sicriul cu corpul neînsufleţit al Pr. Gh. Vasilache, în sunetul clopotelor şi în mireasma cîntărilor bisericeşti ale corului parohiei, a fost depus într-un mormînt în apropierea laturii de sud a bisericii parohiale, ctitoria sa.

Prin moartea preotului Gheorghe Vasilache, Biserica a pierdut un preot de valoare, iar credincioşii un adevărat şi apropiat părinte sufletesc.

Pr. GHEORGHE PORTASE

†

Cîntăreţul bisericesc Ioan Ioniţă

În ziua de 14 septembrie, cînd biserica sărbătoreşte Înălţarea Sfintei Cruci, parohia «Sfinţii Voievozi»-Tg. Ocna a îmbrăcat veşmîntul cernit al durerii. În acea zi, vrednicul slujitor al stranei — cîntăreţul Ioan Ioniţă — a plecat pentru totdeauna din mijlocul celor ce aproape 44 de ani i-au ascultat vocea caldă, duioasă şi potolită. Modest, delicat şi sensibil el a fost iubit şi apreciat nu numai de credincioşii parohiei, pe care i-a servit, ci chiar de cei ce aparţineau altor confesiuni.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 17 septembrie a. c. de un sobor de preoţi din oraş în frunte cu P. C. Protopop Ioan Negrea care într-o caldă cuvîntare a arătat meritele celui plecat din mijlocul enoriaşilor săi. Au vorbit, în numele colegilor, cîntăreţii Nicolae Chiriţă şi Lascăr Ioan. Ultimul cuvînt de despărţire a fost rostit la cimitir de P. C. Pr. Gheorghe Burniche.

Cîntăreţ NICOLAE OGLAN

Locaşuri de închinare din Moldova

Diac. Prof. I. IVAN, **Biserica fostei mănăstiri Bisericani** . . . 692

Însemnări 701

Un articol despre viaţa religioasă din România *(Doctorand Gh. I. Chişcă)*; **Manuscrise păstrate la filiala Botoşani a Arhivelor Statului** *(Adrian Pricop şi Iosif Naghiu)*.

Recenzii şi note bibliografice 705

Kurt Schubert, **«Învierea lui Iisus» în lumina istorică a religiei iudaismului**, în «Bibel u. Liturgie» 1/1970 *(Prof. O. Bucevschi)*; *Jacques Le Goff*, **Civilizaţia Occidentului Medieval** *(Florin Roşca)*; **Juventus Caesareo — Reg. Gymnasii / Czernovicensis / Moribus et Progressu in Literis Censa / Exeunte Anno Scholastico / M.DCCC.XXII/** Typis Petri Eckhardt 1822; **Säcular Feier der 4 — klassigen Volksschule in Suczawa 1784-1884** *(Pr. Prof. I. Zugrav)*; *Paul Petrescu*, **Imaginea omului în arta populară românească, 1969** *(R. Mironovici)*; *V. Curticăpeanu*, **Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918** *(Pr. P. Manole)*.

Cronica bisericească

A. **Ştiri de peste hotare** 716

De la Alianţa reformată mondială; Deschiderea Institutului Ecumenic de la Bossey; Relaţii între Romano-catolici şi Protestanţi *(Arhim. Nestor)*; **Moartea Patriarhului Vasilios al Etiopiei** *(Florin Roşca)*.

B. **Arhiepiscopia Iaşilor** 717

Sesiunea Adunării eparhiale *(P.)*; **Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1970; Biserica Galata-Iaşi** *(R. Mironovici)*; **Biserica din parohia Copălău, judeţul Botoşani** *(Pr. N. Scriban)*; **Biserica din Săcăreşti, comuna Cucuteni, judeţul Iaşi** *(R. Mironovici)*; **Corul bisericii Adormirea Maicii Domnului din Fălticeni a împlinit 40 de ani de existenţă** *(Pr. Ilie Gheorghiţă)*; † **Prectul Ioan Remezescu** *(Pr. Ioan Loghin Ţurcanu)*; † **Preotul Aurel Vlad** *(Prot. Ioan Pricop)*.

C. **Episcopia Romanului şi Huşilor** 726

Sesiunea Adunării eparhiale; Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1970 *(Pr. E. B.)*; † **Protoiereul Dumitru Aanei** *(Pr. I. V. P.)*; † **Preotul Gheorghe Vasilache** *(Pr. Gh. Portase)*; † **Cîntăreţul bisericesc Ioan Ioniţă** *(cîntăreţ N. Oglan)*.

42.420